Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

33 C 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

HERMANNI WITSI,

Sacrarum Literarum, in Eccleſiâ, & Academiâ Ultraje-ctinâ, Doctoris ac Profeſſoris,

DE

OECONOMIA FOEDERUM DEI Cum Hominibus,

LIBRI QUATUOR.

Editio Secunda,

Multis a mendis repurgata, ac plurimis in locis ab auctore aucta & emendata.

LEOVARDIÆ,

Apud JACOBUM HAGENAAR, Bibliopolam.

M D. C. LXXXV.

Cum Privilegio ad Annos Quindecim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

PRIVILEGIUM
Illuſtrium & Præpotentium Hollandiæ Ordinum; ex ſuetâ formulâ.

DE *Staten van Hollandt ende Weſtvrieſlandt doen te weten : Alſoo ons vertoont is by* Harmannus Witzius, S. S. Theol: Doctor en Profeſſor in de Academie tot Franeker ende Predicant aldaer; *Dat by hem is ontworpen, ende tot de Drukperſſe vervaerdight, ſeecker Boeck geintituleert,* de Oeconomia Fœderum Dei, *'tgeen hy hoopt in deſe tijden van goeden gebruycke te zullen zijn. Ende alſoo het drucken van dien niet ſonder merckelijcke onkoſten en konde geſchieden, ende hy Suppliant bevreeſt was, dat het zelve elders mocht werden nagedruckt tot zijne merckelijcke prejuditie, waer door oock lichtelijck eenige miſſlagen mochten komen te gebeuren buyten ende tegen zijne meyninge. Soo keerde hy zigh zelfs tot ons, in alle onderdanigheyt verſoekende, onſe brieven van Octroy voor hem Suppliant ende den Drucker, die hy daer toe mochte verkiezen ende machtigh maken, by welcke allen ende eenyegelijken geinterdiceert ende verboden wierde, het zelve Boeck in 't geheel of ten deele in deſe onſe Provintie, na te drucken ofte elders nagedruckt, in de zelve onſe Provintie in te brengen ende te verkoopen binnen den tijt van vijfftien Jaren, op een ſeeckere groote Pænen en boeten tegens de transgreſſeurs van onſen Octroije en by ons daer toe te ſtatueren:* SOO IS'T, *Dat wy de Zake ende 't verſoeck voorſz. overgemerckt hebbende ende genegen weſende ter bede van den Suppliant, uyt onſe rechte wetenſchap, Souveraine macht ende Authoriteyt, den ſelven Suppliant geconſenteert, geaccordeert ende geoctroijeert hebben, conſenteren, accorderen ende octroijeren mitsdeſen, dat hy geduyrende den tijt van vijfftien eerſt achter een volgende Jaren het voorſz. Boek geintituleert,* de Oeconomia Fœderum Dei, *binnen den voorſz. onſen Lande alleen ſal mogen drucken, doen drucken, uytgeven ende verkoopen; verbiedende daerom allen ende eenen yegelijcken het ſelve Boeck in 't geheel ofte ten deele naer te drucken, ofte elders naergedrukt binnen den ſelven onſen Lande te brengen, uyt te geven ofte te verkoopen, op verbeurte van alle de naergedruckte, ingebrachte ofte verkochte exemplaren, ende een boete van drie hondert gulden daer en boven te verbeuren, t'appliceeren een derde part voor den Officier, die de calange doen ſal, een derde part voor den Armen der plaetſe, daer het caſus voorvallen ſal, ende het reſterende derde part voor den Suppliant; Alles in dien verſtande; dat wy den Suppliant met deſen onſen Octroije alleen willende gratificeren, tot verhoedinge van ſijne ſchade, door het naedrucken van 't ſelve Boeck; daer door in eenigen deele verſtaen, den inhoude van dien te authoriſeren ofte te advoueren, ende veel min het ſelve onder onſe protectie ende beſcherminge, eenich meerder credit, aenzien ofte Reputatie te geven; nemaer den Suppliant, in cas daer in yets onbehoorlijx ſoude mogen influeren, alle het ſelve tot ſijnen laſte ſal gehouden weſen te verantwoorden; Tot dien eynde wel expreſſelyck begeerende, dat by aldien hy deſen onſen Octroije voor het ſelve Boeck ſal willen ſtellen, daer van geene geabbrevieerde ofte gecontraheerde mentie ſal mogen maecken, nemaer geholden ſal weſen 't ſelve Octroy in 't geheel ende zonder Omiſſie daer vooren te drucken ofte doen drucken, op pæne van het effect van dien te verlieſen; Ende ten eynde den Suppliant deſen onſen conſente, accoorde ende Octroije moge genieten als na behooren; Laſten wy allen ende eenen yegelijcken, dient aengaen mach, dat ſy den Suppliant van den inhoude van deſen doen laten ende gedoogen, ruſtelijck, vreedelijck ende volkomentlijck, genieten ende gebruyken, ceſſerende alle belet en wederſeggen ter contrarie.* Gegeven in den Hage onder onſen grooten Zegele hier aen doen hangen, den XIII. *July, in 't Jaer onſes Heeren ende Zalighmakers duyſent ſes hondert ſes ende tſeventigh.*

A. B. WASSENAER.

Ter Ordinantie van de Staten

HERB[t]. van BEAUMONT.

Facultatem hujus libri imprimendi vendendique, juxta prædictum Privilegium, in *Jacobum Hagenaer* Bibliopolam Leovardienſem contulit Author.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

DEDICATIO.

Plurimum Reverendis, Clariſſimis, Celeberrimis, S. S. Theologiæ in Academiis Fœderati Belgii Profeſſoribus, & Eccleſiarum Reformatarum Paſtoribus, Fidei ſemel Sanctis traditæ Fidis Antiſtitibus.

EA nunc vivimus tempora, quibus ſub librorum mole fatiſcit propemodum orbis, certè ingemiſcit Eccleſia: cui nunquam melius fuit, quàm quando ſuâ ſe involvens credendi amandique ſanctâ ſimplicitate, procul omni vitilitigandi prurigine, ab unius Domini ore pendebat, caſtamque Veritatem ex illis ſolùm ſcriptis hauriebat, quæ & Davidem ſapientiorem fecére omnibus doctoribus ſuis, & hominem Dei perfectum reddere poſſunt, ad omne bonum opus perfectè inſtructum. Sed & ea nunc tempora vivimus, quibus difficillimum eſt ſcribendo placere. Tanta enim ubique vel vera doctrinæ ubertas, vel ſcientiæ vana opinio, tam pertinax ſemel arreptarum ὑποθέσεων retentio, tam acre partium ſtudium, tam malignum de aliorum laboribus judicium, ſeſe vel invitis bonorum oculis ingerunt, ut qui ſe commentando, aut delicatis iſtis, aut parti non uni bonâ fide addictis, ſatisfacturum autumat, & ingenio ſuo nimium tribuere, & genium ſeculi ignorare videatur. Quorum alterum quum a tenuitatis meæ conſcientiâ alieniſſimum ſit, alterum autem obſcurum eſſe non poſſit homini in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

aliquâ luce verſato: omnino mihi ratio reddenda eſſe videtur, cur iterum nunc in publicum prodeam, & quid operis hujus, quod Patriis Eccleſijs offero, inſtitutum, quis ſcopus ſit. Quibus autem rationem iſtam potius quam vobis redderem, Viri Reverendi Et Clarissimi? quos ea cura tangit, qui de hiſce rebus judicare omnium maximè idonei eſtis, quibuſque, poſt Deum & Conſcientiam, ſtudia mea approbare imprimis geſtio. Id ante omnia ſincerè profiteor, non inſatiabile ſcribendi cacoëthes, non inanis gloriolæ verſanam ambitionem, non æruginem animi aut ſuccum atræ loliginis, non ulcerum vulnerumve Eccleſiæ diducendorum deteſtandam cupidinem, non alicujus vel famæ offuſcandæ, vel ὀρθοδοξίας traducendæ, vel ſententiæ detorquendæ odioſam lubidinem, non denique litium ſerendarum, augendarum, continuandarum infame ſtudium, calamum hunc manui meæ indidiſſe. Etenim ut ego iſtarum rerum cauſſas omnes procul habeo, ita & univerſum hujus operis inſtitutum, vel fugitivis oculis uſurpatum, ab iis me criminibus abſolvet. Cæterum turbari piorum animos, vel inconſideratis nonnullorum aſſertionibus, atque inſuetis Scripturarum interpretamentis, vel aliorum etiam ſuſpicionibus, quas, neſcio an Prudentia, certè non ſemper Caritas dictavit; id equidem ex animo dolebam, Et quandoquidem Doctrina Gratioſi Fœderis, quo homini peccatori reſtaurandæ cum Deo Amicitiæ modus oſtenditur, illiuſque Fœderis non una diſpenſatio, maleſauſtum Eridos pomum in Belgio noſtro factum eſt; adeo ut quæcunque ferme diſputantur, ſi Prophetiarum explicandarum novam Methodum, & recentis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

centis Philoſophiæ placita, non bono conſilio in Theologiam intruſa, excipias, huc referri & poſſint & debeant: hanc mihi imprimis materiam ſeligendam eſſe exiſtimavi. Sed quam ita tractandam ſuſciperem, ut & Veritati, hactenus in Eccleſiis traditæ atque creditæ, ſua conſtaret ſarta tecta incolumitas, & in illius defenſione nihil procaciter, nihil acerbe, nihil denique contra Caritatis Leges ageretur. Hæc me movit ratio, ut non in nudis hærerem diſputationibus, quæ ſteriles plerumque, & niſi acrimoniâ quadam, veluti ſale, condiantur, omni venuſtate ac gratiâ deſtitutæ ſunt. Sed rem ipſam ab ovo, quod ajunt, ordiri volui; eamque, quantum potui, methodicè ac clarè exponere, obſcurioribus Scripturæ locis lucem paſſim fœnerans, vim phraſium Spiritus Sancti ſollicitè ſcrutans, omniaque ad praxin fidei ac pietatis, Deique in Chriſto glorificationem referens, ut habitior ac ſucculentior noſtra eſſet commentatio. Quo ſtudio uti nihil nobis utilius dulciusque fuit, ita nihil fortius certiuſque animos convincit, quàm perſpicua & ſedata veritatis ad conſcientiam demonſtratio, quæ placido procedens greſſu, a claris ac confeſſis orſa, & aſſertiones ſuas continuâ concatenatione nectens, paulatim ad abſtruſiora ducit, iiſque non minus adſtipulari cogit, quàm quæ primo obtutu aſſenſum impetrant; arcanâ interim efficacitate in penitas animæ partes illabens, eaſque in admirandarum Dei virtutum contemplatione cum ſtupore quodam figens. Neceſſe tamen erat ad ſententiarum divergia quandoque excurrere. Ubi mihi res fuit, vel cum publicis Eccleſiarum Reformatarum Adverſariis, Socinianis imprimis, eorumque Sociennis

Remon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Remonſtrantibus, qui Doctrinam fœderum Dei audacibus commentis ſtuprarunt: vel cum Fratribus quibuſdam, qui hypotheſes a receptis diverſas formare, eaſque universæ propemodum Theologiæ ſubſternere, in animum induxerunt. Utrobique candidè me & modeſtè egiſſe, ne ipſe quidem, ut opinor, livor negaverit. Statum controverſiæ ex vero formavi, nemini quicquam affinxi, quod pro ſuo non debeat agnoſcere: iiſque pugnavi argumentis, quæ meam prius expugnaverunt conſcientiam. Quibus ego, ſi per ſe ſolida non ſint, nullum robur accedere ratus ſum, ex affectu ac vehementiâ diſputantis. Imprimis cautè procedendum autumavi, ubi in Ftatrum ſententiam inquirerem. Ad quam rem nunquam eo acceſſi animo, ut vel verbulum aliquod minus examuſſitatum, vel phraſin duriorem, vel aſſertionem crudiorem ruſparer, in quâ dentem figere liceret. Hoc illi faciant, quos συκοφάντας τῶν ὀνομάτων Nazianzenus appellavit Gregorius; ego ſatius me facturum arbitratus ſum, ſi expenderem, quouſque Orthodoxi omnes convenirent, & quomodo incommodiores loquendi formulæ accuratioribus alibi emollirentur; atque ibi demum ſubſiſterem, ubi revera ſententiarum divortium eſt: quod ſpondere auſim aliquando minus viſum iri, minoriſque momenti, modò minor ſit alienatio animorum. Non diſſimulo tamen vel locutiones inconditas, vel interpretamenta aliena, vel theſes abſonas. Eſt & ubi nonnullarum periculum, ſed ſine docentis obtrectatione, ſine ſiniſtro affectu, detego: Fateor enim, me cum iis facere, qui fundamenta Doctrinæ Fœderalis tam feliciter olim in Eccleſiâ tradita eſſe opinantur, ut novis hypotheſibus non indigeamus

geamus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

geamus: in quibus eam ego ſoliditatem, eamve utilitatem invenire non potui, ut ad eas Theologiæ ſuffulciendas tantopere laborandum fuerit. Non tanti eſt obſervatio illa de Triplici Fœderis Gratiæ Oeconomiâ, quarum prima ſub Promiſſione ſit, in quâ mera obtinuerit gratia ac libertas, ſine jugo, aut legis accuſantis onere: altera ſub Lege, ubi inceperit Teſtamentum Vetus, Fideles ipſos ſubjiciens Dominatui Angelorum, & metui mortis per omnem vitam, & maledictioni denique atque exſecrationi, non concedens interim Patribus vera atque permanentia bona: tertia ſub Euangelio, quando pii a dominatu Angelorum, & metu mortis temporalis, & exſecratione, quam accurata etiam Ceremoniarum obſervatio importabat, liberi eſſe cœperunt, & veris atque permanentibus bonis, Circumciſione Cordis, inſcriptione Legis in Animo, Plenâ ac verâ peccatorum Remiſſione, Spiritu Adoptionis, ſimilibuſque, demum potiti ſunt. Non tanti, inquam, obſervatio iſta mihi eſſe videtur, ut tot prælectionibus Academicis, tot ſermonibus Eccleſiaſticis, tot libellis, quà Latio, quà vernaculo ſermone, ſcriptis, inculcari debuerit; quaſi in eâ omnis eruditionis Theologicæ prora atque puppis conſiſteret. Nam, & horrida dictu hæc eſſe, quomodocunque explicentur; & in meris παρερμηνείαις fundata, neque ſine torſione quadam Scripturarum defendi poſſe, in ipſo opere docuimus. Non paulo adhuc periculoſiora exiſtimavi ea, Viri cæterà Doctiſſimi dictata, quibus & Fœdus operum cum Adamo initum negat, & ſub mortis nomine, quæ eidem, ſi peccaret, denunciata eſt, mortem Corporalem comprehendi vix concedit, & Spiritualem Cœleſtemque

Beatitudinem, qualem nunc per Chriſtum obtinemus, ſub conditione perfectæ obedientiæ eidem Adamo promiſſam eſſe inficiatur, & Paſſiones Chriſti in Bellicas ac Judiciarias muſteâ diſtinctione diſpeſcens, has ſolùm, vel, quod emolliendi cauſſâ nonnunquam additur, præcipuè, Satisfactorias eſſe pugnat, excluſis inde & angoribus, quos in horto pertulit, & condemnatione, quam in foro tam Judaici conſeſſus, quàm Romani Præſidis ſuſtinuit, & vibicibus, quibus ſulcatum eſt corpus ejus, & affixione ad maledictam crucem, & morte denique ipſâ. Super iis rebus liberè ac candidè judicum meum dixi: uti decet τὴν μὲν ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχον, τῆς δὲ καινοδοξίας ἀντίμαχον, quo elogio Sexta Synodus
Actione. 18. Oecumenica, Conſtantinopoli congregata, Conſtantinum Quartum Imperatorem ornabat, quodque a noſtri ordinis hominibus alienum eſſe non debet. Ea etiam ſubinde notavi quæ leviora erant, & tamen vel non ſolidam Scripturæ interpretationem, vel conceptum minus accuratum continere videbantur. Non enim inutilis hæc curioſitas eſt. Amphilochius certè hoc nomine Baſilio laudatur, quod οὐδεμίαν ἀδιερεύνητον ᾤετο χρῆναι καταλιμπάνειν φωνὴν τῶν ὅσαι περὶ θεοῦ κατὰ πᾶσαν χρείαν τοῦ λόγου περιφέρονται, *nullam cenſeret abſque diligenti inquiſitione prætereundam vocem, quæ in quemcunque uſum de Deo veniat.* Sed ſine rancore, ſine inſectatione omnia: οὐχ ἕνεκα τῆς τῶν συγγραφέων ἐπιτιμήσεως, χάριν δὲ τῆς τῶν φιλομαθούντων ἐπανορθώσεως: *non ut rerum Scriptores reprehenderem, verùm ut errore agnito ſtudioſi lectores proficerent:* quemadmodum
Hiſtor. Lib. 3. Polybium alicubi ſcripſiſſe, memini. Neque ſpero, ægre fore Viris Doctis atque ingenuis, quibus idem in mea juris lubens concedo, *ſi quorum laudem conſequi non valeo, quorum multis literis mea ſcripta non comparo,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quorum ingenium diligo, quorum ore delector, quorum virtutes miror, eorum tamen hoc, quod aliter ſapiunt, non accipio, eâ libertate, ad quam nos vocavit Dominus: ut iiſdem propemodum nunc verbis utar, quibus ſuum a Cypriano diſſenſum olim teſtabatur Auguſtinus. Præſertim ubi viderint, me alia, quæ ab ipſis vel ſubtiliter inventa, vel ex linguarum originalium penetralibus feliciter eruta, vel ex ignotæ hactenus antiquitatis reliquiis doctè eruderata, vel judicioſè confirmata, vel dilucidè expoſita ſunt, & libenter adoptaſſe, neque ſine inſigni ipſorum laude Lectori commendaſſe. Comperient etiam, quæ bene ab iis dicta rebar, ab aliis autem iniquius ſugillata, cordatè quandoque defendere, & ab inuſtâ abſurditatis novitatiſque notâ emaculare: idque tam frequenter ac ſolicitè, ut harum me rerum nimium fuiſſe, multi indubiè arbitraturi ſint. Necdum tamen ab animo meo impetrare poſſum, ut ejus me ingenuitatis pœniteat. Quo enim pacto aliter facere queat is, qui non factioni alicui implicitus, non humano nomini mancipatus, non ſuis aliorumve affectibus obſecundans, ſoli Veritati ſacramento dixit; neque, a quo quid dicatur, curat, ſed quid dicatur? Qui pacem Hieroſolymorum diligit, controverſias compoſitas quàm multiplicatas mavult: eaque innocua eſſe, vel utilia etiam, cum gaudio diſcet, quæ invidioſè ab aliis in litigandi materiam trahuntur. Meritò quidem diſplicet cordatis omnibus illa, quæ graſſatur hodie, ingeniorum protervitas, ſapienter reperta, & ſemper placita temere vertens, dogmaticis primum impetitis, mox ad arcanorum vaticiniorum audacem, ſed ludicram ſæpe, interpretationem inſolenter prorumpens, iis etiam in vaticiniorum cenſum ridiculè coactis, quæ nil niſi communis

Lib 2. contra Creſcen. Cap. 32.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

nis fidei aut ſanctimoniæ præcepta continent: quâ methodo egregium publicum & ſacræ artes noſtræ non parum dehoneſtantur. Neque mirandum profectò eſt, ſi quorundam incitatior zelus luxuriem iſtam, uti meretur, vel fortaſſe aliquanto acrius, depexam det. Sed tamen modus eſt in rebus: nec probare eorum ſtudia poſſum, qui, dum de diſſidiis noſtris diſſerunt, non decadas modò aliquot, ſed & centurias controverſiarum numerant, truci eloquentiâ in innoxia quandoque ſævientes. Quæ diſputandi ratio an ad promotionem ſalutaris ſapientiæ, & ædificationem animarum admodum conducat, nunc non dicam; hoc ſcio, hoſtibus Eccleſiæ eo pacto delitias fieri, qui nobis inter nos non pauciores, &, ſi ex contendentium fervore æſtimentur, non multò leviores, controverſias, quàm ſecum intercedere, taciti in ſinu gaudebunt. Nec taciti certè. Non enim ceſſabunt, non ceſſant, hæc nobis probra objicere: quæ proh dolor! dici facilius quàm refelli poſſunt. O quanto ſatius ſanctiuſque eſſet, minuendis, componendis, &, ſi pote, tollendis controverſijs operam omnem atque ſolicitudinem impendere! Eò vos, VIRI REVERENDI ATQUE CLARISSIMI, Conſilia veſtra ac ſtudia conferte. Hoc a vobis pii omnes, confractioni Joſephi ingemiſcentes; Hoc Eccleſiæ, quæ curæ veſtræ commiſſæ ſunt; Hoc ipſe Jeſus, Veritatis ſimul ac Pacis Rex, exigunt atque expectant; Hoc vos orant, obteſtantur, obſecrant. Si qua igitur conſolatio eſt in Chriſto, ſi quod ſolatium charitatis, ſi qua communio Spiritus, ſi quæ viſcera ac miſerationes; explete meum, explete ſanctorum omnium, explete D. Jeſu gaudium, ut idem ſapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes & ſententiis uni. Sat rixis, obtrectationibus, ſuſpicionibuſque, ſat Fraternis Bellis, quæ nullos

los Triumphos habitura ſpondeo ; ſat inteſtinis diſſidiis , quibus alter alterum conſumimus ; ſat affectibus ſuperque datum. Partium ſtudia , facturiendi pruritus , Schiſmatica nomina , æternum abhinc faceſſant. In ſpongiam incumbant Litigioſæ , Satyricæ , Virulentæ Scriptiones : quarum flabella *redivivos ignes flammivomarum renovant quæſtionum*. Si *Honorius in*
quid omnino de his ſcribendum ſit controverſiis , affe- *Epiſtolâ ad*
ctus omnes procul eſſe jubeamus, utpote examinantium *Sergium , quæ extat*
remoras , & judicantium compedes : rationibus pugne- *Actio. 1,*
mus , non convitiis , memores Ariſtophanei illius *Synodi Oecumen,*
Ἔλεγχ᾽ ἐλέγχου , καὶ γὰρ οὐ δεῖ λοιδορεῖν ἄνδρας ποιητὰς (quanto *6.*
minus θεολόγους ;) ὥσπερ ἀρτοπώλιδας. Limpida Theologiæ fluenta , ex ſolo Sacrarum Literarum fonte derivanda , nullis , vel antiquioris , vel novitiæ , Philoſophiæ impuris laticibus ſordidentur. Abſtineatur a locutionibus duris & inſuetis , ab aſſertionibus crudis ac temerariis , *ex qui-* *1 Tim. 6: 4.*
bus naſcitur invidia , lis , maledicentiæ , ſuſpiciones malæ. Fœderis utriuſque inſtrumenta ſedulo quidem ab omnibus, ſed cum Sacro quodam horrore ac tremore tractentur. Nemo novis ſibi commentationibus , an commentis ? eo nomine placeat, quia hornas eas & deceſſoribus ignotas autumat. Qui receptis melius quid ac ſolidius ſe inveniſſe opinatur , modeſtè id in medium proferat , ſine fratrum vilipendio , ſine aſſeverandi determinandique temeritate, ſubjiciens cogitata ſua cenſuræ eruditorum , ac judicio Eccleſiæ , non mox inculcans ea plebi ad diſtractionem animorum, non propinans incautæ juventuti , inidoneo tantarum rerum arbitro. Nemo etiam id , *Initio*
quod & verborum ſignificationi , & phraſi Scripturæ , & *Comm. in*
Analogiæ fidei , & circumſtantiis textus conſonum eſt , *Gen.* *Panſtrat.*
propter ſolam novitatem rejiciat. Non malè Cajetanus , *Cath. Lib. 16. C. 11.*

 Cha-

Chamiero noſtro eo nomine laudatus: *Si quando occurrerit novus ſenſus textui conſonus, quamvis a torrente Sacrorum Doctorum alienus, æquum ſe præbeat Lector cenſorem.* Et rurſus *Nullus deteſtetur Novum Sacræ Scripturæ ſenſum, ex hoc quod diſſonat a priſcis Doctoribus; non enim alligavit Deus expoſitionem Scripturarum Sacrarum priſcorum Doctorum ſenſibus.* Prophetiarum quoque abdita inveſtigentur: ſed reverenter, ſine torſione ſermonum Dei, ſine violatione ſepti illius, quo ab Arcanorum ſuorum, vix aliter quàm eventu ſeſe explicantium, intuitu homullos Deus arcuit, ne ſcrutator Majeſtatis opprimatur a gloriâ. Nemo ullius humani nominis Authoritate Liberas Fidelium conſcientias obſtringat; ſed uti Clemens olim jubebat Romanus, *ex ipſis Scripturis ſenſus capiatur Veritatis*: iis ſolis, in re Religionis, ſtetur, cadatur: ex iis omnis controverſia dirimatur, προκειμένων ἐν μέσῳ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Εὐαγγελίων, *in medio poſitis Sacroſanctis & Intaminatis Chriſti Dei noſtri Euangeliis*, quod in piis Veterum Conciliis fieri ſolitum erat. Nemo tamen hoc prætextu formulis conſenſus, quæ ex Dei verbo deſumtæ, & Scripturis conſonæ, vincula unionis Eccleſiaſticæ, teſſeræ Orthodoxias, hæreſium repagula, laſcivientium ingeniorum cancelli ſunt, protervè obnitatur, quaſi Babylonicæ ſint turris reliquiæ, quibus ad idem in Religione ſentiendum loquendumque, humano, nec probando, conſilio homines adigantur. Nemo ſibi ex Recentioribus Doctoribus Ducem aliquem conſtituat, cujus dictata omnia ut cœleſtia oracula excipiat, ac tueatur; in quo ſcilicet renatus nobis ſit ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος καὶ φωστήρ, uti Baſilium celebrabant Veteres: & præ cujus granditate cæteros omnes ut puſiones ac nanos exſibilet, quaſi nil eſſent niſi ἠβυλλιῶντες ἄφρονες νεηνίαι, *Gens puſionum veſticeps, mentis minor*: qui tamen ipſe fortaſſe proteſtatus ſit, *nolle ſe novæ methodi in Theologiâ, & ſic ſectæ Author & Caput haberi.* Nemo contrà eundem ita averſetur, quaſi nihil ab ipſo veri & boni, & ad intelligentiam Scripturarum utile proficiſci queat: nemini enim pium animum indit Deus, ut Scripturas meditetur die ac nocte, quin ſimul ei caſtæ ſapientiæ ſuæ theſauros aperiat. Bona Patris noſtri cœleſtis in quibusvis æſtimemus, prædicemus; ea Eccleſiæ gratulemur, & in noſtrum ſinguli uſum convertamus. Nemini, qui Orthodoxam animi ſententiam diſertis paſſim verbis exponit, piaculo imputetur vel verbum incommodius, vel locutio durior, quæ aliud agenti excidere:

Concil. Chalced. Act. 1. & Sexto Oecum. Act. 1.

cidere:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cidere: *non enim in Syllabis venenum latet*: Οὐκ ἐν ἤχῳ, μᾶλλον δὲ ἐν διανοίᾳ κεῖται ἡ ἀλήθεια, *non in ſono, ſed in mente ſita eſt veritas.* *Hieronym Epiſt. 57.* Οὐκ ἐν ψόφῳ ἀέρος, ἀλλ' ἐν δυνάμει τῶν σημαινομένων τὸ εὐσεβές, *non* *Nazianze.* *in tinnitu aeris ſed in virtute rerum ſignificatarum eſt pietas.* Id tamen *Baſil contr.* operam demus ut omnes loquamur quàm accuratiſſimè, eaque, quæ *Eunom. 2.* vel ab Amicis, vel ab ipſis nobis imprudentius dicta ſunt, nulli tueamur, ab aliis culpari ægre ne feramus; ſed potius ſuadente ingenuitate, jubente Veritate, urgente Caritate, applaudentibus bonis omnibus, mittamus, inducamus, corrigamus: quod & olim, & hac noſtrâ ætate magni Viri, non ſine maximâ ſuâ laude, fecerunt. Nemini repente Fratrum, propter id, quod ex verbis ipſius ſequi creditur, ipſo neque ſequelam iſtam admittente, & id, quod ſequitur, deteſtante, atrox Hæreſios ſtigma inuratur. Solida Virorum Eruditio, & mores ad Chriſtianam Sanctitatem compoſiti, & pacificum ingenium, & officii ſedula quidem ſed ſine tumultuatione ac ſtrepitu obitio, plus iis favoris concilient; quàm bullientis zeli inconſideratus ſæpe fervor, & θυμοῦ, ut Homerus ait, ἑπταβοείου animique ferocientis in pugnas impetus, quibus quicquid Dei cauſſâ prætexatur, propria plerumque gloria quæritur atque utilitas. Libertas etiam aliqua eruditis permittatur, in Explicatione locorum Scripturæ, in ſelectu argumentorum pro communi veritate, in uſu phraſium ac terminorum, in determinatione quæſtionum, quas problematicas vocare ſolemus, (non enim in hac mentium humanarum caligine exſpectandum eſt, ut omnes in omnibus idem loquantur ac ſentiant) ſed Libertas Modeſtiæ, Prudentiæ, & Caritatis limitibus circumſcripta, ne in petulantem licentiam degeneret, ac Zionem noſtram in Babelem vertat. Fortaſſe etiam non inutile foret, ſi Viri aliquot Eruditi & Pacifici publico nomine delegarentur, qui quoad hodiernas Controverſias accuratè atque dilucidè exponerent, quouſque Eccleſiæ reformatæ Doctores conveniant; tum ubi ſententiarum ſit divortium; porro quantum vel quantulum controverſiæ momentum ſit; dein quomodo vel commodâ docendi formulâ, in quam utrinque conſentiatur, componi controverſia queat, vel prudenti ſilentio tolli, vel diſſenſus, ſalvo mutuæ caritatis vinculo, placidè tolerari: ſingula prout res natas comperient. Hæc mea deſideria, Vota, Conſilia ſunt, quæ Veſtræ, VIRI REVERENDI ATQUE CLARISSIMI, Prudentiæ, Fidei ac Pietati commendo;

uti

uti Vos, Sanctosque Labores Veſtros Gratiæ Magni Dei & Servatoris noſtri Jeſu Chriſti, qui compingat vos ad omne bonum opus, ad præſtandam ipſius voluntatem, efficiens in vobis, quod gratum ſit in conſpectu ſuo, tandemqe poſt feliciter decertatum præclarum Fidei certamen amarantinâ gloriæ Coronâ beet. Ita vovebat,

VIRI REVERENDI ATQUE
CLARISSIMI,

Symmyſta Veſter & Conſervus in Domino,

H. WITSIUS.

DE

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

DE Oeconomia FOEDERUM DEI.

LIBER. I.

CAP. I.

De Fœderibus Dei in genere.

I. DE *Fœderum Divinorum* ratione, quâ homini, certis, Deoque ac rationali Creatura dignis, conditionibus, æterna ſalus addicitur, diſſertaturo, hoc imprimis incumbit, ut caſte Sanctequé Cœleſtia illa oracula habeat, nihilque temere, nihil ex affectu, interſceat, quod non ſit perſuaſiſſimus iis literis contineri, quæ nobis horum fœderum tabulas exhibent. Si enim *Zaleucus* eam conditionem contentioſis legum ſuarum interpretibus præſcripſit, *ut in* ClↃ *virûm conſeſſu, laqueis de utriusque collo pendentibus, legislatoris ſententiam ambo explicarent; Uter autem eorum viſus fuerit in deteriorem partem legis mentem torquere, is præſentibus* ClↃ *viris laqueo vitam finiret*, quod *Polybius*, graviſſimus Auctor, refert, *Hiſto. Lib.* 12. *Cap.* 7. Si *Judæi* & *Samaritæ*, in Ægypto de Templo contendentes, eâ lege apud Regem ejusque purpuratos cauſam dicere coacti ſunt, *ut utrius partis cauſidici ſuccumberent morte mulctarentur*, quod *Joſephus* narrat *Antiquit: Lib* 13 *Cap.* 6. Majus utique periculum, tetriusque exitium illi imminet, qui temerariâ detorſione Divinorum fœderum Sacramenta perverterit: edicente Domino, *qui minimum horum Præceptorum ſolverit, homines que ita docuerit, eum quoque minimum fore in Regno Cœlorum. Mat.* 5: 19. Iccirco non ſine ſacro quodam horrore opus hocce exordior, Deum veneratus, ut, affectu omni ſepoſito, docilem me ſacrarum literarum Diſcipulum præbeam, quæque ex iis me didiciſſe opinor modeſte cum Fratribus meis communicem: ſi forte minuendis diſſidiis, & elucidandæ Veritati, qua nihil nobis debet eſſe antiquius, opella hæc mea inſervire queat.

De Fœderibus Dei diſſertaturus ſancte id caſteque debet facere.

Etymologia vocis ברית.

II. Quia per vocabula, iſtarum præprimis linguarum quibus ſecreta ſua hominibus pandere Numini viſum eſt, ad rerum cognitionem non infeliciter contenditur, operæ pretium erit, ut vim tam Hebrææ Vocis ברית, quam Græcæ διαθήκης, quibus in hac materia Spiritus Sanctus utitur, enucleatius inveſtigemus. Primumque *etymologia*, mox *homonymia* Hebræi vocabuli aſſignanda eſt. De priori non conſentiunt eruditi. Sunt qui arceſſant a Radice ברא, quæ in Piel habet *Succidendi* ſignificatum, quia fædera olim, uti mox dicemus, ſciſſis animalibus confirmari ſolemniter ſolebant. Poſſet etiam ab eadem radice diverſiſſimo ſignificatu deduci Nam ברא ut proprie *creare*, ita ſimilitudinis jure *ordinare*, atque διατίθεσθαι ſignificat: quo factum eſt, ut Judæi Helleniſtæ τὸ κτίζειν ad eundem ſignificatum produxerint. Certe eo ſenſu Petrus ἐξουσίαν ab hominibus conſtitutam, & ad res humanas, ἀνθρωπίνην κτίσιν vocat 1 *Pet*. 2. 13. Quod quidem nobis ab Illuſtri *Grotio ad inſcriptionem* N. T. erudite animadverſum videtur. Alli malunt a ברה derivare, ut שבית a שבה. Significat autem ברה inter cætera *eligere*. Porro in Fœdere, præſertim de amicitia, eſt electio perſonarum inter quas, rerum de quibus, & conditionum ſuper quibus, initur pactum. Neque hoc incommodè obſervatur.

Ejusdem vocabuli homonymia.

III. Cæterum non uno ſignificatu vox ברית in Sacris literis venit. Aliquando *improprie*, aliquando *proprie*, uſurpatur. *Improprie* notat hæc ſequentia. 1. *Immutabile ſtatutum* de quacunque re. Hoc ſenſu narrat Deus *Fœdus ſuum de die & fœdus ſuum de nocte Jer*. 33. 20. Id eſt, fixum illud ſtatutum de diei noctisque duratura viciſſitudine, quod *Cap*. 31. 36. חק vocatur, hoc eſt *delineatum vel definitum ſtatutum*, cui nec addi, nec demi debet. Hoc ſignificatu includitur notio *teſtamenti*, ſive ultimæ & irrevocabilis voluntatis. Quomodo Deus dicebat *Num*. 18: 19. *Do tibi*, *& filiis tuis*, *& Filiabus tuis tecum*, לחק עולם ברית מלח עולם הוא, *in ſtatutum æternum*, *fædus ſalis æternum hoc tibi*. Quæ obſervatio utilis eſt ad naturam fœderis Gratiæ plenius intelligendam, quod Apoſtolus proponit ſub ſimilitudine *Teſtamenti*, cujus executio a morte Teſtatoris pendet. *Heb*. 9: 15, 16, 17. Ad quam cogitationem tam Hebræum ברית quam Græcum διαθήκη nos deducere poteſt. 2 *Certum* & ſtabile *promiſſum* etiamſi mutuum non ſit. *Exod*. 34: 10. הנה אנכי כרת ברית, *Ecce ego ſeco fœdus, coram toto populo tuo faciam mirabilia. Jeſ*. 59: 21. *Hoc eſt fœdus meum cum ipſis. Spiritus meus non recedet ab ipſis*. 3. Significat etiam *Præceptum*, & *ſecare fœdus* eſt *præcipere*. *Jer*. 34, 13, 14. *Ego ſecueram fœdus cum majoribus veſtris* —— *dicendo: a fine ſeptem annorum dimittitote quisque fratrem ſuum*. Hinc patet quo ſenſu *Decalogus fœdus Dei* vocetur. *Proprie* autem ſignificat *mutuam partium de re quapiam conventionem*. Tale fœdus interceſſit, inter Abrahamum & Mamre cum Eſcol & Aner, qui dicuntur בעלי ברית אברם *fœderati Abrami Gen*. 14: 13. Tale quoque fuit inter Iſaacum & Abimelechum, *Gen*. 26: 28, 29. Inter Jonathanem & Davidem.

1 *Sam*.

1 *Sam.* 18: 2. Ejus etiam modi eſt Fœdus, de quo nos nunc tractaturi ſumus, Deum inter hominemque.

IV. Non minus πολύσημον Græcorum διαθήκη eſt. Quod ſæpiſſime, tam ſingulari quam plurali nmero poſitum, *Teſtamentum* notat: uti ex *Iſocrate*, *Æſchine*, *Demoſthene*, aliiſque oſtendit *Budæus in Commentariis linguæ Græcæ.* Eo ſenſu ab Apoſtolo uſurpari monuimus. *Heb.* 9: 15. Aliquando etiam ſignificat *legem* quæ vivendi regula ſit. Nam *Orphici* & *Pythagoriſtæ* præſcriptas gregi ſuo vivendi normas διαθήκας vocabant, monente *Grotio.* Frequenter etiam *ſponſionem pactionemque* valet: quapropter per συνωμοσίαν ab *Heſychio* explicatur. Nulla harum ſignificationum eſt, quæ in progreſſu operis uſui nobis futura non ſit. *Διαθήκης ſignificationes.*

V. Fœdus pangere vocant Hebræi כרות ברית, quomodo Græci quoque & Latini dicunt, *ferire*, *icere*, *percutere fœdus.* Quod ſine dubio originem traxit a priſco ritu mactationis animalium, qua Fœdera ſanciebantur. Cujus ritus antiquiſſima veſtigia cernimus *Gen.* 15: 9, 10. Sive id tum primum a Deo juſſum, ſive ex conſuetudine populorum tranſſumtum ſit. Emphaticum eſt quod de Cynæthenſibus *Polybius* narrat *Lib.* 4. *mihi* 398. Ἐπὶ τῶν σφαγίων τοὺς ὅρκους καὶ τὰς πίστεις ἐδίδοσαν ἀλλήλοις. *Super mactatas victimas jusjurandum ac fidem invicem præſtabant.* Quæ phraſis plane gemina eſt illi qua Deus utitur *Pſ.* 50: 5. כרתי בריתי עלי זבח *percutientes fœdus meum ſuper victimam.* Solebant etiam inter dimidiatas diſſectæ victimæ partes *medij tranſire.* *Jer.* 34: 18. Qui plura de hoc ritu deſiderat, adeat *Grotium* ad *Mat.* 26: 28. & *Bochartum in Hierozoico, Lib.* 2. *Cap.* 33. *p:* 325. & *Ouwen: Theologum: Lib.* 3. *Cap.* 1. Moris quoque fuit, ut conventiones & pacta adhibitis ſolemnibus *conviviis*, confirmarentur. Quorum exempla in ſcripturis obvia ſunt. Ita Iſaacum fœdere cum Abimelecho percuſſo, convivium magnum paraſſe, atque una cum illis cibum ſumſiſſe dicitur. *Gen.* 26: 30. Similiter filius ejus Jacobus fecit, ſancito fœdere cum Labane. *Gen.* 31: 54. Similis convivii Fœderalis mentio fit. 2 *Sam* 3: 20. Ubi narratur convivium quod fecit Abnero & comitibus ejus David, qui ad fœdus cum eo pangendum nomine populi acceſſerant. Idem Gentilibus quoque ſuetum fuiſſe, oſtendit Doctiſſimus *Stuckius* in *Antiquitatibus Convivalibus Lib.* 1. *Cap.* 40. *Secare Fœdus a diſſectis animantibus nomen habet.*

VI. Neque carebant hi ritus ſuo ſignificatu. *Diſſectio* animalium notabat, ita eum vindice Deo diſſecandum eſſe, qui perjurio ſe & fœdifragio adſtringebat. Huc ſpectat quod Deus dicit *Jer.* 34: 18, 19, 20. *Tradam homines iſtos, qui tranſgreſſi ſunt fœdus meum, qui non præſtiterunt verba fœderis quod pepigerant coram me, quum tranſierunt inter dimidiatas partes ejus vituli, quem diſſecuerant in duo —— Tradam, inquam, eos in manum inimicorum ipſorum —— & cadaver ipſorum erit cibo volucribus cœlorum.* Confer 1 *Sam.* 11: 7. Antiqua harum Dirarum formula apud *Livium* extat *Lib.* 1. *Illis legibus populus Romanus prior non deficit: ſi prior defecerit, publico conſilio, dolo malo, tu illo die, Jupiter, populum Romanum ſic ferito,* *Significatio horum rituum.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ut ego hunc porcum hodie feriam; tantoque magis f rito, quanto magis potes *polleſque*. Quando per *diſſectas partes* fœderati *tranſibant*, ſignificabatur eos arctiſſimo religionis & juris jurandi vinculo incluſos eſſe, jamque in unum corpus coaluiſſe, uti *Vatablus* annotavit *ad Gen.* 15: 10. *Epulæ fœderales* teſſeræ erant ſinceræ & duraturæ amicitiæ.

Quæ ampliſſima erat quando Deus in ſuis cum homine fœderibus eos hiſce cerimoniis uti volebat.

VII. Quando autem Deus in ſolemnitatibus ſuorum cum hominibus fœderum, hiſce eos vel ſimilibus ritibus uti volebat, ſignificatio multo erat auguſtior. Ii qui fœdus Dei faciebant ſuper hoſtia, non ſolummodo noxæ ſe ſubdebant, ſi impie a Deo deſciſcentes, fœdus ejus aſpernarentur; ſed Deus quoque iis ſignificabat, omnem gratioſi fœderis firmitatem in Chriſti mactatione fundatam eſſe, & corpus animamque Chriſti aliquando eſſe divellenda. *In ipſo omnes promiſſiones Dei ſunt* ναὶ ϗ ἀμήν. 2 *Cor.* 1: 20. Ipſius ſanguis αἷμα διαθήκης, *ſanguis fœderis* eſt *Mat.* 26: 28. multo excellentiore modo, quam ille quo tam altare quam populum fœderatum aſpergebat Moſes. *Exod.* 24: 8. Sacra illa epula quibus excipiebantur fœderati coram facie Jehovæ, præſertim illud quod D. Jeſus ſub Novo Teſtamento inſtituit, quam efficaciſſime obſignant, intimam illam communionem & communicationem Chriſti & fidelium.

Quid fœdus ſalis.

VIII. Sunt Viri Doctiſſimi qui ex hoc ritu arceſſunt explicationem illius phraſeos, quæ extat *Num.* 18: 19 & 2 *Chron.* 13: 5. *De fœdere ſalis*, id eſt, de fœdere amicitiæ, & quidem ſtabili ac perpetuo. *Quod ſic videtur vocatum, quia ſal ſolebat adhiberi ſacrificiis, quaſi diceret, fœdere percuſſo, adhibitis cerimoniis fieri ſolitis in fœdere percutiendo*: inquit Celeberrimus *Rivetus in Gen. Excercit.* 136. Niſi malimus hic reſpici ad firmam conſiſtentiam ſalis, qua putredinem ac corruptionem arcet, adeoque durationem rerum extendit, & aliquo modo ad æternitatem ducit. Propter eam rem uxor Lothi in ſtatuam ſalis converſa creditur: non tam, uti notat *Auguſtinus*, ut *nobis condimenti inſtar eſſet*, quam ut ſic extaret ſtabile & perpetuum monumentum judicii Divini. Non enim omnis ſal colliquationi obnoxius eſt. *Plinius* narrat Arabas quoſdam muros, domosque, maſſis ſalis facere, & aquâ ferruminare. *Natu. Hiſtor. Lib.* 31. *Cap.* 7.

Fœderis Dei cum homine definitio.

IX. Hæc generatim de vocibus præfati; nunc ipſam rem, fœderisque Dei cum homine naturam, rimemur. Quod ita finio. FOEDUS DEI CUM HOMINE EST CONVENTIO INTER DEUM ET HOMINEM, DE RATIONE CONSEQUENDÆ CONSUMMATÆ BEATITUDINIS, ADDITA COMMINATIONE ÆTERNI EXITII, QUO MULCTANDUS EST BEATITUDINIS, EA RATIONE OBLATÆ, CONTEMPTOR.

In quo tria conſideranda.

X. Fœdus Dei *tria* in univerſum complectitur. 1. *Promiſſum* conſummatæ beatitudinis in vita æterna. 2. *Deſignationem* ac *præſcriptionem conditionis*, quâ præſtitâ jus illius homini acquiratur. 3. *Sanctionem pœnalem* adverſus eos qui præſcriptâ conditione non ſtant. Omnia hæc hominem *integrum*, ac, ut Paulus loqui amat, ὁλόκληρον, ſpectant, uti animâ

mâ conſtat & corpore. Utrique parti beatitudinem pollicetur Deus, utriusque ſanctitatem exigit, utrique comminatur exitium. Eoque hoc fœdus facit, ut Deus in toto homine glorioſus appareat.

XI. Fœdus iſtius modi, cum creaturâ rationali, ad imaginem ſuam conditâ, paciſci, omnino Θεοπρεπὴς, ac *Deo dignum* eſt. Fieri etenim non potuit, quin Deus ſe Creaturæ intelligenti ut *exemplar* ſanctitatis proponeret, ad cujus inſtar illa ſemet ipſam omnesque ſuas actiones formare debeat, accurate cuſtodiens, ſemperque operoſam reddens, juſtitiam illam originalem, quâ ab ipſo ſui exordio donata erat. Non poteſt Deus hominem ad amorem, cultumque, ac quæſtionem ſui, ut ſummi boni, non obligare. Et concipi nequit, quomodo Deus volens ſe amari ac quæri ab homine, nolit ab homine eum amante ac quærente, & pro ſummo ſuo bono habente, ac ut talem unice deſiderante, eſuriente, ſitiente, reperiri. Quis cogitaverit Deo dignum eſſe, ut dicat homini, Ego unice a te quæri volo: ſed eâ conditione, ut nunquam me invenias. Ego a te ſuper omnia enixe deſiderari volo, cum fame ac ſiti mei; verum eâ lege, ut nunquam me ſatieris. Nec minus juſtitia Dei exigit, ut homo beatitudinem, æquiſſimis conditionibus oblatam, reſpuens, illius privatione mulctetur, & præterea in contempti Numinis ſeveriſſimam indignationem incurrat. Unde patet ex ipſa Divinarum perfectionum conſideratione hoc deduci poſſe, quod *legem* quandam homini præſcripſerit, & eam quidem ut *conditionem potiundæ felicitatis*, quæ in fruitione Dei conſiſtit, munitam *comminatione maledictionis* adverſus rebellem. In quibus totam rationem fœderis conſiſtere, mox jecimus. Sed de ſingulis hiſce poſtea uberior dicendi locus erit. *Fœdus cum homine paciſci Deo dignum eſt.*

XII. Hactenus Fœdus Dei μονόπλευρον, ſive *unius lateris*, eſt, Δίπλευρον, ſive *utriusque lateris*, fit, cum homo eidem fœderi aſtipulatur. *Bonum* a Deo promiſſum *amplectens*, *conditionis* poſtulatæ exactam *obſervantiam repromittens*, quâ *violatâ* ſemet ipſum intentatæ *maledictionis* reum ultro fateatur. Hoc vocat ſcriptura; עבור בברית יהוה *tranſire in fœdus Domini*, *Deut*. 29: 12. & בוא באלה ובשבועה, *venire in adjurationem & jus jurandum. Neh*: 10:29. In hac adjuratione, (ὁμολογίαν vocat Paulus 2 *Cor*. 9: 13.) conſcientia ſe teſtem ſiſtit juſtam eſſe ſtipulationem Dei, & modum hunc ad fruitionem Dei perveniendi eſſe θεοπρεπῆ, neque aliter poſſe perveniri ad promiſſionem. Unde mala quæ Deus tranſgreſſoribus fœderis interminatus eſt dicuntur אלות הברית, *Adjurationes fœderis. Deut*. 29: 20. quibus ſe fœderatus ultro ſubdidit. Effectum hujus adjurationis in eo qui fœderi non ſtat dicitur נקם ברית *vindicta fœderis. Livit*. 26:25. Formulam aſtipulationis habemus *Pſ*. 27:8. לך אמר לבי, *Pro te*, i. e. tuo loco, vel tuam vicem, *dicit cor meum, quærite faciem meam. Faciem tuam, Domine, quæram*. Ubi ſtipulationi, nomine Dei per miniſtram conſcientiam factæ, fidelis animæ voluntaria aſtipulatio reſpondet. *Cui, ut δίπλευρον ſit, homo aſtipulari debet.*

Qui aſtipulationem illam ſine crimine non poteſt detrectare.

XIII. Aſtipulationem hanc ſine crimine detrectare, ad fœderis pro-
poſitionem, homo non potuit. 1. Ex vi legis, ipſum univerſaliter
obligantis, ad id omne humiliter amplectendum, quod a Deo proponitur.
Cui omni modo ſubeſſe de eſſentiâ Creaturæ rasionalis eſt. 2. Propter
ſummam illam Dei ὑπεροχὴν, *eminentiam*, cujus eſt de bonis ſuis, & con-
ditione iis potiundi, diſponere ἀνυπευθύνως, *cum ſuprema Auctoritate*: ſi-
mulque homini injungere, ut ad oblata bona, ſub præſcriptâ conditio-
ne, contendat. Unde hoc Fœdus, quum inter admodum inæquales
ſit, naturam eorum fœderum induit, quæ Græci προστάγματα, aut
συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων vocaverunt: de quibus *Grotius Lib. 2. de jure
Belli & pacis. Cap. 15. § 6.* Hinc eſt quod Paulus dictum Moſis: *Ecce
ſangus fœderis* אשר כרת יהוה עמכם, *quod pepigit vobiſcum Dominus
Exod. 24: 8.* Ita vertat, τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ θεός.
Quod præcepit vobis Deus. Heb. 9: 20. Non eſt in arbitrio hominis fœdus
Dei amplecti vel rejicere pro lubitu. Præceptum eſt homini ut id am-
plectatur, anhelans ad promiſſa, per viam fœdere monſtratam. *Pro-
miſſa* non deſiderare, eſt abnegare Dei *bonitatem*. *Præcepta* repudiare, eſt
abnegare Dei *eminentiam* & *ſanctitatem* *Sanctioni* non ſubſcribere, eſt
abnegare Dei *juſtitiam*. Propterea de fœdere Dei dicit Apoſtolus, quod
νενομοθέτηται *in legis formulam redactum ſit*, *Heb. 8: 6. Confer. 7. 2.* qua homo
obligatur ad aſtipulationem. 3. Id ſequitur ex amore illo quem ſibi
homo naturaliter debet, quoque ad ſummum bonum fertur, cujus po-
tiundi, præter conditionem à Deo præſcriptam, nulla ratio ſupereſt.
4. Ipſa hominis conſcientia dictat, fœderi huic, quo ad omnes ſui partes.
ſummam ineſſe æquitatem. Quid enim æquius vel cogitatione fingi
poteſt, quam ut homo, Deum pro ſummo ſuo bono habens, in eo quæ-
rat deliciari, & de illius boni oblatione gaudeat? ut legem, quæ Divi-
næ ſanctitatis ἐκτύπωμα ac deformatio eſt, pro naturæ & actionum ſua-
rum norma pronus recipiat? ut denique, ſi contingat promiſſum hoc
inſuper habere, legemque violare, nocens caput juſtiſſimæ Numinis
vindictæ ſubdat? Ex quibus conſequitur, non fuiſſe homini integrum
fœdus Dei aſpernari.

Per Fœdus hoc Deus nihil novi juris acquirit; ſed homini fœderis conditionibus ſtanti jus aliquod naſcitur.

XIV. Deus hoc fœdere nihil novi juris in hominem acquirit: quod,
ſi recte rem putare volumus, non fundatur, nec fundari poteſt, in ullo
beneficio Dei, vel maleficio hominis, uti diſputat *Arminius*, neque
in ulla re quæ extra Deum ſit: ſed cujus primarium, vel unicum, fun-
damentum eſt ſumma Dei Eminentiſſimi Majeſtas. Quia Deus eſt
μακάριος, ſibique ad omnem beatitatem ſufficientiſſimus, ideo etiam
eſt μόνος δυνάστης, uti Paulus hæc jungit. 1 *Tim. 6: 15.* Neque Poteſtas &
jus Dei in creaturas, e re aliqua quæ extra Deum eſt, derivari vel augeri
poteſt. Indignum id Primitate, & independentiâ Dei cenſeri debet.
Qua de re mox pluribus agemus. Duntaxat oſtendit Deus in hoc fœde-
re, quid juris in hominem habeat. Homo autem fœderi aſtipulans,
& con-

& conditionem præſtans, eâ præſtitâ, jus aliquod acquirit ad exigendum a Deo promiſſum. Deus enim ſe promiſſis ſuis liberaliter homini debitorem fecit. Aut, ut magis θεοπρεπῶς loquar, ſibi ipſi, Bonitati, Juſtitiæ ac Veracitati ſuæ hoc debere voluit, ut promiſſa præſtet. Hominique fœderato, ac in Fœdere perſtanti, jus conceſſit, expectandi & exigendi a Deo, ut Bonitati, Juſtitiæ ac Veracitati ſuæ, præſtatione promiſſonum, faciat ſatis. Atque ita homo fœderi aſtipulans *Deum dicere facit, ſe ipſi Deum fore. Deut.* 26: 17. Hoc eſt, datur ipſi copia gloriandi in Deo ut Deo ſuo, & expectandi a Deo, ut homini Fœderato fiat, quod ſibi ipſi eſt, fons conſummatæ beatitudinis.

XV. Fœdera Dei cum homine duo in ſcriptura reperrimus: *Fœdus Operum*, quod aliàs *naturæ*, vel *legale* dicitur; & *Fœdus Gratiæ*. Ita nos diſtinguere docet Apoſtolus *Rom.* 3: 27. Ubi *legem operum*, & *legem Fidei* memorat. Per legem operum eam doctrinam intelligens, quæ viam monſtrat, quâ mediantibus operibus obtinetur ſalus: per legem fidei, eam doctrinam, quæ viam monſtrat, qua mediante fide ſalus obtinetur. Formula fœderis operum eſt, *qui fecerit ea homo, vivet in iis. Rom.* 10: 5. Formula fœderis gratiæ: *Quisquis credit in eum, non pudefiet. Ibid. vers* 11. Conveniunt hæc fœdera in eo. 1. quod utrobique *eædem partes contrahentes ſint*, Deus & Homo. 2. Utrobique *eadem promiſſio* vitæ æternæ, in fruitione immediata Dei conſiſtentis. 3. Utrobique *eadem conditio*, perfecta legis præſcriptæ obedientia. Neque enim Deo dignum eſt hominem ab beatam ſui communionem admittere, niſi viâ intaminatæ ſanctitatis. 4. Utrobique *idem finis*, gloria ſanctiſſimæ Bonitatis Dei. Differunt vero in hiſce. 1. Alia eſt σχέσις Dei ac Hominis in *Fœdere Operum*, alia in *Fœdere gratiæ*. In priori Deus tractat ut *Supremus Legiſlator*, & *ſumma Bonitas* geſtiens beatitatem ſuam communicare cum *Creaturâ integrâ*. In poſteriori ut *ſumme Miſericors*, convenienter ſapientiæ & juſtitiæ ſuæ vitam addicens *peccatori electo*. 2. In fœdere Operum *nullus* fuit *Mediator*. Fœdus gratiæ *Mediatorem* habet *Chriſtum*. 3. In Fœdere Operum *conditio* perfectæ obedientiæ exigebatur ut *præſtanda ab ipſo homine fœderato*. In Fœdere gratiæ eadem conditio proponitur ut *præſtanda* vel *præſtita à Mediatore*. Et in hac ſubſtitutione perſonæ princeps ac eſſentialis fœderum differentia eſt. 4. In Fœdere Operum homo conſideratur ut ἐργαζόμενος, *operans*, & merces ut danda κατὰ τὸ ὀφείλημα, *ex debito*, adeoque, non excluditur hominis καύχησις, *gloriatio*, quâ ut fidelis ſervus de officio probe peracto gloriari poſſit, & promiſſam operi ſuo poſtulare mercedem. In Fœdere Gratiæ homo Fœderatus, in ſe impius, conſideratur ut *credens*: vita æterna, ut meritum Mediatoris, homini donata κατὰ χάριν, *ex gratia*, quæ exeſſe jubet omnem καύχησιν, præter eam quâ Peccator fidelis gloriatur in Deo, ut Miſericorde Servatore. 5. In Fœdere Operum aliquid exigitur ab homine, *ut conditio*, quæ præſtita jus det ad præmium. Fœdus Gratiæ, noſtri reſpectu, *pu-*

Fœdus Duplex Fœdus eſt, Operum & Gratiæ.

ris

ris pollicitationibus Dei conſtat, quibus Mediator, vita per ipſum obtinenda, fides qua Mediatoris & beneficii per ipſum parti participes reddamur, inque ea fide perſeverantia, tota denique ſalus, omniaque ad eam neceſſaria, abſolute promittuntur. 6. *Finis ſpecialis* fœderis operum fuit declaratio *Sanctitatis*, *Bonitatis*, *Juſtitiæ* Dei, elucentium in *lege* accuratiſſimâ, in *promiſſo* liberaliſſimo, in *retributione* præmii dandi iis qui ipſum ex animo quærunt. Finis ſpecialis fœderis gratiæ, eſt *laus gloriæ gratiæ ipſus Eph.* 1:6. & revelatio impervestigabilis ac πολυποίκιλε *ſapientiæ* ejus: quæ virtutes Dei illuſtri ſplendore emicant in datione Mediatoris, per quem Peccatori copia ſalutis fit, incorrupto ſanctitatis, Juſtitiæ, & Veritatis Divinæ honore. Accedit demonſtratio Divinæ *omniſufficientiæ*, per quam non homini duntaxat, ſed, quod mirabilius eſt, Peccatori quoque, in Deum fieri poteſt & fit. Cuncta hæc in ſequentibus plenius, planiusque deducenda ſunt.

CAP. II.

De Perſonis contrahentibus in Fœdere Operum.

Fœdus operum definitur. I. A Conſideratione *Fœderis Operum* ordiamur. Quod aliàs *Legis* & *Naturæ* dicitur. Quia *Lege* præſcribitur, *Opera* ut conditionem exigit, & *Naturæ* ſuperſtructum ac coævum eſt. Fœdus id, eſt *Conventio inter Deum & Adamum, ad imaginem Dei conditum, ut Caput & Principem totius generis humani, quâ Deus pollicebatur ipſi vitam & felicitatem æternam, ſi perfectiſſimè omnibus præceptis ſuis obediret, additâ comminatione mortis, ſi vel in minimo peccaret; Adamus autem conditionem hanc acceptabat.* Huc faciunt duæ illæ ſententiæ, poſtea in repetitione Legis inculcatæ *Levit.* 18:5. & *Deut.* 27:26.

In eo quatuor notanda ſunt. II. Quæ ut melius intelligantur, *quatuor* hæc explananda veniunt. 1. *Perſonæ Contrahentes.* 2. *Conditio Fœdere præſcripta.* 3. *Promiſſa.* 4. *Comminatio.*

Perſonæ contrahentes ſunt Deus & Adam. III. *Perſonæ contrahentes* hîc ſunt DEUS & ADAM. *Deus*, ut αὐτοκράτωρ, & *ſupremus Dominus*, cum ſumma Poteſtate præſcribens quod æquum judicat: ut αὐτοαγαθός, *ſumme bonus*, communionem ſui, in quo ſummum hominis bonum eſt, promittens obedienti ſibique εὐάρεστον, *quod gratum eſt facienti*: ut αὐτοδίκαιος, *ſumme juſtus*, mortem interminans rebelli. *Adam* duplicem σχέσιν habuit. 1. Ut *homo*. 2. Ut *Caput ac Princeps generis humani*. In priore σχέσει fuit, Creatura rationalis, Deo ὑπεξούσιος ac *ſublex*, integer, ad imaginem Dei conditus, & ſufficientibus viribus ad omnem juſtitiam implendam inſtructus. Cuncta hæc in homine præſupponuntur ut ſubjectum habile ſit, cum quo Deus fœdus paciſcatur.

IV. Ho-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Qui a Deô Rectus creatus eſt

IV. Homo igitur, à manu Creatoris ſui recens, *mentem* Divinæ lucis radiis illuſtratam nitidiſſimâque *ſapientiâ* exornatam habebat, quâ non modo naturæ rerum creaturam callentiſſimus erat, ſed & in ſupremæ increatæque veritatis contemplatione ſe oblectabat, oculis intellectus ad Dei ſui perfectiones jugiter converſis, ex quarum conſideratione, quid juſtum æquumque, quid ſe & Deo ſuo dignum eſſet, prudentiſſimâ ratiocinatione colligebat. Accedebat puriſſima *voluntatis Sanctitas*, in Deo ut ſummâ veritate acquieſcentis, eum ut tremendam Majeſtatem venerantis, ut ſupremum & unicum bonum amantis, & propter eum, quicquid ipſi gratum, ſimile, ac perfectionum illius ἐκτύπωμα eſſe, quicquid denique ad intimam ac immediatam cum ipſo unionem acquirendam expedire mens Divinitus erudita dictabat, carum habentis, in communione Dei ſui, quæ jam dabatur, deliciantis, ad ulteriorem communionem anhelantis, ad eam per creaturas ipſas ut totidem ſcalas ſe ergentis, tandemque immaculatiſſimam Dei Sanctitatem ut perfectiſſimum ſui ἀρχέτυπον laudantis, ad quam ſe ſuasque actiones quam exactiſſimè componere omni niſu moliebatur. Hoc eſt, ut Elihu ſignificanter dixit, *Job* 34: 9. רצות עם אלהים, *complacitum habere in Deo*, vel *velle cum Deo*. Hanc comitabatur ordinatiſſima totius *corporis* temperies, cujus omnia membra, uti arma juſtitiæ, ad caſtæ voluntatis nutum promta ſe expeditaque ſiſtebant. Neque enim Deo dignum erat, creaturam rationalem aliter quam ad gloriam ſuam condere. Eam in cæteris Dei operibus coruſcantem, nec perſpicere, nec celebrare poterat creatura rationalis, niſi ſapiens & ſancta. Quo lumine caſſa, quâ dote orba ſi fuiſſet, quid fuiſſet niſi creatoris ſui opprobrium, & ad finem ſuum ineptiſſima? Cuncta hæc efficaciſſima ſimplicitate complexus eſt Regum ſapientiſſimus, *Eccleſ.* 7: 29. *Solummodo, vide, hoc comperi, quod Deus hominem* ישר *rectum fecerit.*

Nec myſterii Trinitatis in iſthoc ſtatu ignarus.

V. Quæ de primi hominis ſapientia mox diſſerui, illa eousque extendi debere arbitror, ut ipſum *Trinitatis* myſterium in innocentiæ ſtatu incognitum illi non fuerit. Nam hoc ad intellectus humani perfectionem imprimis facit, ut quod de Deo ſuo ſcire ac credere debet, in explorato habeat. Ac dubitari merito poteſt, an non ignotum plané Deum colat, imo an omnino verum Deum colat, qui eum non novit & colit, ut in tribus perſonis ſubſiſtentem. Qui Deum aliter ſibi repræſentat, non Deum ſibi repræſentat, ſed cerebri ſui figmentum ac idolum. Argumentum hoc in animo videtur habuiſſe *Epiphanius*, quum in Panario p. 9. ita de Adamo ſcriberet. Οὐκ εἰδωλολάτρης γὰρ ἦν, καὶ ᾔδει πατέρα θεόν, καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα. Προφήτης γὰρ ἦν, καὶ ᾔδει ὅτι ὁ πατὴρ εἶπε τῷ υἱῷ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον. *Non erat idololatra, noverat enim Patrem Deum, & Filium & Spiritum Sanctum. Etenim Propheta erat, & ſciebat Patrem dixiſſe Filio, Faciamus hominem.*

Quippe qui Creatorem

VI. Quæ verba novum adhuc argumentum ſuppeditant, Quum enim

ſuum, ſe in opere creationis trinum monſtrantem, non ignoraverit.

enim Deus in creationis opere Trinum ſe monſtraverit, *Pater per Filium* ſecula condiderit, *Heb.* 1: 2 *Spiritus Sanctus* aquas incubando foverit, & univerſa adeo Trinitas ad hominis creationem mutuo hortatu ſe accinxerit, credibile non eſt Trinitatem protoplaſto prorſus incognitam fuiſſe, niſi eum Creatorem ſuum, qui utique & Filius & S. S. erat, ignoraviſſe ſtatuamus. Sane emphaſi ſuâ non caret quod Scriptura ſæpiuſcule quum de Creatore hominis loquitur plurali utatur numero. Ut *Jeſ.* 54: 5. בעליך עשיך quod ad verbum eſt, *Mariti tui factores tui.* *Pſ.* 149: 2. ישמח ישראל בעשיו *Lætetur Iſrael in factoribus ſuis.* Imo ad hoc attendere jubet hominem, idque menti ſuæ inſculpere. *Eccl.* 12: 1. זכר את בוראיך, *memento Creatorum tuorum.* Crimen eſt quum homo id non facit; neque dicit: *Job.* 35: 9. איה אלוה עשי, *Ubi eſt eſt Deus factores mei?* Quæ phraſes niſi ad Trinitatem perſonarum referantur periculoſæ videri poſſent. Abſurdum autem eſt Adamum id de creatore ſuo ignoraviſſe, quod nunc Adami poſteros ignorare Deus non patitur. Idque eo magis, quia Deus hominem eum in finem condidit, ut ſui virtutumque ſuarum in novo orbe præconem eum haberet. Indubie autem ad gloriam Dei facit, ut non modo virtutes Dei, ſed & quomodo ſe illæ in diſtinctis Deitatis perſonis, earumque operandi modo ac ordine, exeruerint, ſingulatim celebraverit. Præclare in hanc rem *Baſilius Seleucienſis*, *Serm.* 2. Γνωρίζους πάντως καὶ τὸ ποιήσωμεν. Πάλιν ἡ λέξις πληθυνομένη, τὰς τῆς Θεότητος ὑποστάσεις αἰνίττεται, ἵνα τὸ τῆς τριάδος γνῶσιν ὑποδεχομένη. Γινέσθω τοίνυν σύγχρονος ἡ γνῶσις τῇ πλάσει. Καὶ μὴ ξενιζέσθω διδασκομένη ὕστερον ὃν ἐν τῇ ποιήσει τὴν μνήμην ἐδέξατο. *Animadvertis prorſus & illud* FACIAMUS. *Iterum hoc vocabulum pluraliter poſitum Divinitatis Perſonas innuit, ac Trinitatem cognoſcendam exhibet.* ILLIUS IGITUR COGNITIO IPSI RERUM CREATIONI COÆVA EST. *Neque alienum videri debet, ſi & doceatur deinceps,* QUUM EX IIS SIT QUORUM IN PRIMO CONDITU FACTA EST MENTIO.

Multumque per revelationem didicerit quæ natura per ſe non dictat.

VII. Fateor Adamum ex ſola contemplatione Naturæ non potuiſſe myſterium hoc colligere citra revelationem. Sed & illud pro certo habeo, Deum nonnulla homini revelaſſe, quæ natura per ſe non dictabat. Unde enim præceptum de arbore ſcientiæ, unde ſignificationem arboris vitæ ſciebat, niſi ex Divino alloquio? Unde conjugis ſuæ talem creationem, ut carnem eam ex carne ſua, & os ex oſſibus ſuis dictaret, niſi ex revelatione Numinis? Quum igitur Deus plura, & ea quidem non tanti momenti, homini revelaverit, cur credamus id ipſum occuluiſſe, cujus cognitio ad hominis perfectionem, & Dei laudem, eximie expediebat? Idcirco non recte inſtituiſſe videtur Vir Doctus, qui contendit cognitionem Trinitatis *exceſſiſſe felicitatem ſtatus Adami, qui mere naturalis erat.* Neque enim ita mere naturalis erat, quaſi nihil ſciverit præter id quod ſola naturæ conſideratio ſuggerere poteſt. Contra-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſtrarium jam demonſtravimus. Et hoc illi ſtatui naturale fuiſſe exiſtimandum eſt, ut homo integer, ac familiari Dei ſui commercio fruens, ea ex ipſius ore diſceret, quibus ad laudes Creatoris ſui inſtructior redderetur. Obſervat magnus *Zanchius De Creat: Hom: Lib:* 1. *Cap.* 1. §. 12. Plurimos Patrum in ea eſſe ſententia, quod Adamus, quum talis ac tantus Dei amicus ante lapſum eſſet, viderit aliquoties Deum in ſpecie corporali, eumque loquentem audiverit. Additque, *Hic autem ſemper fuit filius Dei.* Et poſt pauca, *Chriſtus igitur eſt ille Jehova, qui tulit Adamum & poſuit in Paradiſum, & eum eſt allocutus.* Ita Veteres crediderunt Filium Dei ſe tunc quoque Adamo revelaſſe, & eum eo ſermones miſcuiſſe.

VIII. Et illud paulo audacius dictum videtur: *Oeconomiam quæ intercedit inter tres perſonas, ita potiſſimum verſari in procuratione ſalutis generis humani, ut non potuerit ejus notitia pertinere ad ſtatum innocentiæ, in quo nullus ſaluti vel redemptioni locus.* Etenim Moſes Oeconomiam Divinarum perſonarum in ipſa creatione jam ediſſerit. Et Euangelium dum explicat admirabilem illam Oeconomiam, quatenus verſatur in procuranda generis humani ſalute, ſimul cogitationes noſtras extollit, ad eandem Oeconomiam, quatenus ſe in primo mundi conditu manifeſtavit. Si nunc nobis conducat & dulce ſit cogitare, Filium Dei ſervatorem noſtrum, ἀρχὴν τῆς κτίσεως Θεοῦ, *Principium creationis Dei* eſſe, *Apoc.* 3. 14. *per quem conditi ſint Throni & dominationes, viſibilia & inviſibilia,* ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. ut *primas teneat in omnibus Col.* 1. 16, 18. in operibus tam naturæ quam gratiæ princeps; & Spiritum Sanctum, nunc adornantem novum mundum gratiæ in cordibus noſtris, initio aquis incubaſſe, easque tot nobilibus creaturis fœtas reddidiſſe, atque ita aſcendere ad Oeconomiam eandem in operibus creationis ac naturæ conſiderandam, quæ nunc nobis in opere ſalutis & gratiæ revelata eſt: quis Adamo integro invideat eandem Dei τρισυποστάτου notitiam, licet ignoraverit quid quæque perſona in ſalvandis peccatoribus ſuo ordine præſtitura foret? Adde, quod licèt in illo Adami ſtatu nullus locus fuerit *Redemtioni*, locus tamen fuit *ſaluti*, & vitæ æternæ: cujus ſymbolum erat Arbor Vitæ, quæ jam tum imaginem gerebat Filii Dei. vide *Apoc.* 2. 7. *In ipſo* enim *vita erat Joh.* 1. 4. Quod ſymbolum fruſta fuiſſet, ſi illius ſignificatio Adamo fuiſſet incognita.

Neque Oeconomia Trinitatis ad ſolum gratiæ ſtatum pertinet.

IX. In hac hominis rectitudine præcipue conſiſtit *imago* illa *Dei*, quam toties Scriptura deprædicat: quamque Paulus exerte collocat in ἐπιγνώσει, *cognitione. Col.* 3. 10. in δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας, *Juſtitia & ſanctitate veritatis. Eph.* 4. 24. Quibus locis ita imaginem Dei deſcribit quæ in nobis per Spiritum gratiæ renovatur, ut ſimul innuat eam eandem eſſe cum illa ad quam primitus homo creatus eſt. Neque poteſt eſſe alia & alia imago Dei. Quum enim Deus non poſſit non ſapiens & ſan-

In hac rectitudine hominis præcipuè conſiſtit imago Dei.

ſanctus, & in illa ſua ſapientia ac ſanctitate exemplar creaturæ rationalis eſſe, ſequitur creaturam ſapientem & ſanctam in illis ſuis qualitatibus Dei ἐκτύπωμα eſſe. Et fieri plane nequit ut Deus ſimilitudinem ſui in hac totius hominis rectitudine conſiſtere non fateatur: aut ſimilem ſibi agnoſcat creaturam ſtultam & perverſam, quæ aperta foret virtutum ſuarum abnegatio. Scite obſervatum eſt a Viro Doctiſſimo, quod ὁσιότης τῆς ἀληθείας, non tantum opponatur τῇ ὑποκρίσει, aut τῇ τυπικῇ καθαρότητι, *umbratili puritati*, ſed quod notet *Sanctum* & ex amore Dei proficiſcens *ſtudium veritatis*. Ὅσιος enim, cui reſpondet Hebræorum חסיד, ſignificat in ſcriptura *ſtudioſum in bono & ad bonum*. Notat ergo ὁσιότης τῆς ἀληθείας tale Deo placendi ſtudium, quale veritati de ipſo & in ipſo cognitæ, & propter ipſum amatæ, conſentaneum eſt.

Quæ Juſtitia Paulo memorata Eph. 4. 24. excludi non debet.

X. Sed non video cur idem Vir Doctus velit, δικαιοσύνην Paulo memoratam, *Eph.* 4. 24. donum fœderi gratiæ proprium eſſe, quod in Chriſto obtinemus, & quod Adam non habuit: intelligens per juſtitiam jus ad vitam æternam, quod Adamum, nondum emenſo probationis ſuæ curriculo, non habuiſſe, in confeſſo eſt. Adverſus quam aſſertionem ſequentia hæc conſideranda propono. 1. Nihil neceſſe eſt ut per δικαιοσύνην jus ad vitam æternam intelligamus. Nam ſæpe illa vox virtutem notat, & conſtans animi propoſitum ſuum cuique tribuendi. Uti *Eph.* 5. 9. Ubi de ſanctificatione agens Apoſtolus ſcribit, *fructus ſpiritus eſt in omni* ἀγαθωσύνῃ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀληθείᾳ, *bonitate, &* Juſtitia, *& veritate.* Ipſe Vir Doctus id vidit, qui ita alibi loquitur (*in Gen* 5. §. 9.) Juſtitia *eſt primo rectitudo factorum, ſive animi ſive membrorum: eorumque convenientia cum recto judicio: nempe ut facile tum damnationem aut vituperationem effugiant, tum laudem reportent. Sic Tit.* 3. 5. τὰ ἔργα τὰ ἐν δικαιοσύνῃ. *Atque inde denominatio JUSTI, ſignificat irreprehenſibilem, ſive laudabilem.* Quum ergo vox illa alibi talem rectitudinem ſignificet, cur non & hic? Præſertim quandoquidem ἐξαγώνιον eſt, talem Juſtitiam ad imaginem Dei in Adamo pertinuiſſe. 2. Non debet urgeri *Juſtitiam* hic cum *ſanctitate* jungi, ideoque ita ab ea diſtinguendam eſſe, ut *hæc* inhærentem qualitatem bonam, *illa* jus ad vitam dicat. Nam reſponderi poteſt. A. Non inuſitatum Spiritui Sancto eſſe geminatis vocabulis eandem rem exprimere. *Notandum*, inquit *Urſinus* in *Quæſt.* 18. *Catech:* Juſtitiam & ſanctitatem *in nobis ante lapſum fuiſſe eandem rem, nempe conformitatem cum Deo & lege nobis inhærentem.* Clar: *Coccej. in Pſ:* 15. §. 11. צדק *autem, ſi legem operum ſpectes, ſignificat latiſſime omne honeſtum, omne verum, omne* ὅσιον. B. Si demus *Juſtitiam* a *Sanctitate* diſtingui debere, non ſequitur hoc modo debere diſtingui. Extant ejuſmodi teſtimonia in quibus talis diſtinctio locum habere nequit. ut *Luc.* 1. 74. 75. λατρεύειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ. *Servire ei in* Sanctitate *&* Juſtitia *coram eo.* & 1 *Theſſ.* 2. 10. *Vos eſtis teſtis & Deus*, ὡς ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν, *quomodo*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſancte & juſte & *inculpate vobis qui creditis nos geſſerimus*. Add: 1 Reg: 3. 6. *Aubulavit corum te*, באמת ובצדקה ובישרת לבב, *in veritate*, & *in juſtitia*, & *in rectitudine cordis*. Ubi Juſtitia nihil aliud ſignificare poteſt quam virtutem animi illiusque exercitium, licet ſanctitati jungatur. C. Si duo hæc diſtinguere omnino velimus poteſt id fieri multifariam. 1. Ita ut *Sanctitatem* ad *Deum* referamus, *Juſtitiam* ad *homines*. Ita *Philo de Abrahamo*, ὁσιότης μὲν πρὸς θεόν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἀνθρώπους θεωρεῖται. Sanctitas *adverſus Deum*, Juſtitia *adverſus homines ſpectatur*. Et *Marcus Antonius Imperator Lib*. 7. §. 66. De Socrate, δίκαιος τὰ πρὸς ἀνθρώπους, ὅσιος τὰ πρὸς θεούς. *In rebus humanis* Juſtus, *in Divinis* Sanctus. 2. Si per utrumque vocabulum virtutem univerſalem ſignificari dicamus (nam & δικαιοσύνη de cultu Dei dicitur *Luc*. 1. 75. & ὁσιότης ad homines refertur. *Maximus Tyrius Diſſert*: 26. De eodem Socrate, εἰς τὸ θεῖον εὐσεβὴς, ὅσιος δὲ τὰ ἀνθρώπινα. *Pie cum Deo*, *Sancte cum hominibus*.) Sed diverſo reſpectu. Ita ut *Sanctitas* virtutem notet, prout eſt amor & expreſſio Divinæ puritatis, uti *Plato* τὸ ὅσιον explicat per τὸ θεοφιλὲς: *Juſtitia* eandem quidem virtutem ſignificet, ſed prout eſt conformitas cum præſcripto, & mandatorum Dei obedientia. δίκαιον, *Juſtum eſt Deo obedire*. *Act*. 4. 19. 3. Si dicamus cum *Urſino ad Quæſt*: 6. *Catech*: *Poſſunt* Juſtitia & ſanctitas *in textu Pauli* & *Catecheſi*, *vel pro eodem ſumi*, *vel diſcerni*, *ut* Juſtitia *de* actionibus *internis* & *externis*, *congruentibus cum mente recte judicante*, & *cum Lege Dei*: Sanctitas *de* qualitatibus *intelligatur*. Adeo nihil eſt quod nos cogat Juſtitiam hic de jure ad vitam explicare. 3. Imo multa ſunt quæ contrarium ſuadent. Nam. 1. Imago Dei, etiam quæ per regenerationem in nobis reparatur, conſiſtit in *qualitatibus abſolutis* animæ inhærentibus, quæ inſtar aliquod perfectionum Dei ſunt: Jus autem ad vitam mera *relatio* eſt. 2. Imago Dei ſita eſt in re aliqua quæ *in ipſo homine* per creationem vel primam vel novam producitur. Jus ad vitam ſoli Juſtitiæ & meritis Chriſti innititur, quæ plane *extra nos* ſunt. *Phil*. 3. 9. Μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην. *Non habens meam Juſtitiam*. 3. Apoſtolus loco qui præ manibus eſt, non de *Juſtificatione* agit, ubi juris hujus facienda erat mentio, ſed de *ſanctificatione* ejusque norma, ubi de jure illo dicere nihil attinet. 4. Qui novam hanc Juſtitiæ explicationem urgent, & Catecheſi, *Quæſt*. 6. ſine ulla juſta cauſa obloquuntur, & minus fortiter Socinianis reſiſtunt, contendentibus imaginem Dei ad quam regeneramur in Chriſto non eſſe eandem cum ea ad quam conditus eſt Adam. Quem tamen errorem Viri Docti nobiscum deteſtantur. Hæc faciunt ut tutius eſſe judicemus, Juſtitiam ita explicare, ut partem faciat imaginis Dei ad quam conditus eſt Adam.

XI. Si tamen univerſum imaginis Dei ambitum complecti velimus, dicemus eam hiſce tribus partibus abſolvi. 1. *Antecedenter* in ſpirituali & immortali animæ natura, inque intelligendi & volendi facultate conſiſte- *Imago Dei univerſo ſuo ambitu pla-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ta comple-ctitur.

ſiſtebat. 2. *Formaliter* & præcipue in animæ dotibus, Juſtitia, & ſanctitate. 3. *Conſequenter* in hominis totius immortalitate & dominio in Creaturas. Quorum primum, uti non nemo eleganter dixit, erat veluti pretioſa tabula, in qua imago Dei duci & effingi poterat: ſecundum ipſa illa Divinitatis imago & ſimulacrum; tertium, imaginis illius late ſplendentis fulgor, & veluti radii, qui non animam duntaxat, ſed univerſum hominem corpusque ipſum, illuſtrabant, illumque mundi Dominum ac Principem, & veluti æterni Dei amicum & ſocium pariter immortalem reddebant.

Quorum quædam Plato viderat aut audiverat.

XII. Præcipua horum viderat, vel audiverat certe *Plato*: qui felicitatem ὁμοίωσιν τῷ Θεῷ definit: *Deo aſſimilationem*: & hanc ponit ἐν τῷ ὁσίῳ καὶ τῷ δικαίῳ μετὰ φρονήσεως: quid niſi duplici Virtute Primaria, *Pietate* & *Juſtitia*, quas *Prudentia* temperet & gubernet! Verba ipſa auro digna, viliore hoc liquore ſcribantur: Τὴν δὲ θνητὴν φύσιν, καὶ τὸν δὲ τὸν τόπον, τὸ κακὸν περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης. διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα. φυγὴ δὲ ὁμοίωσις Θεῷ, κατὰ τὸ δυνατόν. ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι. *Mortalem hanc naturam, & hunc inferum locum, Malum circumſtat neceſſario & adhæret. Ideo conandum quam celerrime hinc illuc fugere: fuga autem, Dei aſſimulatio, quatenus fieri poteſt. Aſſimilatio porro*, JUSTUM *&* SANCTUM *cum* PRUDENTIA *eſſe.*

Ad imaginem hanc, uti debebat, cuſtodiendam homo ſufficientibus viribus inſtructus erat.

XIII. Imaginem hanc ſui, ceu præſtantiſſimum cœli depoſitum, & , ſi caſte ſancteque ſervaretur, majoris boni arrham, cuſtodiendam homini Deus commiſerat: quem eum in finem ab ipſo conditu ſufficientibus viribus inſtruxerat, adeo ut nulla gratiâ habituali præterea opus haberet. Id ſolummodo requirebatur ut Deus continuo Providentiæ ſuæ influxu vires eas conſervaret, & ad omnes ac ſingulos actus excitaret. Neque enim ullo in ſtatu Creatura independenter a Creatore quicquam operans eſſe vel concipi poteſt Id in ipſis quoque Angelis obtinet, etiam poſtquam in ſancta beatitate ſua jam confirmati ſunt.

Conſideratus etiam fuit ut caput generis humani, tam Fœderale quam Naturale.

XIV. Atque hoc quidem modo Adam Fœderatus Dei fuit qua *Homo*, ad imaginem Dei creatus, & ad ſervandam eam imaginem ſufficientibus viribus inſtructus. Succedit alia σχέσις, ſub quâ conſideratus fuit ut *Caput*, & *Principium Generis humani*, tam *Fœderale* quam *Naturale*. Sic ut Deus Adamo dixerit, uti quondam Iſraëlitis *Deut*. 29. 14, 15. *Non tecum duntaxat pango hoc fœdus & hoc jusjurandum; ſed & iiſcum qui necdum hic ſunt.* Tota primi hominis Hiſtoria id evincit, non ſingularem perſonam eum æſtimatum eſſe, ſed univerſam naturam humanam in eo fuiſſe ſpectatam. Neque enim protoplaſtis ſolis dictum fuit, *Augeſcite & Fœtificate*: cujus vi verbi adhuc propagatio generis humani continuatur. Neque de Adamo ſolo verum eſt, *non bonum eſt homini eſſe ſoli.* Neque ipſum ſolum concernit lex illa conjugalis, *propterea homo relinquet Patrem & Matrem ſuam, & erunt illi duo in carnem unam.* Quod Chriſtus adhuc urget *Mat*. 19. 5. Neque ipſum ſolum tetigit pœna, quam ipſi com-

comminatus erat Deus peccanti, *Morte morieris*, ſed *Mors ad omnes pervaſit*, obſervante Apoſtolo *Rom.* 5. 12 Quæ omnia clamant Adamum hic ut omnium *Caput* conſideratum eſſe.

XV. Eodum facit diſerta illa *Adami Primi & Secundi* oppoſitio, quam Paulus fuſe exequitur *Rom.* 5. 15. & ſequ: Etenim uti ſecundus Adam in Fœdere gratiæ perſonam omnium electorum ſuſtinet, eatenus ut ipſi feciſſe & perpeſſi eſſe cenſeantur, quod ille eorum nomine ac loco fecit & paſſus eſt . ita etiam primus Adam ſuſtinuit perſonam omnium ex ſtirpe ipſius naſciturorum.

Quo facit oppoſitio Adami Primi & Secundi.

XVI. Quin *jure* id ita conſtituerit Deus diſputandum non eſt. Neque enim noſtrum eſt de jure Dei ambigere, vel in illud juſto curioſius inquirere, multo minus id ad juris inter nos homunciones ſtatuti formulam exigere, ubi de facto conſtat Id ſemper pro Deo præjudicatum ſit. תצדק בדברך תזכה בשפטך *Juſtus es in ſermone tuo, mundus in judicio tuo. Pſ.* 51. 6. Næ ignorat ſupremi Numinis Majeſtatem, ejusque puriſſimam, ſibique in omnibus convenientiſſimam, ſanctitatem, qui actiones ejus ad calculos vocare audet, illique dicam ſcribere inſuper habitæ æquitatis. Id in Filio non terrenus Pater, in ſubdito nullus Rex, in ſervo nullus Dominus ferret. Et nos vermiculi tantum nobis in totius univerſi Judicem licere permittimus! Quotieſcunque murmuratrix caro obſtrepere audet, *Viæ Domini rectæ non ſunt* : toties illi oggerendum, *Imo vero tuæ non ſunt rectæ. Ezech.* 18. 25.

Quod juſtè ita a Deo conſtitutum eſſe credendum eſt.

XVII. Ita tamen nobiſcum fere comparatum eſt, ut placidius acquieſcamus in judiciis Dei, ubi eorum rationes intelligentiâ quoque aſſequimur. Videamus itaque an non hic etiam juris Divini æquitatem demonſtrare poſſimus. Quod ſi ita rem putemus? Si Adamus ſuo noſtroque nomine Fœderis conditionibus ſtetiſſet; ſi emenſo probationis ſuæ curriculo in bono confirmatus eſſet, nosque poſteri ipſius in ipſo; ſi ſatiati vitæ animalis deliciis una cum ipſo ad cœli gaudia fuiſſemus aſſumti, nemo conqueſtus eſſet, ſe in capite generis humani fuiſſe cenſitum : quivis & Sapientiam & Bonitatem Numinis laudaviſſet, nemini vel minima injuſtitiæ ſuſpicio fuiſſet ſuborta, ex eo quod omiſſo ſingulorum experimento, in primo homine omnium periculum facere Deus voluerit. Quod iſto eventu juſtum fuiſſet, contrario eventu qui fiet injuſtum? Neque enim juſtitia vel injuſtitia actionum ex eventu æſtimanda eſt.

Imo Juſtitia hæc ad conſcientiam demonſtrari poteſt.

XVIII. Præterea, quiſquamne nunc eſt mortalium qui in animum inducat credere, ſe in iisdem cum Adamo circumſtantiis conſtitutum, melius rebus ſuis conſulturum fuiſſe? Non defuit Adamo Sapientia, non Sanctitas, non Appetitus veræ beatitudinis, non averſatio miſeriarum quas peccanti Deus denunciaverat, nihil denique eorum omnium quibus ſe quiſpiam a peccato ſibi cavere poſſe confidat, & tamen blandiloqui fallacia ſeductoris in fraudem ſe pellici paſſus eſt. Et tu, viarum Domi-

ni tui cenſor iniquiſſime, melius te libero tuo arbitrio uſurum fuiſſe jactas? imo vero ex adverſo omnes actiones tuæ clamant; probari tibi, impenſe placere, ſemperque in exemplum trahi, hoc, de quo injuſte conquereris, primi parentis factum. Nam quum mandata Dei transgrederis, quum Summi Numinis voluntatem tuæ cupiditati poſthabes, quum terrena cœleſtibus, futuris præſentia antefers, quum tuo tibi arbitratu, ad beatitudinem, ſed non veram, viam, ſed aviam, affectas, nonne tantundem eſt ac ſi toties vetitam arborem temerares? Quid ergo Deum incuſas, quod operam compendifecerit, omnes in uno includens: gnarus quippe ſingulorum eandem futuram fuiſſe rationem?

CAP. III.

De Lege Fœderis Operum.

Quæ in conditione Fœderis : conſideranda.

I. HActenus de *Partibus contrahentibus*. Nunc conditionem fœdere præſcriptam ſpectemus. Ubi primo conſideranda *Lex Fœderis*, tum Legis illius *obſervantia*. Lex Fœderis duplex eſt. I. *Lex Naturæ* Adamo increata. II. *Lex Symbolica*, de Arbore Scientiæ Boni & Mali.

Lex Naturæ.

II. *Lex Naturæ* eſt *Norma Boni & Mali hominis Conſcientiæ jam inde a creatione a Deo inſcripta, ideoque Divina Auctoritate hominem obligans.* Fuiſſe legem iſtiusmodi homini connatam, & quaſi increatam, patet ex reliquiis, quæ, præclari quondam ædificii quaſi rudera, in naturalibus adhuc hominibus ſuperſunt; illis nimirum κοιναῖς ἐννοίαις, quibus juſtum ab iniquo ipſi quoque Gentiles diſcernunt, quibus *quę ſibi ipſis Lex ſunt, oſtenduntque opus Legis inſcriptum eſſe cordibus ſuis, atteſtante eorum conſcientia*, *Rom.* 2: 14, 15. Ex quibus colligitur, plena ea omnia fuiſſe in homine recens ad Imaginem Dei condito.

Conſcientia eam dictans Dei vicem gerit.

III. Conſcientia hominis quicquid ei honeſtum vel ſecus eſſe dictat, id dictai Dei nomine, cujus in homine vices gerit, edictorum ejus depoſitaria. Hoc, ni fallor, David voluit *Pſ.* 27: 8. לך אמר לבי, *Tibi*, id eſt, pro te, tuam vicem, *dicit cor meum*, ſive conſcientia mea. Quæ propterea conſcientia *Deus* etiam Gentilibus dicta fuit: uti in ſenario illo, Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις Θεός. *In hominibus omnibus Conſcientia Dei inſtar habet.* Plato in *Philebo*, τὸν λόγον ſive *Rationem* τὸν θεὸν τὸν ἔνοικον, *inhabitantem nobis Deum nuncupat.* Atque hinc eſt, quod ſummam Regulam in Lege Naturæ non exiſtimemus eſſe convenientiam vel diſconvenientiam cum Natura Rationali; ſed Sapientiam Divinam patefactam, ſive ideam

Boni

Boni & Mali a Deo conſcientiæ inſculptam. Pulcre Auctor Libri de mundo *Cap.* II. Νόμος μὲν γὰρ ἡμῖν ἰσοκλινὴς, ὁ Θεός, οὐδεμίαν ἐπιδεχόμενος διόρθωσιν καὶ μετάθεσιν. *Deus enim nobis Lex eſt, in omnem quidem illa partem ad æquilibrium vergens, nullam correctionem admittens, nullam varietatem.* Conſentit *Cicero, de Legibus Lib.* 2. *Lex Vera atque Princeps, apta ad jubendum, & ad vetandum, ratio eſt recta ſummi Jovis.*

Lex non eſt notitia recti & pravi.

IV. Non admodum accurate locutus videtur, qui dixit *Legem hic appellamus notitiam recti & pravi, obligantem ad operandum quod rectum eſt, & vitandum quod pravum eſt.* Neque enim Lex propriè eſt notitia, ſed notitiæ illius objectum. Legem hanc dicimus naturaliter homini notam; ſed abſurde quis notitiam naturaliter notam diceret. Notitia eſt actus noſter, & quidem juxta legis regulam componendus. Lex eſt norma Divinitus præſcripta, omnium actuum noſtrorum regula.

Eſt qui dicat ante lapſum proprie non fuiſſe legem.

V. Longius ab ἀκριβείᾳ abeſt qui hoc modo inſtituit: *Ante lapſum proprie non fuit Lex: Nam tum vigebat Amor Dei, qui nulla Lege indiget. Erat ibi* (ita alibi ſe idem Author explicat) *ſtatus Amicitiæ & Caritatis, qualis eſt ſtatus naturalis filii reſpectu parentis, quem naturâ amat. Illa vero caritas ubi violatur, tum demum ſuperaccedit præceptum, & caritas illa quæ antea voluntaria erat (quod ejus naturæ maximè convenit, vix enim caritas eſt quod dicitur, niſi voluntaria ſit) cadit ſub præceptum & in legem tranſit, comminatione & coactione tum inculcandam, qui rigor coactionis proprie legem facit.*

Cujus ſententia expenditur.

VI. Quæ quidem Philoſophatio non videtur מעשה חשב, *opus cogitantis* & attendentis. 1. Neque enim rigor coactionis proprie legem facit, ſed præſcripti vis obligatoria, procedens tum a Poteſtate Legislatoris, tum ab æquitate rei præceptæ, quæ hîc fundatur in Sanctiſſima Dei natura, in quantum imitabilis eſt homini. Apoſtolus Jacobus *Cap.* 1. *com.* 25. prædicat, τὸν τέλειον νόμον, τὸν τῆς ἐλευθερίας, *perfectam legem, quæ libertatis eſt.* 2. Neque abſonum eſt dicere, ſtatum naturalem filii reſpectu parentis legibus regi. Certe *Plato de legibus Lib.* 3. primos mortales ait, ἔθεσι καὶ τοῖς πατρικοῖς νόμοις ἑπομένους, *mores & paternas leges ſecutos eſſe*, laudato Homerico illo θεμιστεύει δὲ ἕκαστος παίδων, *Leges fert quisque liberis.* 3. Nec repugnat *naturâ* aliquid facere, & una *ex lege* facere. *Philo Judæus, de Migratione*, explicans decantatum illud Philoſophorum adagium, Ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν, *convenienter naturæ vivere*: dicit illud eſſe, ὅταν νοῦς ἕπηται θεῷ, τῶν προστάξεων αὐτοῦ μεμνημένος, *quando mens Deum ſequitur, præceptorum ejus memor. Chryſippus* ſimiliter, laudatus a *Laërtio Lib.* 7. *in Zenone*, dicit eum convenienter naturæ vivere, qui οὐδὲν ἐνεργεῖ ἂν ἀπαγορεύειν εἴωθεν ὁ νόμος ὁ κοινὸς, ὅπερ ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, *nihil eorum agit quæ communi lege interdici ſolent. Eſt autem hæc communis lex recta ratio.* 4. Neque dici poteſt poſt caritatem violatam, ſive, quod idem eſt, poſt peccatum, demum ſuperaccedere legem, quum peccatum ipſum ſit ἀνομία, & legis datæ transgreſſio. 5. Neque per præce-

ptum caritas minus voluntaria redditur. Nam lex præcipit caritatem omnibus numeris abſolutam, ideoque quam maxime voluntariam, nec ſervili comminationis metu extortam. 1 *Joh.* 4. 18. Neque rei ſatisfacit dicendo, *vix* Caritas eſt quod dicitur niſi voluntaria ſit; dicendum erat: *Nullo modo* caritas eſt, niſi voluntaria ſit. Eſt enim caritas voluntatis noſtræ cum re amata dulciſſima unio, quæ ne mente quidem citra evidentiſſimam contradictionem aliter quam voluntaria fingi poteſt. Si itaque per ſuperaccedentem legem caritas involuntaria & coacta redditur, tota caritatis natura evacuatur, & lex aliqua Divina ſtatuitur quæ caritatem perimat. 6. Denique ipſa lex naturæ ſine comminatione, & quidem æternæ mortis, non fuit. Concludam hæc accuratiſſimis *Chryſoſtomi* verbis, ex *homilia* 12. *ad populum Antiochenum*: Ἐξ ἀρχῆς πλάττων ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, νόμον αὐτῷ φυσικὸν ἐγκατέθηκε. Καὶ τί ποτέ ἐστι νόμος φυσικός; τὸ συνειδὸς ἡμῶν διήρθρωσε, καὶ αὐτοδίδακτον ἐποίησε τὴν γνῶσιν τῶν καλῶν, καὶ τῶν οὐ τοιούτων. *Ab initio Deus formans hominem legem ipſi naturalem indidit. Et quid tandem eſt lex naturalis? Conſcientiam nobis concinnavit, fecitque ut notitiam illarum rerum quæ bona & mala ſunt nobis ipſis Magiſtris haberemus.*

Lex primigenia in rei ſubſtantia eadem eſt Decalogo.

VII. Notandum porro legem hanc primigeniam eandem eſſe in rei ſubſtantia atque ea quæ Decalogo expreſſa eſt: quippe quem Apoſtolus vocat τὴν ἐντολὴν τὴν εἰς ζωήν. *Rom.* 7. 10. id eſt, legem illam cujus præſtatione vita quondam obtineri potuit. Et ſane Decalogus continet ea præcepta, אשר יעשה אתם האדם וחי בהם. *quæ qui fecerit homo in iis vivet. Levit.* 18. 4. Ea autem præcepta indubiè ſunt lex Adamo propoſita, cui fœdus operum inædificatum fuit. Adde, quod Apoſtolus dicat, legem eam quæ adhuc actionum noſtrarum norma eſt, & cujus δικαίωμα in nobis impleri debet, *per carnem*, id eſt per peccatum, *infirmatam eſſe*, eique impoſſibile factum nos ad vitam deducere. *Rom.* 8. 3. 4. Ergo ante peccatum eadem lex viguit, &, ſi rite obſervaretur, vivificandi δύναμιν habuit. Accedit quod Deus in ſecunda creatione eandem legem cordi inſcribat, quam in prima creatione menti inſculpſerat. Quid enim regeneratio eſt niſi reſtitutio ejuſdem imaginis Dei, ad quam homo primum erat conditus? Denique non potuit lex naturæ aliud eſſe, quam præceptum conformationis cum Deo & perfectæ caritatis: quod idem eſt in Decalogo.

Et ex ipſa Dei hominiſque natura deducitur.

VIII. Lex hæc ex ipſa *Dei hominiſque natura* certiſſimâ conſecutione deducitur. Quod ita explico proboque. Præſuppono, ut per ſe & ex terminis notum, Deo Opt: Max. jus ſummum ac ἀνυπεύθυνον competere in omnes creaturas ſuas; & ſpeciali aliquâ ratione in creaturas rationales. Jus illud fundatur primo & radicaliter, non in creatione, neque in contractu aliquo cum creatura inito, neque in peccato creaturæ, ut nonnulli minus ſolide diſputant: ſed in *Primitate*, *Summitate*, ὑπεροχῇ, & *Eminentia* Dei, quæ eſſentialia ipſius attributa ſunt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Deoque inſunt licèt creaturæ nullæ actu exiſterent, quanquam nunc a nobis concipiantur cum reſpectu quodam ad Creaturas ſaltem poſſibiles. Ab hac Divinæ Naturæ Majeſtate Creaturæ debitum arceſſit *Jeremias Cap.* 10. 6. 7. *Quum nemo ſit ſicut Tu* JEHOVA, *magnus Tu es, & magnum eſt nomen tuum in potentia.* מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה. *Quis non revereretur Te, O Rex Gentium, quia id Te decet.* Si enim Deus *Primus, Summus, Eminentiſſimus* ſit, conſequitur neceſſario, ut creaturæ omnes omni modo dependeant, a *Primo, Summo, & Eminentiſſimo* illo Deo, in *eſſe*, in *poſſe*, in *operari*. Hoc ad eſſentiam Creaturarum pertinet, quæ niſi plane dependentes citra evidentiſſimam contradictionem concipi nullo modo poſſunt. Quo autem plures entitatis gradus in creatura aliqua ſunt, eo etiam plures dependentiæ gradus a Summo Ente in ea ponendi. In Creatura Rationali præter entitatem *Metaphyſicam, Phiſicamque*, quam cum reliquis creaturis omnibus communem habet, perfectior quidam entitatis gradus eſt, nempe *Rationalitas*. Sicuti ergo quà *ens*, dependet a Deo ut a *Summo ente*, ita etiam quà *rationalis*, dependet a Deo, uti a *Summa Ratione*, quam exprimere, & ad quam ſe componere tenetur. Atque, uti Deus, quamdiu creaturam aliquam eſſe vult, neceſſario eam vult eſſe dependentem a ſua *Providentia reali*: (aut alias Primitatem ſuam negaret, translatâ eâ in creaturam) ita etiam ſi creaturam aliquam rationalem eſſe velit, neceſſario vult eam eſſe dependentem a ſua *Providentia Morali*; aut alias negaret ſe Summam Rationem eſſe, ad cujus exemplar & ideam omnis dependens ratio ſe conformare debeat. Atque ita creaturâ rationalis ſibi ipſi Prima Ratio, hoc eſt revera Deus, eſſet. Quod manifeſtè contradictorium eſt.

IX. Fruſtra itaque inſani Enthuſiaſtæ ſunt, quum contendunt, humanæ Sanctitatis apicem in eo ſitum eſſe, quod exlex ſit: eo detorquentes Apoſtoli dictum 1 *Tim.* 1. 9. ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις. Nam ſane locus ille non deſtruit aſſertionem noſtram, quâ evicimus Naturam humanam ſine lege Divina eſſe non poſſe; ſed illam quàm maximè confirmat. Quum enim impii homines hic deſcribantur ut ἄνομοι, qui quaſi ſine lege vivere volunt, & ἀνυπότακτοι, qui nolunt ſe ſubjicere: ſequitur agnitionem Divinæ legis, & ὑποταγήν, ſubjectionem intellectus & voluntatis ſub illa, eſſe Characterem juſtorum & pie ſentientium. In lege Dei poſt peccatum duo ſunt conſideranda. 1. *Norma* & directio ad ὑποταγήν. 2. *Vis frenandi & compeſcendi terrore* & metu, ac deniqus *juſte condemnandi*. Quando ergo Apoſtolus docet, legem juſto poſitam non eſſe, non intelligit id de primo ac præcipuo legis opere, quod ipſi eſſentiale eſt, ſed de altero illo accidentario, quod per & poſt peccatum ſuperacceſſit, & a quo juſti per Chriſtum liberati ſunt.

Delirant Enthuſiaſtæ, quando humanæ ſanctitatis apicem in eo ponunt, quod exlex ſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Imo ex natura Dei hominisque ſequitur talem legem præſcribendam eſſe, quæ non actionum duntaxat humanarum, ſed & ipſius naturæ humanæ directrix ſit.

X. Neque id ſolum e natura Dei hominisque ſequitur, in communi legem aliquam homini a Deo præſcribendam, ſed & talem legem quæ ipſius *Naturæ humanæ* quà rationalis, & non duntaxat *actionum humanarum* norma & directrix ſit. Quum enim Deus ipſe naturâ ſuâ puriſſime Sanctus ſit, eamque Sanctitatem in operibus ſuis demonſtret; hinc conficitur, ut homini, qui ad inſtar Divinæ Sanctitatis componi debet, lex præſcribenda ſit, quæ non *operum* modo Juſtitiam, ſed ipſius *Naturæ* ſanctitatem flagitet, adeo ut operum Juſtitia nihil aliud ſit quam illius intus ſitæ expreſſio. Sane Apoſtolus Pietatem & Sanctimoniam, quam ipſe commendat, quamque indubie lex præcipit, *Imaginem Dei* vocat *Col.* 3. 10. Imago autem exemplaris ſui ideam referre debet. Quum Deus igitur natura Sanctus ſit, eo ipſo ſequitur & homines tales eſſe debere.

Subtilius ergo quam ſolidius nonnemo dixit: Juſtitiam Naturæ & Originalem probari quidem lege, ſed non juberi.

XI. Subtilius ergo quam verius dixit nonnemo: *Legem perſonam tantum obligare ad activam Juſtitiam, non vero naturam ipſam ad intrinſecam rectitudinem:* ac conſequenter *Juſtitiam originalem probari quidem lego, at non juberi: ex adverſo etiam, injuſtitiam Originalem naturæ lege damnari, at non vetari.* Nihil enim lex probat quod non juſſit. Nihil damnat quod non vetuit. Lex eſt תורה, *doctrina* recti & pravi. Quod malum eſſe docet, id vetat. Quod bonum, id jubet. Et propterea merito *Lex Naturæ* dicitur, non ſolum quia naturâ Magiſtrâ notą eſſe poteſt: ſed & quia *naturæ ipſius regula* eſt.

Prima & univerſaliſſima hujus legis præcepta non in indifferenti Dei placito, ſed in Sanctiſſima ejus natura fundantur.

XII. Id denique de hac lege naturæ obſervandum, quod, prima ſaltem & univerſaliſſima illius præcepta non in *mero* & *indifferenti Dei beneplacito*, ſed in ipſa Sanctiſſima Numinis *Natura* fundata ſint. Etenim ſi Deum ideo homini legem ferre neceſſum eſt: quia eſt prima Sanctitas, non minus neceſſum eſt legem ferre quæ iſtius Archetypæ Sanctitatis Ectypa ſit Adeo ut diſcrimen quod inter bonum & malum intercedit, non ex aliquo poſitivo jure, & indifferenti voluntatis Divinæ conſtitutione, ſed ex ipſa Sanctiſſima Dei natura arceſſi debeat. Quod ita demonſtro.

Per naturam Deus non poteſt non exigere ſui amorem.

XIII. Sumamus univerſum *primæ Tabulæ* contentum, *Amabis Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c.* Si id in indifferenti voluntatis Divinæ placito, & non in ipſa Dei natura fundari dicatur, eâdem operâ diceretur, potuiſſe nos Deum a neceſſitate Numinis ſui amandi abſolvere. Quod omnino impoſſibile eſſe, hinc patet. Deo naturale eſt, Summum Bonum eſſe. Hoc in idea Dei includitur, quod Optimus ſit. Summo bona naturale eſt, ſumme amabile eſſe. Rationi & voluntati naturale eſt, non poſſe ſine crimine non amare, quod ut ſummo amore dignum proponitur. Si quis igitur dicat, neceſſitatem amandi Numinis non ab ipſa Dei natura manare, is hæc contradictoria dicit: Deus natura ſuâ eſt Summum Bonum, & tamen naturâ ſuâ non eſt ſumme Amabilis. Aut hæc contradictoria: Deus ſummo amore dignus eſt; & tamen fieri poteſt

ut

ut nihil Deo indignum faciat, qui ipſum non amat. Quæ contradictoria ſunt in terminis.

Multo minus poteſt præcipere ſui odium.

XIV. Pergo. Si præceptum illud de amando Deo, non in ipſius natura, ſed in indifferenti placito fundetur; potuiſſet ſui odium præcipere. Nam in iis quæ naturâ ſunt indifferentia, qui jubendi jus habet, habet & jus interdicendi, & contrarium jubendi. Hoc autem, Deum ſui odium poſſe præcipere, præterquam quod ipſo ſono horrendum ſit, manifeſtam etiam contradictionem involvit. Quod cuivis liquebit, modo termini commodè reſolvantur. Deus, ſummum Bonum, ſummo amore proſequendum, ſunt termini æquipollentes; ſaltem poſtremus præcedentem explicat. Odiſſe eſt aliquid non pro ſummo bono, imo ne pro bono quidem habere, atque adeo nullo amore proſequi ut ab eo plane adverſus ſis. Nonne igitur manifeſte contradictorium foret, ſi quis fingeret Optimum Deum ita creaturæ ſuæ dicere: Ego quidem revera Summum Bonum ſum, ſed volo ut me ne pro bono quidem habeas. Ego quidem ſummo amore dignus ſum, ſed volo ut me odio tuo dignum judices. Qui hic contradictionem non videt, nihil videt.

Demonſtratur naturâ bonum eſſe Deo aliquid jubenti parere.

XV. Porro, rogatos eos velim, ſi qui ſint qui aliter ſentiunt, an non naturâ bonum ſit, etiam antecedenter ad liberam aliquam voluntatis Divinæ determinationem, Deo aliquid jubenti parere. Si annuant, habemus intentum. Sin abnuant, rego ulterius, unde ergo illa parendi obligatio? Non poſſunt reſpondere a præcepto. Quæritur enim, quid me obliget illi præcepto obedire. Hic neceſſario veniendum ad illam Numinis Majeſtatem Authoritatemque ſummam, cui obſequium denegare naturâ nefas ſit. Rurſus, ſi naturâ bonum non ſit Deo parere, ſequitur Deum jubere poſſe ne quis ipſi obediat. Quod non modo futile dictu, ſed & contradictorium eſt. Jubere enim, eſt aliquem obligare ad obedientiam. Dicere ne obedias, eſt vinculum obligationis ſolvere. Ergo contradictoria ſunt, jubeo, &, ne obedias mihi.

Ex amore Dei non poteſt non profluere amor proximi, ideoque illius quoque præceptum in naturâ Dei fundatur.

XVI. Quod de *amore* Dei, qui contentum *primæ tabulæ* legis eſt, demonſtravimus, eum naturâ bonum eſſe; idem ex eodem fonte de contento *ſecundæ tabulæ*, id eſt de amore proximi demonſtrari poteſt. Quippe qui Deum amat, fieri nequit quin ipſius quoque imaginem amet, in qua expreſſas luculenter Divinitatis notas cernit, & non exiguum τῆς δόξης ἀπαύγασμα. Rurſus, qui Deum amat, is vi amoris iſtius, ſerio optabit, volet, ſtudebit, & quantum in ſe eſt accurabit, ut proximus quoque ita ſit ſub Deo, in Deo, ad Deum, uti ipſe eſt, & ut ad gloriam Dei omnia bona ejus conſerventur. Iterum, qui Deum amat id aget ut Deus omni modo mirabilis & glorioſus appareat, cumque talis luculentiſſime appareat in ſanctificatione & beatificatione hominum, 2 *Theſſ.* I. 10. in id omni niſu incumbet ut proximus ſuus ad ſanctitatem & beatitudinem promoveatur. Denique qui Deum ſincere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

amat, nunquam ſibi in amore & glorificatione Dei ſui ſatisfacit, tantum in eo animadvertit excellentiæ, videt tam illuſtre nomen ejus & tam excelſum ſuper omnem laudem eſſe, ut omnes mortales, omnesque adeo creaturas, in amandis ac celebrandis infinitis Dei perfectionibus, comites habere deſideret. Hic autem caſtiſſimus & ſanctiſſimus proximi amor eſt, id quærere ut Deus in ipſo glorioſus, & ipſe ad Dei gloriam ſit. Hinc patet inſeparabili nexu amorem proximi cum amore Dei junctum eſſe. Si ergo ex naturâ Dei fluat ſui amorem nobis injungere, uti mox probatum dedimus, ex natura Dei fluet injungere nobis amorem proximi.

Si tota lex in indifferenti Arbitrio Numinis poſita eſſet, poſſet ſine nulla hominum mutatione, legem duntaxat mutando ex impiis pios facere.

XVII. Tandem ſi concipiamus, Sanctitatem omnem in indifferenti Dei beneplacito fundari, ſequetur hoc abſurdorum abſurdiſſimum, Deum Legislatorem noſtrum poſſe, contrarium præcipiendo, ſine ulla regeneratione aut renovatione hominis interioris, ex impiis & ἀνυποτάκτοις, quibus jam poſita lex eſt ad condemnationem, efficere ſanctos & juſtos. Quæ horrida ſunt.

An omnis rei bonitas a voluntate Dei pendeat?

XVIII. Hæc quum ita ſint, mirum eſt Viro cuidam erudito hoc dictum allubeſcere, *A voluntate Dei non ſolum res ipſæ ſunt: verum etiam omnis rei modus, viritas, ordo, lex, bonitas, neque ulla objecti bonitas eam movere, vel illi præſtrui poteſt.* Certum equidem eſt voluntati Dei non poſſe menſuram aliquam aut regulam poni ab aliquo quod extra Deum ſit: id enim Primitati ipſius repugnat. Aliquid tamen concipi poteſt & debet, ex ipſo Deo & intrinſecis perfectionibus ipſius fluens, quod actui Divinæ voluntatis præſtruatur, nec ideo bonum ſit quia volitum, ſed volitum a Deo quia bonum, verbi gratia, amor ſui ut ſummi boni. Et præpoſtere res digerunt, qui ſanctitatem Dei in eo duntaxat faciunt conſiſtere, quod actiones ipſius exacte cum ejus voluntate conveniant. *Quæ voluntas omnis Sanctitatis* (conſequenter etiam Divinæ) *regula eſt.* Ex adverſo Sanctitas Dei naturalis, ut voluntate ejus prior concipi debet, & potius voluntatis regula eſt, quam ad voluntatis regulam exigenda. Eſt enim ea Dei Sanctitas perfectionum Divinarum candidiſſima puritas, juxta quam ut perfectiſſimo enti conveniens eſt ſemper vult & operatur. Hac ſententiâ diſcrimen omne inter moralia quæ vocant & poſitiva præcepta tollitur, & refoditur vetus *Archelai* parodoxum. Τὸ δίκαιον εἶναι καὶ τὸ αἰσχρὸν οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ. *Cui ſuccinit Ariſtippus, & Theodorus ille* ἄθεος *appellatus. Quâ ſententia nihil poteſt exogitari peſtilentius, & ad omne fundamentum Religionis tollendum, ipſamque rationem Juſtitiæ Dei & neceſſitatem ſalvatoris interimendam, & pietatem exſcindendam efficacius*, ait Doctiſſimus Coccejus, *Summâ Theol: Cap. 24. §. 6*

Recapitulatio dictorum.

XIX. Atque ita tria hæc probavimus de lege Naturæ, cui Fœdus operum inædificatum eſt. 1. Ex natura Dei hominisque fluere, ut legem quandam homini præſcribat. 2. Et talem quidem legem, quæ non actionum modo noſtrarum, ſed & naturæ noſtræ Regula normaque ſit.

3. Cujus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

3. Cujus univerſaliſſima ſaltem præcepta in ipſa Dei natura fundentur. Nunc de altera lege Symbolica videamus.

XX. Extat ea lex *Gen.* 2. 16. 17. *Et præcepit* JEHOVA *Deus homini dicendo, de omni arbore horti libere edes; Sed de arbore ſcientiæ boni & mali non edes; quia quo die ederis de illa omnino morieris.* De hac arbore tria imprimis notanda. *Primo.* Non ad modum certum eſſe an una ſolum numero fuerit, cum fieri poſſit, ut integra arboris ſpecies homini fuerit vetita. Quod poſtea quoque de arbore vitæ monebimus. *Secundo.* Rationem illius denominationis duplicem videri. 1. Reſpectu *Dei*, qui per arborem illam explorare, adeoque ſcire voluit, an homo manſurus eſſet bonus, perſeverando in obedientia, an vero ſe mutaturus in malum. Quo ſenſu dicitur Hiskiam tentaſſe לדעת כל בלבבו *ad ſciendum quicquid in corde ipſius erat.* 2 *Chr.* 32. 31. 2. Reſpectu *hominis*, quia ex amore Dei obediens huic legi πειραστικῇ, perventurus erat ad fruitionem beatifici illius boni, quod nunquam pefecte cognoſcitur niſi fruendo: contra ſi inobediens eſſet, experientiâ Magiſtrâ agniturus erat in quod malorum barathrum ſe præcipitaviſſet.

Arbor ſcientiæ boni & mali cur ita dicatur.

XXI. *Tertio* conſiderandum quorſum tale Dei præceptum tendat. Eo edoctus fuit homo. 1. Deum rerum omnium Dominum eſſe, neque licere homini vel pomum appetere niſi ex illius arbiratu. In omnibus ergo, a maximis ad minima os Domini conſulendum, quid a nobis circa ea vel velit vel nolit fieri. 2. Verum hominis bonum in Deo ſolo poſitum eſſe, nec quidquam appetendum niſi ſub ipſo & in ordine ad ipſum. Adeo ut ipſe ſolus ſit, ob quem reliqua omnia homini bona & appetibilia videantur. 3 Lubenter homini etiam jucundiſſimis cæteroquin, maximeque deſiderabilibus carendum eſſe, ſi Deus ita jubeat: judicandumque longe plus boni eſſe in obedientia Divini præcepti, quam in fruitione rei iſtius jucundiſſimæ. 4. Nondum hominem perveniſſe ad ſummum beatitudinis apicem, ſed majus adhuc illi bonum expectandum poſt conſummatum obedientiæ curſum. Hoc innuebat prohibitio jucundiſſimæ arboris, cujus fructus, ut qui maxime, appetibilis erat, arguens ſtatus iſtius imperfectionem aliquam, utpote in quo homini boni alicujus eſu uſuque interdictum erat. Confer ea quæ dicenda erunt *Cap.* 6. §. 19.

Cur Deus illius eſu homini interdixerit.

XXII. Hactenus de *Legibus Fœderis*, tum illa naturæ, tum hac συμβολικῇ καὶ πειραστικῇ. Sequitur nunc ut, juxta id quod §. 1. inſtituimus, de *obſervantia* harum legum agamus. Exigitur autem *obedientia perfectiſſima* omnium mandatorum Dei, juxta formulam, *Qui fecerit ea vivet in iis.* *Lev.* 18. 5. Et quandoquidem vita etiam promiſſa erat ad obedientiam legis Symbolicæ de Arbore ſcientiæ, quæ ſine dubio δόγμα erat, hinc patet (ut hoc in tranſitu moneam) hac definitione Præcepta quæ vocant moralia a poſitivis ſive δόγμασι diſtingui non poſſe; quaſi illis ſolis competat hoc elogium, qui ea fecerit vivet in iis, his non.

Obſervantia harum legum conſiſtit in perfectiſſima obedientia.

XXIII. Obe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Quæ primo loco ponit conſervationem primigeniæ Sanctitatis: tum opera bona ex bono illo principio prodeuntia.

XXIII. Obedientia illa *primo* loco ponit *conſervationem* exactiſſimam *Originalis* & primigeniæ *Sanctitatis*, in qua homo creatus erat. Etenim, quod ante quoque jecimus, Deus lege ſua ante omnia flagitat naturæ integritatem & rectitudinem fovendam, & conſervandam, ut primum hominis officium ex beneficio accepto profluens. 2. Ex *bono* illo *principio* produci debent *actiones* & *opera bona Caritas ex puro corde & conſcientia bonâ.* 1 *Tim.* 1. 5. 3. Adeſſe debet promta quædam alacritas ad illud omne præſtandum quodcunque Deo lubitum fuerit homini ut voluntatis ſuæ *beneplacitum* & θέλημα revelare. Sic ut ad omnia dicat, *loquere Domine, ſervus Tuus audit.*

Perfectio triplex eſt.

XXIV. *Perfectio* triplex requiritur. 1. *Partium*, tam reſpectu *ſubjecti*, ſic ut totus homo, quoad animam & corpus, & omnes utriusque facultates, ſe impendat Dei ſervitio. 1 *Theſ.* 5. 23. (Hoc enim facit ut homo ſit תם, *integer vitæ*, ubi homo exterior interiori, facta cogitatis, lingua & manus cordi reſpondent. *Pſ.* 17. 3, 4 & 37. 30, 31.) quam reſpectu *objecti*, ſic ut omnia & ſingula legis præcepta ſerventur, abſque ullo commiſſionis vel omiſſionis peccato. *Gal* 3. 10. *Jac.* 2. 10. 2. *Graduum*, quæ in æſtimatione obedientiæ omnem ἐπιείκειαν, veniam & conniventiam excludit, ſed ſtrictè urget obedientiam *ex toto corde, tota anima, & omni cogitatione. Mat.* 22. 37. בכל מאד *omni virium intentione. Deut.* 6. 5. *Tu præceptiſti* פקודיך לשמור מאד *Præcepta tua obſervare valde intenſè. Pſ.* 119. 4. 3. *Perſeverantiæ.* Sine ulla obedientiæ interciſione, vel inciſione, quam Deus in rigore urget *Ezech.* 18. 24. pronuncianis nullam fore prioris Juſtitiæ recordationem, ſi Juſtus a Juſtitia ſua deſciverit, quod in Adamo factum. Emphaticum eſt quod *Deut.* 27. 26. dicitur, *maledictus* אשר לא יקים, *qui non fecerit ſtare, non conſtanter obſervaverit.*

Perfecta obſervantia dat jus ad præmium.

XXV. Talis perfecta legum Fœderis obſervantia, ad eum terminum usque quem Deus probationi præſtituerat, dediſſet homini jus ad præmium. Non ob intrinſecam proportionem operis ad mercedem, ut craſſiores Pontificii παρατραγῳδοῦσι; ſed ex pacto & acceptatione Dei, quale pactum omnino Deo dignum fuit cum homine inire. Neque ante iſtam conſummatam obedientiam, etiam in ſtatu innocentiæ, homo jus habuit ad vitam. Erat duntaxat in ſtatu acquirendi juris. Quod demum actu ipſi partum foret, quando poſſet dicere, ſteti fœderis conditionibus, feci perfecte & conſtanter quod mandatum erat, jam poſtulo & expecto, ut tu Deus meus promiſſa me beatitudine mactes.

Perperam ſtatuunt Pontificii, Adamum, ut filium

XXVI. Ut abſurdè rurſus Pontificii ſtatuant, Adamum, prout è manibus Creatoris ſui exibat, veluti filium Dei adoptivum, habuiſſe jus ad ſupernaturalem beatitudinem, veluti ad hæreditatem Paternam, *Quæ Bellarmino* teſte, *De Juſtific: Lib.* 5. *Cap.* 17. *Filio Dei adoptivo, adoptionis jure, ante omnia bona opera debetur.* Verum hæc præpoſtera ſane phi-

philoſophatio eſt. Etenim adoptionis jus ad Fœdus Gratiæ in D. Jeſu pertinet. υἱοθεσία διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ eſt. *Epheſ.* 1.5. Præterea, ſi hæc ſententia obtineret, non potuerunt bona opera requiri ut conditio ad jus vitæ æternæ acquirendum: ſed tantummodo eo faciebant ne jure filii excideret: quo pacto tota ratio fœderis operum, & tota quæ ex lege eſt juſtitia, tollitur. Denique quid abſurdius, quam Sophiſtas de adoptionis gratiâ, Adamo jus dante ad cernendam hæreditatem Cœleſtem in Fœdere legali, nugari; cum ex adverſo promeritis operum ſub Fœdere gratiæ improbe diſputent? Ubi illud demum dicendum & applicandum erat, Filio Dei adoptivo hæreditas, ante omnia bona opera, jure adoptionis debetur.

Dei adoptivum, ab ipſa creatione jus habuiſſe ad hæreditatem.

Cap. IV.

De Promiſſis Fœderis Operum.

I. ATque hæc de *Conditione* Fœderis hujus dicta ſunto. Nunc de *promiſſis* Fœderis disquiramus. Ubi primo Sociniani notandi veniunt, promiſſa omnia præfractè hic negantes Ita enim *Vokelius*, *de Vera Religione Lib:* 2. *Cap.* 8. *Vix ac ne vix quidem generale aliquod illius ſæculi hominibus promiſſum factum: ſed minas potius tunc illis metusque propoſitos fuiſſe. Neque enim videmus Deum Adamo, ſi ab arboris illius fructu ſibi temperet, aliquod obedientiæ præmium polliceri, ſed niſi dicto audientem ſe præbeat, interitum denuntiare. Gen.* 2. 17. Hujus aſſerti ſui hanc aſſignat cauſſam. *Cauſſa porro cur Deus illâ ſæculorum ætate ſibi obediri voluerit, nullo fere generali præmio propoſito, hæc eſſe videtur, quod in ipſo ſtatim mundi primordio, nihil ſeſe cuiquam debere, ſed omnium rerum abſolutiſſimum Dominum eſſe, omnibus oſtendere voluit.*

Sociniani homini in primævo ſtatu promiſſa facta eſſe negant.

II. Quibus ſequentia oppono. 1. Ipſa hominem naturalis conſcientia docet, non fruſtra Deum coli velle, nec gratuitam & irremuneratam fore præceptorum ejus obedientiam. Hoc Gentiles quoque viderunt. *Epictetum* audiamus. Is apud *Arrianum Diſſert: Lib:* 1. *Cap.* 12. ita diſſerit: Εἰ μὴ εἰσὶ θεοὶ, πῶς ἐστὶ τέλος ἕπεσθαι θεοῖς; εἰ δὲ εἰσὶ μὲν, μηδενὸς δὲ ἐπιμελούμενοι, καὶ οὕτως πῶς ὑγιὲς ἔσται; ἀλλὰ καὶ ὄντων καὶ ἐπιμελουμένων, εἰ μηδεμία διάδοσις εἰς ἀνθρώπους ἐστὶν ἐξ αὐτῶν, καὶ νὴ δία γε καὶ εἰς ἐμὲ, πῶς καὶ οὕτως ὑγιές ἐστι. *Si Dii non ſint, quomodo finis hominis eſt Deos ſequi? Sin ſint quidem, at nullius curâ tangantur, & hoc modo quomodo ſanum erit? Sed ſi & ſint, & hominum curam gerant, nulla autem hominibus ab iis remuneratio expectanda ſit, & enimvero ne mihi quidem, quomodo & ita ſanum eſt?* Addamus *Senecam Epiſtolâ* 95. *Non quærit miniſtros Deus. Quid ni? Ipſe humano generi miniſtrat: ubique & om-*

Contra quam & natura, præſcribit.

& omnibus præſto eſt. —— *Nunquam ſatis profectum erit niſi qualem debet Deum mente conceperit, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ cauſſa eſt Diis benefaciendi? Natura.* —— *Primus eſt Deorum cultus Deos credere: diende reddere illis Majeſtatem ſuam, reddere Bonitatem, ſine qua nulla Majeſtas eſt. Scire, illos eſſe qui præſident mundo, qui univerſa vi ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum* (h. e. interim) *curioſi ſingulorum.* Similiter inter fidei Judaicæ articulos, ut naturâ notum conſtituitur, eſſe apud Deum שכר ועניש *Mercedem non minus quam pœnam:* juxta vulgatum illud, *non fraudat Deus præmio ullam Creaturam.* Cultus Dei hujus rei fidem præſupponit, πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. *Heb.* 11.6. *Nam qui ad Deum accedit, hunc credere oportet eſſe Deum, & præmia largiri iis qui ipſum requirunt.*

Et ſcriptura: Imo propriæ adverſariorum hypotheſes.

III. 2. Porro Fides hæc non eſt duntaxat animi quædam perſuaſio, ex ratiocinio, & conſideratione bonitatis Dei orta; ſed ut Fides ſit, quod dicitur, oportet verbo & promiſſione Divina nitatur. *Fides ex auditu eſt: auditus autem per verbum Dei. Rom.* 10 17. 3. Eo faciebat Arbor Vitæ, quam *in Compendi: Socinian: Cap.* 2. §. 5. fatentur *Symbolum quoddam vitæ æternæ fuiſſe, licet obſcurum.* Nulli autem uſui fuiſſet Symbolum illud Adamo propoſitum, niſi ab ipſo intellectum fuiſſet, conſideratumque ut promiſſionis a Deo factæ ſignaculum. Hiſtrionicum quoque fuiſſet hominem ab acceſſu & manducatione arboris poſt lapſum prohiberi: niſi eo indicaſſet Deus excidiſſe illum jam re promiſſâ, & conſequenter uſu Symboli & Sacramenti indignum eſſe. 4. Si nullum promiſſum extabat, ſine ſpe vivebant. Spes enim quæ non pudefacit promiſſis inædificata eſt. Hoc autem eſt character lugendæ calamitatis illorum qui ſunt ἄθεοι ἐν κόσμῳ, quod ſint ἐλπίδα μὴ ἔχοντες. *Eph.* 2. 15. 5. Caino Deus rem, ut pridem, imo naturâ Magiſtrâ, multo magis paternâ κατηχήσει notam, proponit הלא אם תיטיב שאת, *An non ſi bene feceris acceptatio, vel exaltatto, eſt? Gen.* 4. 7. Illud autem axioma an poſt lapſum demum cœpit, aut innotuit, verum eſſe? 6. Ipſa comminatio promiſſionem infert. Quippe quæ ad minimum dicit ablationem boni, cujus alioqui poſſeſſio continuanda erat. Sic ut inde certiſſimè concludatur, non eſſe homini metuendum ne bono illo privetur, ſi nulli peccato ſe obſtrinxerit. 7. Hoc adverſariorum aſſerto, juxta proprias ipſorum hypotheſes, omnis primi hominis Religio tollitur. Quando quidem, uti in initio hujus Capitis noſter ſcribit, *Promiſſio præmiorum recte factis propoſitorum Religioni conjunctiſſima eſt.* 8. Cauſſa hujus aſſerti quam allegat, futilis & nulla eſt. Etenim an poſt tot & tam liberales æternæ vitæ promiſſiones, quas Deus nobis dedit in Chriſto, minus nunc patet nihil Deum cuiquam debere, & omnium rerum abſolutiſſimum eſſe? An per gratuiras promiſſiones Supremum Numen abſolutiſſimo dominio ſuo quicquam derogat? An non omni ſæculo ſciri debet nihil

Deum cuiquam debere? Qui fit itaque ut non ſemper æque a promiſſionibus abſtinuerit?

Promiſit autem Deus Adamo vitam æternam.

IV. Hoc ergo fixum ſit, non ſine promiſſis fœdus hoc ſancitum fuiſſe. Inquiramus nunc *qualia* promiſſa Adamo Deus fecerit. Nos credimus Deum Adamo pollicitum eſſe *vitam æternam*, id eſt, *perfectiſſimam ſui frutionem*, poſt decurſum obedientiæ curriculum, *æternum duraturam*. Ad fidem hanc hiſce argumentis permoti ſumus.

Quod probatur ex Rom. 8. 3.

V. 1. Apoſtolus docet Deum per Filium ſuum in carnem miſſum id feciſſe, quod legi factu impoſſibile erat, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, *eo quod viribus deſtituta erat per carnem, Rom.* 8. 3. Certum autem eſt Chriſtum ſuis jus paraſſe ad vitam æternam, in cœlis ſuo tempore degendam. Id legi nunc impoſſibile dicit Apoſtolus, non per ſe, aut quia talia promiſſa non habet, ſed *quia per carnem infirmata eſt*. Ni ergo interceſſiſſet peccatum, lex homines deduxiſſet ad vitam illam æternam, quam ſuis pollicetur & donat Chriſtus. Hoc mihi videtur peremtorium.

Et ex diſputationibus de juſtificatione.

VI. 2. Extra controverſiam apud omnes eſt, Paulum in Epiſtolis ad Romanos & Galatas, ubi de Juſtificatione diſputat, per eam intelligere adjudicationem vitæ æternæ. Paſſim autem in eo eſt ut probet, hominem peccatorem non poſſe juſtificari, h. e. jus vitæ æternæ ſibi vindicare, ex operibus legis, nunquam eo argumento, quia lex nulla promiſſa vitæ æternæ habuit, ſed quia homo per legem ad agnitionem peccati & confeſſionem meritæ damnationis deducitur. *Rom.* 3. 19, 20. Cui quidem viæ operoſe inſiſtit, quum alias facillimo compendio totam diſputationem terminare potuiſſet; dicendo: per fidem in Chriſtum jus vitæ æternæ quærendum: incaſſum legi cuicunque innitimini, etiamſi illam vel perfectiſſime præſtaretis; utpote quæ nulla plane promiſſa vitæ æternæ habeat. Econtra docet Apoſtolus, præceptum in ſe conſideratum *ad vitam eſſe*. Rom. 7. 10. Id eſt, tale cujus obſervatione vita quondam obtineri potuit. Quam ſi adhuc poſſet dare peccatori, utique *ex lege eſſe juſtitia. Gal.* 3. 21. id eſt, jus ad eandem illam felicitatem quæ nunc ex fide in Chriſtum venit. Diſputabatur enim de κληρονομίᾳ, hæreditate vitæ æternæ cernenda, an ea ex lege jam eſſet, an ex promiſſione Euangelii, *com.* 18. & fatetur eam ex lege fore, ſi lex poſſet ζωοποιῆσαι. Id autem potuit lex, quæ eſt ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν Rom. 7. 10. Quando potuit? In ſtatu integritatis: antequam infirmata eſſet per carnem. Adamum ergo, ſi perſtitiſſet in obedientiâ, perduxiſſet ad eandem illam hæreditatem, quæ non operanti, ſed credenti, nunc obtingit in Chriſto. Et hoc, niſi fallor, argumentum cuivis νοῦν & attendenti clarum eſt.

Uti quoque ex diſtinctione juſtitiæ legalis ab Euangelicâ.

VII. 3. Omnino notandum quomodo diſtinguat Apoſtolus juſtitiam quæ ex lege eſt ab Euangelica. De illâ ita loquitur. *Rom.* 10. 5. *Moſes deſcribit juſtitiam quæ ex lege eſt, quod qui fecerit ea homo vivet in iis.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

De hac in hunc modum ſcribit, *Rom.* 1. 17. *Juſtus autem fide vivet.* Utrobique eadem promiſſio vitæ, iisdem verbis propoſita. Neque enim vel minimo verbulo monet Apoſtolus, aliam vitam formulâ legali, aliam Euangelicâ promitti. Quod, ſi verum foret, ſemel certe monendum erat; Quippe quo poſito tranſactum de toto negotio eſſet. Fruſtra enim quis in lege quæreret vitam æternam, nunquam lege promiſſam. Verum enimvero Apoſtolus non in re promiſſa, ſed in conditione promiſſi obtinendi, totum diſcrimen collocat, dum ita infit. *Gal*: 3. 11. 12. *Neminem per legem juſtificari coram Deo manifeſtum eſt: nam juſtus ex fide vivet. Lex autem non eſt ex fide; ſed qui fecerit ea homo vivet in iis.* Illa ergo ipſa vita homini operanti ex lege promiſſa eſt, quam jam ex fide in Chriſtum accipit. Cui autem homini ita operanti promiſſa? Peccatori demum? Non integro? Non tum, quando in veritate dici poterat, Tu, ſi bene operari pergas, vitæ illius juxta hanc formulam, futurus es hæres? Quod nemini hominum niſi Adamo integro dici potuit. Non tum, quando revera promiſſio erat? Nam poſt peccatum non tam promiſſio eſt, quam denuntiatio iræ, & intimatio maledictionis, proponens eam conditionem ad vitam, quæ jam plane impoſſibilis eſt. Concludo itaque Adamo fœdere operum, per juſtitiam quæ ex lege eſt obtinendam, eandem vitam æternam promiſſam eſſe, cujus fideles compotes fiunt per Chriſtum. Nec quiſquam mihi opponat, omnia hæc argumenta non ex hiſtoria hominis integri, ſed ex Pauli ratiocinatione petita eſſe. Perinde enim eſt, unde deſumantur argumenta, modo contineant ἀπόδειξιν ad conſcientiam, quam puto hic evidentem eſſe. Indubie plura Adamo nota fuere, quam Moſi in breviſſimo iſto compendio narrata ſunt. Nec videtur myſterio carere, quod Moſes pleraque iſtius fœderis parcius tradat, & tanquam fugientis imaginis umbram tenui tantum luce ſpargat, ad notandum ejus ἀφανισμόν.

Denique ex natura pacti.

VIII. 4. Aliud addam. Omnino conſentaneum fuit, ut per pactum majus quid, & melius Deus Adamo polliceretur, poſt conſummatum obedientiæ curſum obtinendum, quam id quod jam modo poſſidebat. Quid enim hoc pacti foret, nihil præmii obedienti, & fœderis conditionibus cum curâ ſtanti, addicere, niſi continuationem eorum bonorum quibus jam actu fruebatur, quæque non dignum erat Deo, homini a ſe creato non dare? Habebat autem Adamus in Paradiſo, quidquid ad naturalem & animalem quam vocant, felicitatem excogitari poterat. Majus itaque bonum altiusque illum manebat, in cujus fruitione quam clariſſimè cerneret, obedientiam præceptorum Divinorum habere עקב רב, μισθαποδοσίαν μεγάλην. *Pſ.* 19. 10. Nemo mihi Angelos hic objiciat, quibus præter continuationem felicis illius in quo creati ſunt ſtatus nihil a Deo promiſſum eſſe dictet. Tenendum hic Apoſtoli monitum *Col.* 2. 18. Μὴ ἐμβατεύειν ἃ μὴ ἑώρακεν. Quis nobis recondita illa de Angelis ediſſeret? Imo ſi probabilia ſectari fas ſit, admodum veriſimile mi-

hi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

hi videtur, ſuperiorem aliquem beatudinis gradum Angelis conceſſum eſſe, poſtquam in veritate confimati fuere, & excellentius quid eo in quo primitus creati ſunt: uti crevit Angelorum gaudium cum virtutes Dei in illuſtri redemtionis opere reſplendeſcentes contuiti ſunt, & in conſummatione ſæculi, omnium electorum tam Angelorum quam hominum beatitudo conſummabitur, quum totum corpus Chriſti apparebit glorioſum, & Deus ἐνδοξασθήσεται καὶ θαυμασθήσεται ἐν πᾶσι τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ

IX. Dubium ad huc manet, an vita Adamo conſtanti promiſſa, in Paradiſo, an vero in cœlis fuerit degenda. Quorum poſterius longe nobis probabilius videtur. 1. Quia Paradiſus in Scriptura uti typus cœli proponitur, cœlumque ipſum Paradiſus vocatur. *Luc.* 23. 43. eâ nominum tranſlatione, quæ inter Sacramentum & rem Sacramento ſignificatam uſiatiſſima eſt. Paradiſo autem illam ſacramenti rationem demum ſuperacceſſiſſe, poſtquam homo eo ejectus fuit, qua veriſimilitudine ſtatuetur? 2. Conveniens eſt ut homo ad conſummatiſſimam beatitatem traductus, ibi degat ubi Deus glorioſæ Majeſtatis ſuæ radios oſtendit luculentiſſime: quod ſine dubio in cœlis facit, ubi thronum ſuum habet. *Jeſ.* 66. 1. 3. Quum Paradiſus terriſtris inſtructus fuerit delitiis & jucunditatibus omnibus ad vitam hanc animalem pertinentibus, quarum uſus in perfectiſſima illa & immediata Dei frutione non habet locum; a cœlo autem omnis ille apparatus excluſiſſimus ſit; cœlum multo commodius habitaculum hominis glorificati cenſeri debet, quam terreſtris Paradiſus. Interim inficias ire nolumus beatitatem a loco non ſuſpendi: Et vix quicquam hujus rei demonſtrativum in ſacris literis extare. Idcirco de hac quæſtione magno animorum motu digladiandum non eſt.

An vita hæc degenda fuerit in cœlis.

X. Hoc ergo ſtat. Promiſit Deus Adamo vitam æternam. Quæri hic poteſt ſoletque, unde hæc promiſſio fluat, an ex mero Divinæ voluntatis arbitrio, adeo ut Deus nihil ſe indignum facturus fuerit, ſi nihil tale homini pollicitus fuiſſet: an vero ex ipſa divinâ naturâ, illiusque decentiis ſequatur, eum hoc modo cum homine paciſci? Ego quidem hic ſobrie agendum puto: & quod me de Deo meo ſcire vel non ſine ratione opinari arbitror μεθ' φόβου καὶ τρόμου proponam. Sancta mihi, O Deus, tuaque Majeſtate digna contingat oratio!

An hæc promiſſio ex mere Dei arbitrio fluat, an vere ex ipſis Divinæ natura decentiis.

XI. Ac primo hoc tanquam ὁμολογούμενον ſuppono: Deus Creaturæ ſuæ nihil debet. Nullo jure, nulla lege, tenetur eam remunerari. Quanta enim quanta eſt creatura tota ſeſe Deo debet, quum ideo quia eam creavit, tum etiam quia eſt in ſumma & infinita ὑπεροχῇ conſtitutus. Ubi autem eſt tanta diſparitas, nullum eſt commune δίκαιον, cujus cauſſâ qui dignitate ſuperior eſt remunerationi tribuendæ ſit obnoxius. *Rom.* 11. 35, 36.

Supponitur Deum creaturæ ſuæ nihil debere.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Egregium Durandi ratiocinium.

XII. Perplacet in hoc negotio *Durandi* ratiocinium, quod elidere *Bellarminus* non valuit. *Illud quod ſumus, & quod habemus, ſive ſint boni actus, ſive boni habitus, ſeu uſus, totum eſt in nobis ex liberalitate divinâ, gratis dante, & conſervante. Et quia ex dono gratuito nullus obligatur ad dandum amplius, ſed potius recipiens magis obligatur danti, ideo ex bonis habitibus, & ex bonis actibus, ſive uſibus nobis a Deo datis, Deus non obligatur nobis, ex aliquo debito juſtitiæ, ad aliquid amplius dandum, ita quod ſi non dederit ſit injuſtus, ſed potius non ſumus Deo obligati.*

Quidquid Creaturæ promiſſum eſt bonitati Dei acceptum ferri debet.

XIII. Quidquid ergo Creaturæ a Deo promiſſum eſt, totum illud immenſæ Numinis *Bonitati* acceptum ferri debet. Pulcre *Auguſtinus Sermone* 16. *De verbis Apoſtoli. Debitor nobis factus eſt Deus, non aliquid accipiendo, ſed quod illi placuit promittendo. Nam & ſeipſum ſuâ largitate dignatus eſt facere debitorem.* Quum autem Bonitas hæc Deo naturalis ſit, non minus quàm Sanctitas & Juſtitia; & Deo æque dignum ſit, convenienter bonitati ſuæ agere, cum Creatura integra Sanctaque, quam convenienter Juſtitiæ ſuæ, cum Creaturâ peccatrice: ex hac Bonitatis Divinæ conſideratione ſequentia evidenter ſatis deduci poſſe autumo.

Indignum bonitate & Juſtitia Dei eſt, Creaturam innocentem æternis cruciatibus addicere.

XIV. 1. Indignum eſſe *Bonitate* imo auſim fere addere, & *Juſtitiâ* Divina, *Creaturam innocentem infernalibus cruciatibus addicere.* Quod παράδοξον non modo ex Scholaſticis nonnulli, ſed &, quod nollem, magnus noſtrarum partium Theologus cum paucis aſſeclis, tueri ſuſtinuit. Abſit a nobis ut ex juris quod homini poſitum eſt terminis, vel anguſtæ mentis noſtræ fallacibus ratiocinationibus, Auguſtiſſimam Dei in res ſuas poteſtatem ullis limitibus circumſcribamus. Sed & abſit ut quidquam ei adſcribamus quod immenſa bonitate ejus & puriſſima Juſtitiâ indignum eſt. Elihu hæc optimè conjunxit. *Job.* 37. 22. 23. *In Deo tremenda Majeſtas eſt. Omnipotens eſt, non aſſequimur eum, amplus eſt virtute: ſed judicio & magnitudine Juſtitiæ non affligit.* Enimvero ſi creaturam innocentem ita cruciaret Deus, oſtenderet non placere ſibi creaturæ ſanctitatem, quippe quam non a ſui communione duntaxat arceret, ſed & hoſtibus ſuis diſſerpendam traderet. Quum impios diſperdit, palam facit ſe non delectari impietate, ex phraſi Scripturæ *Pſ* 5. 5. imo eam odiſſe. Si itaque pios eodem modo cruciatum iret, eopſe teſtaretur, ſe pietate non delectari, imo odiſſe eam. Quod nemo niſi blaſphemè de Deo cogitet. Et quid quæſo ſunt pœnæ infernales: Nonne privatio divini amoris? Nonne ſenſus Divini odii? Nonne vermis conſcientiæ? Nonne deſperatio de recuperando Dei favore? Quæ quomodo citra contradictionem manifeſtam in creaturâ innocente vel animo concipi poſſunt? Horrorem mihi incuſſiſſe fateor, quum viderem, ſubtiliſſimum *Twiſſum*, ut παράδοξον hoc defenderet, maluiſſe ſuſtinere, ſatius eſſe æternum miſerum eſſe, & pœnis infernalibus cruciari; quam ſimpliciter non eſſe: quumque Chriſti Salvatoris autoritatem ſibi opponeret, diſerte de Juda aſſerentis *Bonum erat illi ſi homo ille na-*

tus

tus non fuiſſet. Mat. 26. 24. non verecundatum eſſe reſpondere, *multa dici in ſacris literis figurate & hyperbolice, imo plurima ad ſenſum vulgarem accommodata, etiam ad judicium humanum, quamvis erroneum*, quod huic Chriſti effato applicat. *Lib.* 1. *de elect. Part.* II. *Sect.* 4 *pag.* 178. 179. Quo non abripitur etiam prudentiſſimus quiſque, ubi propriis ſpeculationibus nimis indulget? Ego puto ſapientius acutiſſimo *Twiſſo Sophoclem* ſenſiſſe, quum caneret:

> Τὸ μὴ γὰρ εἶναι κρεῖσσον, ἢ τὸ ζῆν κακῶς.
> *Non eſſe præſtat quippe quam male vivere.*

Et *Æſchylum* in *Ixione*.

> Τὸ μὴ γενέσθαι δ' ἐστὶν ἢ πεφυκέναι
> Κρεῖσσον κακῶς πράσσοντα.
> *Natumquo non fuiſſe, quam eſſe exiſtimo*
> *Melius viro illi ſæva cui toleranda ſunt.*

Optime *Bernardus* ad Eugen. *de conſider. lib.* 5. *Non eſt dubium mults fore deterius his, qui ſic erunt; quam his, qui omnino non erunt.* Siquidem (ut idem in *Canticum Serm.* 35.) *anima, in eo ſtatu poſita, & beate eſſe perdit, & eſſe non perdit: qua ex re cogitur ſemper, ut & mortem ſine morte, & defectum ſine defectu, & finem ſine fine patiatur.*

XV. 2. Non poteſt etiam ab eâdem Bonitate ſua impetrare Deus, quin Cræaturæ innocenti & Sanctæ, quamdiu eſt, & talis eſt, pro ratione ſtatus iſtius ſe communicet & fruendum præbeat, eamque tenerrimo amore favoreque proſequatur. Etenim Creatura Sancta ipſius Dei imago eſt. Amat autem Deus ſe ipſum vehementiſſime, utpote ſummum bonum, quod non eſſet, niſi ſe ipſum ſupra omnia amaret. Conſequens ergo eſt, ut ſuam quoque amet imaginem, in qua ſe ipſum, quodque in ipſo maxime amabile eſt, Sanctitatem ſuam, ad vivum expreſſit. Qua honeſti ſpecie aliàs craaturis cæteris præciperet creaturas Sanctas adamare, ſi ipſe eas amabiles non judicet? Vel ſi judicet tales, quî fieri poteſt, ut non & ipſe amet?

Dignum Deo eſt creaturæ Sanctæ fruendum ſe præbere: Quippe quam non poteſt non amare.

XVI. Porro, non incaſſum amat Deus. Amantis eſt, amato bene velle. Et, niſi voluntati vires deſint, benefacere. In Dei autem benevolentia, vita & ſalus animæ conſiſtit. Quumque nihil ipſum impedire queat, quin, cui bene vult, reapſe bene faciat, conſequens eſt, ut creatura Sancta, quam ex bonitate naturæ ſuæ neceſſario amat, etiam fructibus & effectu iſtius amoris Divini gaudeat.

Amantis eſt benefacere amato.

XVII. Præterea amoris eſt, unionem quærere & communicationem ſui cum amato. Non amat revera qui non ſe ipſum cum eo quem amat communicare geſtit. Communicat autem quisque ſeſe uti eſt. Deus ergo quum ſit indubie beatus, beatitudinis ſuæ compotem facit creaturam quam amat, quamque communione ſui dignatur. Beatam, inquam facit illam pro ratione ſtatus illius in quo eam eſſe vult. Omnia hæc conſe-

Eique ſe communicare.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſequuntur ex amore illo, quo oſtendimus Deum vi infinitæ bonitatis ſuæ creaturam integram Sanctamque neceſſario amare.

Neque ſitim bonam excitare quam non ſedet.

XVIII. Idem & alio modo, ni fallor, ἀναντιῤῥήτως, demonſtrari poteſt hac ratione. Præceptorum Divinorum ſumma hæc eſt: Ama me ſupra omnia. Id eſt, habe me pro ſummo & unico tuo bono. Me eſuri. Me ſiti. In me ſolo beatudinis tuæ proram ac puppim collocato. Me ſuper cuncta quærito. Præter me nihil, niſi in quantum ad me refertur. Quomodo autem concipi poteſt, ut Deus id dicat animæ, anima id ſibi negotii dati perſanctè accuret, & ſedulo exequatur, nec tamen unquam fruatur Deo? Nunquid Sanctiſſimo, Teroptimoque Numine dignum eſt, creaturæ ſuæ ſanctæ (qualem jam ſupponimus) dicere, habe me pro ſummo tuo bono. Sed ſcito me id tibi nec eſſe, nec fore unquam. Deſidera me, ſed eâ lege, ne voti tui unquam evadas compos. Eſuri me ac ſiti; ſed Tantali illa fames ſitiſque ſit, nunquam ſatianda. Me ante omnia quærito, ſed fruſtra, nunquam inveniendum. Deum non novit, qui talia effata Deo digna eſſe ſciſcit.

Nihil Deo indignius quam efficere ut creatura quo Sanctior, eò & miſerior ſit.

XIX. Tandem ſi id non ex ipſa Bonitatis Divinæ natura ſequatur, ut ſe Creaturæ Sanctæ, pro ratione ſtatus iſtius, fruendum præbeat; poterit non obſtante bonitate Dei fieri, ut quo Creatura Sanctior eſt eò miſerior ſit. Quod hoc pacto evinco. Quo quis Sanctior eſt, eò majore virium omnium intenſione Deum amat. Quo magis amat, magis deſiderat, eſurit, ſitit. Quo eſuries ſitiſque intenſior eſt, eo intolerabilior eſt dolor, niſi reperiat unde ſatietur. Itaque ſi ſitis hæc in ſummo gradu collocetur, carentia rei tam ardenter expetitæ infernalem creabit dolorem. Unde colligitur, non poſſe Deum a bonitate ſuâ impetrare, quin communionem ſui Creaturæ Sanctæ indulgeat. Niſi hoc concedamus, ſequetur non obſtante Bonitate Dei fieri poſſe, ut ſumma Sanctitas, ſumma creaturæ miſeria ſit.

Promiſſio Fœderis continet Majorem beatitatem illâ in qua conditus eſt Adam.

XX Id autem rurſus hic inculcandum (de quo § 8. aliquid monuimus) quod hæc, qua de loquimur communio Dei, quam Supremi Numinis Bonitas exigit ut Creatuaæ Sanctæ largiatur, nondum ſit promiſſum fœderis: quod demum dandum eſt, conditione impletâ. Neque enim id inter promiſſa fœderis numerandum, quod Deus creaturæ jam dat, antequam conditiones fœderis præſtiterit. Aliud & longe majus pollicetur, poſt exploratam obedientiæ conſtantiam; ad quod creatura jus aliquod acquirit, non ſimpliciter quia Sancta eſt (talis enim exiit a manu Creatoris) ſed quia Sanctitati jam conſtantiam addidit, ſatis ad lubitum Domini exploratam. Pollicitationes ergo fœderis majora complectuntur hac qualicunque communione & fruitione Dei, quâ Adamus, quum etiamnum in ſtatu explorationis eſſet, jam tum gaudebat. Ulterior fecilitatis gradus, in plenaria & immediata Dei frutione, ac ſtatu mere ſpirituali, æternum duraturo conſiſtens, pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

propoſitus ipſi fuit, quem Scriptura vitæ æternæ nomenclaturâ indigitare ſolet.

XXI. Et hoc proprie eſt quod quæritur, An promiſſio vitæ æternæ, adeundæ ab hominibus poſt decurſum obedientiæ curriculum, ex naturali Dei bonitate fluat, an vero ſit liberæ & liberalis εὐδοκίας? In qua quidem ego quæſtione neſcio an non tutiſſimum ſit ἐπέχειν donec Deum de facie ad faciem videntes, omnes virtutes ipſius magis in explorato habebimus, & quid iis dignum ſit cernemus clarius. Etenim ab una parte arduum dictu & juſto audacius mihi videtur, ſi quis præfractè aſſerat, Deo & virtutibus ſuis indignum fuiſſe futurum, hoc modo cum hominibus paciſci: Ergo te, ſi præcepta mea ſerves, benevolentia & amore complectar jucundiſſimo, non immunem duntaxat ſervabo ab omni moleſtia, ſed & omni bonorum cumulo, meique adeo ipſius communione, beabo: donec tibi partibus tuis probe defuncto, ac ſatis amplâ mercede locupletato, tandem dicam: nunc redi ad nihilum ex quo creatus es, voloque ut ultimo hoc mandato non minus libenti animo morem geras, quam cæteris, ne omnem obedientiæ laudem ultimâ hac inobedientiâ decoquas. Quid habet creatura cur de tali pacto conquereretur? Imo cur non de eo gauderet? Quum multo ſatius ſit per aliquot ſecula extitiſſe, & Sanctum beatumque fuiſſe, quam extitiſſe nunquam.

An æternæ felicitatis promiſſio ex naturali bonitate Dei, an potius ex arbitrio liberalitatis fluat, nec aſſertu facile.

XXII. Ab alterâ parte vix mihi in ſolvendis difficultatibus quibuſdam ſatisfacio. Quum enim (uti antea probavimus) per naturalem ſuam bonitatem Deus creaturam Sanctam, ceu vivam ſui imaginem, vehementiſſimo amore proſequatur, quâ ratione ab eadem bonitate ſuâ impetrare poterit, ut eam imaginem ipſe diſperdat, opusque ipſe ſuum deſtruat? *Num bonum eſt Deo, ut opus manuum ſuarum*, nihil tale meritum, *abjiciat?* *Job.* 10.3. Si bonum eſt, & ad gloriam Dei, creaturam ipſum glorificantem feciſſe: an bonum & ad gloriam Dei erit, creaturam ipſum glorificantem annihilare? atque ita ipſo facto dicere, ne me in æternum amplius glorifices? Præterea. Quum Deus intenſiſſimum æternitatis deſiderium ipſe animæ increaverit, unáque præceperit in ipſum, ut æternum bonum ſuum, ferri: an Deo dignum eſt tale deſiderium, ab ipſo juſſum, excitatumque, fruſtrari? Porro. Diximus contradictorium eſſe, ſi quis Deum fingat in hæc verba animæ Sanctæ loquentem: eſuri me, ſed eâ lege ne potiaris. Eo tamen momento quo concipimus creaturam Sanctam annihalatum iri, illa vi præcepti illius Divini eſuriret ſitiretque Deum, ſine ſpe illius in æternum rurſus potiundi. Niſi quis vellet ſtatuere, Deum tandem iſti animæ dicturum, ne me amplius deſideres, ſed acquieſce in hac ſupremi mei Dominii demonſtratione, quâ te ad nihilum redire jubeo. Quomodo autem fieri poſſit, ut creatura Sancta non teneatur Deum pro ſummo ſuo bono habere, & conſequenter ad illius frutionem anhelare, ego fateor me non poſſe concipere.

Et negatu difficile eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

προσφώνησις ad Deum. XXIII. O Domine Jehova, quantillum eſt quod nos miſelli homunciones de ſupremo Numine Tuo, tuiſque incomprehenſibilibus virtutibus, ſcimus! Quam non reſpondent cogitationes noſtræ de Te, immenſitati Eſſentiæ, proprietatum, jurisque tui in Creaturas! Quod terminis ſuis circumſcribere, ubi tu non præiveris, quis mortalium ſibi ſumat? Hoc ſcimus, Domine, nihil te cuiquam debere, neminem eſſe qui tibi dicere queat, quid facis, & cur facis ita? Sanctum etiam eſſe te, & infinite bonum, & propterea Sanctitatis Amatorem ac Remuneratorem. Utinam de cætero ignorantiæ noſtræ conſcientia accendat in cordibus noſtris ineffabile deſiderium beatificæ illius viſionis, quâ cognoſcentes prout cogniti ſumus, in abyſſo infinitatis Tuæ ea cernemus, quæ nunc nullâ cogitatione aſſequimur!

CAP. V.

De Sanctione Pœnali.

Summa Sanctionis pœnalis. I. REſtat ut *Sanctionem pœnalem* conſideremus. Eam Dominus his verbis expreſſit, *Gen.* II. 17. ביום אכלך ממנו מות תמות. *Quo die comederis de illa* (arbore ſcientiæ boni & mali) *morte morieris*.

Ea uberius explicatur. II. Varia hic diſtincte notanda ſunt. 1. Totum illud quod hic minatur Dominus peccati conſequens pœnamque eſſe, nec infligendum niſi rebelli ac immorigero: & iccirco peſſimè Socinum cum ſuis, mortem hac comminatione expreſſam, non tam peccati, quam naturæ ſequelam, facere. Verba Dei evidentia ſunt ad quamvis conſcientiam, derivantia mortem ab eſu prohibitæ arboris. 2. Peccatum hic expreſſum violationem eſſe legis non Naturalis, ſed Symbolicæ, quæ homini ad explorationem exactiſſimæ obedientiæ data erat. Unde tamen facile poterat colligere, ſi tranſgreſſio præcepti, cujus univerſa bonitas in ſolo Dei beneplacito conſiſtit, ita vindicanda eſt, quam non pœnam mereatur illius legis παράβασις, quæ Sanctiſſimæ Naturæ Dei ἐκτύπωμα eſt? 3. Omnino hoc Dei jus, juſtiſſimamque voluntatem eſſe, ut inter peccatum, pœnamque his verbis deſignatam, certus nexus ſit. Hoc indicat quoque duplicatio illa: *moriendo morieris*, id eſt, utique, certo, certiſſime morieris. Adeo ut peccatori poſſibile non ſit mortem evadere, niſi fortaſſe (de quo nunc nondum dicendi locus eſt) idoneus ſponſor illius vice eam ſubeat. 4. Verba comminationis generalia eſſe, ideoque ſub mortis vocabulo hic debere intelli-

telligi, quidquid unquam uſpiamque Scriptura eo nomine indigitat. Quis enim id ſibi ſumat, ut ſuo quodam jure minarum Divinarum extenſionem arctare auſit? Imo non generalia duntaxat verba ſunt, ſed & duplicata, ut probe ſciamus ea ſumenda eſſe in omni ἐμφάσει. 5. Ita dicta eſſe Adamo, ut etiam in poſteris vera ſint: quod certo indicio eſt, Adamum poſterorum omnium perſonam ſuſtinuiſſe. 6 Eodem quo peccatum commiſſum foret die, malum hoc homini eventurum Quod juſtitia exigit, & eventus comprobavit. Etenim eodem momento quo homo peccavit, mortis *reus* factus eſt, & mox poſt conſummatum peccatum, mortis, qua corporalis, qua ſpiritualis, *primordia* ſenſit. Multò hæc ſimplicius dicuntur quam quæ Judæorum ſapientes commenti ſunt; referente *Jacchiade in Dan.* 7.25 Ubi ita fatur. *Mille anni ſunt tempus unum, & dies unus coram Deo Sancto Benedicto, quemadmodum dicitur Pſ.* 90. 4. *mille anni in oculis tuis ſunt, ut dies heſternus.* ואחזל כי ביום אכלך ממנו מות תמות שהוא יומו של הקבה ולכן לא השלים יומו אדם הראשון כי חסרו מיומו ע שנה. *Et dixerunt ſapientes noſtri beatæ memoriæ, illud Gen.* 2. 17. *Quo die comederis de eâ morte morieris, de die Sancti Benedicti intelligendum eſſe: ideoque primum hominem non complevisse ſuum* (non perveniſſe ad annum milleſimum) *diei enim illi ſeptuaginta annos defuiſſe.* Sed hoc longe petitum eſt, & Judaicum ingenium redolet.

III. Utilius longe erit, ut paulo accuratiore examine inveſtigemus, quid illud ſit quod *mortis* nomine hic venit. Ac *primo* quidem ſimpliciſſimum eſt, ut iſthoc vocabulo notetur ea corporis prava diſpoſitio, per quam anima ad receſſum a corpore jam inhabili adigatur; qua bona corporis infeliciter amata, & fructus peccati, & male fauſta ſpes peccatoris, ſimul auferuntur. Hoc innuit Dominus *Gen.* 3. 19. *Donec ad terram revertaris, quia ex eâ deſumtus es; nam pulvis es & ad pulverem reverteris.* Id eſt corpus tuum, quod ex terra eſt formatum, revertetur ad ſua principia, & ſolvetur in terram, in quam naturâ ſuâ reſolubile eſt, quippe ex terra ſumtum. Quod autem actu in terram ſolvendum ſit, ex eo eſt, quod jam *pulvis ſis*, terrenis deſideriis corruptus, & corpori ad peccatum vergenti, quod ex pulvere ſumtum, mancipatus. Quo ſenſu Abraham fatetur ſe *pulverem & cinerem eſſe Gen.* 18. 27. h. e. peccatorem & mortalem. Et David dicit *Pſal.* 103. 14. Novit יצרנו *figmentum noſtrum* (quod יצר הרע *figmentum malum dicitur Gen.* 8. 21. quem locum commode huic collatum vult Kimchi) *meminit nos eſſe pulverem*, id eſt glebæ affixos, terreniſque bonis vitioſe addictos. Ex eo amplificat vates miſericordiam Dei, quod eam exerceat erga vitioſos, in quibus nihil amore ſuo dignum reperit. Et clare per pulverem corpus peccati ſignificatur *Jeſ.* 65. 25. Ubi de ſerpente, Diabolo jam per Meſſiæ regnum devicto, dicitur, *pulvis ipſius cibus eſt*, carnem tantum & carnales homines conſumet. Quum

Mortis nomine intelligitur primo mors corporis.

ergo Deus poſt peccatum, & propter peccatum, ad mortem corporis Adamum condemnaverit, dubium non eſt, quin hanc mortem quoque in comminatione intellexerit. Niſi dicere ſuſtineamus: Deum plura peccatori mala inflixiſſe, quam ante peccatum denuntiaverat.

Mira Sententiæ damnatoriæ in Evangelicam promiſſionem metamorphoſis.

IV. Mirum quid non humani ingenii luxuries comminiſci queat. Eſt Vir Doctus, qui ex verbis Moſis ſupra explicatis promiſſionem inſignem exſculpere novit, & quidem clariorem, & conſolationis uberiorem eâ quæ de ſemine mulieris vaticinatur. Terminum hîc & metam laborum notari putat: ut ſenſus ſit, *donec refugias in hanc terram*, in Paradiſum, ſtatum animarum beatarum, ex qua לקחת *captivus abductus es*. Sic enim Salomo לקחים למות *ad mortem capti*, & *Jeremias* לקחו *filii tui in captivitatem*. Nec alio loco fundamentove innixam putat Judæorum opinionem de animabus piorum colligendis in Paradiſum. Sed hic ingenii merus ludus luſusque eſt. Nos ſana & ſobria delectant, quæ ſatisfaciunt conſcientiæ. Ad noſtra revertamur.

Non bene quis negat mortem corporis Sanctione hac includi.

V. Socinianos, quibus ſolenne eſt Scripturas torquere, veritati huic contradicere, nec mortem corporis pro pœna peccati agnoſcere, nihil admodum novi eſt. Hoc exigunt perverſæ eorum hypotheſes. Nam hoc negando putant ſe commode noſtris reſpondere poſſe argumentis, pro peccato originali ex morte infantium, & pro ſatisfactione Chriſti Domini ex ipſius morte, deſumtis. Quumque veram Chriſti Deitatem impie abnegent, hoc pro præſtantiſſimo ſigno fictitiæ Divinitatis ejus ponunt, quod primus immortalitatis præco & dator fuerit. Quorum blaſphemiæ ab aliis prolixè & ſolide diſcuſſæ ſunt. Sed nolim ex noſtris eſſe Virum Doctum, qui neget per mortem *Gen.* 2. 17. denuntiatam mortem corporis intelligi debere: quique multum ſe dare putat, quum in hæc verba ſcribit. *Ex quo loco ſi qui multiplex genus mortis, æternæ, ſpiritualis, corporeæ, afflictionum, probare contendant, facile patior eos ſuis argumentis cum Adverſariis pugnare, dummodo ab ipſis extorquere poſſint id quod volunt.* Hæc non ſunt optimi commatis. Cur ſine neceſſitate tantum largimur adverſariis? Quid in eo laudis eſt, quod argumenta pro veritate, feliciter defenſa, ipſi convulſum eamus? Fatetur Vir Doctus, mortem pœnam peccati eſſe: idque expreſſe evinci ex ſententia in Adamum pronunciatâ *Gen.* 3. 19. Quid cauſæ eſt cur non eandem mortem in antecedanea denuntiatione homini propoſitam credamus? An non verba generalia ſunt? an non propter emphaſin geminata? Annon diſerte mors corporis eadem phraſi exprimitur? 1 *Reg.* 2. 37. ubi Salomo Simei dicit מות תמות *morte morieris*. An non ipſe verborum ſonus ita tinnit, ut non poſſit non homini hæc mors corporis in mentem venire, niſi præjudiciis occupatus hic per mortem intelligere nolit, quod omnibus in mentem venit, ubi de morte ſermo eſt? An non etiam Bonitate & Juſtitia Divina digniſſimum eſt, nihil per ſententiam condem-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

demnatoriam homini peccatori infligere, quod non ante peccatum interminatus eſt, ne fortaſſe cauſetur, ſe ignoraviſſe, Deum tam ægre laturum, tam acriter vindicaturum peccatum? Quumque æternam mortem intelligi hic Vir Doctus velit, an non ea includit mortem corporis? an ſine eâ antecedaneâ homini infligitur? Cur iſthoc pacto foventur ſuſpiciones, quarum proh dolor! plus ſatis eſt? Utinam cautè loqueremur omnes, μετὰ φόβου καὶ τρόμου! Non ægre, uti ſpero, feret Vir eruditus, ſi Doctiſſimi *Cocceji* prudens monitum hic ipſi ſuggeſſero, quod in ſimili caſu proponit *ad Gen.* 3. §. 190. *Noſtri*, inquit, *adverſus Judæos volunt nos uti fortioribus argumentis. Et quod quidem attinet illam admonitionem, ea bona eſt, nempe quando res eſt cum infidelibus utendum eſſe argumentis cogentibus: ne cedamus irriſioni infidelium, & eos confirmemus in errore. Quod tamen attinet inculcationem illius regulæ, non eſt tutum neque prudens factum, facile & crebro Eccleſiaſticorum argumentis eam opponere. Si enim id fiat cum refutatione eorum*, N. B. *jam in adverſariorum partes diſcedimus, & eos armamus, & docemus tergiverſari. Si autem non fiat cum refutatione, ſed ſola illa admonitio inculcetur, profecto & injuria fit argumentanti & audienti, & judicium noſtrum quaſi ratio videtur allegari. Argumentetur igitur quiſque quam ſolidiſſimè: ſi quis manifeſte ſcripturâ abutatur, fraterne corripiatur oſtenſo vitio: de cætero argumenta fidelium judicanda permittantur: non exſibilentur.*

VI. *Secundo* per mortem hic intelligitur, longus ac difficilis labor, dolor multus, & prolixa hujus vitæ miſeria, per quæ vita vitalis non eſt, quæque mortis certò ſecuturæ ſcæva præambula ſunt. Ad hæc homo peccator condemnatur, *Gen.* 3. 16, 17, 18, 19. Quæ univerſa ſententia antegreſſæ comminationi innixa eſt. Tales miſerias ipſe Pharao *mortis* nomine proponebat. *Exod.* 10. 17. & David dolores & angores ſuos חבלי מות *vincula mortis* vocat. *Pſ.* 116. 3. quibus mors ligatum ac vinctum homines venit, ut in tenebroſum ſuum carcerem eos abripiat. Ita Paulus quoque 2 *Cor.* 11. 23. *In mortibus crebro.* & 2 *Cor.* 4. 11. *Morti tradimur.* Ibidem ℣ 12. *Mors in nobis agit.* Uti non vivere ſed valere vita eſt; ita Mors eſt non vitâ hac in momento defungi, ſed longâ mortis certæ expectatione, & metu, ac præſenſu quodam languere, ignarum termini vitæ a Deo præfiniti. Scite *Picus Mirandula, de Ente & Uno. Incipimus enim, ſi forte neſcis, tum mori, quum primum incipimus vivere, & mors cum vita protenditur, tuncque primum deſinimus mori, quum a corpore mortis hujus per carnis mortem exſolvimur.*

Notat quoque mors miſerias hujus vitæ.

VII. *Tertio* mors notat, mortem *ſpiritualem*, ſive animæ ſeparationem a Deo. Eleganter eam definivit Iſidorus Peluſiota 3:232. Θάνατος τῆς ἀθανάτου ψυχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀποφοίτησις. *Mors immortalis animæ eſt Spiritus Sancti ab ea ſeceſſus.* Hoc eſt quod Apoſtolus dicit *Eph.* 4. 18. *Abalienati a vita* Dei, illuminantis, ſanctificantis, lætificantis. Nam animæ vita eſt ſapere, & in Sancto amore bonæ conſcientiæ, gaudio frui.

Sed præcipue ſeparationem animæ a Deo.

frui. Mors animæ eſt deſipere, & per conſupiſcentiam a Deo recedere, & malæ conſcientiæ tormentis exagitari. Hinc Apoſtolus nos dicit νεκρὺς ἐν παραπτώμασι, ϗ ἁμαρτίαις. *Eph.* 2. 1.

Quæ ſpiritualis mors plenius explicatur.

VIII. Lubet hanc mortem plenius explicare, verbis quidem non meis, ſed quibus efficaciora me inventurum deſperavi. Eſt motus in corpore vivo; eſt & in corpore mortuo. Sed corpus vivum movetur per vegetationem. dum nutritur, dum ſenſibus ſuis utitur, & jucundatur, & operatur cum voluptate. At corpus mortuum movetur per putrefactionem ad diſſolutionem & generationem fœdorum animalium. Ita in animâ ſpiritualiter vivâ eſt motus; dum cibatur & paſcitur & ſaginatur deliciis Dei, dum in Deo & verâ ſapientiâ oblectatur, dum amoris ſui pondere fertur & affigitur in id, quod animam ſuſtinere poteſt, & facere ut requieſcat. Sed anima mortua non ſentit: hoc eſt, non intelligit veritatem, non amat juſtitiam, volvitur & fatiſcit concupiſcentiarum putore, verminat cogitationibus, ratiocinationibus, & affectibus fœdis atque abominabilibus. Ergo homines alieni a vitâ illa ſpirituali, quæ eſt in luce ſapientiæ, & activitate caritatis, in bono ſuo eoque præſente deliciantis, ſunt viva cadavera. 1 *Tim.* 5. 6. ἡ δὲ σπαλατῶσα, ζῶσα τέθνηκεν. Et hinc in ſcripturis mortui dicuntur ſpiritualiter.

Explicatio vocis נבל.

IX. Emphatica & multo ſignificatu fœta eſt vox נבל, ἄφρων, quam talibus ſcriptura applicatum it. Denotat enim. 1. *Stultum*, mente animoque corruptum, ſpirituali ſapientia, cujus initium eſt timor Domini, vacuum. נבל שמו ונבלה עמו *Nabal eſt nomen ejus, & fatuitas apud ipſum eſt*, dicebat de marito ſuo ſapiens Abigail, 1 *Sam.* 25. 25. Sic נבל opponitur τῷ חכם, *Sapienti. Deut.* 32. 6. עם נבל ולא חכם *populus ſtultus & non ſapiens.* 2. Notat & flagitioſum. *Pſal.* 74. 18. עם נבל נאצו שמך. *Populus flagitioſus ſpernunt nomen tuum.* 3. Denique ſignificat *mortuum, marceſcentem.* Radix נבל, eſt *marceſcere, emori. Jeſ.* 40. 7. נבל ציץ. *marceſcit flos.* נבלה eſt *cadaver. Jeſ.* 26. 19. נבלתי יקומון. *Quodque cadaverum meorum ſurget.* Quæ omnia ſimul juncta notant, hominem ſapientiâ Dei vacuum, flagitiis coopertum, & vitâ Dei deſtitutum, marceſcentem denique & verminantem ut cadaver. Quibus in rebus mors ſpiritualis conſiſtit.

Mors Spiritualis & peccatum & pœna eſt.

X. Hæc ita peccatum, & primi peccati naturale conſequens eſt, ut ſimul in peccati pœnam denuntiata ſit. In quantum enim hominem vilem facit, ad ea opera quæ ſola homine digna ſunt planiſſime ineptum, brutis, imo Diabolo ſimilem, Deo, τῷ μόνῳ μακαρίῳ, diſſimilem, & conſequenter ſumme miſerum, etiam ſumma peccati pœna eſt.

Hanc ſequitur mors æterna.

XI Quarto denique hic ſignificatur *mors æterna.* Cujus in hac vita præludia ſunt terrores & angores mentis malè ſibi conſciæ, direlictio ani-

animæ omni conſolatione Divinâ orbæ, & ſenſus iræ Divinæ ſub qua miſera fatiſcit. Sequetur animæ tranſlatio in locum cruciatuum *Luc.* 16. 23, 24, 25. Ubi occultatio faciei Divinæ, ὑστέρησις τῆς δόξης αὐτοῦ, ſenſus intenſiſſimus iræ Dei, æternum duraturus, cum horribili deſperatione conjunctus. *Ap.* 14. 11. Succedet denique corporis poſt decurſum hoc ſeculum reſuſcitatio ad æternas pœnas. *Act.* 24. 15.

Remonſtrantium ſententia.

XII. Et hic rurſus in veritatem incurrit Socinianorum Theologia, quorum æmuli Remonſtrantes ſunt; aſſerentes *Ap. p.* 57. *Non denuntiatam Adamo fuiſſe verbis iſtis, Morte morieris, aut uſpiam aliis, mortem æternam ex ſenſu apud Euangelicos recepto, ut ſcilicet complectatur mortem æternam corporis & animæ cum ſenſu pœnæ conjunctam: ſed tantum directe morte corporalem, ſive diſſolutionem animæ & corporis, quam præcedunt mala omnia ad mortem diſponentia: & quam deinde æterna pœna damni, id eſt Divinæ viſionis, ſive gratiæ & gloriæ, privatio conſequatur.* Alius ex eo grege, qui Amyraldi & Teſtardi doctrinam Gallico idiomate examinavit, improbe pugnat in Lege nullam mentionem eſſe pœnarum infernalium ſenſus, ſed eam eſſe Euangelio propriam, & denunciari demum profanis illius contemtoribus. *p.* 59. & 114. Licet alibi eos addat, *qui rationis lumen ſuffocant, aut in injuſtitia detinent: ut liberius cupiditates carnis explere poſſint.* De cæteris exiſtimat *mediam conditionem ſtatuendam eſſe, a regno cœlorum & damnatione ad ignem æternum diverſam, in quam recipiantur: qualis forte eſſet, ut in pulvere, in quem redigendi ſunt, æternam maneant nunquam inde ſuſcitandi. Curcellæus, Diſſert. de Neceſſ. Cogni. Chriſti* §. 5.

Pœnam damni in anima ſuperſtite non poteſt non comitari pœnæ ſenſus.

XIII. Hæc virus ſunt meriſſimum. Vel enim eò tendunt, ut animam peccatoris exſcindi, deleri, annihilari denique velint, quo modo Judæorum nonnulli, & ipſe *Maimonides* apud *Aberbenelem* in *Mal.* 4 mortem æternam in eo collocant שתכרת הנפש ותאבד ולא תשאר, *quod exſcindetur anima, & peribit, & non ſuperſtitabit*, a quo Epicureiſmo & Sadduceiſmo non alienos ſe profitentur Sociniani: vel abſurdiſſima ſecumque pugantia, & Scripturæ vim omnem enervantia dicunt. Etenim concipi nullo modo poteſt, animam hominis ſuperſtitem manere, a viſione beatifica Dei excluſam, ſenſu gratiæ & gloriæ Dei privatam, quam non privatio ſummi iſtius boni horrendum in modum torqueat; idque eo magis, quando conſcientia, ſuâ ſibi ſtultitiâ animam univerſi hujus mali cauſam eſſe, indeſinenter exprobrat, & diriſſima deſperatione de ullo gaudio in æternum conſequendo excruciat. Qumque Deus hominem a viſione faciei ſuæ, ubi lætitiæ ſatietas eſt, propter peccatum non arceat ſine ira juſtiſſima, ſine ſancta indignatione, & ardenti zelo adverſus peccatum & peccatorem, privatio ſummi hujus boni, ex ira Dei proveniens, cum ſenſu iræ & maledictionis Dei non poteſt non eſſe conjuncta. Hæc ex ipſa animæ natura ſequuntur, & majore elucidatione digna ſunt.

XIV. Ani-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Quippe durum dirumque eſt a fruitione ſummi boni æternum excluſum eſſe.

XIV. Anima hominis ad Deum, uti ſupremam veritatem, αὐτοαλήθειαν, mente contemplandum; & uti ſupremum donum, αὐτοαγαθόν, animo omnique affectu quærendum, facta eſt: & tum demum vere vivit, ubi in illius veritatis contemplatione, in illius bonitatis fruitione, deliciatur. Quando vero per juſtam contemti numinis ſententiam ab allâ dulciſſima veritatis contemplatione, & jucundiſſima bonitatis fruitione excluſa eſt, tum demum ſe mortuam fateatur oportet. Et quam jucundum eſt bono ſummè deſiderabili deſideratoque frui, tam triſte eſt ac durum eo fruſtrari. Quum autem anima, quæ Spiritualis ſubſtantia eſt, intelligens & volens, ſine activitate iſtarum facultatum eſſe nequeat, neceſſe eſt ut ſe ex privatione ſummi boni miſeram eſſe intelligat: & miſeriam ſuam intelligens, carentiam iſtius boni, ad quod deſiderandum facta eſt, acerbiſſimè lugeat. Animam fingere quæ nec intelligat nec velit, eſt animam fingere non animam. Quaſi quis corpus conciperet non quantum, non extenſum. Rurſus animam fingere miſeriam ſuam intelligentem, nec dolentem, contra naturam tam animæ quam miſeriæ eſt. Stat ergo poenam damni in mente humana ſine pœna ſenſus, abſonum & ſe ipſum deſtruens figmentum eſſe.

Quod quum ex odio & ira Dei procedat, non poteſt ſine iſtius odij iræque ſenſu eſſe.

XV. Porro. Quandoquidem anima ignorare non poteſt Deum infinite bonum eſſe, & ad naturam boni pertinere, ut communicativum ſui ſit; certo inde colligit aliquid Deo maximè contrarium in ſe reperiri debere, quod atrociſſimo perſequatur odio, & cujus rei cauſa ille infinite bonus ſecum creatura ſua non communicet: atque adeo illam non communicationem ſui evidentiſſimum ſignum ac triſte effectum Divinæ iræ eſſe, privantis hominem illius boni fruitione, qua ſola beatus redderetur. Et hoc modo in pœna illa damni intenſus iræ Dei ſenſus eſt. Cum qua nullus corporis per materialem ignem cruciatus conferri poteſt.

Accedit torquens conſcientiæ exprobratio.

XVI. Præterea quum anima ſibi conſcia ſit, ipſam ſeſe per peccata ſuæ hujus miſeriæ cauſſam eſſe, adverſus ſe ipſam exardeſcit, ſe ipſam accuſat, odit, lancinat, tortoris vice adverſus ſe ipſam fungitur, ac ſub flagello hoc pejus vapulat, quam quivis reus ſub ſæviſſimo carnifice. Accedit quod omni ſpe felicis reſtitutionis decollante, & horrendâ deſperatione excarnificata, æternum miſera eſſe jubetur. Cuncta hæc tam arcto cohærent nexu, ut ad quamvis conſcientiam, modo diligens accedat νόησις, ſe manifeſta faciant.

Scriptura etiam æternorum tormentorum meminit.

XVII. Eadem Scriptura diſerte docet, ubi κολάσεως αἰωνίας *Mat.* 25. 46. & βασάνων *Luc.* 16. 23. & ὀδύνων ψ. 28. & *vermis non morientis, & ignis inextinguibilis Mar.* 9. 44. & ſimilium mentionem facit: quæ nimis fortia ſunt, quam ut de ſola damni pœna, ſine pœna ſenſus, intelligi poſſint.

Quæ omnes omnino impœnitentes manent.

XVIII. Et abſurdum dictu eſt, pœnam hanc ſolis Euangelii contemtoribus denunciatam eſſe, quum Paulus teſtetur, Chriſtum venturum eſſe ἐν πυρὶ φλογὸς διδόντα ἐκδίκησιν non modo τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ Εὐαγγελίῳ,

sed

ſed & τοῖς μὴ εἰδόσι Θεόν. 2 *Theſſ.* 1. 8. qui Deum etiam ex operibus creationis diſcere noluerunt, & non ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει. *Rom.* 1. 28. Quales plane *inexcuſabiles coram Deo eſſe, ideoque mirum videri non debere, ſi ipſos aliquando in ignis æterni ſupplicium ſit miſſurus*, ipſa veritatis vis Curcellæum dicere coëgit: *Loco citato.* Et ſane Sodomitis ac Gomorræis, & quæ iis vicinæ erant Civitatibus, Euangelium prædicatum eſſe adverſarii non dixerint. De iis tamen Judas ſcribit, com. 7. quod *in exemplum proſtent, ignis æterni vindictam ſuſtinentes.* Quæ non ita ſunt interpretanda ut reſtringantur ad ignem illum quo civitates ipſæ conflagraverunt, ſed & extendantur ad infernales flammas, quibus impudici illorum incolæ etiamnum torquentur. Deſtinguenda ſunt ea quæ ipſa rei natura diſtincta eſſe docet. De incolis, non de urbibus, intelligendum eſt, quod *effuſi ſint in fornicationem, abeuntes poſt alienam carnem.* De utriſque verum eſt, quod conflagraverint igne. Qui reſpectu *urbium, æternus, aliquo modo* dici poteſt, quatenus ſic ſunt conſumptæ, ut nec reſtitutæ ſint unquam, nec potuerint reſtitui. Sed *vere æternus* eſt reſpectu incolarum, qui non illa Dei vindicta redacti ſunt in nihilum; ſed adhuc ſcribente id Apoſtolo ſubſtinebant pœnam illius ignis, præcipitati in æternum dolorem & βασανισμόν. Nam ſcortatorum *portio eſt in lacu qui igne & ſulphure ardet Ap.* 21. 8. Ita urbes ipſæ habent ὑπόδειγμα vel ἀντίτυπον πυρὸς αἰωνίου, *inſtar aliquod ignis æterni*, ſed improbi eorum incolæ ſuſtinent δίκην πυρὸς αἰωνίου, & ſic utrique proſtant in δεῖγμα (Petrus dixit ὑπόδειγμα 2 *Ep.* 2. 6.) *exemplum* per quod moneamur quid ſcortatoribus expectandum ſit.

XIX. Huc facit etiam quod Chriſtus diſerte docet *Mat.* 25. 41. eos omnes qui collocati erunt ad ſiniſtram ejus, neque declarabuntur hæredes vitæ æternæ, juſta ſententia condemnandos eſſe ad *ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis ejus*: quique ℣. 46. explicatur per κόλασιν αἰώνιον. Non poſſumus probare quod Curcellæus, *dicta diſſertatione* §. 6. ſcripſit: apud Matthæum *non deſcribi judicium prorſus univerſale, omnium qui unquam fuerunt, ſed tantum eorum qui Religionem Chriſtianam ſunt profeſſi, quorum alii digne Euangelio ſe geſſerint, alii autem indigne.* Non ſunt iſta optimi commatis. Quid? annon univerſale erit illud judicium, quod Dominus extendit ad *omnes nationes*, *Mat.* 25. 32. ad *omnes tribus terræ*? *Mat.* 24. 30. in quo ab *omnium oculis* Chriſtum judicem viſum iri Johannes pronunciat? *Ap.* 1. 7. in quo *orbem habitabilem* judicatum iri Paulus concionatur? *Act.* 17. 31. in quo & *mare, & mors, & infernus*, quos habent mortuos, judicandos ſiſtent? *Ap.* 20. 13. in quo complebitur prædictio, quam jurejurando ſancivit Deus, dicendo, *mihi flectet omne genu, & omnis lingua Deum confitebitur*? *Rom.* 14 11. In quo & *viri Ninivitæ* & *Regina Auſtri*, improbos Judæos condemnaturi reſurgent? *Mat.* 12. 41. 42. Et *Tyriis* ac *Sidoniis* & *Sodomitis* ſua aſſignabitur tormentorum portio? *Mat.* 11. 22. 24. In quo illi quoque *ſervo qui neſci-*

Ad quæ damnabuntur extremo judicio, quod univerſale eſt.

F

neſcivit voluntatem Domini ſui, & ea quæ plagis digna ſunt perpetravit; ſua infligetur plagarum menſura? *Luc.* 12. 48. In quo denique *illi qui ſine lege peccarunt, ſine lege condemnabuntur*? *Rom* 2. 12. Hæc omnia ad eos ſolos reſtringere quibus Euangelium anunciatum eſt, eſt hominis cum ſcriptura ludentis. Sed non patitur ſibi ludos fieri Deus.

Licet male id Curcellæus neget.

XX Si fortaſſe dicat Curcellæus, non negare ſe univerſale judicium fore, ſed illud non deſcribi *Mat.* 25. neque iis locis, in quibus homines judicandi in duas Claſſes diſtribuuntur: ut *Joh.* 5. 28, 29. 2 *Theſ.* 1. 6. &c. Reſpondeo, ſcripturam non niſi unius judicii ultimo die habendi mentionem facere, neque uſpiam nos doceri, aliud tribunal erectum iri, iis quibus Euangelium non eſt annunciatum, atque iis quibus annunciatum eſt. περὶ τοῦ κρίματος τοῦ μέλλοντος in ſingulari numero concionabatur Paulus *Act.* 24. 25. ſimiliterque *Heb.* 6. 2. περὶ κρίματος αἰωνίου. 2. Ipſa allegata teſtimonia appoſitas univerſalitatis notas habent. Nam *Joh.* 5. 28. dicitur, OMNES *qui in ſepulcris ſunt audituros vocem filii hominis* & ℣. 29. illa univerſitas diſpeſcitur, non in eos qui Euangelium ſibi prædicatum vel fide receperunt, vel proterve rejecerunt: ſed in eos *qui fecerunt bonum vel malum*: nulla Euangelii facta mentione. Et 2. *Teſ.* 1. non ſolum illis pœna æterni exitii ex ſententia Judicis infligetur, *qui immorigeri fuerunt Euangelio*, ſed & iis *qui non noverunt Deum*, ſcilicet *Deum Creatorem*, *ad cujus cognitionem & cultum natura ſola homines deducere poſſet, niſi ejus lumen malitia ſua ſuffocarent*, quemadmodum id ipſe Curcellæus explicat. 3. Neque ſingulare quid eſt, hominum judicandorum in duas Claſſes diſtributio, ſed commune id eſt omni judicio de diſſimili multitudine. Vel enim damnandi ſunt, vel abſolvendi. Intermedium ſtatum Scriptura ignorat.

Qui fruſtra ſibi præſidium quærit in verbis Chriſti.

XXI. Unicum quod ſpecie aliqua a Curcellæo affertur hoc eſt, quod Chriſtus iis qui de voluntate ſua nihil reſciverunt non poſſit exprobrare, *eſurivi* &c. Sed reſpondemus. 1. Ea quæ hic a Chriſto diſſeruntur non abſolvere totum Judicii proceſſum, ſed exempli duntaxat cauſſa allegari: Quis enim dubitat, plura in hoc judicio expendenda eſſe, etiam circa illos quibus prædicatum eſt Euangelium, quam effectus hoſce caritatis erga afflictos pios? 2. *Omnes* omnium *actiones* judicio hoc examinatum iri Scriptura docet. *Eccl.* 12. 14. 2 *Cor.* 5. 10. *Rom.* 2. 5, 6. &c. Uſque ad *verba Mat.* 12. 37. tam *inania* v. 36. quam *dura Jud.* v. 14. 15. imo & *occulta cordis*. *Rom.* 2. 15, 16. 1 *Cor.* 4. 5. 3. Noſtrum non eſt determinare, quid damnandis jure exprobrare Judex queat. Ea ſaltem ipſis exprobatum iri conſtat, quæ cum ingenti ſtupore audient. Et quandoquidem damnandi omnes multa immitis & immiſericordis ac ἀφιλαγάθου animi indicia prodiderunt, quis noſtrum Chriſto vetare auſit, ne ita hæc interpretetur, quaſi ipſi ſibi, ſi ad eos veniſſet, miſericordiam omnem denegaturos fuiſſe demonſtraverint? 4. Denique dato, Chriſtum non omnibus impiis id exprobraturum eſſe, non tamen inde ſequitur,

tur, eos non venturos in hoc judicium; quia multa alia reſtant, quorum cauſſa condemnabuntur, quæ in hoc quoque judicio examinanda eſſe alibi Scriptura docet; licet eorum in hac ſumma mentionem Chriſtus non faciat. Nihil eſt quod nos obliget ad credendum, omnia ea quæ ad hoc judicium faciunt ex hoc ſolo loco diſcenda eſſe. Conferenda ſunt alia Scripturæ teſtimonia, in quibus de eadem materia agitur.

XXII. Supereſt ut inquiramus, unde hæc Sanctio pœnalis derivanda ſit: an ex ſolo meroque voluntatis Divinæ beneplacito, an vero ex naturali & immutabili Dei juſtitia, quâ aliter diſponere indignum fuerit. Non repetam nunc quæ Socinianorum Antagoniſtæ, de juſtitia vindicativa, ut proprietate Deo eſſentiali, illiusque neceſſitate quoad egreſſum, poſito peccato, fuſe & feliciter diſputant. *Primo;* argumenta duntaxat quædam proponam, quibus hoc generale evidentiſſime demonſtrari poſſe puto, in ipſâ naturâ & immutabili jure Dei fundari, ne peccatum dimittat impunitum, *tum* ſpecialius de æternitate pœnæ disquiram.

Punitio peccati in ipſa Dei natura & naturalibus Dei virtutibus fundatur.

XXIII. Ac Primo quidem infinitam Dei *Majeſtatem*, ſummamque ejus ſuper omnia ὑπεροχὴν, contemplemer: quæ tam illuſtris eſt, ut creaturas rationales ejus cognoſcendæ capaces, ad obſequium cultumque ſui obliget, uti *Cap.* 3 § 8 probavimus. Adeo ut quotiescunque contra obſequium illud vel minimum committunt, mox læſæ ſe Majeſtatis Divinæ reos faciant, & conſequenter propter neglectam obedientiam obligentur ad vicariam pœnam. *Peccans* enim, ut rectè Thomas dixit, *quantum in ſe eſt, deſtruit Deum & attributa ejus*, inſuper habens Majeſtatem illam Dei, cui omnia ſubeſſe de ratione tam Dei quam creaturarum eſt. Fieri autem omnino nequit, ut Deus ſe ipſum, Majeſtatem ac gloriam ſuam, tenerrimè non amet. Quod autem ita amat, ejus læſionem non poteſt non vindicare. Ideo ſe vocat אל קנא *Deum zelotem*, & hoc nomen ſuum eſſe dicit *Exod.* 34. 14. קנאה autem eſt *vindicatio rei cariſſimæ.* Hinc קנאה *zelus*, & נדולה חמה *excandeſcentia magna* conjunguntur. *Zach.* 8. 2. Imprimis autem pro *nomine* ſuo zelat, id eſt, ut talis innoteſcat hominibus qualis eſt. *Ezech.* 39. 25. לשם קדשי וקנאתי *& zelabo pro nomine Sancto meo.* In quo nomine & illud comprehenditur, ונקה לא ינקה *& nequaquam inſontem reputabit. Exod.* 34. 7.

Tam cara Deo Majeſtas ſua eſt, ut impune eam lædi pati non queat.

XXIV. Aliter quoque ex Majeſtate illa Dei argumentari licet; & hoc quidem modo. *Impoſſibile* plane eſt ut Deus *ſe ipſum abneget.* 2 *Tim.* 2. 13. Hoc eſt non poteſt diſſimulare virtutes ſuas, aut id facere, quo teſtetur, ſe non eſſe eum, qui eſt, & virtutes, quæ Divinæ ſunt, non habere. Idque quia ipſe eſt ἀρχέτυπος & exemplar creaturæ intelligentis; cujus eſt creaturæ in ſuis operibus monſtrare ſuam naturam, de

Multo minus abnegare illam poteſt, quod videretur facere ſi

nullam læſæ Majeſtatis pœnam poſceret.

centiam, jus, excellentiam. Abnegaret ergo ſe, ſi diſſimularet Majeſtatem ſuam, multo magis ſi pateretur illam ab homine contemni, quod in omni peccato fit. Peccans enim ita ſe in illius conſpectu gerit, quaſi nullus eſſet Deus, cui obedientiam deberet; imo quaſi ipſe eſſet Deus, qui pro ſuo beneplacito, ἀνυπευθύνως, de ſe ipſo, ſuisque facultatibus, reliquisque rebus in quibus peccat, diſponere poſſit, dicens, *quis eſt Dominus ſuper me?* *Pſ.* 12. 5. Quod ſane eſt in ſupremi numinis Majeſtatem involare. Quomodo autem Deus id inultum præterire poteſt? Niſi fingamus eum poſſe ſibi parem pati, quod aperta Primitatis, Majeſtatis, & ὑπεροχῆς ſuæ abnegatio foret. Tunc demum glorioſus apparet peccatoribus, quando contemtores ſui Numinis punit. Ita *Num.* 14. 20. jurat *totam terram impletum iri Gloriâ Dei*, nimirum delendo in deſerto eos qui non crediderant, poſtquam vidiſſent gloriam Dei & ſigna ejus. Ibi *gloria Dei* ſignificat manifeſtationem zeli ipſius contra ὑβριστάς, qui non patitur ſe μυκτηρίζεσθαι. Itaque uti gloriam ſuam non poteſt non quærere, ita violatorem Majeſtatis ſuæ non poteſt impunitum dimittere.

Etiam Sanctitas Dei pœnam poſtulat.

XXV. Secundo Non minus evidenter hoc ex Sanctitate Dei arceſci poteſt, idque non uno modo.

Quippe quæ non poteſt communionem ſui indulgere peccatori.

XXVI. A. Sanctitas Dei hoc exigit ut non poſſit communionem ſui, & unionem ſecum indulgere peccatori, ſine juſtitiæ ſuæ ſatisfactione. τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ? 2 *Cor.* 6. 14. Qui tangit quod impurum eſt non poteſt communicare cum Deo? ℣. 17. Is quem ſibi Deus unit, eum הדביק, adhærere ſibi facit, ſicut cingulum: ut ſit ipſi לשם ולתהלה ולתפארת, *in nomen & laudem & decus Jer.* 13. 11. Si autem ita ſibi cingeret peccatorem, ſine prævia ſatisfactione, qua peccati reatus tollitur, jam ipſa Sanctitas cincta, amicta, & ornata eſſet peccato. Quod eſt contradictorium. Verum quidem eſt Deum hæc omnia obtuliſſe peccatori Iſraëli; ſed factum id virtute Fœderis gratiæ, quod debitam ſatisfactionem ſupponit. Neque exiſtimandum, unionem hanc, quam tam magnificis verbis deſcribit Deus, in ἐμφάσει & ſpirituali ſua ſignificatione, aliis quam interne fœderatis contigiſſe. Confer *Deut* 26. 19. Si inſtes, indignum quidem Sanctitate Dei eſſe, communionem amicitiæ cum peccatore colere, quamdiu talis manet: ſed nihil obſtare, quo minus bonitate ſua peccatum tollat, & hoc modo eum, qui antea peccator fuit, ad communionem ſui admittat: Reſpondeo, ſepoſita ſatisfactione non convenire cum ſanctitate Dei, ut illo maximi amoris effectu, quo Sanctificaretur Peccator, eum præveniret. Si enim initium ejuſmodi communionis Dei cum peccatore Sanctitate ipſius indignum non ſit, cur de progreſſu illius omnes id fatentur? clarum eſt non convenire Sanctitati Dei amicitiam colere cum peccatore quamdiu talis manet. Atqui ante Sanctificationem ſuam, non eſt niſi peccator, imo, peccatum. Neque ulla poteſt major amicitia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

citia homini exhiberi ea per quam Sanctificatur. Ergo non convenit cum Sanctitate Dei, ſepoſita ſatisfactione, tanto favore, omni odio ſuo digniſſimum, peccatorem prævenire. Si porro inſtes, per Sanctitatem Dei fieri quidem non poſſe ut peccatorem, ſine ſatisfactione, complectatur amore complacentiæ, ſed nihil obſtare quo minus in eum feratur amore benevolentiæ, qui ita ipſum transformet ut conveniens objectum amoris complacentiæ evadat: Reſpondeo, Temere hoc dici: nam illi effectus amoris benevolentiæ quibus regeneramur, proponuntur nobis in Scriptura ut conſequentia ſponſionis ac ſatisfactionis Chriſti, & reconciliationis noſtri cum Deo. *Tit.* 3. 4. 5. 1 *Cor.* 6. 11. 1 *Pet.* 1. 3. Fides, ſine qua impoſſibile eſt Deo placere, donatur electis ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ ὑμῶν καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. 2 *Pet.* 1. 1. Quod quocunque modo interpreteris, patet ſaltem donationem fidei fundatam eſſe in Chriſto, ejuſque ſatisfactione. Si ergo ſatisfactio Chriſti prærequæſita fuit, ut his amoris benevolentiæ effectibus peccator bearetur: temere aſſeritur, dignum ſanctitate Dei fuiſſe eadem ſine ſatisfactione peccatori largiri. Porro, cui unionen ſui Deus non poteſt dare, eum non poteſt non punire. Quia in non-unione cum Deo pœna maxima eſt. Hæc eſt illa mors, quam peccatori lex interminatur, uti modo demonſtravimus.

XXVII. B. Sanctitas Dei tam pura eſt, ut *peccatum atque prævaricatorem intueri non poſſit. Hab.* 1. 14. hoc eſt, ante oculos ſuos non ferat. Non poteſt ergo *ſuper eum attollere lumen faciei ſuæ. Pſ.* 4. 7. In quo ſalus hominum conſiſtit. Privatio autem ſalutis ſumma pœna eſt. Quando David filium Abſalomum, quanquam ſibi fere reconciliatum, nondum ad conſpectum ſui admittere dignabatur, Abſalomo id quavis morte intolerabilius viſum fuit. 2 *Sam.* 14. 32. Adeo in natura mali ſui intelligente pœnam damni non poteſt non comitari pœna ſenſus. *Nec peccatorem ante oculos ferre.*

XXVIII. C. Ex Sanctitate Dei fluit internecinum peccati odium. Non minus quam Sanctitatis eſt *juſtitiam amare*, ejusdem eſt *iniquitatem odiſſe. Pſ.* 45. 8. Peccatum eſt תועבת נפשו, *abominatio animæ ipſius. Prov.* 6. 16. *Animæ*, id eſt, ipſi eſſentiæ, & eſſentiali Sanctitati ipſius. Nec *peccatum* tantum, ſed & *peccator. Abominatio Domini Dei tui eſt omnis faciens hæc, omnis faciens iniquitatem. Deut.* 25. 16. Quem propterea nullo favoris ſui participio beare poteſt, procul a ſe & dilectis ſuis amovet, & cui odii: ſui effectum, pœnam, non infligere non poteſt. Juxta Salomonis ratiocinium. *Prov* 16. 5. *Abominatio Domini eſt omnis elatus corde*; Quid inde? לא ינקה *Non habebitur pro inſonte*: non evadet impunitus. Eâdem methodo David ratiocinatur. *Pſ.* 5. 5. 6. 7. *Tu non es Deus qui delectaris iniquitate.* Odiſti peccatum, & propter id peccatorem quoque. *Odio habes omnes operarios iniquitatis.* Quis hujus odii fructus? Amarus utique. *Deſperdes eos qui loquuntur men-* *Neque eum non odiſſe.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

mendacium. Ita ex Sanctitate Dei odium ergo peccatum & peccatorem; Ex odio pœna.

Multo minus ei ſimilis fieri.

XXIX. D. Sine dubio è diametro Sanctitati Divinæ repugnat, ut ſimilis fiat peccatori. Nam quum imago ejus in omnimoda Sanctitate conſiſtat, contradictorium eſt ſimilitudinem ejus in peccato conſiſtere. At ſi peccatum nollet punire Deus, jam peccatori ſimilis foret. Id nos ipſe docet *Pſ.* 50. 21. Ubi cum peccatori vellet dicere, putaſti me peccatum tuum nolle punire, id ita exprimit דמית היות אהיה כמוך, *putaſti quod omnino tui ſimilis ſim.* Sed, inquit, oſtendam contrarium. Et quomodo? *Redarguam*, puniam te. Atque ita demonſtrabo ipſo facto, me non eſſe ſimilem tui. Unde concludo, quod peccatum nolle punire, ſit peccatori quam ſimillimum eſſe. Contrà, peccatum ſuo tempore punire, eſt peccatori diſſimilem ſe monſtrare. Ergo, niſi Deus redarguat peccatorem, ſimilis erit peccatori, & ſe ipſum abnegabit. Nam, quum Deus exemplar hominis ſit, & homo ad id factus ut Deus in ipſo glorificetur, & omnia, quæ Deus facit, huc faciant, ut homo in iis cognoſcat qualis Deus ſit: ſi nullâ re oſtenderet Deus, peccatum privare hominem communione Dei & regno ejus, imo peccatorem dignaretur æterna felicitate, quâ indignum haberi ſumma pœna eſt; utique Deus teſtaretur ſe non eſſe dignum, qui ametur, quæratur, glorificetur, & peccatum non eſſe indignum in quo homo delicietur. Quam ergo impoſſibile eſt ut Deus peccatori omnino ſimilis ſit; tam impoſſibile eſt ut peccatum impunitum velit.

Sanctificatur Deus quum pœnas poſcit.

XXX. E. Hinc eſt quod Deus dicit ſe *Sanctificari* quum pœnas expoſcit. *Lev.* 10. 3. In quem locum ipſe *Crellius*, *De Vera Relig. Lib.* 1. *Cap.* 28. hæc annotat. *Quod quidam Viri Docti explicant* (& ipſe explicationi huic ſubſcribit) *Sanctus apparebo*: q. d. *ſumam pœnam de his.* Idem eodem capite fatetur, *nec Sanctitatem, nec Majeſtatem Dei uſque quaque ferre, ut impune mandata ipſius violentur.* Adeo veritatis vis vel invitis pectoribus erumpit. Et evidens admodum hic vocis ſignificatus eſt *Ezech.* 38. 16. Ubi Gogi ſupplicium his verbis prædicitur, ut cognoſcant gentes me בהקדשי בך, *quum Sanctificabor in te*, per ſupplicium tuum, *ante oculos ipſorum.* Clarius adhuc *Jeſ.* 5. 16. האל הקדוש נקדש בצדקה, *Deus Sanctus Sanctificabitur in Juſtitiâ*, peccatoribus pœnas infligendo verſibus antecedentibus denunciatas, & electis non condonando niſi propter Juſtitiam Chriſti, in cujus paſſionibus & morte puriſſimam Sanctitatem ſuam & odium adverſus peccatum coram toto mundo, imo ipſo inferno, comprobavit. Non minus ergo neceſſe eſt Deum de peccatis pœnam ſumere, quam neceſſe eſt eum Sanctum eſſe, ne Sanctitati uti ſuæ renunciare videatur. Quod verbis Joſuæ concludam, quæ extant *Cap.* 24. v. 19. *Deus Sanctus ille eſt.* Quid tum porro? *Deus Zelotes eſt.* Et inde quid conficitur? *Non condonabit tranſgreſſio-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

greſſiones veſtras nec peccata veſtra. Ita ex ſanctitate, Zelus: ex Zelo, vindicta.

Juſtitia Dei vindicativa pœnas quoque exigit.

XXXI. Tertio. Idem ex virtute illa Dei deduci poteſt, quæ *Juſtitia Vindicativa* dici ſolet. Illius enim eſſe pœnam de peccatis ſumere ſacræ literæ centies docent: & impudenter cavillantur hæretici, quum id opus eſſe dictitant, non tam Juſtitiæ Divinæ, quàm iræ & excandeſcentiæ. Perperam disjungunt conjuncta ab Apoſtolo, qui de ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ loquitur. *Rom.* 2. 5. Et quid ira Dei aliud eſt, quam illa Divinæ mentis promta inclinatio, ad id faciendum quod odium peccati, & Juſtitia adverſus peccatorem, & ſupremi judicis ratio exigit? Infinita prætereo, quæ paſſim obvia ſunt. Id potius oſtendendum, in quo cardo rei verſatur. 1. Quod hæc proprietas Deo naturalis ſit, non minus quam Infinitas, Sanctitas, Omnipotentia. 2. Quod virtute illius non poſſit Deus peccatum impunitum dimittere.

Hæc naturalis Deo eſt.

XXXII. Prius ita demonſtro. Sub cujus oppoſito Deum concipere contradictorium eſt, illud non ad indifferentem Dei voluntatem, ſed ad naturam & eſſentiam Dei referendum eſt. Sed contradictorium eſt Deum concipere ſub oppoſito juſti, id eſt, ut injuſtum. *Job.* 34. 10. Contradictorium autem non eſt, ſi Deum concipiam ſub contrariis earum rerum quæ a liberrima ejus voluntate dependent. Verbi gratia, a libera Dei voluntate profectum eſt, quod Iſraëlem olim elegerit in peculium ſuum. Si itaque Deum concipiam ut eum qui Deus Iſraëlis nunquam fuit, falſum quidem concepero, ſed nihil quod certâ quadam contradictione naturam Dei deſtruat. Potuiſſet enim Deus eſſe, & non eſſe Deus Iſraëlis, ſed, ſi ita libuiſſet, Deus Ægyptiorum vel Caldæorum. Sed qui Deum dicit, & ſimul injuſtum dicit, contradictoria dicit. Primus enim Deitatis conceptus eſt, perfectè & infinite bonum eſſe. Ad bonitatem hanc facit juſtitia, ſuum cuique tribuens, per convenientem μισθαποδοσίαν, in eo imprimis, qui uti creaturarum rationalium Dominus eſt, ita non poteſt non earum judex eſſe. Qui ergo injuſtum, aut non juſtum dicit, Deum negat eſſe de quo hoc dicit.

Et poſito peccato importat neceſſitatem pœnæ.

XXXIII. Poſterius conficio hoc pacto. Quod δικαίωμα Dei eſt, illud Juſtitia Dei ut fiat exigit. Nam neceſſe eſt ut Deus ſibi ipſi jus faciat, qui proprie loquendo nemini quicquam debet niſi ſibi. Uti id δικαίωμα τοῦ νόμου eſt *Rom* 8. 3. quod lex exigit, quodque ſine injuſtitia legi denegari nequit: ita δικαίωμα Dei eſt, quod Deus exigit, quodque ſibi negare non poteſt, niſi ſibi ipſi injuſtus eſſe velit. Δικαίωμα autem Dei eſt, *eos qui mala faciunt dignos eſſe morte. Rom.* 1. 32. Ergo inter peccatum & mortis meritum nexus eſt, non modo vi voluntatis, ſed & Juſtitiæ Divinæ. Porro, quum *judicium* Dei *ſemper ſecundum veritatem ſit, Rom.* 2. 2. oportet ut eum qui morte dignus eſt dignum morte, pronun-

nuntiet, & indignum vitâ, conſequenter condemnet, niſi intercedente ſatisfactione. Aliter facere juſto Deo indignum foret. Innuit id Apoſtolus *Rom.* 3. 25. 26. docens quod *Deus Chriſtum propoſuerit ut eſſet placamentum per fidem in ſanguine ipſius* πρὸς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, *ad demonſtrationem Juſtitiæ ſuæ, ut eſſet juſtus, & juſtificans eum qui eſt ex fide Jeſu.* Quibus verbis oſtendit, ſi Deus juſtificaret impium, eumque admitteret ad beatitudinem ſine piamento ſanguinis Chriſti, non fore ipſum juſtum, ſaltem non demonſtratum iri ipſius Juſtitiam.

Hinc anima Dei dicitur vindictam ſumere.

XXXIV. Imprimis memorabile eſt quod apud Jeremiam Deus dicit, *Cap.* 5. 9. 29. *An ſuper hæc non viſitabo, inquit Dominus, & an gentem ſicut hæc eſt* לא תתנקם נפשי *non ulciſcetur anima mea?* Senſus eſt, an ero Jehova, & me ipſum non abnegabo, ſi illa feram in populo meo? imo ſi gens ulla talis ſit, non ulciſcar eam? Impoſſibile eſt ut hoc faciam, & impoſſibile quidem vi *animæ*, id eſt, ipſiſſimæ eſſentialis Sanctitatis & Deitatis meæ. An *animam*, hoc eſt, *Naturam*, Divinam, & juſtam haberem, & vindictam non expoſcerem de peccatis? Nam *anima* Dei *Sanctiſſimam* Dei *naturam*, ſive quod idem eſt *eſſentialem* Dei *Sanctitatem* ſignificat. Quemadmodum claret ex collatione *Am.* 4. 2. cum *Am.* 6. 8. priore loco dicitur, *juravit Dominus* בקדשו, *per Sanctitatem ſuam:* poſteriori loco, *juravit Dominus* בנפשו, *per animam ſuam.*

Ea quo ſenſu opus alienum Dei ſit.

XXXV. Nugas ergo agit Crellius, *De Vera Relig. Lib.* 1. *Cap.* 28. quum punire fabulatur opus a Deo alienum ac peregrinum eſſe; quaſi miſericordiam exercere opus Deo proprium ſit, pœnas expoſcere a Deo alienum. Eo detorquens *Jeſ.* 28. 21. Quod vertit, *ut faciat opus ſuum, alienum opus* ejus: *ut operetur opus ſuum, peregrinum* (ſeu alienum) *eſt opus ejus ab eo.* Sane per opus illud Dei alienum & peregrinum vindictam in rebelles Judæos intelligi debere, in confeſſo eſt. Sed longe alio ſenſu alienum & peregrinum dicitur quam detortor hic Scripturarum vult. *Alienum & peregrinum* erat, quia inſolitum & extraordinarium plane. Erat enim futura *afflictio magna, qualis non fuerat ab initio mundi ad id uſque tempus. Mat.* 24. 21. Item, quia cuivis alienum videri poterat, Deum tale quid erga populum ſibi fœderatum, ac tot beneficiis auctum, facere; cui paria exempla ne quidem in hoſtibus fœderis ſui exortibus ſtatuerat, & quocum vix componi poterat, quod fecerat in Monte Perazim adverſus Palæſtinos, 2 *Sam.* 5. 21. & in valle Gibeon, *Joſ.* 10. 10. Item, quia quemvis in ſtuporem raperet tam extraordinaria Dei vindicta (quemadmodum aliena & peregrina maximè movere ſolent) atque ita quidem ut in eo opus Dei animadverterent. Ipſi Tito horrori erant Judæorum miſeriæ, & inſpectis muris ac turribus Hieroſolymæ fatebatur, ſine Deo talem urbem expugnari non potuiſſe.

Item, quia alienum & peregrinum erat Iſraëlitis : qui ne Romani urbem ſuam diſperditum venirent, illi ſe ſceleri contra D. Jeſum obſtringebant, quod internecionis ſuæ cauſſa fuit. Alienum ergo & peregrinum erat, non a Deo (hòc non habet textus) ſed in ſe, & hominibus. Aut ſi omnino alienum aut peregrinum a Deo velimus dicere, id eo ſenſu erit, quia Deus non delectatur interitu creaturarum ſuarum, qua tali & talium, ſed magis (κατ᾽ ἄνθρωπον λέγω) propendet ad opera bonitatis, & miſericordiæ. Quod tantum abeſt, ut juvet hæreticum, ut ex adverſo novum nobis ac ſolidum ſuppeditet argumentum, quod ita formo.

XXXVI. *Quarto.* Certum eſt, malum pœnale, quà tale, in ſe, appetile non eſſe, ne Deo quidem, utpote cum deſtructione operis proprii conjunctum. *An bonum tibi eſt ut opprimas? ut abjicias laborem manuum tuarum? Job.* 10. 3. Imo inviolabili jurejurando confirmat Deus *ſe non delectari morte peccatoris Ezech.* 33. 11. Aliud ergo eſt quod illud appetibile faciat, & adeo quidem appetibile ut declaret Deus ſe in eo *exultare*, indeque *conſolationem* ingentem *percipere*, quæ ſola quaſi ſufficiat demulcendo mœrori & indignationi, quam peccatum peperit. Nihil cogitari poteſt efficacius phraſibus Scripturæ in hac materia, quarum quaſdam exhibebo. *Hoſeæ* 10. 10. באותי ואסרם *In deſiderio meo eſt ut vinciam illos. Am* 5. 9. המבליג שוד על עז *Qui recreat ſe vaſtatione ſuper robuſtum. Deut.* 28, 36. ישיש יהוה להאביד אתכם, *lætabitur Dominus ut perdat vos. Jeſ.* 1. 24. אנחם מצרי ואנקםה מאויבי, *Conſolabor me de adverſariis meis, & ultionem capiam de inimicis meis.* Deſiderat, ecce, Deus peccatores punire. Quando vaſtationem in eos effundit, recreat ſe; nec leviter tantum, ſed & gaudet & exultat: & tali quidem gaudio, quod leniendo per peccata parto dolori, adeoque conſolando Deo par ſit. Quid illud eſt, quod malum illud creaturæ tam appetibile faciat Creatori? Quid aliud, niſi quod irrogatione pœnæ gloriam Primitatis, Sanctitatis, & Juſtitiæ ſuæ Deus ſartam tectam ſervet, cui offuſcandæ peccata faciebant. Totam enim pœnarum *utilitatem* (ut ipſe Crellius loquitur) *ad Deum ſpectaſſe oportet.* Nulla autem hic utilitas ad Deum redundans cogitari quidem poteſt, niſi quod gaudeat in declaratione gloriæ ſuæ, emicantis in judicio illo, cujus juſtitiam beati Angeli cum applauſu agnoſcunt. *Apoc.* 11. 17. & 16. 5. 6. ipſique damnati, vel inviti, ac frendentes, agnoſcere coguntur. Impoſſibile vero eſt, ut Deus eximiam illam gloriam ſuam ſuſque deque habeat, cujus âdeo Zelotes eſt. Quam ergo neceſſarium eſt, ut Deus interitum creaturæ ſuæ vitioſæ, quam interitum ſuæ ipſius gloriæ malit, tam neceſſarium eſt, ut pœnas de creatura vitioſa ſumat. Amat quidem creaturas ſuas Deus; ſed multo magis ſe ipſum amat, & amare debet. Contra amorem iſtum ſui faceret, ſi gloriam,

Qui proteſtatur ſe conſolationem percipere ex pœna impiorum.

quam creatura peccans nefando ſacrilegio ipſi ſurripuit, non repeteret ab illa, eam puniendo.

Contumaces punire naturæ Divinæ debitum eſſe, ipſi fatentur adverſarii.

XXXVII. *Quinto* denique ad hominem argumentamur. Fatetur Socinus, *de Servato: Part.* I *Cap.* I. *non reſipiſcentibus veniam non concedere, id demum* NATURÆ DIVINÆ, *& proptereà rectitudini & æquitati debitum eſſe & conſentaneum.* Crellius ſimiliter, *De verâ Relig. Lib.* I. *Cap.* 23. *Deo indignum eſt contumacium ſcelera impune dimittere.* Fricemus paululum hanc ariſtam. *Deo* inquiunt, *indignum* eſt, *contumaces non punire; imo naturæ Dei debitum eſt*, iis veniam non concedere. Cur quæſo? An quia contumaces ſunt & obſtinati? At obſtinatio propter ſemet ipſam non punitur, quia in bono conſtantia eſt, eaque laude digna. Punitur ergo tantummodo quia in malo eſt. Quamobrem neceſſe eſt peccatum puniri propter ſe, obſtinationem propter peccatum tantum. Quod ſi neceſſa ſit, peccatum punire καθ' αὐτὸ, ubicunque peccatum invenietur, puniri neceſſe erit. Accedit, quod omnes homines, poſtquam ſemel peccârunt, contumaciter in peccato perſeverent, niſi præveniente Dei gratiâ emolliantur. Hæc autem quomodo ipſis, ſepoſita ſatisfactione, obtinget, ſi naturæ Dei debitum ſit iis veniam non concedere?

Ad dunque, eodem jure Deo deberi obſequium, & neglecti obſequii pœnas.

XXXVIII. Accipimus item quod Crellius *eopſe capite* dicit: eodem jure quo Deo obſequium debemus, *eodem etiam debemus neglecti obſequii ac miniſterii pœnas. Nam hæ in omiſſi officii veluti locum ſuccedunt, & id compenſare, ſi modo poſſint, debent.* At ſine dubio, jure naturali Deo obedientia debetur, & repugnaret, ſi eam Deus a Natura rationali non exigeret. Liberè dico: Deus qui poteſt non poſtulare obedientiam à Creatura rationali, non eſt Deus. Quæ eadem, ex veriſſima hypotheſi Crelliana, de pœna dicenda ſunt. Scio, Crellium jus utrumque, tam ad obedientiam quam ad pœnam, fundare in herili Dei Dominio; quum potius fundari debeant in naturali Dei Majeſtate ac ὑπεροχῇ, quæ etiam fundamentum hujus herilis Dominii eſt. Sed hanc ipſam Dominicam poteſtatem cogitur fateri Deo tam naturalem eſſe, ut ei renunciare non poſſit, imo *ut ne Deum quidem eſſe, ſine ea ſatis intelligi poſſit: quum is, ob eam ipſam poteſtatem, &, ex qua fluit potentiam, Deus dicatur.* Manet ergo, Sanctionem pœnalem fœderis fundari in eminentiſſimâ, Sanctiſſimâ, Juſtiſſimâque Naturâ Dei, & non in mero duntaxat liberrimæ voluntatis Divinæ beneplacito.

An pœnæ Æternitas ex naturali jure Dei deduci queat.

XXXIX. Diſquiri hic porro poſſet, an pœnæ *Æternitas* ex hoc jure Dei naturali deduci debeat; ſive, quod idem eſt, an pœna, juſte æquivalens cuilibet peccato, debeat neceſſario æterna eſſe, ſecundum jus Dei naturale, cui contrarium decernere Deo indignum, ideoque impoſſibile ſit. Quæſtio ſatis difficilis, eo magis, quia de abſoluto hoc jure Dei in ſpecialibus determinare ſupra hominem eſſe videtur. *Deus major homine eſt, non reſpondet de omnibus actionibus ſuis,* Job. 23. 12, 13.

Vi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Videamus tamen annon ex conſideratione virtutum Divinarum colligi poſſit, quid hic Θεοπρεπὲς ſit.

XL. Præſuppono nunc in peccato quod committitur adverſus infinitam Dei Majeſtatem, malitiam eſſe *ſuo modo infinitam*, ac proinde etiam meritum pœnæ *ſuo modo infinitæ*. Dico, peccato ineſſe malitiam *ſuo modo* duntaxat infinitam. *Abſolutè* enim infinita dici nequit. Si reſpicias entitatem actus ſubſtrati, a finita creatura non poteſt elici actus infinite intenſus. Si reſpicias ἀταξίαν, & privationem bonitatis moralis, actui adhærentem; illa eſt privatio finitæ rectitudinis, qualis creaturæ competere poteſt. Si denique reſpicias totum complexum, peccatum ſcilicet concretivè conſideratum; nec ita illius malitia abſolutè infinita eſt. Neque enim pares ſunt omnes actus vitioſi, ſed admodum diſpares; qui diſpares eſſe non poſſent, ſi infiniti eſſent. Infinita tamen peccati malitia *ſuo modo* eſt: 1. *Objectivè*, quia committitur contra infinitum bonum. 2. *Extenſivè*, ratione durationis, quia macula, ſive labes peccati, durat in æternum, niſi expurgetur ſanguine Chriſti. Ideoque in peccato eſt meritum pœnæ, non abſolutè infinitæ, quoad intenſionem cruciatuum. 1. Quia talis pœna eſt abſolutè impoſſibilis. Neque enim finita creatura capax eſt infinitorum cruciatuum. 2. Quia ſequeretur, Deum nunquam poſſe juſtitiæ ſuæ ſatisfacere, impios condignè puniendo; quum capaces hujus pœnæ non ſint. Abſurdum autem eſt, pœnam aliquam de jure peccatis deberi, quam Deus nunquam poſſet infligere. 3. Quia ſequeretur peccatis omnibus æqualem pœnam deberi, aut omnia de facto æqualiter puniri. Quod abſurdum eſt, & contra *Mat.* 11. 22, 24. Ratio ſequelæ, quia inter infinita nulla eſt vel eſſe poteſt diſparitas. Eſt tamen in peccato meritum pœnæ *ſuo modo* infinitæ, & eodem quidem modo, quo modo peccati malitia infinita eſt. Id eſt 1. *Objectivè*, ita ut privet hominem communione infiniti Boni, Dei ſcilicet. 2. *Extenſive*, adeo ut pœna in æternum duret. Atque hactenus tantum meritum hoc æternæ pœnæ nunc conſidero, ut concludam, nihil contra æquitatem ac Juſtitiam Deum committere, quando æternis tum animi tum corporis cruciatibus peccata hominum vindicat. Quod eventus docet, ut ſupra §. 17. probavimus.

Peccatum malitiam habens ſuo modo infinitam, meretur etiam pœnam ſuo modo infinitam.

XLI. Sed an æternitas illa neceſſario debeat eſſe, in pœna *ſenſus*; an vero ſatisfieri poſſit Juſtitiæ Divinæ per æternam pœnam *damni*, in annihilatione creaturæ peccatricis, neſcio an determinari queat. Hoc mihi videtur probabiliter ſatis & ſobrie dici poſſe: Si Deo lubeat creaturam peccatricem æternum in exiſtentiâ conſervare, neceſſum eſt (nulla ſatisfactione intercedente) ut eam æternum puniat: pœnâ non damni duntaxat ſed & ſenſus. Ratio eſt, quia non modo peccati reatus ſemper remanet; ſed & macula, quâ peccatum ſemel commiſſum animam inficit, quæque in æternum expurgari non poteſt, niſi ſangui-

Sed an juſtitia Dei neceſſario exigat æternam pœnam ſenſus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ne Chriſti. Impoſſibile autem eſt, uti §. 22.23.24. demonſtravimus; ut Deus hominem peccato inquinatum ad ſui communionem admittat. Porro fieri nequit, ut creatura rationalis, a communione favoris Divini excluſa, hanc indignationem Dei cum dolore maximo non ſentiat. Conſcientia dilapidati ſummi boni acerrimis flagellis miſeros lancinat. Quod ſupra quoque, §. 13. & ſequentibus, non indiligenter oſtendimus.

An ſatisfieri illi queat annihilatione peccatoris, non certo nobis conſtat.

XLII. Sed an neceſſe ſit, ut Deus Creaturam peccatricem æternum in exiſtentia conſervet, fateor, me ignorare. Annon pœna ſuo modo infinita cenſeri poſſet, ſi Deo luberet, hominem, naturâ ſuâ æternitatis candidatum totali annihilationi addicere, unde retrogradi ad vitam nunquam liceret? Scio aliter nunc Deum diſpoſuiſſe, & id quidem juſtiſſimè. Sed quæritur: an non convenienter juſtitiæ ſuæ hoc modo diſponere potuiſſet: ſi tu, o homo, pecces, ego tuum æternæ beatitatis & beatæ æternitatis appetitum fruſtrabor, teque ex adverſo mancipabo æternæ annihilationi. Liceat hic ſaltem ἐπέχειν.

CAP. VI.

De Sacramentis Fœderis Operum.

Sacramentorum utilitates.

I. IN omni fœderum ſuorum Oeconomia Deo Optimo Maximo placuit ſacris quibuſdam *Symbolis* promiſſionum ſuarum certitudinem firmare, ſimulque fœderatum ſibi hominem officii ſui commonefacere; quibus Symbolis Eccleſiaſticus uſus *Sacramentorum* jam pridem nomen fecit. Præclaro profectò conſilio a ſapientiſſimo Numine id ita inſtitutum eſt. 1. Etenim hoc pacto id quod de fœdere ſuo Deus tradidit accuratius homini meditandum proponitur. Quando non ſemel duntaxat iterumque cœleſti voce de Divina voluntate edoctus eſt; ſed identidem, ac quotidiè fermè, ob oculos ſibi verſari videt ea quæ in maximarum rerum pignora ipſi Divinitus conceſſa ſunt. Ad animæ interiora magis penetrare ſolent, clarioreſque ſui ideas relinquere, quæ oculis ſunt ſubjecta fidelibus, quam quæ per aures ſolum demiſſa. Eleganter *Herodotus Lib.* 1. Ὦτα τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα τῶν ὀφθαλμῶν: *Auribus minus credere mortales ſolent quam oculis.* 2. Ad fidem quoque firmandam ea Symbola faciunt. Licet enim Divino verbo nihil ἀξιοπιστότερον fingi poſſit, ubi tamen indubitatarum promiſſionum ſuarum ſignacula addit Deus, duplex fidei noſtræ

ſtræ firmamentum proponit. Ita περισσοτέρως *declarat hæredibus promiſſionis* τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, *ut per duas res immutabiles, in quibus impoſſibile eſt Deum mentiri, validam conſolationem habeamus. Heb.* 6. 17, 18.
3. Juſta hoc inſtitutum, homo Sanctus, viſu, tactu, guſtu Sacrorum Symbolorum, ſenſum quendam æternorum bonorum præcipit, aſſueſcitque ſub Symbolis ea contemplari, ac prælibare, ad quorum plenariam & immediatam fruitionem ſine Symbolis aliquando admittetur.
4. Habet tandem in iis homo continuam officii ſui commonefactionem: cumque ipſi identidem bonitatem Creatoris ſui meditandam ac prægustandam ingerant, refricant ſimul memoriam arctiſſimæ illius obligationis, quâ Deo, ſibi fœderato, adſtrictus eſt. Atque ita ſimul freni loco ſunt, quo coerceatur a malo; ſimul calcaris vicem obeunt, quo ad alacriter bene cœptum Sanctitatis ſtadium decurrendum exſtimuletur.

Ea ſub Fœdere operum fuere quatuor.

II Talia Symbola ſub fœdere operum quoque homini conceſſit Deus; de quibus, ne quid tractationi huic deſit, nunc agendum eſt. Ea, niſi fallor, quatuor omnino fuere, quæ hoc ordine enumero. 1. *Paradiſus.* 2. *Arbor Vitæ.* 3. *Arbor Scientiæ boni & mali.* 4. *Sabbatum.* De quibus ſingulis ita nunc dicendum eſt, ut diſtinctè ſemper oſtendam, 1 Quid *boni homini* præſignificaverint & obſignaverint, reſpectu *Dei.* 2. Cujus *officii* & obligationis *hominem* commonefecerint.

Quæ ita ſunt explicanda, ne confundantur cum iis quæ alterius fœderis ſunt.

III. Id autem in anteceſſum monere neceſſe habeo: alienum plane ab hac tractatione eſſe, nec hujus loci, ea Paradiſi, vel Arboris Vitæ, vel Sabbati, ſignificata proponere, quæ ad Euangelium, & gratiam Chriſti, & gloriam prout a Mediatore ac Spiritu gratiæ electis donatur, ſpectant. In quo magnos cæteroquin Viros cæſpitare video, qui Sacramentorum horum Naturam explicaturi, ea haud caute ſatis miſcent, quæ alterius plane fœderis ſunt. Nihil hic afferendum, quod non ad Fœdus operum, & illius fœderis promiſſa, & hominis ſub illo fœdere officia, pertineat: quæ cuncta a fœdere gratiæ diſtinctiſſima ſunt. Nihil hic de Chriſto dicendum, nihil de fide juſtificante in ipſum, nihil de ceſſatione ab operibus noſtris ut impuris, nihil de quiete poſt vitæ hujus miſerias. Univerſa illa ad aliud fœdus faciunt. Non diffiteor equidem, ita imperſcrutabilem Dei Sapientiam hæc Symbola inſtituiſſe, ut eorum recordatio poſt lapſum multa hominem docere potuerit, ad fœdus gratiæ & illius Mediatorem ſpectantia. Ita in ipſo Adamo primo, Typum ſecundi; in Eva ex Adami dormientis coſta affabre effecta, Typum Eccleſiæ ex Chriſto mortuo quaſi adornatæ; in primo conjugio magnum Myſterium, quod Chriſtum & Eccleſiam concernit, Paulo Monitore, obſervamus. Hæc tamen in ſtatu naturæ incognita nec cogitata Adamo fuere. Neque memoranda ſunt ubi de Sacramentis Fœderis operum ſermo eſt. His præmiſſis ſingula nunc quantâ fieri poteſt diligentia ſcrutemur, à Paradiſo ordientes.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Brevis Paradiſi deſcriptio.

IV. Procul ab inſtituto noſtro eſt, ut de ſitu ac topographiâ Paradiſi prolixe diſquiramus. Suffecerit obſervaſſe, hortum eum fuiſſe, & amœniſſimum viridarium, ab ipſo Deo ad orientem plantatum, in Eden, regione fertiliſſima, ac plena omne genus deliciis, uti videtur prope Haran, nundinarium Arabiæ, juxta Euphratis & Tigris confluentes, non procul a Meſopotamia. Qui irrigabatur quatuor fluminibus, multo anfractu, multisque gyris fœcundiſſimum pomarium alluentibus. In quem homo, extra Paradiſum in terra formatus, novus colonus, a Deo introductus fuit, villicationis & cuſtodiæ ſuæ redditurus aliquando rationem. Cui nihil ad honeſtam omnibus hujus vitæ voluptatem deerat, Deo ſe homini frequenter revelante, eumque ad dulciſſimum ſui conſortium familiariter admittente. Memorat quoque Moſes aurum & gemmas in ea regione optimas uberrimasque. Quæ nunc horum omnium δήλωσις fuit, & ſignificatus Myſticus?

Jucundiſſima Paradiſi ubertas meliora adhuc cœli gaudia ſignificabat.

V. Primo in *genere*, loci hujus amœnitas tam prolixam Optimi Numinis benignitatem ſingulis momentis homini ingerens, & jam tum ſenſibus omnibus percipiendam præbens, certum eum faciebat, aliud ſibi habitaculum longe adhuc auguſtius expectandum eſſe; ubi non per creaturas, & in iis, Deo ſuo, uti nunc, frueretur, ſed immediate in Creatore ſuo delectaretur, ſatiandus ipſius imagine. Etenim ſi tanta ipſi Deus jam largiebatur, adhuc in via moranti, necdum emenſo præſtitutæ explorationis curriculo: quid non poterat, imo quid non debebat, ab immenſa illa munificentia ſibi polliceri, poſtquam partibus ſuis probe defunctus, cum παῤῥησίᾳ petendæ ampliſſimæ mercedis, ad remuneratorem ſuum accedendi jus ſibi acquiſiviſſet: An non in hac, nullius rei, ad vitam hanc animalem pertinentis, indigâ, abundantiâ, identidem ipſi inclamabat Dominus, *quomodo te ponam aliquando in filiis*, modo voci meæ morigerum te conſtanter ſiſtas? Si tantum dulcoris eſt in creatis hiſce bonitatis meæ rivulis, quibus nunc tantâ cum voluptate innatas; quid non in ipſo me erit, inexhauſto fonte, uberrimâ ſcaturigine? Aſcende, o homo, per creaturarum ſcalam, ad me Creatorem, & ex primitiis hiſce prælibando guſta, quid tibi præparaverim in id tempus, quando ipſe ego futurus ero merces tua magna valde. Et certe, niſi Adamum brutum, & Divino lumine caſſum, fingamus, non potuit non hæc talia cogitare.

Hinc cœlum Paradiſus dicitur.

VI. Per Paradiſum, ſedem perfectæ beatitatis ſignificatam fuiſſe, Scriptura docet, quando Cœlum, beatorum habitaculum, *Paradiſum* vocat. *Luc.* 23. 43. 1 *Cor.* 12. 4. Phraſi Spiritui Sancto uſitatâ, quâ nomina ſigni & rei ſignificatæ, τύπου & ἀντιτύπου, inter ſe permutantur. Judæi ipſi id viderunt, quibus ſolenne eſt, locum felicitatis omnibus numeris abſolutæ, עדן & גן עדן nuncupare. Nihilque in eorum votis frequentius, quam נוחו עדן, *requies ipſius*, id eſt requiei locus, *ſit Eden*. Accedit

cedit etiam convenientiſſima analogia, inter Paradiſum & Cœlum, nunc ſignatius & ſpecialius commonſtranda.

Analogia utriusque.

VII. 1. Paradiſum hortus erat ab ipſo Deo plantatus, ut habitaculum foret hominis ad imaginem ſuam conditi. Cœlum locus eſt ab eodem illo Deo conditus præparatusque ad æternum domicilium hominis, poſtquam virtutibus ſuis conſtantiam addidiſſet, atque ita plenam in ſe imaginem Dei haberet, cui ne ipſa quidem Sanctitatis immutabilitas deforet. Uti ergo homo Dei ſui manum & munificentiſſimam bonitatem in terreſtri hoc habitaculo agnoſcere debeat; ita eandem longe adhuc manifeſtius experturus erat in Cœleſti Cœleſtis Patris ſui domo. 2. Paradiſus amœnitate ſua reliquas omnes terræ partes immenſum ſuperabat; plantatus in Eden, loco omnigenæ ἡδονῆς. Unde totius mundi amœniſſimæ regiones dicuntur eſſe *ut hortus Dei. Gen.* 13. 10. Et Ezechiel vaticinans de futura terræ copioſiſſima ubertate, dicit terram antehac vaſtatam fore *ut hortum Eden. Ezech* 36. 35. Et quid magnificentius illa Jeſaiæ promiſſione *Cap.* 51. 3. *Dominus Zionem ſolabitur, ſolabitur omnia loca vaſtata ejus, faciet deſertum ejus ut Eden, & ſolitudinem ejus ut hortum Domini, gaudium & lætitia invenientur inibi, confeſſio & vox cantus.* Ex quibus verbis clarum eſt, nihil in Paradiſo, ipſo iſthoc ſtatu, homini ad pleniſſimam voluptatem defuiſſe. Multominus autem quicquam Cœlo deerit ad felicitatem omnibus numeris abſolutiſſimam. Cujus amœnitatis terreſtrem hunc hortum majori ſuperabit intervallo, quam cœlum ipſum ſupra terram excelſum eſt. Habebat enim Paradiſus, quæ ſuam teſtabantur imperfectionem, qualis vitæ animali adjacebat, quæ omnia â Cœlo erunt excluſiſſima, ubi eſt שבע שמחות, *Satietas gaudiorum. Pſ.* 16. 11. 3. In Paradiſo limpidiſſima fluenta erant, hortum, ubicunque opus erat, rigantia & fœcundantia. In cœlo eſt καθαρὸς ποταμὸς ὕδατος ζωῆς, λαμπρὸς ὡς κρύσταλλος, ἐκπορευόμενος ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ. *Purus fluvius aquæ vivæ, ſplendidus tanquam cryſtallus, procedens ex throno Dei. Ap.* 22. 1. Quâ περιφράσει ſignificantur dona Sancti Spiritus, quibus beati ad perfectam lætitiam inebriabuntur. 4. Memorat etiam Moſes, aurum & bdellium, & lapidem Sardonium, quæ in iſthac regione reperiebantur. *Gen.* 2. 11. 12. In Cœlo Theſauri Spirituales erunt, cum quibus nullum aurum, nullus Topazius, & quidquid univerſus orbis gemmarum habet, contendi ullo modo poteſt 5. In Paradiſo arbores erant, cum ſpectabiles, tum utiles. In Cœlo charismata ſunt, & contemplatu jucunda, & uſu utilia. Imprimis binæ ibi arbores erant, Scientiæ & Vitæ. At in Cœleſti Regno, vera & conſummata ſcientia eſt, & illa demum vita, quæ talis eſt ἐν ἐμφάσει. 6. Homo primus in terra creatus, in Paradiſum, ut meliorem ſedem, transferebatur. Hoc enim, niſi fallor, Moſis verba innuunt, *Gen* 2. 8 *Et poſuit ibi hominem, quem formaverat.* Confer *Gen.* 3. 23 ubi poſt peccatum *ejectus* dicitur *ex horto Edenis, ad colendam terram illam ex qua deſumtus fuerat.* Ita etiam homo ex ſtatu na-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

naturali, ac animali, in quo conditus erat, ad alium plane ſupernaturalem ac cœleſtem erat aliquando transferendus. Cujus ipſum optata hæc e terra in Paradiſum transportatio commonefaciebat, quod *Zanchius* quoque obſervavit ad *Gen.* 2. 15. & *Muſculus* ſimiliter. 7. In Paradiſo nullus homini locus erat niſi intaminato. Peccatis maculatum hortus hic amplius non ferebat. In Cœlum *nihil impuri intrat. Apoc.* 21. 27. Eſt illud *habitaculum Dei Sanctum & glorioſum. Jeſ.* 63. 15. 8. In Paradiſo fruebatur homo familiari Dei ſui conſortio: & eo ſenſu Paradiſus quoque hortus Domini dici poterat, quatenus Deus ibi habitabat, ſe in opere manuum ſuarum, & homine præprimis ipſo, oblectans, cui familiariter obviam procedere, ut volupe erat homini, ita jucundum Deo. In cœlo autem, habitaculo Majeſtatis ſuæ, ſemper Deus homini aderit, & ſe videndum guſtandumque quam fieri poteſt familiariſſime præbebit.

Imperfectiones Paradiſſ docebant hominem ad perfectiora anhelare.

VIII. Quemadmodum hæc omnia homini per Paradiſum obſignabantur, ita quoque tractatio pignoris hujus non unius officii hominem commonefaciebat. Et *primo* quidem hinc diſcebat: non debere ſe bonum & felicitatem ſuam in ullâ re terrena quærere, quæ etiam quum conſummatiſſima videtur, de ſuis ipſa imperfectionibus teſtatur: uti vita hæc animalis in Paradiſo, continuo cibo, potu, & reciprocatione ſomni ac vigiliæ, refocillanda. Quâ viâ docebatur anhelare ad majus bonum, immediatam Dei ſui fruitionem: in cujus boni quæſtione præcipua viatoris Sanctitas conſiſtit. Hoc enim eſt Deum ſupra omnia amare, anhelare ad intimam cum Deo unionem.

Cuſtodia cultusque ejusdem vetabat ignaviam.

IX. *Secundo.* Quandoquidem Paradiſus hic colendus & cuſtodiendus homini datus erat; eo ipſo monebat illum Dominus, non ignavo ſe otio, ſed diligenti induſtria, delectari. Voluit hominem operam & curam ſuam adhibere, ut haberet quod ageret, & in quo Conditoris ſui bonitatem & providentiam indeſinenter experiretur. Noluit ipſos Angelos otioſos eſſe, quos Spiritus miniſtratorios fecit. Ita & homini curam colendi & cuſtodiendi Paradiſi impoſuit, ut eſſet quod in operibus Dei ageret: perinde ac ſi Regis filio aliquid muneris imponatur, ne ex abundantia deliciarum, honoris, & opum, ignavus evadat. Ita Deo ſuo puriſſimo actui ſe conformare debebat, & operari in hoc ipſo opere manuum Dei, donec æternum cum ipſo Sabbatizaret.

Et habebat ſignificatus ἀνηχητέρες

X. *Tertio.* Ipſum quopue illud ulterius ſpectabat. Etenim. 1. Quum Paradiſus cœli pignus eſſet, diligens Paradiſi cuſtodia, admonebat ipſum ut Cœlum ſemper in mente & animo haberet. 2. Labor & cultura Paradiſi docebat ipſum, non niſi ἐργαζόμενον, *operantem*, ac Deo grata facientem, ad cœleſtia tecta ſcandere poſſe. 3. Inſtruebatur quoque ut animum ſuum, inſtar Paradiſi Dei excultum, Deo hortum amœniſſimum ſiſteret; & arbores illas virtutum a Deo ipſi implantatas, præſtantiſſimorum fructuum, id eſt piorum operum ex habitibus bonis proce-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cedentium, fertile oſtenderet. Ut ita Dominus in hunc hortum ſuum venire poſſet & veſci פרי מגדין, *fructu rerum pretioſarum ſuarum. Cant.* 4.16. 4. Monſtrabatur ipſi, ut animum ſuum, hortum illum Dei, ante omnia ſolicite cuſtodiret, ne quæ feræ pravarum cupiditatum, omnia inibi corruptum, irrumperent. Et quum Deus ipſi diceret, cuſtodi hunc hortum meum; nonne ſimul dicere cogitandus erat; *Præ omni cuſtodia cuſtodi cor tuum. Prov.* 4.23. 5. Cuſtodia Paradiſi anxiam ipſi curam imponebat, nihil adverſus Dominum committendi, ne forte, ut malus villicus horto ejectus, in eo triſte Symbolum cerneret excluſionis ſuæ e cœlo. Cuncta hæc, hominem, cum gaudio & exultatione in Paradiſum intromiſſum, Deo pollicitum fuiſſe, adeoque ſe, intratione in Paradiſum, quaſi Sacramento, obſtrinxiſſe, cenſendum eſt.

Arbor Vitæ, an unica numero an integra ſpecies fuerit?

IX. Sequitur nunc ARBORIS VITÆ conſideratio, quæ an *unica numero*, an vero *integra ſpecies* fuerit, diſquirunt eruditi. Sunt qui priorem ſententiam, commune quidem, ſed nulla probabili ratione fundatum, *præjudicium* eſſe exiſtimant. Putantque bonitati Dei convenientius eſſe, quod Arboris tam ſpecioſæ & utilis adſpectum in quam plurimis viridarii partibus dilecto colono objecerit. Adducunt etiam Benedictionem Divinam, *Gen.* I. II. 12. quâ cunctis arboribus virtutem ſeſe multiplicandi attribuit. Sed præcipue urgent *Apoc.* 22.2. Ubi Johannes Arborem vitæ ab utraque parte fluminis collocat, quod conferunt cum *Ezech.* 47.12. Alii contrà non putant probabile eſſe, quod integra ſpecies fuerit, *primum* quia non additur particula univerſalis כל, ut prius, quoties Moſes plura individua vel ſpecies rerum notare voluit; *deinde* quia in medio horti collocata fuiſſe dicitur, ita ut reliquæ arbores ex ordine circa eam conſiſterent. Ad locum ex Apocalypſi & Ezechiele allegatum reſpondent: Johannem quoque non niſi ſingulari numero loqui, & hic & *Ap.* 2.7. & de una arbore commode dici potuiſſe, quod ſtaret in medio fori & in utraque fluminis ripa, quia flumen per medium forum labitur, & quia arbor illa unica utramque ripam ſuis radicibus & ramis occupat, ut nullus ſit citra vel ultra fluvium defectus. Ex typo etiam concludunt unicam eſſe debere, quia Chriſtus unus eſt. Ezechiel autem plures vidit in ripa torrentis Eccleſiæ militantis, quia licet unus Chriſtus hanc vivificet, tamen per multa media vitam nunc operatur & communicat cum electis. Hæc ita in utramque partem diſputantur. 'Επίκρισιν noſtram ſi quis deſideret, arbitramur neutra argumenta demonſtrativa eſſe; ſed propter rationem typi magis inclinamus in communiorem ſententiam.

An naturali præ cæteris virtute polluerit?

XII. An arbor hæc ſingulari præ cæteris virtute inſtructa fuerit, ut humidum a calido nativo abſumtum pari perfectione repararet, quis certò nobis dixerit? quis præfracte negaverit? Medicinalem vim adverſus morbos ipſi adſcribere, cum ſtatu hominis integri non bene convenit.

Morbi enim & morbidæ infirmitates non niſi a peccato ſunt. Sed nihil ſtultius eſt paradoxâ & plane ἀθεολόγῳ Socini aſſertione, Adamum ad multo longius tempus, quam ipſum vivere volebat Deus, vitam ſuam illius cibi beneficio perducturum fuiſſe, ſi ei facultas ad cibum illum manum porrigendi erepta non fuiſſet. Quaſi Deus, hominem Paradiſo expellens, dicensque *ne extendat manum ſuam ad arborem vitæ, vivatque in ſeculum, Gen.* 3.22. metueret ne homo rurſus guſtatâ eâ arbore, ſe invito, ac maledicente, æternum tamen viveret. Quæ blaſphema ſunt. Iis enim verbis perſtringit Deus hominis, jam ſtulti facti, vanas cogitationes, quaſi uſu illius arboris ſarcire poſſet damnum ſibi per peccatum factum; vel quaſi uſus Sacramenti & opus operatum prodeſſe poſſet, quum quis rei ſignificatæ exors eſt. Et hominem a Symbolo illo immortalitatis arcens, ſpem ei omnem ſalutis per fœdus hoc, cujus illa arbor Symbolum erat, præſcindit. Magnum tamen aliquid eſſe oportet, propter quod ea arbor nomenclaturam hanc ſortita eſt. Quid illud ſit, nunc inquiramus.

Significavit Filium Dei, ut omnis veræ vitæ fontem.

XIII. Significavit Arbor Vitæ Filium Dei, non quidem quatenus Chriſtus eſt, & Mediator (hoc enim ad aliud fœdus pertinet) ſed quatenus in quocunque ſtatu vita hominum, & omnis beatæ vitæ fons eſt. O quam bene dixit, qui dixit, ab initio conveniebat Deo, eum, quem diligit, & propter cujus gloriam omnia fecit ac facit, imo *cui monſtrat omnia quæ facit, ut ea ipſe ſimiliter faciat, Joh.* 5.19. homini vitæ Auctorem per Symbolum demonſtrare, ut jam tum eum pro tali agnoſceret, & deinceps, quando ut Servator & Sanator ipſius manifeſtandus erat, Adam & filii ipſius eum in ipſo initio per Symbolum demonſtratum recognoſcerent. Quemadmodum factum eſt, ut, qui credunt Moſi, Prophetis & Euangelio, recognoſcant, in initio non fuiſſe vitam niſi in ipſo, propter cujus gloriam, in ſalutis negotio aſſerendam, terra quoque fundata eſt. Propterea Chriſtus dicitur ξύλον ζωῆς *Ap.* 22.2. Quod quidem nunc eſt merito ſuo & efficaciâ, quâ Mediator, ſemper tamen fuiſſet, qua filius Dei, Patri ſuo ὁμοούσιος. Uti enim per ipſum homo conditus & vitam animalem nactus eſt; ita etiam per ipſum transformandus, & cœleſti vitâ beandus fuiſſet. Neque potuiſſet adeo vita peccatoris fieri, ut Mediator, niſi & vita hominis Sancti fuiſſet ut Deus αὐτοζῶν, καὶ αὐτοζωή.

Fructus illius ſignificabant delicias Divini amoris

XIV. Fructus illius arboris, ſingulis menſibus recentes, ſignificarunt delicias Divini amoris, quibus homo beatus ſaginandus aliquando foret, quæ nunquam tædio ſunt, ſed ſemper dulci quaſi novitate blandiuntur. Hoc ſenſu ſapientia dicitur, *arbor vitæ apprehentibus eam. Prov.* 3.18. Quia veræ ſapientiæ ſtudium & praxis ineffabili dulcore animos mulcet.

Officia hominis circa hanc arborem.

XV. Porro officium hominis erat. 1. Arborem hanc attente conſiderare, *ut viſu deſiderabilem, Gen.* 2.9. & in eâ contemplari virtutes Filii Dei,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Dei, cujus luculentiſſima viſio felicitatem ſuam olim conſummatura erat. 2. Uſu & eſu hujus arboris communionem ſuam cum Filio Dei teſtari, eumque ut deſideratæ vitæ Auctorem agnoſcere: quam, licèt integer, non in ſe ipſo, ſed in Deo, ut liberali remuneratore, quærere debebat. 3. Ipſe ad imitationem Filii Dei, & in communione illius debebat Arbor Vitæ fieri uxori & poſteris, non niſi Sancta monita & exempla iis præbendo, ut germen horti Dei, Divinæ vitæ particeps, & vitæ proximi miniſtrans. *Fructus juſti eſt arbor vitæ, Prov.* 11. 30.

Arbor ſcientiæ an Sacramentum fuerit?

XVI. Præter *Arborem Vitæ*, alterius adhuc Arboris Moſes meminit, a *Scientia Boni & Mali* denominatæ; de cujus nomenclatura & uſu *Cap.* 3. §. 20. 21. jam cæpimus dicere. Eam πειραστικὴν hominis fuiſſe indubium eſt: an etiam Fœderis Symbolum fuerit diſquiritur. Ego quidem nullam me rationem videre profiteor ob quam id negari debeat. Etenim omnia quæ ad Fœderis Symbolum conſtituendum requiruntur huc concurrunt. Habemus externum & viſibile ſignum a Deo inſtitutum: habemus rem ſignificatam, cum pulcrâ analogiâ: habemus denique commonefactionem officii hominis; quæ univerſa naturam ſacri Symboli abſolvunt.

Signum externum, illiusque uſus.

XVII. *Signum externum*, fuit Arbor quædam *in medio horti, bona ad cibum, jucunda oculis, deſiderabilis ad dandam intelligentiam, Gen.* 3. 6. Uſus hujus ſigni duplex erat. 1. Ut attentè oculis ac mente ab homine uſurparetur, ſedulo meditante myſticum hujus arboris ſignificatum. Eum in finem tam pulcra ac deſiderabilis viſu erat, & collocata in medio horti, ubi homo quam frequentiſſime verſabatur. 2. Ut ſanctâ obedientiâ ab illius eſu abſtineret; agnoſcens ita abſolutum in ſe Dei dominium, & aliud expectans ſeculum, in quo nihil vere deſiderabile vetitum ipſi futurum erat.

Res ſignificata.

XVIII. *Res ſignificata* item duplex erat, *obſignatio* tam *promiſſionis* quam *comminationis* fœderis. Nam quum arbor *ſcientiæ boni* dicitur, notatur hominem, ſi ex amore obediret præcepto huic exploratorio, perventurum fuiſſe ad cognitionem, ſenſum, & fruitionem illius boni quod ἐξόχως bonum eſt, & cujus plena cognitio niſi per ſenſum & fruitionem non datur. Ex adverſo quum arbor *Scientiæ mali* vocatur, ſignificatur, hominem, ſi inobediens comperiatur, ſummo mulctatum iri infortunio, cujus malitiam & miſeriam tum demum cognoſcet, quando experietur. Atque hoc illi ipſi fatentur, qui aliàs arborem hanc Fœderis Divini Symbolum dici nolunt.

Cujus Officii hominem commonefecerit.

XIX. Commonefactio officii, hic eximia fuit. Docuit enim hæc arbor. 1. Contemplandum quidem homini ac deſiderandum ſummum bonum eſſe; ſed ad id non enitendum niſi modo & viâ Divinitus præſcriptâ, nec indulgendum hic propriis ratiociniis, utut plauſibilia admodum videantur. 2. Non eſſe ponendum hominis bonum, in rebus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſenſus corporis oblectantibus. Aliudque eſſe bonum vere beatificum, quod animam ſatiare queat, & ſe ipſo ad conſummationem felicitatis ſufficiat. 3. Deum eſſe abſolutiſſimum hominis Dominum, cujus ſola voluntas lege expreſſa omnium animæ appetituum, omnium corporis motuum, ſuprema regula & norma ſit. 4. Ad vitam, quæ vere bonum ſit, non perveniri, niſi per exactam obedientiam. 5. Etiam homini integro cum ſacro quodam horrore coram Deo ſuo converſandum fuiſſe, ne in malum incideret. Quibus adde ea quæ ſupra notavimus. *Cap.* 3. §. 21.

Zanchii ſententia examinatur.

XX. Accuratiſſimus & profundiſſimus Theologus *Zanchius*, poſtquam harum arborum Hiſtoriam explicuiſſet, myſticum ſignificatum his verbis proponit. *De Creat. Hom. Lib.* 1. *Cap.* 1. §. 8. *Cæterum hæ duæ arbores, illæque in medio Paradiſi, & ſibi invicem vicinæ, apertiſſimi fuerunt Typi legis & Euangelii, ſeu Chriſti. Lex docet quid bonum, quidve malum: Chriſtus vita eſt vera atque æterna, utraque in medio Paradiſi, quia Lex & Chriſtus in medio Eccleſiæ, ſemper proponendi ſunt filiis Adæ. Una prope alteram, quia Lex ducit ad Chriſtum.* Dici non poteſt quam reverenter de magno hoc Theologo ſentiam, cujus ego commentationes immenſum quantum antefero novitiis illis commentis, quibus nunc diſtrahuntur ſtudioſorum ingenia. Verum enimvero utut hæc acute dicta videri queant, non tamen ſunt ſolida. Quippe ſub Fœdere operum non habebat Adamus, neque vero ut haberet opus erat, ulla Sacramenta quæ ad Chriſtum, Euangelium, Gratiam ſpectabant. Hoc unum ſupereſt, quo excuſari queant hæc & ſimilia, quæ ſæpe apud eruditiſſimos quoque occurrunt, ſi dicamus, etiamſi ab initio homini integro eum in finem propoſita non fuerint, ut Chriſti gratiam ei ſignificarent, ſapienter tamen ita a Deo ordinata fuiſſe, ut homo retrogrado cogitationum ſuarum greſſu ad ea remeans, poſt lapſum in iis animadvertere potuerit obumbrationem quandum earum rerum, quas nova promiſſione nunc Deus ipſi revelaverat.

Argumenta eorum qui arborem ſcientiæ Sacramentum eſſe negant.

XXI. Aliis viris eruditis non lubuit Arborem Scientiæ Symbolis & ſigillis fœderis operum annumerare: qui in hanc ſententiam his præcipuè rationibus adducti ſunt. 1. Quia Sacramenta omnia ad uſum data ſunt; arboris autem illius uſu interdictum homini eſt. 2. Quia Sacramenta ſigna ſunt benedictionis, quam obſignant iis qui ipſis legitime utuntur: hæc vero arbor non obſignavit benedictionem, ſi quis ea uteretur, ſed potius ejus uſus maledictionem intulit. Verum hæc tanti non ſunt, ut propterea a receptiori ſententia recedendum nobis ſit. Et, tam ex rei veritate, quam ex propriis virorum Doctorum hypotheſibus, ad utrumque argumentum facilis eſt reſponſio.

Quorundam Sacramentorum

XXII. Verum quidem eſt, omnia Sacramenta ad uſum eſſe data; ſed & hoc certum, non uſum externum omnium Sacramentorum unum eundemque eſſe. Non omnia ori & guſtui conceſſa ſunt. Sunt

Sa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Sacramenta quorum uſus conſiſtit in contemplatione ſigni, & meditatione rei ſignificatæ. Iridem non Symbolum duntaxat fœderis Oecumenici cum toto terrarum orbe initi, ſed & fœderis gratiæ in Chriſto fuiſſe, Viri Docti contendunt, & colores iridis, rubrum, igneum & viridem, ſignificare putant per ſanguinem fieri mixturam ſanctitatis & miſericordiæ. Neque tamen ullus Sacramentalis iridis uſus præter contemplationem fingi poteſt. Similiter inter Sacramenta Veteris Teſtamenti ſerpentem æneum collocant, cujus uſus in aſpectu ſolo conſiſtebat. Imo de ipſa arbore Vitæ judicant, uſum ejus non promiſcue homini patuiſſe, quum *vincenti ſolum datum ſit edere de arbore vitæ. Apoc.* 2. 7. *Unde*, inquiunt, *nec Adamum ante lapſum eam attigiſſe conſtat, Imo contrarium potius patet.* Et tamen illam primam & antiquiſſimam Filii Dei, & vitæ per ipſum poſſidendæ imaginem fuiſſe dicunt. Nihil ergo obſtat, quo minus Arbor Scientiæ quoque Fœderis Symbolum dicatur, etiamſi aſpicienda ſolum, non edenda homini propoſita fuerit.

uſus conſiſtit in contemplatione

XXIII. Pergo ulterius, dicoque, nihil abſurdi eſſe, ſi quis tale Sacramentum ſtatuat, cujus uſus in ſacra abſtinentia conſiſtat. Neque ab hac cogitatione Viri Docti, ſi conſentanea ſibi loqui velint, alieni eſſe debent. *Diluvium*, inquiunt, *quo ſervatus fuit Noachus, inter typos referre cogimur.* Aquarum autem uſus, Noachi reſpectu, in eo conſiſtebat, quod ipſum cum ſuis non tangerent ad noxam, neque penetrarent ſe in Arcam cui incluſus erat: uti etiam aquæ maris rubri idem eodem modo ſignificabant Iſraëli. Imo, quod mirum non immerito videri queat primum Fœderis gratiæ Sacramentum Viri Docti eſſe dicunt *ejectionem Adami ex Paradiſo, & aditum ad Arborem vitæ interſeptum;* aut uti non nemini lubitum eſt loqui, *Sacramentum primum fuit Arbor Vitæ, quæ quamvis primo ſpectaverit ad fœdus Operum, & excluſio ab illa fuerit pœna hominis lapſi: nihilominus ea ipſa excluſio ſimul gratiæ ac bonitatis Divinæ ſignum fuit.* Rogatos hic velim Viros Doctiſſimos ut explicent mihi, quâ in re Sacramentalis uſus Arboris Vitæ ſub Fœdere gratiæ conſtiterit, poſtquam homo Paradiſo ejectus erat, & Arbor illa ne quidem oculis ipſius amplius obverſabatur. Nullus hic eſt uſus niſi abſtinentia & carentia myſtica. Et hoc quidem modo primo argumento ſatisfactum arbitramur.

Non eſt abſurdum uſum alicujus Sacramenti in Sacrâ abſtinentiâ conſiſtere.

XXIV. De altero nunc argumento videamus. Ut mortem & condemnationem obſignent Sacramenta, quando quis iis non rite neque ordine utitur, cum natura ipſorum nullo modo pugnat. Quandoquidem enim Dei cum homine fœdus non promiſſis modo, ſed & ſuis quibusdam comminationibus ſancitum eſt, Sacramenta autem fœderis totius ſigilla ſunt, etiam comminationes fœderis profanis ipſius temeratoribus obſignant. Homo dum Sacramentis utitur in jusjurandum & execrationem venit, & obſtringit ſe noxæ, ſi incurrat in perfidiam.

Non eſt alienum a natura Sacramentorum, mortem obſignare non rite utentibus.

Taceo de Sacramentis fœderis operum, ipſa fœderis gratiæ Sacramenta profanis & hypocritis, qui in pane & vino Euchariſtiæ judicium ſibi edunt & bibunt, ſunt odor mortis ad mortem. 1 *Cor.* 11. 27. 29. Tum etiam verum non eſt, Arborem ſcientiæ ſolam mortem obſignaſſe: obſignavit quoque vitam & bonum. Erat arbor ſcientiæ non *mali* duntaxat, ſed & *boni*. Hoc ipſi Viri Docti nobiſcum aſſerunt, dum ſcribunt, *per hanc explorationem Adamum, ſi obediret, perventurum fuiſſe ad cognitionem & ſenſum boni ſui, ad quod vocabatur, & naturali appetitu trahebatur, nempe vitam æternam & beatitudinem conſummatam.* Unde conficimus ratiocinationes has non obſtare, quo minus Arbor ſcientiæ Sacramentis Fœderis operum annumeretur.

CAP. VII.

De Sabbato Primo.

Hiſtoria Sabbati primi, & partitio eorum quæ de hoc Sabbato dicenda ſunt.

I. QUartum Sacramentum Fœderis operum diximus fuiſſe *Sabbatum primum*; de quo ut prolixius paulo agamus, illiusque contemplationi integrum caput demus, non omnino abs re erit. Ejus Hiſtoriam Moſes *Gen.* 2. 2. 3. his verbis deſcribit. ויכל *Et conſummaverat Deus die ſeptimo opus ſuum quod fecit, & quievit die ſeptimo ab omni opere ſuo quod fecit. Et benedixit Deus diei ſeptimo & ſanctificavit illum: quia eo quievit ob omni opere ſuo* אשר ברא אלהים לעשות *quod creavit Deus faciendo.* Quæ ut plenius intelligantur, utque ex iis intentioni noſtræ ſatisfaciamus, *tria* hæc diſtincte ediſſeremus. 1. Inquiremus, an ea, quæ hic de *ſanctificatione* & *benedictione diei ſeptimæ* narrantur, *primæ* iſti diei applicari debeant, quæ immediate ſex operariis Dei diebus ſucceſſit, quæque prima perfectis Dei operibus illuxit; an vero neceſſum ſit, ad πρόληψιν confugere, per quam hæc dicta cenſeantur de die, quâ manna multis poſt ſeculis, datum eſt in deſerto. 2. Naturam primi iſtius Sabbati explicabimus. 3. Denique quid in eo Sacramentale fuerit aſſignabimus.

Per dextram explicationem Benedictionis & ſanctificationis diei ſeptimi

II. De primo diu diſceptatum eſſe inter Theologos, lite adhuc ſub judice pendente, notius eſt quam ut dici debeat. Nec lubet ante dicta retexere. Id unum monebo, facile fortaſſis inter partes conventum iri, modo id conſtet, quid per *benedictionem* & *Sanctificationem* diei ſeptimi, Moſi memoratam, intelligatur. De quo mox nobis erit agendum. Sed ſi generatim ſtatuamus, Deum die ſeptimo *ceſſaſſe* ab opere ſuo, id eſt non modo *deſiiſſe* novas creaturarum ſpecies formare,

ſed

ſed & *acquieviſſe*, & *complacuiſſe* ſibi in opere ſuo jam conſummato, præſertim in homine ad imaginem ſuam condito, iiſque facultatibus inſtructo, quibus virrutes Dei in operibus ſuis ſplendentes agnoſcere & celebrare valebat: Et hanc ſuam *quietem* homini propoſuiſſe in *exemplar*, quo condocefieret in nulla re acquieſcere niſi in Deo, ad quem creatus eſt; in nulla re ſibi placere niſi in glorificatione Dei, quæ creationis ſuæ finis eſt: porro diem hunc, de quo ſermo eſt, *Sanctificaſſe*, jubendo ut ab homine ſancto iſti operi impenderetur, addita *promiſſione*, omne illud tempus, quod ab homine ita impenditur, ipſi perquam *Benedictum* fore; modo, inquam, id ita generatim ſtatuamus, uti omnia hæc evidentiſſimæ Veritas ſunt, bona ſpes affulget, ab omnibus æquis rerum arbitris facile nobis permiſſum iri, ut ſimplicitatem literæ ſequamur, & hiſtoriam hanc Moſis interpretemur, uti narrationem rei iſthoc tempore factæ, cujus deſcriptionem Sacer Vates præ manibus habet.

controverſia de προλήψει componi poſſet.

III. Gaudeo aſtipulari hic nobis Celeberrimum *Coccejum*; cujus hæc ſunt verba *In Gen.* 2. §. 6. *Hunc verſum* (ſcil. 3.) *quidam putant eſſe poſitum per anticipationem ..... Sed plane non fit veriſimile, Moſen benedictionem & ſanctificationem nullo modo dixiſſe de Sabbato γενέσεως, ſed tantum de Sabbato Judaico ..... Prorſus autem vis fit textui, ſi alius intelligatur dies, cui Deus benedixerit, & quem ſanctificaverit, alius in quo ceſſaverit ab opere ſuo.* Et facundiſſimus *Burmannus*, licet ad prolepſin inclinet, fatetur tamen, *verba Moſis de perpetuo iſto Sabbato intellgi poſſe, ſeptimo poſt creationem die, qui primus opera Dei perfecta vidit, & beatiſſimus mundo illuxit, unde peculiariter a Deo benedictus dicitur, reliquiſque porro in omnem ætatem diebus, ab homine celebrando & ſanctificando. Synopſ. Theol. Lib.* 2. *Cap.* 5. §. 11. Vide eundem, *de Oeconomia Fœderum Dei* §. 208. 209. Hæc nobis hactenus ſuffecerint, qui Orthodoxos inter ſe concordes eſſe malumus, quam unum cum altero digladiari. Et ſane id in confeſſo ut ſit oportet, ſi commode explicaturi ſimus, quomodo Sabbatum hoc Fœderis operum Sacramentum fuerit.

Cocceji & Burmanni de προλήψει ſententia.

IV. Præſtantiſſimi quoque Hebræorum, quorum aliàs qui contra ſentiunt auctoritate pugnare ſolent, nobiſcum hic facere comperiuntur. Quærunt enim in Talmude, quare creatus ſit homo בערב השבת, *veſperâ Sabbati*, & inter tres, quas reſponſi loco afferunt, rationes hæc ultima eſt, כדי שיכנש למצוה מיד, *ut protinus intraret in præceptum.* Vir Clariſſimus, *Ludovicus de Dieu*, hæc memorans in *Gen.* 1. 27. explicationis loco addit; *quum enim hominis creationem protinus exceperit Sabbatum, protinus intravit in præceptum Sanctificandi Sabbatum. Baal Hatturim*, poſt varias hujus loci interpretationes, hanc quoque ſubjungit כשעה ברא עולם בירך השבת והעולם, *eâ horâ qua creavit mundum, benedixit Sabbato, & mundo. Jarchius* hanc etiam ſententiam refert, licet ipſe

Præſtantiſſimi Hebræorum contra προλήψιν ſunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ipſe in diverſa eat, מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה. *Quid mundus fuiſſet futurus ſine quiete: Veniente Sabbato venit quies, atque ita demum abſolutum & conſummatum eſt opus.* Quo innuitur, Sabbati inſtitutionem cum conſummatione operum Dei junctam fuiſſe. Sunt etiam ex Hebræis qui velint *Pſ.* 92. cujus titulus eſt, *Pſalmus, Canticum in diem Sabbati,* ab Adamo eſſe compoſitum. Ita enim Chaldæus παραφράζει. שבחא ושיראדי אמר אדם קדמאה על יומא דשבתא. *Hymnus & Canticum quod homo primus dixit de die Sabbati.* Et R. *Levi* in *Bereſchit Rabba Sect.* 22. *in fine:* המזמור הזה אדם הריאשון אמר ונשתכח מדורו ובא משה וחדשו. *Pſalmum hunc primus homo dixit, & a ſeculo ipſius oblivioni fuit traditus, venit autem Moſes & renovavit eum.* Quæ eum in finem adduco, ut pateat confidenter nimis eos loqui, qui aſſerunt contra unanimem veterum Hebræorum ſententiam iri, ſi quis præceptum Sabbati primo quoque homini impoſitum urgeat.

Ad explicandam Sabbati primi naturam tranſitur.

V. His ſuppoſitis, inquirendum porro eſt, qua in re *natura primi Sabbati* conſiſtat. Hic rurſus in diverſiſſima itur. Ego iſthoc nunc mihi operæ datum autumo, ut eas concinnem theſes in quas ſpes eſt Orthodoxos, pacis amantes, haut difficulter conſenſuros.

Diſtinguendum inter quietem Dei & hominis.

VI. Diſtinguendum primo eſt inter *quietem Dei*, & *quietem hominis*, ipſi a Deo præceptam, Deique exemplo commendatam: quomodo & Paulus diſtinguit *Heb.* 4. 10. αὐτὸς (homo) κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ θεός. *requievit & ipſe ab operibus ſuis, quemadmodum a ſuis Deus.*

Quies Dei non eſt tantum ceſſatio, ſed & acquieſcentia in opere ſuo.

VII. *Quies* Dei non in eo duntaxat ſita eſt, quod ab opere novæ creationis *deſierit*, ſed & quod *ſuaviter acquieverit*, ſeque ipſum *oblectaverit* in demonſtratione virtutum ac perfectionum ſuarum, inſigniter reſplendeſcentium in operibus conſummatis, poſtquam inferiorem quoque mundum præſtantiſſimo colono ornaverat, qui, virtutum creatoris ſui ſedulus ſpectator, earundem præco ac celebrator futurus erat, & in quo ipſe τὸ μικρὸν τῆς δόξης αὐτοῦ ἀπαύγασμα cernebat. Ideo dicitur *Exod.* 31. 17. ביום השביעי שבת וינפש, *Die ſeptimo quievit, &* ἀνέψυξε, *refocillavit ſe;* non quaſi laborando laſſus, ſed quaſi in opere tam feliciter confecto, in quo operæ ſuæ pretium videbat, gaudens.

Deus diem ſeptimum ſanctificavit tam Facto quam Præcepto.

VIII. Deus quieſcens die ſeptimo eum *ſanctificavit* tam *Facto*, quam *Præcepto*. *Facto*, quandoquidem hominem recens conditum ad contemplationem operum ſuorum introducens, ſe ac virtutes ſuas ei revelavit, ut ab eo ametur, is ei gratias agat, ipſum celebret & glorificet. Et ſane quia Deus ſeptimo die, ab aliis operibus ceſſans, ei rei ſoli vacavit, cen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cenſeri debet eum eximio modo ſanctificaſſe. *Præcepto* item ſanctificavit, homini injungens, ut ipſum glorificationi Creatoris ſui impenderet. *Sanctificare* (quemadmodum *Martyr*, ab aliis quoque laudatus, bene dicit,) *eſt Divino cultui aliquid deputare, ut hic ſumitur.* Et rectiſſime a *Calvino* dictum, *Deum voluiſſe ut ſuum exemplar perpetua nobis eſſet regula.*

Eidem diei dupliciter quoque benedixit; tam ſui quam hominis reſpectu.

IX. Quod Deus diei ſeptimo *benedixerit*, dupliciter quoque intelligi poteſt: *Primo* quod eum *benedictum* & beatum *declaraverit*, utpote in quo ſingulari modo ſe refocillavit & gaviſus eſt, omnia ita conſtituta videns, ut non ſibi modo, ſed & Angelis, & homini, lucidiſſimum perfectionum ſuarum theatrum forent. Hoc eſt quod David canit *Pſ.* 104 13. *Gloria Domini ſit in ſeculum, lætabitur in operibus ſuis.* Ita ſibi Deus die iſthoc gratulabatur, & conſequenter ei benedixit. Ut enim *maledicere diei*, eſt diem abominari & averſari tanquam infauſtum & infelicem, ærumnoſum, miſerum *Job.* 2. 14. *Jer* 20. 14. Ita, vi legis oppoſitorum, *benedicere diei*, eſt exhilarari in die aliquo, tanquam jucundo & fauſto. Et ſane quis dies beatior lætiorque fuit illo, qui opera Dei perfecta, nulloque adhuc Angelorum, ut credibile eſt, hominumve peccato taminata vidit? qualis ex illo tempore, poſt peccatum certe, nullus cucurrit. *Secundo* id quoque ad diei hujus *benedictionem* pertinet, quod Deus homini, quietis ſuæ exemplar ſanctè imitanti, ampliſſimas benedictiones addixerit, & quidem in hac quiete, arrhabonem beatiſſimæ quietis in cœlis: qua de re mox plenius. Eleganter priſci Hebræorum Doctores dixerunt: שבורכת השבת וקדושו ישוב על השומרים שיהיו מבורכים וקדושים, *Benedictionem Sabbati & Sanctificationem ejus ad cultores ipſius redire, ut benedicti & ſancti ſint.*

Quies homini mandata complectitur.

1 Abſtinentiam ab omni malo opere.

2. Acquieſcentiam in ſolo Deo.

X. *Quies homini* hîc *mandata* & commendata hæc præcipuè complectitur: *generatim*, ut homo univerſo vitæ ſuæ tempore *ab omni* plane *malo abſtineat*, utpote quo ſibi ac Deo ſuo meram faceſſat moleſtiam: quemadmodum Dominus conqueritur *Jeſ.* 43. 22. יגעת בי ישראל, *fatigaſti te adverſus me O Iſrael;* & ℣. 24. הוגעתני בעונותיך, *fatigaſti me iniquitatibus tuis.* Malefaciendo horrendum in modum peccatur adverſus quietem Dei, qui non poteſt ſe oblectare in peccatore, de quo & cujus opere dicit *Jeſ.* 1. 14. *eſt mihi* לטרח נלאיתי נשא *loco oneris, delaſſor ferendo. Specialius* hoc quoque homini incumbit, ut quum colophon operum Dei ſit, ultimusque omnium creaturarum e manu Creatoris ſui exierit, non ita ſe circa creaturas fatiget, quaſi in iis bonum & felicitatem ſuam quæreret, ſed ſancta potius generoſitate ad ipſum Creatorem aſcendat, & nulla in re acquieſcat niſi in fruitione immenſæ Bonitatis, in expreſſione puriſſimæ Sanctitatis, in expectatione ple-

pleniſſimæ quietis & intimæ unionis cum Deo ſuo. Hæc quidem vera & Spiritualis quies eſt, ſemper homini agenda, meditanda, quærenda.

3. Ceſſationem ab omni opere impediente præſtationem officiorum pietatis quo tempore illa ſolemniter peragenda erant.

XI. Porro, quandoquidem homini etiam in ſtatu innocentiæ ſolemnia pietatis officia præſtanda erant, una cum uxore & liberis, quibus in precibus, gratiarum actionibus, hymnis, præire debebat; neceſſe erat ut iſthoc tempore, ſepoſitis omnibus aliis operibus curisque rerum ad naturalis vitæ ſuſtentationem facientium, ſuisque quieſcere juſſis, libero corpore, uni huic rei ſancta vacaret. Non ſpero quenquam Fratrum fore qui hoc mihi abnuat. Certe Celeberrimus *Coccejus* id non gravatè largitur Cujus hæc ſunt verba, *Sum. Theol. Cap.* 21. §. 10. *Hominem & ſæpe quantum fieri poteſt, vacare cultui Dei, (hoc eſt, rebus ad corpus ejusque commoditatem pertinentibus omiſſis, in eo tantum eſſe, quod eſt animi in Deo deliciantis, & eum glorificantis, & ejus laudem celebrantis) juſtum eſt per ſe, & ad integritatem imaginis Dei pertinet: ut &, eum id facere in cœtu, ad communem vel lætitiam vel ædificationem.*

Horum conſequens in peccatore eſt ut juxta Dei exemplum, ſeptimo quovis die ſe recolligat ad vacandum cultui Divino.

XII. Poſtquam homo peccaverat, recordatio quietis Dei, & Sanctificationis diei ſeptimi, ſervire ipſi debebat ad excitationem tarditatis ſuæ in cultu Dei, ut ſeptimum quemque diem illi impendat, omnibus aliis operibus tantisper ſepoſitis Sed præſtiterit hoc *Calvini* verbis proponere. *Primum ergo quievit Deus, deinde benedixit hanc quietem, ut ſeculis omnibus inter homines ſancta foret; vel ſeptimum quemque diem quieti dicavit, ut ſuum exemplum perpetua eſſet regula.* *Martyr* ſimilia habet. *Hinc homines admonentur, ut ſi illis præcipitur ab Eccleſia ut aliquo die in hebdomade cultui Divino vacent, hoc non eſſe prorſus humanum commentum, nec tantum pertinere ad legem Mozaicam, ſed initum quoque habuiſſe hinc, & facere ad imitationem Dei.* Hæc omnia ipſi quoque D. *Coccejo* laudata ſunt, cujus verba itidem laude digna ex capite mox citato §. 12. ſubjungam. *Conſequens horum in peccatore eſt .... ut, ſi infirmitas carnis ipſum circumdet, & cogatur* τυρβάζεσθαι, *ſaltem ſeptimo quovis die ſe recolligat, & potioribus cogitationibus ſe dedat, atque tum libenter, propter eam partem Divini cultus, quæ ſine vacatione excerceri non poteſt, a labore manuum ſuarum, & a fructibus terræ quærendis, parandis, colligendis, abſtineat.* In hiſce theſibus, naturam primi Sabbati non feliciter explicantibus, ſi omnes, ut ſpes eſt, conveniamus, magnum quidem ego opus confectum arbitror, & viam complanatam eſſe ad ſopiendas illas male fauſtas contentiones de Sabbato Decalogico, quibus Academiæ & Eccleſiæ Belgii, jam aliquot retro annis, perſtrepuere.

Sabbatum hoc myſticum ſignificatum habuit.

XIII *Naturâ* primi Sabbati ita explicatâ reſtat ut ſpiritualem ac *Myſticum* ejus *ſignificatum* indagemur, unde facile erit concludere, non inepte nos illud *Sacramentum* dixiſſe, ſive quod idem eſt, ſacrum ſignum & ſigillum (cur enim de vocabulo, quod ἄγραφον eſt, litigabimus, modo de re conſtet?) promiſſionum ſalutis a Deo Adamo factarum.

Sab-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Sabbatum, myſticum aliquem ſignificatum habuiſſe, & ad æternam beatamque quietem ſpectaſſe, Paulus auctor eſt *Heb.* 4 4. 10. Meritoque id ab Apoſtolo ſuppoſitum, ut res Hebræis nota, quæque apud Doctores ipſorum ἐξαγώνιος eſt Tritum erat adagium, quod Clariſſimus *Buxtorfius* citat in *Florilegio Hebræo p.* 299. לא נתנה שבת אלא דוגמא של חעולם הבא. *Non datum eſt Sabbatum niſi ut eſſet typus ſeculi futuri.* Cui geminum eſt quod extat in *Zohar in Gen. fol.* 5. *cap* 5. יום שבת איהו דוגמת ארץ החיים שהוא עולם הבא עולם הנשמות עולם הנחמות. *Dies Sabbati quid eſt? Typus terræ viventium, quæ eſt ſeculum futurum, ſeculum animarum, ſeculum conſolationum.* Hæc generatim quidem non incommode dicuntur, ſed analogias Sabbati & quietis æternæ ſpeciatim aſſignatas non temere alicubi inveneris Perperamne hac Methodo procederemus, ſi diſtinguentes inter *quietem Dei, quietem hominis,* & *diem ſeptimum* quo uterque quievit, myſticos ſingulorum ſignificatus diſtinctè proponamus?

XIV. *Quies Dei* ab opere *Creationis* Typus fuit longe glorioſioris quietis Dei ab opere *glorificationis* totius univerſi. Poſtquam Deus primum mundum ita condidiſſet, ut homini adhuc explorando commodiſſimum domicilium, & luculentum virtutum Creatoris ſui theatrum eſſet; in iſthoc opere ſuo ſibi complacuit, & ſuaviter acquievit. Nam perfectiones illi omnes dederat, quæ ad iſtum ſtatum conſummandum requirebantur. Verum deſtinaverat univerſum aliquando perfectius elaborare: conflagratiſque elementis, novum cœlum, novam terram velut ex cineribus antiqui mundi reſuſcitare: qui novus mundus felicitatis ſuæ immutabilitate donatus, creaturarum ſuarum glorificatarum longe auguſtius habitaculum foret, & in quo, veluti ultimo virtutum ſuarum molimine, æternum ſuaviſſime acquieturus eſſet. Et porro, quum Deus pro infinita ſapientia ſuâ ita omnes actiones ſuas ſapientiſſimo nexu jungat ut anteriores certum ad ſubſequentes reſpectum habeant: Item quum requies illa Dei poſt creationem minus plena fuerit illâ alterâ, quam nullus labor excipiet, poſtquam Deus operibus ſuis ſummum impoſuerit colophonem; conveniens eſt primam illam Dei quietem uti typum ac præludium quoddam alterius, quæ perfectior eſt, conſiderare. Deinde, quoniam homini in maximum bonum cedit, totum univerſum ita glorificari, & ipſum in univerſo, ut Deus in eo, tanquam ultimam perfectionem jam adepto, plane acquieſcat, dicitur εἰσελθεῖν ἐις τὴν κατάπαυσιν θεοῦ.

Quies Dei ab opere creationis ſignificavit quietem longe glorioſiorem ab opere conſervationis & gubernationis rerum pro ut nunc ſunt, & perfectiſſimæ conſummationis omnium.

XV. *Quietem* hanc *Dei* poſt creationem excipiebat immediate *quies hominis.* Nam poſtquam hominem ſexo die extra Paradiſum conſiderat (ut ex ſimplicitate Hiſtoriæ Moſaicæ, colligendum videtur) die ſeptimo ipſum in Paradiſum introduxit, ויניחהו בגן עדן, *& poſuit eum,* vel

Quies hominis ſignificabat beatiſſimam

ut

quietem ejus in cœlis & in Dei immediata communione,

ut alii verti poſſe putant, *quieſcere fecit eum, in horto Eden. Gen.* 2. 15. Nonne hoc Adamo jucundiſſimum Symbolum erat, ſe poſt abſolutum laboris ſui in hac terra curriculum, ex terra in locum Paradiſo longe amœniorem, & ad quietem ea quâm in Paradiſo potiebatur multo jucundiorem, traductum iri? Quando etiam certis temporibus, omiſſo tantiſper Paradiſi cultu, totum ſe, animo in Deo deliciante, ſacro numinis cultui dabat; nonne hoc arrha quædam & prægustatio ipſi illius temporis erat, quo ab omni animalis hujus vitæ cura liber, ſe immediate in intima Dei communione oblectaret, Angelorum choris miſtus, Angelorum opera faciens?

Quod quies tam Dei quam hominis in ſeptimum diem inciderit, notat beatiſſimam quietem non niſi poſt elapſam ſeculi hebdomada expectandam eſſe.

XVI. Quod quies hæc tam Dei, quam hominis in *ſeptimum diem*, poſt ſex operarios, inciderit; nonne notaret, quietem gloriæ Dei tum demum expectandam eſſe, poſtqum hujus ſeculi ſeptimana elapſa fuerit? Et hominem non introiturum in quietem, niſi abſoluto probationis ſuæ opere, ita ut Deus e cœlo id examinans plenum numeriſque omnibus abſolutum comperiat? Nunquid etiam rejectanda eſt erudita *Petri Martyris* obſervatio, quod *hæc dies ſeptima nec mane nec veſperam habere nominetur, quia vere filiis Dei perpetua eſt hæc requies*?

Myſtici hi ſignificatus planius explicantur, pleniusque confirmantur.

XVII. Verum quidem eſt, intercedente Adami peccato, ruptoque fœdere operum, totam rerum faciem immutatam eſſe; attamen hæc omnia talia erant, ut Adamo, etiam in ſtatu integritatis, ſignificari & obſignari per Sabbatum potuerint, & revera etiam ſignificata & obſignata ſint. Etenim Apoſtolus diſerte docet, *requiem Dei ab operibus ſuis inde a jacto mundi fundamento* ſignificatum myſticum habuiſſe, *Heb.* 4. 3. Quo poſito noſtrum eſt commodam ſigni cum re ſignificata convenientiam ruſpari, & quo plus ἀναλογίας inter utrumque cernimus eo clarius ſapientiſſimam Dei bonitatem, tot modis ſe exerentem, animadvertimus. Non poteſt non ad artificis Dei laudem facere, ſi multas & egregias picturæ ab ipſo nobis conceſſæ cum redepicta ſimilitudines prædicemus. Haut diffiteor equidem Paulum, ubi de Sabbati ſignificatu diſſerit, ad eam nos quietem manuducere, quæ per labores Chriſti parta eſt fidelibus. Verum exinde inferri non poteſt, poſt peccatum demum, ex Fœdere gratiæ, Sabbato Dei myſticum omnem ſignificatum acceſſiſſe. Nam quoad ipſam rei ſubſtantiam, quies glorioſa Fœdere operum promiſſa, & nunc Fœdere gratiæ obtinenda, una eademque eſt, conſiſtens in beata cordis in Deo acquieſcentiâ. Quæ ut Sabbato obſignata fuit homini integro, ſub Fœdere Operum; ita & Sabbato, ſub alia tamen χρήσει, aliiſque circumſtantiis, obſignatur ſub Fœdere gratiæ. Nam quandoquidem Deus, gnarus hominem non perſtiturum in primo fœdere, ab omni æternitate decreverat longe aliam rerum ſeriem ordiri, electoſque novo fœdere gratiæ ad pacatiſſimam quietem transferre; ita ea ipſa quæ lapſum anteceſſere imperſcrutabili ſapientiâ diſpoſuit, ut homo illa poſt lapſum illuminatis fidei oculis intuens, majora adhuc in iis my-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

myſteria animadverteret, Chriſtum & gloriam per ipſum obtinendam concernentia. De quibus nunc non eſt dicendi locus. Si quis eruditam illorum arcanorum explanationem deſideret, adeat ſermones *Meſtreſatii* in *Caput quartum Epiſtolæ ad Hebræos*.

XVIII. Habuit etiam hoc Sabbatum commonefactionem variorum officiorum homini præſtandorum, quæ quum ſupra §. 10. 11. indigitaverimus, nunc repetere nihil attinet. Atque ita quod de Sacramentis Fœderis operum polliciti eramus executi ſumus.

Habuit quoque hoc Sabbatum commonefactionem variorum officiorum.

XIX. Manum nunc poſſem de tabula abſtrahere, niſi moram injiceret Vir Doctiſſimus, cujus cogitata de Sabbato primo, a vulgo receptis longe recedentia, cum bona ipſius venia, placide examinare animus eſt. Statuit igitur, Adamum ipſo creationis ſuæ die a Diabolo ſeductum mundum univerſum miſerabili ſecum corruptioni mancipaſſe: Deum autem ſeptimo die, omnia a Diabolo & homine ita vitiata, gratioſa Meſſiæ promiſſione reſtituiſſe: a qua reſtitutione eodem illo die quieverit: quæ quies à reparatione mundi, ſeptimo diei propria, Sabbati fundamentum ſit. Scilicet *ſexto die conſummati erant Cœli & terra, & omnis exercitus eorum*. *Gen.* 2. 1. Et Deus opera creationis ſuæ tam perfecta videns placide in iis acquieſcebat. Quæ quies ſexti diei eſt. Verum eodem die corruptionem invexit Satanas, deſerendo cœlum cujus exercitus pars erat, quem ſociatis ſibi pluribus Angelis magno numero imminuit, habitationemque illam eatenus deſertam reddidit: & in terrâ calumnioſo mendacio hominem, exercituum terreſtrium principem, ſibi ſubditum, Deo rebellem, vitæque exſortem conſtituendo, quæ terræ corruptio fuit. Atque ita Cœlum & terra perpulcre a Deo conſummata die ſexto, eodem fœde a Satana homineque vitiata fuere. Hinc novus labor die ſeptimo Deo natus eſt: ut ita vitiata & corrupta reſtitueret, ac de novo conſummaret. Quod fecit die ſeptimo, revelato per Euangelium Mediatore θεανθρώπῳ, quem in promiſſione ſtatuit triumphatorem de corruptore univerſi Satana, atque adeo reſtitutorem omnium; tum terræ, unde initium fecit reſtaurationis, electis ex univerſo genere humano vindicatis a ſervitute corruptionis, tum cœli, iiſdem electis transferendis in cœleſtem habitationem, ut illâ novorum incolarum coloniâ rurſum impleatur, quomodo reſtaurationem conſummabit. Quam conſummationem Moſes innuit ℣ 2. *Et conſummavit Deus ipſo die ſeptimo opus ſuum quod fecit*. Quæ *conſummatio reſtaurationis*, ſignificatæ ℣ 3. voce לעשת *faciendo*, a *conſummatione creationis*, verſu primo memoratæ, diſtinctiſſima eſt. Quæ omnia poſtquam peregit Deus, Filio ſuo hominibus in Mediatorem ac Vindicem dato, ipſe in hoc opere ultimo ſuo acquievit, quum ille *Vir ſit acquieſcentiæ ſuæ Jeſ.* 42. 1. Et hæc demum quies inſtituitionis Sabbati fundamentum foret. *Inſtitutio* hæc gemino actu conſtat: prior eſt *Benedictionis*, qua Deus benedixit ipſi diei, privilegio maximi beneficii, ut eſſet dies proprius Meſſiæ, qui in eo revelatus

Nova de Sabbati inſtitutione ſententia.

fuit per Euangelium. Hic enim eſt honor Sabbati, quod ſit *oblectatio propter Sanctum Domini glorificatum. Jeſ.* 58. 13. Poſterior eſt *Sanctificationis*, quâ eum ſegregavit in ſignum & mnemoſynum iſtius beneficii, quod per & propter Domini glorificatum, electos ſanctificare velit. Hæc ſumma hujus ſententiæ eſt. Quæ an ſolida ſit, & ex Scriptura demonſtrabilis, nunc videamus.

Incertum eſt Adamum ipſo creationis ſuæ die peccaſſe.

XX. Univerſum ſententiæ hujus fundamentum hoc eſt: Adamum eopſe quo creatus eſt die cecidiſſe. Quod Scriptura nuſpiam dicit. Non neſcio ex Judæis Doctoribus eſſe, qui audacter, uti ſolent, id ita definiunt, & quaſi omnium horarum Dei ad unguem callentiſſimi eſſent, pronuntiant hominem hora diei tertia creatum, hora undecima lapſum, hora duodecima ex Paradiſo pulſum. Sed temeritas hæc cum indignatione increpanda eſt. Vir Doctus gloriæ ſibi ducit, ex ſolis Divinis literis ſapere, & merito. Ita enim hominem Theologum decet. Sed quæ ſcriptura de die primi peccati quicquam determinat? Vix aliud hic habemus quàm conjecturas, quæ nil niſi meriſſimum ſabulum ſunt, cui tam grande ædificium inædificare non videtur prudentis artificis eſſe.

Probabilius eſt eo die non peccaſſe.

XXI. Imo multa ſunt ob quæ in eam partem malumus propendere, ut credamus hominis peccatum ſexto die non accidiſſe. Poſtquam enim Deus eo die beſtias creaverat; poſtquam Adamum è limo terræ formaverat; poſtquam ei legem tulerat de arbore ſcientiæ boni & mali; poſtquam beſtias ei in Paradiſo ſtiterat, ut exploratis ſingularum naturis, quod & magna accuratione præſtitit, uti eruditiſſime demonſtratum eſt a Magno *Bocharto Hierozoici Lib.* 1. *Cap.* 9. convenientibus quasque nominibus appellaret; poſtquam Adamus compererat non eſſe in iis ullam quæ poſſet eſſe לנגדו *e regione ipſius*, ad uſum & commoditatem conjugii; poſtquam Deus Adamum profundo ſomno ſoporaverat, tum demum matrem Evam ex coſta Adami fabricavit. Univerſa hæc non ſunt ejus naturæ, ut, quemadmodum quædam cæterorum dierum opera, breviſſimo quodam temporis puncto, & quaſi momento, peragi potuerint; ſed dictinctis interſtitiis ſe invicem conſecuta ſunt, variis Adami ipſius actibus intercedentibus. Imo ſunt non minimi nominis Theologi, qui contendunt omnia hæc uno die facta non eſſe, & creationem Evæ alii ex ſequentis ſeptimanæ diebus deputant. Quam nos litem noſtram nunc non facimus. Poſt hæc omnia, integer adhuc, omniſque ſceleris, humani certe, purus erat mundus. Deusque opera ſua contemplans, diemque ſuum concludens, omnia ut bona & perpulcra probabat. Nondum ipſi novus labor, quo lapſus jam orbis reſtauraretur, quique creationis labore minor non eſt, natus erat. Quæ autem veri ſpecies eſt, ut pauculis illis quæ reſtabant horulis, ſi modo reſtabat horula, Adamus ab Evâ, mox creatâ, ſe ſejunxerit, Serpenti inſidianti dilectiſſimam uxorem expoſuerit, & uterque, tam a manibus Creatoris recens, aures Deceptori

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ceptori tam repente ſubſtrinxerit? Niſi quis præjudiciis pro contraria ſententia occupatus eſſet, quid cauſſæ haberet, cur, non obſtantibus tot probabilitatibus, Adami peccatum tam præproperâ feſtinatione accelerarer? Quum ergo univerſum hoc fundamentum ſubleſtum oppido ſit, quid ſolidi ei ſuperſtrui poteſt?

XXII. Ipſum nunc ædificium proprius luſtremus, an illud firmis junctoris ac certâ ſatis compage nexum ſit. Novum ſeptimi Diei *Laborem* Vir Doctiſſimus videre ſe autumat, novamque *quietem* labori illo ſuccedaneam. quæ Sabbati Fundamentum ſit. *Labor* foret, *promiſſio Meſſiæ*, per quam mundus, peccato fœdè corruptus, reſtauraretur. De hoc *labore* Moſes ageret *Gen.* 2. 2. *Et conſummavit Deus ipſo die ſeptimo opus ſuum quod fecit.* *Quies* foret, acquieſcentia in illa promiſſione & promiſſo Meſſia. Sed liceat ſequentes conſiderationes opinioni huic opponere. 1. Si Deus die ſeptimo tam immenſum opus peregerit, quale eſt mundi ex lapſu reſuſciatio, opus quod ipſa univerſi Creatione ex nihilo, ſi non majus, minus certe non eſt, opus quo peracto denuo ei quieſcendum erat; utique ſeptimus Dies non minus fuit Dies operarius Deo, non magis Sabbatum vel dies quietis, quam quivis alius præcedentium dierum. Singulis quippe diebus Deus, opere ſuo peracto, tantiſper quievit, & in opere iſto acquievit. 2. Eodem vocabulo, quo verſu primo mundi conſummationem expreſſerat, verſu ſecundo Moſes rurſus utitur. Conſummatio autem primi verſus, fatente Viro Docto, notat conſummationem creationis; quid nos cogit eidem vocabulo, in eodem contextu, ſine ulla differentiæ nota, tam diverſos ſignificatus affingere? 3. Hactenus Moſes ne minimo quidem indigitamento lapſum Protoplaſtorum memoravit: quæ ergo veri ſimilitudo eſt ut tam abrupte reſtitutionem mundi ex lapſu memoraret; idque iis ipſis verbis, quibus hactenus uſus eſt, & impoſterum utetur, ad primam Creationis fabricam exponendam? Quid nos jubet, imo quis nobis permittit, concinnitatem methodi Moſaicæ, & claritatem verborum, fictâ hac ἀμεθοδείᾳ & ambiguitate, turbare? 4. Dubitari poſſet, an bene dicatur, per promiſſionem Meſſiæ omnia perfecta & conſummata eſſe; quum Deus, ſi filum narrationis Moſaicæ ſequamur, poſt promiſſionem hanc, mundum maledictione ſua mulctaverit: & Apoſtolus adhuc de mundo dicat, quod *creatura vanitati ſubjecta* ſit, & ingemiſcat ſub δουλείᾳ τῆς φθορᾶς. *Rom.* 8 20. 21. Verum quidem eſt, promiſſionem de Meſſia, quæ caſſa eſſe non poterat, fundamentum conſolationis Patrum fuiſſe; ſed per illam promiſſionem, uti mox poſt lapſum facta eſt, omnia conſummara eſſe, Scriptura nuſquam docet. Quin imo promiſſio hæc eam perſonam deſignabat, quæ labentibus demum ſeculis, variiſque non unius officii actibus, veram τελείωσιν effectura erat.

Conſummatio Gen. 2. 2. memorata non eſt reſtauratio mundi per promiſſionem Meſſiæ.

XXIII. Inſtat Vir Doctus. Quo minus duæ iſtæ conſummationes

Rationes Viri Docti,

in

quibus contendit conſummationem & factum cœli & terræ Gen. 2. 2. 3. 4. de reſtauratione per promiſſionem Meſſiæ intelligenda eſſe.

in unam compingantur poſcunt ſuadentque rationes ſequentes. 1. *Tau-*
tologia erit ; ſi non *Battologia* , *inexcuſabilis* in tam brevi compendio:
redundabitque vel verſus primus, vel ſecundi initium. 2. *Conſummatio*
v. 2. alligatur *diei ſeptimo* per articulum geminum, non ſecus ac quies.
Et conſummavit Deus ביום השביעי *ipſo die ſeptimo opus ſuum quod fecit*,
& quievit Deus ביום השביעי *ipſo die ſeptimo ab omni opere ſuo quod fe-*
cit. Quod ſi prius verbum ויכל per plusquam perfectum reddatur *&*
conſummaverat, etiam poſterius וישבת ſic erit reddendum *& quieve-*
rat, quod tamen non congruit. Imo quum in aliis diebus præteriti
plusquamperfecti ſignificatio rejiciatur, ne opera ſequentis diei in
præcedentem transferantur contra hiſtoriæ fidem, neque hic illa ad-
mittenda eſt in die ſeptimo. 3. Diſtinctas conſummationes, quarum
poſterior ſeptimi diei ſit, indicat verſus tertius, quando cauſſam quie-
tis edit : *Et benedixit Deus diei ſeptimo, & ſanctificavit eum, quia in eo*
quievit ab omni opere ſuo quod ברא *creavit Deus* לעשות *faciendo.* Duo-
bus verbis duas actiones deſcribit ברא *creare* notat, & עשה *exor-*
nare, expolire. Hæc frequenter ſunt ἰσοδυναμοῦντα. Attamen conjuncta
diſtinguuntur : quod non minus apud Chriſtianos quam Judæos inter-
pretes in confeſſo eſt. (Sic ſe habet *Jeſ.* 43. 7. Ubi aliud adhuc
additum, יצר *fingere*, & τὸ ברא quidem *creationem animæ*, τὸ יצר
vero *formationem corporis*, & τὸ עשה *reformationem per gratiam deſignat.*)
Iſtæ vero duæ actiones ita deſcribuntur ut עשיה *factio* immediate quie-
tem anteceſſerit, ſeptimique diëi opus, fuerit ; בריאה *creatio* autem
opus ſextidui præcedentis. 4 Eodem pertinet ἀνακεφαλαίωσις verſus
4. modo dictam diſtinctionem repetens & confirmans. *Iſtæ ſunt ge-*
nerationes cœli & terræ, quando creata ſunt ; in die facere Dominum Deum
terram & cœlum. Scilicet recenſet origines tum ſextidui primi, quo
creatione producta ſunt cœlum ſummum cum ſuis exercitibus, deinde
terra cum ſuis : tum initio diei unius, nempe ſeptimi, qui *factionis* eſt,
quo fecit, expolivit contrario ordine, initio terram, deinde cœlum.
Hactenus V. D.

Reverenter de ſtilo Sp. S. loquendum eſt ſine accuſatione tautologias vel Battologias, etiamſi in brevi compendio idem bis terve dicatur.

XXIV. Verum hæc talia non ſunt ut aſſenſum impetrent. Ad ſin-
gulas rationes ordine reſpondemus. At *primam*, Virum Fratrem etiam
atque etiam rogatum velim, ut paulo reverentius de ſtilo Spiritus Sancti
ſentiat & loquatur, neque ſimplices illas unius ejusdemque rei repeti-
tiones, etiam in brevi compendio *inexcuſabilis tautologiæ, ſi non Battolo-*
giæ, accuſet. Non decet nos, qui humiles Divini Spiritus Diſcipuli ſu-
mus, tam ſeveros in ſapientiſſimam linguam & plane ἀμώμητον ſtilum
Adorandi Magiſtri noſtri Ariſtarchos agere. Frequentiſſimum in ſacris
literis eſt, eandem rem, paucis interjectis, iiſdem prope verbis, plus
ſemel iterari. Ipſum illud de quo agimus ſecundum Geneſeos caput
varia hujuſce rei exempla ſuppeditat. Fundamentum ſanctificationis
diei ſeptimi, nempe quies Dei illo die, iiſdem fere verbis, ſecundo
& ter-

& tertio verſu proponitur. Ipſe Vir Doctus verſum quartum ἀνακεφαλαίωσιν vocat modo dicta repetentem. Et univerſum caput ſecundum quid aliud eſt niſi fuſior explicatio formationis hominis, quam perſpicuè quidem, ſed brevius, primo capite narratam legimus? Dicemuſne propterea, vel partem capitis primi, vel ſecundum, magna ex parte redundare? Vel audebimus Deum *tautologias* vel *Battologias inexcuſabilis* arguere? Nonne Sanctius eſt ad verba ipſius contremiſcere, eique potius gratias agere, quod propter torporem noſtrum eadem, vel iiſdem, vel conglomeratis, & in eundem ſenſum recidentibus verbis, bis terve proponere dignatus ſit? Ita ego facere malo, nec dubito quin facturus ſim rectè.

An & quomodo conſummatio diei ſeptimo alligetur?

XXV. Ad *ſecundam* hæc dico. 1. Verba Moſis hoc ſenſu ſumi poſſent, Deum opus ſexti diei, atque integri adeo ſextidui conſummaſſe, eopſe quaſi momento, quo elapſo ſeptimus dies incipiebat. Ita Veteres Hebræi, & poſt eos *Rabbi Salomo*, hanc formulam loquendi explicant, ut eâ innuatur Deum eo ipſo momento, quo intravit Sabbatum, opus ſuum conſummaſſe, ſoli enim Deo momenta & puncta temporis nota eſſe, ſecus ac homini. 2. Nec inepta *Aben Ezræ* conſideratio eſt, כלוי מעשה איננו מעשה, *conſummationem operis non eſſe opus*, ſed tantundem valere ac ceſſationem ab operando, atque ita ſe ipſum textum explicare, & *conſummavit*, i. e. *& quievit*, perfecto opere ſuo operatus amplius non eſt. 3. Sed neceſſe non eſt ut eò veniamus. Optime *Druſius* in hunc locum. *Præteritum Hebræum tam reddi poteſt per plusquamperfectum quam aliter. Sic eſt profecto. Unum duntaxat præteritum habent Hebræi, quod pro cunctis ejus ſpeciebus uſurpatur. Itaque pro ratione loci & ſenſus debet reddi modo per perfectum, modo per pluſquamperfectum.* Reddatur ergo hic per pluſquamperfectum, & *compleverat*, quemadmodum noſtrates quoque fecere, & difficultas omnis ſublata erit. Inſtat V. D. ſi hoc concedatur, ſequens quoque illud וישבת per pluſquamperfectum reddendum eſſe. Verum id non ſequitur. Obſervanda enim eſt rei & circumſtantiarum diverſa ratio. Vir Doctus conſummationis vocabulum alio ſenſu verſu primo, alio rurſus verſu ſecundo uſurpari contendit; & nobis non licebit verbum præteritum, quod ex linguæ genio indefinitum eſt, modo per perfectum, modo per plusquamperfectum, pro rei exigentiâ exponere? Et ſi alibi pluſquamperfectum rectè rejiciatur, id non ex eo fit, quia genius Hebrææ linguæ non fert, ut vocabulum illud per pluſquamperfectum reddatur; ſed quia, ut ipſe V. D obſervat, talis explicatio contra hiſtoriæ fidem eſt. Quod quum hic non ita ſit, non poteſt illa ratio urgeri. Hoc unum addam. Si Moſes id voluiſſet dicere, quod nos putamus eum dixiſſe, *& conſummaverat Deus die ſeptimo, &c. & ceſſavit &c.* an aliis, vel commodioribus verbis juxta linguæ genium hunc ſenſum exprimere potuiſſet? Si Viro Docto Latina hæc de verbo ad verbum

Hebraice reddenda eſſent, eodem tempore & modo vocabula formaret,
quo ea formavit Moſes.

De ſignificatione vocis עשה, *quâ Gen. 2. 3. non notatur reformatio per gratiam.*

XXVI. *Tertiæ* rationi oppono ſequentia. 1. Vox עשה admodum
generalis eſt, & ſignificat *aliquid quocunque modo facere* : ſive illud *bene* ſi-
ve *male* fiat. De *malo triſti* dicitur *Amos*. 4. 13. עשה שהר עיפה *qui facit*
auroram obſcuritatem. & *Ezech*. 35. 6. לדם אעשך, *faciam te in ſangui-*
nem. Et de *malo turpi Mich*. 2. 1. *Lucente matutino faciunt id* יעשוה. Plura
exempla mox adducentur. Unde patet Virum Doctum vim hujus vo-
cabuli nimus coarctare quando exponit per *exornare*, *expolire*. Maxime
ſi id præciſe intellectum velit de *reformatione per gratiam*. 2. Eadem vox
עשה ſæpius de *opere ſexidui* dicitur. ut *Gen*. 1. 31. *Et vidit Deus* את כל
אשר עשה *omne quod fecit*. & *Exod*. 20. 11. *ſex diebus* עשה *fecit Domi-*
nus cœlum & terram. Unde etiam *Ezech*. 46. 1. ששת ימי המעשה *ſex*
dies operis dicuntur oppoſite ad diem Sabbati. Nec abnuit V. D. Voces
עשה & ברא frequenter ἰσοδυναμεῖν. Cur non & hic? Quæ neceſſitas
nos cogit, imo quæ probabilis ratio ſuadet, ut עשיה pro *ſeptimi diei ope-*
re ſumamus, בריה pro *opere ſexidui præcedentis*? 3. Quod inſtet, voces
has, ubi conjunguntur, diſtinctas ſignificationes habere, idque non mi-
nus apud Chriſtianos quam Judæos interpretes in confeſſo eſſe, liberalius
paulo aſſeritur. Ego ſane, ex variis quos conſului interpretibus, tam
Judæis quam Chriſtianis, neminem unum inveni qui ſignificationes
illarum vocum ita diſtinguat ut Vir Doctus. Vid: *Fag. ad Gen*. 1. 1.
Menaſ. Ben. Iſr. De Creat. Probl. 4. *Coccej. Diſput: Select. p*. 70. §. 72.
Audiatur hic Doctiſſimus *de Dieu*, qui in hunc locum ita commentatur.
Nobis Hebraismus familiaris eſſe videtur, per quem infinitivus לעשות,
verbo ſimilem actionem includenti adjunctus, fere redundat, qualia ſunt Jud.
13. 19. ומפליא לעשות & mirabiliter egit faciendo, *id eſt, miraculum*
fecit. 1 *Reg*. 14. 9. ותרע לעשות, & male feciſti faciendo, *id eſt male*
egiſti. 2 *Reg*. 21. 6. הרבה לעשות הרע, multiplicavit faciendo ma-
lum, *id eſt ſimpliciter, multiplicavit malum, multum fecit mali*. 2 *Chr*.
20. 35. הוא הרשיע לעשות, ille impie egit faciendo, *redundat fa-*
ciendo, *Pſ*. 126. 2. הגדיל יהוה לעשות עם אלה, magna fecit
Deus faciendo cum illis, *rurſus redundat*, *Eccl*. 2. 11. לעשות בעמל
שעמלתי, in opere quod operatus ſum faciendo, *id eſt, ſimpliciter,*
quod feci. *Qui poſtremus locus plane parallelus eſt huic loco Geneſeos, ſive*
enim dicas עמל לעשות operatus eſt faciendo, *ſive* ברא לעשות creavit
faciendo, *idem dicis : niſi quod* ברא *ſignificet novum aliquid producere*
quod exemplo caret, & ante non fuit, itaque creavit faciendo, *nihil aliud*
eſt quam de novo fecit. Non potuerunt nec debuerunt hæc Viro Docto, pro

ſua

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſua in Hebraicis peritia, ignorata eſſe. 4. Diſtinctio vocabulorum יצר, ברא, עשה, quibus Jeſaias utitur *capite* 43. 7. ita ut iſtud *creationem animæ*, illud *formationem corporis*, hoc *reformationem per gratiam* deſignet, non tam nude, ſine ulla probatione a Viro Docto dictari debebat: ſane in Scriptura fundata non eſt. Nam A. ברא aliquando ſignificat *reformationem per gratiam*. ut *Pſ.* 51. 12. *Cor purum* ברא לי *crea mihi*. B. יצר nonnunquam de *anima* dicitur *Zach*. 12. 1. יצר רוח אדם בקרבו, *formans Spiritum hominis in medio ipſius*. Et *Pſ*. 33. 15. היצר יחד לבם *qui format pariter corda ipſorum*: aliquando etiam *reformationem per gratiam* notat: ut *Jeſ* 43. 21. *Populus* זו יצרתי לי *quem formavi mihi*, *laudem meam narrabunt*. C. עשה plus ſemel de *prima* hominis *formatione* uſurpatur. Ut *Gen*. 1. 26. נעשה אדם *faciamus hominem*: & 2. 18. אעשה לו עזר *faciam ei auxilium*, *quod ſit e regione ipſius Jer*. 38. 16. אשר עשה לנו את הנפש הזאת *Qui fecit nobis animam hanc*, dicit Zedekias Rex Jeremiæ, nihil minus quam de reformatione per gratiam cogitans. Quum ergo omnia hæc vocabula ita promiſcue in ſacris literis uſurpentur, nonne cenſeri debet nimium ingenio ſuo indulgere, qui tam Magiſtraliter ea diſtinguit? Quid ſi cui luberet ordinem Viri Clariſſimi invertere, atque ita dictare, ברא hîc *reformationem per gratiam* ſignificat, ut *Pſ*. 51. 12. יצר *productionem animæ*, ut *Zach*. 12. 1. עשה, *formationem corporis*, ut *Gen*. 2. 8. quid regereret Vir Doctus? Sed hæc parum ſolida ſunt. Simplicius eſt ut in iſthoc Jeſaiæ loco omnia vocabula de creatione nova & reformatione per gratiam intelligamus. Neque inutilis eſt hic vocabulorum συναθροισμὸς, ad indicandum τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως θεοῦ, & efficacitatem operationis ſuæ in Sanctificatione electorum. Geminus plane locus eſt *Eph*. 2. 10. *Etenim ſumus ipſius* ποίημα, id eſt Hebraice מעשה, *factura*, κτισθέντες, Hebraice id eſſet נבראים, *creati in Chriſto Jeſu ad opera bona*, *quæ* προητοίμασεν, יצר, *præparavit Deus*, *ut in iis ambulemus*. ut *Jeſ*. 22. 11. יצרה מרחוק *formavit illud a longinquo*, id proprie eſt προητοίμασε. Ex quibus patet in hoc Jeſaiæ loco Viro Docto nihil præſidii eſſe. 5. Si plane lubeat τὸ ברא & τὸ עשה diſtinguere nihil convenientius nobis videtur interpretatione *Nagmanidis*. Liceat enim cum Viro Docto, Hebraiſmi amante, aliquantiſper ἑβραΐζειν

שבת מכל מלאכתו אשר ברא ישמאין לעשות ממנו כל המעשים הנזכרים בששת הימים והנה אמר כי שבת מבריה וממעשה מן הבריה שברא ביום הראשון ומן המעשה שעשה בשאר הימים.

Ceſſavit ab omni opere ſuo, *quod* ברא creavit, *aliquid ex nihilo producendo*, לעשות, ad faciendum *ex eo omnia opera memorata ſex diebus*: *&* *ecce dicit ipſum ceſſaſſe* a creatione, *&* *ab* operatione, *a* creatione *qua creavit die primo*, *&* *ab* operatione *peractâ reliquis diebus*.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

[Multo minus illa reformatio ex verſu 4. exſculpi poteſt.

XXVII. Quarta ratio cum antecedente coincidit, niſi quod magis adhuc Cabbaliſtica ſit. 1. Mira explicatio eſt, quod per תולדות *generationes cœli & terræ*, non modo prima eorum creatio intelligeretur, ſed & utriusque reſtauratio per promiſſionem Meſſiæ. Etenim alienum dictu eſt, per peccatum Angelorum introductam eſſe corruptionem in cœlum cœlorum, Thronum Majeſtatis Dei. Et ſi per Angelicum peccatum introducta eſſet in cœlum corruptio, ejectione malorum Angelorum, qua ἐξεζόφωσεν illos Deus, cœlum corruptione illa expurgatum fuit. Neque de novo genitum eſt cœlum per promiſſionem Meſſiæ ſexto die factam; quum illa nullam cœlo mutationem induxerit, ſed prædixerit tantum multorum annorum tractu paulatim quaſdam electorum animas ſancto illo & beato habitaculo recipiendas eſſe. 2. Quod ordinem attinet, quo cœlum terræ poſtponitur, notum eſt ſcripturam non eodem ſemper ordine omnia narrare. Neque ex mero narrationis ordine, qui arbitrarius eſt, argumenta formari poſſe. Non rejicienda interim *Junii* obſervatio eſt. *Inverſo ordine terra & cœlum nominantur, quia terræ factus anteivit factum cœli: nam terra die creationis tertio, cœlum quarto perfectum eſt.* 3. Vis manifeſta textui fit, ſi ποίησις, ſive factus terræ & cœli, de utriuſque reformatione gratioſa, per promiſſionem Meſſiæ ſeptimo die factam, intelligatur: quia de illo factu terræ & cœli agit Moſes, qui creationem virgultorum & herbarum præceſſit, ut ex nexu verſus 3. cum 4. patet. Ita enim verba ſonant. *Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ quando creata ſunt, in die quo fecit Dominus terram & cœlum; & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam, &c.* Vel, uti alias commodiſſime reddi poſſe doctiſſimus *de Dieu* oſtendit, *quo die faciebat Dominus cœlum & terram, ulla ſtirps agri nondum erat &c.* Adeo ut hic terræ cœlique factus ipſam hominis creationem anteceſſerit, multo magis adhuc lapſum, & ex lapſu reſtitutionem. Planeque facit hic verſus ad fictam Viri Docti diſtinctionem evertendam.

Quies Dei ab opere Reformationis ſeptimo mundi die figmentum eſt, neque uſquam in Scriptura Sabbato pro fundamento ſubſternitur.

XXVIII. Atque ita oſtendimus in verbis Moſis non reperiri *laborem* illum Dei quo omnia ex lapſu ſeptimo die reſtauravit. Nec magis inibi reperire eſt *quietem* ab illo opere reſtaurationis, quæ quies Sabbati fundamentum ſit. Nam 1. Abſurdum dictu eſt, Deum, factâ promiſſione Meſſiæ, jam quieſcere ab opere reformationis gratioſæ univerſi, quandoquidem illa promiſſio prophetia erat laboris, certaminum, & mortis denique Chriſti, quibus demum rebus reformatio iſta impetranda & abſolvenda erat. 2. Quomodo dici poteſt Deum quieviſſe mox poſt factam illam promiſſionem ab omni opere ſuo, quum immediate poſt illam judicia pronuntiaverit & exercuerit in Adamum, Evam, & terram ipſorum crimine maledictam; eoſque pepulerit Paradiſo? Quod quidem opus (ſi ἀνθρωποπαθῶς ita loqui liceat, confer *Jeſ.* 28. 21.) magis laborioſum Deo fuit quam ipſa univerſi creatio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Atque ita loco *Sabbati*, quod Moſes deſcribit, dies hic quam maxime *operoſus* Deo efficitur. 3. Indubium eſt diem Sabbati poſt annuntiationem προτευαγγελίῳ Meſſiæ ſacrum fuiſſe, & in illius honorem, cum ſancta animi exultatione, a ſanctis celebrandum; neque improbe pugnabo ſi placeat Viro Docto locum *Jeſ.* 58. 13. ita vertere, ut Sabbatum dicatur *oblectatio propter Sanctum Domini glorificatum*: verum exinde nullâ ſpecie concludi poteſt, promiſſionem Meſſiæ primi Sabbati fundamentum fuiſſe; quum illa relatio Sabbato, ut aliis quoque rebus, poſt lapſum demum ſuperacceſſerit. 4. Scriptura diſertis verbis quietem Dei ab opere primæ creationis ſex diebus peractæ Sabbato ut fundamentum ſubſternit. *Sex diebus fecit Jehova cœlum & terram, mare, & quicquid in iis eſt; & quievit die ſeptimo: propterea benedixit Jehova diei Sabbati & Sanctificavit illum. Exod* 20. 11. Quæ quum perſpicua ſint, ſatis, ni fallor patet, viam tritam Regiamque longe tutiorem eſſe novâ illa & ſalebroſâ, quam Viro Docto, cujus ſententiam nunc examinavimus, calcare libuit. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταύτῃ.

CAP. VIII.

De Violatione Fœderis Operum à parte hominis.

I. QUamdiu Fœdus hoc, ita ſancitum confirmatumque, duraverit, Scripturâ non docente, lubentes ignoramus. Et religio nobis eſt limites temporis, vere ἀδήλως, temerariâ præſumptione definire. Hoc conſtat, hominem nefario auſu vetitæ ſibi arboris fructu veſcentem violati ſe fœderis reum feciſſe. Neque leve cenſeri debet peccatum illud, (quod παράπτωμα, παρακοή, & παράβασις Apoſtolo dicitur *Rom.* 5.) quia circa rem non magni admodum pretii commiſſum videri poſſet. Tanto enim indignior eſt fœderis transgreſſio, quanto vilius eſt id cujus imperata erat a Deo abſtinentia, præ quo homo contempſit fœderis promiſſionem. Quod illuſtrari poteſt Eſavi profanitate, quæ tanto erat major, quanto erat vilius illud edulium, quo vendidit τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ, *primogenituram ſuam. Heb.* 12. 16. Fuit in eo peccato, uti paſſim a Theologis obſervatur, criminum multorum quaſi conglomeratio quædam. Ad noſtrum autem inſtitutum imprimis facit, ut oſtendamus in eo totius Fœderis violationem fuiſſe. Etenim non ſolum Arbor iſta, quod antea probavimus, Fœderis Sacramentum erat, quo male habito univerſum fœdus vim paſſum eſſe exiſtimari debebat: non ſolum præceptum circa illam arbo-

In primo protoplaſtorum peccato fuit violatio totius fœderis.

rem πειραστικὸν universalis obedientiæ erat; ſed & quicquid in fœdere continebatur violatum hac transgreſſione fuit. *Lex* Fœderis proculcata eſt quando homo quaſi rerum ſuarum arbiter, propriæque fortunæ faber, invito Domino, res nos ſuas attrectavit, jugumque Deo debitæ obedientiæ excuſſit. *Promiſſa* fœderis fluxæ voluptati vaniſque ſeductoris pollicitationibus poſthabita. Et dira illa mors, quam transgreſſori *interminatus* erat fœderis Auctor, non ita metuenda animo obverſabatur quin contra ire auderet. Atque ita Adam עבר ברית *transgreſſus eſt fœdus. Hoſ.* 6. 7.

Cur crimen illud in Adamum tranſcribi ſoleat.

II. Quod crimen, licet primas in eo *Eva* tenuerit, in *Adamum* tamen tranſcribi a ſcriptura ſolet. *Per unum hominem peccatum in mundum intraviſſe*, Paulus diſſerit *Rom.* 5. 12. quem commate 14. *Adamum* eſſe dictat. Adamus quippe caput fuit fœderis, cum quo, etiam ante conditam Evam, Deus tranſegiſſe videtur. Adamus totius generis humani, ipſiuſque adeo Evæ ex coſta ipſius enatæ, ſtirps fuit. Neque moris eſt a fœmina γενεαλογεῖν. Nec fœdus plane ruptum cenſebatur, niſi poſtquam conjugis crimini ſuum quoque Adamus addidiſſet. Tunc primum aſſumtis judicis partibus in jus vocabat Creator inconſultum, propriâque jam conſcientiâ prædamnatum, par. Neque ita tamen peccati hoc hæredium à Patre Adamo derivandum eſt, ut mater Eva ab hac labe excuſetur. Quum enim per matrimonium uterque una caro facti ſint, eatenus pro uno quaſi homine cenſeri poſſunt. Quin imo Adamus Caput & ſtirps generis humani, niſi unà cum uxore conſideratus, non eſt. Huc facit quod Malachias dicit *Cap.* 2. 15. Deum, *quærentem ſenem Dei*, אחד *unum feciſſe.* Unum par, duos in carnem unam.

Deceptor fuit in ſerpente Diabolus.

III. Is qui hominem ad Apoſtaſiam hanc pellexit, ſine dubio fuit ſpiritus nequam, qui, ſceleratæ mentis diris exagitatus, hominem Deo, Deum homini, invidebat, miſeriæ ſuæ in ſocio malorum infauſtum ſolamen quærens. Hic ut maleſuadâ oratione blandius ſe homini inſinuaret ſerpenti ſe involvit, animalium omnium callidiſſimo, & tunc non minus grato homini quam cæteræ obſequentes beſtiæ. Magnus *Molinæus*, *Diſput.* 3. *de Angelis.* §. 44. hariolatur ſerpentem hunc fuiſſe formâ conſpicuum, igneis oculis, ſquallentem auro, & notis luculentis interſtinctum, denique talem qui Evæ oculos in ſe converteret: quique antehac non unâ apparitione blandis vocibus ſe Evæ inſinuarit, adeo ut facilius fidem ei adhibuerit, jam præconceptâ opinione de ejus erga ſe benevolentia; qui denique talis fuerit, ut ei uni, non integræ ſpeciei, applicari debeat quod Moſes de ſerpentis calliditate dicit. Cui hariolationi & hæc additur, Evam fortaſſis, (quæ erat ejus ſimplicitas) neſciviſſe, an aliquibus animalibus præter hominem ſermonis uſus a Deo conceſſus eſſet. Ulterius procedit *Laurentius Ramirez Pentecontarchi ſui Capite* 1. (citatus *Bocharto Hierozoici Lib.* 1. *Cap.* 4. *p.* 30.) qui fabulatur,

Evam

Evam luſitare ſolitam cum ſerpente, eoque ſinus ornare, & collum & brachia; ideoque monilia hodieque fieri ad ſerpentum ſimilitudinem, quæ Græci ὄφεις appellant.

Cur per ſerpentem locutus ſit.

IV. Verum enimvero hæc apocrypha ſunt. Non uſque adeo nobis debemus placere, ut talia commenta citra ſcripturam fingamus. An prima ea fuerit, vel unica ſerpentis loquentis apparitio, nec dixero aſſeveranter, nec præfracte negavero. Sed quæ de inſigni aliquo ſerpente, tam affabre picto fictoque, Evæque jam ſueto, ut probabilia narrantur, curioſæ mentis ſuaviludia ſunt. Tam nota ubique ſerpentum calliditas eſt, ut apud quamplurimas nationes uti φρονιμότητος χαρακτὴρ καὶ ἱερογλυφικὸν propoſiti ſint. Multa ex quibuscunque Scriptoribus ea de re collegit *Bochartus Hierozoi: Lib.* 1. *Cap.* 4. Pertinet huc Servatoris illud, *Mat.* 10. 16. *Eſtote prudentes ut ſerpentes.* Injurium quoque & contumelioſum matri Evæ eſt, eam tam ſimplicem repræſentare, tamque exiguo intervallo a creaturis brutis diſtantem, ut bruta inter & hominem neſciverit diſtinguere, ignoraveritque non niſi rationalibus creaturis ſermonis uſum indultum eſſe. Non convenit tam ſtolida ſimplicitas cum beato protoplaſtorum ſtatu, neque cum imagine Dei, in Evâ quoque tam eximiè reſplendeſcente. Longe ſimplicius eſt ut credamus Diabolum hoc ſibi organum aſſumſiſſe, quò facilius ſe uti ſpiritum prudentem homini commendaret; præſertim quum hoc quaſi miraculum, prodigium ſaltem, accederet, uti ſerpens humana verba ſonaret, cui rei ſpecies quædam probabilitatis inerat, Spiritum aliquem huic animali ſubeſſe, & quidem extraordinariè a Deo miſſum, qui hominem de voluntate Dei plenius erudiret, & cujus verbis fidem adſtruere hoc ipſum quaſi miraculum videbatur. Etenim ſerpentes linguam habere ἄχρηστον πρὸς τὴν τῆς φωνῆς ἐργασίαν, *ad ſermonis uſum prorſus ineptam*, *Ariſtoteles* obſervavit. *De Part. Anim. Lib.* 2. *Cap.* 17. Vide *Voſſ. de Idol. Lib.* 4. *Cap.* 55.

Tentationis hæc fuit Methodus.

V. Quandoquidem tentatio hæc Diabolica omnium ſequentium tentationum inſtar quoddam eſt: non improbabile arbitramur Satanam omni calliditate ſua uſum eſſe, & ſe, ut ſolet, transformaſſe in Angelum lucis, qui accederet ſcilicet ad Evam uti eximius momentoſæ, & nondum ſatis perſpectæ, veritatis doctor. Quapropter non apertâ fronte ſtatim in *præceptum* Dei incurrit, ſed primo ut dubium proponit, an Adamus ſenſum interdicti Divini bene perceperit; an fideliter Evæ tradiderit; an ea ipſa quoque in illius interpretatione non fallatur; an ſaltem id præceptum ſecundum literam ſumtum tam parum probabile non ſit, ut ſupervacaneum haberi queat de ſenſu magis myſtico cogitare. Atque ita docet διαλογισμοὺς καὶ γογγυσμοὺς circa verba Dei, qui meræ fidei peſtes ſunt.

1. Docet dubitare de ſenſu præcepti.

VI. Mox luxat *comminationem* præcepto annexam. *Non moriemini*, inquit: Non hoc voluit Deus per mortem intelligere, quod tu pro tua ſimplicitate ſuſpicaris. An ex arbore tam jucunda, tam ſuavi mors penderet?

2. Luxat comminationem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

deret? Vel an Deum tibi tam invidum fingis, ut vobis, ſociis ac amicis ſuis, eſu tam delicatæ arboris, ſub diræ mortis pœna, interdiceret? Non hoc cum ipſius infinitâ bonitate, quam tam abunde experimini; non cum ſpecioſæ arboris forma, fructusque venuſtate, convenit. Aliud ergo huic verbo ſubeſſe debet, quod vos non intelligitis. Atque ita eam hæreſim incautæ mulieri inſtillat, quæ prima in mundo audita fuit, dari peccatum quod non mereatur mortem, ſive, quod idem eſt, dari peccatum veniale. Principem hanc hæreſim hodie etiamnum propugnat in Eccleſia Romana Pſeudopropheta Antichriſti ſatelles, qui *cornua habet inſtar agni, & loquitur inſtar Draconis. Ap.* 13. 11. Nihilque adhucdum Satanæ uſitatius quam ſpe impunitatis homines inducere ad crimina.

3. Addit pollicitationem majoris boni.

VII. Addit pollicitationem majoris boni: *Aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Deus, ſcientes bonum & malum.* Præſupponit, quod verum erat & Sanctum, hominis appetitum tendere ad bonum aliquod perfectius. Id in eo conſtituit, quod Deo ſit futurus ſimilis, quemadmodum Sanctus Johannes hoc quaſi præcipuum γνῶσιν ſalutis eſſe affirmat, quod ὅμοιοι ἐσόμεθα Θεῷ. 1 *Joh.* 3. 2. Porro ſimilitudinem hanc conjunctam eſſe dicit cum apertione oculorum & majori luce cognitionis. Nec hoc a dogmatis Scripturarum abludit, quæ nos *Deum viſuros* & quidem *ſicuti eſt*, & *cognituros quemadmodum & cogniti ſumus*, aſſeverant. Atque hactenus non male locutus Satanas videri poſſet, multa vera, & approbantia ſe conſcientiæ, fallacis ſuis immiſcens, quo felicius ſub ſpecie veri Doctoris deciperet. Sed in eo latet fraus. 1. Quod doceat, non expectare tempus a Deo præſtitutum, ſed inconſultâ præcipitantiâ promiſſam beatitatem occupare. Equidem non poteſt homo nimis amare, nimis deſiderare perfectionem, modo id faciat per ἑτοιμασίαν & ἀποκαραδοκίαν, ſe ipſum præparando in ſancta patientia, & ſubjectione voluntatis ſuæ ſub voluntate Dei, ne momento quidem volens beneplacitum Dei prævenire. 2. Quod viam aviam ad deſideratum finem monſtret, quaſi ejus illius arboris medium vel naturale, vel, quod probabilius, morale, ad promiſſam beatitudinem foret: & quaſi Deus hoc inſtituerit ut requiſitum neceſſarium, ſine quo ad arctiorem communionem Dei & perfectiorem ſapientiam pervenire non poſſent, nec eum denique ſtatum obtinere, in quo, malum bonumque ex æquo cognoſcentes, nulli amplius deceptioni obnoxii forent. Atque huc eum nomenclaturam hujus arboris detorſiſſe veriſimile eſt. Quæ meræ præſtigiæ erant.

Deum teſtem appellat.

VIII. Tandem ad ſcientiam ipſius Dei provocat larvatus doctor. *Deus novit.* Plerique interpretes, tam Judæi quam Chriſtiani, quà veteres quà recentiores, ita hæc verba interpretantur, quaſi Satan Deum apertæ malignitatis & invidiæ argueret, qui hanc arborem interdixiſſet ne in ſocietatem gloriæ ſuæ hominem admittere cogatur. Et ſane nul-

la

la tam horrenda blaſphemia eſt cujus Satanam pudeat. Hoc tamen hic videndum, an non tam tetra blaſphemia, tam crude propoſita, homini nondum male de Deo ſentienti, horrorem potius incuſſiſſet, quam ut ulla ſe probabilitatis ſpecie venditaret. Quid enim? An perſuaderi potuiſſe homini non fatuo credibile eſt, ex frutice pendere ſapientiam & ſimilitudinem cum Deo, ita ut, invito ac ringente Deo, per illius eſum, homo eam poſſit acquirere? Deinde Deum, qui non poterat non homini notus eſſe ut Optimus Maximus, invidere: quod malitiæ & imbecillitatis evidens argumentum eſt. Denique tantam vim ineſſe arbori, ut eâ guſtatâ Deus hominem non poſſit interficere. Hæc enim omnia credenda fuerunt ei, qui velit credere, Deum ex invidia arbore illa interdixiſſe. Non videtur cum calliditate Satanæ convenire, ut hæc tam ἀπίθανα, tamque cum κοιναῖς ἐννοίαις ac innatâ Dei cognitione pugnantia, homini proponere conſultum duxerit. Nunquid convenientius eſt, ut verbum hoc quaſi jurisjurandi formulam accipiamus? Quo ſenſu & Paulus dixit 2 *Cor.* 11. 11. ὁ θεὸς οἶδεν. Sic ut Deum ſermonis ſui teſtem perjuris deceptor appellaverit.

IX. Sunt qui putent Adamum deceptum non eſſe, ut nimirum vera crederet quæ ſerpens mulieri perſuaſerat; ſed potius amore conjugis lapſum, cujus animum affligere nolebat: adeo ut, etſi præcepti Dei conſcius, & Satanæ fraude intactus, tamen ne eam in iſto ſtatu deſereret, oblatum ab ipſa fructum libaverit, forte credens, affectum hunc erga ſponſam ſuam, a Deo ſibi datam, ſi quid hic peccarum foret, facile excuſaturum. Quo referunt verba Apoſtoli 1 *Tim.* 2. 14. *Non enim Adam eſt ſeductus, ſed mulier ſeducta*, ἐν παραβάσει γέγονε. Sed hæc nos abducunt a ſimplicitate eloquiorum Dei. Senſus Apoſtoli planus eſt, non debere mulierem dominatum in maritum exercere, ob binas, quas urget, rationes. 1. Quia Adam prior creatus eſt, ut Princeps, mox Eva in ipſius adjutorium. 2. Quia mulier ſe faciliorem decipi oſtenderit, utpote quæ, prior ſeducta, ſeductionis auctor fuerit marito. Qui itidem ut illa ſeductus eſt, ſed non prior; & per illam. Nihil enim in ſacris literis frequentius, quam ut aliquid abſolute negari videatur, quod κατά τι negatum intelligi debet. Pro exemplo ſit: *Joh.* 6. 27. & *Phil.* 2. 4. Nec concipi poteſt, quomodo Adamus credens hoc quod faciebat ſibi a Deo vetitum, credens ſe hoc facientem promiſſâ felicitate mulctatum iri, imo in certiſſimam mortem incurſurum (hoc enim ſcire & credere debuit, ſi Satanæ fraude intactus manſerit) tantum ut uxori placeret, ſe ſocium criminis feciſſet. Certe ſi credidit transgreſſionem Divini mandati, contemtum promiſſæ felicitatis, & temerariam ſui in periculum æternæ mortis conjectionem, ſolo erga conjugem affectu excuſari poſſe, non minus, ſi non magis, turpiter erravit ac deceptus eſt, quam ipſa conjux. Neque ex reſponſione ipſius ad Deum, qua non in ſerpentis mendacium, ſed in mulierem, quam dederat ipſi Deus, cul-

An Adamus deceptus non fuerit, ſed ſolo conjugis amore lapſus ſit?

pam rejicit, confici poteſt, virum non tam errore in intellectu ſeductum, quam affectui ſuccumbentem, in peccatum ruiſſe. Hoc enim eſt ordinem omnem facultatum animæ turbare: quum omnis error in affectu errorem aliquem in intellectu, ſaltem quoad ultimum ejus dictamen, ſupponat. Certe hic error erat, & quidem maximus, credere, plus indulgendum eſſe affectui erga uxorem, quam attendendum mandato Dei. Et hic erat error inſignis, putare, hoc caritatis eſſe, ut te ſocium præbeas in peccato: quum caritatis ſit, peccantem arguere, & quâ fieri pote eſt cum Deo in gratiam reducere. Quod utique feciſſet Adamus, ſi abfuiſſet error. Quoquo te vertas, neceſſe eſt ut fatearis eum deceptum fuiſſe. Id ſolum apologiâ ſuâ Adamus voluiſſe videtur, caram uxorem, ea, quæ ſerpente Magiſtro didicerat, probabili oratione ipſi quoque ſibi perſuaſiſſe, neque ſe in hoc peccato fuiſſe primum, nec facile errorem vel deceptionem de ea ſuſpicatum eſſe, quæ ſibi a Deo data erat in adjutorium.

Lapſus Adami ab æterno fuit præcognitus.

X. Quin circa hunc lapſum protoplaſtorum Providentiâ ſuâ occupatus fuerit Deus dubitari nequit. Hoc conſtat, eum præcognitum fuiſſe ab æterno, quod nemo negare poteſt, niſi qui ſacrilegâ audaciâ Deo omniſcientiam ſuam ereptum it. Imo quum univerſam ſalutis noſtræ Oeconomiam, quam Deus decreto ſuo æterno delineavit, & præconcepta maximorum operum ſeries, peccatum hominis ſupponat, non potuit illud Deo improviſum accidiſſe. Idque eo clarius eſt, quia, Petro aſſerente, Chriſtus προεγνωσμένος *præcognitus fuit ante jacta mundi fundamenta*, & quidem ut agnus cujus ſanguis fundendus erat 1 *Pet.* 1. 19. 20. Quod invictum argumentum Socinus neſcivit eludere, niſi fabulando, *Chriſtum quidem poſtquam homines peccaſſent, ad ipſorum peccata delenda veniſſe, ſed venturum tamen fuiſſe, etiamſi homines non peccaſſent.* Sed commentum illud, præterquam quod ἄγραφον imo ἀντίγραφον ſit, huic loco non quadrat. Nam ſeries verborum Petri non admittit aliam interpretationem quam de præcognitione Chriſti, tanquam agni mactandi, & effuſuri ſanguinem ſuum, ad pretium redemtionis. De qua ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει θεοῦ, juxta quam Chriſtus improbis traditus eſt, ſimiliter loquitur: *Act.* 2. 23. Quum ergo Chriſtus ab æterno præcognitus fuerit, ut mactandus propter hominum peccata, peccatum quoque hominis præcognitum fuiſſe neceſſe eſt.

Et prædeterminatus.

XI. Et ſi *præcognitum* fuerit, *prædeterminatum* quoque fuit: uti Petrus *determinatum Dei conſilium* & *præcognitionem*, loco mox citato, conjunxit. Neque præſcientia futurorum concipi in Deo poteſt, niſi conſequenter ad ipſius decretum circa illa futura.

Ideoque infallibiliter futurus.

XII. Hinc porro evidenti conſecutione deducitur, evenire aliter non potuiſſe, quin homo laberetur, propter infallibilitatem præſcientiæ Dei, & neceſſitatem, quam vocant, conſequentiæ. Non patitur enim

enim Divina perfectio, ut decretum aliquod Dei caſſum ſit, cui eventus non reſpondeat. Jehovæ eſt dicere, *Conſilium meum ſtabit. Jeſ.* 46. 10. Illius עֵצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן *Conſilia a loginquo veritas ſunt firmiſſa. Jeſ.* 25. 1. Conſiliorum ſuorum firmitatem jure jurando ſancivit ipſe Deus, ut τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ. *Heb.* 6. 17. certius exprimeret. *Juravit Jehova exercituum, dicendo, mentiar, niſi quemadmodum propoſui mihi ita fuerit, & quemadmodum conſilium iuivi ita extiterit. Jeſ.* 14. 24.

XIII. Alia quoque ratione demonſtrari poteſt infallibilitas eventus, quoad peccatum hominis, modo attendamus ad ſubordinationem illam, quâ omnes creaturæ in operando a Deo dependent. Fieri enim non poteſt ut Deus omnipotenti ſuo concurſu ad agendum in creaturam aliquam influat, & illa interea actum illum ſuſpendat. Fieri itidem non poteſt, ut Deo non influente in bonitatem moralem actionis illius naturalis, creatura ſine iſto influxu actionem illam moraliter bonam faciat. Hoc ex natura Dei & creaturarum ſequitur: quandoquidem ille non fruſtra poteſt ad agendum creaturas ſuas impellere: hæ impulſæ a Deo non poſſunt non agere. His ita ſuppoſitis, uti cuivis attendenti liquida ſunt, fieri non poteſt ut homo a ratiocinando, volendo, edendo abſtineat, ubi Deus ad ratiocinandum, volendum, edendum, omnipotenti concurſu ſuo influit. Nec magis fieri poteſt ut homo ſancte ratiocinetur, ſancte velit, ſancte edat, ubi Deus deſinit ad iſtam actionis Sanctitatem omnipotenti concurſu ſuo influere. Poſito ergo Deum influxiſſe ad actum naturalem ratiocinandi, volendi, edendi, uti influxit, & non influxiſſe ad actuum iſtorum bonitatem moralem, uti non influxit ad illam; aliter evenire nequivit, quin homo eo tempore ageret, & agendo male ageret. Quæ omnia non tantum circa primum hominis peccatum, ſed & circa reliqua omnia verant. Hæc quum evidentis veritatis ſint, non video cur non intrepide ea dicamus, præſertim quum ad gloriam Dei faciant, & ad demonſtrandam ejus præcellentiam, ac creaturarum non minus in operando quam exiſtendo omnimodam ab eo dependentiam. Si οἱ ἐξ ἐναντίας πελαγιανίζοντες ea velint στρεβλοῦν, ſuo id facient periculo. Neque id nobis tanti eſſe debet, ut in eorum gratiam, ea quæ vera ſunt, diſſimulemus.

Quod & ex efficacitate concurſus Divini colligitur.

XIV. Attamen non abs re erit meditationi huic aliquantiſper immorari, ut omnis hujus Sententiæ rigor, ſi quis ſit, dilucida veritatis demonſtratione plane tollatur. Quod ab evidentioribus incipiendo, continua argumentorum ex ſe invicem enaſcentium ſerie, ita nos pertexuros arbitramur, ut vel ab invitis impetremus aſſenſum.

Uberior hujus veritatis demonſtratio.

XV. Ac primo quidem facile mihi datum iri exiſtimo, unam duntaxat cauſſam primam eſſe; cæteras omnes, tam in exiſtendo, quam in agendo, ita a prima illa dependere, ut ſine illa neque eſſe, neque ope-

Omnes cauſſæ ſecundæ ab ea,

na prima in agendo dependent. operari queant. Id Paulus Atheniensibus inclamabat *Actor.* 17. 28. *In ipſo vivimus, & movemur, & ſumus.* Ne quidem potentiſſimus orbis Monarcha, qualis Jeſaiæ tempore Aſſyrius erat, magis ſe movere poteſt ſine Deo, quam ſecuris ſine cædente, vel ſerra ſine agitante. *Jeſ.* 10. 15.

Quod & ratio comprobat. XVI. Suffragatur Scripturæ ratio. Nam ſi daretur aliqua cauſſa præter Deum, quæ independenter ab ipſo operari poſſet, ſequeretur plura dari prima principia, uti bene argumentatur *Thomas Aquinas, in ſecundo ſent. diſtinct.* 37. *quæſt.* 2. *Art.* 2. Cujus diſcurſum, quia & ſolidus eſt, & apprime ad rem noſtram facit, non pigebit ipſius verbis adſcribere. Hoc, inquit, eſt de ratione primi principii, ut agere poſſit ſine auxilio prioris agentis, & influentia ejus. Unde ſi voluntas humana actionem aliquam poſſet producere, cujus auctor Deus non eſſet, voluntas humana rationem primi principii haberet.

Adverſus quam fruſtra excipitur. XVII. Quamvis hoc ſolvere nitantur, dicentes, quod voluntas, etſi per ſe poſſit actionem producere ſine influentia prioris agentis, non tamen habet a ſe eſſe, ſed ab alio, quod etiam exigeretur ad rationem primi principii. Sed hoc videtur inconveniens, ut quod a ſe eſſe non habet, a ſe agere poſſit, quum etiam per ſe durare non poſſit, quod a ſe non eſt. Omnis enim virtus ab eſſentia procedit, & operatio a virtute. Unde, cujus eſſentia ab alio eſt, oportet quod virtus & operatio ab alio ſit. Et præterea, quamvis per hanc reſponſionem evitaretur, quod non eſſet *primum ſimpliciter*, non tamen poſſet vitari, quin eſſet *primum agens*, ſi ejus actio in aliquod prius agens non reduceretur ſicut in cauſſam. Hactenus Thomas.

Non influit ſolum Deus in actiones cauſſarum, ſed & in ipſas cauſſas ut agant. XVIII. Neque ſolum cum actionibus cauſſarum ſecundarum concurrit Deus, quando operantur, ſed & in ipſas cauſſas influit ut operentur. Quia initium actionum, ſi non magis, ſaltem non minus a Deo dependet, quam progreſſus. Quam ſententiam non infeliciter exprimit, ex decreto Concilii Tridentini, juſſu Pii V. editus, *Catechiſmus Romanus*, *parte prima, de primo Symboli Articulo, num.* 22. cujus hæc ſunt verba. *Non ſolum autem Deus univerſa, quæ ſunt, providentia ſua tuetur atque adminiſtrat: verum etiam quæ moventur & agunt aliquid, intima virtute ad motum atque actionem ita impellit, ut quamvis ſecundarum cauſſarum efficientiam non impediat, præveniat tamen, quum ejus occultiſſima vis ad ſingula pertineat, & quemadmodum Sapiens teſtatur: attingat a fine, uſque ad finem fortiter, & diſponat omnia ſuaviter. Quare ab Apoſtolo dictum eſt, quum apud Athenienſes annunciaret* Deum, *quem ignorantes colebant: Non longe eſt ab unoquoque noſtrum, in ipſo enim vivimus, movemur, & ſumus.*

Poſita ea influentia Creatura. XIX. Porro, uti cauſſa ſecunda agere non poteſt, niſi acta, & ad agendum ante mota, per prævenientem ac prædeterminantem cauſſæ primæ influentiam: ita etiam influentia illa cauſſæ primæ tam eſt efficax,

cax, ut, eâ poſitâ, cauſſa ſecunda non agere non poſſit. Nam fingere concurſum aliquem Dei indifferentem, qui demum per cooperationem cauſſarum ſecundarum determinetur, Deo indignum eſt: *quaſi agitaret virga eum qui tollit ipſam*, כהרים מטה לא עץ *quaſi attolleret baculus non-lignum*. *Jeſ.* 10. 15. Ita enim proprie verba ſonant. Et ſenſus eſt, non niſi abſurdiſſime inſtrumento tribui ſublationem & geſtationem ejus, quod non eſt ex tam vili materia ut lignum, ſed excellentioris naturæ, nimirum Spiritus. Qua allegoria innuitur illius ſententiæ abſurditas, quæ Deum in actionibus ſuis a Creatura determinari ſtatuit.

non poteſt non agere.

XX. Adverſus quam hoc quoque argumento pugnat *Didacus Alvarez*, *de Auxiliis Divinæ Gratiæ Lib.* 3. *Diſput.* 21. *pag.* 163. Modus concurrendi per voluntatem ſecundum ſe indifferentem ad iſtum vel illum effectum, vel ejus oppoſitum producendum, eſt valde imperfectus, quum in ſua efficacia dependeat ex concurſu cauſſæ ſecundæ, & omnis dependentia importet in re, quæ dependet, imperfectionem quandam, & inferioritatem, reſpectu illius a quo dependet: ergo non poteſt talis concurrendi modus Deo attribui, aut ejus voluntati, quæ infinita eſt, & perfectiſſima cauſſa, convenire.

Quod ex perfectione Dei deducitur.

XXI. Tum etiam hæc remanet irreſolubilis difficultas: ſi cauſſa ſecunda determinet concurſum Dei per ſe indifferentem, in illa actione determinationis independens a Deo erit; & ſic cauſſa prima. Et ſi in una actione independenter a Deo operari poſſit, cur non & in altera? ſi in initio actionis, cur non & in progreſſu? Quum majus ſit a non agendo, ad agendum tranſire, quam actionem inchoatam continuare.

Et contrarium variis abſurditatibus urgetur.

XXII. Quæ, quum univerſalis veritatis ſint, optinent etiam liberis iſtis Creaturarum rationalium actionibus, quibus moralis malitia inhæret: ut ſcilicet creaturæ ad eas actiones efficaci Dei motione prædeterminentur, in *quantum actiones* ſunt, ſecundum earum *eſſe Phyſicum*. Pulcre *Thomas*, *loco mox citato*. Quum actio peccati ſit ens quoddam, non ſecundum quod negationes & privationes entia dicuntur; ſed etiam ſecundum quod res in genere exiſtentes entia ſunt, eo quod & ipſæ actiones in genere ordinantur: ſequeretur, quod ſi actiones peccati a Deo non ſunt, aliquod ens eſſentiam habens a Deo non eſſet: & ita Deus non eſſet univerſalis cauſſa omnium entium. Quod eſt contra perfectionem primi entis.

Omnia hæc vera ſunt in actionibus vitioſis in quantum actiones ſunt.

XXIII. Neque modo excitat & prædeterminat Deus voluntatem hominum ad actiones vitioſas, in quantum actiones ſunt; ſed & ita excitat, ut fieri non poſſit, quin ita acta agat. Si enim poſito illo influxu Dei fieri poſſet, ut voluntas creata non ageret, ſequerentur duo hæc abſurda: 1. Voluntatem humanam poſſe eludere Providen-

Ad quas, quâ tales, voluntas humana etiam effica-

citer prædeterminatur.

videntiam Divinam, & influxui Dei vel dare vel auferre efficacitatem ſuam. 2. Poſſe in creatura eſſe actum aliquem, & quidem tanti valoris quo influxui Dei reſiſtitur, qui tamen a Deo non dependeat. Neque enim, opinor, dicent Deum concurrere ad productionem illius actionis, qua influxui ſuo reſiſtitur. Concurſum autem indifferentem, determinandum per liberum Creaturarum arbitrium, ſupra refutavimus.

Quæ tamen ſine Deo actionibus ſuis non poteſt dare bonitatem moralem.

XXIV. Pergo. Liberum hominis arbitrium excitatum ad actiones, ſecundum ſuum eſſe Phyſicum, non poteſt iis dare bonitatem moralem, & ſpiritualem, niſi Divina Providentia influente & concurrente ad iſtam bonitatem. Patet id ex antecedentibus. Nam quum bonitas moralis ſuperior & perfectior entitatis gradus ſit ſola entitate Phyſica, & homo in entitate Phyſica actionum ſuarum a Deo dependeat; neceſſe eſt, ipſum multo magis a Deo dependere, in producenda bonitate morali actionum ſuarum; ita ut illius gloria in Deum ut cauſſam primam refundi debeat.

Concluſio.

XXV. Omnes hæ veritates, ita demonſtratæ, ſi ſimul jungantur, eam gignunt concluſionem, quam ſupra §. 13. jecimus. Si enim omnes Creaturæ in agendo a Deo dependeant; ſi non modo cum ipſis concurrat quando agunt, ſed & ad agendum eas excitet; ſi illa excitatio tam ſit valida ut ea poſita non poſſit non ſequi effectus; ſi Deus eadem illa efficacitate influat in actiones vitioſas, in quantum actiones ſunt; ſi creatura actionibus ſuis debitam bonitatem moralem ſine Deo dare non poſſit: ſequitur infallibiliter, quod Adamus, Deo ipſum ad intelligendum, volendum, edendum movente, non potuerit non intelligere velle, edere; & Deo non dante bonitatem actionum iſtarum, non potuerit bene intelligere & velle. ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

Non tamen hinc ſequitur hominem obligatum fuiſſe ad ſimpliciter impoſſibile.

XXVI. Non tamen hinc ſequitur hominem obligatum fuiſſe ad ſimpliciter impoſſibile: nam ea quam aſtruximus infallibitas & neceſſitas, conſequentiæ duntaxat fuit, & eventus. Deus eas vires homini largitus fuit, quibus potuiſſet tentationem ſuperare: Ita tamen ut facultas illa talis fuerit, qualis creaturam decet, quæ quum ſufficiens ſit in ſuo genere, ad actum tamen exire non poteſt, niſi præſuppoſito concurſu Dei. Quis negaverit homini ineſſe facultatem locomotivam, eamque in ſuo genere adeo ſufficientem eſſe, ut in ordine ad hominem nihil amplius requiratur? Sed & quis aſſeveraverit evenire poſſe, ut homo per locomotivam illam ſe actu moveat independenter a Deo, ut a cauſſâ primâ, niſi ſe Dei primitatem & hominis ſubordinationem ignorare prodat? Similiter dicemus, Deum homini ſufficientes vires ad implendam omnem juſtitiam conceſſiſſe; adeo ut nulla præterea gratiâ, quam vocant, habituali opus haberet, ita tamen, ut omnis illa facultas non niſi dependenter a crea-

tore

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tore & ipſius influxu operaretur. Quod ſupra quoque *Cap.* 2. §. 13. monuimus.

XXVII. Multo minus dici debet hominem per ſupramemoratos Providentiæ Divinæ actus ad peccatum coactum fuiſſe. Nam judicio & voluntate peccavit, quibus libertas, in quantum coactioni opponitur, tam propria, imo eſſentialis eſt, ut nec judicium nec voluntas ſint, ſi non ſint libera. Accedit, quod, quum Deum præordinaſſe, ac infallibiter præſciviſſe, ſtatuamus, ut homo libere peccaret, non potuerit peccans aliter quam libere peccare: niſi præordinationi ac præſcientiæ Dei eventum non reſpondere velimus. Et tantum abeſt, ut per decretum Dei libertati hominis in agendo quicquam delibetur, ut ex adverſo libertas illa nullum certius fundamentum quam infallibile illud Dei decretum habeat. *Aut coactum fuiſſe ad peccandum.*

XXVIII. Deum peccati Auctorem ſtatuere, tam tetra eſt blaſphemia, ut in nullius hominis Chriſtiani animum ſine horrore venire queat. Verum quidem eſt, Deum hominem mutabiliter bonum creaſſe, peccatum ipſius infallibiliter prævidiſſe, peccati illius permiſſionem præordinaſſe, homini ſufficientes quidem vires ad peccati fugam dediſſe, ſed quæ ſine ejus influxu non operarentur; interim in facultates hominis influxiſſe ad actiones naturales, non influendo in bonitatem moralem iſtarum actionum. Cuncta hæc eventu magiſtro diſcimus. Sed non minus verum eſt, Deum Auctorem peccati nec eſſe, nec quoquo modo fieri poſſe. Et etiamſi nobis difficile, quin impoſſibile eſſet, veritates has ſecum invicem conciliare; non tamen propter id quod obſcurum eſt, negari debet id, quod manifeſtum eſt. Utramque veritatem ſancte profitebimur, quia Veritas, & Deo digna eſt, neque altera alteram evertere poteſt; licet in hac cœcitate & ignoratione Dei nequeamus pervidere, quomodo omnes illæ veritates amice conſpirent. Hæc non eſt ſola nec unica difficultas, cujus ſolutionem ſobrie θεολογῶν reſervabit futuro ſeculo. *Minime omnium, Deum Auctorem peccati eſſe.*

XXIX. Hoc certum eſt per permiſſionem illam peccati Deo occaſionem natam eſſe oſtendendi multiformes virtutes ſuas. Egregius ea de re locus extat apud *Clementem Strom. Lib.* 1. quem non pigebit huc transferre. Μέγιστον τῆς θείας προνοίας, τὸ μὴ ἐάσαι τὴν ἐξ ἀποστάσεως ἑκουσίου φυεῖσαν κακίαν, ἄχρηστον καὶ ἀνωφελῆ μένειν, μηδὲ μὴν κατὰ πάντα βλαβερὰν αὐτὴν γενέσθαι. Τῆς γὰρ θείας σοφίας καὶ ἀρετῆς καὶ δυνάμεως ἔργόν ἐστιν οὐ μόνον τὸ ἀγαθοποιεῖν. Φύσις γὰρ, ὡς εἰπεῖν, αὕτη τοῦ θεοῦ, ὡς τοῦ πυρός τὸ θερμαίνειν, καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν, ἀλλὰ κἀκεῖνο μάλιστα, τὸ διὰ κακῶν ἐπινοηθέντων πρός τινων, ἀγαθόν τι καὶ χρηστὸν τέλος ἀποτελεῖν, καὶ ὠφελίμως τοῖς δοκοῦσι φαύλοις χρῆσθαι. *Maximum hoc Divinæ Providentiæ opus eſt, non ſinere ut malitia quæ ex voluntaria defectione oritur inutilis maneat aut nil niſi noxia ſit. Etenim Divinæ ſapientiæ & virtutis potentia non ſolum eſt recte agere: (quippe quod natura, ut ita dicam, Dei eſt, ſicut natura ignis eſt calefacere, & natura lucis lucere) ſed hoc magis, per ea* *Per permiſſionem peccati Deo nata eſt occaſio oſtendendi multifarias virtutes ſuas.*

quæ

quæ male a quibuſdam cogitata ſunt ad bonum probumque finem contendere; & utiliter uti iis, quæ prava videntur.

Adamo labente omnes poſteri in ipſo lapſi ſunt.

XXX. Hoc denique notandum reſtat: quod, quum Adamus in hoc fœdere ut caput totius generis humani ſtaret, ipſo labente omnes poſteri cum ipſo lapſi eſſe, & fœdus Dei violaſſe cenſeantur. Id Apoſtolus diſerte docet. Rom. 5. 12. *Per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors, atque ita mors ad omnes pervenit,* ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον.

Rom. 5. 12. explicatur.

XXXI. Ut ſenſus Apoſtoli evidentius pateſcat hæc obſervanda ſunt. 1. Clarum ſatis eſt, niſi præjudiciis faſcinato, Apoſtolum, quum omnes *peccaſſe* dicit, de actu peccandi, vel peccato actuali, loqui. Ipſa vox peccare actionem notat. Aliud eſt peccare, aliud peccanimoſum eſſe, ſi ita loqui liceat. 2. Quum *omnes* peccaſſe aſſerit, ſub univerſalitate illa eos quoque comprehendit, qui nullum actuale peccatum proprium ac perſonale habent, quique, uti ipſe dicit, *non peccarunt in ſimilitudine transgreſſionis Adami.* ℣. 14. Itaque illi quoque rei ſunt, ut ex ipſorum morte patet, peccati alicujus actualis. Quod quum proprium ac perſonale ipſorum non ſit, Adami peccatum eſſe debet, quod juſto Dei judicio ipſis imputetur. 3. Iis verbis; ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον rationem illius aſſerti reddit, quod antea jecerat, unius hominis peccato mortem ad omnes pervaſiſſe. Hoc, inquit, mirum videri non debet: omnes quippe peccarunt. Quod ſi intelligi deberet de perſonali aliquo ſingulorum peccato, vel actuali vel habituali, non fuiſſet ſapiens ratiocinatio, Apoſtolo digna; ſed merus luſus. Argueret enim uno unius peccato, omnes mortis reos factos, quia ſinguli, præter unum illud & primum peccatum, quisque ſuum perſonale habent. Quod eſt ἀνακόλουθον. 4. Scopus Apoſtoli eſt illuſtrare doctrinam juſtificationis, antea a ſe traditam. Cujus ſumma in eo conſiſtit: quod Chriſtus vi fœderis gratiæ omnem juſtitiam pro electis fœderatis ſuis conſummaverit, ita ut obedientia illa Chriſti in ipſorum rationes referatur, illique propter eam non minus a reatu & dominio peccati abſolvantur, quam ſi ipſi in propria perſona omne illud, quod Chriſtus fecit ac paſſus eſt, feciſſent & paſſi fuiſſent. Hac in re Adamum Chriſti typum fuiſſe docet, ſcilicet ex adverſo reſpondentem. Oportet ergo ut Adami peccatum, vi fœderis operum, ita referatur in rationes poſterorum, qui eodem cum ipſo fœdere comprehenſi erant, ut propter illius peccati meritum ipſi naſcantur juſtitiæ originalis exſortes & mortis omnigenæ rei, non minus quam ſi ipſi, in propriâ perſona id feciſſent, quod fecit Adamus. Niſi id docuerit Apoſtolus, profecto incaſſum verba fudit.

Quid valeat ἐφ' ᾧ.

XXXII. Poſtrema hujus commatis verba, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον non uno modo a Theologis explicantur, quia Græca phraſis varios admittit ſignificatus. Explicationes præcipuæ tres ſunt. 1. Nonnulli vertunt *Quatenus*, vel, *eo quod omnes peccarunt.* Nam eam vim τὸ ἐφ' ᾧ frequenter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ter habere in confeſſo eſt, & ita ſumi videtur 2 *Cor.* 5. 4. ἐφ᾽ ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, *eo quod nolumus exui*, quaſi ſcriptum eſſet, quomodo excudit *Frobenius*, ἐπειδὴ, quamquam *Beza* hic in alia omnia eat. 2. Alii obſervant explicari poſſe, *cum quo* i. e. *quo peccante*, *omnes peccarunt*. Nam ἐπὶ in ſimili conſtructione tempus notat, quo aliquid factum eſt. Sic Græce dicemus, ἐπ᾽ ἐμοῦ μειρακίου τοῦτο γέγονε. *me puero hoc factum eſt*, & ἐπὶ κυνὶ, *tempore caniculæ*. & Apoſtolus *Heb.* 9. 15. ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ. *durante priori fœdere*. Et tum ſenſus eſſet, Adamo peccante, omnes peccasſe judicati ſunt. 3. *Auguſtinus*, & Orthodoxi plerique, explicarunt, *in quo*. Cui fruſta obnititur *Eraſmus*, dictans τὸ ἐπὶ, quoties declarat *ſuper* aut *in*, paterno caſui jungi, ut ἐπ᾽ οἴκου, καὶ ἐπὶ τῆς χώρας, item quum *tempus* indicat, ut ἐπὶ καίσαρος Οκταβίου. Qua in re mire fallitur. Nam, ut de tempore jam taceam, certum eſt τὸ ἐπὶ etiam dandi caſui junctum ſæpe *in* notare. Ut *Mat.* 14. 8. ἐπὶ πίνακι, *in patina*, & in hoc ipſo Pauli contextu, commate 14. ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι, *in ſimilitudine*. Et quod magis eſt, τὸ ἐφ᾽ ᾧ aliquando aliter explicari non poteſt, quam *in quo*. Ut *Mar.* 2. 4. ἐφ᾽ ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο, *in quo Paralyticus jacebat*. & *Luc.* 5. 25. Ἄρας ἐφ᾽ ᾧ κατέκειτο. Neque id in ſacris modo literis obtinet, ſed & Ariſtotelem eodem ſenſu hac phraſi uſum eſſe, ex æmulo ſuo *Budæo* diſcere potuisſet, *in Commentariis Linguæ Græcæ. p.* 506. ἐφ᾽ ᾧ μὲν ἡ θήλεια, ἐπὶ θατέρῳ δὲ ὁ ἄρρην ἐπῳάζει. *Alteri fœmella, alteri maſculus incubat*. Nos quidem nullam harum explicationum abſonam exiſtimamus, quum ferme eodem recidant. Poſtremam tamen, quia efficaciſſima eſt, & ſcopo Apoſtoli convenientiſſima, cæteris præferimus. Nam malus mos eſt id agere in interpretatione Scripturæ, ut quam minimum dicere videatur. Ubi nihil obſtat, verba ſumenda ſunt in emphaſi.

XXXIII. Fœde prævaricatur *Grotius*, quando in hunc quem præ manibus habemus locum, ita commentatur. Frequens eſt metonymia Hebræis dicere *peccatum* pro *pœna*, & *peccare* pro *pœnam ſubire*: unde & procedente longius figura, per μετάληψιν חטא ſive *peccare* dicuntut, qui *malum* aliquod, etiam *ſine culpa*, *ferunt*, ut *Gen.* 31. 36. & *Job.* 6. 24. Ubi חטא vertitur per δυσπραγεῖν. Ἐφ᾽ ᾧ hic eſt *per quem*, quomodo ἐπὶ cum dativo ſumitur *Luc.* 5. 5. *Act.* 3. 16. 1 *Cor.* 8. 11. *Heb.* 9. 17. *Chryſoſtomus* hoc loco. Ἐκείνου πεσόντος, καὶ οἱ μὴ φαγόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, γεγόνασι παρ᾽ ἐκείνου πάντες θνητοί. Hactenus *Grotius*. *Grotii interpretamentum.*

XXXIV. Aliud egisſe videtur Vir Illuſtris quum hæc ſcriberet; adeo ἀπροσδιόνυσα cuncta ſunt. 1. Etiamſi fateamur, peccatum metonymice aliquando *pœnam* peccati denotare, negamus tamen ex uſu Scripturæ eſſe, ut is qui pœnam, etiam ſine culpa, ſubit, *peccare* dicatur. Frequens id eſſe dictat Grotius, ſed nullo id probat neque probare poteſt exemplo; quod certe audax eſt & temerarium. *Crellius* ipſius de Satisfactione Chriſti librum impugnans, adducit Bathſebæ ad Davidem di- *Quod refutatur.* *Peccare non ſignificat*

 ctum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ctum, *& ero ego & filius meus Salomon peccatores*, 1 Reg. 1. 21. id eſt, in-
ſubire pœnam, ſine reſpectu ad peccatum. quit, *tanquam peccatores tractabimur*, *ſeu perdemur*. Sed aliud eſt *pecca-
torem*, vel *peccatum* etiam *eſſe*, aliud *peccare*. Prius de Chriſto quoque
dicitur 2 *Cor.* 5. 21. poſterius nequaquam. Tum etiam peccatorem
eſſe, non notat allegato loco ſubire pœnam, ſine ullo ad culpam reſpe-
ctu, ſed haberi pro reo affectati regni ac læſæ Majeſtatis, & ut talem pu-
niri. Teſtimonia a Grotio producta tam ſunt aliena, ut plane credam,
ipſum ea ne quidem inſpexiſſe Nam, neque in Hebræo חטא *peccare*,
neque in Græca verſione δυσπραγεῖν reperitur, neque circumſtantiæ pa-
tiuntur, ut quod ibi de peccato vel errore extat de pœna explicetur. Vel
aliud ante oculos habuiſſe Grotium, vel errorem typographicum hic
Apoſtolus hic peccatum a pœna diſtinguit. eſſe, neceſſe eſt. 2. Etiamſi daremus, quod tamen minimè damus,
peccare aliquando tantundem eſſe ac ſubire pœnam, tamen hic idem
ſignificare non poteſt, quia Apoſtolus hic continuo mortem, ut pœ-
nam, a peccato, ut cauſa meritoria, diſtinguit, διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος.
Accedit, quod hac Grotij interpretatione, oratio Apoſtoli, cujus ſapien-
tiam ſupra oſtendimus, in inſulſam ψυχρολογίαν mutetur. Quid enim hoc
An ἐφ' ᾧ valeat per quem? eſt dicere, *ita mors prevenit ad omnes*, *per quem omnes moriuntur*? 3 Non
omni ſuo judicio utitur Grotius probaturus τὸ ἐφ' ᾧ ſignificare *per quem*,
Certe *Luc.* 5. 5. ἐπὶ τῷ ῥήματί σου, non ſignificat *per verbum tuum*, ſed, *ad
verbum tuum*, ſive, ut *Beza* tranſtult, *ex tuo juſſu*. Et *Heb.* 9 17. Ἐπὶ νεκροῖς
non ſignificat *per mortuos*, ſed *in mortuis*, & circumſtautiam temporis po-
tius notat. *Act.* 3. 16. paulo judicioſius adducitur. 1 *Cor.* 8. 11. non inepte.
Sed potuiſſet urgeri, quod ἐπ' ἐμοί ἐστι ſignificet *per me ſtat*, ut ſenſus ſit,
per quem ſtetit ut omnes peccaverint. Quæ interpretatio non eſt plane ſper-
nenda. Ita Scholiaſtes ἐφ' ᾧ Ἀδάμ, δι' ὅν. Et ſi nihil aliud ſubeſſet, hanc
Pœna ſine culpa juſte in poſterios tranſire non poteſt. phaſeos iſtius explicationem facilis Grotio largirer. 4. Explicari conve-
nienter Divinæ juſtitiæ non poteſt, quomodo pœna ſine crimine in A-
dami poſteros tranſierit. Solide & eleganter argumentatus eſt *Proſper*
contra *Collatorem Cap.* 20. *Niſi forte dicatur*, *in Adæ poſteros pœnam tran-
iſſe*, *non culpam*, *quod omni modo falſo dicitur* . . . *Nimis enim impium eſt*,
hoc de Dei ſentire juſtitia, *quod a prævaricatione liberos cum reis voluerit eſſe
damnatos*. *Patet ergo culpa*, *ubi non latet pœna*, *& ſocietas peccati convin-
citur de communione ſupplicii*: *ut quod eſt humanæ miſeriæ*, *non de inſtitu-
tione Creatoris*, *ſed de retributione ſit judicis*. Si ergo per Adamum omnes
pœnæ obnoxii ſunt, in Adamo etiam omnes peccaſſe neceſſe eſt. 5 Ma-
Chryſoſtomi ſententia. le etiam huc trahitur *Chryſoſtomus*, quaſi ſolam mortis communionem ab
Adamo derivet; ſine communione culpæ. Eadem enim homilia,
ex qua hæc verba citantur, ita loquitur. ὅταν λέγῃ σοι Ἰουδαῖος, πῶς ἑνὸς
κατορθώσαντος τοῦ Χριστοῦ, ἡ οἰκουμένη ἐσώθη; δυνηθῇς αὐτῷ λέγειν, πῶς ἑνὸς παρα-
κούσαντος τοῦ Ἀδάμ, ἡ οἰκουμένη κατεκρίθη. *Quum dixerit tibi Judæus*, *quo-
modo unius Chriſti virtute mundus ſalvatus eſt*? *Potes & dicere*, *quomodo &
uno inobediente Adam*, *mundus damnatus eſt*? Ubi obſervandum. 1. Quod
mi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

miſerias hominum ſupponat a Deo, ut Judice, procedere, qui damnare juſte non poteſt, niſi propter peccatum. 2 Quod damnationem mundi per Adami inobedientiam contendat cum ſalvatione mundi per Chriſti recte facta. Ea autem imputantur fidelibus, & ipſorum eſſe cenſentur. Ergo & Adami peccatum ſimili modo cunctis imputatur. Quomodo etiam primi parentis infirmitatem, ſuam eſſe dicebat *Nazianzenus*, citatus *Voſſio Hiſt. Pelag. Lib.* 2. *Part.* 1. *p.* 163. φεῦ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας. Ἐμὴ γὰρ τοῦ προπάτορος. *O infirmitatem meam! Nam meam duco primi parentis infirmitatem.*

Primum duntaxat Adami peccatum poſteris imputatur.

XXXV. Sed hæc de primo duntaxat Adami peccato intelligimus. Neque enim aſſenſum impetrant, qui παραδόξως κατηχοῦσι, cætera quoque Adami delicta nobis imputari: quum Paulus de hac materia differens *Rom.* 5. paſſim παραπτώματος in ſingulari, imo diſerte ℣. 18. ἑνὸς παραπτώματος *unius transgreſſionis* meminerit, per quam reatus ad omnes pervenerit. Et ratio manifeſta eſt. Etenim rupto ſemel fœdere, deſinebat Adamus fœderale caput eſſe, & quicquid imposterum peccabat, peccabat ſibi, non poſteris; niſi quatenus Deo placet peccata majorum aliquando in filios & nepotes vindicare. In quo Adamus jam nihil ſingulare præ aliis hominibus habet. Atque hæc de violato ab homine fœdere Dei ſufficiant.

Cap. IX.

De Antiquatione Fœderis Operum à Parte Dei.

Summa Capitis.

I. Poſtquam de violatione Fœderis Operum per peccatum hominis, quantum ſatis eſt, diximus; nunc, an, & quatenus, *ab ipſo Deo* evacuatum, vel *antiquatum* ſit, videamus.

Multa in hoc fœdere æternæ veritatis ſunt.

II. Ac primo quidem loco id nobis certum eſt, multa in hoc fœdere immotæ ac æternæ veritatis eſſe: quæ hoc ordine enarramus. 1. Præcepta fœderis, excepto uno illo πειραστικῷ, in quocunque ſtatu, omnes & ſingulos ad perfectam officii præſtationem obligant. 2. Vita æterna, fœdere promiſſa, non poteſt aliâ conditione obtineri, quâ conditione perfectæ & omnibus numeris conſummatæ obedientiæ. 3 Nulla inobedientia vindictam Dei effugit, ſemperque pœna peccati mors eſt. Quæ tamen axiomata non excludunt ſponſorem, qui hominis loco vadimonium obeat, pœnam luendo, & conditionem præſtando. Sed de eo nondum dicendi tempus eſt. De ſingulis ordine agendum.

Peccator adhuc obligatur ad obedientiam.

III. Profecto peſtilentiſſima hæreſis eſt, hominem peccatorem & debitorem pœnæ non obligari ad obedientiam. Etenim nullo hominis maleficio Deus ſuo jure, ſuâ ὑπεροχῇ, excidere poteſt. Hoc autem jus Dei eſt, hoc ὑπεροχὴ Dei importat, ut homo, omniſque adeo Creatura, Deo omnimodo ſubjiciatur, in quantum ſubjici poteſt. Porro creatura rationalis, qualis homo peccator eſt, & manet, non tantum poteſt ſubjici Dei Providentiæ Naturali, ſed & Morali, nec tantum Juſtitiæ Vindicativæ, ſed & Poteſtati Legiſlatoriæ; quumque poſſit illi ſubjici quoad obligationem obedientiæ, debet etiam ſubjici: quandoquidem omnis poſſibilis ſubjectio de eſſentia creaturæ eſt.

Alias peccare amplius non poſſet.

IV. Si peccator puniendus Legi non ſubeſſet, non poſſet amplius peccare: atque adeo uno peccato a porro peccandi periculo ſe præſtitiſſet immunem. Ubi enim nulla Lex obligat, ibi nulla transgreſſio eſt, nullum peccatum, quod a Johanne per ἀνομίαν definitur. 1 *Joh.* 3. 4. Nihil autem abſurdius cogitari poteſt, quam peccato hominem ſibi acquiſiſſe ἀναμαρτησίαν.

Et omnes Peccatores pares eſſent.

V. Porro ex hac hypotheſi peccatores omnes pares eſſent, & par pœna maneret univerſos. Quod rationi ſanæ & toti Scripturæ repugnat, quæ toties peccatorum & pœnarum inæqualitatem inculcat.

Peccatoris obligatio ex Gal. 5. 3. adſtruitur.

VI. Apertus hic locus eſt, *Gal.* 5. 3. qui confirmat ne quidem, per novi Fœderis Euangelici promulgationem, fœdifragos, qui extra Chriſtum ſunt, liberari obligatione legis illa, quæ flagitat perfectam obedientiam, ſed manere *debitores totius legis ſervandæ.*

Et ex Civili jure illuſtratur.

VII. Quin imo in foro humano *pactum pœnale cenſetur pactum adjectum, addens principali conventioni*, ac conſequenter obligationem priorem non abrogare, ſed cumulare. Multo minus in foro Divino, obligatio ad pœnam, orta ex fœderis violatione, poteſt abrogare primariam & principalem obligationem legis, quâ fœdus ſancitum fuit.

Arminii ſententia.

VIII. Peſſime ergo *Arminus (in epiſtolis præſtantium virorum p. 173.)* negat, Deum, quum homo decidiſſet è ſtatu integritatis, & pœnæ obnoxius factus erat, etiam obedientiam ab homine poſtulaſſe pro jure ſuo, utpote a quo Deus non exciderit propter inobedientiam hominis. His præſertim pugnans argumentis. 1. Quia in ſtatu peccati quum eſt homo, non eſt fœderatus Dei: itaque nullus inter Deum & hominem contractus eſt, quo ille obedientiam poſtulat: nam quo præmio ſanciet legem, & quâ pœna, quum homo propter inobedientiam jam præſtitam a premio exciderit & pœnæ ſit obnoxius? 2. Quum Deus propter peccatum ademerit homini legem præſtandi vires atque potentiam, eo ipſo ſignificavit ſe nolle ejus præſtationem porro ab homine poſtulare, niſi redintegratis viribus illius, imo ne jure quidem potuiſſe. Si dicat aliquis, ergo poteritne creatura a jure creatoris eximi, ut non teneatur obedire illi? Reſpondet, imo ſane, ſi creatura ſit maledicta, & Crea-

tor indignam æſtimet à qua petat obedientiam; ſummæ enim pœnæ loco eſt, creaturam quæ peccavit ita ſub peccato concludere, ut nolit ab illa obedientiam ſibi præſtari. Hoc enim ſignum eſt iræ irreconciliabilis; ſcilicet iſto ſtatu. 3. Ipſa lex quæ præſtanda fuit, talis eſt, ut non deceat illam præſtari a peccatore extra gratiam Dei conſtituto. Jubetur Deum habere pro ſuo Deo; illum amare, honorare, revereri, in illo fiduciam collocare, illius nomen reverenter uſurpare &c. An veriſimile eſt hujuſmodi obedientiam poſtulari ab eo, qui eſt in maledictione Dei? Hactenus Arminius; cujus argumenta digna ſunt ut non indiligenter excutiantur.

IX. A primo ordiamur. Multa in hoc argumento ſupponit Arminius, quæ minime damus: Omnem obligationem hominis ex fœdere provenire: legem non obligare niſi quatenus præmio vel pœna ſanciatur: Deum non poſſe pœnam majorem interminari, poſtquam homo ſemel pœnæ obnoxius factus eſt: quæ cuncta ſi negaverimus, uti negamus, imo ſi falſa eſſe evicerimus, nulla roboris ſpecies argumento huic ſupererit. Obligatio hominis ad obedientiam non fundatur primo & principaliter in fœdere, ſed in ipſa Dei eminentiſſima Primitate, Majeſtate, Sanctitate, cui ſubeſſe, quam revereri, ad cujus exemplar ſe componere, creatura rationalis, eo ipſo quod creatura rationalis eſt, omnino debet. Non eſſet Deus abſolute Primus, ſi Creatura aliqua rationalis extaret, quæ non obligaretur ab ipſo actionum ſuarum regulam arceſſere, adeoque in regendis actionibus ſuis non eſſet a Deo ſecunda. Non eſſet Deus ſumma Majeſtas, ſi creatura aliqua rationalis extaret, non obligata ad eam agnoſcendam, colendam, reverendam, eique ſe omni ſubmiſſione ſubjiciendam. Non eſſet Deus perfecta Sanctitas, ſi creatura aliqua rationalis extaret non obligata ad agnitionem Sanctitatis iſtius ut imitatione ſuâ digniſſimæ. Quum Deus talis ſit, non poteſt nolle ut pro tali habeatur. Non poteſt a creatura pro tali haberi, quin ſimul creatura ſe ad obſequium Primi, Maximi, Sanctiſſimi Numinis obligatam fateatur. Quod ſupra *Cap.* 3 §. 8. fuſius explicavimus probavimuſque. Porro nec id verum eſt, legem non obligare niſi propter Sanctionem præmii pœnæve. Princeps Legis obligatio ab Auctoritate Legiſlatoris provenit; cui hic accedit Sancta omnium præceptorum æquitas. Etiamſi Deus nullo præmio, nullâ pœnâ, legem ſuam ſanciviſſet, non minus obligati fuiſſemus ad obedientiam. Non ſolus amor noſtri ſit, quo ad præmium conſequendum, pœnam fugiendam, ferimur, qui nos Deo obſequentes faciat. Reverentia Numinis, & amor Sanctitatis ipſius primas hic teneat. Denique & hoc falſum, nullam ulteriorem pœnam infligendam reſtare, poſtquam homo ſemel rupto fœdere pœnæ obnoxius factus eſt: dantur enim in condemnatione gradus. Et ſi verum foret, non tolleret obligationem ad obedientiam. Non liceret latroni, ad vivicomburium, vel crurifragium, vel diriſ-

Falſum eſt, omnem obligationem ex Fœdere provenire:

Et legem non obligare, niſi propter Sanctionem præmii pœnæve.

Et nullam pœnam ulteriorem infligi poſſe homini fœdifrago.

ſimam, quæ ab homini excogitari poteſt, mortem, damnato, novum interim parricidium committere. Quippe, uti diximus, obligatio non primò nec præcipuè ex pœnali Sanctione, ſed ex Legislatoris Auctoritate procedit.

Etiam ab homine impotente Deus jure obedientiam exigere poteſt.

X. Ad ſecundum reſpondeo. 1. Ipſe homo non meritoria duntaxat, ſed & Phyſica cauſa impotentiæ ſuæ eſt, quam ſuo ſibi maleficio conciliavit: veluti ſi petulans & nequam ſervus candelam extinxerit, ad quam Domini ſui negotia procurare debebat, vel liberalius epotis poculis ineptum heri ſui ſe miniſterio ſponte reddiderit. Quo facto herus ille jure ſuo nequaquam excidit, quo minus omnia ſibi debita miniſteria exigere poſſit, & ob ea non præſtita ſervum iſtum nequam punire. 2. Etiamſi Deus, ut juſtus judex, homini ademiſſet vires legem præſtandi, non tamen propterea non vult, aut jure non poteſt, præſtationem ejus ab homine poſtulare. Poteſt hoc jure, quia nullum hominis maleficium, juſte a Deo punitum, jus Dei in hominem minuere poteſt: aliàs in hominis poteſtate foret jus Dei vel amplius vel arctius facere; quod immutabili perfectioni & beatitudini Dei repugnat. Vult etiam ob ſapientes rationes; quarum hæc una eſt, ut homo peccator eâ viâ irreparabilis miſeriæ ſuæ convincatur, videns ea à ſe juſte poſtulari, quorum præſtationem impoſſibilem ſibi fecit. Quumque non minus nolit Deo obedire quàm nequeat, eò magis ἀναπολόγητος eſt, quo clarius ei legis debitum inculcatur.

Non infligit hoc Deus creaturæ rebelli in pœnam, ut nolit obedientiam ab ea petere.

3. Abſurdum dictu eſt, Deum hoc pro ſumma pœna rebelli creaturæ infligere, ut nolit ab illa obedientiam petere. Verum quidem eſt, creaturam debere hoc in parte felicitatis ſuæ ponere, quod obſequii gloria ſibi relicta ſit. Et pœna creaturæ eſt, ſi juſto Dei judicio ad id damnetur, ut nunquam quod ſe deceat, quod Deo gratum ſit, præſtet. Sed aliud eſt, quod Deus obedientiam ab illa poſtulare nolit. Si Deus non poſtulet obedientiam, creatura non debet obedientiam. Si non debeat obedientiam, non male agit non obediendo: ſi non obediendo non agat male, non poteſt hoc ipſi ſummæ pœnæ loco eſſe. Atque ita ſua ipſe vineta cædit Arminius. Qui bene dixiſſet, ſi dixiſſet, ſummæ pœnæ loco creaturæ eſt, juſto Dei judicio damnatam eſſe ad non præſtandam illam obedientiam, quam Deus juſte & ſancte ab ea poſtulat.

Sine contradictione fingi non poteſt Deum Creaturæ dicere, nolo ut mihi obedias.

4. Si ſubtilius cum audaci Diſputatore agere velimus, dicemus contradictionem eſſe in adjecto, quum Deum fingit Creaturæ dicentem, nolo ut obedientiam mihi præſtes Qui enim de obedientia loquitur, non ſolum jus aliquod præſupponit juxta, quod obedientiam exigere poſſet, ſed & mandatum præſupponit, quod obedientiam exigat, & cui obediendum eſſet. Qui ex jure mandatum tale dat, ille vult ſibi obedientiam præſtari. Si aliud mandatum det, cujus ſumma ſit, nolo ut mihi obedias, ſibi ipſi contradicit: imo naturæ mandati contradicit, quæ in obligatione ad obedientiam conſiſtit. 5. Abſurdiſſi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Abſurdum eſt creaturam per peccatum jure Creatoris eximi.

diſſimum omnium abſurdorum eſt, creaturam peccato ſuo conſequi, ut eximatur jure Creatoris, nec teneatur ei amplius obedire. Id ſi verum ſit, vere dixit deceptorum Alpha, homines fructu vetito veſcentes fore inſtar Dei. Qui jure Creatoris eſt exemptus, ſub nullius jure eſt, ſui juris eſt, denique Deus eſt. Id enim eſt Deum eſſe, ſui juris eſſe. φεῦ τῆς φλυαρίας!

Nihil in lege Dei eſt ad quod via & ordine praſtandum peccator non obligetur.

XI. Tertium argumentum non minus futile eſt. Nam 1. Summa legis eſt, Deum amare toto corde, totâ animâ, omnibus viribus, & proximum ſicut ſe ipſum. Id quemadmodum æquum eſt in ſe, non poteſt non ut æquum omni homini a Deo proponi, quum ipſa, etiam improbiſſimi cujusque, conſcientia Deo in hoc atteſtatura ſit. Quid? Annon certum eſt Deum eſſe ſummum bonum? Conſequenter, ſumme amabile? An poteſt nolle, ut quisquam hominum eum pro ſummo bono habeat, id eſt pro tali qualis eſt, & qualis non poteſt non eſſe? An non ſumma Majeſtas eſt? An poteſt nolle, ut veluti talis ſubmiſſimâ reverentiâ honoretur? 2. Inſtat Arminius, lex jubet quoque Deo confidere. Recte, inquam ego, quid enim verius, quid decentius eſt, quam hominem, etiam peccatorem, obligari ut Deo teſtanti credat? ut ei hanc gloriam det, quod impium ſolus juſtificare poſſit, nec poſſit tantum ſed & velit? ut eum quærat etiam iratum? ut ſitiat ac eſuriat juſtitiam ejus, ut velit ſtudeatque eſſe ad gloriam ipſius, nempe ut Deus in ipſo glorificari & admirabilis eſſe poſſit per juſtificationem & glorificationem ejus gratuitam? ut non negligat ſalutem certiſſimam a Deo oſtenſam? & Salvatorem non contemnat, nec ei illudat? Hoc eſt Deo confidere. Et quiſquam pius dubitabit, an veriſimile ſit, imo an veriſſimum ſit, hominem hactenus in maledictione Dei conſtitutum ad id obligari? 3. Inſtabit, ſe, quum de fiducia in Deo collocanda loquitur, per illam intelligere eam animi πληροφορίαν, qua quis Deum pro Deo ſuo habeat, ſaltem hanc quoque lege præcipi. Diſtinctius hic agendum. Lex quando jubet Deum pro noſtro Deo habere, ſi id eo ſenſu intelligatur, ut eum habeamus pro Creatore, Conſervatore, Legiſlatore & Supremo Domino noſtro, omnibus hoc hominibus abſolute & ex æquo mandat. Sin ita intelligatur, ut eum habeamus pro bono noſtro ſalutifero, nulli hoc mandat, niſi eâ methodo, quam voluntas Dei revelata præſcribit. Methodus illa hæc eſt, vel ut homo ſalutem Dei obtineat per perfectiſſimam obedientiam ab ipſo præſtitam, quomodo proponebatur Adamo integro, quod jam impoſſibile eſt peccatori: vel ut homo peccator ſe convertat, & per fidem Chriſto uniat; tum ſe ipſum exploret an in fide & in Chriſto ſit, quo perſpecto, tum demum in Deo ut bono ſuo ſalutifero glorietur & exultet: quæ via jam proponitur in Euangelio. Lex autem jubet omnem veritatem a Deo revelatam vel revelandam amplecti fide, & convenienter ei veritati ambulare. Nunquam vero lex juſſit ut, impœ-

Etiam peccatorem Deo confidere lex jubet;

Eumque pro Deo ſuo habere;

Sed juſtâ Methodo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

pœnitens peccator Deum pro Deo ſalutis ſuæ habeat. Imo, lex prò-ut Adamo ipſi lata fuit, contrarium credere juſſit. Atque ita adverſus acuminoſas Arminii ſubtilitates confeciſſe me arbitror, hoc juris immutabilis eſſe, ut homo, etiam peccator & pœnæ reus, ſub lege obedientiæ ſit.

Non ad obedientiam modo, ſed & ad perfectionem obligatur peccator.

XII. Pergendum eſt ulterius, & demonſtradum hominem, etiam violato fœdere non ad obedientiam ſolum, ſed & ad *perfectam* officii præſtationem obligatum manere. Id Paulus dixit de iis, qui extra fœdus gratiæ ſunt *Gal.* 5. 3. eos ὀφειλέτας eſſe ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι, *debitores totius legis præſtandæ.* Neque poteſt aliter. Etenim lex fœderis quoad præcepta naturalia immutabilis eſt, quum ſit expreſſio imaginis Dei, quæ non minus immutabilis eſt quam ipſe Deus. Si enim imago quæ ſimillima erat mutetur, & tamen ſimilis maneat ſuo Archetypo, ipſum etiam Archetypon mutari neceſſe eſt. Lex autem fœderis ſine dubio perfectam obedientiam exigebat.

Quod ex ipſa Dei natura deducitur.

XIII. Porro, ſi remiſſionem aliquam & relaxationem legis poſt peccatum fingamus, concipiendum erit, Deum hominem peccatorem hoc modo alloqui: Antehac juſſi, ut me pro ſumma Veritate, ſummo Bono, ſummo Domino tuo haberes, & conſequenter omnibus dictatis meis firmiſſimâ fide aſſentireris, me toto animo omnibusque viribus tuis amares, nihilque antiquius duceres quam mihi εὐαρεστῆσαι, omnia tua ſervitio meo impenderes, ſemper & in omnibus ab ore ac nutu meo penderes, & nihil unquam auderes, quod cum mea non conveniat voluntate. Nunc autem, poſtquam ſemel auſus es immorigerum te ſiſtere, contentus ero in poſterum ſi me pro Veritate quidem habeas, ſed non infallibili; pro Bono, ſed non ſummo; pro Domino, ſed non ſupremo: ac permitto tibi de quibusdam dictorum meorum dubitare, alia præter ac ſupra me amare, in alia re quam in meo favore felicitatem tuam collocare, denique ita a me in quibusdam dependere, ut alia tuo quoque arbitratu agas. Quæ ſi abſona & Deo indigna ſint, uti ſunt; abſonum quoque & indignum Deo eſt, de lege ſua aliquid remittere & relaxare. Sed ſi generalia illa effata immotæ veritatis maneant, Deus quum ſit ſummum Bonum, ſemper & ab omnibus toto animo amandus eſt; quum ſit ſupremus Dominus, nemini unquam ullo prætextu quicquam niſi ad illius præſcriptum licet facere; in iis manifeſtâ ſequelâ perfectiſſima omnis officii præſtatio includitur.

Tum etiam, quia melius eſt perfecte officium præſtare, quam quomodocunque.

XIV. Rurſus, officium perfectè præſtare, nemine contradicente, melius eſt, quam illud quoquo modo præſtare. Omnis autem officii bonitas in convenientia cum regula & norma officii conſiſtit. Ergo regula alia qua ſit oportet præcipiens perfectionem illam, quæ major bonitatis gradus eſt. Si ſit regula talis a Deo præſcripta, utique ea obligat homines, ut ſe iſti regulæ conforment.

XV. Omni-

XV. Omnibus hiſce conſcientia hominis ad ſe ipſum attendentis non poteſt non aſtipulari. Cui rei elucidandæ duas eximias ſententias, alteram *Epicteti*, *Juliani* Imperatoris alteram, adſcribam. Quorum ille *Diſſertat. Lib.* 2. *Cap.* 11. ita loquitur. Κανόνα εὑρόντες ἀπαραβάτως χρώμεθα, δίχα αὐτοῦ μηδὲ τὸν δάκτυλον ἐκτείνοντες. *Quum Canonem invenerimus eo ſine ulla transgreſſione utamur, citra eum ne digitum quidem extendentes.* Hic *Orat.* 1. ita. Νόμος ἐστὶ παλαιὸς παρὰ τοῦ πρώτου φιλοσοφίαν ἀνθρώποις φήναντος οὑτωσὶ κείμενος. ἅπαντας πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ πρὸς τὸ καλὸν βλέποντας, ἐπιτηδεύειν ἐν λόγοις, ἐν ἔργοις, ἐν ξυνουσίαις, ἐπὶ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς κατὰ βίον μικροῖς καὶ μείζοσι τοῦ καλοῦ πάντως ἐφίεσθαι. *Lex eſt antiqua, ab eo tradita, qui primus Philoſophiam homines docuit, quæ ita habet: Debere omnes ad virtutem & honeſtatem reſpicientes ſtudia ſua ita comparare, ut in dictis factisque, in ſocietatibus, rebusque hujus vitæ omnibus, tam parvis quam majoribus, honeſtatis rationem teneant.* Manet itaque lex antiqui fœderis, omnes omnino homines obligans ad perfectam officii præſtationem.

Ipſa Naturalis conſcientia hæc dictat.

XVI. *Secundum*, quod §. 2. diximus immutabile eſſe, in fœdere operum, hoc erat, non poſſe vitam æternam obtineri aliâ conditione quàm perfectæ obedientiæ. Quod hinc invictè probatur, quia virtute hujus axiomatis Chriſtum oportuit ὑπὸ νόμον γενέσθαι *Gal.* 4. 4. & *juſtitiam omnem implere*, idque eo fine ut δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ, *ut jus legis impleretur. Rom.* 8. 4. Quod jus niſi ſacroſanctum & inviolabile foret, nihil neceſſe fuit, ut Chriſtus ſe legis pacto ad vitam æternam ſuis promerendam ſubjiceret. Ergo hoc quoque ſtat, quod meritum perfectæ obedientiæ extare debeat, cui jus ad vitam æternam inædificetur. Nec refert, an ab ipſo homine, an ab ipſius ſponſore perfecta illa obedientia præſtetur.

Non poteſt vita æterna obtineri, niſi propter perfectam obedientiam.

XVII. *Tertium* quod ut immotæ veritatis propoſuimus, Sanctionem pœnalem ſpectat, pro cujus immutabili & indiſpenſabili juſtitia tot argumentis ſupra pugnavimus, *Cap.* 5. §. 18. & ſequ. ut nihil nunc neceſſe ſit adjicere.

Sanctio pœnalis etiam immutabilis eſt.

XVIII. Quandoquidem tria hæc, Lex, Promiſſio, Comminatio, univerſam Fœderis Naturam, prout à Deo proponitur, abſolvunt, ſi tria illa firmo ſemper talo ſtent, confici exinde videtur, hominem pro ſua quidem parte fœdus violaſſe, ſed a parte Dei nullam Fœderis antiquationem eſſe factam. Attamen, re bene perpenſa, Antiquatio aliqua etiam a parte Dei agnoſcenda eſt. Ea invictè concluditur ex ſubſtitutione Novi Fœderis gratiæ. Ita enim nos argumentari docuit Apoſtolus *Heb.* 8. 13. *Dicendo Novum, antiquavit prius.* Quamvis enim Antiquatio Veteris non neceſſario dicat ſubſtitutionem Novi: tamen ſubſtitutio Novi infallibiliter importat Antiquationem Veteris. Verum quidem eſt, Apoſtolum iſthoc loci non præciſe loqui de Fœdere Operum, ſed de Oeconomia Veteri Fœderis gratiæ quam antiquatam dicit. Nos

Eſt tamen aliqua fœderis operum Antiquatio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tamen bene nitimur illius ratiocinio, quod huic quoque materiæ applicare poſſumus & debemus: ſcilicet omnem ſubſtitutionem Novi Fœderis ſupponere antiquationem Veteris.

Quæ in eo conſiſtit, quod illius virtute nemo nunc ſalvus fieri poſſit.

XIX. Antiquatio iſta Divina in eo ſita eſt, quod Deus declaraverit, neminem hominem vi hujus fœderis amicitiam ſecum habere poſſe, aut vitam æternam conſequi: adeo ut promiſſione fœderis, ac ſpe promiſſi illius juxta id fœdus potiundi, omnes excidiſſe pronunciet. Hoc eſt quod Apoſtolus dicit: *non dari nunc legem, quæ poſſit vivificare, ita ut juſtitia ex lege ſit. Gal.* 3. 21. Huc pertinet τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, quod inculcat. *Rom.* 8. 3.

Ita antiquatum eſt fœdus Operum, ut renovari non poſſit.

XX. Atque ita quidem fœdus illud antiquatum eſt, ut renovari nullo modo poſſit. Si enim fingamus, Deum homini dicere, tu ſi imposterum legem meam perfectè ſerves, eo ipſo tibi acquires jus ad vitam æternam; non renovabit eo hoc ipſum Fœdus operum: Præſupponitur enim jam peccatum extans, quod perfectioni obedientiæ repugnat, quam Fœdus Operum exigit. Aliâ ergo conditione hîc Deus cum homine tranſigeret, quâ veniam prioris peccati faciens, conditionem præſcriberet obedientiæ minus perfectæ, quàm ea erat, quam fœdere operum ſtipulabatur, quod peccatum omne excludens, etiam peccati veniam ignorabat. Imo tantum iſtiusmodi transactio a renovatione Fœderis operum abeſt, ut manifeſta potius Fœderis operum everſio foret. Partem enim fœderis iſtius facit ſanctio pœnalis, qua mortem Deus peccatori interminatus eſt, quam ſi ſine debitâ ſatisfactione condonaret, in fœdus & Veritatem ſuam peccaret ipſe.

Lex antiquata eſt, non quoad rationem normalem, ſed fœderalem.

XXI. Manet ergo lex, prout norma noſtri officii eſt, ſed antiquata eſt eatenus, ut non habeat rationem fœderalem, nec poſſit obire vicem conditionis, cujus præſtatione ipſe homo ſibi jus ad præmium comparare queat. Quo ſenſu Apoſtolus dicit, *nos non eſſe ſub lege. Rom.* 6. 14. ſcilicet ut præſcribente conditionem vitæ. Manet quidem indiſſolubilis nexus inter perfectam juſtitiam & vitam æternam; ita ut hæc ſine illa obtineri non poſſit; ſed poſtquam homo juſtitiâ excidens ſpem præmii decoxerat, Deo liberum fuit vel punire peccatorem juxta meritum ſuum, vel ſponſorem illi dare, qui ejus loco juſtitiam omnem impleret.

Sententia V. D. de aliis modis, quibus Fœdus Operum abolетur.

XXII. Sunt Viri Docti, qui præter hanc abolitionem fœderis operum, quæ quoad poſſibilitatem vivificandi & juſtificandi eſt, alios adhuc quatuor abolitionis gradus hoc ordine enumerant. 1. Quoad *damnationem*, per *Chriſtum*, in promiſſione propoſitum, & fide apprehenſum. 2. Quoad *terrorem* ſive efficientiam metus mortis & ſervitutis, per *promulgationem Fœderis Novi*, factâ peccati expiatione. Quâ factâ, ii qui redemti ſunt, ſunt ſub lege Redemtoris. Ita ut eadem lex, in redemtore abolita ut lex peccati, fiat lex Servatoris, &

justi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

juſtitiam addicat iis qui ſunt ipſius. 3. Quoad *luctum* cum peccato per *mortem corporis*. 4. Quoad *effecta* omnia, per *reſurrectionem* ex mortuis.

XXIII. Sed liceat nobis rationes noſtras proponere, ob quas dubitavimus hactenus, an hæc accuratè ſatis concepta digeſtaque ſint. *Noſtræ circa eam conſiderationes.* 1. Omnia, quæ hîc recenſentur, pertinent ad Fœdus gratiæ: Fœdus autem gratiæ antiquationem Fœderis operum non facit, ſed ſupponit: Utpote cui, niſi illo, quo ſenſu jam dictum eſt, antiquato, locus eſſe non potuerit. 2. Fœdus gratiæ non eſt *abolitio* Fœderis operum, ſed conformatio illius, in quantum Mediator omnes conditiones fœderis implevit, adeo ut juxta Fœdus operum, cui à Mediatore ſatisfactum eſt, fideles omnes juſtificentur & ſalventur. Hoc vult Apoſtolus *Rom.* 3. 31. *Legem igitur irritam facimus per fidem? Abſit. Imo legem ſtabilimus.* Et rurſus. *Rom.* 8. 3. *Ut jus legis impleretur in nobis. Quod ſignificat* (ita Vir Doctus, cujus ſententiam examinamus, in *hunc locum* commentatur) *plene in nos conferri, quod lex, juſtitiæ cauſâ, adjudicat; & proinde noſtrum perfecte fieri, quod mercedem legis meretur.* 3. Ipſa lex fœderis, quæ antea hominem peccatorem addicebat peccato, ſtatu hominis jam mutato per concorporationem cum Chriſto Sponſore, ſine ulla ſui abolitione, abrogatione, & qualicunque mutatione, jam abſolvit hominem a reatu & dominio peccati, & adjudicat homini ſanctificationem & glorificationem, multis gradibus promovendas ad perfectionem illam, quam in reſurrectione mortuorum obtenturus eſt; utpote quæ atteſtari cogitur juſtificationi fœderis gratiæ. Hoc eſt, quod Vir Doctus non incommode dicit, iis verbis quæ mox allegavimus: *Ita ut eadem lex, in Redemtore obolita ut lex Peccati, fiat lex Servatoris & juſtitiam addicat iis, qui ſunt ipſius:* quod fuſe & erudite explicuit in *Rom.* 8. 2. Breviter, eadem lex, quæ homini integro erat Præceptum ad vitam, & homini Peccatori eſt lex Peccati, addicens eum dominio & reatui peccati, in Redemtore fit rurſus lex Spiritus vitæ, teſtans ſibi per Redemtorem eſſe ſatisfactum, & addicens homini, qui per fidem unum cum Redemtore factus eſt, omnes fructus juſtitiæ ad juſtificationem, ſanctificationem, glorificationem. Omnis mutatio in ſtatu hominis eſt, nulla in lege Fœderis, juxta quam homo in quocunque ſtatu judicatur. Quæ ipſo Viro Docto non inobſervata videntur: quando (*Summ. Theolog. Cap.* 31. §. 1. in hunc modum infit. *Quod tamen ita dicimus, ut in eadem lege fundari hanc quadruplicem* pacti de operibus faciendis, quæ cum bono noſtro conjuncta eſt, abolitionem & amotionem, intelligi cupiamus; *non quod virtute legis per ſe ſolam id fieri potuerit, ſed quod interventus Sponſoris & Redemtoris demum id legi fecerit poſſibile.* Accipio hoc, ea, quæ ipſe abolitionem pacti de operibus vocat, in lege operum fundata eſſe. Sed conſiderandum lectori

offero, an non contradictorium ſit abolitionem & amotionem legis fundari in ipſa lege : & an non mirabile dictu ſit, *quod interventus Sponſoris & Redemtoris demum id legi fecerit poſſibile*, ut ſcilicet ipſa ſui abolitionem & amotionem efficeret? Ex quibus omnibus concludo, melius de hiſce rebus tractari, ſub Titulo de *Fructibus & effectis Fœderis gratiæ*, quàm ſub titulo *de Ablitione Fœderis Operum.* Quod nullo modo aboletur, niſi eatenus, quod homini impoſſibile factum ſit propriis operibus ſuis vitam conſequi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

DE Oeconomia FOEDERUM DEI.

LIBER II.

CAP. I.

Introductio ad Tractationem FOEDERIS GRATIÆ.

I. FOedere *Operum* ita *Violato* per *peccatum hominis*, & *Antiquato* per juſtum *Dei judicium*, miſer homo in profundum & inextricabile perditionis Barathrum præcipitatus eſt. Dum ſeipſum, inſtigationi Diaboli auſcultans, propriiſque ratiocinationibus indulgens, injuſtiſſimo raptu *Deo ſubtraxit*, voluitque *ſui ipſius* eſſe, legitimam ſub Deo ſubordinationem reſpuens, (uti filius ille prodigus, *Luc.* 15. 12.) ſcipſum etiam *Diabolo vendidit* ac mancipavit. Injuſtiſſima quidem erant hæc omnia. Neque enim *homo* id juris habebat, ut *ſe* ipſum *venderet*; neque *Diabolus*, ut res *Domini acceptaret*. *Deus* tamen conſiderans hac temeritate & injuſtitiâ hominem pro merito puniri, cuncta hæc, juſto judicio, in pœnam hominis, *ratihabuit*, Hominem *Sibi* ipſi tradidit, ut pauperrimo ſtultiſſimoque Domino; & *Peccato*, uti crudeli Tyranno, ad omnia infanda ipſum continuo adigenti. *Sicut non probatum fuit ipſis Deum in agnitione habere*, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, *tradidit eos Deus in mentem reprobam, ut facerent ea quæ non decent.* Rom. 1. 28. Tradidit item εἰς πάθη ἀτιμίας, *in affectus indecoros.* ℣. 26. ut ita τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει *remunerationem rei convenientem in ſe ipſis acciperent.* ℣ 27. Dedidit denique *Diabolo* in mancipia ἐζωγρημένους ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. *Captivatos ſub ipſo ad id ſius voluntatem.* 2 *Tim.* 2. 26. Omnia juxta legem hanc æquiſſimam: *A quo quis ſuperatus eſt, ei etiam in ſervitium addictus eſt.* 2. *Pet.* 2. 19.

Violato fœdere operum homo ſui ipſius, peccati & Diaboli mancipium factus eſt.

II Accedit etiam quod homo, poſtquam fœderatus Dei eſſe deſiit, *ſine Deo, ſine ſpe in mundo* fuit. *Eph.* 2. 12. Etenim impoſſibile erat homini

Et ſine Deo, ſine ſpe in mundo fuit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

mini rationem aliquam excogitare Deum decentem, quâ, ſalvâ *Veritate*, *Juſtitiâ* ac *Sanctitate* Dei, cum Deo reconciliaretur & in gratiam rediret. Juſta erat quoque lex peccati, hominem peccato ad dominium & damnationem mancipans, & Diabolo ut tortori addicens. Quo ſenſu *captura Diaboli*, *captura Fortis*, τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου de quo *Mat.* 12. 29. dicitur, ſed & *captura juſti*. *Jeſ.* 49. 24. Habebat enim τὸ κράτος τοῦ θανάτου. *Heb.* 2. 14. Et quidem per legem. 1 *Cor.* 15. 56. *Potentia peccati lex eſt.* Nec poterat homo rationem invenire, quâ peccatum damnans, & quidem juxta legem æquiſſimam, juſtè a Deo damnaretur.

Eam tamen fœderis legalis violationem Deus ſtupendis operibus ſuis ut commodam occaſionem ſubſtravit, erecto fœdere gratiæ.

III. Placuit tamen Deo, juxta divitias imperveſtigabilis ſapientiæ ſuæ, violationem hanc fœderis legalis, ſtupendis operibus ſuis ut ἀφορμὴν, & occaſionem ſubſternere. Erecto novo *fœdere gratiæ*, in quo inæſtimabiles Theſauros omniſufficientiæ ſuæ multo clarius panderet, quam ſi omnia feliciter homini ſucceſſiſſent, ſecundum prius fœdus. Hoc oſtenſo, quod incredibile, & ἀκαταπίληπτον, videbatur, Deum *Veracem*, *Juſtum*, *Sanctum*, nihil imminutis, imo multo illuſtriore luce ſplendentibus, adorandis virtutibus iſtis, *Deum* & *ſalutem peccatoris* fieri poſſe. Reperto admirabili mixtura ſeveriſſimæ juſtitiæ ſuæ vindicativæ & ſimul benigniſſimæ miſericordiæ, ſic ut altera alteri nihil detraheret. Quarum virtutum tam illuſtri exercitio ſub fœderæ operum non fuiſſet locus.

Quod, ſi quicquam, attentiſſimâ conſideratione dignum eſt.

IV. Si quicquam ergo attentiſſima conſideratione dignum cenſeri debeat, ſane id Fœdus gratiæ eſt, cujus tractationem nunc agredimur. Hîc via oſtenditur ad meliorem terreſtri Paradiſum, & ad certiorem magisque ſtabilem felicitatem, quam illa erat unde Adamus excidit. Hîc nova ſpes perditis mortalibus allucet, quæ eò gratior eſſe debet, quò inexpectatior obvenit. Hic conditiones offeruntur, quibus æterna ſalus annexa eſt; conditiones non à nobis rurſus præſtandæ, quod animum deſpondere faceret, ſed ab eo, qui vitâ non excedet, antequam vere dixerit, *Conſummatum eſt.* Hic lucidiſſimo ſplendore micant ſtupendæ Dei noſtri Virtutes, Sapientia, Potentia, Veritas, Juſtitia, Sanctitas, Bonitas, φιλανθρωπία, Miſericordia, & quis omnes fando enumeret? nunquam auguſtiori Theatro contemplationi expoſitæ. Quisquis itaque ſalutis ſuæ amans eſt, quisquis ſe in contemplatione virtutum Dei oblectare avet, huc accedat oportet, totumque ſe ſanctæ meditationi Fœderis gratiæ immergat.

Fœderis Gratiæ definitio.

V. *Fœdus gratiæ eſt conventio inter Deum & electum Peccatorem, Deo declarante liberum beneplacitum ſuum de ſalute æterna, omnibusque eo pertinentibus, fœderatis gratis dandis, per & propter Mediatorem Chriſtum: homine autem per ſinceram fidem beneplacito illi aſtipulante.*

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Cap. II.

De Pacto Dei Patris & Filii.

In fœdere Gratiæ duplex eſt conventio. 1. Inter Patrem & Filium: 2 Inter Deum & Electos.

I. VT *Fœderis gratiæ* natura penitius perſpecta ſit, duo imprimis diſtinctè conſideranda ſunt. 1. *Pactum*, quod inter *Deum Patrem* & *Mediatorem Chriſtum* intercedit. 2. *Teſtamentaria* illa *diſpoſitio*, quâ Deus *electis ſalutem æternam*, & omnia eo pertinentia, immutabili fœdere *addicit*. Prior conventio *Dei* cum *Mediatore* eſt: poſterior *Dei* cum *electis*. Hæc illam ſupponit, & in illa fundatur.

Pactum Patris cum Filio explicatur.

II. Quum de Pacto *Patris* & *Filii* loquor, eo nomine intelligo, *voluntatem Patris* Filium *dantis* ut *Caput* & *Redemtorem* electorum, & *voluntatem Filii* ſe ut *Sponſorem* pro iis ſiſtentis, in quibus ratio pacti & conventionis eſt. *Patrem* Scriptura repræſentat, in Oeconomia ſalutis noſtræ, ut *ſtipulantem obedientiam Filii* ad mortem uſque, & pro ea ipſi *repromittentem* nomen hoc ſupra omne nomen, ut caput electorum ſit in gloriâ: *Filium* autem, ut *ſe ſiſtentem* ad faciendam *voluntatem* Patris, *acquieſcentem* iſti *promiſſioni*, *reſtipulantem* denique *regnum* & *gloriam* ſibi *promiſſam*. Quæ ſingula ubi ex Scriptura clare demonſtraverimus, pactum inter Patrem Filiumque intercedere, quod ſalutis noſtræ fundamentum ſit, nullo prætextu poterit negari. Sed diſtincte agamus. 1. Ejuſmodi Scripturæ loca proferentes, quæ in genere quidem, ſed diſerte nihilominus, de hoc pacto loquuntur. 2. Singula, quæ hoc pactum conſummant, enucleatius eruentes. 3. Idem ex Sacramentorum natura, quibus Chriſtus quoque uſus eſt invicte aſſerentes.

Et probatur ex Luc. 22. 29.

III. Pactum hoc expreſſis verbis Chriſtus ipſe docet: *Luc. 22. 29.* Κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου, βασιλείαν. *Et ego teſtamentariâ diſpoſitione addico vobis Regnum, ſicut diſpoſitione teſtamentariâ addixit mihi illud Pater.* Ubi D. Jeſus dicit, ſe vi fœderis & diſpoſitionis alicujus regnum obtinere, uti nos illud obtinemus vi fœderis.

Ex Heb. 7. 22.

IV. Adde *Heb. 7. 22.* Ubi κρείττονος διαθήκης ἔγγυος dicitur, *melioris Fœderis*, vel *Teſtamenti Sponſor*. Sponſor autem Teſtamenti vocatur, non eo præcipuè nomine, quia *pro Deo* & promiſſis illius *nobis* ſpondet, aut quia *pro nobis* ſpondet *nos obedituros*, quemadmodum *Moſes*, uti Sponſor inter *Deum* & *Iſraëlem*, intercedebat *Exod. 19. 3--8.* Quanto Chriſtus major fuit Moſe, tanto præſtantiori modo Sponſor quoque fuit. Sponſio illius in eo conſiſtit, quod *in ſeſe receperit præſtare conditionem illam*, citra quam, ſalvâ juſtitiâ Dei, gratia Dei & promiſſiones ipſius ad nos non poterant pervenire: & quâ præſtitâ omnino illæ ad filios Fœderis perventuræ erant. Niſi ergo ſponſionem Chriſti evacuare, & Socinianis,

peſ-

peſſimis Scripturæ perverſoribus, gratificari velimus, neceſſe eſt Fœdus aliquod concipiamus, cujus conditiones Chriſtus in ſe receperit, ſpondendo apud Patrem ſe eas pro nobis præſtiturum; & quibus præſtitis ſpondere nobis pro Patre poſſit, de gratiâ & gloriâ infallibiliter nobis donanda.

Ex Gal. 3:17. V. Porro *Gal.* 3:17. Paulus διαθήκην quandam narrat προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς χριστὸν, *Pactum* vel *Teſtamentum ante ratefactum a* Deo *in Chriſtum*. Ubi *perſonæ* contrahentes indicantur, ab una parte *Deus*, ab alterâ *Chriſtus*: & *conventio* inter utrumque ratihabita. Et nequis putet Chriſtum hic tantummodo in conſiderationem venire, quatenus *executor* eſt *Teſtamenti* nobis a Deo diſpoſiti, Apoſtolus bis dicit, non, *Chriſtum nobis promiſſum* eſſe, aut, *per Chriſtum nobis promiſſam eſſe ſalutem*, quanquam & hoc verum ſit, ſed *Chriſto ipſi dictas eſſe promiſſiones* ỹ. 16. Chriſtum illud *ſemen eſſe*, ᾧ ἐπήγγελται: *cui promiſerat*, vel, *cui promiſſum factum erat*, ſcilicet de hæreditate mundi & regno gratiæ & gloriæ. Clare itaque hîc διαθήκη, *Pactum* vel *Teſtamentum* aliquod indigitatur, per quod Chriſto a Deo aliquid promiſſum ſit. Nec video quid contradici poſſit, niſi quis per *Chriſtum* intelligat *Caput* una cum *corpore myſtico*, quod, Chriſti unitum, ſimul cum Chriſto unum illud ſemen eſt, cui dictæ ſunt promiſſiones. Quæ quidem nobis non invitis dicentur; modo & hoc teneatur, Chriſtum, qui Caput eſt, & ἐξόχως ſemen Abrahami, a promiſſionibus hiſce neutiquam eſſe excludendum: præſertim, quum promiſſiones corpori ſuo myſtico factæ, & ipſi factæ eſſe cenſeri debeant: quandoquidem & ipſe לקח מתנות באדם *Dona accipit in hominibus*. *Pſ.* 68. 19.

Ex Pſ. 119. 122. Jeſ. 38. 14. Jer. 30. 21. VI. Neque omitti debent loca illa, quibus diſerta *Sponſionis* Chriſti mentio fit. Uti *Pſ.* 119. 122. ערב עבדך לטוב *fide jube pro ſervo tuo in bonum*, id eſt, recipe eum tanquam ſponſor in fidem tuam, ut bene illi ſit. Item *Jeſ.* 38. 14. *Vis mihi* ſit, ערבני, *fide-jube pro me*, eſto mihi vas & patronus. Neminemque eſſe præter ſolum Chriſtum qui ſpondere ita poſſit, Deus ipſe docet *Jer.* 30. 21. *Quis ille* ערב את לבו, *qui fidejuſſit corde ſuo*, vel tranquillavit ſponſione ſuâ cor ſuum, *ut accedat ad me*, peccati expiandi cauſa? Quibus quoque verbis indicatur, quid ſponſio ſive fidejuſſio illa, a Davide & Hizkia petita, contineat: ſcilicet declarationem voluntatis accedendi ad Deum, ad procurandam expiationem peccatorum

Ex Zach. 6. 13. Qui locus brevi παραφράσει explicatur. VII. Denique huc referri poteſt, quod *Zach.* 6. 13. extat; *Conſilium Pacis eſt inter Utrumque*, ſcilicet inter *Virum*, cujus nomen eſt *Germen*, & inter *Jehovam*: nullum enim aliud par hic occurrit. Non erit ab inſtituto noſtro alienum, ut brevi Analyſi ac Paraphraſi lucem aliquam huic loco fœneremus. Verſu hoc & præcedente inſignis Prophetia de *Meſſia* occur-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

occurrit, cujus *perſonam*, *officia*, *gloriam*, brevibus quidem, ſed graphice, propheta deſcribit, tandem ſubjungens *cauſſam* horum omnium, cur Meſſias ſe talem *perſonam* oſtenderit, talia *officia* præſtiterit, talem *gloriam* conſecutus ſit, ſcilicet *conſilium* illud quod inter *ipſum* & *Patrem* eſt, cujus conſilii fructus, quoad nos, eſt *pax*. De *Perſona* Meſſiæ dicit, quod ſit איש, *Vir*. id eſt *Verus* homo, confer *Hoſ*. 2. 9. & quidem *eximius* inter homines, non אדם vel אנוש, quæ voces *miſerabilem hominem* notant, ſed איש ימין *vir dextræ Dei Pſ*. 80, 18. Quia non agitur hic de Chriſto in vilitate ſuæ miſeriæ, ſed in excellentia ſuæ gloriæ. Nomen ejus eſt *Germen*, quippe ex Deo ortum. *Jeſ*. 4. 2. *Mal*: 1: 12. ſtirps nova novi generis, ſive filiorum Dei ſecundum promiſſionem & regenerationem. Adamus ſecundus. Et quidem *Germen*, quod *de ſubter ſe germinabit Aben Ezra*: מאלין, *ex ſemet ipſo*, quod nullo ſatu, nullâ plantatione humanæ manus proveniet aut propagabitur, ſed ex *Virgine* per propriam vim Divinitatis naſcetur. *Officium* ejus eſt *Templum Domini ædificare*, id eſt, eccleſiam electorum *quæ eſt domus Dei*, 1 *Tim*. 3: 15. quam Chriſtus κατεσκεύασε. *Heb*. 3. 4. & *ædificavit*. *Mat*. 16 18. Fundamentum ponens in Cruce ſua, & ſanguinem ſuum dans pro cæmento. Quia autem eodem halitu bis dicitur, *ædificabit Templum Domini*, cogitari poteſt, an præter ædificationem Eccleſiæ, quæ eſt *corpus* Chriſti *myſticum*, non deſignetur reſuſcitatio *corporis* Chriſti *naturalis*, quæ etiam *ædificatio templi* vocatur. *Joh*. 2. 19 21. Hoc facto *accipiet Majeſtatem*, nomen ſupra omne nomen, & *ſedebit* in *Throno Dei*, ut Regium ac Sacerdotale officium in gloriâ exequatur. Unde autem procedunt hæc omnia, & quæ tantarum rerum origo eſt? *Conſilium Pacis*, quod eſt inter *Virum hunc*, *cujus nomen eſt Germen*, & inter *Jehovam*, cujus Templum ædificabit, & in cujus ſolio ſedebit. *Apoc*. 3. 21. Quidnam porro hoc *conſilium* eſt, niſi *mutua voluntas Patris & Filii*, quam conventionis rationem obtinere diximus? Quæ *conſilium* vocatur, tum ob liberam & liberalem utriuſque εὐδοκίαν, tum ob maximam, quæ in eo elucet, ſapientiam. Et conſilium *Pacis*, non Deum inter & Chriſtum, inter quos nulla fuit inimicitia; ſed pacis, procurandæ homini peccatori cum Deo.

VIII. Duo hic videntur opponi poſſe, quibus breviter reſpondendum. 1. Per *duos* hoſce non *Patrem* & *Filium* debere intelligi, ſed *Judæos* & *Gentiles*. 2. Hic agi non de *conſilio*, quod horum omnium *principium* & *cauſa* ſit, de quo loquendum eſſet in *præterito* vel *præſenti*: ſed de conſilio, quod *fructus* ſit interceſſionis Chriſti, de quo Propheta loquitur in *futuro*. Ad *prius* reſpondeo: Expoſitionem illam dictari, non probari. Nulla in præcedentibus hujus capitis diſtincta mentio *Judæorum* & *Gentilium* facta eſt Neque licet nobis quicquam in textum infarcire. Quæ ab aliis afferuntur de Sacerdote ac Rege, vel de munere Sacerdotali ac Regio, vel de Judæis Hieroſolymitanis ac Babylonicis con-

Explicatio illa vindicatur.

orta ſunt. *Noſtra explicatio*, inquit Doctiſſimus *de Dieu*, qui hic nobiſcum facit, *ſimplex videtur & perſpicua*. Neque nova eſt, quum *Hieronymus* quoque referat, hoc membrum de Patre & Filio intellectum eſſe. Ad ſecundum. Nihil eſſe quod nos cogat ita credere, quum verba juxta analyſin & explicationem noſtram ſenſum fundant commodiſſimum, & conventio hæc vix ſignificantiori vocabulo exprimi queat, quam mutui inter Patrem Filiumque conſilii. Quod de temporis differentia additur nullius momenti eſt, nam tempora verborum apud Hebræos ſæpe commutari, & *futurum* pro *præſente* poni, nemo mediocriter doctus ignorat: vide P. 17. 3. צרפתני בל תמצא, *conflaſti me, nihil reperis*, vel *reperïebas*: ad verbum, *reperies*. Similes temporis enallagæ in eodem Pſalmo aliquoties recurrunt. Præterea tum aliquid in Scriptura fieri dicitur, quum ſolemniter factum eſſe declaratur, quarum rerum exempla paſſim obvia ſunt. vid. *Act.* 2. 36. Commode ergo ita verba explicabimus, *Conſilium Pacis inter utrumque eſt*: aut ſi omnino *futurum* urgeas, hic erit ſenſus: In exaltatione Chriſti, & pace ab ipſo cœlitus data, manifeſta erit executio hujus conſilii. Sed neceſſe non eſt eo venire. Nam ſi conſilium hoc interpretemur de conventione illa, quæ inter Chriſtum θεάνθρωπον, quum humanam naturam aſſumens vadimonium obire cœpit, & Patrem eſt, de eo potuit & debuit Propheta in futuro loqui. Facitque id ordine concinno: per effecta ad cauſſam aſcendendo. Hoc modo. Chriſtus θεάνθρωπος ædificabit Spirituale templum Domini, in cujus officii glorioſam mercedem accipiet Majeſtatem, & ſedebit in ſolio Domini. Neque id mirum videri debet. Etenim Chriſtus humana carne ſe veſtiens, certo pacto, cui pax noſtra innititur, pollicebitur Patri ſe ita facturum: Pater viciſſim pollicebitur illi, ſe illub officium ita remuneraturum. Hoc modo fluunt omnia. Confer quæ infra fuſius dicemus *Cap.* 3. §. 2. 3. 4.

Quum Chriſtus Patrem Deum ſuum vocat, pactum innuit.

IX. Huc etiam facit, quod aliquoties in Pſalmis, & alibi, Chriſtus Deum Patrem *Deum ſuum* vocet. Vide inter cætera *Pſ.* 22. 3. & 45. 8. *Jeſ.* 49. 4. 5. & *Joh.* 20. 17. Quæ fœderis formula eſt. Hoc ſenſu Jacobus promittebat, *Jehovam ſibi in Deum fore. Gen.* 28. 21. id eſt, ita ſe totam vitam compoſiturum, uti fœderatum Dei decet. Iſrael ſimiliter *Joſ.* 24. 18. *Jehovæ ſerviemus, nam ipſe Deus noſter eſt*: quod quidem dicebant in ſolemni renovatione fœderis. Similiter in fœdere Deus promittit ſe *Deum* fore *fæderati* ſui, id eſt, Divitias omniſufficientiæ ſuæ oſtenſurum ad ipſius ſalutem. *Jer.* 31. 33. *Hoc eſt fœdus meum, quod pangam cum domo Iſraëlis ... ero ipſis in Deum. Deut.* 26. 17. *Hodie feciſtis dicere Jehovam, ſe vobis fore in Deum.* Ipſa vis vocis id innuit. אלה enim ab אלה *jurare, adjurare*, derivatum, eum notat, cujus eſt jurejurando nos obſtringere ad amorem ſui & fidelem obedientiam, & cui nos Sacramento omnem obedientiam debemus addicere, quique repromittit

ſe

ſe fideli ſervo ſuo omniſufficientem fore ad ſalutem. Qui ergo Deum ſuum *Eloha* profitetur, is ſe ſimul vi fœderis *Dei ſervum* dicit. Nam correlatum τȢ אלה, vel אלהים, eſt עבד *Servus*. ut *Pſ*. 86. 2. תושע עבדך אתה אלהי. *Salva ſervum tuum, tu Deus meus*. Quomodo *Pater Chriſtum* paſſim *ſervum ſuum* vocat. *Jeſ*. 49. 5. 6. Præterea profitetur talis, ſe unice ab illius fœderis promiſſione & teſtimonio pendere. In quibus rebus tota fœderis ratio conſiſtit. Quandoquidem ergo *Chriſtus* Deum Patrem *Deum ſuum* vocat, *Pater* viciſſim *Chriſtum Servum ſuum*, pactum de obedientia & remuneratione uterque eo nomine indigitat.

X. Sed ſpecialius nunc agamus, omneſque fœderis hujus *partes* excutiamus, ut non modo pateat fœdus aliquod inter Chriſtum & Patrem extare, ſed & quid & quale illud fœdus ſit. *Partes Contrahentes* ſunt, hinc *Pater*, quem Chriſtus *Dominium* dicit, *Pſ*. 16. 2. Inde *Filius*, quem Pater *ſervum ſuum* vocat. *Jeſ*. 53. 11. *Lex fœderis* a Patre proponitur. *Joh*. 10. 18. *Hoc præceptum accepi a Patre meo*. &, 12. 49. *Pater qui me miſit, præceptum mihi dedit*. Illi legi *promiſſio* a Patre additur. *Jeſ*. 53. 10 11. 12. *Poſtquam anima ejus ſe poſuerit ſacrificium pro reatu, videbit ſemen &c*. & *Jeſ*. 49. 6 7 8. *Parum eſt ut mihi ſervus ſis ad erigendum tribus Jacobi* &c. *Lege* illa *præſtitâ jus Filio* addicitur petendi mercedem. *Pſ*. 2. 8. *Pete a me, & dabo gentes hæreditatem tuam : & poſſeſſionem tuam terminos terræ*. Hactenus *propoſitio Fœderis* a *parte Patris* : *Acceptatio* a *parte Filii* in his eſt. Quod *legi* fœderis ſe lubens *ſubmiſerit*. *Pſ*. 40. 7. 8. 9. *Aures perforaſti mihi*. hoc eſt me volentem tibi in ſervum mancipaſti, pactus de remuneratione. *Tunc dixi, ecce venio Facere voluntatem tuam, Deus mi, volupe mihi eſt : & lex tua eſt in medio viſcerum meorum*. vide item *Joh*. 14. 31. Neque modo *in ſe ſuſcepit* hoc Filius, ſed & reipſa *præſtitit*, *factus ex muliere, factus ſub lege* : *Gal*. 4. 4 *Joh*. 15. 10. *Ego ſervavi præcepta Patris mei, & maneo in ipſius amore*. Et *Joh*. 8. 39 Ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. Nec vita exceſſit, niſi poſtquam in veritate dixiſſet, τετέλεσται. *Joh*. 19. 30. In curſu hujus obedientiæ Filius ſe *ſolatus* eſt Patris in *promiſſis* ſuis exequendis *fide*. *Dixi, certe merces mea eſt penes Dominum, & remuneratio operis mei penes Deum meum* *Jeſ*. 49 4 Quumque jam propè à curriculi ſui metâ abeſſet, magnâ animi fiduciâ promiſſam ſibi mercedem *poſtulavit*. *Joh* 17. 4. 5. *Glorificavi te in terra, conſummavi opus, quod mihi faciendum dederas. Et nunc glorifica me, Pater, apud te ipſum, eâ gloriâ quam apud te habebam prius quam mundus extaret*. Quid quæſo ad Fœderis perfectam formam deſiderari poteſt, quod hîc deſit?

Singulæ partes hujus Fœderis ex Scripturâ aemonſtrantur.

XI. Denique ex eo confirmari poſſunt hæc omnia, quod Chriſtus *Sacramentis* quoque uſus ſit: non tantummodo quoad *materiale* iſtorum inſtitutorum, quatenus erant præcepta Divinitus mandata, quorum obſervantia virtutis rationem habebat : ſed & quoad *formale*, quatenus erant

Sacramentis quoque Chriſtus uſus eſt, ad

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

erant *ſigna* & *ſigilla Fœderis*; *Deo Patre* per eorum uſum *Filio* obſignante
Fœderis confirmationem, *promiſſionem Fœderalem* de *juſtificatione a peccatis*, non *propriæ* & *perſona-*
lis commiſſionis, vel *omiſſionis* (nulla enim talia fuerunt, 2 *Cor.* 5. 21.
1 *Pet.* 3. 18.) ſed iis quæ voluntariâ *ſponſione ſuſceperat* tanquam propria,
& a quibus ut *ſponſor juſtificatus eſt in ſpiritu.* 1 *Tim.* 3. 16. & de *vitâ æter-*
nâ ipſi ac ſuis conferendâ: & *Deo Filio* in eorum uſu ſe *debitorem fatente*
ad perficiendam omnem juſtitiam: quemadmodum hæc docte obſerva-
ta & explicata ſunt a Clariſſimis Viris, D. *Voetio Diſput.* De *Fide Chriſti*,
ejusque Sacramentorum uſu. *Diſput. Tom.* 2. *p.* 160. & D. *Eſſenio*, *de ſub-*
jectione Chriſti ad legem Divinam Cap. 10. §. 11. Sed nos exemplo rem illu-
ſtremus. In *Baptiſmo* Chriſti clara utrinque Fœderis obſignatio fuit.
Chriſtus declarabat, ſuum eſſe *implere omnem juſtitiam.* Ad id ſe *obliga-*
bat Baptiſmo, Johanni renuenti ipſum baptiſare dicens, *deſine*, *ita nos*
oportet implere omnem juſtitiam. Mat. 3. 15. *Pater* declarabat, ſe *admitte-*
re vadimonium. *In te acquieſco. Luc.* 3 22. Et commonefaciebat eum
de hæreditate: *Tu es Filius meus.* Et *obſignabat* univerſa *Symbolo* deſcen-
dentis *Spiritus Sancti.*

Ad probationem Fœderis hujus a Viro Docto adducitur. Pſ. 16 2.

XII. Hæc quum evidentia ſint, & continentia demonſtrationem
Veritatis ad conſcientiam, nollem huc obtorto collo rapi verſum
2 *Pſal.* 16. *Dixiſti ad Jehovam*, *Dominus es tu*, טובתי בל עליך *bonum*
meum non eſt ſuper te. Quaſi iis verbis contineretur alloquium Dei
Patris ad Filium, quorum ſenſus ſit, nihil a te exigo amplius, quo
mihi ſatisfiat, ut gratia mea præſtetur. Nam ſic ea Vir Doctus
παρφράζει: *Dixiſti ad Jehovam*, &c. Tu, Fili hominis, agnoviſti,
quod Jehova ſit Dominus, eique obedientiam, ut ſervus addixiſti. Tu
diligendo & obediendo uſque ad mortem (ad quam te offers) Dominum
me declaraſti, & perfectâ obedientiâ me honoraſti. Quoad impetratio-
nem fructus, *Bonum meum*, hoc eſt, gratia mea, bona inde dependen-
tia, *non eſt ſuper te*, hoc eſt, tu es τετελειωμένος, abſolutus ac perfectus
Salvator. Quod erat ſuper te, ſive ad quod tu ex ſponſione obligabaris,
ut præſtares, quo bonum meum perveniret ad homines, id præſtitum
eſt a te. Ἀπέχω. נשאתי. Sic על debitionem ſignificat, paſſim in
Hebræorum, etiam in Divinis literis.

Sed minus commodè.

XIII. Verum dura mihi iſta & contorta videntur. Nam 1. Nihil
eſt quod nos faciat cogitare, niſi quia ita cogitare volumus, iis verbis
contineri *alloquium Dei Patris ad Filium*, quum univerſus hic Pſalmus
non habeat ſpeciem Dialogi, ſed unam perſonam repræſentet, con-
tinua oratione loquentem, quam Dominum Jeſum eſſe gravibus ar-
gumentis *Piſcator* evincit. Ipſe Vir Doctus ita loquitur. *Poteſt certe*
hæc Oratio Filio attribui, tanquam ſe ipſum alloquenti. Ergo, inquam ego,
fieri certe poteſt, ut hæc oratio non poſſit continere approbationem Patris
acquieſcentis in obedientia Filii. Si enim Filius animam ſuam allo-
quatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quatur, quæ Jehovæ dixit, *Tu es Dominus : & bonum meum non eſt ſuper Te*, utique *Filius* hoc *Patri* loquutus eſt, non *Pater Filio*. 2. Fateor, ea Verba, quæ Filius Patri, vel Pater Filio dicit, tantam ἔμφασιν habere, ut in ea ἐμφάσει a nemine & nemini dici poſſint, propter τὸ διαφορώτερον, quod in Filio eſt. *Heb.* 1. 4. Sed approbationem perfectiſſimæ obedientiæ Filii, & acquieſcentiam Patris in ea, tam tenuibus verbis exprimi, *Dixiſti Dominus es*, neſcio an facile cuiquam perſuaderi poſſit. Obteſtor quemvis, משכיל שכל טוב ליהוה, *qui eſt intelligens ſcientiæ bonæ Domini*, ut de Levitis dicitur 2 *Paral.* 30. 22. an hæc Scripturæ verba talia ſint, *ut nihil poſſit quisquam comminiſci ad ſenſum eum indicandum commodius & ſapientius*, quod alibi Vir Doctiſſimus requirit, antequam velit animum acquieſcere in ſenſu aſſignato, *Sum. Theol. Cap.* 3. §. 30. 3. Verum quidem eſt τὸ על apud Hebræos nonnunquam *debitionem* ſignificare. Id Doctiſſimus *de Dieu* pridem ex Hebræorum & Arabum quoque ſcriptis obſervavit ad *Gen.* 16. 5. Sed non videtur ea ſignificatio huic loco commoda. Neque enim *bonitatem Dei*, id eſt, gratiam & bona inde dependentia, *Chriſtus Deo debebat*. Neque *gratiam* Dei *debebat* propriè *fidelibus*. Sed vi pacti *obedientiam debebat* Deo: quâ præſtitâ *Deus debebat Chriſto* & *iis*, *qui Chriſti ſunt*, *mercedem* pacto promiſſam, quæ Chriſto datur κατ' ὀφείλημα. Poſſet ſignificatio debitionis urgeri, ſi dictum eſſet, *lex mea*, aut *ſatisfactio juſtitiæ meæ*, aut ſimile quid, *non eſt ampluis ſuper te*. Sed ut hæc verba, *Bonitas mea non eſt ſupra te*, ita explicentur, *non debes bonitatem meam amplius*, & iis rurſus hic ſenſus affingatur, *omnia feciſti, ad quæ obligabaris, quo bonitas mea ad homines perveniret*; mira torſione opus eſt. Et merito dubito, an cuiquam in mentem venire poſſit, eam *explicationem ſimpliciſſimam & pleniſſimam atque ordini Sermonis accommodatiſſimam eſſe, talem denique, ut quis eam cum verbis Scripturæ conferens, non poſſit comminiſci quomodo ea res ſapientius efferri debuerit, & in ea lucem, veritatem, ſapientiam indicibilem animadvertat*. Has enim interpretandi leges ipſe ſibi Vir Doctiſſimus figit. *Sum. Theol. Cap.* 6. §. 38.

XIV. 4. Alius ſenſus ex Pſalmi verbis elici poteſt, qui nihil duri nec contorti habet, & ſapientiam Deo dignam continet, hoc modo. Dominus Jeſus Sanctis meditationibus intentus, animam ſuam, ideſt, ſe ipſum, alloquitur. Narratque ſe in meditatione ſua dixiſſe Jehovæ Patri, *Tu Dominus es*, Tibi ſoli per te ipſum ad felicitatem omnem ſufficientiſſimus. Quapropter toto hoc opere mediationis meæ, & univerſâ adeo obedientiâ meâ, nihil tibi novæ aut majoris beatitudinis accedit, neque ſatisfactione meâ locupletari potes. *Bonitas mea non pertingit ad te.* Tu nihil inde emolumenti percipis. Omnis fructus ſatisfactionis meæ ad pios & electos tuos pervenit. *Conf. Job.* 22. 2. & 35. 7. Ad priorem locum elegans eſt Nachmanidæ commenſatio, *Genuinus ejus loci ſenſus eruitur.*

 phraſi

phraſi cum textu noſtro apprimè conveniens. ינזור כי אין בהעשות הטוב לאלהים טובה *Definit nihil boni Deo accedere, quando fit bonum.* Omnia hæc veritatem continent ſalutarem, edocentia nos de *omni-ſufficientia Dei*, cui nihil novi boni aliunde accedere poteſt, & de *fructu ſatisfactionis* Dominicæ in *pios* redundante; & verbis ac analogiæ totius Pſalmi accommodatiſſima ſunt. Etenim על pluries in Scriptura idem valet quod אל, *ad.* Locum unum atque alterum proferam, qui mihi de his meditanti in lectione Scripturarum occurrit. Quod Micha dicit *Cap.* 4. 1. נהרו עליו עמים *confluent ſuper eum populi*; id Jeſaias *Cap.* 2. 2. ita exprimit נהרו אליו כל הגוים *confluent ad eum omnes gentes.* Ubi על & אל eâdem ſignificatione ſumuntur. Similiter 2. *Paral.* 30. 1. *Literis ſcripſit* על אפרים id eſt, *ad Ephraimitas.* Magis adhuc ad rem facit, quod extat 1 *Sam.* 1. 10. תתפלל על יהוה, *orabat ad Dominum.* & *Pſ.* 18. 42. *Implorant* ..... על יהוה *ad Dominum & non reſpondet ipſis.* Interdum idem ſignificat quod עד *uſque ad*: ut 2 *Paralipo.* 32. 5. ויעל על המגדלות, *& eduxit* (murum) *uſque ad turres*, neque enim credibile eſt murum ipſas turres altitudine ſuperaſſe. *Jer.* 4. 18. נגע על לבך *pertingit ad cor tuum.* Adde alia ex Glaſſio Phil: Sacra. p: 773. Quum itaque uſus hujus particulæ admodum latus ſit, nulla ratio nos cogit, ut eam reſtringamus ad ſignificationem *debitionis*, quæ huic loco non eſt commoda. Satius eſt ut pro veritate firmioribus argumentis pugnemus.

Pacti hujus inter Patrem & Filium præſtantiſſimi Theologi meninerunt; ſic ut pro nupero & ſingulari ἑυρήματε *traduci non debeat.*

XV Quandoquidem doctrina de *pacto Patris & Filii*, toties & tam diſerte in Sacris Literis tradita eſt, injuſte pro novo & nupero ἑυρήματι traducitur. Licet paucos reperiam, qui materiam hanc ex profeſſo tractaverint, video tamen præſtantiſſimos & accuratiſſimos Theologorum fœderis hujus aliquando meminiſſe. Taceo nunc *Arminium*, non indiligenter de hoc pacto diſſerentem, in Oratione, quam habuit pro gradu, ex qua quædam adducit & laudat ſubtiliſſimus *Ameſius* in *Reſcriptione ad Grevinchovium Cap.* 1. *Ameſius* ipſe in *Anti Synodalibus*, *De morte Chriſti Cap.* 1. §. 5. diſtinctionem aliquam Remonſtrantium hoc abſurdo premit, *quod fœdus cum Chriſto initum (videbit ſemen, & delectatio Jehovæ per eum proſperabitur) neget eſſe ratum.* *Gomarus* de baptiſmo Chriſti agens *ad Mat.* 3. 13 dicit eum *Chriſto fuiſſe fœderis cum Deo ſignificationem & obſignationem; quod videlicet Deus fuerit ejus Deus & Salutis dator; ipſe vero ad perpetuam obedientiæ gratitudinem ei præſtandam obſtrictus.* Similiter *ad Luc.* 2. 21 de circumciſione Chriſti, dicit *fuiſſe eam ſignificationem & obſignationem fœderis cum Deo. Quod fœdus in eo conſiſtebat, partim quod Deus Chriſti eſſet Deus, ſecundum promiſſionem generalem, ei quo-*

que

que (ut ſemini Abrahami Gal. 3. 16.) *factam Gen.* 17. 7. *& ſecundum ſententiam de eo ſingularem*, *Pſ.* 45. 8. *& Heb.* 1. 9. *partim quod Chriſtus ad voluntatis Dei obedientiam eſſet obſtrictus*. *Joh.* 6. 38. *Mat.* 5. 17. vide eundem *Diſp. de Merito Chriſti* §. 1. Doctiſſimus *Cloppenburgius Diſp.* 3. *De Fœdere Dei*, materiam hanc non attingit duntaxat, ſed fuſe & accuratè pertractat. Celeberrimus *Voetius Diſp. t.* 2. *p.* 266 *Subjectus fuit (Chriſtus) pro nobis legi ſpeciali de exſolutione debiti noſtri per pœnas condignas, quà Mediator & Sponſor noſter, juxta fœdus cum Patre initum.* Ejuſdem Collega & Diſcipulus *Eſſenius, de ſubjectione Chriſti ad legem. Cap.* 10. §. 2. *Obſignatio promiſſionis Divinæ fœderalis revera etiam locum habuit in Chriſto, juxta locum Jeſ.* 53. 10. 11. Quin neque Pontificiis Doctoribus ignota hæc Doctrina fuit. *Tirinus ad Jeſ.* 53. 11. ita commentatur, ut doceat Prophetam ibi explicare *pacta conventa inter Deum Patrem & Chriſtum*, quibus pro paſſione & morte Chriſti decernantur præmia, redemptio, juſtificatio, & glorificatio omnium hominum, qui Chriſto fideles adhæſerint. Unde liquet non eſſe hos conceptus de *pacto Patris & Filii*, *ſingularitatis* infamiâ notandos.

CAP. III.

Natura Pacti inter Patrem & Filium fuſius explicatur.

I. QUum pactum Patris & Filii totius Salutis noſtræ fundamentum ſit, non abs re erit pedem hic aliquantisper figere, & ulterius meditando inquirere: 1. Unde hujus pacti *initium* arceſſi debeat, & *quibus* temporum *momentis* tandem *conſummatum* ſit. 2. Quid *lex fœderis* contineat, *quatenus* & *ad quid* Filium *obliget*. 3. An potuerit Filius *pactum* illud *non ſubire*, aut *illi ſe ſubducere*, & renunciare. 4. Quale & quantum *præmium* Filio promiſſum ſit, vi pacti obtinendum.

Quatuor proponuntur fuſius hoc capite explicanda.

II. Pacti hujus *tria* quaſi *momenta* conſidero. *Initium* illius quærendum in *æterno* Adorandæ *Trinitatis conſilio*: quo *Filius* Dei *a Patre*, approbante *Spiritu Sancto*, generis humani Salvator conſtitutus eſt, eâ conditione, ut in plenitudine temporis ex muliere & ſub lege fieret, quod *Filius* ſe facturum *ſpoſpondit*. Huc Petrus ſpectat, quum Chriſtum *præcognitum* dicit *ante jacta mundi fundamenta*. 1 *Pet.* 1. 20. Huc quoque facit, quod Summa Sapientia de ſe ipſa teſtatur, *Prov.* 8. 23. *Ab æterno uncta ſum* h. e. meâ Patriſque voluntate, quæ una eſt, deſtinata ſum ad officium Mediatorium in tempore peragendum. Paulus item docet

Initium hujus pacti eſt in æterno conſilio Trinitatis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

docet, *nos in Chriſto electos eſſe ante jacta mundi fundamenta. Eph.* 1. 4. Conſequenter ipſe Chriſtus ab *æterno conſtitutus* eſt Salvandorum *Caput*, & illi *ipſi dati ſunt*, *Joh.* 17. 6. pro quibus ſalutem mereretur, & in quibus glorioſus & admirabilis fieret. Ex hac conſtitutione Filius ab æterno peculiarem σχέσιν erga Salvandos habuit. Unde liber Vitæ ſpeciali appropriatione *Agno* adſcribitur *Apoc.* 13. 8. quippe continens deſcriptionem peculii ab æterno *Agno* aſſignati: Hinc quoque factum, quod Deus admirabili ſapientiâ ſuâ multa ita diſpoſuerit in ſtatu hominis integri, ut eorum attenta recordatio poſt lapſum, & collatio cum iis, quæ tunc revelata erant, hominem commonefacere potuerit, conſilii hujus Divini: uti ſupra *Cap.* 6. §. 3. oſtendimus.

Secundum momentum in interceſſione mox poſt lapſum cœpta.

III. *Secundum momentum* pacti hujus pono in *interceſſione* illa Chriſti, qua mox poſt lapſum hominis, Deo per peccatum jam offenſo, ſe obtulit ad ea actu præſtanda, quæ ab æterno ſpoſponderat, dicens, dediſti eos mihi, ego pro illis ſatisfaciam, atque ita efficiens, ut verbum gratiæ illis proponeretur, & fœdus gratiæ cum illis erigeretur. Ita Chriſtus *actu Mediator conſtitutus* & talis *declaratus* fuit mox poſt lapſum: & *vadimonio obito* multa cœpit *agere*, quæ ad Mediatoris officia pertinent. Ut *Propheta* & Divinæ voluntatis interpres, ea quæ ad electorum ſalutem faciunt, jam tum Spiritu ſuo revelavit, & per miniſtros præconiavit. *Jeſ.* 48. 15. 1 *Pet.* 1. 11. & 3. 19. Imo ipſe ſub nomine *Angeli* quandoque apparuit, ſuos de conſilio Dei edocens. Ut *Rex* Eccleſiam collegit, populumque ſibi formavit, in quo per verbum & Spiritum ſuum regnum obtineret. Fuit enim *Filius* Dei, qui dixit Iſraëli, *eritis mihi ſacerdotale Regnum. Exod.* 19. 6. & qui plus quam *Regiâ Pompâ* legem ſuam promulgavit in Sinai. *Act.* 7. 38. & quem Jeſaias vidit ut *Regem inſidentem ſolio. Jeſ.* 6. collat. cum *Joh.* 12. 41. Ut *Sacerdos* peccata electorum in ſe ſuſceperat, *expianda ſacrificio* corporis ſui, in plenitudine temporis ſibi adaptando. Cujus virtute, quum Sponſor eſſet bonæ fidei, *interceſſit* etiam pro electis, volens ut reciperentur in ſalutem, dicens, *ſalva eum, ne deſcendat in foveam, Inveni* λύτρον. *Job* 33. 24. Cujus enim *Angeli* eſt ita loqui, niſi *Angeli fœderis*, qui jam tum *Angelus* dicebatur, antequam veniret in carne, quia peragebat ea, quæ ab hac miſſione futura pendebant? Is eſt *unus è mille*, Dux exercitus Angelorum fidelem quemque cuſtodientis, *portans vexillum ſupra Myriadas. Cant.* 5. 10. Ita etiam Archangelus Michaël (quis autem ille niſi Dominus noſter Jeſus Chriſtus?) *Dan.* 10. 13. vocatur אחד השרים הראשנים *unus primorum principum*, hoc eſt, eximius inter primos: quippe qui eſt השר הגדול *Princeps ille magnus. Dan.* 12 1. Illius eſt *indicare homini rectitudinem ejus*, tam *Dei*, quam *hominis* rectitudinem. Illius eſt כפר *propitiatio, quem Deus propoſuit* ἱλαςήριον *Rom.* 3. 25. Confer quoque *Zach.* 1. 12. 13.

IV. Ter-

Tertium in aſſumtione Naturæ humanæ.

IV. *Tertium* pacti hujus *momentum* eſt in *aſſumtione Naturæ humanæ*, quando *aures ſibi perforari* paſſus eſt, confer *Pſ.* 40. 7. cum *Heb.* 10. 5. id eſt voluntarium ſervum ſe Deo mancipavit, ex amore Domini ſui, Patris, & uxoris ſuæ, Eccleſiæ, ac ſpiritualium liberorum ſuorum, (talibus enim voluntariis ſervis aures perforabantur *Exod.* 21. 5. 6.) γενόμενος ὑπὸ νόμον. *Gal.* 4. 4. *legi ſe ſubjiciens.* Id quod octavo poſt nativitatem die ſolemniter *circumciſione* ſuâ teſtatus eſt, quâ *debitorem ſe fecit univerſæ legis ſervandæ. Gal.* 5. 3.

Variæ conſiderationes legis Fœderis, & Mediatoris cui lex illa data eſt.

V. *Lex Mediatori* propoſita dupliciter conſiderari poteſt: 1. Ut *norma naturæ & officii* 2. Ut *conditio Fœderis. Mediator* ipſe conſiderari poteſt tripliciter. 1 Qua *Deus.* 2. Qua *Homo.* 3. Qua *Mediator* θεάνθρωπος. Hæc diſtincte inter ſe conferenda ſunt.

Mediator quà Deus nulli legi ſubeſt.

VI. *Filius* quà *Deus* præciſè, *nulli legi*, nulli perſonæ ſuperiori *ſubjectus* fuit, aut *ſubjici potuit*: Hoc enim repugnat Deitati, quam veram, quam eandem cum Patre Filium habere, *qui rapinam non duxit* τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, nunc ſupponimus. Deitati nulla ſubjectio, ſed ſumma ὑπεροχὴ competit, neque aliter ea concipi poteſt. Eo reſpectu eſt *Rex Regum*, & *Dominus Dominantium*. 1 *Tim.* 6. 15. *Chriſtianus eſt qui credit, Patris, Filii & Spiritus Sancti* μίαν εἶναι θεότητα ἐν ἴσῃ ἐξουσίᾳ, *ſub pari Majeſtate unam eſſe Deitatem, qui vero contra jam dicta docet, Hæreticus eſt:* dixit olim Juris conſultus.

Sponſio æterna Filii nullam Deitatis ſubjectionem importat.

VII. Neque obſtat quod Filius *ab æterno ſpoſponderit* pro hominibus, & inde peculiarem aliquam σχέσιν acceperit erga homines Salvandos. Illa enim ſponſio, quum nil niſi glorioſiſſimus actus Divinæ voluntatis Filii ſit, id agentis, quod, niſi Deus, nemo poteſt agere, nullam hactenus ſubjectionem importat: id ſolum dicit, fore aliquando, ut perſona illa Divina, carne aſſumtâ, in forma ſervi appareat. Atque hac ſponſione obedientiæ, in humanâ naturâ, ſuo tempore, peragendæ, *Filius, qua Deus*, non magis ſubjecit ſe *Patri*, quam *Pater* ſe ſubjecit *Filio* ad debitionem mercedis, pollicendo illi jus ad poſtulationem præmii. Omnia hæc θεοπρεπῶς concipienda ſunt.

Neque Angeli nomen ante incarnationem Filio applicatum.

VIII. Nec urgeri debet, quod *Filius* etiam *ante incarnationem* מלאך, *Angelus*, dicatur: *Gen.* 48. 16. *Exod.* 23. 20. Eo enim non ſignificatur ulla Filii minoritas, ante præſtitutum incarnationi temporis articulum: ſed tantum σχῆμα apparitionis, apparitionibus angelorum ſimile, præſignificans futuram olim miſſionem in mundum.

Quà homo ſubjectus fuit Legi morali.

IX. Quà *homo* ſine dubio ſubjectus fuit legi *Morali*, in quantum *naturæ & actionum* humanarum *norma* eſt. Repugnat enim, ut ante probavimus, creatnram rationalem, qualis humana Chriſti natura eſt, exlegem eſſe. Atque hoc quidem modo per legem obligatus fuit: 1. Ut *Sanctitatem naturæ* ſuæ a primâ conceptione *inditam immaculatam* ſervaret: 2. Ut eam *vitâ* atque *actionibus* cunctis accuratiſſimè

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

exprimeret, ex toto corde, èx totâ animâ, atque omnibus viribus: 3. Ut in ea ad curriculi ſui *finem*, nullis tentationibus fatiſcens, *conſtanter perſeveraret*.

Qua Iſraëlita ſubjectus fuit legi Cerimoniali & Politicæ.

X. Quamque non *homo* duntaxat Chriſtus, & communis mundi incola, ſed & *Iſraëlita*, id eſt, *Eccleſiæ Veteris Teſtamenti membrum*, & *Reipublicæ Judaicæ civis* fuerit, ſubjectus etiam fuit *Legibus Cerimonialibus* & *Politicis*, vigorem tunc adhuc ſuum ex inſtitutione Dei obtinentibus. Vi harum Legum Chriſtus *Sacramentis Veteris Teſtamenti* uſus fuit, *feſta* obſervavit, ad *Templum* acceſſit, ſeque ut obſequentem *ſubditum* ſub Legitimo *Magiſtratu* geſſit. Obedientiæ Legum *Cerimonialium* ſe initiavit per *Circumciſionem*. Obedientiam Legum *Politicarum* profeſſus ſolutione τῶν διδράχμων. *Mat.* 17. 24. 25.

Cui ſubjectioni non obſtant loca Mat 12. 6. 8 & 17. 26. 27.

XI. Opponi poſſet, quoad *Cerimonialia*, quod Chriſtus ſe *majorem Templo* profeſſus ſit *Mat.* 12. 6. & *Dominum Sabbati*. v. 8. quoad *Politica* quod confecerit ex eo, quod *Filius Dei* eſſet, ſe a didrachmis pendendis liberum eſſe. *Mat.* 17. 26. 27. Sed ſolutio petenda ex varia Chriſti σχέσει. Utique qua *Deus* & Dei *Filius*, *Dominus Legis* eſt, ipſe *Legislator*, qui ratione Naturæ Divinæ poteſtatem habuit diſpenſandi de præceptis juris poſitivi mutabilis. Et ſi ipſe, homo factus, id urgere vellet, ſe *Dei Filium eſſe*, eoque nomine ſe gerere ἴσα θεῷ, *ut Deo par eſt*, eo reſpectu neque templi Ephori, neque Cæſaris Quæſtores, quicquam ab ipſo, ut minore, exigere poterant. Sed non placuit Chriſto jus illud ſuum exequi; ſatius habuit ſe gerere ut עבד מושלים *ſervum eorum, qui dominantur*. *Jeſ.* 49. 7.

Quà Mediator dupliciter ſub lege eſt

XII. Quâ *Mediator* & *Sponſor* adhuc alio modo ſub lege eſt: idque dupliciter. 1. Ut *imperante conditionem* perfectæ obedientiæ, ſub qua ipſe cum ſuis particeps fieret felicitatis. 2. Ut *obligante* ad *pœnam* debitam electorum peccatis, quæ in ſe ſuſceperat.

Primò, ut imperante conditionem, ſub qua ipſe cum ſuis particeps foret felicitatis.

XIII. Quoad prius. Si placuiſſet Filio Dei in carne apparere, non ſub qualitate *ſponſoris*, neceſſario ſanctus homo fuiſſet, & conformis legi Dei, quæ humanæ naturæ data eſt. Omnis enim homo, quatenus homo eſt, tenetur Deo ſubjici ad omnem juſtitiam & Sanctitatem, cujus deformatio lege Dei continetur. Verum *confœderatione perſonali* Mediatoris, ad abſolutam illam, nunquam in æternum finiendam, naturæ ſubjectionem, acceſſit altera ad ſubjectionem obligatio, certi temporis curriculo definita, quod Apoſtolus vocat *dies carnis* Chriſti *Heb.* 5. 7. quando Chriſtus legi obediens, non in ſtatu poſſidendi ſed merendi beatudinem erat. Legem conſiderans, non modo ut *normam vitæ*, ſed & ut *præſcribentem conditionem* acquirendæ beatitudinis. Nihil enim impediebat, ſi noſtræ ſalutis procuratio ſecludatur, cur non ſemper a conceptionis ſuæ initio gloriam & beatitudinem poſſideret. Quandoquidem Filius erat, eo ipſo erat hæres omnium. Sed voluntariæ confœderationis fuit, quod *quum Dives eſſet* 2 *Cor.* 8. 9. & ab initio aſſumtæ huma-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

manitatis ſe poſſet gerere ut Deo parem, *noſtri cauſa pauper factus ſit*. Quam ſubjectionem ſub lege, ut *imperante conditionem beatitudinis*, diſtinguendam eſſe ab altera illa abſoluta, ſub lege, ut *norma Sanctitatis*, hinc liquet, quod Chriſtus illam nunc exuerit, hac manente & manſura in æternum.

Quod quum noſtri cauſa in ſe ſuſceperit, meritò obedientia ipſius activa nobis imputatur.

XIV. Utilitas hujus diſtinctionis magna eſt, ad ſolvendum *problema* illud, *quomodo Chriſti obedientia activa*, quam vocant, licet minus commode, *nobis imputari queat, quum eam pro ſe ipſo, uti homo, debuerit*. Nam præterquam quod *noſtri* cauſa *homo factus* ſit, non eo ipſo quod homo erat, erat ſub neceſſitate merendi vitam æternam juxta fœdus legale. Extra *vadimonium obitum* conſideratus, quà θεάνθρωπος, ſe ipſum poterat eximere omni indigentiâ, omnique merendi neceſſitate; adeoque in & per naturam humanam, a primo incarnationis momento, glorioſe exercere poteſtatem omnem in cœlo & in terra; Fluit enim hoc ex unione humanitatis cum perſona Filii Dei. Sed quod ſe legi ſubjecerit ut præſcribenti conditionem beatitudinis, hoc totum ex *voluntaria confœderatione* eſt; noſtri cauſa obita. Quod omni jure nobis imputari & poteſt & debet. Hæc magnus *Gomarus* etiam in animo habuiſſe videtur, quum *ad Phil*. 2. 9. *p*. 195. *a*. ita commentatur. *Propter nos & ſua gloriâ ad tempus caruit, qua juſte frui poterat, & ſe ad mortem crucis maledictam demiſit; quum eam, ſi meritum ſpectes & potentiam, declinare potuiſſet.*

Secundo, ſub lege fuit ut obligante ad pœnam.

XV. Præterea Filius Dei vi pacti ſubjectus fuit *maledictioni legis, factus maledictio pro nobis. Gal*. 3. 16. Quum enim lex ab homine peccatore *pœnam* quoque exigeret, & Chriſtus ſe ſponſione ſuâ obligaret ad univerſum legis jus complendum, neceſſe fuit, ut *veniret in ſimilitudine carnis peccatricis, quò peccatum damnaretur in carne. Rom*. 8. 3. Quæ ſimilitudo carnis peccatricis in eo conſiſtit, quod Chriſtus a primo ortu variis miſeriis, tam quoad corpus, quam quoad animam obnoxius, tandem eâ morte, in quâ omnigenæ maledictionis luculentiſſima indicia ſe oſtentabant, ærumnoſæ vitæ curriculum terminaverit. Ita enim peccatorem vivere & mori juſtum erat. Ab his miſeriis, talique morte, Chriſtus, ſimpliciter ut *juſtus homo* conſideratus, liber eſſe poterat. Sed poſtquam *voluntariâ ſponſione* ſe ſemel legi pro nobis ſubmiſit, etiam huic ſanctioni legis ſatisfacere tenebatur, quæ mortem peccatoribus interminata eſt. Omnia hæc quum ex *ſponſione* Mediatoria proveniant, ad Chriſtum *quà Mediatorem* pertinent.

An in Chriſto Mediatore utraque Natura ſe aliquo modo ſubjecerit legi?

XVI. Quandoquidem autem in Chriſto, quà *Mediatore*, naturarum *Divinæ* & *humanæ* unio occurrit, reſtat difficultas hæc expedienda, an *Utraque* natura ſe legi aliquo modo ſubjecerit. De *humana* id aſſerere nihil vetat, ut multoties jam oſtendimus. De *Divina* id plane negandum videtur, ex iis quæ ſupra §. 6. adſtruximus. Sed quum

P 2 huma-

humana natura ſine Divina Mediatorem non abſolvat, non videtur Mediator, quâ talis, ſubjectionem ſub lege ſpoſpondiſſe, niſi Divina quoque ejus natura in ſubjectionis hujus conſortium trahatur.

Divina Natura Filii licet propriè ſe non ſubjecerit, diſſimulavit tamen aliquo modo Majeſtatem ſuam ſub aſſumta forma ſervi.

XVII. Ad quam difficultatem tollendam accurate diſtinguenda ſunt, *utraque natura ſeorſim* ſpectata, & *perſona* θεανθρώπȣ, ex *utraque natura unitis* conſtans. Utraque natura convenienter ſibi ac proprietatibus ſuis operari debuit. *Divina Natura*, prout characteriſata eſt in Filio, quum non potuerit *vere* ac *realiter ſubjici*, hoc fecit vi pacti, ut, *non exeruerit* nec *oſtenderit* omnem magnificentiam ſuam in aſſumtâ natura ſervi, neque obſtiterit, quo minus natura illa ſibi unione hypoſtaticâ unita veram ſervitutem ſub lege ſerviverit, tam quoad pactum de præmio, quam quoad Sanctionem pœnalem. Quæ quidem non fuit Divinæ ſuperioritatis realis *abnegatio*, ſed illius *Oeconomica* quædam ad tempus *occultatio*.

Humanæ naturæ non tantum naturalis ſubjectio competit, ſed & ſingularis quædam obligatio ex unione Hypoſtatica illi ſuperacceſſit.

XVIII. *Humana natura realiter* & *proprie* legi ſubjecta fuit: imo ex *Unione Hypoſtatica ſingularis* quædam obligatio humanæ Chriſti naturæ ſuperacceſſit, conſideratæ in *relatione* ad *vadimonium* pro nobis ut Fratribus ſuis obeundum. Quum enim homines omnes teneantur ita Deum amare, ut gloriam ejus, quæ in juſtificatione & Sanctificatione peccatoris maxime elucet, ante omnia quærant; & ita proximum amare, ut fratrem ex peccato & miſeria cupiant liberare, ſuopte etiam diſcrimine, ſi fieri poſſit; nemo autem merus homo id facere poſſit, Chriſtus homo, qui ſimul Verus Deus eſt, ideoque ſuâ obedientia & paſſione, hanc Dei gloriam, & Fratrum ſuorum ſalutem promovere poteſt, eo ipſo obligatus fuit, ad omnia illa obeunda & ſubeunda, in quibus hic intenſiſſimus amor Dei & proximi ſe conſpiciendum præberet. Quum ſolus id ex omnibus potuerit, ex omnibus id effectum dare debuit. Quod cæteris incumbebat velle *ſub conditione*, uti amoris hujus ſtricturam in Moſe *Exod.* 32.32. & Paulo *Rom.* 9.3. videmus, id Chriſto homini incumbebat *abſolute*, quoniam, eò quod θεάνθρωπος erat, abſolute id præſtare poterat.

Perſonæ θεανθρώπῳ communiter aſcribenda eſt relatio inferioris ad ſuperiorem ex conſtitutione.

XIX. *Perſonæ θεανθρώπῳ communiter* aſcribenda eſt relatio inferioris ad ſuperiorem ex conſtitutione, ut ita, tum agendo, tum patiendo, ea perficerentur, pro conditione ſingularum naturarum, quæ ad ſalvationem noſtri requirebantur: adeo ut ipſa obedientia & paſſio, non tantummodo humanæ naturæ approprianda, ſed ut ἀποτελέσματα vere θεανδρικῶς habenda ſint. Si hoc non forent, abeſſet illis infinitæ dignitatis precium, nec ſufficerent ad noſtri Redemtionem. Hinc *is, qui in forma Dei eſt*, dicitur *ſe ipſum exinaniviſſe, & obediens factus ad mortem Phil.* 2.6.7.8. & *Dominus gloriæ crucifixus*. 1 Cor. 2.8.

An Chriſtus quà Mediator Patre minor ſit?

XX. Diſquiri hic ſolet, *an Chriſtus, quà Mediator, Patre minor, eique ſubordinatus ſit?* Sed facile controverſia hæc inter Orthodoxos componi poſſe videtur. Si Mediator in *ſtatu humiliationis*, & forma

ſervi

ſervi conſideretur, utique Patre minor, & ei ſubordinatus eſt. Non de humana duntaxat naturâ, ſed de ipſo ſeſe, in illo ſtatu, ipſe dixit *Joh.* 14. 28. *Pater Major eſt me.* Imo ipſa *functio Mediatoria* in ſeſe *œconomicam* quandam *minoritatem* importare cenſenda eſt; quippe deponenda, quum omnia erunt conſummatiſſima, & ipſe *Deus erit omnia in omnibus.* 1 *Cor.* 15. 28. Ita tamen ut ſponſio hæc & mediatio, & adductio hominis lapſi ad Deum, & gratiam, & gloriam, adeo non infra eminentiam Deitatis ſit, ut gloriam hanc Mediationis omnibus creaturis incommunicabilem aſſerere non dubitemus. Gloria Jehovæ eſt, eſſe Juſtitiam Iſraëlis. Hanc gloriam non dat non-Deo, τῷ Mediator non dicit mere ſervum Dei, ſed & Magnum Deum & Servatorem; qui ut gratiæ Salvificæ cauſſa prima & principalis, Patri æqualis, operatur in ſe ipſo noſtram cum Deo reconcilationem, per Naturæ humanæ ſubjectionem & obedientiam, abſque qua nec ſervitutem ſervire, nec Patri obedire poterat Filius coæqualis.

XXI. Tertium, cujus inquiſitionem polliciti ſumus, hoc erat: *An potuerit Filius pactum illud non ſubire, aut illi ſe ſubducere?* Ad quam quæſtionem diſtincte rurſus reſpondendum. 1. Si *Filius* quà *Deus* conſideretur, totum hoc pactum liberrimi conſilii fuit. Nulla erat neceſſitas, neque eſſe poterat, quæ Filium Dei, quâ talem, ad ſponſionem hanc obligaret. Mera hic εὐδοκία, indebita ac liberalis plane φιλανθρωπία, pura puta gratia eſt. 2. Si conſidetur quà *homo*, libere quidem & ſpontanee, non coactus, vadimonium obivit, non potuit tamen ſine peccato, quod ab ipſo quam alieniſſimum eſt, ſe ſponſioni huic ſubducere. Quod ita demonſtramus.

Filium quà Deum nihil ad hanc ſponſionem obligabat, cui qua homo ſe non potuit ſubducere.

XXII. 1. Humana Chriſti, quod ſæpius diximus, non potuit eſſe exlex. Lex, cui naturaliter ſubeſt, eſt *lex Regia caritatis.* Quæ quidem non *formaliter*, prout homini integro lata fuit, ſed *eminenter* tamen hoc præceptum continet, quod Johannes inculcat, *Epiſt.* 1. *Cap.* 3. *com.* 16. *ut quis animam ponat pro fratribus.* Dico legem Caritatis, ut homini integro propoſita eſt, præceptum hoc *formaliter* non continere: quia mors cùm tali ſtatu non convenit, & perfecta obedientia, quæ tota caritate abſolvitur, ab omni moriendi neceſſitate hominem vindicat, juxta promiſſionem, *qui fecerit ea, vivet in iis.* Propterea ſupra diximus, quod ſi Chriſtus quà *homo Sanctus in ſe* conſideretur, citra *reſpectum* ad Dei *decretum*, & *ſponſionem* Filii pro Fratribus miſeris, a moriendi & patiendi neceſſitate, per perfectam ſanctitatem ſuam, immunis fuerit. *Eminenter* tamen lex caritatis præceptum moriendi pro fratribus, poſitis circumſtantiis requiſitis, continet. Jubet enim lex ut *Deum ſupra omnia, proximum ſicut nos ipſos*, amemus. Porro qui *Deum ſuper omnia amat*, is non tantum gaudet Deo *Creatore, Benefactore, Domino, Exemplari* ſuo: non modo omnia grata ei ſtudet facere: ſed & omnia, quæ Dei ſunt, ad ipſius gloriam ordinare & promovere annititur. Quumque *Dei gloriam* ſupra

Subfuit Chriſtus legi Caritatis, quæ eminenter hoc præceptum continet ut quis animam ponat pro Fratribus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

commoda ſua caram habere debeat, paratus eſſe debet omnia ſubire, quibus gloria Dei maxime illuſtrari poſſit. Et poſito, talem Fratres habere miſeros, quos morte ſua ita ex miſeria liberare poſſit, ut Deus eximio modo glorioſus in iis appareat, jubet *amor Fratrum*, una cum *Amore Dei*, ut mortem pro iis obire non detrectet; præſertim ſi ipſe, mortis tandem victor, luculentiſſimam exinde mercedem reportaturus ſit. Quum ergo Chriſtus, quâ homo, non potuerit non ſub lege Caritatis eſſe, nec ſub contrario Caritatis homo Sanctus, qualis ſine dubio eſſe debuit, concipi poſſit: ſequitur, eum, rebus ſic ſtantibus, non potuiſſe ſe pacto pro hominibus ſatis faciendi ſubducere: quia lex caritatis talem obligationem *eminenter* continet.

Si humanæ natura Chriſti potuiſſet ſe huic pacto ſubducere, potuiſſet æternam Filii ſponſionem vanam facere.

XXIII. 2. Filius Dei ab *æterno ſpoſponderat*, ſe pacto huic, aſſumendo humanam naturam, in eâ obediendo, ſatisfacturum, uti ſupra §. 2. docuimus. Si humana natura perſonaliter illi unita potuiſſet ſe ſubducere & renuntiare pacto, potuiſſet etiam fieri, ut ipſe Filius Dei fidem datam frangeret. Etenim in tali caſu Chriſtus aut non fuiſſet verus ac verax Deus, mentiri neſcius; aut non fuiſſet Deus omnipotens, quippe qui, volens ab æterno illam provinciam in ſe ſuſcipere, non potuerit humanam naturam in tempore flectere ad id exequendum, propter quod ab initio aſſumta erat. Nec video, quid argumento huic reſponderi poſſit, niſi fortaſſe quis dicere ſuſtineat, cum natura libertatis pugnare, ut ita a ſuperiori cauſſa voluntas flectatur, & tali caſu, humanam naturam, detrectantem illi pacto ſtare, honore unionis hypoſtaticæ privandam, aliamque in ejus locum aſſumendam fuiſſe. Sed præterquam quod illud τὸ ἀχώριστον unionis hypoſtaticæ, utrinque conceſſum, evertat, eadem difficultas de naturâ nove aſſumta recurrit, quippe cui æqualis libertas adſcribenda eſt.

Et decretum, promiſſionem, jusjurandum Dei irritum reddere.

XXIV. 3. Æterno & irrevocabili *decreto* Deus ſtatuerat, *promiſerat*, *juraverat*, hæreditatem benedictionum in Chriſto *Heb.* 6. 13-18. *Luc.* 1. 73. Poſito autem Chriſtum potuiſſe ſe ſubducere pacto, potuit etiam fieri, ut *decretum* Dei *irritum* redderetur, *promiſſiones* ipſius *deciperent*, *jusjurandum* Dei *falleret*, totumque adeo Dei conſilium de Oeconomia ſalutis noſtræ, toties in Propheticis ſcriptis inculcatum, caſſum fieret. Quæ quidem blaſphema cogitatio eſt. Neque eſt, quod quis oggerat, uti non nemo facit, Deum potuiſſe ſine nulla pretii ſolutione debitum peccati remittere, & ex millenis aliquot rationibus aliam viam excogitare liberandi genus humanum, ſiquidem hic modus exitum non fuiſſet ſortitus. Nam, præterquam quod hoc μέγα λίαν αἴτημα ſit, non tam facile a nobis concedendum, ad rem præſentem nihil facit. Etenim non modo ſalutem in genere electis ſuis Deus deſtinavit, promiſit, juravit; ſed ſalutem per Chriſtum & ejus obedientiam obtinendam: cui decreto, promiſſioni, jurijurando, nullâ aliâ ratione ſatisfieri potuit. Taceo jam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

jam, quam indecorum Deo ſit, eum ad alia decreta adigere, poſtquam prima optatum exitum ſortita non ſunt. Quæ Theologiæ Remonſtranticæ gangræna eſt.

Quod non poteſt tentari ſine horribili peccato.

XXV. 4. Ponamus humanam Chriſti naturam ἁπλῶς loquendo potuiſſe ſe ſubducere huic pacto, ſaltem *ſine* horribili *peccato non potuit*, poſtquam illa Dei præordinatio, æterna Filii voluntas, promiſſio, & jus jurandum patefacta ei fuere. Hiſce omnibus præfracte ſe opponere, atque ita gloriam Dei, & ſalutem electorum quantovis ſuo commodo poſteriorem ducere, peccatum eſſet horribilius ipſo Primi Adami peccato. Et iſthoc pacto per hanc, quam impugnamus, hypotheſin redigeremur ad horrendas quorundam Scholaſticorum Blaſphemias, aſſerentium *Chriſtum potuiſſe peccare, & conſequenter damnari.* Quæ ſunt profunda Satanæ, quibus Chriſtiani omnes Anathema debent dicere.

Remonſtrantium ſententia.

XXVI. Hinc videmus, quid de Remonſtrantium circa hoc negotium Theologematis ſentiendum ſit, quæ *Apologiæ* ſuæ *Cap.* 17. *p.* 187. *b.* ita dictitant. *Obedientia Chriſti alterius fuit generis, quam obedientia noſtra eſt: in hoc tamen conveniens, quod prorſus fuerit libera. Chriſtus obedivit voluntati Patris ſui, non, uti nos Divinæ Legi obedimus, ſub comminatione mortis æternæ, ſi non obediamus: Abſit: ſed ut Legatus Regi ſuo, aut Filius dilectus Patri ſuo obedire dicitur, quando Rex aut Pater ei provinciam honorariam defert, ut eam exſequatur, additâ promiſſione magnificæ alicujus remunerationis, ſi eam libere atque in gratiam ejus ſubire velit. Qui hac ratione obedit, id eſt, provinciam illam ultro in ſe ſuſcipit, is ſane proprie & libere obedit, non quod proprie peccaturus eſſet, ſi eam non ſuſciperet, aut ſuſceptam cum bona Patris gratia iterum deponeret, nedum quod pœnam æternam mereatur, ſi eam non ſubeat, aut ab ejus onere ſuſcipiendo aut ferendo ſe excuſet, uti nos, quum non obedimus Deo & Legi ipſius, pœnam mereri certiſſimum eſt. Nulla enim talis pœnæ comminatio Chriſto facta fuit: ſed quod eam potuit non ſuſcipere, aut, quum ſuſcepit, oneri ejus ſe ſubducere, atque ita promiſſo præmio non gaudere aut excidere.*

Ejus confutatio.

Libertas non conſiſtit in indifferentia.

XXVII. In quo diſcurſu non pauciora σφάλματα ſunt quam lineæ. Nos hæc præcipua nunc notabimus. 1. Πρῶτον ψεῦδος Remonſtrantium, unde cæteri errores pullulant, hoc eſt, libertatem voluntatis conſiſtere in *indifferentia*, ut quis poſſit obedire vel non obedire: quum conſtituenda ſit in *ſpontanea animi lubentia.* Niſi quis alterutrum horum velit dicere, Angelos Sanctos, & Spiritus juſtorum conſummatorum, imo ipſum Chriſtum exaltatum, poſſe voluntatem Dei non facere, aut eam non facere libere. 2. Non diſtinguunt *perſonam* Filii Dei & *gratiam*, qua ſe exinanivit ad ſuſcipiendam obedientiam in humanâ naturâ aſſumendâ, ab ipſius *naturâ humana*, & *obedientia* Chriſti jam *exinaniti.* Gratia Filii Dei tam libera fuit, ut potuerit nolle illam exinanitionem, quâ indueret obligationem ad obedientiam. Nulla ratio eſt, cur futura hæc exinanitio ab Adoranda Trinitate, conſequenter ab ipſo quoque Fi-

Diſtingui debet gratia Chriſti ſe exinanientis ab obedientia exinaniti.

lio,

lio, decreta ſit, præter liberrimam voluntatis Divinæ εὐδοκίαν. Poſito tamen hoc libero decreto, non potuit humana natura, eum in finem a λόγῳ aſſumta, Provinciam Chriſto impoſitam, & ab ipſo λόγῳ jam ſuſceptam, detrectare, aut ei ſe ſubducere, ſine peccato, & crimine inobedientiæ.

Et obligatio ad Sanctitatem a ſuſceptione Provintiæ Mediatoriæ.

3. Non obſervant *naturam* Chriſti *humanam indiſpenſabili neceſſitate* obligatam fuiſſe ad *Sanctitatem* imaginis Dei: Quandoquidem univerſam Chriſti obedientiam conferunt cum *ſuſceptione Provinciæ alicujus, quam Rex Legato aut Pater Filio ſuo defert.* Etenim uti Legatus quâ *ſubditus*, & Filius qua *talis*, ipſo *naturæ jure*, Regi & Patri ſuo *obedientiam* debent, diſtinguendam a *libera ſuſceptione Provinciæ hujus honorariæ:* ita etiam humana Chriſti natura obedientiam Deo debuit, & etiamnum debet, ad ſervandam conformitatem cum ſanctitate Dei, quæ obligatio diſtincta eſt a ſuſceptione Provinciæ Mediatoriæ.

Obedientia Chriſti & noſtra eſſentialiter non differunt.

4. Perperam in eo conſtituunt *eſſentialem differentiam* inter *obedientiam Chriſti* & *noſtram*, quod nos obediamus *ſub comminatione mortis æternæ*, Chriſtus non. Quippe comminatio illa proprie ad obedientiam non pertinet, quæ a nobis quoque non debet extorqueri metu pœnæ, ſed ſponte proficiſci ex reverentia Divini Præcepti, & amore Sanctitatis. Obedientia noſtra non minus erit obedientia in Cœlis, quando comminatio mortis æternæ locum amplius non habebit. Adde, quod eadem Lex, quæ nobis propoſita eſt, Chriſto quoque vitæ & actionum ſuarum Regula fuerit. Lex autem illa comminatione mortis æternæ ſancita eſt: quam Chriſtus juſtam ac veram eſſe credere debuit, eò facientem, ut conſcientia informetur de odio Dei, quo ipſe peccatum odit, & ipſa quoque ad peccati & injuſtitiæ odium inflammetur. Atque hactenus Chriſtus quoque, poſtquam ſe pro nobis exinaniverat, ſub comminatione, & aſtipulatione comminationis ut juſtæ, Legi obedivit, & ipſa illa legis comminatio in Chriſto operabatur ſenſum iræ Dei, quum pateretur pro nobis.

Non potuit Chriſtus cum bona Patris venia ſuſceptam Provinciam deponere.

5. Abſurde fingunt, Chriſtum *cum bona Patris venia* potuiſſe *provinciam ſibi demandatam non ſuſcipere*, aut *ſuſceptam iterum deponere:* quaſi quis diceret, filium aliquem cum bona probi Patris venia poſſe patrem mendacem ac perjurum facere. Promiſerat enim Deus Pater, & jurejurando confirmaverat, ſe ſalutem nobis procuraturum per Filium.

Quippe ex qua depoſitione plurima naſcerentur inconvenientia.

6. Non minus abſurdum eſt, quod nihil inconveniens ex non ſuſceptione aut depoſitione Provinciæ illius provenire comminiſcantur, præter hoc unum, quod Chriſtus tum *promiſſo præmio non gauderet aut excideret:* Quum ipſa electorum omnium ſalus, &, quod omnium maximum eſt, tota Dei gloria exinde labaſcat. Velim etiam doceri, quo præmio Chriſtus, juxta illam hypotheſin, excidiſſet; an honore unionis hypoſtaticæ: an ipſa ſalute æterna, & communione Divini amoris ac gloriæ: an ſublimi illa gloria, quâ nunc ſupra reliquas creaturas eminet: item, an non blaſphemum ſit aut unionem hypoſtaticam divelli; aut naturam aliquam Filio Dei hypoſtatice unitam ſalutis æternæ exſortem eſſe; aut ſi beata

ſit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſit non habere διαφορώτερον ὄνομα ſupra reliquas creaturas : item an jactura tantæ felicitatis in natura intelligente ſine acerbiſſimi doloris æterno ſenſu eſſe poſſit : denique an non multo ſatius, & Deo Chriſtoque ejus dignius ſit, credere, non potuiſſe Chriſtum Provinciam ſibi a Patre impoſitam non ſuſcipere, aut illi ſe ſubducere, quam in hæc ſe abſurda induere.

De præmio vi hujus pacti obtinendo

XXVIII. Quartum quod reſtat, de *Præmio vi hujus pacti a Filio obtinendo*, ita expediemus, ut *primo* inquiramus, *quale præmium* Filio promiſſum ſit, *deinde qualem relationem obedientia* Filii *ad* hoc *præmium* habeat

Præmium humanæ naturæ.

XXIX. Præmium Filio promiſſum eſt *ſumma gloria. Joh.* 17. 1. *Pater glorifica Filium tuum, ut & Filius tuus te glorificet.* Gloria autem hæc conſiderari poteſt, Diſtincte in *Humanitate*, in *Deitate*, in *tota perſona*. In humanitate hos *tres* gloriæ gradus animadverto. 1. Quod una cum electis *conſortibus ſuis. Pſ.* 45. 8 & *cohæredibus ſuis. Rom.* 8. 17. in perfecta Dei fruitione beata ſit. 2. Quod ſupra creaturas omnes emineat, propter honorem unionis hypoſtaticæ. 3. Quod gloria Divinitatis in illa reſplendeat, longe luculentiore fulgore, quam in diebus carnis ſuæ: ſic ut homo Chriſtus conſpici non queat, quin appareat eum eſſe glorioſum Dei Filium, & gloria ipſius ſit uti *gloria unigeniti a Patre. Joh.* 1. 14.

Deitati nihil quidem novæ gloriæ potuit accedere, ſed magnificentia Deitatis illuſtrius ſe conſpiciendam præbet quam ante.

XXX. *Deitas* Filii, nullum proprie gloriæ accrementum potuit acquirere, ſicut non potuit proprie humiliari. Sed quemadmodum *humiliatio* Chriſti quoad *Deitatem* in eo ſita eſt, quod ſub aſſumta ſervi forma, velo quaſi gloriæ ſuæ ſplendorem texerit : ita *glorificatio Deitatis* in eo conſiſtit, quod omnis glorioſæ Majeſtatis Divinæ Magnificentia illuſtri modo ſe exerat & conſpiciendam præbeat. Atque hoc erat quod Chriſtus petebat *Joh.* 17. 5. *Et nunc glorifica me, tu Pater, apud te ipſum, eâ gloriâ, quam habui, antequam mundus eſſet, apud te.*

Præmium totius perſonæ.

XXXI. *Tota Perſona Mediatoris* hoc conſequitur præmii. 1. Quod Deus eam ὑπερύψωσε, *ſuperexaltavit, & nomen dedit ſupra omne nomen. Phil.* 2. 9. *Super omne imperium & poteſtatem & potentiam, & omne nomen quod nominatur non tantum in hoc ſeculo, ſed & in futuro Eph* 1. 21. 2. Quod tota Eccleſia ipſi detur in peculium, juxta *Pſ.* 2. 8. & *Jeſ.* 53 10. atque ita *Caput Eccleſiæ* detur *ſuper omnia Eph.* 1. 22. & *omnis poteſtas illi concedatur in Cœlo & in terra Mat* 28. 18. ut omnia in commodum Eccleſiæ ſuæ gubernet. 3. Quod propter arctiſſimam Eccleſiæ, ut corporis ſui Myſtici, ſecum unionem, ipſa omnia illa dona accipiat, quæ propter ipſius meritum electis conferuntur. Eccleſia enim Chriſto unita, corpus unà cum capite, *Chriſtus* dicitur 1 *Cor* 12. 12. Atque ita ad literam ſonant verba *Pſ.* 68. 19 לקחת מתנות באדם. *Accepiſti dona in hominibus:* uti LXX. quoque tranſtulerunt ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις. Pro quo Apoſtolus *Eph* 4. 8. non verbum verbo reddens, ſed ſenſum indicans, dixit, ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. Nam uti Chriſtus ea accipere cenſetur, quum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quum membris ſuis dantur, ita ipſe ea membris ſuis dat, quæ a Patre accipit *Act. 2. 33. Exaltatus igitur dextrâ Dei, quum promiſſionem Spiritus Sancti accepiſſet a Patre, effudit hoc quod nunc vos videtis & auditis.*

Præmia hæc Chriſtum ſibi ipſi meruiſſe, & Scriptura diſerte docet.

XXXII. *Obedientia* Chriſti ad hæc *præmia* non habet ſolummodo relationem *antecedentis* ad *conſequens*, ſed *meriti* ad *mercedem*: adeo ut obedientia Chriſti *cauſſa* ſit, & *conditio* jam impleta, cujus vi *jus* habeat ad hæc præmia. Hoc docent diſerta ſcripturæ loca. *Pſ. 45. 8. Amaſti juſtitiam, odiſti impietatem* (his verbis obedientia Chriſti deſcribitur) על כן *PROPTEREA unxit te, O Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ ſupra conſortes tuos.* Hæc verba præmium continent, innuentia lætiſſimum introitum Chriſti in Regnumglorioſæ hilaritatis. Reſpectus obedientiæ ad præmium notatur vocibus על כן, *Idcirco*, quæ non merum antecedens ſed cauſſam notant. Similiter *Jeſ. 53. 12.* לכן *IDCIRCO portionem ei dabo inter multos, & cum robuſtis dividet ſpolium,* תחת אשר *EO QUOD effudit ad mortem animam ſuam.* Ubi relativæ particulæ illæ תחת אשר & לכן expreſſe indicant commutationem illam juſtitiæ, quâ cum obedientia præſtita reciprocatur merces debira. *Phil. 2. 8. 9. Factus eſt obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.* διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, *PROPTEREA Deus eum quoque ſuper exaltavit. Heb. 12. 2.* Ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν *PRO propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem.* Ubi deſerta commutatio obedientiæ & mercedis eſt.

Et res ipſa loquitur.

XXXIII. Et res ipſa loquitur: Quum enim hîc pactum inter Patrem & Filium ſit, *ſi anima Filii ſe poſuerit victimam pro peccato, videbit ſemen. Jeſ. 53. 10.* conditione præſtita, Filius ſibi jus acquiſivit ad mercedem, & ſic habet *meritum* ex *pacto*. Imo quum obedientia hæc non mer i hominis ſit, ſed Chriſti θεανθρώπου, perſonæ infinitæ, ipſa quoque infinitæ dignitatis eſt, conſequenter juſtam proportionem habet ad maximam gloriam illi reſpondentem, atque hactenus eſt *meritum*, quod vocant *de condigno*, quale in nullam meram creaturam cadit.

Ad præcipuas objectiones breviter reſpondetur.

XXXIV. Scripturæ loca, quæ humiliationem Chriſti proponunt ut *antecedens* ad ſubſequentem gloriam, huic doctrinæ non obſtant. Omnis enim cauſſa antecedens eſt, licet non omne antecedens ſit cauſſa. Tantum quoque abeſt, ut meritum Chriſti *pro ſe ipſo* merito *pro nobis* præjudicet, ut è contra hæc inſeparabiliter juncta ſint. Si enim ſibi *ipſi* meruit, ut eſſet caput electorum in gloria, & dona in iis acciperet, utique *electis* ſimul meruit, ut glorificarentur, & donis, quæ corpore Chriſti myſtico digna ſunt, ditarentur. Neque minuitur hac doctrinâ amoris Chriſti erga nos præſtantia, ſi ſua humilitate ſui quoque exaltationem ſpectarit. Poterat enim glorioſus eſſe quoad ipſum attinet, ſine hac mortis & pœnarum inferni viâ. Tum etiam ſuam glo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

gloriam ſpectavit ut noſtræ principium & cauſſam, & cujus fructus omnis ad nos redundaret. Amor autem ſummus eſt, quod ſine nobis glorioſus eſſe noluerit. Nec urgeri nimis debet vocabulum χαρίζεσθαι, quo Apoſtolus utitur *Phil.* 2. 9. quaſi præmia ibi memorata ex omnimoda gratia gratis Chriſto data ſint, ſine ullo intuitu ab obedientiam, ut cauſſam juris ad illa præmia. Paulus enim expreſſe ibi aſſerit, propter obedientiam hæc Chriſto donata eſſe. Nec vox χαρίζεσθαι ſemper omnimodam gratiam connotat. Optimus Græcæ linguæ Magiſter Heſychius exponit per τὸ δρᾶν τὰ κεχαρισμένα *grata facere.* Grata autem illa quoque dicuntur, quæ debita ſunt. Θεοῖς κεχαρισμένα ποιεῖν Græci dicunt. Unde idem, quod hic χάρισμα dicitur reſpectu Chriſti, פעלתו, ſive *operæ pretium ipſius, merces pro labore ipſius* vocatur, juſto judicio ipſi adjudicata. *Jeſ.* 49. 4. *Enimvero judicium meum eſt apud Jehovam, & operæ pretium meum apud* Deum *meum.* Ita ut hic loci Paulini ſimplex ſenſus ſit: quia Chriſtus Patri tam ſpontaneâ obedientiâ ſe ſubjecit, ideo Pater Chriſto quoque in eo grata fecit, quod nomen illi donaverit ſuper omne nomen.

CAP. IV.

De Perſona Sponſoris.

I. POſtquam rationem pacti inter Patrem & Filium non omnino indiligenter expoſuimus, conveniens eſt ut de *Sponſore* ipſo, cujus hic præcipuæ partes ſunt, paulo accuratius agamus; & primo quidem *perſonam Sponſoris* conſideremus, & quæ ad eam conſtituendam requiruntur: tum *ſatisfactionem* illam, quam ſponſione ſuâ in ſe ſuſcepit, cujus *veritatem, neceſſitatem, effectus, extenſionem* diſtincte ex ſacris literis eruemus. *Quæ de ſponſore cognoſcenda.*

II. Ad *perſonam Sponſoris*, qui vadimonium pro nobis obire poſſit, hæc *quatuor* requiruntur. 1. Ut ſit *verus homo*, animâ & corpore humanis conſtans. 2. Ut ſit *juſtus* ac *Sanctus homo*, ſine ulla peccati labe. 3. Ut ſit verus & æternus *Deus*. 4. Ut hæc omnia ſit in *Unitate perſonæ*. De ſingulis diſtinctè. *Conditiones in eo requiſitæ.*

III. Quod Sponſor noſter *Verus homo* eſſe debeat Paulus non ſemel docet *Heb.* 2. 10. 11. 16. 17. Ἔπρεπε, *decuit*, oportuit, Deo dignum fuit, *ut is qui ſanctificat, & ij qui ſanctificantur*, ἐξ ἑνὸς *ex uno omnes ſint*, ex uno ſemine humano, ſic ut ſe mutuo fratres appellare poſſint. Ex ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, *debuit in omnibus Fratribus ſimilis fieri*, ſi fu- *Quarum prima eſt ut Verus homo ſit.*

turus ſit eorum גואל, Ἐπιλήπτωρ. Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. *Non enim utique Angelos ſibi vindicandos aſſumit, ſed ſemen Abrahæ ſibi vindicandum* aſſumit.

Heb. 2. 16. explicatur

IV. Aſſumtio hæc non videtur mihi notare aſſumtionem humanæ naturæ ad unitatem perſonæ, ſed aſſumtionem electorum ad eos vindicandos. Nam 1. Conjunctio cauſſalis *enim* indicat, Apoſtolum hoc medio termino uti ad probandum id, quod ſupra ℣. 14. de communione corporis & ſanguinis dixerat, & quod ℣. 17. per particulam illativam ὅθεν, inde deducit. Medius terminus autem à concluſione eſt diſtinguendus. Neque in ſapientiſſima Apoſtoli illatione tautologia eſt. 2. Quum aſſumtio humanæ naturæ jam dudum facta eſſet, antequam Apoſtolus hæc ſcriberet, non loqueretur de eo in præſenti, quemadmodum hic facit, ſed in præterito, quemadmodum verſu 14 fecit. 3. Quemadmodum dura locutio foret, Filius Dei aſſumſit hominem, dum id volumus tantum ſignificatum, Filius Dei aſſumſit naturam humanam, ad eundem modum & hæc itidem locutio, Filius Dei non aſſumſit Angelos, ad ſignificandum, Filium Dei non aſſumſiſſe naturam Angelicam, pariter dura videri poſſet. 4. Ἐπιλαμβάνεσθαι ſtilo Scripturæ valet aliquem manu apprehenſum liberare. Ita *Mat.* 14. 31. Εὐθέως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο αὐτοῦ. *Mox Jeſus extenſâ manu apprehendit eum.* Atque hæc ſignificatio contextui eſt appoſitiſſima. Nam præcedenti verſu Apoſtolus dixerat, Chriſtum *a metu mortis liberaſſe eos, qui per totam vitam obnoxii erant ſervituti*, alludens, uti videtur, ad ſervitutem Ægyptiacam. Deus autem nobis in Scriptura repræſentatur, ut populum ſuum extenſa manu apprehenſum Ægypto educens. *Jerem.* 31. 32. ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים. *Quo die apprehendi eos manu ad educendum eos ex terra Ægypti.* Quod Apoſtolus Græce dicit *Heb.* 8. 9. Ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ubi idem vocabulum ἐπιλαμβάνεσθαι. Etiam apud Auctores de ſeculo ἐπιλαμβάνεσθαι notat aliquid ut ſuum *vindicare*, &, quemadmodum Virgilius loquitur, dicere *Hæc mea ſunt.* Ita *Plato* XII. de Legibus, ὅταν τις κεκτημένος ᾖ καὶ μηδεὶς ἐπιλάβηται, *ſi quis quid poſſideat, & nemo id pro ſuo vindicet.* Reſpondet Hebræorum גאל. Hæc faciunt ut malim credere, illis Apoſtoli verbis, quorum genuinum ſenſum indagamur, argumentum pro incarnatione Chriſti contineri, quam ipſam incarnationem iis denotari.

Sponſor homo eſſe debuit, ut legi pro nobis ſatisfacere poſſet.

V. Porro invictis rationibus demonſtrari poteſt, oportuiſſe ut ſponſor noſter homo fieret. Meditemur hic pauliſper, ſi forte ab ipſo fundo veritatem eruere valeamus. Fœdus Legale cum primo homine pactum ipſa natura Dei nititur: ſaltem quoad præcepta Fœderis, & comminationes illis annexas: Ita ut contradictorium ſit illa præcepta legis naturalis homini non proponi, aut hominem poſt violata præcepta

cepta ſalvari ſine ſatisfactione; quod nunc præſuppono, quippe in antecedentibus probatum, & in ſequentibus porro probandum. Pergo. Satisfactio illa non poteſt eſſe alia niſi præſtatio eorundem præceptorum, & perpeſſio ejuſdum pœnæ, quam Deus peccanti interminatus eſt. Quia ex hypotheſi conſtat, Deo dignum non eſſe homini vitam largiri, niſi propter obedientiam illorum præceptorum, nec poſſe veritatem & juſtitiam Dei acquiſcere, niſi poſt inflictam pœnam, quam peccator meritus eſt. Addo. Nulla creatura poteſt præſtare ea præcepta, quæ homini data ſunt, niſi homo. Patet. 1. Quia lex, quæ homini naturalis eſt, exigit, ut Deum amet toto animo, & ei ſerviat toto corpore, quandoquidem utrumque Dei eſt. Id nemo poteſt facere, niſi qui animâ & corpore conſtat, id eſt, homo. 2. Eadem lex exigit amorem proximi; proximus autem noſter, niſi homo eodem ſanguine cretus, nemo eſt. Quo facit emphatica Dei ad Iſraëlem locutio: *Jeſ 58. 7. A carne tua ne abſcondas te.* Ita & ſponſor noſter nos fovere debuit, ut quiſque carnem ſuam; & conſequenter nos debuimus eſſe ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. *Eph.* 5. 29. 30. 3. Exigit quoque, ut vitam ponamus pro Fratribus; quod lege regiâ caritatis eminenter contineri ſupra oſtendimus. Id rurſus nemo poteſt facere niſi homo. Quis enim alius Frater noſter eſt? *Heb.* 2. 11. aut quis alius vitam pro nobis poneret? Non magis alia creatura præter hominem eaſdem paſſiones ſubire poteſt: quales ſunt fames, ſitis, laſſitudo, mors. Deo dignum fuit homini peccanti talia comminari. Ut corpus, quod ſe peccati inſtrumentum ſtitit, pœnam quoque ſuam luat. Poſtquam autem comminatus eſt, non patitur Dei veritas, ut non infligantur, vel Peccatori, vel ſponſori. Nihil impedit, quo minus dignitas patientis compenſet pœnæ durationem. Sed non patitur Dei veritas, ut ſpecies pœnæ mutetur. Propterea ſponſor noſter *carnis & ſanguinis particeps factus eſt, ut per mortem aboleret eum, qui mortis imperium habet. Heb.* 2. 14. Omnia hæc ſimul juncta ἀναντιῤῥήτως evincunt, quod ſponſor noſter homo eſſe debuerit: ut legi pro nobis poſſet ſatisfacere.

VI. Voluit hoc Apoſtolus, quando duo illa copulat individuo nexu *Gal.* 4. 4. γενόμενον ἐκ γυναικὸς, & γενόμενον ὑπὸ νόμον, *Factus ex muliere, & factus ſub lege.* Indicat enim principalem & proximum incarnationis Chriſti ſcopum & finem fuiſſe, ut in natura humana ſubjici poſſet legi, cui ipſa eſt ὑπόδικος: atque ut ſic poſſet Deus cum illo eandem pactionem inſtaurare, ſecundum idem jus, quam olim cum primo homine inierat: quod implicaret contradictionem cum quacunque alia naturâ creatâ.

Oſtenditur eadem veritas ex Gal. 4. 4.

VII. Accedit & hæc conſideratio. Sponſor noſter talis naturæ eſſe debet, ut cum eo poſſimus uniri in unum corpus. Id enim neceſſe eſt, ut ſatisfactio unius quaſi omnium ſit, & Spiritus Vitæ

Idem exigit lex conjugii.

Sanctæ & beatæ ab ipſo, uti capite, ad nos, uti membra ſua, dimanet: atque ita ſit σωτὴρ τοῦ σώματος, *Salvator corporis*, *Eph.* 5. 23. Unionem hanc myſticam Scriptura frequenter *conjugium* vocat. Conjugii autem inviolabilis lex eſt, ut perſonæ conjugatæ ejusdem ſint naturæ. *Erunt illi duo in carnem unam. Gal.* 2. 24. In quibus verbis Spiritualis matrimonii Eccleſiæ cum Chriſto myſterium latere Paulus nos docuit. *Eph.* 5. 31. 32.

Sponſor Sanctus homo eſſe debuit.

VIII. *Secundam* conditionem in ſponſore requiſitam hanc eſſe diximus, ut ſit *juſtus* & *Sanctus homo* : in *omnibus quidem Fratribus ſimilis* ſed χωρὶς ἁμαρτίας, *ſine peccato. Heb.* 4. 15. Quæ Sanctitas in eo conſiſtit, ut a primo conceptionis ſuæ momento ſine ulla proprii peccati reatu & labe ſit, & ex adverſo Rectitudine originali imaginis Dei inſtructus : ut porro toto vitæ ſuæ curriculo ab omni crimine ſe immunem præſtet, omnemque juſtitiam omnibus viribus impleat : & denique in iſta puritate ad finem uſque conſtanter perſeveret, nulli tentationi ſuccumbens.

Quod variis rationibus probatur.

IX. Et hoc quoque ex antepoſitis clarum eſt. Quum enim ſponſor noſter nos ſalvare debeat juxta primam fœderis conventionem, quâ perfecta Sanctitas ab homine exigebatur, ipſum quoque perfectè Sanctum eſſe oportuit. Et quum porta Cœli per peccatum clauſa ſit, non niſi per Sanctitatem rurſus aperiri potuit. Urget hoc Apoſtolus *Rom.* 5. 19. *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita etiam per obedientiam unius illius juſti conſtituentur multi.* Obedientia autem illa omne peccatum excludit. Et quâ quæſo ratione peccator pro aliis ſatisfaceret, qui pro ſe ipſo non poteſt ſatisfacere, quum uno peccato animam debeat? Nam *quis eſt* (ex hominibus peccatoribus) qui pro corde ſuo *fidejubeat ut ad me accedat?* dicit Dominus. *Jer.* 30. 31. Aut quis poteſt ſacerdos noſter eſſe, qui familiariter pro nobis ad Deum appropinquet, & hoſtiam ipſi gratam, & preces validas offerat, niſi qui ipſe criminis omnis purus ſit? *Talis nos Pontifex decet, qui ſit* ὅσιος ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν. *Sanctus, ab omni malo alienus, ſine labe, ſeparatus a peccatoribus. Heb.* 7. 26. Is demum ſe ipſum poteſt offere, ut agnum ἄμωμον καὶ ἄσπιλον *inculpatum & incontaminatum* 1 *Pet.* 1. 19. cujus oblatio Deo ſit εἰς ὀσμὴν εὐωδίας : *in odorem bonæ fragrantiæ. Epheſ.* 5. 2. Nec quisquam alius, qui ſe non poteſt offerre ἄμωμον Deo, poteſt *mundare conſcientiam ab operibus mortuis. Heb.* 9. 14. Significabatur id olim per legalem Pontificis munditiem, ſine qua Sacra tractare morte piandum nefas erat : & per puram pecudem, ſine ullo מוּם, ullo vitio. Quumque notum ſit, quod *Deus peccatores non exaudiat Joh.* 9. 31. quorum *preces ipſi abominatio ſunt Prov.* 28. 9. quis poteſt generalis omnium interceſſor & Paracletus eſſe apud Patrem, niſi qui κατ' ἐξοχὴν *juſtus* ſit? 1 *Joh.* 2. 2. Quomodo denique is, qui ipſe impurus eſt, poſſet Eccleſiam *Sanctificare, & eam ſibi glorio-*

ſam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſam ſiſtere, non habentem σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος. *maculam aut rugam, aut quicquam ejusmodi, ſed ut ſit ſancta & inculpata. Eph.* 5. 26. 27. Non poteſt plus in effecto eſſe quàm in cauſſa. Omnia hæc quum a ſponſore fieri debuerint, apparet neceſſe eſſe, ut Sanctus homo ſit.

X. Eluceſcit autem hic adoranda Dei noſtri ſapientia. Non tantum Homo Sponſor noſter eſſe debuit, ſed & ex hominibus, *Filius hominis*. Nam ſi humana ipſius natura ex nihilo aut ex terra creata eſſet, verus quidem homo foret, ſed non proximus, non Frater noſter. Ut id eſſet, oportuit ipſum, *ſicut* alii *infantes, carnis & ſanguinis participem fieri Heb.* 2. 14. & *ex muliere* naſci *Gal.* 4. 4. Sed obſtare videbatur candidiſſimæ Sanctitati Sponſoris, ut ex Adami poſteris, qui omnes hæreditariâ ab ipſo labe ſunt infecti, naſceretur. *Quis enim mundum dabit ex immundo? Job.* 14. 4. Adoremus hic imperſcrutabilem Dei ſapientiam. Voluit ſponſorem ex muliere naſci, ſed Virgine. Hoc enim, ſi nihil aliud, indicium ſaltem horum duorum erat: 1. Sponſorem non eſſe ex Fœdere Adami, quippe non natum juxta naturæ legem, & conſequenter non ſubeſſe imputationi peccati Adamici. 2. Imo nequidem potuiſſe conſiderari, ut exiſtentem in Adamo, quum Adamus peccaret. Quandoquidem non eſt natus vi illius verbi, quo Deus matrimonio ante lapſum benedixit: *Creſcite & multiplicamini*: ſed vi promiſſionis, de ſemine mulieris lapſum conſecutæ. Atque ita creatus eſt ut novus Adam, in oppoſitione ad priorem. Nam *creavit Dominus in terra rem novam* נקבה תסובב גבר, *Fœmina circumdat Marem. Jer.* 31. 22. Hoc ad eum modum intelligendum videtur, quemadmodum verba in maxima emphaſi intelligi poſſunt. Ut *fœmina*, quæ nil ſit niſi θήλεια, nec quicquam mulieris habeat præter ſexum, *circumdet*, non per amplexum, ſed per conceptionem. (Intelligitur enim circumdatio, quæ ſit opus ſolius Dei, & non voluntaria operatio hominis.) *Maſculum*, vel *Marem*. Id ſignificat ſexum præſtantiorem. Ut *Apoc.* 12. 5. Ἔτεκεν υἱὸν ἄῤῥενα *peperit Filium marem*. Hoc demum *nova res* eſt, & Divina plane *creatio*. Inde pendet benedictio terræ, & animæ laſſæ refocillatio, quæ in ſequentibus promittuntur.

Non Homo modo ſponſor eſſe debuit; ſed & Filius hominis, ut ſit proximus noſter.

Et Filius Virginis, ut ſit immunis a peccato.

Jeſ. 31. 22. *explicatur.*

XI. Diſquiri hic poſſet, an miraculoſa nativitas ex Virgine per ſe præſtet immunitatem humanæ naturæ Chriſti a peccato, & id ex natura rei peti debeat; an vero habeat duntaxat rationem Divinitus ordinati Symboli? Duorum magnorum Virorum verba, non uno modo hæc concipientium, lectori exhibebo, ut accuratioris ei meditationis materia ſint. Eſt Vir Doctus, qui ita loquitur. *Enimvero non habet ille ex Virgine nativitas miraculoſa, ad Sanctitatem conceptionis & nativitatis Chriſti, rationem aliquam quàm* Divinitus præordinati Symboli, *quo ſegregatus fuit a Peccatoribus: Minime enim miraculum illud per ſe ſolum,*

An nativitas ex Virgine per ſe præſtet immunitatem a Peccato, an vero habeat duntaxat rationem Symboli.

Cloppenburg, Exerc.

quod

citat. de Sanctificata vrgine carnis Chriſti.

quod fœcundatus fuerit uterus virginis, præſtare potuiſſet exemtionem carnis Chriſti a peccati hæreditate; neque enim a ſexu maſculino ſolo, aut ſemine Virili, eſt peccati orginis tradux, neque ſic unum hominem Adamum ſine Eva intellexit Apoſtolus, Rom. 5. Quod hic nonnullorum eſt πρῶτον ψεῦδος. Alius in hunc modum commentatur. *Potuit ex Virgine naſci ἀμίαντος. Quia id, quod eſt in corpore peccatoris, quum ſit creatura Dei, non aliter eſt ſub maledictione & inquinatum, niſi quatenus eſt pars peccatoris, quum puniendus eſt, aut inſtrumentum peccandi, aut medium ordinariæ propagationis naturæ, ut quid naſcatur ſimile generanti. Potuit igitur in Virginis corpore id eſſe, quod ſub maledictione non eſſet: quemadmodum ſudores, & alia ex corpore humano ejecta, non ſunt ſub maledictione aut reatu, neque medium transferendi reatus, ſed ſunt pars materiæ quam Deus creavit, neque amplius ad hominem pertinent omnino.* Fortaſſe clarius ſe idem Vir Doctus alibi his verbis expreſſit. *Qui non ex Patre & Matre ſed ex Virgine natus eſt, ſub reatu & κατακρίματι non fuit. Nam a matre hoc tantum accepit, quod præparatum erat a Deo, ut inde ſumeret Filius Dei materiam Templi ſibi fabricandi. Quantumvis enim id, quod eſt peccatoris, propter peccatorem, cujus eſt, ſit ſub eâdem damnatione, ſub quâ eſt peccator: tamen quod ita in ſubſtantia peccatoris continetur, ut non debeat eſſe pars ſubſtantiæ ejus, ſed præparatum ſit divinitus ad generationem extraordinariam, propter ſolam communionem carnis inter Redemtorem, & redimendos, id ſub condemnatione non eſt. Ideoque rectè dicitur eſſe* ſanctificatum, *hoc eſt, a communi* filiorum Adami condemnatione præſervatum. Neque *enim* ſanctificatum *in eo caſu poteſt ſignificare* purificatum, *ſive ab impuritate liberatum: quemadmodum, quum de aliis filiis Adami dicitur, ſignificat.* Quid in utraque hac ſententia ſimplicius, quid ſolidius ſit, judicium penes cordatum lectorem eſto. Digna mihi utriuſque verba viſa ſunt, quæ hic apponerem.

Coccej. Sum. Theol. Cap. 58. 11.

Cap. 34. 12.

Sponſor Verus Deus eſſe debuit.

XII. *Tertio* & hoc in Sponſore noſtro requiritur, ut *Verus* & *æternus* Deus ſit. *Ego juvo te, dicit Jehova,* וגאלך קדוש ישראל, *& Redemtor tuus eſt Sanctus Iſraëlis. Jeſ. 41. 14. Ego, Ego Jehova* ואין מבלעדי מושיע *& non eſt ſalvator præter me. Jeſ. 42. 11.* Non eſt ſalvatio tale opus, de quo in veritate dici poſſit לא יהוה פעל כל זאת *Non-Jehova fecit omne hoc. Deut. 32. 27.* Veri Salvatoris eſt hoc de ſe ipſo teſtari, quod Jeſaias προφήτης *Cap. 45. 23.* אך ביהוה לי אמת צדקות ועוז עדיו יבוא *Tantummodo in Jehova (mihi dixit,* vel *de me dixit,* ſcil. Pater, qui *de Chriſto teſtatur Joh. 8. 18.) ſunt Juſtitia & robur, ad eum quisque veniet.* Et rationes evidentes ſunt.

Nam nemo præter Deum poteſt

XIII. Nemo alius poteſt nos aſſerere in veram libertatem niſi Deus. Si concipiamus, creaturam aliquam nos redimere & liberare, fieremus iſtius Creaturæ peculium. Nam qui nos liberat, emit nos in pecu-

peculium & mancupium ſuum. 1 *Cor.* 6. 19. 20. Repugnat autem manifeſtâ contradictione, liberatum & liberum eſſe, & ſimul peculium ac ſervum alicujus creaturæ eſſe. Libertas vera in ſubjectione ſub ſolo Deo conſiſtit, ſic ut omnia noſtra ſint, nos Dei & Chriſti ipſius. 1 *Cor.* 3. 22. 23. Adam ante lapſum nullius imperio niſi Dei ſuberat. Si nos per liberationem e lapſu ſub Dominio alicujus creaturæ conſtitueremur, ea liberatio non eſſet, ſed mutatio ſervitutis. Propterea dicit Dominus, *ſi Filius vos liberaverit, vere liberi eritis. Joh.* 8. 36.

nos aſſerere in veram libertatem;

XIV. Nemo quoque præter Deum poteſt nobis vitam æternam dare: quæ conſiſtit in arctiſſima unione cum Deo, imo in eo, quod Deus hæredium, poſſeſſio, & peculium noſtrum ſit, חלקנו לעולם *portio noſtra in ſeculum. Pſ.* 73. 26. Cui autem creaturæ hoc dari poteſt, ut Deum alicui donet? Deum nemo dare poteſt niſi Deus, Ipſe ſe. Hinc illa junguntur, *Verus Deus & vita æterna.* 1 *Joh.* 5. 20.

Aut vitam æternam dare:

XV. Nemo alius poteſt nobis dare ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, *poteſtatem ut filii Dei ſimus*, quod tamen ſponſoris eſt. *Joh.* 1. 12. Quis enim nobis Spiritum Dei dabit, per quem regeneramur in Filios Dei & ipſius, ſic ut *omnis* πατριὰ *in cælo & in terra ab ipſo nominetur*, *Eph.* 3. 15. niſi Deus? Quis nobis *maxima illa & pretioſa promiſſa* dabit, *per quæ evadamus* θείας κοινωνοὶ φύσεως, *Divinæ conſortes naturæ.* 1 *Pet.* 1. 4. niſi Deus? Quis Teſtamento nobis hæreditatem cœleſtem decernet, niſi ipſe Deus, qui ſolus cœli Dominus eſt? Quis eo nos Spiritu donabit, qui ita Patris eſt, ut & ipſius ſit, *per quem clamemus Abba Pater Gal.* 6. 6. quique *una cum ſpiritu noſtro teſtetur de hæreditate* futura *Rom.* 8. 16. 17. niſi ipſe Deus?

Aut filios Dei facere.

XVI. Denique hominem in aliquo ut Salvatore ſuo gloriari, eique novæ creationis honorem dare, ei ſe ad arbitrium & in peculium mancipare, ei dicere Tu animæ meæ Dominus es, major honos eſt, quam ut in meram creaturam cadere poſſit. *In Jehova juſtificabuntur & gloriabuntur univerſum ſemen Iſraëlis. Jeſ.* 45. 25. *Exultat ſpiritus meus in Deo Salvatore meo. Luc.* 1. 42. Quem ſalvatorem agnoſcimus, eum ſimul *Judicem noſtrum, Legislatorem noſtrum, Regum noſtrum* agnoſcimus. *Jeſ.* 33. 22. Qui ſanctè gaudenti animæ præter Deum nemo eſſe poteſt. *Jehova regnat, exultet terra, gaudeant inſulæ multæ. Pſ.* 97 1.

Aut eum honorem habere, ut in eo uti Salvatore gloriemur.

XVII. Conſtat ergo, quod ſponſor nemo eſſe potuerit, niſi qui Verus Deus ſit: ſed an præciſe neceſſe fuit, ut *Filius* Dei, & ſecunda Trinitatis perſona eſſet? Non eſt hic laudanda Scholaſticorum temeritas, Dei negotia intellectus ſui decempedâ audacter nimis metientium. Nulla illius conſilii, juxta quod Filius ſponſionem hanc in ſe ſuſcepit, certior dari poteſt ratio, quam Sancta adorandæ Trinitatis εὐδοκία. Noſtri tamen eſt officii, poſtquam illud nobis patefactum eſt, ſapientiam & bonitatem Dei in hoc conſilio animadvertere & prædicare.

Filium ſponſorem fieri an præciſe neceſſe fuerit, determinari a nobis vix poteſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Patet tamen in illo Trinitatis Conſilio ſumma Sapientia & Bonitas.

XVIII. Nunquid ſapientiſſime a Deo diſpoſitum eſt, ut per quem creatus fuerat homo, per eundem inſtauraretur, & quaſi *recrearetur*? utque ille, qui eſt *perſonale* Dei *Verbum*, quod lucem vocavit e tenebris, & per quod omnia facta ſunt, *Joh.* 1. 3. fieret *Præco Verbi Euangelii*, per quod Deus ſplendet in cordibus electorum, & novæ creaturæ nondum extantes afficaciter vocantur, & per vocationem adducuntur, quaſi extarent? Adhæc, quum ſola ſecunda perſona ſit Filius, noſtraque ſalus in ſola υἱοθεσίᾳ poſita ſit, nonne conveniens fuit, Filium Dei fieri filium hominis, ut per ipſum, jus illud adoptionis adepti, fratres & cohæredes ejuſdem efficeremur? Adde, quod ſolus Filius vocetur *imago Patris*, *Col.* 1. 15. *Heb.* 1. 3. & κατ' ἐξοχὴν a Patre dilectus. *Mat.* 3. 17. *Col.* 1. 15. Quum igitur homo imaginem Dei, in primigenia creatione acceptam, per peccatum turpiſſime fœdaſſet; eoque in odium Dei juſtiſſimè incurriſſet, nonne Deo dignum fuit eam per Eſſentialem Dei, in aſſumta carne, imaginem inſtaurari, ut hoc pacto ad dilectionem & gratiam Patris reditus nobis patefieret? Denique potuitne φιλανθρωπία & amor Dei Patris illuſtriori indicio nobis demonſtrari, quam Filium ſuum unigenitum nobis & pro nobis dando, ut in eo conſpiceremus gloriam Patris? Huc ipſe D. Jeſus nos ducit *Joh.* 3. 16.

Denique ſponſor debuit eſſe θεάνθρωπος

XIX. *Ultima* conditio in ſponſore requiſita hæc eſt, ut ſit θεάνθρωπος, *Deus & homo ſimul in unitate perſonæ. Unus Mediator Dei & hominum.* 1 *Tim.* 3. 5. Quum enim *homo* eſſe debeat, quum item *Deus* eſſe debeat, quum denique *unus* eſſe debeat, neceſſe eſt ut utrumque in unitate perſonæ ſit. θεὸς φανερωθεὶς ἐν σαρκὶ. *Deus revelatus in carne.* 1 *Tim.* 3. 16. *Verbum caro factum* *Joh.* 1. 14. Ita *ex ſemine Davidis ſecundum carnem*, ut ſit ſimul *Filius Dei* ἐν δυνάμει. *Rom.* 1. 3. 4. Quod porro hoc modo demonſtratur.

Ut ſatisfactio ipſius infiniti eſſet valoris.

XX. Si merus Deus ſit, non poteſt ſubjici, obedire, pati. Si merus homo ſit, non eſt ejus obedientia, ſubjectio, paſſio, tantæ dignitatis, ut redimendis electis ſufficiat. Imo mera creatura ita pro ſe ipſa impletionem juſtitiæ debet, ut ea aliis imputari & donari non poſſit: & ſi merus homo, perfecte quidem ſanctus ſed tamen merus homo, juxta legem dilectionis ſe ipſum morti pro Fratre ſuo offerret, ipſe quidem juſtitiâ ſuâ adipiſceretur mercedem; homini autem reo vel nihil, vel, ſi quicquam, ad ſummum impunitatem ſaltem, mereretur. Ideo ergo ſponſorem noſtrum hominem eſſe oportuit, ut ſubjici, obedire, pati poſſet. Ideo ſimul Deum, ut ſubjectio, obedientia, paſſio perſonæ illius θεανθρώπου, propter infinitam illius dignitatem aliis imputari queat, & cunctis, quibus imputatur, ſalvandis ſufficiat.

Et ut onus Divinæ iræ ferre & auferre queat.

XXI. Accedit, quod ψιλὴ κτίσις non poſſit onus iræ Divinæ perferre, ita ut auferat, eoque ſuperato reſurgat. *Quis novit robur iræ tuæ, & excandeſcentiam tuam, pro ut tu terribilis es? Pſ.* 90. 2. vide *Nah.* 1. 6. Idcirco oportuit ſponſorem noſtrum plus aliquid quam hominem eſſe,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ut infinitâ virtute Divinitatis ſuæ aſſumtam naturam humanam ſuſtentaret, atque ita tolerandæ excandeſcentiæ Divinæ, & ſuperandæ cuicunque morti parem faceret.

XXII. Nolo diſſimulare rationi huic opponi poſſe; quod Deus naturam humanam, perſonaliter ſibi non unitam, Divinâ virtute ſuâ ita ſuſtentare queat, ut ferendis & vincendis omnibus doloribus par ſit. Equidem non auſim hoc negare. Sed tamen id in hoc negotio non ſufficeret. Quia, juxta illam hypotheſim, non tam ſponſor noſter, quam Deus per ſponſorem hoſtes ſterneret. Neceſſe autem eſt, ut ſponſor noſter propria virtute id faciat, ut proprium *ipſius brachium ipſi ſalutem conferat, Jeſ.* 63. 6. & propterea ipſi ſit אביר יעקב *Robuſtus Jacobi Jeſ.* 60. 16. לא גבור *Deus fortis. Jeſ.* 9. 6. ipſe ἰσχυρὸς ἰσχυρότερος. *Luc.* 11. 21. 22. *ipſe vitam habens in ſe ipſo, Joh.* 5. 26. & *poteſtatem habens vitam rurſus aſſumendi. Joh.* 10. 18. Ad quam requiritur ὑπερβάλλον μέγεθος δυνάμεως, *ſuper excellens magnitudo potentiæ. Eph.* 1. 19. 20. & unde quis *demonſtretur filius Dei in potentiâ. Rom.* 1. 4.

Quod propria ſibi virtute ſponſor debuit facere.

XXIII. Hæc ſunt tremenda Religionis noſtræ myſteria, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένα, *nunc autem manifeſtata per Scripturas Propheticas, juxta mandatum æterni Dei, ad obedientiam fidei, per omnes gentes notificata. Rom.* 16. 25. 26. Hinc Chriſtianiſmi Divinitas evidenter pateſcit. Quæ hominum, quæ Angelorum ſolertia, hæc tam abdita, tam ſublimia, tantoque intervallo omnem omnium creaturarum captum ſuperantia, excogitare potis fuiſſet? Quàm adoranda hic ſe pandit Dei ſapientia, Juſtitia, Sanctitas, Veritas, Bonitas, φιλανθρωπία, in inveniendo, dando, perficiendo hoc ſalutis noſtræ medio? Quàm placide conſcientia, peccatorum ſuorum onere preſſa, in tali ſponſore, tali ſponſione, acquieſcit? Hic demum animadvertens dignum Deo, ſecurum homini, reconciliationis noſtræ modum. Quis hæc in lumine Spiritus contemplans non erumpat in Sanctiſſimi, Juſtiſſimi, Veriſſimi, Optimi, Maximi Numinis laudem? O profunditas Divitiarum Sapientiæ & ſcientiæ Dei! O myſteria εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν οἱ ἄγγελοι παρακύψαι! Gloria Patri, qui talem nobis ſponſorem, excitavit, admiſit, dedit! Gloria Filio, qui ſe humana carne veſtiens vadimonium pro nobis tam lubenter, tam patienter, tam conſtanter obivit! Gloria Spiritui ſancto, tantæ nobis felicitatis indici, teſti, arrhaboni! Salvus ſis, Chriſte Jeſu, Verus & Æternus Deus, Verus & Sanctus Homo, Utrumque ſimul, ſervatis utriuſque Naturæ proprietatibus, in Unitate perſonæ. Te agnoſcimus, Te colimus, ad Te nos recipimus, Tuis pedibus advolvimur, ex Tua unius manu ſalutem expectamus. Tu ſoſpitator unicus. Tuum peculium volumus eſſe, & ſumus tuâ gratiâ, & manebimus in æternum. Te cognoſcat, Te agnoſcat, Te adoret nobiſcum, atque ita per Te ſalvetur, univerſus electorum tuorum mundus. Hæc fidei, hæc ſpei, hæc voti noſtri ſumma eſt. Amen.

Ex quibus Myſteriis Chriſtianiſmi Divinitas pateſcit.

προσφώνησις ad Deum,

Et Jeſum,

CAP. V.

De Sponſione & Satiſfactione Chriſti.

Chriſtus ſponſor dicitur, non tam quia nobis ſpoſpondit nomine Dei, quam quia Deo ſpoſpondit pro nobis

I. POſtquam de Sponſoris *Perſona*, quantum inſtituti noſtri ratio requirit, locuti ſumus; nunc de *Satisfactione*, quam ſpondendo in ſe ſuſcepit, ut accuratius paulo agamus tempus hic locusque flagitant. *Sponſor* autem *Fœderis*, vel *Teſtamenti*, dicitur *Heb.* 7. 22. non ſolum nec præcipue, quia *nobis* ſpoſpondit *nomine Dei*, ſe impleturum promiſſa illo Teſtamento contenta, ſi mandatis ejus paruerimus, quemadmodum Curcellæus, Socinum Magiſtrum ſecutus, cavillatur: ſed quia *Deo pro nobis* ſpoſpondit, ſe eas omnes conditiones pro nobis impleturum, quibus præſtitis hæreditas ex teſtamento ad nos perventura eſſet. Sponſionis hujus ſalutarem fructum Hizkias petebat, quum orabat *Jeſ.* 38. 14. *Vis mihi fit*, עָרְבֵנִי, *ſponde pro me.* Et Deus ipſe, quando, Filio ſuo ſoli ſponſionis hujus gloriam vindicatum it, ita ſe exprimit *Jer.* 30. 21. כִּי מִי הוּא זֶה עָרַב אֶת לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי נְאֻם יְהוָה. *Nam quis ille eſt qui fidejubeat pro corde ſuo, ut ad me accedat? inquit Dominus.* Hoc eſt, quis alias mortalium, imo quæ creaturarum, ſpondere auſit, ſe ea omnia præſtituram, quæ præſtari debent a Sacerdote, cui jus erit pro ſe ac ſuis ad me appropinquandi? Ita ergo ſponſor, noſter Deo ſpoſpondit pro nobis. Quorſum etiam talis ſponſor, qui Dei duntaxat nomine fidejuberet apud nos? Si Chriſtus merus homo ſit, qualem iſti nobis Chriſtum fingunt, ecquid ſponſio illa Chriſti nos certiores de veritate Divinorum promiſſorum reddere poteſt, quam ſi ea ex ipſius Dei ore audiamus? Nonne primo neceſſe fuit, ut Deus, mentiri neſcius, nobis ſponderet pro Chriſto homine, eum veracem fore in omnibus dictis ſuis, antequam iis ſecurâ fide poſſimus acquieſcere? An non compendioſius, ſimulque tutius, innitimur jurijurando Dei ἀψευδοῦς, quo τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς hæredibus promiſſionis abundè confirmavit, *Heb.* 6. 17. quam aſſertioni veri quidem & veracis, ſed meri tamen hominis? Et quid quæſo Chriſtus hic eximium haberet, ob quod ſolus ſponſoris nomenclaturâ decoraretur, ſi nihil feciſſet aliud quam quod præconio ſalutaris doctrinæ, quam martyrio ſuo confirmavit, nobis pro certis annunciaverit promiſſiones gratiæ: quum id cæteri quoque Prophetæ & Apoſtoli Chriſti fecerint, non dubitantes diriſſimas quaſque mortes obire, ut ſanguine ſuo veritatem promiſſionum Dei, a ſe annunciatarum, obſignarent? Quid eſt Chriſtum & ſponſionem ipſius exinanire, ſi non hoc eſt?

II. Spon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

II. Sponſor ergo noſter Chriſtus dicitur, quia Deo ſpoſpondit ſatisfactionem pro nobis. Quæ rurſus ſatisfactio intelligenda non eſt ſenſu Sociniano, quaſi in eo ſolum conſiſtat, quod Chriſtus *deſiderium* Dei perfectiſſimè impleverit, & omnia, quæ ſalutis noſtræ cauſſâ ipſi a Deo fuerunt impoſita, plene fuerit exequutus, atque ita pleniſſime Deo ſatisfecerit, idque pro nobis, h. e. *noſtri cauſa*, *noſtroque* ſummo, & ſempiterno *bono*, quemadmodum Crellius, quum quam proximè ad nos accedit, hæc bona verba dare videri vult. Sed in eo ſita eſt, quod Chriſtus *noſtro loco* ac vice noſtra, tum agendo tum patiendo, ſatisfecerit *juſtitiæ Divinæ*, tam *Legiſlatoriæ*, quam *Præmii Retributoriæ* ac *Vindicativæ*, perfectiſſime implens omne δικαίωμα τȣ̃ νόμȣ, quod Lex alias a nobis requirebat ad immunitatem a pœna, & ad jus vitæ æternæ. Hoc ſi fecerit Chriſtus, uti ipſum feciſſe mox demonſtraturi ſumus, nihil obſtat, quo minus eum in pleniſſimo vocis ſignificatu pro nobis ſatisfeciſſe dicamus. Quorſum enim vocabulum tam commodum, eò quod in hac materia ἄγραφον ſit, ſuperciliose repudiaremus, ſi rem ſignificatam vocabulo, probatam dare poſſimus.

Satisfactio Christi quid ſit.

III. Sponſionem ſatisfactionis hujus reperimus *Pſ.* 40. 7. 8. 9. his verbis a Chriſto Domino expreſſam. *Sacrificio & munere non oblectaris: aures perforaſti mihi. Holocauſtum & victimam pro peccato non poſtulas. Tunc dixi, Ecce Venio. In volumine libri ſcriptum eſt de me. Facere voluntatem tuam, mi Deus, volupe mihi eſt. Et lex tua eſt in medio viſerum meorum.* Ubi nota. 1. Pactum inter Chriſtum Dominum & Patrem, cujus vi Chriſtus Patrem *Deum ſuum* vocet. 2. Chriſtum libere ac ſponte pactum illud cum Patre iniviſſe, quum ſe ſervo comparat, cui aures perforabantur, ut voluntariam ſervitutem ſub dilecto ſibi Domino ſerviret. 3. Vi illius pacti Chriſtum ſe ſtitiſſe ad acceptam voluntatem רצון Dei ſui faciendam. 4. Voluntatem iſtam lege expreſſam eſſe, quam Chriſtus in viſceribus ſuis habet, quam diligit animitus, & toto corde ſervaturus eſt. 5. Legem illam non modo perfectam juſtitiam poſtulare, ad obtinendum jus vitæ æternæ, ſed & luitionem debitæ peccatori pœnæ. Id quippe ſignificabatur hoſtiis, muneribus, holocauſtis, & victimis pro peccato. Nam quando peccator pecudes vel fruges, ipſi in cibum conceſſas, Deo offerebat, eaſque curabat ſuo quaſi loco flammis abſumi, eo confitebatur ſe diriſſima internecione, & æternis inferorum flammis, propter peccata ſua, dignum eſſe. 6. Externas iſtas victimarum cerimonias, ſine reſpectu ad rem ſignificatam, Deo nunquam placuiſſe, neque potuiſſe conſcientiam mundare ab operibus mortuis: idcirco Chriſtum ſe obtuliſſe, ut perficeret voluntatem illam Dei, per quam ſanctificamur. *Heb.* 10. 10. tam implendo omnem juſtitiam lege præſcriptam, quam ſubeundo reatum peccatorum noſtrorum, ut pro iis quaſi victima piacularis lueret. Hæc omnia in ſponſione Chriſti, a Davide deſcripta, continentur.

Explicatur Pſ. 40. 7. 8. 9.

Potuit Chriſtus ſine ulla injuria ſponſionem talem in ſe ſuſcipere.

IV. Potuit Chriſtus ſine ulla injuria ſponſionem talem in ſe ſuſcipere. 1. Quia ipſe vitæ ſuæ Dominus eſt, quam pro ſuo in illam jure, pro aliis oppignorare poteſt. *Joh.* 10. 18. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν. 2. Quia id, quod ſpondet, præſtare poteſt: ferendo pœnam condignam, implendo omnem juſtitiam, in utroque præſtando obedientiam tantæ dignitatis, eo quod perſona θεάνθρωπος eſt, ut obedientiæ omnium electorum plus quam æquivalens ſit. 3. Quia eo pacto eximiam plane & incomprehenſibilem caritatem, tam erga Dei gloriam, quàm erga hominum ſalutem oſtendit. 4. Nec habet humana ipſius natura de quo conqueratur, quum major gloria creaturæ contingere non poſſit, quam ut hypoſtatice uniatur cum perſona Divina, eique inſerviat ad perfectionem operis maximi, quod cum ſtupore univerſus electorum Angelorum chorus æternum laudet; præſertim quum certa ſit, ſe, poſt maximos quidem, ſed brevis temporis dolores, βραχύ τι Angelis minorem factam, nomen aſſequuturam ſupra omne nomen.

Quam procurare & acceptare Deo Patre dignum fuit.

V. Dignum quoque Deo Patre fuit, ſponſionem hanc Filij ſui tum procurare, tum acceptare: quia in illius executione eſt declaratio *Veritatis* Dei, illud omne exacte complentis, quod in Lege ſua Juſtitiæ pollicitus, peccato minatus eſt; & *Bonitatis* Dei, hominem peccatorem & miſerum, dato & admiſſo idoneo ſequeſtro, ſecum reconciliantis; & *Juſtitiæ* Dei, ſontem citra ſufficientem ſatisfactionem pro inſonte non habentis, imo potiorem longe ſatisfactionem accipientis, quam ab ipſo unquam homine præſtari poſſit, propter excellentiorem Chriſti obedientiam, & digniorem pœnam. *Rom.* 3. 25. & *Sanctitatis* Dei, non admittentis hominem ad beatam ſui communionem, niſi juſtificatum ſanguine, ſanctificatum Spiritu Chriſti; denique *Omniſufficientiæ* Dei, qui, quod incredibile propemodum videbatur, ſine ulla ullius virtutum ſuarum imminutione, Deus & ſalus Peccatoris hoc pacto factus eſt. Hinc eſt, quod Dominus Jeſus in executione ſponſionis ſuæ *nomen*, hoc eſt, perfectiones, Dei ſe manifeſtaſſe *Joh.* 17. 6. & has nominatim, quas recenſuimus, virtutes declaraſſe, profiteatur. *Pſ.* 40. 11. Juſtitiam *tuam non occultavi in medio cordis mei*, Fidelitatem *tuam &* Salutem *tuam elocutus ſum, non abſcondi* Benignitatem *tuam, &* Veritatem *tuam Eccleſiæ magnæ*. Quum ergo nihil Deo dignius excogitari poſſit, quam gloriam Divinarum perfectionum ſuarum glorioſiſſimo modo patefacere, & hæ perfectiones nuſquam illuſtrius ſplendeant, quam in ſatisfactione Chriſti, dignum plane Deo fuit ſponſionem talis ſatisfactionis procurare & admittere.

In ea non eſt ulla Legis Divinæ abrogatio, vel derogatio, ſed interpretatio κατ' ἐπιείκειαν.

VI. Neque per admiſſionem hujuſmodi ſponſionis facta eſt ulla legis Divinæ abrogatio, aut derogatio, aut obrogatio, aut ſurrogatio; ſed explicatio duntaxat κατ' ἐπιείκειαν: quia legi, prout jacebat, ſed ἐπιεικῶς acceptæ, a Redemtore nobis conjunctiſſimo, per ſolutionem debiti ἀντιλύτρου, pleniſſime ſatisfactum eſt. Unde Apoſtolus per Chriſtum δικαίωμα τοῦ νόμου impletum eſſe dixit. *Rom.* 8. 4. Non incommodè totum ne-

negotium hoc modo concipietur. Lex dictat, nemini aditum ad vitam æternam patere niſi ex cauſſa perfectæ omnibusque numeris abſolutæ juſtitiæ; item, omnem peccantem luiturum pœnam mortis, cujus imperium æternum eſt. Interim dubium eſt, nec lege explicatum, an perfecta illa juſtitia neceſſario per ipſam perſonam ſalvandam præſtari debeat, an vero ſponſor admitti poſſit, qui illam præſtet ejus loco. Iterum dubium eſt, an neceſſe ſit peccantem in propria perſona debitam pœnam luere, an vero eam in perſona ſponſoris quoque luere poſſit. Denique dubium eſt, utrum luiturus in infinitum luere debeat, ratione durationis; an vero etiam luere poſſit, ſi aboleatur illud mortis imperium, per ſufficientem luentis perſonæ dignitatem & valorem, atque ita mors abſorbeatur in victoriam. Τὸ ἀκριβοδίκαιον, ſtricte ſumtum, prout verba primo intuitu importare videntur, exigeret priora. Sed ἡ ἐπιείκεια, quæ finitore *Ariſtotele Lib. 5. Ethic. Cap. 10.* eſt ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. *Legis, qua parte deficit ob univerſitatem, emendatio*, admittit poſteriora, ubi illa obtineri poſſunt; quemadmodum revera actum eſt & agitur in Chriſto & Chriſtianis. Sic ergo corrigitur quod legi, propter univerſitatem, deerat: non quantum ad intentionem Legiſlatoris Dei attinet, quæ prorſus invariabilis eſt, & ſemper perfectiſſima: ſed quantum ad expreſſam verborum formulam: non multo aliter quàm ſi admitteretur, ut quis Pater pro filio, idemque loco argenteorum nummis aureis æquivalentem mulctam ſolveret, χρύσεια χαλκείων. Id foret legis interpretatio κατ' ἐπιείκειαν.

VII. Nec injuſtum erat, Chriſtum pro nobis puniri: quum ipſe Socinus & Crellius fateanter, non fuiſſe injuſtum, ut Chriſtus innocentiſſimus à Deo graviſſimis cruciatibus ipſâque morte afficeretur, quod & ex eventu patet. Potuit enim Deus jure Dominii omnes illas afflictiones Chriſto imponere; præſertim accedente D. Jeſu, qui vitæ ſuæ poteſtatem habebat, valido conſenſu. Tota difficultas eſt in τῷ formali pœnæ. Sed quum Chriſtus delicta noſtra, & injurias à nobis Divinæ Majeſtati illatas in ſe liberrimo voluntatis ſuæ arbitrio ſuſceperit, proque iis ſe vadem obtulerit, Deus ut ſupremus Rector juſte pœnas à Chriſto noſtri loco exigere potuit, & reipſa exegit. Atque ita מוסר שלומנו *Diſciplina pacis noſtræ*, παραδειγματισμὸς ille Chriſti, in quo Deus velut lucidiſſimo exemplari oſtendit, quàm ardenti odio peccatum proſequatur, ſed qui nobis immunitatem ac pacem affert, *in ipſo fuit. Jeſ. 53. 5.* Id enim hic eſt מוסר, *pœna exemplaris*, in quo ira Dei adverſus peccatum oſtenditur, apta ad alios a peccato abſterrendum. Sic *Jer. 30. 14.* מוסר אכזרי, *pœna alicujus crudelis*. & *Prov. 7. 22.* מוסר אויל *Pœna ſtulti exemplaris*, & *Ezech. 5. 15. Erit opprobrium & blaſphemia*, מוסר *exemplum & ſtupor*.

Non eſt injuſtum Chriſtum pro nobis puniri.

VIII. Sed profecto nimium nobis arrogamus, ſi id nobis ſumere auſi ſi...

Quod & eventu pa...

auſimus, ut Divini Juris æquitatem ad rationis noſtræ modulum exigamus. Quando de reipſa liquet, ſemper pro Deo contra ſtultæ ratiocinationis noſtræ cæſpitationes ſtatuendum eſt. Monſtrum horrendum infandæ hæreſios & profanæ arrogantiæ parturit, qui, quod Socinus facit, non erubeſcit ſcribere: *Ego quidem, etiamſi non ſemel, ſed ſæpe, id in ſacris monumentis ſcriptum extaret; non idcirco tamen ita rem prorſus ſe habere crederem.* Noſtræ modeſtiæ eſt hoc modo inſtituere: Ego quidem, etiamſi millies ratio mea, quam cœcam & fatuam, & Deo obſtreperam eſſe novi, reclamaret; non idcirco tamen quod vel ſemel in ſacris monumentis ſcriptum reperio, in dubium revocare auderem: vel quæſitâ aliqua interpretatione, alium ſenſum rationi meæ magis convenientem, Scripturæ verbis inferre. Quando ergo ex Divinis literis probaverimus, Chriſtum Dominum ſatisfeciſſe juſtitiæ Dei, ſimul in eo nihil injuſti eſſe probaſſe cenſendi ſumus: juxta axioma, quod ipſa natura docet, omnes vias Dei eſſe Veritatem & juſtitiam.

Chriſtum omnem juſtitiam impleſſe in confeſſo eſt.

IX. Chriſtum omnem juſtitiam impleſſe, nemo Chriſtianus dubitat. Hoc Judæorum turma de eo teſtata eſt, *Mar.* 7. 37. *Omnia rectè fecit.* Hoc ipſe de ſe vere, uti omnia, prædicavit. *Ego ſemper facio, quod Patri gratum eſt*, *Joh.* 8. 29. Hinc confidenter inimicos provocavit, *ibid. vers* 46. *Quis veſtrum me convincit peccati?* Imo ipſum Patrem ſuum *Pſ.* 69. 6. *O Deus tu noſti uſque ad fatuitatem meam, & reatus mei a te non ſunt occulti.* Suppono enim, Pſalmum hunc orationem Chriſti Domini continere, quod ex crebra variarum ejus particularum in Novo Teſtamento allegatione liquet: & verbis his ineſſe puto proteſtationem D. Jeſu apud Patrem de ſua innocentia, quorum non incommodam Paraphraſim *Theodorus* in *Catena* dedit. εἰ γὰρ τι ἥμαρτον εἰς αὐτοὺς, αὐτὸς ἐπίστασαι ἀντὶ τοῦ, σύ μοι μάρτυς, ὅτι μηδὲν ἔπραξα. *Num quidquam in eos deliquerim, ipſe noſti: pro eo, tu mihi teſtis es nihil me feciſſe.* Plenius tamen ſenſum hoc modo proponi exiſtimo. Verum eſt, mi Deus, quod ego reatum ſubierim, & factus ſim execratio; ſed noviſti omnes reatus, uſque ad leviſſimas culpas pro quibus luam; & quod nullam in illis omnibus ſit meum delictum proprium, quo jus tuum violaverim, ut reſtituturus ſim, quod ego rapuerim. Cui proteſtationi atteſtatur Pater, quum Chriſtum *Servum ſuum juſtum* vocat *Jeſ.* 53. 11. eumque *juſtificavit in Spiritu* 1 *Tim.* 3. 16. declarando, eum quà hominem innocentem eſſe ab omni crimine falſo ipſi impacto, ex adverſo perfectâ obedientià Patrem ſuum honoraſſe; & quâ Mediatorem provinciam ipſi impoſitam tam ſedulo accuraſſe, ut nihil in eâ reliqui fecerit.

Pſ. 69. 6. explicatur.

Id quoque conſtat, factum hoc eſſe noſtro bono.

X. Id quoque in confeſſo eſt, illam Chriſti ſanctiſſimam obedientiam *noſtro bono* eſſe. Quippe in qua habemus. 1. Confirmationem cœleſtis doctrinæ ſuæ: operibus conſummatiſſimæ Sanctitatis ſuæ, non minus quam operibus, quæ patravit, miraculoſis, demonſtrantibus eum

Divi-

Divinæ veritatis præconem cœlitus miſſum eſſe. 2. Vivam Legem & perfectiſſimum exemplar Sanctitatis Deo & Dei filiis dignæ : cujus pictam quidem deformationem in Lege ſcripta habebamus, ſed quæ vivo vultu & nativa Luce in Chriſto & ipſius actionibus coruſcans, omnem hominem eam in Spiritu contemplantem ad amorem ſui excitare apta nata eſt. Hoc ſcilicet mortalibus deerat, Divinæ Sanctitatis intaminatum inſtar in aliquo Fratrum ſuorum cernere; quod in Chriſto demum conſequuti ſunt, qui *exemplar nobis reliquit, ut in veſtigiis ipſius ambulemus.* 1 *Pet.* 2. 21. 3. Commonſtrationem viæ, quâ in cœlum itur: Chriſto non verbis ſolum ſuis, ſed & factis docente, *neminem ſine ſanctimonia Deum viſurum eſſe. Heb.* 12. 14.

Sed credendum porro factum id eſſe noſtro loco.

XI. Sed pergendum eſt ulterius, & ſtatuendum iſtam Chriſti obedientiam *noſtro* ab illo *loco* conſummatum eſſe, ut per illam jus nobis pareretur ad vitam æternam. Lex, quam ſartam tectam Deus eſſe vult, neminem intromittit in gloriam, niſi ex cauſſa perfectæ obedientiæ. Eam nemo homo propriam habebat. Sed Chriſtus habuit : & donat illam ſuis. Hoc eſt quod Apoſtolus docet *Rom.* 5. 16. *Donum gratioſum Jeſu Chriſti ex multis lapſibus* εἰς δικαίωμα *in juſtitiæ cauſſam eſſe* Id eſt, etiamſi nobis ea deſint opera, propter quæ debeatur merces, imo etiamſi quam plurimis peccatis æternam maledictionem meriti ſimus; nihilominus extat aliquid, quod non modo abolendis multis lapſibus ſufficiat, ſed quod præterea meritum & cauſſa juſtitiæ ſit : nempe obedientia unius hominis : idque ſit noſtrum gratuito dono. Clarius adhuc v. 19. *Sicut per unius hominis inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi; ita etiam per obedientiam unius illius juſti conſtituentur multi. Prior* ille *unus homo Adamus* eſt : ſtirps & caput Fœderale totius generis humani Illius inobedientiâ tota multitudo hominum ad ipſum pertinentium reatui maledictionis involuta eſt : quumque ſuſtineret perſonam omnium, id quod ipſe male fecit omnes male feciſſe cenſentur. *Alter* ille *unus homo* Chriſtus eſt, qui neque peccavit in & cum Adamo, neque in quem regnum peccati & mortis tranſiit, quique dignus eſt, ut ſit Dominus & caput & novus Adamus, origo & fons hæreditatis derivandæ in Fratres Is habet *obedientiam*, nempe univerſæ legis Dei, præcipientis ipſi perfectam caritatem erga gloriam Patris ſui, & erga ſalutem fratrum ſuorum Per illam obedientiam tota *multitudo* illorum, qui ad ipſum pertinent, *juſti conſtituuntur*, id eſt cenſentur jus habere ad vitam æternam, non minus quàm ſi quilibet eorum in propria perſona illam obedientiam præſtitiſſet.

Sufficit ea Chriſti obedientia omnibus electis redimendis: propter dignitatem perſonæ.

XII. Neque mirum videri debet, eam Chriſti obedientiam omnibus ſufficere ad acquirendum iis jus vitæ æternæ : præſertim quum ipſe quoque *quà homo* obedientiam *pro ſe* ipſo debuerit. Etenim conſideranda hic eſt obedientis *perſonæ dignitas*, quæ quum ita homo ſit, ut ſimul ſit æternus & infinitus Deus, cunctis electis, etiam ſimul

ſumtis, multo eſt præſtantior; ideoque illius obedientia merito tanti valoris cenſetur, ut ea cunctis ad jus beatæ vitæ imputari queat. Et etiamſi Divinitas, in abſtracto, non obediverit, is tamen, qui obedivit, Deus eſt; atque ita Divinitas perſonæ ad dignitatem obedientiæ quam plurimum confert. Verum quidem eſt, quod *qua homo pro ſe* quoque obedientiam debuerit; ſed quum noſtri cauſſa homo factus ſit, noſtro quoque loco obedientiam illam præſtitit. Accedit, quod quà homo non neceſſario fuerit ſub lege ut *præſcribente* conditionem beatitudinis; quum, ſepoſitâ conſideratione obiti pro nobis vadimonii, propter unionem humanitatis cum Deitate, ab initio ἐνυπερχώτεως ſuæ omni felicitate frui potuerit, quemadmodum ſupra *Cap.* 3. §. 13. 14. fuſius docuimus.

Nec obſtat quod eam quâ homo pro ſe quoque debuerit.

XIII. Perperam quoque hinc concluderetur, ſi Chriſtus obedientiam pro nobis præſtitit, nos ab omni obediendi neceſſitate immunes eſſe; quia a principali debitore exigi non poteſt, quod Sponſor præſtitit ejus loco. Quippe obedientia noſtra conſiderari poteſt, vel ut eſt *officium* creaturæ rationalis in ordine ad ſupremum Dominum ſuum, vel ut eſt *conditio* ad acquirendum jus vitæ æternæ. Poſteriori reſpectu Chriſtus eam pro nobis conſummavit, ideoque ſub eâ relatione a nobis non exigitur, nec exigi poteſt, quaſi ob defectum perfectæ obedientiæ vitâ æternâ excludi poſſimus. Sed priori reſpectu omnino debemus obedientiam, cujus obligatio per hoc beneficium Chriſti intenditur potius, quam ut relaxetur. Quid enim convenientius eſt, quam ut ita gratitudinem noſtram demonſtremus, & non tam verbis quam factis declaremus, nos eum pro Domino agnoſcere, qui nos acquiſivit ſibi in peculium? denique ut filii adoptivi non detrectemus obedientiam Patris Cœleſtis, cui Filius naturalis & ὁμοούσιος tam alacriter obedivit?

Neque hinc ſequitur nos ab obediendi neceſſitate immunes eſſe.

XIV. Sed præterea Chriſtus ſatisfecit *juſtitiæ Vindicativæ* Dei, *noſtro* non *bono* duntaxat, ſed & *loco*, ſubeundo diriſſimas tam in anima quam in corpore paſſiones, quas nos eramus meriti, & a quibus, ipſe eas perferendo, ita nos liberavit, ut in furore ac maledictione Dei, quaſi pœna proprie dicta peccati noſtri, irrogari non poſſint. Si quicquam in Theologia noſtra accurate eſt probatum, & adverſus Socinianorum exceptiones ſolide ab Illuſtribus in Eccleſia viris vindicatum, certe hoc caput eſt. Nolo hic actum agere, rogoque lectorem, ut ex *Grotiis*, *Juniis*, *Turretinis*, *Hoornbeeckiis*, *Eſſeniis*, ſimilibusque Heroibus, argumenta petat: ad quæ fruſtra adverſarii reſponſitationes quæritent.

Satisfecit etiam Chriſtus Juſtitiæ Vindicativæ Dei Patiendo.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Cap. VI.

Quænam Chriſti Paſſiones ſint Satisfactoriæ.

I. VErum enimvero id dolendum, novam inter Orthodoxos his annis quæſtionem agitari cœptam eſſe, quænam ex paſſionum Chriſti ſatisfactoriæ noſtro loco cenſeri debeant. Eſt enim qui nullas paſſionum Chriſti proprie ſatisfactorias pro nobis agnoſcere dicatur, præter eas quas per trihorium obſcurationis ſolaris ſuſtinuit, dum eſſet in cruce & antequam expiraret: ex numero paſſionum ſatisfactoriarum excludens, anxietates illas Chriſti, quas perpeſſus eſt in horto oliveti ea nocte, qua captus eſt, & ſanguinem quem fudit antequam crucifigeretur, & quum crucifigeretur, & poſtquam obijt in cruce: imo dictans Chriſtum mortem corpoream non ſuſtinuiſſe tanquam ſponſorem noſtrum, & loco noſtro, adeoque eam non pertinere ad ſatisfactionem, quam præſtitit Juſtitiæ Divinæ, ſi quidem jam plene ſatisfactum erat Deo, quum moreretur. Ne tamen hæc omnia fruſtra Chriſto eveniſſe videantur, ſtatuit Vir Doctus ea facta eſſe ad ſatisfaciendum Veritati Divinæ, quæ ita prædixerat futurum, & ad typorum in V. T. præfigurationem conſummandam. Diſtinguens porro inter pœnas *convincentes, & compenſantes*; inter *bellicas* & *judicarias*; compenſantes & judiciarias eas eſſe dicit, quas ſuſtinuit Chriſtus durante trihorio tenebrarum, cæteras duntaxat convincentes, & bellicas vocat; eo quoque facientes, ut diſceret Chriſtus eſſe miſericors Sacerdos. Quæ an tam ſolida ſint, quam nova ſunt & Paradoxa, ut inquiramus operæ pretium eſt.

Eſt qui contendat, eas ſolum Chriſti paſſiones ſatisfactorias eſſe, quas ſuſtinuit per trihorium obſcurationis ſolaris.

II. Nobis quidem recepta Theologorum ſententia placet, quam quoque Catecheſis noſtra *Quæſt.* 37. expreſſit, omnes paſſiones Chriſti, quas tam in animâ quam in corpore, toto vitæ ſuæ curriculo, a primordio ad diriſſimam mortis crucem uſque, ſuſtinuit, unicam & perfectam Chriſti ſatisfactionem abſolviſſe; licet ſtatuamus illas paſſiones graviſſimas fuiſſe, cum quibus ultimo νυχθημέρᾳ conflictatus eſt; eaſque quæ corpore pertulit longe ſuperatas ab iis quæ animum preſſere: Eodem plane modo quemadmodum tota Chriſti Sanctiſſima obedientia nobis in meritum imputatur, licet eximiè eam declaraverit, quum Patri obediens eſſet uſque ad mortem, mortem imo crucis; eaque magis conſtiterit in voluntaria animi ſubjectione, quam in motu aliquo membrorum corporis a ſancta mente imperato. Quæ ex ſacris literis hoc pacto firmamus.

Quod receptæ Theologorum ſententiæ & Catecheſi repugnat.

 III. 1. Scri-

Scriptura Satisfactionem Chriſti paſſionibus ejus univerſaliter adſcribit.

Jeſ. 53.

III. 1. Scriptura ubi de Satisfactione Chriſti loquitur, eam in genere paſſionibus Chriſti vindicat: ut *Jeſ. 53. 4. Sane languores noſtro ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe bajulavit*: id eſt, pœnas omnes & ærumnas, nobis propter peccata debitas ſuſtinuit. Idque non noſtro bono duntaxat, ſed & loco. Nam ℣. 5. הוא מחולל מפשעינו מדכא מעונתינו, *vulneratus eſt ex prævaricationibus noſtris, contritus eſt ex iniquitatibus noſtris*, adeo ut in iis meritoria cauſſa dolorum & languorum Chriſti extiterit, quippe quas Dominus הפגיע בו *incurrere fecit in eum.* ℣. 6. & propter quas נענה *afflictus eſt*, quum נגש *exigeretur* a Deo, ut judice & vindice, *iniquitas omnium noſtrum.* ℣. 7. Hæc quæ tam generatim de afflictionibus, doloribus, languoribus Chriſti dicuntur, ad paſſiones trihorarias reſtringere, ingenii eſt nimium ſibi permittentis.

Heb. 2. 10.

IV. Adde quod Apoſtolus docet *Heb. 2. 13. Deo dignum fuiſſe Principem ſalutis noſtræ* διὰ παθημάτων τελειῶσαι, *per paſſiones conſummare*, vel *conſecrare*. Adeò ut paſſiones illæ, quas Chriſtus ſuſtinuit (& quis aliquas excipiet, Apoſtolo tam univerſim loquente?) requiſitæ fuerint ad id, ut Chriſtus nobis perfectus ſalvator, & hoſtia Deo Sacra grataque foret. Id enim hic ſignificat Chriſti τελείωσις, præſtatio eorum omnium, ad quæ ſua ſe ſponſione obligaverat, & imprimis eorum, quæ requirebantur ad expiationem ſuam Sacerdotalem rite perficiendam. Et ad hanc τελείωσιν generatim Chriſti paſſiones refert Apoſtolus. Unde bene concludit *Chryſoſtomus.* Ἄρα τὰ παθήματα τελείωσις καὶ αἰτία τῆς σωτηρίας. *Ergo paſſiones ſunt conſummatio & cauſſa ſalutis.* Imo eas omnes paſſiones hic innuit ſacer Scriptor, *ex quibus* Chriſtus *obedientiam didicit: Iis enim* τελειωθεὶς, *conſummatus, factus eſt obedientibus ſibi cauſſa ſalutis æternæ. Heb. 5. 8. 9.* Didicit autem obedientiam non modo ex paſſionibus ſuis trihorariis, ſed in univerſum omnibus, ex quibus animadvertit & expertus eſt, quouſque ſe obedientia illa extendat, cui ſe voluntarie ſubmiſerat: imo vero ex antecedentibus paſſionibus imprimis obedientiam didicit, quibus quaſi rudimentis quibusdam ad extrema ſubeunda exercebatur. Atque ita in omnes Chriſti paſſiones, quas in diebus carnis ſuæ ſuſtinuit, cauſſa ſalutis noſtræ tranſcribitur.

1. Pet. 2. 21.

V. Petrus ſimiliter loquitur 1 *Pet. 2. 21.* Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν. *Chriſtus paſſus pro vobis.* Pati illic ſignificat in afflictione verſari. Agitur enim de omnibus illis paſſionibus, in quibus Chriſtus nobis exemplum patientiæ reliquit. Eas paſſiones dicit *pro nobis* eſſe, id eſt, tam *loco* quam *bono noſtro* exantlatas. Hoc enim vox illa ὑπὲρ ordinarie ſignificat. Ut apud *Euripidem* in *Alceſte*, μὴ θνῆσχ' ὑπὲρ τοῦδ' ἀνδρὸς οὐδ' ἐγὼ πρὸ σοῦ, *ne moriaris pro hoc viro, neque ego pro te*: quæ non aliter quam ſubſtitutive intelligenda, ipſum tragœdiæ argumentum, uxorem loco mariti morientem exhibens, docet. Eodem modo *Demoſthenes* in corona, ἐρώτησον τούτους, μᾶλλον δ' ἐγὼ τοῦθ' ὑπὲρ σοῦ ποιήσω. *Interroga hos, aut potius ego id pro te faciam.* Et ita quidem id Petrum velle ex eo arguitur quod *Cap. 3: 18.*

dicat

dicat, Chriſtum paſſum eſſe περὶ ἁμαρτιῶν. *pro peccatis*, ſcilicet ut ἱλασμὸς περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. *expiatio pro peccatis noſtris*. 1 *Joh*. 4. 10.

VI. Denique quum *ſimilitudo carnis peccati*, in ærumnoſo & contempto Chriſti ſtatu conſiſtens, per totam Chriſti vitam ſe extenderit, atque eam περὶ ἁμαρτίας *pro peccato* ſuſceperit, adeo quidem ut Deus propterea *peccatum condemnaverit*, declaraveritque nihil illud juris in fideles habere, neque ad damnationem, neque ad dominium *Rom*. 8. 3. manifeſtum eſt, Scripturam ſatisfactionem Chriſti univerſæ ipſius humiliationi adſcribere: conſequenter, Scripturam ducem non ſequi eos, qui illam reſtringunt ad ſolas trihorii paſſiones.

Rom. 8. 3.

VII. 2. *Morti* Chriſti, etiam *corporeæ*, ſatisfactionis valorem competere Scriptura tam diſertè docet, ut mirer a quoquam hoc negari poſſe. Sic Jeſaias *Cap*. 53. 10. *poſtquam anima ipſius ſe poſuerit* אשם *victimam pro peccato*: quod Chriſtus ipſe dicit *Mat*. 20. 28. δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. & *Joh*. 10. 15. τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. *Animam* autem *dare*, eſt mori morte corporis, quæ reſurrectione finitur. Ita enim Chriſtus explicat, v. 17. *Ego animam meam pono, ut rurſus accipiam* eam. Et Johannes *Cap*. 19. 30. Quum mortem Chriſti corpoream deſcribit, ita eam proponit, παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

Corporeæ Chriſti mors etiam ſatisfactoria fuit Jeſ. 53. 10.

VIII. Adde quod Paulus ſcribit *Heb*. 10. 20. *Chriſtum nobis initiaſſe viam recentem ac vivam ad Sanctuarium cœleſte, per velum, id eſt, carnem ſuam.* Scilicet caro Chriſti velum erat, aditum nobis intercludens. Quamdui enim adhuc erat integra, indicium erat nondum oboliti peccati, nec ſublatæ maledictionis. Rumpi ergo velum illud, id eſt, carnem Chriſti, oportuit. Quod factum eſt, quando ſpiritus a carne diſceſſit. Tunc enim corpus deſiit eſſe σύστημα ὀργάνων, & factum eſt acervus pulverearum partium, in pulverem rediturum, niſi maturaretur ejus reſurrectio. Atque ita recens via nobis eſt initiata, hoc eſt, plena libertas parta, plenumque jus ad cœleſte ſacrarium. Quod ſignificatum & obſignatum eſt ruptura illa veli in Templo, quæ in ipſo mortis Chriſti articulo accidit. *Mat*. 27. 51. Hinc corpus Chriſti fractum pro nobis dicitur. 1 *Cor*. 11. 24.

Heb. 10. 20.

IX. Et quid evidentius eſt illo Petri loco, qui extat 1 *Pet*. 3. 18. *Chriſtus ſemel pro peccatis paſſus eſt, mortificatus quidem carne*, id eſt, corpore: Ubi mors corporis proponitur ut pars illarum paſſionum, quas Chriſtus pro peccatis ſuſtinuit.

1 *Pet*. 3. 18.

X. Adde *Col*. 1. 22. *Reconciliavit vos in corpore carnis ſuæ per mortem Rom*. 5. 10. *Reconciliati ſumus Deo mortem Filii ipſius*. Heb. 2. 14. *Per mortem abolevit poteſtatem mortis habentem*. Heb. 9. 15. *Ut morte factâ*, εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, *illi qui vocati ſunt promiſſionem æternæ hæreditatis acciperent*. Et quam mortem Paulus hic dicit? Eam, quam intercedere oportet ad confirmationem Teſtamenti v. 16. 17. quæ utique mors corporis eſt. *Rom*. 8. 24. *Quis condemnabit?*

Col. 1. 22. *&c*.

Chriſtus eſt ὁ ἀποθανών. Quæ omnia ita explicare, ut intelligi per mortem nolimus, quod in omnibus linguis mors hominis notat, ſeparationem animæ a corpore, durum & contortum eſt.

XI. 3. Specialius adhuc, flagellationi Chriſti, ut parti paſſionum ſuarum, ſanitatem nos noſtram debere, Jeſaias *Cap.* 53. 5. & Petrus 1 *Pet.* 2. 24. aſſerunt, dum *ipſius vibice nos ſanotos* ajunt. Etenim immani illa flagellatione, qua totum D. Jeſu corpus uno quaſi vibice deturpatum livebat, promeritus nobis eſt, ut a colaphis Satanæ & virgis Divinæ excandeſcentiæ immunes ſimus. Et præterea quando contemplamur Chriſti paſſiones, inque iis ſævam illam flagellationem, qua D. Jeſus ſpectaculum effectus eſt hominibus & Angelis, tum intelligimus, quæ ſit ſanctitas Dei, quid debeatur Deo, ut remittantur peccata, quid patiendum ſit peccatori, ut ſatisfiat Deo & Sanctitati ipſius, quam horrenda res peccatum ſit, & quantum denique debeamus Chriſto, tanta pro nobis paſſo. Atque hæc eſt ſanatio a peccato, ſi timeamus iram Dei, ſanctitatem ipſius amemus, Chriſtumque redamemus. Atque ita apparet, etiamſi dicamus nos per vibicem Chriſti ſanatos eſſe ut per exemplum; tamen manere in Chriſti flagellatione eſſe ἔνδειξιν δικαιοσύνης τοῦ θεοῦ, *demonſtrationem juſtitiæ* Dei, ut eam cognoſcamus, & eam cognoſcendo cum debito affectu, ad ſimilitudinem Dei reſtituamur. Eſt in iis vibicibus מוסר שלומינו *Exemplaris pœna pacem nobis* afferens; uti illius vim vocis nuper oſtendimus.

Nihil alienius eſt quam a ſatisfactione Chriſti excludere paſſiones in Getſemane. Quarum cauſſa aſſignatur.

XII. 4. Nihil alienius videri poteſt, quam a paſſionibus Chriſti κατ' ἐξοχὴν ſatisfactoriis excludere illam animi λύπην καὶ τάραξιν καὶ ἀδημονίαν, καὶ εὐλάβειαν, καὶ θάμβος καὶ περιλυπίαν ἕως θανάτου, illos grumos ſanguinolenti ſudoris, exque iis ortas preces & ſupplicationes cum lacrumis & clamore valido, quæ omnia ſacer Spiritus tam prolixe nobis deſcribit. Ingens hæc perturbatio & angor, non ex ſola animæ cum corpore συμπαθείᾳ, non ex ſolo imminentis mortis horrore orta fuit. Aliud erat quod Chriſti animum affligebat. Portabat ſcilicet non unius hominis ſed omnium electorum omnia peccata: videbat formidabile Dei tribunal, cui jam immediate ſiſtebatur, ut quæ non rapuerat ſolveret: Videbat judicem ipſum incomprehenſibili vindictâ armatum, legem fulmina anathematum vibrantem, Diabolum & poteſtatem tenebrarum cum omnibus inferorum portis imminentem, denique Juſtitiam ipſam inexorabilem & rigidiſſimam, cui ad ultimum uſque quadrantem ſatisfieri debebat: Videbat cariſſimi Patris faciem nullâ nunc favoris radiatione blandientem; imo vero terribili fervore iræ adverſus peccata generis humani, quæ pianda ſuſceperat, excandeſcentem. Et, quoquo ſe verteret, neque in cœlis, neque in terra, ſpes ulla ſe pandebat levaminis, niſi poſt fortiter conſtanterque decertatum certamen. Hæc, Hæc ſunt, quæ Chriſto metum pavoremque non immerito incuſſerunt; hæc quæ gemitus, ſuſpiria, lacrumas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

expreſſerunt. Quæ ſi expiatoria & ſatisfactoria pro peccatis noſtris non ſunt, quam cauſſam dicemus, cur cæteræ Chriſti paſſiones in trihorio tenebrarum ſatisfactoriæ cenſeri debeant.

Exile eſt eas conſiderare ut ſolum prægustamen dolorum crucis.

XIII. Sane exiliter nimis de iis ſentit, qui dictat horrores & angores hos ad comparationem graviſſimorum cruciatuum, quos in ipſa cruce Chriſtus ſuſtinuit, prægustaminis duntaxat loco cenſeri poſſe. Non ita Scriptura tanto verborum apparatu hæc deſignans, non ita Interpretes noſtri ad *Heb.* 5. 7. loquuntur, licèt non nemo ipſorum verba huc detorqueat. Atque difficile foret aſſignare, quid Chriſti anima in ipſa cruce perpeſſa ſit, quod tam immenſo prope intervallo horrores hos ſuperavit. Tunc queſtus de dolore fuit, nunc non tacebat; tunc maledictionem nobis debitam portavit; nunc ſub ea prope ſuccumbebat; tunc ſe deſertum a Patre doluit, nunc ad calicem amariſſimæ iracundiæ ferme exanimabatur; quin imo illa conſternationis hic ſe prodebant indicia, quibus majora in cruce vix licet obſervare. Ad id, quod de Angelo conſolante legitur, mox reſpondebimus. Immaniſſimum profecto malum illud fuiſſe oportet, ad cujus incurſum ipſa fortitudo & conſtantia cœpit ἐκθαμβεῖσθαι, ἀδημονεῖν, περίλυπος εἶναι ἕως θανάτου, preces & ſupplicationes, illi, qui poterat ipſum à morte ſervare, cum clamore valido & lacrumis offerre, tanto cum angore conflictari, ut ipſi apparere Angelum confortantem oportuerit, & ſudor è corpore manarit, quaſi grumi ſanguinis deſcendentes in terram. Id quod tantam agitationem ſpirituum atque ſanguinis in corpore arguit, quantæ in aliis hiſtoriis exemplum vix, aut ne vix quidem occurrit. Caveamus itaque, ne temeraria nimis confidentiâ quæ paſſionum Chriſti quibus & quantum graviores fuerint determinemus. Omnibus potius ſuum ſtatuamus pretium: omniumque ſatisfactorium agnoſcamus valorem. Hoc Chriſti gloriæ, ac fidei noſtræ ſimplicitati longe convenientius eſt.

Denique cum Chriſtus paſſiones omnes ut ſponſor ſuſtinuerit, omnes ſatisfactorias fuiſſe neceſſe eſt.

XIV. 5. Denique paſſiones illas omnes Chriſtus Dominus ſuſtinuit vel *ut ſponſor*, vel alio quodam modo. Si ut ſponſor, habemus intentum. Spoſpondit enim hoc, ut noſtro non bono duntaxat, ſed & loco juſtitiæ Divinæ ſatisfaceret, luendo pœnam peccatorum noſtrorum, quorum reatum ſponte in ſe ſuſceperat. Hoc inter Orthodoxos ἐξαγώνιον eſt: neque id Vir Doctus, cujus ſententiam nunc ad partes vocamus, inficias iverit. Si ſponſionem ſeponamus, non poteſt Chriſtus aliter conſiderari quam ut innocens & perfectè Sanctus. Innocentem autem qua talem puniri, & puniri ad effuſionem ſanguinis, ad infandos illos animi cruciatus, ad mortem denique ipſam, cum juſtitia Dei non admodum convenire videtur. Aut ſi aliquando Deo placuiſſet creaturam innocentem diris ejuſcemodi cruciatibus ſubdere, ad oſtendendum jus ſuum in omnes ἀνυπεύθυνον, non ſit veriſimile, eum ſummi iſtius juris in ſolo Filio dilectiſſimo, jus Patris perprobe

agno-

agnoſcente, exemplum edere voluiſſe. Tum cui uſui iſtæ paſſiones Chriſti, ſi non loco noſtro toleratæ ſint? An ut iis Doctrinam ſuam confirmaret? an ut exemplar patientiæ daret, viamque nobis monſtraret, quâ per anguſta ad auguſta enitamur? an ut hoc pacto Pontifex miſericors effectus tentatis opem promte ferret? an ut veritati prædictionum, & ſignificationi typorum ſatisfaceret? Verum nihil horum omnium eſt, quod non blaſphemus Socinus cum ſuis aſſeclis facile dederit. Et ſi hic ſubſiſtamus, non dignius pretium paſſionibus illis Chriſti ſtatuimus, quam peſſimi hi religionis noſtræ & ſpei ac conſolationis fidelium perverſores.

Exponitur Diſtinctio inter pœnas Compenſantes & Convincentes.

XV. Nunc adverſæ ſententiæ firmamenta videamus. Ubi primo expendenda venit diſtinctio, inter *pœnas Compenſantes* & *Convincentes*, inter *paſſiones Judiciarias* & *Bellicas*. Quarum diſtinctionum, ſi fideliter mihi expoſitæ ſunt, & recte eas ſum aſſecutus, hæc eſt mens. *Pœna compenſans* eſt ea, qua ſatisfit juſtitiæ Divinæ, de qua agitur *Rom.* 2. 5. 6. 8. 9. & quæ vocatur *ira futura Mat* 3. 17. 1 *Theſ.* 1. 10. *Pœna convincens* eſt, quæ ideo ſolum infligitur, ut per eam homo peccati ſui convincatur, ita tamen ut illius luitione juſtitiæ Divinæ non ſatisfiat, neque tollatur reatus, ſed ulterius vindicandus remaneat. Tales pœnas vocat Scriptura תכחות חמה, *convictiones iræ. Ezech.* 5. 15. & 15. 17. De iis agitur *Pſ.* 50. 21. אוכיחך *convincam te & ordinabo coram oculis tuis. Paſſiones judiciariæ* illæ dicuntur, quæ infliguntur a Deo ut ſevero judice, ad compenſationem juſtitiæ ſuæ, & in quibus eſt ira: atque ita cum pœnis compenſantibus idem ſunt. *Paſſionis Bellicæ* ſunt, quibus expoſitus fuit Chriſtus decertans cum Satana, eum mox a nativitate ſua per Herodem perſequente, deinceps in deſerto tentante, & per furioſos malitiæ ſuæ miniſtros maledictis ac malefactis varie proſcindente, juxta dictum Dei *Gen.* 3. 14. *ponam inimicitiam, &c.* In quibus reſpectu Chriſti nulla Dei ira fuit. Sed fuit id potius gratiæ & gloriæ, uti quum quis patitur ob juſtitiam. 1 *Pet* 4. 14.

Paſſiones Judicarias & Bellicas.

Differt quidem Caſtigatio benevoli Patris a pœna Severi Judicis.

XVI. Quibus hæc reponimus. Dubium eſſe non poteſt, quin diſtinguendum ſit inter mala triſtia, quibus electos & fideles ſuos ad peccatorum ſuorum cognitionem & ſenſum deducit Deus, quæ ex amore procedunt, & *Paternæ caſtigationes*, παιδείαι πατρὸς, dicuntur, *Heb.* 12. 6. & inter mala triſtia, quibus affliguntur impii, qui ſub ira & maledictione Dei ſunt. Verum ut ex pœnis improborum quaſdam duntaxat convincentes, alias etiam compenſantes eſte ſtatuamus, neque Scriptura jubet, neque ſuadet ratio.

Sed omnes pœnæ improborum, etiam quas in hac vita ſuſtinent, compenſantes ſunt.

XVII. Scriptura quidem *futuræ iræ* meminit, quæ ſine dubio compenſans eſt, ſed & præſentem iram & maledictionem frequenter memorat. *Pſ.* 56. 8. & 69. 25. confer. 2 *Theſ.* 2. 16. *Joh.* 3. 36 *Ira Dei manet ſuper ipſum.* Qua propter peccatores, non regenti, τέκνα ὀργῆς, *Filii iræ* dicuntur *Eph.* 2. 3. non ſolum propter futuræ iræ reatum, ſed & pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& propter iram & maledictionem Dei actu ipſis incumbentem, quam diu non tranſlati ſunt in Regnum Filii dilectionis ſuæ. Nam *revelatur ira Dei e cœlo in omnem impietatem & injuſtitiam hominum Rom.* 1. 18. Quæ ira Dei erga improbos, quum ſit diverſiſſima ab illa, qua aliquando adverſus filiorum ſuorum peccata excandeſcere narratur, cauſſa dici non poteſt, cur compenſans non cenſeatur, quum æternæ maledictionis initium ſit, a qua, non eſſentia, ſed gradu, differt.

Et in Scriptura Judicia vocantur.

XVIII. Accedit quod præſens illa ira *pœna judiciaria* ſit, juſta Dei ſententia improbis inflicta. Contumax incredulus ἤδη κέκριται, *jam judicatus eſt Joh.* 3. 18. Deus pœnas in hac vita ab improbis poſcens, exercet שפטים באף ובחמה Judicia *in furore & excandeſcentia. Ezech.* 5. 15. Quemadmodum in Ægypto exercuit שפטים גדלים *judicia magna. Exod.* 6. 5. & 7. 4. Ut pateat omnibus כי יש אלהים שפטים בארץ *quod ſit Deus judicans in terra. Pſ.* 58. 12. Ea autem pœna, quæ judiciaria eſt, cur non compenſans cenſeatur?

In convictionibus improborum eſt ira & compenſatio.

XIX Tum etiam pœnæ illæ improborum quas תכחות Scriptura nominat, ita quandoque deſcribuntur, ut non niſi pro compenſantibus haberi queant. Quid enim eſt pœna compenſans aliud, quam vindicta, quam iratum numen poſcit a contemtoribus ſuis, ut odium ſuum erga eos manifeſtum faciat? illud autem omne convictionibus iis ineſt, quas Philiſtæis interminatur Dominus *Ezech.* 25. 17. *Et exercebo in eos* נקמות *ultiones magnas,* בתכחות *in convictionibus* ſive *increpationibus excandecentiæ, experienturque me eſſe Jehovam, quum edidero ultionem meam in eos.*

Pœnæ Compenſantes quoque convincentes ſunt.

XX. Non minus etiam pœnæ compenſantes convincentes ſunt. Quis negaverit compenſantem pœnam eſſe, quando Deus impios in furore ſuo conſumit? Id autem quam maxime convincit eos reatus ſui. *Pſ.* 59. 14. *Conſume æſtu, conſume, donec non ſint amplius: ut ſciant* Deum *ſumme dominari in Jacobo, uſque ad fines terræ.* Et ſane nihil magis improbos granditatis peccatorum ſuorum convincere poteſt, quam pœna intenſiſſima, & in qua evidentiſſima Divini odii demonſtratio eſt, qualis eſt pœna compenſans. Merito ergo diſtinctio illa rejicitur, quæ neque fundamentum in Scriptura habet, & cujus membra, contra Regulas Logicas, coincidunt.

Pœnæ mere convincentes in Chriſto non habuere locum.

XXI. Porro etiamſi diſtinctionem hanc in genere admittamus, quomodo paſſionibus Chriſti applicabitur? An quædam earum convincentes fuere? Verum quæ neceſſitas tales exigebat, quum D. Jeſus reatum peccatorum a ſe ſuſceptorum & probe agnoſceret, & ultro fateretur, atque omnia præſtaret lubentiſſime, quibus iſtum expungeret reatum? An fortaſſe eo faciebant, ut ex intuitu paſſionum Chriſti fideles peccatorum ſuorum convincerentur? Verum id fieri efficacius non poteſt, niſi quando eas, ut pœnas peccatis ſuis debitas, adeoque pro iis expiatorias, conſiderant. Quum ergo nullæ pœnæ Chriſti mere convincentes dici queant, reſtat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſtat ut omnes compenſantes ſive ſatisfactoriæ ſint : quod nos contendimus.

Omnes pœnæ Chriſti Judiciariæ fuerunt.

XXII. Non minus aliena diſtinctio eſt inter *paſſiones judicarias* & *Bellicas*. Nam nullæ paſſiones in Chriſtum incurrerunt, niſi juxta ſententiam Dei judicis. *Quum affligebatur* Chriſtus, נגש *exigibatur iniquitas omnium noſtrum. Jeſ.* 53. 7. Illa autem exactio judicis eſt. Quando cum infernalibus ſuis copiis Chriſtum impetebat Satanas, tunc erat *poteſtas tenebrarum, Luc.* 22. 53. determinata ſententia principi tenebrarum ad vexandum Chriſtum a Deo conceſſa. Et Chriſtus iſti ſe accingens luctæ ſententiam illam, ſive, ut ipſe loquitur, *præceptum* Dei, ob oculos habebat. *Joh.* 14. 31.

Gen. 3. 15. *pronunciatur ſententia tam in Chriſtum quam in ſerpentem.*

XXIII. Ipſum illud Dei verbum, unde origo paſſionum Bellicarum petitur, quid aliud eſt quam ſententia Dei Judicis, in ſerpentem deſtruendum per Chriſtum, & in Chriſtum, quoad humanam naturam, qua terram calcabat, vexandum & necandum per ſerpentem? Scire velim, an id, quod de contritione calcanei prædicitur, non eas quoque Chriſti paſſiones complectatur, quæ Judiciariæ ſunt. Si non, non exponitur πρωτευαγγελίῳ modus acquirendæ ſalutis per ſatisfactionem Mediatoris: atque ita jubemur credere, verba minus ſignificare quam ſignificare poſſunt, & quam ea ſignificare par eſt, ſi, quod faciunt, ænigmaticam credendorum ſummam contineant. Sin omnino, ut fas eſt, ſatisfactorias Chriſti paſſiones ſermone eo comprehendi ſtatuamus, male illi nova iſta diſtinctio inædificatur.

Diabolus non habuit poteſtatem ad vexandum Chriſtum, niſi ex ſententia Dei judicis.

XXIV. Immoremur aliquantiſper huic mediationi. Quod Diabolus poteſtatem habeat improbos homines vexandi, antequam eos ad æternam mortem abripiat, id habet ex juſta Dei judicis ſententia, quam Petrus expreſſit 2 *Pet.* 2. 19. Ei poteſtati electi etiam, qua peccatores, ſuberant. Propterea dicuntur *capturæ Tyranni* quidem, ſed & *juſti*, *Jeſ.* 49. 24. ex ſententia ſummi Judicis, jus in ipſos habentis. In eorum locum ſuccedebat ſponſor Jeſus, qui idcirco ejuſdem virtute ſententiæ vexationibus Diaboli ſubeſſe debuit. Et hoc modo omnes paſſiones ipſi a Diabolo illatæ, propriiſſime Judiciariæ fuerunt.

Cui non obſtat, quod certamina cum Diabolo glorioſa Chriſto fuerint.

XXV. Neque veritati huic obſtat, quod illa cum Diabolo certamina glorioſa Chriſto fuerint, quippe quæ propter juſtitiam & ad gloriam Dei ſuſtinuit. Nam omnes Chriſti paſſiones, etiam illæ, quas Judiciarias ex nova hac hypotheſi vocabimus, ſi cauſſa ſpectatur & eventus, glorioſiſſimæ fuerunt Chriſto. Nunquam glorioſius caritatem ſuam erga Deum homineſque oſtendit, nunquam præſtantius molitus eſt opus, quod cum majore applauſu omnes Angelorum Chori aſpectarunt, & Deus ipſe Pater gratius habuit, quam quum a cruce pendens cum æternæ mortis horrore fortiter luctatus eſt. Sed ſi malum illud ſpectetur, quod naturæ commodum ſuum appetenti adverſatur,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſatur, utique vexationibus illis Diabolicis ira Dei adverſus peccatum a Chriſto ſuſceptum inerat.

XXVI. Quid obſtat etiam, quo minus illæ Paſſiones, quæ ex hac Hypotheſi Judiciariæ ſunt, Bellicæ vocentur? Quis enim negaverit, Chriſtum a cruce pendentem quaſi conſertis manibus luctatum eſſe cum inferorum copiis & æternæ mortis horrore? Sane Paulus teſtatur, Chriſtum tunc *exſpoliata imperia & poteſtates palam traduxiſſe, triumphatis illis per crucem. Col. 2. 15.* Ubi autem tam nobilis eſt triumphus ac victoria, quis certamen ibi præceſſiſſe inficias iverit? Ex omnibus hiſce concludimus, diſtinctionem pænarum in Convincentes & Compenſantes, & Paſſionum in Bellicas & Judiciarias, Ἄγραφον, ἀντίγραφον & ἄλογον eſſe.

Paſſiones Judiciariæ etiam Bellicæ ſunt.

XXVII. Accedamus nunc ad argumenta adverſæ ſententiæ, quæ nobis cognoſcere datum eſt. Eorum quædam ſunt generalia adverſus omnes alias Chriſti paſſiones, alia ſpecialiora adverſus quaſdam paſſionum Chriſti partes. Generalia partim ex *Scriptura* petita ſunt, partim ex *Symbolo Apoſtolico*, partim ex *Catecheſi.*

Argumenta pro adverſa ſententia, deſumta.

XXVIII. Ex *Scriptura* ita diſputatur. 1. *Totius terræ peccatum uno die expunctum* eſſe Zacharias Auctor eſt. *Cap.* 3. 9. Et Paulus aliquoties *unicam* Chriſti *oblationem, ſemel in cruce peractam*, illud ſacrificium expiatorium eſſe dicit, quo conſummantur omnes electi. *Heb.* 9. 28. & 10. 10. 12. 14. Ergo antecedentes Chriſti paſſiones ſatisfactoriæ non fuerunt. 2. Accedit, quod Chriſtus ab initio vitæ neque ſacerdos fuerit, qui expiatoriam victimam potuerit offerre, neque victima, quæ potuit offerri. Non victima, quia ſacerdoti eſſe non licuit ante trigeſimum ætatis annum. Non victima, nam agnus id ante ſeptimum diem eſſe non potuit. Typorum autem Veritas in Chriſto extare debuit. 3. Adde, quod Chriſtus toto vitæ ſuæ tempore, exceptis paucis horis, fuerit in favore Dei, *Luc.* 2. 52. *Crevit in gratia apud Deum. Mat.* 3. 17. declaratus eſt dilectus Dei Filius. *Mat.* 17. 2. glorificatus fuit in monte. *Luc.* 10. 21. *Exultavit in ſpiritu.* Quo autem tempore in favore Dei fuit, & lætatus eſt, eo non tulit iram Dei.

1. Ex Scriptura.

XXIX. Ex *Symbolo* obſervatur, quod de paſſionibus Chriſti ſatisfactoriis fidem noſtram profitentes, non nude dicamus, eum paſſum eſſe, ſed *paſſum eſſe ſub Pontio Pilato*, quæ non divellenda, ſed conjungenda ſunt: ut doceamur, eas tantam paſſiones Chriſti ſatisfactorias eſſe, quas ſub Pilato ſuſtinuit.

2. Ex Symbolo Apoſtolico.

XXX. Ex Catecheſi adducuntur *Quæſt.* 31. 67. 70. 75. 80. ubi impetratio ſalutis noſtræ refertur ad unicam Chriſti oblationem, ſemel in cruce peractam. Ad id autem, quod in contrarium allegatur ex *Quæſt.* 37. ubi dicitur, eum Toto Vitæ Suæ Tempore, *quo in terris egit, præcipue vero in ejus extremo iram Dei adverſus peccatum univerſi generis humani corpore & anima ſuſtinuiſſe*, Reſpondetur, quod ſuſtinere

3. Ex Catecheſi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſtinere iram Dei ibi non ſignificet, ſentire iram Dei, ſed obligatum eſſe ad illam ſuſtinendam. Quæ explicatio illuſtratur & comprobatur ex *Quæſt.* 84. ubi infidelibus & Hypocritis annunciatur, *tantiſper ipſis iram Dei & æternam condemnationem incumbere, dum in ſuis ſceleribus perſeverant*: quod intelligi non poteſt de pœna compenſante, niſi velimus, impios in terra patientes Juſtitiæ Divinæ ſatisfacere, quod abſurdum eſt? Reſtat ergo, ut id explicemus de *reatu iræ* Divinæ, & condemnationis æternæ. Quemadmodum eodem ſenſu Dominus concionatur *Joh.* 3. 36. *Qui non aſſentitur Filio, ira Dei manet ſuper eum*, id eſt, reatus iræ.

Ea die expuncta ſunt peccata, quo ultimus ſolutus eſt quadrans.

XXXI. Quibus argumentis modeſte hoc modo reſpondemus. Ad Primum. Omnes Chriſti Paſſiones ſimul junctæ cenſeri debent unum officii ſacerdotalis ad expiationem peccatorum noſtrorum a Domino ſuſcepti apoteleſma, quod tum demum plene conſummatum eſt, quando Chriſtus in cruce moriens ſe ipſum Patri in odorem bonæ fragrantiæ obtulit. Tunc ultimus ſolutus eſt quadrans. Quo facto declaravit Deus, in ſolidum ſibi ſatisfactum eſſe, eoque die totius terræ peccatum delevit, & ex libro rationum ſuarum expunxit. Unde inferri non poteſt, antecedaneas Chriſti paſſiones ſatisfactorias non fuiſſe; ſed tantum ſatisfactionem tunc fuiſſe conſummatam, cujus conſummationis hic erat fructus, ut eopſe die omnium electorum peccata expuncta ſint. Atque hæc Dei apud Zachariam mens eſt.

Expiatio peccatorum Cruci Chriſti adſcribitur, quia in ea fuit Colophon paſſionum ejus.

Quæ autem de unica oblatione, qua conſummati ſumus, aliquoties repetit Paulus, eundem ſenſum habent. Scilicet, quum Paſſiones Chriſti a cruce pendentis graviſſimæ, & cæterarum omnium Colophon fuerint, hinc paſſim Scriptura cruci Chriſti expiationem peccatorum noſtrorum adſcribit; quippe ſine qua Paſſiones antecedaneæ omnes non ſuffeciſſent. Quemadmodum ultimi quadrantis ſolutio ſatisfactionem abſolvit: quam Chirographi ſciſſio, & datio apochæ immediate ſequitur.

Chriſtus ab initio vitæ ſacerdos fuit.

XXXII. Ad Secundum. Multa hic ſumuntur, quæ neutiquam ſunt concedenda. 1. Verum non eſt, Chriſtum ab initio vitæ ſacerdotem non fuiſſe. Nam ab initio vitæ *Chriſtus* fuit, id eſt unctus Domini, non minus ad *Sacerdotale* munus quam ad reliqua. Et quum in cunis jacens *Rex* ſalutatus ſit a Magis, quum duodecennis *Phrophetam* ſe oſtenderit in medio Doctorum, quis ei *Sacerdotis* honorem ereptum eat? Et quum ſacerdotum fuerit in *domo Domini ſtare* *Pſ.* 134. 1. nonne quædam muneris ſacerdotalis conteſtatio eſt, in iſthac ad parentes Apologia, *an neſciebatis oportere me in iis eſſe, quæ Patris mei ſunt? Luc.* 2. 49. Imo jam ante incarnationem ſuam Sacerdotalis functionis præexercitium quoddam exhibuit in interceſſione pro Eccleſia. *Zach.* 1. 12. 13. Fatemur equidem, Chriſtum trigeſimo ætatis anno publice muneri ſuo Mediatorio inauguratum fuiſſe, ſed exinde non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

non magis licet concludere, Chriſtum ante illud tempus non fuiſſe ſacerdotem; quam concludere licet, eum ante illud tempus non fuiſſe Mediatorem.

Cloppenburgius laudatus.

XXXIII. Non poſſum quin ſolidiſſimum Clar. *Cloppenburgii* diſcurſum hic ſubnectam, ex *Diſputat. De vita Chriſti Privata* §. 15. 16. *Nec potuerunt in praxi pietatis quotidiana, & obſervantia Deo debita, præſtita in diebus carnis, non offerri a Chriſto, unctionis ſuæ conſcio inde a puero, (ut ex Luc. 2. 49. liquet) deprecationes & ſupplicationes pro ſalute Eccleſiæ, cujus Rex & Salvator natus erat: confer Luc. 2. 11. cum Heb. 5. 7. Et nihil vetat verba Apoſtoli ad omnes dies carnis Chriſti, & omnes ab ipſa infantia perpeſſiones, extendere: quippe ex quibus didicit obedientiam. Adeoque omnino fuit Chriſti, inde a puero cum Deo ambulantis, juge Tyrocinium muneris mediatorii, quo de die in diem perſeveranti obedientia implevit opus (quod Pater ipſi dederat ac Eccleſiæ redemptionem) plene conſummandum per Colophonem obedientiæ, in ſui ipſius immolatione, quando ad id vocatione publica fieret* ἔκδοτος, *ſeu expoſitus & devotus. Joh. 17. 4. Act.* 2. 23

Chriſtus ab initio vitæ fuit victima.

XXXIV. 2. Verum quoque non eſt, Chriſtum ab initio vitæ non fuiſſe victimam. Licet enim conſummatio oblationis in cruce & morte ſit, fuit tamen antea quoque *agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. Joh.* 1. 29. Impoſitæ ipſi fuere iniquitates omnium noſtrum: neque aliunde fuit, quod geſtaverit formam ſervi, & ſimilitudinem carnis peccati, & pauper factus ſit pro nobis, quum dives eſſet, & denique ab ipſa infantia doloribus, ærumnis & perſecutionibus fuerit obnoxius. Omnes iſtæ miſeriæ ex eo proceſſerunt, quod ut Sacerdos ſimul & victima peccata noſtra in ſe ſuſceperat, morte tandem ſua plane abolenda.

Contrarium non probatur ex Typis.

XXXV. 3. Probatio Paradoxi hujus aſſerti, ex typis V. T. petita, plurimis modis manca eſt. Nam. 1. Non eſt firma illa Hypotheſis, omnes typorum circumſtantias eodem modo in antitypo debere reperiri. Alias ſequeretur, Chriſtum anniculum debuiſſe mactari, juxta typum agni Paſſchalis. 2. Temere quoque aſſeritur, non licuiſſe cuiquam ſacerdotio fungi, ante annum ætatis trigeſimum. Nullum iſtius rei mandatum in ſacris literis extat. Levitæ quidem ex Lege Annali ante annum vigeſimum quintum non admittebantur ad Tyrocinia, *Num.* 8. 24. neque ante annum trigeſimum ad plenum functionis ſuæ exercitium. *Num.* 4. 3. *Sed vero nullibi comperio, apud Magiſtros,* inquit *Seldenus* de Succeſſionibus ad Pontificat. Ebræo: *Lib.* 2. *Cap.* 4. *annos Levitarum, qua Levitarum, legitimam Sacerdotum ætatem indicaſſe. Quod miror nimium, Viros magnos, etiam dum alios acriter caſtigant, admiſiſſe.* Conſtans Hebræorum traditio eſt, Sacerdotem functioni idoneum eſſe anno ætatis decimo tertio, poſtquam excreverint ei bini pili, licet obligatione ad vices cum cæteris præſtandas non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

teneretur ante annum vigeſimum. Et *Joſephus* de Ariſtobulo refert, quod μειράκιον, ἕβδομον ἐπὶ τοῖς δέκα γεγονὼς ἔτος, κατὰ νόμον ἀνῆλθε ἐπὶ τὸν βωμὸν, συντελέσων τὰς θυσίας, *Adoleſcens, annum egreſſus decimum ſeptimum, ſecundum legem aſcenderit ad altare, ſacra operaturus.* Præſtitiſſet hæc ex *Seldeno* diſcere, quam craſſos errores, tam ſubleſto fundamento nixos, incautæ juventuti propinare. 3. Si urgendum hoc argumentum ſit, conficeretur inde, Chriſtum poſt ſeptimum a nativitate diem potuiſſe eſſe victimam, & mox ab anno trigeſimo fuiſſe ſacerdotem, quod contra ſententiæ, quam impugnamus, hypotheſin eſt.

Quo ſenſu Chriſtus toto vitæ tempore iram Dei ſuſtinuerit?

XXXVI. AD TERTIUM. 1. Non quæritur, an Chriſtus toto vitæ ſuæ tempore ita iram Dei ſuſtinuerit, ut nulla interim conſolatione, nulla exhilarantis eum Spiritus lætitia demulſus ſit? Id nemo dixerit. Sed id quæritur, an omnes illæ paſſiones, quas Chriſtus quocunque tempore ſuſtinuit, & totum illud ſchema ſervi, quod aſſumſit, ad ἀποτέλεσμα ſatisfactionis pertineant? Id quod ex gaudio ſubinde intermicante everti non poteſt. 2. Dilectum Dei filium eſſe, & ſimul iram Dei ferre, tam pugnantia non ſunt, ut conſiſtere nequeant. Nam qua Filius, qua Sanctus, qua Patri morem gerens in omnibus, ſemper dilectus fuit, & maxime quidem, quum obediens eſſet ad mortem uſque crucis: id enim ita Patri placuit, ut propterea ipſum in ſummam extulerit ſublimitatem *Pil.* 2. 9. licet qua peccatis noſtris onuſtus iram Dei ſenſerit, non adverſus ipſum, ſed adverſus noſtra, quæ ſuſceperat peccata, exardeſcentem. Quis dubitat, Chriſtum etiam ex cruce pendentem, in ſumma Dei dilectione & gratia fuiſſe, in quantum Filius erat; licet eodem tempore execratio eſſet ob peccata noſtra? 3. Probatum nondum eſt, nefas fuiſſe, Chriſto, dum pro peccatis noſtris ſatisfaciebat, mitigationem aliquam per interſplendentes ſubinde conſolationis radios concedi, quibus ad fortiter decertandum certamen animaretur. Neque credibile eſt, ſenſum iræ Divinæ in ipſa Chriſti cruce ſemper æque intenſum fuiſſe: eumve tantis preſſum fuiſſe angoribus, quando latroni pollicebatur paradiſum, aut cum matre ſua & Johanne comiter loquebatur, quam quando ſe quiritabatur a Deo deſertum. Videatur blandum Dei Patris ad Chriſtum alloquium, quum eſſet *contemptus cuivis, & abominabilis populo, & ſervus Dominantium. Jeſ.* 49. 7.

Quam ferre potuit, & ſimul dilectus Dei Filius eſſe.

Nihil obſtat, Chriſto, dum ſatisfacit, aliquid mitigationis concedi.

In Symbolo non negatur, omnes paſſiones Chriſti eſſe ſatisfactorias.

XXXVII. Quod ex *Symbolo* affertur, vix meretur reſponſionem. Nam quum Chriſtus ſub Pontio Pilato paſſus dicitur, nihil minus innuitur, quam diſcrimen paſſionum Chriſti ſatisfactoriarum ab iis, quæ non ſunt tales: quod commentum nemini unquam in mentem veniſſe exiſtimo. Sed ſimpliciter indicatur tempus, quo paſſionem ſuam Chriſtus conſummavit, & Auctor quo ad crucem eſt damnatus. Neque omnes paſſiones, quas tempore Pilati, imo auctore Pilato, Chriſtus ſuſtinuit, ſatisfactorias fuiſſe, Paradoxi hujus aſſertor dixerit, quum & flagel-

flaggellatio, & indigna illa quæ Chriſtus in prætorio eſt paſſus, & condemnatio, & ipſa crucifixio, & mors, inde excludenda ſit, ſi ſatisfactio ad trihorii tenebras adſtringatur.

Catecheſis infertur

XXXVIII. *Catecheſi* vim fieri indubium eſt: quæ non alia mente ſalutis noſtræ impetrationem ad unicam Chriſti oblationem refert, quam Paulus, cujus ſententiam ſupra expoſui. Verba *quæſt.* 37. impudenter perverti hinc patet. 1. Quia eſt reſponſio ad hanc quæſtionem, *Quid credis, quum dicis: Paſſus eſt?* Illud autem, *Paſſus eſt*, non ſignificat nudam ſuſceptionem reatus, ſed tolerationem ærumnarum. 2. Si *iram Dei ſuſtinere* ibi non ſignificet eam ſentire, ſed duntaxat ejus reatum in ſe ſuſcipere, ſequeretur, Chriſtum etiam in extremo vitæ iram Dei non ſenſiſſe. Nam eodem ſenſu Catecheſis id de toto vitæ Chriſti tempore, & de ejus extremo affirmat. 3. Fidelior Catecheſeos interpres *Urſinus eſt*, ſcribens: *Paſſionis nomine intelliguntur omnes infirmitates, miſeriæ, dolores, cruciatus animi & corporis, quibus noſtra cauſſa obnoxius fuit Chriſtus ab articulo nativitatis ad extremum vitæ Spiritum, &c.* 4. Fruſtra torſioni huic color quæritur ex *quæſt.* 84. & *Joh.* 3. 36. Neque enim ſolus iræ Divinæ reatus infidelibus & Hypocritis incumbit; ſed revera in ſtatu iræ & maledictionis ſunt; & ea, quam ſuſtinent, maledictio principium & pars eſt earum pœnarum, quas ſuſtinebunt in æternum.

Argumenta ſpecialiora.

XXXIX. *Specialoria* argumenta & exceptiones vel *mortem* Chriſti ſpectant, vel *angores in horto*, vel petita ſunt ex *initio* & *fine Eclipſeos ſolaris*, quæ ita exponam, ut ſimul refutentur.

Mors illa Chriſti, quæ Lytrum eſt, non modo mortis æternæ dolores, ſed & mortem Corporis ſignificat.

XL. Si quis dicat, Scripturam, quando morti Chriſti redemtionem noſtram adſcribit, per eam mortem intelligere intenſiſſimos illos mortis æternæ dolores, quos Chriſtus in corpore & anima junctis ſuſtinuit, quum ſe a Deo ſuo derelictum quereretur; reſpondeo, eos quidem ex mortis ambitu neutiquam ſecludendos eſſe, ſed nec iis ſolis ita mortem Chriſti terminandam eſſe, ut mors corporis, quæ animæ a corpore ſeparationem dicit, inde eximatur. Nam Petrus diſerte de *morte carnis* loquitur 1 *Pet.* 3. 18. & tota adeo Scriptura illi morti lytrum vindicat, ex qua Chriſtus per reſuſcitationem ſurrexit, & Paulus denique in ea Chriſti morte oblationem ſacrificii conſtituit, cui ſimilis ſemel hominibus obeunda ἀπόκειται. *Heb.* 9. 27. quæque θυσία eſt v. 26. & mactatione legalium victimarum adumbrata fuit. Multaque loca ſupra a nobis adducta ſunt, quæ ſine manifeſta violentia ita explicari non poſſunt, ut ex mortis ambitu mors corporis excludatur.

Quo ſenſu Chriſtus dixerit, conſummatum eſt.

XLI. Si inſtes, atqui Chriſtus jam ante dixerat, τετέλεσται, *Conſummatum eſt.* Reſp. Id de omnium earum rerum conſummatione intelligi debet, quæ in vita ipſi patienda & facienda erant, adeo ut nihil reſtaret niſi pia morte cuncta concludere. Plane uti Paulus dicebat, 2 *Tim.* 4. 7. τὸν δρόμον τετέλεκα, *curſum conſummavi.* Et Chriſtus ipſe *Joh.* 17. 4. τὸ ἔργον

ἐτελείω-

ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. *Opus conſummavi, quod dediſti mihi ut facerem.* Unde quis abſurde inferret, nihil Chriſto hoc dicenti faciendum aut patiendum reſtitiſſe: quum id adhuc reſtaret, ut ſupremis paſſionibus τελειωθῇ. Senſus evidens eſt: ea Chriſtum in obeundo munere ſuo perfecte præſtitiſſe, quæ hactenus præſtanda erant.

A placida Chriſti morte non abfuit maledictio.

XLII. Si urgeas: atqui placida morte eſt defunctus, a qua dolores mortis æternæ, utpote jam exantlati, abfuiſſe videntur. *Reſp.* placidâ quidem morte, quatenus fides Chriſti, tentationum omnium jam victrix, ſe maximos dolores ſuperaſſe ſciebat, & de reſurrectione ac promiſſo præmio ſecura erat; ſed maledictâ tamen morte defunctus eſt, quæ ex ira Dei adverſus peccata infligebatur, & cujus maledictio ſuſpenſione in ligno, quæ in morte & poſt mortem adhuc durabat, typice figurata fuit: Nam quamdiu Chriſtus in ligno pependit, ſine dubio eatenus ſub maledictione fuit, juxta *Gal.* 3. 13. Quo dicto ſignificatur, hoc ſupplicium debere accipi pro commonitorio de reatu & maledictione Dei.

Ex morte fidelium concludi non poteſt, mortem Chriſti non fuiſſe ſatisfactoriam.

XLIII. Atqui, ajis, Fidelibus adhuc moriendum eſt, ergo Chriſtus pro iis illa ſuâ morte non ſatisfecit. Regero, objectioni huic Catechumeni reſpondere didicerunt ex Quæſt. 42. Catecheſeos Palatinæ, Per mortem Chriſti deſiit mors eſſe, quod fuit antea, irati judicis pœna, & mortis ſecundæ janua; factaque eſt finis culpæ, & via Vitæ æternæ; deinde vero, ultimo die, omnino abolebitur. Et ſi ita argumentari pergas, facile ex hypotheſi tua evincam, ne quidem dolorem illum Chriſti, quum ſe a Deo relictum lamentaretur, ſatisfactorium pro nobis fuiſſe; quandoquidem fideles ſæpe de deſertione ſpirituali & ipſi conqueruntur. *Zion dicit* עזבני יהוה *dereliquit me Dominus Jeſ.* 49. 14. Ubi idem verbum eſt, quo Dominus Jeſus utitur *Pſ.* 22. 2. Et vere id dicit Zion, quoad ſenſum gratiæ, & influxum ſpiritualis conſolationis. Differentia inter deſertionem, quâ Chriſtus a Patre deſertus eſt, & eam, quâ fideles deſeruntur, in eo conſiſtit, quod in illa fuerit ira & maledictio Dei & τὸ formale pœnæ, quæ huic non inſunt, uti & abſunt â morte fidelium.

Corroboratio Angeli non impedit, quo minus paſſiones in horto ſatisfactoriæ fuerint.

XLIV. Quod adverſus argumentum noſtrum ex angoribus Chriſti in Gethſemane petitum obtenditur, eos ſatisfactorios eo ipſo non fuiſſe, quod Chriſto tum affuerit Angelus, qui eum corroboraret; quum bonus Angelus id facere non potuiſſet ſine graviſſimo in Deum peccato, ſi Chriſtus tunc ſatisfaciendo occupatus fuiſſet, præprimis quum Chriſtus ſolus hoc torcular premere debuerit, & prædictum ſit, eum, dum ſatisfaciebat, omni conſolatione deſtitutum fore, *Pſ* 69. 21. *non eſt qui condoleat, conſolatores non invenio*, multiplici ἀσυλλογισίᾳ laboret. Etenim 1. Angelus ille non preſſit torcular una cum D. Jeſu: neque in ipſum pars paſſionum Chriſti tranſlata fuit, neque phyſico aliquo influxu in bajulando iſthoc onere Chriſto ſuppetias tulit. Non alio modo Chriſtum roboravit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ravit quàm moraliter, proponendo ipſi glorioſum ſuſcepti certaminis exitum, & quæ ſimilia eo faciebant. 2. Nihil obſtat, quo minus Chriſto, quando in eo eſt ut ſatisfaciat, aliquantulum interim ſolaminis concedatur, præſertim ſi id eo tendat ut ad plura, nec minora utique, perpetienda conſervetur. Verba *Pſ.* 69. non ſunt ita univerſaliter ſumenda, ut omnem omnino conſolationem & condolentiam excludant: nam condolebat ei magna multitudo populi & mulierum. *Luc.* 23. 27. condolebat ei turba ſpectatorum cædens pectora ſua. ỳ. 48. & dilectus Johannes, & imprimis pia Mater, *cujus animam tunc trajiciebat gladius. Luc.* 2. 35. 3. Neque inferri poteſt, Deum Patrem, Angelum iſtum mittentem, ſeveram judicis perſonam vel nondum aſſumſiſſe, vel tum depoſuiſſe; non magis quam inferri poſſet, hoſtium Chriſti animos ad miſericordiam flexos fuiſſe, quando Simoni Cyrenæo crucem imponebant, ut eam poſt Chriſtum portaret. Quippe utrumque in eum finem fiebat, ne Chriſtus ſub his doloribus fatiſcens ſecuturis eximeretur. 4 Melius hinc incredibile angorum pondus colligemus, quibus magnanimus ille e Tribu Judæ Leo ita fuit preſſus, ut prope iis videretur ſuccumbere, niſi aliquo ſaltem modo animus ei additus fuiſſet. 5. Neque ulla ſpecie Angelus hic malefacti accuſari poteſt, quod Chriſtum pro nobis ſatisfacientem roboraverit; quum iſthac conſolatione nec Chriſto gloriam ſuam ſurreptum iverit, cui ſoli laus ſatisfactionis in ſolidum remanet; nec Dei decreto interceſſerit, ad quod fortiter exequendum Chriſtum hortabatur; nec noſtræ ſaluti obſtiterit, ad cujus jus conſtanti paſſione acquirendum Dominum animabat.

XLV. Ex initio & fine Eclipſeos ſolaris in paſſionibus Chriſti initium & finem ſatisfactionis Chriſti colligere Cabbaliſticum eſt, nec ullo Scripturæ firmamento, ullave ſolida ratione nixum. Cuivis hoc pateſceret ſicui ex Eclipſi hac in forma argumentari liberet. Negare nolo, in obtenebratione iſta typum quendam fuiſſe denſiſſimarum tenebrarum, quibus afflictiſſima D. Jeſu anima tum preſſa fuit, ſine ullo aſplendeſcentis conſolationis radiolo, niſi quam inconcuſſa fides, inviolabilibus Patris promiſſis nixa, nec incerta futuri præmii, trepidanti animo ſubinde ingerebat. Sed non quæritur, an tum Chriſtus in ſatisfaciendo occupatus fuerit? hoc omnes aſſerimus: quæritur, an tum tantum? *Eclipſis ſolaris nihil ad rem præſentem facit.*

XLVI. Ut tandem diſputationis hujus finem faciam, obteſtor omnes, qui D. Jeſu gloriam, qui afflictæ mentis ſolamina, qui Eccleſiæ pacem ex animo diligunt, eccui bono, eccui uſui hæc ſatisfactionis Chriſti ad ſolas paſſiones trihorarias reſtrictio eſſe queat? Cur tantum dilectiſſimi Domini noſtri hoſtibus concedimus, ut ipſi argumenta multa pro capitali hoc fidei noſtræ articulo enervemus, quibus adverſarii reſpondere nequiverunt? Cur piæ animæ, in omnibus ſalvatoris ſui paſſionibus, ut ſatisfactoriis pro peccatis noſtris, tam placide quieſcenti, ſolatium hoc invidemus? Cur ſubtrahimus, minuimus ſaltem, tot ac tam *Nova hæc ſententia neque ad gloriam Chriſti, neque ad conſolationem vel excitationem fidelium facit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

validā immenſi erga nos amoris Chriſti indicia, meritiſſimæque redamationis incentiva? Nonne auguſtius de amore Chriſti ſentio, nonne efficacius meum erga ipſum amorem excito, quum omnia, omnia in univerſum, meo loco paſſum credo, quæ paſſus eſt, quam quædam duntaxat trium horarum ſpatio incluſa?

Caſte & caute in hac materia loquendum.

XLVII. An vero id ſolum hac determinatione intendimus, nihil actum fore, ſi morte corporea tantum Chriſtus defunctus fuiſſet: ſed neceſſe fuiſſe, ut Divinæ ultionis ſeveritatem ſentiret, ut cum irato peccatis noſtris numine, omnibuſque inferorum portis conſertis manibus luctaretur? Si nihil aliud volumus, quam horrendos illos animæ cruciatus, quos Chriſtus ſuſtinuit, longe graviſſimam paſſionum ſuarum partem fuiſſe, & ex iis melius quam ex omnibus corporeis Chriſti afflictionibus λύτρου, quo redemti ſumus, pretium æſtimari poſſe; dicamus hoc, ſcribamus, clamemus, inculcemus. Nemine id Orthodoxo refragante fiet. Solummodo abſtineamus a theſibus & locutionibus male ſonantibus, ab objectionibus ἀπαιδεύτοις, & iis denique omnibus, quæ ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκοδομὴν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει.

CAP. VII.

De Satisfactionis effectu.

Sibi Satisfactione ſua impetravit Chriſtus, ut jus in omnes electos haberet.

I. Effectus Satisfactionis Chriſti *duplex* eſt; *prior Chriſtum* ipſum, *alter electos* concernit. *Sibi* Chriſtus ſatisfactione ſuâ hoc impetravit, ut quâ Mediator jus in omnes electos habeat: quod lubens meritoque ipſi largitur Pater *Pſ.* 2. 8. *Pete a me, & dabo gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Hoc eſt Chriſti פעלה *operæ pretium* apud Deum ſuum, *quod non tantum ſervus fuerit ad excitandum tribus Jacob, ad reducendum cuſtoditos in Iſraële, ſed quod datus ſit ad Lucem gentium, ut ſit ſalus Dei, uſque ad finem terræ. Jeſ.* 49. 4. 6. Utique ex promiſſo *Jeſ.* 53. 10. *Si poſuerit ſe anima ipſius victimam pro reatu, videbit ſemen. Atque ita* facti ſumus ipſius κλῆρος *Eph.* 1. 11. סגלה λαὸς περιούσιος *Tit.* 2. 14. λαὸς εἰς περιποίησιν. 1 *Pet.* 2. 9.

Quo jure non vult non uti.

II. Fieri porro non poteſt, ut Chriſtus jure illo ſuo uti nolit, quod tam care ſibi acquiſivit. Quando juxta determinatum Prædeſtinationis Divinæ conſilium tempus viſitationis gratioſæ ſingulorum electorum venit, exſerto brachio eos actu ſibi vindicat. Quid ni faceret? Quum poſſit flexanimâ & vorticordiâ Spiritus ſui virtute facile id effectum dare. Num credibile eſt, quod eos, qui ſui juris ſunt, Diaboli mancipia eſſe & manere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

manere paſſurus ſit? An dignum Chriſto eſt, ut non ipſo facto glorificetur in Sanctificatione & beatificatione illorum, propter quos tantam ſubivit ignominiam? aut quenquam eorum ſineret interire, quos pretioſo ſuo ſanguine ſibi emit in peculium? Ipſe nos Chriſtus ita argumentari docuit: *Joh.* 10. 16. *Alias quoque oves habeo, quæ ex hac caula non ſunt: κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν: & illas me oportet adducere: & vocem meam audient.* Quia oves illæ de jure ipſius erant, ideo decebat eum illas ſibi de facto vindicare, & in caulam ſuam adducere. Neque jus Chriſti vanum poteſt eſſe, aut ſine poſſeſſione: præſertim quum non merum jus, ſed & poſſeſſio ex jure, Chriſto, præſtitâ Satisfactione, a Patre promiſſa ſit: quemadmodum loca ſupra allegata evincunt.

III. *Electis* impetravit D. Jeſus ſatisfactione ſuâ *immunitatem ab omni miſeriâ, & jus ad vitam æternam,* applicanda ipſis in Vocatione efficaci, Regeneratione, Sanctificatione, Conſervatione, Glorificatione. Id ſcriptura docet. *Mat.* 26. 28 *Hic eſt ſanguis meus, Novi Teſtamenti, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum. Gal.* 1. 4. *Dedit ſemet ipſum pro peccatis noſtris, ut eximeret nos ex præſenti ſeculo malo, ſecundum voluntatem Dei & Patris noſtri. Tit.* 2. 14. *Dedit ſemet ipſum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret ſibi populum peculiarem, accenſum ſtudio bonorum operum. Eph.* 5. 25. 26. 27. *Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemet ipſum pro ea; ut eam Sanctificaret . . . ut ſiſteret eam ſibi glorioſam* &c. Breviter *hic eſt ſermo ille fidelis & dignus qui modis omnibus ab omnibus recipiatur: Chriſtum Jeſum veniſſe in mundum ut peccatores ſervaret.* 1 *Tim.* 1. 15. Quibus locis, multisque ſimilibus, quæ huc congerere nihil eſt neceſſe, clare innuitur, effectum Satisfactionis Chriſti non eſſe nudam *poſſibilitatem remiſſionis* peccatorum noſtrorum & reconciliationis noſtri cum Deo, ſed *remiſſionem & reconciliationem* actualem, abolitionem dominii peccati, & denique ſalutem ipſam, quorum fieri non poteſt ut exſortes electi maneant, niſi incaſſum Chriſtus pro ipſis Patri ſatisfeciſſe cenſeatur. Omnino nobis id agendum eſt, ne uſquam vim verborum Spiritus Sancti emaſculemus, minime in iis Scripturæ locis phraſibusque, quibus ſalutis noſtræ negotium traditur: neve quicquam valori Satisfactionis Domini noſtri detrahamus.

Electis impetravit immunitatem ab omni miſeria, & jus ad vitam æternam.

IV. Patet quoque hæc veritas ex iis Scripturæ locis, in quibus ſatisfactio Chriſti ἀπολύτρωσις, vocatur, facta per ſolutionem λύτρου, vel ἀντιλύτρου. Proximus enim effectus redemtionis & ſolutionis λύτρου, eſt immunitas captivi, non nuda poſſibilitas libertatis. Non eſt in more poſitum, neque cum jure convenit, ut poſt ſolutum pretium incertum adhuc maneat, num ſolvendus ſit captivus, vel ſecus. Verus Redemtor ut libertas miſero reſtituatur impetrat, ubicunque fides bona & pactum valet. Pretium paciſci forte poſſit aliquis quamvis incertus de eventu, ſolvere vero non prudentia ſaltem ſed & Juſtitia vetat, niſi firmum ſimul habeat, quod in ſtipulatione ponitur. Ita Scriptura ipſa redemtio-

Propterea Satisfactio Chriſti ἀπολύτρωσις dicitur.

nem definit, ut ejus proximum effectum actualem peccatorum remiſſionem noſtramque libertatem ſtatuat. Rom. 3. 24. *Juſtificantur gratis, ejus gratiâ, per redemtionem factam in Chriſto Jeſu.* Eph. 1. 7. *In quo habemus redemtionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem lapſuum ex divite ipſius gratia.* & Col. 1. 14. ſimiliter, item Heb. 9. 12. *Per proprium ſanguinem æternam redemtionem nactus eſt:* id eſt, cujus fructus eſt æterna libertas ac ſalus.

Et fideles dicuntur emti a Chriſto.

V. Affines ſunt eæ phraſes, quibus electi *emti, pretio emti, ſanguine acquiſiti, ſubjectione Chriſti ſub lege emti* dicuntur: ut 1 Cor. 6. 20. *Pretio emti eſtis.* Act. 20. 28. *Ad paſcendum Eccleſiam Dei,* τὴν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, *quam proprio ſuo ſanguine acquiſivit.* Gal. 4. 4. 5. *Factus legi ſubjectus, ut eos, qui Legi erant ſubjecti,* ἐξαγοράσῃ *redimeret.* Indubitati autem juris eſt, ut id, quod quis emit, eo ipſo quia emit, pretio ſoluto, non tantum ipſius fieri poſſit, ſed revera ipſius ſit. Porro in eo conſiſtit libertas & ſalus noſtra, quod non noſtri, non peccati, non Diaboli amplius, ſed Chriſti, ſimus. Unde claret, Satisfactionis Chriſti effectum non nudam ſalutis noſtræ poſſibilitatem, ſed ſalutem ipſam eſſe.

Jus ad omnia gratioſi Teſtamenti bona cunctis electis ſimul partum eſt morte Chriſti.

VI. Jus ad omnia gratioſi Teſtamenti bona cunctis ſimul electis morte Chriſti partum eſt, eatenus ut ſalvâ veritate & juſtitiâ ſuâ, ſalvo fœdere, quod cum Filio pepigit, non poſſit Deus quemquam electorum mancipare condemnationi, aut excludere a communione ſalutis; imo ex adverſo declaraverit, præſtitâ jam a Filio, & acceptatâ a ſeſe ſatisfactione, nihil electis aut patiendum aut faciendum reſtare, quo ſibi immunitatem a pœna aut jus ad vitam acquirant; ſed id unicum ſupereſſe, ut, ſuo ſinguli ordine ac tempore, parto ſibi per Chriſtum jure, & poſſeſſione ex jure, gaudeant. Atque illud eſt, quod Apoſtolus dicit: 2 Cor. 5. 19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non imputans ipſis offenſas eorum.* Hoc eſt, quum acceptaret Deus oblationem Filii ſui in mortem ſe tradentis pro ſuis, eodem tempore in gratiam recepit, non modo retentos Iſraelis, ſed & omnes gentes omneſque familias terræ, quæ aliàs in malo jacebant, & ὑπόδικοι erant τῷ Θεῷ, declarans ſibi pro peccatis ipſorum ſatisfactum eſſe, neque illa amplius iis imputari poſſe ad condemnationem, aut excluſionem a ſalutifera ſua gratia.

Zach. 3. 9. explicatur.

VII. Huc quoque facit Zach. 3. 9. *Nam ecce lapis, quem conſtitui coram facie Jehoſuæ: ſuper lapidem unum ſeptem oculi erunt: Ecce ego cœlo cœlaturam ejus, Dicit Dominus excercituum, & amovebo inquitatem terræ illius uno die. Lapis* hic ſine dubio eſt Jeſus Chriſtus, ut Dan. 2. 34. Pſ. 118. 22. cui inædificatur Eccleſia, in quo fundatur, a quo ſuſtentatur. Is *propoſitus* eſt Jehoſuæ & ſociis ſuis ſacerdotibus, ut Architecti eum fundamentum fidei ponerent, lapidem Angularem agnoſcerent, eique ſe cum cæteris fidelibus inædificarent, is lapis *unus* duntaxat eſt. *Nemo enim poteſt aliud fundamentum ponere præter id quod poſitum eſt; quod eſt Jeſus Chriſtus.* 1 Cor. 3. 11. Super iſtum lapidem ſunt *ſeptem oculi*, vel Dei Patris, cum curâ illum tuentis, cum voluptate intuentis, vel Eccleſiæ uni-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

univerſalis, quam Apocalypſis ſeptem periodis diſtinguit, ad eum fide reſpicientis. Ejus *cœlaturæ* a Deo cœlatæ notant clariſſima indicia illa, ex quibus dignoſci potuit ac debuit, ut a Patre in Salvatorem datus, inter quæ fuerunt paſſiones quibus debuit conſummari. His factis, ita ut omnia ſigna Meſſiæ in ipſo ſint, Deus ſe *peccatum totius terræ illius* (δεικτικῶς totum mundum ſignificat, ſecundum Synecdochen mox explicatam) *amoturum uno die*, ſimul & ſemel, die ultimâ paſſionis Chriſti. Ita ſatisfactione Chriſti omnibus in univerſum electis, immunitatem a peccato, & ea, quæ iſtam immunitatem ſequuntur, ſimul ac ſemel parta eſſe docemur.

VIII. Id utique certum eſt, nulli electorum beneficia vere ſalutaria conferri, antequam efficaciter vocatus, & viva fide Chriſto actualiter unitus ſit: verum id non impedit, quo minus jus ad illa beneficia, ſuo tempore utenda fruenda, univerſis ſimul electis ſatisfactione Chriſti partum ſit. Imo ante converſionem actualem, & poſſeſſionem beneficiorum ſalutarium, non contemnendis ſupra reprobros privilegiis, vi juris ipſis per Chriſtum parti, donantur. Qualia ſunt, 1. Quod ſint in ſtatu reconciliationis & juſtificationis activè conſideratæ, ſatisfactione per Chriſtum præſtitâ. ut vidimus ex 2 *Cor.* 5. 19. 2. Quod Deus eos amet ſingulari amore benevolentiæ, juxta decretum electionis; qui amor benevolentiæ ſtatuto tempore in amorem complacentiæ certò exiturus eſt. Uti enim ex amore benevolentiæ proceſſit, quod Chriſtus ipſis datus ſit in Salvatorem, ita præſtitâ ſatisfactione ex amore benevolentiæ hoc procedet, quod Deus illlos ita efformaturus ſit, ut in iis veluti idoneo objecto amoris complacentiæ digne queat acquieſcere. An non huc referri poſſet, quod Jehova dicit *Jer.* 31. 3. *Dilectione ſeculi dilexi te, propterea traxi te per benignitatem.* 3. Amoris hujus effectum eſt, quod ipſis concedantur media ſalutis, præconium Euangelii, &c. accedente interna aliqua illuminatione & ſtimulatione ad bonum, quanquam nondum ſalutari; atque id eâ intentione, ut ſuo tempore per iſta media efficaciter convertantur. 4. Hinc porro ſequitur, quod Deus, eos ſub mediis ſalutis viventes, conſervet a peccato in Spiritum Sanctum; a quo nemo convertitur. 5. Denique conceditur iis Spiritus media illa efficacia reddens ad actualem & pertendentem regenerationem, eoſque per infuſionem fidei, ad fruitionem beneficiorum vere ſalutarium, Chriſto uniens.

Hinc electi etiam ante vocationem efficacem varia ſupra reprobos privilegia habent.

IX. Quæ quum ita ſint, colligi facile poteſt quid de *Arminii* & ſequacium circa hoc negotium conceptibus judicandum ſit. Suos *Arminius* in Examine *Prædeſtin. Perkinſ. p.* 75. 76. ita, proponit. Addamus hiſce omnibus coronidis vice propriam & immediatam mortis paſſioniſque Chriſti effectionem ..... Illa autem eſt, non actualis peccatorum ab his aut illis ablatio, non actualis peccatorum remiſſio, non juſtificatio, non actualis horum aut illorum redemtio, quæ abſque fide & ſpi-

Arminii ſententia.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& ſpiritu Chriſti nemini contingunt : ſed reconciliatio Dei, remiſſionis, juſtificationis, & redemtionis apud Deum impetratio : qua factum eſt ut Deus jam poſſit, utpote juſtitiâ, cui ſatisfactum eſt, non obſtante, hominibus peccatoribus peccata remittere, & ſpiritum gratiæ largiri : ad quæ effecta cum peccatoribus communicanda propendebat quidem jam antea ex miſericordiâ (ex illa enim Chriſtum dedit mundo Salvatorem) at per juſtitiam ab eorum actuali productione impediebatur. Interea Deo jus ſuum integrum manet illa bona ..... iis quibus viſum, & iſtis conditionibus, quas præſcribere volet, impartiri ..... Et contrà, ſi ſtatuamus talem Mediationis rationem, qualem tu, Perkinſe, concipere videris, ut omnium electorum tum peccata actu ab illis ablata & in Chriſtum tranſlata ſint; qui pœnam pro illis paſſus, illos actu ipſo a pœnis liberaverit; tum obedientia ab illo poſtulata fuerit, qui illam præſtitit, & vitam æternam illâ præſtatione non ſibi ſed illis meruerit; non ſecus quam ſi ipſi hunc Mediatorem noſtro loco conſtituiſſemus, & per eum Deo ſolviſſemus debita noſtra; jam ſimul ſtatuendum eſt, ſecundum ipſum juſtitiæ Dei & legis rigorem electis deberi & immunitatem a pœnis & vitam æternam, eoſque iſta bona a Deo poſtulare poſſe jure ſolutionis & emtionis, abſque eo ut Deus ab iis poſtulare poſſit ullo jure fidem in Chriſtum & converſionem ad ipſum. Quantis autem abſurditatibus hæc ſententia laboret, non facile eſt dicere. Unico ſaltem argumento eam refutabo, ſed validiſſimo, ex Scripturis Apoſtolicis deſumto. Juſtitia a Chriſto præſtita non eſt noſtra quâ præſtita, ſed quâ per fidem nobis imputata, adeo ut ipſa fides nobis ad juſtitiam imputari dicatur. *Rom.* 4. 5. Hactenus Arminius, cujus ipſa fere verba expreſſimus, iis duntaxat omiſſis, quæ ad præſentem materiam non faciunt. Similia illius ſequaces in ſcriptis Synodalibus habent, addentes, impetrationem talem eſſe, ut *ex natura rei ipſius poſſit ſarta tecta manere ſuisque numeris perfecta conſtare, etiamſi nulli eſſent quibus applicaretur, vel qui perciperent ejus fructum.*

Quæ neque cum ἀκριβείᾳ.

X. Multa ſunt in hoc diſcurſu, quæ neque cum ἀκριβείᾳ Scholaſtica, neque cum cæteris Remonſtrantium placitis, neque cum veritate Theologica bene conveniunt : quod ordine nunc oſtenſum imus. 1. Non accuratè dicit Arminius, propria mortis paſſioniſque Chriſti effectio non eſt actualis peccatorum remiſſio, non juſtificatio, non actualis horum & illorum redemtio, &c. ſed remiſſionis, juſtificationis, redemtionis apud Deum impetratio. Membra enim hujus diſtinctionis non bene opponuntur. Actuali remiſſioni, actuali juſtificationi, non opponitur impetratio remiſſionis, & juſtificationis, ſed poſſibilis remiſſio, poſſibilis juſtificatio. Atque ita loqui debuiſſet Arminius, ſi voluiſſet accuratè & candidè loqui. 2. Neque hoc accuratè dicitur, effectus paſſionum mortis Chriſti eſt *impetratio remiſſio-*

nis

nis & juſtificationis. Dicendum erat, eſt ipſa remiſſio & juſtificatio, qualiscunque illa ſit. Ita enim nos docuit ipſe Arminius ἀκριβολογεῖν *p.* 72. *Diſtingui poteſt inter actum, quo reconciliatio impetratur, & ipſum actus iſtius apoteleſma, quod eſt reconciliatio. Actus impetrans reconciliationem eſt oblatio in cruce à Chriſto peracta. Apoteleſma eſt reconciliatio.* Ita & hic dici debuit: In morte & paſſionibus Chriſti actus impetrans eſt voluntaria & ex amore Dei hominumque procedens omnigenarum paſſionum ſuſceptio. Apoteleſma eſt remiſſio, juſtificatio. Actus impetrans eſt ſatisfactio Chriſti; Apoteleſma eſt immunitas a debito. Ita Arminius loquebatur, quum nondum hactenus in pejus profeciſſet. *Diſput. Privat* 35. §. 7. *Apoteleſmata Muneris Sacerdotalis, ſunt, reconciliatio cum Deo, redemtionis æternæ impetratio, remiſſio peccatorum, ſpiritus gratiæ, & vita æternæ.* 3. Neque illud commodum ſenſum habet, ſaltem non commode dicitur, per paſſiones Chriſti factum eſt, *ut Deus poſſit* peccata remittere: quaſi nova, major, ampliorque aliqua Dei potentia Apoteleſma paſſionum Chriſti ſit. Potentia Dei eſt infinita, quæ ampliari nullo pacto poteſt. Tum quod ab aliquo impetratur, debuit antea in ipſius poteſtate eſſe. Accuratius animi ſui ſenſa propoſuerunt Remonſtrantes in Synodalibus, hic verbis, *Reconciliationis ſive propitiationis effectum eſt Divinæ gratiæ impetratio, id eſt, reſtitutio in talem ſtatum, &c.* ſic ut pro apoteleſmate ſatisfactionis Chriſti ſtatuatur mutatio ſtatus in nobis, non ampliatio potentiæ in Deo.

Neque cum cæteris Remonſtrantium placitis convenit.

XI. Præterea neque *ſibi,* neque *ſuis* Arminius in hoc diſcurſu conſtat. *Non ſibi.* Eo enim omnia tendunt, propriam & immediatam mortis Chriſti effectionem eſſe duntaxat poſſibilitatem remiſſionis peccatorum; & tamen aſſerit, propriam mortis Chriſti effectionem eſſe reconciliationem Dei, & remiſſionis, juſtificationis, &c. impetrationem. Sed quomodo iſta conveniunt, quandoquidem poſſibilitas remiſſionis peccatorum conſiſtere poteſt cum perpetua inimicitia inter Deum & homines? Quænam iſta reconciliatio eſt, quæ non impedit quo minus æterna poſſit manere inimicitia? Quænam iſta remiſſionis impetratio, quâ non obſtante fieri poteſt ut peccata nunquam remittantur? Neque melius cum *ſuorum* Hypotheſibus hic convenit Arminio. Qui expreſſe negant, non poſſe Deum, propter juſtitiam ſuam vindicatricem, peccata remittere ſine prævia ſatisfactione. Taceo nunc *Vorſtii* adverſus *Sibrandum Lubbertum* operoſam ſuper hac materia diſputationem: Ita Remonſtrantes communi nomine in Apologia *p.* 46. *b.* diſertis verbis profitentur. *Statuere juſtitiam Dei vindicatricem ſic eſſe Deo eſſentialem; ut Deus vi ejus obligetur & neceſſitetur ad puniendum peccata, ineptiſſimum & Deo indigniſſimum eſt.*

Imo omnem fructum paſſionis Chriſti evacuat.

XII. Hinc porro evidentiſſimâ ſequelâ deduci poteſt, mortem paſſionesque Chriſti plane fruſtraneas eſſe, omnique effectu & fructu carere. Quod ita demonſtro. Si in Deo, etiam ante & citra ſatisfactio-

factionem Chriſti, ſit potentia remittendi peccata non obſtante juſtitia ſua vindicatrice, nihil egit Chriſtus propterea patiendo & moriendo, ut talis in Deo potentia eſſet. Atqui hoc ajunt, affirmant, contendunt Remonſtrantes, poſſe Deum abſque ſatisfactione, & ſine violatione eſſentialis ſuæ juſtitiæ, peccata impunita dimittere: contrarium ineptiſſimum eſſe clamitant. Ergo Chriſtus morte ſua nihil impetravit. Nam quod morte ſua impetraſſe dicitur, etiam ſine iſta morte jam extat. *Potuiſſet nos Deus ſalvare citra ſatisfactionem Chriſti: ſed non voluit id facere*, ajit *Corvinus in Cenſura Anatom. Molinæi pag.* 436.

Et repugnat Scripturæ.

XIII. Denique non convenit hæc Arminii aſſertio cum veritate Theologica. 1. Nuſquam enim Scriptura docet, fructum mortis Chriſti eſſe poſſibilitatem remiſſionis peccatorum: neque ullus Scripturæ locus ab Arminio eum in finem profertur. De Fructu vero mortis Chriſti ſine Scriptura loqui ἀθεόλογον eſt. 2. Imo contrarium Scriptura docet. uti §. 3. 4. 5. proxile oſtendimus. 3. Ab omni porro ratione alienum eſt, pleniſſimæ ſatisfactionis Chriſti propriam effectionem eſſe, ut poſſit Deus captivum immunem dimittere, ita tamen ut poſſit quoque captivus ille ſemper in carcere & debendi reus manere. Quam abſurdum eſt, Deo ſatisfactum eſſe per mortem Filii ſui, pro peccatis alicujus, plenarie, qui tamen, non obſtante hac ſatisfactione Chriſti plenariâ, in ignem æternum amandandus ſit, ut ipſe ibi ſatisfaciat pro iiſdem illis peccatis, pro quibus Chriſtus plenarie ſatisfecit? 4. Talis nuda poſſibilitas remiſſionis, quæ ex natura rei poteſt nunquam in actum exire, evertit immutabile illud pactum, quod inter Patrem & Filium eſt, cujus ſummam ipſe Arminius in Oratione de Sacerdotio Chriſti *p.* 14. bene expreſſit. *Poſtulavit Deus a Chriſto, ut animam ſuam poneret hoſtiam pro peccato, ut carnem ſuam daret pro mundi vita, ut pretium redemtionis ſolveret pro humani generis peccatis & captivitate. Promiſit ſi id faceret viſurum ſemen longævum, futurum æternum ſacerdotem, Accepit ſacerdos noſtram conditionem, &c.* Hoc infallibili promiſſio nixus Chriſtus ſe volens morti tradidit. Verum ex hoc Arminii & Remonſtrantium aſſerto fieri poſſet, ut Chriſtus, ſoluto jam pretio, nullum ſemen videret, & Rex eſſet abſque ullo regno gratiæ, Pater æternitatis ſine liberis, ſponſus ſine ſponſa, caput ſine corpore. Quæ indigniſſima ſunt.

Fieri non poteſt, ut Deus non concedat gratiam, & gloriam iis pro quibus, Chriſtus mortuus eſt.

XIV. Tribus interim argumentis pro ſententia ſua pugnat Arminius. Quorum hoc primum eſt. *Deo jus ſuum integrum manet illa bona iis, quibus viſum, & iſtis conditionibus, quas præſcribere volet, impartiri.* Unde ſequitur, Chriſtum non eſſe meritum, ut iſta bona alicui ipſo actu conferantur. Horſum enim hæc Arminii verba tendunt. Reſpondeo. 1. Negamus Deo integrum eſſe, illa bona, quæ promeritus eſt Chriſtus, non impartiri iis, pro quibus Chriſtus mortuus eſt. Integrum

tegrum fuit jus Deo ſtatuere pro quibus Chriſtus eſſet moriturus: ſed, conſtitutione hac ſemel factâ, non eſt Deo integrum, gratiam & gloriam morte Chriſti impetratam, non concedere iis, pro quibus Chriſtus eſt mortuus. 2. Quum dicit Arminius, Deo jus integrum eſſe, bona hæc impartiri iis conditionibus, quas præſcribere volet, ſupponens harum conditionum, puta fidei & reſipiſcentiæ, præſtationem, ſive gratiam ad illarum præſtationem neceſſariam, non eſſe ex iis bonis, quæ paſſione ſua nobis promeritus eſt Chriſtus, rurſus fallitur. Etenim hoc quoque pacto Patris & Filii, juxta quod Chriſtus ſe in mortem tradidit, comprehenſum erat, ut adulti omnes viâ Fidei & reſipiſcentiæ ad ſalutarem cæterorum bonorum fruitionem pervenirent; neque aliæ conditiones jam ex pacto ſtatui poſſunt. Præterea id quoque ſtatutum eſt, ut Pater Spiritum gratiæ ad fidem & reſipiſcentiam, ex merito Chriſti, iis, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, concederet. Quemadmodum Arminium ipſum ſupra vidimus inter Apoteleſmata Muneris Chriſti ſacerdotalis Spiritum gratiæ Orthodoxè numerantem. Quum enim Deus *omni benedictione ſpirituali nobis benedicat in Chriſto Eph.* 1. 3. id eſt, per & propter merita Chriſti, & fidei donatio ex præſtantiſſimis benedictionibus ſit *Phil.* 1. 29. utique & illa nobis obtingit propter merita Chriſti. 3. Neque illud cum Scriptura dicitur, Fidem & reſipiſcentiam eſſe conditiones requiſitas, antequam alicui ulla mortis Chriſti Apoleſmata communicentur. Certo non prærequiruntur ante regenerationem & vivificationem noſtri ex morte peccati, & extractionem ex ſeculo hoc malo, quæ inter Apoteleſmata mortis Chriſti numerantur a Paulo *Eph.* 2. 5. & *Gal.* 1. 4. Dicatur ergo, ſi ita lubet, hæc eſſe conditiones prærequiſitas ad conſolationem, morte Chriſti nobis partam, concientiis noſtris applicandam. Ita tamen, ut ex merito Chriſti emanet gratia ad conditiones illas præſtandum potenter & abande efficax.

Fides quoque & reſipiſcentia ex merito Chriſti donantur

Ex non ſunt conditiones prærequiſitæ ante omnem meritorum Chriſti communicationem.

XV. Secundum argumentum Arminii hoc eſt. *Si actualis peccatorum remiſſio, &c. effectio mortis Chriſti ſit, ſimul ſtatuendum eſt, ſecundum ipſum juſtitiæ Dei & legis rigorem electis deberi & immunitatem a pœnis & vitam æternam, eoſque eo iſta bona a Deo poſtulare poſſe, jure ſolutionis & emtionis: abſque eo ut Deus ullo jure poſtulare poſſit fidem in Chriſtum & converſionem ad ipſum.* ℞. 1. Omnino hoc ſtatuimus, poſſe hominem renatum confidenter accedere ad Thronum gratiæ, & poſtulare a Deo iſta bona, jure ſolutionis & emtionis Chriſti. Quid ni enim a Deo auſimus petere, ut id præſtet nobis, quod Filio ſuo ejuſque meritis ſe debere voluit? Hæc eſt fidei noſtræ παῤῥησία coronam juſtitiæ expectare a Deo, quoad noſtram quidem indignitatem ut miſericorde & gratioſo datore, ſed quoad Chriſti merita, ut *juſto judice.* 2. *Tim.* 4. 8. 2. Invidioſe addit Arminius, *abſque eo ut Deus ullo jure a nobis poſtulare poſſit fidem in Chriſtum & converſionem ad ipſum.* Etenim impoſſi-

Bona ſalutaria a Deo poſtulare jure ſolutionis Chriſti electis licet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

poſſibile eſt, ut hæc non præſtentur ab eo, qui ad Deum iſta poſtulaturus accedit. Qui enim fieri poteſt, ut quis illa a Deo poſtulet Chriſti nomine, ſine fide in Deum & Chriſtum, ſine converſione ad Patrem & Filium? 3. Rotunde loquamur. Poſita ſatisfactione Chriſti, atque ita confirmato fœdere gratiæ & Teſtamento Novo, nullo jure Deus ab electis poſtulare poteſt fidem & converſionem, ut conditiones Fœderis gratiæ, eo ſenſu quo vult Arminius & Remonſtrantes, ſcilicet, 1. Ut præſtandas a nobis, ſine gratia hyperphyſice & efficaciter ac invincibiliter illas in nobis operante. 2. Ut, per gratioſam aliquam Dei diſpoſitionem, ſuccedaneas perfectæ præſtationi legis, qualem exigebat Fœdus Operum. Ita enim hæc digerit Arminius, ut loco plenæ obedientiæ, quam poſtulabat fœdus operum, ſuccedat in Fœdere gratiæ actus Fidei, qui ex gratioſa Dei æſtimatione imputetur nobis in juſtitiam, id eſt in cauſſam juris petendi vitam æternam. Tales conditiones, qualeſcunque illæ fingantur, quibus inædificetur jus ad vitam æternam, ſive ex juſtitia, ſive ex gratioſa æſtimatione Dei, non admittit natura Fœderis gratiæ. Et bene hactenus concludit Arminius, ſi Mediator ita pro nobis ſatisfecit, ac ſi ipſi per eum Deo ſolviſſemus debita noſtra, non poteſt ullo jure a nobis ulla conditio poſtulari, quæ quocunque modo ſolutionis vicem obeat. Tota gloria juris noſtri ad vitam æternam ſoli merito Domini noſtri illibata manere debet: neque in ullum noſtrorum actuum quocunque prætextu transferri.

Deus non poſtulat ab electis fidem & reſipiſcentiam, ut conditiones Fœderis gratiæ, ſenſu Arminiano.

XVI. Unicum adhuc argumentum reſtat, quod validiſſimum putat Arminius. *Juſtitia*, inquit, *a Chriſto præſtita, non eſt noſtra, quâ præſtita, ſed quâ per fidem nobis imputata.* Reſpondeo. 1. Quid inde concludit Arminius? An præter ſatisfactionem Chriſti fide quoque opus eſſe ad ſalutem? Quid tem porro? Ergo Chriſtus non impetravit nobis actualem remiſſionem peccatorum. Negatur conſequentia. Etenim fides non conſideratur ut impetrans, ſed ut impetratam remiſſionem applicans. Quumque objectum præſuppoſitum Fidei ſalvificæ ſit actualis remiſſio jam per Chriſtum impetrata, utique eam proprium mortis Chriſti effectum eſſe oportet. 2. Juſtitia illa Chriſti, ſicuti *Chriſti* eſt, quatenus *ab ipſo* præſtita, ita *noſtra* eſt, quatenus *pro nobis* præſtita; ideoque ante fidem noſtra, utpote gratiæ ad fidem in nobis producendam efficacis cauſſa nobis meritoria. Noſtra, inquam, eſt, ratione *juris*, quia, & decreto Dei Patris, & Filii propoſito, pro nobis præſtita: licet nondum ſit *poſſeſſione* noſtra, quoad agnitionem & ſenſum tanti beneficii nobis indulti. Hæc enim agnitio per fidem oritur, & ex fide emergit. Nota eſt diſtinctio inter juſtificationem activam & paſſivam. *Illa* eſt ſententia illa Dei, qua ſibi per Chriſtum ſatisfactum profitetur, omneſque electos a reatu & ſolvendi debito immunes pronuntiat: etiam ante ipſorum fidem

Juſtitia Chriſti noſtra eſt, quatenus pro nobis eſt præſtita.

fidem. *Hæc*, eſt agnitio & ſenſus dulciſſimæ illius ſententiæ, per Spiritum Sanctum cordi intimatæ, & a quoque electorum fiducialiter apprehenſæ. Altera fidem præcedit, ſaltem quoad iſtum, quem mox propoſuimus, generalem articulum; altera ſequitur. Atque ita valorem ſatisfactionis Chriſti adverſus Arminii cavillationes vindicavimus.

Cap. VIII.

De Neceſſitate Satisfactionis Chriſti.

I. Poſtquam valorem ſatisfactionis Domini noſtri Jeſu Chriſti, ad ipſius gloriam & conſolationem electorum, ex Scripturis explicuimus, non intempeſtivum erit, ut de neceſſitate hujus ſatisfactionis agamus: huc quoque nos deducentibus iis quæ ſupra §. 11. ex Remonſtrantium Apologia allegavimus. Ubi non ita controverſiæ ſtatum formare libet, uti à magno cæteroquin Pancratiaſte factum video, *An Deus non poſſit per omnipotentiam ſuam abſolutam peccata ſine ulla ſatisfactione remittere?* Neque enim libenter de potentiæ Dei abſolutâ diſputamus. Tum etiam conſideratio abſolutæ potentiæ Dei non videtur huic controverſiæ congrua. Etenim non ex attributo Potentiæ Dei, ſed Sanctitatis, Juſtitiæ, & ſimilium, controverſiæ hujus explicatio & determinatio arceſſenda eſt. Quidam quando potentiam Dei ſolam ſpectant, omnia de eo dicunt: non conſiderantes Deum nihil poſſe agere niſi juſte, ſancte, veraciter, ſapienter, conſtanter, & ita denique ut omnibus ſuis virtutibus dignum eſt. Probe Juriſconſultus *Papinianus ff. lib.* 28. 7. *Leg.* 15. de Viro bono dixit: *Quæ facta lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, &, ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt.* Id profecto multo magis de Deo dici debet, quod non eſt teſtimonium perfectionum Dei, aut quod obſcurat virtutem aliquam Dei, aut gloriam Dei, Dei opus eſſe non poteſt. Ideoque incongruum nobis videtur, ubi de Sanctiſſimo Dei jure agitur, abſolutam Dei potentiam in ſcenam producere. Propterea malumus controverſiam hoc modo formare. An ex mero & indifferenti voluntatis Divinæ arbitrio proceſſerit, quod voluerit Deus ſibi per Chriſtum ſatisfieri, antequam peccatores reaſſumeret in gratiam; an vero ſatisfactionem exegerint naturalis Dei Sanctitas, Juſtitia, ſimileſque eſſentiales Dei virtutes, quas abnegare non poteſt? Nobis poſterioris aſſertio verior & tutior cenſetur. *Status controverſiæ.*

II. Superiori libro *Cap.* 5. §. 19. & ſequentibus fuſe probatum dedimus,

dimus, in ipſâ naturâ & immutabili jure Dei fundari, ne peccatum dimittat impunitum. Quæ aſſertioni noſtræ pro fundamento ſupponi poſſunt. Nunc alia adjungemus argumenta ipſum Chriſti ſatisfactionem proprius tangentia.

Non eſt credibile, Deum animi gratia, ſine neceſſitate ulla, dilectiſſimum Filium tam diris cruciatibus ſubjeciſſe.

III. Et *primo* quidem ex *eventu*, & a poſteriori, non invalide argumentamur. Etenim quum Deus entia ſine neceſſitate non multiplicet, qua ratione probabile eſt, quod filium ſuum dilectum, in quo ſuaviter acquieſcebat, ſine neceſſitate, maledictionem pro nobis effecerit? Immoremur pauliſper huic meditationi. Excogitavit immenſa Dei ſapientia mirabilem unionem humanæ Naturæ cum una Divinarum perſonarum: ut Deus ipſe obedire, pati, mori, ſatisfacere denique dici queat. Fuit iſta perſona ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, Vir complacentiæ Dei, Filius unigenitus, unice dilectus. Eum amantiſſimus Pater indigniſſimis contumeliis, diriſſimis paſſionibus, maledictæ morti objecit, ut ea vicem λύτρου obirent, quo redimendi eſſent peccatores. Paſſiones has variis ambagibus à longo tempore prædixit, & univerſo adeo victimarum, per Moſen juſſarum, choragio præſignificavit. Permiſit ut mundus poſt tot ſcelera Deicidio pollueretur, (a cujus intuitu ſol ipſe radios retrotrahebat,) facinore ſane inexpiabili, & cujus reatu univerſa Judæorum natio involuta eſt. Nonne tota hæc res, quod cum venia rogatum ſit, drama quoddam redolere videtur, ſi Deus unico flatu peccata noſtra veluti nubem diſpellere potuiſſet? Nonne cum Bonitate, Sapientiâ, Sanctitate Dei pugnat, ſine ulla neceſſitate, & animi, ut ita dicam, cauſſa, hoc modo procedere? Quo rectâ & compendioſâ via pervenire potuit, eo ut veniret quid tantâ & tam impeditâ circuitione uſus eſt?

Quod non fecit, ut oſtenderet infinitum jus ſuum in quamcunque creaturam.

IV. Neque reponi hic velim, factum hoc a Deo, ut manifeſtum feceret infinitum jus, quod obtinet in creaturam, tale, ut etiam inſontem graviſſimis cruciatibus afficere poſſit. Si Deo ſibi id jus vindicare placeat, vix certe, & ne vix quidem, unquam eo jure uſus eſt. Si eo jure aliquando uſus eſt, id factum eſt in rebus multo levioribus, & minoribus, quam quæ ſunt a Chriſto Domino noſtro exantlatæ. Si denique ad jus illud oſtendendum tam graves curiatus nonnunquam adhiberet, abſtineret tamen a dilectiſſimo & unico Filio, in quo tam clare teſtatus eſt ſe εὐδοκῆσαι.

Neque eo fine duntaxat, ut iſto veluti martyrio doctrina Chriſti firmaretur.

V. Pertendere totum hoc negotium indifferenti alias arbitrio Dei ita diſpoſitum eſſe, ut doctrina Chriſti ſalutaris exemplari hoc martyrio confirmaretur, eſt & rationi, & Scripturæ & experientiæ contradicere. Multa enim alia Deo ſuppetebant, longe faciliora, quibus doctrinam ſalutis confirmare poterat, quam tam dirâ dilecti Filii paſſione. Tum Scriptura nos docet, eo ſpectaſſe Chriſti miracula, adjuncta efficaciſſimo, & nativâ veritatis demonſtratione ſe ut Divinum pandenti, præconio, quibus ſe Johannis diſcipulis approbabat *Mat.* 11.5.

& uni-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& univerſæ adeo turbæ *Luc.* 7. 16. & *Joh.* 6. 14. Denique tam ex Scriptura quàm ex experientiâ colligimus, crucem Chriſti *Judæis ſcandalum, Græcis ſtultitiam fuiſſe.* 1 *Cor.* 1. 23.

Neque modo, ut doceremur per anguſta ad auguſta contendendum eſſe.

VI. Neque aſſerendum, neceſſe fuiſſe ut tam operoſâ via, ipſoque adeo exemplo filii Dei, edoceremur per multas paſſiones nobis intrandum in regnum cælorum. Sufficienter, ſi nihil aliud ſubeſſet, de eo edoceri potuiſſemus exemplis aliorum martyrum. Tum etiam ex millenis eorum, qui ſervantur, vix unus eſt, cui, ſepoſitâ quoque maledictione Dei, in via ſalutis, tot horrenda, tam indigna occurrunt, quam Chriſto obvenere. Cur ergo edocendi exemplo Filij Dei omnes fuimus, non aliter cœli portam patere quam per illas anguſtias? Niſi dicamus Dei juſtitiæ per Chriſti paſſiones ſatisfactum eſſe, neque ei aliter ſatisfieri potuiſſe, nulla alia juſta, ſancta, ſapiens, & Deo digna, earum ratio aſſignari poſſe videtur. Certe ego me eam a quoquam audiviſſe non memini.

Neque aſſerendum, Deum voluiſſe ſibi per Filium ſatisfieri ad declarandum poteſtatem & voluntatem puniendi peccata, ſine neceſſitate.

VII. Si quis dicat, non fuiſſe neceſſariam ſatisfactionem propter juſtitiam Dei, fuiſſe tamen exactam à Deo propter aliam aliquam perfectionem Dei, nimirum ut declararet poteſtatem & voluntatem puniendi peccatum, quod poteſt non punire: reſpondebo vix eſſe, ut talis poteſtas & voluntas perfectio Dei appellari poſſit: quum Chriſtus potius τελειότητα, perfectionem Dei vocet, clementiam, tolerantiam & liberalitatem Dei in homines, etiam injuſtos. *Mat.* 5. 45. 48. Quæ certè laudatiſſima erit, ſi Deus poſſit pro placito peccata non punire, & ei non punitioni Sanctiſſima Dei natura, & Lex naturam illam exponens, non obſtet. Imo ſi poſſit Deus cum ſummâ ſua laude non punire peccata, diſquiri poſſet, an ea cum laude punire poſſit: quia tum ſine ratione videtur affligere peccatorem, & opus manuum ſuarum male habere. Quod autem ſine ratione fit, id in Deo laudabile eſſe non poteſt.

Neque eò eſt confugiendum, ut dicamus Deo facti hujus ſui rationes conſtitiſſe, licèt nobis ignotas.

VIII. Fortaſſis tutiſſimum aliquis arbitrabitur non ingerere ſe in abyſſos imperſcrutabilis ſapientiæ & infinitæ potentiæ Dei, & dicere, placuiſſe quidem Deo ob ſapientes & bonas, licet ſibi ſoli notas rationes, ut non aliter quàm ſatisfactione Filij ſui liberaremur: ſed potuiſſe tamen longe aliâ viâ nos ad ſalutem deducere, imo verbo aut nutu redimere. Et ſane ita olim magnus locutus eſt *Auguſtinus*: de *Agone Chriſtiano. Omnia Deus poterat ſi voluiſſet. Noluit autem: idque juſtâ de cauſſâ; etiamſi nobis ignota eſt & incomprehenſibilis; ſed etſi aliter faceret, æque tamen ſtultitiæ veſtræ diſpliceret.* Et rurſus de Trinitate *Lib.* 13. *Cap.* 10. *Hunc modum, quo nos per Mediatorem Dei & hominum, hominem Jeſum Chriſtum, Deus liberare dignatur, aſſeramus bonum & Divinæ congruum dignitati; verum etiam oſtendamus, non alium modum poſſibilem Deo defuiſſe, cujus poteſtati cuncta æqualiter ſubjacent; ſed ſanandæ noſtræ miſeriæ convenientiorem alium modum non fuiſſe, nec eſſe oportuiſſe.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Perplacet utique mihi verecunda iſta modeſtia, ut de rationibus & finibus actionum Dei nihil temere definire audeamus; neque de viis ejus inconſiderate judicemus, quia aliquid in iis occurrit, cujus rationem ignorantia noſtra explicare nequit, imo quod ſtultitiæ noſtræ δυσνοήτου φ cum ratione pugnare videtur. Sed quando ratio Divinarum actionum ita a nobis cognoſci & aſſignari poteſt, ut in illa gloria adorandæ Juſtitiæ, Sapientiæ, Sanctitatis & Bonitatis Dei in evidentiſſima luce collocetur; non eſt amplius modeſtia, ſed obſcuratio virtutum Dei, illam nolle agnoſcere. Atque ita hîc ſeſe res habet. Ratio cur Deus, volens lectos peccatores ſervare, id voluerit fieri per ſatisfactionem Filii ſui, hæc eſt, quia vidit in Sapientia ſuâ nullo alio modo Sanctitati & Juſtitiæ ſuæ Naturali ſatisfieri poſſe. Atque id dicendo, neque Potentiæ Dei quicquam derogamus; qui ſine dubio non poteſt niſi Sanctitati & Juſtitiæ ſuæ convenienter operari: & Sapientiam ejus mirificè prædicamus, quæ, quod omni creato intellectui impoſſibile videbatur, medium invenit, quo Juſtitiæ ſuæ ſatisfieret, & peccator ſancte ſalvaretur. Quæ quo clariora ſint ſimulque firmiora, agedum porro attentè conſideremus, quid Scriptura nos de cauſſa impellente & finali dationis Chriſti doceat.

Si datio Chriſti ad ſalutem noſtram neceſſaria non fuerit, non elucet in ea tanta Divinæ caritatis vehementia.

IX. Identidem inculcant Scriptores Sacri ex inenarrabili caritate erga humanum genus proceſſiſſe, quod proprio ſuo filio Deus non pepercerit, quin illum nobis daret, & pro nobis in mortem traderet. *Joh.* 3. 16. *Rom.* 5. 8. 1 *Joh.* 4. 10. Si autem aliter ſervari potuerimus, quam per paſſionem Filii Dei, non tam eximie elucet Dei caritas in datione hujus medii. Nam ingens quidem caritas eſt, nec ullo pacto enarrabilis, ſi juſtitiâ homines ad pœnam implacabiliter poſtulante, vicit tamen ἡ φιλανθρωπία & ſalutis donandæ propoſitum, reperto ad eam rem in theſauris ſapientiæ admirabili juſtitiæ cum miſericordiâ temperamento, & tali quidem, cui ſine traditione dilectiſſimi Filii ad ſævos pro nobis cruciatus locus eſſe non poterat. At ſi juſtitia nullatenus obſtitit, ſi multis aliis rationibus ſalus noſtra procurari quiverit, atque adeo unico verbulo nutuve, quæ fuit in datione Filij tanta caritatis vehementia? Miſericordiæ quidem certè fuerit maximè memorabilis, quod peccata nobis condonaverit. Sed quod id fecerit interveniente morte Filij ſui, ſi nihil id fuerit neceſſe, ſi æque commodè aliter, ſi compendioſius, ſi nutu, quod nonnulli dicunt, peccata noſtra diſpellere potuiſſet, cur illud ut tam ἀνεκλάλητον caritatis argumentum à Chriſto & Apoſtolis ejus urgetur?

Neque in ſanguine Chriſti erit demonſtratio juſtitiæ Dei.

X. De fine ſatisfactionis Chriſti docet Apoſtolus, eum eſſe *demonſtrationem Juſtitiæ Dei. Rom.* 3. 25. *Quem propoſuit Deus propitiatorium per fidem in ſanguine ipſius*, εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. *Propoſuit Deus* Filium ſuum, tam *ſibi ipſi*, εὐδοκίαν ἔχοντι ἐν αὐτῷ. *Jeſ.* 42. 1. in æterno ſuo conſilio eum deſtinando in Mediatorem, & ita deſtinatum contemplando,

quam

quam nobis, ponendo eum in publico, & collocando in throno gratiæ, & gloriæ, in conſpectu omnium. Et propoſuit quidem ut *propitiatorium*, ubi Apoſtolus alludit ad operculum Arcæ Fœderis impoſitum, quod כפרת, ἱλαστήριον, *propitiatorium* dicebatur. Significans id, per quod Deus hominibus reconciliatur, in quo habitat & requieſcit, & unde gratioſa reſponſa dat. Propitiatorium porro non eſt id quod dicitur, niſi *in ſanguine, per fidem* nobis applicando. Id eſt, non reconciliavit nos Chriſtus Patri niſi per paſſiones. In tabernaculo erat כפרת בדם שעיר *propitiatorium in ſanguine hirci*, hoc eſt, quod hirci ſanguine aſpergebatur. *Levit.* 16. 15. Hic non valet niſi ſanguis illius, qui in propitiatorium propoſitus eſt. Quorſum hæc omnia? *ad demonſtrationem juſtitiæ Dei*, διὰ τὴν πάρεσιν *peccatorum ante factorum in tolerantia Dei.* Præcedentium temporum peccata Deus in fidelibus præteriverat, non puniverat, non obſtantibus illis fideles ad cernendam hæreditatem cœleſtem vocaverat. Oportebat autem demonſtrari, id ſine ulla læſione juſtitiæ ſuæ a Deo factum eſſe. Porro clarum erat, Juſtitiæ Dei non eſſe ſatisfactum, neque per pœnitentiam Fidelium, neque per typicum hoſtiarum apparatum, neque per ſanguinem aureo propitiatorio aſperſum. Reſtabat ergo, ut declaratio juſtitiæ Dei fieret in propitiatione & ſanguine Chriſti, quibus oſtendebatur, Deum, convenienter juſtitiæ ſuæ, nullius peccata impunita dimittere. Si autem Deus ſine læſione juſtitiæ ſuæ, nullo negotio, abſque ulla Satisfactione, peccata condonare queat; videtur totum hoc negotium inanis fuiſſe & minimè Deo conveniens oſtentatio, qui nullâ neceſſitate tam terribilem ſe præbere voluerit in atrociſſimâ morte dilectiſſimi Filij. Quæ quum horrenda cogitatu ſint, ex hoc diſcurſu Pauli conficitur, non potuiſſe fieri, ut Deus peccata non puniret, niſi aliquando Chriſtum proponeret ut propitiatorium, & ſic juſtitiam ſuam oſtenderet: quippe, quia non punitio peccati ſine ἱλαστηρίῳ & ἱλασμῷ foret abnegatio Juſtitiæ Divinæ. Nam non oſtenſio juſtitiæ eſt ejus abnegatio: præſertim in grandi hoc ſalutis noſtræ opere. Ita enim Deus ipſe ioquitur *Jeſ.* 56. 1. *Salus mea propinqua eſt ut veniat, & juſtitia mea ut reveletur.*

XI. Dixerit fortean nonnemo per *juſtitiam* Dei hic notari, ut aliàs, *veracitatem* & *conſtantiam* in præſtatione promiſſorum: ut id duntaxat voluerit Apoſtolus, Deum ideo filium ſuum propitiatorium propoſuiſſe, ut prophetiis & promiſſis ſatisfaceret, atque ita ſe *juſtum*, id eſt, *veracem* oſtenderet. Verum hic alia longe res agitur. Juſtitia Dei hic ſignificat rectitudinem illam, quâ Deus, ſecundum Legem ſuam, inflictis doloribus dignis, manifeſtat meritum peccati, & odium peccati, & quod ſe non deceat communionem habere cum peccatore, diſſimulatâ violatione gloriæ ſuæ. Et hanc intelligi hoc loco, patet, quia in eo eſt Apoſtolus ut explicet, quomodo Deus ſine læſione juſtitiæ ſuæ, antea toleraverit peccatores, & præteriverit peccata: oſtenditque perpulcre Juſti-

Per quam non intelligitur hic Dei veracitas.

Juſtitiæ Dei conſultum eſſe in propitiatione per ſanguinem Chriſti, juſto tempore facta & revelata. Ejus enim vi eſſe factum, ut anteriorum temporum fidelibus peccata remiſſa ſint. Quæ difficultas non tollitur per eam, quam mox memoravi explicationem. Omnia eò tendunt, ut appareat Deum juſtè agere, quum peccatorem juſtificat propter merita Chriſti.

Si nullo piamento intercedente tolli potuit peccatum, quid ni etiam tolli potuerit per victimas legales?

XII. Memorabile quoque eſt quod Apoſtolus diſerte dixit, & ſæpius iteravit, hoſtias Legales nunquam poſſe peccati reatum abolere. *Heb.* 10. 1. 4. 11. Quod autem nullo piamento intercedente tam facile tolli potuit, quid ni potuerit expiari morte victimarum Legalium? Et illud eſt maximopere obſervandum, quod, quum Apoſtolus id negat, ad rei ipſius naturam attendat, quæ non id dicitur præſtare non poſſe, quia Deo aliter viſum eſt; ſed quia tanta res eſt peccatum, ut ejus labes nullo hircorum aut taurorum ſanguine elui queat: quod ut conceſſum & naturâ notum præſupponit. Et ſane profeſſa Veteris Teſtamenti Eccleſia fuerat, non poſſe ullo vitulorùm aut arietum, nequidem ad aliquot millia multiplicatorum, cruore, ullo oleorum, etiamſi ut milleni aliquot amnes effunderentur, libamine, imo ne ipſis quidem unigenitorum filiorum mortibus, peccata ſua expiari. *Mich.* 6. 6. 7.

Et quomodo procedit Apoſtoli illatio ex impotentia victimarum legalium neceſſitatem unici ſacrificij Chriſti concludentis?

XIII. Neque prætereunda illa Apoſtoli illatio, qua ex impotentia legalium victimarum neceſſitatem unici ſacrificij Chriſti concludit. Nam poſtquam dixerat, *impoſſibile eſſe ut ſanguis taurorum & hircorum peccata auferat;* mox ſubjungit: *Quapropter ingrediens in mundum dicit* &c. ſubdens, *aufert prius*, ſcilicet oblationem pecudum, *ut poſterius ſtatuat*, nempe oblationem corporis Chriſti. Non procederet autem illa illatio, ſi tertium aliquod dari poſſet, quo peccata noſtra expiantur, aut ſi nulla expiatione opus foret. Nunc autem ita argumentatur Apoſtolus, ut ſupponat, tanquam a Judæis conceſſum, ſine convenienti piamento peccata remitti non poſſe; quod piamentum quum non ſit in victimis legalibus, id unum reſtat, ut in oblatione Chriſti quæratur, abſque qua peccati macula æternum indelebilis manet. Firmitas hujus illationis Apoſtolicæ ex natura Dei & rei procedit; ſi enim a libero & indifferenti Divinæ voluntatis placito neceſſitas oblationis Chriſti deduci debeat, fruſtra tales conſequentias necteret Apoſtolus. Solummodo beneplacitum hoc Dei allegandum erat.

Et deducentis ex impotentia legis neceſſitatem juſtificationis per Chriſtum.

XIV. Simili modo idem Apoſtolus argumentatur *Rom.* 3. 19. 20. 21. &c. Hoc fundamenti loco ſternit univerſum mundum condemnationi obnoxium eſſe coram Deo. Unde infert, neminem ex operibus legis juſtificari poſſe. Et hinc concludit, non aliter nos poſſe juſtificari quam ſanguine Chriſti. Irrito ſane argumento, ſi Deus, ex ſola miſericordia, nutu ſuo, peccata tollere, & peccatori vitam adjudicare poteſt. Promtum enim eſſet Judæis reſpondere, aliam ſupereſſe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

eſſe longe compendioſorem juſtificationis viam in immenſa Dei miſericordia, & liberrima poteſtate, ſine ignominia Meſſiæ. Neque, ut rurſus id moneam, recurri hic debet ad liberrimam voluntatis Dominicæ diſpoſitionem, quaſi ea ſola neceſſitatis illius cauſſa foret. Nam ſi eam ſupponat Apoſtolus, nulla porro ratiocinatione opus erat. Solâ iſtius diſpoſitionis declaratione habebat intentum. Si non ſupponat, non ſtringit argumentum. Quod abſit.

Et omnem ſpem ſalutis ei præſcindentis cui nullum remanet ſacrificium.

XV. Nec omittendum hoc loco videtur illud Apoſtoli dictum, quo iis, qui in Spiritum Sanctum peccaverunt, omnem ſalutis ſpem præripit, eo argumento, quia rejecta ab ipſis Chriſti expiatione, *nullam pro peccatis reliquam hoſtiam habent. Heb.* 10. 26. Ubi nullam veniæ ſpem ſupereſſe voluit innuere, ibi nullam hoſtiam reliquam eſſe aſſeruit. Pro indubitata veritate ſumens, quod hoſtiæ oblatio veniam neceſſario antecedat. Ni id ita eſſet, cur non liceret homini, cui ſacrificium deerat, ſine ſatisfactione, ab immenſa Dei miſericordia veniam ſperare?

Heb. 6. 6. explicatur.

XVI. Eodem facit, quod ait Apoſtolus *Heb. 6. 6. Fieri non poſſe, ut tales renoventur ad pœnitentiam, ut qui rurſus crucifigant ſibi* Filium Dei, *& ignominiæ exponant.* Quæ poſtrema verba non uno modo a Theologis explicantur. Eo autem ſine dubio pertinent, ut rationem contineant, cur ab omni ſalutis ſpe excluſi ſint, qui inutilem ſibi Chriſti crucifixionem fecere. Quippe ſine qua ἀδύνατον eſt ſalutem obtinere. Doctiſſimus Vir, Moſes Amiraldus, in Diſputatione de Peccato in Spiritum Sanctum §. 40. ita exponit. Nimirum quia deſertoribus illis nihil amplius commune eſt cum ſacrificio jam peracto, quia ei renunciarunt, ſi ſervari volunt, eſt illis aliud ſacrificium quærendum. Et quoniam a nemine præter unum Chriſtum ſacrificium vere ἱλαστικὸν præſtari potuit, ſi volunt illi ſervari neceſſe eſt, ut Chriſtum denuo crucifigendum tradant, atque exponant opprobrio. Id autem deſignare nefas eſt; neque vero a Deo poteſt impetrari. *Rom.* 6. 9. 10. Quæ explicatio ſi aſſenſum impetret, validiſſime exinde pro ſententia noſtra concluditur: quia ſupponitur tam abſoluta ſatisfactionis Chriſti neceſſitas, ut ſi ea, quam jam præſtitit, inutilis facta ſit, alia de novo ipſi ſit præſtanda, antequam ſpes veniæ peccatori affulgeat.

Illuſtrat hæc ſententia gloriam virtutum Dei.

XVII. Porro facit hæc ſententia noſtra ad illuſtrationem gloriæ præſtantiſſimarum virtutum Dei. Commendat *Sanctitatem* ipſius, per quam nullo modo peccatori ſimilis fieri, eumve, ſine debita ſatisfactione, ad communionem ſui & inhabitationem ſui Spiritus admittere poteſt. Exaltat *Juſtitiam* Dei, quæ inexorabili rigore ad pœnam peccati fertur. Sartam tectam conſervat infinitam Dei *Majeſtatem*, quæ, pro honore ſuo zelans, nullum ſui contemtum, qualis in peccato eſt, impunitum dimittit. Glorificat imperſcrutabilem Numinis *Sapientiam*, quæ, quod omni creato intellectui excogitatu impoſſibile erat, ſalu-

 berri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

berrimum Juſtitiæ & Miſericordiæ temperamentum invenit, incorrupto utriuſque honore. Denique μεγαλύνει inæſtimabilem Domini noſtri *Caritatem* & φιλανθρωπίαν, qui, quum nullum aliud ſalutis noſtræ medium extaret, proprio Filio non pepercit, quin eum pro nobis traderet. Quis autem ſententiam illam, quæ ita gloriam Dei illuſtrat, ambabus ulnis non amplexetur?

Et inſervit promotioni pietatis.

XVIII Neque minus inſervit promotioni pietatis. Docet nos tremere coram Majeſtate Dei Altiſſimi, qui, eo ipſo quod Deus eſt, ſontem inſontem habere non poteſt. Auget peccati horrorem, quod tantæ atrocitatis plenum eſſe credere expedit, ut non potuerit aliter elui, quam ſanguine ſanctiſſimæ ac vere Divinæ victimæ. Proponit nobis immaculatiſſimam Dei Sanctitatem in exemplar, ut ad ejus inſtar peccatum internecino odio proſequamur, & ab omni criminis commercio nos ſervemus puros. Inflammat denique corda noſtra debitiſſimâ redamatione, ut lubentes nos Deo tradamus in ſervitium, qui ex pura gratia Filium ſuum pro nobis tradidit in mortem, abſque qua traditione æternum manſiſſemus miſeri. Atque ita ſententia noſtra continet doctrinam veritatis, quæ ſecundum pietatem eſt.

Nec ulli perfectionum Divinarum quicquam derogat.

XIX. Nec ulli perfectionum Divinarum quicquam derogat. Non abſolutæ *poteſtati*. Quia ſine dubio non poteſt Deus ſe & virtutes ſuas abnegare, neque factis ſuis teſtari, peccatum non eſſe contra ſe, neque ita ſe gerere quaſi peccato delectetur, indulgendo peccatori ſui communionem. Non liberrimæ *voluntati*. Quippe nihil vult aut velle poteſt Deus niſi ad ſuam gloriam, quæ exigit, ut peccatori quam diſſimillimus appareat. Bene *Seneca*, *Quæſt: Nat: Lib:* 1. *Nec Deus ab hoc minus liber aut potens eſt: ipſa enim eſt neceſſitas ſua.* Non *libertati actionum* Dei, quas vocant *ad extra*. Nam etiamſi Deus nullâ naturæ ſuæ neceſſitate ad extra ſe operandum adigatur, ſi omnes illæ operationes ſimul conſiderentur, poſita tamen unâ operatione ad extra, multas alias conſequi neceſſe eſt. Verbi gratiâ, liberum fuit Deo mundum ex nihilo creare. Poſitâ tamen creatione, & per illam exiſtentiâ mundi, neceſſe eſt, ut Deus illum regat, & quidem convenienter juſtitiæ, ſanctitati, ſapientiæ, bonitati ſuæ. Ita hic quoque, liberum fuit Deo peccatum permittere, poſito tamen peccato, poſtulat juſtitia Dei eſſentialis, ut id puniatur. Liberum fuit Deo quoſdam peccatores ſalvare: poſito tamen quod id velit, neceſſe eſt ut conveniens ſatisfactio intercedat. Idque totum ex immutabilitate perfectionum Dei procedit, quas in nulla ſuarum actionum abnegare poteſt. Non *conſilio* Dei ſapientiſſimo in *moderatione* pænarum, quoad tempus, gradum, perſonas. Non enim ita volumus, Deum naturâ punire, quemadmodum ignis urit (quanquam etiam ſe cum igne hac in parte comparet, *Jeſ.* 27. 4. & *Deut.* 4. 24.) ſed ita ut natura ejus bona ſit cauſſa demonſtrandi eam modo ſapientiſſimo. Sic autem natura Dei poſtulat demonſtrari juſtitiam, ut etiam admittat demonſtrationem κηδεμόνος,

propter Divitias ejus. Neque immenſæ *Bonitati* Dei, quaſi per eam peccatori, ſine ſatisfactione, reſipiſcentiam dare poſſit, atque ita eum in gratiam recipere. Nam conceſſio Spiritus regenerationis, ſummi Amoris eſt effectum: ut Deus autem peccatorem nondum pœnitentem, citra ſatisfactionis conſiderationem, tanto amore proſequatur, cæteris ejus virtutibus indignum eſt, uti multoties jam oſtendimus. Non decet Deum non auferre ſpiritum ſuum ab eo, qui ipſi illudit. Non decet dare reſipiſcentiam per eundem Spiritum, non interveniente ſacrificio Sacerdotis, quo peccatum pietur.

XX. Quum itaque & Natura, & Actiones Dei, & Sacrorum Scriptorum ratiocinationes neceſſitatem ſatisfactionis doceant: quum doctrinâ illâ præſtantiſſimæ Dei virtutes in eminentiſſima luce collocentur: quum recta illius animadverſio ad pietatis promotionem apprime faciat: quum per illam nulli perfectionum Divinarum quicquam derogetur; concludimus tutiſſimum eſſe in illa ſobriè acquieſcere. *Concluſio.*

XXI. Obſervandum tamen, quum de neceſſitate ſatisfactionis in genere loquimur, id eſt de tali peccati pœna, in qua Deus Juſtus ac Sanctus Juſtificetur & Sanctificetur, nos nihil de tempore, gradu, ac modo ſpeciali pœnarum determinare. Multifarias diſpenſationes, mitigationes, ſaltem compenſationem per æquivalentiam, locum hic habuiſſe, conſequenter juſtè habere potuiſſe, hiſtoria vitæ & mortis Chriſti abunde evincit. Et quis aſſerat, aut, ſi aſſerere auſit, quis liquido demonſtrare poſſit, impoſſibile fuiſſe, ut Chriſtus paſſiones numero pauciores, duratione breviores, quantitate minus intenſas, quoad partes corporis, facultates animæ, momenta & partes vitæ in terris actæ, ſponderet, ac in ſe ſuſciperet, atque ita ſatisfaceret? Et hic Paulinum illud obtineat *Rom.* 12. 3. Μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. *Ejusque debita limitatio.*

CAP. IX.

Pro quibus Chriſtus ſpoſponderit & ſatisfecerit.

I. NOn omnia, quæ, ad Chriſti Domini gloriam, noſtramque conſolationem, de ſponſione & ſatisfactione ejus, ſcire convenit, explorata haberemus, niſi id quoque conſtaret, pro quibus juxta Sponſionem ſuam ſatisfecerit. Cujus quidem quæſtionis ſolutio momentoſa admodum eſt, ſed non valde difficilis videtur, modo ad naturam Sponſionis & ſatisfactionis Chriſti, quam ſupra ex Scripturis explicavimus, probavimus, ac vindicavimus, bene atten- *Non ſatisfecit Chriſtus niſi pro iis, qui ſalvantur.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

attendatur. Quum enim Chriſtus ſponſione ſua in ſe ſuſceperit, ut omne eorum debitum, pro quibus ſpoſpondit, tanquam ſuum, convenienti paſſione, expungeret; & ipſorum loco omnem juſtitiam impleret; idque ſatisfactione ſuâ pleniſſime præſtiterit, non minus quam ſi ipſi illi peccatores omnes pœnas peccatis ſuis debitas tuliſſent, omnemque juſtitiam conſummaſſent: conſequens eſt, ut pro iis omnibus & ſolis ſpoſponderit ac ſatisfecerit, qui actu a peccatis ſuis ſalvantur. Hoc manifeſta docet ratio. Non enim ſpoſpondit nec ſatisfecit Chriſtus niſi pro iis, quorum ſuſtinuit perſonam. Quod *Arminius* ipſe *adverſus Perkinſium p. 72.* fatetur. Porro ut quiſquam eorum, quorum perſonam Chriſtus ſuſtinuit, & pro quibus jure Expromiſſoris ſatisfecit, ipſe pro eodem debito æternâ morte ſatisfacere cogatur, a bona fide & juſtitia Dei alieniſſimum eſt. Neque fieri nobis ullo modo poſſe videtur, ut quis Chriſtum pro omnibus & ſingulis hominibus mortuum ex animi ſententiâ contendat, niſi prius enervatâ phraſi illa *pro aliquo mori*, quâ ſubſtitutionem in locum alterius notari nuper contra Socinianos evicimus. Sed operæ pretium eſt, ut veram ſententiam, theſibus aliquot comprehenſam, dilucidè proponamus.

Obedientia Chriſti potuiſſet ſufficere omnibus hominibus ſalvandis, ſi ita Deo libuiſſet.

II. Statuimus ergo 1. Obedientiam & paſſionem Chriſti in ſe conſideratas, propter infinitam perſonæ dignitatem, ejus eſſe valoris, ut non modo omnibus & ſingulis hominibus, ſed & plurimis adhuc myriadibus redimendis ſufficere potuerint, ſi quidem Deo & Chriſto placuiſſet, ut pro iis ſponderet ac ſatisfaceret.

Chriſtus quà homo iis quoque bene cupivit pro quibus quà Mediator non ſpoſpondit.

III. 2. Chriſtum quà hominem, legi caritatis ſubjectum, omnes homines ut proximos ſuos ſanctè amaſſe, ex animo iis bene cupiviſſe, perditioni pereuntium ſerio indoluiſſe, quos tamen quà Deus ſciebat eſſe reprobos, & pro quibus quà Mediator non ſpoſponderat. Ita tamen ut affectum hunc humanitatis, Lege, quæ eadem Chriſto ac nobis eſt, imperatum, ſubjecerit Divinæ ordinationi, & ad conditionem decernentis voluntatis Dei adſtrinxerit, hoc modo ſanctitatem voluntatis ſuæ probans in glorificatione conſilii Dei, & debitâ ſubjectione. Patet id ex lacrymis Chriſti, quibus quà homo mala perditiſſimæ urbis deflevit, quæ Prophetas partim occiderat, partim contumeliis & ludibriis onerarat: imo quæ unicum erat in toto orbe Prophetarum quaſi macellum: & quæ tandem ſceleſtiſſimo parricidio ſe cum infauſta poſteritate manſuræ maledictioni Numinis brevi devotura erat. *Luc.* 19. 41.

Occaſione ſatisfactionis Chriſti, multa bona reprobis quoque obtingunt.

IV. 3. Occaſione ſponſionis & ſatisfactionis Chriſti multa bona reprobis quoque obtingere. Hoc enim morti Chriſti debent, quod Euangelium prædicetur omni creaturæ, quod craſſa illa idolatria ex multis mundi partibus abolita ſit, quod profana impietas verbi Divini prædagogiâ plurimum coerceatur, quod multa & excellentia quandoque, licet non ſalutaria, Spiritus Sancti dona obtineant, quod *per agnitionem Domini &*

ſerva-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſervatoris Jeſu Chriſti pollutiones mundi effugerint. 2 *Pet.* 2. 20. & quis omnia brevibus enumeret? Quæ non per accidens modo, citra intentionem Dei & Chriſti, ſed ex deſtinato Dei conſilio ipſis contingunt. Non quidem ex conſilio & propoſito ſalvandi ipſos ſecundum teſtamentum: ſed ex conſilio demonſtrandi longanimitatem ſuam ergo vaſa iræ, id eſt, perituros in medio ſalvandorum habitantes. Nihil enim reſpectu intentionis Dei per accidens fit. Omnia juxta definitum ipſius conſilium eveniunt.

Tanti illa pretij eſt, ut omnes ſine exceptione homines, ad eum accedentes, ſalutem in eo reperire poſſint.

V. 4. Obedientiam & paſſiones Chriſti tanti pretij eſſe, ut omnes ſine exceptione homines ad eum accedentes, ſalutem perfectam in eo reperire poſſint: Deumque voluiſſe, ut veritas hæc ſine diſcrimine ſalvandis & perituris proponeretur, cum *mandato* non negligendi tantam ſalutem, ſed convertendi ſe ad Chriſtum cum verâ cordis contritione; & cum *declaratione* ſinceriſſima, omnes, qui ad ipſum accedunt, ſalutem in ipſo inventuros eſſe. *Joh.* 6. 40.

Attamen ex voluntate Patris non ſatisfecit niſi pro omnibus & ſolis electis.

VI. 5. Interim Chriſtum ex voluntate Dei Patris ſuoque propoſito non ſpoſpondiſſe nec ſatisfeciſſe, adeoque nullo modo mortuum eſſe, niſi pro omnibus & ſolis iis, quos Pater ipſi dedit, quique revera ſalvantur. Hæc eſt illa veritas, de qua controvertitur, quamque nunc ex Sacris literis breviter ſed ſolidè demonſtratum imus.

Probatur Chriſtum pro univerſitate Electorum ſatisfeciſſe, ex 2 *Cor.* 5. 15.

VII. Pro univerſitate Electorum Chriſtum ſatisfeciſſe Scriptura docet, quando *pro omnibus* eum *mortuum* eſſe teſtatur, & *omnia per eum reconciliata eſſe*, ut 2 *Cor.* 5. 15. *Heb.* 2. 9. *Col.* 1. 20. Quod quum non poſſit de omnibus & ſingulis hominibus intelligi, de omnibus & ſingulis electis ut intelligatur neceſſe eſt. Non poſſe autem de omnibus & ſingulis hominibus intelligi, ex locis allegatis ita probo. Illi *omnes, pro quibus* Chriſtus *mortuus* eſſe dicitur 2 *Cor.* 5. 15. ij demum ſunt, *qui quoque ſunt mortui*, ſcilicet quoad veterem hominem, quem virtute crucifixionis Chriſti crucifixerunt. *Rom* 6. 6. quique *non ſibi ſed Chriſto vivunt*, & Chriſto quidem pro ipſis *reſuſcitato*. Hæc autem talia ſunt, ut non niſi electis competant. Nulli alii ſibi, mundo, peccato mortui ſunt. Nulli alij Chriſto vivunt. Denique juxta ipſas Remonſtrantium hypotheſes vis reſurrectionis Chriſti ad ſolos fideles reſtringitur. Similiter illi *omnes, pro quibus Chriſtus beneficio Dei mortem guſtaſſe* dicitur *Heb.* 2. 9. *filii* ſunt in *gloriam adducti* vel adducendi, quorum *Princeps ſalutis* Chriſtus eſt, qui *Sanctificantur*, quos *Fratres ſuos vocat*, *quos dedit ipſi Deus*, ℣. 10. 11. 13. Quæ rurſus talia ſunt, ut electis ſolis, non reprobis conveniant. *Heb.* 2. 9. Item ea *omnia*, quæ *Deo reconciliata dicuntur pace factâ per ſanguinem Chriſti. Col.* 1. 20. ulterius quam ad electos extendi non poſſunt. Res ipſa id evincit. *Col.* 1. 20. Nam reconciliatio cum Deo & pacificatio ſunt propria electorum fidelium. *Rom.* 5. 1. Contra reprobi ſunt hoſtes Dei perpetui, ſuper quos ira Dei manet. *Joh.* 3. 36. Per *ea, quæ in terra ſunt*, fideles adhuc in mundo commorantes, uti per *ea, quæ in cœlis ſunt*, non Angeli, ſed beati homi-

homines intelliguntur, qui fructibus reconciliationis, & pacificationis Chriſti pleniſſimè fruuntur.

1 Tim. 2. 4. 6. VIII. Accedit illuſtris locus 1 *Tim.* 2. 4. 6. *Deus vult omnes homines ſalvos fieri & ad agnitionem veritatis venire: Chriſtus dedit ſe redemtionis pretium pro omnibus.* Ubi per *omnes* non omnes & ſingulos homines, ſed electos cujuscunque gentis & conditionis intelligi debere, invictè hoc modo oſtendo. 1. Pro quibus Chriſtus ſe dedit ἀντίλυτρον, ij revera a dominio Diaboli vindicantur, in libertatem aſſeruntur, in æternum carcerem compingi non poſſunt, ut rurſus pro iisdem illis debitis ſatisfaciant, pro quibus ultimum quadrantem exſolvit Chriſtus. Hoc omnino dicendum, niſi fruſtra Chriſtum ſolviſſe velimus. Atqui non omnes & ſinguli a dominio Diaboli ſunt liberati. Multi ſunt & manent *filii contumaciæ, in quibus impurus iſte ſpiritus* ἐνεργεῖ. *Eph.* 2. 2. quique *Diaboli laqueo* æternum *captivi detinentur ad ipſius libitum*: & ipſi pro reatu ſuo cogentur ſatisfacere. Ergo pro iis non dedit ſe Chriſtus ἀντίλυτρον. 2. De iis omnibus loquitur Paulus, quorum *Mediator* eſt Chriſtus. Mediator autem eſt tum *oblatione* corporis & ſanguinis ſui, tum *interceſſione validâ.* Quæ poſterior Mediationis pars excludi hic nullo modo poteſt, quum de precibus noſtris agatur, quarum perfectiſſimum exemplar habemus in precibus Chriſti. Porro, fatentibus Remonſtrantibus, interceſſio Chriſti non eſt pro omnibus & ſingulis hominibus. Ergo Chriſtus omnium & ſingulorum perfectus Mediator non eſt. 3 De iis omnibus hic ſermo eſt, *quos Deus vult ſalvos fieri & ad agnitionem veritatis venire.* Non autem vult hoc de ſingulis hominibus: quia vult non credentes damnari *Joh.* 3. 36. Et agnitio veritatis, ſive *fides, non eſt omnium.* 2 *Theſ.* 3. 2. ſed *electorum. Tit.* 1. 1. Neque vult Deus eam eſſe omnium. *Indurat quem vult. Rom.* 9. 18. Porro *volitionem* aliquam *incompletam, ſuſpenſam*, & quæ effectum non ſortiatur Deo affingere, Numinis Majeſtate indignum eſt *Pſ.* 115. 3. Et nudam *voluntatem præcepti* hic intelligere, jubentis ut quisque ſalutem ſuam in timore ac tremore operetur, & veritatis cognitionem, omni opere quærat; ſive voluntatem εὐαρεσίας approbantem id, quod ex præcepto fit, tenuius & exilius eſt: neque id velint illi, quibuſcum nunc diſputamus. 4. De iis omnibus hic agitur, pro quibus nobis orandum eſt. Sed non eſt orandum pro omnibus & ſingulis hominibus: non utique pro iis, qui jam damnati ſunt: non pro omnium collective ſumtorum jam viventium ſalute, quia non poſſumus id facere ex fide, quum certi ſimus, multos ipſorum damnatum iri: non denique pro iis, qui *peccarunt peccato ad mortem.* 1 *Joh.* 5. 16. 5. Denique in confeſſo eſt, verba hæc eum in finem ab Apoſtolo adduci, ut pro motivo ſint ad preces, quas exigit, quaſque vult oſtendere fruſtra non fore. Si autem id tantum verba Apoſtoli ſonarent, Chriſtum ſatisfactione ſua impetraſſe, ut poſſit Deus cum omnibus & ſingulis homini-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

minibus redire in gratiam, licet ex natura iſtius impetrarionis fieri poſſit, ut nemo revera ſalvetur, ἀνακόλουθα erunt: quia non ſequitur a morte impetrante duntaxat poſſibilitatem ſalvationis, & deſiderio inefficaci ſalutis hominum, exauditio talium precum, neque ſpes exauditionis non pudefaciens. Id ergo reſtat, ut dicamus Chriſtum pro omnibus cujuſcunque gentis & conditionis electis ſe dediſſe in redemtionis pretium, & Deum velle, ut omnes illi ſalvi fiant; conſequenter noſtrarum partium eſſe, precibus noſtris conſilio huic Dei ſervire; & quum nos electos a reprobis diſtinguere neſciamus pro omnibus indiſcriminatim orare, Deo id committentes, ut ipſe dignoſcat qui ſui ſunt; præſertim quum certi ſimus non fruſtra nos pro iis oraturos, quos Deus vult ſalvos fieri, & pro quibus ſe impendit Chriſtus.

Et iis locis, ubi pro mundo ſe tradidiſſe dicitur.

IX. Eandem veritatem inculcat Scriptura, quando dicit Chriſtum *dediſſe carnem ſuam pro vita mundi Joh. 6. 51. Propitiationem eſſe, non tantum pro noſtris peccatis, ſed & pro peccatis totius mundi.* 1 *Joh.* 2. 2. *Deum in Chriſto mundum reconciliaſſe ſibi.* 2 *Cor.* 5. 19. *Chriſtum eſſe agnum Dei, qui tollit peccata mundi. Joh.* 1. 29. Et quæ plura ſunt ſimilia. Ubi per *mundi* vocabulum univerſitas, non omnium & ſingulorum hominum, ſed electorum, intelligi commode poteſt, imo debet. Quod ſequentibus argumentis probamus.

Qua voce univerſitas Electorum aliquando notatur.

X. Clarum eſt in ſacris literis, ea quandoque de mundo dici, quæ non niſi electis & fidelibus conveniunt. Ita orat Chriſtus *Joh.* 17. 21. *Ut credat mundus, me a te miſſum eſſe.* & *vers* 23. *Ut cognoſcat mundus quod tu me miſeris.* Hæc autem pertinent ad interceſſionem illam Chriſti ſacerdotalem, *de qua certo certius concludere nobis licet, eam nunquam rejectum iri*, ajit *Arminius* in *Oratione de ſacerdotio Chriſti*, & quam certum eſt pro mundo reproborum non fieri, diſerte id aſſerente Chriſto ℣. 9. & fatentibus iis quibuſcum nobis res eſt. Ergo neceſſe eſt, per *mundum* hic intelligi *mundum electorum*, credentium in Chriſtum, eumque per fidem cognoſcentium, vi interceſſionis Chriſti, & miniſterio, ſanctoque & glorioſo exemplo fidelium.

Nam & pro mundo Chriſtus orat.

Mundo applicatur ſalus.

XI. Porro multa teſtimonia, quæ de ſalute non *impetratâ* modo, ſed *applicatâ* loquuntur, eam mundo vindicant. Ita Chriſtus concionatur *Joh.* 3. 17. *Non enim miſit Deus Filium ſuum, ut damnet mundum, ſed ut ſervetur mundus per eum.* Hæc autem eſt intentio Dei mittentis Filium ſuum, non ut omnes & ſinguli ſalventur, ſed *ut quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam*, quemadmodum ipſe ſe Chriſtus antecedentibus verſibus explicat. Similiter *Joh.* 6. 33. *Panis ille Dei eſt, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo.* Non dat autem Chriſtus vitam niſi electis, ovibus, non hircis. *Joh.* 10. 27. 28. Ita vocem *mundi* ipſe Chriſtus in proſecutione ſupra allegatæ concionis reſtringit ad eos, *quos Pater ipſi dedit, qui conſpiciunt filium* & *credunt in eum* ℣. 39. 40.

XII. Ita

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Abraham eodem ſenſu Pater Credentium, & Hæres mundi vocatur.

XII. Ita quoque *Pater credentium* & *Hæres mundi* idem ſonant in promiſſione Abrahamo facta. *Rom.* 4. 11. 12. 13. *Pater credentium* eſt Abrahamus. 1. Typo fidei. 2. Typo benedictionis ſive juſtificationis per fidem. 3. Propter Chriſtum ex ipſo natum, cujus ſpiritu renaſcuntur electi. Unde Chriſtus uno cum corpore ſuo myſtico *ſemen Abrahami* vocatur. *Gal.* 3. 16. *Hæres mundi* eſt, id eſt omnium familiarum terræ, quæ in ipſo, ut in typo fidei & benedictionis, & in ſemine ipſius Chriſto, ut omnis benedictionis fonte benedicuntur. Hic eſt enim ille mundus, quem Chriſtus accipit hæreditatem, & Abraham, adeoque ſinguli fideles, qui ſemen ejus ſunt, in Chriſto: id eſt, qui fit peculium Chriſti & cum quo Abrahamus & ſinguli fideles communionem habent, exultantes in bonis, quæ ipſis conceduntur. 1 *Cor.* 3. 21. 22. Hoc enim facit arcta illa unio, & ſincerus amor, ut quique gaudeat, & Deum glorificet propter bona illa, quæ proximo donantur, quaſi donata eſſent ſibi. Atque ita evicimus, *mundum* aliquando in Scriptura notare *univerſitatem fidelium*, ſive *electorum*.

Univerſitas electorum mundus dicitur 1. Propter multitudinem.

XIII. Addimus, commode ita Spiritum Sanctum loqui, & ob prægnantes rationes. Etenim 1. *Mundi* vocabulum paſſim in communi loquendi uſu ingentem aliquam quorumcunque hominum *multitudinem* notat. Ita Phariſæi dixerunt inter ſe, *Videtiſne nos nihil proficere? ecce, mundus eum ſecutus eſt. Joh.* 12. 19. Similis phraſis extat in *Horajot Cap.* 3. *In Gemara*. כי חווה עייל רש״בג הוו קיימי כולי עלמא מקמיה *Quum Rabbi Simeon, Filius Gamalielis intraret* (nempe in Synagogam) *ſurgebat totus mundus coram eo*, hoc eſt, quotquot in Synagoga aderant. Quid ergo prohibet, maximam illam ac prope infinitam electorum ex quibusvis nationibus multitudinem, *turbam illam quæ numerari non poteſt. Ap.* 7. 9. mundi nomenclatura eleganter deſignari. 2. Electi fideles *in ſe* conſiderati, & *ante vocationem* efficacem, ſunt pars *mundi in malo jacentis*, 1 *Joh.* 5. 19. Ipſi *olim in lapſibus & peccatis ambularunt, ut eſt vita mundi hujus. Eph.* 2. 2. Et eatenus ad *mundum* illum pertinent, *qui condemnationi Dei obnoxius eſt. Rom.* 3. 19. Facit autem hoc ad illuſtrationem gloriæ caritatis Dei & Chriſti, & ad humiliationem fidelium, quod, quum pravi mundi pars ſint, Chriſtus ipſis in redemtorem datus ſit. 3. Electi fideles, *poſt vocationem* efficacem, & conſiderati cum exornante eos gratia Dei, licet minor, *melior* tamen mundi pars, & immundi mundi mundus ſunt: *Sancti & magnifici, qui in terra ſunt. Pſ.* 16. 3. *Semen Sanctum*, quod *ſtatumen terræ eſt. Jeſ.* 6. 13. Et quemadmodum Judæi amant loqui, Juſti ſunt עמודי עולם *columnæ mundi.* Quid autem uſitatius, quid convenientius eſt, quam denominationem Synecdochicam totius ſignificare partem potiorem, uti aliquando partem majorem? Non caret ergo ſua emphaſi, & utiles

2. Quia ante vocationem ſunt pars mundi immundi.

3. Sed poſt vocationem pars mundi melior.

les doctrinas præbet, quando audimus *electorum fidelium univerſitatem mundi* nomenclaturâ deſignari.

XIV. Nunc iis hæc locis applicemus, quæ ſupra §. 5. allegavimus. Dicit quidem Chriſtus *Joh. 6. 51.* ſe *carnem ſuam dare pro mundi vitâ*, ubi de *impetratione* agit, ſed idem eodem Capite v. 33. de *applicatione* loquens, dicit, ſe *vitam dare mundo*: atque ita explicat, quid in materia redemtionis per mundum nos velit intelligere. Ἐξαγώνιον autem eſt, applicationem redemtionis ultra fideles & electos non extendi. *Explicatur Joh. 6. 51.*

XV. Quando Johannes ſcribit, 1 *Joh. 2. 2. Chriſtum propiationem eſſe non pro noſtris modo peccatis, ſed & pro peccatis totius mundi*: iis nos verbis condocefacit, quinam illi ſint, qui ſe interceſſione Chriſti & remiſſione per ipſum partâ conſolari poſſunt. Hoc autem ſoli poſſunt electi fideles, illorum, non reproborum, παράκλητος apud Patrem eſt. Illis, non reprobis, *propoſuit eum Deus* ἱλαστήριον, *propitiatorium, per fidem, in ſanguine ipſius. Rom. 3. 25.* Pertinet porro hæc conſolatio, non modo ad electos ex gente Judaica, qualis Johannes erat, ſed & ad electos ex gentilibus, quos diſerte *mundi* nomine Paulus indigitat *Rom.* 11. 12. 15. Phraſi Hebræis Doctoribus uſitatiſſima, qui τὰ ἔθνη אומות עולם *gentes mundi* vocitant. Neque duntaxat iis, qui *tunc vivebant* fidelibus, quibusque ut filiolis ſuis tunc ſcribebat Johannes, ſalutaris hæc veritas conſolationi eſt; ſed & iis qui *in altero mundo* vixerant ante diluvium, qui vixerant ſub Pædagogia Moſaica, quorum peccata non aliter, quam ſanguine Chriſti propitiata ſunt, & iis denique fidelibus, qui a tempore Johannis, ex quibuscunque nationibus, ad Chriſtum *adducendi* erant, *ad finem uſque mundi*: quæ maxima turba merito *totius mundi* nomine deſignatur. Certum utique eſt, per totum mundum non notari omnium & ſingulorum hominum univerſitatem: ſe ipſum enim Johannes, & eos, ad quos ſcribit, a toto mundo diſerte diſcriminat, quos ex univerſitate hominum eximere non poteſt. *1 Joh. 2. 2.*

XVI. Quum Paulus dicit 2 *Cor. 5. 19. Deum in Chriſto mundum reconciliaſſe ſibi*, mox ſubjungit, id fieri, *non imputando ipſis peccata.* Ita ut doceat, reconciliationem & non imputationem peccatorum æquè late ſe extendere. Poſterius autem ſolis electis & fidelibus, & in quorum corde fraus non eſt, competit. David enim *beatos dicit eos, quibus peccata Deus non imputat. Pſ. 32. 1. 2. Rom. 4. 6. 8.* Ergo per mundum mundus electorum deſignatur. *2 Cor. 5. 19.*

XVII. *Joh. 1. 29* Dicitur Chriſtus *agnus Dei tollens peccata mundi.* Tollit autem ea, ſuſcipiendo in ſe, quemadmodum hircus ille, cui imponebatur iniquitas filiorum Iſraël; ſatisfaciendo pro iis tanquam ſuis; & auferendo ea a ſuis, quoad reatum, per juſtificationem, quoad dominium & maculam, per ſanctificationem, confer 1 *Pet. 2. 24.* Quæ quum ita impetrationem ſalutis notent, ut ſimul applicatio- *Joh. 1. 29.*

 nem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

nem includant, ultra mundum electorum fidelium extendi non poſſunt: אשרי נשוי פשע *Beatus cujus ablata eſt defectio. Pſ.* 32. 2.

Pulcrum Proſperi teſtimonium.

XVIII. Atque ita oſtendimus, Scripturam quando de mundo redemtorum loquitur, univerſitatem quidem aliquam deſignare, ſed electorum tantum. Quod eleganter *Proſper* expreſſit, De *Vocat. Gent. Lib.* 1. *Cap.* 3. vel in alia editione, *Cap.* 9. *In electis & præſcitis, & ab omni generalitate diſcretis, ſpecialis quædam cenſetur univerſitas, ut de toto mundo totus mundus liberatus, & de omnibus hominibus, omnes homines videantur redemti.*

Scriptura vim mortis Chriſti ad certos homines reſtringit.

XIX. Specialius nunc, pro *ſolis electis* ſatisfeciſſe Chriſtum, demonſtremus. Huc ea Scripturæ loca faciunt, quibus mors Chriſti ad *oves ſuas*, ad *Eccleſiam* ſuam, ad *populum ſuum* & quidem *populum ſibi peculiarem* reſtringitur. *Joh.* 10. 15. *Act.* 20. 28. *Eph.* 5. 25. *Tit.* 2. 14. Unde ita argumentamur: Quod Scriprura ad certum quoddam hominum genus reſtringit, cum manifeſtâ excluſione cæterorum; id noſtrum non eſt ad ἁπαξάπαντας homines extendere: Atqui Scriptura dictis locis mortem Chriſti reſtringit ad certum hominum genus, ita ut manifeſte cæteri excludantur. Ergo. Majoris veritas ex terminis patet. Minoris ex allegatis locis. In quorum explicatione hæc duo ſunt oſtenda: 1. De *Impetratione* ſalutis, quæ eſt actus Chriſti, inibi ſermonem eſſe, non de ſola *fruitione*, quæ eſt actus noſter. 2. Ita mortem Chriſti ad eos, qui ibi deſcribuntur, *reſtringi*, ut cæteri inde excludantur. Utrumque Remonſtrantes negant: neque aliâ viâ vis hujus argumenti edili poteſt.

Quod non de ſola fruitione, ſed & de impetratione ſalutis eſt intelligendum.

XX Prius quod attinet, de impetratione ſalutis hic agi, ita evinco. 1. Termini ipſi, quibus Spiritus Sanctus locis allegatis utitur, *animam ſuam ponere pro aliquibus, aliquos* περιποιεῖν, *dare ſe pro aliquo*, ſatisfactionem, impetrationem, acquiſitionem important. Neque aliter Scriptura ſolet loqui, quando citra controverſiam de impetratione ſermo eſt. 2. Locis allegatis clare deſcribitur id, quod egit Chriſtus, tam extra nos, quam ſine nobis: atqui realis fruitio, de qua Remonſtrantes poſſe intelligi hæc loca volunt, actus noſter eſt. Quæ duo & *natura* & *tempore* multum differunt. Naturâ: alterum enim medii ad aliquid deſtinati, alterum finis extrinſeci, vel potius uſus illius, ad quem illud medium deſtinatum eſt, inſtar habet. *Tempore*: nam propoſitiones illæ veritatem completam habuerunt ab illo momento, quo Chriſtus ponebat animam: ſed actualis fruitio in electis omnibus multorum ſeculorum tractu ſucceſſive peragitur. 3. Remonſtrantes ipſi ſimiles phraſes *moriendi pro* aliquo, *mercandi* aliquem, &c. ex Scriptura producunt, quando contendunt impetrationem gratiæ Dei ad alios quam electos extendi; quâ fronte ergo hic de impetratione ſermonem eſſe negant? 4. Non fidere ſe his dictis ipſimet oſtendunt, quando deinceps allegata loca ad ſolos fideles referri non poſſe dictitant, &

pugnant

pugnant per Eccleſiam ſolos electos non intelligi, neque pro iis ſolis Chriſtum ſe tradidiſſe: ergo, inquam ego, illud ἀγαπᾶν & ſe tradere pro aliquo, non poteſt hic de reali fruitione intelligi, quæ ſolis fidelibus contingit. 5. Denique non aliud hac exceptione reſpondent Remonſtrantes, quam quod in quæſtione eſt: nos enim id contendimus, & mox firmiſſimis rationibus probaturi ſumus, applicationem ſalutaris gratiæ impetrationi in extenſione adæquatam eſſe; & fatemur de tali impetratione hic non agi, quæ effectum ſuum plenarium habeat, etiamſi nemini applicetur. Talem enim impetrationem ἄλογον καὶ ἀθεόλογον, Chriſtoque indigniſſimam eſſe, cenſemus.

XXI. Alterum illud de excluſione cæterorum, quando *ovium*, *Eccleſiæ*, *peculiaris populi* diſtincta mentio eſt, hoc pacto conficio, ut prius oſtendam, non poſſe ſub nomine *Ovium*, *Eccleſiæ*, *peculiaris populi*, omnes & ſingulos homines intelligi; deinde, id, quod hic *ovibus*, *Eccleſiæ*, *peculiari populo* vindicatur, ex inſigni illo Chriſti amore fluere, quo cæteros mortales non proſequitur. Prius haut magnâ difficultate laborat. Quibuſdam enim Chriſtus exſerte dicit *Joh.* 10. 26. *Non eſtis ex ovibus meis.* Et totum adeo genus humanum in *oves* & *hircos* diſpeſcitur, quorum hi indubiè reprobi ſunt, illæ citra controverſiam electi & hæredes vitæ æternæ. *Mat.* 25. 33. *Non omnes ſunt oves Chriſti.*

XXII. Neque omnes ad Eccleſiam pertinere οἱ ἐξ ἐναντίας dixerint. Hoc dicunt, de viſibili Eccleſia ſermonem eſſe, cui alij quoque quam electi inſunt. Sed 1. hoc habemus, quod non omnes & ſinguli intelligi poſſint. 2. Quod de viſibili eccleſia dicitur, quandoque tale eſt, ut de ſolis in ea electis intelligi debeat: uti quando Eccleſiæ viſibili Epheſiorum ſcribitur *Eph.* 1. 4. *Elegit vos in ipſo:* & ſimiliter 1 *Theſ.* 1. 4. Tale quoque illud eſſe, quod in locis allegatis de Eccleſia dicitur, mox docebimus. *Neque omnes pertinent ad Eccleſiam.*

XXIII. Denique omnes non poſſe annumerari populo Dei, Deus ipſe declarat, dum aliquibus inclamat לֹא עַמִּי, *non eſtis populus meus.* *Hoſ.* 2. 22. Et perperam inſtituunt illi, qui a nobis diſſentiunt, quando per populum Judæos intelligi volunt, in quibus & reprobi erant. In ſpiritualibus enim privilegiis non omnes, qui ex Iſraële ſunt, pro Iſraële habendos eſſe, neque adeo pro populo, ex magiſtro Paulo didicimus. *Rom.* 11. 1. 2. *Vel ad populum Dei.*

XXIV. Verum enimvero non ſufficit oſtendiſſe, ſub ovium, Eccleſiæ, populi nomine ſingulos mortales neutiquam comprehendi: poſſet enim de quibuſdam certa occaſione aliquid dici, quod iis quidem, ſed non ſolis, competeret. Neque quæritur, an Chriſtus pro electis mortuus ſit, ſed an pro iis ſolis: quod ex locis illis, ubi particula *ſolis* non additur, concludi poſſe adverſarii negant. Reſtat ergo demonſtrandum, hæc eo modo electis vindicari, ut cæteri excludantur. Quod ita probo. Omnia loca allegata eò tendunt, ut amplificent inſi- *Quæ pro electis fecit Chriſtus, ex inſigni illo amore fluunt, quo ipſos ſolos proſequitur.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Patri, eos ſibi in peculium depoſcit ex merito juxta pactum, eos ſibi ut ſuos vindicat, eos denique Patri aliquando ſanctos & glorioſos ſiſtet, dicens, *Ecce ego & Filii, quos dedit mihi Deus. Heb.* 2. 13. Omnia hæc ex ipſo Fœderis inter Deum Patrem Filiumque genio, quem ſupra expoſuimus, ſua ſponte ſequuntur.

Idem oſtenditur ex Typico Aaronis ſacerdotio.

XXXI. Et ulterius illuſtrari & probari ex typico Aaronis ſacerdotio poſſunt. Pontifex maximus, ſolemni propitiationis die, hircorum, quibus impoſita totius Iſraëlis peccata erant, alterum mactabat, alterum emittebat in deſertum. Omnia hic fuere typica. Pontifex, hoſtia, hircus ἀποπομπαῖος, cuncta Chriſtum notabant. Quinam autem deſignabantur typice per Iſraëlem? Non omnes utique homines. Quid enim alienius eſt, quam Iſraëlem typum eſſe Eſavitarum & Ægyptiorum, & ejus totius mundi, ex quo electus, & a quo tot nominibus diſtinctus eſt? Supereſt ergo, ut typus fuerit electorum, qui ſunt Iſraëlitæ veri, Judæi in occulto & Spiritu, quosque τῆς ἐκλογῆς nomine Apoſtolus deſignare amat. *Rom.* 11. 7. Nam in eo typi ratio conſiſtebat, quod Iſraëliticus populus externo aliquo apparatu electus, liberatus, ac ſuo modo Sanctus & ſacerdotalis erat. Ergo præfigurabat eos, qui φερωνύμως electi, liberati, Deoque in βασιλικὸν ἱεράτευμα ſacrati ſunt: quod Petrus non obſcure teſtatur. 1 *Pet.* 2. 5. Quemadmodum itaque Pontifex olim non pro Ægyptiis aut Cananæis, ſed pro ſolo Iſraële typico piacularem offerebat victimam, ita noſter Pontifex ſecundum ordinem Melchiſedechi ſe ipſum ſemel obtulit, non pro deſperatis reprobis, ſed pro Iſraële myſtico, id eſt, vere electis.

Et ex inſeparabilibus ſatisfactionis Chriſti effectis.

XXXII Eadem hæc veritas luculentiſſime patebit, ſi ad inſeparabilia quædam ſatisfactionis Chriſti effecta attendamus. Longum eſſet omnia enarrare: nonnulla ex præcipuis luſtremus. *Qui reconciliati ſunt Deo, quum inimici eſſent, per mortem filii ipſius, illi reconciliati multo magis ſervabuntur per vitam ipſius. Rom.* 5. 10. Pro quibus Deus, proprio Filio ſuo non parcens, eum in mortem dedit, *iis una cum ipſo omnia gratificatur. Rom.* 8 32 Pro quibus Chriſtus mortuus eſt, illis animoſe licet dicere, *quis intentabit adverſus nos crimina? Deus is eſt, qui juſtificat. Quis eſt qui condemnet? ibid.* 33. 34. Quos Chriſtus *redemit ab execratione legis*, illi ſub execratione non manent, ſed *ad illos devenit benedictio Abrahami Gal.* 3. 13 14. Atqui non de omnibus & ſingulis, ſed de ſolis electis fidelibus verum eſt, quod ſerventur per Chriſti vitam, quod Deus iis omnia cum Chriſto gratificetur, quod nemo adverſus eos crimina intentare eosve accuſare queat, quod ad illos benedictio Abrahami deveniat. Ergo illi quoque ſoli ſunt, de quibus verè dici poſſunt antecedentia.

Satisfactio pro pereuntibus plane eſt inutilis.

XXXIII. Accedit, quod ficta hæc ſatisfactio pro reprobis & pereuntibus, plane ſit fruſtranea & inutilis. Cui enim prodeſt? Non Deo utique, qui nullo ullius actu reddi poteſt beatior. Non ipſi Chriſto, qui eos nunquam in peculium ſuum accipit, uti nec petit; neque eorum

poſſeſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quitate, & purificaret ſibi ipſi populum peculiarem, ſtudioſum bonorum operum: *Tit. 2. 14.* manifeſte docet, quisnam fructus traditionis Chriſti ſit: ſcilicet liberatio ab iniquitate, & purificatio populi peculiaris &c. qui ergo ab iniquitate non liberantur, non purificantur, non fiunt populus περιούσιος &c. ij non poſſunt gloriari, quod Chriſtus ſe pro ipſis tradiderit.

dedit. eos purificat ſibi, &c.

XXIX. Quod Apoſtolus eodem capite ℣. 11. ſcribit, *ſalutarem Dei gratiam apparuiſſe omnibus hominibus, informantem nos, ut temperanter &c. vivamus*, neque adverſarios juvat, neque aſſertæ a nobis veritati quicquam obeſt. Nam 1. Euangelij præconium, quo ſalutaris Dei gratia offertur, quodque iſta phraſi hic deſignatur, ad omnes & ſingulos homines, iſto Pauli ævo, nondum pervenerat; imo nequidem ad ſingulas gentes. 2. Præconium illud Euangelii plurium aures ferit, quam eorum, quos Chriſtus ſalutifero ſuo amore proſequitur: quandoquidem externum medium eſt, per quod electi ex quavis gente ad communionem Chriſti adducuntur. Quapropter cuivis genti annuntiandum eſt, ut electi in illa gente id audiant. 3. Attendendum eſt ad Apoſtoli ſcopum. Is autem eſt ſervos ad omnem pietatem cohortari, ut ita ſancta ſua converſatione *doctrinam Chriſti in omnibus exornarent.* Hujus rei rationem dat, quia gratia Chriſti ſalutaris apparuit, tam heris quam ſervis, nos informans &c. Quaſi diceret, cujuſcunque generis homines id ſibi operæ datum eſſe autumare debent, ut, Euangelium profitentes, Euangelij doctrinam ſanctis moribus condecorent: nam doctrinam ipſam quod attinet, tam evidens, tam diſerta, tam efficax omnigenæ probitatis magiſtra eſt, ut nemini id niſi ἐθελοκωφεῖν latere poſſit: id ergo omnibus eam profitentibus, qua heris, qua ſervis annitendum, ne vitâ ſuâ minus ad Regulam exactâ exactiſſimæ regulæ dedecori ſint. Hic pleniſſimus iſtorum verborum ſenſus eſt; qui quam nihil ad univerſalem mortis Chriſti efficaciam faciat, cuivis liquet.

Tit. 2. 11. exponitur.

XXX. Si rem ipſam a fundo eruamus, cernemus clariſſime, neutiquam fuiſſe intentionem Chriſti, ut pro ἁπαξάπασιν hominibus ſatisfaceret. Non ſatisfecit utique niſi pro quibus ſpoſpondit. Spoſpondit autem *facere voluntatem Patris ſui. Pſ. 40. 9.* Porro hæc eſt voluntas Patris, non ut ſingulos homines ſalvos faceret, ſed eos, qui ſibi dati ſunt, id eſt, ex quavis gente electos, fide donandos: hos ipſi irrevocabili teſtamento in hæredium addixit. Ita enim Jehova *Jeſ. 49. 6. Levius eſt quam ut ſis mihi ſervus ad erigendum tribus Jacobi, & cuſtoditos Iſraëlis reducendum, ergo conſtituo te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea uſque ad extremitatem terræ.* Et clarius adhuc ipſe Chriſtus *Joh. 6. 39. Hæc eſt voluntas, qui miſit me, Patris, ut quidquid mihi dederit non perdam ex eo.* Non omnes autem Chriſto dati ſunt, ſed illi tantum, *qui ad ipſum veniunt* ℣. 37. *Quidquid dat mihi Pater ad me veniet.* Pro illis ergo juxta voluntatem Patris ſolummodo ſpoſpondit. Eorum delicta in ſe recepit, eos in pectore geſtabat, quando ſe offerebat

Non fuit voluntas Dei, neque Chriſti, ut pro omnibus & ſingulis ſponderet, conſequenter nec ſatisfaceret.

inſignem Chriſti amorem, erga oves ſuas, pro quibus animam ponit; erga Eccleſiam, quam proprio ſanguine acquiſivit, erga populum ſuum pro quo ſe tradidit. Si autem nihil eximij in hoc negotio oves, Eccleſia, populus Chriſti, præ cæteris omnibus mortalibus habeant, quæ probabilis dici poteſt ratio, cur immenſus iſte amor, animam ponentis, ſanguinem fundentis, & ſe tradentis Chriſti, illis ſpeciatim imputetur?

Perperam apponitur Gal. 2. 20.

XXV. Male adverſarii argumentationi huic opponunt Pauli gloriationem, qui dum *Gal.* 2. 20. Chriſtum pro ſe traditum eſſe ſcribit, alios ab ejuſdem amoris conſortio non excludit. Neque enim Paulus ibi de amore aliquo Dei loquitur, quo Deus eximium eum habuerit præ cæteris, qui ἰσότιμον cum ipſo fidem ſortiti ſunt; neque ſe ipſum ut *Paulum*, ſed ut *electum* & *fidelem* conſiderat: quum ſe ipſum ibi exempli gratia, ut inſtar omnium fidelium proponat: tantumque abeſt, ut inde concludi poſſit, id, quod Paulus de ſe dicit, ſibi peculiare eſſe, ut contrarium exinde omnino concludi debeat. Hæc igitur inſtantia non quadrat.

Pro ijs ſolum ovibus C. animam ponit, quibus vitam æternam dat.

XXVI. Sed ſingula loca videamus. Quando Chriſtus concionatur, ſe *animam ſuam pro ovibus ponere*, inde infert, quod *oporteat ſeſe illas adducere, ut vocem ipſius audiant, & unus grex fiant ſub uno paſtore*, & ipſe denique *iis vitam æternam det. Joh.* 10. 15. 16. 28. Certum autem eſt, ultima hæc prædicata ſolis electis fidelibus competere; ergo & primum illud, unde cætera deducuntur. Nam non eſſet bona deductio, ego vitam meam pro ovibus pono :: ergo oportet me illas adducere, ut vocem meam audiant &c. ſi pro quibuſdam vitam ponat, quos non adducit, &c.

Eccleſia, quam Chriſtus acquiſivit, ſola ipſius ſponſa eſt, pro qua ſe ex conjugali amore tradidit.

XXVII. Paulus quum dixiſſet, Chriſtum *Deum Eccleſiam proprio ſuo ſanguine acquiſiviſſe Act.* 20. 28. in epiſtola ad Epheſios *Cap.* 5. 25. preſſius explicat, quid per Eccleſiam, quam Chriſtus amavit, & pro qua ſe tradidit, intelligi velit; ſponſam ſcilicet Chriſti, quam unicè amore conjugali amat, quamque ſanctificat & glorioſam ſibi ſiſtit. Amor autem iſte Chriſti, ex quo factum eſt, ut ſe ipſe tradiderit, & ſanctificatio & glorificatio Eccleſiæ, quæ traditionis iſtius fructus ſunt, ad ſolos electos fideles pertinent. Ergo quoque traditio ipſa, quæ amoris iſtius conſequens, ſanctificationis & glorificationis Eccleſiæ cauſſa eſt. Porro amorem iſtum Chriſti conjugalem, quo Eccleſiam ut ſponſam ſuo ſibi ſanguine acquiſivit, ſolam electorum Panegyrim pro objecto ſuo habere, hinc quoque, ut alia præteream, confici poteſt, quia Paulus eum hic proponit ut exemplar amoris conjugalis mariti erga ſuam uxorem. Hic autem ſine dubio ulterius quam ad uxorem extendi non debet.

Pro quibus ſe Chriſtus

XXVIII. Denique, quum Paulus Titum ſuum commonefacit, quod *Chriſtus ſemet ipſum pro nobis dederit, ut redimeret nos ab omni ini-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

poſſeſſione ditatur, licet fingatur eos care emiſſe. Non fidelibus, qui in Deo Chriſtoque ſuâ ſorte contenti, & pleniſſime per Chriſtum redemti, beatitate omnibus numeris abſoluta fruuntur. Non pereuntibus denique, qui ipſi pro peccatis ſuis ad ultimum quadrantem ſatisfacere coguntur. Fruſtraneam autem dicere ſatisfactionem Chriſti, abſonum eſt, neque procul a blaſphemia. Obtime olim Remigius Lugdunenſis Eccleſiæ Epiſcopus, prolixè de hac controverſiâ diſſerens. *Sanguis Chriſti pretium eſt magnum; non poteſt tale pretium in aliquâ parte eſſe inane & vacuum, ſed potius illarum mercium, pro quibus datum eſt, lucro & cumulo refertum.* Videatur *Forbeſ. Inſtruct. Hiſt. Lib. 8. Cap. 16.*

XXXIV. Neque excipiendum eſt, reprobos propterea nullum ex ſatisfactione Chriſti fructum percipere, quia ad eam rem neceſſaria eſt fidei & perſeverantiæ conditio, quam reprobi non præſtant. Primo enim verum non eſt, fidem, & perſeverantiam in ea, prærequiſitas conditiones eſſe, antequam quis ullo fructu ſatisfactionis Chriſti frui queat. Etenim regeneratio ipſa & vocatio efficax, quæ præcedit actualem fidem; juſtificatio, adoptio, ſanctificatio, quæ præcedunt finalem in fide perſeverantiam, præſtantiſſimi ſatisfactionis Chriſti fructus ſunt. Deinde ex defectu fidei & perſeverantiæ in pereuntibus, efficaciſſime demonſtretur, ſanguinem novi fœderis pro iis fuſum non eſſe. Quippe eo Chriſtus ſuis promeritus eſt novæ vitæ in fide & caritate perennitatem. Quum ſit *præſtantioris* illius *fœderis, quodque præſtantioribus promiſſis ſancitum eſt, Mediator. Heb. 8. 6.* Promiſſa autem illa ſunt, ſanctificatio, v. 10. *Indam leges meas menti eorum,* & perpetuitas illius. *Ero ipſis Deus, & ipſi erunt mihi populus.* Nam in novo fœdere eſſe Deum alicujus, eſt eſſe Servatorem perpetuum ad ſalutem, uti colligitur ex *Mat. 22. 32.* Quod etiam oppoſitio veteris oſtendit. *Heb. 8. 8. 9.* Promiſſa hæc, quum electis virtute ſatisfactionis Chriſti gratioſe & reapſe donentur, donarentur utique cæteris, ſi pro iis Chriſtus æque ſatisfeciſſet.

Si pro iis C. ſatisfeciſſet, meruiſſet quoque pro iis fidem & perſeverantiam,

XXXV. Imo non inutilis modo ſatisfactio Chriſti pro reprobis eſſet, ſed & Deo Chriſtoque ejus perquam indigna. Indignum ſapientiâ, bonitate, juſtitia Dei eſt, exigere & accipere ſatisfactionem a dilectiſſimo filio pro iis, quos filio nec dedit nec vult dare, quoſque decrevit in æternum compingere carcerem, ut ipſi pro merito ſcelerum ſuorum luant. Indignum Chriſto eſt, ſanguinem ſuum redemtionis pretium pro iis dare, quos curæ non habet vindicare ſibi. Si verum intrepide velimus dicere, hoc quoque eſt aliquo modo τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης κοινὸν ἡγῆσαι ἐν ᾧ ἡγιάσθη Chriſtus, vel ipſum novum fœdus.

Satisfactio pro reprobis, Deo & Chriſto indigna eſt.

XXXVI. Supereſſet jam, ut aliter ſententium argumenta refelleremus: ſed tam ſolidè, tam copioſe a Viris eruditiſſimis id eſt præſtitum, ut vix aliquid poſſimus ſuperaddere. Videatur imprimis accuratiſſima Gomari de hoc doctrinæ capite diatriba, quæ inſerta eſt commentariis ipſius in Epiſtolam ad Galatas.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Cap. X.

Quomodo Chriſtus uſus ſit Sacramentis.

Fœdus inter Patrem & Chriſtum tam jurejurando, quam Symbolis quibusdam firmatum eſt.

I. HActenus ea, quæ pacto, quod Chriſtum inter Patremque eſt, continentur, fuſe executi ſumus. Ac defuncti hac tractatione videri poſſemus, niſi de *Sacramentis*, quibus pactum illud firmatum eſt, aliquid ut adjiceremus reſtaret. Obſervavit Apoſtolus οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας, *non ſine juramento*, Chriſtum ſacerdotem & melioris διαθήκης ſponſorem conſtitutum eſſe. *Heb.* 7. 20. 21. Quod uti fœderis firmitatem, & τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ, *immutabilitatem Divini conſilii*, oſtendebat, ita etiam ad πληροφορίαν Mediatoris Chriſti faciebat. Porro placuit Deo, ut ſymbolis quibusdam externis fœdus illud firmaretur, & iis quidem ipſis, quibus fædus gratiæ, ſub diverſis Oeconomiis, fidelibus obſignatum eſt. Nonnulla hac de re ſupra prælibavimus, quæ nunc curatius pertractanda ſunt.

Chriſtus Circumciſionis, Paſchatis, Baptiſmi factus eſt particeps? etiam Cœnæ.

II. Conſtat, octavo a nativitate die *circumciſum* eſſe Dominum Jeſum. *Luc.* 2. 21. & *paſcha* cum diſcipulis ſuis celebraſſe. *Luc.* 22. 8. 11. & *baptizatum* eſſe a Johanne. *Mat.* 3. 13. De ſacra *Cœna* quoque ipſum participaſſe, non quidem diſertis verbis Euangeliſtæ narrant; ea tamen diſſerunt, ex quibus id plus quam probabilibus argumentis confici poſſe arbitramur.

Nam juxta ritus Judæorum, quos imitatus eſt Chriſtus, non licebat accumbentibus edere, antequam guſtaſſet frangens.

III. 1. Certum eſt, in inſtitutione & uſu Cœnæ myſticæ pleroſque ritus a Judæorum Paſchate mutuatum eſſe Dominum. Id Viri Doctiſſimi, *Joſephus Scaliger*, *Ludovicus Capellus*, omniumque pleniſſime *Buxtorfius* peculiari diſſertatione, luce meridiana clarius demonſtrarunt. Ita Dominus panem calicemque diſtincte ſumſit, diſtincte utrique benedixit, atque inter Diſcipulos ſuos diſtribuit: more Judaico. Porro moris erat aqud Judæos, ut Pater familias de benedicto pane princeps ederet Ita enim *Maimonides* in *Hilcot Berachot*, *cap.* 7. *Accumbentibus non licet edere vel guſtare quicquam*, עד שיטעום הבוצע, *donec guſtaverit frangens.* Neque fas erat in feſtivis & ſolemnibus epulis, ut quisquam convivarum e poculo biberet, niſi poſtquam Pater familias id prælibaſſet. Citante Cl. *Buxtorfio* expreſſum e *Talmude* locum, quo dicitur, *præceptum optimum & præſtantiſſimum eſſe, ut ſanctificans ſive Benedicens primo guſtet, & poſtea omnes accumbentes guſtent, unusquisque hauſtum.* vide dictam exercitationem §. 76. Ita fecit Chriſtus in cœna Paſchali *Luc.* 22. 15. 17. Quidni quoque in hac novâ Myſticâ?

Chriſtum e calice Cœnæ

IV. 2. Fortius hæc obſervatio ſtringet, ſi animadvertamus, eadem phraſi

phraſi qua uſus eſt Chriſtus de poculo Paſchali, non bibam amplius de genimine vitis, donec advenerit Regnum Dei, referente Luca *cap.* 22. 18. uſum quoque eſſe de poculo S. S. Cœnæ, narrante Mathæo *cap.* 26. 29. Unde interimus, Chriſtum tunc quoque cum diſcipulis bibiſſe.

bibiſſe Mat. 26. 29. innuitur.

V. 3. Accedit, quod nulla ratio dari poſſit, cur Chriſtus cœnæ minus quam baptiſmi particeps eſſe voluerit, & non utrumque Novi Teſtamenti Sacramentum in perſona ſua ſacraverit.

Neque minus Cœnæ particeps eſſe debuit, quam Baptiſmi.

VI. 4. Imo exigere illud videtur mutua Chriſti & Chriſtianorum communio, ac intimæ familiaritatis commercium, quæ myſtico hoc epulo inter cætera obſignari conſtat, quæquæ ſub mutuæ cœnæ ſimilitudine elegantiſſime ipſe Dominus propoſuit. *Ap.* 3. 30. δειπνήσω μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ᾽ ἐμοῦ.

Quia id quoque mutua Chriſti & fidelium unio exigit.

VII. 5. Ita Patres quoque ſenſerunt. *Hierony. in Epiſt. ad Hedibiam Quæſt.* 2. *Nec Moyſes dedit nobis panem verum, ſed Dominus Jeſus: ipſe conviva & convivium: ipſe comedens, & qui comeditur. Auguſt. Lib.* 2. *de Doctrina Chriſtiana, cap.* 3. *Et Sacramento corporis & ſanguinis ſui prægustato, ſignificavit quod voluit. Chryſoſt. Homil.* 83. *in Matth. Ipſe quoque bibit ex eo, ne auditis verbis illius dicerent, Quid ergo ſanguinem bibimus & carnem comedimus? ... Ne igitur id quoque accideret, primus ipſe hoc fecit, &c.*

Patrum Auctoritas.

VIII. Neque hic Sacramentorum uſus liberæ obſervationis Chriſto fuit, ſed *pars juſtitiæ* Chriſti, & ad *debitum* ipſius pertinuit Ita enim ipſe diſſeruit, quum Johannes eum baptizare recuſaret: Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. *Omitte nunc: ita enim decet nos implere omnem juſtitiam. Mat.* 3. 15. Ubi *juſtitiæ* nomine intelligit debitam mandato Dei obedientiam: quam *omnem*, & conſequenter hanc quoque ejus partem, implere, tam Johannem quam Chriſtum decebat. Chriſti partes erant ſe ipſum Johanni batizandum ſiſtere. Johannis officium erat, Chriſtum a baptiſmo ſuo non repellere. Id utrique erat πρέπον. Quod hoc loco non *decorum* ſimpliciter notat, quaſi baptiſmus non fuerit neceſſarius: (fuit enim, uti jam jecimus, pars juſtitiæ a Chriſto implendæ) ſed ſignificat debitum officium, cujus præſtatio ſanctis ornatui eſt, eoſque decoros Deo facit: quemadmodum Pſaltes canit *Pſ.* 93. 5. לביתך נאוה קדש *Domui tuæ decora eſt Sanctitas.* Hoc ſenſu Paulus dixit *Eph.* 5. 3. καθὼς πρέπει ἁγίοις *ſicut decet Sanctos.* & 1 *Tim.* 2. 10. ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν. *quod decet mulieres, pietatem in Deum ſpondentes.* & *Heb.* 2. 10. ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ. *decuit enim ipſum.* Decentia Dei, qui eſt חסין יה *præditus decentiâ Pſ.* 89. 9. quam ſuam decentiam abnegare, & cui contrarium facere non poteſt, hoc exigebat, ut ſupremus ſalutis noſtræ ductor per paſſiones conſummaretur. τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεύς. *talis enim nos decebat pontifex. Heb.* 7. 26. Ex quibus patet, baptiſmum Chriſti partem illius officii fuiſſe, quo ſe Deo nobiſque decorum ſtitit.

Sacramentorum uſus ad debitum Chriſti pertinuit, & pars juſtitiæ fuit.

Mat. 3. 15. *explicatur.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Sed præter ea quoque fuerunt illi ſigilla fœderis.

IX. Verum enimvero alium adhuc reſpectum Sacramenta a Chriſto uſurpata habuere. Non ſolummodo conſideranda ſunt ut *actus obedientiæ*, lege præcepti, ſed & ut *ſigna & ſigilla fœderis*, quibus mutua paciſcentium promiſſa obſignata ſunt. Etenim Sacramenta non eâ intentione inſtituit Deus, ut quis in nudo eorum actuum exercitio virtutem ac Sanctitatem collocaret; ſed ut Spiritualium rerum ſignacula forent. Neque rite Sacramentis utitur, quisquis ea non in iſtum finem refert. De Chriſto autem dubitandum non eſt, quin inſtitutis Dei convenienter intentioni inſtituentis uſus ſit, uti perfectiſſimum illum ſervum decet, in quo Dominus εὐδόκησε. Fuit ergo in Sacramentorum uſu confirmatio promiſſorum, tam a Patre præſtitorum Chriſto, quam a Chriſto Patri.

Promiſſiones Chriſto factæ ſunt, vel ut homini, vel ut Mediatori.

X. Porro promiſſiones Chriſto factæ non unius generis fuerunt. Quædam ipſi factæ ſunt ut *homini* particulari, ſancto nato, juſtificando, & beando, ſi orſæ Sanctitatis curriculum conſtanter conſummaret. Chriſtus enim creatura fuit, & quidem ſancta; Sanctæ autem creaturæ, ſanctitatem ſuam intaminatam ſervanti, beatitatem addicere, ita bonitati Divinæ conſentaneum eſſe, ut vix aut ne vix quidem aliter fieri poſſit, *Lib.* 1. *Cap.* 4. §. 12. & ſequentibus, fuſe demonſtravimus. Atquæ hæ promiſſiones *Legales* ſunt, & ad *fœdus operum* pertinent. Aliæ ipſi factæ ſunt ut *Sponſori* & *Mediatori*, quibus addicebatur ipſi, fore, ut *perſona* ipſius qua Mediatrix, & ipſius *officium* & *opus* Mediatorium, Deo gratum eſſet, & bene ſucceſſurum. Et quod geminus effectus certo ſecuturus eſſet, *unus pro ipſo*, excellentiſſima glorificatio, *alter pro electis*, ipſi concorporandis, electorum ſalus. Atque hæ proprie ſunt promiſſiones hujus, de quo agimus, fœderis, quas delineavimus ſupra, *Lib.* 2. *Cap.* 3. §. 29. & ſeq.

Priores, quam Legales ſint, non videntur Chriſto per Sacramenta Fœderis Gratiæ obſignata eſſe.

XI. Quæri nunc poſſet, an utriuſque generis promiſſiones, per ordinaria Veteris & Novi Teſtamenti Sacramenta, quibus uſus eſt, Chriſto obſignata fuerint. Qua quidem in re nihil temere definire audemus. Quod probabiliſſimum nobis videtur proponemus candide. Nihil quidem obſtat, quo minus Chriſtus, ut homo Sanctus, atque ita beandus, in fide hujus promiſſi certis quibusdam Sacramentis confirmari poſſet. Patet id ex Sacramentis fœderis operum Adamo ante lapſum datis. Sed talia Sacramenta eum in uſum Chriſto conceſſa eſſe, ex Scriptura non conſtat. Porro Sacramenta ordinaria, quibus uſus eſt Chriſtus, confirmandæ promiſſioni legali, & ad fœdus operum pertinenti, inſerviiſſe, dicere non audemus. Ratio eſt, quia ſunt Sacramenta Fœderis gratiæ. Neque videtur conveniens, ut per Sacramenta fœderis gratiæ obſignentur promiſſiones fœderis operum.

Aliud per Sacramenta Chriſto

XII Diffiteri equidem non poſſumus, magnam eſſe diverſitatem in circumſtantiis quibusdam ſignificationis Sacramentorum, prout a Chriſto uſurpata ſunt, & prout uſurpantur a fidelibus. His enim obſignant

rege-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

regenerationem, mortificationem veteris, vivificationem novi hominis, remiſſionem peccatorum, quæ quum in Chriſto, ſancto Dei, locum non habuerint, neque vero habere potuerint, obſignari illi hoc pacto quoque non potuerint. Aliter etiam Chriſtus ſacramentis ſe obſtrinxit ad obedientiam, aliter fideles. Chriſtus perfectiſſimam obedientiam pollicitus eſt, ſine ullo defectu, & obligavit ſe ad portandum maledictionem Dei, idque eo fine, ut Juſtitiæ Divinæ ſatisfaceret. Fideles vero ſinceram quidem obedientiam in uſu Sacramentorum pollicentur, non tamen numeris omnibus abſolutam (hoc enim eſſet datâ operâ mentiri) neque ſe obſtringunt portandæ maledictioni, neque quicquam promittunt, quo juſtitiæ Dei per ipſos ſatisfiat. Adeo ut non eadem omnia, vel ſaltem non eodem modo, Chriſto per Sacramenta obſignata ſint, quæ fidelibus per ea obſignantur.

ſignificatum fuit, aliud ſignificatur fidelibus.

XIII Accuratiſſimus Theologus Gomarus, hæc penſitans generalem aliquam Sacramentorum ſignificationem ſtatuit, quam in Chriſto locum habuiſſe contendit. Ea autem eſt, ipſo finitore, *fœderis cum Deo & communionis Eccleſiæ ſignificatio & obſignatio; quod videlicet Deus fuerit ejus Deus & ſalutis dator: ipſe vero ad perpetuam obedientiæ gratitudinem ei præſtandum obſtrictus, & Eccleſiæ communioni adjunctus.* In Mat. 3. 13. Quæ quidem non incommode dicuntur, & ſine dubio Sacramentis a Chriſto uſurpatis ſignificata ſunt: ſed tamen totum Sacramentorum ſignificatum non videntur exhaurire; quum ſpecifice finis proprius, proximus & principalis, atque adeo formale iſtorum Sacramentorum, ſit obſignatio fœderis novi. Atqui hic obtinet illud quod vulgo in Scholis dicitur, Ultimus actus ſpecificat: quemadmodum acute obſervavit Magnus *Voetius Diſput. tom.* 2. *p.* 161.

Gomari & Voetij ſententia.

XIV. Statuimus ergo promiſſiones Chriſto *quà Mediatori factas* per Sacramenta ipſi proximè obſignatas eſſe. Eæ a Chriſto quidem obtentæ ſunt vi meritorum ſuorum, ſive ut cum Paulo loquamur, quia implevit δικαίωμα legis: In ſe tamen & ad fideles relatæ, ſunt promiſſiones Fœderis gratiæ, quibus Chriſto addicitur, fore ipſum glorioſum Dominum & caput fidelium, eoſque ſatisfactione ejus redemtum, meritis ipſius juſtificatum, tandemque ita cum ipſo perfecte beatum iri, ut cum ipſis & in ipſis tanquam glorioſo ſuo peculio æternum exſultet.

Sacramenta Chriſto obſignarunt promiſſiones ipſi quà Mediatori, factas.

XV. Includitur promiſſis illis juſtificatio Domini Jeſu: de qua ipſe Dominus *Jeſ.* 50. 8. קרוב מצדיקי *propinquus eſt qui me juſtificat, quis contendet mecum?* v. 9. מי הוא ירשיעני, *quis ille eſt, qui me condemnaturus ſit?* & Paulus 1 *Tim.* 3. 16. ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι. *juſtificatus eſt in Spiritu.* Quæ juſtificatio non in eo duntaxat conſiſtit, quod declaratus ſit inſons illorum criminum, quorum falſo accuſatus & damnatus ab hominibus eſt; neque quod declaraverit ipſum Pater ſanctum & juſtum & favore ſuo dignum ob perfectam naturæ & actionum ſuarum Sanctitatem; ſed & quod declaratus ſit qua Mediator omnia præſtitiſſe, quæ ad ſolutionem

Quibus includitur Juſtificatio Chriſti.

 debi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

debitorum in ſe ſuſceptorum præſtanda ipſi incubuerant. Ita ut iis, qui antea apparuerat *in ſimilitudine carnis peccati* Rom. 8. 3. nunc videndus ſit *χωρὶς ἁμαρτίας ſine peccato iis, qui ipſum expectant ad ſalutem. Heb.* 9. 28.

Quæ non poteſt commode dici remiſſio peccatorum.

XVI. Non auſim tamen dicere cum Theologo, cætera ſolidiſſimo, Chriſto obſignatam fuiſſe remiſſionem peccatorum, quæ in ſe ut Sponſor ſuſceperat. Nam Scriptura nuſquam ita loquitur. Tum etiam remiſſio peccatorum eſt pœnæ iis debitæ omiſſio vel ablatio. Quæ Chriſto adſcribi non poteſt, quippe qui pœnas nobis debitas pertulit, & pleniſſime juſtitiæ Dei ſatisfecit. Nobis peccata noſtra remittuntur propter Satisfactionem Chriſti. Chriſto ut peccata remiſſa dicamus neque Scriptura neque ratio jubent.

Sed ad promiſſa illa pertinent omnia beneficia electis concedenda.

XVII. Convenienter tamen utrique dici poteſt, Chriſto promiſſam & per Sacramenta obſignatam eſſe regenerationem electorum, & remiſſionem peccatorum ipſorum, & ſanctificationem, & glorificationem eorundem, omnia denique illa beneficia, quæ virtute fœderis gratiæ in eos conferuntur. Nam quum vi myſticæ unionis, fundatæ in decreto Dei, Chriſtus & electi unum ſpirituale corpus ſint, ea dona, quæ electis conferuntur, Chriſtus in ipſis accipit: uti aliquoties ex Pſ. 68. 19. monuimus.

Eph. 1. 23. explicatur.

XVIII. An non huc quoque referri poſſet, quod Paulus ſcribit Eph. 1. 23. Eccleſiam eſſe πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου, *plenitudinem ejus, qui omnia in omnibus implet?* plenitudinem, inquam, non complendam modo a Chriſto, ſed & complentem ſuo modo Chriſtum, qui ſine corpore ſuo completo completus ipſe non videtur. Adeo ut promiſſiones, electis factæ, eatenus Chriſto quoque factæ, atque ita Chriſto per Sacramenta obſignatæ, cenſeantur.

Chriſtus in Sacramentis quid pollicitus.

XIX. Cæterum Chriſtus viciſſim Patri in Sacramentorum uſu pollicitus eſt, ſe omnia, ad quæ ſe ex pacto obligaverat, fideliter & conſtanter præſtiturum. Eſt enim in Sacramentorum uſu quædam quaſi fœderis renovatio, & repetita, ita loqui liceat, ſolemniſatio. Chriſtus ergo eo actu publice coram Deo & Eccleſia proteſtatus eſt: nulla ſe in parte officio ſuo defuturum.

Quibus non ſine ſapientiſſima ratione eſt uſus: ut ita confirmaretur in fide promiſſionum Patris.

XX. Cogitet forte quis, cui uſui mutua hæc promiſſionum per Sacramenta obſignatio: neque enim Chriſti fides ulla vitioſa infirmitate laborabat, cui tali corroboratione opus erat; neque Pater de bona fide Filii ſpondentis ullo modo dubitabat. Sed facilis eſt reſponſio. 1. Sacramentorum inſtitutio & uſus ex natura rei non præſupponit peccatum aut illam fidei imbecillitatem. Patet id ex Sacramentis ante lapſum inſtitutis. Nec tamen propterea fruſtra inſtituta fuiſſe cenſeri debent. Hoc enim ſapientiæ inſtituentis Dei injurioſum eſſet. 2. Fides Chriſti licet intaminata fuerit, humana tamen erat, & dependens ab influxu, ſuſtentatione, corroboratione Deitatis, quæ quum mediis eò a ſe ordinatis uti ſoleat, officium Chriſti hominis fuit conſilio huic

Dei-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Deitatis ſervire, & idonea media ad finem illum ducentia ſedulo adhibere. Inter illa media Sacramenta ſunt. 3. Nemo, credo, negaverit, Chriſtum devotis orationibus, pia verbi Divini meditatione, attentâ viarum Dei circa ſe aliosque fideles obſervatione, virtutum Divinarum contemplatione, totoque cultus inſtituti exercitiò, fidem ſuam conſervaſſe, excitaſſe, corroboraſſe. Hæc enim uti ab officio hominis pii ſegregari non poſſunt, ita conſervandæ, excitandæ, corroborandæ fidei apprime conducunt. Quid ni ergo in Chriſto id præſtitiſſe credamus, quod ſuâ naturâ præſtare apta nata ſunt? Et ſi iſtis mediis Chriſti fides ſuſtentata ſit, cur non & Sacramentis? 4. Imo quoties acerbior ingruebat tentatio, vel dirior afflictio, extraordinariis mediis confirmatus eſt in fide promiſſionum; qualia erant, apparitio ad Jordanem & deſcenſus Spiritus Sancti. *Mat.* 3. 16. 17. Angelorum miniſterium, *Mat.* 4. 11. Metamorphoſis glorioſa in monte Sancto. *Mat.* 17. 1. &c. Vox e Cœlo audita. *Joh.* 12. 28. Et angelus in agonia ipſum confortans. *Luc.* 22. 43. Ex quo conficio, quum conveniens fuerit, Chriſtum extraordinariis mediis aliquando confirmari in fide, inconveniens nullo modo eſſe, quod ordinaria media Sacramentorum in eundem ſidem adhibita ſtatuamus.

XXI. Neque magis inconveniens fuit, Chriſtum promiſſa ſua in Sacramentorum uſu tam ſolemniter iterare, licet Pater de veracitate & fidelitate ejus perſuaſiſſimus fuerit. Etenim A. Ad gloriam Patris fecit ſpontanea illa totiesque iterata Chriſti ad omnia præſtanda alacritatis profeſſio. B. Ipſius Chriſti Zelus, quamvis nunquam vitioſe languens, excitatus tamen & accenſus fuit, illa obligationis repetitione. C. Admodum utile fuit fidelibus, actionum ipſius teſtibus αὐτόπταις, aut aliunde conſciis, illam promitudinis Chriſti proteſtationem attentè conſiderare. Ita enim & in fide Chriſti corroborabantur, & ad ſimilem Zeli alacritatem excitabantur. Unde colligimus, nequaquam vanum caſſumque Sacramentorum uſum Chriſto fuiſſe.

Et fidelitatem ſuam teſtificaretur Pater.

XXII. Hæc in genere de Sacramentis quibus, uſus eſt Chriſtus præfati, ſingula breviter luſtremus. Ubi primo occurrit ejus CIRCUMCISIO, quam Lucas innuit. *Luc.* 2. 21. Ea ſignificabatur & obſignabatur Chriſto. 1. Ipſum a Patre agnoſci ut promiſſum ſemen Abrahæ, in quo omnes nationes mundi benedicendæ forent. 2. Mortem & abſciſſionem ipſius e terra viventium *Jeſ.* 53. 8. fore conſervationem & vitam totius corporis ſui myſtici; quemadmodum abſciſſio præputii in Judæis ad totius perſonæ conſervationem faciebat. Eam enim negligentibus exciſio e gente ſua metuenda erat. *Gen.* 17. 14. 3. Ab ipſo ad ſuos derivatum iri circumciſionem ἀχειροποίητον, conſiſtentem in exutione corporis peccatorum carnis, inchoanda in regeneratione, promovenda per Sanctificationem, & conſummanda in glorificatione tam corporis quam animæ. *Col.* 2. 11.

Quid circumciſio ſignificaverit Chriſto.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Quid in ea pollicitus ſit Chriſtus.

XXIII. Rurſus in circumciſione pollicebatur Chriſtus : 1. In genere, ſe omnem Juſtitiam conſummaturum. confer *Gal.* 5. 3. Ita intrans in orbem habitabilem ſolemni hac teſſera proclamabat, *Ecce venio, ut voluntatem tuam faciam, ô Deus. Pſ.* 40. 8. 9. 2. Specialius, promtum ſe paratumque eſſe ad fundendum ſanguinem ſuum, & obeundas paſſiones illas, quibus Juſtitiæ Dei ſatisfieri debebat. Vitam enim ſuam a dolore & ſanguinis effuſione, octavo die factâ, ordiebatur. 3. Specialiſſime, ſe jam carnem de carne noſtra factum *Eph.* 5. 30. lubenter ſe præſtituto tempore morti expoſiturum, & ad abſciſſionem e terra viventium oblaturum, ut ſic ſalvator corporis ſui myſtici ſit. ibi v. 23.

Baptiſmi ſignificatus.

XXIV. Affinis eſt BAPTISMI Chriſti conſideratio. In quo 1. Profeſſus eſt Pater, ſe Dominum Jeſum pro filio ſuo agnoſcere, cujus perſonam, & officia quam gratiſſima haberet. 2 Impletum iri Jeſum donis Spiritus Sancti, adeo ut non ipſe duntaxat ad munus ſuum peragendum ſufficientiſſime ab iis inſtructus foret, ſed & fideles ex plenitudine ipſius abundanter haurire poſſent. Significabatur id tam aquâ baptiſmi *Ezech.* 36. 25. 27. quam Symbolo deſcendentis columbæ. 3. Fore aliquando, ut per reſurrectionem glorioſam Chriſtus ex aquis tribulationum emergat, & caput exertet. *Pſ.* 110. 7. & 40. 3. quemadmodum baptizatus adſcendit ex aquâ. 4 Contra profeſſus eſt Jeſus, in ſe moram non fore, quo minus mergendum ſe torrentibus interni traderet, cum certa tamen fide & ſpe emergendi

Et Paſchatis.

XXV. In PASHATE ſignificabatur Domino Jeſu 1. Agnoſci illum a Patre ut agnum ἄμωμον ϗ ἄσπιλον, & ſegregatum a peccatoribus 2 Sanguine ipſius certo impetratum iri fidelibus immunitatem ab Angelo exterminatore, uti ſanguine Paſchatis liberati erant Iſraëlitæ in Ægypto. Ex adverſo profitebatur Jeſus, lubenter ſe amariſſima quæque pro ſuis ſubiturum, quod per amaras Paſchatis herbas adumbrabatur, & fuſurum ſanguinem ſuum, & mactatum, & toſtum iri igne Divinæ excandeſcentiæ adverſus peccata noſtra, totum denique ſe nobis impenſurum, quemadmodum agnus Paſchalis totus conſumi debebat.

In eo elegans Crucifixionis Chriſti præfiguratio.

XXVI. Præterire hic non poſſum quod Cl. *Buxtorfius* laudata exercitione §. 54. obſervavit, crucifixionem Chriſti, & mortem in cruce, eleganter admodum mactione Agni Paſchalis præfiguratam fuiſſe. Hujus mactationis forma deſcribitur in *Talmud*, Tractatu *de Paſchate Cap.* 5. in *Miſchna* his verbis. *Quomodo ſuſpendunt & excoriant agnum mactandum? Uncini ſeu clavi ferrei infixi erant in parietibus & columnis, in quibus clavis ſuſpendebant & excoriabant agnum. Si quis in illis non habebat locum (ob multitudinem mactantium) bacilli tenues & levigati erant illis, de quibus accipiebat, & ſuo ac ſocij ſui humero unum imponebat, ſicque ſuſpendebat & excoriabat.* Quibus affinia ſunt, quæ *Bochartus* annotavit,

in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

in *Hierozoico*, *Lib.* 2. *Cap.* 5. ex *Maimonide Lib. de Paſchate*, *Cap.* 8. *Sect.* 10. *Quum aſſant agnum Paſchalem, a medio ore uſque ad pudenda transfigunt eum veru ligneo, & ſubjecto igne in medio furni ſuſpendunt.* Illum igitur ut aſſarent, non verſabant in veru ferreo, noſtro more, ſed veru ligneo transfixum ſuſpendebant, quod Chriſtum in cruce pendentem utcunque referebat. Maxime, ſi hæc *Juſtini* vera ſunt, in *Dialogo cum Tryphone Judæo* τὸ γὰρ ὀπτώμενον πρόβατον, σχηματιζόμενον ὁμοίως τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ ὀπτᾶται εἷς γὰρ ὄρθιος ὀβελίσκος διαπερονᾶται διὰ τῶν κατωτάτω μερῶν μέχρι τῆς κεφαλῆς, καὶ εἷς πάλιν κατὰ τὸ μετάφρενον, ᾧ προσαρτῶνται καὶ αἱ χεῖρες τοῦ προβάτου. *Agnus enim aſſus, in figuram cruci ſimilem conformatus, ad ignem torretur. Nam veru unum ab infimis partibus ad caput uſque adactum perfigitur, & aliud rurſus ad interſcapilium; cui appenduntur agni manus*, hoc eſt, pedes anteriores. Quid ni vero illi hac in parte credamus, viro non ſolum Sancto, ſed & rerum Judaicarum peritiſſimo, quum Sichemis natus fuerit ex Patre Samaritano? Quandoquidem ergo Paſcha tam luculentam crucifixionis imaginem habebat, Chriſtus Paſchate utens obedientiam ad crucem uſque promittebat.

XXVII. Non multum abludit S.S. COENÆ ſignificatio. Quâ obſignabatur Chriſto: 1. Fore illum electis dulciſſimum cibum potumque ad vitam ſpiritualem & æternam. 2. Virtutem meritorum ipſius celebratum iri a fidelibus, donec ad judicium redeat. 3 Unà ipſum cum fidelibus cœleſti convivio nunquam finiendo gaviſurum. Chriſtus autem promittebat corporis ſui fractionem, & effuſionem ſanguinis. Atque ita in omnibus & ſingulis Sacramentis, quibus Chriſtus uſus eſt, ſolemnis repetitio & obſignatio fuit fœderis ipſum inter Patremque pacti. *Cœnæ ſignificatio.*

Finis LIBRI II.

DE

DE Oeconomia FOEDERUM DEI.

LIBER III.

CAP. I.

De Fœdere Dei cum electis.

Series dicendorum.

I. EO nunc nos deformata pridem tractationis ſeries deduxit, ut de gratioſo DEI CUM ELECTIS FOEDERE agendum ſit, quod Pacto Patrem inter Filiumque ſuperſtructum eſt. Cujus naturam *in genere* primum, mox *ſpecialius* enucleabimus. Atque hoc quidem ordine, ut primo de PARTIBUS CONTRAHENTIBUS loquamur; tum in PROMISSA fœderis inquiramus; porro inveſtigemus, an, & quid, & quatenus aliquid ab electis exigatur, quod in hoc fœdere CONDITIONIS locum obtineat; denique, an fœdus hoc ſpeciales ſuas COMMINATIONES habeat, diſceptemus.

Fœdus gratiæ offert electis Deus, ut ſufficientiſſimus.

II. PARTES CONTRAHENTES ſunt hinc DEUS, inde ELECTI. Et Deus quidem 1. Ut ad omnem Beatitatem ſufficientiſſimus, non ſibi ſolum ipſi, neque creaturæ duntaxat integræ, ſed & homini peccatori. Hoc Abrahamo in renovatione Fœderis inculcavit, quando ſe emphaticis vocabulis אל שדי nuncupabat *Gen.* 17. 1. אל *Fortem*, ſigificat, & aliquando abſtracte etiam *fortitudinem*, ut *Prov.* 3. 27. אל ידיך *fortitudo manus tua.* Notat ergo eum, qui tanta pollet virtute, ut poſſit ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν. *ſumma cum exuberantia omnia facere, ſupra ea quæ petimus aut cogitamus* Eph. 3. 20. Sine quo nihil, in quo omnia poſſumus. שדי ſignificat *ſufficientem*, ſive

ſive illam vocem compoſitam eſſe credamus ex ש relativo, & די, quaſi dicas, *qui ſufficit*: ſive eam derivemus a ſimplici שד, quod tam *uber* quam *vaſtitatem* notat. Quæ ſingula ſi jungamus, dicemus, Deum tam fortem tamque *ſufficientem* eſſe, ut & ipſe nullius rei indigeat, & ex ejus *ubere* omnia eſſe & vivere & movere trahant, quo ubere ſubducto omnia ad *vaſtitatem* relabuntur. Talem ſe declarat electis ſuis in Fœdere gratiæ, quorum bono robuſtiſſimam illam omniſufficientiam poſſidet. Propterea nomen illud ſæpius Patriarchis, ut fons benedictionis, ingeminatum eſt. *Gen.* 28. 3. 35: 11. 43: 13. 2. Ut ſumme *Miſericors*, & *Gratioſus*, geſtiens ſe communicare cum creatura peccatrice. *Exod.* 34. 6. 7. 3. Et ſimul ſumme *Juſtus*, non contrahens amicitiam cum peccatore, niſi ſalva ſanctitate ſua, & poſtquam juſtitiæ ſuæ plene ſatisfactum ſit. Nam נקה לא ינקה *ſontem pro inſonte non habebit.* ib. 4. Denique ut ſumme *ſapiens*, inventa mirabili Miſericordiæ & Juſtitiæ ſuæ mixtura, per quam nihil alterutri decederet. Hoc enim modo *ipſis imperiis & poteſtatibus, quæ in cœlis ſunt, nota ſit per Eccleſiam* ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ. *multiformis illa Dei ſapientia. Eph.* 3. 10.

Summe Miſericors, Juſtus. Et ſapiens.

III. Homines vero hic veniunt 1. Ut *peccatores*, miſeri, in ſe perditi, quique non ſuis viribus, non ullâ alia creata ope, in integrum reſtitui poterant; nihil denique habentes, cujus rei gratiâ Deo allubeſcerent. *Ezech.* 16. 1-6. *Tit.* 3. 3. 4. 2. Ut a Deo pro abſolutiſſima libertate ſua ad gratiam gloriamque *electi*, atque ita hæredes vitæ & æternæ ſcripti, conſtituentes *parvum* illum *gregem, cui libuit Patri regnum illud dare. Luc.* 12. 32. 3. Ut illi, *pro quibus* Chriſtus *ſpoſpondit*, vel *ſatisfecit*. Hoc enim conſiderari debet ut neceſſarium, antequam Deo dignum ſit, de gratia ſua cum homine peccatore loqui.

Homines hic veniunt, ut peccatores, Sed electi, Et pro quibus ſpoſpondit Chriſtus.

IV. Animadverſionem quoque ſuam meretur Oeconomia Perſonarum Trinitatis in hoc gratioſi Fœderis negotio. *Pater* proponitur ut princeps illius Auctor, *qui in Chriſto mundum reconciliavit ſibi* 2 *Cor.* 5. 19. & electos ſcripſit hæredes ſui, cohæredes ſui Filii. *Rom.* 8. 17. *Filius* non modo *ſequeſter* eſt, & executor Fœderis, ſed & ipſe *Teſtator*, qui Teſtamentum gratiæ morte ſancivit ſua. *Luc.* 22. 29. *Heb.* 9. 16. Ac *diribitor* beneficiorum. *Ego do iis vitam æternam. Joh.* 10. 28. *Spiritus* adducit electos ad Chriſtum, & in Chriſto ad poſſeſſionem bonorum Fœderis, intimat mentibus τὰ ὅσια τοῦ Δαβὶδ τὰ πιστά, & ſigillum eſt ac pignus conſummatæ felicitatis. 1 *Cor.* 12. 3. & 2. 12. *Eph.* 1. 13. 14.

Oeconomia Trinitatis in Fœdere gratiæ.

V. Porro quum Fœdus hoc ad *Electos* reſtringimus, clarum eſt nos de *interna*, myſtica, & ſpirituali fœderis *communione* loqui. Ipſa enim ſalus hoc fœdere promittitur, & omnia, quæ ſunt ἐχόμενα τῆς σωτηρίας, & infallibilem cum ſalute nexum habent; quæ præter electos nemini

Communio fœderis vel interna vel externa eſt.

contingunt mortalium. Aliàs ſi *externa* Fœderis Oeconomia ſpectetur, in communione verbi & Sacramentorum, in profeſſione veræ fidei, in participiatione multorum donorum, quæ, utut eximia ac luculenta ſint, non tamen effecta ſunt Sanctificantis Spiritus, neque arrha ſecuturæ felicitatis; negari non poteſt, quin eo reſpectu multi fœderati ſint, quorum tamen nomina in Teſtamento Dei non comparent.

Promiſſa hujus Fœderis ſunt Gratiæ & Gloriæ.

VI Atque ita de *promiſſis* fœderis cæpimus aliquid monere, quæ generatim GRATIÆ & GLORIÆ nuncupatione includi poſſunt, quemadmodum a Pſalte fit. *Pſ.*84. 12. GRATIAM & GLORIAM *dat Jehova*: quæ ita plerumque a Theologis diſtinguuntur, ut gratia ad hanc, gloria ad futuram vitam referatur; licet & hujus vitæ gratia glorioſa, & futuræ vitæ gloria gratioſa ſit. Alias non incommode dicemus, promitti fœdere gratiæ & ſalutem ipſam & omnia media ad ſalutem ducentia, quæ brevibus complexus eſt Dominus, *Jer.* 31. 33. *Nam hoc eſt illud fœdus, quod pangam cum domo Iſraëlis poſt dies hos, dictum Jehovæ: indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inſcribam eam, & ero illis Deus ipſi erunt mihi populus.* Iterumque *Cap.* 32. 38. 39. 40. *Denique erunt mihi populus, & ego ero ipſis Deus. Indam enim iis cor unum, & viam unam, ad reverendum me omnibus diebus, ad bonum ipſorum, & filiorum ipſorum poſt ipſos. Et pangam ipſis fœdus perpetuum, fore ut non avertam me a proſequendis ipſis, bene faciendo ipſis: & reverentiam mei indam animo ipſorum, ut non recedant a me.*

Quæ aliter promittuntur hoc fœdere, ac promiſſa erant fœdere operum.

VII Obſervanda hic eſt notabilis differentia inter *promiſſa Fœderis Operum* & hujus *Fœderis Gratiæ.* Utrobique eadem vita æterna promittitur, quæ non niſi una eſſe poteſt, in communione & fruitione Dei conſiſtens; ſed longe tamen aliter promittitur hoc, aliter illo fœdere. In fœdere operum pollicebatur Deus homini vitam, ſub conditione perfectæ obedientiæ, quam obedientiam ſe ipſum in homine operaturum non pollicebatur. In fœdere gratiæ ita pollicetur vitam æternam, ut ſimul polliceatur dare fidem, & reſipiſcentiam, & perſeverantiam in ſanctitate, ſine quibus vita obtineri non poteſt, & quibus poſitis non obtineri non poteſt. Et hoc quoque ſenſu dici poteſt, pactum illud, cujus Mediator eſt Jeſus, *præſtantius & præſtantioribus promiſſis ſancitum eſſe. Heb.* 8. 6. quatenus ſcilicet non ſuſpenditur a conditione incerta, ſed fundatum in ſponſione vel actuali ſatisfactione Chriſti Domini, certo ſalutem addicit credenti, neque minus certò fidem promittit electo.

Fœdus gratiæ noſtri reſpectu proprie dictas conditiones non habet.

VIII. Circa CONDITIONES fœderis gratiæ non eodem modo ſe explicant Theologi. Nos cum iis facimus, qui cenſent, accurate loquendo, fœdus gratiæ noſtri reſpectu conditiones proprie dictas non habere; quam ſententiam ita explicamus, & confirmamus.

IX. *Conditio*, proprie dicta in materia fœderum, eſt *talis actio, quæ præſtita homini jus dat ad præmium.* Ejuſmodi autem conditionem in fœdere gratiæ exigi a nobis non poſſe, per ſe patet: quia jus ad vitam non fundatur, neque vero fundari poteſt, in ulla actione noſtra, ſed in ſola Juſtitia Domini noſtri; qui quum pro nobis τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου impleverit perfectè, nihil quicquam a nobis ullo jure poſtulari poteſt, quod ad acquiſitionem juris, nobis nunc pleniſſime parti, præſtemus. Atque hac quidem in re omnes Orthodoxi facile conſentiunt.

Nam Conditio eſt actio, quæ præſtita jus dat ad præmium.

X. Tum etiam Apoſtolus fœdus gratiæ non ſemel ſub nomine *Teſtamenti* proponit, quod eſt immutabile Dei propoſitum, a nulla ſuſpenſum conditione; ſed & quaſi ultima voluntas, hæreditatem æternam electis dandi: quæ quum innitatur τῷ ἀμεταθέτῳ τῆς βουλῆς τοῦ θεοῦ, & ſancita ſit morte teſtatoris, uti fieri non poteſt, ut ſubvertatur ulla electorum infidelitate, ita etiam firmitatem ſuam non nanciſcitur ab ulla hominis fide: quum hoc ipſo Teſtamento de fide non minus immutabiliter, quam de ſalute diſpoſuerit Deus.

Fœdus Gratiæ eſt Teſtamentum.

XI. Accurate hoc obſervavit Academiæ quondam noſtræ decus Clar. *Cloppenburgius*, cujus verba ex *Diſput.* 3. *de Fœderibus. Theſi* 29. lubet appingere. *Altera Fœderis* διαθήκη (quæ nos ſpectat) *Teſtamentaria eſt, qua ad nos manat ex Chriſti Sponſoris merito pleniſſimo Gratia, per quam ſalvamur. Novo enim fœdere gratiæ Deo confœderati nos cenſemur, non ſuperaddita ad fœdus, cum Chriſto ſponſore confirmatum per Veterem conventionem inſtauratam, pactione aliqua ſimili, qua nobiſcum tranſigat Deus; ſed gratuita vocatione facta ad hæreditatem promiſſionum, quarum Teſtamentum Chriſtus ratum fecit in morte ſua, & quarum jam ſequeſter eſt in Cœlis, puta plenæ cum Deo reconciliationis & vitæ æternæ. Junius* ſimiliter in *Theſib. Diſput.* 25. §. 29. *Per Angelum Fœderis conditionibus impletis, per & propter eundem Chriſtum, inſtituebatur, ſine conditione ulla, vitæ æternæ hæres Eccleſia Catholica.*

Cloppenburgius laudatus.

Et Junius.

XII. Præterea, quando Deus formulam fœderis gratiæ proponit, verba ad hoc negotium pertinentia ſunt meræ pollicitationes, uti ex *Jer.* 31. & 32. mox vidimus. Unde noſtri quoque, qui poſt ſtrophas Socinianorum ac Remonſtrantium cautiſſime loqui didicerunt, merito determinant: Euangelium ſtricte ſumtum puris promiſſis gratiæ & gloriæ conſiſtere.

Euangelium ſtrictè dictum meris promiſſis conſtat.

XIII. Neque vero ſi omnes fœderis gratiæ promiſſiones ὅλως ἴλως & univerſim ſumantur, ullam aliquis earum conditionem in nobis vel cogitando comminiſci poteſt. Quidquid enim conditionis locum obtinere conciperetur, id omne univerſalitate promiſſionum includitur. Si vitam æternam ſolum polliceretur Deus, non deeſſet ſpecies aliqua dicendi, reſipiſcentiam, fidem, & ſimilia, conditiones hujus fœderis eſſe. Verum quum & initium, & progreſſum, & non interciſam continuationem, & conſummationem denique novæ vitæ, eodem

Quicquid ut conditio fingi poteſt univerſalitate promiſſorum includitur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

dem quaſi haluti addicat Deus, in univerſalitate hac promiſſorum nihil remanet, quod totius fœderis conditio cenſeri queat. Nos autem de conditione fœderis hic agimus, non de aliqua re in homine, quæ actualem fruitionem conſummatæ felicitatis præcedere debet.

Nemo tamen ad ſalutem venit niſi viâ Fidei & Sanctimoniæ,

XIV. Certum interim eſt, Deum ſapienter admodum & ſancte ita inſtituiſſe, ut nemo ad ſalutem pertineret, niſi via fidei & ſanctimoniæ, & ita pollicitationes diſpoſuiſſe ſuas, ut nemini ulterius & perfectius bonum obtingeret, niſi qui antecedentium promiſſionum jam factus eſſet conſors. Unde conficitur, neminem ſe conſolari poſſe, ſpe non fallaci beatitudinis, qui non fidei ac pietatis praxi ſe ſincere dedit. Et quandoquidem indentidem Scriptura inculcat, fieri non poſſe ut quis ſine fide Deo placeat, ſine ſanctimonia Deum videat, hinc adducti fuere multi, ut fidem & novam vitam conditiones fœderis nuncupaverint, quum accurate & juxta naturam hujus fœderis loquendo, a parte Dei ſint executiones anteriorum promiſſionum, & arrha futuri boni; a parte hominis præſtatio eorum officiorum, quæ animæ in Deo deliciantis conſummatam perfectionem non poſſunt non antecedere. Aut ſi omnino has res conditiones vocare velimus; non tam *conditiones fœderis* ſunt, quam *certitudinis*, quod in fœdere Dei ſtemus, & is ſit Deus noſter. Neque dubito, quin hoc ipſum eruditiſſimi Theologi voluerint, licet non æque feliciter ſeſe omnes explicaverint.

Quæ tamen non tam ſunt conditiones fœderis, quam certitudinis fœderatorum.

Cloppenburgius iterum laudatus.

XV. Audiatur hic rurſus *Cloppenburgius* noſter, cujus accurationi hac in parte nihil habeo ſuperaddere. *Diſput.* 4. *de Fœder. Theſ.* 26. 27. Neque hanc *Euangelicam* Gratiæ *Novi Fœderis* exhibitionem, quam flagitat *Teſtamentaria donatio cauſſa mortis facta*, perimunt *Novi Fœderis conditiones*, per *legem* novo fœderi attemperatam *imperatæ*, τὸ *Reſipiſcere*, τὸ *Credere*, & *praxis caritatis in Deum & proximum*: Iſtæ enim conditiones Novi Fœderis Teſtamento eo pacto inſertæ ſunt, ut excludantur quidem a promiſſionum hæreditate non reſipiſcentes, infideles, & impii; tamen minime ſuſpenſa ſit ſalutis diſpenſatio & donatio: aut ſit opere noſtro, quo obedientiam præſtamus legiſlatori, quærendum jus ad promiſſionem hæreditatis..... Quid ergo? Inſertæ ſunt Novi Fœderis Teſtamento conditiones Novæ obedientiæ, *legali* quidem *ſchemate*, AD NORMAM PROBATIONIS NOSTRI IPSIUS, & gratitudinis debitæ, ne abſque veris Filiorum Dei characteribus exploratis, nobis hæreditatem temere polliceamur: ſic tamen ut *alio* quoque *ſchemate* ipſa reſipiſcentia in peccati mortificatione, & bonorum operum ſtudio promittatur, tanquam Dei donum, quod ipſe operatus ſit in nobis, ut iſthoc ſigno & argumento fas ſit, ex quo verè reſipuimus & credidimus, τελείως ſperare in eam, quæ ad nos defertur, gratiam in patefactione Jeſu Chriſti, 1 *Pet.* 1. 13. ut qui habeamus jam in nobis, cum vitæ novæ ſpiritualis creatione nova a Spiritu Dei,

vitam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

vitam æternam inchoatam. Hactenus Cloppenburgius, cujus diſſertatione nihil dic potest accuratius.

X V I. Neque exiſtimandum eſt, per ſententiam hanc omnem fœderis rationem everti, quod in *ſtipulatione* & *reſtipulatione* conſiſtit. Nam nihil eſt abſurdi ſi contendamus, illam novi Fœderis διαθήκην, quæ *Sponſori* facta eſt, propriam *Fœderis* notionem habere, ſignificantem pactum mutuæ fidei δίπλευρον; alteram autem diſpoſitionem *Nobis* factam *Teſtamenti* potius rationem habere, & magis μονόπλευρον eſſe. Neque obſtat vox בְּרִית, quam πολύσημον eſſe, & ſæpe idem valere, quod חֹק *definitio*, ὁρισμός, aut certam promiſſionem ſignificare, etiamſi non mutuam, *Lib.* 1. *Cap.* 1. §. 3. oſtendimus.

Fœdus Gratiæ reſpectu Sponſoris magis eſt Fœdus, reſpectu noſtri magis Teſtamentum.

X V I I. Accedit, quod Deus per mirabilem quandam συγκατάβασιν, ita gratioſas promiſſiones ſuas proponat, quo modo ſolet promiſſio fœderatis proponi: ut oſtendat ſe hoc, quod promittit, velle a ſe peti & expectari non aliter atque ſi eſſet promiſſio remunerationis, & ex fœdere ac pacto proveniret, ac, propter jus petentis ejus præſtationem, eſſet irrevocabilis. Quæ quidem ſtupenda quædam Domini bonitas eſt, non tamen pro argumento nobis ſervire debet, ut exinde proprie dictas fœderis gratiæ conditiones conficiamus.

Bonitas Dei eſt quod homini promiſſiones ſuas ad modum fœderis propoſuerit.

X V I I I Sed quod palmarium eſt, ita hanc fœderis conteſſerationem optime concipi arbitramur. Fœdus gratiæ, ſive Euangelium ſtricte ſic dictum, quod illius fœderis formula eſt, quum in meris conſiſtat promiſſis, nihil proprie præſcribit ut officium, nihil exigit, nihil mandat; ne hoc quidem, Crede, Confide, Spera in Dominum, & quæ ſunt ſimilia. Sed refert, nuntiat, ſignificat nobis, quid Deus in Chriſto promittat, quid facere velit, & facturus ſit. Omnis præſcriptio officii ad Legem pertinet, quemadmodum, poſt alios, optime inculcavit Venerabilis *Voetius Diſput: tom.* 4. *p.* 24. & ſequentibus. Et hoc omnino tenendum eſt, ſi cum omnibus Reformatis perfectionem Legis, omnes virtutes, omnia Sanctitatis officia, ambitu ſuo continentis, conſtanter tueri velimus. Verum Lex attemperata Fœderi gratiæ, & juxta illud inſcripta cordi electorum, jubet ea omnia, quæ in Euangelio proponuntur, fide non ficta amplecti, & convenienter iſti gratiæ ac gloriæ vitam ſuam inſtituere. Quando ergo Deus in Fœdere gratiæ promittit peccatori electo fidem, reſipiſcentiam & conſequenter vitam æternam, tum Lex, cujus obligatio nunquam poteſt ſolvi, quæque ad omne ſe officium extendit, obſtringit hominem, ut illi veritati aſſentiatur, promiſſa illa bona magni faciat, impenſe deſideret, quærat, amplectatur. Porro quandoquidem admiranda Dei Providentia eo ordine promiſſa diſpoſuit, ut præcedat Fides & Reſipiſcentia, ſequatur ſalus, homo eâdem Lege obligatur, ut hanc Dei ordinationem approbet, & amet, neque aliter niſi juxta illam ſalutem ſibi polliceatur. Homo autem promiſſa fœderis eo, quo proponuntur, ordine acceptans,

Per Legem ſubſervientem Fœderi gratiæ promiſſio fit δίπλευρος.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ceptans, ea acceptatione ſe ipſum obſtringit, ut prius officiis, quæ anterioribus promiſſis continentur, operam det, quam ſe ipſum de executione poſterioris promiſſi certum queat facere. Et hac ratione Fœdus fit mutuum. Deus promiſſa ſua in Euangelio certo ordine proponit. Homo vi Legis, ſubſervientis Fœderi gratiæ, obligatur, ut promiſſa illa eo ordine amplectatur. Dum id facit fides, ſimul ſe obligat fidelis, ad vitæ novæ ſtudium, antequam de vita beata præſumat. Et hoc modo eſt διπλευρος conventio.

Non omnis ea actio, cui vita additur, eſt conditio propriè dicta.

XIX. Nolim autem hic mihi objici, in Novo Fœdere non minus vitam promitti credenti, & reſipiſcenti, quam in Fœdere Veteri ea promittebatur operanti; ut inde concludatur, fidem & reſipiſcentiam eodem modo nunc eſſe conditiones fœderis gratiæ, quo perfecta obedientia erat conditio Fœderis operum. Nam non ſtatim, quando vita promittitur aliquid agenti, conditio proprie dicta intelligitur, quæ eſt cauſſa petendi mercedem. Vult duntaxat oſtendere Deus, qua via, non ad jus, ſed ad poſſeſſionem beatæ vitæ contendendum ſit. Fidem proponit, uti inſtrumentum, quo Chriſtum Dominum, illiusque gratiam & gloriam apprehendimus. Bona opera, ut teſtimonia Fidei, noſtræque cum Chriſto unionis.

Fides hic peculiarem σχέσιν habet.

XX. Neque enim ſine animadverſione prætereundum eſt, aliam plane σχέσιν, quoad bona Fœderis Gratiæ, *fidem* habere, quam cætera novæ vitæ opera. In eo quidem conveniunt, quod utraque junctim via ſint ad promiſſam felicitatem; ſed peculiare aliquid fides habet. Nam quum fides ſit adſtipulatio Divinæ veritati facta, includit in ſeſe acceptationem boni Fœdere oblati, & facit promiſſionem ratam & irrevocabilem. *En Filium meum*, inquit Deus, *& ſalutem in eo. Offero illum cuivis deſideranti, & credenti ſe in eo ſalutem reperturum ſuam. Quis deſiderat illum? Qui credit id? Ego*, acclamat fidelis. *Ego magno ipſius deſiderio teneor. Ego credo ſalutem in eo meam repoſitam eſſe. Ego illum ita mihi oblatum accipio. Sit ita*, ajit Dominus. Atque hac ratione acceptatur promiſſio, obſignatur Dei veritas, donatio Chriſti, & ſalutis in ipſo, fit irrevocabilis. Unde clarum eſt, aliam omnino σχέσιν habere Fidem in Fœdere Novo, atque habuerunt olim opera in priſco fœdere. Quantum intereſt inter *dare* & *accipere*, tantum intereſſe videtur inter conditionem operum & fidei: quod non infeliciter explicuit Celeberrimus *Hoornbeeck Socini Confut. Tom. 2. p. 280.*

Comminationes quædam pure legales ſunt, aliæ reſpectum habent ad Fœdus gratiæ.

XXI. Nunc denique de COMMINATIONIBUS, ſi quæ ſint in hoc fœdere, videamus. Negari ſane non poteſt, quin in doctrina Chriſti & Apoſtolorum plurimæ comminationes identidem occurrant, quæ peculiarem ſuum reſpectum ad fœdus gratiæ habent, quæque ita proponi non potuiſſent, ſi nullum fœdus gratiæ extaret. Exempli cauſa, *qui non crediderit in Chriſtum, qui ſpreverit conſilium Dei adverſus animam ſuam, qui non obediverit Euangelio, condemnabitur.* Quæ commi-

natio-

nationes diſtinguendæ videntur ab iis, quæ plane Legales ſunt, qualis eſt iſta: *Maledictus qui non manſerit in omnibus &c.* Tamen ſi accurate rem putare velimus, Fœdus gratiæ ſuas peculiares comminationes non habet. Omnes comminationes ex Lege ſunt; quæ Lex quoad omnes ſui partes accommodat & attemperat ſe Fœderi gratiæ.

Omnes tamen ex Lege ſunt, & ad eam propriè pertinent.

XXII. Quod quidem ita explico. Nullæ uſpiam comminationes audiuntur, quæ non deduci poſſint ac debeant, ex illa comminatione, quæ ſine dubio mere Legalis eſt, *Maledictus qui non manſerit in omnibus* &c. Huic comminationi generaliſſimæ reliquæ ſpecialiores includuntur. Porro, quando in Fœdere gratiæ proponitur Princeps illa veritas, de ſalute in ſolo Chriſto obtinenda, Lex, quæ hominem jubet omnem veritatem ſibi a Deo propoſitam firma fide amplecti, obligat ipſum, ut hanc in ſpecie veritatem amplectatur, ametque gloriam Dei in ea reſplendeſcentem, ſuamque ſalutem cum gloria Dei conjunctam. Si obligationem illam ex lege procedere negemus, ſtatuemus, quod longe abſurdiſſimum eſt, legem non mandare, ut Deum agnoſcamus pro veraci: & dari amorem Sanctum Dei & noſtri, qui lege non præcipiatur. Pergo. Quando homo juxta præſcriptum legis veritatem Euangelii amplectitur viva fide, tum, non Lex, ſed Euangelium promittit homini ſalutem. Lex enim aliam promiſſionem non novit, quam ſuſpenſam a conditione perfectæ obedientiæ. Verum ſi contingat, hominem veritatem illam ſibi propoſitam inſuper habere, & præfracte rejicere, peccans contra Legem incurrit in maledictionem ipſius, juxta regulam generalem aliquoties inculcatam. Et quandoquidem, ſuppoſito Euangelio, docente ſalutem ex ſola fide Chriſti manare, Lex jubet, ut omnes, qui deſiderant ſalutem, eam in ſola fide Chriſti quærant; non poteſt non maledictionem iis intonare, qui, Euangelium rejicientes, in Chriſtum non credunt. Uti ergo infidelitas & rejectio Euangelii eſt peccatum adverſus Legem, quæ unica & perfecta omnium virtutum norma eſt (peccatum adverſus Euangelium dici poteſt objective tantum) ita etiam omnis intentatio maledictionis & iræ adverſus infideles & contemtores Euangelii, ex Lege educi, & ad Legem reduci debet, ſed Legem jam ſubſervientem fœderi gratiæ.

In concionibus Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum, eſt mixtura Legis & Euangelij.

XXIII. In concionibus Prophetarum, Chriſti, & Apoſtolorum, variarum doctrinarum mixtura quædam eſt, quæ arcto quidem nexu cohærent, & quarum altera alteri commodiſſimè ſuccenturiatur; ſed quæ tamen ad ſumma ſua capita ſingulæ debent reduci, ita ut promiſſiones gratiæ ad Euangelium, omnes præſcriptiones officii, & comminationes in maleficos, ad legem pertinere ſtatuantur.

Cap.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Cap. II.

De Unitate Fœderis gratiæ, quoad illius ſubſtantiam.

Fædus gratiæ, quoad ſubſtantiam, unicum,

I. MAximi res momenti eſt, ut Fœdus Gratiæ, vel ut eſt in *ſubſtantia* & eſſentia quam vocant ſua, vel ut quoad *circumſtantialia*, ſub diverſis Oeconomiis, diverſimodo a Deo proponitur, diſtinctè conſiderare diſcamus. Si ipſam Fœderis *ſubſtantiam* ſpectemus, non niſi *unum* illud unicumque eſt, neque vero, ut aliud ſit, fieri ullo modo poteſt. Non datur a ia via, quâ θεοπρεπῶς obtingat peccatori ſalus, præter eam, quæ Euangelio manifeſtata eſt. Unde pulcre dixit Apoſtolus, *non eſſe aliud Euangelium Gal.* 1. 7. Et Teſtamentum illud, quod Chriſti ſanguine initiatum eſt, *æternum* vocat. *Heb.* 13. 20. quippe quod ante ſecula definitum, mox a lapſu primi hominis promulgatum, continua veterum κατηχήσει traditum, a Chriſto ipſo & Apoſtolis uberius explicatum, in omne quoque ævum perennaturum eſt, & cujus virtute æternorum bonorum hæreditatem fideles cernent. Sin ad *circumſtantias* fœderis attendamus, ad demonſtrationem τῆς πολυποικίλου σοφίας τοῦ θεοῦ, variis illud ſeculorum Oeconomiis πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως diſpenſatum eſt. Qua de re ita nobis in ſequentibus agendum erit, ut primo *univerſalia* illa, quæ ad fœderis *ſubſtantiam* pertinent, & omni obtinuerunt ævo, ediſſeramus: tum diverſas *Oeconomias*, & ea, quæ ſub ſingulis nove acceſſerunt, exponamus. Quod primo generatim faciemus, καὶ ὡς ἐν τύπῳ, hoc & ſequenti capite; dein ad ſpecialiora paulatim deſcendentes.

quoad circumſtantias, diverſimodè diſpenſatum eſt.

In Fædere gratiæ eſt una ſalus, unus ſalvator, una fides.

II. Statuimus ergo convenienter ſacris literis, Electis omnibus, quocunque tempore degentibus, 1. Promiſſam fuiſſe *unam* eandemque *vitam æternam*. 2. Propoſitum fuiſſe *unum* & eundem *Salutis Auctorem* Datoremque Jeſum. 3. Neque alia via potuiſſe illos ejus fieri participes, niſi vera vivaque in ipſum *fide*. Quæ tria ſi demonſtraverimus, quin ſimul evicerimus Fœdus gratiæ, quod ad rei ſubſtantiam attinet, ab ævo unum duntaxat eſſe, nemini poterit eſſe dubium. Si enim & ſalus eadem ſit, & idem ſalutis Auctor, neque diverſa communionis cum ipſo ratio, utique Fœdus ipſum diverſum non erit.

Promiſſam ab ævo vitam æternam electis fuiſſe conſtat

Ex Joh. 5. 39.

III. Promiſſam ab ævo electis vitam æternam fuiſſe, tam luculenter ſacræ literæ docent, ut mirum ſit inter Chriſtiani nominis homines reperiri, qui id inficias ire auſint. Qui ſane Judæis ipſis multo ſunt cœciores: quippe de quibus Dominus teſtatur *Joh.* 5. 39. *Scrutamini Scripturas, nam putatis vos in iis habere vitam æternam.* Neque temere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ac male eos putaſſe, æternæ vitæ promiſſiones, modumque iis potiundi, Scripturis, quas habebant, contineri, validiſſimis argumentis addicimus. 1. Quia non ſolum Dominus Jeſus ne minimo quidem verbulo erroris eos hac in parte arguit, ſed ratione iſta ad commendandum iis Scripturæ ſcrutinium utitur. Eſt autem a magno ſervo D. Jeſu, & a Divina Scripturæ dignitate, quam alieniſſimum, eam argumentis non veris commendare, aut ex figmentis Judæorum pretium ei quærere ac uſum. Imo ſi falſo ſibi Judæi perſuaſiſſent, Veteris inſtrumenti tabulis æternæ vitæ promiſſa contineri, non debebat præjudicium illud foveri ullâ conceſſione Domini, quod impediebat, quo minus præſtantiam Doctrinæ, atque adeo Divinitatem perſonæ ipſius agnoviſſent. Sed ſatius fuiſſet iis inclamare: fruſtra ſcrutamini Scripturas, ſub ſpe æternæ vitæ in iis reperiundæ: ad me potius meamque Doctrinam attendire, qui primus æternæ vitæ præco in mundum veni. Quæ quam ſint ab inſtituto D. Jeſu alieniſſima, nemo non videt. 2. Accedit, quod Paulus ſpem ſuam, in lege ac Prophetis fundatam, cum expectatione Judæorum jungat. *Actor.* 24: 14. 15. *Credo omnibus, quæ in lege & Prophetis ſcripta ſunt: & ſpem habeo in Deo, fore, quam etiam ipſi ex ſpectant, reſurrectionem mortuorum, tum juſtorum, tum injuſtorum.* Teſtatur Judæos reſurrectionem mortuorum expectare. Eandem ſe ipſum quoque cum iis credere & ſperare profitetur. Neque id facere vanæ innixum præſumtioni, ſed Legi & Prophetis, quos iis quoque ſuo modo ſedulo lectitabant, & unde una cum ipſo hanc expectationem hauſerant. 3. Tantum abeſt, ut male hac in parte opinati Judæi ſint, ut ex adverſo D. Jeſus Sadducæos arguerit tanquam Scripturarum ignaros, quia ex iis vitam æternam & reſurrectionem non didicerant. *Mat.* 22. 29.

IV. Sed ex ipſis Veteris inſtrumenti Libris argumentemur; & primo quidem præeunte Domino; qui citato Matthæi capite commatibus 31. 32. in hunc modum fatur. *De reſurrectione vero mortuorum nonne Legiſtis, quod nobis dictum eſt a Deo, dicente: Ego ſum Deus Abrahami, & Deus Iſaaci, & Deus Jacobi? Deus non eſt mortuorum, ſed viventium.* Quæ illatio tam evidens ipſi videbatur turmæ, ut perculſa fuerit ſuper Doctrina ipſius, & Sadducæis fuerit occluſum os ℣. 33. 34. Et ſane ſi exacta trutina verba Moſis a Chriſto allegata ponderentur, evidentia hujus demonſtrationis attendenti facile patebit. *& Mat. 22, 31. 32.*

V. Etenim. 1. Phraſis illa *Deum alicui Deum eſſe*, ἐν ἐμφάσει ſumta, vitam æternam includit. Nam quando Deus hominis peccatoris Deus fit, tunc fit illi, quod ſibi ipſi eſt. Quid autem eſt ſibi ipſi? Sine dubio fons æternæ & conſummatæ beatitatis. Deus quum ſe ipſum ex gratia homini donat; donat ei omnia. Nam ipſe eſt omnia. Invenit iſte homo in Deo, *clypeum* adverſus omne malum: & *mercedem ampliſſimam. Gen.* 15: 1. Et quid ad perfectam felicitatem amplius deſideret? Unde *Deum alicui Deum eſſe, quando in emphaſi dicitur, vitam æternam includit.*

 Apo-

Apoſtolus hæc duo jungit, *Deum alicujus Deum eſſe, & Deum illi præparaſſe civitatem. Heb.* 11. 16. Quumque dona gratioſa Dei, præſertim quando ſe ipſum alicui donavit, ἀμεταμέλητα ſint, *Rom.* 11. 29. hinc quoque æternitas hujus felicitatis adſtruitur.

Fœdus Dei cum toto homine percuſſum, toti homini ſalutem pollicetur.

VI. 2. Porrò fœdus hoc non cum anima, ſed cum homine percuſſum eſt; nec animæ modo cultum, ſed & corporis obſequium Deus poſtulat, utriusque Redemptor, ut in utroque glorificetur, uti etiam ſignum ſui fœderis in corpore extare voluit. *Gen.* 17. 13. Conſequenter quando ſe totius hominis Deum dicit, non animæ ſoli, ſed & corpori ſalutem pollicetur ſuam.

Deus ſe Patriarcharum Deum dicebat, iis pridem defunctis.

VII. 3. Magis hæc ſtringunt, ſi attendamus, verba illa, unde argumentatur Dominus, dicta fuiſſe de Patriarchis jam pridem defunctis. *Exod.* 3. 6. Quum autem Deus non ſit Deus eorum, qui ipſi non ſunt: conficiebatur primò, animas ipſorum ſupereſſe, & beatifica Dei communione frui, & quandoquidem, uti mox jecimus, corpus quoque ipſorum fœdere comprehenſum fuit, ſequebatur, fore aliquando, ut ipſum corpus ex pulvere ſuſcitatum ad ejusdem beatitudinis communionem cum anima jungeretur.

Deus eum, cujus Deus eſt, ab hoſtibus ſuis liberat, conſequenter etiam a morte.

VIII. 4. Deum alicujus Deum eſſe ſignificat uſu Scripturæ liberationem ab hoſtibus. confer *Pſ.* 3. 7. 8. Maximus autem poſtremusque hoſtium noſtrorum mors eſt. 1 *Cor.* 15. 26. Quum igitur Deus eos, quorum Deus eſt, eripiat de manu hoſtium, non poteſt eſſe Deus eorum, quibus mors ſuperior ſemper manet: ſed neceſſe eſt eos omnes, quorum Deus eſt Deus, abſorpta morte triumphabundos Epinicium illud canere, *Ubi, o mors, Victoria tua eſt!*

Quum nihil eximii quoad hujus vitæ ſtatum Patriarchæ habuerint, reſtat ut promiſſio hæc ad futuram vitam referatur.

IX. 5. Extra controverſiam eſt, Deum præſtantiſſimum aliquid, & in quo ſupra cæteros, minus Numinis reverentes, eximii eſſent, clariſſimis illis Patriarchis promiſiſſe, quando ſe Deum ipſorum nuncupabat. Nihil autem ſupra cæteros homines eximium adeo in hac terra obtinuerunt, quod promiſſi hujus magnitudinem æquaret. Multi improbi felicius, in terra Canaan, alibique, vixerunt. Reſtat ergo, ut altius hæc ſpectarent, & ad æternam cœleſtemque vitam pertinerent.

Quum Deus ſe propter Patriarchas aliis benefacturum polliceatur, multo magis iis ipſis benefacit.

X. 6. Denique propter quem benefacimus aliis, ei multo magis benefacimus ſi poſſimus. Deo autem poteſtas nulla deeſt. Et dicit, ſe bene facturum poſteritati, propter Abrahamum, Iſaacum, & Jacobum. Multò ergo magis ipſis benefacit, & benefaciet. Beneficii autem capaces non forent, ſi non extarent; neque ſummi beneficii, ſi perpetuo ſub mortis imperio manerent. Sequitur ergo, & tunc quando id dicebatur extitiſſe ipſos quoad animam, & reſtituendos aliquando in vitam, ut eximiè Deus eorum εὐεργέτης eſſe queat. Omnia hæc non admodum difficili ſequela ex verbis Moſis deducuntur.

Volkelii prævaricatio.

XI. Fruſtra eſt *Volkelius Lib.* 3. *Cap.* 11. quando hoc loco preſſus, iſtiusmodi teſtimonia requirit, *quæ apertis luculentiſſimisque verbis*, ut in nova

Scri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Scriptura videmus, *nobis hoc beneficium polliceantur.* Ex quorum numero hoc, quo de agimus, nequaquam eſſe, hinc patere contendit, quod, *antequam Chriſtus illud explicaret, nemo unquam extiterit, qui vel ſuſpicari auderet, tale quid illo comprehendi. Neque enim credibile eſſe, Phariſæos, legis Divinæ peritiſſimos, ſæpe numero, ut videtur, cum Sadducæis de mortuorum reſurrectione, acerrimeque concertantes, hunc locum ſilentio præterituros fuiſſe, ſi rei iſtius teſtimonium eo contineri animadvertiſſent.*

XII. Incaſſum hæc omnia dicuntur. Nam 1. Non quæritur, an teſtimonia de vita æterna in Teſtamento Veteri tam apertis & luculentis Verbis expreſſa ſint, quam in Teſtamento Novo, quod nemo noſtrum aſſerit, qui Oeconomias has claritatis ſuæ gradibus plurimum differre fatemur: ſed an omnino ulla teſtimonia de vita æterna in V. T. extent, quod hæretici præfracte negant. Ita enim idem Volkelius, in ejuſdem capitis initio. *Apparet promiſſionem iſtam* (vitæ ſempiternæ) *in priſco illo fœdere factum* MINIME *fuiſſe.* Quænam ergo hæc eſt iniquitas, ut tam aperta a nobis ac luculenta exigant teſtimonia? *Non quæritur, an vita æterna tam aperte promiſſa ſit olim ac nunc, ſed an omnino ſit promiſſa.*

XIII. 2. Neque Chriſto conſentit, quando Phariſæos uti Legis Divinæ peritiſſimos laudat, qui eos ut *cæcos & fatuos ductores* perſtrinxit. *Mat.* 23. 16. 17. & de clave ſcientiæ ablata incuſavit. *Luc.* 11. 52. & de quibus teſtatus eſt Paulus, *velamen cordibus ipſorum impoſitum eſſe, ut Moſem & V. T. legentes non intelligant.* 2 *Cor.* 3. 14. 15. *Male laudantur Phariſæi ut Legis Divinæ peritiſſimi.*

XIV. 3. Neque noſtra admodum intereſt, quomodocunque, & undecunque illi olim argumentati ſint: modo Chriſtum, quod ne ipſa quidem negaverit impudentia, ſolide argumentatum fuiſſe conſtet. Neque ullo pacto probare poterit adverſarius, nunquam illos hujus loci argumento pugnaſſe. Quis enim nobis omnes horum diſputationes enarravit. *Non conſtat, neque noſtra intereſt, quomodo illi olim argumentati ſint.*

XV. 4. Quicquid de Phariſæis ſit, ex antiquis certe Judæis, *Philo* ſimile quid in animo habuiſſe videtur. Cujus Verba Illuſtris *Grotius*, non exoſum adverſariis nomen, in *Commentariis* ſuis *ad Mat.* 22. 32. in hunc adducit ſcopum. Τὸ δὴ, θεὸς αἰώνιος, ἴσον ἐστὶ τῷ, ὁ χαριζόμενος, οὐ ποτὲ μὲν, ποτὲ δὲ οὔ, ἀεὶ δὲ καὶ συνεχῶς. *Quod autem ut æternus proponatur Deus, tantundem eſt ac ſi dicatur gratiam præſtans, non aliquando quidem, aliquando autem non, ſed ſemper & perpetuo.* Ex recentioribus *Aben Ezra* idem vidit, qui ad *Levit.* 18. 4. illa verba, *ego ſum Jehova Deus veſter*, ita explicat, ut iis contineri dicat promiſſionem חיים בשני עולמות *vitæ in utroque ſeculo.* Et *Menaſſe Ben Iſraël, de reſurrectione mortuorum, Lib.* 1. *Cap.* 10. eodem Domini noſtri argumento utitur. *Philonis aliorumque Judæorum obſervationes.*

XVI. Quid evidentius eo poteſt eſſe teſtimonio, quo Abrahami fidem decorat Apoſtolus *Heb.* 11. 10. *Expectavit urbem fundamenta habentem, cujus fabricator Deus eſt.* De cæteris Patriarchis addens, *qui enim illa dicunt, oſtendunt ſe Patriam quærere.* ꝟ. 14. & 16. *jam vero meliorem quærebant, id eſt, cæleſtem.* Hæc ad nudam exſpectationem, & vanam perſua- *Pij Veteres vitam æternam expectarunt.*

 ſionem,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

non nixi conjecturis, ſed Dei verbo.

ſionem, *quæ conjecturis tantum nititur*, quæ *Smalcij* phraſis eſt, detorquere, eſt injuriam facere piis iſtis Heroibus, & Paulo contradicere, qui hac in re fidem ipſorum celebrat. Non fuiſſet autem fides, quæ ſolo Dei verbo nititur, ſed culpabilis temeritas, tanta ſibi polliceri non pollicente Deo. Obtimo hic climace *Franzius* utitur. *Diſput.* 7. *Th.* 55. *Quomodo ſperaſſent, niſi credidiſſent? Quomodo credidiſſent, de quo non audiviſſent? Quomodo audiviſſent, niſi prædicatum ipſis fuiſſet? Quomodo vero prædicaſſent ipſis aliqui, niſi ad hoc ipſum prædicandum a Deo miſſi, & hoc ipſum affirmate prædicare juſſi? Ut Rom.* 10. *in ſimili negotio argumentatur Apoſtolus gentium.*

Huc facit Prophetia Jacobi, Gen. 49. 18.

XVII. Ac ne cavillentur ex ſolo Novo Teſtamento argumenta nos noſtra mutuari (quanquam nemo de contentis in T. V. certius nos docere poteſt, quam Chriſtus & Apoſtoli) age Veteris quædam Teſtamenti loca conſideremus, & a detorſionibus adverſariorum vindicemus. Ubi primo Cygnea illa Jacobi cantio occurrit *Gen.* 49. 18. לישועתך קויתי יהוה *ſalutem tuam exſpecto Domine.* Morti jam vicinus erat grandævus vates: & Spiritu Dei plenus, in medio Prophetiarum, quibus filiorum ſuorum ſerorumque nepotum fata canit, in hæc erumpit verba: quæ neque ſine Spiritu Dei prolata ſunt, ut cum Smalcio ad vanam ea perſuaſionem referamus, neque ad aliam ſalutem, niſi ſpiritualem illam & æternam torqueri poſſunt.

Targum iſta Hieroſolymitani in eam paraphraſis.

XVIII. Iterum hic ex Judæorum gente aliquis Socini aſſeclas in ruborem det: quibus hanc Hieroſolymitani Targumiſtæ παράφρασιν opponimus. *Dixit Pater noſter Jacobus, non exſpectat anima mea redemtionem Gideonis, Filii Joaz,* דהיא שעה, *quippe quæ ad horam duntaxat eſt, neque redemtionem Simſonis,* דהוא פורקן עביר, *quia illa eſt redemtio tranſiens,* אלא לפורקנא דאמרת במימרך למיתי לעמך בני ישראל ליה לפורקנך סכית נפשי, *ſed redemtionem quam dixiſti in verbo tuo, vel per verbum tuum,* ἐν τῷ λόγῳ σου, *obventuram populo tuo filiis Iſraël, illam, inquam, redemtionem tuam exſpectat anima mea.* An non hoc ſatis luculentum certiſſimæ perſuaſionis, & πληροφορίας de ſalute ſua teſtimonium eſt?

Jobus Cap. 19. 25. 26. 27. de reſurrectione & vita æterna prophetat.

XIX. Neque præteriri debet illuſtris Jobi locus, quo ſuam de futura ſua reſurrectione fidem luculentiſſimis verbis exponit. *Cap.* 19. 25. 26. 27. *Equidem novi redemptorem meum vivere, & quod poſtremus ſuper pulverem ſtabit. Et quando poſt cutem meam hoc perfoderint, etiam ex carne mea videbo Deum, quem ego videbo mihi, & oculi mei videbunt, & non alius. Confecti ſunt renes mei in ſinu meo.* Ad quam fidei confeſſionem hæc annoto.

Pompa verborum de re magna agi oſtendit.

XX. 1. Magnum aliquid eſſe, quod hic agit Jobus, tum ipſa verborum ſacra pompa & Majeſtas evincit, tum id quo præfatur proœmium; optans, ut ſermones hi ſui *ſcriberentur, & ſculperentur in libro,*

&

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& ſtylo ferreo atque plumbo in perpetuum in rupe inciderentur. Quo voto nihil erat dignius, quam profeſſio fidei ſuæ in Meſſiam, & ſpes beatæ reſurrectionis.

Non poterat innocentiam ſuam melius vindicare, quam profeſſione ſpei juſtorum.

XXI. 2. Vindicat Jobus innocentiam ſuam adverſus criminationes amicorum, qui eum traduxerant ut *iniquum*, & talem, *qui Deum fortem non agnoſcebat. Cap.* 18. 21. Tantum abeſt, inquit, ut talis ſim, qualem vos me eſſe calumniamini, ut e contra, ſpe juſtorum plenus, & Deum noverim, & redemptorem meum, & majora ab ipſo bona expectem, quam quæ vitæ hujus ambitu contineri queunt. Quod ſane longe validius erat ad retundendas amicorum criminationes, quam ſi de nova aliqua hujus vitæ felicitate ſermocinatus eſſet.

Non erat certus reſtitutionis ſuæ in ſeculo.

XXII. 3. Loquitur de tali re, cujus erat certus, quæque idcirco firmo Dei promiſſo niti debebat. Non liquet autem, ullum ipſi promiſſum de reſtitutione in integrum, durante hac vita, factum eſſe. Neque generalia ulla promiſſa extant, ex quibus hoc tam certo concludi poteſt. Imo non pauca ſunt, quæ perſuadeant Jobum id non ſperaſſe. Optat enim, *ut placeret Deo exſpectationem ſuam*, id eſt, mortem, *dare, & conterere ipſum.* *Nam*, inquit, *quæ eſt vis mea, ut durem? aut quis eſt finis meus, ut prorogem vitam meam? Job.* 6: 8. 9. 11.

Singula textus verba ad beatam reſurrectionem ducunt.

XXIII. 4. Omnia textus verba ad beatam reſurrectionem, in Chriſto fidelibus obventuram, aurigantur. Loquitur de ſuo גואל, qui ut ἐπιλήπτωρ fidelium, & uti Theodotio hic vertit ἀγχιστεὺς, *Proximus eorum*, conſanguinitatis jure eos vindicaturus erat. Hunc dicit *vivere*, quippe qui *verus Deus, & vita æterna eſt.* 1 *Joh.* 5. 20. quique nos à ſua vita ad noſtram argumentari docuit. *Joh.* 14. 19. *Ego vivo & vos vivetis.* Qui quidem moriturus erat aliquando, ſed morte illa non obſtante dicit: *Ego is ſum qui vivit. Et mortuus factus eram, & ecce vivens ſum in ſecula ſeculorum. Ap.* 1. 18. Et hoc eſt quod Jobus addit. *Poſtremus ſupra pulverem ſtabit.* Triumphatis omnibus inimicis ſuis, ipſe in pugnæ campo ſuperſtitem ſe & victorem oſtendet. Vel, ſtabit ſuper pulverem, mortis domicilium, tanquam hoſtem proſtratum ſub pedibus. ut 1 *Cor.* 15: 26. 27. *Ultimus hoſtis aboletur, Mors. Omnia enim ſubjecit pedibus ejus.* Hanc Chriſti reſurrectionem ut arrham conſiderabat ſuæ. *Et poſtquam cum cute corpus ipſius*, quod digito monſtrabat, a vermibus *corroſum fuerit: ex carne ſe ſua Deum viſurum dicit, magnum* ſcilicet *Deum illum & Servatorem Jeſum*, tunc manifeſtandum in gloria. 1 *Joh.* 3. 2. Quem *ſibi* viſurus erat, ad ſalutem ſuam, & conſummationem gaudii. Quemadmodum David quoque canebat. *Pſ.* 17. 15. *Ego in juſtitia videbo vultum tuum: ſatiabor cum expergiſcar ſimilitudine tua.* Alia ergo hæc viſio eſt, atque illa de qua loquitur *Cap.* 42. 5. 6. quæ ipſum dolore percellebat, & ad pulverem cineremque humiliabat. Neque poterat fieri, quin tam firma tanti boni ſpes, ingens cieret illius potiundi deſiderium. Atque hoc eſt quod additur, *Deficiunt renes mei*,

id eſt conſumuntur & languent præ deſiderio, (confer ſignificatum hunc vocis כלה *Pſ.* 84. 3. 119. 81.) *in ſinu* meo. Quomodo etiam Apoſtolus ardebat cognoſcere *vim reſurrectionis Chriſti, ſi quo modo deventurus eſſet ad reſurrectionem mortuorum Phil.* 3. 10. 11. Hæc omnia cum ſcopo Jobi, cum vi & magnificentia verborum, cum totius Scripturæ tenore, exactiſſime conveniunt, & niſi obſtarent præjudicia vix poſſent alio torqueri.

Hieronymi teſtimonium

XXIV. Concludimus ergo, verbis *Hieronymi* ad *Pammachium*, de errore Johannis Hieroſolymitani. *Quid hac Prophetiâ manifeſtius? Nullus tam aperte poſt Chriſtum, quam ille ante Chriſtum, de reſurrectione loquitur.*

Dan. 12, 2. de eadem beatitate agitur.

XXV. Adjungamus Danielis Prophetiam, *Cap.* 12. 2. *Et multi ex dormientibus in terra pulveris expergiſcentur, hi ad vitam æternam, illi ad opprobria & contemtum æternum.* Ad quem locum hæc ſequentia animadverto. 1. Univerſalem reſurrectionem omnium, & in iis juſtorum ad vitam æternam, vix poſſe evidentioribus verbis deſcribi. Sub Novo ſane Teſtamento D. Jeſus, de hoc ipſo loquens myſterio, geminis germanis utitur. *Joh.* 6. 28. 29. Obteſtor quamvis conſcientiam, ſi conſtitutum Danieli fuiſſet de mortuorum reſurrectione vaticinari, potuiſſet ne eam luculentiori ſermone depingere?

Per multos deſignatur diſtributio in duas multitudines.

XXVI. 2. Neque obſtat Danielem dicere, *multos* ex dormientibus ſuſcitatum iri. Ut enim taceam, *multos* aliquando idem valere quod *omnes*, uti *Rom.* 5. 15. *coll. cum* 12. clarum eſt, Danielem univerſitatem dormientium in terra pulveris in duas diſpeſcere multitudines, quarum altera ad vitam, altera ad opprobria reſurget.

Non poteſt hoc vaticinium torqueri ad liberationem ab Antiocho.

XXVII. 3. Nec poteſt auguſtiſſimum hoc vaticinium ita explicari, ut nihil aliud notare cenſeatur, quam temporalem & corporalem liberationem ab oppreſſione Antiochi. Quomodo enim quidam ipſorum liberati ſunt *ad vitam æternam*, quum omnes illi ſine dubio mortem rurſus oppetierint? Diceſne cum *Volkelio*, hoc de iis intelligendum eſſe, *qui legi Divinæ conſtanter adhæſerant, quibusque illa liberatio ceſſura erat in æternam gloriam*? Ergo, inquam, habemus evidens æternæ vitæ promiſſum in Veteris Inſtrumenti libris ὡς ἰδεῖν δεῖξαι. Si autem æternam gloriam iis promiſſam eſſe fateamur, cur non quoque, quæ conſummatam gloriam antecedit, ſuerrrectionem mortuorum?

Non incommode ab Antiocho oppreſſos beatæ reſurrectionis promiſſo conſolatur Deus.

XXVIII. 4. Nec urgeri debet: hæc non convenire cum tempore, de quo vaticinatur Daniel, ſcilicet Tyrannide Antiochi, & liberatione ex illa. Nam ſi demus, Danielem proxime præcedentibus commatibus de Antiocho eſſe locutum, non tamen inde conficitur, ſermonem hic eſſe non poſſe de reſurrectione mortuorum. Oſtenderet enim Propheta, Deum, poſtquam tam illuſtre glorioſæ potentiæ ſuæ ſpecimen edidiſſet, perrecturum in magnificis populi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſui liberationibus, donec omnia terminentur in beata mortuorum reſurrectione. Si inſtes: illa, quæ hic prædicuntur, *illo tempore* extitura eſſe, de quo huc uſque fuerat ſermo; Reſpondeo: *primo*, hoc in textu non extare. Nectitur quidem hic verſus per particulam ו cum præcedenti, ubi verba de *illo tempore* reperiuntur. Sed nihil frequentius in Prophetis eſt, quam duas res diverſiſſimo tempore extituras ita jungi. Cujus rei omni exceptione majora exempla *Matt.* 24. habemus. Tum etiam obſervatum eſt a Viris eruditiſſimis, particulam ו idem aliquando valere, quod *tandem*, vel *poſtea*. *Secundo*, illud quoque dici poteſt, quod בעת ההיא, notet *poſt illud tempus*. Uti *Joſ.* 5. 5. בצאתם ſignificat, *poſtquam exiviſſent*. Neque cenſeri debet, promiſſionem reſurrectionis alienam eſſe a temporibus Antiochi. Quia certum eſt, conſtantes pietatis ſectatores ea ſe ſpe in diris iſtis cruciatibus conſolatos eſſe, uti videre eſt ex 2 *Machab.* 7. 9. 11. 14. & *Heb.* 11. 35.

Nihil vetat præcedentem Prophetiam de Antichriſto, vel Imperatoribus ei ſervientibus, intelligere.

XXIX. Verum nihil vetat, quominus ea, quæ ſub finem capitis Daniel vaticinatur, ad Antichriſtum Novi Teſtamenti, vel Romanos Imperatores Antichriſto ſervientes in promotione Myſterii iniquitatis, cum præſtantiſſimis interpretibus referamus. Quam ſententiam peculiari tractatu eruditiſſime executus eſt *Cunradus Graſerus*. Atque ita cum deſtructione Antichriſti, concinne mortuorum reſurrectio jungeretur, uti quoque fit *Apoc.* 20. 10. 13.

Viri Docti παρερμήνεια.

XXX. Quæ quum ita ſint, mirum merito exiſtimari queat, Virum cætera Doctiſſimum, & in ſumma quæſtionis hujus Orthodoxum, qui in verſu primo bella Britannorum cum Batavis, Danorum cum Suecis, Tartarorum in Sina, & Sinenſium in Florida, Luſitanorum cum Caſtellanis, & plura alia ante paucos annos geſta, invenire potuit; in verſu ſecundo non potuiſſe, vel non voluiſſe, videre univerſalem juſtorum & injuſtorum reſurrectionem. Atque hæc ſufficiant ad demonſtrandum, ſub Veteri quoque Teſtamento vitam æternam fidelibus promiſſam fuiſſe.

Quo ſenſu promiſſiones N. T. meliores ſint.

XXXI. Ad ea, quæ in contrarium ab Hæreticis proferuntur, accurate a noſtris reſponſum eſt. Summa huc redit: Quando *promiſſiones* N. T. *meliores* Apoſtolus vocat. *Heb.* 8. 6. Non tam rem promiſſam ſpectat, quam ipſam promiſſionis claritatem, & certitudinem: quæ nunc non umbris quibusdam verborum & ceremoniarum involuta eſt, ſed dilucide propoſita: non ſuſpenſa ab incerta aliqua conditione, ſed pleniſſime roborata ſanguine teſtatoris. Hanc reſponſionem ipſe Apoſtolus ſuggerit verſu 9. & 10.

2 Tim. 1. 10. explicatur.

XXXII. Quando dicitur, *Chriſtum abolitâ morte vitam & immortalitatem in lucem produxiſſe per Euangeliam* 2 *Tim.* 1. 10. non poteſt id intelligi de prima vitæ æternæ promiſſione, niſi cui lubitum ſit dicere, eam factam non eſſe ante reſurrectionem Chriſti, de qua hic ſermo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

mo eſt. Id autem nemo dixerit. Sed ſimplex ſenſus eſt, D. Jeſum a mortuis excitatum, univerſo mundo, tam Judæis quam gentibus, quibus prædicatum eſt Euangelium, oſtendiſſe, ſe verum vitæ & immortalitatis Auctorem eſſe. Scilicet ipſo e ſepulcro prodeunte, lux hujus veritatis latiſſime diffuſa eſt, etiam inter eos, qui antea in tenebris & umbra mortis ſedebant.

& Heb. 2:3. XXXIII. Quum idem Apoſtolus affirmat, *ſalutem noſtram prædicationis initium a Domino ſumſiſſe. Heb.* 2. 3. clarum eſt, ipſum loqui de Euangelio conſummationis & Meſſia ſalutis Auctore jam exhibito, quod primus annuntiavit Dominus, habito reſpectu ad Apoſtolos, Euangeliſtas, cæteroſque ordinarios gratiæ præcones, ipſum inſequutos. Nam alias Zachariam Johannis Baptiſtæ Patrem, & Mariam Matrem Domini, & Angelos nativitatis ejus nuntios, & grandævum Simeonem, & Johannem Baptiſtam, ante Dominum ſalutis præcones fuiſſe, quis negaverit? De Patribus ipſe Apoſtolus aſſerit, eos quoque εὐηγγελισμένους fuiſſe, *ſicut & nos. Heb.* 4. 2.

& Heb. 9:8. XXXIV. Quum ſcribitur, *priore tabernaculo ſtante viam ad ſacrarium nondum patefactam fuiſſe. Heb.* 9. 8. innuit quidem Apoſtolus, fuiſſe ſalutis conſequendæ modum aliquo modo reconditum, comparatione facta cum fulgentori Euangelii jubare. Nam tunc ſane via vitæ multo ceremoniarum figurarumque apparatu obnubilata erat: quibus nunc diſcuſſis, retectâ facie cœleſtia & ſpiritualia contemplamur, & concupiſcimus. Sed nullo pacto hinc ſequitur, nullam priſcos ſalutis notitiam habuiſſe. Non magis quam concludi poteſt, nihil nos de glorioſo noſtro ſtatu ſcire, quia Johannes dicit, *nondum patefactum eſſe, quid futuri ſimus. 1 Joh.* 3. 2. Simili ferme methodo ad cætera ab Adverſariis prolata reſpondendum eſt. Neque enim noſtri inſtituti eſt omnia ſingulatim exequi.

Priſcos etiam per Chriſtum ſervatos eſſe, docetur Act. 15. 11.

XXXV. Nunc ad *ſecundum* accedamus, quod probandum nobis incumbebat; *in Chriſto* quoque, & virtute ſponſionis illius, priſcos ſalutem conſecutos eſſe, quemadmodum & nos. Quod totidem ferme verbis Petrus deprædicabat *Act.* 15. 11. *Sed per gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti credimus, nos ſalvari quemadmodum & illi.* Ubi pronomen relativum *illi* ad Patres, quibus ἀβάστακτον ceremoniarum jugum impoſitum fuit, referendum eſſe, & Grammatica generis ratio, & orationis ſeries, & vis argumentationis Apoſtolicæ jubent. Etenim quum κἀκεῖνοι maſculinum ſit, & τὰ ἔθνη, quorum facta erat mentio v. 7. neutrum, non tam commodo ad gentes, quam ad Patres refertur. Neque ſine neceſſitate, quæ hic nulla eſt, confugiendum eſt ad generis enallagen. Tum etiam, quæ hæc eſt commentandi ratio, tam immenſum ſibi hyperbaton fingere, & ex commate ſeptimo nomen arceſſere, cui, tot rebus interjectis, commate demum undecimo pronomen reſpondeat, quod tamen non reſpondet: quum proxime antece-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tecedentibus verbis nomen reperias, quocum pronomen, de quo quæritur, optime jungi queat? Denique vel nullum vel dilutum ſenſum parit, ſi ita conſtruantur verba. Quæ enim argumentationis vis eſt, ſi fingamus Apoſtolum dixiſſe: Gentilibus ceremoniarum jugum imponi non debet, quia nos Judæi & Apoſtoli credimus, nos ſalvatum iri eodem pacto, quo illi, per ſolam Domini Jeſu Chriſti gratiam? Nam præterquam quod abſonum ſit, Gentiles Apoſtolis & Judæis in ſalvationis exemplum proponi, quum contra faciendum videatur; hoc ſolummodo ex illa theſi concludi poterat, Apoſtolos & Judæos non magis ad circumciſionem cæteroſque ritus obligari, quam Gentiles. Atqui id non erat in quæſtione. Sed validiſſime ex noſtra interpretatione argumentatur Apoſtolus: Non debetis rituum jugum Diſcipulis, qui e gentibus acceſſerunt, imponere, quia ipſi illi Patres, quibus impoſitum fuit illud jugum, ſenſerunt quidem ejus moleſtiam, ſed non invenerunt in eo ſalutem. Salvati tamen ſunt, non virtute iſtorum rituum, ſed gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti. Neque aliâ nunc nobis, vel cuiquam hominum, viâ ad ſalutem contendendum eſt. Fruſtra ergo ſunt, qui dicunt diſcipulis: ſi ſalvari velitis, oportet vos circumcidi & ſervare Moſis legem. Ut ergo rem in pauca contraham, tria hic docet Apoſtolus. 1. *Salvatos* fuiſſe Patres. 2. *Eodem pacto*, quo nos ſalvamur. 3. *Per gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Simul tota illa argumentatione innuens, non poſſe ſalutis viam niſi unam eſſe.

XXXVI. Huc quoque facit celebris locus *Heb.* 13. 8. *Jeſus Chriſtus heri & hodie idem eſt & in ſecula.* Anteriore verſu admonuerat Apoſtolus, ut in recenti ſervarent memoria *verbum illud, quod doctores ipſorum iis locuti erant, utque eorum imitarentur fidem.* Nunc iſtius ſuæ admonitionis hanc dat rationem, quia *Jeſus Chriſtus & heri & hodie, & in ſecula idem eſt*: ab omnibus Veritatis Doctoribus omni tempore prædicatus, ab omnibus creditus, a ſecuturis credendus, ſi majorum velint imitari fidem. Eadem ergo Doctrina ſemper retinenda eſt, quia Chriſtus, qui ſemper ut ſalutis Auctor & propoſitus & creditus eſt, non mutatur. Particulæ autem, *heri*, *hodie*, *& in ſecula*, omnes temporum differentias notant. Neque *heri* hic ſignificat, novitium aliquid, quemadmodum ſolemus dicere χθὲς ϗ πρώην, ſed *omne tempus præteritum*: quemadmodum *hodie*, *tempus* illud *gratiæ ſub* Novo *Teſtamento.* Hoc enim uni alicui diei hodierno comparatur. uti *Cap.* 3. 13. *Quamdiu hodie vocatur*, & 4: 7. *Rurſus quendam præfinit diem, Hodie apud* Davidem *dicens*. de quo 2 *Cor.* 6. 2. *Ecce nunc eſt præſtitutum illud tempus, ecce nun eſt dies ſalutis*. Uti ergo Chriſtus hodie ſub Novo Teſtamento unicus ſalutis auctor agnoſcitur, & talis agnoſcetur in æternum, ita etiam heri ſub Veteri Teſtamento, cujus dies nunc præteriit, idem fuit, atque uti talis & doctus fuit & agnitus.

Heb. 13. 8. *explicatur.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& Heb. 9. 15. XXXVII. Addamus & id, quod extat *Heb.* 9. 15. *Propterea Novi Teſtamenti Mediator eſt, ut, morte intercedente ad redemtionem tranſgreſſionum, quæ fuerant ſub priori Teſtamento, vocati acciperent æternam hæreditatem.* Ubi aperta declaratio eſt, mortem Jeſu Chriſti fuiſſe efficacem ad redemtionem tranſgreſſionum commiſſarum ſub V. T. Ita enim procedit Apoſtolus. Supponit Patres V. T. non obſtantibus peccatis ſuis ſalvos eſſe factos: quod nec Socinus cum ſuis negare auſit. Docet porro, ſanguinem juvencorum & hircorum omniumque adeo hoſtiarum non potuiſſe peccata vere & coram tribunali Dei expiare, ac mundare conſcientias. Quum tamen ſine effuſione ſanguinis remiſſio non fiat, quemadmodum v. 22. jacit, concludit, neceſſe fuiſſe, ut mors Chriſti intercederet, obeunda quidem ad Novi Teſtamenti initationem, ſed cujus virtute redemtio anteriorum quoque peccatorum obtineretur. Hic verus Sacri Scriptoris ſenſus eſt.

Grotij prævaricatio. XXXVIII. Et fœde prævaricatur Grotius, quando Socinianis gratificaturus, ita in hunc locum ſcribit. *Mors ejus interceſſit eum in finem, ut liberarentur homines ab illis peccatis, quæ in populo Dei dicto ante Chriſtum* ἐπὶ τὸ πλεῖστον *valuerant.* Itane vero? Hoccine notaret ἀπολύτρωσις τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, talem Chriſti actionem, per quam fieret, ut homines poſtmodum viventes, caverent ſibi a ſimilibus peccatis, qualia olim commiſſa erant? Ne ſinat hoc unquam Deus, ut ita Scripturas pervertamus. Ἀπολύτρωσις eſt כפר, *expiatio* peccatorum ſoluto precio. Id ſolvit Jeſus pro omnibus electorum ſuorum peccatis, quocunque vixerint tempore. Ac virtute iſtius ſolutionis, præſtituto tempore præſtandæ, immunitatem conſecuti ſunt Veteris quoque Teſtamenti fideles.

Nulla ſalus eſt niſi in Chriſto. XXXIX. Porro, quum conſtet ſervatos fuiſſe veteres pios, ſimul conſtare debebat, ſervatos illos eſſe per Chriſtum. Ita enim ipſe Servator *Joh.* 14. 6. *Nemo venit ad Patrem niſi per me.* Et Petrus *Act.* 4. 12. *Nec eſt in alio quoquam ſalus: nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo, quod datum ſit inter homines, per quod oporteat nos ſervari.* Nihil evidentius his verbis eſſe poteſt, quæ ipſis ſolis radiis deſcripta videntur. Invenit tamen aliquid contradicendi lubido, ſed hoc aliquid minus nihilo eſt.

Quod tam ſub V. quam N. T. verum eſt. XL. Excipiunt adverſarii, loco hæc intelligi debere de iis, qui vivunt ſub N. T. ideoque tam Chriſtum quam Petrum loqui in præſenti, non in præterito; de nobis, non de antiquis; de temporibus Chriſti exhibiti, non priſcis ſeculis. *Reſp.* 1. Quum verba utriusque textus univerſalia ſint, non ſunt reſtringenda ſine cauſſa & neceſſitate: qualis hic nulla eſt. Si enim antea ſine Chriſto ſalus æque obtineri potuit, atque nunc per Chriſtum, quid nobis adventu Chriſti fuit opus? Aut quid uſque adeo magnum in Chriſto obtinemus? 2. Imo rationes ſunt firmiſſimæ, cur non debeant aut poſſint ita reſtringi. Quia, qui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

qui fuerunt *abſque Chriſto, fuerunt extranei quoad pactorum promiſſiones, ſpem non habentes, & abſque Deo in mundo. Eph. 2. 12.* 3. Argutatio ſuper verbis præſentis temporis inanis eſt. Quia verba iſtius temporis ex æquo ad omnia tempora referri poſſunt. Et quæcunque phraſis adhibita fuiſſet, ſive deſignativa temporis futuri, ſive præteriti, ſemper locus potuiſſet eſſe ſimilibus cavillis. Tum etiam cauſſa dici nequit, cur futurum minus excludi debeat quam præteritum, ſi verbum iſtud præſentis temporis ita vexandum ſit. Quid eſt Sophiſticari adverſus ſupremum numen, & ingenio ſuo pueriliter abuti, ſi hoc non eſt?

XLI. Denique, quod *tertio* nos loco probaturos polliciti ſumus, nullum aliud fuiſſe medium communionis cum Chriſto quam fidem, ex notiſſimo Habakuki loco, toties Apoſtolo ciato, patet. *Juſtus autem fide ſua vivet. Cap. 2. 4.* Ex quo identidem Paulus juſtificationem noſtram, qui ſub Novo Teſtamento vivimus, per fidem probat. Tum etiam de Abrahamo Moſes narrat, *credidit Abraham Deo, & imputatum fuit ipſi ad juſtitiam. Gen. 15. 6.* Quod eundem in finem ab Apoſtolo allegatur, *Rom. 4. 3.* Ita David quoque *beatum* prædicat eum, *qui confidit in Filium. Pſ. 2 12.* Et Jeſaias ſuadet, ut peccator *apprehendat Arcem* vel *Robur Domini*, atque ita *pacem cum eo faciat. Jeſ. 27. 5.* Quid autem eſt arcem Domini apprehendere, niſi in Dominum credere? Et Paulus denique prolixa exemplorum ſerie, quæ a priſcis deſumſit Patribus, univerſalem hanc veritatem probatum it, *ſine fide impoſſibile eſſe ut quis Deo placeat. Heb. 11. 6.*

Nulla eſt communio cum Chriſto niſi per fidem.

XLII. Excipiunt adverſarii, allegatis locis agi duntaxat de fide generali in Deum, non de fide ſpeciali in Chriſtum. Neque inficias nos imus, uti Chriſtus tunc obſcurius propoſitus fuit, ita etiam fideles minus diſtinctam illius habuiſſe notitiam; habuiſſe tamen aliquam, & tantam, quanta pro temporis iſtius ratione ſufficiebat, id vero aſſeveranter ſtatuimus: præeunte Domino, qui dicit, *Abrahamum diem ſuum vidiſſe, & gaviſum eſſe: Joh. 8. 56.* præeunte Paulo, qui de Moſe teſtatur, quod *opprobrium Chriſti pluris æſtimarit, quam theſauros Ægypti. Heb. 11. 26.* & de cæteris patribus, quod *promiſſa eminus conſpicati & amplexi ſint. com. 13.* præeunte tandem Petro, qui Prophetas *ſcrutatos eſſe docet, in quem aut qualem temporis articulum, prænuncius ille, qui in ipſis erat, Spiritus Chriſti, declararet eventuras Chriſto perpeſſiones, & gloriam illas conſequuturam. 1 Pet. 1. 11.* Quæ quum de Heroibus iſtius temporis dicantur, quid de cæteris fidelibus, ſervata interim proportione, ſtatuendum ſit, collectu non eſt difficile. Neque enim functi fuiſſent Patriarchæ ac Prophetæ proborum hominum officio, ſi tanti precii talentum, ipſis concreditum, cæteris fidelibus invidi occuluiſſent.

Præter fidem generalem in Deum requiritur fides in Chriſtum.

XLIII. Neque obſtat huic veritati, quod Apoſtolus ſcribit *Gal. 3. 23. Antequam veniſſet fides ſub Legis præſidio cuſtodiebamur.* Nihil enim minus ibi intendit Apoſtolus, quam fidem in Chriſtum ante Chriſti in-

Quæ Gal. 3. 23. priſcis non derogatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

carnem adventum non viguiſſe, quippe qui eodem capite Fidem Abrahami tam luculenter deprædicavit, nobisque omnibus propoſuit in exemplum v. 6. 7. 9. Sed per *fidem* hic intelligimus vel *Fidei* objectum, doctrinam Euangelii conſummationis, ut *Cap.* I. 23. & ipſum D. J. creditum in mundo I *Tim.* 3. 16. vel *fidem redemtionis* jam actu *præſtitæ*, prout contradiſtinguitur *ſpei* priſcorum, qui porrecto quaſi collo adventum Domini præſtolabantur, *exſpectantes conſolationem Iſraëlis. Luc.* 2. 25. Atque ita nunc oſtendimus, Veteres eaſdem nobiſcum vitæ æternæ promiſſiones habuiſſe, obtinendas per eundem Chriſtum, eandemque in ipſum fidem, & conſequenter nobiſcum quoque habuiſſe idem fœdus gratiæ.

CAP. III.

De diverſis Fœderis Gratiæ Oeconomiis.

Idem Fœdus gratiæ diverſimode diſpenſatum eſt.

I. PLacuit tamen Deo idem Gratiæ fœdus diveſis temporum periodis diverſimode diſpenſare. Quarum Diſpenſationum delineationem aliquam hoc capite exhibebimus; ea methodo, ut primo ſimpliciter exponamus, quid in hoc negotio accuratiſſimum & toti Scripturarum tenori convenientiſſimum nobis videatur, deinde aliorum Doctorum Virorum conſiderationes libere, ſed placide, expendamus.

Hinc Vetus & Novum Teſtamentum,

II. Diverſitas harum Oeconomiarum duobus ſummis capitibus comprehenditur, quæ VETERIS & NOVI TESTAMEMTI nominibus ab Apoſtolo deſignantur. Ubi notandum, per *Vetus Teſtamentnm* nullo nos modo intelligere *pactum legale*, de adipiſcenda ſalute per opera noſtra, quod a fœdere gratiæ diſtinctiſſimum eſt. Sed Vetus Teſtamentum nobis, & Paulo, notat illam Fœderis Gratiæ diſpenſationem, quæ ante Chriſti in carnem adventum obtinuit, quæque ſub typorum quorundam, imperfectionem aliquam illius ſtatus connotantium, & conſequenter ſuo tempore abolendorum, involucris, Patribus quondam proponebatur. Vel, uti *Calvinus* noſter id optime expreſſit. *Inſtit. Lib.* 2. *Cap.* II. *Sect.* 4. *Vetus Domini Teſtamentum fuit, quod umbratili & inefficaci ceremoniarum obſervatione involutem tradebatur: ideoque temporarium fuit, quia in ſuſpenſo erat, donec firma & ſubſtantiali confirmatione ſubniteretur.* *Novum Teſtamentum*, eſt ejuſdem fœderis gratiæ diſpenſatio, poſtquam Chriſti ſanguine conſecratum ſtabilitumque fuit. Unde calicem, quem in cœna diſcipulis porrigit Chriſtus, *Novi Teſtamenti calicem* vocat *in ſuo ſanguine*, *Mat.* 26. 28. Ut ſignificet

tum demum Novo Teſtamento conſtare ſuam perfectionem, quum ſanguine Teſtatoris in morte effuſo conſignatum eſt.

III. Probe eſt obſervandum, diverſitatem horum teſtamentorum non in promiſſâ collocandam eſſe hæreditate: quaſi Veteri teſtamento addicatur hæreditas terræ Canaan, novo Teſtamento Hæreditas cœli. Nihil cogitari poteſt, quod minus accuratum ſit. Addictio hæreditatis cœleſtis eſt ex Teſtamento gratiæ abſolute conſiderato, quod ſub quacunque Oeconomia unum invariatumque manet. Sed eadem hæreditas diverſimode proponitur, in Veteri Teſtamento ſub umbris, & in quadam ejus periodo, ſub pignore terræ Canaan: & ut paranda aliquando morte teſtatoris: in Novo Teſtamento dilucide, ſine pignore, cui aliquo modo ſerviendum ſit, & ut jam parta Teſtatoris morte. Promiſſio communis ſalutis, quæ in Chriſto eſt, ſive Patribus olim facta ſit, ſive nobis fiat hodie, non pertinet ad Vetus vel Novum Teſtamentum quà talia; ſed ad Teſtamentum gratiæ abſolutè. Diverſitas teſtamentorum eſt in diverſa diſpenſatione & propoſitione ejuſdem ſalutaris gratiæ. Quidquid in illa diſpenſatione typicum fuit, & connotans imperfectionem, ac confeſſionem nondum ſoluti λύτρου, id ad Vetus Teſtamentum pertinet. Quidquid redemtionem actu præſtitam conſignificat, id Novo Teſtamento proprium eſt. Sine hujus rei proba animadverſione fieri non poteſt, ut utriuſque Teſtamenti naturam accurate cognitam habeamus.

Quorum diverſitas non eſt in promiſſa hæreditate: ſed in promittendi modo.

IV. Veteris Teſtamenti Oeconomiam incipimus mox a lapſu, & prima gratiæ promiſſione, ac finimus in Chriſto. Ita ut faciamus, & a natura ipſa rei, & a Scriptura, edocti ſumus. Ex natura rei ita argumentamur. Quum mox a lapſu habuerint Fideles Teſtamentum gratiæ, talibus ſignis propoſitum confirmatumque, quæ confeſſionem nondum expiati reatus in ſe continebant, quæque idcirco aliquando per introductionem Novi Teſtamenri antiquanda erant, cauſſa dici non poteſt, cur promiſſio ita propoſita confirmataque Vetus Teſtamentum eſſe negetur. Non referimus ad Teſtamentum Vetus, promiſſionem de Semine mulieris conterente caput Serpentis, & de firmata inter utriusque ſemen inimicitia: Hæc enim ad Teſtamentum Gratiæ abſolute pertinent. Sed quæ adjunctæ fuerunt victimæ, quarum ſanguine Teſtamentum illud fuit confirmatum, eæ enimvero ad Vetus Teſtamentum pertinuerunt. Plus quam probabile ex Hiſtoria Moſaica nobis cum eruditiſſimis quibusdam viris videtur, mox poſt promulgatum fœdus gratiæ, Adamum, juſſu Dei, pecudes mactaſſe ad ſacrificium, quarum pelles, Deo indulgente, ipſi cum conjuge in Veſtimentum ceſſerunt. Quod ſuo non caruit ſignificatu: uti ſuo loco exponetur. Certe expreſſe ſacrificiorum hiſtoria extat *Gen.* 4. 2. & ſequentibus: quæ hiſtoria, Chronologorum opinione, accedit circa annum Adami 129. Quum ergo ſacrificia hæc pertineant ad Fœdus gra-

Vetus Teſtamentum incipit mox a lapſu.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

gratiæ, & typice obſignent fundendum aliquando Meſſiæ ſanguinem; & ſimul de nondum expiato reatu commonefaciant, non poſſunt alio quam ad Teſtamentum Vetus referri. Quidquid enim fœderis gratiæ eſt, neque referri poteſt ad Teſtamentum Novum, illud ipſa vocabulorum vis exigit, ut Veteris Teſtamenti eſſe dicatur.

Eo pertinent omnia Dei inſtituta, quæ antiquantur.

V. Accedit alia ratio ex Paulo deſumta, qui ad Vetus Teſtamentum omnia illa Dei inſtituta reducit, *quæ antiquantur ac ſeneſcunt, tandemque evaneſcunt. Heb.* 8. 13. Certum autem eſt, non ea duntaxat per introductionem Novi Teſtamenti antiquari, quæ à Moſe primum ſunt juſſa, ſed & quæ longe ante Moſen viguerunt, uti Sacrificia & Circumciſio.

Paulus Heb. 9: 15. *omne antegreſſum tempus priori teſtamento deputat.*

VI. Neque citra Scripturam loquimur, quando omne illud tempus, quod lapſum inſecutum eſt, uſque ad Chriſti adventum, Veteri, ſive priori Teſtamento, deputamus. Ita enim præit Apoſtolus *Heb.* 9. 15. *Ob id Novi Teſtamenti Mediator eſt, ut morte ad redemtionem earum transgreſſionum intercedente, quæ fuerant ſub* PRIORE TESTAMENTO, *qui vocati erant promiſſam æternam hæreditatem acciperent.* Conſtat autem, morte Chriſti expiatas eſſe transgreſſiones, non eorum modo fidelium, qui ſub Oeconomia vixerunt Moſaica, ſed & antiquiſſimorum Patrum, jam inde a jactis mundi fundamentis, quo nos Apoſtoli ratiocinatio manu ducit, verſu 26. Ergo ad eorum quoque ævum PRIUS TESTAMENTUM pertinet. Neque ulla dari poteſt ratio, cur ſpecialem mentionem determinatæ alicujus periodi faceret Apoſtolus, quum efficacia mortis Chriſti ad omnes retro fideles æque extendatur.

V. T. plures habet periodos, quarum prima incipit ab Adamo;

VII. Cæterum in hac Veteris Teſtamenti Oeconomia plures diſtinctæ periodi obſervandæ ſunt. Deus enim πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως locutus eſt Patribus *Heb.* 1. 1. *Prima* Periodus ab ADAMO uſque ad Noachum eſt, totamque primi mundi ætatem complectitur. In qua omnia ſimplicia admodum fuere. Proteuangelium a Deo propoſitum, a Protoplaſtis fide acceptatum, perpetua κατηχήσει filiis inculcatum, Sacrificiis in fide oblatis obſignatum, mors Meſſiæ, Juſti, Deoque cariſſimi, ab invidis Fratribus trucidandi, in perſona Abelis a Caino occiſi, præfigurata, ejuſdem adſcenſio in Cœlos, una cum fidelibus ſuis, præmonſtrata in typo Henochi, qui etiam, Juda teſte, de ipſius reditu ad judicium cum myriadibus Sanctorum ſuorum prophetavit, *Judæ* v. 14. & denique ſequeſtratio filiorum Dei a Filiis hominum ad cultum Dei intaminatum.

Secunda a Noacho.

VIII. *Secunda* Periodus a NOACHO incipit: in quo Pater ipſius Lamechus typum quendam Meſſiæ cernere ſibi viſus eſt, quando dixit, *Hic conſolabitur nos ab operibus noſtris, & a dolore manuum noſtrarum, &* propter ea vocavit eum *Noach*, quod *quietem* notat. *Gen.* 5. 29. Fuit hic vir juſtus & integer in generationibus ſuis, ac *Præco juſtitiæ* 2 *Pet.* 2. 5. per eum Chriſtus *prædicavit Spiritibus, qui nunc in carcere ſunt* 1 *Pet.* 3. 19. Neque *Hæres* modo fuit *juſtitiæ fidei, Heb.* 11. 7. ſed & Novi Mundi Caput

&

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& Inſtaurator; atque ita eximius Meſſiæ typus. Huc faciebat etiam Arca ab ipſo exſtructa, Sacrificium grati odoris ab ipſo oblatum Numini, Fœdus gratioſum Dei cum orbe habitabili poſt illud ſacrificium initum, & iride obſignatum, & quæ plura ejus generis myſticis ſignificatibus, ſuo tempore explicandis, plena ſunt. Pertinet hæc ſecunda periodus ad Abrahamum usque.

IX. Hanc *tertia* excipit ab Abrahamo ad Moſen. Maxima ſane & pretioſa admodum promiſſa Abrahamo facta ſunt, de multiplicatione ſeminis ſui, de danda iſti ſemini terra Canaan, de Meſſia ex ipſius lumbis orituro, de hæreditate mundi, & ſimilia. Fœdus gratiæ cum ipſo ſolemniter renovatum: novoque circumciſionis Sacramento obſignatum. Ipſeque omnium fidelium, tam ex poſteris ipſius quoad carnem, quam ex gentibus, Pater eſt conſtitutus. *Rom.* 4. 12. Ipſi, a debellandis & perſequendis hoſtibus fatigato, occurrit Sacerdos & Rex Melchizedek, rex juſtitiæ & pacis, qui & benedixit illi, & in ſe, ceu præſtanti typo, Meſſiam videndum exhibuit. Hinc accenſum in Abrahamo deſiderium clarius adhuc videndi diem Chriſti, quem & vidit, & exultavit. *Joh.* 8. 56. Continuavit hic Supremi Numinis favor, in Filio ac Nepote Abrahami, Iſaaco & Jacobo, quibus repetitis ſæpe revelationibus ſe patefecit, confirmans iis promiſſa Magno iſti Patriarchæ facta, ipſosque ut Principes fœderis ſui, ſecuturis ſeculis proponens. Atque ita antiquæ Fœderis gratiæ promiſſiones multiplici acceſſione, & uberiori declaratione locupletatæ ſunt. *Tertia ab Abrahamo;*

X. Verum alia longe rerum facies, ſub *quarta* periodo, Moſis miſterio introducta eſt. Populus ex Ægypto, extenſa manu, tremendisque portentis, liberatus. Filius Dei in totius Populi panegyri, ex monte Sinai, medioque tonitruum ac fulgetrorum, Auguſta Legiſlatione ſe Regem Iſraëlis auſſeruit. Tabernaculum & Arca Fœderis cum propitiatorio, gratioſa Dei ſedes, mira arte conſtructa. Incredibilis ceremoniarum multitudo priſcæ ſimplicitati addita. Tot hominum myriades (mirum dictu) manna è cœlo, in horridis torridisque Arabiæ deſertis, per quadraginta annos, paſtæ, & aqua e rupe, quam virga ſua Moſes percuſſerat, potæ. Rejectæ, & anathemate devotæ gentes. Iſraël ut Carum Dei peculium, plurima hoſtium ſtrage, in promiſſam Canaanis hæreditatem introductum; & quis omnia fando enumeret, quibus Periodus hæc ſupra cæteras nobilitata fuit, *de quibus non eſt nunc dicendum ſingulatim. Heb.* 9. 5. *Quarta à Moſe.*

XI. Quandoquidem omnia ſuperiorum ſeculorum inſtituta, ductu Moſis repetita, plurimisque acceſſionibus aucta, & in certam cultus formam, ac in unum quaſi ſyſtema redacta ſunt; & fœdus ſolemniter cum Iſraële tam ad montem Sinai, quam in Moabitide renovatum; hinc aliquando in Sacris literis Moſi, ejuſque miniſterio, & temporibus, Veteris Teſtamenti pactio attribuitur. *Heb.* 8. 9. ex *Jerem.* 31. 32. *Cujus tempori, ob inſignem rerum mutationem, aliquando Veteris T. pactio attribuitur.*

Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Non quod vel tum omnia primum inſtituta fuerint, quibus Vetus Teſtamentum nitebatur, vel nullatenus ad anteriora referendum id ſit tempora : nam & eadem Religio utriusque fuit temporis, & ante-Moſaici & poſt-Moſaici; & multi ritus iidem, ut victimæ, diſtinctio mundarum pecudum ab immundis, circumciſio, & plura alia : Sed quod tum confirmatio priſcorum ſimul & novorum rituum in certam Sacrorum formam acceſſerit, & periodus illa ſolemni fœderis renovatione, multisque additamentis ita fuerit locupletata, ut antegreſſas omnes quaſi abſorbere videretur. Aliàs quoque legimus, id a Moſe datum dici, quod longe ante Moſen fuit. *Moſes dedit vobis circumciſionem, non quod ex Moſe ſit, ſed ex Patribus*, dicit Dominus *Joh.* 7. 23. Dicitur quoque Deus *in deſerto dediſſe Iſraëli ſtatuta ſua, quæ qui faceret homo viveret in illis. Ezech.* 20. 11. Unde tamen perperam quis concluderet, ex illo demum tempore ſtatutorum illorum orginem arceſſendam eſſe : quum conſtet, ea fuiſſe homini connata, & ab ævo, docente Dei Spiritu, omnibus fidelibus notefacta. Duravit hæc periodus Moſaica, (licet ſub Davide & Salomone Regibus, publico cultui per Superbæ Ædis ſtructuram, & miniſterii in ea ordinationem, Auguſtum acceſſerit decus,) uſque ad Dominum Jeſum, illiusve præcurſorem Johannem. Ita enim *Joh.* 1. 17. edocemur. *Lex per Moſen data eſt : gratia & Veritas per Jeſum Chriſtum præſtita eſt.* & *Luc.* 16. 16. *Lex & Prophetæ uſque ad Johannem : ab eo Tempore regnum Dei Euangelizatur.*

Novi Teſtamenti epocha non uno modo ponitur.

XII. Veteri Teſtamento evaneſcenti ſucceſſit *Novum* ; cujus initium & Epocham non in uno temporis Articulo Theologi ponunt. Alii initium faciunt Novi Teſtamenti *a die Nativitatis* Chriſti, nixi Apoſtolico illo effato *Gal.* 4. 4. quo plenitudinem Temporis veniſſe dicit, quando Deus filium ſuum miſit factum ex muliere : cui accedit, quod eo ipſo die Angeli prædicarint Euangelium de Chriſto exhibito. *Luc.* 2. 10. 11. Alii inchoant Novum Teſtamentum ab *Anno Prædicationis Chriſti* : allegantes *Marc.* 1. 1. Ubi Euangeliſta conferre videtur initium Euangelii in annum illum, quo prædicare cæperunt Johannes & Chriſtus, quod clarius docetur loco mox a nobis citato ex *Luc.* 16. 16. Alii collocant Novi Teſtamenti initium *in momento mortis Chriſti* : pugnantes Auctoritate Apoſtoli aſſerentis, Novum Teſtamentum ratum factum fuiſſe, intercedente morte teſtatoris Chriſti. *Heb.* 9. 17. Nonnulli denique in *Pentecoſte*, ſive effuſione Spiritus Sancti ſuper Apoſtolos, qua quaſi conſignatum Teſtamentum Novum fuit, illiusque Lex exivit ex Zione. *Jeſ.* 2. 3.

Succeſſio illius in locum Veteris habet aliquam latitudinem.

XIII. Verum hæc omnia non difficulter conciliantur, ſi plenitudini illi temporis, in qua Veteri Teſtamento ſucceſſit Novum, tribuamus aliquam latitudinem. Cæpit quidem Deus moliri Novum Teſtamentum jam inde a nativitate Chriſti, quo ipſo die Euangelium Chriſti exhibiti cœptum eſt prædicari Paſtoribus; ſed tenuia admodum iſta initia fuere.

fuere. Quæ mox luculentius emicuerunt per prædicationem Johannis, annuntiantis Regnum Cœlorum prope eſſe, *Mat.* 3. 2. & ipſius Chriſti, aſſerentis id jam veniſſe, & extare in medio populi Judaici *Luc.* 17. 21. Non tamen regnum Cœlorum mox ἀκμὴν ſuam habuit, ſed pedetentim eundo acquiſivit vires, donec Chriſtus conſummato opere, quod Pater ei dederat, ut faceret, omnia morte ſua complevit, ac Teſtamentum Novum ratum fecit. Qua morte Chriſti Teſtamentum Vetus de jure abrogatum eſt. Attamen major Novo acceſſit ſolemnitas, quando poſt mortem & reſurrectionem & adſcenſionem Domini, Spiritu abunde in Apoſtolos effuſo, ſalutaris Doctrina per totum orbem habitabilem annunciata eſt, una teſtimonium præbente Deo ſignis & prodigiis, variiſque virtutibus, & Spiritus Sancti diſtributionibus; ita tamen ut plena libertate N. T. Eccleſia uſa non ſit, niſi abdicato a Numine populo Iſraëlitico, ceremoniis ſuis mordicus hærente, combuſto templo, terraque anathemate percuſſâ. Quod plenæ libertatis tempus ipſe Apoſtolus ſuo adhuc tempore τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν vocavit. *Heb.* 2. 5.

Veteris T. extrema & Novi primordia in unum tempus coaluerunt.

XIV. Hinc videmus, Veteris Teſtamenti ſenſim evaneſcentis extrema, & Novi Teſtamenti ſenſim vires acquirentis primordia, in unum Tempus coaluiſſe. Etenim uti naſcente Chriſto lætius affulſit ſeculum, & Cantica piorum de Fœderis Dei veritate, ipſa promiſſionum executione comprobata, audita ſunt: ita Veteris Teſtamenti Legibus ſubjectum ſeſe Chriſtus circumciſione ſua, & inſequentibus eam ritibus, profeſſus eſt. Et quemadmodum regnum Cœlorum, quod libertatis eſt, prædicatum eſt a Domino, *Joh.* 4. 21. 23. ita juſſit interim purgatum a lepra offerre ſacrificium Moſis Lege imperatum. *Mat.* 8. 4. Quod Veteris Teſtamenti adhuc ſtationem ſuam obtinentis evidens eſt indicium. De jure illud plane eſt abrogatum, quando moriente Chriſto velum Templi ſciſſum fuit, adytumque ſacræ nuper Ædis, quod reconditiſſimæ Sanctitatis erat, omnibus patuit: & ſanguine morientis Chriſti Novum Teſtamentum ſubſignatum eſt. Manſit interim aliquandiu, etiam in Apoſtolorum mentibus, ceremoniarum præſumta Sanctitas, donec cœleſti viſione melius edoctus eſt Petrus. *Act.* 10. 11. &c. Denique cum earum jam morientium obſervatione luctata eſt Eccleſia, donec Hieroſolyma a Romanis capta dirutaque, & Æde ſuccenſa, una cum iis omnes Veteris Teſtamenti reliquiæ, pridem morti addictæ, plane exſpirarunt; locumque fecerunt Teſtamento Novo, pleno libertatis ſuæ fulgore tunc demum coruſcanti.

Novum quoque T. ſuas habet periodos.

XV. Et hic rurſus variæ obſervandæ ſunt periodi, Propheticis literis, & præſertim myſtica Johannis Apocalypſi, accurate delineatæ; quarum nonnullas jam experta eſt Eccleſia, alias in fide & patientia exſpectat. Periodi, inquam, non novi alicujus cultus a Deo, poſt prædicatum æternum Euangelium, inſtituti, vel inſtituendi; ſed diverſiſſimarum in Eccleſia viciſſitudinum, & vel triſtiorum vel lætiorum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

temporum, quibus vel preſſa jacuit Veritas Pietasque, multisque perſecutionibus feſſa ſauciaque abdidit ſe in deſertis, vel victrix triumphavit de hoſtibus, & illuſtri collocata ſolio fulgentibus lucis ſuæ radiis omnium oculos præſtinxit. De quibus omnibus ſuo quoque loco dicendum erit.

Alii tres Oeconomias ſtatuunt.

XVI. Hoc modo nos temporum Oeconomias commodo ſatis, & Sacris Literis convenienter, putare exiſtimamus. Aliter tamen Viris quibusdam Eruditiſſimis viſum eſt. Quibus, loco receptæ διχοτομίας, τριχοτομία magis arriſit. Conſiderant ergo adminiſtrationem fœderis Gratiæ. 1. *Sub Promiſſione*, ante Legem, quam promiſſionem meræ gratiæ & liberitatis fuiſſe contendunt, ſine ullo jugo ac Legis accuſantis onere. 2. *Sub Lege*, ubi volunt incipere Vetus Teſtamentum. 3. *Sub Euangelio*, ubi incipit Novum. Non eſſet hæc diverſitas tanti momenti, ut propterea vadimonium deſerere debeamus, ſi in ſola temporum ſupputatione conſiſteret. Verum quum immane admodum inter Oeconomias haſce diſcrimen ſtatuatur, non abs re erit cogitata hæc penſiculatius examinare.

1. Sub promiſſione
2. Sub Lege.
3. Sub Euangelio.

Patres ante Moſen non ſunt gaviſi plena libertate.

XVII. Conſtat utique, Patres ante Legem Moſaicam viventes longe minori rituum mole preſſos fuiſſe, quam ſub Moſe & poſt Moſen Iſraëlitas: gaviſos tamen illos plena libertate, ſine ullo jugo ac Legis accuſantis onere non conſtat. Ut enim de Lege Naturæ taceam, quæ, cum ſuis appendicibus maledictionum, perpetua κατηχήσει tradita fuit, habuerunt præcepta de victimis, non quidem aſtringentia ipſos ad certum tempus locumve; ſed jubentia tamen victimas, (quæ ſane ἐθελοθρησκείαι non fuerunt,) & diſtinguentia pecudes mundas ab immundis. Nec puto id a viris doctiſſimis negatum iri. Saltem Celeberrimus Coccejus reprehendit Grotium, dicentem oblationem Abelis factam *non ullo Dei juſſu, ſed dictante ratione*, & contendit non potuiſſe Abelem in fide offerre *ſine verbo Dei*: nec obtuliſſe *ex propria voluntate & ingenio, ſed Spiritu Dei præmonſtrante, procul dubio Adamo interprete & exemplum monſtrante*. Idem prolixe illud probat *Sum. de Fœd.* §. 305. *In Gen.* 4. §. 14. 19. 20. Et alius ex iis, quorum ſententiam nunc examinamus, in hunc modum ſcribit. *Sacrificia fidelium fuerunt ſine dubio Divinæ inſtitutionis*: quod poſtquam variis argumentis probaviſſet, ita concludit. *Denique ſi Deus diſcrimen animalium, ut quædam pura, quædam impura haberentur, inſtituit, ante diluvium, quod factum propter Sacrificia, ſine dubio ipſa etiam ſacrificia inſtituit Deus.* In ſingulis autem victimis fuit peccatorum nondum expiatorum ἀνάμνησις, & ut Athanaſius loquitur, ὀνειδισμός, & Scriptio Chirographi, quod immolantibus ſubcontrarium erat. Non enim conſiſtit jugum & exprobratio peccati in eo ſolum, quod victimarum oblatio ad certum tempus locumque alligata fuerit, quod ſub Moſe factum eſt; ſed in ipſa hoſtiarum oblatione. Quum enim mactaret & combureret homo animalia ipſi a Deo in cibum data, eo ipſo teſtabatur,

Momma de triplici Oeconomia Lib. 1. Cap. 3. §. 10.

tur, dignum ſe internecione eſſe, imo dignum, qui ultricibus flammis æternum periret; & necdum comparuiſſe eum, qui unica ſui oblatione, peccata electorum omnium vere expiaret: & quum offerret animalia laſciva, & facile a grege aberrantia, niſi a paſtore cuſtodiantur: eo ſignificatum eſſe reatum peccati & aberrationis noſtræ, ex Jeſaiæ 53. 6. viri doctiſſimi obſervarunt.

XVIII. Unde mirum eſt, Virum Magnum, ad quæſtionem an Sacrificium Abelis fuerit Hilaſticum vel Euchariſticum, reſpondiſſe: *ante Moſen non fuiſſe inſtituta a Deo Sacrificia pro peccatis: quorum eſt accuſare peccatum.* Id gratis dictum eſſe hinc patet. 1. Quia tum nulla ſacrificia ante Moſen inſtituta forent, quæ typi exiſterent Sacrificii Hilaſtici Chriſti. Uti enim convenientia ſit inter typum & antitypum, neceſſe fuit, ea Sacrificia, quæ Hilaſticum Chriſti Sacrificium obumbrabant, Hilaſtica quoque ſuo modo fuiſſe: id eſt, ita peccatum ad mundationem carnis expiantia, ut ſimul peccatum accuſarent, oſtenderentque, ſe illi vere expiando non ſufficere, quum repeti identidem debuerint. Neque dubitant Viri eruditi, quin Sacrificia etiam antiquiſſimorum Patrum Sacrificii Chriſti Sacramenta typique fuerint: quum diſertis verbis ſcribant: *Patres ante Moſen obtuliſſe talia, qualia & Moſes, & easdem res ſignificare apta.* 2. Conſtat etiam Jobum, quem credibile eſt ante, certum, extra Politiam Moſaicam vixiſſe, עולות, *holocauſta* pro filiis & amicis ſuis obtuliſſe, ad expiationem, quæ commiſerant, peccatorum. *Job.* 1. 5. & 42. 8. Holocauſti autem hic finis eſt, *ut ſit acceptum pro offerente ad expiandum ipſum. Levit.* 1. 4. *Et iſtiusmodi Sacrificiis teſtabantur fideles iſtius temporis*, (ipſo viro Magno id obſervante,) *uti agnoſcerent Deo deberi ſatisfactionem pro peccatis, ita a ſe præſtari non poſſe.* Quod accuſatio erat reatus & impotentiæ. Quam idem ille Vir Magnus diſſimulare non potuit, ubi de holocauſtis a Jobo pro amicis ſuis juſſu Dei oblatis agit, & in hæc verba fatur. *Nam quantumvis multæ victimæ cæſæ eſſent, & homo quidem oblata pecude inter homines non amplius pro peccatore ſed pro juſto haberetur, tamen* ACCUSABATUR CONSCIENTIA A PECCATO, *ideoque & cumulandæ & repetendæ oblationes erant ſine fine.* Confer eundem ad *Job.* 9. 28. Sed maxime ad *Job.* 7. 1. *Job non queritur* inquit, *ſe ea ſervitute, quâ* Deo *paremus; ſed de ſervitute illa, quæ Patribus incubuit, quod eſt grave jugum timoris, & terrore Legis, cum maxima moleſtia rituum ..... Quanquam autem Job ante Legem Moſis fuiſſe videatur, cerimoniis, quot Iſraëlitis impoſitæ fuerunt, non fuiſſe oneratus; & tamen non fuit melior ipſius conditio.* Fuit ergo in Sacrificiis, ab ævo a Deo juſſis, exprobratio & accuſatio peccati; atque adeo jugum, non conveniens cum illa Patrum libertate, quam ſibi Viri Docti fingunt.

Ante Legem etiam fuerunt Sacrificia pro peccatis.

Cocc. ad Gen. 4. §. 26.

ibid. 20.

in Job. 1, 5.

in Job. 42. 8.

XIX. Et quid de circumciſione nobis reſpondebunt? An non illa quoque jugum fuit, quum *ſine ſanguine peragi non potuerit, & ſummo cum*

Circumciſio etiam jugum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

dolore & pudore mixta fuerit. An non fuit in eo accuſatio peccati? quum *recens natus infans in fœdus Dei tranſire non potuerit, niſi libato prius ſanguine ſuo. Unde in genitali membro, ad orginis labem ſignificandam, hoc Sacramentum peragebatur; & reſecta carnis particula, totum hominem morte dignum eſſe pronuntiabatur.* Agnoſcant Verba ſua viri eruditi. Et quid clarius eſt ex ſacris N. T. literis, quam circumciſionem, ut principem difficillimi jugi partem, ab Apoſtolis conſideratam eſſe? *Act.* 15. 5. *col.* cum 10. Cui tamen ipſi quicquam rigoris per Moſen acceſſiſſe non patet, quum Abrahamo pridem ſub exterminii comminatione primitus juſſa fuerit. Unde concludimus, nimium extolli Priſcorum Patrum ſtatum, ſupra ſtatum Eccleſiæ Iſraëliticæ, quando contenditur, eos in libertate vixiſſe, ſine accuſatione peccati, ſine jugo: licet lubentes demus, ſervitutem creviſſe, & jugum gravius factum eſſe ſub Politia Moſaica. Atque hæc ſunt, quæ dicere habuimus ad primam periodum.

Burum Synop. Lib. 3. *C.* 6. §. 19. 22.

Argumenta eorum, qui Vetus T. a monte Sina ordiuntur.

Coccej. Sum. Th. Cap: 53. §. 3.

Animadverſ. ad 83. *Quæ.* §. 2. *confer. Præf. in Epiſt. ad Epheſ.*

XX. Alteram Periodum *Legi* deputant, ſub qua *Vetus Teſtamentum* initium ſumſiſſe volunt: quod definiunt, *Voluntatem & propoſitum Dei, quâ conſtituit Filiis quibusdam Abrahami, ut populo ſuo, dandi hæreditatem terræ Canaan, velut terræ ſuæ.* Adduntque, Teſtamentum hoc *initium ſumſiſſe ab Exodo ex Ægypto, & monte Sina.* Quod breviter coacervatis argumentis Vir Doctiſſimis ita probare annititur. Scriptura *Jer.* 31. 32. dicit, Deum Vetus Teſtamentum erexiſſe cum Patribus, quum eos educeret ex Ægypto: hoc eſt, eos vocaſſe ad hæreditatem terræ, tanquam pignoris &c. Item Paulus *Gal.* 4. 24. dicit, duo Teſtamenta notari per *Agarem & Saram*, & prius quidem eſſe *a monte Sina.* Idem Paulus dicit *Heb.* 9. 18. *prius Teſtamentum non ſine ſanguine initiatum eſſe.* Reſpicit ad locum *Exod.* 24. 8. Dicit ἐγκεκαίνισται. Ergo tunc ea διαθήκη fuit καινή, *recens.* Ergo tum introductum fuit id Teſtamentumt. Imo *Deut.* 5. 2. 3. dicit: *Jehova Deus noſter ſecuit nobiſcum fœdus in Choreb: non cum Patribus noſtris ſecuit fœdus hoc...* Quomodo intelligi poteſt, id quod habuerunt Patres, negari Patribus intimatum fuiſſe?

Vetus T. non conſiſtit in ſola deſtinatione terræ Canaan.

XXI. Conſiderationes noſtræ ſuper hoc negotio, quas expendendas eruditis damus, hæ ſunt. 1. Arctè nimis Vetus Teſtamentum circumſcribere videntur, qui id ſola deſtinatione Terræ Canaan in pignus cœli definiunt: quemadmodum §. 2. oſtendimus. Sane ex V. T. hæreditas terræ Canaan data fuit Iſraëli. Verum non abſolvit hoc integram V. T. naturam, quam in propoſitione Typica cœleſtis hæreditatis conſtitiſſe, & omne illud involviſſe, quod ſervitutem typicam importat, & abolendum introdictione Teſtamenti Novi eſt, Paulus clare ſatis docet *Gal.* 4. & *Heb.* 9. ſine ulla mentione terræ Canaan.

Promiſſio terræ Canaan non eſt

XXII. 2. Quando Viri Docti dicunt, Vetus Teſtamentum eſſe voluntatem vel propoſitum dandi terram Canaan, non intelligunt per illam voluntatem, illudve propoſitum, conſilium vel decretum Dei,

quod

quod ab æterno eſt; neque executionem illius decreti, quæ non eſt facta ad montem Sina, ſed 40 annis poſt, quum Joſua duce introducti ſunt in terram: ſed intelligunt declarationem conſilij Dei per promiſſionem irrevocabilem. Illa autem non demum facta eſt ad montem Sina, ſed longe ante, 430. annis ante datam Legem, Abrahamo Patriarchæ. *Gen.* 12: 4. *Semini tuo daturus ſum regionem hanc.* Fuitque id ſolemnibus ſignis confirmatum, & cruore victimarum obſignatum *Gen.* 15: 7. —— Unde conficimus, ſi Vetus Teſtamentum ſit declaratio voluntatis Dei de danda terra Canaan, non eſſe illud inchoandum a Moſe, ſed ab Abrahamo.

facta ad montem Sina, ſed 430. annis ante.

XXIII. 3. Hinc patet, quid reſponderi debeat ad *Jer.* 31. 32. & *Gal.* 4: 24. nempe non agi illic de prima Veteris Teſtamenti inſtitutione, ſed de ſolemni illius repetitione, & confirmatione, & acceſſione multorum novorum rituum: quod §. 11. jecimus. Etenim ipſe Deus non ſemel, circa illud tempus, teſtatus eſt, ſe omnia illa facere virtute fœderis ſui cum Abrahamo initi. *Exod.* 2: 20. *Recordatus eſt Deus fœderis ſui cum Abrahamo &c.* & *Cap.* 6: 7. *Denique introducam vos in eam terram, quam ſublata manu mea juravi me daturum Abrahamo, Iſaaco & Jacobo, & dabo eam vobis in hæreditatem.* Manet ergo, Teſtamentum de danda terrâ Canaan, non tum primo promulgatum, ſed ſolemniter repetitum fuiſſe, quando Deus illius executionem jam moliebatur. Et id intendunt Jeremias ac Paulus allegatis locis.

Jer. 31. 32. *& Gal.* 4. 24. *non agitur de prima V.T. inſtitutione, ſed de ſolemni illius confirmatione.*

XXIV. 4. Quod Apoſtolus ad *Heb.* 9. 18. dicit: *Prius Teſtamentum ſine ſanguine initiatum non eſſe*, admodum generale eſt, & extendi poteſt ad prima Sacrificia juſſu Dei mactata. Doctiſſimus *Cloppenburgius* in *Schola Sacrificiorum Problem.* 1. §. 3. ex eodem Pauli loco contendit, inter primam promiſſionem de venturo ſemine mulieris & primum Sacrificium nullum temporis intervallum fuiſſe. *Munit, inquit, hanc ſententiam noſtram Apoſtolus docens, Vetus Fœdus abſque ſanguine dedicatum non fuiſſe, & abſque ſanguinis effuſione non fieri remiſſionem. Hinc enim conſequens eſt, vel cum promiſſione illa de venturo ſemine mulieris nullam factam eſſe Fœderis Dei cum homine Spiritualis inſtaurationem, qua peccatorum remiſſionem ſperaret & crederet, vel non eſſe factam* χωρὶς αἱματεκχυσίας. Allegat quidem exempli cauſſa Apoſtolus, quod factum narratur *Exod.* 24. Sed inde non ſequitur, non poſſe iſtius Veritatis anterius exemplum dari: aut illum aberraturum a ratione, ſi quis demonſtrationi Apoſtolicæ adderet id, quod de mactatis Abrahamo precudibus invenitur *Gen.* 15.

Initiatio prioris T. referri poteſt ad prima Sacrificia.

XXV. Neque ita urgeri debet vox ἐγκεκαίνισται, quaſi inde neceſſario conficeretur, διαθήκην illam, ita dedicatam, tum fuiſſe plane καινὴν & recentem. Id enim quoque dici poteſt ἐγκαινίζεσθαι, quod denuo ſolemniter dedicatur, licet ipſa illa res longe antea extiterit. Ita de Templo ab Antiocho profanato ſcribit Auctor Maccabaicorum *Lib.* 1. *Cap.* 6.

Ex voce ἐγκεκαίνισται *non poteſt concludi,* διαθήκην

tum fuiſſe plane καινήν.

καὶ ἐνεκαινίσθη τὸ ἁγίασμα ὡς τὸ πρότερον. *Et dedicatum eſt Sanctuarium uti prius.* Non tamen Antiochus deſtruxerat Sanctuarium, adeo ut novum plane ædificandum fuerit, ſed illud profanaverat ſolum, quod Judas Maccabæus purificavit. *Cap.* 4. 43. atque ita Deo dedicavit. Hinc τὰ ἐγκαίνια *Joh.* 10. 22. Ad quem locum Grotius. *Ἐγκαινίζειν, unde eſt nomen ἐγκαίνια, Hebræis eſt* חנך, *quod de quavis dedicatione, ſive prima, ſive inſtaurata, uſurpatur.* Et ſane quando dicebat Apoſtolus, *Heb.* 10.20. quod Chriſtus ἐνεκαίνισε *dedicaverit viam* ad cœlum, nihil minus indicatum voluit, quam viam ad cœlum eo uſque non fuiſſe.

Denique dari poteſt T. V. tum fuiſſe recens non abſolute, ſed ſecundum quid.

XXVI. Sed demus, Vetus teſtamentum tum fuiſſe recens; demus, id probari poſſe ex voce ἐγκεκαίνισται: demus, Apoſtolum de ſanguinis effuſione loquentem, quo initiatum eſt Teſtamentum, non reſpicere tempus anterius eo, quod deſcribitur *Exod.* 24. Nihil tamen concluſum erit pro hypotheſi. Nam ſane recens erat V. T. eo tempore, non abſolutè, & in tota ſuâ ſubſtantia; ſed quoad illas circumſtantias, ſub quibus proponebatur Iſraëli, promittens terram Canaan jam hæreditatis jure poſſidendam una cum impoſitione tot novorum rituum. Cavendum eſt, ne committamus Sophiſma, quod vocant a dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter.

Fœdus Patribus non eſt ea forma oblatum, quâ Iſraëli.

XXVII. 5. Ad *Deut.* 5. 2. 3. multa ab Interpretibus annotata ſunt. Nobis nihil ſimplicius ac ſolidius videtur eo, quod Doctiſſimi Belgæ Interpretes obſervarunt, in hunc ſenſum: non eſſe hoc fœdus initum cum Patribus eo modo, cum omnibus ſuis circumſtantiis ac legibus particularibus, & in forma (ut ſolemus loqui) quemadmodum revelatum eſt Iſraëli in Sina vel Horebo. Nam quod ſubſtantiam Legis Moralis & Ceremonialis attinet, eam quoque Fideles Patres habuerunt, & juxta eam, per Dei gratiam, cultum ſuum religioſum inſtituerunt. Quæ expoſitio duabus potiſſimum rationibus confirmatur. 1. Quod novum non ſit in Sacris Literis, rem aliquam antea tacitam dici, & tunc revelatam, quando clarius & nova quadam acceſſione manifeſtatur. Ita de myſterio Euangelii ſcribit Apoſtolus *Rom.* 16.25. 26. *quod a temporibus ſecularibus tacitum fuerit, nunc vero manifeſtum factum ſit.* Quum tamen idem Apoſtolus doceat, *ante Euangelizatum eſſe Abrahamo Gal.* 3.8. & cæteris priſcis Patribus. *Heb.* 4. 2. Tacitum ergo fuit non ſimpliciter, ſed κατά τι, Non prædicatum *eo modo*, quo nunc: Ipſo id Apoſtolo ita explicante *Eph.* 3. 5. *Quod aliis ætatibus non innotuit filiis hominum*, ὡς νῦν UTI NUNC *revelatum fuit Sanctis ejus Apoſtolis.* Ad eundum modum ſumi poteſt, quod Deus hic dicit: non pepigiſſe ſe Fædus hoc cum Patribus ipſorum, eo ſcilicet modo, & ea forma, alloquendo ipſos è medio tonitruum & fulgetrorum, dando ipſis legem fœderis propria ſua manu exaratam, cum additamento tot rituum. 2. Nec poſſunt tantum verba Dei in hunc ſenſum explicari, ſed & debent. Quum enim Decalogus, quæ principem Præceptorum Fœde-

deralium partem facit, quoad ſubſtantiam ſuam priſcis quoque Patribus, ut Dei fœderatis, in normam gratitudinis ac Novæ Vitæ datus ſit; & ſumma illius iis verbis comprehenſa fuerit, quibus Deus cum Abrahamo quondam paciſcens eum affatus eſt *Gen.* 17. 1. *Ego ſum Deus fortis omnipotens, Indeſinentur ambula coram me, & eſto integer:* non poteſt abſolute negari fœdus illud, cujus prima ac præcipua Lex Decalogus eſt, cum Veteribus quoque pactum eſſe. Neque, ut ſæpius nunc monitum, ceremoniæ omnes exordium ſuum Sinæ vel Horebo debent. Ex quibus omnibus liquet, non poſſe ex allegatis locis demonſtrari, Vetus Teſtamentum ab Exodo ex Ægypto vel monte Sina primum initium ſumſiſſe, & multo tutius & Scripturarum analogiæ convenientius eſſe, receptæ opinioni inſiſtere. Quantum autem inter Veteris ac Novi Teſtamenti Oeconomiam interſit, & quibus prærogativis hæc præ illa gaudeat, ſuo tempore & loco non perfunctorie explicabimus.

Cap. IV.

De ELECTIONE.

I. NUnc de iis primum bonis agamus, quæ ad Fœdus Gratiæ in ſe abſolute conſideratum pertinent, ideoque omnibus Fœderatis ſub quacunque Oeconomia communia ſunt. Quæ hoc ordine enumeramus. 1. Electio. 2. Vocatio efficax ad communionem Chriſti. 3. Regeneratio. 4. Fides. 5. Juſtificatio. 6 Pax Spiritualis. 7. Adoptio. 8. Spiritus Adoptionis. 9. Sanctificatio. 10. Conſervatio. 11. Glorificatio. Omnium harum rerum devota meditatio non poteſt non Deo glorioſa, nobis jucunda, utilis, ſalutaris eſſe. *Bona Fœderis gratiæ.*

II. Initium & prima omnis Gratiæ Scaturigo Electio eſt, tam Christi Salvatoris quam Salvandorum per Chriſtum. Nam Chriſtus quoque a Deo electus, & æterno ac immutabili decreto nobis in ſervatorem datus eſt. *Propterea dicitur præcognitus ante jecta mundi fundamenta.* 1 *Pet.* 1. 20. Eodemque decreto Chriſto dati ſunt quos ſalvos faceret. *Joh.* 17. 6. Qui idcirco dicuntur, *electi in Chriſto. Eph.* 1. 4. Id eſt, non tantummodo, *per* Chriſtum *ut Deum*, & conſequenter eligentem; ſed & *in Chriſto* ut *Mediatore*, & propterea electo, qui uno eodemque actu ſic ipſis datus eſt in Caput & Dominum, ut illi ſimul ei dati ſint in membra & peculium, ſervandi ejus merito *Electio eſt tam Chriſti quam ſalvandorum.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& efficacia, & in communione cum ipſo. Propterea liber electionis vocatur *Liber Vitæ Agni.* *Apoc.* 13. 8. Non ſolum quia Vita illa Virtute agni mactati obtinenda eſt; ſed & quia Agnus in hoc Libro primam facit paginam, caput cæterorum electorum eſt, & *primogenitus inter multos fratres* ac *cohæredes*, *Rom.* 8. 29. 17. Sed de hac electione Chriſti Mediatoris antea quoque egimus *Lib.* 2. *Cap.* 3. §. 2. Nunc nobis de Electione ſervandorum dicendum eſt.

Electionis definitio.

III. Eam ita deſcribimus. *Electio eſt æternum, liberum; & immutabile Dei conſilium de revelanda gloria gratiæ ſuæ in certorum quorundam hominum ſalute æterna.* Cujus deſcriptionis pleraque membra reperiuntur in verbis Apoſtoli *Eph.* 1. 4. 5. 6. *Sicut elegit nos ante jactum mundi fundamentum, ut ſimus ſancti & inculpati in conſpectu ejus cum caritate, qui prædeſtinavit nos, quos adoptaret in filios, per Jeſum Chriſtum in ſeſe; pro benevolo affectu voluntatis ſuæ. Ad laudem glorioſæ ſuæ gratiæ, qua nos gratis ſibi acceptos effecit in illo dilecto.*

Electio cur Conſilium dicatur.

IV. Vocamus electionem, *Conſilium Dei*, qua voce idem intelligimus, quod vulgo decretum appellant, Paulus in hac materia πρόθεσιν, *propoſitum*, aut *præſtitutum* Dei vocat. Exquiſitum hoc vocabulum Apoſtolo videtur, quo utitur frequentiſſime, & notat certum, firmum, fixum Dei decretum, cujus ipſum nunquam pœnitere poteſt; quodque aliunde non dependet, ſed in ſolo Dei beneplacito fundatum eſt. Quæ omnia innuuntur 2 *Tim.* 1. 9. *Qui ſervavit nos, & vocavit vocatione ſancta, non ex operibus noſtris, ſed ex proprio propoſito & gratia.* Huc facit etiam *Eph.* 1. 11. *Sumus prædeſtinati ſecundum præſtitutum ejus, qui agit omnia ex conſilio voluntatis ſuæ.* Et alibi quoque idem Apoſtolus de προθέσει, *præſtituto* electionis loquitur. *Rom.* 8. 28. *Ex præſtituto ipſius vocati ſunt.* & 9. 11. ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις θεοῦ. *præſtitutum Dei quod ſecundum electionem eſt.* Atque ita electionem hanc *internam* & *conſilii* diſtinguimus ab electione *externa* & *facti*, quæ ſignificat actualem ſequeſtrationem fidelium ab infidelibus per vocationem efficacem. Quo ſenſu D. Jeſus dicebat Apoſtolis ſuis. *Joh.* 15. 19. *quia ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.* Non poterat autem decretum Dei æternum & internum odii hujus cauſſa eſſe, niſi quatenus ſe pandebat eventu & actuali ſeparatione Apoſtolorum a mundo. Eo etiam videtur referri debere, quod Apoſtolus ſcribit. 1 *Cor.* 1. 26. 27. *Cernitis VOCATIONEM veſtram, Fratres, vos non eſſe multos ſapientes,* &c *Verum quæ ſtulta ſunt mundo ELEGIT Deus, ut pudefaciat ſapientes &c.* Ubi vocationem & electionem pro eadem re videtur ſumere. Neque aliter electio interna & conſilij differt ab electione externa & facti, niſi quod hæc ſit illius demonſtratio & executio.

Et de qua agimus eſt ad gratiam & gloriam.

V. Clarum porro eſt, non eſſe hic nobis ſermonem de *electione* ad *dignitatem* aliquam *Politicam* ut, 1 *Sam.* 10. 24. vel *Eccleſiaſticam* ut *Joh.* 6. 70. Neque etiam *externi* cum Deo *fœderis communionem*: quomodo

inte-

integrum populum Iſraëliticum elegerat Deus. *Deut.* 4. 37. *Dilexit majores tuos, elegitque ſemen eorum.* Confer. *Deut.* 7. 6. 7. Sed de ea electione, quæ eſt deſignatio, & ſcriptio hæredum ſalutis æternæ: ſive, ut Paulus loquitur 2 *Theſ.* 2. 13. *qua Deus elegit ſuos ab initio ad ſalutem, per ſanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati.*

Deus varios Libros habet:

VI. Pertinet huc Liber Vitæ, cujus aliquoties meminit Scriptura: neque abs re erit, ut, quid eo nomine deſignetur, hic inquiramus. Deum proprie dictum Librum non habere ex ſe ipſo evidens eſt. Sed quemadmodum homines ea, quæ ſcire & in memoria retinere volunt, inſcribunt Libro, ita Liber Dei ſignificat ſeriem perſonarum & rerum, quæ Deo exactiſſimè cognitæ ſunt. Porro variorum Dei librorum mentio in Sacris Literis fit. 1 Habet Deus *Librum communis Providentiæ*, in quo nativitas, vita, mors hominum, omniaque eo facientia conſignata ſunt *Pſ.* 139. 16. *In libro tuo hæc omnia ſcripta ſunt.*

1. Communis Providentiæ,

2. Sunt & *libri judicij*, in quibus conſcripta ſunt ſingulorum hominum vel bene vel male acta, & ex quibus ſunt judicandi *Apoc.* 20. 12. *Judicatique ſunt mortui ex iis, quæ ſcipta erant in libris, ſecundum opera ipſorum.* Hi libri memorantur in plurali, quaſi ſingulis hominibus ſuus cuique peculiaris liber aſſignatus eſſet, ne unius vel bene vel male geſta in alterius rationes referrentur, ullave inde oriretur confuſio. Quo exactiſſima, & diſtinctiſſima Dei notitia deſignatur. Aliàs quia uno mentis ſuæ intuitu omnia Deus novit, hujus ipſius libri mentio fit in ſingulari. *Mal.* 3. 16. יכתב ספר זכרון לפניו *Scriptus eſt Liber commentarii*, ſive memorialis *coram facie ipſius.*

2. Judicij.

3. Exat etiam *Liber* Vitæ: atque is rurſus triplex. 1. *Vitæ* hujus *naturalis*, de quo Moſes loquitur *Exod.* 32. 32. Ubi deprecans faciem Domini, qui dixerat ſe conſumturum Iſraëlem in deſerto, Moſen vero ipſum effecturum in gentem magnam, rogat, ut ſervet populum & ad hæreditatem terræ Canaan introducat; ſe ipſum interim pro populo ſuccedaneum offerens. *Attamen nunc an condonaturus es peccatum eorum? ſi non, dele me nunc de libro tuo, quem ſcripſiſti.* Quaſi dicat non accipio oblatam conditionem de me ſervando in vivis, & amplificando valde poſt internecionem Iſraëlis. Malo ut ipſe intempeſtiva occumbam morte, modo ne deleatur Iſraël in deſerto. 2. *Vitæ fœderalis* & *Eccleſiaſticæ*; conſiſtentis in communione cum populo Dei. Qui eſt Catalogus non modo internè ſed & externe fœderatorum. De quo *Ezech.* 13. 9. *In conſilio populi mei non erunt, & in deſcriptione domus Iſraëlis non conſcribentur.* & *Pſ.* 87. 6. *Jehova annumerabit in deſcribendo populos, Hic genetus eſt ibidem.* 3. *Vitæ æternæ.* De quo *Jeſ.* 4. 3. *Dan.* 12. 1. *Phil.* 4. 3. *Luc.* 10. 20. *Ap.* 3: 5. 13: 8. 20: 12. 21: 27. Qui liber ſignificat Catalogum deſtinatorum ad vitam æternam.

3. Vitæ; vel Naturalis,

vel Eccleſiaſticæ,

vel Æternæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Inſcriptio in Libro vitæ etiam varia eſt.

VII. Porro ut liber Dei non ſemper unam eandemque rem notat, ita inſcriptio in aliquem Librum Dei non ſemper eadem eſt. Eſt aliqua *putatitia*, conſiſtens in fallaci judicio de nobiſmet ipſis vel aliis, nimis facile vel noſtram vel aliorum electionem præſumentibus qualis eorum, qui clamabant: *Jer.* 7: 4. *Templum Jehovæ, templum Jehovæ, templum Jehovæ iſti ſunt.* Et Sardorum, qui dicebantur vivere, quum revera mortui eſſent. *Apoc.* 3: 1. Eſt alia *vera* quidem, ſed *humana*, inſcriptio in libro vitæ Fœderalis, facta vel *ab ipſo homine*, per fidei profeſſionem quaſi *manu ſua ſcribente, Ego ſum Jehovæ. Jeſ.* 44. 5. vel *ab Eccleſiæ doctoribus*, talem profeſſorum Catalogo inſcribentibus, & pro Eccleſiæ, ſaltem externæ, membro agnoſcentibus. Eſt denique inſcriptio ipſius *Dei*, æterno & immutabili decreto ejus facta: de qua Apoſtolus dicit 2 *Tim.* 2. 19. *Novit Dominus eos, qui ſunt ſui.* Quarum rerum obſervatio multis Scripturæ locis lucem fœneratur, & mox quoque nobis uſui erit.

Electio eſt ſpecialis deſignatio hæredum ſalutis.

VIII. Electio hæc ad gloriam, non eſt *generale* aliquod Dei *decretum* de ſalvandis fidelibus ac piis, & in fide ac pietate ſua perſeverantibus ad vitæ finem: ſed *ſpecialis deſignatio* certorum hominum in individuo, quos Deus hæredes ſalutis ſcripſit. Non convenit cum perfectione Dei generalia & indeterminata decreta ei adſcribere, quæ determinationem ac certitudinem aliquam ab hominibus acciperent. Legimus quidem de ὡρισμένη βουλῇ, *definito conſilio Dei Actor.* 2. 23. nunquam de decreto generali & indeterminato. Tum etiam nunquam Scriptura electionem deſcribit, ut *determinationem* certæ alicujus *conditionis*, per quam, & ſine qua non obtinetur ſalus. Nullibi dicitur fidem a Deo electam, aut libro vitæ inſcriptam eſſe, aut aliquid ſimile, ſed quidem homines a Deo eſſe electos. Sumamus *Rom.* 8. 29. 30. *Quos præcognovit, eos quoque prædeſtinavit* —— *Quos prædeſtinavit, illos & vocavit. &c.* Non dicitur in textu, *Quales, Tales*, ut id ad deſignationem conditionis alicujus referri queat: ſed, *quos, illos*, quod pro actuum ibi recenſitorum objecto certas perſonas ſtatuit.

Ὁρίζειν ſignificat certam perſonam indigitare.

IX. Ipſum vocabulum προορίζειν, quo ſæpius in hac materia Apoſtolus utitur, non obſcure hanc veritatem pandit. Nam uti ὁρίζειν ſignificat certum indigitare (*Actor.* 17. 31. ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, *in Viro quem nominatim deſignavit*, & indigitavit, & *Act.* 10. 42. ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτής, *deſignatus a Deo Judex.* & *Rom.* 1. 4. ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ. *qui definitus eſt filius Dei*, qui a Deo nominatim & ſingulariter per publicam compellationem id eſſe declaratus eſt.) ita τὸ προορίζειν, de hæredibus vitæ æternæ uſurpatum, ſignificare debet, certas quaſdam perſonas veluti hæredes æterno Teſtamento inſcribere.

Diſcipulorum nomina in cœlis ſcripta.

X. Hoc eſt, quod Chriſtus diſcipulis ſuis dicebat, *Luc.* 10. 20. *Gaudete, quod nomina Veſtra ſcripta ſint in cœlis.* Ubi eos nominatim compellat,

pellat, & electionis ſuæ certiores facit: jubetque eo nomine gaudere. Quod ſane longe majus eſt, quam ſi generatim dixiſſet, Gaudete, quia Deus æterno decreto ſancivit, ſe omnes fideles beaturum cœlo, licet de vobis nominatim nihil cogitaverit. Quomodo ex ſententia adverſariorum hæc verba exponenda eſſent.

XI. Sufficere debet ad quæſtionem hanc terminandam quod Apoſtolus *Phil.* 4. 3. de Clemente cæterisque ſuis cooperariis nominatim teſtatur; *nomina* ipſorum *in libro vitæ eſſe.* Quod vix ipſa auſit impudentia ad decretum generale alicujus conditionis torquere. Nam 1. Aliud eſt *nomen perſonæ*, aliud *conditio rei.* Non inſcribit matriculæ militum aliquorum nomina, qui duntaxat decernit in genere, ſe non niſi viros fortes in militiam lecturum. 2. Conditio ſalutis non niſi una eſt, De nominibus inſcriptis libro Vitæ Scriptura ſemper loquitur in plurali. Ergo aliud eſt inſcriptio nominum, aliud determinatio alicujus conditionis. 3. Certum eſt, Apoſtolum & Scripturam, ſemper quando dicit quoſdam homines, vel quorundam nomina inſcripta eſſe libro vitæ, illos eo ipſo ſecernere ab aliis non inſcriptis. Atqui ex adverſariorum ſententia deſignatio hujus conditionis nullum actuale inter homines diſcrimen importat. Quia non obſtante decreto illo de ſervandis credentibus & obedientibus Chriſto, fieri poſſet, juxta ipſorum hypotheſes, ut nemo crederet, nemo obediret, nemo ſervaretur. 4. Magis hæc omnia ſtringunt, ſi ad originem Metaphoricæ hujus locutionis attendatur. Similitudo deſumta eſt a Catalogo & Matricula Genealogiarum, præſertim in populo Dei; cui ſingulorum ad quamque familiam pertinentium nomina inſcripta erant: & juxta quem Catalogum, tempore Jubilæi, vel alias, quando familiæ alicui hæreditas Paterna reſtituebatur, quiſque vel admittebatur vel rejiciebatur, prout nomen ipſius inibi extabat vel non extabat. Ejus rei exemplum habemus *Ezr.* 2. 61. 62. Quum poſt Captivitatem Babylonicam poſteri Chabajæ, & Kotzi & Barzillai ex Catalogis genealogicis Scripturam ſuam probare non poſſent, a Sacerdotio remoti ſunt. Eodem modo liber vitæ continet nomina eorum, qui ad familiam Dei pertinent: cui qui inſcriptus non eſt, quidquid præſumat vel prætendat, abdicabitur hæreditate.

Ut & Clementis aliorumque.

XII. Ut abſolvam, rogatos adverſarios velim, quando Apoſtolus dicit, 2 *Tim.* 2. 19. *Novit Dominus qui ſui ſunt*: & D. Jeſus, *Joh.* 13. 18. *Ego ſcio quos elegerim*; an nihil iis verbis Deo vel Chriſto vindicetur, quam quod minimus in Chriſti ſchola novit, credentes & obedientes Chriſto, eſſe Dei ac Chriſti peculium? An non grandius aliquid iſte ſermo ſonat, innuitque conſtare Deo omnium eorum, in quibus ut peculio ſuo glorificabitur, exactiſſimam rationem? Accipimus quod dant nobis adverſarii in *Compend. Socin. Cap.* 6. §. 1. *Admiſſâ infallibili omnium futurorum præſcientia, refelli non poſſe dogma Calvini de Prædeſtina-*

Omniſcientia Dei deſignationem certarum perſonarum importat.

 na-

natione, quorundam nominatim ad vitam, aliorum ad mortem. Illa autem præſcientiâ Dei tot habet teſtes, quot fecit Prophetas. Manet ergo, Electionem Dei eſſe certorum quorundam hominum deſignationem.

Deſignatio iſta facta eſt ab æterno. XIII. Deſignatio hæc facta eſt ab æterno. Uti omnia Dei conſilia in univerſum. *Nota quippe ei ſunt ab ævo omnia opera ſua. Act.* 15. 18. *Agit autem omnia ex conſilio voluntatis ſuæ. Eph.* 1. 11. Omniſque futurorum præſcientia in decreto Dei fundatur: conſequenter ab æterno apud ſeſe conſtituit, quidquid exequitur in tempore. Id ſi de omnibus Dei decretis credendum eſt, comprimis teneri debet de eximio hoc decreto, quo conſtituit gloriam ſuam revelare in æterno hominum ſtatu. Adde, quod pleniſſimam hujus rei fidem facere debet, *electos nos eſſe in Chriſto Jeſu ante jacta mundi fundamenta. Eph.* 1. 4.

Sociniana hæreſis. XIV. Atque hinc pateſcit gangræna Socinianæ hæreſeos, quæ diſtinguens inter Prædeſtinationem, quam definit decretum Dei generale de ſervandis omnibus iis, qui Chriſto conſtanter obediunt, & inter electionem, quæ ſingulorum eſt; illam quidem ab æterno eſſe dictat, hanc vero in tempore fieri, quando quis conditionem in generali Prædeſtinationis decreto contentam præſtat. Et in eo præſtantiam D. Jeſu ac partem Divinitatis ejus conſtituunt, quod ipſe nominatim ab æterno præcognitus ſit. Verum uti Petrus Chriſtum *præcognitum* ſcribit *ante jacta mundi fundamenta*, 1 *Pet.* 1. 20. ita Paulum eâdem phraſi, *nos ante jacta mundi fundamenta electos* eſſe teſtantem mox audivimus. Quod ut ad generale aliquod decretum de ſervandis ſanctis torqueamus, neque res ſinit, uti modo oſtendimus, neque verba Apoſtoli, quæ non deſcribunt electionem Sanctitatis, ut conditionis ad vitam, ſed electionem certorum quorundam hominum ad Sanctitatem; quam virtute iſtius electionis ex parte jam conſecuti, & pleniſſime porro conſecuturi erant.

Explicatur Mat. 25. 34. XV. Explicandum hic eſt, quod Servator ſe dicturum ultimi Judicii die pronunciat: *Mat.* 25. 34. *Poſſidete Regnum, quod paratum eſt vobis* ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, *a jactis mundi fundamentis.* Non dicit *ante jacta mundi fundamenta*, ut *Eph.* 1. 4. Si per parationem hanc intelligamus ipſum Dei decretum, dicendum eſt cum multis Interpretibus, phraſin hanc ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, idem valere quod πρὸ καταβολῆς κόσμου· uti ἀπ' αἰῶνος, *Act.* 15. 18. & πρὸ τῶν αἰώνων 1 *Cor.* 2. 7. idem ſunt. Conferri poſſunt ſimiles æternitatis expreſſiones *Prov.* 8. 23. מעולם, *a ſeculo*, מראש, *ab initio*, מקדמי ארץ, *ab antiquitatibus terræ.* Vel ſi malimus hæc diſtinguere, & phraſin illam a jactis mundi fundamentis ita interpretari, ut non æternitatem, ſed primam temporis antiquitatem notet; (quemadmodum ita ſumitur *Luc.* 11. 50. *Sanguis omnium Prophetarum effuſus a jacto mundi.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

mundi fundamento, id eſt, ab antiquiſſima retro antiquitate, a ſanguine Abelis incipiendo *vers* 51. & *Heb*. 4. 3.) dicemus per parationem regni, ipſum conditum cœli, qui thronus gloriæ eſt, intelligi, & electos invitari ad adeundam iſtius habitaculi hæreditatem, quod ut æternum ipſorum domicilium foret, in ipſo naſcentis mundi exordio jam creatum eſt. Et quis dubiter, quin id, quod Deus in initio creavit, ut beatum electorum habitaculum eſſet, ab æterno eum in finem ab ipſo deſtinatum ſit.

XVI. Neque præteriri debet illuſtris locus *Ap*. 13. 8. *Quorum non ſunt ſcripta nomina in libro Vitæ Agni illius mactati a jacto mundi fundamento*. Quorum verborum poſtrema ita ſunt diſpoſita, ut tripliciter cum antecedentibus jungi queant. *Primo* enim jungi poſſunt cum proxime antecedentibus, eo ſenſu ut Chriſtus dicatur *Agnus mactatus a jacto mundi fundamento*: id eſt, vel ab omni æternitate, in decreto Dei, quod certam, ut Scholaſtico utar termino, rerum futuritionem importans, facit ut res olim futuræ uti jam extantes conſiderari queant: vel a prima mundi antiquitate, non tantum in membris corporis ſui myſtici, ſed & in promiſſo Dei, in typo Victimarum, & Abelis ab invido Fratre trucidati, & denique efficacia mortis ſuæ ad primos ſe mortales extendente. Niſi enim mors Chriſti in conſummatione ſeculi ſemel obita, virtutem ſuam extendere potuiſſet ad primos ſeculi homines, *oportuiſſet Chriſtum ſæpius pati a jacto mundi fundamento. Heb*. 9. 26. Multa ſunt facta a Deo, antequam Chriſtus moreretur, quæ decenter fieri non potuiſſent, niſi facta fuiſſent intuitu mortis Chriſti ſuo tempore certo ſecuturæ: & eorum reſpectu dicitur mactatus a fundatione mundi. Imo ipſa terræ fundatio ſine intuitu mortis Chriſti facta non eſt. Nam quum manifeſtatio glorioſæ ſuæ gratiæ in homine per Chriſtum, ſummus Dei, hominem creantis, finis fuerit; fundatio terræ, ut bonis habitaculum eſſet, medii ad finem iſtum rationem obtinet. Neque conveniens Deo fuiſſet terram condere in habitaculum hominis peccatoris, niſi eadem illa terra luſtranda aliquando fuiſſet ſanguine Chriſti, ſanctificantis & glorificantis electos ſuos. Propter omnes has rationes mactatio Chriſti, & fundatio mundi non incommode junguntur. *Secundo* verba illa, *a jacto mundi fundamento* referri poſſunt ad præcedens *ſcripta ſunt*. Hoc ſenſu; quorum nomina in libro Vitæ agni illius mactati non ſunt ſcripta a jacto mundi fundamento. Quod Junio, Piſcatori, Gomaro, aliisque maximi nominis Theologis, ſimplicius viſum eſt. Sane non abſimilis trajectionis exemplum videmus *Luc*. 4. 5. Ipſeque Johannes noſter eadem hæc verba ita conſtruere comperitur, ut ea, quæ hic de Agno mactato inſerta ſunt, plane omittantur. *Ap*. 17. 8. *Quorum nomina ſcripta non ſunt in Libro vitæ a jacto mundi fundamento*. Et tunc hæc phraſis æternitatem decreti Divini notaret, quemadmodum eam explicari poſſe, paragrapho præcedente oſten-

& Ap. 13: 8.

oſtendimus. *Tertio* denique ita conſtrui verba poſſunt, ut deſignentur homines, qui a jacto mundi fundamento vixerunt, & quorum nomina libro vitæ inſcripta non ſunt. Et tum uſitatus ac maxime vulgaris iſtius phraſeos ſenſus retinebitur, ut ἀπὸ καταβολῆς κόσμου primam mundi antiquitatem notet.

& 2 Tim. 1. 9. XVII. Inquirendum quoque eſt in genuinum ſenſum dicti, quod extat 2 *Tim.* 1. 9. & quod pro æternitate electionis adduci vulgo ſolet. *Servavit nos* κατ᾽ ἰδίαν πρόθεσιν, καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, *ſecundum proprium propoſitum, & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Jeſu, ante tempora ſecularia.* Duo hic comprimis inveſtiganda ſunt. 1. Quid per *dationem gratiæ* intelligatur. 2. Quid illud valeat, *ante tempora ſecularia.* Gratia ſalvifica Novi Fœderis datur ſervandis, 1. In decreto Dei. 2. In promiſſione. 3 In actuali collatione. Decretum Dei prima eſt gratiæ Scaturigo. Promiſſio eſt manifeſtatio decreti. Actualis collatio eſt executio utriuſque. Quoniam autem fieri non poteſt, ut decretum Dei fallatur, aut promiſſio Dei fallat: is, cui boni aliquid a Deo decretum & promiſſum eſt, dationis illius tam poteſt eſſe certus, ac ſi illud actu jam poſſideret. Et propter iſtam certitudinem decreti ac promiſſionis Divinæ, bonum decretum, vel promiſſum, jam ut datum conſiderari poteſt. Planum autem eſt, non loqui hic Apoſtolum de actuali collatione. Ergo intelligi debet de datione vel in decreto, vel in promiſſione. Utra autem explicatio hic præferenda ſit, pendet ex ſenſu ſequentis phraſeos πρὸ χρόνων αἰωνίων.

Quid ſignificet, ante tempora ſecularia. XVIII. Qui per χρόνους αἰωνίους æternitatem abſolutam intelligunt, ſe ipſos refutant. Quum enim Paulus hic aliquid factum narret ante tempora ſecularia, aliquid ipſa æternitate magis æternum abſurdiſſime fingi deberet. Satius eſt, ut per tempora ſecularia intelligamus omne illud tempus, quod a condito mundo incepit (quando αἰῶνες ἐκτίσθησαν *Heb.* 9. 3.) quod inde porro fluxit, fluetque in omne ævum, ſine fine ac termino. Quid autem eſt, ante tempora ſecularia? An id, quod omne tempus antecedit, atque ita æternum eſt. Sic Theologi plerique, directe hinc concludentes æternitatem electionis noſtræ, & dationem hanc interpretantes de datione in decreto. Videndum tamen, an firmiter tueri expoſitionem illam adverſus exceptiones τῆς ἐξ ἐναντίας valeamus. Sane ipſe ſubtiliſſimus *Twiſſus, in Vindiciis Gratiæ Lib.* 1. *Part.* 1. *Digreſ.* 2. *Sect.* 4. *p.* 64. argutatur, *neceſſe non eſſe, ut quod fuit ante tempora ſecularia, ſtatim credatur fuiſſe ante omnia tempora ſecularia; ſed duntaxat ante multa tempora ſecularia, hoc eſt, ante multa ſecula.* Verum enimvero videtur vir ille Doctiſſimus, ut ſæpe, ita & nunc, nimium ſubtilitati ſuæ indulſiſſe. Si hæc ipſius interpretatio obtineat, nihil eſt, de quo non aliquando dici queat, factum illud eſſe πρὸ χρόνων αἰωνίων, ratione habita ſequentium ſeculorum. Quod eſt vim & Majeſtatem phraſeos Apoſtolicæ inſigniter

Twiſſus notatus.

elide-

elidere. Nequetantum conceſſum adverſariis vellem. Quum χρόνοι αἰώνιοι incipiant ab initio illo, quo αἰῶνες ἐκτίσθησαν, id quod πρὸ χρόνων αἰωνίων factum eſt, omnino factum videtur ante mundum conditum, & conſequenter ab æterno; niſi quid obſtet, quod nos jubeat phraſin illam reſtrictius interpretari. Neque quiſquam dubitare poteſt, quin in emphaſi ſua id valeat. Quid ni ergo in emphaſi ſua explicetur, ſi nihil ſit quod vetet? Non vetat autem, quod hic dicitur de datione gratiæ; *Nam quia Deo ſunt omnia præſentia, & certo omnino futurum eſt, quod Deus futurum decrevit; ideo dicitur Deus ab æterno feciſſe, quod ſuo tempore nobis patefit.* Quemadmodum bene obſervavit Venerabilis *Beza ad Tit.* 1. 2. Atquæ hæc dicta ſint pro iis, qui dationem hanc intelligunt de datione in decreto, & phraſin illam πρὸ χρόνων αἰωνίων ita explicant, ut idem valeat quod ab æterno.

XIX. Alii tamen Theologi exponunt de *datione* in *promiſſione*: conferentes *Tit.* 1. 2. *Ad ſpem vitæ æternæ, quam promiſit Deus mentiri neſcius* πρὸ χρόνων αἰωνίων. *Hinc videmus*, ajit Celeberrimus noſtri ſeculi interpres, *promiſſionem, quæ facta eſt in initio ſeculorum, antequam ſeculum ullum effluxiſſet, atque ita, quum nullum adhuc tempus ſeculare eſſet,* בראש דורות, *quum nondum eſſet vocata ætas ſecunda, Jeſ.* 41. 4. *dici editam ante tempora ſecularia. Ergo hic non ſolum intelligimus dationem per decretum, ſive* πρόθεσιν, *ſed etiam dationem per promiſſionem, h. e. addictionem.* Quæ data eſt nobis. *h. e. cujus gratiæ effectus nobis addictus eſt per promiſſionem, quæ fere mundo huic coæva eſt.* Hæc multo plauſibiliora ſunt iis, quæ modo ex Twiſſo audivimus. Sane ex illo ad Titum loco videtur concludi poſſe, τὸ πρὸ χρόνων αἰωνίων, non ſemper neque neceſſario abſolutam æternitatem notare. Quia enim ibi Apoſtolus de promiſſione tractat, non omnia ſecula comprehendit, ut nos abducat extra mundi creationem, ipſo Calvino obſervante, ſed initium ſeculi primi innuit, quo protoplaſtis mox a lapſu ſalutis promiſſio facta eſt, quod Belgæ noſtri quoque approbaverunt. Unde patet, non omnino abſurde eos agere, qui dationem hanc ita explicant, ut promiſſionem gratiæ, ante ullius ſeculi effluxum factam, includant. Et tunc in ſermone Apoſtolico tria hæc ordine proponerentur, primo πρόθεσις *propoſitum* Dei, quod omnis gratiæ fons eſt, tum *promiſſio* ab omni retro antiquitate facta, quam *dationis* vocabulo exprimeret, & denique actualis *collatio* & *manifeſtato* per illuſtrem adventum ſervatoris Jeſu Chriſti. Neque admodum refragari auſim, ſi quis ita dictum Apoſtoli explicet.

Quo ſenſu promiſſio vitæ facta ſit ante tempora ſecularia.

XX. Quocunque modo interpreteris, manet tamen validum in dicto Pauli loco pro æternitate electionis argumentum. Si enim *dationem* de *decreto* explices, & *ante tempora ſecularia* idem valere dicas, quod *ab æterno*; concludes directè. Et puto utrumque defendi poſſe. Nam ſane πρὸ χρόνων αἰωνίων in emphaſi ſua id valet. Neque valide opponi poteſt ex *Tit.* 1. 2. Nam diverſa ratio eſt: uno loco loquitur Apoſtolus de pro-

Promiſſio iſta æternum propoſitum ſupponit.

propoſito Dei, & datione ex propoſito; alio loco de promiſſione. Idem autem prædicatum ſæpius diverſimode explicandum eſt, juxta diverſitatem ſubjectorum. Verbi gratia, quando Petrus dicit *Act.* 15. 18. *Nota ſunt Deo* ἀπ' αἰῶνος *omnia opera ſua.* ἀπ' αἰῶνος ſine dubio notat, *ab æterno.* Nam ſi omnia opera, utique & opus primæ creationis, ante quod nihil niſi æternitas eſt. Verum quando idem dicit, *Act.* 3. 21. *Quæ locutus eſt Deus per os omnium Sanctorum Prophetarum ſuorum* ἀπ' αἰῶνος, nihil aliud iſtis verbis intelligit, quam antiquiſſimum illud retro tempus, ex quo Prophetæ fuerunt. Ita etiam nihil obſtat, quo minus πρὸ χρόνων αἰωνίων aliter explicetur 2 *Tim.* 1. 9. aliter *Tit.* 1. 2. Adde, quod difficulter refutari poſſet, qui in ipſa ad Titum Epiſtola, promiſſionem de promittendi æterno decreto cum Venerabili Beza exponeret: quanquam neceſſe non ſit eo venire. Sed demus, Apoſtolum per dationem gratiæ ante tempora ſecularia, intelligere promiſſionem in initio primi ſeculi factam; quum illius fontem dicat eſſe τὴν πρόθεσιν τοῦ θεοῦ, utique πρόθεσις illa prior fuit. Factam autem fuiſſe tum quum Deus hominem creavit, nemo, opinor, dixerit; oportet ergo, ut ab æterno ſit. Κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. *Juxta propoſitum æternum, quod fecit in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Eph.* 3. 11. Certe πρόθεσις αἰώνων eſſe debet, cujus effectus eſt, gratia data πρὸ χρόνων αἰωνίων.

Ex 2 Theſ. 2. 13. æternitas electionis adſtruitur.

XX. Addamus & aliam Pauli pericopam, quam æternitati electionis teſtimonium dare putamus. Ea extat 2 *Theſ.* 2. 13. *Nos autem debemus Deo gratias agere ſemper de vobis, Fratres dilecti a Domino, quod* εἵλετο ὑμᾶς ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν, *elegit vos Deus ab initio ad ſalutem.* Electionem illam, de qua agit Apoſtolus, diſtinguit a vocatione per Euangelium ℣. 14. Ideoque commodiſſime illam intelligimus de electione conſilii & intentionis. Eam dicit eſſe ἀπ' ἀρχῆς, hoc eſt, ab æterno. Id enim ea phraſis notare poteſt, & notat ſubinde. Quod Johannes dicit in Euangelio, ἐν ἀρχῇ ἦν. *Cap.* 1. 1. id initio primæ Epiſtolæ ſuæ dicit fuiſſe ἀπ' ἀρχῆς. Fuiſſe autem jam in principio ſignificat fuiſſe ab æterno. Nam quod jam erat בראשית, ἐν ἀρχῇ, in initio, quo omnia facta ſunt, id ut a ſe, & ab æterno extiterit, neceſſe eſt. Loquitur autem Johannes de ἀρχῇ τῶν γενομένων, quia loquitur de exiſtentia ejus, per quem mundus factus eſt, & ille quidem mundus, qui eum non agnovit, ℣. 10. ne quis cavilletur, de novo mundo gratiæ hic ſermonem eſſe. Ex collatione vero allegatorum locorum liquet τὸ ἐν ἀρχῇ, & τὸ ἀπ' ἀρχῆς idem valere. Clarius hanc ſignificationem habemus *Mich.* 5. 1. Ubi duplicem Meſſiæ egreſſum deſcribit: unum ex Betlehem, qui ſecundum carnem eſt, & nativitatem ex Maria Virgine ſignificat: alterum, qui ſecundum Spiritum eſt, & generationem ejus æternam notat, de qua dicit ומוצאותיו מקדם מומי עולם Quod LXX tranſtulerunt, καὶ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. *Et egreſſus ejus ab initio, a diebus*

ἀπ' ἀρχῆς ſignificat ab æterno.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſeculi. Quid evidentius, quam ἀπ᾽ ἀρχῆς ibi æternitatem notare? Siracides etiam *Cap.* 24. 9. nos docere poteſt, quo ſenſu Helleniſtæ hac phraſi uti ſoleant, quando hæc ut Synonyma jungit πρὸ τοῦ αἰῶνος & ἀπ᾽ ἀρχῆς. Quandoquidem ergo de electione intentionis agit Apoſtolus, contra diſtincte ab electione executionis, quæ per vocationem fit, & ἀπ᾽ ἀρχῆς æternitatem ſignificat, commode ex eo electionis æternitatem concludimus.

XXII. Rurſus hic intercedit Twiſſus, qui confidenter aſſerit, acceptionem hujus vocis ſignificatione æternitatis per univerſam Scripturam non occurrere: imo extra controverſiam ponendum arbitratur, eam in ſacris literis nunquam ita uſurpari, aut ſecundum rectam rationem ita uſurpari poſſe. *loc. cit. p.* 60. Et electionem, de qua hic ſermo, explicat de electionis externæ æxterna aliqua declaratione, putatque Apoſtolum alludere ad promiſſionem illam celebrem Adamo factam poſt lapſum, de ſemine mulieris contrituro caput ſerpentis. Extat enim (inquit) ibi loci notabilis diſcriminis inter electos & reprobos a Deo poſiti ſignificatio: *ponam inimicitiam inter te & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen ejus &c. p.* 63. Non poſſum Viri longe Doctiſſimi confidentiam non mirari. Verum quidem eſt τὸ ἀπ᾽ ἀρχῆς non ſemper in Sacris literis æternitatem notare, uti *Joh.* 8. 44. & 1 *Joh.* 3. 8. ubi pro ſubjecta materia explicari debet. Sed patet ex locis ſupra adductis, quod aliquando alium ſenſum non admittat. Neque ſpero, Virum Doctum nobis e manibus velle ſurripere ea loca, quibus omnes noſtri pro æternitate τοῦ λόγου adverſus Socinianos feliciter pugnarunt. Malo credere, ipſum ad allegata loca non attendiſſe. Tum etiam velim, ut Vir Doctiſſimus me doceat, ubi prima promiſſio gratiæ in Sacris Literis *electio* dicatur: quod non opinor ipſum unquam monſtraturum. Non licet ſignificationes cudere. Porro etiamſi in iſta promiſſione generalis aliqua commonſtratio driſcriminis inter electos & reprobos poſita ſit; non tamen credibile eſt, Apoſtolum id hic loci in animo habuiſſe, qui non agit Deo gratias propterea, quod quoſdam homines elegerit, ſed ſpecialiſſime, quod elegerit iſtos Theſſalonicenſes. Electio autem Theſſalonicenſium non poteſt ex generali illa Dei declaratione colligi; cui ſua potuiſſet conſtare Veritas, etiamſi nemo eorum, qui tunc temporis Theſſalonicam incolebant, electus foret. Concludimus ergo, receptam Theologorum explicationem fundatiſſimam eſſe.

Twiſſus iterum notatur.

XXIII. Eſt alius Vir Doctus, qui hunc Pauli locum capiendum dictat *de illo initio, quo Deus cœpit gentes adducere ad hæreditatem ſalutis, inter quas quum Theſſalonicenſes fuerint quaſi priores, dicuntur electi, ſeparati* ἀπ᾽ ἀρχῆς. *Aut etiam intelligi poteſt initium Euangelii, de quo Marc.* 1. 1. *Phil.* 4. 15. *aut ſalutis, cujus prædicatio facta eſt per Jeſum Heb.* 2. 3. *Elegit vos ab initio. Hoc eſt ab initio prædicati Euangelii, & manifeſtatæ ac annunciatæ ſalutis.* Verum hæc quoque non ſatisfaciunt. Nam. 1. Oſtendimus hic Paulum

Alius Viri Docti expoſitio examinatur.

de electione in intentione, non in executione agere. 2. Verum quidem eſt, vocem principii explicari debere, uti convenit ſubjecto illi, cui attribuitur; ſed non exiſtimo, τὸ ἀπ' ἀρχῆς abſolute poſitum, initium prædicati Euangelii, multo minus initium hæreditatis gentium, uſquam ſignificare. Neque loca allegata hoc probant. 3. Non convenit etiam cum Hiſtoria, Theſſalonicenſes fuiſſe primitias gentium ad hæreditatem ſalutis adductarum, nam Antiocheni tam in Syria quam in Piſidia, & Lyſtrenſes, & Derbenſes, & Philippenſes Euangelium jam receperant, & Apoſtoli converſionem gentium jam narraverant Fratribus Hieroſolymitanis *Act.* 15. 3. antequam Paulus Theſſalonicæ Euangelium prædicaret, uti ex Actibus Apoſtolicis liquet. Nec opinor, Virum doctum id ignoraviſſe: ideoque dixiſſe, fuiſſe Theſſalonicenſes *quaſi* priores, quæ diminuendi particula vim τοῦ ἀπ' ἀρχῆς non parum intringit. 4. Multo minus dici poteſt, Theſſalonicenſes ſeparatos fuiſſe ab initio ſalutis annuntiatæ per Jeſum, quod initium Paulus prius facit confirmatione Euangelii facta per eos, qui id ex D Jeſu audiverant, id eſt, prædicatione Apoſtolorum. *Heb.* 2. 3. Conſtat enim, Dominum Jeſum circumciſionis miniſtrum fuiſſe, neque prædicaſſe Euangelium gentilibus. Nihil ergo ſimplicius vel ſolidius videtur ea explicatione, quam ſupra dedimus.

Electio Dei eſt liberrima.

XXIV. De *æternitate* Electionis quantum ſatis eſt locuti, nunc *Libertatem* ejusdem videamus. Quæ in eo conſiſtit, quod Deus, uti Abſolutus omnium creaturarum ſuarum Dominus, ex omnibus hominibus tot elegerit, & eos elegerit, quot & quos ipſi eligere placuit; & ita quidem, ut nihil boni in ullo homine præviderit, quod electioni præſtrueretur, uti ratio, propter quam hunc potius elegerit, quam alium. Pater id. 1 Quia Scriptura liberrimam hanc Dei voluntatem pro ſuprema electionis ratione allegat. *Mat.* 11. 27. *Etiam Pater*, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου. *quia ita placuit tibi. Luc.* 12. 32. Εὐδόκησεν ὁ πατὴρ *placuit Patri dare vobis regnum.* Prolixius imprimis Apoſtolus eſt in abſoluta hac poteſtate Dei vindicanda *Rom.* 9 Ubi inter cætera commate 21. ita infit. *An non habet poteſtatem figulus in lutum, ut ex eadem maſſa faciat aliud quidem vas ad decus, aliud vero ad dedecus?* 2. Simul etiam removet Scriptura ullius boni in homine præcedaneam conſiderationem, eique liberrimum hoc & gratioſum Dei beneplacitum opponit. *Rom.* 9. 11. *Nondum enim natis pueris, quum nihil feciſſent boni vel mali, ut præſtitutum Dei, quod ſecundum electionem eſt, maneret, non ex operibus, ſed ex vocante*, &c. 2. *Tim.* 1. 9. *Non ex operibus, ſed ex præſtituto ſuo.* 3 Nulla vel fides, vel Sanctitas, vel quidquam vere bonum, conſiderari in homine poteſt, niſi collatum ex Divina gratia. *Phil.* 1. 29. *Gratis datum eſt vobis in Chriſtum credere. Eph.* 2. 8. *Fides non eſt ex vobis, Dei donum eſt.* Collatio autem hujus gratiæ non poteſt aliunde provenire, quam ex electione gratiæ, & benevolo affectu voluntatis ſuæ. Et conſequenter

Et nihil boni in homine ſupponit.

non

non poſſunt hæc bona Electioni Divinæ præſtrui. 4. Docet Scriptura diſerte, nos ad fidem, Sanctitatem, & perſeverantiam in utraque, electos eſſe: quæ quum Electionis conſequentia ſint & fructus, non poſſunt ejus præcedaneæ conditiones eſſe. *Eph.* 1. 4. *Elegit nos, ut ſimus Sancti & inculpati*, inchoate in terris, conſummate in cœlis. *Joh.* 15. 16. *Ego elegi vos, & conſtitui vos, ut fructum feratis.* Elegi ab æterno, vocavi & conſtitui præſtituto tempore. 2 *Theſ.* 2. 13. *Elegit vos Deus ab initio ad ſalutem per Sanctificationem Spiritus & fidem habitam veritati.* Electio tam ad media eſt, quam ad finem. Omnia hæc loca, & plura ſimilia, tam prolixe & ſolide adverſus Remonſtrantium exceptiones vindicata ſunt a noſtris, ut, quod addam, nihil admodum habeam. *Sed ipſa omnis boni fons eſt.*

XXV. Conſilium hoc Dei, uti Liberum, ita ab æterno quoque *immutabile* eſt. Nam 1. Immutabilitas omnibus Dei decretis generatim competit. *Jeſ.* 14. 27. *Dominus exercituum decrevit, & quis irritum faciet?* & 46. 10. *Conſilium meum ſtabit, & omnem voluntatem meam faciam. Rom.* 9. 19. *Voluntati ejus quis reſiſtet?* Dictare cum *Crellio*, intelligenda hæc eſſe de decretis Dei abſolutis, non conditionatis, eſt principium petere. Negamus enim ulla decreta Dei pendere a conditione. Si res decreta a conditione ſuſpenſa ſit, conditio ſimul decreta eſt. Nulla Crellianæ diſtinctionis in textibus mentio, nullum fundamentum eſt. Et adverſatur ratio. Si enim ullum decretum Dei mutaretur, id vel ex eo proveniret, quod Deus non vellet rem decretam effectam dare, vel quod non poſſet, vel quod poſteriores ejus curæ ſapientores forent. Quæ omnia Deo injurioſa ſunt. Regeres: vult quidem Deus, quod decrevit, fieri, ſed ſi creatura id quoque velit, cujus libertati nihil præjudicatum vult. Reſpondeo: Itane vel potentiâ vel ſapientiâ deſtitutus eſt Deus, ut nequeat cum cauſſæ ſecundæ libertate, quam ei ipſe dedit fecitque, ita concurrere, ut quod vult efficiat, libertate illa illæſâ ſalvâque? Nobis alius Deus eſt, magiſque venerandus, quam ut id de ejus potentia ſapientiaque credamus. Ipſi hic gentilium Poëtæ ac Philoſophi, qui caſtius de Diis ſuis locuti ſunt, in ruborem dare hæreticos poſſent. Ita enim apud Homerum Jupiter: *Eſt etiam immutabilis.*

—— Ὀυ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον ὐδ' ἀπατηλὸν,
Ὀυδ' ἀτελεύτητον ὅ, τι κεν κεφαλῆ κατανεύσω.
—— *nec enim mutabitur unquam*
Quod capite annuero, nec falſum fine carebit.

Et *Maximus Tyrius*, qui hæc Homeri verba adducit *Diſſert.* 29. de ſuo addit, *Diſſertatione ſequenti.* Μετατίθεσθαι γὰρ καὶ μεταγινώσκειν φρονήσει μὴ ὅτι θεῷ, ἀλλ' ὐδὲ ἀνδρὶ ἀγαθῷ. *Mutari & pœnitentia duci non Deo tantum, ſed & bono viro indignum eſt.* Et eodem fermè modo, quo nos, argumentatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

2 Specialius immutabilitatem Divinæ Electioni Scriptura adſcribit. *Rom.* 9. 11. ἵνα ἡ κατ᾽ ἐκλογὴν θεοῦ πρόθεσις μένῃ. 2 *Tim.* 2. 19. *Firmum ſtat fundamentum Dei, habens hoc ſigillum : Novit Dominus qui ſunt ſui. Jeſ.* 49. 15. 16. *An oblviſci poteſt mulier fœtus ſui, ut non miſereatur filii uteri ſui? Etiamſi hæ obliviſci poſſint, tamen ego non obliviſcar tui. En in manibus ſculpſi te. Apo.* 3 5. *Neque unquam delebo nomen ejus ex Libro Vitæ. Jeſ.* 4. 3. *Erit ut qui relictus fuerit Tzione, & reſiduus Hieroſolymis Sanctus dicatur : quisquis adſcriptus fuerit vitæ Hieroſolymis.* Vix quidquam ſuppetit adverſariis, quod ad tam diſerta loca excipiant: præter rancidas diſtinctiones ſuas, de Electione non peremtoria & peremtoria, ſimilesque, quæ & gloriæ Dei, & Scripturarum ſimplicitati adverſantur.

Quomodo quis e libro vitæ deleri poſſit ponitur.

XXVI. Dicendum autem nobis aliquid eſt ad *Pſ.* 69. 29. Ubi D. Jeſus pertinacibus gratiæ ſuæ contemptoribus, ac juratis hoſtibus ſuis Judæis, imprecatur. *Deleantur ex libro viventium, ac cum juſtis non ſcribantur.* Dubitari autem non debet, quin imprecatio hæc Domini effectum ſuum ſortita ſit. Unde conficitur, quosdam ex Libro viventium deleri. Verum multa jam hujus *Capitis.* §. 6. & 7. adduximus, quæ lucem non temnendam loco huic fœnerari queant. 1. Etenim, nihil vetat per *Librum vitæ* hic intelligere, *Catalogum viventium* in terra vita hac animali. Ex eo enim, tremendo Dei judicio, deleti ſunt improbi Judæi, quando poſtremis bellis ipſorum adverſus Romanos plurimæ eorum myriades nefandum in modum trucidatæ ſunt : quarum ſummam collegit Lipſius, *De Conſtant. Lib.* 2. *Cap.* 21. ad DUODECIES CENTENA ET QUADRAGINTA MILLIA quæ non totis ſeptem annis interfecta ſunt. 2. Per librum viventium intelligi poſſet *Liber Fœderatorum* Dei, ex quo eraſi ſunt Judæi, quum publice abdicati a Deo & rejecti ſunt; dictumque ijs eſt *Lo Ruchama*, & *Lo-Ammi* : juxta Prophetiam *Hoſeæ* 1: 6. 9 Quod factum eſt, quando ſpretum Judæis Euangelium gentibus prædicatum avidęque ab iis exceptum eſt: & miſerabiles Judæorum reliquiæ diſperſæ ſunt inter gentes. 3. Si de *Libro electionis* intelligamus, dici poteſt deletos eos eſſe ex illo libro, quoad *Scripturam, qua ſe ipſos* temere ei *inſcripſerant*, falſo gloriantes ſe caros & dilectos Dei ac Abrahæ Filios; quæ gloriatio ut vana fuiſſe ipſo facto comperiatur, juſte iis imprecatur D. Jeſus. 4. Si omnino de ipſius *Dei* in Libro electionis *Scriptura* deletio hæc intelligenda ſit; dicemus, deletionem non privativam eſſe, ſed negativam : & poſterius commatis membrum continere explicationem prioris. Sic ut deletio ſit declaratio non inſcriptionis. Id ex Hebræorum Doctoribus *Kimchius* quoque obſervavit. Qui ſcribit הפסוק כפול בענין במלות שונות. *Verſus eſt geminatus, eâdem ſententiâ variantibus vocabulis propoſitâ.* Et addit וימחו רוצה לומר שלא יכתבו בספר החיים DELEANTUR *ſignificat non ſcribantur*

in

in libro vitæ. Ex quibus apparet, perperam adverſarios ex hoc loco adverſus immutabilitatem Electionis Divinæ argumentari.

Electi electionis ſuæ certi eſſe poſſunt.

XXVII. Hæc uti apud Deum fixa eſt; ita quoque illius certam cognitionem conſequi fidelis poteſt: & ex infallibilibus gnoriſmatis ſcire ſe eſſe electum. Id ni eſſet, fruſtra fideles commonefeciſſet Petrus, ut *certi eſſe vocationem & electionem ſuam firmam facerent* 2 *Pet.* 1. 10. Hoc eſt, ut evidentibus indicijs de eo in animo ſuo perſuaſiſſimi eſſe allaborarent. Vana quoque fuiſſet illa Pauli gloriatio 1 *Theſ.* 1. 4. *Scimus, fratres dilecti, electionem veſtram a Deo.* Nam quibus indicijs Paulus id ſcire poterat de Theſſalonicenſibus, ijsdem indicijs Theſſalonicenſes id ſcire poterant de ſeipſis. Denique fieri non poſſet, ut electi pro electione ſua Deo gratias agerent in fide, niſi illius apud animum ſuum poſſent eſſe certi. Et tamen propter illam agunt Deo gratias. *Eph.* 1. 3. & ſequ.

Certitudinis illius Methodus.

XXVIII. Verum qua ratione electionis ſuæ certitudinem Fideles conſequuntur? Quis aſcendit in cœlum? Quis Divinorum decretorum & ſecretorum commentarios curioſo oculo perluſtravit? Quis in ipſum cor Dei introſpexit? Nihil quidem hic temere audendum. Cæterum quæ Deus de ſalute ſuorum ab æterno meditatus eſt, ea non fallacibus indicijs ijs in tempore declarat. Binos illis libros conceſſit, ex quibus de inſcriptione ſui in Libro vitæ, quantum ſatis eſt, queant colligere: *Librum* ſcilicet *Scripturæ*, & *Librum Conſcientiæ.* In Scripturæ Libro accuratè delineata ſunt Electionis gnoriſmata. In Conſcientiæ Libro legere quiſque poteſt, modò debitam tantæ rei diligentiam adhibeat, an illa apud ſe gnoriſmata inveniantur. Docet Scriptura indicia Electionis eſſe. 1. Efficacem per verbum & Spiritum Dei vocationem. *Rom.* 8. 30. 2. Fidem in Deum & Chriſtum. 2 *Theſ.* 2. 13. 3. Odium & Fugam mali. 2 *Tim.* 2. 19. 4. Sincerum & conſtans ſtudium Sanctitatis. *Eph.* 1. 4. 2 *Theſ.* 2. 13. Hoc probe perſpecto, cognitoque, quid vocatio efficax, quid Fides in Deum & Chriſtum, quid fuga mali, quid genuinæ pietatis ſtudium ſit; exploranda porro conſcientia eſt, an ea in ſe comperiat; ac animadverſo rem ita ſe habere, electionis ſuæ ex indubitatis illius fructibus ſecura eſſe anima fidelis poteſt. Accedit etiam non raro, quod Deus ijs beneficentiſſimi amoris blanditijs electos ſuos complectatur, ut dum ſpiritualibus illis & ineffabilibus delicijs, quas terreſtres animæ nec capiunt nec guſtant, inebriantur, non minus de electione ſua perſuaſi ſint, quam ſi ipſis Dei manibus nomina ſua inſcripta cernerent. Hæc faciunt, ut infernalibus hoſtibus ſuis, nequicquam fidei obnitentibus, inclament: דעו כי הפלה יהוח הסיד לו *Scitote ſeparatim aſſeruiſſe Jehovam ſibi eum, quem benigne accipit.* *Pſ.* 4. 4. Præſertim ſi accedat, quod tunc deeſſe non ſolet, Spiritus internum de adoptione teſtimonium, de quo *Rom.* 8. 16. quodque ſignaculi vice eſt. *Eph.* 1. 13. Qua de re poſtea uberius dicendi locus erit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Intereſt fidelium, ut ad hanc certitudinem nitantur.

XXIX. Intereſt autem Fidelium, ut ad hanc electionis ſuæ certitudinem annitantur. Nam 1. Fieri non poteſt, ut læti exultantesque in Domino vivant, quandiu hujus rei ignari ſunt. Nihil impedit, quo minus feliciter in Domino obdormiſcant, & media morte ad æternam vitam tendant, etiamſi electionis ſuæ certi non ſint. Non enim pendet ſalus noſtra ab iſta fidei πληροφορίᾳ, ſed ab unione & communione cum Chriſto, quæ ſine illa ſarta tecta manere poteſt. Verum non contingit homini, cui ſalus ſua, uti debet, cordi ac curæ eſt, in ſecuro gaudio degere, quamdiu de electione ſua dubitat. 2. Neque ad noſtrum modo ſolatium, ſed & ad gloriam Dei apprime hæc certitudo facit. Tum demum Divitias Divini amoris rite æſtimamus, & in immenſo Bonitatis ſuæ Oceano ſalutariter mergimur, quando ad primam omnis gratiæ ſcaturiginem mente laudibusque aſſurgimus: & Paulo præeunte celebramus favorem ejus, quo nos *elegit in Chriſto Jeſu, ad laudem glorioſæ gratiæ ſuæ, quo nos gratis ſibi acceptos fecit in illo dilecto. Eph.* 1. 6. 3. Imo accuratum quoque pietatis ſtudium promovet, ferventemque in ea Zelum accendit, hæc, quam prædicamus, electionis certitudo. Tantum abeſt, ut latas portas impretati & ſecuritati carnali pandat: quod nemo, niſi rectarum Dei viarum ignarus, earumve perverſor malignus, auſit aſſerere.

Quæ ſtudium pietatis valide promovet.

XXX. Hæc eſt hominis ita πληροφορηθέντος meditatio, hic ad Deum ſuum ſermo. Tune, Domine, ab æterno de me, miſello homuncione, qui minus quam nihil ſum, glorificando cogitaſti? & ego te rurſus non in oculis ſemper, non in ſinu geram? non oblecter in meditatione tui? non exclamem, *Quam pretioſæ mihi ſunt cogitationes Tuæ, o Deus fortis! quam numeroſæ ſunt ſummæ earum! Pſ.* 139. 17. Non ſinceriſſima pœnitudine ducar illius temporis, quo tot mihi horæ, dies, hebdomadæ, menſes, anni præterierunt, quibus nulla mihi ſancta & amabilis tui cogitatio incidit? Tune me ex mera caritate elegiſti ad ſalutem? Et ego te non rurſus eligam in Dominum, in Regem, in ſponſum meum, in peculium animæ meæ, in ſummas vel unicas potius delicias meas? Tune me ex tot aliis elegiſti, quos ſibimet ipſis relictos æternum manet exitium? Et ego non omni ope nitar, ut præ aliis in amore, in cultu tuo, & omnibus Sanctitatis officiis emineam? Tune me prædeſtinaſti ad Sanctitatem, tam amabilem in ſeſe, tam neceſſariam mihi, ut ſine ea nulla obtingat ſalus? & ego non in ea ambulem? Tecumne candidiſſime Veritatis Doctor ita præſumam Sophiſticari; ut finem a mediis divellens, finem ſecure mihi pollicear, uti ad eum prædeſtinato; media negligam, ad quæ non minus prædeſtinatus ſum? Tuumne propoſitnm de ſalute mea fixum ac immobile eſt? Et ego in horas muter, nunc tibi, nunc Satanæ meum addicens ſervitium? Non potius tam firmo propoſito tibi adhæream, ut mille mortes oppetere malim, quam perfide a te deſciſcere?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſcere? Non *ſtabilis* ero *& immotus, & eminens in opere tuo ſemper, quum ſciam, laborem meum non eſſe inanem in Domino?* 1 *Cor.* 15. 58. Tunc me per Spiritum certum facies de amore tuo, qui omnem intellectum ſuperat? Et ego te non omni corde, omni animo, omnibus viribus meis redamem? Tu me certum facies de ſalute mea? & ego *hanc ſpem habens non mundem me, uti Tu mundus es!* 1 *Joh.* 3. 3. Quis, harum rerum intelligens, neget, Doctrinam de Electione, uti a nobis eſt explicata, animæ piæ uberem harum & ſimilium meditationum materiam ſuppeditare? Et quis neget, in harum meditationum praxi nucleum pietatis ſanctitatisque ſitum eſſe?

Cap. V.

De VOCATIONE.

I. PRoximus Electionis æternæ fructus, principeſque Dei actus, quo deſtinata homini ſalus applicatur, eſt *Vocatio efficax.* De qua Apoſtolus *Rom.* 8. 30. *Quos prædeſtinavit, eos etiam vocavit.* Vocatio autem hæc eſt *actus, quo Electi a Deo, & Redemti per Chriſtum, a ſtatu peccati, ad communionem Dei in Chriſto, tam externe quam interne, ſuaviter invitantur, & efficaciter traducuntur.* *Vocationis definitio.*

II. Terminus *a quo* vocantur, eſt ſtatus peccati & miſeriæ, in quo poſt protoplaſtorum crimen jacent univerſi; *tenebris obſcuratam mentem habentes, & alienati a vita Dei, propter ignorantiam, quæ eſt in ipſis, per obdurationem cordis ipſorum. Eph.* 4. 18. ita enim comparatum nobiſcum eſt, ut profunda miſeriæ voragine merſi, omnemque veræ felicitatis ideam obliti & in cœno vitiorum vanitatumque hujus ſeculi ſine fine nos ac modo volutantes, ac Diabolo, cui victi palmas tetendimus, mancipati, a ſalutari Dei Chriſtique ejus communione excluſiſſimi ſimus. *Omnes peccaverunt, & deſtituuntur gloriâ Dei. Rom.* 3. 23. Ab illis autem *tenebris*, ignorantiæ, peccati, miſeriæ, *vocat nos Deus ad admirabilem lucem ſuam.* 1 *Pet.* 2. 9. *eximitque ex præſenti ſeculo malo. Gal.* 1. 4. Neque committendum unquam nobis eſt, ut priſtini nos ſtatus noſtri capiat oblivio. *Mementote, vos illo tempore fuiſſe abſque Chriſto, abalienatos a Politia Iſraëlis, extraneos quod ad pactorum promiſſiones attinet, ſpem non habentes & abſque Deo in mundo. Eph.* 2. 12. Facit hujus rei meditatio, ut profundius coram Deo, qui nos vocat, humiliemur, *Terminus a quo, eſt ſtatus peccati & miſeriæ.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

mur, Divitias glorioſæ gratiæ ejus carius æſtimemus, magisque excitemur ad ambulandum uti vocatione noſtra, & vocante nos Deo dignum eſt.

Terminus ad quem, eſt communio cum Chriſto.

III. Terminus *ad quem* vocamur, eſt Chriſtus, & communio cum ipſo. Ita enim clamat *Jeſ.* 45. 22. פנו אלי *reſpicite ad me*, vel, *inclinate vos ad me, & ſalvi eſtote omnes fines terræ.* In hac communione cum Chriſto conſiſtit myſticum illud & dulciſſimum electæ animæ cum Chriſto matrimonium, ad quod omnibus Euangelii ſui blanditiis eam invitat, & cujus nobiliſſimum Epithalamium Salomo cecinit. *Summa ſapientia ædificavit domum ſuam —— Emiſſis puellis ſuis invitat per collegia, & loca excelſa urbis, —— diverſate huc —— venite, veſcimini cibo meo, & bibite de vino meo, quod miſcui. Prov.* 9. 1. 3. 4. 5.

Ex qua fluit communio omnium bonorum Chriſti,

IV. Ex communione hac reſultat communio omnium bonorum Chriſti, tam in gratia, quam in gloria, ad quæ pariter vocamur. *Auſcultate indeſinenter mihi, & comedite bonum, atque oblectet ſe hac pinguedine anima veſtra. Inclinate aurem veſtram, & venite ad me, audite ut vivat anima veſtra: & pangam vobiſcum fœdus perpetuum, benignitates Davidis certiſſimas vobis collaturus ſum. Jeſ.* 55. 2. 3. Ita *vocat nos ad regnum ſuum & gloriam.* 1 *Theſ.* 2. 12.

& cum tota individua Trinitate,

V. Quumque a Patre & Spiritu ſuo ſeparari Chriſtus nequeat, ſimul vocamur ad individuæ Trinitatis communionem *Ut communio noſtra ſit cum Patre, & cum Filio ejus, Jeſu Chriſto.* 1 *Joh.* 1. 3. cui *communicationem Spiritus Sancti* jungit Paulus. 2 *Cor.* 13. 13. Hic autem felicitatis noſtræ apex eſt, gloriari in Deo ut noſtro; eique accinere, *Mi Deus*, dum ipſe nobis inclamat, *Mi popule. Hoſ.* 2. 23.

atque omnium electorum ſecum.

VI. Porro quandoquidem omnes electi unius ejuſdemque gratiæ participes ſunt; omnes etiam ad mutuam inter ipſos communionem vocantur. *Ut & vos communionem habeatis nobiſcum.* 1 *Joh.* 1. 3. Novi Teſtamenti Fideles cum priſcis, Gentiles cum Judæis, quibus σύσσωμοι facti ſunt *Eph.* 3. 6. in Chriſto, qui fecit τὰ ἀμφότερα ἓν, *utraque unum. Eph.* 2. 14. Imo ii, qui in terra ſunt, cum iis, qui in cœlo ſunt. *Nam omnia recollecta ſunt in Chriſto, tum quæ in cœlis ſunt, tum quæ in terra: in ipſo, inquam, in quo etiam nos in ſortem aſciti ſumus Eph.* 1. 10. 11. Atque hic eſt beatus ille ſtatus, ad quem vocatione ſancta & cœleſti invitamur, communio ſcilicet cum Chriſto, & per ipſum cum individua Trinitate, omnibusque adeo Sanctis, tam militantibus quam triumphantibus, ne Angelorem quidem Panegyri excepta, ut cum iis in omnium Dei bonorum jucundiſſima fruitione gaudeamus. Omnes quippe, qui vocationi huic morem gerunt, *acceſſerunt ad montem Zion, & civitatem Dei vivi, Hieruſalem cœleſtem, & myriadas Angelorum, conventum univerſalem, & concionem primogenitorum, qui conſcri-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſcripti ſunt in cœlis, & judicem univerſorum Deum, & Spiritus juſtorum conſummatorum, & ad novi pacti mediatorem Jeſum. Heb. 12. 22. 23. 24. Quibus rebus quid grandius dici? quid auguſtius cogitari poteſt?

VII. Fit autem ea vocatio partim *externe*, virtute ſuaſoriâ, quam moralem vocant, partim *interne*, efficacitate reali, hyperphyſicâ, vorticordiâ. Externa vocatio aliquatenus peragitur verbo *naturæ*, ſed plenius verbo *revelationis ſupernaturalis*, ſine quo omne naturæ verbum inſufficiens & inefficax eſſet. Interna ex virtute Spiritus Sancti, intus in corde operantis, procedit: & ſine ea omne externum verbum revelatum, licet objective ſufficientiſſimum, quatenus omnia ſcienda, credenda, facienda luculenter pandit, ſubjective tamen inefficax eſt, neque mortalium ullum ad communionem Chriſti adducet.

Vocatio partim externe partim interne peragitur.

VIII. Natura ipſa muta non eſt, ſed multis modis inclamat homini, ut rerum terrenarum & hujus vitæ animalis nimia cura cultuque abjecto, ad meliora, cœleſtia, æterna anhelet. Quando enim illud ſublime ſcandens, & univerſum adeo cœlum, tot ſtratum ſideribus, tot ſtellis micans, ſupra quod ſupremi numinis Thronum eſſe, omnium populorum fides præſcripſit, attentis oculis luſtrat, ingens aliquod deſiderium in ſe excitari ſentit, ut relicta hac terreſtri fæce, altum aliquando petere, in interiorem naturæ ſinum admitti, & in conſortium Deo venire liceat. Tunc juvat inter ſidera cogitationibus ſuis vagantem divitum pavimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram: non illo tantum, dico, quod egeſſit, & ſignandum monetæ dedit, ſed & illo, quod in oculto ſervat poſterorum avaritiæ. Tunc diſcit contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & tonſiles ſilvas, & derivata in domos flumina, quando totum circumit mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum, & magna ex parte opertum mari, etiam qua exſtat late ſqualidum, & aut uſtum aut rigentem, ſibi ipſe ait: Hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni dividitur? Quum te in illa vere magna ſuſtuleris, quoties videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnum aliquod agatur, equitem modo ulteriora explorantem, modo a lateribus affuſum, libebit dicere —— *It nigrum campis agmen.* Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita, ſi minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leviſque & contentus modico emicuit. Niſi adhæc admitterer, non fuerat naſci. Quid enim erat, cur in numero viventium me poſitum eſſe gauderem? Detrahe hoc inæſtimabile bonum, non eſt vita tanti, ut ſudem, ut æſtuem. O quam contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexit? Ita Naturæ liber, ita cœlorum contemplatio *Senecam* meditari ac loqui docuit. *In Præfat. Quæſt. Natur.*

Natura ipſa hominem ad cœleſtia bona quærendum invitat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Imo ad ipſam Dei Quæſtionem vocat.

IX. Verum quum eadem natura doceat, cœlis ipſis, quæ thronus Dei & opus manuum ipſius ſunt, longe præſtantiorem Deum eſſe, cœlorum & Creatorem & Regem, eâdem operâ ad communionem Dei ipſius ſupra omnia quærendam, hominem invitat. Non enim poteſt beatitudo in incolatu cœli conſiſtere, niſi quis Dei ibi conſortio & communione fruatur. Ita naturæ voce invitantur homines, *ut quærerent Deum, ſi forte palpando ipſum invenire queant. Act. 17. 27. Non enim patitur, ſe expertem eſſe teſtimonij, bona tribuendo. Act. 14. 17.* atque ita oſtendendo, ſe bonorum omnium fontem, Maximum ſimul Optimumque eſſe, cujus communio ſola perfecte beat. Ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος καὶ πάτριος ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις· ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ θεοῦ ἡμῖν συνέστηκεν· οὐδεμία δὲ φύσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν αὐτάρκης, ἐρημωθεῖσα τῆς ἐκ τούτου σωτηρίας. *Vetus igitur ſermo eſt, a majoribusque proditus inter homines, univerſa tum ex Deo, tum per Deum conſtituta fuiſſe & coagmentata: nullamque naturam ſatis inſtructam ad ſalutem eſſe poſſe, quæ citra Dei præſidium ſuæ ipſa tutelæ demum commiſſa ſit.* Auctor *Libri de mundo*, qui inter Ariſtotelis opera exſtat *Cap. 11.* quique aureis hiſce verbis concluditur: *Cujus ut ſit particeps Numinis, jam inde oportet ab initio, qui ad vitam beatam evaſurus eſt atque felicem.*

Et ſpem aliquam illius potiundi ſuppeditat.

X. Neque modo ad quærendum ſeſe Deus per naturam invitat homines, ſed & aliquam ſui potiundi ſpem ſuppeditat. Quorſum enim alias tanta longanimitate toleraret peccatores, niſi quorundam ex iis miſereri decreviſſet? Dignumne puriſſimo foret numine, mundum vanitati per humana ſcelera ſubjectum, tot jam ſeculis ſuſtentare, niſi ex humano genere quoſdam haberet, in quorum beatitudine ipſe ſe glorioſum vellet ſiſtere? *Propterea patiente animo eſt, quia non vult quemquam perire, ſed omnes ad reſipiſcentiam tendere 2 Pet. 3. 9.* Atque hæc Divinæ longanimitatis, in tota univerſi gubernatione elucentis, conſideratio, uti ſpem aliquam ſalutis ſuppeditat, Dominique noſtri *tarditas ad iram, pro ſalute duci debet.* ibid. com. 15. ita *benignitas* hæc *Dei ad reſipiſcentiam* quemvis debebat deducere. *Rom. 2. 4.*

Ad quod animæ puritatem requiri eadem natura docet,

XI. Nam & hoc natura docet, fieri non poſſe, ut quis commercio & familiaritate Dei utatur, qui non puritati Sanctitatique ex animo ſtudeat, &, uti *Marcus Antoninus* Imperator loquitur *Lib. 2. §. 5.* θεουδῆ βιῶσαι βίον *Deo ſimilem vitam vivere* allaboret; ſimile enim ſimili gaudet, eique ſe communicare geſtit. Optime *Plato de Legibus, Lib. 4.* Τίς πρᾶξις φίλη καὶ ἀκόλουθος θεῷ; Μία καὶ ἕνα λόγον ἔχουσα ἀρχαῖον, ὅτι τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον φίλον ἂν εἴη. *Quænam exercitatio amica Deo, & ad ejus imitationem compoſita eſt? Una hæc, & quæ antiquam habet rationem, quod ſimile ſimili gaudeat.* Ita naturæ ipſius voce invitatur homo ad caſtiſſimæ Puritatis ſtudium, ut Deum communione frui queat.

Paraphra-

XII. Omnia hæc paucis ſed efficaciſſime exequutus eſt Regius Vates

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tes Pſ. 19. 2. 3. 4. 5. *Cœli enarrant gloriam Dei:* Nam quum Thronus i- *ſis in Pſ. 19.*
pſius ſint, affabre ab ipſo factus, teſtantur de ejus potentia, Majeſtate, *2. 3. 4. 5.*
Opulentia, & Sanctitate, coram qua ne ſe ipſos quidem mundos fatentur: interimque præſtantia ſuâ homines invitant, ut intra ipſorum ambitum Maximi illius Optimique Numinis communione frui ſumma ope conentur. *Et opus manuum ejus indicat expanſum*: clamans, ſe non niſi verbo ejus coaptatum eſſe. *Dies ad diem eructat dictum: & nox ad noctem oſtendit ſcientiam.* Hæ tenebrarum luciſque viciſſitudines, tam exacto, tam conſtanti ordine ſibi invicem reſpondentes, ſapientiſſimum rectorem arguunt. Nullaque dies eſt, nulla nox, quin & pro ſe aliquid de Deo dicat, & atteſtetur alteri, præcedentis veluti diſcipulus, & ſequentis magiſter. *Non eſt dictum, & non ſunt ſermones, non auditur vox eorum.* Si dictum eſſet, cum dicto deſineret inſtitutio. Jam quod narrat cœlum, ſemper dicit & pariter. Si Sermones eſſent, & a rationibus cauſſiſque multa ſubtilitate deductæ ſententiæ, obſcuritas ineſſet. Si audiretur vox eorum, obtunderet nos nimio fragore. Nunc cœlum & ſemper, & clare, & ſuaviter docet. Nam licet vox ejus non audiatur, habet tamen vocem, quæ non minus fortiter animam excitare apta eſt, quam ſonus buccinæ vel tonitrui poſſet. Quandoquidem maginalia Creatoris ſui tam clare omnium oculis ingerit, ut neminem latere poſſint niſi volentem. Vel fortaſſe hic eſt ſenſus. *Non eſt ſermo, & non ſunt verba, ubi non audiatur vox eorum.* Quamvis inter ſe populi linguis differant, & Græcus Barbaros non intelligat: tamen ad omnes pariter erudiendos communis cœlis ſermo eſt. Nec quicquam præter ſocordiam obſtat, quominus alieniſſimi quique ex unius veluti Doctoris ore proficiant. בכל הארץ יצא קום, *in totam terram exivit linea eorum.* Talis eſt cœlorum inſtitutio ut præceptorum, qui pueros docent literas, figuras nimirum elementorum iis delineando. Ita cœli radiis ſuis lineas ducunt, & quaſi elementa, ex quibus inter ſe combinatis varieque junctis integer ſapientiæ liber componitur. Iſt notat קו, ut Jeſ. 28. 10. קו לקו. *Linea ad Lineam.* Ad quo non multum abludit Græcum φθόγγος, quo utitur Apoſtolus Rom. 10. 18. quod non tantummodo *ſonum*, ſed & *literam* apud *Plutarchum in Fabio* notat: quemadmodum in Lexico ſuo obſervavit *Scapula.* Neque neceſſe, ut textum hic corruptum, aut LXX קולם legiſſe aſſeramus. Et hæc quidem linea in *totam terram exivit, & in extremum orbis habitabilis vocabula eorum.* Omnes homines, ſive in habitabili ſive in deſertiſſima terra ſint, hoc Magiſtro erudiuntur. Nullus eſt orbis angulus, ubi figuræ cœli, totidem Divinarum perfectionum argumenta non cernantur. Atquæ hæc me cauſſa impulit, ut eorum ratiocinationes modo propoſuerim, qui præter Naturam Magiſtrum nullum habuerunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Naturæ tamen invitatio ad ſalutem inſufficiens eſt.

XIII. Verum hæc ad Deum quærendum per naturam invitatio, licet ſufficiat ad eorum, qui illi non auſcultant, ἀναπολογησίας *Rom.* 1: 20. non ſufficit tamen, ne quidem objective, ad ſalutem. Non enim ſuppeditat ſpem illam vivam, & nunquam pudefacientem, quæ Euangelio demum revelatur: unde gentiles *abſque ſpe in mundo* fuiſſe dicuntur. *Eph.* 2 12. Non docet veram rationem potiundi Deo, quæ præter fidem in Chriſtum nulla eſt. Non inſtruit ſufficienter de modo, quo Deum colere, eique εὐαρεστῆσαι, *grata facere* debeamus. Breviter neminem unquam hæc per naturam vocatio ad ſalutarem Dei cognitionem adduxit: neque adeo adducere potis eſt. Solum *Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem cuivis credenti. Rom.* 1. 16.

Contra quam nonnulli tam Antiqui quam recentiores diſputant.

XIV. Non impetrant a nobis aſſenſum, ſive illi Veteres ſint, quorum Catalogum texuit *Caſaubonus Exercit.* 1. *ad Apparat. Annal. Baronij*, & poſt eum *Voſſius Hiſtor. Pelag. Lib.* 3. *Part.* 3. *Theſ.* 11. ſive recentiores, qui exiſtimant, per vocationem hanc Naturæ ſine cognitione Chriſti probos ex gentilibus ad ſalutem fuiſſe deductos Putamuſque nimium naturæ tribuere eos fratrum noſtrorum, quibus ſcribere lubitum eſt: *Homines, ſi non ſponte cæcutiviſſent, acquirere potuiſſe per* τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ *cognitionem aliquam miſericordiæ Divinæ, per quam ſalutem conſequerentur, eâ ratione, quæ forte nos latet, tametſi illa* γνώσεως *deſtituta fuiſſet deſtincta notitia quorundam myſteriorum, quæ per ſe excogitare nullo modo potuerunt. Amyraldus Specim. Animad. in Exerc. de Grat. Univers. Part.* 2. *pag.* 133. Nobis certum eſt, nullam eſſe ſalutem ſine Chriſto. *Act.* 4. 12. Nullam communionem adultorum cum Chriſto, niſi per fidem in ipſum. *Eph.* 3. 17. Nullam fidem in Chriſtum, ſine illius cognitione *Joh.* 17. 3. Nullam cognitionem, niſi per prædicationem Euangelij. *Rom.* 10. 14. Nullam prædicationem Euangelij in operibus Naturæ. Eſt enim illud *myſterium tacitum a temporibus ſecularibus. Rom.* 16. 25.

Non tamen ea per naturam vocatio eſt inutilis.

XV. Quorſum ergo, inquies, hæc per Naturam vocatio? Ut de ἀναπολογησίᾳ taceam, de qua modo dixi, & qui finis quidem poteſt eſſe vocantis, non tamen vocationis: eò ſervit iſta vocatio, ut viam ſternat ulteriori, perfectiori, & magis explicitæ vocationi, quæ fit per Euangelium, & ut amplioris doctrinæ præludium ſit. Nam uti gratia ſupponit naturam, quam perficiat: ita veritates in Euangelio revelatæ ſibi pro fundamento ſubſternunt veritates natura notas. Ubi quis ſub maligna naturæ luce conſpicatus fuerit, eſſe Deum, & in illius communione ſitam eſſe beatitudinem, & omnia præ ipſo nihil eſſe, & ipſum remuneratorem eſſe ijs, qui ipſum quærunt, nec quæri fruſtra, modo viâ & ratione quæratur; is ea jam fundamenta habet, quibus ſuperædificat Euangelium, docens, quis ille Deus ſit, quo modo propitius ſit factus mortalibus in Chriſto, quâ via quæri, quâ ratione certo inveniri queat. Atque ita ea cognitio, quam natura docet, ſanctificata per Spiritum, animum inſtructiorem reddit ad eas veri-

tates

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tates amplectendas, quæ licet naturam ſuperent, naturam tamen perficiunt, tantum abeſt ut deſtruant. Accedit, quod admodum expediat fidelibus, ſub Euangelio viventibus, naturæ librum ob oculos ſemper habere. Qui & lectiones utiliſſimas ſuppetit, & continuis convitiis animos flagellat, niſi præſens ubique numen ament, colant, celebrent: quod gentiles ipſi, ut Epictetus aliique, ſuo quodam modo, fecerunt.

XVI. Accedit ergo altera vocatio, per *Verbum* Dei *ſupernaturaliter revelatum*, vel ex ipſius Dei ore immediate, uti factum eſt olim Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis aliisque; vel Mediantibus Dei Miniſtris, ſive illud viva prædicaverint voce, ſive conſignaverint ſcriptis. Huc pertinet, quod Paulus dicit *Rom.* 10. 14. *Quomodo credent ei, de quo non audierint? quomodo audient abſque prædicante?* Sunt quidem hic ſuæ partes aliquæ *Legi*, quæ convincit hominem de peccato. *Rom.* 3. 20. expergefacit ſenſum miſeriæ, expellit peccatorem ex ſe ipſo, excitat liberationis deſiderium, dictat hoc ſuſpirium: *Ærumnoſus ego homo: quis me eripiet ex iſto corpore mortis. Rom.* 7. 24. Quapropter lex in vigore ſuo omnino prædicari debet, ut *terrore Domini cognito homines ad fidem adducantur.* 2 *Cor.* 5. 11. Sed præcipuum tamen ab *Euangelio* peragitur, quod Chriſtum revelans, & omnis gratiæ ſalutisque plenitudinem in eo, blanditijs ſuis ſollicitos peccatores ad communionem Dei pellicit. Nihil eſt quod majori pollentia intimas cordis fibras penetret, quam blandiſſima illa Jeſu vox: *Venite ad me omnes, qui fatigati eſtis & onerati, & ego faciam ut requieſcatis. Mat.* 11. 28. *Qui ſitit veniat, & qui vult accipiat aquam vitæ gratis. Ap.* 22. 17. Hoc verbum eſt *potentia Dei ad ſalutem cuivis credenti. Rom.* 1. 16. Si ſola prædicaretur Lex, horrore ſuo animos ad deſperationem adactos in odium Dei, ut ſeveri peccatorum vindicis, obduraret. Sed Euangelio accedente, quod luculentam gratiæ ſpem affulgere facit, etiam perditiſſimo cuivis peccatori, modo ſibi diſplicens eam ex animo deſideret, præfracta corda mulcentur, & exardeſcunt in amorem Dei Chriſtique ejus. Ideoque nihil ſuavius, nihil carius nobis eſſe debet dulciſſimo Euangelij verbo, in quo torrentes rivi mellis & butiri ſunt. *Jeſ.* 52. 7.

Præſertim ſi accedat altera per Verbum ſupernaturaliter revelatum. tam Legis, quam Euangelij,

XVII. Verbum illud gratiæ jam inde a primo hominis peccato auditum in mundo fuit, ſed diſpenſatum multimodis. *Heb.* 1. 1. Ita tamen, ut ſeculis omnibus ſufficiens fuerit electis ad ſalutem erudiendis, juxta menſuram illam gratiæ & cognitionis, quam cuique temporis periodo providum Numen admenſum eſt. Quando parcior & obſcurior erat revelatio, minore ſcientiæ accuratione contentus Deus, ſecreta Spiritus ſui virtute electos univit Chriſto, tenuitque unitos, vinculo ferme inviſibili, quod tamen nulla vi rumpi quiret. Verum poſtquam luculentius ſeſe patefecit, ſcientiam fidemque magis expli-

Quod inde a primo peccato ſufficienter electis prædicatum eſt.

citam exigit: & uti ſuos dilucide docet, *quomodo oporteat eos ambulare & Deo placere*, ita etiam vult, *ut in eo magis excellant*. 1 *Theſ.* 4. 1.

Neque Prophetis ſolum revelatum, ſed & per eos reliquis piis.

XVIII. Non aſtipulamur iis, qui exiſtimant verbo Dei ἀγράφῳ ad ſalutem per fidem in Chriſtum eos ſolum vocatos eſſe, qui Spiritu Prophetico eminuerunt: reliquam vero Eccleſiam fuiſſe tam ruditer inſtitutam, ut ſolo legis naturæ adminiculo, abſque fidei Spiritu ad Chriſtum ignotum adducerentur. Nam inde ab Adamo Eccleſiæ ſalvandorum una & ἰσότιμος cum Prophetis fides fuit, uti communis ſalus. Non loquebatur Deus Prophetis ſolum, in uſum ipſorum privatum, ſed per Prophetas Patribus. *Heb.* 1. 1. Perfide egiſſent Prophetæ, ſi accenſam ſibi lucernam condidiſſent ſub modio; concreditumve talentum deſides involviſſent ſudario. Neque cum pietate priſcorum Patrum convenit, ut ea, quæ ipſi de promiſſo mulieris ſemine didicerant, non ſedulo & acute filiis ſuis ingererent. Ita ut de revelatione Servatoris electis ab ævo facta dubitandum non ſit: de modo menſuraque cognitionis nihil temere definiendum.

Nunquam tamen univerſaliter toti mundo.

XIX. Vocatio hæc per Euangelium nunquam univerſaliter ad omnes homines directa fuit, niſi fortaſſis in mundi ex Adamo naſcentis, vel Noacho renaſcentis, exordio. Quanquam tunc quoque de quorundam a gratia ſua ſecluſione Deus monuit; diſtinctione facta inter ſemen mulieris & ſemen ſerpentis: & Chamo dira maledictione a fratibus ſegregato, priſcoque vaticinio, de pelliciendis olim Japheti poſteris ad tentoria Semi, innuente, fore aliquamdiu Japheti nepotes a communione populi Dei alienos. Poſtea, pleriſque mortalibus ſibi relictis, Abramidis, & ne iis quidem omnibus, verbum gratiæ indulſit. Denique quum Iſraëlem ſibi vindicaſſet in populum, gentes cæteras abdicavit, ſivitque eas omnes ſuis ipſarum viis incedere. *Act.* 14. 16. Et licet ſepto intergerino confracto Apoſtoli Euangelium omni creaturæ, ſine ulla diſtinctione, annunciare juſſi ſint, tamen nunquam ita univerſaliter prædicatum fuit, quin plurimæ ſemper extiterint gentes, & adhuc extent, ad quas nulla Euangelii fama permanavit. Fruſtra ergo ſunt, qui univerſali Chriſti redemptione, & univerſali, quam vocant, objectivâ gratiâ conficta, ei ſtatuminandæ univerſalem ad Chriſtum vocationem ſimiliter confinxerunt.

Omnes quidem obligantur mandato fidei, ſed juſta methodo.

XX. Continet hæc vocatio mandatum fidei, quo omnes omnino homines, quos Deus iſtâ vocatione dignatur, jubentur in Chriſtum credere, ea via ac ratione, quæ revelata eſt in Euangelio. *Jeſ.* 45. 22. *Reſpicite ad me, & ſervemini, omnes fines terræ.* Methodus autem credendi hæc eſt: *Primo* ut quis ex animo agnoſcat omnes omnino homines, & ſe in iis, propter peccatum obnoxios eſſe condemnationi: *Tum* amplectatur principes Euangelii veritates, non dari ſalutem niſi in Chriſto, neque communionem cum Chriſto, niſi per veram ad vivam fidem: *Porro* tantam ſalutem non negligat, ſed abnegatis omnibus bonis terrenis,

reje-

rejectiſque omnibus falſis malorum remedijs, juſtitiam Chriſti unice deſideret, eum ut ſervatorem acceptet, ei ſe totum dedat, non dubitans, quin ita faciens in eo animæ ſuæ requiem inventurus ſit. Non ergo jubentur omnes & ſinguli, quibus annunciatur Euangelium, mox credere, Chriſtum pro ipſis mortuum eſſe. Hoc enim falſum eſt. Sed jubentur ea procedere methodo, quam modo delineavi, neque antea ſe conſolari morte Domini, quam agnita propria miſeria, & abnegatis præter Jeſum omnibus, ei ſe ſincere commiſerint. Non poteſt ergo ex hac communi vocatione concludi, pro quibus Chriſtus mortuus ſit. Sed hoc tantum, nullum eſſe aliud nomen datum ſub cœlo, in quo oporteat nos ſervari: & ipſo, ut ſufficienti ſervatore, omnem credentem vitam habiturum eſſe.

Externæ vocationi internam accedere neceſſe eſt.

XXI. Cæterum *externa* illa vocatio neminem ad communionem Chriſti adducet, niſi *internam*, quæ non ſuaſoriâ modo & imperativâ, ſed & operativa virtute Spiritus peragitur, comitem habeat. Eſt quædam vocatio Dei, quâ ea, quæ vocat, extare facit, eo ipſo quod vocat. Tali vocatione *vocat ea, quæ non ſunt, acſi eſſent. Rom.* 4. 17. Quando enim dixit, *Exiſtat Lux*, mox *fuit Lux. Gen.* 1. 3. Huic non abſimilis eſt vocatio illa interna Spiritus; qua de Apoſtolus ſcribit 2 *Cor.* 4. 6. *Deus qui dixit, ut in tenebris Lux ſplendeſceret, is eſt, qui ſplenduit in cordibus noſtris.* Quando autem electis, hora beatificæ viſitationis ſuæ, dicit, *Excitare qui dormis, & reſurge ex mortuis, & illuceſcet tibi Chriſtus. Eph.* 5. 14 fieri non magis poteſt, ut diutius in ſomno mortis maneant, quam fieri poterat, ut Lazarus maneret in ſepulcro, poſtquam Chriſtus ipſi dixerat, *Lazare prodi foras Joh.* 11. 43.

In qua vorticordiam virtutem ſuam Deus exerit.

XXII. Exerit hic Deus immenſam Virtutem ſuam, non minus potenter quam ſuaviter vorticordiam. Dum extrerne electis ſuis proponitur Euangelium, *dat iis oculos mentis illuminatos: ad ſciendum, quæ ſit ſpes illa vocationis ipſius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipſius in Sanctis, Eph.* 1. 18. *Aperit corda eorum, ut attendant iis, quæ dicuntur, Act.* 16. 14. facitque, *ut ſermonem accipiant cum omni alacritate. Act.* 17. 11. Inſcribit dictata ſua menti. *Jer.* 31. 33. Indit reverentiam ſui animo eorum, *Ezech.* 11. 20. Et non *vocat* ſolummodo ex tenebris ad admirabilem lucem ſuam, ſed & vocando *trahit*, non ut in ancipitis deliberationis bivio conſiſtant, ſed ut *currant poſt ipſum. Cant.* 1. 4. Nec in æquilibrio duntaxat ſtatuit, ſed *convertit*, *Jer.* 31. 18. Nec ſuadet modo, ſed perſuadet, & *fortior eſt, & prævalet. Jer.* 20. 7. Nec ſollicitat, ſed *tranſportat. Col.* 1. 13. Nec potentiâ ordinariâ, ſed illâ immenſâ, qua Chriſtum ex mortuis ſuſcitavit. *Eph.* 1. 20. Induat ſe in quam libet formam humani ingenij vertumnus, hæc totidem Divinæ in hoc negotio omnipotentiæ radios, totidem in ſuam ſuperbiam veluti jacta fulmina, fateatur neceſſe eſt.

Illibata tan-

XXIII. Ita tamen cum creatura rationali hic agit Deus, ut volunta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

men humanæ voluntatis libertate.

tis humanæ libertas illibata plane maneat : quam tantum abeſt ut hac roboris ſui ἐνεργείᾳ deſtruat, ut ex adverſo eam vindicet aſſeratque. *Indidit* quidem *cordi* Titi *proficiſcendi ſtudium*, ſed ita ut αὐθαίρετος, *ultro ac ſuâ ſponte iter ſuſciperet.* 2 *Cor.* 8. 16. Vis quidem eſt, ſed cœleſtis amoris, eò major quo ſuavior. Coactio quædam, ſed blandiſſimæ amicitiæ, eo faciens, ut anima catenis peccati ac Diaboli ſoluta, in jucundiſſima libertate delicietur. Non trahit Deus invitos & obtorto collo, ſed facit volentes *Phil.* 3. 13. tam clare veritates ſuas mentibus ingerens, ut non poſſint non aſſentiri, tam efficaciter bonitatis ſuæ deliciis voluntates demulcens, ut non poſſint eas nolle : ſed victi manus dent, & quidem lubentiſſimi, cum gaudio acclamantes, *Pellexiſti me, Jehova, & pellectus ſum, fortior fuiſti me, & prævaluiſti. Jer.* 20. 7. Hac demum victoria de diabolo triumpho, quod victum me a te exſultem. Quisquamne eſt tam tetricus, qui lubentificâ hac (ita loqui liceat) pollentiâ numinis, humanæ libertati præjudicari queratur?

Eſt enim Dei vocantis quædam πειθανάγκην.

XXIV. Nempe aliquid attentare, quod relinqueretur in ancipiti, nec perduceretur ad exitum, indignum erat potentia Dei & Majeſtate: indignum etiam erat ejus tum bonitate tum ſapientia, hominem ratione præditum ac voluntate, ita vexare ac percellere, ut in re longe maximi momenti, tamen imprudens aut invitus agat, fatali quodam & ſui neſcio inſtinctu. Vim ergo adhibet ſummam, qua vincatur ſumma naturæ corruptio : ſed vim amicam, viamque ſapientiæ, qualis naturam intelligentem ac rationalem decuit : quæ ita libenter vincitur, ut non modo non reſiſtat, quia Deo volenti convertere nihil poteſt reſiſtere : verum etiam quia, ſi reſiſteret, ſeſe infeliciſſimam arbitraretur. Hic tamen diſtinguendum inter initium vocationis, & ἀποτέλεσμα : nec non inter objectum vocationis, & terminum. Nam inito vocationis neceſſario reſiſtit homo, nec poteſt non reſiſtere, quia objectum eſt incredulus ac rebellis, & filius inobedientiæ : at in apoteleſmate neceſſario minime reſiſtit, nec poteſt jam reſiſtere, quia vocationis terminus eſt fidelis, qui victum ſeſe agnoſcit & gloriatur per obedientiam fidei. Et hæc eſt illa, quam Græci emphatico admodum vocabulo indigitant, Dei vocantis πειθανάγκη.

Breviter ad ſecus ſentientium præcipua argumenta reſpondetur.

XXV. Neque obſunt huic veritati tot, quibus invitamur, admonitiones, promiſſiones, comminationes, quæ uti nos de officio noſtro inſtruunt, ita per Spiritum intus operantem efficaces ad converſionem redduntur. Nec opponi debent Dei Chriſtique de populo nolente converti querimoniæ; quia non eſt ibi de virtute intus converſionem ipſorum moliente ſermo, quaſi illam quiverint debellare, ſed de externo verbi miniſterio, adverſus quod corda ſua improbi obdurant. Nec urgenda ſunt, quæ de contriſtato & dolore effecto Dei Spiritu alibi occurrunt. Quia diſtinguendum eſt inter operationes communes Spiritus Dei, & inter operationes ſpeciales Spiritus gratiæ : inter actiones Spiritus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ritus gratiæ morales, & hyperphyſicas : inter impulſus quoſdam debiliores ad certa virtutis pietatiſque exercitia, & grande illud molimen Spiritus intendentis converſionem alicujus electi. Contriſtant Spiritum Dei, quia carnis & Diaboli impulſibus parere malunt, quam Sacris ejus hortatibus, partim externe propoſitis per verbum, partim animo inſinuatis per conſcientiam. Dolore afficiunt Spiritum gratiæ ipſi etiam fideles, qui eo obſignati ſunt, quotieſcunque caſtis ejus monitis non obſecundant, ſed nequicquam reluctante conſcientia, in qua Thronum ſuum erexit Spiritus, a carne mundove transverſos ſe abripi patiuntur: quotieſcunque etiam ſacros illius impulſus, inſtigantes ipſos ad officium, non ea, qua par eſt, animi reverentia recipiunt, fovent, proſequuntur. Unde nihil contra invincibilem Dei intus vocantis, & converſionem ſuorum molientis efficacitatem concludi poteſt.

Finis vocationis.

XXVI. Ita nos oportet Vocationem Dei, tam Externam per Naturam & Revelationem, quam internam per Spiritum, attente conſiderare, & ſedulo auſcultare, lubenter obtemperare, ut ad communionem Dei Chriſtique adducti *celebremus laudes ejus, qui nos vocavit e tenebris ad admirandam lucem ſuam.* 1 Pet. 2. 9.

CAP. VI.

De REGENERATIONE.

Quo verbo vocamur, eodem regeneramur.

I. EOdem illo Verbo, quo ad communionem Dei Chriſtique ejus vocantur electi, regenerantur ad vitam longe excellentiorem. Ita enim Jacobus infit. *Cap.* 1. 18. *Is quia voluit, progenuit nos ſermone veritatis, ut eſſemus primitiæ quædam eorum, quæ creavit.* Conveniens itaque eſt, ut a *vocationis* meditatione ad meditationem REGENERATIONIS noſtra nos deducat Oratio.

Regeneratio plena myſterys eſt.

II. Hic autem abſtruſa omnia ſunt, plurimiſque involuta myſterijs Quis ſuæ nobis corporeæ nativitatis arcana pandet? Quis, qua ratione intra matris ſuæ viſcera ſicut lac fuſus, & tanquam caſeus coagulatus ſit, obſervate ediſſeret? Quaſi Sacro ſtupore correptus ipſe exclamabat Vates: *Celebro te, quia tremendis modis mirabiliter factus ſum : mirabilia ſunt opera tua : id quod anima mea perprobe callet. Oſſa mea non celata fuerunt tibi, ex quo factus ſum in abdito, artificioſe & quaſi Phrygionico opere confectus in imis partibus terræ. Informem maſſam meam viderunt oculi tui.* Pſ. 139. 14. 15. 16. Si autem ea, quæ ad corporis noſtri ortum vitæque hujus animalis initia attinent, tanta ſe abſcondant calligine, ut vel ſagaciſſimi cujuſque in inveſtigando ſtudium fruſtrentur : quanto reconditiora ſunt ea,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quæ Spiritualem noſtri Regenerationem abſolvunt, quam totam μυσειώδη eſſe nemo ambigit?

Attamen ad ſalutem abſolute neceſſaria.

III. Adeo tamen eſt neceſſaria, uti ſine ea nemini introitum in regnum cœlorum dari Servator aſſeruerit. *Joh.* 3. 3. 5. Digna proinde in quam inquiramus: ut, ſi forte indepti ſimus, eximias Dei Patris noſtri virtutes in auguſto hoc opere emicantes debitis laudibus celebremus, ac felicitatem noſtram rite æſtimantes, quemadmodum ea dignum eſt univerſam vitam noſtram componamus.

Ejus definitio.

IV. Definitionem ejus hanc damus. *Regeneratio eſt actio Dei Hyperphyſica, qua homini electo, Spiritualiter mortuo, nova ac Divina vita inditur, idque ex ſemine incorruptibili verbi Dei, fœcundati per immenſum Spiritus virtutem.*

Regeneratio mortem Spiritualem ſupponit.

V. Per maleſuadi venena ſerpentis *mortui* ſumus *in Adamo omnes*. 1 *Cor.* 15. 22. Hunc ſucceſſum habuere molimina ejus, qui *homicida eſt ab initio Joh.* 8. 44. ut quotquot nunc exiſtunt homines natura *mortui in lapſibus & peccatis ſint. Eph.* 2. 1. Hoc eſt. 1. A Deo ejuſque Spiritu, qui animæ noſtræ anima, & vitæ vita eſt, remotiſſime ſejuncti, ſive, ut Paulus loquitur, *alienati a vita Dei. Eph.* 4. 18. 2. Circa ſpiritualia omnia ſpiritualiter ἀναισθητοι, & veri ſenſus expertes. Neque peccatorum ſuorum molem bene librantes, quippe quæ in ipſis uti in elemento ſuo ſunt: neque miſeriam ſuam probe agnoſcentes, quippe qui *dedoluerunt. Eph.* 4. 19. neque Divinæ gratiæ ullum habentes guſtum: quippe quæ donata ipſis necdum eſt: neque ullum rerum cœleſtium deſiderium, quum earum pretium ignorent. 3. Ad omnes veræ vitæ actus prorſus inidonei. *Neque enim idonei ſumus per nos ipſos ad cogitandum quicquam, velut a nobis ipſis.* 2 *Cor.* 3. 5. Intellectus atra caligine obſeſſus, *Eph* 4. 18. *non proponit ſibi Deum*: *Pſ.* 86. 14. *non comprehendit ea, quæ ſunt Spiritus Dei, neque adeo comprehendere poteſt.* 1 *Cor.* 2. 14. Voluntas non fertur in incognita. Atque ita omnia, quæ Dei ſunt, homini animali ſordent. Et ſi aliquando quid agere videatur, quod ſpeciem aliquam actionum vitalium habeat; non procedit illud ex interno vitæ principio; ſed ſimile eſt motibus illis automaticis, quibus affabre formatæ ſtatuæ vivas mentiuntur animantes.

In qua morti malitia vividiſſima eſt.

VI. Sed ſicut cadaver aliquando verminat ex putrefactione ortis animalculis, in quibus vita conſpicitur vividiſſima, licet alterius ordinis ac ſpeciei ab illa vita, quæ antea fuit in cadavere: ita etiam in homine ſpiritualiter mortuo vita quædam eſt, ſed carnalis, infernalis, Diabolica, a vera vita longiſſime diſtans, & quæ quo vegetior eſt eo deploratiſſimæ mortis evidentius eſt indicium. Apoſtolus hanc mortem vitamque eleganter junxit. *Eph.* 2. 1. 3. *Quum eſſetis* MORTUI *in lapſibus & peccatis, ambulaſtis in iis, ut eſt* VITA *hujus mundi.* Eleganter *Philo: Alleg: Lib:* 1. mortem hanc definit: ὅταν ἡ ψυχὴ τὸν ἀρετῆς βίον θνήσκῃ, τὸν δὲ κακίας ζῇ, *quum animus virtutis vita functus,*

vitam

vitam *malitiæ degit.* Haut abſimile eſt *Macarii* illud : *Homil:* 12. Ἐπειδὴν ὁ Ἀδὰμ κακὰ ἔσχε διανοήματα καὶ λογισμοὺς, ἀπώλετο ἀπὸ τοῦ θεοῦ. οὐ λέγομεν δὲ ὅτι ἀπώλετο τὸ ὅλον καὶ ἠφανίσθη καὶ ἀπέθανεν. ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀπέθανε, τῇ δὲ ἰδίᾳ φύσει ζῇ. hoc eſt. *Adam ubi cœpit habere pravas cogitationes & commenta, periit a conſpectu Dei. Non tamen dicimus, quod prorſus interierit, & deletus ſit, & mortuus: ſed quod, quantum ad Deum, mortuus ſit; ſua tamen natura vivat.* Quod Macarius de Adamo dicit, univerſe in ſingulis locum habet. Scilicet in homine ſpiritualiter mortuo naturalis ſive animalis vita remanſit, quæ quum operoſa non ſit in bono, dupliciter operoſa eſt in malo. Intellectus ſapientiam Dei non aſſequens habet eam pro ſtultitia, 1 *Cor.* 2. 14. & quandoquidem tamen in rebus Dei ſapientiam invenire vult, ita eas inſana ſua audacia transformat, & ideis ineptientis ſuæ δοκησισοφίας conformes eſſe vel invitas cogit, ut dum impio auſu ſapientiam Dei corrigere præſumit, eam in veram ſtultitiam horrenda μεταμορφώσει commutet. Voluntas in Deo non inveniens, quo ſe oblectet, quærit id vel in creaturis extra Deum, vel, quod tetrius eſt, in ipſa ſcelerum perpetratione. Affectus excuſſis rationis habenis effuſo ruunt impetu. Corpus cum omnibus membris ſuis Thronus eſt veſanarum cupiditatum. Totusque adeo homo a Deo averſus, ſtultoque ſui amore infatuatus, ſe ipſum in idolum erigit. Sua commoda pro ſummo fine, ſua placita pro certiſſima lege habet. Hæc eſt vita animæ, quæ ζῶσα τέθνηκε, 1 *Tim.* 5. 7.

VII. Eo ſe modo habent electi antequam regenerentur. Per regenerationem autem nova ijs vita inditur: reſultans ex gratioſa unione cum Deo illiusque Spiritu. Quod enim corpori anima, id animæ Deus eſt. Porro vita illa Spiritualis conſiderari poteſt, vel ad modum *facultatis*, & in *actu primo*, quemadmodum in Scholis loqui conſuevimus; vel ad modum *operationis*, & in *actu ſecundo.* Priori reſpectu, eſt illa intrinſeca animæ conſtitutio, qua virtute Spiritus eam cum Deo unientis, apta nata eſt eas exerere actiones, quæ Deo in Chriſto gratæ ſunt: ſive actiones ejuſmodi mox ex iſto principio conſequantur, ſive inibi, uti fructus in ſemine, aliquantiſper deliteſcant. Poſteriori reſpectu, eſt illa animæ viventis actuoſitas, qua convenienter præcepto Dei & exemplo Chriſti operatur.

Regeneratio novam vitam indit.

VIII. Si ad primum illud vitæ principium attendamus, dubitandum non eſt, quin regeneratio fiat in momento. Tranſitus enim a morte ad vitam moras non patitur. Quamdui quis in ſtatu mortis ſpiritualis eſt, tam diu nondum eſt regenitus. Eo autem momento, quo incipit vivere, regignitur. Idcirco nullus ſtatus intermedius Regenitos inter & irregenitos vel cogitatione fingi poteſt, ſi regenerationem in actu primo ſumamus. Vel enim mortuus quis eſt, vel vivus; vel ſpiritum carnis & mundi, vel Spiritum Dei ſe vergentem habet;

Inter irregenitos, & regenitos in actu primo medius ſtatus non datur.

habet; vel in ſtatu gratiæ, vel in ſtatu maledictionis; vel Dei, vel Diaboli filius; vel in via ad ſalutem, vel in via ad maledictionem eſt. Intermedium hic neque datur, neque vero dari poteſt. Scriptura Sacra mortales univerſos in duos diſpeſcit ordines, *oves & hœdos: Mat.* 25: 32. omniumque inſtituta *duabus* comparat *vijs*, quarum altera, quæ lata eſt, ad interitum, altera, quæ ſtricta eſt, ad vitam ducit. *Mat.* 7. 13. 14. nemoque reperitur, quin vel huic, vel illi inſiſtat. Et quid ſi contingeret, eum, quem in ſtatu intermedio nonnulli eſſe fingunt, vita hac animali defungi, antequam plene ad vitam Spiritualem traductus eſſet, illene in cœlum aſſumeretur? atqui id non patet niſi actu regenitis. *Joh.* 3. 3. vel in tartarum detruderetur? atqui ille non niſi hœdis deſtinatus eſt, ijſque qui ad vitæ ſuæ finem in via lata ambulaverunt. Vel fortaſſis iſtiuſmodi homines in locum aliquem intermedium colligentur, ubi ab inferorum doloribus immunes, & gaudiorum cœli exſortes, neſcio qua naturali beatitudine ſe oblectabunt? Ferme uti Pontificij nonnulli Doctores, in Concilio Tridentino de infantibus ante baptiſmum defunctis agentes, hiſce cogitationum ſuaviludijs ſe ipſos paſcebant: quos ſine ſale & aceto non dimittit Auctor Hiſtoriæ illius Concilij. *Lib.* 2. *pag. mihi* 157. Aut dices fortean, nunquam contingere, ut quiſquam in ſtatu iſto intermedio moriatur. Sed cedo ejus aſſeverationis tabulas, quibus intermedijs illis de vita tam diu proroganda cautum ſit, donec cujus ſe eſſe ordinis velint declaraverint. Ergo nihil me de ea re in Scripturis legiſſe memini. Et ſi ſtatus ille intermedius tam inſolubilem cum ſalute nexum habeat, non erit ſtatus intermedius, ſed ſtatus gratiæ. Sola enim gratia eſt, cui gloriæ conſecutio infallibiliter eſt addicta. Fateor, regenerationis in actu ſecundo varios dari gradus; ſemenque ejus ſub glebis deliteſcere nonnunquam, vel etiam tenues quaſdam & initiales ac quaſi infantiles operationes exerere, plurimum perfectione differentes ab ijs operationibus, quas provectior Sanctificationis Spiritus excitat: quum tamen priores quoque illæ ex novæ vitæ fonte originem habeant ſuam, eos, qui illas exerunt, regenitis accenſendos eſſe liquidum eſt. Alterutrum enim, ut dicamus, eſt neceſſe: Vel procedunt illæ operationes, quæ intermedijs aſcribuntur ex virtute naturæ & gratia communi; & ſic nihil in illis eſt, quod non in reprobis planeque irregenitis locum habere queat: vel procedunt ex inhabitante Spiritu gratiæ, & ſic effecta regenerationis ſunt, cui novæ vitæ initia debentur.

Non dantur etiam præparationes ad Regenerationis initium.

IX. Patet hinc, non dari præparationes antecedaneas ad primum regenerationis initium. Quippe ante illud non niſi mera meriſſima mors eſt in homine regenerando. *Nos*, QUUM IN OFFENSIS MORTUI ESSEMUS, *una vivificavit cum Chriſto. Eph.* 2. 5. Et ſane Scriptura ijs ſimilitudinibus converſionem hominis deſcribit, quæ præparationes omnes planiſſime exeſſe jubent. Non nunquam novam

generationem vocat, ad quam ſane nemo quicquam de ſuo conferre poteſt: ſed quia tamen generatio Phyſica nonnullas in materia diſpoſitiones præſupponit, nequid tale in nobis imaginemur niſi a Deo, cautum eſt ſimilitudine *reſurrectionis*, in qua ex materia nullis qualitatibus præparata corpus reſtituitur: quia tamen materia certe hic locum habet, in animæ autem reſurrectione nihil plane ſuppeditatur, typus *Creationis* acceſſit, *Pſ.* 51. 12. *Eph.* 2. 10. quo novam Creaturam ex nihilo ſpirituali, quod eſt peccatum, exiſtere docetur: at vero, quia in nihilo ut aliquid non erat, quod Creationem adjuvaret & ſuſtineret, ita non erat aliquid, quod ei obſtreperet & repugnaret, peccatum autem non modo actionem Dei non ſuſcipit, ſed ei reluctatur etiam & cum eo inimicitias hoſtiliter exercet; non implebant nec abſolvebant ceteræ imagines ideam & inſtar actionis hujus admirandæ, niſi tandem *Victoria* Dei diceretur: Victoria, inquam de Diabolo cuſtodiente atrium ſuum *Luc.* 11. 22. & efficaciter operante in ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας *Eph.* 2. 2. Omnes hæ operationes Dei, quas concinno ordine alteras alteris ſuperſtruxit *Alexander Morus*, *de Victoria Gratiæ*, *Diſp.* 1. *Th.* 10. eo ſpectant, ut omnes præparationes ad Regenerationis noſtræ initium quam longiſſime excludantur.

X. Fruſtra ergo ſunt Semi-Pelagiani *Maſſilienſes*, qui contenderunt hominem ad Gratiam, qua in Chriſto renaſcimur, pervenire, per Naturalem ſcilicet facultatem, petendo, quærendo, pulſando: & in nonnullis ſaltem, antequam regenerentur, præcedere pœnitentiam quandam, ac dolorem de peccatis, & commutationem vitæ in melius, & initium fidei, & initialem Dei amorem, & deſiderium gratiæ; quos quidem conatus tanti non eſſe judicabant, ut dici poſſet, per eos nos dignos reddi gratia Spiritus Sancti, quod Pelagius & Julianus profitebantur, ſed tamen exiſtimabant, eſſe occaſionem, qua moveatur Deus, ut gratiam ſuam donet. Nempe tantam eſſe Dei miſericordiam ajebant, ut tantillum boni orſum luculento adeo præmio rependat: quemadmodum hanc eorum ſententiam eruderavit *Voſſius Hiſtor. Pelag. Lib.* 4. *Part.* 1. *Theſ.* 1. Fruſtra item ſunt *Remonſtrantes in Collatione Hagienſi*, *editionis Brandianæ p.* 302. ſcribentes: *Præcedit ergo aliquod opus hominis ſui vivificationem, nempe mortem ſuam agnoſcere, deplorare, velle, rogare, ut ex ea liberetur, vitam eſurire, ſitire, quærere. Quod omne, & plus etiam, a Chriſto exigitur in eis, quos vivificabit.* Verum abſurde hi omnes philoſophantur. 1. Etenim natura noſtra, quum mala arbor poſt guſtatam arborem vetitam facta ſit, nullus fructus vere bonos Deoque gratos proferre poteſt, nihilque agere, quo ſe præparet ad gratiam regenerationis: niſi quis peccatis ſe ad gratiam præparare cenſeatur. 2. Eos, qui quam optime ad regenerationem diſpoſiti videri poterant, ab illa tamen quam longiſſime abfuiſſe compertum eſt. Quod juvenis iſtius exemplum luculentiſſime demonſtrat, qui bonæ, uti videbatur,

Pelagianizantium ſententia refellitur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

intentionis plenus, & cœli deſiderio flagrans, & vitæ coram hominibus inculpatæ, uſque adeo ut Jeſus ipſe eum intuitus eum diligeret, non obſtantibus tamen omnibus illis diſpoſitionibus triſtis a Domino receſſit. *Marc.* 10. 21. 22. 3. Contra autem ij, in quibus nihil fuit, quod vel umbram præparationis haberet, ut publicani & meretrices, cæteros civiliter juſtos & externe religioſos præceſſerunt in Regno Dei: quippe *hi Johanni annuntianti viam Juſtitiæ non crediderunt, publicani autem & meretrices omnino crediderunt. Mat.* 21. 31. 32. 4. Denique teſtatur Deus, in primo appulſu gratiæ *inveniri ſe ab iis, qui ipſum non quærunt, & de ipſo non interrogant. Jeſ.* 65. 1. Optimè *Fulgentius, Lib.* 1. *De Verit. Prædeſt. p.* 62. *Non utique quia volumus gratiam accepimus; ſed necdum volentibus nobis gratia data eſt.*

Orthodoxi nonnulli, Præparationes ad Regenerationem admittentes, longe tamen a Pelagianizantibus abſunt.

XI. Ex noſtris quoque nonnulli fuere, qui de Præparationibus ad Regenerationem vel converſionem loquuti ſunt; ſed longe alio quam Pelagianizantes ſenſu. Conſtituerunt in Regenerandis, 1. Fractionem naturalis contumaciæ, & flexilitatem voluntatis. 2. Seriam Legis conſiderationem. 3 Conſiderationem propriorum peccatorum & offenſarum Dei. 4. Legalem metum pœnarum ac formidinem inferni, atque ita deſperationem ſuæ ſalutis reſpectu ullius rei in ſe ipſis exiſtentis. Hoc enim ordine præparationes eas recenſet *Perkinſ. Caſibus Conſc. Cap.* 5. *Quæſt.* 1. *Sect.* 1. Neque abludit *Ameſius Caſ. Conſ. Lib.* 2. *Cap.* 4. In eundem ferme ſenſum *Britanni Theologi* ſe explicuere in *Synodo Dordracena p.* 139. *Edit. Dordrac. A.* 1620. *in Folio.* 1. *Sunt quædam opera externa ab hominibus ordinarie requiſita, priuſquam ad ſtatum regenerationis aut converſionis perducantur, quæ ab iisdem quandoque libere fieri, quandoque libere omitti ſolent; ut adire Eccleſiam, audire verbi præconium, & id genus alia.* 2. *Sunt quædam effecta interna ad converſionem ſive regenerationem prævia, quæ virtute verbi Spiritusque in nondum juſtificatorum cordibus excitantur, qualia ſunt notitia voluntatis Divinæ, ſenſus peccati, timor pœnæ, cogitatio de liberatione, ſpes aliqua veniæ.* In eo autem a Pelagianizantibus differunt. 1. Quod hæc non ex natura procedere velint, ſed effecta eſſe profiteantur Spiritus Servitutis, ſibi ipſi viam ſtruentis ad actualem Regenerationem. 2. Quod nolint Deum intuitu, & motum occaſione harum præparationum, multo minus earundem merito aliquo, regenerationis gratiam largiri; ſed exiſtiment Deum ſibi ipſi hoc modo aggerem æquare, valles attollere, montes colleſque deprimere, quo planiori via ad animam illam ingrediatur. Imo addunt Theologi Britanni *Theſi* 6. *Ne electos quidem ipſos in hiſce præcedaneis ad regenerationem actibus ita ſe gerere unquam, quin propter negligentiam & reſiſtentiam ſuam poſſint juſte a Deo deſeri & derelinqui.* Vocant tamen præparationes potius ad gratiam, quam gratiæ fructus & effecta, quia putant reprobum quoque huc uſque procedere poſſe: affirmantque, *hos præcedaneos effectus, virtute verbi Spiritusque in hominum mentibus productos, rebel-*

lis voluntatis vitio ſuffocari ac penitus extingui poſſe, & in multis ſolere. ibid. Theſ. 5. Verum enimvero accuratius nos eos philoſophari opinamur, qui hæc & ſimilia in electis, non præparationes ad Regenerationem, ſed primæ Regenerationis fructus & effecta ſtatuunt: præparationes tamen ad ulteriores & perfectiores generoſioris Spiritus operationes. Etenim quum hæc vitam aliquam animæ, ad res Spirituales ſpiritualiter attendentis, ſupponant, & operationes ſint Spiritus Dei, ſanctificationem electorum molientis; non poſſumus non ea ad Spiritum gratiæ & regenerationis referre. Neque obſtat, quod ſimilia quoque, vel eadem in reprobis inveniri dicantur. Licet eadem ſint materialiter, non tamen eadem ſunt formaliter. Reprobi quoque habent aliquam cognitionem Chriſti, aliquem guſtum Divinæ gratiæ & virtutum futuri ſeculi Non tamen inde ſequitur, cognitionem Chriſti, prout in fidelibus eſt, eumque guſtum gratiæ & gloriæ, qui ipſis exhibetur, non eſſe donum Spiritus gratiæ & gloriæ. Et ſane ea, quæ memoravit Perkinſius, cæterique Britanni, in reprobis non ſunt præparationes ad regenerationem; neque ex natura rei, neque ex intentione Dei. Non prius. Nam quantacunque illa videantur, manent tamen intra ambitum mortis Spiritualis; & tantum abeſt, ut reprobi per ea ad vitam ſpiritualem diſponantur, ut e contra illis ſpiritualem vitam mentientibus actibus decepti, magis in vera morte obdurentur, ſibique ſtulte placentes, a quæſtione veræ vitæ, quam falſo ſe acquiſiviſſe putant, longius removeantur. Non poſterius. Nulla enim Dei intentio fruſtranea eſt. Aliter ergo in electis, aliter in reprobis ea omnia extare neceſſum eſt.

Diſcrimen Orthodoxorum magis eſt in verbis quam in ſenſu.

XII. Si res proprius conſideretur, comperiemus, Orthodoxos hic magis in verbis & explicandi modo, quam in ſenſu & reipſa diſcrepare. Nam vox Regenerationis ambigui ſignificatus eſt. Aliquando confunditur cum Sanctificatione, & per Regenerationem intelligitur illa Dei actio, qua homo, jam amicus Dei factus, & vita ſpirituali donatus, ex infuſis habitibus juſte ſancteque operatur. Et tunc certum eſt, eſſe quædam Spiritus effecta, quibus ſolet illos ad completæ fidei ac Sanctitatis actus præparare; præcedit enim notitia veritatum Divinarum, ſenſus miſeriæ, dolor de peccatis, ſpes veniæ, &c. antequam aliquis fiducialiter Chriſtum apprehendat, & veræ pietati operam det. Non ſolet Deus uno ſaltu hominem ſanctum facere, antequam de ſe vel Deo quicquam cogitaverit, vel ullam ſalutis ſuæ curam habuerit. Et hoc videntur velle Theologi Britanni: quando *in confirmatione ſecunda Theſeos* ita loquuntur. *Ad ſtatum juſtificationis, in quo pacem habemus apud Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, non ſolet gratia Divina homines perducere per ſubitum Enthuſiaſmum, ſed multis præviis actionibus miniſterio verbi ſubactos & præparatos.* Quibus verbis ſatis oſtendunt, ſe per regenerationem intelligere ſtatum juſtificationis paſſivæ.

Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Sed aliquando Regeneratio notat primam tranſlationem hominis e ſtatu mortis ad ſtatum vitæ ſpiritualis: quo ſenſu nos eam ſumimus. Et eo reſpectu nemo Orthodoxorum, ſi convenienter ſuis hypotheſibus loqui velit, opera præparatoria ad regenerationis gratiam ſtatuere poteſt. Vel enim ſtatueret, ea ex natura procedere; & ſic, fatentibus Orthodoxis omnibus, nil ſunt niſi opera mortua & ſplendentia peccata. Peccatis autem aliquem diſponi ad Regenerationis gratiam, nemo ſanus dixerit. Vel ſtatueret, ea procedere ex Spiritu Dei; qui ſi non aliter hactenus operetur in electis quam in reprobis, non impedit ſua illa operatione, quo minus illa opera mortuis accenſeantur. Nam reproborum actiones omnes, quantacunque auxilij Divini eminentiâ ſublimentur, peccata eſſe omnes tenent Orthodoxi. Sic Britanni Theologi *l. c. p.* 143. *Mala arbor fructus malos ſua natura proferens, prius in bonam ipſa mutetur opus habet, quam fructum ullum bonum proferat. Hominis autem nondum regeniti voluntas non modo eſt mala arbor, ſed & mortua.* Subſumo nunc, reprobi nunquam regenerantur, ergo ſemper manent malæ arbores, & nunquam alios quam malos fructus proferunt. Et ne ſic quidem in iſtiusmodi operibus poteſt præparatio ad regenerationem eſſe, ob cauſſam ſupra expoſitam. Si dicas, aliter ſe in electis habere opera hæc, quæ præparationes vocas; quæro, qua in re ſita ſit iſta diverſitas? Nihil reſponderi poteſt præter unicum illud, quod procedant a Spiritu gratiæ & vitæ. Recte ſane. Verum tum non ſunt præparationes ad primam regenerationem, ſed illius effecta. Nam Regeneratio eſt primus appulſus Spiritus gratiæ & vitæ efficaciter in electis operantis.

Fatemur tamen, mortem Spiritualem habere ſuos gradus.

XIII. Quid ergo, inquies, nullæne ad Regenerationem primam dantur diſpoſitiones præparatoriæ? Reſpondeo confidenter: nullæ. Et ſubſcribo *Fulgentio, libro de incarnat. & gratia Chriſti Cap.* 19. *Sicut in nativitate carnali omnem naſcentis hominis voluntatem præcedit operis Divini formatio; ſic in ſpirituali nativitate, quâ veterem hominem deponere incipimus.* Fateor quidem, mortem ſpiritualem ſuos habere gradus; ſed cum diſtinctione. Quod in ea privativum eſt, ſcilicet carentia vitæ Dei, æquale eſt in omnibus: neque hic magis minuſve habet locum. Sed quod poſitivum in ea eſt, videlicet pravi illi habitus, illi valde ſunt inæquales. In infantibus ſunt tantum pravi habitus connati: in adultis ſuperaccedunt alij, multis vitioſis actibus & peccandi conſuetudine acquiſiti, ac radicati. Ii rurſus in ingenti ſunt diſcrimine, prout arcana Dei diſpenſatione affectus hominum vel magis vel minus coercentur. Quamvis enim lateat in ſingulorum pectoribus quædam velut lerna malorum omne genus; tamen Deus alios indulgere vitijs, & quibuſdam veluti furijs agitari patitur: alios pudore, & legum reverentia, ac quodam honeſtatis amore tangit. Qui eo ſenſu minus procul a gratia ſanctificante abeſſe dici poſſunt, quatenus magis ei adver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

verſantur horrenda ſcelera, quam civilis & externa vitæ honeſtas. Sed tamen quantumcunque quis ante Regenerationem in honeſtate illa proceſſerit, manet nihilominus intra peripheriam mortis: in qua nulla eſt ad vitam præparatio.

Neque putamus, hominem non aliter diſpoſitum eſſe ad Regenerationem, quam lapidem,

XIV. Neque tamen cum ijs facimus, qui tam crude aſſerunt, non aliter hominem diſpoſitum eſſe ad Regenerationem quam lapis aliquis, aut irrationale animal. Sunt enim in hominis anima per naturam eæ facultates, quæ faciunt, ut habile regenerationis ſubjectum ſit; quæque in lapidibus vel brutis non reperiuntur. Hactenus homo regenerari poteſt; brutum vel lapis non poteſt. Eo ſenſu dixit *Auguſtinus, Libr. de Prædeſt. Sanct. Cap. 5. Poſſe habere fidem & caritatem naturæ eſt hominum; habere autem, gratiæ fidelium.* Quod de potentia non proxima, ſed remota intelligendum eſſe, quatenus homo natura eas facultates habet, quarum ſubjectum ſunt fides & caritas, neceſſarijs argumentis addixit *Voſſius Hiſtor. Pelag. Lib. 4. Part. 1. p.* 418.

Nec diffitemur, electos ante regenerationem privilegia quædam habere.

XV. Id tamen prætereundum in hoc negotio non eſt, Electos ante regenerationem ſuam actualem, varijs & ijs quidem præſtantiſſimis privilegijs ſupra reprobos a Deo mactari, quæ ex conſilio Dei eò deſtinata ſunt, ut regenerationi, ſuo tempore futuræ, promovendæ inſerviant. Quum enim Deus eos amplectatur amore benevolentiæ ſpecialis, juxta decretum electionis; & quum ſint redemti per Chriſtum, & in ſtatu reconciliationis cum Deo, & juſtificationis, active ſumtarum; exinde conſequitur. 1. Quod Deus eos ſæpenumero conſervet ab iis flagitiis ſceleribuſque, quæ communi humanitati repugnant, idque per auxilia quædam luminis, Theologiæ, Conſcientiæ & Civilis Honeſtatis, accedente gratiâ aliquâ intus operante, & naturalem vitioſitatem coercente. 2. Quod omnes & ſinguli, qui ad agnitionem & commumem illuminationem veritatis Euangelicæ traducti ſunt, præſerventur a peccato in Spiritum Sanctum. 3. Quod per miniſterium verbi, aliaſque operationes ſpecialis Providentiæ Dei erga ipſos, multa cœleſtis veritatis axiomata, naturali mente percepta, memoriæ itidem naturali imprimantur, quorum meditatio, mox poſtquam renati ſunt, roborandæ fidei admodum conducit. Atque ita ignorantes nobiliſſimos uniones collegerunt, quorum præſtantiam & genuinum uſum non niſi renati agnoſcunt. Quum tamen hæc ex propria ſua natura hominem non diſponant ad Regenerationem, licet ex ordinatione Dei ita ſint diſpoſita, ut regeneratio ea ſecutura certo ſit, præparationes dici non poſſunt niſi remote admodum, ac tales erunt magis intentione Dei, quam virtute rei.

Nonnunquam Spiritus, uti vita in ſemine, deliteſcit:

XVI. Poſtquam nunc per Regenerationem vitæ ſpiritualis principium animæ electæ infuſum eſt, non eodem ſemper modo & ordine circa illud Divina procedit gratia. Fieri poteſt, ut aliquamdiu Spiritus vitæ Chriſti in quibuſdam quaſi deliteſcat, (eo ferme modo, quo

vita vegetativa eſt in ſemine plantæ, aut vita ſenſitiva in ſemine animalis, aut ingenium Poëticum in Poëta nato.) ita tamen ut nullæ adhuc ex eo operationes vitales procedant. quanquam cum Chriſto veræ vitæ fonte per Spiritum ſalutariter uniti ſint. Id locum habet in infantibus electis ac renatis, quorum eſt regnum Dei, quique idcirco fidelibus & Sanctis accenſentur, licet per ætatem idonei non ſint, ut actu credant & pietati operam dent.

Aliquando operationes ſuas exerit, ſed quaſi infantiles:

XVII. Porro contingit quandoque, ut ille Spiritus novæ vitæ ſuis etiam ſe vitalibus actionibus exerat, quam primum illi, qui in infantia eum acceperunt, creſcente paulatim ætate, ſupra corpus cogitationibus ſuis aſcendere apti ſunt. Ita non ſemel obſervatum eſt, in quinquennibus ſexennibusve puerulis pietatis ac devotionis igniculos quoſdam ſcintillare, emicantes in ſanctis deſiderijs, ardentibus precatiunculis, & eximia quadam conſcientiæ teneritudine, nihil erga Deum, vel ſe, vel proximum audentis, quod Deo diſplicere edocta eſt: itemque in ſermonibus de Deo & Chriſto, ſanctæ & infucatæ caritatis plenis, & cœleſte aliquid, quod verbis non ita expreſſerim, ſpirantibus: quemadmodum Deo quandoque lubet *ab ore infantium ac lactentium fundatam laudem diſponere.* Pſ. 8. 3. Præſertim in moribundis quibuſdam puerulis, non ſine ſtupore ingenti circumſtantium, hæc animadverſa ſunt.

Quæ nonnunquam cum ætate proficiunt;

XVIII. Cæterum ne his quidem jactis fundamentis eodem ſemper modo Divina gratia ſuperædificat. Sæpe evenit, uti hoc Spiritualis vitæ principium, quod in tenerrima pueritia pro ætatis ratione, vel quandoque ſupra illam, Deo juſtam naturalium facultatum maturitatem ſingulari ſua gratia occupante, actuoſum ſe monſtraverat, una cum homine paulatim adoleſcat, ad exemplum Domini noſtri, *proficientis ſapientia, & ſtatura, ac gratia, apud Deum & homines.* Luc. 2: 52. & Johannis Baptiſtæ, qui *creſcebat, & corroborabatur Spiritu.* Luc. 1: 80. Tales in via Sanctificationis indeſinenter procedunt, ac creſcunt inſenſibiliter *in virum adultum ad menſuram plenæ ſtaturæ Chriſti.* Eph. 4: 13. Ejus rei illuſtre exemplum habemus in Timotheo, *qui a puero ſacras literas noverat.* 2 Tim. 3. 15. quique in tenera adoleſcentia, ad maximum Pauli gaudium, non fucatæ fidei, prorumpentibus ſubinde blandiſſimæ pietatis lacrymis, evidentia edebat documenta. 2 Tim. 1. 4. 5.

Aliquando ad tempus ferme ſuffocantur;

XIX. Ex adverſo contingit nonnunquam, ut illi pietatis igniculi, præſertim qui parcius in pueritia emicuerunt, neſcio quo mundanarum vanitatum ac carnalium adoleſcentiæ cupiditatum cinere obtecti, in emortuos ferme carbones abire videantur. Deceptricis illecebræ carnis, ac maleſuadi mundi venena, fallaci dulcedine non bene conſultum animum ſubeuntia, tenuia iſta pietatis initia tantum non ſuffocant: & per menſes, quandoque per annos aliquot, tam ſæve premunt, ut fruſtra advorſum niti videantur. Remanent tamen in tali-

bus

bus conſcientiæ ſubinde ſe excitantis remorſus, languentes de vita in melius efformanda deliberationes, & evanida propoſita. Donec in languidum ſe pectus inſinuante immenſa Divinæ gratiæ efficacitate, quaſi e profundo ſopore evigilent, & cum ingenti anteactæ vitæ pœnitentia, maxima ſerietate, accuratæ pietati ſtudeant, prorumpente zeli effervescentia, quæ invitam ſe ſub cinere detentam fuiſſe luculentioribus flammis demonſtrare geſtit. Hujus ſtatus inſtar in perſona ſua Auguſtinus exhibet, in aureis confeſſionum ſuarum libris.

donec languorem illum efficaciter Deus excitet.

XX. Verum non omnes electi Regenerationis gratia in infantia donantur. Sunt quos Deus e ſtatu mundano, plane Hypocritico, vel etiam profligatæ nequitiæ, jam adultos regenerat, & ſimul ac ſemel efficaciter vocat ac convertit actu ſecundo. Quales illi, ſunt qui extra Dei fœdus nati & educati, vel etiam ubi fœdus Dei viget viventes, totos ſe peccato, mundo, Diabolo, vendiderunt. Horum regenerationem ingens animi conſternatio, & mœror de peccatis, & horror Divinæ excandeſcentiæ, & incredibile gratiæ deſiderium, & de inventa in Jeſu ſalute ineffabile gaudium, & mira ſuique non ſatis potens ad miniſterium Domini alacritas, conſequi ſolent. Tale quid in commentarienſi illo obſervare eſt, de quo *Act.* 16.

Nonnulli etiam in adulta ætate ſimulac ſemel regenerentur actu primo, & convertuntur actu ſecundo.

XXI. Hinc pendet Problematis illius ſolutio, an nemo pro renato habendus ſit, qui non ſuæ Regenerationis tempus, modum ac proceſſum narrare poteſt. Nemini quidem hac in parte obtrudendum eſt palpum, uti ſibi ſecure de Regeneratione præſumere licitum eſſe autumet: ſed nec excarnificandæ ſunt conſcientæ fidelium præfracta aliqua ſcrupuloſitate. Non ſine diſtinctione negotium hoc expedietur. Varium admodum Regenerationis proceſſum eſſe mox jecimus. Qui jam adulti ex vita plane mundana ad vitam ſpiritualem traducti ſunt, illi ſane & poſſunt, & debent initium modumque tantæ ſuæ mutationis in numerato habere. Qui licet in infantia regeniti, tamen mundi vorticibus abrepti, aliquamdiu quaſi cum exitio luctati ſunt, ſed deinceps Divina excitati gratia, mundo renunciant, totoſque ſe pietati reddunt, quales *Theſ.* XVII. deſcripſimus: illi non tam primo-primæ regenerationis ſuæ initia, quam pertendentis illius actualis converſionis proceſſum, in mente ac memoria habere poſſunt, debentque. Qui vero in infantia regeniti, ſimul cum Spiritu eos vivificante adoleverunt, ij ut tranſitus ſui e vita ad mortem, tempus modumque declararent, improbe exigeretur. Sufficit, ſi non fucatis regenerationis fructibus, & conſtanti piæ vitæ tenore, ſe conſolentur, alios ædificent. Interim omnium eſt, Spiritus gratiæ in corde ſuo operationes non perfunctoria diligentia ad animum revocare: quod & glorificando Deo, nobiſpue ipſis tam conſolandis quam excitandis, apprime utile eſt.

Annemo pro renato ſit habendus, niſi qui regenerationis ſuæ proceſſum narrare novit?

XXII. Quin Regenerationis noſtræ Auctor Deus ſit, nullum po-

Regenera-

tionis Auctor Deus eſt.

teſt eſſe dubium. Ejus enim per regenerationem reddimur filij. *Quâ ex Deo nati ſunt. Joh.* 1. 12. Et hac quoque in parte *Filij Dei per gratiam* ſimilitudinem quandam habent cum eo, qui eſt *Filius Dei per Naturam*: ſervata interim ea proportione, quæ inter infinitam Domini ὑπεροχὴν, & obſcurum illius in nobis ἀποσκίασμα intercedit. Cur D. Jeſus Filius Dei vocatur? Quia a Patre *genitus* eſt. *Pſ.* 2. 7. In quo conſiſtit illa generatio Patris? In eo, quod *ſicut Pater vitam habet in ſe ipſo, ita quoque Filio dedit vitam habere in ſe ipſo. Joh.* 5. 26. Quare nos quoque in communione Chriſti, filij Dei dicimur? Quia ipſius Pater noſter Pater eſt. *Joh.* 20. 17. Quomodo Pater noſter factus eſt? *Progenuit nos. Jac.* 1. 18. 1 *Joh.* 5. 4. 18. In quo generatio illa ſita eſt? *Fecit nos conſortes Divinæ naturæ.* 2 *Pet.* 1. 4. Ita nos quoque ad ſimilitudinem ejus transformamur, neque contemnendam Sanctiſſimæ gloriæ ipſius effulgentiam acquirimus.

Chriſtus, cauſſa meritoria & exemplaris.

XXIII. Specialis autem hic Chriſti conſideratio eſt. Qui *Theologice* conſideratus, una cum Patre & Spiritu, Princeps eſt cauſa regenerationis noſtræ. Sed in conſideratione *Oeconomica* ejuſdem regenerationis cauſa eſt *meritoria* & *exemplaris*. Etenim quando diſſimulata Filij Dei Majeſtate, humana ſe forma induit, & in *ſimilitudine carnis peccatricis* venit *Rom.* 8. 3. eo ipſo meruit, ut omnes electi ſui ad auguſtam illam dignitatem filiorum Dei pervenirent; Filiorum, inquam, non per Adoptionem modo, ſed & per Generationem Spiritualem & cœleſtem. Eſt etiam Sancta illa & glorioſa vita Chriſti noſtræ novæ vitæ exemplar perfectiſſimum, cujus omnis eminentia in conformitate cum vita Chriſti conſiſtit, qui *primogenitus eſt inter multos fratres. Rom.* 8. 29. Accedit, quod Chriſtus, uti poſterior Adamus, non merito duntaxat, ſed & efficaciâ factus ſit *Spiritus vivificus.* 1. *Cor.* 15. 45. Adeo ut Regeniti non tam ipſi vivant, quam viventem in ſe Chriſtum ſentiant, agnoſcant, prædicent. *Gal.* 2. 20. *Phil.* 1. 21.

Joh. 3. 5. explicatur.

XXIV. Dignum quoque animadverſione noſtra eſt, quod de Spiritu Regenerationis Auctore concionatur Dominus, *Joh.* 3. 5. *niſi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non poteſt intrare in regnum Dei.* Quærunt hic intepretes, quid per *aquam*, quid per *Spiritum* intelligi debeat? Eſt qui per *aquam* intelligit, originem nativitatis noſtræ naturalis: conferens cum hoc loco *Jeſ.* 48. 1. Ubi Iſraëlitæ *ex aquis Jehudæ prodijſſe* dicuntur: & *Pſ.* 68. 27. *ex ſcaturigine Iſraëlis.* & tunc ſenſus eſſet, præter nativitatem illam, qua homines naſcimur, aliam adhuc requiri, qua naſcimur Filij Dei. Quod & ſimplex videtur & phraſi Scripturæ conſentaneum. Eſt qui per *aquam* intelligat *Chriſti obedientiam*: quam quidem nos regenerationis noſtræ meritoriam cauſam eſſe non dubitamus; dubitamus tamen, an unquam aquæ nomine in Scriptura veniat. Nam quæ eum in finem adducuntur *Hebr.* 10. 22. 1 *Joh.* 5. 6. 8. *Ezech.* 36. 25. id non evincunt. Per aquam ibi commo-

dius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

dius Spiritus Sanctus cum operationibus ſuis intelligi videtur: Atque ita ipſum Dominum explicare patet citato Ezechielis capite, verſu 26. Præferenda ergo eſt communis explicatio, per *aquam* & *Spiritum* unam eandemque rem intelligi: uti per Spiritum & ignem *Mat.* 3. 11. Nihil enim in ſacris literis vulgatius eſt, quam Spiritum Sanctum ſub aquarum emblemate proponi. Vide inter cætera. *Jeſ.* 44. 3. *Effundam AQUAS ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam; effundam SPIRITUM meum ſuper ſemen tuum.* Ubi prior parabolica locutio per ſubſequentem propriam explicatur.

Semen regenerationis verbum Dei.

XXV. Semen Regerationis noſtræ, eſt verbum Dei. Ita enim Petrus, 1 *Epiſt.* 1. 23. *Regeniti non ex ſemine corruptibili, ſed incorruptibili,* διὰ λόγου ζῶντος θεοῦ καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα: quod verti poteſt, *per ſermonem Dei viventis & manentis in æternum,* vel, *per ſermonem Dei viventem & manentem in æternum.* Verum neque ſemen hoc eodem ſemper modo operatur. Nam adultos quod attinet, ij renaſcuntur per verbum Dei, proponens ipſis naturalis vitæ, vel potius vivæ illius mortis, fœditatem & miſeriam, itemque præſtantiam Spiritualis iſtius vitæ, cujus Auctor, fons & exemplar Chriſtus eſt: inſtans quoque efficaciſſimis hortationibus, ut, abnegata omni cupiditate carnali, Spiritui Dei ſe fingendos formandoſque tradant. Et hoc modo verbum ijs eſt inſtrumentum morale Regenerationis, docendo & ſuadendo. Sed infantium electorum, quum doctrinæ & ſuaſionis capaces non ſint, alia ratio eſt. Si illi quoque ex ſemine verbi regeniti eſſe cenſeri debeant, intelligendum illud eſt, non de verbo externe propoſito, quod non aſſequuntur; ſed de veritatibus verbo contentis, quarum virtus per Spiritum Sanctum menti ipſorum imprimitur, quam conſequetur actualis earundem cognitio, quum adoleverint. In nemine autem efficaciter verbum operatur, niſi ſit fœcundatum virtute Spiritus. Externo verbo, internum accedere oportet, quod non minus efficax ſit illo Dei dicto, quo lucem ex tenebris oriri juſſit.

Quod propterea ſedulo legendum & audiendum eſt.

XXVI. Hoc ergo cuivis, qui non profanus ſalutis ſuæ contemtor audire vult, faciendum incumbit, ut ſedulo verbum Dei legat, audiat, meditetur, ſacris piorum cœtibus eorumque precibus aſſiduus interſit. Nam etiamſi ante regenerationem ſuam verbum Dei ſalutariter audire, legere, meditari nequeat, quî ſcit tamen, quænam gratioſæ viſitationis ſuæ futura ſit hora; quod ſacræ Scripturæ dictum, quam & cujus concionem, hyperphyſica Spiritus ſui virtute ad regenerationem ſuam efficacia redditurus ſit Dominus? Hoc docet experientia, ibi homines renaſci, ubi verbum Dei prædicatur, quod non contingit in illis orbis regionibus, quas Euangelij ſui præconio non dignatur Deus. Et etiamſi nemini aſſeverate polliceri audeamus, modo in auditione & lectione verbi perſeveret, certo fore ut renaſcatur: hoc tamen merito inculcamus, multo luculentiorem optandæ converſionis

ſionis ſpem illis affulgere : qui mediis a Deo præſcriptis quam poſſunt optime utuntur , quam ijs qui ea proterve negligunt. Ezechiele ad arida oſſa prophetante , ecce , emotio in ijs cernebatur, & accedebat Spiritus , & vivificabantur. *Ezech.* 37.7. 10.

Quo pacto media ad regenerationem præſcribi queant.

XXVII. Nemini abſurdum videatur , quod nunc de medijs ad regenerationem loquamur , qui modo omnes præparationes ad eandem præfracte rejecimus. Neminem ad ſui regenerationem conferre quicquam poſſe , abunde ſupra probatum dedimus. Jubet tamen Deus, ut quiſque *ſibi formet cor novum , & Spiritum novum Ezech.* 18. 31. Ut *evigilet a ſomno , & reſurgat ex mortuis. Eph.* 5. 14. Ut *fugiat impendentem iram. Mat.* 3. 7. Quid ergo ? Nonne homunciones ex adverſo reſponſabimus Deo , quaſi ſophiſtica ipſum noſtrâ capere & irretire valeremus ? Dicemusne, quorſum hæc nobis præcipiuntur , quorum nihil poſſumus facere ? Nunquid conſilio Dei obſtrepemus , inclamabimuſque , quandoquidem nihil ad regenerationem noſtram valemus conferre , commodiſſimum eſſe, ut ſepoſitis in ſinu manibus ſecuri expectemus, donec ipſe nos regignat ? Quid hoc eſſet aliud, quam vanis carnis noſtræ ratiocinationibus adverſus Deum, diſputare, cujus ſtultitia ſapientiſſima ſapientia noſtra ſapientior ſemper comperietur ? Quanto ſatius eſt , ut quis audiens illa Dei præcepta , videnſque ſimul propriam impotentiam ſuam , ſancte de ſe ipſo deſperare diſcat , & in mœrore , ſolicitudine , diſiderio , ac uſu mediorum patienter adventum Divinæ gratiæ expectet ?

XXVIII. Porro quando aliquis non fucato miſeriæ ſuæ ſenſu, & ſincero ſalutis ſuæ deſiderio tactus, cum Commentarienſi rogat, *quid me oportet facere , ut ſerver ? Act.* 16. 30. tunc jam incipiunt ſe piæ aliquot emotiones exerere , quæ ex interiori , ſed tenero admodum, novæ vitæ principio procedunt : quæque ſollicito fovendæ ſunt ſtudio. Quam ad rem expedit. 1. Ut frequenter , & quantum poteſt Pathetice , ob oculos ſibi ponat miſerrimam omnium irregenitorum conditionem , & quomodo ſibi quoque , in ſtatu naturæ manenti, præter æternum exitium , Divinæ gloriæ carentiam , intolerandoſque tam animi quam corporis cruciatus , nihil expectandum ſit. Idque nullo poſſe pacto evitari , ſi non ad imaginem Dei renaſcatur. 2. Ut ea conſideratione motus , omni vi ad Deum clamet , oret , inſtet, nec vociferando deſiſtat , donec gratiam ipſius impetraverit. Sæpe ſibi ſe ipſum repreſentet , quaſi jam ad extremam inferorum oram ſtantem , cum aſtante ſibi Diabolo , qui modo ſupremum annueret Numen , mox ipſum in tartarum præcipitare promtus eſt : & in illa trepidantis animi anguſtia, ardentiſſimis precibus, ſuſpiriis, lacrumis Deum fatiget , & veniam quaſi extorqueat. 3. Pergat interim in auditione, lectione, meditatione verbi Divini, expectans ulteriores Spiritus emotiones , quemadmodum ægri præſtolabantur Angelum moti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tantem aquas Betheſdæ. 4. Jungat ſe conſortijs piorum, & ex eorum inſtitutione, exemplo, precibus, in pietatis ſtudio incaleſcere allaboret.

Cap. VII.

De Fide.

I. Vitæ Spiritualis, quæ per Regenerationem electis inditur, princeps actus & ſequentium vitalium operationum ſcaturigo, Vera in Deum per Chriſtum Fides eſt: cujus naturam nunc explicatum imus. Eſt autem ea non unus aliquis ſingularis animæ actus vel habitus, neque ad unam duntaxat animæ facultatem reſtringi debet, ſed eſt aggregatum quid ex varijs actibus, ſe invicem inconfuſe permeantibus, & dulci συζυγίᾳ ſe mutuo promoventibus juvantibusque, conſtans: totius hominis mutationem importat; totius vitæ Spiritualis fons, & denique totius animæ ſancta erga Deum in Chriſto ἐνέργεια & operoſitas eſt. Ideoque ſub uno aliquo conceptu univerſus ejus ambitus vix diſtinctè comprehendi poteſt. *Fides ſalutaris plurima in ſe comprehendit.*

II. Neque mirum cuiquam videatur, quod unius virtutis Chriſtianæ nomine tot ſimul complectamur. Uti enim, quum quis vitam dicit, eo vocabulo id deſignat, quod ſe per totam animam, & ſingulas illius facultates, diffundens, corpori quoque communicatur, & ad omnes viventis actiones ſe extendit: ita quum de fide loquimur, quæ totius vitæ Spiritualis uberrima ſcaturigo eſt, id ea voce ſignificatum volumus, quod omnes facultates permeat, ijsque cum Chriſto uniendis, atque ita vivificandis, ſanctificandis, beandis, idoneum eſt. *Plane quemadmodum vita; quippe quæ Spiritualis vitæ ſcaturigo eſt.*

III. Plura ſunt, tam in *naturalibus*, quam in *moralibus*, quæ omnium ferme conſenſu per univerſam animam ſe extendunt, neque uni alicui facultati adſtringi ſeſe patiuntur. In *naturalibus* liberum arbitrium, quod qua *arbitrium* ad *intellectum*, qua *liberum* ad *voluntatem* magis refertur: adeo ut, quemadmodum *Bernardus* nonnullibi loquitur, *homo liber ſui ſit, propter voluntatem; judex ſui, propter rationem.* In *moralibus*, Imago Dei, & juſtitia originalis, quæ neque in ſolo intellectu, neque in voluntate ſola collocanda ſunt, ſed quæ utraque facultas ſuo ſibi jure vindicat. *Neque ad unam aliquam animæ facultatem adſtringi debet, non magis quam liberum arbitrium, & juſtitia originalis.*

IV Nonne omnis difficultas tolleretur, & univerſa quæ inter Theologos agitata eſt de fidei ſubjecto controverſia componeretur, ſi, quod jure poſſumus, realem intellectus & voluntatis, tam ab ani- *Quod minus mirum eſt,*

ma,

Quia facultates animæ rationalis realiter non diſtinguuntur.

ma, quam a ſe invicem, diverſitatem eſſe negaremus. Quid enim aliud intellectus eſt, quam anima intelligens & cognoſcens? Quid voluntas, quam anima volens & appetens? Neutiquam licet nobis animam concipere uti rem in ſeſe brutam & irrationalem, quæ aliâ demum re ſuperveniente intelligens & rationalis evadat. Quod quidam dicunt, intellectum ab anima derivari, quadam emanatione, vix concipi poteſt qui fiat. Etenim ſi anima in proprio ſuo & formali conceptu ratiocinandi vim non includat, non poteſt illam parere; quum fruſtra expectes a cauſſa, quod neque formaliter neque eminenter in ſe continet. Si anima per ſeſe ratiocinandi virtute polleat, nulla neceſſitas efflagitat, ut alia aliqua facultas ſuperaccedat virtuti illi, qua anima per ſeſe pollet. Similis ratio voluntatis eſt, quæ non magis, quam intellectus ab anima, realiter diſtinguitur. Sed eſt ipſa anima, quatenus a Deo apta nata eſt ad appetendum bonum. Ambæ hæ facultates, quemadmodum ab anima, ita a ſe invicem modaliter diſtinguuntur. Etenim explicari non poteſt, ſi voluntas ita ab intellectu ſecernatur, ut cœca ſit in ſe, quomodo objectum ab intellectu monſtratum ut bonum animadvertere atque ita rationaliter appetere queat. Et quare, quæſo, inter utramque reale conſtitueremus diſcrimen? An quod objectum varium ſit? Sed utriusque objectum reapſe idem eſt, ſcilicet Verum Bonum, tametſi ratio conſiderandi varia ſit. Intellectus enim Bonum quatenus Verum conſiderat. Voluntas Vero quatenus eſt Bonum ſeſe applicat. Et nonne intellectus Contemplantis & Practici objecta longe magis inter ſe diſſident? quos tamen unam eandemque animæ potentiam eſſe Philoſophi ferme conſentiunt. An quod actus ſint diverſi? Sed non omnis actuum diverſitas potentiæ diverſitatem inducit. Differt ſane ſimplex apprehenſio a judicio & diſcurſu: qui tamen ejusdem facultatis actus ſunt.

Quæ aſſertio nova in Scholis non eſt.

V. Neque nova hæc aſſertio videri debet. *Scotus* jam pridem contendit, Intellectum & Voluntatem, nec inter ſe nec ab anima diſcrepare. *In 2. diſt.* 16. *qu.* 1. *Scaliger* ſimiliter, cujus verba ex *Exercitatione* 307. §. 15. non moleſtum erit adſcribere. *Intellectus & Voluntas, etſi ſunt una res, tamen diſtinguuntur ratione. Sunt enim affectus animæ proprij, non accidentales, ſed una res cum ipſa. Sicut Unum, Bonum, Verum, ſunt affectus ipſius Entis: Una ſane res, atque eadem cum ipſo Ente. Sed & ab eo, & inter ſe diſtinguuntur per definitionem: ad hunc ſane modum. Quia in prima natura ſtatuitur ipſum ens. Quæ natura quodam modo ſe ipſam profert, atque efficit, ut ſunt Unum, Verum, Bonum. Quæ eſt alia formalitas ab illa prima formalitate. Quia eſt alia apprehenſio entis, ut eſt ens; alia, ut eſt Unum. Hoc enim ex illo ſequitur, atque ex eo naſcitur; ſed non extra ipſum. Una enim res eſt. Sic una res, Anima, Intellectus, Voluntas. Anima tamen eſſentiam dicit. Intellectus ea, eſt ipſa eſſentia, ut apprehendit. Voluntas eſt idem, quod illa eſſentia intelligens, atque extendens ſeſe ad illam rem cognitam potiundam.*

Hactenus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Hactenus Scaliger. *Durandus* opinabatur, facultates reapſe quidem ab anima differre; non tamen re ipſa differre inter ſe. Quæ opinio imprimis placet *Voſſio, de Idololatria Lib.* 3. *Cap.* 42. Quod inſtituto noſtro ſufficit. Quemadmodum ergo facultatum harum divortium faciendum non eſt, ita nihil mirum, ſi in utraque fidem collocemus.

Attamen inter actus fidei unus aliquis præcipuus eſt.

VI. Hoc interim monemus, inter eos, quos deſcripturi ſumus, actus, unum aliquem præcipuum eſſe, in quo formalem fidei eſſentiam, quatenus nos cum Chriſto unit, & juſtificat, conſiſtere exiſtimamus. Quod probe obſervandum, in negotio imprimis juſtificationis, ne quis nonnullos caritatis actus fidei praxi diverſimode implicitos, ad cauſſas juſtificationis trahat.

Neque in praxi fidei tam diſtinctus ordo eſt quam nos nobis in Theoriâ proponimus.

VII. Porro id quoque tenendum, ea quæ nos ad majorem ἀκρίβειαν diſtincte ſingula explanabimus, in ipſa fidei πράξει variis modis ſibi invicem innexa eſſe. Dum univerſa anima ſe huic operi Dei impendit, plurimæ actiones confertim ad Deum Chriſtumque tendunt, nulla certa methodo ſervata, quas ſingulas ſuo ordine digerere nec vacat nec lubet ſæpe fideli in ipſo opere occupato, imo vero quandoque nec poſſibile eſt. Expedit tamen, ut ad naturalem fidei proceſſum attendamus, quo tota illius ratio penitius nobis perſpecta ſit.

Ad fidem pertinet cognitio

VIII. Primum, quod fides vel complectitur, vel ſupponit, eſt rerum credendarum *cognitio.* Patet id contra ineptientes Pontificios. 1. Ex diſertis S. S. locis, ita de fide loquentibus, ut in ipſius conceptu ac praxi cognitionem involvi manifeſte innuant, *Jeſ.* 53. 11. *Joh.* 17. 3. col. cum *Hab.* 2. 4. *Joh.* 6. 69. 2 *Tim.* 1. 3. 2. Ex ipſius fidei natura, quæ, quum ſine dubio dicat aſſenſum veritati a Deo revelatæ præſtitum, neceſſario præſupponit cognitionem harum duarum rerum. 1. Deum aliquid revelaſſe: 2. Quidnam illud ſit, cui ut Divinitus revelato aſſentitur. Ut enim quis aſſentiri dicatur alicui veritati, quam plane ignorat, & de qua non ſcit ullum fide dignum teſtimonium extare, alienum eſt. 3. Ex modo, quo fides in electis producitur; quod fit *externe* per præconium & auditum Euangelii *Rom.* 10. 17. revelantis id, quod credi debet, cum demonſtratione veritatis ad omnem conſcientiam. 2 *Cor.* 4. 2. & *interne* per inſtitutionem Dei Patris *Joh.* 6. 45. Si ergo fides per inſtitutionem tam externam, quam internam cordi ingeneretur, oportet ut in cognitione conſiſtat. Nam proprius ac proximus inſtitutionis effectus eſt, cognitio. 4 Ex adjuncto conſequenti, quæ eſt confeſſio & ὁμολογία. *Rom.* 10. 9. 10. 1 *Pet.* 3. 15. Hæc autem ut ſine cognitione ſit, fieri non poteſt. Optime *Hilarius. Nec enim quisquam, quod non ſapit, loquitur, aut, quod loqui non poteſt, poteſt credere.*

Quæ tamen in multis admodum implicitus eſt.

IX. Fatendum equidem eſt, in hac mentium noſtrarum caligine, plurima, etiam a maxime illuminatis, ignorari: multaque, præſertim a rudioribus & pueris in Chriſto, implicitâ fide credi, quatenus in genere pro infallibili omnium credendorum principio totam Scriptu-

ram admittunt, in qua quam plurima ipſis ignorata continentur, & quatenus κυρίας Chriſtianismi δόξας amplectuntur, in quibus multæ aliæ veritates concentrantur, quæ exinde per evidentem conſequentiam deducuntur, quas credunt in ſuo fundamento. Uti Johannes de fidelibus ſcribit, eos *omnia ſcire.* 1 *Joh.* 2. 20. quia fundamentum illud fundamentorum, docente Spiritu, didicerunt, ad quod omnes ſalutares veriates reducuntur, & ex quo deducuntur. Ulterius pergam. Fieri poteſt, ut aliquis, cui parcam cognitionis portionem admenſus eſt liber bonorum ſuorum diribitor Deus, in fide tamen firmiſſimus ſit, ad martyrium uſque. Attamen hinc nequaquam ſequitur: fidem per ignorantiam melius quam per cognitionem deſcribi: vel, bene eos facere, qui ignorantiam in populo quaſi fidei & devotionis matrem fovent, contra *Col.* 3. 16. Nullo quippe modo quis poteſt credere, quod plane ignorat. *Rom.* 10. 14. Omnibusque enitendum eſt, ut fides ſua quam minime implicita, quam maxime diſtincta ſit, uti decet eos, qui ſunt πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως· *Rom.* 15. 14. Nam quo quis diſtinctius percipit in lumine Spiritus veritatem a Deo revelatam, & in ea ſplendentes Divinitatis radios, eo firmius veritatem illam credet. Ipſi illi Martyres, qui cætera rudes erant, clariſſime & diſtinctiſſime viderunt, veritates illas, pro quibus mortem oppetere non dubitabant, certiſſimas & Divinas eſſe; etiamſi fortaſſis non multum diſputare pro ijs valerent.

Summa eorum, quæ cognoſcenda ſunt.

X. Porro ea, quæ homini credituro cognitu ſunt neceſſaria, ſunt, in genere, Divinitas Scripturarum, in quam ultima fidei analyſis eſt; Specialius, ea, quæ ſalutem in Chriſto obtinendam concernunt; quæ ſummatim ad hæc tria capita reduci poſſunt. 1. Ut cognoſcas, te per peccatum abalienatum eſſe a vita Dei, & *poſteriorem factum gloria Dei Rom.* 3. 23. neque fieri poſſe, ut vel ipſe te, vel Angelus e Cœlo, vel ulla in mundo creatura, imo ne tota quidem creaturarum univerſitas, ex hac miſeriæ abyſſo extractum in felicem ſtatum reſtituat. 2. Ut cognoſcas Chriſtum Dominum, *plenum gratia & veritate Joh.* 1. 14. qui eſt unicum illud nomen ſub cœlo datum, quo poſſimus ſalvari. *Act.* 4. 12. & in cujus cognitione æterna conſiſtit vita *Joh.* 17. 3. 3. Ut cognoſcas, neceſſarium eſſe, ſi ſalutem in Chriſto obtinere vis, ut Chriſto uniaris per Spiritum & Fidem, eique te non juſtificandum modo, ſed & ſanctificandum, & ſuo arbitratu regendum, tradas, *probans quæ ſit voluntas Dei, bona illa, placens, ac perfecta. Rom.* 12. 1.

Cognitioni neceſſe eſt accedere aſſenſum.

XI. *Cognitioni* huic *aſſenſus* accedat oportet, qui *ſecundus* fidei actus eſt, quo quis ut vera recipit & agnoſcit ea, quæ cognoſcit; *recipiens teſtimonium Dei,* atquè ita *obſignans Deum eſſe veracem. Joh.* 3. 33. Aſſenſus imprimis fundatur in infallibili veracitate de ſe ac Filio ſuo teſtificantis Dei. 1 *Joh.* 5. 9. 10. Cui teſtimonio in Scripturis revelato, & Divinitatis ſuæ radios quaquaverſum ſpargenti, non minus tuto fidelis innititur, quam ſi ipſe rebus omnibus ijs præſens interfuiſſet. Quando enim

anima,

anima, colluſtrata Spiritus luce, Divinas illas veritates cernit, & in iis eximiam quandam θεοπρέπειαν, & ſapientiſſimum ac indivulſum omnium nexum, non poteſt non aſſentiri veritati tot argumentis ſe ingerenti: ſed tam ſecure id, quod ita cognoſcit, pro certo admittit, quaſi ipſa ſuis id oculis vidiſſet, vel manibus palpaſſet, vel in tertium ſublimata cœlum ex ipſius Dei ore ἀμέσως audiviſſet. Quicquid ogganniat τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, quicquid contra argutentur vani Sophiſtæ, licet fortaſſis non omnibus objectionibus diluendis idonea ſit, perſiſtit tamen in veritatis hujus agnitione, quam clare nimis vidit, & certo nimis ex ore Dei audivit, quam ut ab ea ullis ſe ſophiſmatibus abduci patiatur. *Neque enim*, inquit, *arte compoſitas fabulas ſectata ſum, quum credidi Domini noſtri Jeſu Chriſti potentiam & adventum*, ſed *in Spiritu* ἐπόπτης *fui* τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος, & *vocem ejus cœlitus audivi*. 2 *Pet*. 1. 16. 18. Atqui ita fidei adeſt ὑπόστασις & ἔλεγχος *Heb*. 11. 1. & πληροφορία. *Rom*. 4. 21. De quarum vocum ſignificatu non inutile erit quædam monere.

XII. Non ſemel de πληροφορίᾳ loquitur Apoſtolus. πληροφορίαν συνέσεως dicit *Col*. 2. 2. & πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος *Heb*. 6. 11. & πληροφορίαν πίστεως *Heb*. 10. 22. Juxta etymologiam notat illa vox *plenam lationem*, metaphora, uti videtur, a navibus deſumta, quum ventis implentur vela ſecundis. Atque ita hic ſignificaret animi, a Spiritu ſancto propulſi, ad aſſenſum perceptæ veritatis vehementem inclinationem. Præſtantiſſimus Græcæ linguæ Magiſter Heſychius explicat per βεβαιότητα, *firmitatem*. Atque eo ſignificatu πληροφορία πίστεως nihil aliud eſt quam στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, uti has phraſes alternat Apoſtolus *Col*. 2. 2. 4. & πεπληροφορημένα πράγματα ſunt *negotia*, *de quibus plena fides facta Luc*. 1. 1. Tam firmum ergo eſſe opportet in fideli Divinæ veritatis aſſenſum. *Fidei ineſt πληροφορία*

XIII. Ἐμφατικώτατον etiam ὑποστάσεως vocabulum eſt, quo de fide loquens utitur Apoſtolus *Heb*. 11. 1. Neque Latini vocem ullam habent, quæ hujus vim omnem exprimere ſufficiat. 1. ὑπόστασις notat *exiſtentiam*, ſive, ut non nemo ex veteribus dixit, *extantiam* rei, quo ſenſu Philoſophi dicunt τὰ πρός τι *relata* habere ὑπόστασιν, hoc eſt, *eſſe revera*, non autem eſſe τῆς ἡμετέρας διανοίας ἀναπλάσματα, *mentis noſtræ figmenta*. Et ſane id facit fides, ut res ſperata, quæ actu nondum extat, extet tamen in mente fidelis, qui tam firmiter promiſſionibus Dei aſſentitur, quaſi rem promiſſam jam præſentem haberet, Hoc *Chryſoſthomus* in animo habuit, quando hunc locum ita interpretatur. ἡ ἀνάστασις οὐ παραγέγονεν, οὐδέ ἐστιν ἐν ὑποστάσει, ἀλλ' ἡ ἐλπὶς ὑφίστησιν αὐτὴν ἐν ἡμετέρᾳ ψυχῇ. *Reſurrectio nondum exiſtit in ſe, ſed ſpes* (dicamus nos fides) *eam ſiſtit & extantem facit in anima noſtra*. Feliciſſime idem expreſſit *Scholiaſtes Græcus*, cujus verba *Beza* adduxit. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐν ἐλπίσιν ἀνυπόστατά ἐστιν, ὡς τέως μὴ παρόντα, ἡ πίστις οὐσία τις αὐτῶν καὶ ὑπόστασις γίνεται, εἶναι αὐτὰ καὶ παρεῖναι τρόπον τινὰ παρασκευάζουσα, διὰ τοῦ πιστεύειν εἶναι. *Quoniam enim quæ ſunt in expectatione poſita, eſſentiæ ſunt expertia, utpote quæ nondum extent, fides eſt quæ-* *Et ὑποστάσις.*

 dam

dam ipſorum ſubſtantia & eſſentia quod efficiat quadantenus ut extent, atque adeo ut ſint præſentia, eo quod illa eſſe credat. 2. ὑπόστασις *baſim* ſeu *fundamentum* etam ſignificat, quo ſenſu *Diodorus Siculus*, *Gomaro* citatus, ὑπόστασιν τοῦ τάφου dixit, h. e. *fundamentum ſepulcri.* Atque eo ſpectat *Calvini* interpretatio, *fides eſt hypoſtaſis*, id eſt, *fultura vel poſſeſſio, in qua pedem figimus.* 3. Notat etiam *ſubſiſtentiam*, ſive *conſtantiam*, impetui hoſtili nullo modo cedentem. Ita *Plutarchus* in Demetrio, οὐδενος ὑφισαμένου τῶν ἐναντίων, ἀλλὰ φευγόντων. *Nemine hoſtium ſubſiſtente, ſed fugientibus omnibus.* Et *Polybius* in deſcriptione Horatii Coclitis, metuebant οὐχ οὕτω τὴν δύναμιν ὡς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ, *non tam robur quam conſtantiam ipſius*, nequaquam loco cedentis. Et ſane in fide aliquid eſt, quod omnes tentationum inſultus intrepide ſuſtineat, neque ab aſſenſu ſemel cognitæ veritatis ſe dimoveri patiatur. Quæ cuncta ſi jungamus ſimul, dicemus; fidem tam firmum eſſe Divinæ veritatis aſſenſum, ut etiam longe poſt futura quaſi præſentia ſiſtat, utque animæ fultura ſit, in qua pedem figat, nulli aſſultui cedens.

Et ἔλεγχος.

XIV. Neque præteriri debet, quod Apoſtolus fidem vocet ἔλεγχον *eorum, quæ non videntur.* Ἔλεγχος autem duo notat. 1. *Certam demonſtrationem. Ariſtoteles, Rhetoricorum ad Alexandrum cap.* 14. Ἔλεγχος δέ ἐστιν ὃ μὴ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἡμεῖς λέγομεν. Id eſt, *elenchus iſtiuſmodi ratiocinato eſt, quæ aliter ſe habere non poteſt; ſed ita neceſſario eſt uti nos dicimus.* 2. *Convictonem animi* per talem demonſtrationem veritatis. Uti *Ariſtophanes* in *Pluto*, σύ γ' ἐλέγξαι μ' οὔπω δύνασαι περὶ τούτου; *Nondum me hac de re convincere potes.* Eſt ergo in fide, ſi ἔλεγχος ſit, certa animi convictio, propter claram & infallibilem veritatis demonſtrationem. Demonſtratio autem hæc veritatis innititur teſtimonio fallere neſcientis Dei: ex quo ita argumentatur fides; Quicquid Deus, qui ἀψευδὴς, ἀληθινὸς eſt, revelat, id non poteſt non eſſe veriſſimum, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιον, etiamſi fortaſſis neque oculis id cernere, neque plane aſſequi queam.

Unde patet, fidei Divinæ non poſſe ſubeſſe falſum.

XV. Omnia huc tendunt, ut firmitatem aſſenſus, qui in fide eſt doceant, ſupra quam nulla Mathematicæ demonſtrationis certitudo aſcendere poteſt. Quapropter incaute admodum loquuntur, qui contendunt, fidei Divinæ poſſe ſubeſſe falſum. Quum proprium fidei objectum ſit teſtimonium Dei, quod neceſſario verum eſt, & omni demonſtratione certius. Neque ulla Scripturæ loca adduci poſſunt, quibus aliquid homini credendum proponitur, quod verum non ſit.

Circa certiſſimas veritates Fideles quandoque titubant.

XVI. Cæterum alius hic removendus ſcrupulus eſt. Si fides tam certus ac firmus aſſenſus eſt, an ergo illi vera fide deſtituuntur, qui, etiam circa fundamentales veritates, quandoque fluctuant? Reſp. 1. Nos fidem nunc deſcribimus in idea conſideratam, uti virtutem illam Chriſtianam, ad cujus perfectionem omnes contendere debemus, non uti aliquando eſt in ſubjecto. 2. Poſſunt quandoque in præſtantiſſimis fidelium, præſertim vehementi alicui tentationi expoſitis, hæſitationes,

nes, titubationes, dubitationes, inclinationes in contrarium exiſtere; quod fluctuationes Aſaphi, Jeremiæ, aliorum, circa Providentiam Dei evincunt: ſed hæc fidei quædam deliquia ſunt, ex infirmitate carnis oborta. 3. Cum tentationibus iſtis luctatur continuo fides, non aſſentitur illis injectionibus Diaboli, vel φρονήματι carnis, neque acquieſcit unquam, donec in ſacrarium Dei introiverit, & informante Spiritu fidei in contemplatione & agnitione earum, circa quas titubat, veritatum cofirmata ſit. Ibi demum, neque uſquam alibi, plantæ pedum ſuorum requiem invenit.

XVII. Aſſenſum hunc ſequitur veritatis ita cognitæ & agnitæ *amor*; atque hic *tertius* fidei actus eſt, de quo Apoſtolus 2 *Theſ.* 2. 10. Etenim quum in veritatibus ſalvificis clara gloriæ Dei manifeſtatio ſit, non modo quatenus verax eſt in teſtimonio ſuo, ſed & quatenus Sapientia, Sanctitas, Juſtitia, Bonitas, Potentia, cæteræque virtutes Dei in iis eluceſcunt, fieri non poteſt, quin anima fidelis, amabiles has numinis virtutes in veritatibus illis cernens, in amorem illarum exardeſcat, in iis exultet & Deum glorificet. Hinc credens dicitur *Deo gloriam dare*, *Rom.* 4. 20. & *gloriam ejus amare Joh.* 12. 43. Præſertim deliciatur anima in fundamentali veritate de Chriſto. Eam ut inæſtimabilem theſaurum & ingentis pretii unionem diligit. Hæc credentibus τιμὴ eſt 1 *Pet.* 2. 7. hoc eſt τιμιωτάτη. Verum quidem eſt, caritatem ſtricte loquendo a fide diſtingui; ſed tamen utriusque virtutis actus ita ſibi invicem impliciti ſunt, ut fidem neque explicare neque exercere poſſimus ſine intercurrentibus quibusdam actibus amoris. Qualis hic quoque eſt, de quo nunc agimus. Quod præſtantiſſimi etiam Theologi ante me obſervarunt. Ut de aliis nunc taceam, *Chamierus Panſtrat. tom.* 3. *Lib.* 12. *Cap.* 4. *Num.* 16. *Wendelin. Theol. Lib.* 2. *Cap.* 24. *ad Theſ.* 8. Uterque pro ſe Auguſtinum citat, dicentem: *quid eſt credere in Deum? Credendo amare.* Videatur item Clar. *le Blanc*, Sedanenſis Theologus in *Theſibus de Fidei juſtificantis natura &c*, §. 95. Si quis autem amorem hunc, Scholarum gloſſemate, actum fidei imperatum vocare velit, per nos equidem licebit: modo id teneatur, fieri non poſſe, quin anima fidelis, dum fidem exercet ſuam, veritates, uti in Chriſto ſunt, cognitas & agnitas, ſincere amet, gaudens hæc talia vera eſſe, & in veritate iſta delicians: longe aliter ac Diaboli & impii, qui quæ vera eſſe ſciunt, vera eſſe nollent.

Aſſenſum ſequitur amor.

XVIII. Hinc exoritur *quartus* fidei actus, *Fames ſitisque Chriſti.* Anima quippe fidelis veritates ſalutares cognoſcens, agnoſcens, diligens, non poteſt non optare, ut ea omnia, quæ vera ſunt in Chriſto ſibi quoque vera ſint, ipſaque, juxta illas veritates, & per illas, ſanctificetur & beetur. Serioque deſiderat, ſe, propter peccatum alienatam a vita Dei, eſſe rurſus ad gloriam Dei, per gratuitam juſtificationem, atque in ea per Sanctificationem obſignari. Hæc eſt *fames* illa & *ſitis juſtitiæ*,

Hinc, fames & ſitis Chriſti.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſtitiæ, de qua *Mat.* 5. 6. Et qua quæſo ratione fieri poteſt, ut is, qui ſe credit ſentitque in ſe ipſo longe miſerrimum, qui perſuaſiſſimus eſt ſe nulla re, neque in cœlo neque in terra, e miſeria ſua liberari poſſe, qui videt ſimul plenitudinem ſalutis in Chriſto, qui certus eſt, non poſſe ſe ſalutem conſequi, niſi cum Chriſto uniatur, qui veritatem iſtam de plenitudine ſalutis in ſolo Chriſto & communione cum eo ex animo diligit; ut is, inquam, non ſerio & ardenter deſideret, Chriſtum habere in ſe habitantem, hoc quærat, hoc ambiat, & tali quidem deſiderio, cui, niſi per poſſeſſionem rei deſideratæ, ſatisfieri non poteſt: uti fames & ſitis non ſedatur, niſi per cibum & potum.

Hanc excipit Receptio Chriſti Domini

XIX. Famen hanc ſitimque excipit *Chriſti Domini*, ad juſtificationem, Sanctificationem, plenamque adeo ſalutem, *receptio*. Qui *quintus*, & is quidem formalis ac præcipuus, fidei actus eſt. Scilicet, Pater Cœleſtis animæ ægræ laſſæque Filium ſuum, Chriſtus Dominus ſe ipſum, cum omnibus beneficijs ſuis & plenitudine, quæ in ipſo reſidet, ſalutis, gratis offert, dicens הנני הנני, *Ecce me, ecce me*, *Jeſ.* 65. 1. Anima autem ſuæ jam ſibi miſeriæ conſcia, plenitudinem ſalutis in Chriſto cum gaudio & ſpe animadvertens, ac impenſe ejus communionem deſiderans, non poteſt non oblatum illud grande bonum, ſumma cordis lubentia, apprehendere & recipere, atque ita accipiendo ſuum facere. Et hoc demum actu Chriſtus proprium animæ credentis peculium fit. Ita quicquid Chriſti eſt, una cum Chriſto oblatum, ſibi vendicat, & imprimis juſtitiam Chriſti, quæ ſalutis fundamentum eſt. Atque hoc modo Chriſtum apprehendendo ei unitur; & unita cum Chriſto ipſa feciſſe, ipſa paſſa eſſe cenſetur, quod Chriſtus, qua ſponſor, loco ipſius fecit & paſſus eſt. Atque hoc modo facile eſt intellectu, quomodo per fidem in Chriſtum juſtificemur.

De qua non ſemel S. S. loquitur.

XX. Non ſemel Scriptura hunc fidei actum diſertis verbis repræſentat. Illuſtris locus eſt *Joh.* 1. 12. ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, quod æquipollet τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. & *Col.* 2. 6. ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον; quibus addi poteſt quod ἐμφαντικώτως dixit Dominus *Jeſ.* 27: 5. יחזק במעזי *firmiter apprehendet robur meum, vel arcem meam*: ita ut non dimittat. Etenim החזק & שלח *dimiſit* opponuntur. *Proverb.* 4: 13.

Quæ cum reclinatione in Chriſtum conjuncta eſt.

XXI. Quia autem anima Chriſtum ita apprehendens ad ſalutem, ſimul in ipſum *reclinat*, eique *innititur*, ideo fidei actus hac quoque Metaphora frequenter explicatur: ut *Pſ.* 71: 6. עליך נסמכתי *tibi innixus ſum. Jeſ.* 48: 2. על אלהי ישראל נסמכו *Deo Iſraëlis innituntur*, ſimulantes & mentientes veram fidem, & alio vocabulo נשען, ut *Jeſ.* 50: 19. ישען באלהיו *innitatur Deo ſuo.* adde *Jeſ.* 10: 20. 2 *Chr.* 16: 7. 8. Quem actum animæ fidelis, ita reclinantis in Chriſtum, eique innitentis, ſi a receptione Chriſti ſubtiliter diſtinguere, eaque poſteriorem

ſtatuere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſtatuere, velis, non improbe pugnabo. Dicamus ergo hunc *ſextum* fidei actum eſſe.

Explicatio vocis האמין.

XXII. Quem ſignificanter admodum expreſſum exiſtimamus, Hebraica voce האמין, quæ proprie ſignificat *geſtandum ſe rejicere in* alicujus veritatem & potentiam, uti infans ſe geſtandum rejicit in nutricii brachia. Derivatur enim ab אמן, quod eſt proprie *geſtare*; hinc אומן, *geſtator, nutritius. Num.* 11: 12. *Fer eum in ſinu tuo, quemadmodum fert* האומן *nutricius lactentem.* & האמן eſt geſtari. *Jeſ.* 60: 4. בנותיך על צד תאמנה *filiæ tuæ ad latus (in ulnis) geſtabuntur*: Pro eo enim dicitur *Jeſ.* 66: 12. על צד תנשאו *Ad latus portabuntur.* Et ſane Chriſtus credentes in ſe בחיקו ישא *in ſinu portat. Jeſ.* 40: 11. uti אמונים, ἐγκολπίυς; nam ea quoque ſimilitudine Moſes utitur. *Deut.* 1: 31. *Portavit te Dominus Deus tuus, ſicut vir filium ſuum portat.* Suppoſitis *brachiis ſuis æternis. Deut.* 33: 26. האמין ergo vi vocis eſt *geſtandum ſe dare* Chriſto, atque ita ſe in ſinum & brachia ipſius rejicere. Qua ſimilitudine fidelis animæ erga Chriſtum actuoſitas elegantiſſime exprimitur.

Per fidem quoque anima ſe Chriſtout Domino dedis.

XXIII. Porro quando fidelis anima Chriſtum ita recipit, eique innititur, non conſiderat ipſum ut *Salvatorem* duntaxat, ſed etiam ut *Dominum.* Recipit enim *totum* Chriſtum, & *talem qualis* eſt. Eſt autem non minus Dominus quam Salvator. Imo non poteſt eſſe Salvator, niſi & Dominus ſit. In eo ſalus noſtra conſiſtit, quod non Diaboli, non noſtri, non ullius creaturæ, ſed Chriſti Domini ſimus. Fides ergo *Chriſtum Dominum recipit; Col.* 2. 6. Neque aliter ſe Chriſtus animæ maritum offert, niſi hac quoque conditione, ut eum pro *Domino* ſuo agnoſcat. *Pſ.* 45: 11. 12. Et, quando anima ſe geſtandam rejicit in Jeſum, ſimul abrenunciat propriæ ſuæ voluntati, deditque ſe arbitrio Jeſu, ut ab ipſo, quo lubitum eſt, portetur. Hinc in fide quoque eſt humilis ſui deditio & mancipatio, per quam fidelis quantus eſt ſe Chriſto, ſibi gratis donato, ex officio reddit. *Ego dilecti mei ſum, & delectus meus meus eſt. Cant.* 6. 3. 2 *Cor.* 8. 5. ἑαυτὺς ἔδωκαν τῷ κυρίῳ. *dederunt ſe ipſos Domino.* Ferme uti Amaſai cum comitibus ſuis hac formula ſe dabat Davidi. 1 *Chron.* 12. 18. לך דויד ועמך בן ישי *Tibi ſumus, David, & tecum ſumus, o fili Iſai.* Atque hæc noſtri deditio Chriſto facta, quam pro *ſeptimo* fidei actu numeramus, eſt fons ac ſcaturigo perennis omnis veræ obedientiæ, quæ propterea etiam vocatur ὑπακοὴ πίστεως, obedientia ex fide promanans. *Rom.* 1. 5.

Hinc oritur Syllogiſmus fidei, cujus concluſio eſt.

XXIV. Poſtquam fidelis anima Chriſtum ita recipit, eique ſe rurſus dedidit, poteſt & debet exinde concludere, Chriſtum cum omnibus ſuis beneficiis ſalutaribus ſuum eſſe, ſeque per ipſum certò beatum iri: juxta hunc infallibilem fidei ſyllogiſmum. Chriſtus ſe plenum ſerva-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Chriſtus meus eſt.

ſervatorem offert omnibus fatigatis, eſurientibus, ſitientibus, ipſum recipientibus, ipſi ſe reddere paratis: Atqui ego fatigata ſum, eſurio &c. ergo Chriſtus ſe mihi obtulit, meus jam eſt, & ego ipſius, neque quicquam me ab illius amore ſeparabit. Hic *octavus* fidei actus eſt, & is quidem *reflexus*, ex conſcientia fidei juſtificantis exortus. *Gal.* 2. 20. 2 *Tim.* 1. 12. *Rom.* 8. 38.

Unde procedit beata animæ tranquillitas.

XXV. Hinc procedit denique animæ, quæ ſuæ jam ſibi cum Chriſto per fidem unionis conſcia eſt, *fiducia*, tranquillitas, gaudium, pax, & animpſa quorumvis hoſtium, quorumvis, diſcriminum, provocatio, gloriatio in Domino, gloriatio in adverſis. Dum anima *jucunde innititur dilecto ſuo*, מתרפקת על דודה *Can.* 8. 5. Paſſis braciis ſe in illum injiciens, vel cubito dulciter in illum recubans, (מרפק enim Thalmudicis *axillam* ſignificat,) certa de ſui cum ipſo mutua communione mutuoque amore, dum canit, *Ego dilecti mei ſum, & deſiderium ejus eſt ad me*, *Cant.* 7. 10. pie exultat & deliciatur in Domino ſuo, inebriatur in amore ejus, gaudet χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῃ *lætitia ineffabili & glorioſâ.* 1 *Pet.* 1. 8. & ad exardeſcentes reciprocantis amoris flammas ſalutariter liqueſcit, *gloriatur* denique *in ſpe gloriæ Dei. Rom.* 5. 2.

Compendium eorum, quæ dicta ſunt.

XXVI. Quæ fuſe ita explicata ſunt, nunc breviter contracta, uni veluti obtutui ſubjiciamus. Complectitur fides cognitionem myſterii Dei & Chriſti in lumine gratiæ, cujus myſterii veritatem fidelis propter auctoritatem teſtificantis Dei pleno animi aſſenſu agnoſcit; nec hoc tantum, ſed & amat veritatem illam, in ea exultat, Deumque glorificat: impenſe quoque communionem Chriſti deſiderans, ut ea, quæ vera ſunt, in Chriſto ſibi quoque ad ſalutem vera ſint: propterea, quando in verbo & Spiritu offertur ipſi Chriſtus, ſumma animi lubentia illum recipit, illi innititur, in illum ſe reclinat, illi ſe tradit, & mancipat, quo facto eum jam ſuum eſſe gloriatur, & in illo quam jucundiſſime delitiatur, requieſcens ſub umbra arboris vitæ, & dulciſſimis illius fructibus ſe ſatians. Hæc eſt illa *fides electorum Dei. Tit.* 1. 1. inæſtimabile donum, vinculum unionis noſtri cum Chriſto, ſcala Paradiſi, clavis arcæ Fœderis, qua reſerantur ejus theſauri, fons perennis viræ Sanctæ, tranquillæ, beatæ.

Ex memoratis fidei actibus, quidam antecedenter quidam formaliter, quidam conſequenter ad

XXVII. Si quis ſe exiſtimet ἀκριβολογεῖν, quando hos fidei actus ita diſtinguit, ut quoſdam fidem ſtricte dictam antecedere exiſtimet; veluti cognitionem veritatis revelatæ, cui præſtantes nonnulli Theologi addunt piam voluntatis erga Deum affectionem: alios ad ipſam fidei formam & eſſentiam pertinere, ut aſſenſum, famem ſitimque juſtitiæ, receptionem Chriſti ut Servatoris & Domini, animæque ad illum perfugium: alios actus fidei accidentales eſſe, & qui fidei firmatæ & roboratæ tantum conveniunt; videlicet certitudinem illam, Chri-

ſtum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſtum jam meum eſſe, & ſuaviſſimam in Chriſto ut meo recumben- *fidem per-*
tiam, cum exultatione & gloriatione in eo conjunctam: cauſam non *tinent.*
dicimus, quin iſta ſua accurratione fruatur, quæ neque nobis diſplicet.
Id tantum intendimus demonſtrare, in plena fidei praxi omnia iſta con-
currere.

XXVIII. Ex antedictis evidens eſt, a fide *ſalutari*, quam hactenus *Fides Hiſto-*
deſcripſimus, immenſo prope intervallo diſtare fidem, quam *Hiſtoricam* *rica quid*
& *Temporariam* nuncupare ſolent; dubito tamen, an nomenclatione ſatis *ſit, & an*
congrua. *Hiſtoricam* fidem vocant, *nudum aſſenſum præbitum iis, quæ in* *recte ita di-*
verbo Dei continentur, propter Auctoritatem aſſerentis Dei, ſine ullo pio volun- *catur?*
tatis motu. Verum quum aſſenſus ille non tantum præbeatur Sacrarum
Literarum Hiſtoriis, ſed & ad præcepta, dogmata, promiſſa, minas
ſe extendat, titulus fidei Hiſtoricæ anguſtus nimis eſſe videtur. Niſi
fortaſſis ita dicatur, reſpectu modi, quo verſatur circa ſuum objectum.
Uti enim qui Hiſtorias rerum nihil ad ſe pertinentium legit, eas nude
contemplatur, nec inde commovetur aut afficitur intus; ita qui fidem
illam habent, otioſe duntaxat ſpeculantur circa ea, quæ verbo Dei do-
centur, neque referunt ea ad praxin. Quamquam nec hoc univerſali-
ter verum eſt, Hiſtorias, etiam antiquiſſimas, & alterius mundi, ſine
affectu, commotione, & applicatione legi. Satius ergo eſſet, fidem
hanc *Theoreticam* vel *nudi aſſenſus*, appellare.

XXIX. Fidem *temporariam* Dominus noſter *Mat.* 13. 21. eam di- *Fides tem-*
cit, quæ, præter illum generalem aſſenſum, in cognitaque veritate *poraria*
exultat, eam profitetur, multaſque emotiones in corde, & actiones *quid?*
in vita ciet, quæ ſpeciem aliquam pietatis exhibeant, ſed ad tempus
duntaxat, dum omnia ſub Euangelio proſpera ſunt; deficit autem in-
gruentibus perſecutionum procellis. Hæc ſapienter a Domino πρόσκαιρος
nuncupatur. Cæterum quum contingere poſſit, atque adeo contin-
gat frequenter, ut lætis Eccleſiæ rebus, homines in hac fidei profeſſio-
ne, & imaginario gaudio, ac tali vitæ inſtituto, quod ad pietatem
ſufficere arbitrantur, ad vitæ ſuæ finem perſeverent; minus commode
temporariæ fidei nomen, quod ſoli Apoſtatarum fidei dedit Dominus,
huic, non ſalutari quidem, ſed conſtanti tamen fidei, datur. Melius
fortaſſe eam *Præſumtuoſam* fidem diceremus, ſi latinæ linguæ puritas
id pateretur.

XXX. Intereſt autem conſolationis noſtræ, ut ſciamus dinſtincte, *Differt a*
quibus modis fides hæc a vera, viva & ſalvifica, cujus ſpeciem au- *Fide Salu-*
dacter mentitur, diſcriminetur. Et *primo* quidem in *agnitione* revela- *tari.* 1. *In*
tarum veritatum non exigua differentia eſt, quibus quidem ut verita- *agnitione*
tibus Præſumtuoſa hæc fides aſſentitur, ſed quum deſtituta ſit vero *Veritatis.*
Spiritus lumine, propriam earum veritatum formam, & prout veri-
tas ſunt in Chriſto, non videt: non animadvertit in iis reſplendeſcen-
tes Dei virtutes: non rite æſtimat earum pretium: quum primum eas

 noſſe

noſſe cœpit, capta quidem eſt earum novitate & raritate, ſed non exardeſcit vivo earundem amore: neque laborat admodum, ut eas non modo ſibi impreſſas, ſed & in ſe expreſſas habeat: & quotieſcunque alia animo obverſantur, quæ magna voluptatis vel utilitatis ſpecie blandiuntur, facile patitur ideas iſtarum veritatum, quæ commodo illi inimicæ ſunt, obliterari, & parum abeſt, quin optet, eas non eſſe veritates; quas invita pro talibus cogitur habere. Hæc autem in vera fide plane ſunt contraria; quemadmodum. *Theſ.* 17. oſtendimus.

2. In applicatione promiſſionum Euangelii.

XXXI. *Secundo in applicatione promiſſionum Euangelii* ingens eſt diſcrimen. Nam fides præſumtuoſa non procedit verâ methodo. Temere ſibi imaginatur, ſalutem Euangelio promiſſam ad ſe pertinere, vel nullo plane fundamento, vel falſo. Quandoque enim hi tales, ſine ullo ſui examine & ſcrutinio, quod ut moleſtum nimis ac rebus ſuis incommodum refugiunt, ipſi ſibi ſtulte blandientes, gratiam Domini noſtri faſtuoſe ſibi arrogant, ac vano illi ſomnio ſecure indormiſcunt, non inquirientes, neque volentes inquirere, quodnam hujus ſuæ imaginationis fundamentum ſit. Aliquando pro fundamento confidentiæ ſuæ ponunt, vel, conceptum illum perverſum de Univerſali Dei miſericordia, & neſcio qua facilitate fœderis Euangelici: vel opinionem ſufficientis ſanctitatis ſuæ, quandoquidem paulo minus mali ſunt profligatiſſimis: vel communionem externam Eccleſiæ & cultus religioſi: vel ſecuritatem dormientis ſuæ conſcientiæ, & ſuorum ſuaviludia ſomniorum, quæ æſtimant eſſe pacem Dei & conſolationem Spiritus Sancti. Hiſce ac ſimilibus rerum inaniis ſe ipſos decipiunt; quaſi hæc ſufficientia gratiæ indicia forent. Sed veri Fideles, ex imo miſeriæ ſuæ ſenſu, ad gratiam D. Jeſu anhelantes, illamque trepida humilitate apprehendentes, non tamen de ea, ut jam ſua facta, gloriari audent, niſi poſtquam diligenti ſcrutinio certa & infallibilia gratiæ gnoriſmata in ſe compererint. Cum profunda humilitate, ac ſacro quodam horrore, & ſincera ſui abnegatione, accedunt, gratiam Chriſti apprehenſuri. Et de ea apprehenſa non gloriantur, niſi poſt exactum, primò κριτηρίων gratiæ, tum proprii cordis ſui, examen. Utrumque in præſumtuoſis ſecus eſt. Qui temere apprehendunt, quod ipſis eo ordine non offertur (non enim Deus offert peccatoribus ſecuritatem & gaudium, antequam dolore de admiſſis criminibus, & debita ſalutis ſollicitudine perculſus ſit animus) tum etiam temere de apprehenſa gratia gloriantur, cujus ſe participes eſſe factos, nullis neceſſariis argumentis addicere norunt.

3. In gaudio.

XXXII. *Tertium* in *gaudio*, quod utramque fidem comitatur vel ſequitur, diſcrimen eſt, & id quidem duplex; 1 reſpectu *ortus*, 2 reſpectu *effectus* iſtius gaudii. In fide præſumtuoſa oritur gaudium partim ex novitate & raritate rerum revelatarum (nam cognitio veritatis rarioris & abſtruſioris delectat intellectum, uti fruitio boni voluntatem)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tem) partim ex vana illa imaginatione, bona Euangelio oblata ad ipſos pertinere, quorum qualemcunque guſtum, ſed ſuprema modo labra afficientem, ex communibus Spiritus Sancti donis percipiunt. Sed in fide viva emergit gaudium multo nobilius ac ſolidius, ex amore pretioſiſſimarum illarum veritatum, quarum cognitione ſe feliciſſimam factam eſſe anima a Deo edocta merito arbitratur, ex ſpe non fallaci, & certa ſpiritus ſui perſuaſione, accedente Divini Spiritus teſtimonio, de præſenti Dei gratia & futura gloria, & denique ex ſuaviſſimo præſentis gratiæ ſenſu, & futuræ gloriæ prægustatione. Et quum tam diverſæ utriuſque gaudii cauſſæ ſint, effectus etiam diverſiſſimos eſſe non eſt mirum. Prius illud animam ſui plenam facit, amoris Dei vacuam relinquit, & inani ſua titillatione ſecuritatis carnalis ſoporem aggravat. Poſterius autem fideles admirabilitate immeritæ Dei φιλανθρωπίας incredibiliter percellit, mutua benigniſſimi Jeſu redamatione inflammat, ingeratque ſollicitam ἀκρίβειαν, ne quid immenſo illo Dei favore indignum admittant, neve Spiritum gratiæ tam comiter ipſos habentem triſtitia ac dolore afficiant.

XXXIII. *Quartum* diſcrimen in *fructibus* ſitum eſt. Nam Fides præſumtuoſa vel profundo ſecuritatis ſopore homines obruit, ut carni indulgendo altum ſtertant: vel externam quandam actuum in melius mutationem importat, facitque, *ut per agnitionem Domini & Servatoris Jeſu Chriſti polluriones mundi aliquatenus effugiant*: 2 *Petr.* 2. 20. vel quando præclariſſime operatur, levia quædam & evanida accuratioris pietatis propoſita ac tentamenta excitat, ſed non purificat ipſum cor, non introducit novos Sanctitatis habitus, & quotieſcunque vel blanditiæ mundi ac carnis, vel incommoda aliqua Euangelicam pietatem comitantia, ſolito fortius ingruunt, mox in orſæ probitatis curſu fatiſcunt, redeuntque ut *ſues lotæ ad volutabrum cœni.* Per ſuperficiariam illam veritatis Euangelicæ, & boni, tam jucundi, ac utilis, quam honeſti, quod Euangelio oſtentatur, cognitionem, quæ non alte mentibus ipſorum impreſſa eſt, ſollicitantur quidem ad vitæ emendationem: ſed quando de præſentis alicujus boni acquiſitione, vel de evitando imminenti malo malo agitur, ideæ veri & boni, quas Euangelium iis ſuggeſſerat, adeo obliterantur, ut præſentem voluptatem utilitatemve, aut evitationem ingruentis mali, omnibus Euangeli promiſſis, omni Euangelicæ pietati, antehabeant. Verum viva Fides tam profundis characteribus honeſti ſpeciem animæ imprimit, ut nihil ſibi pulcrius arbitretur, quam ei omni contentione operam dare: tam vividis coloribus Chriſti Domini nitidiſſimam ſanctitatem depingit, ut anima eam peramanter contemplans, ad illius imaginem transformetur. 2 *Cor.* 3. 18. tam patheticè morientis Chriſti caritatem repræſentat, ut nihil antiquius ducat fidelis, quam ipſi rurſus & vivere & mori; *Gal.* 2. 20. tam alte meditationem promiſſæ beatitatis inſculpit, ut pro

4. *In fructibus.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ea omnia experiri, omnia ſuſtinere paratus ſit. 2 *Cor.* 4. 16. 17. 18. atque ita ipſum cor purificat, *Act.* 15. 9. ad ſinceram conſtantemque pietatem; quæ, una cum fide vividiore vel languidiore, vividior vel languidior eſt.

Poteſt quis ſuæ ſibi fidei eſſe conſcius.

XXXIV. Hæc de vivæ fidei natura, illiusque a præſumtuoſa diſtinctione, commentati, porro nunc inquiramus, quomodo quisque *ſuæ ſibi fidei ſit conſcius.* Poſſe autem, & ſolere in fidelibus conſcientiam fidei ſuæ eſſe, non ſolum exemplo ſuo Paulus docet, 2 *Tim.* 1. 12. *novi cui crediderim:* ſed & monitione illa ad omnes directa, 2 *Cor.* 13. 5. *Vos ipſos tentate, an ſitis in fide, vos ipſos explorate.* Quæ monitio fruſtra foret, ſi tentando & explorando ad notitiam rei, quam inveſtigant, pervenire non poſſent. Imo vero poſſe, diſerte ſatis innuit, addendo; *an non cognoſcitis voſmet ipſos, videlicet Jeſum Chriſtum in vobis eſſe?*

Quomodo ad illius cognitionem deveniatur.

XXXV. Neque difficile intellectu eſt, quomodo hæc conſcientia fidei in fidelibus oriatur. Primo enim eos de natura fidei ſalvificæ bene ex verbo Dei informatos eſſe oportet. Nec neceſſe eſt multis κεκτηγείοις mentes infirmorum fatigare. Expliceтur modo iis ſimpliciter & clare, quinam veræ fidei principes & eſſentiales actus ſint. Inculcetur differentia inter fidem firmam & debilem; vividam & languentem; tranquillam ac multis tentationibus quaſſatam. Moneanturque, non ſolum debilem, languentem, quaſſatam fidem veram eſſe: ſed & in ſcrutinio ſui ipſius fidem debilem non eſſe exigendam ad ideam fidei firmæ; neque languentem, ad ideam vividæ; neque quaſſatam ad ideam tranquillæ: ſed unamquamque cum ſua idea contendendam eſſe. Qua re probe perſpecta, quisque ſe ipſum examinet, an actus iis, quos deſcripſimus, homogeneos exerat. Quod nemo ad ſe ipſum attendens poteſt ignorare. Horum, quæ quisque cogitat & vult, eo ipſo, quod illa cogitat & vult, ſibi immediate conſcius eſt. Fides autem mentis & voluntatis actio eſt.

Unde nonnunquam eius cognoſcendæ difficultas.

XXXVI. Regerat fortaſſis non nemo, ſi tam in expedito ſit poſitum, fidei ſuæ conſcientiam habere, unde ergo contingit, fidelium plurimos tam moleſtis circa hoc negotium fluctuationibus excruciari? Sed illius rei non una ratio eſt. 1. Sæpe evenit, ut perverſam ſibi fidei ſalvificæ ideam vel ipſi finxerint, vel ab aliis incaute præformatam temere arripuerint. Ita experientia magiſtra didicimus, afflictas animas non exiguo numero in ea fuiſſe opinione verſatas, eſſentiam fidei conſiſtere in Divini amoris certa perſuaſione, & jucundo ſenſu, ac ſalutis ſuæ πληροφορίᾳ. Quas res quum in ſe ipſis non animadverterent, inclementi judicio ſe albo fidelium expungebant. Iidem tamen de natura fidei melius informati, edoctique hæc potius firmatæ fidei glorioſos fructus, quam veræ fidei eſſentiales actus eſſe, paulatim ad tranquilliorem mentem redibant. 2. Contingit etiam aliquando, fideles tot tentationum procellis agitari, ut ad proprios animæ ſuæ actus dignoſcendos

minus

minus attendant, vel etiam attendere valeant. Nam eo rerum articulo, tam confuſe, ac ſubſultim omnia ab ipſis peraguntur, ut, in iſta perturbatione, proprii cordis conſtitutionem liquido cernere non poſſint, cogitationibus mentis, & emotionibus voluntatis, mira variationum mobilitate ſibi invicem ſuccedentibus adverſantibusque. 3. Quandoque etiam difficultate ſua non caret, præſertim in afflicto animarum ſtatu, contentio illa actuum ſuorum cum deſcriptione veræ fidei, ſive, ut clarius exponam, collatio Regulæ cum eo, quod ad regulam illam exigi debet. Præprimis quando quis ideam fidei vividæ ſibi propoſuit, & in ſe ipſo non niſi languidam fidem deprehendit. Tum fieri vix aliter poteſt, quin, exiguam harum convenientiam, imo maximum inter utramque diſcrimen videns, ſequius de fide ſua arbitretur.

XXXVII. Non quidem præciſe neceſſarium eſt ad ſalutem, ut quisque ſe credere norit: nam promiſſio ſalutis ſinceritati fidei annexa eſt, *Marc.* 16. 16. *Joh.* 3. 16. non cognitioni, quam quis de fide habet. Expedit tamen, ut quis accurato ſcrutinio in fidei ſuæ veritatem ſinceritatemque inquirat. 1. Ut Deo pro inæſtimabili hoc dono debitas agat gratias. Si enim Paulus toties Deo gratias agebat pro aliorum fide, *Eph.* 1. 15. 16. *Phil.* 1. 3. *Col.* 1. 3. 4. 1 *Theſ.* 1. 2. 3. 2 *Theſ.* 1. 3. quanto magis id cuique faciendum incumbit pro ſua? Non poteſt autem id facere, niſi fidem ſe habere ſciat. 2. Ut valide ſe ipſum conſoletur. Nam conſcientia fidei noſtræ ſimul nos certos facit de ſalute. Uti hæc duo jungit Apoſtolus 2 *Tim.* 1. 12. *novi cui crediderim, & mihi perſuaſum eſt, eum poſſe depoſitum meum in illum diem cuſtodire.* 3. Ut alacrius in ſtadio pietatis decurrat. Nam certus ſe ex fide operari, certus etiam eſt, *laborem ſuum non fore inanem in Domino*, & hæc certitudo facit, ut fidelis ſit *ſtabilis, immotus, eminens in opere Domini ſemper*, 1 *Cor.* 15. 58. *Licet non præciſe ad ſalutem ſit neceſſarium, multifariam tamen expedit, fidei ſuæ conſcientiam habere.*

CAP. VIII.

De JUSTIFICATIONE.

I. FIdes, de qua nuper egimus, ut *Salvifica*, ita etiam *Juſtificans* in Theologorum ſcholis dici ſolet. Et quandoquidem *Juſtificatio* memorabile imprimis illius effectum eſt, non abs re erit, ut de ea nunc dicamus. Idque eo accuratius, quo totius Religionis magis intereſt, ne in hujus articuli explicatione cæſpitemus. Diffundit ſe Juſtificationis Doctrina per totum Theologiæ corpus, & prout fundamenta *Juſtificationis Doctrina maximi momenti eſt.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

hic, vel bene, vel male, jacta ſunt, eo univerſum ædificium vel ſolidius auguſtiusque aſcendit, vel male ſtatuminatum fœdam minitatur ruinam. Vero ſuo pretio articulum hunc pii æſtimarunt *Picardi*, uti vocabantur, in *Bohemia* & *Moravia*, quando in *Fidei ſuæ Confeſſione Art.* 6. de *Juſtificatione* locuti, ita ſcribunt: *Hic ſextus articulus apud nos omnium maxime principalis habetur, ut qui totius Chriſtianiſmi ac Pietatis ſumma eſt. Proinde eum noſtri omni diligentia ac ſtudio docent ac tractant, omnibusque inſinuare conantur.* Id nos pro viribus imitemur, a *nomine* exorſi.

Vox juſtificare plerumque declarandi ſenſu ſumitur.

II. Justificare, Hebraice הצדיק, Græce δικαιοῦν, frequenter admodum, & ordinarie *declarandi* ſenſu uſurpatur, ſignificatque aliquem *juſtum habere, declarare, probare.* Quod ex iis Scripturæ locis manifeſtum eſt, ubi occurrit ut actio judicis, ut *Pſ.* 82. 3. *afflictum & pauperem* הצדיקו, *juſtificate*, præſertim, quando condemnationi opponitur, ut *Deut.* 25. 1. *Prov.* 17. 15. *Jeſ.* 5. 22. 23.

Quippe quæ de Deo quoque dicitur,

III. Et procul dubio verbum hoc eam ſignificationem habet, ubi Deus dicitur *juſtificari*, ut *Pſ.* 15. 6. *Ut juſtificeris in ſermonibus tuis*, id eſt, ut declareris, comproberis, agnoſcaris juſtus eſſe, quando pronuncias. Similiter *Mat.* 11. 19. *Juſtificata eſt Sapientia a Filijs ſuis.* Hoc eſt, qui vere ex Deo, per Euangelium, regeniti ſunt, ſapientiam Dei, falſo a Scribis & Phariſæis pro ſtultitia habitam, pro ſapientia eminentiſſima, uti eſt, habuerunt, & ab impacta ſtultitiæ calumnia abſolverunt. Eodem ſenſu dicitur *Luc.* 7. 29. *Totus populus & publicani juſtificarunt Deum.*

& Chriſto.

IV. Neque poteſt alium a forenſi ſignificatum hæc vox habere, quando *Chriſtus juſtificatus* dicitur. 1 *Tim.* 3. 16. & uberius adhuc *Jeſ.* 50. 8. Ubi ipſe Dominus ita loquitur. *Propinquus eſt, qui juſtificat me, quis contendat mecum? Conſiſtamus una, quis experiatur jure contra me?* Ferme quemadmodnm Apoſtolus loquitur de electis *Rom.* 8. 33. 34. Quomodo autem juſtificatus eſt Chriſtus? 1. Quando declaravit Pater, ipſum ad votum lubitumque ſuum ſine labe ſanctum eſſe, talem denique ἐν ᾧ εὐδόκησε *Mat.* 3. 17. & 17. 5. 2. Quando pronunciavit ipſum inſontem a criminibus, quorum falſo poſtulatus, inique condemnatus eſt. 3. Quando declaravit, juſtitiæ ſuæ in ſolidum ſatisfeciſſe, neque teneri amplius reatu iſtorum criminum, quæ in ſe qua Sponſor ſuſceperat. Priores duo juſtificationis actus Chriſtum qua hominem ſpectant: poſtremus qua Mediatorem. Et hoc reſpectu dicitur *Servus Dei juſtus Jeſ.* 53. 11. non tantummodo in ſe ipſo ὅσιος καὶ ἄκακος, ſed & qui omnem juſtitiam illam implevit, ad quam ſe voluntaria ſponſione ſua, qua, quum Filius eſſet, ſervus Dei factus eſt, obligaverat; & per reſurrectionem id feciſſe declaratus eſt: atque ita in eum ſtatum ſublimatus, ut multos juſtificare, ſive multis juſtitiam conciliare, virtute juſtitiæ ſuæ, queat.

Hoc ne ipſi quidem Pon-

V. Verum non eſt quod exiſtimemus, nos magnam rem præſtitiſſe, quando oſtendimus, juſtificationem ſæpe in forenſi ſenſu ſumi. Vix enim

tificii diſſitentur.

enim quisquam eorũm,qui ſe Chriſtianos dici amant, tam perfrictæ frontis vel præfractæ mentis eſt, qui id abnuat. Ipſi certe Pontificii Doctores id vulgo fatentur. *Bellarm: de juſtificat: Lib. 1. cap. 1. Becan: Sum: Theol: Tom. 2. Tract. 4. Cap. 3. Tirin: Controverſ. 15. Num. 1.* Neque inficias eunt, ipſum Paulum de juſtificatione quandoque eo ſenſu agere. *Eſtius in Com: ad Rom. 2: 13.* notat, *juſtifiari* illic idem eſſe, quod *juſtum judicari, declarari, haberi, uſitatiſſima*, inquit, *phraſi Scripturæ.* Quam interpretationem quoque probat *Ruardus Tapperus ad Art. 8. p. 32.* Dabo id ENCHUSANO meo, ut verba ipſius hic appingam. *Circa prædicta*, inquit, *conſiderandum eſt, quod in Scripturis juſtificari non ſolum ſignificat, juſtitia imbui, donari, & ornari; ſed quandoque etiam juſtum pronunciari, declarari, judicari, comprobari ac deputari. Secundum quam ſignificationem interpretatur beatus Auguſtinus ſententiam Apoſtoli Pauli.* Factores Legis juſtificabuntur, *id eſt, inquit, juſti habebuntur, juſti deputabuntur.* Similiter *Cornelis a Lapide ad Rom. 8. 33. Deus eſt, qui juſtificat*, ita commentatur. *Deus eſt, qui hoſce electos, puta fideles ſuos, veroſque Chriſtianos, a peccatis, & ab intenta peccati & dæmonis actione abſolvit, juſtos que pronunciat.* Non eſt ergo hic controverſiæ inter nos & Eccleſiæ Romanæ Doctores ſtatus, an juſtificatio *aliquando* ſumatur in ſenſu forenſi. Id enim utrinque eſt in confeſſio.

Non tamen ſemper declarandi ſignificationem habere, Præſtantes Theologi dant.

VI. Quid ergo? Siccine formanda erit controverſia, an *ſemper* juſtificandi vox in Scriptura forenſem ſignificationem habeat? Sed nec hoc aſſerunt præſtantiſſimi Proteſtantium Doctores, quibus eo nomine prævaricationis dicam ſcribere, durum nimis & inhumanum foret: *Beza ad Tit. 3. 7.* ita commentatur. *Juſtificationis nomen large accipió, ita ut complectatur quidquid a Chriſto conſequimur, tum per imputationem, tum per Spirtus in nobis ſanctificandis efficaciam, ut ſimus* ἄρτιοι, *id eſt, perfecti & integri in eo. Sic quoque accipitur juſtificandi verbum Rom. 8. 30.* Non multum abludit *Thyſius in Synopſi Puri: Theol: Profeſſ: Leyden: Diſput. 23. §. 3. Neque tamen diſſitemur propter ſummam & arctiſſimam connexionem, juſtificationem quoque Sanctificationem ipſam, ut conſequens videri nonnunquam complecti Rom. 8. 30. Tit. 3. 7. &c.* Unum adhuc addam, *Chamierum, Panſtrat: Tom. 3. Lib. 10 Cap. 1. Num. 6,* in hæc verba loquentem. *Non ſumus tam inepti vocabulorum æſtimatores, ut neſciamus, aut tam importuni Sophiſtæ, ut nolimue juſtificationis ſanctificationiſque voces permutari; imo ſanctos hac præcipue ratione ſcimus apellari, quod in Chriſto habeant remiſſionem peccatorum. Et legimus in Apocalyſi,* Qui Juſtus eſt, juſtificetur adhuc, *quod niſi de profectu inhærentis juſtitiæ nequeat intelligi, & aliis forte locis non negamus promiſcue venire in uſum.*

Sed juſto liberalius,

VII. Et ſane non exagitanda hæc maximorum virorum ingenuitas eſt, qui licet tantum adverſariis dederint, feliciter tamen de iis in ſumma rei triumpharunt. Verum enimvero nos rationes ſufficientes non videmus, quæ ipſos tam liberales eſſe cogerent. Nulla vis allegatis inferre-

inferretur locis, ſi ibi quoque juſtificandi verbum, ſenſu, qui Paulo ordinarius eſt, acciperetur; neque minus commode omnia tunc fluere videntur:

Sueto ſibi ſenſu eo vocabulo Paulus utitur Rom. 8 30.

VIII. Quid obſtat, quo minus *Rom.* 8. 30. hoc modo explicemus? *Quos prædeſtinavit*, h. e. quos liberrimo & immutabili decreto ad gratiam & gloriam elegit, *eos & vocavit*, h e. per verbum & Spiritum ſuum, e ſtatu peccati, & miſeriæ, ad communionem Chriſti, ſuaviter invitavit, potenter pellexit, & fide donatos regeneravit: *& quos vocavit, hos & juſtificavit*: h. e. quam primum per Spiritum Sanctum, & fidem, cum Chriſto uniti fuerunt, propter imputata ipſis Chriſti merita eos abſolvit a reatu peccatorum, & adjudicavit ipſis jus ad omnia Chriſti bona, tam in gratia quam in gloria: *quos autem juſtificavit hos & glorificavit*: h. e. non jus tantum iis dedit, ſed & in poſſeſſione maximorum bonorum collocavit. 1. Eos ſanctificando, & magis magiſque ad imaginem ſuam transformando, & Divinæ naturæ conſortes faciendo, quod ſine dubio magna gloria eſt. 2. Eos perfudendo dulciſſimis Spiritus ſui conſolationibus, quæ quaſi præludia cœleſtis lætitiæ ſunt. 3. Eos denique, primum quoad animam, dein in corpore & anima ſimul, perfecte beando.

Sanctificatio melius ad Glorificationem quam ad Juſtificationem refertur.

IX. Longe nobis convenientius videtur, *Sanctificationem* ſub *Glorificatione* complecti, quam eam ad *Juſtificationem* referre, Nam familiare Spiritui Sancto eſt, ſub *decoris*, *ornatus* & *gloriæ* nomenclatione *Sanctitatem* delineare. Ita *Pſ.* 93. 5. *Domui tuæ decora eſt Sanctitas*. *Pſ.* 110. 3. *Populus tuus eſt velut Spontaneæ oblationes, in die copiarum tuarum* בהדרי קדש *in decoribus Sanctitatis*. Imo ipſo *gloriæ* vocabulo *Sanctitas* & *Juſtitia* exprimitur *Pſ.* 45. 14. כל כבודה בת מלך פנימה *tota glorioſa eſt Filia Regis intro*: quid autem per gloriam illam aliud ibi notatur, quam ſincera fidelium Sanctitas? ſive, ut Petrus loquitur 1 *Epiſt. cap.* 3. 4. *occultus ille cordis homo, ſitus in incorruptione lenis ac quieti Spiritus, qui eſt in conſpectu Dei pretioſus*. Adde *Jeſ.* 26. 2. *Et videbunt gentes* JUSTITIAM *tuam, & omnes Reges* GLORIAM *tuam*. Ubi duæ hæ voces alternantur. Et merito. Nam ſummus gloriæ noſtræ apex in omnimoda cum Deo conformitate conſiſtit. 1 *Joh.* 3. 2. Sanctitas autem eſt imago Dei, *Eph.* 4. 24. adeo ut Sancti, imaginem illam accurate exprimentes, eo nomine *gloria Chriſti* dicantur 2 *Cor.* 8. 23. quidni ergo conformationem noſtram cum Deo in Sanctitate pro non contemnendis gloriæ primitiis habeamus? Certe Paulus progreſſum in Sanctificatione vocat *transformationem ex* GLORIA *in* GLORIAM. 2 *Cor.* 3. 18.

Etiam Tit. 3. 7. juſtificatio abſolutionem notat.

X. Æque commodè *Tit.* 3. 7. per juſtificationem, abſolutionem a reatu, & adjudicationem vitæ æternæ, intelligi poſſe clarum eſt. Nam primum opus hominis per Spiritum Sanctum renati eſt: Fidei infallibile conſequens, remiſſio peccatorum; hanc vel excipit vel

comita-

comitatur ſpes hæreditatis vitæ æternæ. Quæ probabilis ratio ſuadet, ut ab hoc ſenſu recedamus? Et ſi velimus ſub aliquo vocabulorum, quibus Apoſtolus utitur, Sanctificationem comprehendi, cur non potius eam referemus ad *regenerationem* & *renovationem* Spiritus Sancti? Nam ſane Sanctificatio a prima regeneratione & renovatione non aliter differt quam continuatio actus ab illius initio. Et ἐξαγώνιον eſt Apoſtolum ad Sanctificationis progreſſum Romanos, jam dudum regenitos, hortari, quando ſcribit: *Rom.* 12. 2. *transformate vos per renovationem mentis veſtræ:* ſimiliterque *Eph.* 4. 23. *Renovari Spiritu mentis veſtræ.* Hujus renovationis initium ſicut juſtificationem ſtricte dictam præcedit, ita ejus progreſſus certitudini & ſenſui juſtificationis promovendo inſervit, & utroque reſpectu optime dictum eſt ab Apoſtolo, electos regenitos eſſe per Spiritum Sactum, quem abunde in eos effudit, ut ſic per gratiam ejus juſtificati, i. e a peccatis abſoluti, & ejus abſolutionis ſibi conſcii, hæreditatem vitæ æternæ, legitime, imo in πληροφορίᾳ, ſperare poſſent.

XI. Quod attinet *Apocal.* 22. 11. *Qui juſtus eſt, juſtificetur adbuc*, non videtur plenior iis verbis ſenſus dari poſſe, quam ſi hoc modo ex- *ut & Apoc.* 22. 11.
plicentur; Quicunque, per fidem in Chriſtum, juſtus a Deo reputatus eſt, id ſibi operæ datum exiſtimet, ut illam juſtificationem ſuam coram hominibus, & ad propriam conſcientiam ſuam, factis comprobet; atque ita per fidem illiusque exercitium, & per ſtudium verbi Dei, conſolatiouem de juſtitia magis magisque exuberantem habeat. Et hac quoque ratione forenſis hujus vocis uſus remanet.

XII. Alii quoque allegant 1 *Cor.* 6. 11. *Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati* *itemque*
eſtis, ſed juſtificati eſtis, in nomine Domini Jeſu, & in Spiritu Dei noſtri. 1 *Cor.* 6.
Verum nec hoc teſtimonium evincit, juſtificationem Sanctificationi 11.
æquipollere, ſed contrarium potius. Etenim poſtquam Corinthios *ablutos* eſſe dixiſſet Apoſtolus, id eſt, a peccati poteſtate liberatos, ſpecialius oſtendit, qua in re ablutio illa conſiſtat. Scilicet, Poteſtas peccati in hominem duplex eſt: 1. Ut ipſum cogat ad opera ſervilia vitiorum. 2. Ut ipſum damnet. *Dominium* deſtruitur per *Sanctificationem: Poteſtas damnandi*, per *Juſtificationem.* Utrumque confertur electis *in nomine Domini Jeſu*, h. e. propter ipſius merita, & ipſius Auctoritate atque voluntate: *& per Spiritum Dei noſtri*, qui Sanctificationis Auctor eſt, & ſententiam juſtificationis animis fidelium ſuaviter inſinuat. Utrumque beneficium obſignatur Baptiſmo, ad cujus ablutionem hic evidenter alluditur. Neque offendere nos debet, quod Sanctificatio hic Juſtificationi anteponatur. Nam Scripturam non ſemper illam ordinis accurationem obſervare, ut quæ priora tempore ſunt primo ponantur loco, non poteſt ſedulum earum ſcrutatorem latere. Petrus ſane vocationem electioni præponit 2 *Petr.* 1. 10. Tum etiam Juſtificatio varios articulos habet, uti ſuo loco diſtinctius docebimus, quorum nonnulli ſanctificationem revera conſequuntur.

Jeſ. 53. 11. vox הצדיק *amplius aliquid notare videtur, quàm meram declarationem.*

XXIII. Diſſimulare tamen non poſſum, duo loca extare, in quibus vox הצדיק amplius aliquid notare videatur, quam meram juſtitiæ declarationem, licet ea quoque includatur. Prior locus eſt *Jeſ. 53. 11. Cognitione ſui Servus meus juſtus* יצדיק לרבים *juſtificabit multos.* Verum quidem eſt, Dominum noſtrum Chriſtum a Patre judicem conſtitutum eſſe, & conſequenter facultatem ipſi datam abſolvendi electos ſuos: ſed hic non repræſentatur ut judex ſententiam pronuncians, ſed ut cauſſa, quæ tam meritis, quam efficacia, juſtitiam illam adducit & donat ſuis, propter quam coram tribunali Dei abſolvantur. Et notanda eſt inuſitata vocis conſtructio cum ל, nota Dativi caſus. Idem ergo eſt ac ſi Propheta dixiſſet: יעשה הצדקה לרבים, *faciet juſtitiam multis*, id quod ipſe juſtitiæ cauſſa fecit, cum multis communicabit: atque ita δικαίωμα *ejus redundabit in multos* εἰς δικαίωσιν ζωῆς, quemadmodum Apoſtolus loquitur *Rom. 5. 18.* quem locum cum hoc noſtro conferri velim.

Sicut etiam Dan. 12, 3.

XIV. Alterum, de quo monui, teſtimonium extat *Dan. 12. 3.* Ubi fidi Euangelii Precones dicuntur מצדיקי הרבים, *juſtificantes multos.* Ad officium miniſtrorum Euangelii pertinere, ut contritis corde abſolutionem a peccatis Dei nomine annuncient, nemo ambigit. Sed longe plura ambitu functionis ipſorum continentur. Summa huc redit, ut ſermone, exemplo, precibus, quam plurimos eo perducant, ut ipſis per fidem & reſipiſcentiam cum Deo reconciliatis, & ſanctitati operam dantibus, remiſſio peccatorum cum ſpeciali applicatione prædicari queat. Omnia hæc complectitur miniſterium reconciliationis, quod ipſis creditum eſt. Ea ſedulo facientes dicuntur *multos juſtificare*, quia permovent eos ad reſipiſcentiam, quæ initium juſtitiæ ſive Sanctitatis eſt; ad fidem, qua juſtitiam Chriſti, propter quam abſolvantur, apprehendant; ad Sanctæ vitæ ſtudium, quod ubi ipſo opere comprobant, de juſtificatione per miniſtros, Dei nomine, certiores fiunt.

XV. Fuſius iſta de verbi ſignificatione proſecuti ſumus, ut eadem opera efficacitatem variorum Scripturæ teſtimoniorum oſtenderemus, quo ſtudio nihil dulcius & utilius eſt. Nobis autem, quando de Juſtificatione agimus, ſemper illa vox *declarandi* notione ſumetur. Quo ſemel monito, nunc ad ipſam rei accuratiorem inveſtigationem accedamus.

Declaratio Dei de hominbius, vel facta concernit vel ſtatum.

XVI. Declaratio Dei de hominibus, vel concernit *ſingularia* quædam eorum *facta*, vel *integrum* ipſorum *ſtatum*. *Facta* hominum conſiderantur, vel *relate ad normam Divinæ voluntatis*, vel *comparatione inſtituta cum aliorum factis*, magis vel minus malis. De factis abſolute pronunciat Deus, quando ea vel *mala* declarat, hominen in iis *condemnando*, quomodo Dei nomine Davidi dicebat Nathan, *2 Sam. 12. 9. Spreviſti*

viſti verbum Jehovæ, faciendo quod malum eſt in oculis ipſius: vel *bona*, hominem in iis *juſtificando*: quo ſenſu David, oculis intentis in *juſtitiam cauſſæ* ſuæ adverſus hoſtes, orat *Pſ.* 7. 9. *Judica me, Jehova, ſecundum juſtitiam meam, & ſecundum integritatem meam pronuncia pro me.* Sic Jobum juſtificavit Deus, quando *recte illum de ſe locutum eſſe* pronunciat. *Job.* 42. 8.

XVII. Memorabile hic admodum eſt *Pineazi* exemplum. *Pſ.* 106. 30. 31. *Et conſtitit Pineaz, & judicium exercuit, & coercita fuit plaga illa. Et imputatum eſt ei ad juſtitiam, per quamque generationem, uſque in ſeculum.* Factum Pineazi tale erat. Zimri, unus Principum in tribu Simeonis, incredibili impudentia, Cozbi, filiam Reguli Midianitarum, inſpectantibus populi ſui Primoribus, introduxit in tentorium ſuum, ſtupro ſe illamque polluturus; dum Moſes cum univerſo cœtu flebat ad oſtium tabernaculi Dei, deprecaturus graſſantem jam Numinis vindictam. Non tulit hanc ſpeciem Pineaz, Eleazari Pontificis Maximi Filius, ipſa Sacerdos: ſed ingenti inflammatus zelo & indignitate rei permotus, e medio cœtus ſe proripuit, arreptoque ſpiculo ſcortantes illos transfixit. *Pineazi quomodo factum ſuum ad juſtitiam imputatum ſit.*

XVIII. Multa huic actui inerant, propter quæ male factum eſſe videri poſſet. Nam 1. Sacerdos erat Pineaz, cui non conveniebat manus ſuas humano ſanguine polluere. Si enim cadaver tetigiſſe piaculum ſacerdoti erat; quanto magis vivum hominem cadaver feciſſe? 2. Non erat item ex Judicibus Iſraëlis, quibus pœnam ſuſpenſionis de ſontibus ſumendam demandaverat Moſes, edicente id ipſo Deo. *Num.* 25. 4. 5. 3. Non ſervatus eſt legitimus judicii ordo, quod ab executione eſt orſus. 4. Omnia furentis animi excandeſcentiam magis ſpiraſſe videbantur, quam juſta lenitate temperatum zelum. Propter has rationes cenſeri potuiſſet Pineazus fœdo ſe parricidio obſtrinxiſſe, eoque nomine excidiſſe honore ſacerdotii.

XIX. Sed aliter plane Deo viſum eſt: qui recte ab ipſo factum eſſe pronunciavit, laudans illam Zelotypiam, declarans eam ſibi eouſque placuiſſe, ut propter eam excandeſcentia ſua a filiis Iſrael averſa ſit. Tantumque aberat, ut idcirco ſacerdotio ſuo privandus fuerit, ut ex adverſo addixerit ei & ſemini ejus Deus ſacerdotium perenne, ex fœdere pacis perpetuum durato. *Num.* 25. 11. 12. 13. Et hoc eſt, quod David canit, *Imputatum eſt ipſi ad Juſtitiam*: i. e. judicatum eſt, eum rite atque ordine feciſſe, & propterea magis laude ac præmio, quam vituperio ac pœna dignum eſſe.

XX. Et ſicut hic juſtificatus eſt in illo facto ſuo *abſolute*, ita alii juſtificantur in actionibus ſuis, *comparatione* inſtituta cum aliis *pejoribus*. Quo ſenſu dicitur, *Jer.* 3. 11. *Juſtificavit ſe ipſam averſa Iſraël, magis quam perfida Jehuda.* Id eſt, operibus ſuis juſtiorem ſe magisque candidam demonſtravit: profeſſa quid in animo haberet, & non tam hypocritice ac doloſe agens, quam prævaricatrix & fallax Jehuda, quæ *Nonnullorum juſtificatio in factis comparata eſt.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

videri vult ad me converſa, quum interim nomen meum profanet. Similiter, *Ezech.* 16.51. *Juſtificaſti ſorores tuas omnibus abominationibus tuis, quas feciſti.* Ita te geſſiſti, ut præ te inſontes videri queant.

Deus de ſtatu judicans, homines vel in ſe ipſis, vel in Sponſore conſiderat.

XXI. Hactenus de declaratione Dei ſuper *actionibus* hominum. Declaratio Dei ſuper ipſorum *ſtatu*, rurſus non unius modi eſt. Vel enim conſiderat eos Deus, *prout in ſe ipſis ſunt*, juxta qualitates inhærentes, aut *vitioſas* per corruptam *naturam*, aut *Sanctas* & laudabiles, per Reformantem *Gratiam*: vel *prout in Chriſto Sponſore* cenſentur.

Tales ſemper homines declarat, quales ſunt.

XXII. Non poteſt Deus homines aliter conſiderare, aliter declarare, quam reapſe ſunt. Nam *judicium ipſius ſecundum veritatem eſt. Rom.* 2.2. Qui ergo adhuc ſub dominio peccati ſunt, & in pravis cupiditatibus ſuis cum voluptate ambulant; eos irregenitos, improbos & Diaboli mancipia eſſe, uti ſunt, judicat & declarat Deus: *neque enim ſontem pro inſonte habet. Exod.* 34.7. Sed qui per gratiam ejus ſunt regeniti, ad imaginem ipſius de novo creati, ac ſinceræ Sanctitati ex animo operam dant, eos quoque a crimine profanitatis & impietatis atque hypocriſeos abſolvit; & non amplius habet pro mortuis in peccatis, ſervis Diaboli, filiis mundi; ſed pro vere fidelibus, ſuis filiis, ad imaginem ſuam reſtauratis, & vita ſua donatis. Hoc modo ſervum ſuum Jobum juſtificabat, declarando, *quod nemo ipſi par fuerit in terra, quodque fuerit vir integer & rectus, timens Dei & recedens a malo. Job.* 1.8.

Qui veræ juſtitiæ operam dant, eos juſtos eſſe pronunciat,

XXIII. Eodem modo ſe adhuc res habet cum omnibus fidelibus. Sæpe contingit, ut accuſator fratrum Diabolus fideles apud Deum reos peragat hypocriſeos, quaſi non ſincero animo eum colant; nec apud Deum tantum ita eos accuſat, ſed & proprias eorum conſcientias inquietat, quaſi ficta modo & fucata fidei ac pietatis larva ſit, qua non aliis duntaxat, ſed & ipſi ſibi hactenus impoſuerunt. Ut tranquillentur fidelium conſcientiæ, ita a calumniatore concuſſæ, abſolvi ab hac accuſatione, & juſtificari a falſo hoc teſtimonio apud Deum, opus habent; quod etiam Deus quotidie facit, Spiritus ſui teſtimonio electos de ſinceritate converſionis ſuæ certiores faciens; atque ita oſtendens, *laudem veri Judæi ex ſe eſſe. Rom.* 2.29. Quæ ſane juſtificatio diverſiſſima eſt ab altera illa, de qua mox agemus. In illa enim abſolvitur homo a criminibus, quorum vere reus eſt, quæ ipſi remittuntur propter Chriſtum. In hac abſolvitur a peccatis, quorum non eſt reus, declaraturque ea non admiſiſſe.

Cujus juſtificationis fundamentum eſt juſtitia inhærens.

XXIV. *Fundamentum* hujus juſtificationis non poteſt aliud eſſe quam *Sanctitas & juſtitia inhærens.* Nam quum ſit declaratio hominis, qualis eſt *in ſe ipſo*, attamen per regenerantem & ſanctificantem Dei gratiam, pro fundamento ſuo habere debet, id quod in ipſo homine reperitur. *Qui facit juſtitiam, juſtus eſt*, inquit Johannes 1 *Epiſt.* 3.7. & Petrus *Act.* 10.34.35. *Vere deprehendo, in quavis gente gratum eſſe Deo quemvis, qui eum timeat & operam det juſtitiæ.* & Lucas Dei nomine parentibus Johannis

Baptiſtæ

Baptiſtæ hoc teſtimonium dat, fuiſſe illos *juſtos in conſpectu Dei, incedentes in omnibus præceptis & conſtitutionibus Domini inculpate. Luc.* 1, 6. Non tamen inhærens juſtitia fundamentum hujus juſtificationis eſt, propria ſua dignitate, aut quia Sanctitatem habet ad Legis normam examuſſitatam, ſed quia eſt opus Spiritus Sancti in electis, quod non poteſt Deus pro ſuo non agnoſcere & exoſculari, & quia defectus, quibus in hac vita ſemper maculata eſt, remittuntur propter Chriſtum.

XXV. Hoc ſenſu putamus, Jacobum de juſtificatione agere, vexato illo loco. *Jac.* 2. 21. 24. Ubi Abrahamum *non ex ſola fide, ſed & ex operibus juſtificatum* eſſe docet, & quemvis hominem ita juſtificari debere contendit. Nam ſcopus Apoſtoli eſt, demonſtrare, quod non ſufficiat homini Chriſtiano gloriari de remiſſione peccatorum ſuorum, quæ revera per ſolam, ſed vivam tamen in Chriſtum fidem, obtinetur: ſed quod præterea Sanctitati operam dare debeat, ut juſtificatus ex ſola fide, id eſt, a peccatis ſuis, quæ commiſit, abſolutus, propter Satisfactionem Chriſti fide apprehenſam, porro juſtificetur ex operibus ſuis, i. e. declaretur vere regenitus, Fidelis, Sanctus eſſe; quippe qui ita ſe gerat, ut regenitos, fideles, Sanctos decet. Ita Pater noſter Abrahamus egit: qui jam antea ex ſola fide juſtificatus, i. e remiſſionem peccatorum nactus, deinceps quoque ex operibus juſtificatus eſt. Nam quum filium ſuum Deo obtuliſſet; tunc ipſi dixit Deus: *Nunc expertus ſum timentem Dei eſſe te; quum non ſubtraxeris filium tuum, unicum tuum, a me. Gen.* 22, 12. Et hanc poſteriorem juſtificationem tam neceſſariam fidelibus eſſe Jacobus inculcat, ut, ſi illa abſit, prior non niſi pro vana & imaginaria haberi debeat.

De iſta juſtificatione agit Jacobus.

XXVI. Evidentia hæc ex Scriptura ſunt. Ne quis tamen ea, ut mos eſt ſeculi, in calumniæ materiam rapiat, imperitiores moneo, non meæ inventioni hæc deberi, ſed ante me Theologorum celebratiſſimos, de ejusmodi *juſtificatione juxta juſtitiam inhærentem, & ex operibus*, locutos eſſe. *Bucerus* in *altero Colloquio Ratisbonenſi p.* 313. *Juſtitiam hanc inchotam ſentimus eſſe quidem veram & vivam juſtitiam, Dei præclarum & eximium donum; vitamque novam in Chriſto hac juſtitia conſtare, omnesque Sanctos hac ipſa quoque juſtitia juſtos eſſe, & coram Deo & coram hominibus,* ET PROPTER EAM SANCTOS QUOQUE A DEO JUSTIFICARI JUSTIFICATIONE OPERUM, *id eſt, comprobari eos a Deo, laudari & remunerari.* Similia docet Calvinus Inſtitu. *Lib.* 3. *Cap.* 17. *Sect.* 8. quæ his verbis terminatur. *Quæ fiunt a fidelibus bona opera, juſta cenſentur, vel (quod idem eſt)* IN JUSTITIAM IMPUTANTUR. Prolixe hanc ſententiam explicuit & probavit Doctiſſimus Vir, *Ludovicus de Dieu, in commentariis ad Rom.* 8. 4. Citatque ut ſibi ὁμόψηφον *Danielem Colonium*, Collegii Gallo Belgici Leydenſis olim Regentem. Eandem quoque tuetur Reverendus Vir *D. Petrus de Witte*, fortiſſimus Veritatis Hyperaſpiſtes, in

Eandem Celebratiſſimi Theologorum noſtrorum agnoverunt.

Controverſiâ de Juſtificatione adverſus Socinianos. Et in eundem nobiſcum ſenſum Jacobi locum explicat, eâdem juſtificationis diſtinctione adhibita, Cl: *Triglandius, in examine Apologiæ Remonſtrantium Cap.* 21. *p.* 316. *b.*

Juſtificatio peccatoris in Chriſto conſiderati definitur.

XXVII. Nunc tandem de *Juſtificatione* hominis *peccatoris* agamus, ſed conſiderati *in Sponſore* Chriſto. Quæ materia uti omnis ſolidæ conſolationis fundamentum eſt, ita plena eſt myſteriis, & vexata multis controverſiis: claret tamen in Scripturis tradita, modo quis earum ſimplicitate contentus neque oculos claudat adverſus lucem ultro ſeſe ingerentem, neque curioſis ſubtilitatibus ac luxuriantis ingenii περιεργίαις indulgeat. Juſtificationem Euangelicam peccatoris hoc modo definimus. *Eſt Actus Dei Judicialis, ſed Gratioſus, quo Peccator Electus, & Credens, a reatu peccatorum ſuorum abſolvitur, & jus vitæ æternæ ei adjudicatur, propter obedientiam Chriſti fide aſſumtam.*

Non poſſet Deus peccatores juſte juſtificare, niſi cenſos in Chriſto.

XXVIII. Hoc conſtat, homines omnes, in ſe ipſis conſideratos, fœdos coram Deo peccatores, & mortis æternæ reos eſſe *Jam ante Judæos & Græcos criminatus eſt* Paulus, *omnes ſub peccato eſſe*: uſque adeo, *ut omne os obſtrui debeat, & totus mundus obnoxius ſit condemnationi Dei. Rom.* 3. 9. 18. Quandoquiden autem, uti ante jecimus, judicium Dei ſemper ſecundum veritatem eſt, aliter contingere non poteſt, quin Deus eos, qui in ſe peccatores & mortis rei ſunt, etiam in ſe ipſis peccatores & mortis reos eſſe declaret. Docet tamen Scriptura, Deum *peccatores juſtificare*, id eſt, *abſolvere* à peccatis & reatu mortis æternæ, iiſque *adjudicare* jus vitæ æternæ. Et ni id eſſet, actum eſſet de ſalute & ſpe omnium quotquot ſunt mortalium. Facit autem id Deus indubie convenienter veritati & juſtitiæ ſuæ. Ergo neceſſe eſt, ut illi, qui *in ſe* peccatores ſunt, juſtificanti Deo aliter obverſentur; ſcilicet *cenſi in alio*, cujus perfecta juſtitia ita ipſis imputetur, ut ejus virtute juſti reputentur. Et hoc eſt myſterium juſtificationis noſtræ in fide Chriſti.

Chriſtus pro electis omnia fecit, quæ ad eos Juſtificandos requiruntur.

XXIX. Poſtquam in Adamo omnes peccaſſent & excidiſſent gloria Dei, Filius Dei Unigenitus Sponſorem ſe Patri obtulit, pollicituſque eſt, ſe, præſtituto tempore, omne jus Legis impleturum pro electis. Id quod omni fidelitate accuravit. Natus ex virgine, ſine ulla peccati labe; conceptus ex Spiritu Sancto, & inſtructus orginali juſtitia: ut haberet, quo reatum peccati Originalis tolleret, & defectum originalis & connatæ juſtitiæ in electis farciret. Præterea ab ipſis incunabulis, totoque vitæ ſuæ tempore, præcipue ad vitæ finem, omne genus perpeſſiones tam in anima quam in corpore obivit, ſe ipſum humilians, imo exinaniens, Patrique obediens uſqe ad mortem, mortem autem crucis: ut pœnas, peccatis electorum ſuorum debitas, eorum vice ſuſtineret: dignitate patientis perſonæ id abunde compenſante, quod durationi pœnarum, quæ alias æternæ eſſe debeant, deerat. Denique omne illud, quod Lex exigit, ut quis jus ad vitam æternam habeat, pro ſuis conſummavit. Si ipſi id electi in propria per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſona feciſſent, quod pro iis fecit Jeſus, dubium non eſt, quin id haberent, propter quod juſtificari a Deo poſſent, &, ſaltem ex pacto, deberent.

XXX. Porro, quandoquidem quicquid hujus generis fecit Jeſus, id omne fecit voluntaria ſponſione, approbante quoque Patre, *vice & loco electorum;* merito id ipſis *imputatur*, ac *in ipſorum rationes refertur*; quemadmodum in ſolutum fertur primo creditori, quod loco ejus ſolvit expromiſſor. Divine hoc negotium proſecutus eſt Paulus in Capite quinto Epiſtolæ ad Romanos: cujus ſumma eſt in ℣ 19. *Sicut per contumaciam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi; ita per unius obedientiam juſti conſtituuntur multi.*

Ea ipſis merito imputantur,

XXXI. Cæterum, ut imputationis hujus fundamentum liquidius ſit, animadvertendum eſt, non modo Chriſtum, pro electis, juxta æternum Patris conſilium, hæc omnia ſpoſpondiſſe, & convenienter ſponſioni impleſſe; ſed & electos, antequam ipſis juſtitia Chriſti ad juſtificationem vitæ imputetur, tam arcte cum ipſo per fidem uniri, ut *unum corpus*, 1 Cor. 12. 13. &, quod adhuc indiviſibilius eſt, *unus cum ipſo Spiritus* ſint 1 *Cor.* 6. 17. nec *uniti* tantum cum ipſo, ſed & UNUM, & quidem unitate tali, in qua quodammodo adumbratio aliqua eſt ſimpliciſſimæ iſtius unitatis, qua perſonæ Divinæ inter ſe unum ſunt. *Joh.* 17 22. 23. Virtute autem hujus unionis, vel unitatis, quam electi per fidem cum Chriſto habent, ipſi in Chriſto feciſſe ac tuliſſe cenſentur, id quod fecit ac tulit pro iis Chriſtus.

quando per fidem in unum cum eo corpus coaluerunt;

XXXII. Hoc modo peccatores electi, *deſtituti propria juſtitia*, id eſt, non habentes in ſe ipſis eam rem, propter quam jus ad vitam æternam iis adjudicari queat, per fidem *in Chriſto comperiuntur, habentes eam juſtitiam, quæ eſt per fidem Chriſti, juſtitiam, quæ ex Deo per fidem eſt. Phil.* 3. 9. Scilicet propter voluntarias Chriſti paſſiones diriſſima morte conſummatas a reatu æternæ mortis abſolvuntur. Propter puriſſimam ejus ex Spiritu Sancto & virgine nativitatem, originalis condonatur labes, animaque Deo immaculata ſiſtitur. Propter perfectiſſimam totius vitæ obedientiam, adjudicatur iis vita æterna, ſuis quibusdam gradibus communicanda. Hæc myſterii hujus ſumma eſt, quam brevibus comprehenſam verbis uno velut obtutu contemplandam oculis objicere viſum eſt. Haut pauca tamen ſunt, quæ pleniorem explicationem deſiderant.

Hinc obtingit ipſis abſolutio a pœna, & adjudicatio vitæ.

XXXIII. JUDEX hujus cauſſæ *Deus eſt. Rom.* 8. 33. *Jeſ.* 43. 25. Nam ille eſt *Unicus Legiſlator ille, qui ſervare poteſt, & perdere. Jac.* 4. 12. Ille uti jus poteſtatemque animam peccatricem debitis pœnis afficiendi ſolus habet, ita etiam ſolus jus habet animam peccatricem abſolvendi: quippe *qui Judex totius univerſi* eſt. *Rom.* 3. 6.

Judex Deus eſt.

XXXIV. Quod de Deo οὐσιωδῶς conſiderato univerſim dicitur, ὑποστατικῶς ſpeciatim appropriatur Patri, *juſtificanti eum, qui eſt ex fide Jeſu. Rom.* 3. 26. Et *in Chriſto mundum reconcilianti ſibi, non imputando ipſis offen-*

Pater;

ſas

ſas eorum. 2 *Cor.* 5. 19. Ubi illa diſtinctio *Dei a Chriſto* ſufficienter indicat, de *Deo Patre* inibi ſermonem eſſe. Ratio quoque poſtulat, ut ſpeciatim Deo Patri Juſtificatio adſcribatur. Nam *Filius Dei*, Jeſus Chriſtus, in judicio pro nocentibus intervenit, ut *Sponſor*, ut *advocatus*, & denique ut *ſuppeditans reis ea documenta*, quibus Divinæ Juſtitiæ pro ſe ſatisfactum eſſe demonſtrare queant. *Spiritus Sanctus*, operans fidem in nocentibus, facit eos apprehendere, & in judicio repræſentare ſponſorem, ejusque ſatisfactionem. Et hoc reſpectu uterque a *parte reorum* ſtat. *Pater* autem *judicis* officio fungitur: propter Satisfactionem Filii, apprehenſam virtute Spiritus Sancti, reos juſte ſimul & clementer abſolvens.

Filius, XXXV. Temere tamen a non nemıne dictum eſt, *Filium & Spiritum Sanctum*, propter ſupra allegatas rationes, *non poſſe Judicis partes tenere*, ſententiamque pronunciare. Nam in Oeconomia ſalutis noſtræ perſonæ Trinitatis varias habent χρείας, quæ componendæ, non opponendæ ſunt. Is, qui aliquando ut SPONSOR deſcribitur, alibi proponitur ut JUDEX. *Joh.* 5 22. 27. Et ſane Chriſtus ipſe ſibi vindicat *potſtatem peccata remittendi. Mat.* 9 2. Atque in die Univerſali Judicii, ipſe ſententiam *juſtificatoriam* peremtorie ſuper electis pronunciabit. Neque repugnat unum eundemque & *cauſſam meritoriam* Juſtificationis, & *Patronum* Reorum, & ſimul cauſæ *judicem* eſſe. Omnes hi reſpectus in uno Chriſto conveniunt; docentque nos plenitudinem illam ſalutis, quam in ipſo invenire eſt.

& Spiritus Sanctus. XXXVI. Imo & *Spiritui Sancto* ſuæ quædam quaſi propriæ partes ſunt. Quippe qui ſententiam illam abſolutoriam, in Foro Cœli pronunciatam, animæ Fideli in foro Conſcientiæ inſinuat & obſignat, eamque ita tranquillat, & exhilarat: docens, quæ a Deo ipſi donata ſint 1 *Cor.* 2. 12. *teſtimonium perhibens una cum Spiritu fidelium Rom.* 8. 16. re⁊onciliatos ipſos eſſe cum Deo. Hinc patet nullam perſonarum Divinarum a ſetentiæ dictione excludendam eſſe.

XXXVII. Res illa, propter quam juſtificamur, quam nonnulli *I. Id propter quod juſtificamur, eſt Juſtitia Chriſti.* MATERIAM juſtificationis noſtræ vocant, eſt ſola perfecta Chriſti juſtitia: Hanc pro electis ſuis Chriſtus comſummavit; *ſanctificans ſe pro iis Joh.* 17. 19. Hanc eandem *imputat* electis Pater, quemadmodum Chriſto imputavit ipſorum peccata. *Eum, qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus juſtitia Dei in ipſo.* 2 *Cor.* 5. 21. Explicari autem non poteſt, quomodo Chriſtus peccatum pro nobis factus ſit, niſi eo ſenſu, quod peccata noſtra ipſi imputata ſint, ut pro iis lueret; eodem modo nos facti ſumus juſtitia in ipſo, quatenus ipſius juſtitia nobis imputatur, ut propter eam coronemur. Evidens eſt Chriſti juſtitiam in Scripturis *noſtram* juſtitiam dici: nam eſt *Jehova* JUSTITIA NOSTRA. *Jer.* 23. 6. *Factus eſt* NOBIS *a Deo juſtitia.* 1 *Cor.* 1. 30. Noſtra autem eſt vel *inhæſive*, vel *imputative*. Tertium enim hic non datur. *Inhæſive* noſtra non eſt: nam eo ſenſu noſtræ illam

oppo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

opponit Paulus *Phil.* 3:6. nec natura rei patitur, ut actus a Chriſto præſtiti *inhæſive* noſtri ſint. Reſtat ergo, ut noſtra ſit *imputative*. Deo homini *imputante juſtitiam ſine operibus*. *Rom.* 4:6.

Quam imputari nobis poſſe perperam Arminius negat.

XXXVIII. Tricas inanes ſubtilitate ſua *Arminius* nectit, quando impugnat, juſtitiam Chriſti nobis in juſtitiam imputari non poſſe, quum ſit ipſiſſima juſtitia: hoc pro fundamento ponens, id, quod nobis ad juſtitiam imputatur, juſtitiam proprie non eſſe. Quod nemo admittet, qui conſideraverit, omne judicium Dei eſſe ſecundum veritatem: unde ſequitur, in juſtitiam nil alicui imputari poſſe, quod revera juſtitia non eſt. Nobis autem ea imputatur, id eſt, in noſtras rationes refertur, quaſi noſtra eſſet: licet enim a nobis non ſit præſtita, eſt tamen præſtita a Chriſto pro nobis, ac loco noſtro. Neque id faciendo aliter judicat Deus, quam res eſt: non enim judicat, nos ipſos in propria perſona juſtitiam illam impleſſe, quod verum non eſt; ſed Chriſtum ita illam impleſſe pro nobis, ut nos illius merito juſte coronari poſſimus. Quod tam eſt verum, ut ſumma ſit totius Euangelii.

Ei, quum perfecta ſit, nullum opus noſtrum jungi poteſt.

XXXIX. Et quandoquidem juſtitia illa Chriſti omnibus eſt numeris abſoluta, & Deus juri ſuo pleniſſime ſatisfactum eſſe faſſus eſt, quando Chriſtum ſuſcitavit ex mortuis, & *Servum ſuum Juſtum* vocavit; non eſt neceſſe, ut quidquam a nobis proficiſcatur, quo vel immunitatem a pœna, vel jus ad vitam acquiramus. Addo; neque jure id a nobis poteſt exigi. Uti non poteſt vel obolus exigi a principe creditore, poſtquam expromiſſor pro eo in ſolidum ſolvit. Unde patet, injurioſos eos eſſe, tam in ſatisfactionem Chriſti, quam in Dei Juſtitiam, qui aliquid ab hominibus præſtari contendunt, quod meritis Chriſti, ut materia juſtificationis noſtræ, adjungatur. Si enim per Chriſti Satisfactionem jus legis, præſcribentis conditionem vitæ, perfecte impletum eſt, nihil ei adjungi vel poteſt, vel debet; ut gloria ſoli Chriſto illibata maneat. Sin vel tantillum ſatisfactioni Chriſti defuit, quod lex juſtitiæ cauſſa exigebat, ne quidem ſatisfactio dicenda eſt; neque quicquam Chriſtus vel ſibi vel nobis meruit. Nihil enim in hoc judicio admittitur, niſi id, quod omne poſtulatum legis implet.

Nam Chriſti gratia, & noſtra opera e diametro opponuntur.

XL. Veritatem hanc Scriptura comprobat, quando gratiam Chriſti & noſtra opera ita ſibi e diametro opponit, ut nullam alterius cum altero mixturam fieri poſſe contendat. *Si per legem eſt juſtitia*, inquit Apoſtolus, i. e. ſi noſtris operibus jus ad vitam æternam acquirere valeamus, *Chriſtus fruſtra mortuus* eſt. *Gal.* 2:31. Et clarius *Rom* 11:6 *Quod ſi per gratiam, non jam ex operibus: alioquin gratia jam non eſt gratia. Sin ex operibus, jam non eſt gratia: alioquin opus jam non eſt opus.* Cujus Apoſtolicæ illationis vim ut evidenter cernamus, animadvertendum eſt, ad ſalutis poſſeſſionem non niſi duabus viis perveniri poſſe; juxta duo fœdera Deum inter homineſque inita. Vel enim quis jus ad vitam habet, quia ipſe legis poſtulato perfecte ſatisfecit, juxta fœdus operum; & ei ita *operanti*

merces imputatur ex debito. Rom. 4. 4. Vel habet jus ad vitam, quia Sponſor melioris teſtamenti pro ipſo ſatisfecit, quod ipſi imputatur ex mera meriſſima gratia, nihil operanti, ut jus illud ſibi acquirat: *ibid. verſ.* 5. juxta fœdus Gratiæ. Quæ fœdera quum tota eſſentia ſua differant, & hac in parte, contradictorie ſibi opponantur, manifeſtum eſt illos ἀσύγκλωτα συγκλώθειν, qui opera noſtra cum gratia Dei, noſtram juſtitiam cum Chriſti juſtitia, in negotio juſtificationis combinata volunt.

δωρεὰν quid ſignificet?

XLI. Et ſane nihil in nobis eſſe, quod in cenſum hic venire queat, diſerte docet Apoſtolus Rom. 3. 24. δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. *Juſtificati immerito, per ipſius gratiam. Dei reſpectu* eſt *ex pura gratia*, quæ uti modo audivimus, operum noſtrorum conſortium non admittit. *Noſtri reſpectu* eſt *immerito*, ſine ulla illius rei cauſſa, quæ in nobis extaret. Hoc enim ſignificat δωρεάν. Non tam hic innuens, juſtificationem eſſe δώρημα, *donum gratis datum*, quomodo eam vocat Apoſtolus Rom. 5. 16. (hoc enim ſequentes voces volunt, τῇ αὐτοῦ χάριτι:) quam nihil in nobis eſſe, quo illam conſequamur. Græcum δωρεὰν reſpondet τῷ חנם Hebræorum. Hoc autem eſt, *citra cauſſam*; quæ non niſi falſa fictaque ibi repetitur. Ut Pſ. 69. 4. שנאי חנם *oſores mei ſine cauſſa*, idem eſt, quod איבי שקר *hoſtes mei mendaciter*. Prius Græci reddiderunt μισοῦντες μὲ δωρεάν. Plane uti Joh. 15. 25. ἐμίσησάν με δωρεάν. Similiter Pſ. 35. 7. חנם, δωρεὰν *occultarunt mihi foveam retis ipſorum*. Ubi δωρεὰν non *donationem* aliquam ſignificat, ſed omnimodam negationem cauſſæ, quæ hominem dignum reddat tali circa ipſum actione. Quando ergo Apoſtolus dicit, juſtificamur δωρεάν, docet nihil in nobis reperiri, quo gratioſa juſtificationis ſententia fundetur, ſive propter quod juſtificemur. Optimè Scholiaſtes Græcus, δωρεάν, τουτέστιν ἄνευ σῶν κατορθωμάτων, *Gratis, hoc eſt ſine tuis meritis.*

Nihil in juſtificatione valet, niſi quod perfectum ſit.

XLII. Accedit hæc quoque ratio, quod nihil in juſtificationis negotio valeat, niſi quod perfectum plane ſit, & legi Dei in omnibus reſpondeat. Nam in juſtificatione eſt ἔνδειξις δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ. Rom. 3. 25. 26. Illa autem exigit, ut δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ. *Rom.* 8. 4. Non poteſt impleri legis jus niſi perfectâ obedientiâ. Pulcre in hunc locum Chryſoſtomus. τί ἐστι τὸ δικαίωμα; τὸ τέλος, ὁ σκοπὸς, τὸ κατόρθωμα. τί γὰρ ἐκεῖνος ἐβούλετο, καὶ τί ποτε ἐπέταττεν; ἀναμάρτητον εἶναι. *Quid eſt* δικαίωμα; *Finis, Scopus, Recte Factum. Nam quid lex vult? quid præcepit unquam? Sine peccato eſſe.* Hoc nemo ſibi arrogat niſi vanus & mendax. 1 Joh. 1. 8. Unde concludimus, nullo proprio ſuo actu juſtificari hominem peccatorem poſſe.

Forma Juſtificationis.

XLIII. FORMA Juſtificationis hiſce duobus actibus abſolvitur. 1. *Abjudicatione* injuſtitiæ. 2. *Adjudicatione* Juſtitiæ.

Peccatum duplex jus in peccatorem habet.

XLIV. Injuſtita ſive peccatum duplex jus in hominem peccatorem habet. 1. Jus *damnandi*. 2. Jus *dominandi*. Utrique juri patrocinatur Lex: *priori*, declarando eum mortis reum eſſe, qui peccatum facit.

Rom.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Rom. 1. 32. *alteri*, juſta ſententia, victum victori mancipando. 2 *Pet.* 2. 19 Propterea dicitur, *Legem potentiam peccati* eſſe 1 *Cor.* 15. 56. Quia peccatum poteſtatem illam ſuam a Lege habet, quæ peccatorem maledictum & corruptelæ ſervum pronunciat. Quin imo ipſa Sanctiſſima Dei Lex *Lex peccati & mortis* a Paulo vocatur. *Rom.* 8. 2. Non quaſi peccatum aliquod permitteret, multo minus præciperet; ſed quia juſtâ ſuâ ſententiâ peccatorem & filios ejus, tanquam indignos vita Dei tam in ſanctitate quam in gloria, mancipat peccato Tyrannidem in eos exercenti. Quod facit peccatum, tam propellendo peccatorem in ulteriora mala culpæ, quam urgendo & aggravando ejus condemnationem. Juſte hæc omnia in peccatorem a Deo decerni quis ambigat? Quid obſtat etiam, quo minus hæc ſententia, fundata in Lege fœderis operum, *Lex* dicatur? Et quum peccatum, juxta illam, dominium exerceat in peccatorem, eumque damnet ad mortem; ſapienter admodum & ἐμφατικῶς Paulus eam *Peccati & mortis Legem* nuncupavit. Peccatum ergo in judicio Dei duo adverſus peccatorem contendit, ut eum damnet, & æternum ei dominetur: allegatque pro ſe juſtam Dei legem. Et ſane Lex, quamdiu ſatisfactum ipſi non eſt, non poteſt in hac lite peccatum condemnare, id eſt, accuſationem peccati, & petitionem ejus, retundere, infringere, iniquam injuſtamve pronunciare.

[margin:] cui utrique Lex patrocinatur.

XLV. Sed ſuppoſita nunc Chriſti Satisfactione, per fidem apprehenſa, qua omne jus Legis impletum eſt, homo juſtificatur, & peccatum condemnatur, utraque petitione illi abjudicata. Declarat Deus 1. Nullum eſſe κατάκριμα iis, qui in Chriſto Jeſu ſunt, remiſſa illis omnia peccata ſua eſſe, neque ullum eorum valiturum ad condemnationem; quia pœnas iis debitas pleniſſime Sponſor perſolvit. Atque eo reſpectu *remiſſio peccatorum juſtificatio* dicitur. *Rom.* 4. 6. 7. 2. Non dominaturum amplius peccatum in mortali corpore ipſorum, quia quum Chriſtus iis quoque ſe legibus ſponte ſubjecit, quæ Chirographum peccati erant, ipſi non amplius ſub lege peccati ſunt, ſed ſub gratia. *Rom.* 6. 14. Fundatur hæc ſententia juſtificatoria hominis & condemnatoria peccati in eadem Dei lege, quæ uti ſepoſita Chriſti ſatisfactione eſt *Lex peccati & mortis*, ita ſuppoſita eâdem eſt *Lex Spiritus vitæ in Chriſto Jeſu*, liberali manu hominem vindicans. Poſtquam enim Chriſtus ſemel ſervivit pro electis ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, id omne, quod peccatum juxta legem poſtulare poterat, præſtitum eſſe Deus pronunciat, iisque, qui hanc Chriſti Domini gratiam fide recipiunt, libertatem a peccato addicit, tam quoad *damnationem*, quam quoad *Dominium*: uti Divine hæc exequitur Apoſtolus *Rom*, 8. 1. 2. 3.

[margin:] Sed poſtquam Legi per Chriſtum ſatisfactum eſt, utrumque jus peccato abjudicatur.

XLVI. Liberatio illa a peccati reatu & dominio inſolubilem quidem cum beatitate nexum habet: quamobrem *beati* declarantur, *quorum remiſſæ ſunt iniquitates Rom.* 4. 7. ſola tamen ad beatitatem non ſufficit. Non enim is, qui jam immunis a peccato eſt, mox jus ad vitam habet

[margin:] Non qui immunis eſt a peccato eo ipſo jus ad

vitam habet.

Liquet id in Adamo integro, qui quamdiu talis erat, nullam habebat metuendam damnationem, necdum tamen jus ſibi paraverat ad vitam æternam. Neceſſum ergo eſt, ut illud quoque homini in juſtificatione adjudicetur. Quod facit Deus propter perfectam Chriſti obedientiam; convenienter iſti legis promiſſo, *Qui fecerit ea homo, vivet in iis* Lev. 18: 5. Quod autem Chriſtus pro ſuis fecit, id, ut ſæpius jam dictum, ipſi feciſſe cenſentur. Atque hoc modo *gratia regnat per juſtitiam ad vitam æternam, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Rom. 5: 21.

Medium quo juſtitiam Chriſti apprehendimus, ſola fides eſt.

XLVII MEDIUM, quo juſtitiam Chriſti, & juſtificationem ex ea pendentem, accipimus, FIDES eſt, & quidem SOLA: ſi enim præter Fidem quicquam eſſet aliud, id noſtra deberent eſſe opera, ex cæteris virtutibus Chriſtianis procedentia. Ea autem Paulus excluſiſſima eſſe vult. *Gal.* 2: 16. *Scientes non juſtificari hominem ex operibus Legis, ſed per fidem J. C. etiam nos in Chriſtum Jeſum credidimus, ut juſtificaremur ex Fide Chriſti, & non ex operibus Legis: propterea quod non juſtificabitur ex operibus Legis ulla caro.* Rom. 3: 28. *Colligimus igitur juſtificari hominem, absque operibus Legis.* Omnes virtutes Chriſtianæ duabus hiſce continentur, *Fide* & *Caritate*: quæ omnem piæ animæ affectum exhauriunt. *Caritatis* eſt *Deo* ſe ac ſua *dare* & offerre. *Fidei*, *Deum* ſe nobis donantem *accipere* & amplecti. Ideoque ſola fides apta nata eſt, ut accipiat, noſtramque faciat, Juſtitiam Chriſti, propter quam juſtificamur.

Hæc non eſt obſervatio mandatorum Euangelii, neque ſuccedit in locum perfectæ obedientiæ, quam Lex exigebat.

XLVIII. Sed inquirendum porro reſtat, *quomodo* Fides juſtificet. Non certe eo ſenſu, quaſi Deus, loco perfectæ obedientiæ, quam ex Legis rigore habere debebamus ad juſtificationem, actum fidei & novæ obedientiæ Euangelicæ ex fide promanantis, gratioſe acceptet; quemadmodum Sociniani, eosque hac in parte imitatus Curcellæus, id explicant: per fidem intelligentes *obſervationem mandatorum Euangelii, quæ Deus per Chriſtum præſcripſit.* Hoc enim eſt totum Euangelium irritum facere. In locum perfectæ obedientiæ, quam Lex ad juſtificationem poſtulabat, Euangelium non ſubſtituit noſtram fidem, ſed Chriſti obedientiam, qua jus Legis impletum eſt. Falſum etiam eſt, Fidem, novamque obedientiam unam eandemque rem eſſe. Fateor, Fidem virtutem eſſe Lege Dei præceptam, & credentem eo ipſo, quod credit, obedire Deo. Fateor item, nullam fidem pro vera & viva habendam eſſe, quæ non eſt bonis operibus fœta. Sed tamen aliud longe fides eſt, aliud obedientia ex Fide promanans, præſertim in hoc, de quo agimus, juſtificationis negotio, ubi ſemper Paulus omnium qualiumcunque operum obedientiam fidei contradiſtinguit. Nam ad certam operum ſpeciem reſtringere, quod de operibus generatim docet Apoſtolus, temerarium eſt. Vis veritatis dictum hoc *Schlichtingio* extorſit: *Fides in ſtricta & propria ſua ſignificatione habet ſe ad obedientiam, ut cauſſa ad effectum, ut arbor ad fructum, ut mater ad filiam* contra *Meiſnerum* p. 325. Denique neque veritas, neque juſtitia Dei patiuntur, ut fidem & obedientiam noſtram,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quæ imperfecta ſunt, pro perfectis admittat. Vult enim Deus, ut jus Legis in juſtificatione noſtri impleatur, non ut ei quicquam derogetur, ut § 42. demonſtravimus.

XLIX. Aliis lubet dicere, Fidem hic conſiderari ut *conditionem*, quam Fœdus gratiæ poſtulat a nobis, ut juſtificemur. Eruditus aliquis noſtrarum partium Theologus, in volumine diſputationum nuper edito, in hæc verba fatur. *Nihil ergo probabilius, ſimplicius, & Scripturæ magis congruum dici poteſt, quam juſtificationem ideo fidei tribui, quia fides conditio eſt, quam Euangelium a nobis exigit, ut apud Deum juſti & inſontes habeamur.* Et poſt quædam. *Imo quum ſolam fidem juſtificare dicimus, ne id quidem ſignificamus, ſolum credendi actum præciſe ſumtum, prout actibus amoris & Spei opponitur, & diſtinguitur a reſipiſcentia ſive pœnitentia, eſſe conditionem, quam novum Fœdus ſive Euangelium poſtulat, ut peccatorum noſtrorum remiſſionem conſequamur; & propter Chriſtum ab iis abſolvamur. Nam veniæ ſpes, & Dei dilectio, itemque dolor de peccato, & novæ vitæ propoſitum, ac uno verbo, actus omnes ad veram & ſeriam converſionem requiſiti, ſunt etiam quiddam neceſſarium, & omnino prærequiſitum, ut aliquis in gratiam Dei recipiatur, & ab eo deinceps habeatur pro juſtificato. Imo fides illa viva & per caritatem operans, quam juſtificare ſolam affirmamus, omnia iſta includit & involvit.* Et hæc putat Vir Doctus talia eſſe, ut ea tam Romanæ quam Reformatæ Scholæ Doctores agnoſcant communi conſenſu. Addit etiam. *Quoties affirmat Apoſtolus, nos non juſtificari operibus, ſed fide, non aliud docere intendit, quam nullum omnino juſtificari poſſe per obſervationem Legis, qualem Fœdus Legale poſtulat, ut per illud vitam habeamus, & vitemus Dei maledictionem: ſed Deum pro juſtis habere, & remiſſione peccatorum omnium ex mera ſuâ gratia donare omnes illos, qui corde ſincero Euangelium ſuſcipiunt, illique veram ex fide præſtant obedientiam.* Merentur hæc animadverſionem. — *Sententia Viri alicujus Docti expenitur.*

L. 1. Quod pace viri longe Doctiſſimi dictum ſit, dubito, an cuiquam rei Theologicæ non admodum imperito ſit perſuaſurus, hanc, quam expoſuit, receptam Reformatæ Scholæ ſententiam eſſe. Ego eam in Confeſſionibus & Catechiſmis earum non invenio. Sed plurima non multum a Viri Docti verbis recedentia in eorum ſcriptis reperio, quorum infauſta nomina, & hæreticas hypotheſes, exoſas ipſi eſſe, plane apud animum meum exiſtimo. — *Sed quæ in publicis Eccleſiarum noſtrarum ſcriptis non reperitur.*

LI. 2. Quando de fidei ad juſtificationem χέσει ſermo eſt, non ſatis caute Vir Doctus toties *actum credendi* memorare videtur. Notum enim eſt, Reformatas Eccleſias in *Arminio* & ſequacibus improbaſſe, quod dixerint fidem in negotio juſtificationis conſiderandam venire, ut eſt *opus* ſive *actus noſter*: quum confeſſio Belgica longe accuratius dicat, *fidem hic inſtrumenti vice fungi, quo Chriſto in ſocietatem ſeu communionem omnium bonorum ipſius copulamur.* Scio id non admodum placere Viro Docto, qui contendit, non alio modo fidem inſtrumentum juſtificationis — *Fides non juſtificat ut actus noſter a Deo juſſus.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tionis dici poſſe, niſi quatenus eſt conditio quædam ad illam a parte noſtra prærequiſita. Sed quando Remonſtrantes Apologiſtæ benigna ſua interpretatione incommodam (ſcilicet) illam Confeſſionum locutionem adjuturi, ſcribebant: ideo fidem inſtrumentum juſtificationis dici, *quatenus opus eſt ex præſcripto, & per gratiam Dei, a nobis præſtitum. Conditio enim, quatenus præſtita eſt, aliquo modo medium, ſive inſtrumentum, fieri dici poteſt, quo conſequimur rem, quæ ſub conditione promittitur. Apol. pag. 112. a.* Reformati eam ſibi explicationem diſplicuiſſe ſunt proteſtati. Non negant, quod Magiſter ipſe Chriſtus dicit, *Joh. 6. 29.* Fidem opus eſſe: imo non negant, in ipſo juſtificationis negotio apprehenſionem & receptionem Chriſti actum eſſe fidei; & fidem hactenus ut actuoſam conſiderari debere. Negant tamen, fidem nos juſtificare in quantum actus eſt a Deo præſcriptus (ſic enim eandem rationem haberet cum cæteris operibus Lege juſſis) ſed dicunt, nos per eum actum juſtificari, in quantum eo apprehendimus Chriſtum, illi unimur, ejusque juſtitiam amplectimur. Quod hoc ſimili ſolent declarare. Extenſio manus mendici, qua, ad mandatum divitis, donum miſericordiæ gratuitum acceptat, eſt actus mendici a divite præſcriptus: non tamen qua actus mendicum ditat, ſed quatenus hoc modo donum ſibi applicat & ſuum facit. Quæ evidentiora ſunt, quam ut ullis tricis ſtrophisque queant obſcurari.

Neque accurate dicitur conditio, quam Euangelium ad juſtificationem exigit.

LII. 3 Nec illud mihi accurate dictum videtur, fidem eſſe *conditionem*, quam Euangelium a nobis exigit, ut apud Deum juſti & inſontes habeamur. Conditio juſtificationis, proprie loquendo, non eſt niſi perfecta obedientia. Hanc Lex exigit. Neque Euangelium ſubſtituit aliam. Sed docet, Legi ſatisfactum eſſe per Sponſorem noſtrum Chriſtum: fidei porro officium eſſe, ſatisfactionem illam ſibi oblatam acceptare, & acceptando ſuam facere. Quod longe aliud eſt, quam ſi dicamus (quod Sociniani ac Remonſtrantes dicunt, & quod neſcio an Vir Doctus velit dicere) loco perfectæ obedientiæ, quam Lex præſcribebat, ut conditionem juſtificationis, Euangelium nunc poſtulare fidem, ut ejusdem juſtificationis conditionem. Etiamſi quidam Reformatorum dixerint, fidem eſſe *conditionem ſine qua non* juſtificemur: non tamen in ea verſati ſunt opinione, fidem eſſe conditionem proprie dictam, qua præſtita homo, ex gratioſo Dei pacto, jus haberet ad juſtificationem uti ad præmium. Hæc a ſententia vere reformatorum alieniſſima ſunt. Videantur quæ fuſe, ſolide, perſpicue, adverſus ſubtilia Remonſtrantium nugamenta, diſſeruit Clariſſimus *Triglandius* in *Examine Apologiæ Cap. 20. & 21.* & *Iſaacus Junius* in *Antapologia p. 236.*

Neque cæterarum virtutum actus includuntur in fide juſtificante

LIII. 4. Neque illud ex Reformatæ Eccleſiæ ſententia ſtatuitur; actus Spei & Caritatis, imo omnes illos, qui ad veram & ſeriam converſionem requiruntur, in fide juſtificante, quatenus juſtificat, includi, & cum fide ſtricte dictâ ad juſtificationem concurrere. Quando *Remonſtrantes* dicebant in *Confeſſione* ſua, quod *fides totam hominis converſionem, Euange-*

lio

lio præſcriptam, ambitu ſuo contineat: imo, quod hic fidei præſcriptum non aliter conſideretur, quam quatenus proprietate ſua naturali obedientiam fidei includit, & tanquam fœcunda bonorum operum mater eſt, totiusque Chriſtianæ pietatis ac Sanctimoniæ fons & origo: Cap. 10. §. 2. 3. Profeſſores Leydenſes in *Cenſura* ſua annotarunt, *Adverſarios ita ſcribentes ſublato velo, fidei tribuere* Sociniano-Pontificiam *juſtificandi rationem, quæ Petro Bertio, ejusdem præcipuo aſſertori, gradus fuit ad Papiſmum.* Quam ſuam aſſertionem ſolidis argumentis addicunt. Et quum Remonſtrantium Apologiſta effutiviſſet, ſententiam hanc ſuam a communi Eccleſiarum Reformatarum conſenſu diverſam non eſſe, Venerandus *Triglandius* regerebat, *luce meridiana clarius eſſe; impudenter nimis id ab eo dici.* Summa huc redit, nullam fidem juſtificare, niſi quæ viva & bonis operibus fœta ſit. Actus dilectionis & Sanctimoniæ requiri, ut fidei fructus, ut teſtimonia inhabitantis in nobis Chriſti, ut τεκμήρια regenerationis noſtræ, ut antecedanea ſalutis, & ſine quibus nulla ſalutis πληροφορία eſt. Hos tamen caritatis, Sanctimoniæ & Converſionis actus, cum fide ad juſtificationem concurrere, & in fide juſtificante, quà tali, includi, inſolens Reformatis auribus ſermo eſt: neque conſentaneus Scripturis, quæ fidem in juſtificationis negotio omnibus qualibuſcunque operibus conſtanter opponunt.

quatenus juſtificat.

LIV. 5. Eandem exceptionem, quam Vir Doctiſſimus facit, per opera, quæ Paulus a juſtificatione excludit, intelligi perfectam obſervationem Legis, qualem Fœdus Legale poſtulat, jam dudum in *Socino* legeram, antequam hæ Viri Clar. Theſes in manus venirent meas. Sic enim ille *de Servat. Part. 4. Cap. 11. Opera, quibus fides opponitur, non quælibet opera ſunt, nec quovis modo accepta & conſiderata, ſed, ut ſupra alibi attigimus, ea opera abſolutam & perpetuam, per totum vitæ curriculum, Legis Divinæ conſervationem, & executionem ſignificant.* Sed noſtri Theologi apertè iſti expoſitioni reclamarunt: contendentes omnia opera, quomodocunque conſiderata, fidei opponi. Verba Apoſtoli plana ſunt, *Qui non operatur, ſed credit.* Et mens ejus, ut erudite obſervavit *Lubbertus*, ex ſtatu controverſiæ, quæ tum agitabatur, conſideranda. Non autem fuit ſtatus controverſiæ, an homo ex perfecta Legis obſervatione juſtificari poſſet? quod nemo ſanus negaverit: neque an dentur homines quamplurimi, qui, poſt primum peccatum Adami, toto vitæ ſuæ tempore nihil admiſerunt, & omnem perfectionem, partium, graduum, & perſeverantiæ, conſummarunt? quod nemo ſanus dixerit. Sed hoc quærebatur, an Judæi ea legis obſervatione, quam præſtare poterant, juſtificari poſſent. Id certe illi opinabantur, poſſe ſe juſtificari, ſi modo legem Moralem pro virili obſervarent, & pro delictis ſuis præſtarent eas ſatisfactiones, quas Lex Cerimonialis præſcripſerat. Hoc autem negat Apoſtolus. Innixus illi axiomati, juſtitiam, quæ valitura ſit coram tribunali Dei, debere omnibus numeris perfectam eſſe: talia

Omnia opera, quomodocunque conſiderata, in juſtificationis negotio fidei opponuntur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

talia vero quum nulla quorumcunque hominum opera ſint, concludit; nulla qualiacunque opera ad juſtificationem conſequendam quicquam conferre. Apoſtolus ſine dubio excludit ea opera, quibus illi vulgo innitebantur, qui propriam juſtitiam ſuam conabantur ſtabilire. Ex iis autem non credibile eſt, quenquam fuiſſe, qui ſe per totum vitæ ſuæ curriculum ab omni vel minima peccati labecula intaminatum ſeſe ſervaſſe dixerit. Hæc ſunt evidentia.

LV. Nolim autem, in ſequiorem hoc partem torqueri, quod Viri Cl. ſententiam paſſim cum ſententia Socini ac Remonſtrantium contenderim. Non eo id factum fine, ut Virum cætera Orthodoxum & utilem Eccleſiæ Dei operam navantem, iſtis fidei noſtræ perverſoribus annumerarem. Quod ab animo moribusque meis eſt alieniſſimum: ſed ut eos, qui curæ meæ commiſſi ſunt, & Doctiſſimis Viri laboribus cum inſigni eruditionis augmento frui poſſunt, adverſus hæc & ſimilia commonefacerem: in quibus tædio controverſiarum, & ſopiendarum litium nimio deſiderio, pluſculum adverſariis largiri videtur. Pax quidem ſectanda; ſed nullo veritatis diſpendio.

Fides juſtificat, in quantum eſt vinculum unionis noſtræ cum Chriſto.

LVI. Genuina Reformatorum ſententia hæc eſt: Fidem juſtificare, quatenus eſt vinculum arctiſſimæ unionis noſtræ cum Chriſto, per quam omnia, quæ Chriſti ſunt, noſtra quoque fiant: uti § 31. expoſuimus, ſive, quod eodem ſenſu dicitur, quatenus eſt doni oblati acceptatio, faciens donationem ratam & irrevocabilem. Et hoc voluit Apoſtolus, quando ſcripſit *Rom.* 4: 4. *Fidem imputari ad juſtitiam*, id eſt, Fidem judicari id, cum quo jus petendi mercedem connexum eſt. Phraſis deſumta eſt a mercatoribus. In libro rationum Dei ſcriptum eſt, quid dederit nobis, quidque ipſi debeamus. Quumque in altera pagina ſcribi non potuerit plena obedientia noſtra, & ſolutio debiti, quid ibi ſcribitur? Imprimis δικαίωμα noſtrum, ſive Chriſti juſtitia pro nobis præſtita. Tum etiam fides noſtra, qua illam juſtitiam nobis oblatam acceptamus & ut noſtram Deo repræſentamus.

Juſtificatio varios habet Articulos.

Mox poſt lapſum Deus damnavit Satanam, & Electis ſalutem adjudixit.

LVII. Obſervandum porro eſt, juſtificationem, ſi, quicquid eo nomine comprehendi poteſt, complecti cogitatione noſtra velimus, variis conſtare *Articulis*, quos quam poſſumus accuratiſſime delineabimus. Ac primo quidem, Sententia Dei abſolutoria vel electos omnes *generatim* ſpectat, in unum corpus Myſticum coactos: vel ad *ſingulos* in *individuo* refertur. *Generalis* iſtius ſententiæ *duos* animadverto *articulos*: quorum *prior* mox poſt lapſum incipit; quando Chriſtus, vadimonio pro electis peccatoribus obito, ſponſione ſua, quam optimæ fidei eſſe certus erat Pater, id impetravit, ut in ſerpente damnaretur Satan, & illi jus, malis artibus in hominem quæſitum, quoad electos abjudicaretur; electi e contra, ſub ſemine mulieris comprehenſi, in Chriſto capite ſuo, declararentur non amici amplius vel ſubditi, ſed hoſtes & victores Diaboli. Hæc enim omnia πρωτευαγγελίῳ continentur: quod ſupponit,

eam

eam Chriſti Sponſionem, qua peccata omnia electorum in ſe ſuſcepit, & propter quam declaravit Deus, non eſſe ſibi animum ea a quoquam electorum exigendi. Quippe admiſſo expromiſſore princeps debitor a ſatisfactionis obligatione liberatur. Et hic primus Sponſionis Chriſti effectus eſt, declaratio illius conſilii Divini, quo ſtatuit juſtificare impium: & non imputare peccatum iis, qui Teſtamento hæredes ſcripti ſunt.

Chriſto mortuo declaravit, juſtitiæ ſuæ ſatisfactum eſſe.

LVIII. *Alter* articulus generalis iſtius juſtificationis ad illud tempus pertinet, quo Deus juſtitiæ ſuæ per morientem Chriſtum plene ſatisfactum eſſe declaravit. Qua de re Paulus agit 2 *Cor.* 5: 19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non imputando eis offenſas eorum.* Totum electorum ſuorum mundum ſimul ſemelque ſibi reconciliavit; pronunciavitque, ſe non imputaturum cuiquam eorum offenſas ſuas; atque id propter Chriſti conſummatam ſatisfactionem. Nam, quando Chriſtum ſuſcitavit ex mortuis, apocham ipſi dedit præſtitæ ſolutionis teſtem, & quando velum templi rupit, ſcidit etiam chirographum in ritibus conſiſtens, quod, præſtitam nondum ſolutionem eſſe hactenus, clamaverat. Quis autem dubitat, quin Creditor, ſcindens chirographum, & dans Expromiſſori apocham, declaret ſe nolle, neque adeo jure poſſe, a primo debitore ullam ſatisfactionem exigere?

Id cuique credenti ſpecialiter applicatur.

LIX. Verum non conſiſtit intra hos terminos juſtificatio. Præter *generalem* illam Dei declarationem, eſt & altera, quæ cuique credenti in *individuo* applicatur. Et hæc rurſus ſuos habet diſtinctos articulos. *Primus* eſt, quando homo electus, redemptus, ac regenitus, & Chriſto viva fide unitus, declaratur jam actu tranſiviſſe a ſtatu condemnationis & iræ in ſtatum gratiæ. Nam peccator electus, etiamſi redemptus ſit per Chriſtum, & eatenus conciliatus Deo, ut declaraverit, nunqnam ipſum actu condemnandum eſſe; tamen illud jus per Chriſtum partum non applicatur illi, donec regeneretur, & per fidem Chriſto uniatur. Uſque ad illud tempus eſt *in præſenti ſeculo malo*, *Gal.* 1: 4. *Eſt abalienatus*, & *hoſtis*, & *in poteſtate tenebrarum. Col.* 1: 13. 21. Sed mox, poſtquam fide Chriſtum acceptavit, in foro Cœli declarat Deus, eum non eſſe amplius ſub ira, ſed ſub gratia, etiamſi fortaſſis ipſe, qui juſtificatur, id hactenus ignoret. Et hoc ſenſu dicitur Deus *juſtificare impium Rom.* 4: 5. qui talis eſt in ſe, talis etiam actu fuit uſque ad Regenerationem ſuam, in qua donatus eſt fide, per quam mox juſtificatur.

Ejuſque conſcientiæ intimatur.

LX. *Secundus* articulus eſt, quando ſententia illa Dei pronunciata in foro cœli, *intimatur*, & *inſinuatur conſcientiæ* per Spiritum Sanctum; ita ut fidelis ſciat, ſentiat, experiatur, remiſſa ſibi peccata ſua eſſe. Huc collimat David *Pſ.* 32: 5. ואתה נשאת עון חטאתי, *& tu abſtuliſti, vel condonaſti, iniquitatem peccati mei*: i. e. tu hoc me feciſti ſcire & experiri, loquendo ad cor meum.

Qui tum porro ad familiare Dei commercium admittitur.

LXI. *Tertius* articulus eſt, quando peccator active & paſſive juſtificatus, admittitur ad *familiare Dei commercium*, mutuumque jucundiſſimæ amicitiæ conſortium. Poteſt enim contingere, ut Deus animum hoſtilitatem cum electo peccatore exercendi depoſuerit, ejusque rei peccatorem certiorem fecerit, quem tamen non mox admittat ad conſuetudinem familiaritatis. Ferme quemadmodum David condonaverat Abſalomo parricidium, & declaraverat id per Joabum, jubendo ut Geſchure rediret Hieroſolymam, non tamen confeſtim eum admittebat ad aulam, minus ab cubiculum, minime ad oſculum. 2 *Sam.* 14. Ejus rei in ipſo Davide exemplum habemus. Dixerat ei Dei nomine Nathan: *Jehova tranſtulit peccatum tuum.* 2 *Sam.* 12:13. Et tamen horrendis aliquamdiu doloribus adhuc excarnificabatur, clamans ex imo contriti cordis & fractorum oſſium ſenſu: *Gratiam fac mihi, O Deus, ſecundum benignitatem tuam; ſecundum amplitudinem miſerationum tuarum, dele defectiones meas.* *Pſ.* 51:3. Hoc eſt, uti explicat, ℣. 14. *Redde mihi gaudium ſalutis tuæ.* Hæc admiſſo animæ ad Deum ut Auctorem lætiſſimæ exſultationis ſuæ, eſt realis ſuæ juſtificationis declaratio. Et notandum, talem declarationem ſæpe repeti, quando contingit fidelem in grande aliquod peccatum, vel in torpidum animæ ſuæ ſtatum incidiſſe, quo familiaritas cum Deo non parum turbatur. Poſtquam ex illo peccato, vel torpido eo ſtatu, per prævenientem Dei gratiam excitatus, jam ſatis conſcientiæ angoribus exercitus eſt, Deus generalem illam de omnium peccatorum codonatione ſententiam, mox a regeneratione pronunciatam, huic quoque ſpeciali actui vel ſtatui applicans, ad redintegrationem dulciſſimæ amicitiæ ſe exorari patitur.

In morte etiam ſententia dictio eſt.

LXII. *Quartus* articulus eſt immediate *poſt mortem*: quando Deus animæ ex corpore emigranti, aſſignat beatæ habitationis ſuæ æternum domicilium. *Heb.* 9:27. *Statutum eſt hominibus ut ſemel moriantur, poſtea vero judicium.*

Sed qua maxime ſolemnis erit noviſſimo die:

LXIII. *Quintus* denique articulus eſt *noviſſimo die*, qui propterea *dies judicij* vocatur. *Mat.* 12:36. Quo publice juſtificabuntur electi, & inſpectante toto mundo declarabuntur hæredes vitæ æternæ. Quæ quidem juſtificatio *univerſalis* dici poteſt, in quantum omnes juſtificandi ſimul comparebunt coram tribunali Dei, ſed tamen maxime *particularis* erit, quatenus cuique retribuetur ſecundum opera ſua. *Oportet nos* OMNES *comparere coram tribunali Chriſti, ut* UNUSQUISQUE *reportet in corpore ſuo juxta ea quæ fecit, ſive bonum ſive malum.* 2 *Cor.* 5, 10.

Quando Judex Chriſtus

LXIV. Hujus juſtificationis, quæ *futuri ſeculi* eſt, totam rationem brevibus explicemus. *Judex* Chriſtus, a Patre ad id officij delegatus, *Act.* 10:42. 17:32. duo de electis ſuis pronunciabit. 1. Eos vere pios, juſtos, ſanctos eſſe. Et hactenus juſtificatio hæc differt a prima illa, qua *juſtificatur impius.* 4:5. Hic autem Deus Angelis citationem alterius partis judicandorum injungens dicit, *Congregate Sanctos meos.* *Pſ.* 50:5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Conf. *Mat.* 13: 40. 41. 43. 49. 2. Eos jus habere ad vitam æternam. *Mat.* 25: 35.

LXV. *Prioris* hujus declarationis *fundamentum* eſt *juſtitia inhærens*, gratioſe homini per Spiritum Sanctificationis communicata, & bona opera exinde procedentia. Non enim propter aliam rationem quis vere pius & Sanctus declarari poteſt, niſi quia Sanctimoniæ habitu eſt inſtructus, & pietati operam dat. *Mat.* 12: 37. *Ex verbis tuis juſtificaberis*, id eſt, juſtus declaraberis, quia verba ſunt indicia animi, & vel boni vel mali theſauri cordis τεκμήρια. *Quando Dominus in lucem producet occulta tenebrarum, & manifeſtabit deliberationes cordis, tum cuique ſua laus erit a Deo.* 1 *Cor.* 4: 5.

electos Sanctos pronunciabit ex operibus ab ipſis præſtitis;

LXVI. *Poſterioris fundamentum* non poteſt aliud eſſe niſi *juſtitia Chriſti* Domini, ipſis communicata juxta gratuitum electionis decretum, quam conſecuta eſt adoptio jus dans cernendæ hæreditatis. Huc ipſa judicis ſententia nos ducit. *Venite Benedicti Patris mei*, quos mei cauſſa gratuito complexus eſt amore (nam in Chriſto benedicuntur omnes generationes terræ *Gen.* 22: 18. *Eph.* 1: 3.) κληρονομήσατε, *hæreditario jure poſſidete*, ut Filij Dei adoptivi, qui, *quia filij*, *etiam hæredes* eſtis *Rom.* 8: 17. *Regnum paratum vobis a jactis mundi fundamentis*; deſtinatum vobis ab æterno, cujus Regia in initio eum in finem a creante Deo concinnata eſt.

& hæredes regni propter juſtitiam ſuam ipſis imputatam.

LXVII. Interim hoc quoque reſpectu bonorum operum allegationi ſuus erit locus: Quippe quæ proferentur. 1. Uti *documenta fidei*, & unionis fidelium cum Chriſto, & adoptionis ipſorum, & ſanctimoniæ illius, ſine qua nemo Deum videt, & amicitiæ cum Deo, & fraternitatis cum Chriſto. 2. Uti *indicia* ſanctæ illius *famis* & *ſitis*, qua deſideraverunt beatitudinem, & enixi iſtius ſtudij, quo poſthabitis hujus vitæ commodis, & ſpretis voluptatibus carnis, quæſiverunt regnum Dei & juſtitiam illius; quam famem ſitimque ac quæſtionem regni ſui fruſtrari cum Sanctiſſimi Numinis perfectionibus non convenit. 3. Uti *effecta Divinæ gratiæ*, quibus ſapientiſſima *proportione* reſpondebit *communicatio Divinæ gloriæ*, quando coronatum propria ſua dona veniet. Nam quo quis abundantiorem ſanctificationis menſuram obtinuit in hac vita, & talento ſibi credito plus lucrifecit, eo etiam credibile eſt, exuberantiorem fore gloriæ portionem, quam Divina ipſi deſtinavit benignitas. Atque hoc ſenſu toties in Scriptura dictum exiſtimamus, redditum iri cuique ſecundum opera ſua; non ut ea ullo modo cauſſa juris petendi mercedem ſint: ſed quatenus ſunt documenta adoptionis noſtræ, & quæſtionis ſummi boni, & exhibentia proportionem gratiæ, juxta quam futura eſt proportio gloriæ.

Opera allegabuntur, ut documenta fidei, & quæſtionis regni Dei, & exhibentia proportionem gratiæ ad gloriam.

LXVIII. Erit ergo in hoc quoque judicio *Gratia mixta Juſtitiæ*. *Juſtitiæ* erit, quod nemo ad poſſeſſionem regni cœleſtis admittetur, niſi qui certis documentis ſe conſortem Chriſti & juſtitiæ ejus eſſe demonſtrave-

Erit hic quoque gratia mixta juſtitiæ.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſtraverit. *Gratiæ* erit, quod beatitudo æterna adjudicabitur illi, qui nihil fecit ad illius ſibi jus acquirendum: quod opera tot infirmitatibus maculata, ut eorum fideles ipſos merito puduerit, tanto judicis encomio ibi celebranda ſint. Et ſane Apoſtolus diſertis verbis mentionem facit *miſericordiæ, die illo* exercendæ. 2 *Tim.* 1: 18. *Det ei Dominus, ut inveniat miſericordiam apud Dominum in illa die.* Verum quidem eſt, quod per miſericordiam ibi intelligatur *compenſatio miſericordiæ*, quam Paulo præſtiterat Oneſiphorus: ſed hæc merces miſericordiæ noſtræ non imputatur κατὰ τὸ ὀφείλημα ἀλλὰ κατὰ χάριν. *Rom.* 4: 4. Et uti *non eſt merita a parte impetrantis*, ita nec eſt *debita a parte dantis.* Quid enim Deus homini debet, niſi in quantum per gratioſa promiſſa ſua ſe debitorem homini fecit; vel potius bonitati & veritati ſuæ id ſe debere voluit, ut homini liceret retributionem Sanctitatis ab ipſo expectare? qualis debitio gratiæ non opponitur, ſed eam ſupponit. Quippe quæ derivanda eſt ex *ſolius Dei Patris* GRATIOSA VOLUNTATE *& veritate; qui debito labori obedientiæ immeritam mercedem promiſit, & ex promiſſo debere vult:* uti ad ſe redeuntem Doctorem reformatum loqui par eſt.

Juſtitia ſæpe veritatem notat

LXIX. Unde claret, non bene eos inſtituere, qui aſſerunt in *ultima juſtificatione meram juſtitiam* habituram locum *citra temperamentum gratiæ.* Dicitur quidem *Heb.* 6: 10. οὐκ ἄδικος ὁ θεός, *non injuſtus eſt Deus, ut obliviſcatur operis veſtri &c.* Sed remunerationem operum noſtrorum ex mera juſtitia citra temperamentum gratiæ fieri, inſolens Reformatis ſermo eſt, & ἐκ διαμέτρου repugnans catecheſi noſtræ *Quæſt.* 66. In linguis Hebræa, Syra, & Arabica, una eademque notione veritatem & juſtitiam denotari, & paſſim confundi, pluribus docuit *Ludov. de Dieu* ad *Luc.* 12: 57. iterumque ad *Luc.* 16: 9. & rurſus ad *Rom.* 3: 4. Sic צדקה *juſtitia*, quum de Deo dicitur, paſſim ejus *veritatem* notat. Quin & אמת, *veritas*, per δικαιοσύνην, *juſtitiam*, a 70. vertitur. *Gen.* 24: 49. *Jeſ.* 38: 19. Idem etiam apud antiquos Græcos obtinere, in *Lectionibus Heſiodæis* oſtendit *Cl. Grævius.* Et quid commodius, quam per Mammonem τῆς ἀδικίας *Luc.* 16: 9. intelligere opes non veras, quales Spirituales & cœleſtes ſunt, uti ℣. 11. ὁ ἄδικος μαμμωνᾶς opponitur τῷ ἀληθινῷ. An non ea ſignificatio clara eſt 1 *Joh.* 1: 9. *Si confiteamur peccata noſtra*, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, *ut condonet nobis peccata.* Id eſt fidelis eſt & verax. Quis enim dixerit, Deum per juſtitiam, citra temperamentum gratiæ, confitenti peccata ſua, condonationem eorundem debere? Ita & allegato mox loco. *Non eſt injuſtus Deus*, h. e. non fallit in gratioſis promiſſis ſuis, quibus labori noſtro addixit gratuitam mercedem.

δικαιοκρισία non excludit gratiam.

LXX. Neque validuis hæc meræ juſtitiæ manifeſtatio ex eo concluditur, quia dies ille vocatur dies δικαιοκρισίας *Rom.* 2: 5. Nam 1. vocatur ibidem ἡμέρα ὀργῆς: Neque tamen ſola ibi ira exercebitur, citra demonſtrationem benignitatis. 2. Etiam in juſtificatione peccatoris, quæ hujus ſeculi eſt, eſt ἔνδειξις τῆς δικαιοσύνης τοῦ θεοῦ, *Rom.* 3: 25. ubi tamen,

diſerte id affirmante Paulo, ỷ. 24. & fatentibus omnibus, primas tenet gratia. Ita & hic Gratia *regnat per* Justitiam *ad vitam æternam. Rom.* 5:21. 3. Uti Deus juſte infliget impœnitentibus pœnas, ita & convenienter juſtitiæ ſuæ præmia diſtribuet, & gratiam faciet piis, uti §. 68. explicavimus. Juſtitia & gratia hic non opponenda, ſed componenda ſunt.

LXXI. Minus ad ſententiæ hujus confirmationem facit, quod *Rom.* 2:11. aſſeratur, apud Deum non eſſe προσωποληψίαν. Quid enim? An quia Deus ἀπροσωπολήπτως omnia facit, ideo gratiam non exercet? Quando Petrus animadverſa Cornelii pietate & fide dicebat, *in veritate comperio,* ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεὸς, *Act.* 10:34. an iis verbis, gratiam Cornelio factam eſſe, negare in animum inducebat? Ἀπροσωποληψία injuſtitiam quidem excludit, & earum rerum conſiderationem, quæ locum habere non debent in judicio, ſed gratiam & miſericordiam nullo modo excludit. Hæc protrita nimis ſunt, quam ut regeri debuerint. *Uti nec ἀπροσωποληψία.*

LXXII. Opera juſtificandorum, ſecundum quæ judicabuntur, *perfecta, imo perfectiſſima fore, ne quid diei illius* δικαιοκρισίᾳ *decedat,* novum εὕρημα καὶ μέγα λίαν αἴτημα eſt. Verum quidem eſt, *perſonas*, tum juſtificandas, perfectas fore. 1. *In Chriſto,* propter perfectiſſimam illius juſtitiam ipſis imputatam. *Col.* 2:10.11. *In ſe ipſis,* jam conſummate ſanctificatis: nam, qui jam ante demortui erant, vocantur *juſti conſummati. Heb.* 12:23. & quos vivos illa dies deprehendit, illi *immutabuntur.* 1 *Cor.* 15:51.52. & ſine dubio illa ſui immutatione eam Sanctitatis perfectionem conſequentur, quam cæteri conſecuti ſunt morte. Sed ut *opera* ipſorum tum perfectiſſima dicantur, quæ in hac vita præſtiterunt, neque cum ſcriptura, neque cum ratione convenit. *Perſonæ juſtificandorum tunc quidem perfectæ erunt.*

LXXIII. Scriptura docet, opera fidelium, quando fiebant in hac vita, labe non caruiſſe, quia in hominibus ea operantibus vetus adhuc homo ſuperfuit, qui de ſuo aliquid admiſcuit affricuitque corruptionis. *Rom.* 7:22.23.24. *Gal.* 5:15. Hoc eſt ἐξαγώνιον. Aliter autem ea opera comparitura eſſe in extremo judicio, quam facta ſunt in hac vita, ſcriptura non docet; imo contrarium docet, quando teſtatur, quemque judicatum iri *juxta ea, quæ fecit in corpore:* 2 *Cor.* 5:10. ea autem, quæ quis in corpore fecit, perfecta non fuiſſe eſt indubium. Tum etiam cum ratione pugnat, ut actus, qui quamdiu exercebantur, & revera extabant, imperfecti erant, perfecti eſſe ſtatuantur, quando amplius non ſunt; & perfecti non ſolummodo in æſtimatione judicantis Dei, ſed & per neſcio quam ſanctificationem, ea quum amplius non ſunt, realiter conſummantem. *Habitus* inchoate ſanctos per ulteriorem ſanctificationem conſummari certum eſt; ſed *actus*, qui, quamdiu extabant, imperfecti erant, poſtquam eſſe deſierunt, perfectos fieri, eſt ἀκατάληπτον. *Sed opera ex quibus juſtificabuntur, non erunt perfecta.*

LXXIV. Quæ de conſummatione fidelium per progreſſum in Sanctificatione & mortem corporis in ſcriptura docentur, quum *perſonas*

eorum concernant, de quarum perfectione non eſt quæſtio, perperam ad antegreſſa ipſorum *opera* trahuntur. Deum opera iſta inſtar auri excoquere, omni ſtanno ſcoriisque remotis atque abſumtis, ut ita plane defæcata judicio ſuo ſiſtantur, ἄγραφον commentum eſt. Loca *Jeſ.* 1: 25. *Zach.* 13:9. *Mal.* 3:3. non de *operibus*, ſed de *perſonis* agunt, neque de omnimoda earum perfectione loquuntur, neque ad diem ultimi judicii, ſed ad præſentis vitæ conditionem pertinent, ut cuivis ea inſpicienti liquebit: adeoque nulla ſpecie huc torqueri poſſunt.

LXXV. Sequuntur quidem bona opera morientes *Apoc.* 14: 13. Sed talia quemadmodum hic patrata ſunt; & ſequuntur non in ſe ipſis, ſed quoad fructus & effectus ſuos: in quantum Deus intuitu bonorum operum etiam poſt mortem piis bene facit. Ad quod non requiritur, ut perfecta ſint: ſufficit ut ex fide, & per Spiritum Chriſti ſint præſtita. Reſurgere bona opera cum ipſis, ſcripturam dicere non memini. Qui ita loquuntur, nihil aliud ea phraſi intelligunt, vel ſaltem debent intelligere, quam in reſurrectione juſtorum pios graviſuros gratuita Sanctitatis ſuæ mercede. Dicitur quidem eum, qui in fidelibus *inchoavit bonum opus, illud perfecturum uſque ad diem Jeſu Chriſti. Phil.* 1:6. Sed per bonum opus intelligitur ibi communicatio gratiæ Chriſti revelatæ in Euangelio, ut conſtat ex ℣. 5. quam Deus certis quibusdam gradibus perficit, donec ei colophon imponatur noviſſimo die. Nihil ibi eſt de conſummatione actuum, qui jam præterierunt.

Quæ ſi perfecta eſſent, eſſent etiam meritoria,

LXXVI. Denique ſi bona opera ibi *perfecta* compáritura ſint, cauſſa dici non poteſt, cur non ſint *meritoria*. Id enim revera *meritorium* eſt, quod omni poſtulato legis ſatisfacit; ſi meritum ſumatur pro tali opere, quod quis faciens in eo victurus eſt, juxta legem fœderis operum. Non requiritur ad opera meritoria, quo ſenſu nunc de iis diſputatur, ut ſint *indebita*, & *propria*, id eſt, ex noſtris viribus, citra Dei gratiam, profecta. Talia enim merita non dari Pontificii ipſi lubentes fatebuntur. Sed per merita, quæ in controverſiam veniunt, intelliguntur tales actiones, propter quas præſtitas aliquis jus habeat ad vitam. Cauſſa autem, propter quam noſtra bona opera meritoria non ſunt, hæc vel ſola vel certe princeps eſt, quam Cathecheſis allegat, quia imperfecta & peccato inquinata ſunt.

LXXVII. Necquicquam τῇ δικαιοκρισίᾳ iſtius diei decedet, etiamſi fidelium opera, ex quibus judicabuntur, imperfecta ſint. Non enim allegabuntur, ut cauſſæ juris petendi mercedem, ad quod requiritur perfectio: ſed ut effectus & indicia gratiæ, & unionis cum Chriſto, & vivæ fidei, & juſtificationis per fidem, & juris ad vitam: ad quod ſufficit ipſorum infucata ſinceritas. Concludimus ergo, juſtificationem futuri ſeculi a juſtificatione hujus ſeculi tam immenſo diſcrimine diſtinguendam non eſſe.

Utilis eſt

LXXVIII. Uti hæc Doctrina gratuitæ juſtificationis, propter juſtitiam

ſtitiam Chriſti ſola fide apprehenſam, luculentis Scripturæ teſtimoniis innititur; ita præſtantiſſimis *uſibus* fructibusque ſuis approbat ſe cuivis piæ conſcientiæ. *Doctrina gratuitæ Juſtificationis.*

LXXIX. 1. Admodum facit ad *illuſtrationem gloriæ Dei*, cujus nobiliſſimæ virtutes in hoc negotio prælustri fulgore ſplendent. Oſtendit immenſam Dei BONITATEM, qua propenſus fuit ad ſalutem gratis procurandam homini perditiſſimo, *ad laudem glorioſæ gratiæ ſuæ. Eph.* 1: 6. Oſtendit exactiſſimam JUSTITIAM, juxta quam ne leviſſimum quidem peccatum condonare voluit, niſi ſuppoſita ſufficienti Sponſione, vel plena Satisfactione, Mediatoris; *ut juſtus ſit & juſtificans eum, qui ex fide Jeſu eſt. Rom.* 3: 26. Oſtendit profundiſſimam numinis SAPIENTIAM, quæ viam ſibi ſapuit ad exercitium gratioſiſſimæ *Miſericordiæ* ſine læſione *exactiſſimæ Juſtitiæ* & certiſſimæ *Veritatis*, quæ mortem peccatori interminata eſt. Exigebat *Juſtitia*, ut anima peccatrix moreretur. *Rom.* 1: 32. Dixerat *Veritas*, *Maledictus qui non manſerit in omnibus Deut.* 27: 26. Interim propendebat *Bonitas*, ad vitam quibusdam peccatoribus adjudicandum, ſed non alio modo, quam qui ſanctiſſimi Numinis Majeſtate dignus erat. Media hic intervenit *Sapientia*. Satisfaciam, inquit, *Bonitati* meæ, dicamque electis meis, *Ego*, *Ego ſum*, *qui deleo iniquitates tuas propter me. Jeſ.* 43: 25. Nec habebitis quod conqueramini ô *Juſtitia* & *Veritas* mea, quibus plene ſatisfiet per Mediatorem. Eluceſcit item hinc incredibilis D. Jeſu φιλανθρωπία, qui, quum eſſet Dominus omnium, *Legi factus eſt obnoxius*, non ad *obedientiam* ſolum, ſed & ad *maledictionem*, *peccatum factus pro nobis*, *ut nos eſſemus juſtitia Dei in ipſo* 2 *Cor.* 5: 21. *1. Ad illuſtrationem gloriæ Dei.*

LXXX. Nonne pia anima, devotæ harum rerum meditationi intenta, erumpere debet in laudes Juſtificantis Dei, canens cum Eccleſia *Mich.* 7: 18. *Quis eſt Deus tibi par*, *condonans iniquitatem*, *& præteriens defectionem*? O pura *Sanctitas*, quæ delicta electorum in Unigenito Filio ſuo punire, quam impunita dimittere maluit! O abyſſus *dilectionis* erga mundum, qua Cariſſimo ſibi gnato non perpercit, ut parceret peccatoribus! O profunditas Divitiarum imperveſtigabilis *ſapientiæ*, per quam Miſericordiam erga confeſſum exercet reum, incorrupto Caſtiſſimi Judicis honore! O Theſauri *Caritatis* in Jeſu, per quam maledictio pro nobis eſt factus, ut nos a maledictione eſſemus immunes! Quam decorum eſt animæ juſtificatæ, & in amoris hujus ſenſu liqueſcenti, cum pleno jubilo canticum novum, canticum redamationis mutuæ, juſtificanti Deo occinere?

LXXXI. 2. Non minus hæc doctrina facit ad *humiliationem Peccatoris*: cui omnem gloriationem præſcindit, ut ea ſoli Deo remaneat illibata. Quid habes, o homo, in quo te jactes? Quid, quocum conſiſtere coram tribunali Dei queas? Bona opera? Sed *omnes juſtitiæ tuæ ſunt ſicut pannus menſtruatus. Jeſ.* 44: 6. Si innitaris iis, ipſo Papa Hadriano VI. ju- *2. Ad humiliationem peccatoris.*

vi. judice, baculus ſunt arundineus, qui confringetur & perforabit manum innitentis. Fidem fortaſſe oſtentabis, cujus dignitate Deo placeas. Sed & ea inſtar arundinis quaſſatæ eſt, cui non fidas tuto. Et ea ipſa, qualis qualis eſt, Dei donum eſt. *Phil.* 1: 29. *Accepiſti. Quid gloriaris, quaſi non accepiſſes?* 1 *Cor.* 4: 7. Nihil, nihil tuum habes, quod repræſentes Deo. Imo plurimum habes, ſed mera peccata, aut ſaltem ea, quæ peccatis inquinata ſunt; quibus meruiſti aliquid, ſed inferos, aut ſi quid ipſis inferis dirius extaret. Et tu, miſerrime mortalium, ulla te vanitate jactes? *Rom.* 3: 27.

3. *Ad conſolationem afflictorum.*

LXXXII. 3. Imprimis conducit ad *conſolationem* animæ afflictæ & delicta ſua ſalutari triſtitia lugentis; quam ex doctrinæ hujus genio ita compellare fas eſt: Sunt ſane peccata tua & plura & majora, quam cogitando aſſequi & fando enarrare valeas. Sed en tibi *agnum Dei, qui tollit peccata mundi.* Quicquid in te eſt, multis eſt infectum vitiis: ſed Deo gratias, quod in te quærendum non ſit, propter quod juſtificeris: *Gratis juſtificamur, ipſius gratiâ.* Cum juſtiſſimo Judice tibi res eſt, qui ſontem pro inſonte non habet: ſed eccum ſponſorem Jeſum, qui plena expiatione facta effecit, ut ſine violatione juſtitiæ ſuæ juſtificare poſſit impium. Tanto auctore ad judicem eum intrepidus accedito, certus patronum tuum Jeſum, ita cauſſam acturum, ne eâ cadas. Nondum audes? Quid obſtat? Crimina te tua terrent, & nuditas, & ſpurcities? Sed abde te poſt Jeſum. reconde te in vulneribus ejus. involve te ejus morti & ſanguini. accipe manu fidei oblatam byſſum candidiſſimam, juſtificationes ſanctorum. Ipſa fides tua tam eſt debilis, ut ejus te pudeat pigeatque? Sed iterum Deo gratias, quod non propter fidem & dignitatem illius juſtificari debeas. Vera modo ac ſincera ſit, utut languida, vinculum eſt unionis tuæ & communionis cum Chriſto. Illi unitus, intrepidus te Deo ſiſtito: intrepidus item Diabolo, & omnibus, quibus cordi eſt te accuſare. Fatere humiliter quicquid tibi objicietur criminis: ſed adde, tum demum eos in judicio triumphaturos, quum probaverint, merita & ſatisfactionem Chriſti non ſufficere iis luendis ac diluendis, aut non licere tibi ea Chriſti merita allegare. Provoco diabolum cum omnibus ſociis ſuis: *Quis intentabit criminationem adverſus electos Dei? Deus eſt is, qui Juſtificat, &c.* Crediſne hæc? Credis, ſed cum ſcrupulo. Pugna alacriter contra omnes tentationes infidelitatis, & jam jam dabitur tibi calculus ille albus, & novum nomen inſcriptum iſti calculo, quod nemo novit, niſi qui accipit; & manna abſconditum, quo guſtato vitam in patientia habebis, mortem in deſiderio. Hoc eſt conſolari. Qui hiſce fundamentis non inædificant, næ illi cum amicis Jobi moleſti conſolatores ſunt. Memorabile eſt, quod Venerandus *Voetius* narrat, *Diſput. tom.* 2. *p.* 754. Dux Saxoniæ Johannes Fredericus retulit Luthero, Georgium Saxoniæ Ducem conſolatum fuiſſe filium ſuum Johannem agonizantem juſtitia fidei, jubens, ut in ſolum Chriſtum reſpiceret,

& ſe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& ſeponeret merita propria, atque invocationem ſanctorum. Et quum uxor prædicti Johannis (quæ ſoror erat Philippi Haſſiæ Landtgravij) peteret a Duce Georgio, cur hæc non ita publice prædicarentur, reſpondiſſe, *O Filia, iſta tantum morientibus dicenda ſunt.* O vis veritatis, invitis etiam pectoribus erumpentis!

LXXXIII. 4. Eximie etiam hæc doctrina valet ad *promotionem pietatis.* 1. Quia pro fundamento ſubſternit ſubmiſſam animi nihil de ſe præſumentis *humilitatem*, ſine qua nulla eſt veri nominis ſanctitas. 2. Quia fidem juſtificare non docemus, niſi quæ fœcunda bonorum operum mater ſit. Et ſane credat aliquis, ſe, indigniſſimum Peccatorem, nullo ſuo merito, a Deo in gratiam aſſumtum, ab expectatione inferni liberatum, & ſpe beatæ æternitatis donatum, qui non omnibus modis tam benevolo Domino obſequentem ſeſe præbeat? Credat, Deum Patrem Filio non peperciſſe, ut ſervo parceret: Deum Filium tot dictu gravia, perpeſſu aſpera ſuſtinuiſſe, ut immunitatem a pœna, & jus ad vitam conſequeretur reo: Deum Spiritum S., nuncium & arrhabonem tantæ felicitatis, in cor ſuum intraſſe; & tam prolixe ſe diligentes minus diligat? Patrem inobedientia irritet? Filium ſceleribus conculcet, ſanguinemque ejus prophanet? Spiritum Conſolatorem mœrore afficiat? Næ ignorat, quid ſit fides, quicunque eam conſiſtere putat in forti perſuaſione, quæ bonis operibus deſtituta ſit. 3. Quia ſublimem ſanctitatem docet, per quam quis, ſepoſito omni affectu mercenario, Deum & virtutem propter ipſam diligat, omnia ad Dei ſolius gloriam dirigat, & gratuitam operum ſuorum mercedem ſecure ei committat. Obteſtamur hic adverſariorum conſcientiam, quæ via tutior ſit, illane, quam nos calcandam noſtris monſtramus, an quam ipſi premendam volunt? In eo utrinque convenimus, ſine bonis operibus neminem ſervatum iri. Quid nunc tutius, dicere, fac bona opera cum præſumtione meriti; an vero, fac ea omni diligentia, ac animi niſu: quippe ſine quibus fieri non poteſt, ut ſerveris, omnibus tamen præſtitis, fatere, te ſervum inutilem, cœlumque gratis expecta. Si nihil merentur opera, indubie offendit Deum, qui merita ſua jactat. Sin aliquid mereantur, ego tamen, licet ea diligenter faciens, non audeam de merito mihi quicquam arrogare, quid quæſo oberit mihi illa humilitas? Concludimus, non poſſe non veram illam Doctrinam eſſe, cujus tot ac tam inſignes utilitates ſunt.

4. Ad promotionem pietatis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

CAP. IX.

De PACE SPIRITUALI.

Juſtificatio-nem ſequi-tur Pax. I. JUſtificationi cohæret *Reconciliatio*, cujus Apoteleſma eſt Spiritualis, Sancta, ac Beata PAX. *Juſtificati igitur ex fide pacem habemus apud Deum, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Rom.* 5: 1.

Quæ defini-tur, II. Pax illa eſt *mutua inter Deum & Peccatorem, fide Juſtificatum, concordia, ſic ut cor Dei ad hominem, cor item hominis ad Deum jucunda amicitiæ inclinatione feratur.* Eccleſiam ſibi reconciliatam in hunc modum affatur Deus. *Non diceris amplius derelicta, & terra tua non dicetur amplius deſolata, ſed tu vocaberis delitiæ meæ, & terra tua Maritata, quia delectabitur Jehova te, & terra tua maritabitur. Jeſ.* 62: 4. Reſpondet Eccleſia, & Ego viciſſim *ex intimis viſceribus diligam te, Jehova fortitudo mea. Pſ.* 18: 2.

Ea ſupponit atrox bel-lum inter Deum & peccatorem. III. Beata hæc pax ſupponit infauſtum illud ac exitiale bellum, quod Deum inter ac ſe male conſultus peccator conciverat. De quo Propheta, *Iniquitates veſtræ diſterminant inter vos & Deum veſtrum; & peccata veſtra faciunt, ut occultet faciem a vobis. Jeſ.* 59: 2. Per peccata homo favorem amicitiamque Dei amiſit, inciditque in juſtum ipſius odium & iram. *Ea cœlitus manifeſta fit adverſus omnem impietatem & injuſtitiam. Rom.* 1: 18. Eadem intentatur verbo maledicentis legis *Deut.* 27: 26. perſentiſcitur in conſcientia, ad quamvis numinis vocem trepidante. *Gen.* 3: 8. & omnium ærumnarum, quæ æterni interitus prænunciæ ſunt, amara ſcaturigo eſt. Viciſſimque homo peccator nefando in Deum odio fertur. *Rom.* 1: 30. Poſtquam malum ipſi allubuit, inimicus factus eſt omnis Sanctitatis: ac propterea acerbiſſimus Dei hoſtis, quippe qui puriſſima Sanctitas eſt. Quicquid ſapit, hoſtilitas adverſus Deum eſt. *Rom.* 8: 7. Sociavit ſe Diabolo, ſub cujus ſignis adverſus Deum militat. *Intendit adverſus Deum fortem manum ſuam, & contra omnipotentem virum ſe exhibet. Incurrit adverſus eum collo, denſitate crepidinum ſcutorum ejus. Job.* 15: 25. 26. Si quid ipſi e lege Dei proponatur, eo audentior contra it. *Rom.* 7: 8. Quotieſcunque Divinæ indignationis effecta experitur, calumnioſis dictis puriſſimam illam juſtitiam proſcindit. *Jeſ.* 8: 21. Ac minimo minus abeſt, quia optet, vel non eſſe Deum, vel non eſſe eum vindicem peccati. Quorum alterum ad deſtructionem Divinæ exiſtentiæ tendit, alterum ad deſtructionem Divinæ Sanctitatis, abſque qua (quod cogitatu horrendum eſt) Spiritus nequam foret. Quandoquidem autem *Deus major eſt homine. Job.* 33: 12. non poteſt non hoc bellum homini exitiale eſſe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

eſſe. *Eſt ſapiens animo Deus, & fortis viribus, quis obdurans animum adverſum eum proſperitate utitur? Job.* 9:4.

In quo omnis ſpes pacis decollaſſe videtur.

IV. In tam atroci bello omnis coalituræ pacis ſpes plane decollaſſe videtur. Neque enim excogitari poteſt, quo pacto vel Deus Homini, vel Homo Deo reconcilietur. Non ſinit Dei Sanctitas, ut communionem ſui indulgeat peccatori, ne videatur ei ſimilis. *Pſ.* 50:21. Juſtitia Dei exigit vindictam. *Rom.* 1:32. Veritas Dei interminata eſt mortem. *Gen.* 3:3. Ac nequaquam eſt expectandum, ut Deus, in hominis ipſum contemnentis gratiam, pacem faciat, cum ulla virtutum ſuarum læſione conjunctam. *Neque* enim *fieri poteſt, ut ſe ipſum abneget.* 2 *Tim.* 2:13. Non minus a pace alienus pro ſua parte Homo eſt. Nam etiamſi in iſto bello nil niſi exitium, in pace omne genus bona inventurus ſit; tam tamen mente captus, tam ſibi ipſi inimicus eſt, ut ad interitum ſuum inſanus obduret. Sub Satanæ ac peccati poteſtatem redactus, libere ac liberaliter iis ſervit. Hi oculos mentis ipſius obſeſſos habent, *ne irradiet eum illuſtratio Euangelii gloriæ Chriſti.* 2 *Cor.* 4:4. Et ita ad libitum captivum tenent, ut ne quidem cogitare queat auſitve, quomodo *ſanitate mentis recepta, eorum laqueos evadat,* & in gratiam redeat cum Deo. 2 *Tim.* 2:26.

Cujus tamen viam Deus invenit.

V. Deus tamen, *cujus intelligentiæ non eſt perveſtigatio Jeſ.* 40:28. rationem viamque reperire potuit, qua omnes iſtæ difficultates ſuperarentur. Filium enim habet, qui in Mediatorem ac Sequeſtrum datus, Sanctitati, Juſtitiæ, & Veritati ſuæ ſatisfecit, atque ita pro ſua parte reconciliatus eſt Deus. 2 *Cor.* 5:19. Porro Filius ille Spiritum habet, longe valentiorem Spiritu infernali, qui flexanima ac vorticordia virtute ſua odium Dei mentibus expectorare, amoremque Dei iis indere poteſt. Huic ſi ſe homo ducendum flectendumque permittat, mox beata illa Pax conciliabitur, de qua nunc porro nobis eſt dicendum.

Pater decrevit.

VI. Hinc patet, initium pacis illius a Deo eſſe: unde & *pax Dei*, & Deus ipſe *Deus Pacis*, dicitur. *Phil.* 4:7.9. Pater *conſilium pacis Zac.* 6:13. ſtatuminavit. Idcirco ipſi primum adſcribitur, quod *pace facta omnia ſibi reconciliarit. Col.* 1:20.

Filius meruit.

Filius conſilium illud pacis executus eſt, fuſoque pretioſo ſanguine ſuo impedimenta omnia ſemovit, ac gratiam favoremque Patris ſui, pridem electis deſtinatum, ipſo actu iis impetravit. Propterea hanc pacem *ſuam* vocat, & *ſe eam dare* aſſerit *Joh.* 14:27. ſicuti & ipſe *Princeps Pacis* appellatur. *Jeſ.* 9:5. & *Rex pacis*, præfiguratus a Melchiſedeco, *Heb.* 7:2. & *Pax*, *Mich.* 5:5. & *Pax noſtra. Eph.* 2:14.

Spiritus S. applicat.

Spiritus Sanctus, tantæ felicitatis internuncius, inſtar columbæ Noachicæ cum ramo olivæ, præſtituta gratiæ hora, ad electos advolat, & pacem a Patre decretam, per Chriſtum partam, efficaciter iis offert & affert. Hinc *pax per Spiritum Sanctum* eſſe dicitur. *Rom.* 14:17.

Cauſſa proegumena eſt Dei gratia.

VII. Fons hujus pacis, & cauſſa illius proegumena, non poteſt alia quam immenſa Dei miſericordia ac φιλανθρωπία eſſe. Atque hæc eſt

ratio, cur Apoſtoli in Epiſtolis *pacem* fidelibus exoptantes *gratiam* præponere ſoleant, tanquam pacis illius ſcaturiginem. Quod eo eſt evidentius, quia uti nihil in homine erat, quod Deum ad pacem cum ipſo faciendam invitaret (*nam quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filii ipſius Rom.* 5: 10.) ita etiam nihil hac pace lucrari Deus poterat, qui ſibi ipſi ad omnem beatitatem ſufficientiſſimus eſt. Omnis hujus rei utilitas ad hominem redundat. Gloria tanti operis ſolius Dei eſt.

Deus ipſe prior homines ad pacem invitat.

VIII. Sane non debebat homo minimum de hac pace rumorem audire, quin ſtatim ad eam ſibi acquirendam ingenti animi impetu ferretur. Et ſi neceſſe foret ad ultimos orbis terminos proficiſci, ut de ratione illius comparandæ erudiretur, impigro animo ſuſcipiendum illud iter erat. Sed ecce incredibilem numinis benevolentiam. Non modo de præſtantia tanti boni ſufficienter homines in verbo ſuo inſtruit, ſed & copioſe eos informat, qua via eo potiri queant: verbum reconciliationis indendo ori ſervorum ſuorum. 2 *Cor.* 5: 19. *Ego creo fructum labiorum, pacem, pacem, longinquo & propinquo*, inquit Jehova. *Jeſ.* 57: 19. Nec hoc tantum, ſed & Legatos pacem oblaturos ipſe prior ad homines mittit. Nonne inæſtimabilis gratia eſſet, ſi multis accuratisque precibus tandem ſe a nobis exorari pateretur, quemadmodum Herodes Tyrijs enixe pacem petentibus vix eam dabat? *Act.* 12:20. Verum ipſe non modo gratis eam offert, ſed & ſollicitat homines, & obteſtatur pathetice, & *orat* per legatos ſuos, ne detrectent in gratiam cum ipſo redire. 2 *Cor.* 5:20. Et licet tremenda illa Majeſtas, ſæpe numero ſuperciliose ſpreta, diu blandiſſimis invitationibus ſuis fruſtra aures pulſaverit, non tamen deſiſtit, etiam atque etiam inſtat, iterum iterumque illud pacis negotium urget, tantaque comitate præfractiſſimos quoſque mortalium ad amicitiam ſuam *cogit*. *Luc.* 14: 23. Quæ immenſa ſummi Numinis bonitas eſt,

Imo Spiritu ſuo flectit.

IX Sed ne hic quidem ille ſubſiſtit. Quandoquidem verbum gratiæ, etiam πειθηπικοπείτως prædicatum, neminem actu pellicit, niſi ſecreta Divini Spiritus operatione accedente: Spiritum iſtum clementer homini donat. Hic demum oculos mentis aperit, ut videant miſeri mortales, quam male ipſis ſit, donec in tetra iſta hoſtilitate perdurant, & quantum contra felicitatis cumulum allatura ſit toties oblata pax. Hic fera corda domat, ſubigitque ad obſequium Dei ac Chriſti. Primum ea conſpectu commiſſorum a ſe criminum, & ſenſu quodam Divinæ indignationis percellens; mox ſpem aliquam conſequendæ pacis e longinquo oſtentans; poſtmodum trepidanti animo de Dei erga ſe benignitate aſſeverantius loquens: Dein maximum illius potiundæ deſiderium excitans: atque ita paulatim interiora mentium diſponens, ut, quicquid Deo adverſum eſt, oderint, bellum ejus hoſtibus indicant, amicitiam ejus ſubmiſſe ambiant, eam, quando actu offertur, alacriter acceptent, &

Spiritui,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Spiritui, tantam ſibi felicitatem procuranti, ſine exceptione ulla regendos ſeſe dedant. Ita tandem in eum ſtatum homo transfertur, ut, deleta omni utrimque inimicitia, Deus veterum offenſarum memoriam deponens, nihil hoſtile adverſus eum moliatur, quin imo placatum animum gerens amice cum ipſo agat: ipſe item, Deum olim a ſe offenſum eſſe dolens, omni nunc ſtudio ei placere nitatur. Et hæc Spiritualis cum Deo pacis primordia ſunt.

X. Sed primordia tantum. Quam primum enim homo fœderatus Dei eſt, mox ſocius quoque & *Amicus* magni iſtius Regis evadit. *Jac.* 2: 23. *Joh.* 15: 14. 15. Patent ei cœleſtis aulæ fores, & noctu pariter ac interdiu liber in Spiritu acceſſus datur. Licet Regem gloriæ e propinquo intueri. Licet omnes preſſi animi dolores in ſinum ejus effundere. Licet balbutientia vota, uberiorem gratiæ menſuram poſcentia, confidenter exponere: non modo non prohibente numine; ſed & comitate ſua ad id audendum animante. *Cant.* 1: 14. Licet eadem ſæpius urgere, & amica quadam importunitate, cum Deo, ſalva Majeſtate nobiſcum quaſi ludente, luctari, donec quas deſideras benedictiones manibus ejus extorſeris. Cujus rei exemplum in Moſe habemus. *Exod.* 33. a verſu 12. & deinceps. *Pacem excipit Amicitia, qua Homo cum Deo,*

XI. Ipſe etiam Deus ſua nonnunquam gratia e Cœlo deſcendit, & ad animam ſibi dilectam, ſeſe diligentem gratioſe *inviſit. Joh.* 14: 23. blandiſſimis verbis *ad cor ejus loquitur. Hoſ.* 2: 14. oſtendit ei *Divitias ſupereminentis bonitatis ſuæ, & quæ ſit ſpes illa vocationis ſuæ, & quæ opes gloriæ hæreditatis ſuæ in ſanctis. Eph.* 1: 18. Conſolatur eam, quando mœſta eſt, & manu ſua *lacrumas* ipſius *abſtergens Ap.* 7: 17. eas ut pretioſum ſibi liquorem *in utre ſuo ponit. Pſ.* 56: 9. *Additque ornatum loco cineris, unguentum gaudii loco luctus, amictum laudis loco ſpiritus confracti. Jeſ.* 61: 3. *Oſculatur eam oſculis oris ſui, Cant.* 1: 2. & ſi quando præ amore langueat, *ſiniſtrâ ſuâ ſuſtentat ei caput, & dextra ſua amplectitur eam. Cant.* 2: 6. Quidquid denique ipſe in bonis habet, (& quid eſt quod non habeat?) id omne cum ipſa liberaliter communicat, eo tempore, ordine, gradu, quem pro ſapienſa ſua maxime expedire novit. Quid non daret, qui ſe ipſum dat in mercedem oppido quam ampliſſimam? *Gen.* 15: 1. *& Deus cum homine familiariter converſatur*

XII. Quis dubitet, quin ii, quibus incredibilis illa Divinæ caritatis dulcedo guſtanda exhibetur, amicitiam Dei omnibus aliis rebus immenſum anteponant? Hinc grato agnoſcentes animo, quæ ſibi, nihil tale meritis, tam benigne indulgentur, ſolicite cavent, ne quid admittant, quod indignum tanta ſit amicitia, aut quod tam propenſum numinis favorem frigore aliquo commutet. Ea autem lubentiſſime præſtant, quæ grata Deo eſſe norunt, & tum demum vivere ſibe videntur, quando univerſo vitæ ſuæ inſtituto ſe Deo approbant. Quum non ignorent, pretium amoris amorem eſſe, ac veram amicitiam in eo conſiſtere, quod amici idem velint, idem nolint, omnes vires ſuas ad redamationem Dei excitant *Hinc oritur ſollicitudo Deo ſe approbandi.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

citant, ac voluntatem ſuam Divinæ voluntati mancipant, & quaſi abſorbendam tradunt, atque ita demum cum Rege Angelorum ducunt ſuave jugum amoris. *Amor Dei amorem animæ parit, & eam intendere ſibi facit. Amat Deus, ut ametur. Quum amat, nil aliud vult quam amari, ſciens amore eſſe beatos, qui ſe amaverint. Anima amans cunctis ſuis renunciat affectibus, & tota ſoli incumbit amori: ut poſſit reſpondere amori in redhibendo amore. Et quum tota ſe effuderit in amorem, quantum illud eſt ad fontis perenne profluvium?* quemadmodum pie *Auguſtinus* loquitur, *Manual. Capit.* 20.

Ea parit pacem conſcientiæ.

XIII. Dum hæc in anima geruntur, & inter ipſam ac Deum quotidianum mutuæ amicitiæ certamen redintegratur, non poteſt illa non jucundiſſima *conſcientiæ pace* frui. Quæ quando benevolum Dei de homine judicium agnoſcit, & homini intime repræſentat, ſimulque ei infucatæ in Deum pietatis teſtimonium dat; miram univerſo animo ſerenitatem tranquillitatemque inducit. Conſequenter pax Dei neceſſario ſecum trahit pacem conſcientiæ, multamque apud Deum fiduciam. *Rom.* 14: 7. *Eph.* 3: 12. Nuſquam dulcius cubat anima, quam in lectulo illo tranquillitatis; ac in gremio diligentis ſe, ac dilecti ſibi ſponſi Jeſu, occinens interim adverſariis ſuis: *Agnoſcite, ſeparatim ſibi aſſeruiſſe Jehovam eum, quem benigne accipit. In pace ſimul cubabo & dormiam: quia tu, Jehova, ſolus facis, ut ſecure habitem. Pſ.* 4: 4 9. *Ego cubui & dormivi, expergefeci me, quia Jehova ſuſtentat me. Pſ.* 3: 6.

Quam comitatur Amicitiæ cum omnibus Amicis Dei.

XIV. Accedit etiam *amicitia cum omnibus* reliquis *Amicis Dei*: non *ſanctis* modo *hominibus*, qui communione precum, cæteriſque germanæ caritatis officiis ſibi invicem auxilio ac ſolatio ſunt. *Pſ.* 16: 3. & ſine invidia dona a communi amico ſingulis collata mutuo gratulantur; ſed & *beatis Angelis*; qui quondam hominis hoſtes erant, quum ille hoſtis eſſet Dei, & protoplaſtos aditu Paradiſi arcebant. *Gen.* 3: 24. ſed nunc ſumma propenſi animi lubentia ei *miniſtrant Heb.* 1: 14. *circa eum caſtrametantur. Pſ.* 34: 8. *eum in omnibus viis ſuis conſervant, & ambabus palmis ſuſtinent, ne offendat ad lapidem pedem ſuum. Pſ.* 91: 11. 12. donec a Deo juſſi amicam ſibi animam cœlicolarum beatis choris inferant. Et ſane etiamſi viſibili ſpecie apparere nunc non ſoleant, familiariter tamen caput amicorum Dei circumvolitant, plurimorum malorum averrunci, bonorum conciliatores, & *conſervos* ſe eorum appellant. *Ap.* 19: 10. Quam ob rem Apoſtolus teſtatur, fideles, etiamnum in hoc ſeculo degentes, *acceſiſſe ad myriadas Angelorum. Heb.* 12: 22. Et quid homini mortali glorioſius poteſt contingere, quam poſt Deum Fœdus ſocietatis ac amicitiæ habere cum nobiliſſimis illis Spiritibus, quos *Thronos, Dominia, Imperia, ac Poteſtates*, Apoſtolus vocat? *Col.* 1: 16.

Nulla creaturarum amicis Dei

XV. Addo, pace cum Deo facta, nullam creaturarum hoſtilitatem cum fidelibus exercere poſſe, quæ ſaluti ipſorum obſit. Juxta promiſſum, *Job.* 5: 23. *cum lapidibus agri erit fœdus tuum, & beſtiæ agri erunt*

paca-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

pacatæ tibi. Et experieris, pacem ineſſe tentorio tuo. Quod repetitur *Hoſ.* 2: *vocere po-*
18. *Et pangam pro ipſis fœdus die illo cum beſtiis agri, & cum avibus cœli re- teſt.*
ptilibusque terræ. Quorum locorum hic videtur eſſe ſimplex ſenſus. Saxa & ſcrupi molles erunt amicis Dei, non offendent in illis pedem. Nulla loca ſaxoſa & horrida infeſta ipſis erunt, quæ vel latrones inſidere, vel in quibus beſtiæ agri ſtabulari ſolent. Ita enim compeſcentur a Deo, ut nocere iis nequeant; ſed & cogantur iis ſe ſubmittere ac inſervire. Ipſæ rapaces volucres, ipſa venenata reptilia, & qui ſub eorum emblemate intelligi poſſunt, tam homines quam Spiritus maligni, nulla nocendi vi valebunt. *Pſ.* 91: 13. *Mar.* 16: 18. Pacem quidem amicitiæ cum hoſtibus Dei, Diabolo & mundo, habere non poſſunt, & certum eſt, maxime tunc eos illorum perſecutionibus infeſtari, quando pacem cum Deo colunt: attamen fruſtra eſt, quicquid adverſus eos, infernus pariter ac mundus moliuntur. *En erubeſcent & ignominia perfundentur, quicunque exardeſcunt contra te: erunt tanquam nihil, & peribunt adverſarii tui. Quærens eos, non invenies eos, qui concertant tecum, erunt tanquam nihil, & tanquam nihilum homines oppugnantes te. Jeſ.* 41: 11. 12. Adde *Jeſ.* 54: 14. 15. 16. 17.

XVI. Neque fruſtra modo ſunt eorum adverſarii, ſed ignorantes ac inviti ſalutem eorum promovent, coguntur que Diaboli amicos Dei propius cœlo admovere, cujus ipſi æternum extorres erunt. Ita primus ſuperbiæ Magiſter colaphis ſuis humilitatis Doctor Paulo fuit. 2 *Cor.* 12: 7. Adeo verum eſt, *iis, qui diligunt Deum, omnia ſimul adjumento eſſe ad bonum. Rom.* 8: 28.

Imo omnes, vel invitæ, ſalutem ipſorum promovent.

XVII. Profluit ex hac pace omnium ſalutarium bonorum abundantia, quam graphice depingit Pſaltes. *Pſ.* 144: 13. Et licet contingat ſæpenumero, amicos Dei, quod exteriorem hominem attinet, in paupertate, & contemptu, ac morbis vitam vix vitalem exigere; minimum tamen boni, quod in omnibus iſtis malis habent, quum ex ſpeciali Dei amore ipſis donetur, & fructus ſit nobiliſſimus crucis Chriſti, guſtandam ipſis exhibet infinitam Numinis bonitatem: Et propterea *minimum illud, quod juſtus habet, melius eſt copia multorum improborum. Pſ.* 37: 16. Habet enim illud ex & cum favore Dei, qui inexhauſtus omnium rerum deſiderabilium fons eſt. Imo ipſa mala illa, quibus premuntur, in commodum ipſorum cedunt, dum iis humiliandis, ad fidem ac patientiam ſuique abnegationem formandis, ac a vanitatibus mundi ablactandis, & cœlum verſus evehendis, inſerviunt. Hinc in ipſis adverſitatibus lætitiæ ac gloriationis materiam inveniunt. *Rom.* 5: 3. *Jac.* 1: 2.

Fluit etiam ex hac pace omnium bonorum abundantia.

XVIII. Ex iis, quæ diximus, præſtantia hujus pacis facile concluditur, quam deſcribit Apoſtolus ut ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν, *quæ omnem intellectum ſuperat. Phil.* 4: 7. Digna idcirco, quam quis omni ope quærat, partam conſervet, ruptam redintegret.

Unde præſtantia ejus æſtimari debet.

XIX. Gratioſe quidem eam in verbo Euangelii Deus offert: non

Propter

tamen

quam omni ope quærenda, tamen ita, ut nihil faciendum peccatori ſit, antequam illius ſenſu intus gaudeat. Ad quam rem neceſſarium eſt. 1. Ut fateatur, ſe ob plurima ac graviſſima delicta pace & amicitia Dei plane indignum eſſe, ac de iis ſerio doleat. *Luc.* 15:21. *Pſ.* 32:5. *Prov.* 28:13. 2. Cum dolore animadvertat, ac declaret, nihil a ſe præſtari poſſe, quod numini, juſte irato, placando idoneum ſit. *Mic.* 6:6.7. ſed omnem ſibi ſpem in unius Chriſti ſanguine repoſitam eſſe, cujus applicatio ab ipſius Domini arbitrio dependet. 3. Humiliter ſe Deo dedat, ita apud ſemet ipſum cogitans, quum extra Dei pacem nil niſi perditio ſit, accedam ad Thronum gratiæ, veniam ac favorem ſupplex petiturus; ſi Aureum gratiæ ſceptrum porrigere mihi dignetur, æternas agam gratis: ſin faciem iratus avertat, confitebor juſtitiam ejus, eamque omni laude dignam prædicabo, etiamſi ad interitum meum rigida ſit: dicamque, moriturem me ad pedes ejus ſine murmure, Confer *Eſter.* 4:16. Quæ abſoluta ſui reſignatio & deditio, non poteſt non grata Deo, ſalutaris homini eſſe. 4. Addat devotis precibus vitæ in melius commutationem; removeat ſincere ex corde & actionibus ſuis quod inimicum novit eſſe Deo: bellum indicat Dei hoſtibus: ea velit, amet, faciat, quæ amicos Dei decent. Hac via *appropinquet Deo, & appropinquabit ipſi Deus. Jac.* 4:8.

& parta, ſolicite ſervanda eſt. XX. Non minus ſollicita cura opus eſt, ad pacem hoc pacto partam conſervandam, & familiaritatem Divinæ amicitiæ indies augendam. Ad quod requiritur. 1. Amoris ſui erga Deum quotidiana excitatio, per devotam meditationem, tum perfectionum Divinarum, propter quas in ſe ipſo ſumme amabilis eſt, tum immenſæ illius caritatis, qua nos prior proſecutus eſt, & beneficiorum inæſtimabilium ex immenſa iſta caritate manantium. Etenim fieri non poteſt, ut Deus ſe ab homine in amore ſuperari patiatur. *Joh.* 14:21. *Qui diligit me, diligitur a Patre meo; & ego diligam eum, & ei conſpiciendum exhibebo me ipſum.* 2. Frequens cum Deo converſatio: ſic ut ſecluſa tantiſper ſeculi ſollicitudine, & quæſita placida ſolitudine, repetitis frequenter legendi, meditandi, orandi exercitiis, in familiaritatem te Dei modeſta παῤῥησίᾳ ingeras. *Job.* 22:21. *Aſſueſce, quæſo, cum illo & pacem habe: in his obveniet tibi bonum.* Pulchrum erat *Hieronymi* conſilium ad *Euſtachium*, de *Cuſtodia Virginitatis: Semper te cubiculi tui ſecreta cuſtodiant: ſemper tecum ſponſus ludat intrinſecus. Oras, loqueris ad ſponſum. Legis, ille tibi loquitur.... Foris vagentur virgines ſtultæ, tu* [illegible] *inſecus eſto cum ſponſo: quia ſi oſtium clauſeris, & ſecundum Evangelii præceptum, in occulto oraveris Patrem tuum, veniet, & pulſabit, & dicet, Ecce ſto ante januam, & pulſo.* 3. Inoffenſæ & accuratæ pietatis praxis, attentaque adverſus εὐπεριστάτου ἁμαρτίας vigilia. Quæ & ex amore Dei conſequuntur, & ſine quibus nemo familiariter converſari cum Deo poteſt. *Joh.* 14:23. *Si quis diligit me, ſermonem obſervabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum*

habita-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

habitabimus. Exercitium virtutum Chriſtianarum torques ille ſponſæ eſt, quo Domini animus rapitur. *Cant.* 4. 9. *Opus juſtitiæ erit pax: effectus juſtitiæ, tranquillitas & ſecuritas, uſque in ſeculum. Jeſ.* 32. 17. *confer Jeſ.* 64. 5. 4. Quia in hac Sanctificationis noſtræ imperfecttione non omnino evitari poteſt, quin ſubinde pii labantur, & vel ad dextram vel ſiniſtram aliquantulum reclinent; mox iis a lapſu reſurgendum, & ad Deum ſuum redeundum eſt, ni familiarem ejus uſum plurimum imminutum velint. Illi inclamanti, *Revertimini, Filii averſantes, curabo averſiones veſtras, mox* reſpondendum eſt, *Ecce nos, accedimus ad te, quia tu es Jehova Deus noſter. Jer.* 3. 22. 5. Plurimum quoque ad conſervandum Divinæ amicitiæ ſenſum confert, ſi in omnibus te Providentiæ ipſius gubernandum committas, ſemper voluntatem ejus erga te ut juſtam, Sanctam, Sapientem, Bonam approbes: & cum Jobo dicas, *Inſulſitatem non deſignat Deus. Job.* 24. 12. in iis, quæ tibi obtingunt, qualiacunque illa ſint, ei gratias agas, &, abnegatâ omni cupiditate propriâ, voluntatem tuam in illius voluntate abſorbendam tradas. *Phil.* 4. 6. 7. *De nullâ re ſoliciti eſtote* ——. *Et pax illa Dei, quæ exſuperat omnem mentem, præſidio cuſtodiet corda veſtra, & mentes veſtras in Chriſto Jeſu.*

XXI. Licet contingere non poſſit, ut quis ad pacem & amicitiam Dei admiſſus, eâ planè excidat (nam fœdus Divinæ pacis, quod montibus collibusque firmius eſt, non dimovebitur in æternum. *Jeſ.* 54. 10.) ſenſus tamen & guſtus illius non rarò interciditur. Nam 1. Non ſemper amicis ſuis blandam faciem ſuam Deus oſtentat: *abſcondit ſe* nonnunquam *Jeſ.* 8. 17. *A longinquo ſtat. Pſ.* 10. 1. non admittit eos ad familiaritatem, neque perfundit ubertate conſolationum ſuarum: non audit vocantes. *Pſ.* 22. 2. 3. quaſi nullâ eorum curâ tangeretur. 2. Imò cum contemptu quodam eos a ſe repellit, uti *ſi quis Pater* contumelioſè *ſputum in faciem filiæ ſuæ inſpuiſſet. Num* 12. 14. & *fumat contra orationes eorum. Pſ.* 80. 5. 3. Terret eos plurimis angoribus: non ſolummodo *abſcondendo faciem ſuam*, extra quam nullum eſt gaudium. *Pſ.* 30. 8. ſed *æſtibus iracundiæ ſuæ tranſeuntibus ſuper ipſos. Pſ.* 88. 16. 17. 18. *Jeſ.* 57. 17. 4. Hoſtiliter cum iis agere videtur: *reputat eos ut inimicos ſibi, perſequitur eos*, licet aridæ ſtipulæ facti ſint ſimiles, *reſcribit contra eos amaritudinem, ponit in compede pedes ipſorum*, & *imprimit ſe eorum radicibus. Job.* 13. 24. 5. Tradit eos quandoque vexandos, & exagitandos Diabolo. *Job.* 2. 6. Poſtquam lux Divinæ faciei occubit, mox prodeunt adverſus animam illam *animantia ſilvæ, juvenes leones rugientes ad prædam. Pſ.* 104. 21.

Nam ſenſus illius non rarò interciditur.

XXII. Harum Dei circa amicos ſuos actionum non una cauſſa eſt. Quædam rationes *Deum*, aliæ *amicos* Dei ſpectant. Deus ita cum ſuis agit. 1. Ut oſtendat, ſe ſupremum Dominum, & liberrimum Gratiæ ſuæ diſpenſatorem eſſe. *Mat.* 20. 15. Ita ipſe fatetur, ſe Jobum afflixiſſe חנם, *ſine cauſſâ. Job.* 2. 3. Non quod nihil a Jobo commiſſum ſit, quo has vel majores afflictiones non meruerit: ſed quod nihil in ipſo invenerit

Illius Rationes, a parte Dei,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Deus, propter quod ſupra cæteros amicos ſuos tam duriter ipſum exciperet. Fuit hoc meræ poteſtatis Dominicæ, *ut opera Dei in eo fierent manifeſta*, quemadmodum in ſimili caſu dicitur. *Joh.* 9: 3. 2. Ut hac quoque parte cœlum a terrâ diſcriminaret. Hic enim omnia plurimis viciſſitudinibus obnoxia eſſe voluit, ſuosque ad aſperæ hyemis gratique veris reciprocationes aſſueſacere: quum in cœlo conſtanti gaudio in amicitiâ ejus exſultaturi ſint. *Ap.* 7: 17. 3. Ut ita cariorem gratiæ ſuæ dulcedinem faceret, quæ, ſi per intervalla guſtetur, & imprimis poſt exhauſtum amaritudinis calicem, perquam ſuaviſſima piæ animæ eſt. 4. Ut demonſtret ſupereminentem potentiæ & bonitatis ſuæ magnitudinem, quando animam, tot preſſam angoribus, nihilominus in ſpirituali vitâ conſervat, priſtinæ ſuæ valentiæ reſtituit, de Satanâ triumphare facit, eòque uberius conſolatur, quò ab omni favoris ſui ſenſu longius abfuerat. Hoc eſt *opus mirabile efficere in mortuis Pſ.* 88: 11. & *ſpiritum fractum attollere*, quod creaturarum vires ſuperare Solomo docet *Pro.* 18: 14.

& a parte hominis, tam quoad præteritum. XXIII. Quæ amicos Dei ſpectant rationes, eæ rurſus in duplici ſunt differentiâ. Vel enim *præteritum* reſpiciunt, vel *futurum*. Quod præteritum attinet, ſolet Deus favoris ſui radios inhibere. 1. Quando amici ſui grave aliquod crimen admiſerunt. Tunc enim Sanctitatis ſuæ intereſt, ut Paternæ indignationis ſuæ virgas experiantur, neque liceat iis tam familiariter eo uti. *Pſ.* 51. 11, 13, 14. *Quum vincit eos compedibus, & captivos detinet funibus afflictionis, tum indicat ipſis opus eorum, Job.* 36. 8. 9. ipſoque facto inclamat, *agnoſcite & videte, quod malum & amarum ſit relinquere Jehovam Deum veſtrum. Jer.* 2. 19. Quum *rebellarunt, ac dolore affecerunt Spiritum Sanctitatis ejus, mutatur eis in inimicum. Jeſ.* 63. 10. 2. Quando bonitate numinis abutentes minus reverenter Majeſtatem ejus colunt, & in praxi devotionis incipiunt flacceſcere. 3. Quando obrepſit iis confidentia carnalis, & temeraria gloriatio. *Pſ.* 30. 2, 8. *Ego dicebam in tranquillitate mea, non dimovebor in ſeculum: ſed te abſcondente faciem tuam, fui conturbatus.* 4. Quando Divinæ gratiæ oblatio per ſocordiam quandam ac ſomnolentiam indignè excepta eſt, *Cant.* 5. 3. 4. 5.

quàm quoad futurum. XXIV. Ad futurum hæ rationes referuntur. 1. Ut exploret Deus & exerceat eorum fidem. 1 *Pet.* 1. 6. 7. quâ, etiam nihil videntes, debent credere; & amorem, quo Deum propter ipſum diligere tenentur, etiamſi non ſentiant ſe dilectos; & ſinceritatem cultus, procedentis non ex mero guſtu mercedis, ſed ex agnitione Divinæ dignitatis; & Pietatis conſtantiam, quâ Deo adhæreant, etiam quum alienum ſe ab iis exhibet. 2. Ut excitet ſtudium precum. Quod in Hemane eâ occaſione fervebat. *Pſ.* 88. 2. *O Jehova, Deus ſalutis meæ, interdiu clamo, & noctu coram te.* vide etiam. ỳ. 10. 14. 3. Ut ad veram ſapientiam ſuos informet. Hæc enim vexatio eximium intellectum dat. *Afflictio tolerantiam*

rantiam efficit : tolerantia experientiam. Rom. 5: 3. 4. Mature in hanc Scholam introductus erat Heman, & injuncta ei tam difficilia exercitia, ut pene mente moveretur; attamen tantum tandem profecerat, ut inter ſapientiſſimos ſui ſeculi numeretur. 1 Reg. 4: 31. 4. Ut ſolicitius imposterum Divinum conſervent favorem, poſtquam eum recuperaverunt. Quum ſponſa amiſſum ſponſum tandem redinveniſſet, *apprehendit eum*, & firmiter tenuit, *neque dimiſit, donec introduxiſſet eum in domum matris ſuæ, in conclave genitricis ſuæ.* Cant. 3: 4.

Quomodo rupta Dei amicitia redintegretur.

XXV. Sed quid nunc faciendum animæ eſt, ut ruptam Dei amicitiam redintegret? Neque enim exiſtimandum eſt, Deum æternum ſuis iratum fore. *Non in ſeculum contendam, neque in æternum efferveſcam: nam ſpiritus a conſpectu meo obrueretur, & animæ quas ego feci,* inquit Dominus. *Jeſ.* 57. 20. *Confer* cap. 54. 8. 1. Ergo ſolicite inquirendum in cauſſam hujus alienationis, ut ea tollatur: plerumque enim vel crimine aliquo, vel negligentiâ noſtrâ, Deum ita nos tractare coegimus *Thr.* 3. 40. *Perſcrutemur vias noſtras, & perveſtigemus, & redeamus ad Jehovam Deum noſtrum.* Si contingat, ut quis cauſſam illius abalienationis nequeat reperire, (quod tamen ſerio ac ſedulo inveſtiganti raro accidet) Dei os repetitis precibus conſulat, dicatque, *ne condemnes me, notum fac mihi, quam ob rem contendas mecum. Job.* 10. 2. 2. Fidem ac reſpiſcentiam inſtauret, ſacramento quaſi Deo polliceatur, melius ſe ejus gratiâ uſurum, & majore eam curâ conſervaturum, ſi rurſus eâ frui liceat. Imò, velle ſe Deo ſervire, proteſtetur, (ſed ſincerè id proteſtetur) quia Deus dignus eſt, cui ſerviatur, & quia ſibi glorioſum eſt ſervire Deo, etiamſi, quod tamen abſit, favoris Divini ſuavitatem nunquam rurſus guſtaturus eſſet. Nihil ab homine fieri poteſt, quo magis Deum demereatur. 3. Inſtet continuis precibus, quanto maximo poteſt ardore, ut ne ſe abjiciat Deus a facie ſuâ, ſed gratiam ſibi faciat ſecundum benignitatem ſuam, & reddat ſibi gaudium ſalutis ſuæ. *Pſ.* 51. 3. 13. 14. Formulas orationis ipſe Spiritus Sanctus dictavit, *Pſ.* 88. & 102. 4 Patienter expectet horam illam, quâ recipere eum in gratiam Dominus dignetur, non intermiſſis interim ſuis adverſus Deum officiis. *Thr.* 3. 26. *Bonum eſt ſperare, & acquieſcere in ſalute Jehovæ.*

Quod plerumque in hac vitâ, certè in futurâ fit.

XXVI. Ita facienti veniet, veniet tandem exoptata illa dies, quâ Deus amaras lacrumarum aquas in jucundiſſimum conſolationis vinum tranſmutabit: eoque familiarius amicum ſuum excipiet, quo & prolixius & triſtius amicitiæ ſuæ ſuavitate caruit, abunde omnia & cum fœnore compenſans. Id experti plerumque fideles, quorum triumphalia non minus carmina, quam lugubres queſtus legiſſe & audiviſſe meminimus. Et vix eſt, ut aliter eveniat. Si tamen accidat, ut ad Divinæ amicitiæ dulcem uſum readmiſſi in terrâ non videantur, omnia confertim iis danda reſervantur in cœlis: quorum abundantiam antegreſſa ariditas, ſupra quam dici aut cogitari poteſt, ſuaviſſimam faciet.

Diſtinctio Pacis Spiritualis, a ſecuritate carnali.

XXVII. Ex antedictis evidens eſt, pacem hanc ſpiritualem, a ſecuritate carnali plurimum diſtare. Nam. 1. Hæc ex merâ veri ſtatus ſui ignoratione oritur, in quem nunquam ſeriò inquiſivit, vel in cujus æſtimatione fallaci ratiocinio ſe ipſam decepit. Illa autem ſtabili nititur fundamento, & antecedaneum habet dolorem de peccatis, ſenſum ſuæ miſeriæ, famem ac ſitim gratiæ, ſollicitum ſui ſcrutinium, & perceptionem ſuæ cum Chriſto unionis. 2. Hæc facit, ut homo ſibi ipſi placeat, & de imaginario iſto bono in ſinu gaudeat, Dei cæteroquin negligens. At illa animam in Benignitatis Divinæ admirationem abripit, atque efficit, ut indignam ſe tanto honore ac favore fateatur. Hac diffluunt homines, torpent in bono, & in vitâ minus caſtigatâ malè ſibi indulgent, cogitantes *pacem ſeſe habituros, etiamſi ex animi ſui ſententiâ ambulent. Deut.* 29. 19. Illa autem *præſidio cuſtodit corda, Phil.* 4. 6. ut continuò in timore Dei ſint &c, & ſine pietatis ἀκριβείᾳ neque comparari, neqe conſervari poteſt. 4. Hæc uti falſò ſibi amorem Dei erga ſe imaginatur, ita ſine vero erga Deum amore eſt: illa mutuâ conſiſtit amicitiâ. Idem Abrahamus, qui *Amicus Dei* dicitur *Jac.* 2. 23. *Amans* quoque *Dei* vocatur אהבי *Jeſ.* 41. 8.

Pax Spiritualis ſub V. quoque T. locum habuit.

XXVIII. Quum Pax Spiritualis conſequens Juſtificationis ſit, quam Veteris & Novi Teſtamenti bonum ex æquo eſſe, ſuo loco oſtendemus, ſequitur ejuſdem quoque participes priſcos Patres fuiſſe: qui ſe propter Sponſorem Meſſiam, ablatâ inimicitiâ, quam peccata fecerant, reconciliatos cum Deo eſſe, fide non fallaci crediderunt, ſenſu jucundiſſimo experti, ac frequenter in Domino gloriati ſunt. Non diffitendum equidem, Eccleſiæ Novi Teſtamenti pacem κατ' ἐξοχὴν promiſſam eſſe, *Pſ.* 72. 3. *Jeſ.* 9. 5. 6. *Hag.* 2. 10. *Zac* 9. 10. Verum id non eſt intelligendum de Pace & amicitiâ Dei in ſe, quæ eſt bonum Fœderis Gratiæ, non ſolius Teſtamenti Novi; ſed. 1. De abundantiori ſenſu Divini favoris, ſi fideles univerſim cenſeantur. 2. De pace Fidelium Iſraëlitarum cum gentibus, *inimicitiis, id eſt, Lege præceptorum, quæ in ritibus poſita eſt, per Chriſti carnem abolitis. Epheſ.* 2. 15. 3. De Pace Dei gentibus quoque indultâ. quod *Zacar.* 9. 10. diſertè dicitur.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Cap. X.

De ADOPTIONE.

I. QUos ad Pacem & Amicitiam ſuam admiſit Deus, eosdem quoque ADOPTAVIT in filios; ut non ſolum Amicitiæ beneficio, ſed & hæreditatis jure, bona tam gratiæ quam gloriæ poſſiderent. Nulla amicitia familiarior eſt eâ, quæ intercedit inter Patrem ac filios. Aut potius mutua iſta στοργὴ familiaritate & ſuavitate ſuâ ſuperat quicquid Amicitiæ nomine deſignari poteſt. Unum vocabulum, una ſimilitudo, ab humanis deſumta rebus, beatiſſimo huic amoris nexui exprimendo non ſufficit, qui plurimis & concervatis metaphoris vix tamen exponitur. Ut conſcientiæ tranquillitatem deſignaret, PACEM ſcriptura dicit: Ut Familiaritatis jucunditatem doceret, AMICITIAM vocat: Ut jus hæreditatis inculcaret, de ADOPTIONE loquitur. De quâ nobis hoc Capite agendum.

Tranſitus ad Adoptionis doctrinam.

II. Supponimus, Fideles FILIOS DEI eſſe. *Videte, quantam caritatem dederit nobis Pater, nempe ut Filii Dei vocemur. Dilecti, nunc Filii Dei ſumus*; proclamat Johannes 1 *Epiſt.* 3. 1. 2. Hoc eſt Dei cum iis fœdus: *Et ero vobis pro Patre, & vos eritis mihi pro filiis & filiabus; dicit Dominus omnipotens.* 2 *Cor.* 6. 18.

Fideles Filii Dei ſunt.

III. Id vero non eo duntaxat nomine ſunt, quod Deus quà *Creator* extantiam ipſis vitamque dederit. *Mal.* 2. 10. & quâ *Conſervator* foveat, ac de omnibus neceſſariis proſpiciat. *Act.* 17. 25. 28.

Non ſolum propter creationem vel conſervationem.

IV. Neque propter *externam* aliquam *prærogativam* ſolummodo filii Dei dicuntur: vel *Politicam*, quo modo Magiſtratus *Filii Altiſſimi* vocantur *Pſ.* 82. 6. vel *Eccleſiaſticam*, externæ communionis Fœderalis, quo modo nonnulli *Filii Dei Gen.* 6. 2. & *Filii Regni Mat.* 8. 12. appellantur, quo ſenſu etiam de Iſraële Pharaoni dici jubebat Dominus, *Filius meus, primogenitus meus eſt Iſraël Exod.* 4. 22. Hoc enim ſpectabat *nationale* illud *fœdus*, quod cum Iſraëlis poſteris pepigerat Deus, juxta quod eximios eos habebat præ cæteris omnibus gentibus, multiſque beneficiis quà corporalibus, qua Spiritualibus mactabat, quæ aliis populis conferre dedignabatur. *Deut.* 7. 6. Ideo eos *filios* ſuos vocabat, quod non minus ſollicitâ curâ res eorum gereret, quam quivis Pater liberorum ſuorum ſatagere poteſt. *Deut.* 32. 10. 11. Et quidem *primogenitos* ſuos, *tum* quod impenſius eos diligeret quàm cæteros populos, ultra communis providentiæ modum, *verba ſua Jacobo dans, & ſtatuta ac jura ſua Iſraëli Pſ.* 147. 19. Sicut primogeniti duplicem portionem in hæreditate pa-

Nec propter externam aliquam prærogativam.

terna habebant. *Deut.* 21. 17. *tum* quod deſtinaviſſet iis imperium quoddam in alios populos. *Serviant tibi populi, & incurvent ſe tibi nationes, honorem exhibentes; eſto herus fratibus tuis*, &c. *Gen.* 27. 29. Quæ verba Jacobo quidem dicebantur, ita tamen ut in poſteris ipſius præcipuè verarent. Cujus rei tempore Davidis illuſtria habemus indicia. 2 *Sam.* 8.

Quæ nullum hactenus cum ſalute nexum habent.

V. Verum enim vero, utut eximia hæc fuerint, longè tamen ſubſidunt infra eam dignitatem, propter quam fideles filii Dei dicuntur. Etenim plurimi eorum, qui Iſraëlis & primogenitorum nomine continebantur, tales erant, ut *gratos eos Deus non habuerit*, neque creverint hæreditatem terræ Canaan, nedum hæreditatem cœleſtem, ſed *proſtati ſint in deſerto* 1 *Cor.* 10. 5. Eundem illum populum, cui dicebat Moſes, *nonne Jehova eſt Pater tuus; nonne ipſe magnificavit te?* vocabat eodem halitu, *populum ſtultum & inſipientem. Deut.* 32. 6. Imo ſunt ex *filiis regni*, qui *projicientur in tenebras exteriores. Mat.* 8. 12. Scilicet nationale illud fœdus, ſi nihil ultra accederet, non dabat gratiam ſalvificam, neque jus adeundæ hæreditatis Cœleſtis.

Sed ſenſu eminentiori. Angeli quoque Dei Filii ſunt.

VI. Senſu itaque longe eminentiori *electi* & *fideles Filii Dei* ſunt: in quo Johannes caritatem nunquam ſatis deprædicandam obſervabat. 1 *Joh.* 3. 1. Glorioſa ſane *Angelis* filiorum Dei nomenclatura eſt. *Job.* 38. 7. quâ eos dignatur Dominus, non modo quia eos produxit, ſed & quia imaginem & ſimilitudinem ſanctitatis ſuæ iis impreſſit, *Job.* 4. 18. & quia familiariter cum Deo, in domo ſuâ, quod cœlum eſt, verſantur, ut filii familias. *Job.* 1. 6. Denique quia participant aliquid de dignitate & Auctoritate Dei, quomodo Magiſtratus quoque *Filios Altiſſimi* vocari mox diximus. Sunt *Throni, Dominia, Imperia, Poteſtates. Col.* 1. 16. Imo & אלהים nominantur *Pſal.* 8. 6. col. cum *Heb.* 2. 9.

& Adam id per creationem eximiè fuit.

VII. Eodem ferme ſenſu *Adam* quoque *Filius Dei* vocari videtur *Luc.* 3. 38. quum enim nomen illud, cui articulus τοῦ præponitur, in omnibus præcedentibus verſibus Patrem notet, uti interpres *Syrus* loco τοῦ continuo בר poſuit; nulla ratio eſt, cur hic mutatâ phraſi verteremus cum *Bezâ*, *qui fuit Dei*, in quo ſecutus eſt *Syrum*, qui tranſtulit דמן אלהא, *qui ex Deo eſt.* Etenim dubitari non poteſt, quin commodè Adamus Filius Dei dici queat, cujus rei rationes *Philo* eleganter proſequitur loco, quem illuſtris *Grotius* adduxit *ad Luc.* 3. 38. quomodo & *Joſephus* ſcripſit primos homines ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ γενομένους. Scilicet Deus Adamum, 1. Creavit. 2. Ad imaginem ſuam. 3. Eximie dilexit. 4. Dominium in animantes cæteraſque creaturas dedit. Propter quas cauſſas filius Dei vocari meretur: etiamſi nondum ipſum bonorum ſuorum hæredem Deus declaraviſſet. Neque videtur ſine cauſſâ mentionem facere Adami, ut filii Dei. Facit enim id, quemadmodum eruditè obſervavit *Grotius*, ut eo gradu animi attollantur ad credendam Chriſti genituram. Nam qui ex terrâ ſine Patre hominem potuit producere,

ducere, idem potuit efficere, ut Chriſtus ex virgine ſine Patre naſceretur.

Sed non diu eam dignitatem retinuit.

VIII. Sed non diu Adam dignitatem illam, ob quam filius Dei dictus fuit, tuitus eſt. Negligens Sanctitatem, amittens præſtantiam, in quâ creatus erat, ſeque ipſum ſuperari a Diabolo paſſus, *ſervus* Diaboli, a quo ſuperatus erat, factus eſt. 2 *Pet.* 2. 19. Et inſimul *filius iræ. Eph.* 2. 3. Omneſque poſteri ipſius unâ cum ipſo. Sed quod electi in Adamo perdiderunt, id in Chriſto recuperant, eandem nempe, imò longè excellentiorem, Filiorum conditionem. Quantacunque enim diſparitas inter Chriſtum & fideles ſit, *non tamen erubeſcit eos fratres vocare. Heb.* 2. 11.

Quam electi præſtantiori modo in Chriſto recuperant.

1. Per Novam Generationem.

IX. Hanc autem filiorum Dei conditionem non unâ ratione electi nanciſcuntur. *Primò* Filii Dei ſunt per *novam* & deſuper venientem Spiritualem *generationem.* De hac Johannes loquitur Euang. *Cap.* 1. 12. *Sed quotcunque acceperunt eum, dedit iis* ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, *credentibus in nomen ipſius, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.* Illuſtris hic locus, varie ab interpretibus habitus, poſtulat aliquam ἐπιμονήν.

Joh. 1. 12. *explicatur.*

X. Genituram illam, quâ electi filii Dei fiunt, & ἀρνητικῶς & θετικῶς deſcribit Apoſtolus. Negat, illam eſſe *ex ſanguinibus*, id eſt naturalem & ordinariam, qualis ea eſt, per quam pueri carnis & ſanguinis participes fiunt. *Heb.* 2. 14. quæque ex ſanguine eſſe cenſetur. Non magis eſt ex *voluntate carnis*, id eſt, ex carnali aliquo deſiderio quovis modo liberos habendi, quo fit, ut quis corruptæ carnis ſuæ ratiocinio nimium indulgendo, eum in finem media adhibeat a Deo non præſcripta: quale quid in Sarâ animadvertere eſt, quum ex deſiderio prolis Agarem Abrahamo dabat. Non eſt denique *ex voluntate viri*, aliquem præ cæteris ob ſuas quaſdam rationes diligentis, cui præcipuam hæreditatis partem deſtinet: quemadmodum Iſaaci hæc circa Eſavum voluntas erat. Nihil humani eſt, quod Spirituali huic genituræ originem dare queat. Sed genitura hæc *ex Deo* eſt, ab æterno deſtinante, præſtituto tempore actu regenerante.

XI. Iis, qui ita ex Deo nati ſunt, dedit ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. Ἐξουσία heic *jus* & *poteſtatem* ſignificat: uti *Apo.* 22. 14. *ut ſit* ἐξουσία, *poteſtas ipſorum in arborem vitæ.* Mirum autem videri queat, quomodo illis, qui ex Deo nati ſunt, jus demum detur, ut filii Dei fiant: quandoquidem ipſâ nativitate ex Deo, jam filii Dei facti ſunt. Ad quam difficultatem tollendam tria potiſſimum a viris eruditiſſimis ſunt obſervata. 1. Quum γενέσθαι ſit aoriſtus ſecundus, commodè pro præterito ſumi poteſt, hoc ſenſu, dedit eis eam poteſtatem, id jus, illam dignitatem, ut filii Dei *facti ſint*, & privilegils illo ſtatu dignis utantur, fruantur. 2. γίνεσθαι υἱὸν phraſi Scripturæ notat *eſſe talem*, & *gerere* ſe, uti talem decet. Ita uſurpatur *Mat.* 5. 45. ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν. *Ut ſitis filii Patris veſtri*, ut geratis vos, quemadmodum filiis Dei conveniens eſt. confer

1 Theſſ.

1 Theſſ.2,7.10. 3. Poſſet hoc etiam referri ad perfectum illum ſtatum filialem, qui cum *liberatione corporis noſtri* conjunctus erit, & quem nos *expectare* Apoſtolus auctor eſt *Rom.* 8.23. Ut ſenſus ſit, Deum iis, qui ex ipſo nati ſunt, jus conceſſiſſe ad hæreditatem cœleſtem, & eam eximiam dignitatem, quâ quoad corpus & animam, ut filii familias, in Palatio Patris ſui gaudebunt: atque ita quidem ut in nullius creaturæ poteſtate ſit, eam dignitatem ipſis eripere, minuere, vel intercidere. Quarum expoſitionum optionem lectori damus. Nobis ultima non minime arridet. Quâ autem in re nova illa generatio conſiſtat *Cap.* 6. hujus libri prolixè expoſuimus.

2. Per connubium cum D. Jeſu.

XII. Atque hoc *primum* fundamentum glorioſi hujus ſtatus. *Secundò* filii Dei evadimus per *connubium* cum Domino *Jeſu*: cujus quando Sponſa facti ſumus, tranſimus cum ipſo in familiam Patris ipſius, & Pater nos dulciſſimo *Filiæ* nomine compellat. *Pſ.* 45.11. Et Dominus Jeſus eandem quam *Sponſam* ſuam indigitat *ſororem* quoque vocat. *Cant.* 5.1.2. Caverat Lege ſuâ Deus, ſi quis ancillam filio deſponſaverat, ut cum eâ ageret juxta jus filiarum. *Exod.* 21.9. Eodem modo ipſi cum animabus electis procedere lubuit. Utique naturâ ancillabantur Satanæ & peccato: jacebant projectæ in agro, faſtidium ſui omnibus præbentes: Interim offert iis gratioſè connubium Unigeniti filii ſui: illæ oblatam conditionem fide accipiunt, ferme quemadmodum Abigail, quum ad Davidis matrimonium invitabatur, 1 *Sam.* 25.41. Atque ita eodem actu, quando *Sponſa Chriſti* fiunt, fiunt quoque *Filiæ Dei viventis*. 2 *Cor.* 6.18.

3. Per Adoptionem.

XIII. Accedit *tertiò Adoptio*, quæ eſt Actio Dei Oeconomica, quâ eos, qui ad imaginem ſuam regeniti, & Unigenito Filio ſuo in fide deſponſati ſunt, in familiam ſuam recipit, & jus ac privilegia Filiorum, ipſamque hæreditatem immutabili teſtamento addicit. *Domeſtici Dei*. *Eph.* 2.19. *ſi Filii, ergo hæredes*. *Rom* 8.17. Scilicet ſola communicatio Imaginis Dei jus ad hæreditatem cœleſtem non dat. Patet id in Adamo integro, qui quidem in viâ juris acquirendi erat; jus tamen nondum obtinuerat. Unicum juris iſtius fundamentum eſt perfecta & conſtans obedientia, vel ab ipſo homine, vel ab ipſius Sponſore præſtita. Chriſtus ergo, obito jam vadimonio, omnem juſtitiam conſummavit, *hæresque omnium conſtitutus eſt*. *Heb.* 1.2. Electi Regeniti per fidem ipſum & omnia, quæ ipſius ſunt, etiam perfectam juſtitiam ejus, accipiunt, & ſibi vindicant: atque ita a Patre adoptati, & Fratres ipſius facti, fiunt *hæredes Dei, cohæredes Chriſti*. *Rom.* 8 17. Et hoc potiſſimum ſenſu putamus Johannem dixiſſe: *iis, qui ex Deo geniti ſunt, poteſtatem datam eſſe, ut filii Dei fierent*, quemadmodum ſupra §. 11. expoſuimus.

Methaporæ coacervantur, ad exprimendam ubertatem

XIV Ut ea, quæ jam dicta ſunt, melius intelligantur, obſervandum eſt, Spiritum Dei, ut cœleſtia hæc myſteria explicaret, metaphoris uti, quæ a rebus humanis deſumtæ ſunt. Hæ autem metaphoræ ita ſunt componendæ, non ut una alteram perimat, ſed ut una defectus alterius ſup-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſupplere cenſeatur. Abſurdum aliàs videretur, animam, quæ ex Deo *genita* eſt, *adoptari* in filiam, eandemque *filio* Dei primogenito *matrimonio jungi*. Sapienter tamen inſtituit Scriptura, quando omnia hæc de fidelibus aſſerit. Ut exprimeret originem vitæ Spiritualis & imaginis Dei in homine, dicit, eum ex Deo *genitum* eſſe. Ut ſignificaret, jucundiſſimam, mutuique amoris plenam, noſtri cum Chriſto unionem, *conjugium* illam vocat. Ut aſſignaret fundamentum & firmitatem hæreditatis noſtræ, docet nos in Chriſto *adoptatos* eſſe. Et ſingula hæc talia ſunt, ut eo nomine filii Dei appellari queamus. *ſpiritualis gratiæ.*

XV. Atque hæc eſt illa *Adoptio*, quæ pretioſum oppidò Fœderis gratiæ bonum eſt. Ea autem pro *diverſâ* Fœderis Gratiæ *oeconomiâ* valde *diſpar* fuit. Indubium utique eſt, quin omnes omnium temporum fideles Filii Dei fuerint. Extra populum Iſraëlis Elihu Deum *Patrem ſuum* vocabat. *Job.* 34. 36. Quod uti ſenſu tam diminuto intelligatur, quem ad modum Gentiles Jovem Patrem Deorum hominumque appellarunt, cum illuſtri fide ac pietate Viri, ipſi Deo laudati, non convenit. Et ſub lege Moſaicâ de Ephraimo dixit Dominus: *Nonne Filius carus mihi eſt Ephraim? Nonne natus ſummæ dilectionis? Jer.* 31. 20. Et Iſraël viciſſim in fide Deo dixit: *Sanè tu Pater es. Tu Jehova Pater noſter es. Jeſ.* 63. 16. Ita edocti erant a Moſe, *Deut.* 14. 1. *Filii eſtis Jehovæ Deo veſtro.* Quod ita toti populo dicitur fœderaliter, ut in electis ex populo verum ſit Spiritualiter. *Adoptio communis V. & N. T. bonum eſt.*

XVI. Quicquid hactenus de fundamentis glorioſi hujus ſtatus diximus, ipſis quoque competit. Illi etiam per *regenerationem* novâ vitâ donati, & ad imaginem Dei iterum creati ſunt. Illi quoque *deſponſati* fuerunt Chriſto. *Hoſ.* 2. 19. 20. *Creator ipſorum conjunx ipſorum erat. Jeſ.* 54. 5. Et diſertè Eccleſia Veteris teſtamenti *conjugata* vocatur. ibi: verſu 1. Neque *Adoptione* ſuâ caruerunt. Qui ſunt Iſraëlitæ, quorum eſt *adoptio*; *Rom.* 9. 4. Et denique *hæredes fuerunt omnium, Gal.* 4. 1. Hæredes Divinæ *gratiæ* in *hac* vitâ. *Pſ.* 16. 5. & Divinæ *gloriæ* in vitâ *æternâ*, *Pſ.* 17. 15.

XVII. Attamen licet ſtatus fidelium Veteris Teſtamenti admodum illuſtris fuerit, ſi conferatur cum ſtatu infidelium, qui filii iræ manent, & hæredes theſaurorum excandeſcentiæ Divinæ: nihilominus univerſus ille ſplendor ad Auguſtam Majeſtatem fidelium Novi Teſtamenti incredibili prope modo offuſcatur, uti ſtellarum lumen ad lucem ætherii ſolis. Quod ex utriusque collatione patebit. *Sed magnâ graduum diſparitate.*

XVIII. Filii ſanè erant V. T. fideles, ſed Filii a Patre Pædagogorum ſupercilio, ferulæ, virgis ſubjecti, qui *onera gravia difficiliaque portatu ligabant, & imponebant ipſorum humeris*, de quibus tamen dixerat Pater, *omnia, quæ juſſerint vobis ut ſervetis, ſervate & facite. Mat.* 23. 3. 4. Quam diu ſcilicet nihil jubebant cujus exercitium cum voluntate Patris pugnaret. Cogebantur ſervire infirmis & egenis mundi elementis, & totam diem *Veteres ſub Pædagogis erant.*

 puero-

puerorum inſtar in minutiis Diſciplinæ Moſaicæ, quæ veluti crepundia Eccleſiæ erant, occupari. Dicebatur illis, tanquam infantibus, nondum ſuo arbitratui permiſſis, neque ex ſe gnaris quid conduceret, *Ne ederis, neque attigeris. Col.* 2. 21.

Neque tam familiariter ſe iis Pater patefaciebat.

XIX. Non etiam admittebantur ad tantam familiaritatem Patris, ut intima conſilii ipſius penetrarent. *Deus fortis* tunc *abdebat ſe. Jeſ.* 45. 15. niſi quod Pædagogi ipſius ſubinde aliquid de gratioſo Dei conſilio narrarent, ſed rarenter ſatis, & multâ verborum ambage, & quaſi ſub ænigmatis. Etiamſi multi Prophetæ & juſti multa deſiderarent videre & audire, conceſſum tamen iis non fuit. *Mat.* 13. 17.

Cogebantur procul ſtare.

XX. Nemini eorum licebat ad Sanctum Sanctorum appropinquare, quod quaſi penetrale Patris erat: imò ad templum ipſum, quæ Domus erat Patris, non patebat acceſſus, niſi mediantibus altari & hoſtiâ & Sacerdotibus, ſine quibus ſi ſuſtinuiſſent ad Deum venire, loco benedictionis, quam quærebant, in indignationem Patris incidiſſent. Neque enim unquam fas erat juge ſacrificium manè vel veſperi omittere. *Exod.* 26. 38. 42.

Et quodammodo ſervire hæreditati Typicæ,

XXI. Pro hæreditate dabatur ipſis terra Canaän, pignus quidem hæreditatis cœleſtis, ſed ſubobſcurum, & tale, cui ſervire aliquo modo jubebantur, & quo ipſi pii cogebantur aliquando carere, quum exulandum ipſis eſſet. Cujus tamen tanto teneri debebant æſtimio, ut etiam, quando extorres cariſſimæ ſuæ Patriæ erant, in precibus ſuis eò reſpexerint, neque votis ſuis in cœlum tetenderint niſi retortis ad hoc ſolum oculis. 1 *Reg.* 8. 48. *Dan.* 6. 11. In quo notabilis ſervitus hujus pignoris erat.

Sed N. T. fideles a pædagogis liberi ſunt,

XXII. Alia planè ratio eſt fidelium ſub Novo Teſtamento. Poſtquam Frater noſter Primogenitus humanâ carne indutus, inferiorem hunc mundum viſitavit, variamque ſervitutem ſponte pro nobis ſubivit, aſſeruit nos in veram libertatem. *Joh.* 8. 36. removit pædagogos, delevit chirographum in dogmatibus, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, declaravit nos ſecum mortuos ab elementis mundi, ita ut nullum poſthæc in nos dominium habitura ſint. *Col.* 2. 16. 20. noluit nos amplius minutiis illis detineri, vocavit ad λογικὴν λατρείαν, *Rom.* 12. 1. fractoque ac levato moleſto illo jugo, quod maxillis Veterum impoſitum erat, *Hoſ.* 11. 4. ſuum nobis impoſuit, quod facile & leve eſt. *Mat.* 11. 30.

Docentur arcana Patris.

XXIII. Intromiſit nos in penetralia Patris, & ſugens ubera matris noſtræ ea docuit, quæ Sponſa ut edoceretur tanto opere deſiderabat, *Cant.* 8. 2. Ea quæ in ſinu Patris viderat, ipſumque adeo Patrem nobis ἐξηγήσατο. *Joh.* 1. 18. & videndum in ſeſe præbuit, ſic ut non amplius neceſſe habeamus dicere, *oſtende nobis Patrem. Joh.* 14. 9. Adduxit illa tempora de quibus Jeremias prophetavit *Cap.* 31. 34. Abunde perfudit nos *unctione* illâ *Sanctorum, quæ omnia docet.* 1 *Joh.* 2. 20. 27. Breviter, non habet nos nunc ut ſervos, *quia ſervus neſcit, quid faciat Dominus ipſius; ſed*

amicos

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

amicos nos dixit, quia omnia, quæ audivit a Patre, nota fecit nobis. Joh. 15. 15.

XXIV. Liberum quoque acceſſum ad Patrem nobis impetravit, *dedicatâ viâ recenti & vivâ*, quam calcare licet ἐν πληροφορίᾳ πίστεως. *Hebr.* 10. 20. 22. Ruptum eſt morte ipſius intimi Sanctuarii velum, omnes fideles facti ſunt ἱεράτευμα βασιλικὸν, 1 *Pet.* 2. 9. nemo arcetur ab adyto, & etiamſi Pater in throno adhuc Majeſtatis conſideat, idem tamen ille thronus gratiæ eſt, ad quem invitamur, ut accedamus μετὰ παῤῥησίας *Heb.* 4. 6. ſine hoſtiâ, ſine ſacerdotibus, unicâ ſolum oblatione ſummi ſacerdotis noſtri Jeſu freti, *quâ in perpetuum conſummavit eos, qui ſanctificantur. Heb.* 10. 14. Atque hæc eſt *ſpes illa potior, quâ appropinquamus Deo. Heb.* 7. 19.

Liberum ad Deum acceſſum habent.

XXV. Neque ullâ nos hæreditatis typicæ ſervitute oneravit, ſed directè vocavit ad hæreditatem bonorum ſpiritualium & cœleſtium: *& pactus eſt nobis regnum, ſicut pactus erat ipſi Pater. Luc.* 22. 29. Nullus nunc terrarum angulus eſt, cujus ceu ſanctioris, Deoque carioris, deſiderio præ reliquis teneri debeamus. Verum *terra eſt Domini cum omni plenitudine ſuâ. Pſ.* 24. 1. Neque altare dedignatur in medio Ægypti, *Jeſ.* 19. 19. Atque ita *præſtantioris* nos *pacti conſortes fecit, quod præſtantioribus promiſſis ſancitum eſt. Heb.* 8. 6.

Et directè vocantur ad hæreditatem bonorum Spiritualium.

XXVI. Propter eximias has prærogativas, Fideles Novi Teſtamenti ἐξόχως καὶ ἐν ἐμφάσει *filii Dei* dicuntur. 1 *Joh.* 3. 2. *Dilecti*, NUNC *ſumus filii Dei*: ſcilicet multo meliori jure quàm antea Huc indubiè ſpectat Apoſtolus. *Gal.* 4. 4. 5. 6. 7. *Poſtquam venit plenum tempus*, ſcilicet προθεσμία illa, quousque ſub tutoribus filii eſſe debuerunt *vers*: 2. *emiſit Deus filium ſuum, ut eos, qui legi erant ſubjecti, redimeret*, liberando illos ab infantili Ceremoniarum exercitio, *& ut adoptionem acciperemus*, non eam modo, quâ a filiis Diaboli & iræ diſcriminamur, ſed eam etiam, quâ excellimus ſupra infantes non multum differentes a ſervis. *Nam non amplius es ſervus*, uti antiquitus, *ſed Filius*. Hanc eſſe Pauli mentem tota ſermonis ἀλληλουχίᾳ, & ſcribentis ſcopus evincunt. Huc enim omnia faciunt, ut liberos eſſe Novi Teſtamenti fideles oſtendat, neque premi amplius debere Veteris ſervitutis jugo, quod cervicibus ipſorum imponere improbo molimine Pſeudo-Judæi contendebant.

Propterea Filii Dei dicuntur in eminentiâ.

XXVII. Præſtantiſſima ſanè conditio Filiorum Dei eſt. Si tanti faciebat David, generum Regis appellari, qualis Saul erat, 1 *Sam.* 18. 23. quanti nobis faciendum eſt, quod Filii Dei vivi dicamur? 1. *Quàm* eximia eſt iſta *nobilitas*, generis noſtri originem non a Principe aliquo vel Monarchâ terreno, ſed a Rege Cœlorum arceſſere? 2. *Quid* pulcrius eſſe poteſt *Divinâ illâ naturâ*, quam novâ generatione nacti ſumus? 2 *Pet.* 1. 4. Ipſe Deus in Filiis ſuis, ut peculio ſuo, gloriatur, imò *proventus ſui primitias eos* vocat *Jer.* 2. 3. qui *ipſi in laudem & nomen & gloriam ſint Deut.* 26. 19. Ferme uti parentes, qui pulcritudine liberorum ſuorum inſignes, eos aliis quoque oſtentant. 3. *Quid* etiam optabilius *conjugio*

Præſtantiſſima eſt conditio Filiorum Dei.

illo cum primogenito Filo Dei? quo nihil pulcrius, ditius, glorioſius denique, ipſâ cogitatione fingi poteſt, qui & *candidus eſt, & rubicundus, & vexillarius e myriade. Cant.* 5. 10. Quando David, nondum Rex, miſſis ſuis ad Abigaëlem militibus, eam ſibi in uxorem petebat, *incurvabat ſe* ſapiens illa vidua *facie demiſſâ ad terram, dicebatque, ecce ancilla tua in famulam, ad lavandum pedes ſervorum Domini mei.* 1 *Sam.* 25. 41. Et quid animæ dicendum eſt noſtræ, quotieſcunque cogitat, ſe, rupto priore cum Nabale matrimonio, quod non matrimonium ſed adulterium erat, cum Cœleſti Davide inviolabili connubio junctam eſſe? 4. *Denique* nihil præſtantius eſſe poteſt *hæreditate* iſtâ, quam adoptionis jure Filii Dei conſequuntur, & quæ irrevocabili ipſis Teſtamento addicta eſt.

Ratio Divini teſtamenti exponitur.

XXVIII. Non inutile erit huic meditationi aliquanliſper immorari, apertoque Patris noſtri Testamento inquirere, Quæ ac Quanta Bona, & ſub quibus Stipulationibus nobis legaverit. Per Testamentum intelligimus *Ultimam & immutabilem Dei voluntatem, Sacrarum Literarum ſcripturâ conſignatam, & morte ac ſanguine Jeſu confirmatam, quâ electos Fideles ſuos ex aſſe hæredes declaravit.* Dico Teſtamentum eſſe *Voluntatem* Dei, ſive illud *voluntatis ſuæ conſilium, Eph.* 1. 11. quo hæreditatem & hæredes deſignavit: & de quo Dominus loquebatur *Luc.* 12. 32. εὐδόκησεν ὁ πατὴρ, *libuit Patri dare vobis regnum.* Addo, eſſe *ultimam & irrevocabilem* Patris *voluntatem*: nam uti hoc ad validum Teſtamentum requiritur. *Gal.* 3. 15. ita nec huic Teſtamento deeſt. *Quâ in re Deus volens ex abundanti hæredibus promiſſionis oſtendere immutabilitatem conſilii ſui, fidejuſſit jurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non poteſt, ut mentitus ſit Deus, validam conſolationem habeamus. Heb.* 6. 17. 18. Hac voluntate ſuâ deſignavit, & *Hæreditatem*, tam *Gratiæ*, quàm *Gloriæ*, de quâ mox; & *Hæredes*, non indefinitè, quoſvis credentes, ſed nominatim has & illas perſonas, *quarum nomina ſcripta ſunt in cœlis Luc.* 10. 20. & *cœlata in manibus Dei, Jeſ.* 49. 16. Eam voluntatem ſuam ſacris *utriusque Inſtrumenti ſcriptis* expreſſit, quæ propterea quoque *Teſtamentum* dicuntur. 2 *Cor.* 3. 14. Denique, nequid deeſſet, cuncta confirmata & *obſignata* ſunt *ſanguine* ac *morte* D. *Jeſu. Heb.* 9. 16. 17. Quod ut intelligatur, notandum eſt, Deum Patrem Teſtamento eum honorem Filiu ſuo Jeſu legaviſſe, ut caput electorum eſſet in gloriâ, & jus haberet omnia ſua iis impertiendi, *Pſ.* 2. 8. Jeſus iterum, ex poteſtate ſibi factâ a Patre, Teſtamento de bonis ſuis cum electis communicandis diſponit. *Ego* διατίθεμαι *teſtamento addico vobis, ſicut* διέθετο *teſtamento addixit mihi Pater meus, regnum. Luc.* 22. 29. Ita ut hæc teſtamenti factio originaliter quidem a Patre, proximè tamen a Chriſto Mediatore ſit; qui moruus eſt, non ut morte ſuâ vacuam faceret hæreditatem: *vivit* enim *in æternum Apoc.* 1. 18. ſed ut obſignaret promiſſa, & jus ad hæreditatem ſuis acquireret. Hinc ſanguis ab ipſo fuſus, *ſanguis Teſtamenti* dicitur. *Zach.* 9. 11. *Mat.* 26. 28.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XXIX. Bona Teſtamento legata eximia ſunt; uti dignum eſt, 1. Divitijs & liberali benignitate Patris noſtri cœleſtis, a quo expectare nobis tanta bona licet, quibus paria nec vidit oculus, nec audivit auris, nec ulla hominis mortalis mens aſſecuta eſt. 1 *Cor.* 2: 9. de quibus meritò canatur: *O quam multa eſt bonitas tua, quam recondis reverentibus te! operares erga eos, qui ſe recipiunt ad Te, coram filijs hominum! Pſ.* 31: 20. 2. Gloriâ Primogeniti Fratris noſtri, cujus *cohæredes* nos ſumus *Rom.* 8. 17. & qui in ſuâ ſorte exſultat. *Pſ.* 16. 6. 3. Dignitate illâ, ad quam nos evexit Deus, dum adoptavit ſibi in filios: Talibus enim *maxima & pretioſa promiſſa* donat. 2 *Pet.* 1. 4. Ea ſi ſingulatim exequi vellemus, ingens conſcribendum eſſet volumen: nunc ad tria ſumma Capita breviter referemus. *Bona Teſtamenti.*

XXX. *Primum* eſt *totius mundi poſſeſſio.* Hoc enim promiſſum eſt Abrahamo & ſemini ipſius, fore eos *hæredes mundi. Rom.* 4. 13. In quem locum audire lubet commentarium *Ludovici de Dieu. Sicut peccatum, eo ipſo quod nos a Deo ſeparavit, ejusque maledictioni ſubjecit, extorres nos & exhæredes fecit, adeo ut non vel in minimam creaturam ſpirituale ac filiis Dei dignum jus dominiumve haberemus: ſic contra eo ipſo quod Deus ſit Deus noſter, nosque ipſius benedicti, reſtituimur tanquam filii in jus & dominium omnium paternorum bonorum: quumque præter Deum & mundum nihil ſit, hæredes mundi ſimus, terreſtris, cœleſtis, præſentis, futuri.* Adamum quum introduceret Deus in terram habitabilem, mundi ipſum Dominum conſtituit, & creaturis cæteris ad commodum ſuum utendi jus faſque dedit. *Gen.* 1, 28. Verum id jus peccato ſuo Adamus amiſit: adeo ut nec ipſe, nec quisquam poſterorum ipſius, donec in ſtatu peccati ſunt, ullam creaturam attrectandi verum ac ſpirituale, & quod in foro cœli valeat, jus habeant. Chriſtus autem id ſibi ac fratribus ſuis de novo acquiſivit. *Pſ.* 8. 7. Unde 1 *Cor.* 3. 21. *Omnia veſtra ſunt:* & inter ea omnia nominatur ℣. 22. *mundus,* & quicquid in eo eſt, *præſentia & futura. Nam,* addit Apoſtolus ℣. 23. *vos eſtis Chriſti.* *1. Poſſeſſio totius mundi.*

XXXI. Hæc autem poſſeſſio mundi conſiſtit in hisce ſequentibus rebus. 1. Ut quisque Filiorum Dei tantum de bonis hujus mundi poſſideat, quantum Patris cœleſtis ſapientia ita ad ſuſtentationem vitæ animalis ſufficere ſciſcit, ne quid ſpiritualis illa capiat detrimenti: & eo quidem modo poſſideat, ut in illius uſufructu guſtet caritatem Patris, id ſibi in melioris boni arrham donantis, & Primogeniti Fratris, qui pauper ipſe factus eſt ad ditandos ſuos. 2 *Cor.* 8. 9. Quæ Dei Patris Chriſtique caritas, quando ad minimam panis micam, vel frigidæ guttam accedit, facit, ut illa omnibus divitum hujus ſeculi cupediis immenſum præferenda ſint. *Pauculum illud, quod juſtus habet, plus eſt copiâ multorum improborum. Pſ.* 37. 16. 2. Ut creaturæ omnes pro ſcalis ipſis inſervire debeant, quibus ad Creatorem enitantur. In omnibus enim adorandas virtutes ipſius tanquam in lucido ſpeculo contemplantur. *Pſ.* 104. 24. & *Cujus univerſa ratio explicatur.*

24. & in eâ meditatione exſultant. *Pſ.* 92. 5. 6. Imprimis in iis Dei erga ſe amorem cernunt. Quum ſolem, quum lunam, quum ſidera intuentur, tot ſibi faces a Patre ſuo accenſas gaudent, ad quas, quæ Filiis Dei digna ſunt, operentur: neque minus id admirantur, quam ſi ſingulis ſuus ſol, ſuave luna luceret. *Pſ.* 8. 4. 5. Nihilque præter decorum faciunt, quando, ſui cauſſâ mundum adhuc in ſtatu ſuo manere, ſibique iſtius rei gratiam ab improbis deberi, opinantur. Nam *ſemen Sanctum ſtatumen* mundi eſt. *Jeſ.* 6. 13. 3. Ut omnes creaturæ, ac univerſa Dei circa eas gubernatio *adjumento iis ad bonum ſint. Rom.* 8. 28. Quod tam latè ſe extendit, ut & cœleſtes & infernales Angeli miniſterio huic vacare neceſſe habeant. Cœleſtes, nonne ſunt πνεύματα λειτουργικά, *miniſterii munere fungentes Spiritus, qui miniſterii cauſſâ mittuntur propter hæredes ſalutis futuros? Heb.* 1. 14. *Pſ.* 34. 8. & 91. 11. Et infernalis ille, Arrogantiæ Doctor, nonne colaphis ſuis Paulum ad humilitatem erudire, invitus, & aliud longè agens, cogebatur? 2 *Cor.* 12. 7. 4. Si hic mundus, qui vanitati propter peccatum ſubjectus eſt, iis non ſufficiat; ex cineribus hujus intereuntis alium conditurus eſt Deus, *novum cœlum novamque terram* fabricaturus, *in quibus juſtitia habitet.* 2 Pet. 3. 13. Nihil horum eſt, quod non includi poſſit generali illo promiſſo, de hæreditate mundi.

2. Spiritua-le Regnum. XXXII. *Alterum* hujus teſtamenti bonum eſt Spirituale REGNUM. *Paciſcor vobis regnum. Luc.* 22. 29. Ad quod etiam abjectiſſimi cæteroquin Filiorum Dei, etiam ſervi ancillæve, vocantur. *Nonne Deus elegit pauperes mundi hujus, ut fierent divites fide, & hæredes regni, quod promiſit iis, qui ipſum diligunt? Jacob.* 2. 5. Huc pertinet A. Excellentia Filiorum Dei, quâ cæteris omnibus mortalibus præſtant. *Prov.* 12. 26. B. Victoria de peccato & inſanis cupiditatibus carnis, quibus ipſi Reges timendique Tyranni ſubſunt ac ſerviunt. *Rom.* 6. 14. 18. C. Conculcatio Diaboli ſub pedibus. *Rom.* 16. 20. D. Triumphus de ſuperato univerſo mundo, quo ringente æternum ſalvabuntur. 1 *Joh.* 5. 4. E. Inæſtimabiles divitiæ ſpiritualium donorum *Pſ.* 45. 10. etiam in mediâ paupertate. *Ap.* 2. 9. F. Sancta animi pax & gaudium per Spiritum Sanctum. *Rom.* 14. 17. Quæ omnia hic inchoantur in gratiâ, conſummanda in gloriâ.

3. Ipſe Deus. XXXIII. Tertium Bonum eſt ipſe DEUS *Rom.* 8. 17. *Hæredes Dei.* Mutua hic eſt Hæreditas. Fideles ſunt portio Dei, & Deus eſt portio ipſorum, quemadmodum hæc reciprocantur *Jer.* 10. 16. *Formator omnium eſt Jacobi portio; viciſſim Iſraël eſt tribus poſſeſſionis ipſius.* In iſtâ Dei poſſeſſione inveniunt Filii ipſius. א. Protectionem contra omne malum. *Pſ* 91. 2. *Dico, in Jehovâ eſt receptus meus & propugnaculum meum* Quare? *DEUS MEUS eſt, cui confido. vid. Pſ.* 27. 1. 2. *Jeſ.* 43. 2. 3. ב. Communicationem omnis boni. *Pſ.* 36. 8. Nam α. Tota illa infinitas perfectionum, quæ in ipſo Deo ſunt, glorioſa & admirabilis apparebit

bit in Filiis Dei: iisque ad conſummatam beatitudinem ſe fruendam dabit. Et quid anima præter infinitum illud deſideret? *Pſ.* 73. 25. β. Quid non dabit Deus iis, quibus ſe ipſum dat? 1 *Cor.* 3. 22. 23.

XXXIV. Stipulationes in hoc Teſtamento, ſi illud integrum, unà cum omnibus promiſſionibus ſuis ſpectetur, propriè dictæ nullæ ſunt; conſtat enim abſolutis & meris promiſſis, a nullâ conditione, quæ ex noſtris viribus præſtanda ſit, ſuſpenſis. Ita tamen Divina providentia ſingula diſpoſuit, ut certum ac ſapientem inter ſeſe ordinem habeant, ac priorum bonorum, quæ promiſſa ſunt, praxis, viam ſternat ad poſſeſſionem ulteriorum bonorum. Quâ de re hoc eodem libro *Cap.* 1. §. 10. & ſequentibus fuſius dixi. Quibus nunc addo *Ameſii* verba ex *Coronide ad Collationem Hagienſem*, *Art.* 5. *Cap.* 2. *Tota diſpoſitio teſtamentariam habet rationem, ut ſimpliciter conſideratur, ſive integra, ſive ſecundum partes: ſed ſi benificia legata inter ſe comparentur, tum unum ad alterum eſt quaſi conditio.* *Stipulationes Teſtamenti, In genere;*

XXXV. Iiſdem ergo libris, quibus comprehenſum eſt Teſtamentum, juſſit Deus, ut quisquis ſe promiſſâ hæreditate conſolari vult. 1. Scripta Teſtamentum exhibentia amet, ſcrutetur, meditetur, ſervetque in corde ſuo, ut non contemnendam hæreditatis ſuæ partem. *Deut.* 33. 4. imò *ſupra penum ſuam. Job.* 23. 12. *Deut.* 6. 6. 2. Promiſſam hæreditatem magni, uti meretur, faciat. α. Illam eſuriat, ſitiatque, nullâ re præter hanc contentus. *Mat.* 5. 6. β. Cætera omnia præ eâ pro damno & ſtercoribus ducat. *Phil.* 3. 8. Sua omnia lubenti animo venditurus, ut eum inæſtimabilis pretii unionem nanciſcatur. *Mat.* 13. 46. γ. Deum in iſtâ benignitate glorificet. *Pſ.* 31. 20. δ. Id, quod modò accepit, diligenti curâ cuſtodiat. *Ap.* 2. 25. & 3. 11. 3. Ita ambulet, uti dignum eſt conditione ſuâ, & expectatione tantæ hæreditatis. 1 *Theſ.* 2. 12. 1 *Joh.* 3. 3. 4. Facilis ſit ad impertiendum Fratribus ſuis, ea quæ a Patre accepit, tam in corporalibus, quàm in ſpiritualibus. *Rom.* 12. 13. 1 *Theſ.* 2. 8. Id operam dans, ut & alii ſecum ad eandem hæreditatem cernendam adducantur. *Act.* 26. 29. Nihil enim cuiquam per multitudinem conſortium decedit: imò accedit potius, gaudio ex abundantiâ amoris plurimum multiplicato. *Specialius;*

Cap.

CAP. XI.

De SPIRITU ADOPTIONIS.

Spiritus Adoptionis deſcribitur,

I. HIſce de *Adoptionis* naturâ, quantum quidem inſtituti noſtri ratio poſtulabat, expoſitis, reſtat, ut quid SPIRITUS ADOPTIONIS ſit, non ſegnius inquiramus. Is autem *Spiritus Sanctus eſt, ea in electis operans, quæ Filiis Dei, Deum diligentibus, & a Deo dilectis, conſentanea & digna ſunt.*

A Spiritu Servitutis diſtinguitur.

II. Differt *hic ſpiritus* a *Spiritu Servitutis* in eo, quod Spiritus ſervitutis Deum repræſentet ut ſeverum Dominum & terribilem judicem; quo fit, ut ii qui, iſthoc Spiritu agitantur, quatenus ex eo agunt, non niſi cum quodam trepidantis animi horrore, juſſa heri ſui exequantur. Spiritus autem Adoptionis Deum animæ fideli oſtentat uti blandum ac indulgentem Patrem, eamque de caritate Dei certiorem faciens, & ſpem futuræ hæreditatis ſuaviter fovens, efficit, ut cum alacritate & generoſis pietatis filialis emotionibus, Deo ut dilecto Patri lubens obediat.

Omnibus omnium temporum fidelibus communis eſt.

III. Porro quum *omnes* omnium temporum *fideles Filii Dei* fuerint; conveniens quoque eſt, uti *omnibus* illis *Spiritum adoptionis*, ſuo modo ac gradu, indultum dicamus. Valet enim certè omni ævo illud Pauli, *Gal.* 4. 6. *Quoniam Filii eſtis, emiſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra.* & *Rom.* 8. 9. *Quod ſi quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt ejus.* Ex Spiritu regeniti ſunt, quotquot ſunt regeniti. *Joh.* 3. 5. 6. 8. A Spiritu proceſſit fides *Gal.* 5. 22. per quam ἐξουσίαν acceperunt, ut Filii Dei eſſent. Et ſi ulla in iis fuerit caritas, juſtitia, pax, ſanctitas, & ſimilia, ſine quibus vera fides non conſtat, ea non aliunde quam ab hoc Spiritu eſſe potuerunt. Et quandoquidem is, quem habuerunt, Spiritus talis ſine dubio fuit, qualis ipſorum ſtatui conveniebat; ipſi autem fuerunt Filii Dei adoptivi: quid obſtat, quo minus eum Spiritum Adoptionis núncupemus?

Ejusque non ſemel ſub priſco fœdere mentio fit.

IV. Non ſemel illius Spiritus, ut fidelibus jam conceſſi, in priſcó fœdere mentio eſt. Talis erat generoſus ille Spiritus in Calebo, per quem factum eſt, ut plenè ſequeretur Deum. *Num.* 14. 24. Talis, de quo Nehemias dicebat *Cap.* 9. 20. *Spiritum tuum optimum dediſti ad intelligentiam tribuendum iis; quod* de electis Iſraëlitarum in perverſâ illâ generatione intelligendum eſt. Talis ille, qui ut ſibi daretur, David orabat: *Pſ.* 143. 10. *Spirtus tuus bonus deducat me per terram planam:* & *Pſ.* 51. 12. 13. 14. *Spiritum firmum renova intra me: Spiritum Sanctum tuum ne recipias a me: Spiritu ingenuitatis ſuſtentato me.* Quid multis? Uti Deus priſco Iſraëli

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Iſraëli dixit: *utique populus meus ſunt: filii non mendaciter acturi*; ita etiam *Spiritum Sanctitatis ſuæ poſuit in medio ipſorum. Jeſ.* 63. 8. 11.

Operatur. 1: Perſuaſionem de ſummâ caritate adoptantis.

V. Cæterum operationes hujus Spiritus vel *abſolutè* ſpectari poſſunt, vel *relatè* ad diſtinctas ſeculorum œconomias. Quæ in Filiis Dei *indiſcriminatim* operatur Spiritus adoptionis hæc ſunt præcipua. Quum Deus jam inde â protoplaſtorum primo peccato gratioſum fœdus propoſuerit, cujus ſumma κατ' ἐξοχὴν veterum omni ævo tradita fuit, ad Spiritus Adoptionis officia pertinebat, mentem fidelium ad cognitionem, meditationem, apprehenſionem ſalvificæ illius gratiæ, excitare & manu ducere; ea quæ externè exponebantur per traditionem oraculorum, quæ Patriarchis & Prophetis facta erant, animo intimare, atque ita guſtum quendam Divini amoris, parcius primum, mox uberius, præbere. Hoc modo horror ille pellitur, quem legis tonitrua, & conſcintia peccatorum, & juſtus vindictæ Divinæ metus, animo ingeneraverant.

2. Obedientiam amoris.

VI. Dum hoc facit Spiritus, unâ eademque operâ, mutuâ redamatione corda filiorum Dei accendit, quâ fit, ut non amplius metu pœnæ, ſed puro honeſti amore, & liberali erga cariſſimum Patrem pietate, ſponte & alacriter, ut ingenuos filios decet, Deo ſe dicto audientes præbeant; cum abnegatione propriæ cupiditatis, & enixo ſtudio nihil committendi, quod glorioſo iſto ſtatu indignum ſit.

3. Expectationem Hæreditatis.

VII. Iterim quoque oſtentat Spiritus promiſſam hæreditatem, in cujus expectatione per verbum & Sacramenta, quorum virtutem, quam vocant moralem, virtute hyperphyſicâ & intus operante comitatur, eos confirmat; facitque, ut eam ſpe præconcipiant: imò extollit eos quandoque in altum, ut remoto ſipario, ſubductiſque cortinis, viſenda quodam modo bona illa exhibeat, quæ manent eos in cœleſti Patriâ, ſic ut læti exultanteſque *glorientur in ſpe gloriæ Dei. Rom.* 5. 2.

Quæ Adoptionem ſingula ſequuntur.

VIII. Tria hæc adoptionem ſuâ ſponte ſequuntur. 1. Perſuaſio de ſummâ caritate adoptantis. 2. Obedientia amoris, componens ſe ad leges familiæ, in quam quis adſcitus eſt, & ad mores nutumque novi parentis. 3. Expectatio hæreditatis. Spiritus ergo hæc in electis operans, meritò Spiritus adoptionis dicitur.

Et in priſcis etiam fidelibus fuerunt.

IX. Cuncta illa, gradus tamen terminoſque pro temporum ratione ſapienter ſtatuente Deo, in priſcis etiam fidelibus fuerunt. Exultavit anima ipſorum in Domino, *Pſ* 4 8. Deliciati ſunt in fide, ſpe, & ſenſu, guſtuque Divini amoris. *Pſ.* 31. 8. 51. 14. 36. 8. 9. 10. *Pſ.* 63. 6. סוד אלוה *familiare Dei commercium erat in tentoriis ipſorum Job.* 29. 4. Ipſi etiam amabant Deum ut Patrem ſuum *Pſ.* 18. 2. 116. 1. & ex amore ei obediebant, *Pſ.* 119. 10. cum lubentiâ & lætitiâ in præceptis ejus. ibidem *vers.* 14. 16. *Pſ.* 19. 9. 11. Conſolabantur ſe in adverſis, expectatione non fallaci beatæ hæreditatis *Pſ.* 17. 15. quam, licet e longinquo, contemplandam tamen, & in initiis ſuis præguſtandam, iis dabit Deus. *Pſ.* 31. 20. Quæ omnia quum adoptionem conſequantur, & Spiritui accep-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

accepta referri debeant, Spiritus Adoptionis nequaquam ita privum Novi Teſtamenti bonum ſtatuendus eſt, ut eum Veteri Teſtamento derogemus, ipſo Paulo noſtro diſertim docente, *eundem Spiritum fidei*, per quem nos loquimur (qui utique Spiritus Adoptionis eſt) in Patribus quoque fuiſſe. 1 *Cor*. 4. 13.

Parciora tamen & plurimo terrore miſta.

X. Neque tamen negandum eſt, operationes illas Spiritus ingenuitatis fuiſſe rariores olim & parciores multo quam poſtea, plurimoque terrore miſtas. Vigebat tunc œconomia legalis. Fœdus Gratiæ uti obſcurius, multâque ænigmatum ambage proponebatur, ita etiam conſcientiæ tantâ claritate demonſtrationis non intimabatur: interea quoque exigebatur Chiro-graphum, quotidiano victimarum ſanguine, quaſi totidem ſubſcriptionibus, renovandum; accendebatur meliorum promiſſionum ſitis, nondum tamen ſedanda; quibus rebus operationes illæ ingenuæ Spiritus ita obfuſcabantur in pleriſque, ut, comparatione factâ ad lætam N.T. ubertatem, Spiritus ſub Veteri ne quidem extitiſſe dicatur *Joh*. 7. 39. Quod non tam reſtrictè intelligimus, ut ſola illa extraordinaria Spiritus dona, die Pentecoſtis in Apoſtolos effuſa, heic deſignari exiſtimemus. Promittitur enim aliquid, quod omnibus in Chriſtum credentibus commune eſt, quodque ante glorificationem non fuiſſe dicitur. Quid autem illud eſt? Plena & illuſtris Spiritus exhibitio, quam Chriſtus ad ſolemnem regni ſui poſſeſſionem diſtulit, quæque in donis iſtis viſibilibus tanquam in ſpeculis apparuit, ſed & ad gratioſos adoptionis fructus extendendus eſt: uti bene ad hunc locum Calvinus obſervavit.

Ita ut Spiritus in V. T. nequidem extitiſſe dicatur,

& Novo demum promittatur.

XI. Et ſanè ſæpius videmus in Scripturis, Spiritum Sanctum ita Novo Teſtamento promitti, quaſi in Veteri non fuerit. *Jeſ*. 35:6. 7. 44:3. *Ezech*. 34: 26. 27. *Joel*. 2: 28. *Zach*. 14. 8. coll. cum *Ezech*. 47: 1. — Quæ omnia ad tempus regni Meſſiæ, jam patefacti in mundo, pertinent. Huc etiam referendum eſt, quod Johannes Baptiſta de Chriſto dixit, *Mat*. 3: 11. *Eum baptizaturum* filios Abrahami *Spiritu Sancto & igni*. Quum enim non Apoſtolis hæc dicat Baptiſta, ſed confluentibus ad ipſum Judæis, non videtur duntaxat notari miraculoſa illa donorum Sp: Sancti in Apoſtolos effuſio, quam ipſe quoque Dominus *baptiſmum* vocat; *Act*. 1: 5. Sed & ſanctificans illa gratia Spiritus, habentis & exerentis vim igneam in cordibus fidelium, penetrando, illuminando, accendendo, purgando, ſeparando heterogenea ab homogeneis, elevando, & objectum accenſum ſuo igne in ſe transformando. Et omnino cum hoc loco conferendum eſſe videtur Jeſaiæ dictum, *Cap*. 4: 4. *Fore, ut Dominus abluat ſordes filiarum Zionis, & ſanguines Jeruſalem lavet, Spiritu judicij & Spiritu combuſtionis*. וברוח בער Accedit, quod ipſum illud extraordinarium, quod in Apoſtolis factum eſt, primitias & arrhabonem impletionis generalium promiſſionum de Spiritu continuerit: uti ex applicatione vaticinii Joëlitici, & explicatione Petri *Act*. 2: 38. 39. conſtat.

Bene

Bene ergo Chryſoſtomus notat, *Homiliâ* 11. Johannem hac phraſi ſignificaſſe τὸ δαψιλὲς, καὶ τὸ σφοδρὸν, καὶ ἀκατάσχετον τῆς χάριτος *ubertatem & vehementiam gratiæ, nullâ vi majore coercendam.*

Cui etiam amplior ejus menſura indulta.

XII. Hæc uti promiſſa, ita etiam impleta ſunt ſub Novo Teſtamento. Clariorem intelligentiam fœderis gratiæ, majorem Divini amoris ſenſum, lætiorem regni Dei libertatem, παῤῥησίαν confidentiorem, conſolationes uberiores, firmiorem πεποίθησιν, ſanctitatem magis Spiritualem, & quis omnia fando enumeret? tunc operatus eſt Spiritus Dei: juſtâ comparatione factâ Heroum cum Heroibus, & gregariorum fidelium cum ſui ſimilibus: juxta Prophetiam *Zach.* 12: 8. vide *Tit.* 3: 5. 6.

Et initio quidem major quàm nunc

1. Quoad conſolationem.

XIII. Obſervandum interim eſt, in initio N. T. Deum non paulo liberalius cum fidelibus egiſſe, quam ſæpe poſtea. Certè magnificentius nihil dici poteſt iis, quæ de ſe, cæteriſque ſui temporis fidelibus, Paulus ſæpenumero prædicavit. Nam *conſolationem* & animi tranquillitatem quod attinet, quid excellentius eſſe poteſt, quàm quod Philippenſibus pollicetur, *pacem Dei* ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν. *Phil.* 4: 7. Cui conſonum eſt quod Petrus ſcribit, diligentes Chriſtum & credentes in eum *exſultare* χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῃ. 1 *Petr.* 1: 8. Et illud Johannis itidem, quod *perfecta charitas*, qualis gignitur per Euangelium, *excludat omnem metum foras.* 1 *Joh.* 4: 18. Profectò in tam altâ tamque tranquillâ pace, ac tam incredibili prope gaudio, æſtui, trepidationi, formidini, nullus planè locus eſſe poſſe videtur.

2. Quoad Sanctimoniam.

XIV. Ad *ſanctimoniam* quod ſpectat, tam præclara de ea teſtatur Apoſtolus, ut noſtri ſeculi captum plurimum tranſcendere cenſeri queant: quando ita ſe cum Chriſto crucifixum narrat, ut ipſe non amplius vivat, ſed in ipſo Chriſtus, quaſi ipſius ſpiritus ac vita, uti inferioris ordinis, abſorptus fuerit eminentiore ſpiritu ac vitâ Chriſti, ut ſtellas omnes præſtinguit æthereus ſol, totaque illa, quam vivebat, vita ex alio principio non manarit, quàm ex fide & caritate filii Dei. *Gal.* 2: 20. Adde, quod ſe deſpicere prædicat ea omnia, quæ cæteri mortales impenſe æſtimant, unum Chriſtum magnifacere, & obliviſcentem ea, quæ a tergo ſunt, magnis paſſibus ac velociſſimo curſu ad perfectionem contendere. *Phil.* 3: 7. 8. 14. Quis noſtrum ad hæc tanta ſe vix eminus torpere inficias iverit?

3. Quoad ſpem & fiduciam.

XV. *Spem & fiduciam* incredibilem futuræ hæreditatis ubique præ ſe tulit. Et fiduciam certè tam magnificis verbis deſcripſit, ſub finem *Cap.* 8. Epiſtolæ ad Romanos, nihil ut magis emphaticum excogitari queat. Legatur attentè animoſa illa in Domino gloriatio, quæ immenſam ſpiritus generoſo pectori inhabitantis copiam, & caritatis Dei in corde accenſæ rutilantes flammas, mirâ verborum pompâ celebrat. Spem etiam luculenter oſtentat 2 *Cor.* 5: 1. 2. 2 *Tim.* 4: 8. *Phil.* 1: 23. per quam tantum abeſt, ut mortem reformidaverit, ad cujus mentionem plerique

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

horrent, ut contra paſſis eam ulnis amplexatus fuerit, deſideraveritque diſſolvi, quò plenius Chriſto frui poſſet.

Deo pro libertate ſuâ cuncta diſpenſante

XVI. Profectò ſi quis hanc verborum magnificentiam contulerit cum iis, quæ hodie in fidelibus obſervantur, cogetur fateri, immenſo eos intervallo ab eminentiâ illâ abeſſe; adeo tenuia, macra, & evanida, ſunt præ eximiis illis, quæ in Apoſtolo cum ſtupore admiramur. Scilicet Spiritus ſpirat, uti, ubi, quando, & quantum vult. Non eſt noſtrum ſei terminos præſcribere. In primordio Euangelii oſtendit Deus, quid poſſit, & quid iterum velit facere, quando reducet quaſi vitam ex mortuis. *Rom.* 11. 15. Ἔξεχ' ἔξεχ' ὦ φίλ' ἥλιε.

Specialiora Spiritus effecta.

XVII. Spiritui huic *duo* potiſſimum *effecta* attribuit Apoſtolus, *Rom.* 8. 15. 16. quorum prius eſt, quod faciat *clamare Abba Pater*; alterum quod *unà cum Spiritu noſtro teſtificetur, nos eſſe filios Dei*: quæ duo quum præſtantiſſimam contineant conſolationem, non abs re erit ea, quantâ poſſumus accurratione, explicare.

Facit ut loquamur:

XVIII. Ubicunque Spiritus Sanctus eſt, ibi otioſus non eſt, ibi cor רחש דבר טוב, *ebullit ſermonem bonum*. *Pſ.* 45. 2. Spiritus eſt myſticum illud muſtum, quod *facundas facit virgines*, *Zach.* 9. 17. efficitque, *ut loquantur labia dormientium*. *Cant.* 7. 9. Qui *ſpiritum fidei habent, quemadmodum credunt, ita etiam loquuntur*. 1 *Cor.* 4. 13.

Imò clamemus.

XIX. Nec loquuntur tantum, muſſitantes ut engaſtrimuthi, aut vix audentes, quod mente conceperunt, profari, uti illi, quorum tremulam linguam coercet metus; ſed clarâ voce confidenter *proclamant*. Neque enim fruſtra eſt, quod Apoſtolus & hîc & ad *Galatas* 4. 6. *clamoris* vocabulo utatur. Notat id παῤῥησίαν illam, omnia dicendi facultatem animumque, cum quâ accedere ad Thronum gratiæ jubemur. *Heb.* 4. 16.

Abba Pater.

XX. Quid autem potiſſimum clamare docet? Ἀββᾶ ὁ πατήρ. Non licuit olim ſervis aut ancillis Dominos ſuos Patris nomine compellare; uti ex jure Hebræorum oſtendit Doctiſſimus *Seldenus de Succeſſionibus Cap.* 4. Licet autem id ſervis & ancillis Dei; tam ſub Veteri quàm ſub Novo Teſtamento: uti ſupra ex *Jeſ.* 63. 16. *Job.* 34. 36. quibus nunc addo *Jeſ.* 64. 8. & *Jer.* 3. 4. demonſtravimus. Quando Chriſtus diſcipulos ſuos jubebat orare, *Pater noſter, qui es in cœlis*, phraſi Judæis notiſſimâ & communiſſimâ uſus eſt. Ita *Maimonides* in *Tephillos* אבינו שבשמים, *Pater noſter, qui es in cœlis, ſic nobiſcum agas, ſicut promiſiſti per Prophetas.*

Geminationis illius emphaſis.

XXI. Neque emphaſi ſuâ caret illa ingeminatio vocabulorum, *Abba Pater*, quæ & hic & in Epiſtolâ ad Galatas extat. Prior vox quum Hebraica origine, altera Græca ſit, nonne voluiſſet nos docere Apoſtolus, a cujuſcunque gentis fidelibus, quacunque linguâ, Spiritu hoc ſuggerente, Deum nunc Patrem vocari? Alia enim ratio hujus ingeminationis heic eſſe videtur, alia apud Marcum *Cap.* 13. 36. Ubi ſumma precum Chriſti narratur, & poſterius a Marco additum credi poteſt,

ut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ut ἐξηγητικὸν prioris. Quippe Chriſtus Græcè locutus non eſt, quemadmodum Paulus Græcè ſcripſit. Digna memoratu clariſſimi *Lichtfooti* obſervatio eſt *ad Mar.* XIV. 36. quod אבי patrem quidem Naturalem denotet, ſed & ſimul Patrem civilem, Seniorem, Dominum, Doctorem, Magiſtratum: verum אבא *Abba*, Patrem ſolum naturalem, aut Adoptantem. Ad cujus rei probationem longam exemplorum inductionem adhibet. Sic ergo Chriſtus Deum *Abba* vocat, ſenſu validiſſimo. Sed & fideles pariter, pro ſuâ conditione.

XXII. Niſi malimus dicere, geminationem hanc blandæ & familiaris appellationis indicium eſſe. Etenim ἄππα, quod non multum abludit ab Abba, ne Græcis quidem eo ſenſu incognitum fuit. Sanè apud *Callimachum, Hymno in Dianam*, inducitur Diana tanquam virguncula in Jovis Patris ſinu ulnisque ludens, & Jovem ὑποκορισικῶς, familiariter & blandè ἄππα vocans. Inde & *Abare*, quod apud *Auſonium* extat pro ἀδελφίζειν, *blandè compellare quomodo frater fratrem ſolet.* Vide ſodes quæ eruditè huc ſpectantia congeſſit *Ludovicus Cappellus in Spicilegio ad Marc.* 13: 36.

XXIII. Nec conſiſtit hæc appellatio in nudis verbis, quaſi labiis ſolùm Deo blandiremur. Sed ſupponens adoptionis veritatem, innuit fidem illius & πληροφορίαν in corde. Eamque profitentes honoramus Deum, celebrantes gloriam gratiæ ejus, quâ nos indigniſſimos mortalium ad tantum honoris faſtigium evexit. Profitemur etiam, nos in fide ab eo petere & expectare, quæ filios a benigniſſimo Patre expectare par eſt. Simulque eum Patrem appellando, obligamus nos ad obedientiam, reverentiam, amorem tanto Patre dignum. Idcirco quando Apoſtolus dicit, nos per Spiritum Abba Pater clamare, eo ipſo docet Spiritum hunc fidei, παῤῥησίας, confeſſionis, pietatis, & ingenuæ obedientiæ Auctorem eſſe.

Appellatio hæc non in nudis verbis conſiſtit, ſed in fidei πληροφορία

XXIV. Verum *alter* nunc Spiritus effectus penſitandus eſt, quem in eo conſtituit Apoſtolus, ut *atteſtetur unà cum Spiritu noſtro, nos eſſe filios Dei.* Binos heic teſtes habemus, conſpirantes in unum teſtimonium. Alter inferioris ordinis eſt, *Spiritus noſter*; ſupremi alter, *Spiritus Adoptionis*, qui filii Dei eſt. *Gal.* 4: 6. Uterque hujus rei probè poteſt eſſe gnarus, ſed ſuo quiſque modo, gradu, ordine.

Atteſtatur etiam cum Spiritu noſtro.

XXV. Per *Spiritum noſtrum* intelligitur cujusque fidelis animus, & conſcientia, per quam fit, ut earum ſibi rerum, quæ intus in corde ſuo geruntur, conſcius ſit. Hoc ſenſu dicebat Apoſtolus, *quis hominum novit quæ hominis ſunt, niſi Spiritus hominis, qui in ipſo eſt.* 1 Cor. 2: 11. Aliàs vocatur *cor hominis eum damnans vel abſolvens.* 1 Joh. 3: 20. 21. vel συνείδησις συμμαρτυρούσης, *conſcientia unà teſtificans, & cogitationes viciſſim ſeſe accuſantes vel excuſantes.* Rom, 2: 15.

Id eſt, noſtra conſcientia,

XXVI. Teſtimonium hujus Spiritus noſtri conſiſtit in exactâ ſtatus noſtri repræſentatione per certa gnoriſmata, & πληροφορία fidei, quam ſequi-

repræſentante nobis

 ſequi-

ſequitur tranquillitas animi ſecuriſſima, & gaudium inenarrabile. Quum enim Spiritus, qui teſtatur, & homo, cui id teſtatur, re ipſâ unum ſint, aliud teſtimonium hic fingi non debet, quàm animi ſibi de felicitate ſuâ non fallacibus indiciis conſcii ſecúritas. Ita Apoſtolus noſter, quum dicere vellet, perprobè ſe ſcire, quod in ſinceritate loqueretur, ait *atteſtari ſibi conſcientiam ſuam. Rom.* 9: 1. Cujus teſtimonium non poteſt eſſe aliud, quàm repræſentatio veritatis bene perſpectæ.

ſtatum noſtrum.

Ad quod Spiritus noſtri teſtimonium requiritur.

1. Cognitio ſignorum.

XXVII. Multum enimvero requiritur, ut teſtimonium hoc, quod de maximi momenti negotio perhibetur, ſolidum & ἀξιόπιστον ſit. Ad duo verò præprimis attendendum. *Primò* neceſſe eſt, ut Spiritus noſter ex verbo Dei accuratè informatus ſit de gnoriſmatis, ex quibus quis filius Dei dignoſci queat. Solum Dei verbum eſt argentum defæcatum & purgatum ſepties; Juxta hunc canonem in rebus ſalutem ſpectantibus ſentiendum & loquendum eſt. Omnia Spiritus noſtri dictata ad eum exigenda, neque quicquam in ſalutis nogotio ut fide dignum admittere fas eſt, quod non cum eo exactiſſimè conſpiret. *Tum* accedere debet diligentiſſimum noſtri ſcrutinium, an ea, quæ Deus, uti filiorum ſuorum gnoriſmata, in Scripturâ proponit, in nobis quoque reperiantur.

2. Noſtri ſcrutinium.

Gnoriſmata Filiorum Dei, ſunt

XXVIII. Gnoriſmata filiorum Dei duum generum ſunt. *Primò* boni quidam habitus animæ, & æquabilis piæ vitæ tenor; *dein* ſingulares Dei erga dilectos ſuos actiones, quibus eos ſolos dignatur, quos paterno proſequitur amore.

1. Conformitas cum Deo & Chriſto.

XXIX. Ad prioris generis gnoriſmata hæc pertinent. 1. Impreſſio & expreſſio Divinæ imaginis, & ſancta cum Patre & Primogenito Fratre noſtro conformitas? Quid enim magis naturale eſt, quam ut Filius Patrem ſuum referat, & Frater Fratri ſimilis ſit? Sicut ergo naturalis Dei Filius eſt *effulgentia gloriæ Patris, Heb.* 1: 3. ita & nos noſtro ordine ac modo id eſſe par eſt. Uti Adamus corruptus *Filium genuit ad imaginem ſuam, ad ſimilitudinem ſuam, Gen.* 5: 3. Ita & Deus Filios gignens, format eos ad ſuum inſtar, *ad juſtitiam & Sanctimoniam veram Eph.* 4: 24. Atque hæc quidem ſimilitudo Dei, familiari cum ipſo conſortio paulatim perficitur: donec eam adoptionem nacti, de quâ Apoſtolus, *Rom.* 8: 23. perfectè ſimiles ei futuri ſumus. 1 *Joh.* 3: 2.

2 Vita Deo digna.

XXX. 2. Nova vita, quæ Deo digna ſit, & effectum Spiritus Adoptionis, qui *Spiritus vitæ* eſt *Rom.* 8: 2. Qualis creaturarum eſt Spiritus, talis quoque earum eſt vita. Homo naturalis non habet nobiliorem Spiritum, neque præſtantius vitæ principium, ſuâ animâ: unde & vita ipſius non niſi animalis eſt. Filii autem Dei, quum præditi ſint *Spiritu* illo *ingenuitatis Pſ.* 51: 14. qui idem *Spiritus Chriſti* eſt *Gal.* 4: 6. talem ſuo modo vitam vivunt, qualem vixit olim Chriſtus: ejus exemplum & exemplar pro viribus æmulantes: ut & in ipſos aliquo modo quadret, quod de ſe ſenſu longè auguſtiore Chriſtus prædicabat; *Non poteſt Filius a ſemet ipſo operari, niſi viderit Patrem operantem: quæcunque enim ille facit,*

hæc

hæc etiam Filius pariter facit. Joh. 5: 19. Egregiè Paulus *Eph.* 5: 1. *Eſtote imitatores Dei, ut filii dilecti.*

XXXI. 3. Verus ac Sincerus Dei amor. Hoc ipſa natura docet Quis enim genuinus Filius Patrem ſuum non amat? Eſt hæc non ſcripta, ſed nata Lex. Oritur autem iſte amor, partim ex conſideratione amabiliſſimarum Dei virtutum, ad quarum familiarem contemplationem Filii ejus admittuntur, *Regem in pulcritudine ſuâ videntes*, *Jeſ.* 33: 17. *Pſ.* 63: 3. partim ex repercuſſis Divinæ erga eos caritatis radiis, quibus fieri non poteſt, quin inflammentur. 1 *Joh* 4: 19. Caritatem hanc quotiescunque attentâ mente penſitant, anguſtiorem univerſam animæ ſuæ capedinem eſſe opinantur, quam ut debitæ redamationi ſufficiat. *3. Dei Amor*

XXXII. 4. Reverentia & obedientia filialis. *Mal.* 1: 6. 1 *Petr.* 1: 17. Sequitur ea ex iſto, de quo mox locuti ſumus, amore. Amor iſte vetat quicquam facere, quod ingratum ſit Deo, cujus ſi honorem ab alio quopiam imminui cernat, vix patitur animum ſuæ ſpontis eſſe. *Pſ.* 42: 4. 11. Ex adverſo ad omnia pietatis officia promtum paratumque ſiſtit. *Joh.* 14: 21. Non ſinit hominem quietum eſſe, ſi fortè maleconſulto facto Deum irritaverit, ac faciem ejus, non uti olim, comem blandamque videat: Impellit eum denique, ut, ad pedes Patris ſui cœleſtis venerabundus procidens, cum dolore ac lacrumis, delictorum ſuorum veniam petat, & accuratiorem impoſterum obſervantiam polliceatur. *Luc.* 7: 38. *4. Reverentia & obedientia.*

XXXIII. 5. φιλαδελφία minime fucata, quâ omnes eos proſequitur, in quibus Dei imaginem, & ejusdem ſecum gratiæ participationem animadvertit. Uti naturalis ille Joſephi erga fratrem ſuum Benjaminem affectus luculentiſſimis ſe patefaciebat indiciis *Gen.* 45: 14. 15. ita etiam, dum cætera ſæpe gnoriſmata in occulto latent, Fraterna iſta caritas hæſitanti animæ ſtatus ſui indicium exhibet. 1 *Joh.* 3: 14. Neque fieri poteſt, ut amor fratrum ab amore Dei ſejungatur. Qui amat prototypum, amabit etiam ectypum. Qui amat Deum, eum quoque amabit, qui Dei eſt, & in quo virtutes Dei cernit, & quem a Deo amari credit. 1 *Joh.* 4: 20. Hæc explorata habere Spiritus noſter debet, antequam quicquam de beato ſtatu noſtro teſtari queat. Tum etiam ſcire debet, hæc omnia cunctis Dei Filiis, & iis quidem ſolis ineſſe: quippe Spiritus regenerantis effecta. *5. Caritas Fraterna.*

XXXIV. Sed præterea ſunt ſpeciales aliqui Divini amoris actus, quibus ſolos filios ſuos dignatur. *Bonus* quidem *Deus eſt erga omnes, & miſerationes ejus ſunt ſuper univerſa opera ſua Pſ.* 145: 9. Verum ſingularem quandam & eximiam bonitatem electis ſuis reſervat; de quâ Pſalmiſta *Pſ.* 73: 1. *Sanè bonus Iſraëli Deus eſt iis, qui mundi corde ſunt.* Huc pertinet, quod eos Spiritu nonnuquam ſuo velut in ſublime raptos luce ſuâ ſupercœleſti circumſplendeat, faciem ſuam candidiſſimâ caritate coruſcantem viſendam præbeat, oſculetur eos oſculo oris ſui, admittat eos ad amabiliſſimam ſecum myſtici amoris reciprocationem, & effundens *Accedunt Speciales quidam actus Divini erga eos amoris.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

dens abunde caritatem ſuam in corda ipſorum, potet eos torrentibus rivis mellis & butyri, idque ſæpe in maximâ æſtuantis & nihil tale ſibi pollicentis animæ ariditate; & quæ plura arcani hujus cum Cœleſti Patre noſtro commercii ſecreta ſunt; quæ vident, guſtant, ſentiunt aliquando fideles, ſed quæ nullus ſcholaſtici exercitii ſtilus, uti merentur, exponat. Neque harum rerum inexpertum eſſe par eſt ſpiritum hominis, qui ad teſtimoniom de ſtatu ipſius perhibendum admittetur. Licet enim hæc non omnibus Dei filiis, neque ſemper, imò ne frequenter quidem, contingant, ii tamen, quibus unquam contigerunt, certè Filii Dei ſunt.

Adgnoriſmata hæc examinare nos Spiritus noſter debet.

XXXV. Poſtquam de omnibus hiſce non perfunctorie condocefactus eſt Spiritus noſter, oportet ut accuratum porro noſtri ſcrutinium inſtituat, & quaſi ſub oculis cuncta cernentis Dei, ſine ſimulatione vel diſſimulatione, omnia ſollicitè exploret; attendens an ea, quæ gnoriſmata filiorum Dei eſſe diximus, in nobis comperiantur: item, an acciderit aliquando, ut in precibus, aliisve devotionis exercitiis, ſingularem benigniſſimi Numinis favorem, excitantem, inflammantem, conſolantem, cœlum verſus evehentem torpentia cæteroquin corda noſtra, experti ſimus: Quod ubi evidentibus indiciis compertum habet Spiritus noſter, tum fidenter teſtatur, nos filios Dei eſſe, repræſentat illam veritatem menti, facitque, ut ejus nobis conſcii ſimus, & dicere queamus זה ידעתי כי אלהים לי. *Hoc ſcio, Deum meum*, vel, *mecum, eſſe. Pſ.* 56. 10.

Cui teſtimonio Divini Spiritus teſtimonium accedit.

XXXVI. Hæc quidem ingenti ſolatio filiis Dei ſunt. Verum, quum & Scripturâ & Experientiâ Magiſtrâ norint, fradulentum eſſe cor noſtrum, & à ſapientiſſimo Regum moniti ſint, *fatuum eſſe eum, qui proprio cordi confidit Proverb.* 28. 26. quumque in nullâ re minus decipi vellent, quàm in hac, quâ momentoſior dari nequit; tunc demum planè acquieſcunt, quando *ad teſtimonium proprii Spiritus* accedit *teſtimonium Spiritus Dei*. Hoc illud erat, quod David tam accuratis precibus a Deo contendebat Pſ. 35. 3. *Dic animæ meæ, ſalus tua ego ſum.*

Ejus ratio explicatur.

XXXVII. Teſtimonium illud his præcipuè modis datur. *Primò* facit Dei Spiritus, ut Sancti illi habitus, quos Filiorum Dei gnoriſmata eſſe diximus, & qui aliàs ſæpe multâ caligine involuti, multo ſitu tecti ſunt, luculenter in ipſorum animâ ſplendeant, ipſique ſeſe mentis, ſe ipſam ſcrutantis, contemplationi quaſi ſuâ ſponte objiciant. *Tum* etiam Spiritum noſtrum, cæteroquin languentem, ad diligentem eorum, quæ animæ noſtræ inſunt, atque in eâ & ab eâ geruntur, obſervationem excitat, oculos mentis ſuper-cœleſti luce irradiat, ne per ſpecioſa magis quàm ſolida fallamur, neve ea prætervideamus, ex quorum animadverſione conſolatio noſtra pendet. *Accedit* internus quidam, nulloque humano ſermone explicandus, inſtinctus, immediatè dilectos Dei adoptionis ſuæ certiores reddens, non minus quàm ſi in tertium ſubvecti cœlum, ex ipſius Dei ore, ſonoro aliquo oraculo, id accepiſſent,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

piſſent, uti Apoſtoli quondam *in ſacro monte vocem audiebant ex magnificâ illâ gloriâ* 2 *Pet.* 1. 17. *Denique* quum nullum teſtimonium validius ſit eo, quod ipſis factis comprobatur, iis quoque non ſinit ſe ἀμαρτύρητον Dei Spiritus, ciens in fidelibus generoſos motus, dulciſſimosque raptus, & demulcens eos tam ſuavibus, tam blandis, omnemque adeo mentem ſuperantibus conſolationibus, ut non poſſint eas aliter quam totidem adoptionis ſuæ teſtimonia conſiderare.

Notas Divinitatis ſuæ in ſe habet.

XXXVIII. Neque metuendi cauſſa eſt, ne filii Dei imponi heic ſibi patiantur, & pro teſtimonio Spiritus Sancti admittant, quod mendacium ac mera illuſio deceptoris Spiritus eſt. Eſt enim in hac voce Spiritus Dei tanta claritas, tanta Majeſtas, efficacitas tanta, quâ ima & intima cordis virtute inſuperabili penetrat, ut ii, qui voci illi aſſueverunt, facili eam negotio ab aliis omnibus diſcriminent. *Mundus* utique *hunc Spiritum recipere non poteſt, non vidit eum, neque novit eum. Joh.* 14: 17. Sed *oves Chriſti norunt vocem Paſtoris ſui, Joh.* 10: 4. Et quam primum non tam in auriqus quàm cordibus ipſorum tinnit, lætabundi ei occinunt: *Hæc eſt vox dilecti mei, eccum, advenit. Cant.* 2: 8. Uti quondam in apparitionibus extraordinariis tam luculentis indiciis Majeſtatem ſuam ſacris Vatibus aſſerebat Deus, ut nulla dubitandi ratio ſupereſſet, ita etiam Conſolator Spiritus tam candidâ luce mentes electorum perfundit, ut facilè eum a Spiritu tenebrarum diſtinguant. Verum hæc diſci non poſſunt niſi experiundo, quemadmodum nemini proprius cujusque vocis tonus innoteſcere poteſt niſi audiendo.

Non ſolet conſolari niſi corda primum contrita.

XXXIX. Non ſolet autem Spiritus Dei tam jucundo Euangelio electos oblectare, niſi corda prius prolixâ peccatorum ſuorum agnitione, & profundo miſeriæ ſenſu contrita ſint. *Jeſ.* 61: 1. 3. & 57: 15. 18. Præcedit plerumque ventus vehemens, perfringens montes & perrumpens petras ante Jehovam, & terræmotus, & ignis, antequam ex placido ſilentio blandiſſimæ vocis ſuſurrus audiatur. 1 *Reg.* 19: 12. Non infunditur hoc opobalſamum niſi confracto cordi. *Pſ.* 51: 10.

Non minus ſanctificat quàm oblectat.

XL. Nunquam etiam dulciſſimo Spiritus alloquio electorum animi recreantur, quin ſimul inflammentur amore Dei, & excitentur ad intenſum accuratæ pietatis ſtudium. Idem Spiritus, qui conſolator eſt, eodem quoque actu eſt Sanctificator. *Pſ.* 51: 14. 15. Neque poteſt evenire aliter. Quando anima de immenſâ Dei erga ſe caritate ipſo Spiritu Auctore certior fit, exardeſcit redamatione mutuâ, erumpensque in effuſas gratiarum actiones, mene, inquit, Domine, tam eximio, tam immerito honore decoraſti, ut filii loco habeas; id nunc familiariter ipſe mihi declaras, amorem tuum in cor meum effundendo per Spiritum Sanctum, quem dediſti mihi: & ego te non viciſſim omuibus viribus meis amem, colam, obſervem, obediam! Utinam omnium rerum vacua ſim, ut ſolo tui amore replear! Atque hoc indubium Sancti Spiritus indicium eſt, ſi homo lætificatus animo, ſimul in caritate erga Deum

 um

um ardentior, & ad cultum Dei alacrior reddatur. Non hoc, ſed alia omnia fallacibus blandiciis ſuis Spiritus carnis & inferorum intendit.

Concluſio.

XLI. Atque hæc quidem balbutiendo de myſticâ hac materiâ, quæ medulla interioris Chriſtianiſmi eſt, protulimus; quæ ut ipſe ſacer Spiritus intus Naziræos ſuos doceat, & audienda, videnda, guſtanda præbeat, calidis contendimus votis. Ita ſit Domine Jeſu. AMEN.

CAP. XII.

De SANCTIFICATIONE.

Sanctitas decus eſt Filiorum Dei.

I. ELectos, regenitos, adoptivos Dei Filios, GENTEM SANCTAM eſſe magnificis verbis Petrus Apoſtolus prædicavit 1 *Epiſt.* 2: 9. Quæ quidem Sanctitas, quum eximium domus Dei decus ſit, *Pſ.* 93: 5. indicta nobis præteriri non debet. Præſertim, quum Deum Sanctificatorem Iſraëlis ſui eſſe, non poſtremum locum in promiſſis fœderis gratiæ obtineat.

Cujus natura ex vocibus Spiritui S. uſurpatis diſci debet.

II. Illius autem Sanctificationis natura, ut feliciter â nobis explicetur, non tam etymologia & ſignificatio Latini vocabuli, quàm Hebræi, קדש, & Græci, ἁγιότητος, ἁγιωσύνης, ἁγιασμȣ̃, ὁσιότητος, & conjugatarum vocum, quarum creberrimus apud Sacros Scriptores uſus eſt, conſiderandæ veniunt. Utileque erit, ut primum, quid Sanctitas, tum quid Sanctificatio ſit, preſſius inquiramus.

Sancti dicuntur electi. 1. Quia ſeparati ſunt a profanis mundi gentibus.

III. Sanctum in Scriptura dicitur *primò*, quod a promiſcuo ac civili uſu, & maximè omnium a profanitate, ſemotum eſt. Eo etiam ſenſu ſancti vocantur electi: ſeparati quippe a profanis hujus mundi gentibus. *Levit.* 20. 26. *Sed eritis mihi ſancti, qui diſcrevi vos a reliquis populis, ut ſitis mei.* 2 *Cor.* 6. 17. *Quapropter exite e medio eorum, & ſeperamini, dicit Dominus, & impurum ne attingite, tum ego excipiam vos.* Non minus de myſtico, quam de externo Iſraële verum eſt, eum peculiarem populum eſſe, *cujus jura diverſa ſunt a jure omnium populorum Eſth.* 3. 8.

Bileami de Iſraële teſtimonium.

IV. Pulcrè de eo cecinit Bileam *Num.* 23. 13. *En populus, qui ſolus habitat, & reliquis gentibus ſe non annumerat.* Populus dicitur Iſraël. 1. Ob immenſam illam hominum multitudinem. ℣. 14. *Quis numeret pulverem Jacobi? & quis numerum? quis quartam partem Iſraëlis?* 2. Ob ſacra iſta, quibus hæc multitudo colligata erat, vincula. Non erat promiſcua mortalium confluges, ſed multitudo habens πολίτευμα, unita fœdere, recta bonis legibus, habens jus & hæreditatem, & pro capite ſuo ipſum Deum. Ita Petrus 1 *Epiſt.* 1. 10. οἵ ποτε οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς Θεοῦ. *Qui aliquando eratis non populus, nunc autem populus Dei.* Hoc enim ſignificat

עם.

עם, λαὸς, *populus*, quando in emphaſi ſuâ uſurpatur, & diſtinguitur a גוים, *Gentibus*. Et לא עם, *non-populus Deut.* 32. 21. notat multidinem talibus privilegiis deſtitutam. De hoc populo teſtatur Bileam, quod *ſolus*, vel *ſeorſum habitet*, & *gentibus ſe non annumeret*. Separatus enim eſt a toto mundo; lege, moribus, inſtitutis, plurimum ab aliis diſcretus. *Tacitus Hiſto. Lib.* 5. *Moſes, quo ſibi in poſterum gentem firmaret, novos ritus, contrariosque cæteris mortalibus indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos ſacra. Rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta.*

V. Quæ Judaici populi ſeparatio, in quantum per Cerimonialia fiebat inſtituta, Sanctitatem conſtituebat Cerimonialem; ſed in quantum etiam excellentiâ Legum, quæ moralia præſcribunt officia, cæteris multum anteſtabant nationibus, eatenus omnium ſeculorum piis communis eſt. Hinc & Eccleſia Novi Teſtamenti vocatur *grex poſſeſſionis Domini, qui ſolitariè habitat. Mich.* 7. 14. Et de ſuis dicit Chriſtus, quod quidem *in mundo ſint, non tamen ex mundo*, quippe *ex quo elegit eos. Joh.* 15. 19. *eximens illos ex præſenti ſeculo malo, ſecundum voluntatem Dei & Patris noſtri. Gal.* 1. 4. Huc pertinet Pauli admonitio *Rom.* 12. 2. Μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ. *Ne vos configurate ſeculo iſti.*

Quod quoad Ceremonialia quidem ſolum concernit Iſraëlem, ſed quoad excellentiam Legis moralis omnibus piis commune eſt.

VI. Atque hæc eſt illa, laudata quibusdam, pietatis ſingularitas. Quæ non conſiſtit in externis ἐθελοπερισσοθρησκείας καὶ σκληραγωγίας minutiis, quales fere Phariſæorum apud Judæos, & Aſcetarum olim apud Chriſtianos Veteres erant: de quibus videri poteſt *Caſaubonus, in Exerc. ad Baron. Exerc.* 1. *Num.* 9. quale vitæ inſtitutum Epiphanius ſignificanter nuncupavit θελοακρότητα δικαιοσύνης. ſed in vitatione vitiorum ſeculi, qualia ſunt faſtus, ebrietas, luxuria, & omne genus vanitates 1 *Pet.* 4. 3. *Sufficit enim vobis præterito vitæ tempore, quæ libent gentibus perpetraſſe, incedendo in laſciviis, cupiditatibus, vinolentiis, comeſſationibus, compotationibus, & nefariis ſimulacrorum cultibus. Eph.* 5. 7. *Ne eſtote conſortes eorum.* & ℣. 11. *Ne participate opera illa infrugifera tenebrarum. Tertullianus in Apologetico. Nihil nobis dictu, viſu, vel auditu, cum inſaniâ circi, cum impudicitiâ theatri, cum atrocitate arenæ, cum Xyſti vanitate: ſpectaculis non convenimus.* 2. In opinionibus & ſententiis longè a vulgi judicio diſſitis: hoc enim innuit Paulus in ſequentibus, *ſed transformate vos per renovationem mentis veſtræ, adhoc ut probetis quæ ſit voluntas Dei.* Per vulgus autem intelligo non plebem tantum, de quâ Tacitus, *Plebi non judicium, non veritas*; ſed & eos, qui admodum in ſeculo, tam ſibi, quàm aliis, ſapere videntur: quibus plerumque ſua Deus arcana occulit, quæ palam facit puerulis. *Mat.* 11. 25. 3. In voluntate & affectibus. 1 *Pet.* 1. 14. *Non configurantes vos priſtinis, quæ in ignorantiâ veſtrâ viguerunt, cupiditatibus.* 4. In tam generoſæ virtutis exercitio, quæ captum viresque cæterorum immenſum ſuperet mortalium. *Phil.* 2. 15. *Ut ſitis irreprehenſibiles & ſimplices, filii Dei inculpati, in medio gentis pravæ & perverſæ: in quibus lucetis ut faces in mundo.*

In quo conſiſtat vera pietatis ſingularitas.

 VII. Secun-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

2. Electi Sancti dicuntur, quia Deo ſunt dicati.

VII. *Secundò* Sanctum notat id, quod Deo ejusque ſervitio dicatum ſacratumque eſt. Ita altare, & quæ ad illud pertinebant, dicuntur *res ſanctæ ſanctarum. Exod.* 30. 29. Uti & Aaron cum filiis ſuis. 1 *Chr.* 23. 13. Ita etiam verè pii ſunt *peculium Dei præ omnibus aliis populis. Exod.* 19. 5. In Hebræo extat והייתם לי סגלה. Cui vocabulo affinis eſt Latina vox ſigillum; adeo ut סגלה ſignificet rem, quam quis impreſſo ſigillo ſuo ſuam eſſe declarat, & talem quidem, unde homines, regesque ipſi, divites cenſentur, & quâ magnificentiam ſuam oſtendunt. *Eccl.* 2. 8. *Acquiſivi mihi etiam argentum & aurum,* וסגלת מלכים *& theſauros Regum.* Ita elegit Deus Iſraëlem לסגלתו, *in theſauros ſibi aſſervandos: Pſ.* 135. 4. De quâ voce vide ſodes *Waſerum de Nummis Lib.* 1. *Cap.* 1. Græci dixerunt εἰς περιουσιασμὸν ἑαυτῷ *Deut.* 7. 6. dicitur עם סגלה, *populus aſſervationis:* quod Paulus, LXX. imitatus, vocat λαὸς περιούσιος *Tit.* 2. 14. cujus Græci vocabuli ſignificatum Hieronymus negat, ſe a quoquam ſecularium perito literarum potuiſſe diſcere, verum ex citato Deuteronomii loco ſimilibusque id collegiſſe. Non malè tamen Grotium obſervaſſe judico, περιούσιον a περιεῖναι derivatum eſſe, quod *præſtare* ſignificat, unde περιούσιος idem eſt quod ἐξαίρετος, *eximius.* Et περιουσία ſignificat *abundantiam;* quo ſenſu *Clemens Alexandrinus* in *Admo. ad Gentes, pag.* 5. eo vocaculo utitur. μισθὸν ἡμῖν τῆς μαθήσεως, ἐκ περιουσίας, βασιλείαν οὐρανῶν ἐπαγγέλλεται. *Doctrinæ mercedem, ex redundanti quadam copiâ, nobis regnum cœlorum promittit.* Atque iterum *pag.* 69. φέρε ὑμῖν ἐκ περιουσίας τὴν περὶ τοῦ λόγου πειρασθήσομαι πειθώ. *Age ex redundanti quadam copiâ, vobis adducam de Verbo perſuaſionem.* Prorſus ut Demoſthenes οὗτος ἐκ περιουσίας μου κατηγορεῖ. *Polybius Lib.* IV. *Cap.* 38. περιουσίαν opponit ταῖς ἀναγκαίαις τοῦ βίου χρείαις Sunt ergo pii eximia Dei poſſeſſio, quam ſibi vindicat, & ſervat, & in quâ ſe oſtentat, uti *corona ornata & cidari regia, Jeſ.* 62. 3. quam pro divitiis ſuis habet, & alterius eſſe non patitur: & hoc quoque ſenſu Sanctitas iis adſcribi poteſt. 1 *Pet.* 2. 9 junguntur ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν. *Gens Sancta, populus, quem ſibi Deus ut proprium vindicat.*

Servos ſuos ſignat Deus, ut res ſuas.

VIII. Et ſanè ſervos ſuos ſignat Deus, ut res ſuas, quas ipſe vult ſervare ne eas perdat, & hoc quo ſenſu Sanctos, id eſt, inviolabiles habet. *Apoc.* 7: 2. 3. videbat Johannes *Angelum,* a quatuor Angelis miniſtris diſtinctum, iisque imperitantem, qui *adſcendebat ob ortu ſolis,* nam & ipſe Chriſtus eſt ἀνατολὴ ἐξ ὕψους *Oriens ex alto Luc.* 1. 78. & Euangelium prædicatum eſt maximè ex Hieroſolymâ verſus occaſum, nempe verſus *inſulas maris,* hoc eſt, Europam. Is *habebat ſigillum Dei vivi,* nempe Spiritum Dei, qui & *Spiritus Filii* eſt *Gal.* 4. 6. & per quem obſignantur electi. *Eph.* 1. 13. Quippe qui Characterem Sanctitatis Dei, expreſſum Euangelio, iis imprimit, quo Dei eſſe cognoſcuntur. Is Angelus jube-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

jubebat cæteris, ne quenquam læderent, *donec*, inquit, *ſignaverimus ſervos Dei noſtri in frontibus ſuis.* Quibus verbis non eſt exiſtimandum, cooperarios Deo in hac obſignatione adjungi, ſed Chriſtus hoc de ſe & Spiritu ſuo dicit, qui Deum Patrem Deum ſuum vocare poſſunt, ut pote a quo uterque mittitur. *Jeſ.* 48: 16. *Dominus Jehovi miſit me & Spiritum ſuum.* Sic enim commodiſſimè Hebræa verba verti poſſunt. Porro ſigillum hoc *in frontibus* ſervorum Dei erat, quia veritas Euangelii, & efficacia pietatis, cordibus ipſorum per Spiritum Sanctum impreſſa, ſe exerit publicâ confeſſione, & apertâ Sanctitatis praxi, quæ in omnium aures oculoſque incurrunt, uti frons ea hominis pars eſt, quæ maximè aliorum obtutui patet. Neque improbabile eſt, alludi ad morem in Oriente receptum, quo Dominorum nomina ſervorum frontibus inſcribebantur, ut ex Heſychio & Ariſtophane obſervavit Grotius. Ita ergo pii peculium Dei ſunt, ut ejus nomen in frontibus præferentes, *Ap.* 14: 1. illius quoque miniſterio ſe dicatos profiteantur.

IX. Et uti Deus ſuum illis ſigillum impreſſit, ita illi quoque ſe non niſi Dei fore propriæ manus ſubſcriptione ſignant. *Jeſ.* 44: 5 Olim Romani milites, (*Vegetio* teſte, *de re milit: Lib.* 2. *Cap.* 5.) *victuris in cute punctis ſcripta*, quum matriculis inſerebantur, jurare ſolebant, unde in Lege Mauritii, in *Manu ſignati*, periphraſis militum eſt. Nam ςίγματά ἐςι τῶ ςρατευομένων ἐν ταῖς χερσὶν, *Puncturæ militum ſunt in manibus*: ait *Ælianus.* Hoc ipſum Chryſoſtomus σφραγῖδα τῦ ςρατιώτυ, *ſigillum militis* vocat ad *Rom.* 4: 11. vide *Grotium ad Apocal.* 13: 16. Eodem ferme modo a Deo ſignati fideles, flammantis Spiritus efficacitate, & verè indelebili æternumque victuro charactere, , ſimul ſacramento dicunt, fidos ſe Deo fore, uti Imperatori milites. Nam dum ſe Dei eſſe profitentur, illius etiam ſolius miniſterio ſe addicunt. *Act.* 27: 23. *Cujus ſum, cui etiam ſervio.* Breviter, Electi & vocati omnes Sancti ſunt, quia ſegregati a cætero mundo, on uno nomine Dei eſſe declarantur. Sed nondum diximus id, quod præcipuum eſt.

Illique rurſus ſacramento ſe Deo dicunt.

X. *Tertiò* notat Sanctitas eam hominis, in naturâ, inclinationibus, & actionibus, puritatem, quæ imitatio & expreſſio Divinæ puritatis eſt. Deus Creaturarum rationalium exemplar eſt. Voluntas ipſius Lege expreſſa eſt veluti inſtar illud Moſi monſtratum in monte, ad quod Sanctuarium animæ noſtræ componi debet. Sed Divinæ ipſius virtutes ſunt exemplar, tantâ aſſiduitate, attentione, devotione nobis contemplandum, ut juxta illud tranſfiguremur. 1 *Pet.* 1: 15. 16. *Sed ſicut is, qui vos vocavit, Sanctus eſt, ipſi quoque Sancti in omni converſatione reddamini: propterea quod ſcriptum eſt, Sancti eſtote, nam ego Sanctus ſum.* Sub variis ſcheſibus conſiderari virtus poteſt. Quatenus cum præſcripto Legis conſentit, *Juſtitia* nuncupatur: ſed quatenus eſt conformatio cum Deo, & expreſſio puritatis ejus, *Sanctitas* dicitur. Et hoc præcipuè ſignificatu de Sanctitate nunc agemus.

3 Electi, Sancti dicuntur, quia ad Exemplar Divinæ puritatis ſe componunt.

Sanctificationis definitio.

XI. Hiſce in anteceſſum ita expoſitis, non eſt difficile collectu, quid per SANCTIFICATIONEM intelligamus; ſcilicet eam *actionem Dei realem, quâ electi, regeniti, & juſtificati a turpitudine peccati ad puritatem imaginis Dei continuò magis magisque tiansformantur.*

Ejusdem diſtinctio a primâ Regeneratione & Vocatione.

XII. Diſtinguimus hanc actionem Dei a primâ *Regeneratione*, primâque efficaci *Vocatione* ad Chriſtum. Nam proximus Regenerationis terminus eſt principium vitæ Spiritualis, quod animæ per immediatam Spiritus Sancti attingentiam in momento inditur. Terminus Vocationis eſt unio & communio myſtica cum Chriſto. Verum Sanctificationis terminus ſunt habitus virtutum Spiritualium, eorumque excitata actuoſitas. Atque ita Sanctificatio Regenerationem & Vocationem ſequitur, ſaltem ordine naturæ, illaſque actiones Dei ut præcedaneas ſupponit.

Uti & a Juſtificatione.

XIII. Longius adhuc a *Juſtificatione* diſtat Sanctificatio: Nam juſtificatio eſt actio judicialis, cujus terminns eſt mutatio ſtatus relativa; ſcilicet immunitas a pœnâ, & jus ad vitam. Sanctificatio eſt actio realis, quæ peragitur influxu hyperphyſico, & cujus terminus eſt mutatio ſtatus quoad qualitatem, tam habituum, quàm actionum.

Quæ tamen diſtinctio non ſemper a Theologis obſervatur.

XIV. Monendum tamen eſt, non ſemper apud Theologos Sanctificationis vocabulum tam arcto ſignificatu ſumi: nonnunquam eo comprehendunt Regenerationem primamque Novæ vitæ infuſionem, & pro Synonymis habent, Sanctificationem, Renovationem Spiritus, Regenerationem hominis, Novam Creaturam, Reſurrectionem primam: uti *Profeſſores Leydenſes in Synopſi Diſput.* 33. §. 2. Nonnunquam etiam eodem vocabulo Juſtificationem complectuntur. *Notum eſt, Juſtificationis Sanctificationisque voces permutari*, inquit *Epitomator Chamieri p.* 860. *Gomarus* ſimiliter *in* 1 *Pet.* 1. 2. *Sanctificatio generatim ſumta regenerationem & juſtificationem complectitur.* Imo eſt quando Sanctificationis nomen tam latè uſurpatur, ut totam hominis ab beatitatem traductionem ſuo ſignificatu involvat. *Polanus in Syntagmate Lib.* 6. *Cap.* 37. *Interdum utrumque nomen, & Regenerationis & Sanctificationis latiore ſignificato accipitur pro totâ noſtrâ ſalvatione, ſeu, (ut ita loquar) beatificatione. veluti Heb.* 10 10. Nobis tamen eorum ἀκριβολογία perplacet, qui terminos hos eo, quem explicui, modo diſtinguunt: præſertim quum Scriptura frequentur beneficia ea diſtinctim memoret, & Sanctificationem deſcribat ut actionem continuam Dei, paulatim electos ad perfectionem deducentis, quomodo eam de Regeneratione loqui non memini me obſervare.

Sanctificatio aliquando proponitur ut beneficium Dei, aliquando

XV. Neque id prætereundum eſt, quandoque Sanctificationem proponi ut *beneficium Dei in homine.* 1 *Theſſ.* 5. 23. *Deus pacis Sanctificet vos totos.* quandoque ut *officium hominis erga Deum.* 1 *Theſſ.* 4 3. *Nam hæc eſt voluntas Dei, nempe Sanctificatio veſtri.* Prius Deus potenter in nobis efficit, juxta voluntatem gratioſi decreti ſui. Poſterius juſtè a nobis exigit, per voluntatem Sancti mandati ſui. Quatenus Sanctificatio notat primam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ut effectum hominis.

mam infuſionem habituum Spiritualium, merum Dei beneficium eſt, ad quod nos habemus non ut cooperantes; ſed ut recipientes. Quatenus ſignificat actuoſitatem ex infuſis habitibus, eorumque corroborationem & profectum, eatenus nos quoque agimus; ſed acti, ſub Deo, & dependènter ab ipſo. Neque contingit unquam, ut hæc divellantur.

Terminus a quo eſt turpitudo peccati.

XVI. *Terminus a quo* in Sanctificatione eſt turpitudo peccati. Adamus a præſcriptâ ſibi lineâ deflectens, pulcritudinem imaginis Dei, ad quam conditus erat, ſibi poſteriſque omnibus amiſit; & dum viâ aviâ vetitam Numini æqualitatem affectat, Diabolo factus eſt ſimillimus, & maligni Spiritus inſtar ſuo ipſe malefacto in ſeſe deformavit. Quo nihil tetrius fœdiusve cogitari poteſt. Peccatoris anima eſt monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum. Mera inibi caligo, mera confuſio, lacera disjectaque omnia; nihil rite locatum, anteriora poſtremum locum occupant, ſummum infima. Si quis ſibi ipſi, uti intus diſpoſitus eſt, in non fallaci ſpeculo clarè intuendus objiceretur, a ſe ipſo, ut ab immani terriculamento, ſummo cum horrore refugeret. Et ſanè, ſi Sanctitas pulcherrimus ornatus Divinarum perfectionum eſt, neceſſe eſt illud fœdiſſimum eſſe, quod non modò pulcritudini illi quàm diſſimillimum, ſed & eidem e diametro oppoſitum eſt. Hæc eſt illa Jacobo memorata ῥυπαρίαν ϗ περισσείαν κακίας, *Sordes & excrementum malitiæ. Jac.* 1. 21. Per quam fit, ut homo abominabilis Deo ſit, qui candidiſſimæ Sanctitatis ſuæ fulgentes oculos ab ipſo non avertere non poteſt. *Hab.* 1: 13.

Ab Adamo ad poſteros propagata.

XVII. Hanc porro fœdam Diaboli ſimilitudinem in poſteros ſuos propagavit Adamus, ne iis quidem exceptis, quos Sanctificavit Divina Gratia. Nam Sethum quoque *ad ſimilitudinem, ad imaginem ſuam genuit. Gen.* 5: 3. Quod non præcipuè ad ſimilitudinem naturæ humanæ refero, multo minus ad ſimilitudinem Sanctitatis, quam in Adamo gratioſè reparaverat Deus, quod *Chryſoſtomus*, *Lyranus*, *Clarius* contendunt. Nam 1. Sanctitas & Juſtitia non eſt imago hominis alicujus, ſed Dei. 2. Nunquam Adamus nobis in Scripturâ proponitur ut Typus Auctorve Sanctitatis, ſed ut ille, per quem peccatum in mundum intravit. *Rom.* 5: 12. 3. Imago Sanctitatis, in Parente reſtituta per gratiam, non propagatur in filium per generationem naturalem. Naturalia propagantur, ſupernaturalia ſolius *miſerentis Dei* ſunt. *Rom.* 9: 16. Sed per ſimilitudinem hanc Adami intelligo vitioſam naturæ corruptionem. 1. Quia Imagini Dei, ad quam creatus eſt Adam, diſertè ſatis opponitur imago Adami, ad quam generatus eſt Sethus. 2. Quia Apoſtolus ſimiliter 1 *Cor.* 15: 49. imaginem Adami terreni, ut conſiſtentem in peccato & vilitate, opponit imagini Adami cœleſtis, quæ ſit eſt in Sanctitate & gloriâ. 3. Quia ex immundo mundum non naſci, ſed naſci ex carne carnem, tota Scripturarum analogia evincit. vid. *Job.* 14. 4. *Joh.* 3. 6.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Quæ Vetus Homo vocatur.

XVIII. Ea peccati turpitudo a Paulo *Vetus homo* nuncupatur. *Eph.* 4: 22. *Col.* 3: 9. *Homo* dicitur, quia per univerſum ſeſe hominem diffundit, & animam ſimul cum corpore polluit. In animâ tam Intellectum, quàm Voluntatem cum affectibus occupat.

Homo, quia univerſum hominem corrupit. Intellectum cæcitate;

XIX. Intellectui induxit horridam caliginem, meramque rerum Divinarum ignorantiam. *Eph.* 4: 18. Adeo ut ἄνθρωπος ψυχικὸς, id eſt, qui nullum Spiritum præter ſuam animam habet, Spiritum autem Dei non habet, *Jud.* ℣. 20. *non percipiat ea, quæ ſunt Dei, neque ea poſſit cognoſcere.* 1 *Cor.* 2: 14. Et quandoquidem non animadvertit in iis, quæ Dei ſunt, ſapientiam Deo dignam, intolerabili audaciâ rebus Dei alienas ideas, pro ſtultâ ſuâ δοκησισοφίᾳ excogitatas, affingit; & dum corrigere conatur Sapientiam Dei, quam aſſequi non valet, eam, quantum in ſe eſt, in veram ſtultitiam transfigurat. Et hoc eſt, quod dicitur *Rom.* 1: 22. 23. *Quum ſe dictitent Sapientes, ſtulti facti ſunt. Mutarunt enim gloriam incorruptibilis Dei,* &c.

& cæcitatis iſtius amore.

XX. Neque cœcitate modò laborat homo Peccator; ſed & amore cœcitatis ſuæ. Gloriatur ſe videre, quando maximè cœcus eſt. *Joh.* 9: 40. 41. Ac veræ luci, per opera Divinæ Providentiæ, per verbum Dei, per ſcintillantes quosdam Spiritus radios, blandiſſimè ſe ingerenti, omnibus viribus reſiſtit. *Tenebras præ luce amat: odit lucem, neque venit ad illam. Joh.* 3: 19. 20. De talibus Job teſtatur, quod *ſint inter rebellantes luci, Job.* 24. 13. Omnem lucem averſantur, tam Phyſicam illam, quæ impedit, quo minus clam hominibus ſua patrent ſcelera, quàm moralem, quæ convincit eos officii, præſtandi quidem, ſed ſceleratè neglecti. Eam ſuffocare nituntur, diſceptantes tam adverſus verbum Dei, quàm ſuam ipſorum conſcientiam. Hinc impiæ nonnullorum voces, optantium, hanc illamve Veritatem, quæ cupiditatibus ipſorum adverſatur, in verbo Dei non reperiri.

Cui accedit ſumma in malo ſapientia.

XXI. Iidem tamen illi, qui adeo circa ea, quæ bona ſunt, deſipiunt, aſtutiſſimi ſunt in malo. *Jer.* 4: 22. Illud ex arte patrant, ut cum ideis inferorum examuſſim conveniat. Emphatica in hoc negotio Micheæ phraſis eſt, *Cap.* 7: 3. על הרע בפים להיטיב, *utraque manus ſuper malum eſt, ut bene illud faciant.* Non ſegniter laborant in malo, ſed utraque manu, omni ope Et id ſtudent, ut bene illud faciant, ſecundum regulas Satanicæ illius artis, μεθοδείας omnes nequitiæ cum curâ obſervantes; imò tam artificioſè illud fingere ac plaſmare didicerunt, ut incautis ſpecie boni illudat.

Voluntas averſa eſt ab omni bono.

XXII. Non minus corrupta Voluntas eſt. Quæ 1. Ab omni vero bono eſt averſa. *Job.* 21: 14. *Dicunt Deo forti, recede a nobis: nam notitia viarum tuarum non delectamur.* Et quando *documenta ampliſſima Divinæ Legis iis præſcribuntur, reputant ea pro rebus exteris,* non magni oppidò momenti, nihilque admodum ad ſe pertinentibus. *Hoſ.* 8: 12. Et qui fieri poſſet aliter? Quum enim veræ virtutis excellentiam præ cœcitate ſuâ

non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

non cernant; & ex adverſo multa in illius deprehendant exercitio, quæ impotentibus ipſorum cupiditatibus contraria ſunt, averſam ab eâ mentem gerunt. *Bonum odio habent. Mic.* 3: 2.

XXIII. 2. Ad malum ingenti impetu fertur. *Amant malum. Mic.* 3: 2. Ita quidem, ut non aliquid, ſed *omne figmentum cordis humani*, non aliquando, ſed *omni die*, non aliquatenus, *ſed tantummodo malum ſit: Gen.* 6: 5. Quod non modò de primi ævi Gigantibus intelligendum eſſe, evincit contentio hujus loci cum *Cap.* 8: 21. ubi eadem fere verba de poſtfuturis hominibus redduntur. *Non addam*, inquit Dominus, *maledicere terræ propter hominem*, *quia*, vel *quanquam*, *figmentum cogitationum ejus malum eſt a pueritiâ.* Quo innuitur illud יצר הרע commune omnium mortalium vitium eſſe. Pertinet huc etiam quod Paulus ſcribit, *Rom.* 8: 7. τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, *id quod ſapit caro*, quod in ſapientiâ ſe concupiſcere autumat, vel factio illa, quam caro molitur, *eſt inimicitia adverſus Deum. Legi enim Dei non ſubjicitur. Nam ne poteſt quidem.* *& ad malum effuſis habenis ruit.*

XXIV. 3. Quin imò tanta eſt illa mali cupiditas, ut per ipſam Dei legem, id vetantem acuatur; & ad interdicta, eo ipſo quia interdicta ſunt, feratur impotentius. Sine legis inculcatione peccatum quaſi torpet ac mortuum eſt: veniente autem præcepto peccatum reviviſcit ac lacertos movet, & occaſione ſumtâ per præceptum omnem concupiſcentiam efficit, uſque adeo omni moderamine nocente, ut peccatum fiat κατ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸν *admodum peccans per præceptum. Rom.* 7: 8. 9. 11. 13. Pulcrè Chryſoſtomus. ὅταν τινὸς ἐπιθυμῶμεν, εἶτα κωλυώμεθα, αἴρεται μᾶλλον τῆς ἐπιθυμίας ἡ φλόξ. *Si quid concupiſcamus, & poſtea inhibeamur, acrius exardeſcit concupiſcentiæ flamma.* *Ad quod impotentius cupiendum ipſâ Dei lege accenditur.*

XXV. In affectibus mira eſt miſeraque perverſitas. Nam 1. Quum mentem ad Sacra, Spiritualia, Cœleſtia, Æterna ducem non habeant, circa Corporalia, Carnalia, Caduca, Vitioſa turpiter inſaniunt: omnique ſuâ vehementiâ circa illa abutuntur, quæ homine inferiora & indigna ſunt. 2. In omnibus motibus ſuis furioſè tumultuantur, non expectato mentis imperio, rejectisque rationis habenis, cœco pravoque impetu, qua data porta, ruunt, animumque fœdè lancinant; nunquam illi quietem, &, quæ proprium aliàs animi bonum eſt, εὐθυμίαν, nunquam illi concedentes, ſed continuò clamantes *inſtar filiarum hirudinis, præbe, præbe. Prov.* 30: 15. Hinc improbos eleganter Deus propulſo mari comparat, quod quieſcere non poteſt, & cujus aquæ lutum ac cœnum expellunt. *Jeſ.* 57: 24. 3. Adverſus Voluntatem Dei tam decernentem quàm jubentem impotenter laſciviunt; ſemper diverſa ab illâ concupiſcentes; idque tantâ ferociâ, ut ægre ferre auſint, quod non Deus & orbis ſuo ſerviant deſiderio, quod non omnes honeſti regulæ ad ſuum compoſitæ ſint placitum. Hæc ſunt illa πάθη ἀτιμίας, *affectus ignominiæ*, de quibus *Rom.* 1: 26. qui etiamſi non æquè in omnibus graſſentur, ſtabulantur tamen in animâ, & nequicquam retenti ferocius aliquando erumpunt. *Affectuum etiam mira eſt perverſitas.*

Corpus quoque peccati arx eſt.

XXVI. Ne ipſum quidem corpus a Tyrannidem exercentis peccati dominio immune eſt: ac tam inordinato ſanguinis Spirituumque motu membra agitantur, ut facilè mentem, ſuæ oblitam dignitatis, in avia rapiant. Et ſanè dulcedo illa, quâ afficiuntur membra in peccando, aut quæ in membris per peccatum quæritur, plerorumque peccatorum, etiam Spiriualium, & ratiocinationis contra Dei legem cauſſa eſt. Hanc perverſitatem vocat Apoſtolus *Legem in membris*, id eſt, eam peccati in corpore ſtabulantis poteſtatem ac potentiam, quæ identidem ipſum ad nefarium obſequium cogebat, *& belligerabatur adverſus legem mentis ſuæ*, id eſt, adverſus legem Dei, quæ menti per naturam & gratiam inſculpta eſt, & cui mens condelectatur: *& captivabat ipſum*, injectâ manu miſſum cum non faciens. *Rom.* 7: 23. Certè membra ſeducunt & ſcandalizant. Cujus rei metuens Jobus *fœdus fecerat cum oculis ſuis, ne aſpicerent virginem. Job.* 31: 1. Et David orabat, *averte oculos meos, ne videant vanitatem* Pſ. 119: 36. Et ſapientia monet, *appone gladium gulæ, ſi laboras cupiditate. Prov.* 23: 1. Quæ omnia periculum, quod pietati ex membris oritur, diſcertè docent.

Cur corruptio iſta Vetus homo dicatur.

XXVII. Quum ergo corruptio hæc per omnes hominis partes facultatesque longè latèque graſſetur; hinc *Homo* dicitur. *Vetus* autem homo vocatur. 1. Quia in ipſo jam Paradiſo, ἀπ᾽ ἀρχῆς, ex maleſuadi veneno ſerpentis orta eſt; & antiquo illi Draconi *Ap.* 12: 9. nativitatem ſuam debet. 2. Quia coæva cuivis homini eſt. *Pſ* 51: 7. & ſi non ſemper temporis, ſemper tamen naturæ ordine, hominis gratioſam regenerationem præcedit. 3. Quia ut id, quod obſoletum, & antiquatum, longoque uſu detritum ac turpatum eſt, abrogari, rejici, faſtidiri a nobis debet: ut iis, quæ vetera ſunt, prætereuntibus, nova fiant omnia. 2 *Cor.* 5: 17.

Quid ſit Veterem hominem exuere ac mortificare.

XXVIII. Hæc autèm corruptio aliquando proponitur ſub emblemate veſtis indecentis, fœdæ, turpis, & tunc dicitur per Sanctificationem *exui. Col.* 3: 9. & *deponi. Eph.* 4: 22. Aliquando ſub emblemate monſtri horrendâ ſtrage omnia in homine vaſtantis, & tunc dicitur *mortificari Col.* 3: 5. & *crucifigi Gal.* 5: 24. Quæ exutio & mortificatio Veteris hominis nihil eſt aliud, quàm deſtructio dominii peccati, & expurgatio vitiorum: ſic ut 1. propter ea admiſſa animo angamur, ac doleamus; quemadmodum ſine dolore & angoribus nihil moritur. 2. ab iis abhorreamus uti a putrido cadavere 3. ea nobis execrationi ſint, ut cruciarii Deo & hominibus erant. 4. Eorum motus omnes, quantum pote', in animis & corporibus noſtris comprimamus, neque ea reviviſcere unquam patiamur. *Rom.* 6: 6. *Illud ſcientes, Veterem noſtrum hominem unà cum illo crucifixum eſſe, ut aboleatur corpus peccati*, non ſolùm quædam illius facta & partes, ſed integrum illud compoſitum, ex pravis habitibus, cogitationibus, concupiſcentiis, dictis, factis conſtans, uti corpus ex ſuis membris, *ne nos amplius ſerviamus peccato.*

XXIX. Alia

XXIX. Aliâ phraſi pii dicuntur *mortui eſſe peccato*, *Rom.* 6: 2. Quod eum ſenſum habet. Quemadmodum corpus mortuum non eſt habile animæ domicilium, quum deſtitutum ſit iis organis, eâque partium diſpoſitione, per quam anima operatur: ita fideles reſpectu peccati & emotionum ejus ſunt corpora mortua, organa inutilia & immobilia, in quibus hoſpitari, vivere, & efficacitatem ſuam exerere amplius non poteſt.

Quid ſit mortuum eſſe peccato.

XXX. Non multum abludit illa Pauli locutio *Gal.* 6: 14. quâ mundum ſibi, ſe mundo crucifixum eſſe aſſerit. Innuens, non magis ſe delectari mundi vanitatibus, quàm honeſtus quiſquam delectaretur fœtido cadavere hominis ſceleroſi ad malam crucem merito damnati: & mundum viciſſim non majori efficacitate circa ipſum poſſe operari, eumve afficere, quàm objecta ſenſuum afficiunt hominem mortuum.

Et crucifixum mundo.

XXXI. Exutionem & mortificationem hanc Veteris hominis comitatur ſemper *indutio*, ſive *vivificatio Novi hominis*, quo notantur novæ illæ qualitates, in quibus præſtantia imaginis Dei ſita eſt. Hæ *hominis* nomine veniunt propter eandem rationem, quam mox de pravis qualitatibus adduximus: quia nimirum per univerſum hominem ſeſe diffundunt; ita ut nihil in homine Sanctificato ſit, nulla pars, facultas nulla, quæ Spiritui Sanctificanti intacta maneat, quæque novis habitibus non exornetur. Et quandoquidem virtutis arx & Thronus in mente & interioribus eſt, ideo *de interiore homine* Paulus. *Rom.* 7: 22. & *de occulto cordis homine* Petrus 1 *Epiſt.* 3: 4. loquitur.

Novus homo quid;

XXXII. Intellectui novus gratiæ ſplendor affulget, & illuminati mentis oculi donantur, *Eph.* 1: 18. quibus veritates Divinas, non ſub commentitiis malèque congruentibus ideis, ſed in nativâ ſuâ formâ videat, *ſicuti veritas in Jeſu eſt. Eph.* 4: 21. & ita quidem, ut homo ſanctus in veritatibus illis cernat multiformem Dei ſapientiam, & abyſſos perfectionum ejus, & imperveſtigabiles illas opes Chriſti; neque cernat tantum, ſed & ineffabili modo perſentiſcat penetrantes ſe in intima cordis; & ardenti pietatis affectu amplectatur, & in iis exultet; & deſideret, in ſe quoque verum eſſe, quod verum eſt in Chriſto; & ad inſtar illarum veritatum componatur, ac in typum earum quaſi transfundatur. Talis demum agnitio Dei, quæ non in ſolo ludit cerebello, ſed omnis boni operis *fructum profert, ex quo die verè quis audivit & cognovit Dei gratiam*, novi hominis pars eſt. *Col.* 1: 6. 9. 10. Altera illa, quæ ſeſe effert & jactat, & ſapientiam Dei inſipientiæ ream peragit, vana eſt; & quo audacius novum hominem mentitur, eò magis *Terrena, Animalis, Dæmoniaca eſſe arguitur. Jac.* 3: 15.

Intellectus hominis Sancti præſtantiſſimâ luce illuſtratur: per quam fit, ut veritates Dei in propriâ formâ ſuâ cernat.

XXXIII. Inter cætera hominis Sancti intellectus tantam in Deo, qui creaturæ rationalis exemplar eſt, puritatem, tantam in Dei lege, quæ omnium virtutum norma eſt, æquitatem, tantam in Chriſto Jeſu, qui ſe vivam nobis legem exhibuit, Sanctitatem, tantam in ipſâ virtu-

In quibus nihil videt, quod aliter ſe habere velit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

te, quæ nativa quaſi Numinis effigies eſt, decentiam videt, ut nihil pulcrius eſſe exiſtimet, quàm illi exemplari, normæ, effigiei exactè ſimilem eſſe. Nihil in hiſce omnibus videt, quod corrigat, nihil quod aliter ſtatutum eſſe optet, aut aliter ſtatui melius poſſe arbitretur, atque ita *conſentit legi, quod bona ſit. Rom.* 7:16. Hoc vocat Paulus, *impletum eſſe agnitione voluntatis Dei, cum omni ſapientiâ, & intelligentiâ Spirituali. Col.* 1:9.

Et quarum meditatione delectatur.

XXXIV. Ac quemadmodum oculi a jucundo ſpectaculo difficulter abſtrahuntur, ita menti luce Sacri Spiritus colluſtratæ nihil optabilius, nihil dulcius, nihil jucundius contingere poteſt, quàm contemplationi Dei ac meditationi rerum Divinarum immorari. Noctem diei jungere geſtit *Pſ.* 1:2. & tunc paſcit ſeſe, tunc deliciatur, tunc exultat, tunc cœlum ipſum occupare ſuâ ſibi ſedulitate videtur, quando ſacræ huic meditationi ſe immergens, ac ſui ipſius interim obliviſcens, in immenſâ perfectionum Divinarum & myſteriorum ipſius voragine quaſi abſorbetur.

Quasque voluntati iterum iterumque præſentes ſiſtit.

XXXV. Neque ſibi ſola ſapere contenta eſt, vel invida Theſaurum iſtum in abdito ſeponit; ſed monſtrat Sanctas haſce veritates voluntati, cui illas iterum iterumque præſentes quaſi ſiſtit, uti res pretioſiſſimas, quæ aurum argentumque, & quicquid carum ſupra uniones æſtimari ſolet, valore ſuo immenſum ſuperent, ut voluntas quoque indiſſolubili amoris vinculo iis ſeſe uniat, omnemque ſuam promtitudinem Sacro iis obſequio mancipet. Hæc intellectus Sanctificati operoſitas eſt.

Ea mox illarum amore corripitur.

XXXVI. Fieri autem non poteſt, ut Voluntas tantum bonum, ab intellectu ſub ſpecie boni conſtanter ſibi monſtratum, reſpuat. Amore illius corripitur. *Pſ.* 119:97. *Quàm cara mihi lex tua eſt! Rom.* 7:22. *Condelectatur Legi Dei. Pſ.* 40, 9. *Facere voluntatem tuam, Deus mi, delector.* Nam quod verum eſt in Chriſto, verum quoque fit, ſuo ordine ac gradu, in iis, qui Chriſti ſunt. Nunquam ſecura voluntas eſt, nunquam ſibi placet, quando Deo ſe diſplicuiſſe, & ab illius voluntate receſſiſſe, animadvertit.

Unde oritur propoſitum animi in omnibus ſe conformandi Deo.

XXXVII. Hinc oritur firmum fixumque animi propoſitum, in omnibus ſe Deo conformandi. *Pſ.* 119:106. Cui totam ſeſe voluntas dat, ut illius voluntate quaſi abſorbeatur: hanc ſibi legem inviolabilem ac ſacroſanctam figens, idem cum Deo velle, idem nolle. Hac in re veram Numinis reverentiam ſitam eſſe, Deus ipſe docet. *Prov.* 8:13. *Reverentia Jehovæ eſt odiſſe malum, faſtum, elationem, viamque mali. Os perverſitatibus deditum ego quoque odi.* Qui Deum verè timet, id odio habebit, quod exoſum videt eſſe Deo, & contra *Pſ.* 139:21. 22.

Et cæterarum facultatum ad ipſius ſervitium promtitudo.

XXXVIII Et quandoquidem voluntas inferioribus facultatibus, ipſique etiam intellectui, ſuo modo, imperitat; hinc omnia Deo Chriſtoque promtiſſimâ alacritate ad nutum præſtò eſſe facit. Sic ut anima hominis Sanctificati ſit inſtar aciei bene diſpoſitæ, in quâ quicquid eſt,

ſuo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſuo loco & ordine, ad primum imperium nutumque protinus ſe motitabit. Hæc eſt illa προθυμία, quâ εὐπρόσδεκτοι Deo ſumus. 2 *Cor.* 8: 12.

Affectus etiam in ordinem redi-guntur.

XXXIX. Intellectu & Voluntate tam bene diſpoſitis ferocientium Affectuum tumultus paulatim compeſcitur, qui in ordinem coacti rationis imperium exſpectare diſcunt, priusquam ſeſe moveant, & pro objecti ratione vel intenſius vel remiſſius agunt; circa ſpiritualia etiam & cœleſtia, quibus affici antea vix aut ne vix quidem ſolebant, juſto ſe modo exerunt; breviter Spiritui Sancto placidè ſe moderandos tradunt, ab ipſo motus quietisque Legem pronâ obſervantiâ acceptantes. Quum olim aurigante Furioſâ Concupiſcentiâ circa mundana, carnalia, vitioſa inſanire ſoliti fuerint, nunc pro rei exigentiâ duci ſe patiuntur; & ad excelſiora ſublimati ac generoſiorem moderatorem nacti, torpentem cæteroquin animum inſitâ ſibi vehementiâ ad ea, quæ Sancta, cœleſtia, ac homine Chriſtiano digna ſunt, fortiter impellunt, vel rapiunt.

Quibus merum indicitur ſilentium quoties de amplectendâ Dei voluntate agitur.

XL. Hæc interim monela continuò iis inculcatur; non debere eos in conſilium vocari, quoties de amplectendâ Dei voluntate, tam decernente, quam præcipiente, agitur. Illic enim merum iis indicitur ſilentium. Non tantum ſibi ſumit Vir Sanctus, ut pro deſiderii, ſpei, metusve ſui ratione Deum vel præcepta vel conſilia ſua diſponere jubeat. Illa, quæ primum diſcenda eſt in Chriſti Scholâ, ſui Abnegatio, Affectus omnes ſilere facit, & cœcâ obedientiâ Deo mancipat. Non licet homini Chriſtiano, ullum Dei factum dictumve aliter factum dictumve deſiderare; & quoties ſtultus ille noſtri amor, nondum planè expectoratus, inſanis ſuis concupiſcentiis & vanâ ægritudine in alia a Deo ire occipit, toties facultas mentis ſuperior, Spiritum Magiſtrum ſequens, pium illud ingeminat, *& Tu, Anima mea, Sile Deo. Pſ.* 62: 6. Hoc eſt *animam ſedare ac quietam tenere*, *Pſ.* 131: 25. ut adverſus Dei voluntatem nec concupiſcere nec hiſcere fas ſibi ducat.

Corpus quoque ipſum Sanctificatur.

XLI. Porro Sancta illa animi diſpoſitio cum Corporis quoque membris ſe communicat, quæ, quum antea *arma* fuerint *peccato ad injuſtitiam*, nunc *ſeſe ſiſtunt Deo arma juſtitiæ. Rom.* 6: 13. In homine Sanctificato non modò continentur oculi, lingua, aures, manus, pedes, ne habeant occaſionem animum illectandi ac perturbandi; quomodo Paulus dicebat, ſe *corpus ſuum ſugillare, ac in ſervitutem redigere*, 1 *Cor.* 9: 29. ſed & parata ac prompta ſunt ad obſequium *Dei*, cui ſe ſiſtunt ad exercitium *juſtitiæ*, & quidem ut *arma*, quibus regnum peccati ac Satanæ validè impugnatur. Etenim vel præſtantiſſimæ virtutes, quamdiu in interiori mentis receſſu latent, proximum ædificare, & ab improbitate ad Sanctitatem traducere, non poſſunt: ſed quando per corporis menbra exercentur, & lingua ſe laudibus Dei, & commendationi virtutis, manus pedesque proximo juvando, cæteræque corporis partes, prout aptæ natæ ſunt, Sanctitatis ſe praxi impendunt, tunc ad extirpationem vitiorum, & pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& promotionem virtutis, fortiter dimicatur. Neque dubitare fas eſt quin ea Emphaſis in phraſi Apoſtolicâ ſit.

Unde patet, Per Sanctificationem univerſum hominem immutari.

XLII. Hinc jam clarum eſt, novum quoque hominem, non minus quam Veterem, univerſum hominem, tam quoad corpus quàm quoad animam occupare: juxta Pauli dictum 1 *Cor.* 6: 20. *Glorificate Deum in corpore veſtro, & in Spiritu veſtro, qui ſunt Dei:* & ejusdem votum 1 *Theſ.* 5: 23. *Deus pacis Sanctificet* VOS TOTOS, *& integer veſter* SPIRITUS *&* ANIMA *&* CORPUS *inculpatè in adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti conſerventur.* Priora duo quomodo diſtinguantur, & quid quâque voce ſignificetur variant interpretes. Nos cum iis facimus, qui per SPIRITUM *mentem* intelligunt, illud nempe ἡγεμονικὸν, quod eſt ἐξαίρετον ἀνθρώπου γέρας, uti Philo de Mundo loquitur, in quo præcipua hominis præ cæteris animantibus præcellentia eſt, & quæ alibi Apoſtolo νοῦς dicitur *Eph.* 4: 17. per ANIMAM vero reliquas inferiores facultates. Non quaſi duæ ſint animæ, ſed quod, more apud Philoſophos recepto, unius ejusdemque animæ facultates Paulus diſtribuat. CORPORIS denique nomine ſatis conſtat animæ domicilium notari. Tum demum igitur homo integer Sanctificatus fuerit, quum nihil cogitabit Spiritus, nihil appetet Anima, nihil exequetur Corpus, quod cum Dei voluntate non conſentiat.

Cur laudabilis iſta diſpoſitio Novus homo dicatur.

XLIII. Hæ autem Spirituales hominis qualitates NOVUS Homo dicuntur. 1. Quia ſuccedunt decedenti Veteri. 2 *Cor.* 5: 17. *Vetera præterierunt; ecce nova facta ſunt omnia.* 2. Quia longè aliæ & diverſiſſimæ ſunt a prioribus. Quo ſenſu Chriſtus de Apoſtolis dixit *Mat.* 16: 17. *Linguis loquentur novis;* id eſt aliis *Act.* 2: 4. diverſis a maternâ, & iis, quas antea didicerant. Et certè non diverſæ ſolum hæ bonæ qualitates ab antecedentibus ſunt, ſed & planè iis contrariæ. *Quod enim conſortium juſtitiæ cum legis transgreſſione? Et quæ communio lucis cum tenebris?* 2 *Cor.* 6: 14. 3. Quia raræ, præcellentes, & eximiæ ſunt. Nam quùm nova allicere ſoleant & cara eſſe, quùm res nova præſtantior cenſeatur veteri, quæ longo uſu eſt attrita, hinc quod eximium & præſtans eſt novum quoque dicitur. Eo ſignificatu *novum nomen* piis Deus pollicetur. *Jeſ.* 62: 2. *Ap.* 2: 17. & 3: 12. hoc eſt, conditionem longè præcellentiorem eâ, quam hactenus habuerunt. Et ſanè nihil excellentius novo hoc homine eſt, quem *pretioſum* eſſe *in conſpectu Dei,* Petrus teſtatur. 1 *Epiſt.* 3: 4.

Quid ſit indutio & vivificatio Novi hominis.

XLIV. Aliquando Sanctificatio *indutio Novi hominis* vocatur, ut *Eph.* 4: 24. *Col.* 3: 10. aliquando *vivificatio* ejusdem. Scilicet laudabiles illæ qualitates conſiderari poſſunt, vel ut pretioſus animæ ornatus. 1 *Pet.* 3: 3 4. *Pſ.* 45: 14. 15. & 93: 5. & 110: 3. *Prov.* 1: 9. & tunc dicuntur indui: vel ut Nova Creatura ad exemplar Chriſti conformata, plena omni actuoſitate, & tum dicitur in nobis vivere. Quæ phraſes notant productionem novarum iſtarum qualitatum in nobis, & continuum

nuum

nuum earum augmentum, & excitationem ad actiones; quæ omnia in hoc negotio *termini ad quem* rationem habent.

Ordo partium Sanctificationis.

XLV. Partes Sanctificationis noſtræ hunc habent ordinem. 1. Si totum illarum complexum ſpectes, tempore ſimul ſunt. Nam eâdem operâ expellitur peccatum & introducitur virtus: quemadmodum quis eodem tempore, motu ac gradu recedit a termino a quo, & accedit ad terminum ad quem. 2. Si initium attendas, vivificatio Novi hominis ordine naturæ prior eſt. Omnis enim virtus & efficacitas adverſus peccatum procedit ex principio novæ vitæ Spiritualis. Mors non tollitur niſi per vitam: neque tenebræ niſi per lucem; neque paupertas niſi per divitias; neque nuditas niſi per veſtitum; neque deformitas niſi per pulcritudinem; neque odium Dei niſi per Caritatem. 3. Si ſingulos actus conſideres, multiformi ordinis variatione inter ſe diſcurſitant. Illuminatio intellectus, quæ ad vivificationem novi hominis pertinet, præcedit indubiè diſplicentiam de nobis ipſis, & dolorem de peccatis, quæ ad mortificationem veteris hominis referuntur. Et hic dolor rurſus præcedit ſanctam animi in Deo geſtientis alacritatem. Atque ita de cæteris. 4. Si ad conſummationem reſpicias, finalis abolitio vetuſti hominis, quæ fit in abolitione corporis peccatorum, id eſt, corporis, cujus concupiſcentiæ nos inquinant, & in quo peccamus *Rom. 6: 6.* prior eſt perfectâ integri hominis Sanctificatione.

Sanctificatio non in ſolâ actuum emendatione, ſed in collatione novorum habituum conſiſtit,

XLVI. Hinc patet, Sanctificationem non conſiſtere in ſolâ actuum emendatione, quod Sociniani & Pelagianizantes, qui Naturæ noſtræ corruptionem ingenuè non profitentur, velint: ſed in collatione Novorum Habituum, qui veteribus paulatim loco cedentibus ſuccedunt. Ita Petrus inter pretioſa illa, quæ ſortimur, promiſſa *communicationem Divinæ naturæ* numerat, & ingentem illarum virtutum cumulum, *quæ ſi nobis adſint, non inertes nos nec infructuoſos efficient in Domini noſtri Jeſu Chriſti agnitione. 2 Pet. 1: 4. 8.* Et Paulus *Gal. 5, 22.* De *fructibus Spiritus* diſſerens, dicit, eos eſſe *Charitatem, Gaudium, Pacem, Longanimitatem* &c. quæ omnes virrutes habituales ſunt, animæ inhærentes, & in eâ permanentes. *1 Cor. 13: 13. Nunc verò manet, Fides, Spes, Charitas, tria hæc.* Imò eſt, ubi Apoſtolus ipſo Habitus vocabulo utitur. *Heb. 5: 14. Qui* διὰ τὴν ἕξιν *propter habitum ſenſus exercitatos habent.* Cujus quidem habitus incremeutum crebris actionibus, & ſtudii contentione acquiretur; ita tamen, ut ejus initium a Spiritu Sancto infuſum ſit, qui *implet* electos *agnitione voluntatis Dei cum omni Sapientiâ & intelligentiâ Spirituali Col. 1: 9.*

Sanctificationis Auctor Deus eſt.

XLVII. Auctor & *Efficiens* Sanctificationis *Cauſſa Deus* eſt: Increata, Infinita Sanctitas, Creatæ & Finitæ Fons. *Ezech. 20: 12.* לדעת כי אני יהוה מקדשם *ut cognoſcant, me eſſe Jehovam, qui Sanctificat ipſos. 1 Theſ. 5: 23. Ipſe autem Deus Pacis Sanctificet vos totos. Jeſ. 63: 11.* השם קדשו

בקרבו את רוח קדשו. *Qui poſuit in medio ipſius Spiritum Sanctitatis ſuæ*, Sanctificationis Auctorem.

Attamen Speciali appropriatione ea Spiritui S. attribuitur.

XLVIII. Nam ſpeciali appropriatione, juxta œconomiam Divinarum operationum, *Spiritui Sancto* proximè hæc actio attribuitur 2 *Theſ.* 2: 13. *Per Sanctificationem Spiritus. Tit.* 3: 5. *Renovatio Spiritus Sancti.* Atque ita paſſim. Quod non propterea fit, quaſi ſolus Spiritus Sanctus immediatâ attingentiâ ad ipſum Sanctificationis effectum pertineret, Pater & Filius non niſi mediatè per Spiritum nos Sanctificarent. Nam virtus illa, quâ Sanctitas producitur in electis individuæ Trinitati communis eſt. Nec minus immediatè per eam Pater & Filius quàm Spiritus Sanctus operantur. Atque uti ſingularum Divinarum Perſonarum virtus eadem eſt, ita & una omnium actio. Illud δι' ȣ̃ τὰ πάντα æquè eſt Patris & Filii, ac Spiritus Sancti. Neque una Perſona agit per aliam ut *mediam*. Sed hujus appropriationis hæc videtur eſſe ratio. Quia Sanctificatio Peccatoris ſequitur Gratiam & Meritum Chriſti; & quum Spiritus Sanctus in hypoſtatico ſubſiſtendi & operandi ordine Filium ſequatur, & propterea etiam *Spiritus Filii dicatur Gal.* 4: 6. cui potius applicatio gratiæ & meritorum Filii adſcribetur, quàm illi, qui ordine a Filio proximus eſt? Sanctificatio eſt talis Divina operatio, quæ ſupponit voluntatem Patris, Teſtamentum facientis de ſemine, quod dandum erat Filio; & voluntatem Filii, ſuo jure Sanctum illud ſemen ſibi poſtulantis: qualis operatio cui potius vindicabitur, quàm Spiritui Sancto, qui eſt â Patre & Filio, & qui omnia, quæ dat *ex iis, quæ Filii ſunt, capit? Joh.* 16: 14.

Chriſto Mediatori hic quoque ſuæ partes ſunt, tam quoad impetrationem.

XLIX. Interim & *Chriſto Mediatori* hic quoque ſuæ ſpeciales partes ſunt, tum quoad *impetrationem*, tum quoad *applicationem*. *Impetravit* id ſuo merito Chriſtus, ut ſanctificarentur electi. Ideo ipſe venit *in ſimilitudine carnis peccati Rom.* 8: 3. ideo ipſe peccato onuſtus viſus eſt hominibus. *Heb.* 9: 28. ideo ipſe *peccatum factus* eſt 2 *Cor.* 5: 21. *ut Sanctificaret Eccleſiam ſuam. Eph.* 5: 26. Fieri non poterat, ut imago Dei male habita ac perdita homini peccatori reſtitueretur, niſi is, qui imago Dei Patris perſonalis eſt, imaginem hominis, & quidem peccatoris, ac ſervi prius aſſumeret, atque cum in modum ſe objiceret injuſto hominum odio, & juſtiſſimæ Dei vindictæ, quaſi ſceleroſiſſimus fuiſſet omnium. Atque ita factus eſt nobis ſuo merito *Sanctificatio.* 1 *Cor* 1: 32.

quàm quoad applicationem.

L. Sed & id, quod impetravit, *applicat*. Facit, ut Electi ſuo ſibi Spiritu uniantur, & tum virtus mortis ac reſurrectionis ſuæ ex ipſo ad illos dimanat: *ſic ut cum ipſo una planta facti coaleſcant aſſimilatione tam mortis quàm reſurrectionis ipſius, & vetus ipſorum homo una cum ipſo crucifixus ſit, & illi Chriſto commortui etiam ipſi convivant. Rom.* 6: 5. 6. 8. Scilicet *cruce Chriſti ipſis mundus, illi mundo crucifiguntur. Gal.* 6: 14 Id meditatio crucis Chriſti efficit. Et *vis reſurrectionis ipſius Phil.* 3: 10. novam vitam in iis producit. Nam ipſe ex mortuis excitatus non modò novam & glorioſam

vitam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

vitam pro ſe ipſo accepit: ſed & novæ Sanctæ vitæ fontem pro omnibus ſuis: ex quo continuo influxu ad ſingula ſua membra dulciſſimi rivi profluunt. Unde ex ſuâ vitâ ſuorum vitam indubiâ argumentatione colligebat *Joh.* 14: 19. *Quia ego vivo, vos etiam vivetis.*

LI. Porro operatio illa Dei Sanctificationem noſtri producentis peragitur efficientiâ reali, hyperphyſicâ, validiſſimâ, ad ipſum effectum pertinente, quod ſupra etiam de Vocatione & Regeneratione agentes monuimus. *Nam ipſius ſumus* ποίημα, *factura, conditi in Chriſto Jeſu ad opera bona. Eph.* 2: 10. Quâ virtute opus Creationis antiquæ molitus & executus eſt, eâdem virtute ſuos ad bona opera format, ſive quod idem eſt, Sanctificat. *Dat iis mentem ad cognoſcendum, oculos ad videndum, aures ad audiendum.* Deut. 29: 4. *Ponit Spiritum ſuum in medio eorum,* quo *facit, ut in ſtatutus ſuis ambulent, & jura ſua obſervent.* Exech. 36: 27. *Indit iis cor unum, & viam unam ad reverendum ſe omnibus diebus ſuis. Jer.* 32. 39. Et ſanè nemo imaginem Dei in homine refingere idoneus eſt, niſi qui prius hominem ad imaginem Dei fecit. Quum poſterius illud non minoris virtutis & excellentiæ opus ſit, quàm prius.

Sanctificatio peragitur efficientiâ reali, pertingente ad ipſum effectum.

LII. Pateſcit hinc gangræna Theologiæ Socinianæ, juxta quam, modò obtingat homini plena Divinæ voluntatis patefactio, qualis eſt in Euangelio, id eſt, cum vitæ æternæ promiſſo, jam habebit homo, unde poſſit vires ſumere ipſius Dei voluntatem perficiendi. Auxilium interius, quod dicis cauſſâ nonnunquam nominant, in eo ſolum collocant, quòd promiſſiones Dei mentibus inſcribantur & obſignentur: atque id nemini contingere volunt, niſi exteriori illo prius rectè uſus fuerit. Influxum Dei Phyſicum & efficientiam realem planè ignorant. Adeo eos infatuavit ſtolida ſui admiratio, & quam de naturæ viribus ſumſère arrogantis animi jactantia.

Quam malè Sociniani inficiantur.

LIII. Melius certè de Divinâ ope Gentilium nonnulli locuti ſunt, licet excellentiam Sanctitatis Chriſtianæ perſpectam non habuerint. *Plutar. de Stoi. contradict.* Εἴπερ ὁ θεὸς ἀρετὴν μὲν οὐ δίδωσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τὸ καλὸν αὐθαίρετόν ἐστι, πλοῦτον δὲ καὶ ὑγίειαν χωρὶς ἀρετῆς δίδωσιν οὐκ εὖ χρησομένοις δίδωσιν ἀλλὰ κακῶς. *Deus ſi non virtutem hominibus largiatur, ſed eam ſibi ipſi tribuant mortales;* (malè hæc verba *Xylander* vertit, *ſed bonum ultro expeti ab eo poſſit*) *opes verò corporisque valetudinem citra virtutem largiatur; non bene uſuris dabit utique, ſed malè.* Addit Plutarchus. Εἰ μὲν δύνανται ἀρετὴν παρέχειν οἱ θεοὶ, οὐκ εἰσὶ χρηστοὶ μὴ παρέχοντες. εἰ δὲ μὴ δύνανται ποιεῖν ἀγαθοὺς, οὐδ' ὠφελεῖν δύνανται μηδενός τε τῶν ἄλλων ὄντος ἀγαθοῦ, μηδὲ ὠφελίμου. *Si Dii poſſunt largiri virtutem neque hoc faciunt, boni & benigni non ſunt, ſi id non faciunt. Si bonos facere non poſſunt, nec prodeſſe quidem queunt: quum extra virtutem nihil bonum ſit, nihil utile.* Affinis huic *Maximi Tyrii Diſſertatio,* 22. cujus inſcriptio eſt εἰ γένοιτό τις θείᾳ μοίρᾳ ἀγαθός. *An aliquis Divinitus bonus fiat,* in quâ plurima occurrunt lectu digniſſima, ſed prolixiora quàm ut adſcribantur.

Deteriores hac in parte nonnullis Gentilium.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Natura ipſa noſtram impotentiam & Dei omniſufficientiam aliquatenus docet.

LIV. Scilicet duo hæc natura ipſa hominisque conſcientia docet: 1. Noſtram ad virtutem impotentiam. 2. Illam Dei omniſufficientiam per quam omnis veri boni fons & auctor eſt. De Priori Epictetus apud Arrianum Lib. 2. Cap. 11. Ἀρχὴ φιλοσοφίας παρά γε τοῖς ὡς δεῖ, καὶ κατὰ τὴν θύραν ἁπτομένοις αὐτῆς, συναίσθησις τῆς αὑτοῦ ἀσθενείας καὶ ἀδυναμίας. *Initium Philoſophiæ, apud eos quidem, qui ſicuti decet, & per januam, ad eam ingrediuntur, eſt infirmitatis & impotentiæ ſuæ conſcientia.* De poſteriori Maxim. Tyri dicta *Diſſert. 22 editio. Heynſi. p. 227. in fin.* ὥστε οὐ δεῖ μὴ ἄλλο τι ἀγαθὸν εἰς ἀνθρώπους ἐλθεῖν μὴ παρὰ θεοῦ ὁρμηθέν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲν ἐστιν ἄλλο ἀνθρώποις ἀγαθὸν ὁ μὴ παρὰ θεῶν ἔρχεται. *Ut non ſit exiſtimandum aliud, quàm quod proficiſcitur a Deo bonum, hominibus obtingere: quum revera nullum ſit bonum, quod non ab eo originem trahat.*

Unde ipſi Gentiles confecerunt. 1. Virtutem a Deo dari. p 588. Editionis Pariſianæ 1641 2. ab eo petendam eſſe.

LV. Ex generalibus hiſce tria magis particularia ipſi Gentiles confecerunt. 1. Virtutem, quæ in bonis præſtantiſſimum eſt, imò ſine quâ nihil verè bonum, a Deo hominibus conferri. Ita *Plato* citatus *Clementi Stromat. Lib. 5.* docet θεόσδοτον τὴν ἀρετὴν *virtutem Divini doni eſſe.* Et θείᾳ παραγίνεσθαι μοίρᾳ, *Divinâ ſorte vel attributione obtingere* iis, quibus obtingit. 2. Eam ex impotentiæ noſtræ conſcientiâ â Deo petendam eſſe. *Epict. apud Arrian. Lib. 2. Cap. 18.* Μέγας ὁ ἀγών ἐστι, θεῖον τὸ ἔργον, ὑπὲρ βασιλείας, ὑπὲρ ἐλευθερίας; ὑπὲρ εὐροίας, ὑπὲρ ἀταραξίας. τοῦ θεοῦ μέμνησο. ἐκεῖνον ἐπικαλοῦ βοηθὸν καὶ παραστάτην. *Ingens eſt certamen, Divinum facinus, regnum agitur, libertas agitur, felicitas agitur, vacuitas perturbationum agitur, Dei memento. Illum adjutorem advocato, & commilitonem.* Videatur etiam *Seneca, Epiſt.* 10 & 41. & *Marc. Anton. Lib.* 9. § 40.

3. & propter eam agendas Deo gratias.

3. Propter eam Deo agendas eſſe gratias. *Epictet. apud Arri. Lib. 4. Cap. 4.* τότε καὶ ἐγὼ ἡμάρτανον νῦν δ' οὐκέτι χάρις τῷ θεῷ. *Tunc & ego peccabam: nunc vero non item.* Gratia ſit Deo

Auxilium illud Dei non in ſolâ morali ſuaſione, ſed in efficaci inſpiratione conſtituebant,

LVI. Illud autem Divinum auxilium non exiſtimabant conſiſtere in ſolâ morali ſuaſione, vel oblatione iſtiusmodi objectorum, quibus ad virtutem excitari homo queat; ſed ἐν ταῖς θεόθεν διαδόσεσι, καὶ συλλήψεσι, καὶ ἐπινοίαις, *in ſuggeſtionibus, adjutationibus, inſpirationibus Divinitus profectis,* quomodo *Marcus Imperator loquitur Lib. 1. §. 17.* qui eodem loco, ſe παρὰ τῶν θεῶν *a Diis* bonam animi affectionem habere, eamque ipſorum εὐποιίᾳ acceptam ferre, pronunciat. *Lib. 9 §. 40.* Cooperationem memorat. πάντως γὰρ εἰ δύνανται συνεργεῖν ἀνθρώποις, καὶ εἰς ταῦτα δύνανται συνεργεῖν. *Si quidem enim omnino cooperari poſſunt, etiam ad hæc* (virtutis exercitia) *poſſunt cooperari.* Si cui lubeat excipere, ea eſſe ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν, *ex iis quæ in noſtrâ poſita ſunt poteſtate,* Reſpondet, τίς δέ σοι εἶπεν, ὅτι οὐχὶ καὶ εἰς τὰ ἐφ' ἡμῖν οἱ θεοὶ συλλαμβάνουσιν ἄρξαι μὲν περὶ τούτων εὔχεσθαι, καὶ ὄψει. *Quis dixerit, Deos nobis operam non conferre ad ea etiam, quæ in nobis ſita ſunt? Iſta ergo Deos prece poſcere incipias, videbis quid futurum ſit.*

Quo etiam optimè conſtitutas

LVII. Idemque Divinum auxilium tam neceſſarium eſſe ad virtutem ſciſcebant, ut etiam optimè conſtitutæ animæ eo carere non queant,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

queant. *Maxim. Tyri dicta Diſſert. p.* 228. Αἱ δὲ ἄρισται ψυχῆς φύσεις, ἀμφισβητήσιμοι ἐν μετρίῳ τῆς ἄκρας ἀρετῆς. πρὸς τὴν ἐσχάτην μοχθηρίαν καθωρμισμέναι, δέονται ξυναγωνιστοῦ θεοῦ καὶ συλλήπτορος τῆς ἐπὶ θάτερα τὰ κρείττω ῥοπῆς καὶ χειραγωγίας. ὁ μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ αἰσχρὰ ὄλισθος αὐτοφυοῦς ἀσθενείας ἔργον ἢ καὶ τὰς ἐπιεικεῖς ψυχὰς κολακεύουσα διὰ ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμημάτων, εἰς τὰς αὐτὰς ὁδοὺς τῆς μοχθηρίας συγκαθέλκει. *At vero quæ naturam meliorem ſortita ſunt animæ, in medio virtutis ſummæ ſummæque improbitatis conſtitutæ, auxilio ſubſidioque Dei opus habent, qui ad alteram illam meliorem partem ducat eos & impellat. Nam ut facilè in deteriorem labantur ſemitam, ab innatâ ſibi infirmitate habent; quæ probis quoque animabus voluptatem cupidinumque abblanditur illecebris, ſecumque in eaſdem flagitiorum vias abripit.* *animas carere poſſe negabant.*

LVIII. Pudendum profectò eſt, Gentiles Scriptores de Naturæ noſtræ infirmitate & ad bonum impotentiâ humilius, de Divinâ auxiliante gratiâ præclarius ſentire, de eâ precibus implorandâ pulcrius loqui, iis qui Chriſtianæ profitentes excellentiam Religionis veræ virtutis Sanctitatem rite æſtimare debeant. Ita qui ex Pago ſunt adverſus Pſeudo Chriſtianos illos, ingratos gratiæ Divinæ hoſtes, ſurgent in die judicii, non minus illos condemnaturi quàm Regina Auſtri incredulos Judæorum. *Quæ in ruborem dare Pelagii ſequaces debent.*

LIX. Porro quum Spiritus Dei, Sanctitatis Auctor, Generoſus admodum ſit, & propterea Davidi רוח נדיבה *Spiritus ingenuus* dicatur: *Pſ.* 51:41. hinc ea, quâ electos donat, Sanctitas talis etiam eſt; ut omnem fucatam Gentilium virtutem, utut ſeſe oſtentantem, omnem Phariſæorum Scribarumque ſcrupuloſam accurationem, immenſo intervallo ſuperet. Ni faciat, ne pro verâ quidem Sanctitate a Chriſto Domino agnoſcitur. *Mat.* 5:20. *Sanctitas electorum omnes cæterorum virtutes longè ſuperat.*

LX. Filii Dei, glorioſæ ſuæ è cœlo nativitatis memores, excellere præ reliquis & animæ ornatus & vitæ inſtituto nituntur. *Pſ.* 45: 14. *Filia Regis*, id eſt Patris Cœleſtis, quæ eadem Sponſa Regis Filii eſt, quævis anima fidelis, *eſt tota glorioſa*, eâ exornata ſanctitate, quæ non ſibi tantum, ſed & Patri & Sponſo in gloriam cedat, quæque cœleſtis gloriæ initium ſit: & id imprimis *intro*, non ſolummodo quando foras prodit, & contemplandam ſe hominibus exhibet, ſed & quando in interiori ſedet Thalamo, in ſecretis pietatis ſuæ exercitiis, quibus Patri Sponſoque clam placet, qui quum ad interiorem præcipuè hominem reſpiciant, eum ante omnia mundum caſtumque ſervare annititur. *Veſtes ejus aureæ ſunt*, præ quibus, quicquid animales homines præcellens unquam habuere nil niſi fulgidum nihil eſt. Et quidem *ocellatæ*, variis imaginibus affabre pictæ, quæ ipſius Dei perfectiones repræſentant: & verſicolores, propter diverſa, eleganter tamen ſibi invicem attemperata, Sancti Spiritus χαρίσματα: ſive *acupictæ opere Phrygionico*, vel potius opere *artificis* ejus, de quo. *Cant.* 7: 1. Neque intus modò pulcra eſt Sponſa, ſed & exterius. *Præfert ſermonem vitæ Phil.* 2: 16. Caritatem exercet. Chriſtum *Pſ. 45. 14. exponitur.*

 glorifi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

glorificat. Proximum ædificat. Atque ita *deducitur ad Regem, digna quæ ipſi ſiſtatur.* Hæc ſola via eſt, quâ ad familiaritatem ipſius, & jucundiſſimum caſtiſſimi amoris commercium, & in terrâ, & in cœlo obtinendum, contenditur.

& Pſ. 110: 3. LXI. Non multum ab hoc teſtimonio ablüdit id, quod *Pſ.* 110: 3. extat. עמך נדבות *Populus tuus*, Chriſte Jeſu, tibi a Patre datus, a te emptus ac vindicatus, te pro Domino ſuo agnoſcens, tibi ſacramento militari obſtrictus; *Spontaneus admodum* eſt, maximâ animi lubentiâ, alacritate, promtitudine, & obedientiâ voluntariâ, tuo addictus ſervitio. Neque voluntarius modò, ſed & ipſa ἑκουσιότης, *Lubentia*, in abſtracto; imo *lubentiæ* in plurali, excellentiſſima lubentia, quæ cuncta ad emphaſin valent. Et talis eſt ביום חילך *in die ſtrenuitatis tuæ*, quo Spiritus tuus generoſus eos invadens, ad magnanimum aliquid & ſtrenuum facinus peragendum impellit. Tunc prodeunt בהדרי קדש *in ornamentis Sanctitatis*, quibus Diabolo terrori, Deo & Angelis oblectamento, ſibi invicem ædificationi ſint.

& 2 Cor. 5. 9. LXII. Non carent hi ſtrenui Chriſti milites ſua φιλοτιμίᾳ, quam Paulus deſcribit 2 *Cor.* 5: 9 Διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι. *Propterea enixo ſtudio, & quaſi ambitioſè contendimus, ut grati ipſi ſimus.* Deus nunquam non ſe ipſum contemplatur cum ſummâ ſui complacentiâ; præcipuè virtutibus ſuis delectatur, &, quæ ipſarum decus eſt, Sanctitate. Hujus quando deformationem aliquam in creaturis videt, ſubſiſtit ibi, paſcit oculos ſuos tam jucundo ſpectaculo, & verbis factiſque declarat, nihil ſibi gratius accidere poſſe. Et hæc eſt ſancta fidelium ambitio, ita ſe in univerſo vitæ inſtituto gerere, ita diſpoſitum habere animum, ut in utroque Deo placeant. Pravam olim ambitionem parentibus noſtris inſevit Satanas, ut viâ aviâ ad ſimilitudinem Dei contenderent, ea attentando, quæ interdicta ipſis erant. Sed Cœleſtis Spiritus generoſioris φιλοτιμίας Auctor eſt, eo hominem impellens, ut ſeſe in animæ ſuæ habitibus, & vitæ ſuæ actionibus, ad exemplar Dei conformans, aliquid in terrâ videndum Deo exhibere queat, in quo ceu vivâ ſui imagine ſe oblectet. Quâ Sanctâ ambitione nihil dari poteſt magnificentius.

Cur Sancti comparentur equis. LXIII. Memorabile eſt, quod dicitur *Cant.* 1: 9. *Equitio juncto curribus Pharaonis comparo te, amica mea.* Ad cujus loci intelligentiam elucidandum eſt. 1. cur *Equo* comparetur Eccleſia. 2. cur *Equo Ægyptio.* 3. cur *Equo juncto curribus Regis.* Quoad primum. 1 Equus facilè ſe duci, & non calcaribus duntaxat & freno, ſed & virgulâ regi patitur. Ita Maſſæſylos & Lybes ſcribit *Strabo Lib.* 17 equis uti ὀξέσι καὶ εὐπειθέσιν, ὡς ἀπὸ ῥαβδίου οἰακίζεσθαι, *velocibus & docilibus, ita ut ſolâ virgulâ gubernentur.* Hinc *Martialis Lib.* 9. *Epigr.* 23. *Et Maſſylæum virga gubernet equum.* Quamobrem Hebraicum סוס ad verbum Arabibus uſitatum quod *moderari*, & *regere* ſignificat, Doctiſſimus *Bochartus* refert, *Hierozoici Lib.* 2.

Cap.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Cap. 6. Confer ſodes, quæ de Equorum ingenio, Fide, Pietate, congeſſit *Lipſius Centur. 3. ad Belgas Epiſtolâ. 56.* Tales etiam pii ſunt. Nam quum propriæ renunciaverint voluntati, ad minimum Dei juſſum dociles ductileſque ſe præſtant, dicentes, Loquere modò, Domine, nam audit ſervus tuus. 2. Equus Robuſtus admodum eſt: inde Hebræis אביר *Potens* dicitur *Jer.* 8: 16. & 47: 3. Unde Epirum, Equis celebrem, nomen ſuum ſortitam eſſe, quaſi dicas terram אבירים fortium equorum, ſagaciter Vir Doctiſſimus conjectat. Ita pii quoque *eunt in omnimodâ fortitudine Domini Dei Pſ.* 71: 16 *Omnia valent per eum, qui illis corroborat, Chriſtum, Phil.* 4: 13. Eaque faciunt in ſuperando mundo ac debellando peccato, quæ cæterorum hominum valentiam longè excedunt. 3. Equus Generoſum eſt animal, & ut fortitudinis bellicæ emblema illuſtri encomio ab ipſo Deo exornatur, *Job.* 39: 22. &c. Cujus loci luculentiſſimam explicationem mox laudatus, ſed omni laude ſuperior, *Bochartus* nobis dedit *Libro citato, Cap.* 8. Et certè Heroicum quippiam piis ineſt, quod, quotieſcunque Chriſti, & ſalutis ac pietatis negotium agitur, iis ſe prodit indiciis, quæ in ſtuporem dare aſpectantes potuére. Et emeriti ſenes, & imberbes pueri, & imbelles puellæ tam fortiter ſæpe pro Chriſto dimicare, tantoque animo diriſſimas quaſque mortes pro pietate obire viſi ſunt, ut majorem homine Spiritum agitare eos conſtaret. Fueruntque ſimiles *potentibus, conculcantibus lutum platearum in bello, quum præliabantur, quia Jehova cum ipſis erat, & pudefecerunt eos, qui inſidebant equis. Zach.* 10: 5.

LXIV. Porro celebris olim *Ægyptus* equis ſuis fuit, quorum frequens in Scripturâ mentio eſt. 2 *Reg.* 18: 24 *Jeſ.* 31: 1. Quin ipſa Lex Judææ Reges vetat equorum numerum nimis multiplicare, ne eâ occaſione, populum reducant in Ægyptum *Deut.* 17: 16. Salomo tamen equos inde ſuos plurimum habebat. 1 *Reg.* 10: 28, 29. 2 *Chr.* 9: 28. Unde colligere eſt, eximios eos præ cæteris fuiſſe. Talibus autem equis Ægyptiacis Eccleſia comparatur ad indicandam generoſitatis ſuæ præcellentiam. Ejus enim Symbolum Ægyptius Equus erat, quem in inſignibus Leoni eos prætuliſſe *Clemens* Auctor eſt *Stromat. Lib.* 5. *p.* 567. Quippe ἀλκῆς μὲν ϗ ῥώμης σύμβολον αὐτοῖς ὁ λέων; ἀνδρείας δ' ϗ παῤῥησίας ὁ ἵππος. *Roboris quidem & virium Leo ipſis Symbolum erat; Fortitudinis autem & Audaciæ Equus.*

& quidem Ægyptiis:

LXV. Neque hoc tantum, ſed & *Equis curulibus Regis* Pharaonis, qui ſine dublo non niſi præſtantiſſimos, & ex univerſo regno ſuo ſelectos habuit. Nam quemadmodum currus Regius eminebat, ita & equos Regios cæteris omnibus præſtitiſſe quis ambigat? Omnia ad exaggerandam Chriſtianæ pietatis generoſitatem comparata ſunt.

quin imò curulibus Regis.

LXVI. Imò ne hic quidem ſubſiſtit Deus. Quaſi juſto minus eſſet electos ſuos equitio Curuli Pharaonis comparare, policetur ſe eos diſpoſiturum כסוס הודו *ſicut Equum* MAJESTATIS SUÆ *in prælio. Zach.* 10: 3.

denique equi Divinæ Majeſtatis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

10: 3. Quo nihil dici potuit auguſtius. Homo Sanctus revera eſt Equus diſpoſitus ad prælium Jehovæ, & Equus ſummi imperatoris, Divinæ Majeſtatis, qui propter fortitudinem generoſitatemque ſuam ab ipſo dignus eſt inſideri Cœlorum Rege. Quapropter etiam is, qui in veſte ac femore ſuo ſcriptum habebat nomen, *Rex Regum & Dominus Dominantium*, viſus eſt Johanni inſidens *Equo Albo. Ap.* 19: 11. quo denotantur Veritatis candidi Profeſſores, & Sanctitatis ſinceri Sectatores, quibus pugnat Jeſus, & in quibus requieſcit ac glorificatur.

LXVII. Hæc autem Virtutum Chriſtianarum præcellentia ut evidentius pateſcat, tria diſtinctè conſideranda ſunt; Earum. 1. *Origo.* 2. *Norma.* 3. *Finis.* in quibus τὸ περισσὸν earum ſupra hominum non Sanctificatorum virtutes conſiſtit.

Quum Virtutes Gentilium originem ſuam habeant ex naturâ, excitatâ auxilio communis Providentiæ.

LXVIII. Quod *Originem* attinet, Virtutes Gentilium, & opera inde procedentia, ortum habent ex Reliquiis quibusdam imaginis Dei, quæ poſt lapſum quoque in homine reſiduæ ſunt, quales ſunt inſitæ notiones, & qualiscunque honeſti amor, & naturalis conſcientiæ ſtimuli; quibus acceſſére in nonnullis ſollicita educatio, & Studium Philoſophiæ; nec non ſpeciales quidam Communis Providentiæ Divinæ actus, comprimentes, coercentes, refrenantes corruptionem innatam, & contra excitantes eos ad πρᾶξιν vitæ longè honeſtioris eâ, quam communis plebs degebat. Adeo ut virtutes illæ præſtantiorem originem non habuerint quàm *Naturam*, excitatam Communis Providentiæ auxilio. *Rom.* 2: 14. 15. *Gentes naturâ, quæ Legis ſunt, faciunt. Et oſtendunt opus Legis Scriptum eſſe in cordibus ſuis.*

Virtutes Chriſtianæ oriantur.
2 Ex Spiritu Gratiæ.

LXIX. Sed praxis Sanctitatis Chriſtianæ ortum habet 1. Ex *Spiritu Gratiæ*, quem electis ſuis meritus eſt & donat Jeſus, *quem mundum non poteſt recipere, quia non conſpicit eum, nec novit eum. Joh.* 14: 17. qui, quum ſit Spiritus Chriſti, eosdem etiam motus, & animi inclinationes in electis excitat, quæ in Chriſto ſunt, totamque vitam Chriſti in ipſis fingit ac format: ſic ut non agant propriâ ſuâ virtute, neque ex innato vitæ naturalis principio, ſed ex *ſupernaturali gratiâ*, & virtute Jeſu. 1 *Cor.* 15: 10. *Non ego, ſed gratia Dei, quæ mecum eſt*: & *Heb.* 12: 28. *Retineamus* GRATIAM, δι' ἧς εὐαρέστως λατρεύωμεν τῷ Θεῷ, *per quam Deum ita colamus, ut ei grati ſimus.*

2. Ex Fide

LXX. 2. Ex *Fide*, ſine quâ ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι, *impoſſibile eſt placere, ſive grata facere Deo. Heb.* 2: 6. Εὐαρεστῆσαι enim hic eſt ambulare coram Deo, ut ex verſu antecedente patet, ubi dicit Apoſtolus, Enochum ante tranſlationem ſuam teſtimonium habuiſſe, quod placuerit Deo. Quibus verbis reſpicit indubiè ad id, quod extat *Geneſ.* 5: 24. *Et ambulavit Enoch cum Deo, & non erat, quia abſtulit eum Deus.* Nam ambulare cum Deo LXX. paſſim vertunt εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ: qui etiam alicubi τὸ שרת *miniſtrare* per hoc verbum explicant. Eorum phraſin Apoſtolus hic imitatur: quemadmodum & *Tit.* 2: 9. Ubi ſervos jubet ἐν πᾶσιν εὐαρέστους εἶναι,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

εἶναι, hoc eſt, id agere, ut in omnibus faciant ea, quæ grata Domini ſunt.

Sine quâ nihil boni præſtari poteſt.

LXXI. Fides autem, ſine quâ nihil, quod Deo gratum ſit, agitur, eſt ea virtus, quæ vitæ Spiritualis initium eſt, ſive primum Spiritus Sancti nos Chriſto unientis opus. Sine eâ nihil ab homine boni poſſe peragi variis demonſtratur modis. 1. Quum Fides omnem meritorum Chriſti efficaciam apprehendat ſibique applicet, virtutem habet *corda purificandi Act.* 15: 9. Quandiu autem fons ille cordis impurus eſt, nihil mundi ex eo ſcaturire poteſt. *Nam pollutis & infidelibus nihil eſt purum:* ne cibus quidem: *ſed polluta eſt eorum & mens & conſcientia. Tit.* 1: 15. Contra *finis mandati eſt Caritas, ex puro corde, conſcientiâ bonâ & fide non ſimulatâ.* 1 *Tim.* 1: 5. 2. Per Fidem juſtificamur, atque ita in gratiam redimus cum Deo. Neceſſe eſt autem perſonas peccatorum antea Deo gratas eſſe in Chriſto, priusquam opera ipſorum grata illi eſſe queant. Nam quî placeat Deo opus illius, qui ipſe Deo horrori & execrationi eſt? *Prius* Deum *Abelem* reſpexit, *tum oblationem* ejus. *Gen.* 4: 4. *Auguſt. Lib.* 4. *contra Julianum Cap.* 3. *Abſit, ut ſit in aliquo vera virtus, niſi fuerit juſtus. Abſit autem, ut ſit juſtus verè, niſi vivat ex fide. Juſtus enim ex fide vivet.* 3. Fieri non poteſt, ut quis Deum verè diligat, & ex amore grata illi facere ſtudeat, niſi eum talem cognoſcat, qualem ſe exhibet in Mediatore Chriſto. Deum autem in Chriſto contemplari proprium fidei opus eſt; atque ita *fides efficax eſt per Caritatem. Gal.* 5: 6. 4. Fides uti primùm nos unit Chriſto, ita continuò ex Chriſto Spirituali Suctione & Attractione virtutem, efficacitatem & vitam trahit, quâ ſanctè operemur. *Vitam meam vivo per fidem Filii Dei. Gal.* 2: 20.

Cui adeſſe debet certa animi perſuaſio, id, quod facimus, bonum vel ſaltem licitum eſſe.

LXXII. Verùm præter communem illam fidem, quæ totius vitæ Spiritualis fons eſt, ad actionum noſtrarum bonitatem alia ſpecialior fides requiritur, conſiſtens in certâ animi perſuaſione, opus illud, quod aggredimur, bonum & Sanctum, vel ſaltem licitum, nullibique vetitum eſſe. Etenim qui aliquid facit, de quo non ſit certus, id Deo gratum eſſe, is eo ſuo facto oſtendit, non tangi ſe debitâ numinis reverentiâ, neque uti par eſt ſatagere, ne in diſplicentiam & indignationem Dei incurrat. Atque huc puto Apoſtolum ſpectare *Rom.* 14: 23. *Qui verò dubitat*, id eſt, qui non perſuaſus eſt in conſcientiâ, licere ſibi quibuslibet cibis veſci, *ſi ederit condemnatus eſt*, hoc eſt, judicatur malè agere, *quoniam non edit ex fide: quicquid verò ex fide non eſt, peccatum eſt.* Id enim hic urget Apoſtolus, quod verſu 5. jecerat, *Unusquisque in animo ſuo plenè certus eſto.*

3. Ex amore Dei.

LXXIII. 3. Sanctitatis Chriſtianæ Praxis ex *amore Dei* ſcaturit, & conſiſtit in illâ φιλοτιμια id, quod Deo gratum eſt, faciendi, quam ſupra laudavimus ex 2 *Cor.* 5: 9. Atque hac in re Chriſtiana Sanctitas cuncta omnium nationum honeſtè facta ſuperat, cum quibus præclarè admodum agebatur, ſi ex virtutis illius, quam cognoſcebant, amore procederent,

derent, qui quum non ad Deum ipſum adſcenderet, ſed in re creatâ, eâque defectuoſâ admodum, qualis eorum virtus erat, terminaretur, non erat Sancta Caritas, ſed vitioſa Cupiditas, quæ in obliquo ad ipſum hominem reſpectu malè deſinit.

Gentiles non niſi ex amore proprio operatos eſſe, eleganter demonſtrat Janſenius.

LXXIV. Accuratè & prolixè hæc ediſſeruit *Janſenius Lib.* 4 *de ſtatu Naturæ Lapſæ, Cap.* 11. & ſequentibus: ubi in hæc verba fatur. *Hoc ergo proprium Philoſophicæ virtutis, quando erat etiam defæcatiſſima, fuit malum, quod virtutis quâdam celſitudine ruinoſâ delectati, illam ideo expeterent, ut in oculis ſuis excellerent, ſeſe oblectarent, ſibi placerent, qui per illam Deo, ſeu, ut Auguſtinus loquitur, veritati, placere debuiſſent. Quod ſibi placendi malum ita arctè adhæret iis, qui neque Deo neque hominibus placere deſiderant, ut fieri omnino non poſſit, quin in illud incidant.* Quibus mox ſubjungit, *qui non levat oculos ſuos ad Deum, ut ei de pulcritudine virtutis placeat, ſed ipſam unicè, velut finem boni, pulcherrimam celſiſſimamque miratur, impoſſibile eſt, ut eam vel appetens non inde ſibi placeat, vel non inde ſibi placere volens appetat. Quum neceſſarium omnino ſit, ut aliquâ re mens humana delectetur, quo quæſo alio oblectari poteſt mens aliena a Deo, cæteraſque viliores contemnens creaturas, ut ſupponimus, quàm illo, quod in rebus creatis præſtantiſſimum credit? Hoc autem eſt mens ipſa virtute jam decorata, quem ipſius ornatum omnium pulcherrimum arbitratur. Sibi ipſi ergo neceſſariò de virtute placet, qui per eam Deo vel aliis hominibus placere non cupit* Quæ ſana ſunt & ſolida.

Quomodo Amor Dei in Sanctis operetur.

LXXV. Profundiorem ergo melioremque ſcaturiginem Chriſtiana virtus habet, quàm qualemcunque honeſti amorem, & in propriis actionibus ſuis complacentiam. Sed fides Deum animæ repræſentans ut infinitè Bonum, & Conſummatè Sanctum, & boni operis Liberaliſſimum Remuneratorem, nec non Leges ipſius ut æquitatis & juſtitiæ plenas, facit, ut anima amore Optimi Numinis & æquiſſimarum Legum ipſius exardeſcat, & nihil prius, nihil antiquius habeat, quàm ad illas leges ſe conformando, ipſi in Sanctitate pro ſuo modulo ſimilem eſſe, & in ſimilitudine iſtâ placere: ut Deus quaſi extra ſe ipſum & de cœlo proſpiciens, in terrâ quoque reperiat, in quo ſe ut ſui Ectypo oblectet. Quæ ſumma animæ ſanctæ voluptas eſt. Adeo ut virtutem non propter illam ſolam diligat, ſed propter Deum, cujus imago eſt. & cui in virtutis exercitio placet. Ex hac adverſus Deum caritate veræ Sanctitatis praxis naſcitur.

Eximij Clementis loci.

LXXVI. Non poſſum, quin eximium *Clementis Alexandrini* locum in hunc ſenſum adſcribam, qui *Strom. Lib.* 5. *p* 532. virum ſanctum ita depingit. Ὁ δὲ ψιλῇ κλήσει, καθ᾽ ὃ κέκληται, ὑπακούων, οὔτε διὰ φόβον, οὔτε δι᾽ ἡδονὰς ἐπὶ τὴν γνῶσιν ἵεται. Οὐ γὰρ περισκέπτεται εἴ τι λυσιτελὲς ἔξωθεν ἕπεται κέρδος ἢ ἀπόλαυσις αὐτῷ· ἀγάπῃ δὲ τοῦ ὄντως ὄντος ἐρασθεὶς ἑλκόμενος καὶ πρὸς τὸ δέον ἀγόμενος, θεοσεβεῖ. ὅθεν, οὐδ᾽ εἰ καθ᾽ ὑπόθεσιν ἐξουσίαν λάβοι παρὰ τοῦ θεοῦ πράττειν τὰ ἀπηγορευμένα, ἀτιμώρητος τε ὤν, οὐδ᾽ εἰ μισθὸν τὰ μακάρων ἀγαθὰ λήψεσθαι ἐπὶ τοῖς δὲ

ἐπαγ-

ἐπαγγελίαν προσλαβοῦσι· ἀλλ' εἰ καὶ λήσεσθαι τὸν θεὸν ἐφ' οἷς πράττει πιθείη ὅπερ ἀδύνατον πρᾶξαι παρὰ τὸν λόγον τὸν ὀρθὸν ἐθελήσαι ποτ' ἂν, καὶ ὄντως καλὸν καὶ αἱρετὸν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ ταύτῃ ἀγαπητὸν εἶναι ἅπαξ ἑλόμενος. *Qui nudæ vocationi, quatenus vocatus eſt, obedit, is neque propter timorem, neque porpter voluptatem tendit ad cognitionem. Non enim conſiderat, an aliquid utile lucrum, vel delectatio aliqua extrinſecus conſequatur, ſed tractus amore ejus, quod revera eſt amabile, eoque ad officium actus, pius Dei cultor eſt. Unde nec, ſi fingamus poteſtatem ſibi a Deo factam eſſe agendi ea, quæ prohibita ſunt, citra ullam pœnam: neque ſi propterea beatorum bona accepturum eſſe promiſſum ei fuerit: ſed nec ſi perſuaſum habuerit, fore ut Deum lateant ea, quæ gerit (quod quidem fieri non poteſt) in animum unquam inducturus eſt, ut aliquid agat præter r ectam rationem, quum id, quod eſt verè honeſtum & ex ſe ipſo eligendum, & eâ ratione expetendum amandumque, ſemel elegerit.* Quo quid dici potuit ſublimius;

LXXVII. Virum Sanctum ex *Caritate* omnia ſua agere vult. Ἀγάπην οὖν ἀσκεῖν τὸν τέλειον χρή, κἀνθένδε ἐπὶ τὴν θείαν φιλίαν σπεύδειν, δι' ἀγάπην ἐκτελοῦντα τὰς ἐντολάς. *Oportet igitur eum, qui perfectus eſt, caritatem exercere, & hinc ad Diviam tendere amicitiam, per Caritatem exequendo mandata.* Hæc autem Caritas pro objecto ipſam virtutem habet, & eam nudam quidem: non celebritatem nominis, non aliud qualecunque commodum. Sic ut μήτε διὰ δόξαν ἔτι, ἢ, ὥς φασιν οἱ φιλόσοφοι, τὴν εὔκλειαν, μήτε διὰ μισθόν, εἴτε παρὰ ἀνθρώπων, εἴτε ἐκ θεοῦ, κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ κυρίου τὸν βίον ἐκτελοίη; *neque propter gloriam amplius, aut ut Philoſophi dicunt* εὐκλείαν, *neque propter mercedem, ſive ab hominibus, ſive a Deo, ſecundum imaginem & ſimilitudinem Domini, vitam peragat.* Porro id, quod virtutem amabilem ipſi facit, non eſt Philoſophica illa cum rectâ ratione convenientia; ſed quod in eâ ſimilitudinem Dei cernat, quâ nihil fingi poteſt amabilius Ita enim deſcribit illud, quod ὄντως καλὸν *verè bonum*, ὄντως ἐραστὸν *verè deſiderabile* vocat, dicens καλὸν εἶναι τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἐξομοίωσιν ἀπαθῆ καὶ ἐνάρετον γενέσθαι. *Bonum eſſe per Dei aſſimilationem impatibilem fieri & virtute præditum.*

Eodem Lib. 5. p. 511.

p. 529.

ibi p. 529.

p. 533.

LXXVIII. Non tamen hæc ita ſunt intelligenda, quaſi nullam noſtri commodi rationem in Sanctitatis exercitio habere liceat, & omnis noſtri ipſius amor hic planè exulare debeat. Non licet tantum, ſed & juſſi ſumns nos ipſos amare. Neque ad amorem proximi tenemur, ſi non ad amorem noſtri. Et hæc non ſcripta, ſed nara Lex eſt, quam non aliunde didicimus, ſed ex naturâ ipſâ hauſimus: *Nullus unquam ſuam ipſius carnem odio habet, imò enutrit ac fovet eam. Eph. 5:29.* Hoc quoque noſtri amore Sanctitatis ſtudium accendi in nobis fas eſt. Ipſe Deus iſto illicio ſuos invitat, promittens, *non vanum fore ipſorum laborem in Domino. 1 Cor. 15:58.* Et quò, quæſo, ſpectant omnes illæ promiſſiones, quibus ſua nobis mandata commendavit, niſi ut earum deſiderio incitati alacrius ipſi obediremus? Bona promiſſa non amare, eſt bonitatem promittentis Dei contemnere. Illorum amore non incitari ad

Non tamen illicitum eſt noſtri quoque commodi rationem in Sanctitatis exercitio habere.

pieta-

pietatem, eſt iis aliò abuti, quàm quò a Deo ſunt propoſita. David ipſe fatebatur, præcepta Dei eo quoque nomine *deſideratiſſima eſſe præ auro, & quidem auro purgatiſſimo quàm plurimo, ac dulciora melle, ac quidem acœto melle*, quia *in obſervatione eorum eſt emolumentum magnum*. Pſ. 19: 11 12. Et Moſis fides propterea laudatur, quòd *intueretur in præmii retributionem*. Heb. 11: 26. Imò in omnibus ad Deum accedentibus ea fides ut neceſſaria exigitur, quâ credant, Deum *præmia largiri iis, qui ipſum requirunt*. ibi. ℣. 6.

Sed ſubordinate ad Deum.

LXXIX Verùm hic quoque amor noſtri ex amore Dei ſcaturire, ei ſubordinari, & ad ipſum referri debet. Non licet nobis Deum amare noſtri cauſſâ, ſic ut nos ipſos ut finem conſideremus, Deum ut medium, cujus fruitione redderemur beati. Sed quoniam nos res Dei ſumus, quem ante omnia debemus amare, ideo etiam nos ipſos diligere tenemur, cum illo ad Deum reſpectu. Bonum noſtrum idcirco quærendum eſt, ut in eo ſuavitatem guſtemus Domini, & ut peculium Dei tantò reddatur auctius meliuſque. Ita Oceano illo Divini amoris noſtri amor tandem abſorbetur. Quâ de re mox quoque aliquid monendum erit.

Normam virtutum ſuarum Philoſophi ſtatuerunt. Naturam, Rationem, & præſtantium Virorum Exempla.

LXXX. Nunc Sanctitatis *normam* conſideremus. Eam Philoſophi ſtatuerunt *Naturam* Hominis, *Rationem* Rectam, & præſtantium Virorum *Exempla*: pauci Præceptorum Dei meminerunt, & Exempli, quod nobis ipſe dat, atque id quidem admodum tenuiter. De Naturâ Hominis ita Marcus Imperator. *Lib.* 8. §. 2. τ' εὖ ζῆν ποῦ οὖν ἐστίν; ἐν τῷ ποιεῖν ἃ ἐπιζητεῖ ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις. *Vita bona, beataque in quo conſiſtit? In eis faciendis, quæ exigit Natura Humana. Rationem Rectam* ubique crepant. De Præſtantium Virorum *Exemplis* vide *Senecam. Epiſt.* 6. & 11. & 25.

Epictetus addit, Præcepta Dei.

LXXXI De *Dei præceptis* ſublimiora aliquanto *Epictetus* habet, quàm expectari a Gentili poſſent. Apud *Arrianum Lib.* 3. *Cap.* 24. non procul a fine, proteſtatur, coram Deo ſe victurum & moriturum ὡς σὺ ἠθέλησας, inquit, ὡς ἐλεύθερος, ὡς ὑπηρέτης σός; ὡς ᾐσθημένος σου τῶν προσταγμάτων καὶ ἀπαγορευμάτων. *Quemadmodum tu voluiſti: ut liber, ut miniſter tuus, mandatorum tuorum intelligens, & interdictorum.* Poſt aliqua. Οὐχὶ δ' ὅλος πρὸς τὸν θεὸν τέταμαι, καὶ τὰς ἐκείνου ἐντολὰς καὶ τὰ προστάγματα; *Nonne totus ad Deum tendo, & ipſius præcepta ac mandata?* Et *Lib.* 4. *Cap.* 7. ἠλευθέρωμαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἔγνωκα αὐτοῦ τὰς ἐντολάς. *Libertate ſum donatus a Deo: novi ejus mandata.* Et *eodem libro, Cap.* 3. ἐλεύθερος γάρ εἰμι, καὶ φίλος τοῦ θεοῦ, ἵν' ἑκὼν πείθωμαι αὐτῷ. *Liber enim ſum, & amicus Dei, ut ultro ei paream.* Paulo *poſt.* Διὰ τοῦτο οὐδὲν δύναμαι παραβῆναι τῶν ἐντολῶν. *Propterea nullum ejus mandatum negligere poſſum.* Et denique, ταῦτα τὰ διατάγματα τούτων ἐξηγητὴν δεῖ γενέσθαι, τούτοις ὑποτεταγμένον; οὐ τοῖς Μασουρίου καὶ Κασσίου. *Hæc ſunt edicta, horum interpretem eſſe decet, his parere, non Maſſurii & Caſſii præceptis.*

Alii etiam, Dei Exemplum.

LXXXII. Nonnunquam etiam de *imitatione Dei* locuti ſunt, & ſimilitudine cum illo. *Seneca de Benefic. Lib.* 7. *Cap.* 31. *Imitemur Deos,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Marc. Antoni. Lib. 5. §. 27. συζῆν θεοῖς. *Vivendum eſt cum Diis.* & *Lib.* 2 §. 5. θεουδῆ βιώσαι βίον. *Deo ſimilem vitam vivere. Clemens Strom. Lib.* 2. Πλάτων δε ὁ φιλόσοφος εὐδαιμονίας τέλος τιθέμενος ὁμοίωσιν θεῷ φησιν αὐτὸ εἶναι, κατὰ τὸ δυνατόν. *Plato autem Philoſophus beatudinis finem ponens, dicit eam eſſe aſſimilationem Deo; quantum quidem ejus fieri poteſt.* Vide *ſupra Cap.* 5. §. 2. *Pag.* 403.

LXXXIII. Hæc magnificè ſatis dicuntur, ſed tamen quum alias Dei Leges ignorarent præter eas, quas Natura dictat, & quæ Conſcientiæ inſcriptæ ſunt, quæ non niſi generatim, confuſe & imperfectè ad modum Sanctitatis officia præſcribunt: quum etiam verus Deus in virtutibus ſuis ipſis fuerit ἄγνωςος, neque unquam eum contemplati ſint in ſanctuario; ea, quam virtutum ſuarum normam habuere, admodum defectuoſa fuit.

Quæ tamen omnia admodum defectuoſa ſunt.

LXXXIV. Chriſtiana autem Sanctitas normam longè præcellentiorem habet; ſive *Præcepta* ſive *Exempla* ſpectes. Præcepta illius ex perfectiſſimâ Dei Lege petita ſunt; non illa modò, cujus rudera, & quaſi fugientis imaginis tenues umbræ in conſcientiâ hominis naturalis ſuperſtitant; ſed & illa, quam tantâ Cœleſtis gloriæ magnificentiâ, in frequentiſſimâ populi ſui panegyri olim publicavit Deus, quam ſuis ipſe digitis tabulis lapideis inſculpſit, quam Prophetarum & θεοδιδάκτων virorum luculentiſſimis commentariis auxit, quamque ſecretâ Spiritus ſui efficacitate electorum inſcribit animis: quæ non modò Sanctiſſimæ ſuæ voluntatis, ſed & naturæ & virtutum ſuarum, in quantum imitabiles homini ſunt, accuratiſſima expreſſio eſt: neque ſolùm externas actiones, & dicta aliis audienda componit & ordinat; ſed & in penetralibus ſuis hominem ſequitur, intima cordis regit, imaſque vitiorum fibras, uſque ad primo-primos naſcentis concupiſcentiæ motus, evellit; quæ denique hominem ad perfectionem Deo dignam extollit.

Chriſtianæ ſanctitatis norma eſt 1. Perfectiſſima Dei Lex,

LXXXV. Hæc eſt illa Lex, quam Iſraëli in depoſitum dedit Deus: *Pſ.* 147: 19. quâ eum יגדיל ויאדיר *magnum & glorioſum fecit*, *Jeſ.* 42: 21. ut ad ſtuporem uſque reliquis gentibus præſtaret. *Deut.* 4: 6. 7. in quâ ſunt רבים μεγαλεῖα, *ampliſſima documenta*, *Hoſ.* 8: 12. cujus præſtantiam, nec præſtantiam tantum, ſed & exactiſſimam perfectionem, magnificè deprædicavit Pſaltes, *Pſ.* 19: 8. &c. & perfectionem quidem tantam, ut in eâ terminos non invenerit, quos in cæteris animadvertit perfectionibus. *Pſ.* 119: 96. Et ſanè quò quis attentiore animo profundæ Legis hujus meditationi ſe immergit, eò accuratius intelliget, nondum ſeſe plenam ſanctitatis iſtius ideam animo ſuo concepiſſe. Omnia paucis dixit, totamque legis ſummam comprehendit, D. Jeſus, inclamans ſuis (ſed quis vim iſtorum verborum aſſequatur?) *Eſtote perfecti, ſicut Pater veſter, qui in cœlis eſt, perfectus eſt. Mat.* 5: 48.

LXXXVI. Præter Sanctiſſimas has Leges, auguſta virtutum, quæ imitetur, *Exempla* fidelis habet; eaque non unius generis, neque ordinis. Primò hic *Sancti* occurrunt, *qui in terrâ ſunt, & glorioſi illi, in quibus*

2. Præſtantiſſima Exempla 1. Sanctorum

rum, qui in terrâ ſunt.

quibus omnis ipſius Domini voluptas eſt. Pſ. 16: 3. Non eſt quod Socratem aliquem, vel Zeonem, vel Catonem, aut Lælium, quos hoc fine Seneca commendat, ob oculos nobis ponamus. Habemus viros generoſiore Dei Spiritu agitatos, Patriarchas, Prophetas, Apoſtolos, ſimileſque in utroque ſexu Heroas, quos ſuo commercio, elogio, commendatione ipſe dignatus eſt Deus, quorum vitæ inſtitutum Sacratiſſimis Religionis noſtræ voluminibus graphicè deſcribi curavit, quorumque tanta eſt abundantia, ut *nubem teſtium* Paulus memoraverit, quorum exemplo ad conſtanter decurrendum pietatis ſtadium excitemur. *Heb.* 12: 1. Hi nobis ad imitationem propoſiti ſunt. 1 *Cor.* 4: 16. & 11: 2. *Phil.* 3: 17. *Jac.* 4: 10. *Heb.* 13: 7.

In quorum tamen imitatione requiritur prudentia.

LXXXVII. Cæterum quum excellentiſſimi quique Sanctorum in terrâ ſuos etiam habuerint nævos, prudentiâ hic opus eſt, ut ea ſolum ipſorum facta imitemur, quæ ad normam Divinæ Legis examuſſitata ſunt; ubi deſcivére a lineâ, eorum commonefacti errore diſcamus ὀρθοποδεῖν. Hoc fine Salomonis exemplum ſapienter Nehemias urget, *Cap.* 13: 26. Neque fine inſigni utilitate Sanctorum Dei virorum deviationes in Sacris Literis memoratæ ſunt. Nuſquam turpiores apparent maculæ, quàm quando in facie cæteroquin pulcherrimâ, vel veſte nitidiſſimâ, conſpiciuntur. Expedit autem, ut turpitudinem peccati probè cognitam habeamus. Diſcimus quoque ex iis humiliter de nobis ſentire, a Dei gratiâ dependére, ad nos ipſos ἀκριβεστέρως attendere, ne fortè in eadem vel graviora prolabamur crimina. *Gal.* 6: 1.

2 Sanctorum cælicolarum.

LXXXVIII. Noluit tamen Dominus noſter, perfectis exemplis nos deſtitutos eſſe, ideoque meditationes ſuorum ad Cœli incolas extollit, Choros Angelorum, & ſpiritus juſtorum conſummatorum, quorum in Oratione etiam quotidianâ πολίτειαν commendat, SICUT ET IN COELO. Hi candidiſſimâ luce perfuſi, & puriſſimâ Caritate flagrantes, & faciem Dei contemplantes jugiter, & ad illius exemplar planè conformati, nunquam non Creatoris ſui decantant laudes, illiuſque juſſa incredibili alacritate ex q untur. *Jeſ.* 6: 2. 3. *Pſ.* 103: 20. *Ap.* 4: 8. 9. 10. 11. Hoc de iis facræ teſtantur literæ. Hoc non credit ſolùm, ſed & videt fides, quæ Lynceis inſtructa oculis intra cœleſtis adyti velum penetrat, & quaſi cœlicolarum miſta Choris ea conſummatiſſimæ ſanctitatis exercitia cernit, quorum amore fieri non poteſt, quin anima fidelis inflammetur.

3. Chriſti Domini.

LXXXIX. Verumtamen quum deſiderabile admodum ſit perfectæ Sanctitatis exemplar in terrâ quoque habere; ne hoc quidem deeſſe nobis Deus ſivit: Filium ſuum Jeſum cœlitus mittens, qui omnium, ſine exceptione, virtutum nitidiſſimum nobis exemplar reliquit, *ut in veſtigiis ipſius ambularemus.* 1 *Pet.* 2: 21. Pars fuit Prophetici muneris, quo functus eſt Jeſus, non ſermone ſolùm docere ſed & vitæ exemplo; atque ita & ore & opere dicere, *Diſcite a me. Mat.* 11: 29. Hujus imitatio frequenter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quenter ab Apoſtolis commendata eſt. 1 *Cor.* 11: 1. 1 *Theſ.* 1: 6. 1 *Joh.* 2: 6.

Aliud eſt μίμησις aliud ἀκολούθησις Christi.

XC. Pulcrè a Viro Docto obſervatum eſt, diſtinguendum eſſe inter imitationem, vel μίμησιν, a quâ μιμηταὶ imitatores Chriſti dicuntur: 1 Cor. 11: 1. & inter ἀκολούθησιν ſive obſequium, quo jubemur Chriſtum ſequi. ἀκολουθείτω μοι. *Mat.* 16: 24. & ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου *Mat.* 10: 38. Prius enim notat conformationem ad exemplar: poſterius obſequium ſervorum, euntium poſt Dominos. Quæ a vernaculè ſcribentibus plerumque ſunt confuſa, quum confundenda non ſint.

Qui imitandus eſt, quatenus homo ſanctus fuit.

XCI. Porro quum, in triplici σχέσει conſiderari Chriſtum debere, ſæpius jam inculcaverimus, quà *Hominem*, quà *Mediatorem*, quà *Deum*; inquirendum reſtat, quâ σχέσει nobis in exemplar datus ſit. Et primò quidem dubitandum non eſt, quin in humanâ ſuâ naturâ imaginem Dei, ad quam conditus erat primus Adam, perfectè repræſentans, omneſque virtutes creaturæ rationali debitas ſine ullo defectu poſſidens, & exercens, eatenus nobis quàm accuratiſſimè imitandus ſit. Scilicet hoc poſt protoplaſti fatalem lapſum mundo hactenus defuerat, hominem habere, qui intactus vitiis, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, quaſi viva ſpiranſque Lex, in medio fratrum ſuorum verſaretur. Eum nobis in Chriſto Deus exhibuit. Dulce eſt Sanctitatis Amatori, ejus accuratiſſimam delineationem in ſcriptâ Dei Lege contemplari. Sed delineatio iſta quid, niſi pictura, eſt? accurata quidem illa, nativiſque expreſſa coloribus; ſed pictura tamen, ſine carne & ſucco, ſine vitâ & motu. Quantò ergo dulcius, eandem Sanctitatem, quæ in Lege depicta eſt, quaſi vivam & animatam in Chriſto cernere?

Quæ officio ejus Mediatorio ſingularia ſunt, ea imitari nemo poteſt, debetve.

XCI. Quod ad Officium ejus Mediatorium ſpectat, ea quæ illi ſingularia ſunt & priva, ut gratia Mediationis, quâ reconciliamur Deo, & eminens illud faſtigium, quo Chriſtus ſingulariter Propheta, Sacerdos & Rex ſalutatur, in ſummâ quicquid ad διαφορώτερον illud nomen pertinet, quod Chriſto conceſſum præ conſortibus; illud omne nec imitari fas eſt, nec imitatores fingere, qui æmulentur. *Unus eſt Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus.* 1 *Tim.* 2: 5.

Attamen ad Exemplum Chriſti Fideles, Prophetæ, Sacerdotes, & Reges ſunt.

XCIII. Hoc tamen ad exemplum Chriſti, & ex communione unctionis ipſius, Fideles habent, quod Prophetæ, Sacerdotes & Reges ſint. *Joel.* 2: 28. 1 *Pet.* 2: 5. *Apo.* 1: 6. Et conſequenter iis incumbit in Spirituali munerum iſtorum functione ad exemplar ſe Chriſti conformare. In quo tamen tam ingens eſt differitas, ut præter communionem nominis, & tenuem aliquam analogiam, vix ulla convenientia cernatur. Alius enim longè generis Chriſti Prophetia, & Sacerdotium, & Regnum a noſtris eſt.

Et virtutes, quas in obeundis muneribus

XCIV. Sed virtutes illæ, quas in obeundis muneribus ſuis Chriſtus demonſtravit, omnino nobis ad imitationem propoſitæ ſunt. Uti Humilitatis, & Fidelitatis, & Caritatis, & Patientiæ, & Zeli, & Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſuis Criſtus demonſtravit, propoſitæ nobis ſunt in exemplum.

ſtantiæ in univerſâ munerum ſuorum functione affectus: quod non abſque vocatione ſe ingeſſerit: *Heb.* 5:4. 5. quod Fidelis fuerit ei, qui ipſum conſtituerat: *Heb.* 3:2. quod neque commodum, neque lucrum ſuum quæſiverit: *Phil.* 2:4. 5. quod non ſuccubuerit opprobriis & contradictionibus improborum: *Heb.* 12:2. 3. quod Zelus domus Dei ipſum conſumſerit: *Joh.* 2:17. quod in omibus non ſuam ſed Patris ſui gloriam quæſiverit: *Joh.* 8:49. 50. & quæ plura huc pertinent.

Quà Deus, cum Patre & S. S. puriſſimæ Sanctitatis exemplar eſt.

XCV. Denique etiam *quà Deus*, unà cum Patre & Spiritu Sancto, puriſſimæ nobis Sanctitaris Exemplar eſt. *Levit.* 11:44. & 19:2. *Mat.* 5:48. *Eph.* 5:1. 1 *Pet.* 1:15. 16. Sanctitas Jehovæ tantum cæterarum perfectionum ejus ornamentum eſt, ut ſine illâ omnes reliquæ Deo futuræ eſſent indignæ. Hinc dicitur נאדר בקדש, *glorificatus in Sanctitate. Exod.* 15:11. jubemurque ſingulariter *Celebrare memoriam Sanctitatis ejus. Pſ.* 30:5. & 97:12. præeuntibus Seraphinis, qui, poſtquam ter Sanctitatis Divinæ laudem repetiviſſent, addiderunt totam terram gloriæ ipſius plenam eſſe. *Jeſ.* 6:3. Ad hujus Sanctitatis imitationem invitat ſuos Deus. Hanc iis in verbo ſuo contemplandam objecit, ut pulcritudinem ejus admirantes, amore illius accendantur, & ad imaginem iſtam paulatim transfigurentur.

Finis virtutum Chriſtianarum eſt.

XCVI. Tertio loco de fine virtutum Chriſtianarum dicendum eſſe monuimus; qui non poteſt non excellentiſſimus eſſe. Non propterea Sanctitati operam dat verè fidelis, ut gloriam famamque apud homines aucupetur, quod Gentilium fuit ac Phariſæorum vitium, quos *retuliſſe mercedem ſuam* teſtatur Dominus *Mat.* 6:5. Non mercenario ſui amore ad propria vel hujus vel futuræ vitæ commoda ſolùm collimat: quod illi omnes faciunt, qui ſuam conantes ſtabilire juſtitiam, omnia pietatis incentiva removeri clamitant, ubi operum merita exploduntur. Non eam modò animi in ſuo ſibi facto placentis tranquillitatem ſectatur, quam cultoribus ſuis præſtare reverenter habita virtus ſolet. Sublimior longè ſanctiorque piorum eſt intentio: quâ & in *Deum*, & in *ſe ipſos* & *in proximum* feruntur.

1. Dei gloria.

XCVII. Ante omnia *Dei gloriam* quærunt. Hanc amant, hujus amplificationem expetunt, omnique ſuo niſu promovent. *Dicant jugiter, magnificetur Jehova, amantes ſalutis tuæ. Pſ.* 40:17. Huc omnibus ſuis exercitiis tendunt, inoffenſo curſu pergentes, ad diem uſque Chriſti; *repleti fructibus juſtitiæ, qui ſunt per Jeſum Chriſtum, ad gloriam & laudem Dei. Phil.* 1:10. 11. Quorum operum ſcaturigo & principium eſt amor Dei, eorum finis non poteſt non eſſe ejuſdem Dei gloria. Qui enim Deum impenſè amat, id quoque ſupra omnia amat, quod Deo eſt amatiſſimum. Deus autem ita ſuam diligit gloriam, ut ejus gratiâ faciat quodcunque facit: ideo omnia ſunt *ex ipſo*, ut ſint rurſus *ad ipſum*, & *ipſi gloria ſit in ſecula Rom.* 11:36. Hac quoque in parte Deo ſimiles Sancti ſunt, quod in omnibus actionibus ſuis Dei gloriam præ oculis habeant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

beant. *Sive editis, ſive bibitis, ſive quid facitis, omnia in Dei gloriam facite.* 1 *Cor.* 10: 31.

XCVIII. Quæ tamen non ita ſunt intelligenda, quaſi in omnibus & ſingulis, minutiſſimis etiam vitæ noſtræ actionibus, explicitam eam intentionem habere neceſſe ſit, ut Deum per eas glorificemus. Id enim per rerum naturam fieri non poteſt. Verùm id univerſaliter firmum fixumque Filiis Dei eſſe debet: Deo ſe eſſe conſecratos ac dedicatos, nequid poſthac cogitent, loquantur, meditentur, agant, niſi in quo expreſſio quædam virtutum Dei, & manifeſtatio ipſius gloriæ ſit. Sacrum enim non ſine inſigni in eum injuriâ ad profanos uſus applicatur. Sui non ſunt: idcirco hunc ſibi finem ſtatuere, ut unicè ea quærant, quæ expedire ſibi ſecundum carnem arbitrantur, nefas eſto. Sui non ſunt: ergo, quoad licet, obliviſcantur ſe ipſos & omnia ſua. Dei ſunt: illi ergo vivant, & moriantur. Dei ſunt: Cunctis ergo actionibus ipſorum præſideat ejus ſapientia. Dei ſunt: ad illum igitur tanquam ſolum legitimum finem contendant omnes vitæ ipſorum partes. Atque in hac ſincerâ noſtri abnegatione, & traditione Deo, ut firmiter proponamus cum Sancto ad ipſum reſpectu omnia noſtra peragere, conſiſtit, hæc de quâ agimns, Dei glorificatio.

Cui in omnibus promovendæ universali firmoque decreto pii ſe tradunt.

XCIX. Verbi gratiâ, tum quis edit ac bibit ad Dei gloriam, quando ſe indignum confeſſus, qui vitâ hac illiusque commodis fruatur, eam Dei beneficentiam laudat, quæ omnia abunde ipſi largitur, & præcipuè miratur immenſum illum D. Jeſu amorem, qui lautitiis omnibus lubens caruit, & aceto ſe ac felle potari paſſus eſt, ut iis, qui ſui ſunt, in favore numinis pinguia comedere, ac dulcia bibere daretur: quando etiam non tam in creaturis ac donis deliciatur, quàm in ipſo creatore ac datore, ſummâ ſuâ cum voluptate guſtans, quàm ſuavis ſit Dominus: quando vitam ſuam, quæ hiſce mediis prorogatur, facultatesque omnes, quæ ita continuò reſtaurantur, Dei, qui eas dedit & conſervat, miniſterio fideliter impendere, ex animo ſibi proponit: quando denique ex naturalis hujus vitæ jucunditate ad futuræ ac cœleſtis vitæ incredibiles prope delicias meditando adſcendit; easque cogitationibus ac fide prælibans, gratâ mente, canticum amoris Deo occinit, Domine, ſi tanta nobis facis in carcere, quid ages in palatio?

Quid ſit ad Dei gloriam edere ac bibere.

C. Poſt hanc Divini nominis gloriam, licet quoque Viro ſancto ſui ipſius rationem in virtutum ſuarum exercitio habere: atque id intendere. 1. Ut ſuæ ſibi a Deo electionis æternæ, vocationis internæ, & fidei ac communionis cum Chriſto ſit conſcius. 2 *Pet.* 1: 10. 2. Ut in inoffenſæ conſcientiæ teſtimonio, eâque, quæ illud conſequitur, tranquillitate exſultet. 2. *Cor.* 1: 12. 3. Ut ſinceritatem ſuæ erga Deum caritatis operibus ſanctitatis comprobans, viciſſim illo Dei amore ac familiaritate fruatur, quam amantibus ſeſe blandè pollicitus eſt Jeſus. *Joh.* 14: 21, 23. 4. Ut in animæ ſuæ habitibus, & actionibus inde profectis, ſum-

2. Sanctorum & in hac & in futurâ vitâ ſalus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſummo numini ſimilior, atque ita glorioſor, ac beatior paulatim evadat. 2 *Cor.* 3: 18. 5. Ut iſthac Sanctimoniæ viâ ad æternam contendens gloriam, ſalutis ſuæ certus ac ſecurus queat degere. 1 *Cor.* 9. 24. 25. 26. 27.

In quâ Dei gloria eximiè elucet. C. I. Hæc tamen omnia ita expetere Sanctitas Chriſtiana docet, non ut in iis tanquam ultimo fine ſubſiſtamus; ſed ut ea quoque ad Dei gloriam referamus Quantò enim quis ea, quæ mox attigimus, abundantius conſequitur, tantò fulgentius Divinarúm perfectionum ſplendor in eo coruſcat. Bonitas & Liberalitas Dei magnificè ſeſe in hac virtutis remuneratione oſtendunt. Dilecta Chriſti Sponſa, quam aliquando intaminatam & glorioſam Deo Patri ſiſtet, fit ornatior. Pretium ſatisfactionis ac meritorum ejus ex beatitudine Sanctis conceſſâ rite æſtimatur. Sancti ipſi, iis virtutum ſuarum præmiis aucti, ad Dei ſui laudes decantandas inſtructiores meliusque comparati ſunt. Atque hoc modo contingit, ut pii ad promiſſam ſibi beatitudinem collimantes, & ſuam gloriam modo atque ordine quærentes, ſimul *glorientur in ſpe gloriæ Dei. Rom.* 5: 2. Nam tum illi tedduntur beati, *quando Deus in iis glorioſus & admirabilis fit.* 2 *Theſ.* 1: 10.

3. Proximi ædificatio. CII. Denique & ad proximum Deo lucrifaciendum pietatis opera comparata ſunt. Nunquam ſibi in glorificatione Dei Sancta anima ſatisfacit. Plurimos eidem intentos operi ſodales habere exoptat. Id ut conſequatur, *lucem ſuam lucére facit coram hominibus, ut illi bona iſta opera cernentes Patrem, qui in cœlis eſt, glorificent. Mat.* 5: 16. Accedit, quod, proximi ſalurem ex animo deſiderans, ei in viam antiquam bonamque reducendo, omnem ſuam operam lubentiſſimè impendit. Quam ad rem, quum vitâ ſanctâ nihil ſit efficacius, hoc fine ipſas Chriſtianas fœminas ei ſtudere Petrus vult, *ut ſi qui non aſſentiuntur ſermoni, per earum converſationem abs que ſermone lucrifiant.* 1 *Pet.* 3. 1. Et ſanè quicunque ingentis iſtius gratiæ Dei facti ſunt participes, ut e tenebris traducti ſint ad mirabilem ejus lucem, per repercuſſos Divinæ Caritatis radios alios quoque illuminare, accendere, & ejuſdem ſecum beatitatis conſortes reddere allaborant. Quo ſtudio quid ſanctius laudabiliusve excogitari poteſt?

Media promovendæ Sanctitati idonea. CIII. Hæc eſt generoſa illa Sanctitas, quam Spiritus gratiæ potenter operatur in electis: quamque variorum *mediorum* exercitio jugiter promovet. Uſus iſtorum mediorum exigitur ab homine, ita tamen ut eorum efficacia a ſolâ Dei benedictione dependeat. Imò ne hoc quidem ſine numine eſt, quod mediis iſtis homo ſalutariter uti poſſit velitve. Quàm enim circa ea torpere ſoleamus, ubi afflatus Spiritus ceſſat lentiorve eſt, omnes quotidie experimur. Inter ea ſanctificationis media ſequentia nobis debent eſſe commendatiſſima.

1. Meditatio Divini verbi. CIV. *Primo* loco merito collocamus *Dei Verbum*, ejusque devotam *meditationem. Sanctificat nos Deus in veritate ſuâ, verbum autem ejus eſt veritas. Joh.* 17: 17. Id quum a Spiritu Sancto ſit profectum, impreſſos ſibi

ſibi Divinæ ſanctitatis Characteres habet, & ſuaviſſimum ubique ſanctimoniæ odorem exhalans, pio illum lectori inſpirat, etiamſi non omnia fortaſſis, quæ legit, aſſequatur: quod *Chryſoſtomus* quoque obſervavit. *Oratione 3. in Lazar.* Μάλιστα μὲν καὶ μὴ εἰδῆς τὰ ἐγκείμενα, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως πολὺς ὁ ἁγιασμὸς γίνεται. *Imò verò etiamſi contenta non uſque quaque intelligas, ipſa lectio plurimam ſanctificationem gignit.*

C V. Quicquid autem Verbo Dei continetur, in hunc finem directum eſt. *Præcepta* Legis accuratiſſimam Sanctitatis deformationem exhibentia ejusdem amore animum inflammare ſunt idonea. *Pſ.* 19: 8. 9. 10. *Comminationes* Legi additæ, & *commemorationes judiciorum*, quibus Deus ſcelera vindicavit, totidem a peccato validiſſima dehortamenta ſunt. 1 *Cor.* 10: *6.* 11. *Promiſſa* ampliſſima virtuti facta, & *benedictiones*, quibus pios ſui cultores larga numinis bonitas locupletavit, totidem ſunt ad Sanctitatem ſtimuli. *Jeſ.* 52: 2. 3. *Exempla* Sanctorum ita docent, ut ſimul trahant. *Heb.* 12: 1. *Titubationes* ipſorum & *lapſus*, commonefaciunt nos de infirmitate noſtrâ, inculcant humilitatem, docent ad nos ipſos attendere, monſtrantque a quibus rebus cavere nobis debeamus. *Neh.* 13: 26. Nihil autem efficacius pietatem ſuadet, quàm *doctrina Gratiæ revelata Euangelio*, *Tit.* 2: 11. 12. quâ qui abutuntur ad ἀσέλγειαν, illi nunquam veritatem cognovére, ſicut veritas in Jeſu eſt. Nam *ſermo veritatis Euangelicæ in toto mundo fructum profert, ex quo die homines verè audiverunt & cognoverunt Dei gratiam. Col.* 1: 5. 6.

Quod totum eò directum eſt

C VI. Ut quis autem hunc ſanctificationis fructum ex Dei verbo percipiat, illud. 1. Sedulò, quotidie, animo attento, &, quemadmodum Chryſoſtomus ait, μετὰ πολλῆς ἡσυχίας legendum eſt. *Joh.* 5: 39. 2. Diligenter audiendum: habet enim publicum verbi præconium promiſſiones præſtantiſſimas. *Rom.* 10: 14. 15. 17. 3. Lecta & audita in animæ penitiſſimo ærario recondenda ſunt, ut ibi veluti pretioſiſſimus theſaurus cuſtodiantur *Job.* 23: 12. *Pſ.* 119: 11. *Luc.* 2: 19. 4. Non tamen ita, ut in remoto aliquo memoriæ angulo repoſita, ibi ſitu & ſqualore computreſcant; ſed identidem inde reproducta ſanctæ meditationi objiciantur. Quâ vividum illum & alibilem Divini verbi ſuccum anima maſticando, ruminando, & ſugendo quaſi attrahit, ac in ſubſtantiam ſuam convertit. *Pſ.* 1: 2. *Joſ.* 1: 8. 3. Expedit in promtu ſemper habere Scripturæ quædam efficacia dictà, quibus aduerſus peccati te inſultum munias, & ad officia excites. Hoc volebat Dominus, quando jubebat Iſraëlem verba ſua in ſignum alligare manui, & pro frontalibus habere ante oculos. *Deut.* 6: 8. Cur ante oculos? Ut vivendi norma menti continuò obverſaretur. Cur alligata manibus? Ut theoriam ad praxin dirigendam eſſe moneamur.

Ideoquè eum curâ uſurpandum.

C VII. Sapienter admodum ſibi ipſi Imperator Antoninus dicebat. *Lib.* 3: §. 13. Ὥσπερ οἱ ἰατροὶ ἀεὶ τὰ ὄργανα καὶ σιδήρια πρόχειρα ἔχουσι πρὸς τὰ αἰφνίδια τῶν θεραπευμάτων οὕτω τὰ δόγματα σὺ ἕτοιμα ἔχε, πρὸς τὸ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα εἰδέναι

Imprimis expedit efficacia quædam Scrip-

 Quem-

turæ dicta adverſus peccatum in promtu ſemper habere.

Quemadmodum Chirurgi inſtrumenta & ferramenta ſua ad curationes ſubitaneas ſemper habent ad manum: ita tu dogmata in promtu apud te habeas, quorum ope res quum Divinas tum humanas dignoſcas. Quibus affinia ſunt, quæ *Seneca* habet, *de Beneficiis, Lib. 7. Cap. 1. Egregiè hoc dicere Demetrius Cynicus....ſolet: Plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in uſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum. Et Cap. 2. Hæc Demetrius noſter utrâque manu tenere proficientem jubet, hæc nuſquam dimittere, imò affigere, & partem ſui facere, eoque quotidianâ meditatione perduci, ut ſua ſponte occurrant ſalutaria, & ubique ac ſtatim deſiderata præſto ſint.* Quod illi de ſapientiæ ſuæ præceptis dictitabant, quæ πρόχειρα βοηθήματα appellabat *Epictetus*, id nos de Divinarum literarum efficacibus quibusdam ſententiis dicamus, quas ita in promptu habere expedit, ut quâlibet occaſione ſponte animo obſerventur.

2. Attenta D. Jeſu conſideratio. In quo apparet. 1. Peccati Fœditas.

CVIII. *Secundò.* Attenta D. Jeſu conſideratio validiſſimum Sanctificationis medium eſt. Nuſquam clarius apparet, quàm fœda ac tetra res peccatum ſit, quàm in vilitate, inanitione, & paſſionibus Chriſti. Quid enim Dominum gloriæ contemptibili formâ ſervi circumveſtivit? Quid magnanimum e tribu Judâ Leonem tantis horroribus angoribuſque preſſit, ut ſub iis propemodum fatiſceret? Quid ſævas inferorum copias adverſus ipſum incitavit? quid cœleſtium conſolationum affluentiam in triſtiſſimam vertit ariditatem? quid amarores illos amariſſimos in calice Divini furoris miſcuit, quibus Filius Dilectionis Dei tantum non exanimabatur? Peccatum certè cauſſa horum omnium eſt. *Jeſ. 53: 5.* Id qui cogitat, nonne irreconciabili illius odio flagrabit? nonne vindictam ſumere conabitur de immani illo monſtro, quod dilectiſſimum ſibi Dominum tam crudeliter afflixit, quod niſi prius interimatur eâdem feritate in omnes eos deſæviet, a quibus comiter exceptum eſt? Quiſquamne in animum inducet ei ſe tyranno rurſus mancipare, ex cujus catenis inferorum igne candentibns, liberari ſeſe non potuiſſe niſi maledictâ morte Filii Dei, ſeriò credit ac meditatur? Ita meditatio paſſionum Chriſti facit, ut ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν, *peccatis mortui, juſtitiæ vivamus.* 1 *Pet.* 2: 24.

2. Incredibilis ejus φιλανθρωπίας.

CIX. Nuſquam etiam ſe incredibilis Dei erga miſeros mortales Caritas evidentius conſpiciendam præbuit quàm in Chriſto Jeſu, quæ vel glacie congelata corda liquefacere, & ardentibus mutuæ redamationis flammis accendere apta eſt. ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς. *Caritas enim illa Chriſti conſtringit nos &c.* 2 *Cor.* 5: 14. 15. Qui huic ſe immergit meditationi, nonne mirabundus exclamabit, Tune, Jeſu amantiſſime, non minus amoris tui erga me, quàm furoris Divini adverſus peccata mea flammis toſtus es, & ego in tui redamatione tepérem? Tu ad ſalutem meam moreris, & ego ad tuam gloriam non vivam? Tu mei cauſſâ ad inferos deſcendis; & ego, te id jubente, viam ad cœlum non

alacriter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

alacriter calcabo? Tu te pro me doloribus inferorum excruciandum trades; & ego me non reddam tibi, ut portem jugum tuum, quod lene, onus tuum, quod ſuave eſt? Dici non poteſt, quantopere ſibi pia anima, meditationi huic intenta, in tepore ſuo diſpliceat: exoptans mentem ſibi centuplo capaciorem dari, ut tota amore Chriſti repleatur.

CX. Nuſquam etiam pulcriori facie ipſa nobis arridet virtus quàm in Chriſto, quæ, ut ſupra quoque monuimus, in lege picta, hic viva ſpiranſque cernitur: & ita quidem, ut ſæpius mentis oculis uſurpata contemplantem ad eandem imaginem transformet. 2 *Cor.* 3: 18. Poſtquam Moſes ad familiare Dei commercium in ſacro monte admiſſus quadraginta ibi dies exegiſſet, cutis faciei ejus tanto coruſcabat fulgore, ut ferre eum Iſraëlitarum oculi nequiverint. *Exod.* 34: 29. 30. Idem iis contingit, qui Regem gloriæ Jeſum, retectâ facie in pulcritudine ſuâ intuentur. Cœleſtis Spiritus radii, copioſè ex ipſo emanantes, penitas animæ partes permeant, novumque iis Spiritualis vitæ vigorem largiuntur. Quam ad rem plurimum confert intenta D. Jeſu contemplatio. Quò ſæpius eum fidelis in ſpiritu intuetur, eò clarius perfectiones ejus, quarum ornamentum ſanctitas eſt, cognoſcit. Quò clarius eas cognoſcit, eò ardentius illas diligit. Quò ardentius eas diligit, eò ſimilior iis evadere cupit. Nam amor tendit ad ſimilitudinem cum amato. Imò in ipſâ Caritate jam magna ſimilitudo eſt: nam *Deus eſt Caritas.* 1 *Joh.* 4:8. Porro quò ardentius Deum diligit, eò & ſæpius & lubentius & attentius eum intuetur: atque ita iſtum intuendi & diligendi orbem, continuò in ſe redeuntem, ſæpe percurrens, quovis actu novum glorioſiſſimæ hujus imaginis lineamentum nanciſcitur.

3. Eximia virtutis pulcritudo.

CXI. *Tertiò.* Contemplationi huic D. Jeſu devotarum *precum ſtudium* accedat, quibus ex pleniſſimo, & ad impertiendum paratiſſimo, Chriſti ubere, gratiam pro gratiâ ſugendo haurire licet. Omnia ſe Deus juxta voluntatem ſuam rogantibus daturum eſſe promiſit. 1 *Joh.* 5: 14. Nihil autem magis ſecundum voluntatem Dei petere poſſumus, & quod libentius dat, quàm Spiritum ſuum. *Luc.* 11: 13. Qui uti Sanctimoniæ noſtræ Princeps cauſſa, ita ejuſdem Auctor Conſummatorque eſt. Hæc igitur quotidiana noſtra oratio ſit, *Doce me facere beneplacitum tuum, quia tu Deus meus es; ſpiritu tuo bono deduc me per terram planam.* *Pſ.* 143: 10. *A contumaciis ſubtrahe ſervum tuum, ne dominentur in me; tunc integer & inſons ero a defectione magnâ. Sint accepti ſermones oris mei, & meditatio animi mei coram te, Jehova rupes mea & Redemptor mi.* *Pſ.* 19: 14. 15.

3. Studium Precum.

CXII. *Quartò.* Spiritui Dei in omnibus ſe regendum ducendumque tradat oportet, qui ſeriò ſtudet proficere. Quotieſcunque ille ſuggeſtionibus, impulſibus, emotionibus ſuis intus operari occipit, cum curâ & ſolicitudine illa ſunt obſervanda; & opera imprimis danda, ne Spiritum contemnere, triſtitiâ afficere, illiusve operationes ſuffocare comperiamur. *Eph.* 4: 30. 1 *Theſ.* 5: 19. Nam delicata res eſt Dei Spiritus:

4. Sedula obſervatio operationum S. S.

ritus: ita nos tractat, uti a nobis tractatur. Si ductum ipſius ſedulò & alacriter ſequamur, lætior ſe ac ſerenior nobis oſtendet, ad ulteriora impellet, Deo cœloque propiores faciet, gaudiaque ſua largiter nobis indulgens efficiet, ut ſine laſſitudine propoſitum nobis ſtadium hilares decurramus. At ſi influxus ipſius deſides negligamus, eam non ferens contumeliam, cum dulciſſimis illis ſuggeſtionibus ſuis recedet, nobis ipſis nos relinquet, Satanæ Carniſque vexationibus juſtè exponet, terroribus ipſe ſuis inquietabit; donec animadverſo, quàm malè nobis hac ſocordiâ conſuluerimus, & quàm nihil ſine illo valeamus, ſupplicibus eum votis reddiderimus nobis placatum. Flante igitur hac æthereâ aurâ, vela promtè danda ſunt; ne fortè brevi ſubſidente proſpero illo vento, vel ingruente procellâ, navigatio noſtra ad pulchros Salutis portus intercipiatur.

5. Repetitio Fœderis cum Deo.

CXIII. *Quintò.* Expedit etiam, ut *fœdus* noſtrum cum Deo *repetentes, iteremus* eas *pomiſſiones*, quibus jam pridem nos ad ſinceram mandatorum Dei obſervationem obſtrinximus: dicentes ſubinde, *Juravi (& præſtabo) me obſervaturum jura juſtitiæ tuæ. Pſ.* 119: 106. Præclarè Epictetus *apud Arrianum, Lib.* 1. *Cap.*14. τῷ θεῷ ἔδει καὶ ὑμᾶς ὀμνύειν οἷον οἱ στρατιῶται τῷ Καίσαρι. *Deo vos dare tale jusjurandum oportebat, quale milites Cæſari.* καὶ τί ὀμόσετε; μὴ ἀπειθήσειν μηδέποτε, μηδ' ἐγκαλέσειν, μηδὲ μέμψασθαι περὶ τῶν ἀπ' ἐκείνου δεδομένων. *Et quid jurabitis? Vos nunquam non dicto illi fore audientes: nunquam eum incuſaturos: nunquam reprehenſuros quicquam ab illo datum, &c.* Si nihil aliud, hoc certè repetitum illud jusjurandum proderit, ut 1. animum, recentis promiſſi memorem, a peccando inhibeat. 2. ut torpentem, ad Zelum acuat. 3. Ut lapſum erigat, & crimina ſua, quibus jam perfidiæ ac perjurii crimen acceſſit, amarioribus lacrumis deflere doceat.

6. Accuratum conſcientiæ examen.

CXIV. *Sextò.* Validè promovetur Sanctitas, ſi accuratum ſubinde *conſcientiæ examen* inſtituens, facta dictaque, imò & cogitata tua recolas, ut, quod vel omnino perperam, vel non ſatis rectè a te geſtum eſt, Deo cum pudore & dolore confitearis, & impoſterum corrigere coneris: vel ob bene geſta Deum glorificans, & conſcientiæ ſerenitate gaudens, ad alacriter cœptum pietatis curſum conſummandum animeris. Ita, ſe cum eximio Sanctimoniæ fructu feciſſe, David narrat *Pſ.* 119: 59. *Reputavi vias meas, & refero pedes meos ad teſtimonia tua.*

Quod ipſi Gentiles commendarunt.

CXV. Ipſi gentiles ſcrutinium hoc conſcientiæ commendarunt, &, niſi de ſe ipſis mentiantur, exercuerunt illud non indiligenter. *Anton. Lib.* 5 §. 31. *Recole tecum, quo modo te hactenus geſſeris erga Deos, parentes, Fratres, Conjugem &c. nunquid hactenus adverſus horum aliquem, quod minus deceat, quicquam vel facto, vel dicto etiam admiſeris.* Idem *Lib.* 8. §. 2. *In omni actione interroga te, quomodo iſta mihi ſeſe habet? Num futurum eſt, ut ejus pœniteat me? Seneca Lib.* 3. *de Irâ Cap.* 36. *Quotidie animus ad rationem reddendam vocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, ut conſummato die, quum ſe ad*

nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum: Quid hodie malum tuum ſanaſti? cui vitio obſtitiſti? quâ parte melior es? ... Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excutiendi totum diem? qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui ſequitur? quàm tranquillus, altus ac liber, quum aut laudatus eſt animus, aut admonitus, & ſpeculator ſui cenſorque ſecretus cognoſcit de moribus ſuis? Cætera, quæ de ſe Seneca addit, Lector ex ipſo petat. Aurea ſunt, & ætherea. Verùm opera danda eſt electo Dei populo, ne hac in parte ruborem ei Gentiles incutiant.

CXVI. *Denique* (nam ſi in ſingula me diffundere vellem, in ſpiſſum volumen hoc caput excreſceret) qui proficere in Sanctitate vult, lubens gratusque moneri ſe ac reprehendi patiatur. Τὸ μὲν γὰρ μὴ ἁμαρτεῖν ὄντως ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ μόνου Θεοῦ. *Etenim nunquam peccare, revera ſupra hominem eſt, & ſolius Dei:* inquiebat olim Nazianzenus *Orati.* 15. quæ eſt *in plagam grandinis.* Huic autem malo curando nullum ſalubrius remedium eſt ſapienti & amicâ admonitione. *Velut monile aureum, & ornamentum ex inſigni auro, eſt reprehenſor ſapiens apud aurem auſcultantem. Proverb.* 21: 12. Hinc grata piis fida reprehenſio fuit. *Retundat me juſtus, benignitas erit; & corripiat me, unguentum erit præſtantiſſimum;* אל יני ראשי *ne irritum faciat a capite meo*, vel, *non rumpet caput meum; quò amplius fecerit, eò amplius erit oratio mea in malis eorum. Pſ.* 141: 5. Præclarè quiſquis ille ſit, ſive *Nazianzenus*, ſive *Methodius*, (nam de Auctore non conveniri obſervavit *Gatakerus ad Antonium Lib.* 6. §. 21.) Μεῖζον ἀγαθὸν τὸ ἐλεγχθῆναι τοῦ ἐλέγξαι νομίζω ὅσῳ μεῖζόν ἐστι τὸ αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι τοῦ κακοῦ τοῦ ἄλλον ἀπαλλάξαι. *Majus bonum exiſtimo reprehendi quàm reprehendere, quantò majus eſt ipſum liberari a malo, quàm alium liberare.*

7. Tolerantia reprehenſionis.

CXVII. Hanc quiſquis ſeduiò inſiſtit viam, eum in Sanctimoniâ plurimum profecturum, & ad exemplar ſibi propoſitum indies magis magiſque examuſſitatum iri, dubitandum non eſt. Neque tamen exiſtimandum, contingere unquam in hac vitâ, ut quis eam conſequatur perfectionem, quam in lege ſuâ Deus exigit, ut ab omni vitio immunis, eâ puritate, eâque omnium virium ſuarum intenſione, totus ſe impendat Deo, ut nihil in ipſo Divina offendat puritas, quod aliter factum deſideret. Contrarium patet, 1. Ex diſertis Scripturæ teſtimoniis, quibus neminem in terrâ vivere aſſeritur, qui non impingat, labatur ac peccet. 1 *Reg.* 8: 46. *Eccl.* 7: 20. *Prov.* 20: 9. *Jac.* 3: 2. 1 *Joh.* 1: 8. 2. Ex humili, neque minus verâ, confeſſione Sanctorum, qui nævos lapſusque ſuos paſſim fatentur. *Pſ.* 19: 13. *Rom.* 7: 18. 19. *Phil.* 3: 13. 14. *Jeſ.* 64: 6. 3. Ex inductione Exemplorum. Nemo enim vel excellentiſſimorum inter Sanctos eſt, cujus actiones paulo prolixius deſcribuntur, quin & nævi quidam ejus memorentur, quibus pulcherrimarum virtutum lumen aliquatenus obfuſcatum eſt. Notiora ea ſunt, quàm ut hic repetere neceſſe ſit. Neque lubentes de iis loquimur. Tantum enim abeſt, ut infirmitatibus præſtantiſſimorum virorum Dei delectemur,

Ad perfectionem Lege præſcriptam nemo in hac vitâ pervenit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

aut eas aliquando mèmorando Heroicis ipſorum virtutibus quicquam detractum cupiamus ; ut ex adverſo animus meminiſſe horreat, meritoque ad noſtræ conſiderationem imbecillitatis trepidemus , quippe qui digni non ſumus corrigias ipſis calceorum ſolvere.

Cauſſa hujus imperfectionis eſt inhabitans caro.

XVIII. Cauſſa hujus imperfectionis præcipua , & propriè dicta in nobis ipſis quærenda eſt. Eſtque inhabitans adhuc caro : domita quidem virtute Spiritus , hactenus ut non regnet : *Rom.* 6: 14. infeſtans tamen pios , & ut infelix pondus Atlantam, ita fideles in curſu pietatis plurimum retardans , dum continenter adverſus Spiritum concupiſcendo, impedit electos, quo minus alacriter ea faciant , quæ cæteroquin impenſè vellent. *Gal.* 5: 17. *Rom.* 7: 15. 16. Per Spiritum certè homo renatus ſurſum nititur. Sed mox magno molimine caro deorſum trahit. Quaſi cœleſti aviculæ quis ponderoſum ſaxum ad pedem ligaverit. Ingentibus auſis fideles omnia omnium virtutum exercitia occipiunt. *Pſ.* 119:128 *Act.* 24: 16. & procedentes in omnimodâ potentiâ Domini Dei ſui, *Pſ.* 71: 16. ea aggrediuntur , quæ captum facultatemque hominum naturalium longè ſuperant ; atque adeo grandibus paſſibus ad perfectionem contendunt , quaſi qui feram aliquam non ſine potiundi ſpe venando inſequuntur. *Phil.* 3: 14. Sed inhærens caro innataque perverſitas , tot vitioſis actibus aucta , ἡ εὐπερίστατος ἁμαρτία, *Heb.* 12: 1. omnia rurſus fœdat vitiatque. Hæc autem ad morrem uſque in homine ſtabulatur. *Habitat , ſed non regnat : manet, ſed non dominatur aut prævalet : evulſa quodammodo, necdum tamen expulſa : dejecta, ſed non prorſus ejecta tamen :* uti eleganter *Bernardus* , *in Pſ.* 90. *Serm.* 10. Juxta legem Moſis vas teſtaceum ſemel cerimonialiter ſordidatum impurum manebat, donec frangeretur. *Lev.* 11: 33. Talia teſtacea vaſa nos ſumus. 2 *Cor.* 4: 7. Poſtquam taminati peccato ſumus, perfectam puritatem non nanciſcimur, uſque dum figulinum corporis noſtri vaſculum mortis impetu rumpatur.

Lucta Spiritus & carnis non conſiſtit in contrariis motitationibus glandulæ pinealis.

CXIX. Quando de Spiritus & carnis luctâ in homine ſanctificato loquitur Apoſtolus , non eſt exiſtimandum , luctam illam ex eo ſolum oriri , quod glaudula pinealis poſſit pelli ab unâ parte per animam, ab alterâ per ſpiritus animales, quodque illæ duæ impulſiones ſæpe ſint contrariæ ; ita ut tum caro prævalère cenſeatur , quando ſpiritus animales in impulſione mirificæ iſtius glandulæ potentiores ſunt ; ſpiritus autem prævaleat , quando anima determinato judicio in impulſione pinealis glandulæ eſt valentior ; Etenim licet veriſſimum ſit, inordinatos ſpirituum animalium motus plurimas cogitationes & appetitiones pravas in animâ excitare , non tamen lucta Spiritus & carnis in luctâ animæ cum corpore conſiſtit. Uti animæ novi habitus per Sanctificantem Spiritum inditi ſunt , ita & in ipſâ animâ veteris hominis reliquiæ ſuperſtitant : quæ dno diſtincta agendi principia ſunt. Aliquando autem contingit, ut homo ſibi relectus ex pravo illo principio cogitet, ratiocinetur,

con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

concupiſcat ; aliquando Spiritu Dei excitatus ex novo gratiæ principio operatur, quod quum nondum peccati vim omnem exterminaverit, ex contrariis iſtis principiis, & utriuſque actuum reciprocatione, iſta, de quâ loquimur, pugna exoritur, quæ in ipſâ præcipuè animâ pugnatur, prout vel ad terrena deprimitur per inhærentem ſibi pravitatem, vel ad ætherea ſublimatur per principium nobilioris vitæ excitatum a Spiritu. Neque quum de Carne Scriptura loquitur, corpus hominis intelligit, ſed omnem reſiduam pravitatem, ſuo quidem modo in corpore ejuſque membris ex parte ſtabulantem, præcipuam tamen ſedem in ipſâ mente habentem, quæ proprium proximumque tam virtutis quàm vitii ſubjectum eſt. Hoſtes ergo in hac pugnâ, non ſunt Anima & Corpus, ſed Gratia Sanctificantis Spiritus, & Reliquiæ Naturalis Pravitatis.

Deo etiam non lubet reliquias carnis in hac vitâ planè expellere.

CXX. Deo autem facti ſui rationes conſtant, propter quas operationes Spiritus gratiæ ita in fidelibus diſpenſat, ut reliquiæ carnis in hac vitâ non omnino expellantur. Nam. 1. Terram & Cœlum, tempus militiæ & triumphi, locum laboris & quietis, ita diſcriminare vult, ut eo ardentius deſideremus tranſlationem noſtri ex hac valle peccati & miſerarum in cœleſtem Patriam, ubi omnia perfecta erunt; mortemque ad eam perfectionem nos introducturam paſſis ulnis amplexemur: exclamantes cum Apoſtolo: *Ærumnoſus ego homo: quis me liberabit ex iſto corpore mortis!* Rom. 7: 24.

1. Ut terram a Cœlo diſcriminet.

2. Ut ſuos exerceat.

CXXI. 2. Exercere ſuos vult, & ad patientiam, humilitatem, condolentiam aſſuefacere. Quemadmodum olim Amorræos & Philiſtæos in terrâ Canaan reſiduos manere paſſus eſt, ad exercitium Iſraelitarum, ne ignavo otio torpeſcerent, nimiâve felicitate ac quiete diffluerent: ita etiam per reliquias carnis exercet ſanctificatos ſuos. Nihil enim eſt, quod humilius eos de ſe ipſis ſentire doceat, quám quotidianus tot infirmitatum ſenſus. Nihil, quod efficacius eos ad patientiam componat, quàm aſſiduus nequiſſimorum horum hoſtium inſultus, a quibus identidem inſigni ſuo dolore & plagas & vulnera inflicta ſibi experiuntur. Nihil denique, quod circa aliorum lapſus, & in judicio de eorum ſtatu, & in univerſo convictu, clementiores eos faciat, quàm ſuorummet defectuum conſcientia. *Gal.* 6: 1.

3. Ut oſtendat, ſalutem ſuæ gratiæ deberi.

CXXII. 4 Validè hoc pacto omnes convincit, ſalutem ſuorum meræ meriſſimæ gratiæ ſuæ deberi. Quis enim infirmitatis ſibi ſuæ & quotidianorum lapſuum conſcius, fateri non cogitur, vitam ſibi a Deo, non ut meritorum æſtimatore, ſed ut veniæ largitore, concedi? Rigor Legis omnes cæcos, mancos, luxatos membris, ſimilive laborantes vitio, a ſacerdotio arcebat. *Lev.* 21: 81. Quid ergo reſtat, niſi ut immeritam Euangelii gratiam dicamus, quæ eos, qui pejus quoad animam affecti ſunt, ad cœleſte admittit Sacerdotium, neque acceſſum intercludit ad Sanctum Sanctorum, quod ſine manibus factum eſt? In tantâ imperfectione vix, ac ne vix quidem, meritorum arrogantia ex Eccleſia exter-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

exterminari poteſt: quid foret, ſi perfectionem poſſibilem eſſe doceremus?

4. Quia Sapientiâ ſuâ dignum eſt paulatim ſuos ad perfectionem manuducere.

CXXIII. 4. Denique ſapientiâ Dei dignum eſt, paulatim ſuos ad ſummum Sanctitatis apicem evehere. Sicut in creatione primi mundi a rudi Chao indigeſtâque mole orſus eſt, quam ſex dierum ſucceſſione in hanc pulcritudinem efformarit, donec ultimâ impoſitâ manu ſabbatho quieſceret: *Gen.* 2: 2. Ita in Creatione novi mundi Gratiæ, a nihilo incipiens, paulatim ſuos ad ulteriora deducit, donec decurſo terreſtris hujus ſeptimanæ ſpatio, ad Auroram Cœleſtis Sabbathi, Sanctitatis ſimul & gloriæ Colophonem ſuis imponat.

Perfectio in ſcripturâ varia ſignificat.

CXXIV. Negari ſanè non poteſt, Scripturam quandoque nonnullos memorare, qui etiam in hac vitâ *perfecti* dicuntur: Sed notandum eſt perfectionis vocem non eodem ſemper ſenſu uſurpari. Nam 1. Eſt perfectio aliqua *ſinceritatis*, quæ in eo conſiſtit, quòd quis corde non fucato, ſine regnante hypocriſi, Deo ſerviat. Hoc ſenſu de Jobo dicitur, quod fuerit תם וישר *perfectus ac rectus, timens Deum, & recedens a malo. Job* 1: 1. Eâdem mente Hizkias proteſtatur, ſe ambulaſſe coram Deo באמת ובלב שלם, *in veritate & perfecto corde, & quòd rectum eſt in oculis ipſius feciſſe. Jeſ* 38: 3. 2. Eſt perfectio aliqua *partium*, eaque tam *ſubjectiva* reſpectu totius hominis, in quantum ille *integer Sanctificatur, quoad Spiritum, & Animam, & Corpus* 1 *Theſ.* 5: 23. quàm *objectiva* reſpectu totius legis, quando omnia, & ſingula officia Divinitus præſcripta ſine exceptione obſervantur. De eâ David loquebatur, *Pſ.* 119: 128. *Omnia mandata de omnibus recta agnoſco, & omnem ſemitam falſitatis odi.* Et de Zachariâ ac Eliſabethâ dicitur, *Luc.* 1: 6. *Incedentes in omnibus præceptis & conſtitutionibus Domini inculpatè.* 3. Eſt perfectio *comparativa*, quæ adultis in cognitione, fide, & Sanctificatione adſcribitur, κτ̀ σύγκρισιν, comparatione inſtitutâ cum iis, qui adhuc infantes ſunt ac rudes: quomodo Johannes diſtinguit, *Puerulos, Adoleſcentes, & Patres.* 1 *Joh.* 2: 12. 13. Eo ſenſu de *perfectis* loquitur Paulus. 1 *Cor.* 2: 6. & *Phil.* 3: 15. 4. Eſt & perfectio quædam *Euangelica*, ſive cum velamento Gratiæ, juxta quam illi perfecti cenſentur, in quibus eſt ſincerum perfectionis ſtudium, Deo propter Chriſtum promti animi conatum clementer acceptante, & omnia facta deputante, quia, quod factum eſt, ignoſcitur. Quâ de re Apoſtolus agit 2 *Cor.* 8: 12. *Etenim ſi prius adſit promptus animus, aliquis acceptus eſt, pro eo, quod habet, non pro eo, quod non habet.* Ita *in Chriſto perfecti ſumus. Col.* 2: 10. Ipſius conſummatiſſimâ juſtitiâ omnes defectus noſtros tegente. Quod tamen probè eſt intelligendum. Nam judicium Dei ſemper eſt ſecundum veritatem. Ita de nobis & actionibus noſtris judicat, uti ſunt. Et quum nos ipſi unà cum actionibus noſtris imperfecti ſimus, non poteſt nos aliter quàm imperfectos cenſere. Hoc tantum cum Scripturâ volumus, Deum propter perfectiſſimam Chriſti obedientiam, ſinceritatem ſuorum gratioſè gratam habere, neque minus munificè mercedem ei rependere, quàm ſi omnibus numeris abſolu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

abſoluta Sanctitas foret. 5. Denique eſt etiam *perfectio graduum*, quâ quis omnium virium intenſione, ſine ullo defectu, radicitus exciſâ omni pravâ cupiditate, omnia ſibi mandata præſtat. Hanc lege ſuâ Deus exigit. Et hoc propriè eſt, quam Sanctis in hac vitâ abrogamus; quum cæteras perfectionis ſpecies libenter in iis agnoſcamus.

CXXV. Verum quidem eſt, quando in lege ſuâ Deus præcipit, ut eum diligamus *toto corde, totâ animâ, & omnibus viribus noſtris*, iſtis phraſibus tum deſignari omnimodam perfectionem, tam graduum, quàm partium. Neque enim aliam quàm perfectiſſimam obedientiam exigere ab homine, etiam peccatore poteſt, quemadmodum oſtendimus *Lib.* 1. *Cap.* 9. §. 12. & ſequentibus. Sed quando de Joſiâ dicitur, 2 *Reg.* 23: 25. *Similis illi non fuit ante ipſum Rex, qui reverſus ſit ad Jehovam toto corde ſuo, & totâ animâ ſuâ, & totis viribus ſuis, juxta univerſam legem Moſis*, intelligendum id eſt ſenſu non nihil imminuto. Ita ut denotent ſinceritatem ipſius, & initium atque conatum debitæ perfectionis, & connotent gratioſam Dei æſtimationem in Meſſiâ. Eodem ſenſu jurabant Judæi tempore Aſæ, ſe requiſituros Deum majorum ſuorum, *ex toto corde ſuo, & ex totâ animâ ſuâ*. 2 *Chr.* 15: 12. quod & omnes præſtitiſſe narrantur ꝟ. 15. Neque tamen quiſquam dixerit, populum Judaicum omnem Sanctitatem lege præſcriptam conſummatè impleſſe: quum excelſa ex Iſraele amota non fuerint ꝟ. 17. Tum etiam quis exiſtimaverit, conditionem perfectæ planè obedientiæ exactam fuiſſe a Filiis Davidis, antequam promiſſionum ipſi factarum conſortes fieri poſſent? Ita tamen Dei verba ſonant 1 *Reg.* 2: 4. *ſi obſervabunt filii tui viam ſuam, ambulando coram me in fide, ex toto corde ſuo, & ex toto animo ſuo.* Neque poſſe Joſiæ elogium in omni ſuâ emphaſi explicari, patet ex collatione cum 2 *Reg.* 18: 5. ubi de Hizkiâ dicitur, *Non fuit ei ſimilis inter omnes Reges Jehudæ, qui poſt eum, aut qui ante eum fuerunt*: quæ verba ſi utrobique in rigore ſumantur, neque benignâ interpretatione concilientur, manifeſtam involvunt contradictionem. Unde evidens eſt, in utroque loco eſſe quandam hyperbolen: vel utriusque Regis laudem non abſolutè intelligendam eſſe, ſed κατ' τι, in ordine ad reformationem cultus publici: in quâ diverſo reſpectu alius alio majus quid feciſſe dici poteſt.

Toto corde &c. aliquando perfectionem graduum, aliquando perfectionem ſinceritatis in gradu excelſo, licet non ſummo notat.

CXXVI. Petimus quidem in oratione Dominicâ, ut voluntas Dei in terrâ fiat, quemadmodum fit in cœlis, quâ in re ſumma pietatis perfectio eſt: neque fruſtra D. Jeſus eam nobis orandi particulam præſcripſit: & Johannes ait 1 *Epiſt.* 5: 14. *quicquid petierimus ſecundum voluntatem Dei, id nos accepturos eſſe*: ſed tamen ne inde quidem omnimoda Sanctitatis in hac vitâ perfectio evinci poteſt. Nam particula *ſicut* non notat in hac petitione omnimodam paritatem in gradibus, ſed ſimilitudinem in re & modo rei, in ſinceritate, promtitudine & alacritate ſubmiſſionis ſub voluntate Dei, tam imperante, quàm decernente: quemadmodum & in quartâ petitione, & *Mat.* 5: 48. eodem ſignificatu

Quo ſenſu oremus, ut voluntas Dei in terrâ fiat ſicut in cœlis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ficatu uſurpatur. Licet quidem piis, imò juſſi ſunt, ad perfectionem aſpirare, & operam dare, ut quàm proximè ab eâ abſint: Gratum etiam Deo eſt, ut eum perfectionis amorem precibus ſuis exprimant: Interim tamen, quum Deus diſertis verbis declaraverit, non dare ſe ſuis omnimodam perfectionem in hac vitâ; incumbit omnibus in hac Divinæ voluntatis diſpoſitione acquieſcere, neque licet iis Deum orare, ut iſtam iis perfectionem hic concedat, quam norunt, eum non huic, ſed alteri vitæ deſtinaſſe.

Quinam deſignentur per juſtos, qui reſipiſcentiâ non indigent.

CXXVII. Non neſcimus, Dominum noſtrum *Luc.* 15: 9. loqui *de uno peccatore reſipiſcente, & de nonaginta novem juſtis, qui reſipiſcentiâ non indigent.* Verùm neque hoc prætenſæ hujus vitæ perfectioni patrocinatur. Duplex enim eſt reſipiſcentia: Prima & Univerſalis, quâ homo peccator, a Dei cognitione & cultu, omnique verâ pietate alienus, ad Deum & virtutis exercitium ſe confert: altera Renovata & Particularis, ad quam tanquam ad ſacram anchoram renati ipſi ſæpe confugere neceſſe habent. Atque hæc rurſus in triplici differentiâ eſt. Nam 1. Fieri poteſt, ut ii, qui ſanctificati ſunt, in grande aliquod peccatum prolabantur, quod maximi doloris, & memorabilis admodum reſipiſcentiæ neceſſitatem ipſis imponit. 2. Fieri item poteſt, ut tales in languorem ac torporem quendam Spiritualem ad tempus incidant, & aliquamdiu in eo verſentur *Statu*, qui plurimis eos peccatis expoſitos faciat. Unde reſurgendum iis eſt per renovationem reſipiſcentiæ. 3. Etiamſi id non accidat, ſunt tamen in optimis quibusque peccata quotidianæ incurſionis, quæ factis, dictis, cogitatis ipſorum adjacent, a quibus immunem ſe nemo profiteri audebit, qui ſe ipſum accuratè examinat. Applicemus nunc diſtinctiones has præſenti inſtituto. Quando de peccatore per reſipiſcentiam ſuam gaudium cœlitibus creante Dominus loquitur, clarum eſt, eum de primâ illâ & Univerſali reſipiſcentiâ agere: vel de renovatâ ex graviori aliquo lapſu & ſtatu non bono. Hac non indigere Juſtos, dicit, quippe qui primâ jam defuncti ſunt: & a poſterioris neceſſitate ſolicitè ſibi cavent. Non tamen ab omni reſipiſcendi neceſſitate liberos eos eſſe pronunciat. Nam etiamſi fortaſſe Juſti aliquot dentur, qui ad notabile aliquod tempus ita ad ſe ipſos attendunt, ut a gravioribus peccatis ſeſe ſervent; neque in torpidum illum, quem mox deſcripſimus, ſtatum prolabantur, ſic ut iis quoque reſipiſcentiæ modis non indigeant: Nemo tamen in terrâ reperitur, qui non propter quotidianos defectus quotidie reſipiſcentiam ſuam renovare teneatur. Breviter, huc dicti hujus Dominici ſenſus recidit: Majus in cœlo gaudium eſſe, propter ingentes peccatores, quando primùm convertuntur, vel propter renatos, quando poſt ſcandaloſam aberrationem revertuntur; quàm propter eos, in quibus, ob conſtans accuratioris pietatis ſtudium, tam notabilis & in omnium oculos incurrens mutatio locum non habet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

CXXVIII. Quæri hic non immerito poſſet, cur majus in cœlo gaudium eſſe dicatur ob unius peccatoris reſipiſcentis converſionem, quàm ob nonaginta novem juſtorum in Sanctitate conſtantiam; quum majus bonum merito majus gaudium excitet, & ſine dubio melius ſit, æquabilem pietatis tenorem tenuiſſe, quàm, poſtquam longè aberraveris, poſtliminio ad viam redire? Reſpondeo. 1. Dominum parabolis utentem, &, quemadmodum ſolet, Auditorum ſe captui accommodantem, de Divinis rebus humano more loqui. Conſtat autem, bona ex inopinato obvenientia majus gaudium creare, quàm alia, licet majora, quæ quis tranquillè jam aliquamdiu poſſedit: & redinventionem rerum deperditarum longè vehementius animum afficere, quàm aliarum conſervationem non interruptam. Idem hic quoque ſuo modo obtinet. Juſtos ad felicitatem contendere gaudent ſanè Angeli: verùm ii jam dudum Diaboli laqueis erepti fuere. At quando improbus aliquis recens e caſſibus ejus liberatur, converſio illa, eamque conſequens converſi ſalus, quantò inſperatior, tantò etiam gratior eſſe debet. 2. Sequitur hic Dominus antiquam Judæorum Theologiam. Ii dicebant, *Hebræo peccante Angelos flere*: Dominus dicit, Homine quocunque ſe convertente Angelos gaudere. Hebræi dicebant גדולה מעלתם של בעלי תשובה מצדיקים גמורים, *major eſt dignitas pœnitentium quàm perfectè juſtorum*: Et, *in loco ubi ſtant pœnitentes, ibi non ſtant perfectè juſti.* Qualia teſtimonia Druſius, & Ludovicus Capellus, & Grotius pridem produxére. Cujus rei hæc eſt ratio: quia difficilius eſt vitiorum conſuetudinem abrumpere, quàm poſtquam ad probabile vitæ genus fato delatus eſt, inſiſtere non offenſo gradu. Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat honeſtum. 3. Magis adhuc elucet gloria Sapientiæ, Potentiæ, Miſericordiæ Divinæ, & efficacitas meritorum Chriſti, in converſione peccatoris deſperati, quàm in conſervatione eorum, qui in viâ juſtitiæ ambulant. Quemadmodum ergo magis ringitur Diabolus, quando ea ſibi eripitur præda, quam æternum ſe conſtrictam habiturum autumabat: ita etiam merito magis gaudent cœlites, quando tam ægre fit ipſorum & Domini ſui hoſti. 4 Accedit, quod plerumque ardentiores ſint in recti ſtudio, quos anteactæ vitæ dolor ſtimulat. Æquabilis ille virtutis tenor ut plurimum remiſſior eſt; ſed qui a peſſimâ viâ ad optimam potenti Dei brachio repente traducuntur, velociori curſu reliquos prævertere ſolent. Magis horrent peccatum, qui eo profundius immerſi fuere. Vehementius amant virtutem, quibus pulchritudo ejus inſperatior affulſit. Nullique pluris Dei erga ſe gratiam æſtimant, quàm qui eâ ſe omnium mortalium indigniſſimos eſſe norunt. Et fieri non poteſt, quin hic tanti amoris ſenſus ardentiſſimas redamationis flammas accendat. Uti ex exemplo Pauli & Peccatricis illius fœminæ *Luc.* 7:40--48. evidens eſt. Quæ omnia uberioris gaudii materiam cœlitibus ſuppeditant.

Cur reſipiſcens peccator majus in cœlo gaudium creet, quàm nonaginta novem juſti.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Μετάνοιαν & μεταμέλειαν multi ita diſtinguunt, ut illa propriè non ponatur niſi in bono, hæc ſecus.

CXXIX. Quandoquidem nunc crebra μετανοίας, ſive reſipiſcentiæ, facta eſt mentio, lubet mantiſſæ loco de illius vocis proprio ſignificatu nonnulla addere. Doctiſſimus Interpres Beza, vel primus, vel inter primos, obſervavit, ad *Mat.* 3:2. verbum μετανοεῖν propriè nunquam poni niſi in bono: ſemper cum μετανοίᾳ cohærere τὸν σωφρονισμόν. At vero μεταμέλεσθαι declarare, *poſt rem aliquam factam ſollicitum eſſe & anxium.* Pro quo Latini dicunt, *pœnitere:* atque id uſurpari etiam in vitio, quum ſignificet ſimpliciter ſolicitudinem quandam, καὶ δυσαρέστησιν, id eſt, *diſplicentiam*, quæ facit, ut rem factam, ſeu bona ſeu mala ſit, infectam eſſe velimus, etiam quum non eſt novo conſilio locus relictus. Hinc putat, τὸ μεταμέλεσθαι Hebræis declarari vocabulo נחם, quum μετανοεῖν potius ſignificetur voce שוב, unde תשובה, id eſt, *converſio.* Itaque Petrus *Act.* 3:19. quum μετανοήσατε dixiſſet, ſtatim ſubjunxit, καὶ ἐπιστρέψατε, ut illud explicaret. Idem facit Paulus, *Actor.* 26:20. Venerabilem Bezam hac in parte plurimi Commentatores ſecuti ſunt, præſertim quando de Judæ Proditoris μεταμελείᾳ agunt.

Sed dubitare licet, an ſatis ſolidè.

CXXX. Dubitare tamen licet, an hæc vocum diſtinctio ſolido fundamento nixa ſit. Neque enim ex utriusque originatione arceſſi poteſt, neque probatorum Auctorum uſu confirmari, neque ex conſtanti Scripturæ ſtylo demonſtrari, nec denique ex Hebraicis, quibus reſpondent, vocabulis aſſeri. Quod ordine nunc demonſtratum imus.

Originatio vocum nihil tale importat.

CXXXI. Originationem quod attinet, μετανοέω vox eſt compoſita, ex μετὰ *poſt*, & νοέω, *intelligo*, & ut *Henricus Stephanus* in *Theſauro* expoſuit, ſignificat *poſt-intelligo:* atque ita opponitur voci προνοέω, id eſt, *ante rem intelligo.* Eleganter admodum *Clemens Stromat. Lib.* 2. Εἰ ἐφ' οἷς ἥμαρτεν μετενόησεν, εἰ σύνεσιν ἔλαβεν ἐφ' οἷς ἔπταισεν, καὶ μετέγνω, ὅπερ ἐστὶ, μετὰ ταῦτα ἔγνω. βραδεῖα γὰρ γνῶσις μετάνοια. *Si peccatorum ſuorum ductus eſt pœnitentiâ, ſi attendit ad ea, in quibus impegit* (ita enim malo vertere, quàm cum Gentiano Herveto, *ſi propter ea, in quibus lapſus eſt, eum remordet conſcientia*) *& errorem recognovit, id eſt, poſtea cognovit. Nam* μετάνοια *eſt tarda cognitio, quæ poſt rem perpetratam venit.* At μεταμέλεια, virtute Etymologiæ ſuæ, ſignificat *ſolicitudinem, poſtquam aliquid commiſſum vel omiſſum eſt.* Atque ita μετάνοια, quæ propriè eſt actus *mentis*, in ſe ac geſta ſua reflectentis, ordine naturæ præcedit τὴν μεταμέλειαν, quæ magis ad *voluntatem* & *affectus* pertinet.

Uſus utriusque vocis apud probatos Auctores promiſcuus eſt.

CXXXII. Uſus utriusque vocis apud præſtantiſſimos Auctores talis eſt, ut utraque indifferenter pœnitudinem animi notet, ſive in bono, ſive in malo. Heſychius μεταμέλειαν per μετάνοιαν exponit; Suidas ſimiliter, μεταμέλει, μετανοεῖ. Et in Etymologico Magno, μεταμέλομαι, μετανοῶ, μεταγινώσκω, promiſcuè uſurpantur. Memorabilem locum ex Plutarcho, περὶ εὐθυμίας, produxit Gomarus ad *Mat.* 11:20. ubi voces μεταμελείας & μετανοίας tanquam ejusdem ſignificationis alternat, & μετάνοιαν deſcribit ut δακνομένην σὺν αἰσχύνῃ τῆς ψυχῆς καὶ κολαζομένην ὑφ' αὑτῆς;

quæ

quæ a ſe ipſâ cum pudore animæ mordetur ac punitur; quod τῇ μεταμελείᾳ proprium eſſe Venerabilis Beza vult. Imò eſt ubi μετάνοιαν ſimplicem diſplicentiam notare obſervavi: ut apud *Marcum Imperatorem Lib.* 8. §. 2. καθ' ἑκάστην πρᾶξιν ἐρώτα σεαυτόν, πῶς μοι αὕτη ἔχει, μὴ μετανοήσω ἐπὶ αὐτῇ, *In omni actione interroga te, quomodo iſta ſe mihi habet? num futurum eſt, ut ejus pœniteat me?* Ibidem §. 10. ἡ μετάνοιά ἐστιν ἐπίληψίς τις ἑαυτοῦ, ὡς χρήσιμόν τι παρεικότος. *Pœnitentia eſt ſui ipſius reprehenſio quædam, ut qui utile aliquid omiſerit.* Contra μεταμέλεια aliquando conſignificat τὸν σωφρονισμόν. Quo ſenſu Plutarchus dixit, πάνυ γὰρ ἡ μεταμέλεια σωτήρια δαίμων. *Planè enim ἡ μεταμέλεια ſalutaris quidam genius eſt.*

In Scripturâ ſimiliter.

CXXXIII. Neque abludit Scripturæ uſus. Nam & μεταμέλεια ibi aliquando ſinceram reſipiſcentiam notat: ut *Mat.* 21: 29. ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθε: & ℣. 32. quando Dominus Judæis defectum veræ reſipiſcentiæ exprobat, dicit: ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ. Ubi μεταμέλεσθαι reſpondet invitationi Johannis expreſſæ per μετανοεῖτε. Et contra μετάνοια nonnunquam ſignificat meram pœnitudinem. Sic Chriſtus *Luc.* 17: 3. de quâvis offenſæ in fratrem admiſſæ pœnitentiâ agens, dicit ἐὰν μετανοήσῃ. & ℣. 4. ſi dixerit, μετανοῶ, pœnitet me, nollem factum. Et *Mat.* 12: 41. μετανοεῖν effertur de Ninivitis, & eorum pœnitentiâ, quæ externa tantum fuit, non interna; civilis, non ſpiritualis; temporaria, non perſeverans.

Neque univerſale eſt, μεταμέλεσθαι reſpondere τῷ נחם, μετάνοιαν τῷ שוב.

CXXXIV. Præterea illud quoque univerſaliter verum non eſt, μεταμέλεσθαι reſpondere Hebraico נחם, μετάνοιαν verò τῷ שוב. Etiamſi enim fortaſſis Syrus Novi Teſtamenti interpres τὸ μετανοεῖν conſtanter reddiderit per תוב: Septuaginta tamen τὸ נחם promiſcue tranſtulére per μεταμέλεσθαι vel μετανοεῖν. Utriusque ex plurimis paucula quædam exempla dabo. 1 *Sam.* 15: 35. *Jehova* נחם *pœnitudine affectus fuit, quod Saulem Regem conſtituiſſet.* LXX. καὶ κύριος μετεμελήθη. Eodem *Cap.* ℣. 29. ולא ינחם LXX. οὐδὲ μετανοήσει. Rurſus *Pſ.* 110: 4. ולא ינחם. LXX. καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Ex adverſo *Joel.* 2: 14. ישוב ונחם. LXX. Ἐπιστρέψει καὶ μετανοήσει. Similiter *Jon.* 3: 9. *Jer.* 4: 28. & 8: 6. & 31 19. & plurimis in locis τὸ נחם per μετανοεῖν tranſtulére. Unde evidens eſt, ipſos voces haſce Græcas pro Synonymis habuiſſe.

Act. 3. & 26 *non μετανοεῖτε ſed ἐπιστρέψατε reſpondet τῷ שובו.*

CXXXV. Denique nec ex *Act.* 3: 19. vel 26: 20. probari poteſt, quod μετάνοια conſtanter reſpondeat τῷ תשובה, quum contrarium potius inde eliciatur. Nam ἐπιστρέψατε exprimit Hebraicum שובו ut ex *Joelis* 2: 14. mox oſtendimus. Μετάνοια quum propriè mentis ſua facta recognoſcentis actionem notet, ordine naturæ converſionem præcedit, ac merito ei a Petro & Paulo præſtruitur. Atque hæc de vocibus hiſce monuiſſe ſufficiat.

CAP. XIII.

De CONSERVATIONE.

Fideles & Sanctos Deus conſervat.

I. QUos verâ fide & Sanctimoniâ donavit Deus, eos etiam tam ſolicitâ curâ CUSTODIT, ut ἐκ τῶν ἀδυνάτων ſit, quenquam verè fidelium ab orſâ ſemel ſanctitate totaliter ac finaliter deſciſcere, atque ita ſalute ſibi deſtinatâ excidere. *Fidelis eſt Deus, qui* STABILIET *vos, &* CUSTODIET *ab illo maligno.* 1 Theſ. 3:3.

Conſervationis illius definitio.

II. CONSERVATIO illa, eſt *Actio Dei Gratioſa, quâ Electos, Redemptos, Regenitos, Fideles ac Sanctificatos, ut ut in ſeſe debiles & deſciſcere idoneos, ita cuſtodit, internè, Potentiſſimâ Spiritus ſui virtute, externè, medijs ad id ſapienter ordinatis, ut inſitarum ſibi virtutum habitus nunquam planè amittant, ſed per ſtabilem perſeverantiam ad ſalutem æternam certò deducantur.*

Objectum.

III. Ii, quos conſervat Deus, ſunt Homines ELECTI, id eſt, immutabili Dei conſilio, non modò ad externam aliquam nationalis Fœderis communionem; *Deut* 7:6. ſed & ad internam gratiam, & æternam gloriam deſtinati, *Eph* 1:4. 5. REDEMPTI, per Chriſtum. Non ſolummodo *emti* ἀπὸ τοῦ δεσπότου *ab Hero illo*, qui aliquos magnis quidem, ſed communibus tamen, beneficijs acquirit, & ſervorum inſtar in familiam ſuam adſciſcit: qui tandem *in magnâ illâ domo* comperiuntur eſſe *vaſa ad dedecus*, 2 *Tim.* 2:20. de qualibus Petrus loquitur, 2 *Pet.* 2:1. ſed liberi facti a ſervitute peccati, pretio ſanguinis Chriſti, τοῦ Κυρίου *Domini.* 1 *Pet.* 1:18. 19. REGENITI, qui non modò externis quibuſdam actionibus, ſpiritualem vitam mentientibus, famam vitæ acquiſiverunt, quâ aliis & ſibi ipſis imponunt: *Ap.* 3:1. ſed quibus per Spiritum vitæ, quæ in Chriſto eſt *Rom.* 8:2. Spiritualis vitæ principium eſt inditum. FIDELES, non eâ duntaxat fide, quæ in nudo aſſenſu conſiſtit, neque eâ, quæ temporaria a Domino vocatur & radicem non habet; ſed eâ, quæ ἀνυπόκριτος eſt, 1 *Tim.* 1:5. & penitam mentem imbuit, & radicata in Chriſto fructus Sanctitatis profert. SANCTIFICATI, non ſanctimoniâ ſolum *fœderali*, quæ in Eccleſiâ viſibili jus dat ad Sacramenta 1 *Cor.* 7:14. neque *externâ* illâ, quâ quis *per agnitionem Domini & Servatoris J. C. pollutiones mundi effugit* 2 *Pet.* 2:20. retentâ tamen ſpurcâ ſuâ caninâ & procinâ naturâ ℣ 22. ſed *verâ & penetrante*, quâ introducitur in animam juſtitia καὶ ὁσιότης τῆς ἀληθείας. *Eph.* 4:24.

IV. Quæ omnia probè obſervanda ſunt. Nequis nobis objiciat vel FOEDIFRAGOS ex Iſraële, qui quidem *electi* fuére ad communionem

Ex cujus accuratâ

extern

externi fœderis, ſed contradiſtinguuntur tamen *electis ad gloriam. Rom.* 11: 7. vel PSEUDOPROPHETAS *abnegantes Herum, qui eos mercatus eſt,* quippe qui longè alii ſunt ab iis, quos non ὁ δεσπότης, *Herus*, qui *Pater eſt* (confer *Act.* 4: 24. & *Jud.* ℣. 4.) ſed ὁ Κύριος, *Filius*, 1 *Cor.* 8: 6. non ſolum qualibuscunque beneficiis ἠγόρασε, *mercatus eſt*, ſed pretioſo ſanguine ſuo ἐλύτρωσε *redemit.* 1 *Pet.* 1: 18. vel eos Chriſti PALMITES, qui *in ipſo non manent*, ſed *abjecti extra vineam areſcunt. Joh.* 15: 6. Etiamſi enim dici poſſint in Chriſto fuiſſe, quoad illius agnitionem, & profeſſionem, & externam communionem cum Eccleſiâ, myſtico Chriſti corpore, & eatenus cum ipſo Chriſto; ſemper tamen caruerunt vivificâ Chriſti communione, & ſucco vivificantis Spiritus: vel ΠΡΟΣΚΑΙΡΟΥΣ illos, de quibus *Mat.* 13: 21. quorum fides quanquam vera ſuo ſenſu dici queat, quia non, circumpoſitâ duntaxat fucatæ profeſſionis larvâ, id mentiuntur, quod in corde non habent, ſed ex animo profitentur id, quod de Chriſto credunt; non eſt tamen illa vera, κατ' ἐξοχὴν dicta fides, quæ gratiam Dei agnoſcit ἐν ἀληθείᾳ *Col.* 1: 6. & quæ ſola veros Chriſti diſcipulos facit. *Joh.* 8: 31. vel denique eos, QUI CONCULCANT *ſanguinem fœderis, per quem ſanctificati fuerant. Heb.* 10: 29. Si enim illa Sanctificatio ad prophanos illos homines referri debeat (quod tamen neceſſe non eſt, uti alibi oſtendimus) omnino intelliganda erit de Sanctificatione Fœderali, & Sacramentali, & qualicunque externâ, qualis etiam in canibus & ſuibus Petro memoratis reperitur. Hæc ita præmonenda fuére, de genuino Conſervationis gratioſæ objecto, quia eâdem operâ occurritur multis adverſariorum objectionibus, ex malâ ἐγχειρήσει ortis.

conſideratione, multas Adverſatiorum rationes alienas eſſe, liquet.

V. Sanè Electi Fideles, ſi in *ſe ipſis*, & Principiis ſuis internis, conſiderentur, debiles ſunt, & deſciſcere poſſent; neque mundi & Satanæ inſultibus ſuperandis ſoli ſufficiunt. Stabulatur adhuc in membris ipſorum inhabitans peccatum, *quod ad circumcingendos ipſos proclive eſt Heb.* 12: 1. Tentantur frequenter blandiente concupiſcentiâ carnis. *Gal.* 5: 17. Ipſi inſitarum virtutum habitus in hac vitâ admodum imperfecti ſunt. Neque raro contingit, ut ſocordia quædam ac ſomnolentia prudentibus quoque virginibus, & caſtæ Domini ſponſæ obrepat. *Mat.* 25. 5. *Cant.* 5: 2. Quibus rei gerendæ occaſionibus intentus Diabolus, vafer ſimul & potens hoſtis, non difficulter eos ſibi ſolis relictos, in poteſtatem ſuam redigeret. Quod ergo hi, in ſe ipſis tam debiles, perſeverent, id partim debent *interno* immortalis vitæ principio, quo gratioſè a Deo donati ſunt: partim *externè* accedenti Divinæ protectioni, cuſtodiæ, & ſtatuminationi, quam ipſis perpetuò, licet non æquabiliter, adeſſe, facit Divini Fœderis conſtantia.

Fideles in ſe debiles ſunt.

VI. Id, quod Deus in ſuis conſervat, eſt ESSENTIA VITÆ SPIRITUALIS, & HABITUS virtutum CHRISTIANARUM. Nam quod *Actus* attinet, fatemur ſanè, fieri poſſe, ut verè fidelis in tam

Id, quod in iis conſervatur, eſt eſſentia

sor-

vitæ Spiritualis cum ſuis habitibus.

pidum paulatim prolabatur ſtatum, quo eminentis iſtius vitæ operoſitas ferme ceſſare videatur, atque ipſe ſimilis ſit arboribus ſævâ ac diuturnâ hyeme tantum non enecatis. Nam & Eccleſia Dei habet ſuas Hyemis & Æſtatis reciprocationes. *Cant.* 2:11. Neque obſtat huic aſſertioni, quam toties experientia comprobavit, inſignis illa Dei apud Jeremiam promiſſio, *Cap.* 17:8. *Erit tanquam arbor plantata ſecus aquas, & quæ juxta rivos mittit radices ſuas; & non videbit quum venerit æſtus; eritque folium ejus viride, & annos prohibitionis pluviæ non timebit, nec deſinet facere fructum.* Nam promiſſio illa non eſt univerſalis, neque omnibus fidelibus competit, in quocunque ſpirituali ſtatu collocatis, quum certum ſit, eos aliquando *arundini quaſſat* ſimilis eſſe *Jeſ.* 43:3. quæ plurimum ſanè a tam felici arbore diſtat. Neque per *æſtum* & *prohibitionem pluviæ* intelligitur hic *ariditas ſpiritualis*, orta ex inhibitione myſtici illius influxus, qui cauſſa vigoris in Fidelibus eſt. Nam ex adverſo ſupponitur iſtius influxus abundantia, quando arbor hæc plantata dicitur *ſecus aquas*, & *radices ſuas mittere juxta rivos*; quo innuitur, non deeſſe illi alluentis aquæ irrigationem, à quâ radix humorem ſuum ſuccumque trahere queat. Continent ergo Dei apud Jeremiam verba deſcriptionem hominis fidelis, qui Spiritus Divini gratiâ plenus, in mediis adverſitatibus, rerumque externarum defectu, fructus juſtitiæ abundantiſſimè profert.

Nam Fideles ipſi bonis actibus quandoque deſtituuntur, & malis lethaliter læduntur.

VII. Addimus, fieri poſſe, ut homo Sanctificatus actus aliquos committat, qui vitæ ſpirituali, & habitibus Chriſtianarum virtutum directè adverſantur. Et cum Scripturâ experientia comprobavit, non raro accidiſſe, ut eminentiſſimi virorum Dei in grandia ac atrocia peccata inciderint: quæ non ſolum merentur deſertionem Dei omnimodam, & exhæredationem, & mortem Spiritualem; ſed & ipſo actu Spiritum Gratiæ admodum contriſtant, vitam Spiritualem lædunt; & fidei παῤῥησίαν plurimum imminuunt: quin imò vitæ principium planè ſuffocatura erant, niſi reatu per ſanguinem Chriſti ablato, vivificus ejusdem Spiritus hanc eorum mortiferam vim gratioſè retunderet.

Habitus ipſi quandoque imminuuntur.

VIII. Neque diffitemur, Habitus ipſos, quoad facilitatem & promtitudinem operandi, quandoque imminui, & vitam ipſam Spiritualem tam vehementem aliquando Syncopen pati, ut quàm proximè a morte abeſſe videatur. Qualis Hemani ſtatus erat, quum quiritaretur: *Pſ.* 88:16, עני אני וגוע מנער, *Pauper*, vel *afflictus*, ſum, *& moribundus a concuſſione*, vel, *præ teneritudine*, vel, *a juventute*, *perferens terrores tuos animi pendeo.*

Non tamen planè intercidunt.

IX Quando ergo de Conſervatione loquimur, hoc volumus: Deum ſemel inſitum vitæ Spiritualis principium, conceſſosque virtutum Chriſtianarum habitus, gratioſo influxu ſuo ita continuò fovére, ut licet variis tentationibus & graviſſimis nonnunquam peccatis, multimodis concutiantur, nunquam tamen planè intercidant; ſed reſumtis

ſubin-

ſubinde viribus, ac renovatâ fide & reſipiſcentiâ, de omnibus hoſtibus ſuis tandem triumphent, & ad mortem uſque ſtabiles perdurent.

X. Neque enim iis aſſentimur, qui quidem electorum ſalutem ita in tuto collocatam eſſe docent, ne mors ſuperveniens eos fide deſtitutos occupet; exiſtimant tamen, in nonnullis Spiritualem vitam aliquando planè perimi, quæ deinceps novâ quadam & ſingulari Dei gratiâ reſtituatur: defectum *Totalem* vitæ Spiritualis in Regenitis quandoqne concedentes, *Finalem* tamen defectum juxta nobiſcum negantes. Qui quidem in eo laudandi ſunt, quod ſalutis certitudinem electis non abrogent: ſed & in eo culpandi, quod fidei ſtabilitatem everſum eant. *Qui totalem fidei defectum concedunt, licet finalem negent.*

XI. Sententiæ hujus abſurditas, ut alia taceam, hinc patet. Si fidelis a fide ſuâ planè deficeret, nihil jam amplius commune haberet cum Chriſto, cui ſolâ fide unimur, rediret in Diaboli poteſtarem, ejus filius evaderet, & a Dei communione ad iſtud tempus in totum rejiceretur. Quæ ingentis iræ Divinæ erga fidelem magno ſe flagitio obſtringentem effectus & indicia forent. Jam verò ſi tanta potuit eſſe ira Dei erga liberos ſuos, etiamnum fideles, ut eos fide & jure liberorum privare vellet, quæſo, poſtquam erunt prorſus impii & Diabolo mancipati, quæ res eos reducet in gratiam, ut de integro adoptati ac reſtituti fide donentur? Si enim ita offenſus liberis ſuis fuerit, ut ad condignam caſtigationem vitam iis ereptum iverit, & a communione Domini Jeſu, in quo ſolo placari poteſt, prorſus eos ſeparaverit, (quæ tamen Bonitati ac Clementiæ Patris Cœleſtis minimè conveniunt) cauſſa dici non poteſt, cur eosdem nihilo meliores factos, & necdum de admiſſis flagitiis dolentes, (hoc enim ſine præveniente ipſius gratiâ facere non queunt) favore rurſus ſuo complectatur. Quid enim illud eſſet, propter quod illi ita exhæredati reciperentur in gratiam? Nulla probabilis cauſſa allegari poteſt præter ſatisfactionem & interceſſionem Chriſti. Sed ſi illa filiis jam domo ejectis, exhæredatis, Diabolo mancipatis, reſtitutionem in integrum impetrare queat; cur non potius impetrabit, ut condonato peccato nunquam ejiciantur, vel exhæredentur, vel in Diaboli poteſtatem redeant, ſed modice potius, pro ratione delicti, a Clementiſſimo Patre caſtigentur? Quod & credibilius multò, & Deo longè dignius eſt. *plurimum falluntur.*

XII. Ad eam, quam ſupra deſcripſimus, conſervationem fidelium, tota adoranda TRINITAS concurrit. PATER eos certo & immobili decreto ad æternam ſalutem deſtinavit: quod *Cap.* 4. §. 24. &c. fusè probatum dedimus. Non poſſunt autem pervenire ad ſalutem, niſi in fide & Sanctimoniâ perſeverantes. Neque perſeverare poſſunt, niſi ſuſtentati potientiâ Dei. Hinc ipſe Chriſtus ex electione τὸ ἀδύνατον ſeductionis electorum colligit. *Mat.* 24: 24 *Edent ſigna magna & miracula; ita ut ſeducant (ſi fieri poſſit) etiam electos.* Planum eſt, D. Jeſum de Electis poſt vocationem ſuam, & veritatis agnitionem, agere, & de ſeductio- *Pater 1 Immutabili decreto electos ad ſalutem deſtinavit Mat. 24: 24.*

ne non qualibet, ſed totali & finali loqui, quâ relicto Chriſto vaniſſimis deceptoribus habent fidem. Prædicit porro, tantam fore Pſeudo-Prophetis illis fallendi efficacitatem, ut non modò eos ſeducturi ſint, in quibus duntaxat levia quædam fidei tentamenta ſunt, ſed & ipſis electis ſint impoſituri, ſi (quod non eſt) tanta foret ullius ſeductionis vis, ut in Electis fides labefactari poſſit. Illa autem verba, εἰ δύνατὸν, hic veram impoſſibilitatem, ex hypotheſi Divini decreti, innuere, hinc palam eſt; quia ſi poſſibile eſſet quosvis electos ſeduci, quod adverſarii volunt, contingeret etiam, juxta dictum Domini, ut quivis Electi actu a Pſeudoprophétis ſeducerentur, quod & intentioni Chriſti, & experientiæ, & omni ſanæ rationi repugnat.

XIII Inſtant tamen adverſarii dictitantque, phraſin, εἰ δυνατὸν, non abſolutam ſemper impoſſibilitatem, ſed ſæpe rei gerendæ difficultatem notare: adductis eum in finem variis ſcripturæ locis; ut *Act.* 20: 16. ubi Paulus dicitur *feſtinaſſe, ut feſto Pentecoſtis die Hieroſolymis eſſet*, εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ & *Rom.* 12: 18. Εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν, *cum omnibus hominibus in pace viventes. Gal.* 4: 15. *Teſtimonium vobis reddo, vos*, εἰ δυνατὸν, *veſtros oculos effoſſos daturos mihi fuiſſe.* & *Mat.* 26: 39. *Pater mi*, εἰ δυνατόν ἐστι, *tranſeat a me hic calix.*

XIV. Sed reſponſio eſt in promtu. 1. Locis allegatis omnibus, τὸ εἰ δυνατὸν veram impoſſibilitatem notat. Ambigebat enim Paulus, an poſſibile ſibi foret, in tantâ locorum intercapedine, feſto die Hieroſolymis eſſe: & revera impoſſibile erat, niſi ſolito magis feſtinaret. Impoſſibile eſt, in tantâ humanarum mentium perverſitate, cum omnibus hominibus in pace ſemper vivere. Impoſſibile erat Galatis, effoſſos oculos ſuos ita Paulo dare, ut ipſius oculi eſſent, vel ipſi prodeſſent. Fieri etiam non poterat, ut oculos ſibi effoderent, niſi & eos fatuos fingamus, qui ſine ullius utilitate ita in ſuum corpus ſævirent; & Paulum maleſanum, qui id in ſui honorem permitteret, ac laudaret. Impoſſibile denique erat, ut calix iſte, niſi epotus, a Chriſto tranſiret. Impoſſibile, inquam, non abſolutè, quo ſenſu Chriſtus dicit, *Pater mi, omnia ſunt tibi poſſibilia*; ſed ex Hypotheſi Divini decreti, & vadimonii a Chriſto ſuſcepti, & Prophetiarum ac Typorum. Satisfaciendum enim erat Chriſto ad ultimum quadrantem. Quæ ſatisfactio bibitione calicis deſignatur. 2. Si daremus adverſariis, quod improbè contendunt, τὸ ἀδύνατον nonnunquam notare id, quod difficile eſt, τὸ δυνατὸν id quod facile eſt; tamen is ſenſus huic loco non conveniret. Si quis enim ita transformaret Chriſti ſermonem: Edent ſigna & miracula, adeo ut ſeducerent (ſi id facile eſſet) electos etiam ipſos; is eum ſapientiſſimum ſermonem ineptum ac jocularem efficeret.

2. Chriſto dedit, in hæreditatem, quæ

XV. *Deinde*, Pater fideles Chriſto *dedit*, *Joh.* 17: 6. ut eſſent ipſius *hæreditas*, ac merces laboris & operæ pretium. *Pſ.* 2: 8. Non patietur autem Pater, ut hæreditas unigeniti Filii ſui alienetur, aut is operæ ſuæ

pre-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

pretium amittat. Ejus rei ſecurus erat Chriſtus, quum diceret *Jeſ.* 49:4. אך משפטי את יהוה ופעלתי את אלהי, *Certè jus meum eſt apud Dominum, & merces laboris mei apud Deum meum.* Adde *Joh.* 10:29. *Pater ille meus, qui dedit eas* (oves meas) *mihi, major omnibus eſt, neque quisquam poteſt eas eripere e manu Patris mei.* Id eſt, neque Satan, neque mundus, neque caro, quæ tres ovium Chriſti hoſtes ſunt, tantum unquam valebunt, ut voluntatem ipſarum in ſalutari protectione Patris manendi pervertant. Nam non poſſunt eripi invitæ. Ereptio in ſolâ voluntatis mutatione conſiſtit. Unde patet, nugas eos agere in re ſeriâ, qui hanc conditionem ſubintellectam volunt, niſi ipſæ ſuâ voluntate ſe Deo ſubducant. Eò enim Chriſti ſermo tendit, ut certi ſint fideles, nunquam hoſtes effecturos, ut ſtolido ſe furto Deo ſurripiant. Attendendum eſt ad Chriſti argumentationem, quæ hoc modo procedit: Ego do ovibus meis vitam, neque peribunt in æternum, quia nemo eas e meâ manu, vel e manu Patris mei, rapere poteſt. Si autem verum eſſet, quod reſpondent οἱ ἐξ ἐναντίας, poſſe eas deſinere oves eſſe, & ſponte per peccata transfugere e manibus, quamvis non rapiantur: tum argumentationis Chriſti ſequela infirma, atque adeo falſa eſſet. Abſurditatem omnem ſuperat, hæc verba Chriſti reſtringere ad eos, qui in fide mortui ſunt: & rapere ex manu Chriſti ita explicare, ut ſit in morte ac damnatione retinere, & efficere, quo minus ex morte in æternam vitam a Chriſto ſuſcitentur. Nam: 1. Loquitur hic Chriſtus de ovibus, quæ audiunt vocem ipſius, & ſequuntur ipſum, vocem autem alieni non audiunt, ſed fugiunt ab eo: quæ omnia ad hujus vitæ ſtatum pertinent. 2. Planum eſt Chriſtum hic conſolari fideles adverſus eas tentationes, quibus plurimum infeſtantur. Quis autem fidelium eâ cogitatione multum vexatur, ſe, poſtquam in fide Chriſti mortuus, &, quoad animam, in cœleſtia tecta receptus eſt, in morte & damnatione detentum iri? Quis dubitat, quin beatitudinis ſuæ firmitas tunc in tuto collocata ſit? 3. Nihil etiam crudius dici poteſt, quàm *mortuos in fide Chriſti, in morte ac damnatione detinere:* quomodo vaniloquo Remonſtrantium Apologiſtæ loqui libuit. Quid? an mortui in fide Chriſti in damnatione ſunt, in quâ metuere poſſunt, ne detineantur?

alienari non poteſt.

Joh. 10:29.

XVI. *Tertiò*, immutabili fœdere ac teſtamento pollicitus electis eſt Pater, ſe effecturum, ne ab ipſo ad æternam perniciem, ſuam deſciſcant. Dei autem promittentis, & Teſtamento addicentis, fidem in dubium vocare, blaſphemum eſt. Pertinet huc *Jeſ.* 54:10. *Montes recedent, & colles dimovebuntur, attamen benignitas mea a te non recedet, & fœdus pacis tuæ non dimovebitur, ait miſerator tuus Jehova.* Quibus verbis non ſolùm generatim teſtatur Deus, ſe promiſſionibus ſuis fideliter ſtaturum pro filiis ſuis; ſed innuit ſtabilitatem fœderis gratiæ, quod fœdus pacis vocat, præ fœdere operum. Certè in fœdere operum etiam ſtaturus fue-

3. Stabilitatem iis eſt pollicitus

Jeſ. 54:10.

rat promiſſis ſuis Deus, dummodo homo in obedientiâ perſeveraret; at in fœdere pacis abſolutè promittit, ut benignitas ſua non recedat a fœderatis, quippe quæ eos conſervatura erat in ſanctitate, atque ita perductura ad felicitatem. Et hoc quoque ſenſu de novo Fœdere dici poteſt, quod *præſtantius & præſtantioribus promiſſis ſancitum ſit. Heb.* 8:6, abſolutis nempe, neque ab incertâ conditione ſuſpenſis.

Jer. 32:38. &c. XVII. Uberius idem inculcatur *Jer.* 32:3.39.40. *Denique erunt mihi populus, & ero ipſis Deus.* INDAM *enim eis cor unum & viam unam ad reverendum me* OMNIBUS DIEBUS... *Et pangam ipſis* FOEDUS PERPETUUM, *fore, ut* NON AVERTAM ME A PROSEQUENDIS IPSIS, *benefaciendo eis: & reverentiam mei indam animo ipſorum,* UT NON RECEDANT A ME. quibus gemina germana extant. *Cap.* 31:31.32.33. Ad quæ teſtimonia notandum eſt. 1. Deum hic exponentem gratioſum fœdus ſuum, id proponere ad modum *Teſtamenti*, dum abſolutè promittit, quæ ipſe facturus eſt, nullas conditiones, ut ab homine præſtandas, ſtipulatus. 2. Dici hoc Fœdus, ſive Teſtamentum *perpetuum*, cum diſertâ oppoſitione alterius fœderis, quod a mutabili conditione ſuſpenſum, ab homine ruptum, a Deo antiquatum eſt *Jer.* 31:32. 3. Non modò promitti conſtantem Dei erga eos affectum, quo ab iis beneficio proſequendis nunquam ſe avertat, cui promiſſioni conditio aliqua ſubintelligi poſſet: ſed & talem numinis reverentiam, quâ ipſi non recedant ab eo. Quo poſito nihil ulterius exigi poteſt. 4. Non dicere Deum, ſe eos verbo ſuo, & maximis promiſſis, & plurimis beneficiis ad tam conſtantem ſui reverentiam invitaturum, atque ita morali ſuaſione animos, quantum in ipſo erat, flexurum; quod poſt Socinum Remonſtrantes dicunt, ſed ſe ipſo facto, & inſuperabili Spiritus ſui efficacitate INDITURUM ſui reverentiam animis ipſorum, unde hic ſequatur effectus, *Ut non recedant ab ipſo.* Poſſetne clarioribus verbis hæc omnipotens fidelium conſervatio promitti?

4 Immenſam ſuam potentiam in eorum conſervatione exerit. 1 Pet. 1:5

XVIII. *Omnipotens*, inquam: Nam, quod *quartò* obſervandum eſt, ſupereminentem potentiam ſuam in executione illorum promiſſorum, ad conſervationem ſuorum, exerit Deus. Illam potentiam, quâ *major eſt omnibus*, uti prædicantem modò audivimus Jeſum. De hac Petrus 1 *Epiſt.* 1:5. τοὺς ἐν δυνάμει Θεοῦ φρουρουμένους διὰ πίστεως, *Qui virtutis Dei præſidio cuſtodimini per fidem, ad ſalutem paratam revelari tempore ultimo.* Teſtatur ibi Petrus 1. Electos ſervari ad ſalutem Divinâ potentiâ. Ergo fieri non poteſt, ut pereant. 2. Eam potentiam firmo præſidio comparat, quod non modò omnem vim externam fortiter repellat, ſed & omnes inteſtinæ rebellionis motus facilè compeſcat. Nam utrumque præſidiariorum militum officium eſt. 3. Medium conſervationis indicat, nempe fidem, quâ conſervari non poſſumus, niſi & illa conſervetur in nobis. Hactenus de Patre.

FILIUS E. Electos XIX. Nunc de FILIO videamus. Et *primò* conſideremus, quanti

ti electos emerit, non auro, neque argento, ſed precioſo ſuo ſanguine, *carè nimis*
ſed diris animi horroribus, corporisque cruciatibus, ſed morte male- *emit, quàm*
dictâ, quam & ſpiritualis & æternæ mortis dolores comitabantur. An *ut eos pa-*
probabile cuiquam eſſe poteſt, paſſurum eſſe Chriſtum, ut, quos tam *tiatur per-*
carè emit, ipſi ſubducti, in alterius, & quidem infenſiſſimi ſibi hoſtis, *ire.*
poteſtatem prolabantur? Quid? an non vult D. Jeſus eos jam peculium ſuum factos tueri? Cur ergo tanti ſibi conſtare voluit, ut acquireret? Cur vocantur λαὸς εἰς περιποίησιν, *populus, quem ſibi ut proprium vindicat?* 1 *Pet.* 2: 9. & λαὸς περιούσιος *Tit.* 2: 14. *populus pecularis?* Nam περιποίησις, & περιουσία ſunt interpretamenta vocis Hebraicæ סגלה, quo ſignificatur proprium peculium. & κειμήλιον, hoc eſt, res labore ſumtuque ſuo acquiſita, ideoque omni alieno juri ac poteſtati exemta, ut ab acquirente curatè aſſervetur, ejusque perditio pro ingenti damno ac jacturâ habeatur. Eleganter *Moſes Gerundenſis*, ad *Exod.* 19: 5. תהיו בידי סגולה כדבר נחמד לא ימסרנו ביד אחר. *Eritis in manu meâ περιποίησις, ut res amabilis, quam non tradit in manum alterius.* Confer ea, quæ fuſius de his vocibus diximus, Capite præcedente § 7. Aut verò non poteſt aſſervare, niſi & ipſi velint? Sed qui lubentificâ virtute ſuâ tam potenter in voluntatem ipſorum agere potuit, quum undique eos obſeſſos teneret Diabolus, ut plenâ animi inclinatione in ipſum, per fidem & caritatem, ferrentur: quid ni eadem lubentificâ virtute efficere poterit, ut, poſtquam incredibilem ipſius ſuavitatem pleno ore guſtarunt, immobili animi propoſito apud ipſum permaneant? Imò & vult, & poteſt ſuos ſervare, & præſtat id revera. *Quos dediſti mihi, eos cuſtodivi, &*
nemo ex iis periit. Joh. 17: 12. Ex eo, quod addit Dominus, *niſi filius*
perditionis, non licet concludere, Judam eodem modo datum eſſe Chri- *Joh.* 17:
ſto, quo reliqui Apoſtoli, ſcilicet redimendum, & ſalvandum. No- 12.
verat enim *Chriſtus qui ſui eſſent*; noverat pridem, Judam eſſe *Diabolum. Joh.* 13: 18. & 6: 70. Unde planum eſt, ex interitu Judæ non poſſe colligi perditionem eorum, qui Chriſto redimendi dati ſunt, & quos revera ſuo ſanguine redemit.

XX. *Secundò*, conſtat D. Jeſum in omnibus, imprimis in iis, quæ
quà Interceſſor noſter petit, a Patre ſuo exaudiri. *Joh.* 11: 42. Rogat 2. *Eorum*
autem Patrem pro omnibus credentibus, ut *conſervet eos ab impio illo.* *perſeveran-*
Joh. 17: 15. 20. Ineptâ ſubtilitate invincibile hoc argumentum inver- *tiam vali-*
tere adverſarii conantur, dictantes: Nuſquam Chriſtum oraſſe abſo- *dis precibus*
lutam perſeverantiam fidelium in fide: imò non tam ſolicitè oraturum *rogat.*
fuiſſe, ut perſeverarent, ſi Deus abſolutè ſtatuiſſet, eam fore. Quæ aſſertio unà cum adjectâ ratione temeraria admodum, & falſiſſima eſt. Aſſertio eſt temeraria. Nam 1. Ubi in hac Domini petitione minimum conditionatæ orationis eſt indicium? Non licet nobis conditiones fingere pro lubitu. 2. Tum, quæ conditio ſubintelligitur, quum

Chriſtus

Chriſtus dicit, conſerva eos ab impio? Hæccine, niſi ipſi velint á partibus impii illius ſtare? Sed in eo ipſo conſiſtit conſervatio, ut conſtanter nolint. 3. Remonſtrantes ipſi non negant, Chriſtum pro Petro petiiſſe abſolutam perſeverantiam: *Luc.* 22: 32. Eam autem immunitatem a defectione, quam pro Apoſtolis rogavit, rogavit etiam pro omnibus eorum operâ credituris. *Joh* 17: 20. Ratio eſt falſiſſima: quia ſupponit, neminem ſollicitè orare eam rem, quam novit certo a Deo eſſe decretam. Contrarium patet in Davide 2 *Sam.* 7: 27. 28. 29. *Tu enim, Jehova, revelaſti in aurem ſervi tui, dicendo, domum ædificaturus ſum tibi: Idcirco invenit ſervus tuus cum corde ſuo, orandum te eſſe oratione hac.* Et in Daniele, qui ubi compererat ex prophetiis Jeremiæ, definitum tempus Captivitatis Babylonicæ eſſe ſeptuaginta annos, mox *adhibuit faciem ſuam ad Dominum Deum quærendum oratione & deprecationibus*, ut eam rem faceret, quam Daniel, ex Jeremiâ, ſciebat, certò a Deo decretam eſſe. *Dan.* 9: 2. 3 Et denique in ipſo Chriſto; qui utique non ignorabat, fixum ſtare, glorificandum ſeſe eſſe eâ gloriâ, quam habuit apud Patrem, antequam mundus eſſet: & tamen non minus ſolicitè hac ipſâ oratione id rogat, quàm conſervationem ſuorum. *Joh.* 17: 5.

3. Eccleſiam ſuam Petræ inædificatam inſuperabilem fecit. Mat. 16. 18.

XXI. *Tertiò*, Chriſtum Jeſum Eccleſiam uti domum ſuam conſtruxiſſe, Paulus Auctor eſt, *Heb.* 3: 3. De eâ autem ſtructurâ ipſe ita loquitur, ut inſuperabilem ejus firmitatem validiſſimis rationibus adſtruat. *Mat.* 16: 18. *Super hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam; & portæ inferorum non ſuperabunt eam.* Ex quo loco tripliciter argumentamur. 1. Ædificium Chriſti ex *vivis lapidibus* compoſitum, 1 *Pet.* 2: 5. *congruenter coagmentatum, & commiſſuris ſuis compactum eſt. Eph* 4: 16. Si autem contingeret, (quod non raro contingere adverſarii jactant) vivos aliquos lapides intermori, & mortuos loco ſuo moveri; penderent opera interrupta, minæque murorum ingentes, & ædificium maximi artificis multis hiatibus fœdum eſſet. 2. Domus inædificata Petræ, adverſus omnem nimborum, fluminum, procellarum impetum in tuto eſt. *Mat.* 7: 25. Quænam porro illa petra eſt? Hic ſtatim nobis in mentem veniat illud Apoſtoli 1 *Cor.* 10. 4. ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. *Quis eſt rupes præter Deum noſtrum? Pſ.* 18: 32. *Utique nulla eſt rupes, nullam novi. Jeſ.* 44: 2. Chriſtus ergo ſimul, ſub diverſâ metaphorâ, & Archirectus & fundamentum hujus domus eſt, 1 *Cor.* 3: 11. Et quum ipſe ſit צור עולמים *rupes ſeculorum, Jeſ* 26: 4. non ſolùm, quia ipſe ab æterno & in æternum eſt, ſed & quia beatam æternitatem, & æternam firmitatem dat iis omnibus, qui ipſi Spiritualiter uniuntur; fieri non poteſt, ut ullâ vel vi, vel aſtu, a rupe illâ avellantur, qui illi inædificati ſunt.

Ipſis inferorum portis nequic-

XXII. 3. Illud imprimis Emphaticum eſt, quod addit Dominus: *Et portæ inferorum non ſuperabunt eam. Inferi*, Græcè ᾅδης, Hebraicè שאול, ex Scripturæ ſtilo *locum & ſtatum mortuorum* ſignificant. Ἅδης

Pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Propriè notat τὸν ἀειδῆ τόπον, in quo, qui ſunt, non apparent. שאול eum locum ſignificat, in quo, qui eſt, in quæſtione eſt, quem quæras, ſed non invenias. Hunc locum Scriptura in infimis collocat, & excelſo cœlo opponit. *Mat.* 11:23. Quandoque non tam locum, quàm ſtatum ſignificat, ut *Gen.* 37:35. Ubi Jacob dicit, *deſcendam lugens ad filium meum* שאלה, εἰς ᾅδην: quum tamen filium ſuum a beſtiis devoratum arbitraretur. Similiter *Pſ.* 49:15. כצאן לשאול שתו, ὡς πρόβατα ἐν ᾅδῃ ἔθεντο, *ſicut oves in inferno collocantur.* Quæ tamen neque ſepulcro conduntur, neque in locum æterni cruciatus abducuntur. Notat ergo *ſtatum mortuorum.* Sic etiam Theophylactus in *Luc.* 16. τὸν ᾅδην ex multorum ſententiâ definit, τὴν ἀπὸ τοῦ ἐμφανοῦς εἰς τὸ ἀφανὲς καὶ ἀειδὲς μετάστασιν τῆς ψυχῆς. Tranſlationem animæ ex ſtatu, quo apparet (operationibus ſcilicet ſuis) in eum, quo non apparet neque videtur. Porro, tam locus quàm ſtatus demortuorum, conſiderari poteſt, vel quoad *corpus*, vel quoad *animam*. Uterque *infernus* dicitur. De priori dicebat Hizkias, *Jeſ.* 38:10. אלכה בשערי שאול, πορεύσομαι ἐν πύλαις ᾅδου: *proficiſcar ad portas inferni.* Et ita in facris frequentiſſimè. Omnes animas, tam juſtorum, quàm injuſtorum, ἐν ᾅδῃ collocant οἱ ἔξωθεν Scriptores. *Diodorus Siculus* τὴν ἐν ᾅδου μυθοποιίαν explicat per ἀσεβῶν τιμωρίας καὶ εὐσεβῶν λειμῶνας, *impiorum pœnas, & piorum florida prata.* Et *Jamblichus*, τῆς δικαιοσύνης, ὥς φασιν οἱ σοφοὶ τῶν ποιητῶν, ἐν ᾅδου κομιούμεθα τὰς δωρεάς. *Juſtitiæ præmia, ut ſapientes Poëtarum docent, in inferno conſequemur.* Plurima huc facientia congeſſit *Grotius ad Luc.* 16:23. Non memini tamen, Sacras noſtras literas piorum animas ἐν ᾅδῃ unquam locare. Reſtat ergo, ut שאול vel ᾅδης, ubi de animabus dicitur, τόπον τῶν βασάνων deſignet. Quod non video cur viri eruditiſſimi negandum ſibi ſumſerint. Neque enim eò ſolum nos ducit *Luc.* 16:23. ſed & *Prov.* 5:5. Ubi de adulterâ Salomo. שאול צעדיה יתמוכו. *Orcum greſſus ejus tenent*, non ad vitam, quæ verè vita eſt, greſſus ejus tendunt, ſed ad locum triſtitiæ æternæ. & *Prov.* 7:27. דרכי שאול ביתה, *viæ inferni* viæ *domus ejus.* conf. 1 *Cor* 10. & *Ap.* 21:8. Ubi ſcortatores a regno cœlorum excluduntur, & detruduntur in locum, qui ardet igne & ſulphure. Huc quoque facit *Prov.* 15:24. *Iter vitæ ſurſum eſt intelligenti,* למען סורם שאול מטה Græci, ἵνα ἐκκλίνας ἐκ τοῦ ᾅδου σωθῇ, *ad recedendum ab inferis deorſum.* Id intendit Vir ſapiens, ut cœleſtia tecta ſcandere poſſit, ubi vera vita eſt, neque unquam deveniat ad inferos, æternæ mortis locum. Habemus ergo, quid infernus in Sacris ſignificet; in genere ſcilicet, ſtatum locumque demortuorum; & ſpecialius, ſtatum & locum animarum mortuarum, quæ aſſociantur Diabolis.

quam contra nitentibus.

XXIII. Sed quid *Portæ inferorum* ſignificant? Puto id melius longè ex Sciplturæ, quàm ex prophanorum Poetarum phraſi diſci poſſe. 1. Portæ ſunt munimenta civitatis, in quibus militum manus, & arma, & quicquid erumpentibus ad vim adhibendam neceſſarium eſt, præſto eſſe ſolent. Hinc legimus de שער היסוד, *portâ bene fundatâ* 2 *Chr.* 23: 5. quæ 2 *Reg.* 11: 6. שער סור *porta receptus* vocatur, ad quam quis tutò ſecedere queat. 2. In portis olim jus dicebatur. *Amos* 5. 15 *conſtituite in portâ judicium.* 3. In portis erat ſolemnis civium conventus, ubi de rebus arduis deliberabatur, & ſeniores prudentia ſuggerebant conſilia. Hinc *Rut.* 3: 11. *Novit omnis porta populi mei*, id eſt; univerſus cœtus, qui in portâ convenire ſolet. & *Th.* 5: 14. *Seniores de Portâ ceſſant.* Portæ ergo inferorum ſignificant. 1. Poteſtatem omnem mortis, & ejus, qui imperium mortis habet, id eſt, Diaboli. 2. Dira edicta, crudelesque mortis ſententias, inſtigante Diabolo, ab rerum Dominis timendisque tyrannis in Chriſtianæ veritatis Confeſſores latas. 3. Omnem calliditatem malignorum Spirituum, ad decipiendos pios ſe mutuo acuentium.

XXIV. Dubitandum non eſt, quin hiſce inferorum portis magnum robur, ἰσχὺς, adſit; non tamen κατισχύσουσι *prævalebunt* adverſus Eccleſiam. Nulla, quantumvis valida, vis Diaboli, cum copiis ſuis e portis inferorum adverſus fideles erumpentis, nulla Cæſarum, Regum, Principumque, quantumvis crudelia, adverſus eos edicta, nullæ fraudes ac technæ in ipſo inferorum concilio cuſæ, debellandis & a fide ac unione Chriſti abducendis ſanctis ſufficient. Atque hinc eſt, quod nulla mors, neque ὁ τὸ κράτος ἔχων τοῦ θανάτου, eos in poteſtatem ſuam redigere, aut ſub eâ retinere poſſit. Hæc nobis pleniſſima hujus dicti ſententia videtur.

4. Tam arctè ſibi jungit fideles, ut membra corporis ſui ſint.

XXV. *Quartò*, Chriſtus fideles ita ſibi jungit, ut ipſe caput ſit; illi ſimul ſumti, corpus; ſinguli, membra corporis. *Eph.* 5: 23. Unde iterum duplex exſurgit argumentum. 1. Sicut impoſſibile eſt, a corpore Chriſti naturali, jam glorificato, membrum aliquod avelli; ita non minus impoſſibile eſt, id fieri in corpore Chriſto myſtico. Quia ſicut Chriſtus humiliationis ſuæ merito impetravit, ut ab omni læſione immunis perennaret in gloriâ; ita & eodem merito impetravit, ut univerſum ſuum corpus myſticum, (i.e. veram Eccleſiam, & ſingula ejus ſpiritualia membra) *ſiſteret ſibi glorioſum. Eph.* 5: 7. Non poſſet autem id facere, ſi aliquod ejus membrum planè avelleretur. 2. Quemadmodum Spiritus, qui motus in membris cient, mediantibus nervis, ex capite in partes inferiores perpetuò commeant; ſic vis illa, & efficientia, quâ vita Spiritualis & continetur & exercetur, continuò a Chriſto in fideles manat: etſi inæqualiter eos moveat ad actiones Spirituales edendas; ſaltem vitam illam conſervat, neque patitur eam omnino præfocari.

XXVI. Nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XXVI. Nec eſt quod quis Davidem objiciat, quaſi ſtupro ſe polluens cum Batſebâ, eique adhæreſcens, *ſuſtulerit membrum* aliquod *Chriſti, & id fecerit membrum ſcorti*, juxta 1 *Cor.* 6: 15. Nam 1. Certum eſt, Davidem non finaliter a Chriſto avulſum fuiſſe: addo neque totaliter. Nam Spiritus vitæ, qui e Chriſto indeſinenter manabat, plurimo peccati veneno preſſus, ac tantum non ſuffocatus, ſuo tempore potenter ſe in demonſtratione ſinceræ reſipiſcentiæ exeruit. Hinc petebat a Deo, *ne auferret a ſe Spiritum ſuum*: *Pſ.* 51: 13. oſtendens, eum quidem admodum turbatum ac preſſum, non tamen planè ablatum eſſe. 2. Pauli verba ita habent. Ἄρας ὖν τὰ μέλη τῦ Χριςῦ, ποιήσω πόρνης μέλη; verbum autem ἄρω non ſemper ſignificat *auferre*, ſed & ſumere ſibi ad aliquid eo aggrediendum & inceptandum. Et hic ſenſus eſt, num ſumam mihi membra Chriſti ad tam fœdum abuſum? 3. Non dicit Apoſtolus, uno ſtupri actu aliquem ita alienari a Chriſto, ut unum cum ſcorto ſit; ſed id affirmat de eo, qui κολλᾶται τῇ πόρνῃ, ita erga eam affectus, uti erga legitimam uxorem, ex præcepto Dei, maritus. In ſummâ, *docet, quid ex ſcortatione ſequatur ſecundum naturam rei, & quid fieri ſoleat iis, qui a ſcortatione non deſiſtunt: ſed non ſtatuit limites gratiæ & miſericordiæ Dei, quaſi non poſſit aliquamdiu continuari conjunctio vel unio illius cum Chriſto, qui ſcorto ſe adjunxit*: utor verbis *Ameſii* in *Anti-Synodalibus*, *De Perſever. Sanct. Caput.* 6.

David per adulterium planè a Chriſto avulſus non fuit.

XXVII. Spiritus Sanctus, ſedem ſibi a Chriſto aſſignatam, hoc eſt corda electorum, invincibili virtute occupans, ſuperato expulſoque Spiritu maligno, ſolus ibi regnum conſtanter tenet, neque unquam domicilium ſuum planè relinquit. Juxta illud Chriſti, *Joh.* 14: 16. 17. *Ego vero rogabo Patrem, & alium Advocatum dabit vobis*, ut Maneat Vobiscum In Æternum. *Nempe Spiritum illum veritatis, quem mundus non poteſt recipere, quia non conſpicit eum, nec novit eum: vos autem noſtis eum, quia apud vos* MANET *& in vobis* ERIT. Non ſolis Apoſtolis facta eſt hæc promiſſio, neque de eo duntaxat Spiritus effectu agit, quo in prædicatione Euangelii conſtituebantur infallibiles; ſed omnes fideles concernit. Nam 1. Proponitur ut fructus adſcenſionis Domini in cœlum, & interceſſionis Sacerdotalis; quarum rerum utilitas ad omnes electos redundat. 2. Non agitur de Spiritu, ut Auctore infallibilitatis in docendo, quod in Apoſtolis, & paucis præter eos Euangeliſtis erat; ſed ut *Paracleto* & Conſolatore, quod in omnibus Fidelibus eſt 3. Ii, quibus Spiritus promittitur, non opponuntur reliquis fidelibus, ut Doctores plebi, ſed mundo reproborum, qui Spiritum non conſpicit nec novit, & propterea etiam recipere non poteſt. Neque exiſtimandum eſt, hanc continuam Spiritus immanſionem ita promiſſam eſſe univerſæ Eccleſiæ, ut non ſingula ejus membra eam ſibi arrogare valeant: Nam ſingulos diſcipulorum ſuorum hiſce verbis conſolatur Dominus; quibus, quum ſoliciti eſſent de ipſius diſceſſu, talem

SPIRITUS S. 1 manet in electis.

lem Spiritus præſentiam pollicetur, quâ nemo eorum ullo unquam tempore planè deſtituatur. Quam diu autem Spiritus Chriſti in quoquam habitat, tam diu illum Chriſti eſſe, neque Diaboli eſſe poſſe, per ſe eſt evidens. Fatemur ſanè, Spiritum S. male habitum, & triſtitiâ affectum a Fidelibus, ſecedere nonnunquam quoad influxum conſolationum ſuarum, & conceſſionem alacritatis in vitâ Spirituali; remanet tamen, ut Fons vitæ, & vinculum unionis ipſorum cum Chriſto.

Cui non repugnat Davidis oratio de non auferendo Spiritu:

XXVIII. Neque eſt quod opponas Davidis orationem *Pſ.* 51: 13, tam ſolicitè rogantis, ne Deus Spiritum Sanctum ſuum a ſe auferat: quod non feciſſet, ſi certus fuiſſet, nunquam eum auferri ab electis. Nam 1. Falſam eſſe illam Hypotheſin, neminem cum curâ eam rem rogare, quam certus eſt ſibi conceſſum iri, ſupra demonſtravimus. § 20. 2. Poſtquam Fidelis in tam horrendum peccatum incidit, non parum fides & πληροφορία illius concuti ſolet, ut non ſemper ſibi in iſthoc ſtatu Divinæ gratiæ continuationem ſecurè polliceri auſit. Hinc illi gemitus, & anxiæ animæ ad Deum ſuum exæſtuationes. 3. Quando petit David, ne Spiritus Dei ab ipſo auferatur, intelligi id poteſt. A. De Spiritu Sapientiæ Regiæ, & Fortitudinis Imperatoriæ, cujus rei triſte exemplum in Saule viderat. B. De Spiritu Prophetico, qui autem per os ipſius locutus erat. 2 *Sam.* 23: 2. C. De illâ Spiritus operatione, quæ impeditura erat, ne alia peccata in adminiſtratione Regni committeret, quibus ira Dei adverſus Iſraëlem accenderetur. D. De iſtis Spiritus emotionibus, quibus cor ſuum nunc compungi ſentiebat, quas non ſuffocari iterum, ſed novis acceſſionibus auctas ad veram ſolidamque reſipiſcentiam pertinere, ex animo optabat.

neque illa inimicitia Spiritus adverſus rebelles, Jeſ. 63: 10.

XXIX. Alia ratio eſt illius, quod legitur *Jeſ.* 63: 10. *Et ipſi rebelles fuerunt, & dolore affecerunt Spiritum Sanctitatis ejus; & verſus eſt ipſis in inimicum, ipſe pugnavit in eos.* Non enim ibi agitur de electis fidelibus, ſed de rebellibus Iſraëlitis. Poſuerat Deus in medio iſtius populi Spiritum Sanctum ſuum loquentem per Prophetas, & Sanctificantem electos. Iſti Spiritui rebelles ſe oppoſuerunt; in iſtum ut feræ beſtiæ irruerunt, *Act.* 7: 51. peſſimè habentes fidos Dei miniſtros, & caros Filios. *Jeſ.* 66: 5. Ita *dolore affecerunt Spiritum Sanctum*, non in ipſis, ſed in Prophetis alliſque Sanctis habitantem, id eſt, occaſionem ei dederunt talia faciendi, quæ ſunt iræ, & quæ ſolet is facere, qui injurias ſuas ulciſcitur. Vel ſi de Spiritu in ipſis rebellibus operante id explicemus, intelligendum id erit de conſcientiæ naturalis, per ſpiritum excitatæ, convictionibus, quibus ſe impiè oppoſuerunt. Hinc factum eſt, *ut verſus ſit ipſis in hoſtem*, & populum illum abjecerit, ac regnum ſuum ab iis abſtulerit, eosque indurarit: *Et ipſe adverſus eos præliatus ſit*, tam externè per exercitus ſuos, qui ipſos trucidarunt, & urbem ac politiam eorum deſtruxerunt, quàm internè per conſcientiæ terrores & angores. *Deut.* 28: 65. Quæ nihil faciunt ad evincendum totalem Spiritus S. a fidelibus diſceſſum.

XXX. Spi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XXX. Spiritus iſte uti continuò in fidelibus manet, ita & perennis vitæ in iisdem ſcaturigo eſt. Nam eſt *Spiritus vitæ*, *Rom.* 8. 3. Vita mentis, eſt illius ἐνέργεια ſancta & jucunda. Nam in mente cœcâ & malâ regnat mors. *Joh.* 17: 3. *Hæc eſt VITA ÆTERNA, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti, Jeſum Chriſtum.* In Dei Patris & Chriſti Gratiâ & Veritate cognoſcendâ, amandâ, reverendâ, & in lætitiâ, quæ inde oritur, conſiſtit *vita* Spiritualis. Quæ *ÆTERNA* dicitur, quia inchoata in hoc ſeculo continuatur per continuum influxum Spiritus, & conſummatur in futuro ſeculo. Alibi vocatur *Radix inſita. Mat.* 13: 21. *Unctio manens.* 1 *Joh.* 2: 27. *Semen immanens.* 1 *Joh.* 3: 9. & *Fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* 4: 14. *2. Eſt in electis fons perennis vitæ.*

XXXI. Longè alia ratio hujus vitæ eſt, quæ electis per regenerationem inditur, atque illius, quæ in Adamo integro erat, licet & illa ſancta, & a Spiritu Sancto eſſet. Nam 1. In illo ſtatu homo ſibi ipſi relinquebatur, neque ullum promiſſum de continuâ Spiritus inhabitatione habebat: qualem promiſſionem electos nunc habere, modò probavimus. 2. Quæ ratio eſt primæ ingenerationis hujus vitæ, eadem & perſeverantiæ in illâ eſſe videtur. Infuſa autem hæc vita eſt homini renitenti, & placenti ſibi in morte ſpirituali, & omni niſu ſe opponenti Deo: infuſa, inquam virtute illâ invincibili Spiritus, quam tot elogiis deprædicavit Paulus *Eph.* 1: 19. Quemadmodum ergo efficacitas illa Spiritus reſiſtentes ac renitentes adverſus operationes ſuas, pervicit tamen, atque ſubegit; ſic etiam, poſtquam ſemel mentibus ita victis atque ſuperatis inſedit, locum a ſe occupatum tenet conſtanter: & ſi quid vel intus oriatur, vel extrinſecus accedat, quod eam labefactare conetur, quantò impetitur acrius, tantò diligentius vires ſuas colligit, & ſeſe comparat ad repugnandum. Et quid eam ſuperare poſſet in progreſſu, hoſtibus jam ſubactis, quum nihil vim ejus ſiſtere potuerit in initio, quando omnia ſe ei opponebant? *Quæ longè diverſa eſt a vitâ Adami integri.*

XXXII. Accedit 3. quod vita illa profluat ex vitâ Chriſti *Gal.* 2: 20. *Vivo autem, non amplius ego: ſed vivit in me Chriſtus.* Porro Chriſtus morte ſuâ impetravit, ut ſemper viveret. *Ap.* 1: 18. *Ego ſum qui vivo, ſed fui mortuus, & ecce vivo in ſecula ſeculorum.* Vivit autem Chriſtus non modò in gloriâ apud Patrem, quoad perſonam ſuam; ſed & per Spiritum in electis. Spiritus vitæ, in ipſo, ut in fonte, reſidens, profluit inde in ſuos, & in iis ejuſdem glorioſæ vitæ, ſed ſuis quibusdam gradibus perficiendæ, Auctor eſt. Unde a ſuâ vitâ ad noſtram argumentatur, *Joh.* 14: 29. *Quia ego vivo, vos etiam vivetis.* Alia ergo eſt hæc vita Chriſti in nobis, a vitâ Adamo per creationem implantatâ Ea enim ipſi data erat, ad explorationem conſtantiæ, ideoque erat amiſſibilis. Nam probata demum conſtantia ſua confirmationem in vitâ ſanctâ & beatâ expectandam habebat, qualis obtigit beatis Angelis. Sed vita Chriſti in Fidelibus eſt fructus ſatisfactionis & meritorum ejus, & idcirco *Profluens quippe ex vitâ Chriſti.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

circo perennis ac æterna eſſe debet, ne operæ ſuæ pretium amittat. Et conferenda eſt, quoad perennitatem ſuam, non cum vitâ Adami in ſtatu explorationis conſtituto; ſed cum eâ vitâ, quam obtenturus erat, ſi explorationis ſuæ curriculum feliciter abſolviſſet.

Et cum Chriſto in Deo reconditâ.

XXXIII. Memorabile imprimis Pauli dictum eſt, quod extat Col. 3: 3. *Mortui enim eſtis*, ſcil. Diabolo, Mundo, Peccato, Vobis ipſis, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ, *& vita veſtra recondita eſt cum Chriſto in Deo.* Cujus ſententiæ ſingula verba efficacia ſunt ad perennitatem hujus vitæ comprobandam. *Vita* notat hic Sanctam ac beatam Fidelium ἐνέργειαν, ex communicatione Spiritus Chriſti reſultantem, cujus initium in hoc ævo eſt, complementum in futuro. Ea vita *abſcondita* eſt. 1. Ipſis fidelibus, qui non omnem ejus rationem aſſequuntur, uti nunc in iis operatur Spiritus, & magis adhuc ignorant illam inexplicabilem cognitionem, illam perfectam ſanctitatem, illum amorem inconcuſſum, illam lætitiam incredibilem, quæ parata ſunt ut revelentur tempore ultimo. 1 *Pet.* 1: 5. 1 *Joh.* 3: 2. 2. Mundo. Nam uti Chriſtus, qui noſtra vita eſt, non conſpicitur a mundo, ita, quomodo nos vivamus in Chriſto, & Chriſtus in nobis, mundus non cognoſcit; ſed hæc Chriſtianiſmi noſtri myſteria pro melancholicis deliramentis habet. 3. Diabolo. Cui ea ad lethiferos ictus & victoriam nequaquam patet. Vita Filiorum Dei, tanquam theſaurus pretioſiſſimus, in loco recondito repoſita eſt, unde ſuffuari eam nullâ vi vel arte Spiritus nequam poteſt. Quo ſenſu dicitur *Pſ.* 83: 4. ויתיעצו על צפוניך *& conſultant adverſus reconditos tuos*, quos tu in ſinu protegis. Recondita hæc vita eſt *cum Chriſto*, cui ejus cura ac cuſtodia commiſſa eſt, & qui δυνατός ἐστι *depoſitum, ſibi creditum, cuſtodire in illum diem.* 2 *Tim.* 1: 12. Quemadmodum ergo Chriſtus, licet mundo inviſibilis, verè ad dextram Dei ſedet, & verè revelabitur; ita etiam vita noſtra apud Chriſtum eſt, & verè nobis ſervatur. Denique recondita eadem vita *in Deo* eſt. Hoc eſt, in decreto Dei & amore ejus continetur, qui ſuo tempore manifeſtum faciet, ad quid dilexerit nos in Chriſto. Ipſe ſinus Dei, ſanctiſſimum illud ærarium eſt, in quo theſaurus iſte aſſervatur.

3. Sigillum credentium eſt.

XXXIV. Idem ille Spiritus, perennis iſtius vitæ Auctor, ſigillum eſt, quo οἱ πιστεύσαντες obſignantur. *Eph.* 1: 13. Comparat Apoſtolus fideles *Epiſtolæ, inſcriptæ non atramento, ſed Spiritu Dei vivi.* 2 *Cor.* 3: 3. In illâ autem Epiſtolâ continetur Teſtamentum Dei, cujus promiſſiones quum primum vivâ fide acceperunt electi, tunc illas animis ſuis a Spiritu Sancto inſcribi quodammodo ſiverunt. Porro inſciptionem iſtam ſigilli ſui obſignatio Deus munit. *Sigillum* illud, Spiritus promiſſionis Sanctus eſt, non tam reſpectu donorum extraordinariorum, quæ olim in Eccleſiâ vigebant (hæc enim neque omnibus, neque ſolis verè fidelibus concedebantur, neque in iis arra cœleſtis hæreditatis erat) quàm reſpectu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ctu donorum ſalutarium. Vocatur autem *Spiritus promiſſionis*, vel quia ipſe promiſſus erat, vel quia ipſius eſt promiſſiones Euangelii intimare, inſcribere, obſignare in cordibus fidelium. *Obſignatio*, eſt imaginis, quæ in ſigillo eſt, in re obſignatâ impreſſio, quâ & eum, ad quem, ſcribimus, de Auctore certum reddimus; & quod in Epiſtolâ vel Teſtamento continetur magis magisque confirmamus, ut de rei veritate non dubitetur. Conſiſtit ergo obſignatio myſtica per ſigillum Spiritus, in communicatione efficaci Divinæ illius lucis, puritatis, Sanctitatis, juſtitiæ, bonitatis, beatitudinis & gaudii, quæ in Spiritu Sancto reperiuntur. Quarum rerum prima lineamenta ducuntur in regenerationis initio, & hæc eſt conſcriptio cordium per Spiritum. Sed poſtquam fides in Chriſtum cœpit eſſe efficax, ea omnia confirmantur, roborantur, augentur, penitius imprimuntur per eundem Spiritum. Atque in hac penitiori impreſſione conſiſtit obſignatio: per cujus contemplationem ac ſenſum fideles certi redduntur, ſe Filios Dei eſſe.

Cujus obſignatio firmitatem eorum inconcuſſam facit.

XXXV. Porro iſta obſignatio Spiritus ad comprobandam inconcuſſam fidelium firmitatem facit: Apoſtolo ipſo confirmationem obſignationi jungente. 2 *Cor.* 1:21. 22. *Qui nos* CONFIRMAT *vobiſcum in Chriſtum, & qui unxit nos, Deus eſt. Qui etiam* OBSIGNAVIT *nos.* Et meritò. Nam. 1. Confirmantur & muniuntur nobis iſthoc ſigillo promiſſiones æterni Teſtamenti. Miranda & incredibilis prope Dei bonitas in hoc negotio elucet. Non ſolùn pollicetur electis, ſe nunquam ab iis diſceſſurum, & effecturum, ne unquam a ſe diſcedant. Sed & idem Sacris ac inviolabilibus utriusque inſtrumenti literis conſignat. Neque hoc tantum, ſed & easdem promiſſiones digito Spiritus ſui cœlat in cordibus electorum. Et ne hìc quidem ſubſiſtit. Addit ejusdem Spiritus ſigillum, quo de horum tam præſtantium promiſſorum donatione oppidò quàm certiſſimi reddantur. 2. Obſignatio illa notat firmam ac indelebilem impreſſionem virtutum Spiritus S. Quis enim ipſius Dei ſigillum, æterno teſtamento appenſum, & penitis ſuorum cordibus impreſſum, delere queat? 3. Per obſignationem illam inviolabiles conſtituuntur ſignati. Declarat per illam Deus, eos eſſe ſuum peculium, quod alienari nunquam patietur. *Ap.* 7: 3.

ut docetur 2 *Tim.* 2. 19.

XXXVI. Omitti hic non poteſt illuſtris locus. 2 *Tim.* 2: 19. *Solidum tamen fundamentum Dei ſtat, habens hoc ſigillum, Novit Dominus eos, qui ſunt ſui: &, Abſcedat ab injuſtitià, qaisquis nominat nomen Chriſti.* Chryſoſtomus per *ſolidum Dei fundamentum* intelligit, τὰς στεῤῥὰς ψυχὰς, αἵτινες ἑστήκασι πεπηγυῖαι καὶ ἀκίνητοι, *Animas ſolidas, quæ firmæ & immobiles ſtant.* Quæ expoſitio & huic loco, & phraſi ſcripturæ congrua eſt. Huic loco; Opponitur enim firmum Dei fundamentum iis hominibus, qui ſe καινοφωνίαις ac deliriis deceptorum, quales Hymenæus & Philetus erant, a veræ fidei doctrinâ ſeduci patiebantur. Et Scripturæ phraſi. Nam ea fidelem vocat יסוד עולם, *Fundamentum ſeculi*, ſive, *perpetuum.* Prov. 10: 25.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

10:25. & *columnam in templo Dei, quæ nunquam exit foras. Ap.* 3: 12. Poſſet huc quoque referri *Jeſ.* 28: 16. Ubi Chriſtus vocatur פנת יקרת מוסד מוסד : quod verti poteſt, *Angulus*, lapis angularis, *pretioſus fundati fundatiſſimi.* Chriſtus enim lapis Angularis Eccleſiæ ſuæ eſt, quæ quum ſit inædificata rupi, eſt fundatum fundatiſſimum. Ergo Eccleſia fidelium eſt fundamentum. Et quum fundamentum tam ſtabile a nemine niſi a Deo poni poſſit; hinc vocatur *fundamentum Dei. Dei ædificatio eſtis.* 1 *Cor.* 3: 9. Fundamentum illud Dei *firmum*, & adverſus omnes tentationes inconcuſſun ſtat. Porro, quænam iſtius firmitatis ratio ac cauſſa eſt? Non habent eam fideles a ſe ipſis, ſed a Dei *ſigillo*. Cujus ſigilli uſus hic duplex proponitur. 1. Signare electos, uti eos, qui Deo noti & dilecti ſunt, & quibus ut peculio ſuo, quod carum habet & ſervat, notas, Dominii ac proprietatis ſuæ teſtes, impreſſit. De eo dicitur: *novit Dominus, qui ſui ſunt.* 2. Imprimere iiſdem ſimilitudinem ejus Sanctitatis, quæ in ſigillo, id eſt, in Spiritu Sancto eſt; per quam fit, ut ipſi ſibi ſollicitè ab iniquitate & defectione caveant. Huc ſpectat, *Abſcedat ab injuſtitiâ, quisquis nominat nomen Chriſti.* Nam qui in corde ſuo gerit hanc legem ei inſcriptam, & legem propriam cordis factam, quam ſibi ipſi identidem dictat, is, uti ex eo ſcire poteſt, ſe electum & dilectum Dei eſſe, ita etiam curatè ſe Deo, cujus eſt, cuſtodit.

4. Eſt arra hæreditatis ipſorum.

XXXVII. Denique idem ille Spiritus eſt ἀῤῥαβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν. *Eph.* 1: 14. Eruditè obſervavit ad hunc locum Grotius, vocem ἀῤῥαβὼν non Græcam eſſe origine, ſed *Syriacam*, inquit ille; dicamus nos, *Hebraicam*, ut apparet ex *Gen.* 38: 17. ubi Thamar a Judâ petit ערבון, *pignus*. Credibile eſt, Græcos a Phœnicibus, quibuscum plurimum negotiabantur, hanc vocem accepiſſe. Eſt autem arrabo, ſive, ut Latini brevius dicunt, arra, pars pretii data in anteceſſum, ut de toto pretio ſecuturo fides fiat. ὁ ἀῤῥαβὼν μέρος ἐςὶ τοῦ παντός. *Arra pars eſt integri.* inquit Chryſoſtomus. Ita illa dona Spiritus, de quibus mox locuti ſumus, pars ſunt futuræ felicitatis, & rei principalis ſecuturæ. Ac planè inſtar habent illius arræ, quam dat ſponſus ſponſæ in teſtimonium communionis omnium bonorum. Nam quis non facilè credat reſpectum eſſe ad deſponſationis ritum? ad quem etiam alluditur. *Hoſ.* 2: 21. 22. Porro, bonum illud, cujus arra Spiritus eſt, vocatur *Hæreditas Filiorum Dei;* quia perpetuum eſt, neque a poſſeſſoribus alienatur. Cujus eſt, illius ſemper eſt, a primo poſſeſſionis articulo in omnem æternitatem. Unde concludimus, fieri non poſſe, ut illi, qui ſemel Spiritum Sanctum acceperunt, cœleſti hæreditate excidant. Nam aliàs, quod abſit, Spiritus Veritatis arrà falſa ac fallax eſſet.

Ad Conſervationem hanc adhibet Deus,

XXXVIII. Hactenus oſtendimus, univerſam adorandam Trinitatem operam ſuam ad conſervationem fidelium conferre: unde liquet, ſalutem ipſorum, tantis cuſtodibus, in tuto collocatam eſſe. Nunc

porro

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

porro in rationem illam inquiramus, quâ Deus in conſervatione ſuorum utitur. Et primò quidem immenſam illam ſuam ac *Hyperphyſicam virtutem* adhibibet, quâ primum olim vitæ Spiritualis initium electis animabus infudit, ut non minore efficacitate ad perennitatem foveatur, quàm principio producta eſt. Huc ea faciunt, quæ de potentiâ Dei in hoc negotio ſe exerente, *Theſi*. 18. produximus. *& Hyperphyſicam virtutem,*

XXXIX. Sed quandoquidem Deo dignum eſt, cum creaturâ rationali ita agere, uti naturæ illius convenit, hyperphyſicæ illi efficacitati, media aliqua, moraliter, uti vocant, agentia, ſuperaddit, quibus ipſi electi ad ſe ipſos ſub Deo ſolicitè cuſtodiendos excitentur. Utitur hic miniſterio *verbi* ſui, quod *eſt ſemen incorruptibile*, & *ſermo Dei vivens, & manens in æternum*. 1 *Pet*. 1:23. Proponit *fidei* pietatiſque *præſtantiam*, *confirmans* ita ſuorum *animos, hortanſque, ut in fide permaneant*. *Act*. 14:22. Addit *promiſſiones* ingentis præmii, perſeverantibus, & iis quidem ſolis, concedendi. *Mat*. 24:13. *Ap*. 2:10. 11. Subjungit *comminationes* diræ vindictæ in defectores & Apoſtatas. *Ezech*. 33:13. 14. 15. Et torpentes animas *caſtigationum* ſuarum flagello ſubinde excitat, atque officii ſui commonefacit. *Pſ*. 119:67. טרם אענה. *Antequam affligerer, ego errabam, nunc autem ſermonem tuum obſervo*. Tantùm abeſt, ut ex ejuſmodi monitis, promiſſionibus, comminationibus, ſimilibuſque Dei circa electos actionibus, quicquam adverſus eorum perſeverantiam concludi poſſit; ut e contra valida media ad eorum conſervationem ſint. *& media moralia.*

XL. Nam quando Deus virtute Spiritus ſui mentem ad hæc omnia attentè conſideranda excitat, ingeneratur homini ſacer quidam timor tremorque. *Phil*. 2:12. Quâ fit, ut a carne, mundo ac Diabolo, omnibuſque eorum inſidiis anxiè ſibi caveat, ne fraudibus illorum circumventus ſaluti ſuæ obeſſe comperiatur. Si autem contingat, ipſum fœdo aliquo crimine ſeceſſionem a Deo feciſſe, ſenſus vulneris, quod conſcientiæ inflixit, quodque, niſi tempeſtivè curetur, in mortem denique æternam exiturum erat, tranquillum eum eſſe non patitur: donec renovatâ reſipiſcentiâ ad Deum redierit, multiſque lacrumis admiſſi veniam ab infinitâ illius clementiâ impetraverit. Et quandoquidem ſuæ ſibi imbecillitatis quiſque fidelis conſcius eſt, hinc fit, ut humiliter a Divinæ gratiæ auxilio dependens, continuum illius ad ſui conſervationem ac corroborationem influxum devotis precibus ſolicitet: Orans ex præſcripto Domini, *Ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos a malo*. Atque hoc modo, omnes verè fideles a Deo excitati & adjuti, ſe ipſos quoque conſervant. *Scimus, quod quiſquis natus eſt ex Deo, non peccat: ſed qui genitus eſt ex Deo conſervat ſe ipſum, & Improbus ille non attingit eum*. 1 *Joh*. 5:18. Et ſanè qui fœditatem peccati, & tormenta inferorum, & gravitatem Divinæ excandeſcentiæ ritè æſtimat; qui virtutis pulcritudinem, jucunditatem gratiæ, decus futuræ gloriæ, & amoris Dei incredibi- *quibus fideles excitantur, ut ſe ipſos conſervent.*

dibi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

dibilem ſuavitatem extremis labris libavit; fieri non poteſt, quin exclamet: *Ecce, qui longinqui a te ſunt pereunt, exſcindis quicunque adulterando deficit a te. De me itaque, propinquum eſſe Deo mihi bonum eſt.* Pſ. 73: 27, 28. Hoc eſt τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ Κυρίῳ. *Act.* 11: 23.

Doctrina noſtra non minus ad pietatem quàm ad conſolationem utilis eſt.

XLI. Hinc patet falſum eſſe, quod οἱ ἐξ ἐναντίας calumniantur, per doctrinam hanc de omnipotente Dei conſervatione latam portam pandi profanitati & ſecuritati carnali. Utiliſſimam eam eſſe & efficaciſſimam ad conſolationem fidelium, modò vera ſit, ne illi quidem inficias iverint, qui eam veram eſſe negant. Nihil autem efficax eſſe poteſt ad conſolationem ſanctorum, quod non eâdem operâ efficax ſit ad promotionem Sanctitatis. Nam in omni conſolatione eſt demonſtratio beneficæ caritatis Dei erga miſerum & ſalutis ſuæ anxium peccatorem; & quò illa Divini amoris demonſtratio clarior, & applicatio ſpecialior eſt, eò etiam conſolatio eſt validior. Porro, nihil potentius eſt ad corda noſtra amore adverſus Deum incendenda, quàm agnitio & ſenſus & guſtus Divini amoris in ea effuſi. Qui ergo in conſolationibus ſuis potentem Dei gratiam maximè amplificat, quod nos facere ne ipſa quidem neget impudentia, is valentiſſima amoris Cœleſtis, & eorum, quæ ex amore ſequuntur, incentiva ſanctis proponit.

Quippe quæ 1. Divinam gloriam maximè illuſtrat.

XLII. Sed ſpecialius oſtendamus, Doctrinam noſtram promovendæ pietati longè magis idoneam eſſe eâ, quam adverſarii de inſtabili fidelium felicitate propugnant. Et *primò* quidem noſtra Divinam gloriam maximè illuſtrat, qnam adverſa offuſcatum it. Nos celebramus immenſam Numinis POTENTIAM, quâ non modò externos hoſtes noſtros coercere poteſt, ne ſalutem noſtram intervertant, ſed & mobilem arbitrii noſtri Mercurium ita figere, ne a conſtanti Sanctitatis amore deflectatur. Et VERITATEM in promiſſis fœderis gratiæ, cui tutò & ſecurè innitimur, certi eum, qui promiſit, etiam facturum eſſe. Et BONITATEM, per quam fit, ut Filios ſuos etiam in grave aliquod peccatum lapſos, non abdicet planè, neque exhæredet, aut communione Chriſti privet, ſed paternè caſtigatos clementer e lapſu erigat, & ad reſipiſcentiam excitet. Et SANCTITATEM, quâ fit, ut faciem ſuam avertat a Filiis ſuis, ſi quando ad tempus aliquod nimium peccato indulgere videantur, non concedendo iis familiarem ad ſe acceſſum, neque conſolationum ſuarum influxum, ſed potius acriter pungendo & perterrefaciendo animum indignationis ſuæ ſenſu, ne videatur peccatori ſimilis eſſe, vel peccatum in ſuis modice ferre poſſe. Et EFFICACIAM MERITORUM & PRECUM CHRISTI, quâ ſibi acquiſivit & ſervat hæreditatem nunquam alienandam. Et denique inſuperabilem VIRTUTEM SPIRITUS SANCTI, myſticum ſuum templum ita cuſtodientis, ne vel deſtruatur, vel in habitaculum impurorum Spirituum tranſeat. Quum verò in glorificatione Dei pietatis noſtræ ſumma conſiſtat, id, quod ita gloriam Dei illuſtrat, pietatem maximè promovet.

XLIII. Ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XLIII. Adverſa autem Doctrina, quum liberi noſtri arbitrii immutabilem ad bonum flexionem efficacitati Divinæ gratiæ ſubtrahat; quum Deum non ſemper facere contendat, quod promiſit; quum Filios Dei in grave aliquod peccatum lapſos non virgis caſtigari, ſed exhæredari, & Spirituali morte mulctari velit; quum impetrationem ſalutis per Chriſtum perfectam & omnibus numeris abſolutam eſſe poſſe pugnet, etiamſi nemo fortaſſe actu per eam ſervaretur; quum Chriſtum in precibus ſuis non ſemper exaudiri aſſerat; & Spiritum Sanctum eò nonnunquam variabilitate humani ingenii adigi, ut domicilium ſuum Spiritui maligno cedat; in Potentiam, Veritatem, Bonitatem Dei Patris, in merita & preces Dei Filii, & inſuperabilem virtutem Spiritus Sancti, multifariam injurioſa eſt. *quam adverſa offuſcat.*

XLIV. *Secundò.* Potens admodum Doctrina noſtra eſt ad pelliciendos nondum converſos, ut converſioni ac reſipiſcentiæ ſedulò operam dent. Nam quò ſtabilius eſt bonum illud, quod reſipiſcentibus promittitur, eò efficacius eſt argumentum movens a conſideratione iſtius boni deſumtum. Scripturâ paſſim dehortatur homines a quæſtione bonorum hujus mundi, & adhortatur ad quæſtionem bonorum ſpiritualium, eo argumento, quod illa pereant, hæc autem maneant in æternum. *Joh. 6:* 27. *Operamini non cibo, qui perit, ſed cibo illi, qui manet ad vitam æternam.* 1 *Joh.* 2: 15. 17. *Ne diligite mundum. Nam mundus præterit, & cupiditas ipſius: qui verò præſtat voluntatem Dei manet in æternum.* Et ſanè quid validius eſſe poteſt ad excitandum reſipiſcentiæ ſtudium, quàm hæc cogitatio? Quamdiu anxiis hujus ſeculi curis diſtineor, etiamſi vel optimè res ſuccedat, nil niſi perituros theſauros coacervare potero, quorum fortaſſe uſu in hac ipſâ vitâ privabor, quorum certè memoriâ torquebor in futurâ. Sed ſi converſionis meæ negotium diligenter urgeam, jam a primo illius momento iſtum Dei in Chriſto amorem conſequar, a quo nulla me unquam res ſeparare iterum poterit. Et quò prius illo potior, eò maturius ſummum illud bonum acquiro, quod citra ullum novæ miſeriæ diſcrimen poſſidetur. *2. Potens ad pelliciendos nondum converſos.*

XLV. Adverſa autem doctrina ad procraſtinandum reſipiſcentiæ ſtudium idonea eſt. Quando enim illud homini inculcatur, non modò poſſe contingere, ſed & contingere frequenter, ut aliquis per regenerationem jam filius Dei factus, poſtquam ſanctitati aliquamdiu operam dedit, iterum deſciſcat, Filius Diaboli fiat, exhæredetur a Patre Cœleſti, & eò difficilius renovetur ad reſipiſcentiam, quò ulteriores in ſanctitate progreſſus fecerat: facilè iis, qui hortationes ad reſipiſcentiam audiunt, hæc cogitatio obrepet, non expedire ſibi in tenerâ juventute converſionis negotium adeo urgere, ne fortaſſe in tantâ inconſtantis ætatis mutabilitate magno circumventi crimine longè deteriorem conditionem ſuam faciant, quàm fuit ante; ſatius eſſe, ut eos expectent annos (nam naturâ nobis omnes prolixum vitæ ſpatium pollicemur) quibus & judicium maturius *quorum converſionem adverſa remoratur.*

eſt,

eſt, & animus eam rem, cui ſemel ſe applicuit, conſtantius ſectari ſolet; fruentes iterim hujus mundi delitiis. Quâ cogitatione, quam tamen hæc doctrina ſuggerit, nihil poteſt eſſe peſtilentius.

3. Valida eſt ad converſos in Spirituali vitâ roborandos.

XLVI. *Tertiò.* Validiſſima quoque Doctrina noſtra eſt ad electos jam converſos in Spirituali vitâ roborandos, & ad conſtantem pietatis praxin excitandos, quod variis modis demonſtrari poteſt. 1. Argumenta omnia, quæ a poſſibili Sanctorum Apoſtaſiâ deducuntur, deſumta ſunt a metu pœnæ, & terrore horribilium comminationum. Ea autem, quæ petuntur a potentiſſimâ conſervatione Dei, nil niſi caritatem ejus, & incredibilem Divinæ gratiæ ſuavitatem ſpirant. Porro certum eſt, Filios Dei, *qui non acceperunt Spiritum ſervitutis iterum ad metum, ſed Spiritum adoptionis, per quem clamant Abba Pater.* Rom. 8. 15. potentius trahi funibus amoris, quàm pelli flagello terroris, *Caritas* enim *illa Chriſti conſtringit nos.* 2 Cor. 5: 14. 2. Omnis noſtra pietas vix aliud quàm gratitudo eſt. Claret autem, illum gratitudinem efficacius promovere, qui bonum ex gratiâ conceſſum, ejuſdem gratiæ ope perenne fore validis argumentis comprobat, quàm is, qui illud magnum quidem, ſed amiſſibile eſſe diſputat. 3. Æquum eſt, eò intenſius pietatis ſtudium eſſe, quò & majus & certius eſt operæ pretium. Nam conſideratio mercedis inter ea eſt, quæ dulcia faciunt mandata Dei. Pſ. 19: 12. Nos autem jam ab orſo ſinceræ pietatis curriculo certam mercedem fidis Dei cultoribus ex ipſius ore addicimus: inclamantes cum Apoſtolo, 1 Cor. 15: 58. *Itaque Fratres dilecti, ſtabiles eſtote, immoti, eminentes in opere Domini ſemper,* QUUM SCIATIS, *laborem Veſtrum non eſſe inanem in Domino.* Adverſarii autem dum docent, neſcire nos, an labor, quem nunc impendimus, inanis futurus ſit; quum fieri poſſit, ut deſciſcentes, nullo operæ pretio hactenus laboraverimus, laborandi induſtriam infeliciter remorantur.

Cap. XIV.

De GLORIFICATIONE.

Dei Gloria & Glorificatio Sanctorum conjuncta ſunt.

I. VTi actiones Dei omnes ad ſuam gloriam, ita & ad Glorificationem electorum ſuorum tendunt. Scilicet hæc eſt Dei gloria, ut talem ſe in electis oſtendat, qualis ſibi ipſi eſt, Fons conſummatæ felicitatis. Id quum facit, *glorificatur in Sanctis ſuis, & admirandus fit in credentibus.* 2 Theſ. 1: 10. In hac ſpe ſalutis ſuæ, quæ tam conjuncta eſt cum Dei gloriâ, ut eopſe

nomine

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

nomine in ſacris literis veniat, exſultant fideles. *Gloriamur ſub ſpe gloriæ Dei. Rom.* 5: 2. Glorificatio noſtri Dei Gloria dicitur, non ſolum quia a Deo eſt, & donatur nobis; ſed & quia nuſquam Divinæ Majeſtatis magnificentia illuſtrius ſe oſtendit quàm in iſto beatitatis fulgore, quem coruſcare in dilectis ſuis facit.

II. Ad eam nos vocari a Deo probatur a nonnullis ex 2 *Pet.* 1: 3. *qui vocavit nos ad gloriam & virtutem.* Verum Græca verba ſonant, διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς. *Per gloriam & virtutem.* Quod vel de noſtrâ vel de Dei ac Chriſti gloriâ & virtute intelligi poteſt. Si de noſtrâ ſumamus, ſenſus erit, quod Deus nos vocaverit ad communionem ſui, per tam dilucidam gloriæ in ſanctis revelandæ, & veræ virtutis propoſitionem, quæ facta eſt in Euangelio, ut nemo eas noſſe queat, quin earum deſiderio incendatur. Sed præſtiterit hæc ad Deum referte, quemadmodum Petrus alibi quoque narrat τὰς ἀρετὰς τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς. 1 *Pet.* 2: 9. Et nonnulla Manuſcripta habent, ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ. Et tunc ſenſus erit, vocavit nos per glorioſam ſuam virtutem. Sive, quod pleniſſimum eſſe exiſtimo, Chriſtus Dominus vocavit nos *per gloriam*, videndam in ſe exhibens gloriam tanquam unigeniti a Patre, & *virtutem*, dum vitam oſtendit virtutibus plenam, quæ, uti in præconio Euangelii exponuntur, clarè demonſtrant, eum Filium Dei & Servatorem mundi eſſe. Atque ita retinemus propriam ſignificationem particulæ διὰ, quam idem valere quod εἰς, nullo adhuc exemplo probatum vidi. Affert quidem Venerabilis Beza *Rom.* 6: 4. Ubi Chriſtus dicitur ſuſcitatus ex mortuis, διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς. i. e. inquit, *ad gloriam Patris.* Sed nihil opus eſt tali explicatione. Dicamus nos, uti verba habent, *per gloriam Patris.* Quod duplicem, & utrumque convenientiſſimum ſenſum admittit. Primò ut per gloriam intelligatur robur, & potentia Dei glorioſa; quemadmodum aliquando Græcum δόξα reſpondet Hebraico עז. *Jeſ.* 45: 24. Ita Deus dicitur Jeſum excitaſſe διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ 1 *Cor.* 6: 14. eodem ſenſu. Deinde ſi per gloriam intelligamus demonſtrationem Divinæ præcellentiæ, dicemus, Chriſtum per gloriam Patris ſuſcitatum eſſe, quia gloriæ Patris intererat, ut Filius Dei unigenitus & juſtus viveret vitam glorioſam in ſe, & ſanctam in membris ſuis. *Exponitur 2 Pet. 1: 3.*

III. Sed quicquid ſit de mente Petri; id conſtat & *vocatos* & *juſtificatos* nos eſſe ad gloriam: eumque in finem potenter a Deo *conſervari.* De *vocatione* Paulus teſtatur, 1 *Theſ.* 2: 12. *vocat nos ad regnum ſuum & gloriam.* De *Juſtificatione* idem, *Rom.* 8: 30. *Quos juſtificavit, eos etiam glorificavit.* De *Conſervatione*, Petrus 1 *Epiſt.* 1: 5. *Qui virtutis Dei præſidio cuſtodimini, per fidem, ad ſalutem, paratam revelari præſtituto tempore ultimo.* *Fideles ad glorificationem vocantur, juſtificantur, conſervantur.*

IV. Glorificatio iſta, eſt *Gratioſa Dei actio, quâ Electos & Redemptos e ſtatu infelici & vili, re ipſâ transfert in ſtatum beatum & glorioſum.* Et conſiderari poteſt vel ut eſt *inchoata* in *hac vitâ*, vel ut eſt *con-* *Glorificatio partim hujus, par-*

 ſum-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tim futuræ vitæ eſt.

ſummata in *futurâ*. In hac quoque vitâ *Primitiæ Spiritus*, *Rom.* 8:23. qui *Spiritus Gloriæ eſt*, 1 *Pet.* 4:14. Filiis Dei conceduntur. Non modò ut iis ſeſe conſolentur in adverſis, ſed & ut ex iis aliquo modo colligant, quale ac quantum futurum ſit illud bonum, quod aſſervatur in cœlis, & prælibatâ magnâ illâ, quam expectant, mercede, in curſu fidei & pietatis alacriores ſint. Primitiæ autem illæ in hiſce ſequentibus rebus conſiſtunt.

Ad illam pertinet. 1. Sanctitas

V. *Primò*. In Eximiâ illâ *Sanctitate*, quâ donantur Electi, & quam *Cap.* 12. delineavimus. Nam uti peccato ſumma turpitudo ineſt, in quantum adverſatur juſtiſſimæ & æquiſſimæ Legi Dei; ita & eidem ineſt ſumma vilitas & miſeria, in quantum hominem Deo Glorioſo & Beatiſſimo diſſimillimum facit. Hinc junguntur illa duo, *Peccaverunt*, & *Deficiuntur gloriâ Dei*. *Rom.* 3:23. & Peccatum vocatur *Pudendum iſtud*. *Jer.* 3:24. E contra in juſtitiâ & Sanctitate non eſt ſolum Bonitas aliqua Moralis, quatenus cum Lege & cum Exemplari ſuo Deo conveniunt; ſed & excellens Gloria, quatenus in iis ſimilitudo eſt Dei Beatiſſimi; quem decantat Moſes ut נאדר בקדש *Magnificum*, vel *glorioſum*, *in Sanctitate*. *Exod.* 15:11. Hinc conjunguntur, *imago & gloria Dei*. 1 *Cor.* 11:7. Confer quæ diximus *Cap.* 8. § 9. Ut nihil nunc dicam de incredibili illâ ſuavitate, & παῤῥησίᾳ apud Deum, quas Sanctimoniæ conſcientia illis conciliat, qui ei dant operam. Quo nomine David *mandata Jehovæ* deſcribebat ut *lætificantia animum*, *& dulciora melle*, *& quidem melle acœto*. *Pſ.* 19:9. 11.

2. Viſio Dei in lumine gratiæ.

VI. *Secundò*. In *viſione* illâ *Dei*, quâ Deus Sanctos in hac quoque vitâ dignatur. In perfectâ Dei viſione futuræ vitæ conſummatam beatitatem ſitam eſſe, mox audiemus. Ea ergo, quæ hic obtingit fidelibus, iſtius quoddam rudimentum eſt. Videndum autem hic ſe exhibet Deus. 1. *Per fidem*; quæ quidem mera caligo eſt, ſi conferatur cum lumine gloriæ, eoque reſpectu *adſpectui* contradiſtinguitur 2 *Cor.* 5:7. & *earum rerum* eſſe dicitur, *quæ non cernuntur*. *Heb.* 11:1. attamen ſplendida lux eſt, ſi contendatur cum ignorantiâ infidelium, *in quibus Deus hujus ſeculi excœcavit mentes* 2 *Cor.* 4:4. Hinc Moſes *eum, qui inviſibilis eſt*, per fidem *vidiſſe* narratur. *Heb.* 11:27. Per fidem etiam *nos omnes retectâ facie gloriam Domini*, *quaſi in ſpeculo intuemur*. 2 *Cor.* 3:18. Neque in genere modò perfectiones Dei fides contemplatur, prout in Deo ſunt; ſed & intuetur eas ut ad ſe pertinentes, & ſuas factas propter Chriſtum. Quod certè non parum momenti ad ſalutem noſtram confert. Qui credit, & in fide Deum videt, & quidem ut ſuum, non expectat modò, ſed & habet jam vitam æternam, & iſtâ ſuâ *fide ſalvus factus eſt*. *Eph.* 2:8. Juxta illud Domini, *Joh.* 5:24. *Amen amen dico vobis*, *qui ſermonem meum audit*, *& credit ei*, *qui miſit me*, *habet vitam æternam*. 2. Videtur quoque Deus per *experimentalem ſenſum* bonitatis ſuæ, in ſancto creaturarum uſu intimè ſe animæ inſinuantis. Ita ut Deum Bonum eſſe non *ſciat* ſolùm per men-

tis ſuæ *ratiocinium*, non *credat* modò propter *Auctoritatem* infallibilis teſtimonii, ſed & viſu, ſenſu, guſtu *experiatur*, ipſe Deo mediantibus creaturis ſuis animam mirabiliter oblectante. Huc facit invitatio Pſaltis, *Pſ.* 34: 9. *Guſtate, & videte, bonum eſſe Jehovam.* 3. Magis adhuc *immediate* videtur, quando animæ ſanctis meditationibus, precibus, aliisve devotionis exercitiis intentæ, ſe ipſum ut vitæ fontem, ac lucis ſcaturiginem revelat: ſic ut immediato ſuorum in eam radiorum illapſu mirifice eam afficiat. Id Davidem deſideraſſe arbitror, quando petebat *amœnitatem Domini videre & inquirere in Templo ejus. Pſ.* 27: 4. Et id obtigiſſe ipſi puto, quando canebat כן בקדש חזיתיך, *ita in loco Sancto te intuitus ſum, videndo robur tuum & gloriam tuam. Pſ.* 63: 3. 4. Singulare quid aliquando conceditur ægris ac moribundis, in quorum *phantaſiâ* Deus lucidiſſimas rerum cœleſtium *imagines* ita nonnunquam diſtinctè depingit, ut eas oculis coram cernere videantur, neque aliter iis affecti ſint, quàm ſi rebus ipſis præſentes intereſſent. Quò anima propior cœlo eſt, eò etiam liquidioribus ſupercœleſtis luminis radiis colluſtratur, emanantibus ab eo, qui, quum αὐτοφῶς ſit, lucem habitat inacceſſam. Cujus rei in hiſtoriis vitæ ac mortis piorum non infrequentia exempla, & in quotidianâ ægrorum viſitatione plurima experimenta ſunt. Hic eſt quidam cœli in animam deſcenſus, antequam anima in cœlum ſuſcipiatur.

VII. Tale quid in animo habuiſſe videtur ſapientiſſimus Judæorum *Maimonides*, quando in *More Nevochim*, *Part.* 3. *Cap.* 51. *Sub finem* in hæc verba fatur. Quò magis facultates Corporales debilitantur, ignisque cupiditatum extinguitur, tantò magis intellectus roboratur, lumen ejus augetur, apprehenſio purificatur, & de eo, quod apprehendit, lætatur, ita ut quum homo perfectus ad maturam ætatem pervenit, & morti appropinquat, ſupra modum Apprehenſio, Lætitia ex Apprehenſione orta, & Amor rei apprehenſæ augeantur, ut anima à Corpore quaſi ſeparetur tempore voluptatis illius. Huc reſpexerunt ſapientes noſtri, dum de morte Moſis, Aharonis & Mirjam ajunt, quod iſti tres mortui ſint בנשיקה, hoc eſt, *in Oſculo*, vel, *per Oſculum*. Ajunt enim; Quod dicitur, *Et mortuus eſt ibi Moſes, ſervus* DOMINI, *in terrâ Moab* על פי, AD OS DOMINI, *Deut.* 34: 5. id docet nos, quod in deoſculatione mortuus ſit, בנשיקה. Et ſic dicitur de Aharone, AD OS DOMINI, *& mortuus eſt ibi Num.* 33: 38. Sic dicunt de Mirjam, quod בנשיקה, hoc eſt in deoſculatione mortua ſit: ſed tamen de illâ non dicitur in Scripturâ, AD OS DOMINI, eo quod fuerit mulier, atque ita parabolica iſta locutio ei non convenerit. Senſus autem ejus eſt, quod præ nimio amore mortui ſint, in voluptate apprehenſionis illius. Phraſin quod attinet, deſumſerunt eam ſapientes noſtri ex Cantico Cantico-

Egregius Maimonidis locus, de morte per Oſculum Dei.

ticorum , ubi Apprehenſio Creatoris cum ſummo amore Dei conjunctâ vocatur נשיקה, Oſculatio, *Oſculetur me Oſculis oris ſui. Cant.* 1: 2. Hactenus Doctus ille Hebræus.

3. Fruitio Dei gratioſa. VIII. *Tertiò*, In *poſſeſſione* ac *fruitione Dei gratioſâ*, Deo ſe juxta promiſſum fœderis cum iis communicante , & non videndum modò , ſed & poſſidendum fruendumque exhibente, quemadmodnm explicuimus *Cap.* 10 §. 33. Atque eâ in re conſiſtit ſalus. *Beata illa gens , cui ita eſt*, אשרי העם שיחוה אלהיו, *beata illa gens , cujus Deus eſt Jehova. Pſ.* 144: 15. Non injuriâ de Divitiis gloriatur , qui in tanti boni poſſeſſionem admiſſus eſt. *Jehova portio prædii mei & poculi mei , tu ſuſtentas ſortem meam. Funiculi acciderunt mihi in locis amœniſſimis ; etiam poſſeſſio elegantiſſima eſt , quæ obtigit mihi. Pſ.* 16: 5. 6 Illa autem Dei fruitio in eo ſita eſt , quod anima ei ut theſauro ſuo ſuaviſſimâ aſſiduitate incubet *Pſ.* 73:28. ejus opulentiâ ditetur , ejus ubertate paſcatur , ejus potentiâ cuſtodiatur , ejus ſapientiâ dirigatur, ejus bonitate refocilletur , denique ejus ſufficientiâ repleatur : ſic ut præter ejus perfectam fruitionem , cujus nunc nil niſi primitias habet, nihil deſiderabile cognoſcat. *Beatus , quem elegeris ; appropinquare feceris tibi, ut habitet in atriis tuis : ſaturabitur bono domus tuæ , ſancto palatii tui. Pſ.* 65: 5.

4. Salutis certitudo. IX. *Quartò*, Tam auguſta gloriæ initia gignunt *Opulentiam plenæ certioratæ intelligentiæ , Col.* 2: 2. & firmiſſimam certitudinem conſummatæ feliciatis ſuo tempore potiundæ. Nam quando quis primitias Spiritus adeptus eſt , & tot ac tam evidentia ſuæ cum Deo & Chriſto communionis indicia habet ; quid ni cum Paulo dicat , *Novi , cui crediderim , & mihi perſuaſum eſt , eum poſſe depoſitum meum ad illum diem cuſtodire.* 2 *Tim.* 1: 12. Iterumque , *mihi perſuaſum eſt , neque mortem , neque vitam --- poſſe nos ſeparare a charitate Dei , quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Rom.* 8: 38. 39. Quâ quidem fidei noſtræ , conſcientiam planè tranquillantis , & ineffabili conſolationum dulcedine mulcentis, πληροφορίᾳ , neſcio an quid jucundius beatiusque in hac vitâ optari poſſit.

5. Gaudium ineffabile. X. *Quintò* Tot tantaque bona ſimul juncta pariunt *gaudium ineffabile & glorioſum , quo nondum videntes , credentes tamen exſultare* Petrus teſtatur 1 *Epiſt.* 1: 8. Deus enim ille , cujus conſortes facti ſunt , eſt אל שמחת גילם *Deus lætiſſimæ exſultationis eorum. Pſ.* 43: 4. Nihil hoc gaudio fortius : nam penetrat ſe in intima mentis , & omnibus amariſſimis etiam amaritudinibus dulcorandis ſolùm ſufficit ; maximasque animæ ægritudines facilè diſpellit : adeo ut illius ſuavitate guſtatâ , fidi Chriſto Martyres ad immaniſſima tormenta , tanquam ad lautiſſimas epulas , læti cantantesque iverint. Nihil eo purius. Non enim turbat mentem , niſi ſalutariter & ſapienter & ſanctè ; ut ſui impos , ſed Dei plena , cœloque proxima , ſupra hominem & ſapiat & loquatur. Quò

quis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quis de ſpirituali hoc nectare liberalius hauſit, licet aliis harum delicia-
rum ignaris inſanire videatur, eò & caſtior, & ſapientior, & beatior
eſt. Nihil denique eo conſtantius. *Gaudium æternum ſuper caput eorum
erit. Jeſ.* 35: 10. *Gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet a
vobis. Joh.* 16: 22. ſi non quoad effectus & actus, quos vocant, ſecundos,
ſaltem quoad fundamentum & actum primum. Nam etiamſi Deus in
hac vitâ, pro immenſâ ſuâ ſapientiâ dulcedinis ſuæ communicatio-
nem plurimâ amaritudinis mixturâ temperet: manet tamen illud in fi-
delibus, quod ſubinde ebullientis gaudii, & poſtmodum in omne ævum
perennaturæ lætitiæ, inexhauſta ſcaturigo eſt. Neque ſemper parcus
hujus gaudii diſtributor eſt Deus. Tantâ illud nonnunquam copiâ ſuis
concedit, ut parum abſit, quin impares ſe conditioni tam cœleſti in ter-
ris ſuſtinendæ fateantur; & cum *Ephremo Syro* dicat, *ſecede pauliſper,
Domine, ne debile cordis mei vitrum juſto fortius fulgentibus favoris tui radiis
rumpatur.* Si tanta Deus ſuis facit in carcere, quid non dabit in Palatio?
Si primitiæ tam uberes, quàm abunda meſſis erit?

XI. *Futuræ vitæ* Glorificatio ſuos rurſus gradus periodosque habet:
eſtque vel *animæ* a corpore ſuo *ſeparatæ*, ante extremum judicium; vel
totius hominis, poſt Reſurrectionem. Notanda hic Socinianæ Theolo-
giæ gangræna eſt; cujus mentem (ita ſe involvunt peſſimi hypocritæ)
difficulter aſſequaris. Propria eorum verba dabo ex *Compendiolo*, quod
ipſi concinnarunt, & quod refutandum ſibi ſumſit Venerandus *Cloppen-
burgius*.

Futuræ vitæ glorificatio, vel animæ ſeparatæ, vel totius hominis eſt.

XII. *De ſtatu animarum poſt mortem ita ſentiunt.* HOMINEM MOR-
TE PENITUS DISSOLVI, ITA UT NIHIL PLANE SIT:
niſi quod ejus Spiritus (UTI ET BESTIARUM SPIRITUS) *inſtar
alicujus venti redit ad Deum, qui ipſum dedit. Eccl.* 12.-- *quippe cujus* VIR-
TUS ET EFFICACIA QUÆDAM *ſit Spiritus ille* ---. *Porro hinc
colligunt. Animas poſt mortem* NIHIL SENTIRE, *imò nequidem* IN
SE RE IPSA SUBSISTERE, *velut Perſonas.* Summa huc redit.
1. Quum animam non ſubſtantiam, ſed virtutem & efficaciam quan-
dam, uti ſunt vires, valetudo, ingenium, ſolertia, ſimiliaque, eſſe
contendant: ſubſiſtere eam per ſe ullo modo, negant. 2. Quum *ad
Deum redire* dicunt, nihil illi tribuunt, quod non commune habeat cum
ſpiritu beſtiarum: ſomniantes ſcilicet auram quandam Divinam, cujus
particulam habeant ſinguli homines, & ſingulæ beſtiæ, quâ corpora
ipſorum inflat, vegetat, agitatque Deus, & quam a morientibus effla-
tam recipit, ut virtutem atque efficaciam quandam ſuam. 3. Ille inte-
rim reditus ad Deum nihil impedit, quo minus homo *poſt mortem planè
nihil ſit*, uti beſtiæ nihil ſunt poſt mortem ſuam, eo ſolum diſcrimine,
quod anima hominis rationalis ſit, & ſpem habeat vitæ æternæ; ſicuti
animæ juſtorum re ipſâ æternum vivent. Sed æternam vitam eam tunc
intelligunt, quæ initium ſumit a reſurrectione, quâ anima non minus
quàm

Sociniana Sententia.

quàm corpus de novo reproducetur: animabus interim impiorum ejusdem conditionis exiſtentibus cum animabus brutarum animantium, quæ nullâ reſurrectione reproducendæ ſunt. 4. Quando animas poſt mortem ſuperſtites, ſubſtantias eſſe negant, multò magis eos negare, quod præmii pœnæve capaces ſint, manifeſtum eſt. Quæ merus Epicuriſmus ſunt.

Ei oppoſita Orthodoxa.

XIII. Nobis ergo hæc tria ordine ſunt probanda. 1. Animas humanas poſt mortem verè *ſuperſtites* eſſe. 2. Eaſdem *vivere*, & cogitare, in eo enim vita, quæ animæ eſſentialis eſt, conſiſtit; atque adeo vel beatificâ Dei communione frui, cum ſummo gaudio, vel conſcientiæ verme & horribili expectatione judicii torqueri, cum ſummo dolore. 3. Piorum animas (nam de earum gloriâ agimus) mox poſt diſceſſum a corpore, in *cœleſtia* non *gaudia* ſolùm, ſed & *habitacula* ſuſcipi.

Animæ poſt mortem ſuperſtites ſunt.

XIV. Quoad *primum* attinet, extare animas, a corpore ſolutas, neque hominem poſt mortem nihil eſſe; tam evidenter ſacræ literæ teſtantur, ut vix quicquam evidentius. Abrahamum, Iſaacum, Jacobum extitiſſe, quando, diu poſt mortem ipſorum, Deus ſe *eorum Deum* teſtabatur, invictè probat D. Jeſus. *Mat.* 22: 32. *Confer. Luc.* 20: 38. Quomodo enim *eorum Deus* eſſet, qui ne ipſi quidem ſunt? Et ſi anima a corpore ſeparata ſubſiſtere nullo modo poſſet, inſrunite dubitaſſet Paulus, an in corpore an extra corpus in cœlum raptus fuiſſet. 2 *Cor.* 12: 2. 3. Fruſtra etiam dixiſſet *Phil.* 1: 23. *Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto.* Sanè *diſſolvi* ait, non *extingui*: nec *eſſe* negandus, qui *eſſe* dicitur *cum Chriſto.* Et quomodo quæſo nos acceſſimus, non *ad myriadas* modò *Angelorum*, ſed & *ad Spiritus juſtorum conſummatorum*, qui *in cœleſti ſunt Hieruſalem*, ſi tales nulli exiſtant? *Heb.* 12: 23. Quò etiam directa eſt notiſſima illa Divitis & Lazari parabola, niſi ut de exiſtentiâ animarum ſeparatarum, & diverſâ earum conditione nos condocefaceret? *Luc.* 16. Quorſum illæ fidelium & Chriſti ipſius preces, quibus Spiritum ſuum e corpore emigrantem Deo commendabant? *Pſ.* 31: 6. *Act.* 7: 59. Denique quum Chriſtus verus homo fuerit, ac fratribus ſuis per omnia ſimilis, quem illi merum eſſe hominem calumniantur, rogo, quid ipſius anima triduo mortis factum eſſe opinentur? An illa quoque in tenues auras evanuit, & Chriſtus poſt mortem planè nihil fuit, donec anima ipſius unà cum corpore ſuſcitaretur? Alterutrum dicendum eſt; vel animam Chriſti alterius planè naturæ fuiſſe atque noſtra eſt, quam nullo modo ſubſiſtere poſſe contendunt; & ſic Paulo contradicitur, qui eum *in omnibus ſimilem fratribus fuiſſe docet, excepto peccato*; *Heb.* 2: 17. & 4: 15. vel Chriſtum mortis triduo nihil omnino fuiſſe; & ſic contradicitur ipſi Chriſto, qui latroni præſentiam ſuam in Paradiſo mox poſt utriusque mortem pollicebatur. *Luc.* 23: 43.

Exponitur Eccl. 12: 7.

XV. Pervertunt etiam Hæretici mentem Eccleſiaſtæ, dicentis *Cap.* 12: 7.

12: 7. *Redit pulvis ad terram quemadmodum fuerat: & redit Spiritus ad Deum, qui dedit illum*, quaſi reditio illa nihil eſſet aliud, quàm neſcio cujus virtutis, quam Divinæ particulam auræ dicunt, a Deo profectæ, in Deum reſolutio, quæ ita ferme apud Deum ſit, jam recepta e corpore, quemadmodum apud ipſum erat, antequam in corpus migraret. Quæ portenta opinionum ſunt. Tam contra naturam Dei, quàm noſtram eſt, vel animam noſtram aliquid Dei eſſe, vel Deum aliquid animæ. Senſus Eccleſiaſtæ non eſt obſcurus. Poſt mortem hominis aliam planè corporis, aliam Spiritus conditionem eſſe docet. Corpus animâ deſtitutum, *pulverem* nuncupat: quia animæ cum corpore conjunctio vinculum eſt, & quaſi gluten, quo fit, ut partes corporis coagmentatæ maneant. Poſt diſceſſum animæ, cadaver nihil aliud eſt quàm terrearum particularum acervus, in quas etiam lapſu temporis diſſolvitur: ſicut olim ex terrâ formatum fuit. Alia autem longè Spiritus ratio eſt. Is non interit, neque diſſolvitur, uti corpus; ſed *ad Deum abit*, uti ad judicem, qui ei ſuum vel præmii vel pœnæ locum aſſignaturus eſt. Imò verò *redit ad Deum*, non quaſi actu apud Deum fuiſſet, antequam immergeretur corpori: (nam Deus יוצר רוח אדם בקרבו *format Spiritum hominis in medio ipſius*, Zach. 12: 1.) ſed quia ordine naturæ & efficientiæ prius Dei fuit quàm hominis. Deus enim illum homini dedit & fecit. Mirificè cum hoc Eccleſiaſtis dicto conveniunt, quæ *Euripides* eleganter kecinit, laudatus *Philoni Libro de Mundi Immortalitate*.

Χωρεῖ δ' ὀπίσω τὰ μὲν ἐκ γαίας
Φύντ' εἰς γαῖαν, τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου
Βλαστόντα γονῆς εἰς οὐράνιον
Πύλον ἦλθε πάλιν

Hoc eſt, Interprete *Grotio*

Retroque meant, quæ terra dedit,
Iterum in terram. Quod ab ætherio
Venerat ortu, cœleſte poli
Repetit templum.

Geminum eſt illud *Epicharmi* apud *Plutarchum, ad Apollon*: Συνεκρίθη καὶ διεκρίθη καὶ ἀπῆλθεν ὅθεν ἦλθε πάλιν. γᾶ μὲν εἰς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω. Concretum *eſt, & diſcretum eſt, eodemque revenit unde venit. ad terram terra, ſurſum Spiritus.*

XVI. Neque opponi huic teſtimonio debet comma 19. capitis 3. *Dixeram ego cum animo meo --- eventum filiorum hominis ſimilem eſſe eventui ipſius beſtiæ, & eventum eundem illis eſſe; ut moritur hæc, ita mori illum; & ſpiritum eundem omnibus ipſis eſſe: itaque præſtantiam hominis præ beſtiis nullam eſſe: nam omnia iſta eſſe vanitatem.* Evidens enim eſt, ſimilitudinem hominum cum beſtiis in eo ſolùm collocari, quod externum eſt & in oculos incurrit; in quantum homo non minus quàm beſtiæ vitâ iſtâ privatur, quâ hujus ſeculi commoditatibus frui poſſet. Non conſiderat hic

& 3: 19.

futuri ſeculi conditionem, quæ fide apprehenditur. Neque poſſe hæc verba abſolutè intelligi, ſed ſolummodo cum χίον ad privationem vitæ animalis, ex eo liquet, quia alius Spiritum eundem homini & beſtiis eſſe, nullamque eſſe præcellentiam hominis præ beſtiis, nemo dixerit, niſi inſanus, & qui ejuratâ omni bonâ mente ſe ſponte in beſtiam convertit.

Quo ſenſu mortui non eſſe dicantur.

XVII. Quando Scriptura mortuos *non eſſe* ait. *Pſ.* 39: 14. *Jer.* 31: 15. nequaquam docere vult, nihil eorum amplius pupereſſe, animâ quoque iſthac conditione involutâ, quod vix profiteri ipſi audent adverſarii: ſed non eſſe *id*, *quod* antea fuerunt, vivos ſcilicet homines, corpore ac animâ junctis conſiſtentes; neque *ibi*, *ubi* antea fuerunt, בארץ החיים, *in terrâ viventium*; & quum omnis eorum conſervatio cum viventibus rupta ſit, iſtius commercii reſpectu tantundem eſſe ac ſi planè non exiſterent.

Animas poſt mortem vivere & ſentire tam ratio docet,

XVIII. Nunc quod *ſecundo* loco nos demonſtraturos recepimus, aggrediamur: animas poſt mortem non ſuperſtites modò eſſe, ſed & *vivere*, intelligere, ſentire, vel favorem Dei, vel vindictam. Id non ſcriptura ſolum, ſed & ratio perſuadere debebat. Nam uſque adeo facultas cogitandi, in quâ vita animæ conſiſtit, eſſentialis ei eſt, ut ſine eâ anima non ſit. Non quidem eorum phraſin probamus, qui animam *cogitationem* eſſe dicunt; cogitationem tamen ita de eſſentiâ animæ eſſe rationalis evidens eſt, ut quæ cogitare non valet anima, ea ne pro animâ quidem ſit habenda. Et quum anima vixerit in corpore, vitam tamen a corpore non habeat; quid ni viveret corporis ergaſtulo ſoluta? Num ad Deum accedens, vitæ fontem, vitam ſuam perdet? Imò contra, quò propius ad Deum accedit, eò magis eam vivere meliusque conſentaneum eſt. Multò ſanctius de Animabus ex Gentilibus Philoſophis nonnulli locuti ſunt: quàm hæc Chriſtiani nominis propudia ac dehoneſtamenta. *Plato* animam αὐτοκίνητον eſſe dixit. Quâ voce quid voluerit, optimè exponit *Alcinous de Doctrinâ Platonis*, *Cap.* 25. Αὐτοκίνητον δὲ φησὶ τὴν ψυχὴν· ὅτι σύμφυτον ἔχει τὴν ζωὴν, ἀεὶ ἐνεργοῦσαν καθ' αὑτήν. *Per ſe mobilem ait animam, quia innatam habet vitam ſuâ vi operantem. Ariſtoteles* ſimiliter *Lib.* 3. *de animâ, textu ſeptimo.* τὸ μὲν αἰσθητικὸν οὐκ ἄνευ σώματος, ὁ δὲ νοῦς χωριστός. *Sentiendi actus non eſt citra corpus; ſed mens ab eo eſt ſeparabilis.* Item textu 19. & 20. χωρισθεὶς δέ ἐστι μόνον τοῦθ ὅπερ ἐστὶ, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον. *Animus ſolus eſt ſeparatus, quicquid eſt; & hoc ſolum eſt immortale & ſempiternum.* Vide *Voſſium de Idololat. Lib.* 1. *Cap.* 10. Ita Philoſophi animæ etiam ſeparatæ vitam tribuunt, & facultatem agendi a corpore independentem. Sed nihil ab homine Gentili auguſtius dici poteſt iis verbis, quæ extant in *Maximi Tyrii Diſſert.* 1. *p.* 13. Juxta verſionem Heinſianam. *Ex hoc ergo mari quomodo emerges ac videre Deum poteris? Planè quidem & perfectè quum ab eo vocaberis: quod paulo poſt futurum eſt. Tu modò mane, & expecta, dum vocet. Jam ſenectus aderit, quæ eò te*

deducet;

deducet: jam mors aderit, quam imbelles deplorant, cujus adventum tremunt: quisquis contra Deo jungi amat, cum gaudio exſpectat, forti animo excipit. Iterumque *Diſſert.* 25. *p.* 258. Ὃν γὰρ καλοῦσιν οἱ πολλοὶ θάνατον, αὐτὸ τοῦτο ἦν ἀθανασίας ἀρχὴ, καὶ γένεσις μέλλοντος βίου. *Id, quod vulgus mortem vocat, nihil aliud eſt, quàm immortalitatis exordium & futuræ vitæ natalis. Quandoquidem ſuâ lege, ſuoque tempore corpora quidem intereunt,* τῆς δὲ ψυχῆς ἐπὶ τὸν αὐτῆς τόπον καὶ βίον ἀνακαλουμένης, *animæ verò ad locum ſuum, ſuamque vitam revocantur.* Videatur idem *Diſſert.* 28. *p.* 291. Nam prolixum eſt omnia deſcribere.

XIX. Sed Scripturæ teſtimonia videamus. Abrahamum, Iſaacum, & Jacobum, poſtquam mortui ſunt, *omnes Deo vivere* diſertim docet D. Jeſus. *Luc.* 20: 38. Quod non ſolùm de vitâ illâ beatâ totius compoſiti intelligendum eſt, quam conſecuturi ſunt per reſurrectionem ex mortuis; ſed de vitâ felici animæ ſeparatæ, quam in præſenti iis adſcribit Dominus. Qui reſurrectionem probaturus ita procedit, ut primò, animam ſuperſtitem eſſe & vivere, concludat, deinde ad corporis reſuſcitationem argumentetur: quoniam fœdus Dei non cum animabus, ſed cum integris perſonis pactum eſt. Et quid clarius eo Pauli teſtimonio? *Rom.* 8: 10. *Porro ſi Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt, propter peccatum: SPIRITUS autem VITA EST, propter juſtitiam.* Opponit Spiritum corpori. Huic mortem adſcribit ex peccato venientem. Illi, etiam dum mortuum eſt corpus, vitam, fluentem ex vitâ Chriſti. Non Elias ſolùm, qui citra mortem in cœlum ſublatus eſt, ſed & Moſes, quem mortuum eſſe conſtat, viſi fuerunt diſcipulis cum Chriſto colloquentes. *Mat.* 17: 3. quod ſine vitâ animæ fieri non potuit. Quodnam autem & quale corpus illud fuerit, quo Moſes viſus eſt, Spiritu Sancto tacente, nobis non eſt dicendum. *quàm ſcriptura.*

XX. Et cur cupiebat Paulus *diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*, atque id ſibi *multò melius* arbitrabatur? *Phil.* 1: 23. cur *mori lucrum* ſibi eſſe reputabat? ℣. 21. Cur fideles eodem Spiritu acti εὐδοκοῦσι μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον; *malunt potius abeſſe ex corpore, & adeſſe apud Dominum?* 2 *Cor.* 5: 7. ſi, quâ in hac vitâ fruuntur, ſanctiſſimâ & ſuaviſſimâ Dei in Chriſto communione, poſt mortem planè iis carendum ſit? An verò exiſtimandum eſt, nullam felicitatem expectaſſe fideles, præter eam, quam noviſſimo demum die erant conſecuturi? quod *Smalcius* nugatur. At quid neceſſe erat, ut propterea mortem expeterent, quæ nihil eos ab iſthoc die propiores faciebat? Mortem deſiderabat, & pro lucro exiſtimabat Paulus, a corpore abeſſe fideles malebant. Dic tu, Smalci, cur id expetiverit Paulus, maluerint fideles, ſi nihil expectandum ſit ante diem mundi noviſſimum? Certè tum non lucrum mors, ſed inæſtimabile damnum eſt, tot tantaque iis, quæ nuper deſcripſimus, bona demens, & nihil utilitatis afferens.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Ap. 14: 13. XXI. Quanam autem cavillatione eludent, quod extat *Ap.* 14: 13. *Beati, qui in Domino moriuntur* ἀπάρτι, *ab hoc tempore. Imò, inquit Spiritus, ut requieſcant a laboribus ſuis: opera eorum ſequuntur poſt eos.* Multa hoc teſtimonio continentur. 1. Demortuos in Domino *beatos* eſſe. Beatitudinem autem fingere, quæ ſine cognitione & ſenſu ſit, eorum demum eſt, qui omni cognitione & ſenſu ſpirituali carent. 2. Beatos eſſe mortuos ἀπάρτι, *ab hoc tempore.* Quod intelligendum eſt vel de eo tempore, quo vox illa e cœlo a Johanne audiebatur, vel de eo tempore, quo fideles in Domino moriuntur. Sed quæ, ſodes, nova rerum mutatio circa mortuos introducta eſt, ab eo tempore, quo Johanni ſua contigit Apocalypſis; ut tunc morientes beatiores facti ſint iis, qui paulo ante itidem in Domino expiraverant? Unde conſequitur τὸ ἀπάρτι momentum mortis ipſorum denotare, ut ab eo tempore perfectior animæ ipſorum beatitudo incipiat. 3. *Requieſcere* tunc *eos a laboribus ſuis*: quæ quies non in ſomno omni eos ſenſu privante, ſed in immunitate ab omnibus vexationibus, & placidiſſimâ ac nunquam interrumpendâ Divinæ gloriæ participatione, & continuâ denique conſcientæ ſerenitate, conſiſtit. 4. *Opera eorum eos ſequi.* Hoc eſt, percipere eos gratuitum præmium ac mercedem rectè factorum, quæ non magis tunc ſine ullo intelligentis animæ ſenſu eſſe poſſunt ac poſtea.

Objectio, XXII. Nihil plauſibilius ab adverſariis adverſus veritatem hanc profertur eâ Pauli argumentatione, quâ probat reſurrectionem mortuorum ex eo, quia alioqui, qui in Chriſtum credunt, fruſtra periclitarentur omnibus horis, fruſtra tot calamitates propter Chriſtum ſuſtinerent: & quia Chriſtiani omnium hominum eſſent miſerrimi. 1 *Cor.* 15: 19. 30. 31. 32. Certè, inquiunt, hoc falſum eſſet, ſi pii ſtatim a morte ſecundum animas cœleſti fruerentur felicitate; impiique cruciatum ſentirent. Non fruſtra enim illi calamitates tolerarent; nec impune iſti voluptates carnis ſectarentur. Eſſentque pii impiis longè feliciores, etiamſi corpora ipſorum nunquam reſuſcitarentur. Sed obſervandum eſt.

refutata. 1. Eos, quos refutat Paulus, non ſolùm reſurrectionem corporum negaſſe, ſed & immortalitatem animarum, quemadmodum etiam faciebant Sadducæi, adverſus quos de reſurrectione diſputabat Chriſtus. Atque hæc eſt ratio, cur & Dominus & fidus illius ſervus ita argumententur, ut utrumque ſimul concludant. Patet id ex hypotheſibus, quas refutandas ſibi ſumit Apoſtolus: ℣. 18. 19. *Qui obdormierunt in Chriſto perierunt. In hac ſolùm vitâ ſperamus in Chriſtum.* & ℣. 32. *Edamus bibamus: cras enim morimur.* Quæ omnia eò tendebant, ut poſt mortem nihil vel metuendum vel ſperandum ſupreſſe hominibus perſuaderetur. Quæ ſi vera ſint, inquit Apoſtolus, ſi morientes omnes pereant, ſi ſpes noſtra intra hanc vitam concluſa ſit, ſi neque anima ſuperſtes eſt, neque corpus ſuſcitabitur; fruſtra tot calamitates propter Chriſtum ſuſtinentur, & Chriſtiani omnium hominum infeliciſſimi ſunt. Quæ non fallax,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

lax, ſed firma, & Apoſtolo digna, argumentatio eſt. 2. Quum pericula illa & calamitates, de quibus hic loquitur Apoſtolus, corpus præcipuè tangant, merito arguit, videri poſſe, quod corpus fruſtra ſe impenderit pro Domino, niſi illud quoque ad participationem præmii ſuo tempore reſuſcicetur. Unde nihil adverſus immortalem animæ vitam inferri poteſt.

XXIII. Nunc *denique* oſtendamus, animas piorum, corpore ſolutas, non ſolùm in *cœleſtia gaudia*, ſed & cœleſtia *habitacula* ſuſcipi. Eò nos ducit Apoſtolus 2 *Cor.* 5: 1. *Scimus enim nos, ſi terreſtris hujus domus noſtræ tabernaculum diſſolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domicilium videlicet non manu factum, æternum in cœlis.* Duplex animæ receptaculum tribuit, unum terreſtre, hoc eſt corpus, quod durante hac vitâ animali incoluit, & ex quo per mortem migrat; alterum cœleſte, quod deſerto priori mox occupat. Agitur enim hic de tali hominis æterno domicilio, ad quod per mortem ipſi via ſternitur, & id æternum eſſe dicitur in cœlis. In eadem *Cœleſti Hieroſolymâ ſpiritus juſtorum conſummatorum* collocat: ubi *myriades Angelorum* ſunt, & *novi pacti mediator Jeſus. Heb.* 12: 22. 23. Ita & Johannes *Thronum* videbat *in cœlo poſitum, & in circuitu Throni viginti quatuor Seniores*, qui Patriarchæ ſunt tam veteris quàm novæ Eccleſiæ, totidem Thronis inſidentes. *Ap.* 4: 2. 4. *Animæ piorum in cœlum recipiuntur.*

XXIV. Neque dubitandum eſt, quin hoc voluerit Chriſtus, Latroni converſo dicens: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiſo. Luc.* 23: 43. Exactè hæc reſpondent petitioni Latronis. Rogaverat Latro, ut Chriſtus *ſui memor* eſſet: Reſpondet Chriſtus, non memor modò tui ero, ut abſentis; ſed & præſentiam tibi meam polliceor in æviternâ gloriâ. *Mecum eris.* Determinabat Latro tempus, quo petitioni ſuæ ſatisfieri cupiebat: *quando in regnum tuum veneris.* Inſtruit eum Chriſtus, & de *loco* ubi regnaturus eſſet, quem *Paradiſum* vocat, id eſt, *cœlum tertium*, confer 2 *Cor.* 12: 2. 4. Phraſi apud Hebræos receptiſſimâ, qui piorum defunctorum animas locant בגן עדן, *in horto Edenis*; & de *tempore*, quo glorioſi iſtis Regni ſui capeſſiturus initia: *hodie*. *Erat autem quaſi hora ſexta*, diei meridies, ante cujus finem, morte utriusque interveniente, hæc ei gaudia promittit Dominus. Quia autem tam ſubita conditionis mutatio, res mira & propemodum incredibilis videbatur; firmat Chriſtus promiſſionem ſuam aſſeverationis formulâ, *Amen*. Hæc plana ſunt. Quum contra contorta & infrunita ſint adverſariorum interpretamenta. Illi ita diſtingui poſſe verba fingunt, *Dico tibi hodie, eris mecum in Paradyſo*; ita ut Chriſtus non tempus indicet, quando futurus ſit ſecum in Paradiſo latro, ſed veritatem ejus, quod promittebat, exprimat. Et conferri volunt *Deut.* 30: 11. 15. 17. 18. ubi Moſes dicit, *præcipio tibi hodie &c.* Verum quàm dilutum illud eſt? Nam. 1. Non neſciebat latro, quando id ſibi diceret Chriſtus, ut illud voce hodie inculcandum fuerit. 2. Nec τὸ Hodie hic adhibetur ad exprimendam *Quod Chriſtus Latroni promiſit.*

 promiſ-

promiſſionis veritatem, ſed τὸ Amen. 3. Hodie temporis eſt, & reſpondet τῷ *quando*, quod erat in petitione Latronis. 5. Alia ratio eſt Phraſeos Moſaicæ, *præcipio tibi hodie, indico tibi hodie*; nam præterquam quod verba ibi non poſſint aliter conſtrui, hic & poſſint & debeant. Moſes ibi vaticinatur de rebus poſt futuris, vultque Iſraëlitas memores eſſe illius temporis, quo eas tam patheticâ obteſtatione prædixerat; ideoque illud hodie in ſermone Moſis inſignem habet Emphaſin, Chriſti autem ſermonem, ſi ita conſtruatur, ut adverſarii volunt, facit dilutum. Porro quod contendunt, Latronem per *adventum Chriſti in regnum* intellexiſſe *adventum ad judicandum vivos & mortuos*, gratis dicunt, neque probabunt in æternum. Certè malè opinatus fuiſſet, ſi regnum Chriſti diſtuliſſet in noviſſimum diem. Regnavit jam dudum Chriſtus, nequicquam frementibus quibuscunque inimicis. Tantumque abeſt, ut regnum Chriſti ab ultimo die inchoandum ſit, ut Paulus, tunc eum *regnum Patri traditurum eſſe, doceat.* 1 *Cor.* 15:24. Impietas autem major eſt, quàm ut in hominem Chriſtianum cadere poſſe videatur, quod ſubdit hæreticus: *Ex his omnibus ne quidem per ſpeciem colligi poſſe*, CHRISTUM ALIQUA RATIONE POST MORTEM VIXISSE, *vel alios poſt mortem vivere.* Hæc blaſphema ſunt, nec ſine horrore legi vel audiri poſſunt.

Et parabola Lazari docet.

XXV. Addamus *Luc.* 16:22. *Et aſportatus eſt Lazarus ab Angelis in ſinum Abrahæ.* Paſſiva Hebræorum ſententia eſt, Deum uti miniſterio Angelorum in deportandis piorum animabus. Sic de Moſe narrant, quum momentum mortis ipſius adveniſſet, Deum dixiſſe Gabrieli צא והבא נשמתו של משה, *Vade & adduc mihi animam Moſis.* Eam de Angelorum miniſterio ſententiam ſuâ auctoritate Chriſtus hic firmat. Quò autem deducta eſt Lazari anima? *In Sinum Abrahæ.* Quâ quidem phraſi locum & ſtatum beatorum intelligi, ex oppoſitione loci & ſtatus miſeri, in quo dives erat, manifeſtum eſt. Unde verò hæc Metaphora deſumta ſit, inter eruditos non convenit. Sunt, qui vitam hanc proceloſo mari, conditionem piæ animæ poſt mortem tranquillo portui comparari putant, qui *ſinus* nomine deſignaretur. Uti & in Virgiliano illo,

Nunc tantum ſinus, & ſtatio male fida carinis.

Et obſervavit *Jacobus Cappellus*, id quod Latini dicunt navem appellere, id Græcos dicere κέλλειν. Porro a κέλλειν *Euſtathius* notat fieri κόλπον παρὰ τὸ ἐν αὐτῷ κέλλειν τὰς ναῦς. Eo autem vocabulo hic Lucas utitur. *Ludovicus* autem *Cappellus* exiſtimat, ſinum Abrahæ hic dictum eſſe a more Parentum, qui puerulos ſibi cariſſimos in ſinu ſive gremio fovent, in quo etiam ſuaviter interdum quieſcunt, & dormiunt. Pii nempe dormire dicuntur, quando moriuntur, & quieſcere a laboribus ſuis: ubinam autem quieſcere & dormire potius dicantur, quàm in gremio ſive ſinu Spiritualis ſui Patris Abrahami? Cui expoſitioni firmandæ addi poteſt, puerulos tam blandè habitos ἐγκολπίδια βρέφη Græcis dici. Conferri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ferri etiam poteſt *Joh.* 1: 18. Ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. Hoc eſt, qui Patri intimus & familiariſſimus eſt, & mirificè ab ipſo diligitur. At omnium, niſi fallor, convenientiſſimè hanc locutionem explicant, qui arbitrantur, hic quoque, ut & *Mat.* 8: 11. & alibi ſæpius, beatitudinem cœleſtem per ſimilitudinem lauti alicujus & opipari convivii exponi. Fuit autem moris, ut qui convivarum in Principis ſinum recumberet, is honoratiſſimus haberetur. Ita Johannes, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἦν ἀνακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ. *Joh.* 13: 23. Porro dubium non eſt, quin inter pios omnes Judæi Abrahamo, τῷ Ἐθνοπάτορι, principem attribuerint locum. Indicatur ergo hic ſummus Lazari honos, qui in illâ beatâ ſede proximus hæreret Abrahamo. Vide *Cameronem* & *Grotium* ad hunc locum. Concludo verbis *Auguſtini*, *Lib.* 2. *de Origine animæ*, *Cap* 4. *Nam illud, quod rectè & valde ſalubriter credit, judicari animas, quum de corporibus exierunt, antequam veniant ad illud judicium, quo eos oportet jam redditis corporibus judicari, atque in ipſâ, quâ hac vixerint carne, torqueri ſive gloriari, itane tandem neſciebas? Quis adverſus Euangelium tantâ mentis obſtinatione obſurduit, ut in illo paupere, qui poſt mortem ablatus eſt in ſinum Abrahæ, & in illo divite, cujus æternus cruciatus exponitur, iſta non audiat, vel audita non credat?* Quænam Veterum de Sinu Abrahæ ſententia fuerit, eruditè & prolixè expoſuit *Martyr. Claſſis Tertiæ Loc.* 16. §. 8. *& ſequentibus.*

XXVI. Quando animabus a corpore ſeparatis non ſolùm *ſtatus* ſed & *loci mutationem*, & nova habitacula ſive receptacula adſcribimus, facimus id cum ſacris literis, quæ cœlo μονὰς & τόπον tribuunt *Joh.* 14: 2. 3. & *tabernacula æterna Luc.* 16: 9. & *domicilium.* 2 *Cor.* 5: 1. 2. Non tamen exiſtimamus, animas eodem modo in loco eſſe, quo corpora: neque concipimus eas ut ſubtiliſſima quædam corpuſcula, quarum particulæ commenſuratæ ſint partibus ſpatii, cui includuntur: in quâ opinione plurimos Veterum fuiſſe, invictis teſtimoniis Doctiſſimus *Parkerus* oſtendit, *de deſcenſu ad Inferos p.* 106. 107. Sed putamus, eas, quoad ſubſtantiam ſuam, & non ſolummodo quoad operationes ad extra, ita in iſtâ creati mundi parte eſſe, ubi Chriſtus eſt cum ſuo corpore, ut non ſint in terrâ. Diſtinguimus eſſentiam animæ, quæ ſubſtantia Spiritualis & immaterialis eſt, ab illius operationibus quibuſcunque, ſive ad intra ſive ad extra, uti agens diſtinguitur a ſuâ actione. Neque quærimus modò de actionibus animæ, ubi illæ deprehendantur, ſed & de ſubſtantiâ animæ, ubi iſta exiſtat. Quum non omnino non ſit, alicubi eſſe debet. Quum infinita non ſit, ubique eſſe non poteſt. Eſt ergo in loco aliquo, verbi gratiâ parte aliquâ Cœli vel inferni, non quidem localiter, quaſi partes habeat partibus ſpatii commenſuratas, ſed ut naturæ ſpirituali convenit, ita ut, dum hic eſt, alibi eſſe non queat. Neque cenſeri debet hic eſſe, quia hic opeatur; ſed e contra hic, & non alibi, operari poteſt, quia hic eſt. Sic ut præſentia animæ quoad ſubſtantiam

Animas locum quoque mutare, quo ſenſu credendum ſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſtantiam ordine naturæ prior ſit ejusdem præſentiâ quoad operationem: Et quando Scriptura, animas in cœlo eſſe, docet, id intelligendum de earum ſubſtantiâ, etiam ſepoſitâ omni conſideratione operationum ad extra. Hac ſimplicitate contenti eſſe malumus, quàm ut dicamus cum nonnullis: *Non poteſt mens, ſi in ſe ſpectetur, citra operationem extra ſe terminatam, concipi eſſe in Ubi quodam ſive loco:* Unde ſequitur, negandum eſſe animæ Ubi, & omnem loci mutationem poſt mortem, ſi extra ſe non operatur. An verò, & quid tum extra ſe operetur, nondum memi-nimus a quoquam expoſitum eſſe. Affine eſt illud πόρισμα, quando de conditione animæ ſeparatæ agitur, *per Cœlum & infernum* Tantum Intelligi Statum Felicitatis Et Contra. Quæ cruda ſunt.

De Ubi animarum mox reuniendarum corpori. XXVII. De Ubi animarum ſeparatarum, ſed corpori ſuo mox reuniendarum per reſurrectionem miraculoſam, non eſt quod admodum ſolliciti ſimus. Non nimium indulgendum curioſitati noſtræ eſt. Neque licet nobis *ἐμβατεύειν ἃ μὴ ἑωράκαμεν. Col.* 2: 18. Nihil diſtinctum eâ de re Sacræ nos literæ docent. Tutiſſimè tales animas Deo committimus: cui ſapientiæ abunde eſt, ut ad tempus illud commodum ipſis quietis locum aſſignet: & a cujus bonitate & juſtitiâ metuendum non eſt, ne ullam iis injuriam faciat. Hæc earum gloria, hæc ſalus eſt, ut ubicunque ſunt, ad Dei gloriam & in ipſius favore ac gratiâ ſint. Hæc modeſtè dicuntur: cætera ſine temeritate non definiuntur.

Animæ Fidelium ſunt apud Deum & Chriſtum in gloriâ. XXVII. Videamus nunc, quâ beatitate animæ piorum corporibus ſuis ſolutæ in cœlo fruantur. Et *primò* quidem hoc habent, ut apud Deum Chriſtumque ſint in Gloriâ. *Joh.* 12: 26. *Ubi ego fuero, illic & miniſter meus erit. Joh.* 17: 24. *Pater, quos dediſti mihi, velim ut ubi ſum ego, & illi ſint mecum.* Hic ſanè fideles etiam adſunt Chriſto per fidem & amorem, & *Chriſtus cum Patre ad eos venit, & conſpiciendum exhibet ſe ipſum. Joh,* 14: 21. atque in iſtâ gratioſâ Dei Chriſtique præſentiâ incredibilem animæ ſuæ quietem inveniunt. *De me itaque, propinquum eſſe Deo mihi bonum eſt. Pſ.* 73: 28. Verùm proxima hujus vitæ propinquitas mera longinquitas a Deo eſt, ſi cum futuro animæ ſtatu contendatur. *Dum adſumus in corpore, peregre abſumus a Domino.* 2 *Cor.* 5: 6. Atque hinc erat, quod Paulus *cuperet diſſolvi, ut cum Chriſto eſſet. Phil.* 1: 21.

Eumque vident in lumine gloriæ. XXIX. *Secundò.* Præſentes Deo, eum quoque *videbunt, in lumine gloriæ.* Id eſt, eam beatiſſimi Dei cognitionem conſequentur, quæ explendo & tranquillando intellectui ſufficiat, & ad quam ea, quæ hic ipſis obtigit, Dei viſio, mera caligo ſit & cœcitas, uti ſupra quoque monuimus. De hac viſione Dominus loquitur, *Mat.* 5: 8. *Beati mundo corde, quia illi Deum videbunt.* Videbunt autem Deum. 1. In operibus gloriæ, quæ jam in cœlo oſtenduntur, in quibus eminentiſſimæ illius virtutes longè luculentius elucent quàm in operibus tam Naturæ quàm Gratiæ,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tiæ. 2. In facie Jeſu Chriſti, quem præſentes præſentem jugiter contemplabuntur, & familiariter admodum atque intimè cognoſcent. *Joh.* 17:24. *ut ſpectent gloriam illam meam, quam dediſti mihi.* 3. Magis ἀμέσως, in ſe ipſo: qua homini Deum adire fas eſt; eo modo ac gradu, quem nunc non aſſequimur.

XXX. *Tertiò.* Viſionem hanc Dei, qui Eſſentialis Veritas eſt, comitabitur amor Sanctiſſimus ſimul & ſuaviſſimus ejusdem Dei, qui etiam Perfecta Bonitas eſt. *Et amant ſuaviſſimè.* Neque fieri poteſt, ut aliter ſit. Nam quando intellectus Deum ipſum, & deſiderabiliſſimas illius perfectiones, non ſub fallaci ſpecie, neque ſub obſcuris ac confuſis ideis, uti hic, ſed in nativâ luce ſuâ, cernit & aſſiduè contemplatur, fieri nequit, quin flagrantiſſimo earundem amore ſancta voluntas exardeſcat. Beata illa mens, præterquam quod in lumine Dei Deum ut fontem luminis intueatur, Divinæ caritatis flammis undique circumdatur: quibus mutuâ caritate jugiter reſpondet. Facitque iſta caritas, ut in præſentiâ, contemplatione ac fruitione Dei, nullum tædium, laſſitudinem nullam ſentiat, novâ identidem voluptate, ex ſummi boni ſummopere amati intimâ poſſeſſione, & indeclinabili ejus complacentiâ, animam demulcente. Non enim amor iſte amor deſiderii, ſed exoptatæ pridem fruitionis eſt. Atque hæc eſt illa Caritas, quam ſemper manere, etiam Fide ac Spe pereunte, teſtatur Apoſtolus. 1 *Cor.* 13:8.

XXXI *Quartò.* perfectæ Caritati juncta eſt omnimoda animæ cum Deo in Sanctitate & gloriâ *conformitas.* *Eique conformes fiunt in gloriâ.* Si ex familiari Dei commercio in monte, quod tamen vix comparari poteſt cum illâ intimæ admiſſionis amicitiâ, quâ beati in cœlo gaudent, hoc conſecutus eſt Moſes, ut inſolitæ lucis radii in facie ejus ſplenderent; quantum exiſtimamus illum Divinæ gloriæ fulgorem eſſe, quem cum dilectis ſibi, & ſe perfectè diligentibus animabus, immenſa Numinis Bonitas communicat? Quod Filius Dei primogenitus eſt modo eminentiſſimo, & ſibi planè peculiari, ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, *effulgentia gloriæ Patris*, *Heb.* 1:3. Id ipſi ſuo quoque modo erunt; perfectè quidem, pro iſthoc ſtatu, ſed in quantum meris creaturis fas eſt, ut Jeſus *primogenitus ſit inter multos Fratres.* *Rom.* 8:29.

XXXII. *Quintò.* Ex omnibus hiſce ſimul ſumtis exoritur *gaudium plus quàm ineffabile*, plus quàm glorioſum: *Unde oritur gaudium plus quàm ineffabile.* cujus illud gaudium, quod ſupra §. 9. delineavimus, tenuis duntaxat & fugiens imago eſt. Nam uti bona gratiæ immenſum ſuperantur a bonis gloriæ, ita anima etiam in ſtatu gloriæ potiorum bonorum capax eſt, de iis longè melius judicat, iis multò perfectius fruitur: Unde etiam gaudium ex iis emanans multò præſtantius eſſe neceſſe eſt. *Mat.* 25:21. vocatur *gaudium Domini.* Quia. 1. A Domino proficiſcitur, illiusque donum eſt. 2. Dominum pro objecto ſuo habet. *Pſ.* 16:11. *Satietas gaudiorum eſt in conſpectu tuo; amœnitates ad dextram tuam, in æternitatem.* 3. Denique excellentiſſimum & Domino dignum eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Plura tamen expectanda ſunt ultimo die.

XXXIII. Quin eximia ea ſint, quæ hactenus diximus, dubitari non poteſt: non tamen ſunt univerſa rei plenitudo; neque exhauriunt abundantiam illam felicitatis atque gloriæ, quam Euangelium ſperare juſſit. Atque hinc eſt, quod Sacræ literæ frequenter conſummationem noſtræ beatitudinis in illuſtrem Domini adventum differant: ut 2 *Tim.* 1: 12. *Mihi perſuaſum eſt, eum poſſe depoſitum meum in illum diem cuſtodire.* & ℣. 18. *Det ei Dominus invenire miſericordiam apud Dominum, in die illo.* 2 *Tim.* 4: 8. *Repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in die illo.* 1 *Pet.* 1: 5. *Salus parata revelari præſtituto tempore ultimo.* Et *Cap.* 5: 4. *Quum manifeſtus factus fuerit ille Paſtorum Princeps, reportabitis amarantinam illam gloriæ coronam.* adde *Col.* 3: 4. & 1 *Joh.* 3: 2. Ex quibus teſtimoniis nequaquam concludendum eſt, piorum animas ad illud uſque tempus omni felicitatis ſenſu caritutas eſſe; ſed duntaxat id, quod hactenus ipſis indultum eſt, non aliam habere rationem quàm rudimentorum quorundam, donec opus ſalutis omnibus ſuis partibus ac numeris abſolvatur. Non enim certè negandum eſt, quin magnopere interſit inter menſuram illam beatitudinis, quâ animæ fidelium a corporibus ſeparatæ fruuntur, & illam gloriæ conſummationem, quæ revelanda eſt ultimo die. Etenim præterquam quod beatitudo partis non debeat æquiparari cum beatitudine totius; ne pars illa quidem, quæ jam cœlo recepta eſt, eam perfectionem eſt adepta, quam promiſit nobis Euangelium. Quod mox fuſius oſtendemus. Hinc Veteres etiam dixerunt, animas fidelium habere quidem gaudium, ſed μερικὴν ἀπόλαυσιν, *fruitionem, quæ ex parte eſt*; quemadmodum peccatores habent triſtitiam, & μερικὴν κόλασιν, dum carcere clauſi in adventum judicis cuſtodiuntur; *Auctor Quæſtionis & Reſponſionum, quæ tribuuntur Athanaſio, ad Quæſtionem Vigeſimam.* Et *Chryſoſtomus* eas animas quaſi ἐν προθύρῳ quodam locat: *Atrium* dixit *Bernhardus, Sermone* 3. *de Sanctis.* diſtinguens tres hominum vel animarum ſtatus, *primum in tabernaculo, ſecundum in atriis, tertium in domo Dei.* Quæ tamen cautè intelligenda ſunt; non ut cœlo ac viſione Dei animæ fidelium excludantur; ſed ut perfectiſſimam beatitudinem tunc demum conſequi cenſeantur, quando ſuis redunitæ erunt corporibus.

Quo corpora fidelium ſuſcitabuntur in gloriâ:

Eadem quoad ſubſtantiam.

XXXIV. Ea, quæ noviſſimus dies ad conſummationem felicitatis allaturus eſt, tribus potiſſimum capitibus comprehendimus. *Primò:* Corpora fidelium in gloriâ ſuſcitata animabus ſuis reſtituentur. Quod caput fusè pertractavit Apoſtolus 1 *Cor.* 15. Eadem quidem erunt corpora, quæ fideles in hac vitâ, uti par erat, carè foverunt, in quibus ut templis Sanctiſſimo Numini dicatis Deum glorificaverunt, & tot ſæpe moleſtias Chriſti ac pietatis cauſſâ ſuſtinuerunt. Nam eadem ut ſint, & Dei juſtitia, & piorum conſolatio, & ipſa vox reſurrectionis, quæ non niſi ei, quod per mortem lapſum eſt, applicari poteſt, exigunt. Sed eadem licet futura ſint, quoad ſubſtantiam, ita tamen immutabuntur quoad qualitates, ut diverſa planè videri queant. *Oportet enim* τὸ φθαρτὸν

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

τοῦτο, *Corruptibile* ISTUD *induere incorruptibilitatem, & mortale* ISTUD *induere immortalitatem. Poſtquam autem* HOC *corruptibile induerit incorruptibilitatem, & mortale* ISTUD *induerit immortalitatem, tunc fiet illud, quod ſcriptum eſt, Abſorpta eſt mors ad victoriam.* 1 *Cor.* 15: 53. 54. Magna ejusdem futura eſt corporum mutatio, remanente tamen eodem ſubjecto. Quod indicat Apoſtolus voce τοῦτο, HOC, quaſi ſuum corpus digito monſtraviſſet. Et quod eandem particulam quater repetit, quò pertinet, niſi ut ambiguitatem tollat, omnemque hæſitandi materiam? Et denique, quî poteſt aliter dici *mors in victoriam abſorpta*? Nonne potius dicendum eſſet, mortem corpora noſtra abſorpſiſſe εἰς νῖκος, vel ut eſt apud Prophetam לנצח, quod & verti poteſt, *in æternum*, ſi non eadem numero corpora reviviſcunt?

XXXV. Cæterum mirari hic ſubit incredibilem prope numinis bonitatem. Volebat Divina miſericordia corpora quoque noſtra cœleſtis felicitatis participatione beare. Verùm, uti nunc conſtituta ſunt, incapacia erant tantæ gloriæ. Sicuti herbæ & flores nimio radiantis ſolis fervore arent ac flacceſſunt, ita & corpora noſtra, qualia nunc ea circumgeſtamus, imparia ſunt cœleſti gloriæ ferendæ. *Caro & ſanguis non poſſunt regni Dei hæreditatem conſequi.* 1 *Cor.* 15: 50. Ubi caro & ſanguis non denotat naturam noſtram, quatenus per peccatum corrupta eſt, ſed ipſam corporis humani ſubſtantiam, cum iis vitæ animalis infirmitatibus, quæ eam naturaliter conſequuntur. Caro noſtra eſt a ſanguine: ſanguis a cibo & potibus. Et in ſanguine eſt illa ψυχὴ, unde corpus dicitur ψυχικὸν. ℣. 44. Significatur ergo per carnem & ſanguinem natura corporis humani, prout in hac vitâ cibi potusque aſſumtione, & ſanguinis circulatione nutritur ac conſervatur. Talis autem caro & ſanguis incapax eſt cœleſtis gloriæ. Quid ergo? num cœleſtem gloriam imminutum ibit Deus, ut ad ejus qualemcunque communionem corpus quoque noſtrum admitti poſſit? Nihil minus. Corporis potius noſtri qualitates immutabit, illudque ex terreſtri cœleſte, ex animali ſpirituale efficiet, ut ita ad gloriam, quâ donabitur, convenientem habeat proportionem. ℣. 40. & 43. Sed quis, dum adhuc terrenus eſt, cœleſtem hunc ſermonem capit? Quis ideam ſpiritualis illiusmodi corporis deformare poteſt? Quale tamen piis conceſſum iri, indubitatis Sacrarum literarum teſtimoniis conſtat. Exſpectandum id a Servatore Domino Jeſu Chriſto eſt, *qui transfigurabit corpus noſtrum humile, ut conforme fiat ejus corpori glorioſo, pro vi illâ efficace, quâ poteſt etiam ſubjicere ſibi omnia. Phil.* 3: 21. ut non quoad animam duntaxat, ſed & quoad corpus, *fulgeamus ſicut ſol in regno Patris noſtri. Mat.* 13: 43.

Sed multò præſtantiora quoad qualitates.

XXXVI. *Alterum*, quod noviſſimus dies ad conſummationem felicitatis noſtræ afferet, eſt tanta Divinarum virtutum in operibus gloriæ effulgentia, ut illuſtrior eâ neque mente concipi, neque animo deſiderari queat. Plurima certè in Deo & de ipſo Spiritus hominis, mox poſtquam

Et anima Deum adhuc clarius cernet.

 cœlo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cœlo receptus eſt, diſtinctiſſimè videt, quæ obſcurâ ſolùm fide in terrâ acceperat: Attamen plenam gloriæ ſuæ manifeſtationem in eum diem Deus diſtulit. Idcirco viſio illa Dei, quam animæ ſeparatæ vindicamus, licet evidentior ſit, quàm nunc valeamus cogitare, non tamen tam perfecta eſt, quin major novæ lucis menſura ſuperaddi queat. Quum enim cognitio pendeat vel maximè ex revelatione objectorum, non poteſt ea cognitio ad complementum ſuum deduci, quamdiu magna pars objectorum deliteſcit. Deliteſcit autem magna pars objectorum, in quorum contemplatione mens noſtra verſabitur, donec factum ſit novum cœlum, novaque terra, in quibus juſtitia habitet. Sanè quò illuſtriora ſunt Dei opera, quibus cinctos ſe beati vident, eò majore cum voluptate Dei in iis gloriam contemplantur, Quid autem illuſtrius, quàm cernere ingens hoc univerſum a ſervitute corruptionis vindicatum in libertatem gloriæ filiorum Dei, quam mundus hic conditus quaſi exſerto capite obſervans exſpectavit? *Rom.* 8: 19. 21. Quid auguſtius Univerſali illo judicio, in quo non ſe modò abſolvi, non hoſtes tantum ſuos damnari audient, ſed & ipſi in Chriſto capite ſuo Angelos judicabunt? 1 *Cor.* 6: 3. Quid ſplendididus Panegyri illâ electorum omnium, qui a primordiis conditi orbis ad ultimum uſque diem fuêre, & qui cœleſtibus ſuperinduti corporibus ſinguli fulgebunt ſicut ſol in regno Patris? Et quàm grato cum ſtupore opinamur, adſpecturam eſſe animam corpus illud ſuum, quod non niſi plurimis ingentibusque infirmitatibus obnoxium antea cognoverat, nunc autem tanto fulgore coruſcum cernit, ut glorioſo corpori Chriſti non par quidem, ſed ſimillimum tamen videatur? Et quum in omnibus hiſce nihil miretur, niſi Divinæ gloriæ effulgentiam, nonne, dum hæc cernit, Deum ipſum eminentiſſimo modo cernere dicenda eſt? Hinc Johannes 1 *Epiſt. Cap.* 3: 2. *ſcimus autem fore, ut, quando ipſe factus fuerit manifeſtus, ſimiles ei ſimus: nam videbimus eum, ſicuti eſt.* Et David ſimiliter eam Dei contemplationem, quæ pleniſſimè ſatiat, non niſi poſt reſurrectionem ſibi eſt pollicitus. *Pſ.* 17: 15 *Et in juſtitiâ videbo vultum tuum: Satiabor, quum expergiſcar, imagine tuâ.* Hucquoque referendum illud Pauli, *Videmus enim adhuc per ſpeculum & in ænigmate, tunc autem de facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc verò cognoſcam, ut & ſum cognitus.* 1 *Cor.* 13: 12. Id eſt, modo perfectiſſimo & planè Divino, quo excellentior in creaturam cadere non poſſe videtur. Nam & objectum clariſſimè repræſentabitur, tam in glorioſiſſimis operationibus ſuis, quàm immediato nobiſque nunc inexplicabili in mentem illapſu; & ſubjectum optimè conſtitutum erit, ad illud omne in Deo cernendum ac animadvertendum, quod felicitatem ſuam conſummare poteſt.

Et tota Eccleſia Deo perfectius & magis

XXXVII. *Tertiò* Adducet iſte dies beatos ad eam Dei fruitionem, quæ multò perfectior, & immedita magis erit, omni eâ, quâ ante hac gaviſi ſunt. Quamdiu adhuc fideles aliquot in ærumnoſâ hujus ſeculi

con-

conditione degunt: quamdiu corpora electorum mortis carcere detenta in pulvere deliteſcunt; quin plurimæ adhuc reliquiæ ſuperſint illius poteſtatis, quam ſibi peccatum in hominem fecit, cœlites ipſi ignorare non poſſunt. Atque hinc ad plenitudinem abundantiſſimam gaudii deeſſe aliquid neceſſe eſt. Et quandoquidem peccati effecta & reliquiæ, in corporibus ſuis, & in fidelibus nondum conſummatis, qui unà cum ipſis ejuſdem corporis myſtici membra ſunt, nondum ſunt abolita, hinc cum ipſis non communicat ſeſe Deus, niſi interventu Mediatoris. Cæterum per reſurrectionem *mors ipſa abolebitur, qui ultimus hoſtis eſt.* 1 *Cor.* 15: 26. & *conjicietur in ſtagnum ignis & ſulphuris Ap.* 20: 13. nuſquam poſthac niſi in hoſtes Dei & fidelium poteſtatem ullam habitura. Nihil etiam erit in toto myſtico corpore Chriſti, quod non planè ſanctum, & abſolutè ipſi ſubjectum futurum ſit. Et poſtquam omnes peccati reliquiæ, omniaque ejus effecta omni modo abſorpta erunt, nihil impediet, quo minus Deus ſe ἀμέσως, ſine interventu Mediatoris, hominibus communicet, ſicut ſanctis Angelis ſe communicat. Hanc eſſe Pauli mentem, cum præſtantiſſimis interpretibus opinamur, 1 *Cor.* 15: 28. *Poſtquam verò ſubjecta fuerint ei omnia, tunc & ipſe Filius ſubjicietur ei, qui ſubjecit ipſi omnia,* UT DEUS SIT OMNIA IN OMNIBUS.

immediatè fruetur.

XXXVIII. Et huic quidem Beatitudini interminabilis & immutabilis *æternitas* competit. Sine quâ ne Beatitudo quidem eſſet. Nullum enim bonum, quatumcunque illud ſit, quod cum amiſſionis metu poſſidetur, perfectum ſolidumque gaudium, quale ad beatitudinem requiritur, ſui fruitione conciliare poteſt. Propterea Beatitudo *Vita æterna* vocatur, *Mat.* 25: 46. *Rom.* 2: 7. & *Amarantina corona gloriæ.* 1 *Pet.* 5: 4. & *Corona incorruptibilis.* 1 *Cor.* 9: 25. & de Piis teſtatur Apoſtolus 1 *Theſ.* 4: 17. *eos ſemper cum Domino fore.*

Idque in æternum.

XXXIX. Quæri hic ſolet, an ulla graduum diſparitas in beatis ſit habitura locum. In quâ quidem quæſtione (licet faſtuoſam Romanenſium doctrinam, de diſparitate gloriæ inæqualitati meritorum ſuperſtructâ, procul eſſe jubeamus) potiora nobis eorum argumenta eſſe videntur, qui Deum, diſparem donorum Gratiæ menſuram diſparitate donorum gloriæ coronaturum eſſe, autumant. Huc faciunt illa Scripturæ effata. *Rom.* 2: 6. *Reddet cuique ſecundum opera ſua.* & 2 *Cor.* 5: 10. *Ut quiſque ferat, quæ per corpus facta ſunt, ſecundum quæ fecerit.* Quibus verbis non nudè ſignificatur qualitas mercedis gratuitæ, piis, convenienter ipſorum operibus, concedendæ; ſed & ejuſdem mercedis quantitas, certâ proportione operibus eorum reſpondens. Quod diſertim exponitur ab Apoſtolo. 2 *Cor.* 9: 6. *Qui ſerit parcè, parcè etiam metet; qui autem ſerit cum benedictione, cum benedictione & metet.* Porro meſſem iſtam, illiuſque diverſitatem perperam ad hanc vitam reſtringi, liquet ex contentione hujus loci cum *Gal.* 6: 8. *Qui ſeminat carni ſuæ, ex carne metet interitum: qui verò ſeminat Spiritui, ex Spiritu metet vitam æternam.* Eodem pertinet

Probabilis eſt graduum in futurâ beatitudine diſparitas.

1 *Cor.* 3:8. *Is, qui plantat, & is, qui rigat, unum ſunt: unusquisque verò ſuam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem.* Ubi, proportionem mercedis ad proportionem laboris menſuratam fore, clarè ſatis docetur. Neque abludit illa de reſurrectione mortuorum diſputatio 1 *Cor.* 15:40, 41. *Et ſunt corpora cœleſtia, & ſunt corpora terreſtria: ſed alius quidem cœleſtium decor, alius verò terreſtrium. Alius decor ſolis, & alius decor lunæ, & alius decor ſtellarum: ſtella enim ſtellæ præſtat decore.* Ubi primò conferuntur corpora morte depoſita cum iis, quæ in reſurrectione aſſumuntur. Deinde ea quoque, quæ cœleſtia ſunt, plurimum a ſe invicem gloriâ diſtare, dicuntur. Sicuti Sol, luna, ſtellæ, omnes quidem cœleſtia corpora ſunt, ſed in magnâ decoris diſparitate. Et quorſum diſtincta illa ſolis, Lunæ, ſtellarumque, & inæqualis ſingulorum fulgoris, mentio; ſi nihil niſi diverſitatem corporum terreſtrium a cœleſtibus docere inſtituerit Apoſtolus, cœleſtibus interim omnibus eundem gloriæ gradum obtinentibus?

Saltem Veteris ac Novæ Eccleſiæ Duces cæteris majorem habebunt gloriam.

XL. Id ſaltem nullo colore negari poſſe videtur, præcipuis Veteris ac Novæ Eccleſiæ Ducibus, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribus, ac ſedulis Eccleſiæ Doctoribus, majorem aliquam gloriam fore. Non omnibus dictum eſt, quod dictum eſt Apoſtolis *Mat.* 19:28. *Quum ſederit filius hominis in Throno gloriæ ſuæ, ſedebitis vos etiam in thronis duodecim, judicantes duodecim tribus Iſraelis.* Quorum verborum ſententiam optimè, ſi quid judico, explicuit Illuſtris *Grotius.* Tantundem eſt, quaſi dixiſſet Dominus, Proximum mihi Regi honorem occupabitis. Κρίνειν, *judicare*, hic tantum valet, quantum præeſſe, μεγαληπτικῶς, quia plerumque Præſides juri dicundo vacant. Unde מדינה Hebræis *præfectura* dicta eſt. *Gen.* 49. 16 *Zach.* 3: 7. Sumta eſt tralatio a Veteri ſtatu Regni Iſraëlitici, in quo οἱ φυλάρχαι proximè ad Regiam Majeſtatem accedebant, & in publicis cœtibus juxta ejus ſolium ſedebant in ſellis curulibus. Quam Apoſtolorum gloriam ita intra militantis Eccleſiæ limites arctare, ut in triumphante, ubi plena demum laborum merces eſt, eos Thronis ſuis diſceſſuros eſſe pugnes, a ratione alienum videtur. Neque convenit cum viſione Johannis, qui in cœlo viginti quatuor Thronos videbat, & inſidentes eis viginti quatuor Seniores, id eſt, Veteris & Novæ Eccleſiæ Patriarchas, *amictos veſtibus albis, & habentes impoſitas capitibus ſuis coronas aureas. Ap.* 4:4. Atque hæc tam evidentis veritatis ſunt, ut illi ipſi, qui cæteroquin diſparitati gloriæ cœleſtis contradicunt, diſtinguendum eſſe fateantur inter eam beatitudinem, quæ fidelibus obtinget, quâ fideles ſunt; & laudem, quæ in ultimo die γενήσεται ἑκάστῳ, quatenus in promovendo Chriſti regno ſedulò & cum fructu laboraverit, quæque videtur eſſe inæqualiter diſtribuenda. Quia verò laudem talem ex ipſius Chriſti ore ferre glorioſum eſt, teſtimonii autem illius memoria in fidelium animis hærebit in æternum; negare non ſuſtinent, quin in regno Cœlorum graduum diſparitas in eo genere gloriæ inter beatos futura ſtatui

tui

tui poſſit. Haut enim certè putandum eſt, multos fore tum Chriſti ſervos, qui Apoſtolo Paulo queant eatenus æquiparari. Vide *Theſes Amyraldi de Vitâ æternâ*. §. 34.

XLI. Cætera, quæ de futuri ſeculi conditione juſto curioſius quætuntur, præſcidiſſe S. Johannes videri debet, quando dixit. 1 *Epiſt. Cap.* 3: 2. *Dilecti, nunc ſumus Filii Dei, ſed nondum manifeſtum factum eſt, quod erimus.* Quapropter multò ſatius ſanctiusque eſt operam dare, ut glorioſæ iſtius vitæ conſortes aliquando evadamus, quàm frigidis & evanidis ſpeculationibus curioſum animum paſcere. Hoc interim pro certo habendum eſt, *neque oculum vidiſſe, neque aurem audiviſſe, neque in mentem hominis veniſſe, quæ paravit Deus iis, a quibus ipſe diligitur.* 1 Cor. 2: 9.

Cætera non ſunt curioſè inquirenda.

DE

DE Oeconomiâ FOEDERUM DEI.

LIBER. IV.

CAP. I.

De Doctrinâ Salutis in primâ mundi ætate.

Delineatio eorum, quæ exponenda ſunt.

I. HActenus ea explicuimus bona, quæ FOEDERI GRATIÆ ESSENTIALIA ſunt. Nunc de duabus OECONOMIIS, ſive Varietate Diſpenſationum, quibus Fœdus illud adminiſtratum eſt, ſpecialius videamus. Ubi, juxta delineationem, *Capite* 3. anterioris libri factam, primum VETERIS, dein NOVI TESTAMENTI ratio preſſius enucleanda eſt. In VETERI Teſtamento QUATUOR ſumma Capita diſtinctè conſiderabimus. 1. DOCTRINAM de Communi ſalute, prout ibi tradita eſt. 2. BONA illius Teſtamenti. 3. Illius DEFECTUS, ſive, ut Paulus loquitur *Heb.* 7:18. τὸ αὐτῆς (διαθήκης) ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς, quorum nomine Fœdus illud non fuit ἄμεμπτον *Heb.* 8:7. 4. Illius ANTIQUATIONEM. DOCTRINA rurſus conſiderari poteſt, ut Expoſita VERBIS, Figurata *TYPIS*, confirmata SACRAMENTIS.

Πρωτευαγγέλιον.

II. Primam Gratiæ Doctrinam mox a lapſu homini miſero Divina propoſuit Clementia, ita quidem ut paucis verbis, iiſque fere ænigmaticis, totius Euangelii ſumma contineatur. Extat iſtud πρωτευαγγέλιον Gen. 3:14. 15. *Quapropter dixit Jehova Deus Serpenti illi, quum feceris iſtud, maledictus eſto præ omni jumento, & præ omni beſtiâ agri: ſuper ventrem tuum ito, & pulverem comedito omnibus diebus vitæ tuæ. Præterea inimicitiam pono inter te & mulierem hanc, ſimiliterque inter ſemen tuum, & ſemen hujus: hoc conteret tibi caput, tu autem conteres huic calcaneum.* Conqueſtus olim Lutherus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

therus eſt, neminem e Veteribus Patribus & Epiſcopis, qui ſanctitate vitæ & doctrinâ pollebant, locum hunc pro dignitate explicuiſſe. Eò diligentior opera danda eſt poſterioribus, ut id ſedulò præſtent. Quod eruditiſſimi interpretes feliciter ſanè fecerunt. Nos eorum veſtigia legentes, præcipuos Euangelicæ Doctrinæ articulos ſummatim hoc textu expoſitos fuiſſe, oſtendemus.

III. Supponimus, condemnari hac ſententiâ *Diabolum*, quem *ſerpentis* nomine, quia eo animali ad fraudem homini faciendam abuſus erat, Dominus alloquitur. Ita enim magnificum illum Numinis ſermonem arctare, ut in ſolo animali bruto omne complementum ſuum habere cenſeatur, frigidum ac frivolum eſt. Nam præterquam quod indignum Summo Numine videri poſſit, brutum omnique ratione deſtitutum pecus tam grandibus verbis affari; multa, quæ hic ſerpenti dicuntur, ſi ad literam interpreteris, beſtiæ iſti naturalia ſunt: ut *in ventre incedere, ac pulverem vorare.* Neque enim extra Scripturam dicendum eſt, ſerpentem, quod Judæi nugantur, pedibus inceſſiſſe, vel erectum ambulaſſe, aut alios cibos olim habuiſſe, atque nunc habet: neque putandum, ſerpentem ſolo pulvere nunc veſci, quum ſerpentes in παμφάγοις *omnivoris* numeret Ariſtoteles, & carnem & herbas edere, & λιχνοτάτους τῶν ζώων, *cupediis deditos præ cœteris animantibus eſſe*, teſtetur. *Pulvis cibus ſerpentis* dicitur, quia, quum humi repat, non poteſt quin pulverem unà cum reliquis cibis in os ingerat. Quemadmodum David in luctu queritur, ſe *comediſſe cinerem ſicut panem*, *Pſ.* 102: 10. quia pronus in cinere jacens pane in terram projecto veſcebatur. Saltem quod hic ſerpenti dicitur, de inceſſu in ventre & eſu pulveris, multis lumbricis ac vermibus commune eſt. Uti oſtendit Doctiſſimus *Bochartus*, *Hierozoici Lib.* 1. *Cap.* 4. Quomodo autem ſerpenti in maledictionem cedit, quod aliis animantibus, quibus non ita abuſus eſt Satanas, eſt naturale? Tum etiam quod homini abominabilis eſt, ex eo procedit, quia venenum habet inſidioſum. Atque id quoque commune habet cum aliis belluis, quæ poſt peccatum homini horrori ac terrori ſunt. Sed & ſunt ex ſerpentibus, qui laudantur ob φιλανθρωπίαν. Vid. *Voſſi. de Origin: Idolol. Lib.* 4. *Cap.* 58. Nonnulli etiam eſculenti ſunt, & pro Regiis habentur delitiis. *Ibid. Cap.* 62. Accedit, quod hominis non admodum interſit, an animal aliquod pedibus, an ventre incedat: an herbis, vel carne, aut pulvere veſcatur. Certum autem eſt, Deum hac condemnatione ſerpentis miſeros protoplaſtos ſolari velle. Quorſum ergo ita verba interpretabimur, ut vel nullam planè, vel admodum exiguam conſolationem, homini infelicitatem ſuam ſeriò deploranti, afferre idonea ſint?

In Serpente damnatur Diabolus.

IV. Quod palmarium eſt, Scriptura ipſa Diabolum, τὸν ὄφιν, *ſerpentem* 2 *Cor.* 11: 3. & τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον, *ſerpentem illum antiquum*, diſertè nominat *Ap.* 12: 9. Illiusque debellationem vocat *conitritionem ſub pedibus*

Quem Scriptura ſerpentem nominat.

bus noſtris. Rom. 16.20. Et etiamſi demus, primò & literaliter hæc organâ animali dici, per quod locutus eſt Satan, ex rei naturâ evidens eſt, magis hæc dici & potuiſſe, & debuiſſe, Principi Seductori. Nam, uti bene Chryſoſtomus argumentatur, *ſi is, qui inſtrumenti vicem obiit, tantam expertus eſt indignationem, quale ſupplicium veriſimile eſt Diabolum incurriſſe?*

Etiam Satanæ ſua mors præparata eſt.

V. Neque obtendi poteſt, id, quod ſerpenti dicitur, *omnibus diebus vitæ tuæ*, Satanæ applicari non poſſe, quem immortalem perennemque Spiritum eſſe conſtat. Nam & Satanæ ſua mors præparata eſt, nempe judicium noviſſimæ diei: quo conjicietur unà cum morte in locum ignis & ſulphuris *Ap.* 20: 10. Vivit Diabolus, quando efficaciter operatur in filiis inobedientiæ, atque ita ſe demonſtrat τὸν κοσμοκράτορα, *Principem hujus mundi.* Mortuus erit, quando in regno Dei, & contra illud, nullis amplius inſtrumentis utetur. Ita Dominus Jeſus השבית אויב ומתנקם *ceſſare facit hoſtem, & eum, qui ſe ipſum vindicat* Pſ. 8. 3. & καταργεῖ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, *abolet eum, penes quem eſt mortis robur. Heb.* 2: 14. Ergo dies vitæ Diaboli ſunt dies antecedentes judicium. Quod utilem doctrinam præbet, ut mox videbimus.

Cur ea, quæ ad conſolationem hominis pertinent, Diabolo dicta ſint.

VI. Placuit autem Deo ea verba, quæ homini miſero omnis conſolationis ſcaturigo ſunt, Diabolo dicere, præſente tamen & auſcultante homine. 1. Ut ægre faceret Spiritui iſti nequam ac arroganti, qui condemnationem ſuam audire cogebatur, præſentibus fragilibus illis homullis, quos tam facilè in poteſtatem redegerat ſuam, & quibus æternum ſe dominaturum eſſe opinabatur. 2. Ut ſuaviſſimâ conſolatione mulceret protoplaſtos, quibus non modò gratiſſima eſſe debebat juſta vindicta illa, quam Deus, ſe ab hoſte ipſorum exſpoſciturum, pollicebatur; ſed qui etiam in condemnatione Diaboli ſuam abſolutionem audiebant. 3. Ut pateret, ſententiam hanc ultimæ voluntatis rationem habere. Nam uti Deus, Diabolum, in ipſo crimine deprehenſum, quod neque negare, neque in alium transferre poterat, ſine ulteriori inquiſitione condemnat, judicio peremptorio & irrevocabili: ita bona illa, quæ in hac condemnatione Diaboli electis addicuntur, addicuntur iis ultimâ ac immutabili Dei voluntate, quæ ab incertâ aliquâ conditione ſuſpenſa non eſt.

Summa πρωτευαγγελίου.

VII. Nunc ea, quæ ſententiâ hac continentur, preſſius videamus. Sunt autem ſequentia. 1. BONA homini promiſſa. 2. AUCTOR iſtorum Bonorum. 3. Ipſorum CAUSSA MERITORIA. 4. MODUS ACQUIRENDI. 5. HÆREDES. 6. MEDIUM acquiſitionis.

Primum Bonum, quod Promittitur.

VIII. MALA, quæ Deus in ſerpentem pronuntiat, ſunt BONA homini. Ea verò ſunt Quatuor. PRIMUM eſt *Maledictio ſerpentis, Quum feceris iſtud, maledictus eſto præ omni jumento & præ omni beſtiâ agri.* Beſtiæ omnes interitui ſunt obnoxiæ. *Animantia rationis expertia, quæ naturali impetu feruntur, facta ſunt ad eum finem, ut capta intereant.* 2 Pet. 2: 12. Et

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

2: 12. Et propter peccatum hominis, beſtiæ, ut res hominis, factæ ſunt miſeriores. Nec excludi poſſunt a mundo iſto condito, qui non ſuâ ſponte vanitati ſubjectus eſt. *Rom.* 8: 20. Et ſunt inter eas, quæ חיות רעות *beſtiæ malæ* dicuntur. Serpenti autem talis maledictio denuntiatur, quâ beſtiis omnibus inferior vilior ac miſerior evadat. Importat hoc 1. Stultitiam ac Malitiam invincibilem: ut nec Sapiens nec Bonus eſſe queat: deterior *equo & mulo, intelligentiæ expertibus. Pſ.* 32: 9. 2. Vilitatem ſummam, quâ is, qui Deo par eſſe improbè conatus fuerat, & Dominium ſibi in præſtantiſſimam Creaturarum Dei, Hominem, acquiſiviſſe videbatur, infra jumenta deprimitur. 3. Miſeriam nunquam terminandam. Beſtiæ moriuntur & occidunt, neque in judicium veniunt: Serpens autem *præ* beſtiis maledictus, judicium effugere non poteſt. *Ignis æternus paratus eſt Diabolo & Angelis ejus. Mat.* 25: 41. Non potuit non gratiſſimum homini eſſe, ſententiam iſtam audire, quâ maledictioni addicitur hoſtis ille, qui ipſum maledictioni obnoxium fecerat.

Secundum Bonum. Quid ſit ſuper ventrem ire.

IX. Secundum Bonum eſt *Deſtructio poteſtatis illius.* Quæ tribus phraſibus exprimitur. Prima eſt *ſuper ventrem tuum ito.* Hoc eſt cogeris humi repere, nec licebit tibi amplius in hominem inſilire, eumque implicare, & venenatis amplexibus tuis necare. Judicioſè Pareus: *Cogitur & ipſe ſuper pectus ſuum ſerpere; quia de cœlo ſemel præcipitatus nunc damnatur, ut perpetuò humi in ſordibus terrenis repat, nec caput amplius ad cœleſtia levare queat. Ita Ap.* 12: 9. *Judicium antiqui ſerpentis, Diaboli, quo nunc conſtringitur, vocatur projectio in terram, ibi perſequitur mulierem hoſtiliter, ſed nequit opprimere.*

Et pulverem comedere.

X. Altera Phraſis eſt: *Pulverem comedito.* Sine dubio id notat ſummam dejectionem. Nam Scripturæ phraſi *pulverem lingere* dicuntur triumphati hoſtes, qui ad victoris pedes proſtrati jacent. *Pſ.* 72: 9. אויביו עפר ילחכו. *Inimici ejus pulverem lingent. Mic.* 7: 17. ילחכו עפר כנחש *Lingent pulverem ſicut ſerpens. Jeſ.* 49: 23. אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו. *Vultu in terram demiſſo incurvabunt ſe tibi, & pulverem pedum tuorum lingent.* Sed major adhuc emphaſis iis verbis ineſſe videtur, quando ſerpens jubetur *pulverem vorare*; uti & *Jeſ.* 65: 25. dicitur ונחש עפר לחמו, *& ſerpentis cibus pulvis erit.* Quod, niſi fallor, tria in univerſum ſignificat. 1. Reſtrictionem poteſtatis Diaboli, ad homines terrenos, glebæ addictos, & in rebus hujus terræ bonum ac felicitatem ſuam quærentes. Eos ſolos devorare poterit; in reliquos nihil habebit juris. Et hoc ipſum in magnum oppidò Eccleſiæ bonum cedit. Nam quando improbi a Diabolo devorantur, ſcandala e vitâ juſtitiæ tolluntur, Eccleſia ab illorum vexationibus liberatur, & ipſum Diaboli regnum in hoc mundo minuitur. 2. Quod ad electos attinet, ſignificat reſtrictionem poteſtatis Diaboli ad corpus eorum, quod, propter peccatum, pulvis, & in

in pulverem rediturum dicitur. Illud corpus Diabolus vorabit, id eſt; ad mortem rediget, & ſub eâ ad noviſſimam reſurrectionem retinebit. In animam electorum nihil poterit. Et illa quoque pulverei corporis deſtructio fidelibus utilis eſt: unà enim deſtruitur vetus homo, qui in illius membris hactenus ſtabulatus fuerat. 3. Notat pravam illam Diaboli voluptatem, quam ex eo percipit, quod reprobos ad ſcelera, & conſequenter ad æternam perniciem pelliciat, & piis, quantum pote, ægre faciat. *Cibus*, id eſt, deliciæ, Domini Jeſu erat, *facere voluntatem ejus, qui miſit ipſum*: & homines convertere ad Deum. *Joh.* 4: 34. E contra pro delitiis habet Satan ad malum improbos impellere, & dilectos Dei vexare. Quod uti maxima nequitia, ita ſumma quoque miſeria eſt.

Fagius, Pareus, Auguſtinus, Ambroſius laudati.

XI. Nequis expoſitionem hanc faſtidioſè ut novam inauditamque exſibilet, adſcribam FAGII & PAREI commentarios. FAGIUS ita annotavit. Hæc ſi jam ad Spiritualem illum ſerpentem, Satanam inquam, quem Hebræi נחש קדמוני vocant, qui in ſerpente bruto animante tanquam inſtrumento egit, referamus, ut certè debemus, ſignificant, Veteratorem illum adverſarium noſtrum dejectum & conſternatum eſſe, qui antea ſublimis incedebat; pulveres edere, hoc eſt, terrenos homines, qui affectibus dediti ſunt, conſumere. Nihil enim poteſt in piis, qui, neglectis terrenis, cœleſtibus dediti ſunt. Satan Spiritus eſt; talem ergo oportet habeat cibum: hic ſunt peccata, quibus illi ſedatur fames. Ut enim ſerpens terrâ repit, terrâ vivit, terræ incumbit; ſic ingenium Satanæ eſt ad terram trahere, ad terrena rapere homines, & a ſupernis avocare. Hactenus FAGIUS. A quo non multum abludit PAREUS, cujus hæc ſunt verba. Damnatur quoque, ut terram comedat, hoc eſt, terrenis paſcatur ſordibus ſcelerum & nequitiarum, ſicut immundus porcus paſcitur excrementis. Id fit, quum impurus ille Spiritus non modò ipſe ſe inquinamentis mundi conſpurcat & oblectat, ut ſus in volutabro: ſed & reprobos iiſdem ſecum immergit ac perdit. Hic eſt ſuaviſſimus Satanæ cibus. Quo quis enim delectatur, id pro cibo ac deliciis habet: ſicut dicitur, *Optima cibus Invidia*: Item, *Paſcitur in vivis Livor*, &c. AUGUSTINUS non inelegantem affert doctrinam *Terra*, inquit, *eſt peccator. Datus eſt ergo Diabolo in cibum peccator.* Ne ſimus terra, ſi nolumus vorari a ſerpente. Hæc PAREUS AMBROSIUS *Lib.* 1 *de Pœnitentiâ, Cap.* 13. citatus *Riveto, Exerc.* 35 *in Geneſ.* Pulverem exponit hominum carnem, & contendit, a Deo permitti Diabolo veſci his carnibus, hoc eſt, fidelium corpora torquere & lacerare, ſed animæ poteſtatem nullam ei eſſe permiſſam.

Quid contritio capitis Serpentis.

XII. Tertia phraſis, quâ deſtructio poteſtatis Diaboli innuitur, eſt *contritio capitis ejus*. In capite ſerpentis eſt Virus, Aſtutia, Robur, & Vita. Caput ergo ſerpentis notat callidam Diaboli verſutiam, vim veneno-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

nenoſam, totumque illud Tyrannicum regnum, quod per peccatum in hominem acquiſiverat. Contritio capitis, eſt abolitio omnis poteſtatis: explicante id Apoſtolo, *Rom.* 16: 20. *Porro Deus pacis conteret Satanam ſub pedes veſtros cito.* Cujus contritionis ſymbolum erat vis illa mirifica Chriſti diſcipulis conceſſa, de quâ *Luc.* 10: 19. *Ecce, do vobis poteſtatem calcandi ſerpentes & ſcorpiones, & ſupra omnem vim inimici: & nihil vos lædet.* Et *Marc.* 16: 18. *Serpentes tollent*, ſine noxâ ſcilicet, ut liquet ex Hiſtoriâ Pauli *Act.* 28: 5. Quam virtutem ſerpentes veneno ſuo exuendi, & capita eorum ſine noxâ frangendi, ſuo tempore in Chriſtianis nondum extinctam fuiſſe, *Tertullianus* teſtatur, *Grotio* citatus *ad Luc.* 10: 19. Quod miraculum licet in fano Iſidis apud Ægyptios æmulatus fuerit Diabolus, quemadmodum ex *Æliano Bochartus* annotavit, *Hierozoici Lib.* 1. *Cap.* 4. *in fine*, tamen deſtructionem imperii illius eo ſignificatam fuiſſe, diſertim Dominus docet, quando Serpentibus & Scorpionibus omnem vim inimici jungit. Ita ſuo ipſe interitui præludere præſtigiis ſuis Diabolus coactus eſt.

XIII. TERTIUM Bonum, quod Deus hic promittit, eſt *Poſitio Inimicitiæ inter ſerpentem & mulierem atque ſemen ejus.* Quæ verba includunt Sanctificationem hominis. Nam quando homo inimicus eſt Diaboli, tum averſatur & fugit omnem communionem cum ipſo, odit ac deteſtatur opera ipſius, conatur illum & regnum illius in ſe ipſo & aliis deſtruere, ac lubentiſſimè id facit, quod novit ægre eſſe Diabolo. Et etiamſi eum Diabolus hoſtiliter propterea perſequatur, quia pietati operam dat, tantum abeſt, ut idcirco ſe a bono dimoveri patiatur, ut e contra alacrior adverſum eat. Quamdiu homo nondum ſanctificatus eſt, tum pacem colit cum Diabolo, ac tranquillè ſe ejus dominio ſubmittit. Inimicitia & hoſtilitas adverſus Diabolum non poteſt niſi ex infuſo Sanctitatis principio procedere. Hoc pollicetur homini Deus, quando dicit, *Ponam inimicitiam &c.* Non ſolùm ponit mulieri Legem, ne deinceps Satanæ colloquium vel amicitiam admittat, nec quicquam cum jurato hoſte commercii habeat: neque ſolùm ſanctione hac januam reſipiſcentiæ parentibus iterum aperuit, quæ *Pareus* hic annotavit: Sed & promittit, ſe inſuperabili virtutis ſuæ efficacitate id præſtiturum, facturumque, ut exiſtat: *Poſiturum* eam inimicitiam adverſus Diabolum, quæ ſine amore Dei non poteſt. Bene *Rivetus Exerc.* 37. *in Geneſ. Quum inimicitiæ prædicuntur, eadem operâ prædicitur, homines redituros ad eam animæ reparationem, ut grave illud Diabolicæ Tyrannidis jugum illis diſpliceat, quærantque illud excutere: illoque ſemel feliciter excuſſo, deinceps continuâ adverſus eum pugnâ advigilent, ne illud iterum ſubeant.* Sed pleniſſimè *Cloppenburgius, Schol. Sacrifi. p.* 75. *Non poterat mulieri intercedere inimicitia cum Diabolo, niſi abolitâ inimicitiâ cum Deo, quam Diabolus mulieri & poſteritati ejus pepererat ſeductione ſuâ, per Juſtificationem: & victo & ſuperato in muliere peccati dominio per Sanctificationem. Ponens ergo illas Diabolo* inimi-

Tertium Bonum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

inimicitias, diſponit mulieri fœdus pacis atque amicitiæ, quo illi pollicetur Juſtificationis & Sanctificationis gratiam.

Quartum Bonum.

XIV. Quartum Bonum, eſt *reſurrectio Corporum*, in pulverem redactorum per eum, qui mortis imperium habet: quæ obſcurius innuitur, quum dicitur, ſerpentem *pulverem voraturum omnibus diebus vitæ ſuæ*: quos eſſe dies antecedentes judicium ſupra §. 5. oſtendimus. Ex quo concluditur, tempus poteſtatis Diaboli, & devorationis, certo limite circumſcriptum eſſe, & finem habere. Eoque elapſo, corpora piorum e pulvere ſuſcitanda, omneſque effectus ac reliquias poteſtatis Diaboli, &, per quod Diabolus poteſtatem acquiſivit, peccati, penitus abolenda eſſe, ne detineat ſub imperio ſuo pulverem corporum noſtrorum, quæ templa Dei ac Spiritus Sancti, in Sanctitate glorioſa, eſſe debent. Ne hoc quidem planè inobſervatum Fagio fuit: qui ita commentatur. *Dies vitæ Satanæ ſunt omne tempus uſque ad conſummationem ſeculi & adventum Chriſti. Tum enim præcipitabitur cum omnibus miniſtris ſuis in ignem æternum. Mat.* 25: 41.

Auctor horum Bonorum.

XV. Auctorem omnium bonorum iſtorum ipſe ſe Jehova Deus laudat, qui ſerpenti loquitur, & qui ſeſe eam, de quâ diximus, inimicitiam poſiturum declarat. Non eſt quidem negandum, Univerſæ Individuæ Trinitati tanti boni effectionem tribuendam eſſe. Attamen in Oeconomiâ Salutis noſtræ, Pater, qui primus ordine eſt, Principem etiam locum tenet. Et quandoquidem æterna Filii Sponſio, juxta pactum inter Patrem Filiumque, poſito peccato mox virtutem ſuam exerere incipiebat, non malè hæc verba primò & immediatè ad Patrem referuntur, qui propter ſponſionem Filii gratiam ſuam Peccatori addicit; quique a Mediatore, ſive Semine Mulieris, ſatis disertè ſe diſtinguit. Et ſanè *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi.* 2 *Cor.* 5: 19. Hoc eſt, Pater in Filio Mediatore.

Cauſſa meritoria. Semen mulieris quid?

XVI. Cauſſa Meritoria horum Bonorum eſt Semen Mulieris κατ' ἐξοχὴν ita dictum. Non equidem inficias eo, quando ſemen mulieris ſemini ſerpentis opponitur, & inter utrumque inimicitia ſtabilitur, utrumque ſemen collective intelligendum eſſe: per ſerpentis ſemen, omnes improbos deſignari, qui γεννήματα ἐχιδνῶν, *progenies viperarum* dicuntur *Mat.* 3: 7. per mulieris ſemen, electos fideles, unà cum capite ſuo Chriſto. Attamen in ſemine iſto aliquem eximium eſſe, cui iſtud nomen Κυρίως competat, & cujus virtute reliquum ſemen ea, quæ hic prædicta ſunt, exſequatur, extra dubium ponendum eſt. Quemadmodum & Abrahami Semen, modò latius, modò ſtrictius intelligendum eſt. Aliquando poſteros ipſius ex Iſaaco & Jacobo notat. Ut *Gen.* 17: 8: *Dabo ſemini tuo terram peregrinationum tuarum.* Aliquando ſpecialius fideles ex ipſius poſteris, qui ambulant in veſtigiis fidei Patris Abrahami, & quibus facta eſt promiſſio hæreditatis mundi per juſtitiam fidei. *Rom.* 4: 12, 13. Aliquando ſpecialiſſimè, eximium illum in ſemi-

ſemine Abrahami, qui fons futurus erat omnis benedictionis : ut *Geneſ.* 21: 18. *In ſemine tuo benedictæ erunt omnes gentes terræ.* ὅς ἐστι Χριστός. *Quod ſemen eſt Chriſtus. Gal.* 3: 16. Ita etiam ea, quæ hic dicuntur, ſuo modo communia ſunt omnibus fidelibus : ita tamen ut quædam effecta primò ac præcipuè adſcribenda ſint ei, qui in hoc ſemine eximius eſt, nempe Chriſtus. Sicut Apoſtolus quoque diſtinguit inter ſemen *ſanctificans*, & *ſanctificatum*, quod utrumque ex uno eſt. *Heb.* 2: 11.

XVII. Rationes autem, cur Chriſtus ſemen mulieris eſſe dicatur, *Cur Chriſtus ſemen mulieris dicatur?* duæ potiſſimum eſſe videntur; quarum altera Chriſto eſt peculiaris, altera ei cum reliquis hominibus communis. Communis hæc eſt : ut intelligeremus, eum Fratrem & proximum noſtrum eſſe, eodem nobiſcum ſanguine cretum. Homines enim Scripturæ Phraſi vocantur ילודי אישה *nati muliere. Job.* 14: 1. & 15:4. & 25:4. γεννητοὶ γυναικῶν. *Mat.* 11: 11. cui Peculiaris altera accedit, quod Chriſtus mulierem quidem matrem habeat, *factus ex muliere. Gal.* 4: 4. nullum tamen Virum Patrem, quippe ἀπάτωρ. *Heb.* 7. 3. Conferri poteſt, *Jer.* 31. 22. נקבה תסובב גבר, *mulier circumdabit virum.* Etiamſi enim ea hujus nomenclaturæ ratio locum non habeat in fidelibus, qui etiam ſemen mulieris dicuntur, ſed ob aliam cauſſam, mox explicandam; quum tamen Chriſtus in hoc ſemine primas teneat, uti alio ſenſu ipſe Diabolo caput conterit, alio fideles, ita & diverſo ab illis ſignificatu ſemen mulieris vocatur. Verba quidem eadem de utriſque uſurpantur; ſed quia Chriſtus longè reliquis præſtantior eſt, ideo etiam Chriſto applicata ſenſum multò auguſtiorem habent.

XVIII. Verum quidem eſt, Chriſtum Adami quoque ſemen eſſe, cujus filius etiam dicitur, *Luc.* 3: 38. quemadmodum & ſemen Abrahami, & Filius Davidis, quoniam ex Virgine ab ipſis oriundâ natus eſt. *Non Adami?* Magna tamen cauſſa fuit, cur hic Semen *mulieris* potius, quàm *Adami* diceretur. Adamus enim in Scripturâ proponitur ut origo Peccati & Mortis. Eva quidem prior peccavit, quum tamen non Eva, ſed Adamus nominatim conſtitutus fuerit caput fœderale totius generis humani, per Adamum peccatum & mortem in mundum introiviſſe dicitur. *Rom.* 5: 12. 14. Idcirco is, qui nos a Peccato & Morte ſalvos facit, non conſiderari debuit, ut ſubordinatus Adamo, & ut ipſius Filius : ſed opponi debuit Adamo, ut ſecundus Adam, & caput alterius πατριᾶς. Quum tamen idem proximus & Frater noſter eſſe debuerit, naſci debuit ex muliere : & Adamus ipſi ſubordinari debuit tanquam filius ipſius per Spiritum & fidem. Etenim quum Deus hic, ſe inimicitiam poſiturum, dicat, inter mulierem cum ſemine ſuo ac ſerpentem cum ſuo ſemine, ſine ullâ Adami mentione; neceſſe eſt, vel promiſſione hac excludi Adamum, vel ſub muliere, vel ſub ſemine mulieris comprehendi. Primum ut dicamus vetat pietas erga parentem, qui poſteris ſuis veræ Religio-

ligionis Auctor Doctorque fuit. Neque ſecundum dicendum eſſe videtur, qui mulierem ſub viro comprehendi & in eo cenſeri, non contrà virum ſub muliere, rationi conſentaneum eſt. Reſtat ergo, ut tertium dicatur: Adamum, quatenus Origo Peccati & mortis eſt, opponi Christo; quatenus ſalvus tactus eſt, accenſeri ſemini mulieris, cujus caput Chriitus eſt, atque ita Chriſto ſubordinari. Mulieris ergo ſemen Chriſtus dicitur, quia Adamo, ceu corruptæ propaginis radicis, tanquam melioris ſtirpis origo opponitur. Innuiturque, Adamum ipſum mulieri propter ſemen ſuum debere, quod ſalvus fiat.

1 Cor. 11. 11. & 12. exponitur:

XIX. Huc, ni fallor, Paulus nos ducit, 1 *Cor.* 11: 11. 12. *Neque vir eſt abſque muliere, neque mulier abſque Viro, in Domino. Sicut enim mulier ex Viro eſt, ita & Vir per Mulierem: omnia verò ex Deo.* Cujus loci pleniorem commentarium eo, quem ex Viri alicujus eruditiſſimi Theſibus dabo, non memini me audiviſſe. Ut vir & mulier IN DOMINO SINT, gratiæ ac redemptionis per Chriſtum partæ participes, mutuum ſibi aliquid debent, neque id alter ſine altero unquam conſequutus fuit, aut conſequi potuit. Uti enim mulier eſt ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, EX VIRO, ex cujus coſtâ formata fuit, quæ in Domino eſſe nequiviſſet ſine viro, abſque quo ne fuiſſet quidem in rerum naturâ, ſic Vir in Domino eſt διὰ τῆς γυναικὸς, PER MULIEREM; quandoquidem mulier prior conſtituta fuit ſerpenti inimica, & Meſſias dictus ſemen mulieris: Vir autem eodem felicitatis pervenit per mulierem, quatenus Meſſiam, vi promiſſionis ab ipſâ deſcendentem, fide apprehendit. Mulier eſt EX VIRO, materialiter & naturaliter: non ita Vir EX MULIERE (quod tamen dici poſſet, ſi tantum ordinaria nativitas intelligeretur, quomodo filii ex muliere ſunt, *Mat.* 1: 3. 5. 6. & ipſe Chriſtus, *Gal.* 4: 4.) ſed PER MULIEREM, quia non materialiter, ſed Spiritualiter, & ſupernaturaliter, per gratiam & fidem. Sic itaque vir mulieri origo eſt τοῦ εἶναι, mulier viro τοῦ εὖ εἶναι. Verumtamen ne mutuo exinde ſuperbiant, ſibique aliquid arrogent, additur, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, OMNIA VERO EX DEO: cujus ſapientiâ ac liberrimâ voluntate ordinatum fuit, ut mulier ex viro naturalem originem conſequuta ſit, vir ex muliere ſupernaturalem; ſintque ſibi mutuo debitores: gloria autem utriusque beneficii uni ſoli Deo, cauſſæ ſummæ, in ſolidum maneat.

Quomodo Chriſtus caput ſerpentis conterat?

XX. Patet hinc, eum Soſpitatorem promitti, qui homo & Filius hominis futurus ſit. Quum tamen idem hic deſcribatur, ut fortior Diabolo, qui per peccatum jus in hominem acquiſiverat, conſequens eſt, eum quoque verum Deum eſſe. Attribitur enim ei, quod contriturus ſit caput Serpentis. Id facit 1. Merito Satisfactionis ſuæ, & propterea ta ıtæ eum dignitatis eſſe neceſſe eſt, ut conveniens λύτρον pro omnibus electis queat ſolvere. 2. Efficacitute ſui Spiritus, omnem Diaboli poteſtatem paulatim abolens: atque ita ſe demonſtrans ἰσχυρότερον εἶναι τοῦ ἰσχυροῦ.

XXI. Mo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XXI. Modum, quo Soſpitator hic ſalutem acquiſiturus erat, exprimit Deus dicendo Serpenti, *Tu conteres ei calcaneum.* In quibus verbis eſt. 1. Denunciatio paſſionum, Chriſto per Diabolum & inſtrumenta illius infligendarum, quibus ad tempus dejiciatur. Dum ipſe caput ſerpentis pede ſuo conterit, omnique eum poteſtate exuit, ſerpens venenato morſu graviter ſauciabit poſticam pedis ejus partem, cogetque eum vacillare ac cadere. Nam calcaneis homo erectus inſiſtit: iis graviter vulneratis, dejicitur. 2. Propheria reſurrectionis ipſius. Neque enim *caput* ejus contereтur, aut *cor* vulnerabitur, aut ulla pars graviter afficietur, in quâ officina vitæ eſt; ſed *calcanei* tantum lædentur, imò ne calcanei quidem, ſed *calcaneus* alter tantum. Ergo ſic dejicietur, ut mox reſumtis viribus exſurgat, victoremque ſe eſſe, univerſo mundo manifeſtum faciat.

Quomodo Diabolus ei conterat calcaneum?

XXII. Paſſiones hic denunciatæ non ſolùm Bellicæ ſunt, uti eas non nemo vocat, quibus Serpens cum ſemine ſuo, ex odio Sanctitatis & Juſtitiæ, Chriſtum impetivit; ſed & Judiciariæ, juſtiſſimo Dei Patris Judicio Filio Sponſori impoſitæ, ad demonſtrationem juſtitiæ ſuæ, quæ prohibebat, ne peccata ſine debitâ ſatisfactione dimittantur. Etenim Deus hic judicis perſonam agit. Sententiam dicit in Diabolum; pronuncians eum aliquando perimendum eſſe. Sed & eâdem ſententiâ Sponſorem hominum damnat ad eas Diaboli vexationes ſubeundas, quas jure victoris hominibus peccatoribus infligere Diabolus poterat. Malis quidem artibus Dominium ſibi in hominem acquiſiverat. Poſtquam tamen homo, Legitimo Domino ſuo, Deo, deſerto, Diabolo ſe mancipaverat, juſtitia Dei omnino exigebat, ut Diabolo, tanquam Dei Commentarienſi & Carnifici, ad vexationem, pœnam, damnationem ſubeſſet. Quo ſenſu Diabolus *potentiam mortis habere* dicitur, *Heb.* 2: 14. & quidem ex lege ac ſententiâ Dei: *nam aculeus mortis eſt peccatum*, id eſt, peccatum mortem introduxi, & telum mortis acutum fecit, ad hominem lethaliter vulnerandum: ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ὁ νόμος; *Peccati autem vis, Lex eſt.* Hoc eſt, quod peccatum poteſtatem habeat hominem morte afficiendi, hoc habet vi Divinæ Legis, quæ mortem peccatori interminata eſt. 1 *Cor.* 15: 56. Unde conſequitur, quum Diabolus poteſtatem mortis in hominem obtineat; mors autem potentiam ſuam a peccato habeat, peccatum a lege; poteſtatem iſtam Diaboli in hominem peccatorem hactenus omnino Legitimam eſſe. Ea autem Lex quum juſtiſſima ſit; non poteſt in ejus præjudicium vita peccatori concedi. Neceſſe ergo eſt, ut ei aliunde ſatisfiat: & Diabolus poteſtatem illam mortis, quam per peccatum acquiſivit, vel in peccatorem ipſum, vel in ſponſorem ejus exerceat. Ita tamen, ut dum ſponſorem morte afficit, ſuam ſibi ipſe mortem conſciſcat, & imperium omne in electos amittat, quippe quum morte Sponſoris Juſtitiæ iſti Divinæ, quâ Diabolo poteſtatem in peccatorem conceſſerat, plenè ſa-

Paſſiones iis verbis Chriſto denuntiatæ non ſolùm Bellicæ ſed & Judiciariæ ſunt.

ſatisfactum ſit. Oſtenditur ergo his verbis, quomodo convenienter Divinæ Juſtitiæ omnis poteſtas in electos Diabolo adimenda ſit, quam tamen Divina Juſtitia ei in peccatores dederat: quia ſcilicet eam poteſtatem exerciturus erat in ſponſorem hominum, ei mordendo calcaneum, ſive eum afficiendo morte. Adeo ut paſſiones eæ, quæ hic Chriſto obventuræ prædicuntur, quàm maximè Judiciariæ ac Satisfactoriæ ſint. Confer ea, quæ notavimus *Lib:* 2. *Cap.* 6. §. 23: 24.

Hæredes, ſunt 1. *Ipſa mulier.*

XXIII. HÆREDES horum Bonornm conſtituuntur. 1. *Ipſa Mulier*, האשה, cum He demonſtrativo, illa nempe fœmina, quam priorem impugnaverat & expugnaverat ſerpens. Illius hic mentio fit, non cum excluſione mariti: ſed quia illa, blanditiis Satanæ pellecta, majorem cum eo familiaritatem contraxiſſe videbatur; ideoque illus cum Diabolo hoſtilitas admirabiliſſimum Divinæ Potentiæ & Bonitatis effectum futurum erat. Tum etiam inſignis eſt contumelia ſuperbiſſimo Spiritui, non a Viro duntaxat vinci, ſed & a fœminâ, & eâ quidem ipſâ fœminâ, quam tam facilè fraudibus ſuis ſuperaverat. Denique hoc pacto clariſſimè eluceſcit, totum ſalutis noſtræ opus Divinæ gratiæ deberi. Nam ſi Adamus hic diſertè Serpenti oppoſitus fuiſſet, quia & naturâ robuſtior ac prudentior erat, & ultimus a Diabolo ſuperatus eſt; facilius hæc humano generi obrepſiſſet cogitatio, per reliquias virtutis ac ſapientiæ, quæ in Adamo erant, factum eſſe, ut novum cum Serpente, ſibique felicius, certamen aggreſſus ſit. Sed quum Hoſtilitatis initium in Evâ, fœminâ, collocatur, quæ & per naturam infirmior, & prior ſuperata fuit, liquido die liquidius eſt, ſolam Dei gratiam hic omnia facere.

2. Semen mulieris.

XXIV. 2. *Semen Mulieris.* Quo non omnes homines, ſed electos fideles ſolum deſignari, diſtinctio illa docet, quâ ſemen hoc opponitur *ſemini ſerpentis*. Serpentis autem ſemen improbos homines eſſe conſtat, qui *ſunt ex Patre Diabolo*, *Joh.* 8: 44. 1 *Joh.* 3: 8. & *Filii illius mali. Mat.* 13: 38. Mulieris ergo ſemen, eſt pia Evæ poſteritas. Filii ſcilicet promiſſionis, qui λογίζονται εἰς σπέρμα, *pro ſemine reputantur. Rom.* 9: 8. Atque hæc fortaſſe ratio eſt, cur pii ſemen *mulieris* vocentur, non ſemen *viri*: quia uti promiſſioni gratioſæ in ſolidum debebat Mulier, quod opponeretur ſerpenti, tanquam cum ipſo, non ſine optato ſucceſſu, dimicatura: ita etiam, non illi generatim filii, quos juxta Legem Naturæ, ex congreſſu matrimoniali, paritura erat; ſed illi ſolùm, quorum mater futura erat ex eâdem promiſſione gratiæ, pro ſemine ejus hic cenſentur. Scilicet Eva, in quantum matrimonio juncta fuit Adamo, eſt naturalis Mater omnium in univerſum hominum, etiam eorum, qui ſemen ſerpentis dicuntur. Eadem tamen Eva, in quantum per hanc promiſſionem Dei, Serpenti, ut futura illius debellatrix, opponitur, ſolius ſeminis benedicti mater eſt, quod ex ipſâ, non ſecundum Legem naturæ, ſed ſecundum promiſſionem gratiæ, naſcitur: quodque id-

circo

circo ſemen mulieris dicitur, illius nimirum mulieris, quæ & quatenus opponitur ſerpenti.

Medium communionis.

XXV. Medium, quo deſignati Hæredes promiſſorum Bonorum actu participes evadunt, eſt *Fides* in Sponſorem, quæ duplici ænigmate innuitur. 1. Quum omnes hæredes deſignantur communi nomine Seminis. Hoc enim notat unionem & communionem myſticam ſeminis, quod ſanctificatur, cum eo, quod ſanctificat, adeo ut, quod poſterius fecit vel paſſum eſt, prius in ipſo feciſſe vel paſſum eſſe cenſeatur. Iſtius autem unionis vinculum fides eſt, quâ Chriſtum accipimus, ei adhæreſcimus, & unus cum ipſo Spiritus ſimus. 1 *Cor.* 6: 17. 2. Quum ſemini adſcribitur conterere caput ſerpentis: quod quidem Chriſtus ſolus facit obedientiæ ſuæ merito, & immenſâ Spiritus ſui virtute, ſed & electi, in Chriſto, & Virtute Chriſti, per fidem. Dux hujus certaminis Chriſtus eſt, ſemen mulieris κατ' ἐξοχὴν, qui hoſtem proſternit, & triumphat: ſed poſt Chriſtum & ſub ipſo fideles quoque militant, & virtute ipſius vincunt. Καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου. *Et ipſi viceruut eum propter ſanguinem Agni. Apoc.* 12: 11. Hoc eſt, idcirco quia ſanguis Agni pro iis effuſus eſt. Effuſionem ſanguinis Agni, qui ſemen Evæ eſt, non poteſt non ſequi victoria, quam reliquum ſemen a ſerpente reportat. Porro ea victoria non obtinetur niſi per fidem. *Quicquid natum eſt ex Deo vincit mundum:* (conſequenter Principem & Deum mundi hujus Diabolum. *Eph.* 6: 12. 2 *Cor.* 4: 4.) *& hæc eſt victoria, quæ vicit mundum, nempe Fides noſtra.* 1 *Joh.* 5: 4.

Cur myſteria hæc breviter & ænigmaticè propoſita ſint.

XXVI. Non debet nobis improbabile videri, brevi ſermone tot ac tam grandia fidei myſteria propoſita eſſe. Nam & verba apta ſunt ſignificare, alibique in Scripturâ ſignificant ea, quæ diximus; & ſapientiâ Dei dignum fuit, primitivæ Eccleſiæ ſuccinctum aliquod compendium exhibere, quod artificioſâ brevitate ſummam credendorum complecteretur; & noſtrum denique eſt, auguſta omnia de ſermone Dei cogitare. Neque præter rationem eſt, quod omnia quibuſdam verborum ænigmatis involuta fuerint. Neque enim primo diei gratiæ crepuſculo tam fulgidæ lucis claritas conveniebat, quanta reſervata erat meridiei. Accedit, quod ne tunc quidem primis parentibus apparitiones ſuas Deus ſubduxerit: ſed frequenti inſtitutione, & gratioſâ mentis illuminatione ea, quæ ad fidem & pietatem pertinent, iis expoſuerit. Et hanc præcipuè ſalutis promiſſionem eos uti pretioſiſſimnm theſaurum ſolicitè cuſtodiviſſe, accuratè meditatos eſſe, mutuiſque ſermocinationibus ſibi invicem liberiſque ſuis explicaſſe, vero admodum conſentaneum eſt. Huc nonnulla pertinere videntur, quæ Moſi breviter narrata, ulteriori commentario exponenda nobis ſunt.

Evæ nomen mulieri poſt lapſum eſt impoſitum.

XXVII. Poſtquam Moſes ea, quæ ſerpenti, Fœminæ, Adamo, dixit Deus, ordine recenſuiſſet, ſubjungit *Gen.* 3: 20. ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי׃ *Et vocavit Adam nomen*

meri uxoris ſuæ EVA, *quia illa fuit*, vel *facta eſt*, *Mater Omnis Viventis.* Non eſt neceſſe, ut hic πρότερον ὕστερον cum nonnullis fingamus, quaſi hæc nomenclatura ante lapſum facta ſit eodem tempore, quo adjutorium recens ſibi datum אשה Adamus vocabat. Cauſſa enim dici non poteſt, cur eodem tempore facta eſſe pugnemus, quæ diverſâ occaſione, aliiſque interpoſitis Hiſtoriis, narrat Moſes. Fatemur quidem, fieri nonnunquam, ut aliquid poſterius narretur, quod prius geſtum eſt; verùm id non ſolet fieri, niſi propter materiæ affinitatem cum antecedentibus vel ſequentibus. Quæ affinitas hic nulla eſt, niſi ſtatuamus, nominationem hanc reſpectum aliquem habere ad ſermones Dei antea Moſi memoratos, eo ſenſu, quem mox indicaturi ſumus. Nec poſſumus probare, quod verbum ויקרא exponatur in plusquam perfecto, *& vocaverat*, ut ſenſus Moſis ſit, longè fuiſſe deceptum Adamum, qui vitam ſibi & poſteris promiſerit ab uxore; quam poſtea ſenſit eſſe mortiferam. Nam. 1. Verba ſequentia, quæ rationem denominationis hujus explicant, non Adami ſunt, in ſuo στοχασμῷ decepti; ſed Moſis, rei veritatem oſtendentis. 2. Si Adami fuiſſe verba velimus, debemus היתה *extitit*, transformare in התיה, *erit*; & ſubintelligere, opinabatur, vel ſimile quid, hoc ſenſu; Vocaverat Adam nomen illius Eva, quia opinabatur, illam fore matrem omnium viventium; quod tamen ex eventu ſecus eſſe didicit. Nos non ſumimus nobis, ut tantum in ſacrum textum audeamus. Valeat ergo illud nullâ bonâ ratione nixum πρωθύστερον.

Ejus ridicula Originatio apud Rabbinos:

XXVIII. Cur autem dicta fuit חוה? Ridiculè Rabbinorum aliqui id nominis a חוה derivant, quod in Piel *ſignificare* vel *indicare* notat, על שם שמחוה, *eo quod loquacula fuerit*, ut *Baal Hatturim* ait. *Fagius*, Hebræos ita id efferre, ſcribit. על שהיא דברנית ומצפצפת, *Eo quod loquacula & garrula fuit, locutaque eſt cum ſerpente verba inutilia, donec comprehenſa fuit in verbis ſuis, atque ita peccavit, ſimul atque peccare fecit maritum ſuum vocavit eam* חוה. Sed hæc Spiritui Sancto, longè aliam nominis rationem afferenti, repugnant. Non enim a חוה ſed a חיה, vivere nomen hoc deducendum eſſe docet. Jod autem in vau mutatum eſſe, ut differitas aliqua eſſet inter nomen mulieris & beſtiæ, quæ חיה Hebraicè dicitur, non malè obſervavit *Aben Ezra*.

Ut & Lyranum ac Comeſtorem.

XIXX. Ineptè *Lyranus*. *Eva in Hebræo ſonat vitam, ſed pœnalitatibus ſubjectam.* At omnium putidiſſimè Hiſtoriæ Scholaſticæ Magiſter, *Petrus Comeſtor. Tunc Adam deplorans poſteritatis ſuæ miſeriam, vocavit uxorem ſuam Evam, quaſi alludens ejulatui parvulorum. Maſculus enim recens natus dicit A, Fœmina verò E, quaſi diceret, Omnes dicent E vel A, quotquot naſcentur ab Evâ.* Condonari hoc miſero Comeſtori, & infauſto illius ævo fortaſſe poſſet: ſed abſurditatem omnem ſuperat, quod in tantâ eruditionis luce ejusmodi nænias *pias contemplationes* appellare in com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

commentariis ſuis *Cornelius a Lapide* non erubuerit. Nihil enim in voce חוה eſt, quod ærumnam vel pœnalitatem connotet. Nos ſeria ſectemur.

XXX. Rationem denominationis his verbis exponit Moſes, *quia illa eſt*, vel *facta eſt*, *mater omnis viventis*. Per *Omne vivens*, כל חי, aliquando intelliguntur generatim omnes homines, ut *Pſ.* 143:2. Et certum eſt, excepto Adamo, quotquot unquam vixerunt, jam vivunt, & ſecuturis ætatibus vivent mortales, ex Evâ matre ortum ſuum trahere. Sed ſi id ſolùm hic ſpectaretur; quæri poſſet, 1. cur Adamus uxorem potius omnium viventium Matrem, quàm ſe eorundem Patrem dici voluerit, quum naturalis omnium ortus utrique pariter debeatur? 2. Cur, ut ex ſerie narrationis Moſaicæ oſtendimus, poſt lapſum demum id nominis Uxori indiderit, quando, ſi ad naturalem ſolùm generationem attendas, non tam vivorum quàm mortuorum parens facta erat? 3. An totum illud negotium uſque adeo notatu dignum eſſet; quum per ſe clarum ſit, ex eâ, quæ ſola erat in mundo mulier, naſci debere, quotquot poſtea extituri erant? *Quo ſenſu mater omnis viventis dicatur?*

XXXI. Satius ergo videtur, & tam Adami fide ac pietate, quàm Divini Spiritus, hæc curate narrantis, ſapientiâ dignius, ut per omne vivens & Chriſtum Dominum intelligamus, qui vitæ fons eſt, & electos, qui cum ipſo uniti per illius Spiritum vivificantur. Horum viventium mater היתה, ἐγένετο, *facta eſt*, Fœmina, per verbum promiſſionis, quo ipſi nominatim addictum erat, ſemen contriturum caput Serpentis. Propterea Adam, qui peccando Pater factus fuerat omnium morientium, 1 *Cor.* 15:22. uxorem ſuam vocavit חוה, ex fide promiſſionis Divinæ, credens juxta Dei verbum, neminem hominum veram vitam habiturum eſſe, niſi quæ ad ipſâ dimanaſſet; cujus tamen Principium non in ipſâ muliere, ſed in capite ſeminis ex ipſâ naſcituri, quærendum erat. Continet ergo hæc nomenclatio, confeſſionem fidei, quæ in Adamo erat, & teſtatur, quid Adamus Filios ſuos docuerit, & ad quam ſpem eos per verbum Dei formaverit: qui in ipſo nomine uxoris ſuæ, quoties illam compellaret, voluit extare μνημόσυνον promiſſionis Dei, & ſuæ ſpei.

XXXII. Jam dudum hæc vidit & docuit Præſtantiſſimus Sacrarum Literarum interpres, Petrus Martyr: qui ita in hunc locum commentatur. *Adam cognito de illius ſemine contrituro Diabolum & mortem, jure & merito hoc nomine illam voluit apellari, quo ſemper ei occurreret hæc ſalubris Dei promiſſio... Jam ſpem conceperat Adamus vitæ per Chriſtum, quumque uxorem jam noviſſet ejus futuram matrem, & omnium illorum, qui per eum erant vivificandi, Hevam appellavit, quod eſſet Mater viventium.* Fagius ſimiliter. *Nec dubium eſt, quin Adam imponendo uxori id nominis, ad promiſſionem de ſemine ſerpentis conculcaturo reſpexerit, quâ ſpem animo conceperat, ſuam illam conjugem eam fore. Ideo eam* חוה, *quod nos Eva* *Martyr & Fagius laudati.*

 dici-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

dicimus, nominavit, quaſi dicas vivificatricem, quod mortuum genus hominum per ipſius partum vivificandum erat. Vide etiam PAREUM, aliosque in eadem omnia euntes.

Ὀνοματοθεσία Kaini exponitur. XXXIII. Eandem ſpem teſtata fuit Eva, quando Primogenitum ſuum enixa exclamabat קניתי איש את יהוה, *Gen.* 4: 1. Quæ verba non uno modo ab interpretibus redduntur. Nobis cum Pellicano, Fagio, Forſterio, Luthero, Clario, Scindlero, Reuchlino aliisque compluribus, ſimpliciſſimum videtur, את hic ſumere, uti ſolet pro notâ quarti caſus, ut ſenſus ſit, *acquiſivi virum Jehovam.* Notabilis eſt Chaldaica Jonathanis paraphraſis. ואדם ידע את חוה אתתיה דהיא חמידה למלאכא ועדיאת וילדת ית קין ואמרת קניתי לגברא ית מלאכא דיי׃ *Et Adam cognovit Evam uxorem ſuam, quæ diſiderio iſtius Angeli tenebatur, & concepit, & peperit Kainum, & dixit: Acquiſivi virum Angelum illum Domini.* Scilicet pia mater continuo animo ſuo verſans promiſſionem illam Dei, quæ omnis conſolationis fundamentum erat, ſimulatque puellum peperiſſet, in illius geniturâ argumentum præſtandæ promiſſionis animadvertit, Læta ergo exclamat, ſe jam acquiſiviſſe ſemen illud promiſſum: non quod exiſtimaverit, Kainum illud ſemen eſſe, ſed quod in nativitate Kaini primam generis humani multiplicationem cerneret, & in iſtâ multiplicatione argumentum ſuæ ſpei de ſemine κατ' ἐξοχὴν ſuo tempore oriundo. Quod quum magnâ fidei πληροφορίᾳ apprehenderet, & ut præſens ſibi ſiſteret, ita nunc loquitur, quaſi re ipſâ in nativitate Kaini id obtinuiſſet, quod, argumento ab iſtâ nativitate deſumto, certâ fide præſtolabatur. Nam ſi exiſtimaſſet, ipſum Kainum promiſſum Meſſiam eſſe, eum, licet filium ſuum, religioſo cultu venerata fuiſſet, & hoc pacto ream ſe feciſſet horrendæ idololatriæ, donec, vel ex pravâ pueri indole, vel aliunde monita, errorem ſuum agnoviſſet. Quæ ut de communi parente credamus, non ſinit pietas. Porro eximiam confeſſionem edit de perſonâ Meſſiæ, quem agnoſcit θεάνθρωπον. Hominem eum eſſe declarat, quando *Virum* nuncupat; ita tamen ut præſtantiam illius ſupra cæteros mortales connotet: Nam ita opponi ſolent אדם & איש, ut hoc præſtantiam, illud vilitatem ſignificatu ſuo involvat. Fuit ſanè Chriſtus in exinanitione ſuâ תולעת ולא איש, *vermis & non Vir*, *Pſ.* 22: 7. attamen in ſe conſideratus eſt איש ימין יהוה *Vir dextræ Domini. Pſ.* 80: 18. & גבר עמיתו *Vir Socius ejus. Zach.* 13: 7. Sed & Deitatem Meſſiæ profitetur, quando eum *Jehova* nuncupat; & utramqne naturam in unâ perſonâ unitam fore ſignificat, quando hæc duo jungit, איש את יהוה. Paulus vocat *θεὸν φανερωθέντα ἐν σαρκί, Deum manifeſtum factum in carne.* 1 *Tim.* 3: 16.

Objectiones. XXXIV. Adverſus explicationem hanc tria præcipuè objiciuntur. 1. Si hoc voluiſſet Eva, dixiſſet את איש את יהוה, notâ accuſativi

caſus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

caſus geminatâ: verſu ſequenti את אחיו את הבל, τ̄ ἀδελφὸν αὐτοῦ τ̄ Ἄβελ. 2. את ſæpe idem valet quod עם, *cum*; את יהוה ergo eſt *cum Domino*, σὺν θεῷ: quo ſignificatu Jonathan operatus dicitur אלהים עם, *cum Deo*. 1 *Sam*. 14:45. i. e. Deo duce & auſpice, vel Deo juvante & opitulante. 3. Pietas ſuadet de fide matris Evæ rectè ſentire, eam nempe ſciviſſe & credidiſſe, Meſſiam non tantum θεάνθρωπον fore, ſed & ſemen mulieris, i. e. filium Virginis. Abſque hoc enim fides error fuiſſet, non fides, neque fuiſſet ſolatio. Non potuit igitur exiſtimare, ſe Kainum acquirendo Meſſiam acquiſiviſſe, quum, Kainum filium Virginis non eſſe, exploratiſſimum haberet.

XXXV. Reſpondemus. AD PRIMUM. Geminationem illam par- *Quibus re-*
ticulæ frequentem quidem, ſed univerſalem tamen non eſſe. Exempla *ſpondetur.*
in contrarium extant. 1 *Reg*. 11:23. ויקם אלהים לו שטן את רזון. *Jeſ*. 8:2. עדים נאמנים את אוריה. *Ezech*. 4:1. עיר את ירושלם. 1 *Sam*. 15:4. עשרת אלפים את איש יהודה. Ubi nota accuſativi caſus ſine geminatione inter duo nomina collocatur. AD SECUNDUM. Non imus inficias, quod τὸ את ſæpe æquipolleat τῷ עם: verùm nullo exemplo probari poteſt, id, quod Græci dicunt ξὺν θεῷ, Hebræos ſuâ linguâ dixiſſe את יהוה, vel את אלהים, quum conſtet, eos id dicere ſolere ביהוה & באלהים. Quod ex 1 *Sam*. 14:45. adducitur, huc non pertinet. Non enim ibi extat את, ſed עם. Quæ particulæ, etiamſi aliquando æquipolleant, confundi tamen non debent. Tum etiam, *cum Deo* non tam ſignificat Dei auxilio, quàm Deo non improbante. Confer *Jeſ*. 36:10. Majori ſpecie urgeretur *Mich*. 3:8. ואנכי מלאתי כח את רוח יהוה. *Et ego plenus ſum virtutis a Spiritu Jehovæ*, id eſt, ope illius Spiritus. & *Habac*. 3:13. יצאת לישע עמך לישע את משיחך, *Egreſſus es ad Salutem populi tui, ad ſalutem cum Chriſto tuo*, id eſt illius operâ procurandam. Verùm prior locus commodiſſimè exponitur, *Plenus ſum virtutis cum Spiritu Jehovæ*: ut non minus virtutis quàm Spiritus plenus dicatur. Et poſterior ita interpungendus videtur, ut Deus cum Chriſto egreſſus ad ſalutem dicatur. AD TERTIUM. Reſponderi poſſet, nihil eum abſurdi facturum, qui exiſtimat, non omnia ea, quæ ad Meſſiæ conditionem pertinent, æquè explorata Evæ fuiſſe. Quis aſſeret, ſciviſſe eam, fore ut Meſſias ex Virgine naſceretur, quum ipſa beata Virgo de eo non cogitaverit, quando, ſe Meſſiæ matrem fore, ex Angelo audiebat; uti ex his illius verbis conſtat, *quomodo futurum eſt hoc, quum virum non cognoverim? Luc*. 1:34. Non negamus, Meſſiam ſemen mulieris κατ' ἐξοχὴν eo quoque nomine dici, quia ex virgine naſciturus erat, quod poſtea Sacer Spiritus clarius prædixit.

Sed

Sed nefas non eſt dubitare, an mater Eva ex illis vocabulis id collegerit; quum linguâ Sanctâ illi quoque nati muliere dicantur, qui ex matrimonio concepti ſunt. ut §. 17. oſtendimus. Qui id dicit, non peccat adverſus pietatem communi Matri debitam; quum certum ſit, Deum ſuos in cognitione Meſſiæ gradatim promoviſſe: neque fidem Evæ evertit, quæ vera & ſalutaris eſſe poteſt, etiamſi hac imperfectione, ignorantiâ, & errore laboraret; uti veram, id eſt, ſalutarem, non hypocriticam, de Chriſto fidem habebat Petrus, etiamſi malè exiſtimaret, Chriſtum Soſpitatorem ſuorum fore ſine paſſionibus *Mat.* 16: 22. Sed nulla nos cogit neceſſitas, ut quicquam horum omnium dicamus. Non enim aſſerimus, quod Kainum pro ipſo Meſſiâ amplexa Mater ſit. Verùm in Kaini nativitate argumentum præſtandæ promiſſionis Dei, & ſtabilimentum fidei ſuæ eam animadvertiſſe opinamur, quod iſtâ ὀνομαθεσίᾳ declaratum & memoriæ conſecratum voluit. Ac propterea totum illud argumentum nos non tangit.

'Ονομαθεσία Sethi.

XXXVI. Prætereundum etiam non eſt, quod poſtea, alium Filium enixa, SETHUM eum appellaverit, שת, *quia*, שות *poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Kain. Gen.* 4: 27. Et hoc verbum Spiritualis fiduciæ & prophetiæ plenum eſt. Vocat eum *Semen*, reſpiciens ad promiſſionem, & prædicens, non modò fore, ut ipſe inimicitias cum ſerpente gerat, ſed & ex eo eximium illud ſemen prodeat, cujus virtute ſerpentis caput conterendum ſit. Hoc ſemen *a Deo* datum prædicat, quippe quod non ſolius naturæ, ſed & gratiæ ac promiſſionis Filius ſit, & a Deo ipſo reputetur εἰς σπέρμα. Neque datum modò a Deo teſtatur, ſed & *poſitum*, id eſt firmatum Dei conſilio, ut non trucidetur, ſed fundamentum ſit Eccleſiæ ſubſequentis, quæ in hujus poſteritate, ſerie non interruptâ, propagetur, & ſervetur uſque ad Chriſtum. Nam verbum *ponere* deſtinationem & firmitatem ſignificat, ut *Joh.* 15: 16. *Elegi vos, & poſui, ut euntes fructum feratis.* Agnoſcit ergo Sethum pro electo ſemine, & parente illius, in quo electi ſunt, quotquot ſunt electi.

Henochi vaticinium.

XXXVII. Viguit Doctrina iſta ſalutis in ore & animis fidelium, qui cœperunt לקרא בשם יהוה, id eſt, ut Aquila tranſtulit, καλεῖσθαι ἐν ὀνόματι κυρίου, *vocari nomine Domini, Gen.* 4: 26. & dicebantur בני אלהים, *filii Dei*, oppoſitè ad Filios hominum. Imprimis memorabile eſt Henochi vaticinium, quod Judas Apoſtolus, non ex Libro aliquo Apocrypho, neque ex merâ traditionis ἀγράφου auctoritate, neque per ſagacem ex Hiſtoriâ Moſaicâ conjecturam, ſed ex inſtinctu ejuſdem illius Spiritus, qui prophetare Henochum fecit, in Epiſtolâ ſuâ his verbis refert, commate 14: 15. *Prophetavit autem etiam de iſtis ſeptimus ab Adamo Enochus, dicens, ecce venit Dominus cum ſanctis millibus ſuis: Ut ferat judicium adverſus omnes, & redarguat quicunque ex ipſis ſunt impii &c. Dominus* ille, de quo Enoch loquitur, Meſſias eſt, in unitate eſſentiæ

idem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

idem cum Patre & Spiritu Sancto Jehova, cui etiam omnis poteſtas data eſt in cœlo & in terrâ, & cujus peculium ſingulari ratione electi ſint. Illius *adventum* prædicit, verbo præteriti temporis, ad exprimendam indubitatam rei certitudinem, & fidei ſuæ πληροφορίαν. In adventu iſto *myriadibus angelorum* comitatum Meſſiam fore vaticinatur. Quod factum eſt, quando veniebat in *Sinai* daturus legem, *Deut.* 33: 2. item quando veniebat *in carnem*, ad viſitandos ſuos: nam tum quoque multitudo exercituum cœleſtium, nativitatem ejus nuntiantium, in tractu Bethlemitico videbatur, & audiebatur. *Luc.* 2: 13. Sed illuſtri imprimis modo futurum eſt, quando *veniet cum nubibus cœli, & omnes Angeli ſancti cum illo. Mat.* 25: 31. Finis hujus adventus erit, *ad faciendum judicium de omnibus*: nam *Pater omne judicium Filio dedit. Joh.* 5: 22. *& redarguendum omnes impios*, ſumendo de iis debitas impietati pœnas. Hæc ſeculi ſui hominibus concionatus eſt Henoch, qui, cupiditatibus ſuis indulgentes, adventum Domini futurum eſſe improbè negabant. Et quum prophetia illa univerſalem veritatem contineat, in omnes eos quadrat, qui ſecundum concupiſcentias ſuas ambulant. Atque hæc illa ſunt, quæ de doctrinâ ſalutis, in primâ mundi ætate, tradita eſſe, Sacræ Literæ teſtantur.

CAP. II.

De doctrinâ Gratiæ ſub Noacho.

I. NOvi mundi Caput NOACHUS fuit, cujus ævo quid de Doctrinâ ſalutis fuerit traditum, nunc nobis exponendum eſt. Quum primum natus eſſet, parens Lamechus nuncupavit eum נח *Noach, dicens* זה ינחמנו *hic conſolabitur nos de opere noſtro, & de dolore manuum noſtrarum, de terrâ, cui maledixit Jehova. Gen.* 5: 29. *NOACH.*

II. Notandum hic primò, nomen puero impoſitum, illiusque ἐτυμολογία, tum ratio ὀνοματοθεσίας a pio parente allegata. Nomen eſt נח *Noach*, quod, ſi Grammatices regulas ſequamur, derivatur a radice נוח, *quieſcere*, cui vocabulo & literis & notatione affinis eſt vox נחם *conſolatus eſt*, quâ in ratione Etymologias aſſignandâ Lamechus utitur. Qui in literarum Apicibus & minutiis hærent, verba textus corrigere nituntur: voluntque melius eſſe, ut loco ינחמנו legamus יניחנו, ſicut & LXX, ut propius accederent ad vocis etymon, & nomen נח, verterunt, οὗτος ἀναπαύσει ἡμᾶς. Sed quum Hebræi codices, & Paraphraſtes Chaldæus, & Hieronymus, cæterique, conſtanter legant ינחמנו, ingenio noſtro tantum non audemus tribuere, ut quicquam immutatum velimus. In nominibus propriis a verbo deductis frequens eſt, ut litera aliqua vel addatur vel dematur, vel transponatur: neque accurata ſemper Etymologiæ Grammaticæ ratio obſervatur: quod variis exem- *Ejus nominis ſignificatio & etymologia.*

plis oſtendit *Cl. Buxtorfius*, *in Vindiciis Veritatis Hebraicæ p.* 267. Unde Hebræi Doctores eò fere inclinant, ut ſtatuant נח derivari a נחם, reſectâ ultimâ literâ. Sed probabilior nobis *Merçeri* ſententia eſſe videtur, aſſerentis, hic tantum alluſionem eſſe vocum, non rationem ex etymo nominis petitam: quia verbum נחם & voce & ſimul ſignificatione vicinum eſt nomini נח, quod *quietem* ſonat, ac *Conſolationem*: & ut doctè docet Aben-Ezra, *etiam conſolatio, eſt quies a dolore cordis*: ſolentque Hebræi magis habere rationem ſenſus, quàm verborum & vocum. Quum ergo ratio nominis ita affertur, זה ינחמנו, *Hic conſolabitur nos*, perinde prorſus eſt, acſi dixiſſet, זה יניחנו, *Hic faciet nos quieſcere*; quia ſenſus eodem recidit, & qui ſolatur, quietem facit a moleſtiâ Sed hæc minutiora ſunt: obſervanda tamen, ut ſartam tectam Hebræorum Codicum integritatem tueamur. Hoc conſtat, voluiſſe Lamechum in filii ſui nomine voti ac ſpei ſuæ μνημόσυνον extare.

Quid per nativitatem Noachi ſibi pollicitus ſit Lamech.

III Videamus ergo, quid eo ſibi nomine propoſuerit. *Hic*, inquit, *ſolabitur nos de labore, ſive de opere noſtro, & de dolore manuum noſtrarum, & de terrâ, cui maledixit Jehova.* Tria hoc ſermone continentur. 1. *Malum*, ſub quo cum cæteris piis ingemiſcebat. 2. *Bonum* illi malo oppoſitum, quod ſpe præconcipiebat. 3. Boni iſtius *Auctor*.

Malum de quo queritur.

IV. Malum, de quo conqueritur, conſtituit, in *opere noſtro, & dolore manuum, & terrâ a Deo maledictâ.* Carnales Judæi hæc fere reſtringunt ad illam corporis moleſtiam, quam in terræ cultu ex maledictione Dei ſuſtinere homines coguntur, voluntque, hæc verba nil niſi Prophetiam continere de agricultura modo faciliore, quem reperturus Noachus erat. Sed non tam delicati & vitæ hujus commoditatibus addicti pii parentes fuerunt, ut in illis corporis moleſtiis miſeriæ ſuæ maximam partem conſtituerint. Altius hæc ſpectant. Per מעשנו, *opus noſtrum*, præcipuè intelligenda ſunt opera illa mala, quæ mœrorem angoremque animo afferunt. Nam illa ſunt *noſtra* opera, oppoſita *operi Dei* in nobis. Illa incredibilem moleſtiam ac laſſitudinem piis creant, *ut onus grave, graviora iis ſunt, quàm ut ferre queant. Pſ.* 38: 5. Illa tunc ubivis in ſummo nequitiæ gradu conſpiciebantur. Unde homines illius ævi κόσμον ἀσεβῶν, *mundum impiorum*, Petrus nuncupat. 2 *Pet.* 2: 5. Sed acceſſit operibus iſtis malis, *dolor manuum.* Huc refero omnem laborem, miſeriam ac ærumnam hujus vitæ, quæ in ſudore vultus noſtri toleranda eſt. Hunc comitatur incolatus *terræ maledictæ*, in quâ quamdiu degit homo, fieri non poteſt, ut plenâ ſanctitate animæque tranquillitate fruatur, & lucem faciei Divinæ in gloriâ videat. Nam donec in corpore ἐνδημοῦμεν, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου 2 *Cor.* 5: 6.

Bonum, quod expectat.

V. *Bonum* malo huic oppoſitum, quod voto ac ſpe præconcipiebat, vocat *Conſolationem.* Quæ conſiſtit in allatione efficacis alicujus remedii adverſus illa mala, vel in ipſâ malorum ablatione. *Conſolatio* adverſus *opera noſtra* vitioſa ſita eſt in eorum expiatione & remiſſione, in intima-

tione

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tione ſententiæ illius gratioſæ, quâ propter Meſſiam condonantur, & denique in eorundem expurgatione per Spiritum Sanctificationis. *Conſolatio* a miſeriis hujus vitæ, ſive *a dolore manuum noſtrarum*; partim eſt ærumnæ illius imminutio per conceſſionem rerum proſperiorum lætiorumque, partim animæ interiori Divinæ bonitatis guſtu deliciatio, per quam fit, ut ex amore Dei alacriter ac lubenter omnes eos dolores ſuſtineat, quibus exercere ſuos vult. *Conſolatio de terrâ, cui maledixit Deus*, conſiſtit in initiis ac præludiis cœleſtis gloriæ, quæ hic quoque electis indulgentur, ſed præcipuè in liberatione a corpore mortis, & tranſlatione animæ in meliorem conditionem ac ſedem. Ac hæc bona Lamechus anhelabat, hæc vovebat, hæc ſperabat, & hujus voti ac ſpei monumentum in nomine Filii ſui extare volebat?

VI. Verùm, quem tanti Boni *Auctorem* indigitabat, quum Filio ſuo nato diceret, *Hic conſolabitur nos*? Sunt qui putent, ipſum, in perſonâ deceptum, in Noacho Meſſiam ſibi promiſiſſe. Et ſanè quum Fideles ejus ævi maximâ certiſſimâque ſpe ad promiſſionem in Paradiſo factam contenderent, eamque deſideriis ſuis præoccuparent, atque interim de tempore impletionis nihil certi haberent; non eſt admodum incredibile, quod, præ vehementiâ deſiderii ſui, in filiis ſibi natis, ſemen promiſſum polliciti ſibi ſint. Sed obſtant ea, quæ de Matris Evæ expectatione nuper monuimus. Tutius ergo videtur, ut credamus, quod occaſione hujus Filii erexerit ſe in ſpem maturantis adventum ſuum Meſſiæ, eumque ut Meſſiæ anteambulonem & typum, ac eximium præconem conſideraverit. Pulcrè MARTYR. *Ego potius crederem, eos agnoviſſe, ejusmodi Filios ſuos futuros umbram Chriſti, & idcirco eos talibus nominibus voluiſſe inſignitos. Nohe autem non ſolùm fuit umbra Chriſti &c.* Licet vera & realis conſolatio a Meſſiâ ejusque Spiritu unicè proficiſcatur; de Noacho tamen verè vaticinatus eſt Lamech, fore, ut ille quoque ſolatium miſeris mortalibus afferat. Id fecit, 1. cum inſigni Zelo prædicando juſtitiam fidei: de quo mox. 2. Precibus ſuis, & præcellenti vitæ probitate, dilationem imminentis exitii impetrando, donec exſtructa foret arca. Nam ut deprecationibus ſuis plurimum valentem Danieli & Jobo eum annumerat Ezechiel, *Cap.* 14: 14. 20. 3. Servando pereuntis mundi reliquias in arcâ, quam Dei juſſu ſtruxerat, plurimaque peragendo, in quibus typum Meſſiæ, ac ſpiritualium & cœleſtium beneficiorum, per Meſſiam obtinendorum, cernere licebat. De quibus rebus plenius poſthac erit differendum.

Illius Auctor.

VII. Diximus modò, Noachum fuiſſe *Præconem juſtitiæ*. Id a Petro habemus, qui eum κήρυκα τῆς δικαιοσύνης nuncupat. 2 *Pet.* 2: 5. Significat autem juſtitia non modò virtutem hominis, hoc eſt, rectitudinem, & convenientiam cum normâ: ſed & eam Meſſiæ obedientiam, quâ juſtificatur impius; *juſtitiam, quæ ex Deo eſt*, & *propriæ juſtitiæ noſtræ* opponitur. *Rom.* 10: 3. Utriusque Præco Noachus fuit. Non modò ſeculi ſui ho-

Noach Præco Juſtitiæ.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

mines ad vitæ probitatem ac pietatis ſtudium patheticè hortabatur, ut effugerent imminentem iram: ſed & eam Meſſiæ juſtitiam prædicabat, quæ uti ratione efficacitatis ſuæ heri & hodie & in ſecula eadem eſt, ita etiam *teſtimonium habet a Lege & prophetis*. *Rom.* 3:21. &, cujus ipſum hæredem fuiſſe, Paulus Auctor eſt, *Heb.* 11:7. Nam quum tantum bonum non ignoraret, imò ipſe eo frueretur, a pietate viri, & zelo, quo in gloriam Dei & ſalutem Fratrum ſuorum ferebatur, oppidò alienum eſt, ut iis id occulerit.

Exponitur 1 Pet. 3: 19. 20.

VIII. Exponendus hic eſt & alius Petri locus, 1 *Epiſt.* 3:19. 20. Ubi de Chriſto, qui vivificatus eſt per Spiritum, ita loquitur. Ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασί ποτε. *In quo etiam* (πνεύματι) *Spiritibus, qui ſunt in carcere, profectus prædicavit, qui olim non obidierunt, quum ſemel exſpectabat ille Dei patiens animus in diebus Noæ, quum conſtrueretur arca.* Quàm variè hic locus ab interpretibus habitus ſit, nihil attinet dicere; quum tamen bene inſpectus ſenſum fundat facilem ac planum. Chriſtus Dominus, inquit, qui ex mortuis immenſâ Spiritus ſui virtute ſuſcitatus eſt, jam olim, ἐπορεύθη, *profectus eſt*, prodiit e cœlis, non quidem in aſſumtâ & perſonaliter ſibi unitâ carne, ſed in demonſtratione ejus *Spiritus*, quo Prophetas formavit, & inter eos quoque Noachum. Horum Prophetarum, Spiritu ſuo excitatorum, miniſterio *ipſe prædicavit*. Nam non tam Prophetæ loquebantur, quàm, *qui in ipſis erat, Spiritus Chriſti*. 1 *Pet.* 1:11. Iſto præconio ad fidem & reſipiſcentiam invitavit *Spiritus*, id eſt, eas hominum animas, quæ nunc a corpore ſeparatæ ſunt, quales *Spiritus* dici ſolent, *Heb.* 12:23. qui nunc ſunt ἐν τῇ φυλακῇ, *in carcere*, in שיול, ut habet interpres Syrus, *in inferno*, confer *Ap.* 20:7. quippe qui fuerunt *immorigeri*, & rejecerunt præconium Chriſti per Noachum, quando Divina longanimitas ad pœnitentiam illos vocabat. Docet ergo Petrus, Chriſtum olim, & ſpeciatim in diebus Noæ, prædicaſſe ſuo Spiritu per Prophetas; & quid niſi ſe ipſum, & fidem ac reſipiſcentiam, quibus ad eum itur? Quo ſenſu etiam *Cap.* 4:6. ſcribit, *mortuis prædicatum eſſe Euangelium*, olim ſcilicet quando vivebant. Uti eâdem intentione Naomi nuribus ſuis dicebat, *Rut.* 1:8. *Sicut feciſtis* עם המתים *cum mortuis, & mecum.*

De Chriſti præconio per Noachum Moſes quoque teſtatur, Gen. 6: 3.

IX. Neque εἰκῇ ὡς, & ſine Auctoritate, Petrus præconium Prophetarum, & nominatim Noachi, ad Chriſtum refert. Nam Chriſtus ipſe, qui ſe *Jehovam redemptorem vocat*, diſertè proclamat, לא מראש בסתר דברתי, *non ab initio in occulto locutus ſum. Jeſ.* 48:16. 17. Quod quid aliud eſt, quàm, jam inde ab initio publicè prædicavi? Et omnino credibile eſt, Petrum reſpexiſſe ad *Gen.* 6:3. *Et dixit Jehova* לא ידון רוחי באדם, *non contendet, diſceptabit, vel rixabitur Spiritus meus cum homine in æternum*; id eſt, non ſemper fruſtraneis hortationibus & increpationibus per Prophetas Spiritu meo agitatos adverſus vitia ipſorum pugnabo; ſed,

ſed, determinato centum & viginti annorum tempore, longanimitate meâ invitabo eos ad pœnitentiam; quo elapſo, diluvio omnes perimam. Unde liquet, Jehovam tempore Noæ cum hominibus per præconium Spiritus diſceptaſſe. Spiritum iſtum, cujus inſtinctu verbum vitæ annuntiatum eſt, meritò Petrus *Spiritum Chriſti* dicit; non ſolùm quia non minus Spiritus Filii eſt, quàm Patris, ſed & quia fructus ſponſionis Chriſti eſt, quod verbum gratiæ homini peccatori proponatur. Spiritus ergo id verbum prædicans ſingulari appropriatione Spiritus Sponſoris Chriſti indigitari poteſt. Omnia huc tendunt, ut ſciamus, eandem doctrinam ſalutis, de eodem Chriſto, & per eundem Chriſtum, mediantibus Prophetis, ab omni retro antiquitate prædicatam eſſe.

X. Non poſſum hic intactam præterire inſignem Grotii στρέβλωσιν, quâ luculentum hoc Petri teſtimonium corrumpit. Invidet nobis iſte homo, quod Chriſtum illiusque opera in priſcis ætatibus inveniamus: *Grotii στρέβλωσις.* Idcirco ea, quæ temporibus Noæ a Chriſto peracta dicuntur, torquet ad res ab Apoſtolis Chriſti geſtas, & ad Euangelium, quod Gentibus prædicatum eſt. Per *Spiritus, qui in carcere ſunt*, intelligit *animas hominum in corpore, velut in vaginâ, contentas.* Scin, quomodo id probet? Petrus, inquit, ſumilitudinem ſumit a temporibus Noæ. Iis dicebat Deus, לא ידון רוחי באדם, id eſt, ſi proprietatem vocum ſequimur, *non erit ut in vaginâ detentus ſic Spiritus meus in homine:* h. e. non erit inutilis animus, quem ei dedi (*Sapient.* 12: 1.) ſicut enſis in vaginâ, qui nihil efficit ejus, ad quod factus eſt. Pergamus. *Carcer* ſolet dici φυλακὴ. Eſt autem *vagina* velut *carcer gladio*, Chaldæis נרנה, *vagina.* Eodem modo corpus hominis Chaldæi vocant. ut *Dan.* 7: 15. & in Thalmudicis ſæpe. Ad ea autem verba, *qui olim immorigeri fuerunt* &c. notat. *Quales animi olim Noæ temporibus non obtemperarunt. Loquitur quaſi iidem fuiſſent: & fuerant iidem Spiritus, ſive animi, non* ἀριθμῷ, *ut Ariſtoteles loquitur, ſed genere, id eſt animi pariter Deo inutiles, illi ſcilicet, qui Noæ prædicationi non obediverunt. Homines a Deo planè abalienati Noæ non crediderunt, Chriſto crediderunt.* Si intricatas hominis ſermocinationes probè intelligo, ſumma ſententiæ ipſius huc recidit. Chriſtus, per Spiritum miſſum in Apoſtolos, prædicavit Euangelium gentibus, quorum animi in corpore, velut carcere, ac vaginâ, reconditi erant, quique iidem meritò cenſentur cum immorigeris hominibus, qui tempore Noæ vixerunt, iidem, inquam, non numero, ſed imitatione improbitatis. Horreſco hæc talia legens, & videor in iis videre animum, qui non vult, Spiritum Sanctum id dixiſſe, quod revera dixit, & qui eruditione ſuâ turpiter abutitur. Id nunc oſtendamus.

XI. 1. Abſurda eſt explicatio verborum Dei *Gen.* 6: 3. licet ex Hebræis & Chriſtianis Doctoribus approbatores nonnullos habeat. *Refutatur.* Videatur inter alios *Buxtorfius in Vindic. Verit. Hebra. p.* 639. Nuſquam enim in

Sacris literis anima hominis dicitur Spiritus Dei. Eſt quidem a Deo in homine formatus *Zach*. 12: 1. Non tamen Spiritus Dei, ſed רוּחַ בְּנֵי אָדָם, *Spiritus Filiorum hominis Eccl.* 3: 21. & πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ vocatur. 1 *Cor*. 2: 11. Nec patitur analogia Grammatices ut ידון *Jaden* a נדנה derivetur: tum enim mutari deberent puncta. Litera *Dalet* deberet habere *Dageſch forte*, propter excluſum *Nun*, & ſeb *Jod* deberet eſſe *Chireck*. Ut taceam, nec apud Thalmudiſtas, nec apud Chaldæos, nedum in Sacris Veteris inſtrumenti libris, verbum extare a nomine נדנה derivatum, quod *detineri in vaginâ* notet: ſicut, præter, rationem, & Auctoritatem omnem, hæc explicatio temere urgeatur. 2. Abſurdior eſt illorum verborum ad verba Petri applicatio, quaſi, quid ſint τὰ ἐν φυλακῇ πνεύματα, inde intelligi queat. Nam aliud certè eſt *Spiritus* Dei, aliud *Spiritus hominibus immorigeri*. Et ut demus, in Hebræo verbum extare a נדנה *vaginâ* derivatum, quod tamen non damus, aliud ſanè eſt נְדָנָה, *vagina*, quod L xx. vertunt κολεόν 1. *Paralip.* 21: 27. aliud φυλακὴ, quod, Venerabili Bezâ obſervante, ubi *quartam noctis partem* non ſignificat, pro *carcere* ſemper accipitur. Quænam eſt hæc commentandi Methodus? Petri verba, τὰ ἐν φυλακῇ πνεύματα, explicari debent ex *Gen*. 6: 3. ידון רוחי. Porro, ידון explicari debet ex נדנה. Rurſus, נדנה eſt φυλακὴ, quia vagina eſt carcer gladio. Denique φυλακὴ animæ eſt corpus. Ergo τὰ ἐν φυλακῇ πνεύματα apud Petrum notant animos corpore velut in vaginâ contentos. Quam longè petita, incerta & vana ſunt omnia? 3. Omnium abſurdiſſimum eſt, Gentiles, quibus prædicarunt Apoſtoli, eosdem ſtatuere cum iis immorigeris, qui vixerunt tempore Noæ, qui non modò alterius ſeculi, ſed &, plurimorum ſeculorum interſtitio, alterius mundi homines fuére. Ablegat quidem nos Grotius ad Librum ſuum ſecundum de jure belli & pacis, *Cap*. 9. §. 3. ubi probat, populum eundem hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuit, quamdiu illa, quæ populum facit, & mutuis nexibus vincit, communio, jus unitatis ſuæ ſervat. Quod utique verum eſt, ſed ad rem propoſitam nihil facit. Nam illi, quibus Apoſtoli prædicarunt, Gentiles nullo mutuæ unionis vinculo ad eandem ſocietatem cum Noæ contemporaneis conſtricti fuére. Qui fuerunt immorigeri, quum arca apparabatur, illi omnes diluvio funditus deleti ſunt, neque ex eorum ullo quisquam inter gentes originem duxit: ut, quomodo in unum cum gentibus populum coire potuerint, capi animo nequeat. Quid quod Petrus adeo non in unum corpus compingat ſui ſeculi infideles cum iis, qui tempore Noæ erant, ut contra κόσμον illorum ἀσεβῶν, ἀρχαῖον κόσμον vocet. 2 *Pet*. 2: 5. & τὸν τότε κόσμον τῷ νῦν κόσμῳ opponat. *Cap*. 3: 6. 7. Morum ſimilitudo non ſufficit, ut pro uno populo cenſeantur. Quisquamne, qui ad verbum Dei contremiſcit, Divino Apoſtolo tam inſulſum ſermonem attribuat, quo fingatur dicere: Apoſtoli, dum hominibus ſuo tempore viventibus Euangelium prædicabant, prædicave-

dicaverunt iis, qui olim immorigeri erant tempore Noæ? Abſit, ut ita cum ſacris Literis ludamus. Vide ſis, Lector, ſolidiſſimas hujus loci vindicias, in Diſputationibus *Placæi Diſput.* 15.

XII. Memorabilis etiam eſt benedictio illa, quâ piis filiis ſuis benedicebat Noachus, continetque multa veræ religionis dogmata. *Gen.* 9: 26. 27. *Benedictus ſit Jehova, Deus Semi, & ſit Canaan ſervus illi.* יפת אלהים ליפת ויתכן באהלי שם, *Dilatet*, vel *Alliciat Deus Japhetum & habitet in tentoriis Semi.* Dum Jehovam *Deum Semi* vocat, Fœdus illud innuit, quod inter Supremum Numen & poſteros Semi præ cæteris mortalibus futurum erat; Ex Semo enim natus Abraham, & totus Iſraël; quem Deus ſibi in pepulum peculiarem elegerat: unde cum inſigni elogio Sem dicitur *Pater omnium filiorum Eber*, *Gen.* 10: 21. hoc eſt Hebræorum. Prædicat etiam pietatem Semi, qui veri Dei cultui conſtanter adhæſurus, ac gliſcenti idololatriæ pro virili obſtiturus erat, verbis & exemplo ſuo docens, ſe neminem pro Deo agnoſcere præter Jehovam. Paſſim etiam obſervant interpretes, indicarii iis verbis, fore, ut ex Semi nepotibus Meſſias oriatur. Quando non tam Semum ipſum pietatis ſuæ nomine celebrat, ſed totam laudem ad Deum transfert, dicendo, *Benedictus ſit Jehova*, docet, Deum omnis probæ animi inclinationis & piarum auctionum auctorem eſſe, cui idcirco omnis earum gloria debeatur. Reo in propriâ perſonâ maledixerat propter admiſſum ſcelus, quia fomes & ſcaturigo mali in ipſo homine eſt. At Semi pietate delectatus, Deo maluit benedicere, ne vel filio nimium tribuere, vel ſuo reti ſacrificare, ac bonæ educationi ſuæ quicquam acceptum ferre videretur. Deo gratias agit, qui vota ſua exaudiverat, & labori ſuo in formandis filii moribus cumulatè benedixerat. Neque myſterio caret, quod, quum Japhet trium filiorum primogenitus eſſet, Noachus tamen Semum Spiritu Prophetico ei præferat: ut doceret, Deum in electione non habere reſpectum ætatis, nec eundem eſſe gratiæ ordinem, qui naturæ. Meritò igitur שם dictus eſt, id eſt, *celeber* ac *magni nominis*, quia tot tantisque privilegiis emicuit ſupra Fratres: & præcipuè quia penes ipſum ipſiusque poſteros שם יהוה את שמו, *collocavit Jehova nomen ſuum*, ut eſt *Deut.* 12: 5. Addit Noachus, *& ſit Canaan ſervus ejus.* De ſervo illi proſpiciens, poſtquam proſpexit de Domino. Quæ prophetia impleta eſt poſt annos demum octingentos, quum oriundi e Semo Iſraëlitæ terram Canaan invadentes, Chananæorum Reges plus triginta debellaverunt, & incolarum maximâ parte deletâ ad internecionem, reliquos ſervituti manciparunt, gravi tributo illis impoſito. Et Gabaonitarum operâ uſi ſunt ad ligna cædenda, & aquas comportandas ad miniſterium tabernaculi, uſque ad Davidis tempora, qui mutato nomine, נתינים, *Nethinæos*, id eſt *dedititios* appellavit, *Ezræ.* 8: 20. quod ſponte ſe dediſſent. Vide *Bocharti Paleg. Lib.* 2. *Cap.* 1.

Semi Benedictio exponitur.

XIII. Quæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Japhet an a dilatando, an ab alliciendo dictus ſit?

XIII. Quæ Japheto dicta ſunt, non uno modo exponuntur. Verbum פתה, unde *Japhet* derivatum eſt, uti & illud *Japht*, quo eleganti paranomaſiâ hic Noachus utitur, Chaldæis *dilatare* ſignificat. Hinc in Chaldæâ paraphraſi *Pſ*. 104:25. ימא פתיא *mare latum*, & 1 *Reg*. 4:29. פתיות לבא, *latitudo cordis* dicitur. Hebræis autem idem verbum in *Kal* eſt *pellici*, in *Piel pellicere*, & plerumque in malam partem ſumitur, ut notet *pellicere in errorem*, ſive *ſeducere*; nonnunquam tamen in bonam partem, ut *Jer*. 20:7. פתיתני ואפת, *perſuaſiſti mihi & perſuaſus ſum*. & *Hoſ*. 2:13. vel juxta aliam diviſionem 16. הנה אנכי מפתיה, *ecce ego perſuadeo illi, vel allicio illam*. Utraque ſignificatio a Viris magnis loco huic applicatur.

Prioris ſententiæ argumenta.

XIV. Qui *dilatandi* notationem urgent, his pugnant argumentis. Primò, quia Noachus utitur conjugatione *Hiphil*, quâ in *alliciendi* ſignificatione nemo unquam eſt uſus. Neque alibi in Hiphil occurrit præterquam apud Chaldæos, quibus אפתי eſt *dilatare*. Secundò, פתה verbum ita medium eſt, ut tamen fere ſemper ſumatur in malam partem, uno alterove loco exceptis. Græci ἀπατᾷν plerumque reddunt, alluſione manifeſtâ, ſed quæ vim verbi rectè exprimit. Tertiò, פתה quum in *alliciendi* ſignificatione ſumitur, ſemper regit *Accuſativum*: at hic *Dativo* jungitur, *Dativi* enim nota eſt *Lamed* litera voci Japhet præfixa. Itaque quum dici non poſſit, *Alliciat Deus Japheto*, neceſſariò reddendum, *Dilatet Deus Japheto*, ſupple locum aut habitationem Hebræi enim ſic loqui amant. Ut *Gen*. 26:22. הרחיב יהוה לנו, *Dilatavit Dominus nobis*, & ad eundem modum alibi paſſim. Accedit, quod eventui hæc explicatio admodum conſentanea ſit. Etenim in terræ diviſione ampliſſima portio Japheto habitanda obtigit. Nam præter Europam, quanta quanta eſt, ad Japheti portionem pertinet Aſia minor; & Media, & Armeniæ pars, & Iberia, & Albania, & vaſtiſſimæ illæ regiones ad Boream, quas olim Scythæ, hodie Tartari obtinent. Ut de novo orbe nihil dicatur, in quem per fretum Anianis migraſſe Scythas olim vero non abſimile eſſe, prolixè oſtendit *Fullerus Miſcella. Sacr. Lib*. 2. *Cap*. 4.

Poſterioris expoſitionis rationes.

XV. Alii verò, qui pro *alliciendi* ſignificatu certant, his uti poſſunt rationibus. 1. Noachum non Chaldaicè locutum eſſe, ſed Hebraicè. Hebræis autem פתה vix, aut ne vix quidem, aliam quam alliciendi notationem habere. 2. Non ſine ratione Noachum conjugatione *Hiphil*, licet alibi in Sacris literis non occurrat, uſum eſſe: ſcilicet ut paranomaſia eſſet elegantior, quæ in *Piel* tam prope accedere ad nomen Japhet non poteſt. Neque mutationem conjugationis neceſſariò mutationem ſignificationis inferre. 3. Ex exemplis ſupra allatis conſtare, quod פתה etiam in meliorem partem ſumatur, neque referre, an id rarius vel frequentius ſit. Et ſanè vox πείθω, quâ de doctrinâ Euangelii lo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

loquens utitur Apoſtolus 2 *Cor.* 5: 11. longè majorem convenientiam habet cum פתח, quàm altera illa *ἀπατάω*. 4. Enallagen Dativi pro Accuſativo cum verbis activis frequentem eſſe, multis exemplis oſtendit *Buxtorfius*, *Theſa. Gram. Lib.* 2. *Cap.* 12. Et ſpecialius, quod verba *mandandi* ſæpius quidem cum Accuſativo conſtruantur, ſed & nonnunquam cum Dativo. ut *Num.* 9: 8. יצוה לכם. *Jeſ.* 38: 1. צו לביתך. Uti etiam *ſeducendi* verbum השא, aliàs cum Accuſativo conſtruitur, *Jer.* 49: 16. aliàs cum Dativo. *Jer.* 4: 10. Quidni idem obtineat, in verbo פתח? 5. Neque huic explicationi diſconvenit eventus: quum, rejectis Judæis, Japheti imprimis poſteris, & quidem Japhetidarum linguâ, expoſitum ſit Euangelium, quo ad communionem Dei in Chriſto alliciuntur. Quod, quum multò majus beneficium ſit, quàm totius terræ poſſeſſio, cur non malumus, id iis verbis prædictum eſſe, quæ id commodiſſimè ſignificare poſſunt?

XVI. Jam quod ſequitur, *& habitet*, vel *habitabit in tentoriis Semi*, vel ad *Deum* referri poteſt, vel ad *Japhetum*. Qui ad Deum referunt, ut e veteribus *Theodoretus*, *in Gen. Quæſt.* 58. e recentioribus *Fullerus in miſcellaneis Sacris*, *Lib.* 2. *Cap.* 4. *Muſculus in commentariis*, aliique, attendunt vocabulum ישכן, unde שכינה, *σκήνωσις*, quibus vocibus paſſim inhabitatio Divinæ Majeſtatis deſignatur. Fuit iſta שכינה in Tabernaculo Iſraëlitarum, fuit in monte Sion, & templo inibi exſtructo; de quo Deus אמר לשכן בערפל *dixit inhabitaturum illic in caligine*, id eſt, in admirandâ nube, ſigno Divinæ gloriæ replentis Domum, 1 *Reg.* 8: 11. 12. Et urbs, ubi vel tabernaculum vel templum erat, vocatur *locus, quem elegit Deus* לשכן שמו שם, *ubi habitare faciat nomen ſuum*. *Deut.* 14: 23. Sed præcipuè eſt illa שכינה in Chriſto, in quo *κατοικεῖ habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter Col.* 2: 9. & per quem manifeſtantem ſeſe Iſraëlitis, & pede terram ipſorum perambulantem, Deus in tentoriis Semi habitavit. Ad quod alludere videtur Johannes *Cap.* 1: 14. *Verbum caro factum eſt, & ἐσκήνωσε habitavit in nobis.* & *Apoc.* 21: 3. *Ecce ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ tabernaculum Dei eſt apud homines, & σκηνώσει habitabit cum iis.* Hanc expoſitionem noſtris præivit Chaldæus *Onkelos*. Qui ita habet: *Dilatet Deus Japheto, & habitet* שכינתו *Majeſtas ejus in tabernaculis Semi.* Hinc *Arabs Erpenianus, & habitet* נורה *lux ejus*, id eſt, Dei gloria, *in tabernaculis Semi.* Quæ certè pulcra explicatio eſt, continetque Prophetiam de ambulatione Chriſti & habitatione in terrâ Semi nepotibus datâ.

Deus quomodo habitaverit in tentoriis Semi.

XVII. Qui non de Deo, ſed de Japheto, in Semi tentoriis habitaturo, Prophetiam hanc explicant, partim *literaliter*, partim *myſticè* eam impletam eſſe docent. *Literaliter*, quia conſtat, Græcos & Romanos, a Japheto oriundos, magnam Aſiæ partem invaſiſſe, quæ Semo obtigerat; ſicut

Quomodo in iisdem habitaverit Japhetus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſicut & Bileam ratiocinatus eſt, fore, ut *Citthæi*, poſteri Japheti, *affligant Aſſur & Eber*, id eſt Aſſyrios & Hebræos Semi poſteros. *Num.* 24: 24. *Myſticè*. quia Japheti poſteri per præconium Euangelii eò adducti ſunt, ut habitent in eadem Eccleſiâ cum Judæis, qui crediderunt, vel incredulis ejectis eorum locum occupent. Eccleſia autem *tabernaculis* comparatur, non ſolùm quia Patriarchæ in tentoriis habitarunt ut peregrini, *Heb.* 11: 9. ſed & quia fidelium omnium in hac vitâ eadem eſt conditio. 2 *Pet.* 1: 13. 2 *Cor.* 5: 1. Porro *tabernacula* hæc *Semi* eſſe dicuntur, quia Eccleſia uſque ad adventum Meſſiæ familiæ Semi affixa fuit. Iiſque fideles ex Gentilibus adunantur, per eum, qui fecit τὰ ἀμφότερα ἕν. *Eph.* 2: 14. Denique poſteri Japheti præcipuam partem conſtituunt Eccleſiæ Gentium. Quamvis enim neque Semi neque Chami liberos ab Eccleſiâ excludat Deus; in quâ *nec Græcus eſt, nec Judæus, aut Barbarus, aut Scyta, ſed Chriſtus omnia in omnibus* *Col.* 3: 13. certum tamen eſt, Chriſti fidem jam inde ab Apoſtolorum ævo in Europâ maximè viguiſſe, & iis Aſiæ partibus, quæ in Japheti ſortem ceciderunt.

Utraque explicatio commodè jungi poteſt.

XVIII. Verùm enim verò quum duæ hæ res, ſcilicet habitatio Dei per Chriſtum in tentoriis Semi, & habitatio Japheti in iiſdem tentoriis, non tantum tempore junctæ fuerint, ſed & poſterior conſequens & effectum prioris ſit, nihil obſtat, quo minus utramque in verborum latitudine includi dicamus. Ut ſenſus ſit, fore aliquando, ut Deus per Chriſtum in Eccleſiâ a Semo oriundâ viſibiliter habitet: quæ tanta gratia per totum orbem habitabilem eâ perſuadendi efficacitate prædicabitur, ut plurimæ gentes, & in iis precipuè Japetionidæ, cum Eccleſiâ Iſraëlitarum verâ fide uniantur.

Japheto quoque Canaan in ſervum datur.

XIX. Additur denique, Japheti quoque ſervum Canaanem futurum eſſe. Et hoc hiſtoriæ teſtantur, eas Aſiæ partes, quibus Cananæi dudum potiti erant, a Græcis Romaniſque ſuperatas eſſe. Et ſicubi Cananæorum reliquiæ ſuperfuerant, puta Tyri a Sidoniis, & Thebis a Cadmo, & Carthagine a Didone conditis, id omne vel a Græcis vel a Romanis exciſum eſt. Iterum hic Lectori commendo *Bocharti Paleg. Lib.* 3. *Cap.* 1.

Dogmata his benedictionibus contenta.

XX. In ſummam nunc contrahamus ea dogmata, quæ in iſtâ Noachi Prophetiâ innuuntur. 1. Omnis Virtutis omniſque bonæ actionis laus Deo ut ſupremo illius Auctori eſt attribuenda: cui idcirco propter Filii pietatem Noachus benedicit. 2. Deus ſpeciali fœdere Semum & illius poſteros in peculium ſibi vindicavit, ut eorum Deus diceretur. 3. In electione ad gratiam & gloriam, & collatione ſpiritualium beneficiorum, externæ prærogativæ nihil quicquam valent. Nam Semus, qui minor erat Japheto, majori præponitur. 4 Ingentia crimina parentum in nepotes & abnepotes longâ ſerie quandoque vindicantur. Canaan enim cum poſteris propter Chami delictum Semitis & Japetidis in mancipia addicitur. 5. Pietas non modò futuræ ſed & hujus vitæ promiſſa habet,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

habet, nec animi ſolùm ſed & corporis bona pro mercede reportat. Promittitur enim Japheto latiſſima terræ portio in ſortem, ſi a dilatando nomen illius arceſſamus: & utrique tam Semo quàm Japheto amplum in Chananæos dominium. 6 Verbum gratiæ, quod in Euangelio proponitur, magnam alliciendi & perſuadendi vim habet. 7. Ea Eccleſiæ in his terris conditio eſt, ut inſtar habeat tabernaculorum, expectans fixum domicilium ſine manibus factum in cœlis. 8. In Semi tabernaculis Divina Majeſtas, elucens in Meſſiâ ex Semi poſteris oriundo, aliquando habitatura erat. 9. Tunc quoque Gentiles, præcipuè Japheti nepotes, qui antea alieni erant a fœderibus promiſſionis, per præconium Euangelii ad communionem Eccleſiæ Iſraëliticæ alliciendi erant.

XXI. Notanda etiam hac ætate Patrum longævitas eſt, per quam fiebat, ut doctrina gratiæ per Patriarchas & commodè & tutò admodum propagari potuerit. Solus enim Noachus noſter, ut de reliquis nunc taceam, antediluvianos omnes, tribus tantum prioribus exceptis, attigit. Filiusque ejus Semus, qui etiam primum mundum viderat, ad annum Jacobi quinquageſimum primum pervixit. Atque hæc quidem de Doctrinâ priſcæ Eccleſiæ teſtimonia, quia & obſcuriora & parciora eâ ætate fuerunt, fuſius proſecuti ſumus. In reliquis, ubi Divinæ Gratiæ ſplendor uberius ſe & luculentius exeruit, compendio magis ſtudebimus. *Veræ Doctrinæ propagandæ & conſervandæ inſerviit Patriarcharum longævitas.*

CAP. III.

De Doctrinâ Gratiæ ſub Abrahamo uſque ad Moſen.

I. AD ABRAHAMI nunc ætatem perventum eſt, cui quum πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ſe revelaverit Deus, ne in immenſum noſter hic labor excreſcat, ſumma duntaxat rerum capita libabimus. Primò de *Apparitionibus* Abrahamo factis, tum de *fœdere* inrer Deum ipſumque ſolemniter icto & aliquoties repetito, acturi. Utrumque enim eò facit, ut Doctrinam Eccleſiæ iſtius temporis perſpectiorem habeamus. *Summa Capitis.*

II. Octies Deum Abrahamo apparuiſſe, Sacræ Literæ teſtantur. 1. In Ure Chaldæorum, quando jubebat eum patriâ & neceſſitudinibus ſuis relictis aliò proficiſci. *Gen.* 12: 1. col. eum *Act.* 7: 2. 2. Prope Sichemum, ad quercetum Mamre. *Gen.* 12: 6. 7. 3. In Bethel, *Cap.* 13: 3. 14. 4. Quando promittebat ipſi Filium & hæredem. *Cap.* 15: 1. 5. Quando dabat ipſi circumciſionem. *Cap.* 17: 1. 6. Quum hoſpitio ab eo exciperetur. *Cap.* 18: 1. 7. Quando ſententiam Saræ de ejiciendâ Hagare *Apparitiones Abrahamo factæ.*

& Iſmaële comprobabat. *Cap.* 21: 12. 8. Quando injungebat mactationem Iſaaci. *Cap.* 22: 1.

Modus iſtarum apparitionum.

III. Fuit in iſtiuſmodi apparitionibus tam luculenta Divinæ Majeſtatis ad conſcientiam demonſtratio, ut eas pii a malignorum Spirituum illuſionibus non minus facilè diſcreverint, quàm homini ſobrio facile eſt a ſomno diſtinguere vigiliam. Quâ autem formâ viſus Abrahamo Deus ſit, non ſemper a Scripturâ definitum eſt. Conſtat, id aliquando factum eſſe ſpecie humanâ, in præludium, uti videtur, & ſymbolum futuræ olim incarnationis. Neque malè exiſtimant, qui credunt, plerumque Filium Dei fuiſſe, qui ſe videndum Abrahamo exhibuit, uti deinceps cæteris Patriarchis & Moſi. Quò referri etiam poſſet, *Joh* 8: 56. *Abraham Pater veſter exultavit, ut videret diem meum, & vidit, & gaviſus eſt.* Vidit eum diem in promiſſione ſeminis, in illuſtribus apparitionibus, in Iſaaco typo & obſide venturi Meſſiæ, & denique fide, cujus eſt futura quaſi præſentia ſiſtere: in omnibus his τὴν ἐνσάρκωσιν Filii Dei proſpectavit.

Gen. 18. *Trinitatem Abrahamo apparuiſſe, multi credunt.*

IV. Inter cæteras apparitiones illa eminet, quæ narratur *Gen.* 18: 1. Ubi dicitur, *Jehovam viſum eſſe Abrahamo*, & ẏ. 2. mox ſubjungitur, vidiſſe eum *tres viros*: unde pia antiquitas collegit, apparuiſſe Abrahamo in ſpecie viſibili adorandam Trinitatem. *Ambroſius*, *Proœmio in Lib.* 2. *de Spiritu Sancto*, ita loquitur; *Sed nec Abraham ignorabat Spiritum Sanctum. Denique tres vidit, & unum adoravit: quia unus Deus, unus Dominus, & unus Spiritus. Et ideo unitas honoris, quia unitas poteſtatis.* Prolixus in hanc rem *Auguſtinus* eſt *Lib.* 2. *de Trinit. Cap.* 11. & 12. *itemque Lib.* 3. *contra Maximinum*, *Cap.* 26. conſentit *Paſchaſius Diaconus Romanus*, *Lib.* 1. *de Spir. Sancto*, *Cap.* 5 aliique citati *Forbeſio*, *Inſtruct Hiſtor. Theol. Lib.* 1. *Cap.* 14. Musculus, licet diverſum ſentiat, ſcribit tamen in commentariis: *Conſuevit iſte locus citari in Eccleſiâ, ubi de myſterio S. Triadis & Unitatis agitur.* Munsterus poſtquam Aben Ezræ, Chriſtianorum Doctrinam nequicquam inceſſentis, verba recenſuiſſet, addit: *Id certum eſt, Abraham tres vidiſſe, & unum allocutum, Domine ſi inveni gratiam in oculis tuis; quicquid garriant Judæi Si Abraham non agnoviſſet myſterium, dixiſſet, Domini mei, ſi inveni gratiam in oculis veſtris*, &c. *Oſtendunt Prophetæ in Deo pluralitatem perſonarum* &c. Fagius, id commune noſtrorum argumentum eſſe, innuit: quando ſcribit, *Noſtri ex apparitione Angelorum Trinitatis myſterium colligunt.* Martyr, licet cum Muſculo ſentiat, non tamen ſibi diſſimulandum putat, quum Veteres Latinos, tum etiam Græcos, hunc locum ad Trinitatem comprobandam conſueviſſe adducere; additque, piis hominibus, dum iſta inculcantur, non planè inſuavia eſſe.

Nec malè

V. Fatemur equidem, non deeſſe Eccleſiæ fortiora argumenta, quibus Capitalem hanc fidei noſtræ veritatem firmet; non tamen exiſtimamus, pium Patrum zelum in hoc quoque argumento explodendum eſſe. Ha-

bent

bent ex textu, quibus ſe tueantur. Et cur tantum gratificabimur adverſariis, ut non contemnendas pro Veritate rationes ipſi everſum eamus? Primò obſervandum eſt, quod poſtquam ℣. 1. dixiſſet Moſes וירא אליו יהוה *& apparuit ipſi Jehova*, mox addat ℣. 2. *& elevavit oculos ſuos, & vidit,* והנה שלושה אנשים נצבים עליו *& ecce tres viri adſtabant illi.* Quæ verba omnino videntur continere explicationem modi, quo viſus eſt Deus Abrahamo. Neque abſonum videri debet, Patrem etiam & Spiritum Sanctum humanâ formâ viſos eſſe: quum Jeſaias univerſam Trinitatem inſtar Regis alicujus ſolio inſidentis conſpexerit, quæ quidem viſio de Filio explicatur *Joh.* 12:41. ſed & de Spiritu S. *Act.* 28:25. Nec Patrem, ut opinor, quiſquam excluſerit. Daniel etiam vidit Antiquum Dierum inſidentem Throno, & alium ſicut Filium hominis, qui accedebat ad ipſum. *Dan.* 7:9. 13. Quod de Patre & Filio communiter, & bene, exponunt Interpretes.

Nam & alibi Pater & S. S. humanâ formâ apparuerunt.

VI. Adde quod tres illos, quaſi unus fuiſſent, Abrahamus alloquebatur, in ſingulari numero dicens. *Domine, ſi inveni gratiam in oculis tuis, ne quæſo a ſervo tuo tranſeas.* Suetus fortaſſe in ſimili formâ Deum videre: vel per Spiritum Sanctum eâ de re edoctus; ideoque in Trinitate Unitatem mox animadvertens. Nam quod nonnulli opponunt, unum e tribus ab Abrahamo compellatum eſſe, quia auguſtiore ſpecie ſuâ cæterorum ſe Dominum oſtentabat, gratis & extra textum dicitur. Imò ita compoſita Patriarchæ verba ſunt, ut non civilem duntaxat ac proletariam humanitatem, ſed Religioſam obſervantiam exprimant. Utitur enim nomine אדני, *Adonai* cum Kametz ſub litera Nun, quod ita punctatum (niſi fortaſſe, propter accentum, Patach in Kametz mutetur) inter ſummi Numinis Epitheta eſſe, Orthodoxi conſentiunt. Nec obſtat, quod hoſpitio eos exceperit ut homines. Nam quum ut tales ſeſe gererent, humanitatis officia, perſonæ, quam ſuſtinebant, debita, denegare non voluit. At ſupra vulgarem humanitatem erat, quod iis comedentibus ipſe ſub arbore ut famulus aſtabat. ℣. 8.

Et tres illos quaſi unum Abrahamus compellat.

VII. Accedit, quod quum tres viri Abrahamo apparuerint, unus eorum conſtanter Jehova vocetur, ℣. 13. 17. 20. &c. alteri Angeli dicantur, *Cap.* 19:1. a Jehovâ ad perdendam Sodomam miſſi ℣. 13. Quia Angeli nomen Patri, qui nunquam mittitur, competere non poteſt: Filio & Spiritui Sancto, qui mittuntur a Patre, poteſt competere. Bene *Auguſtinus Lib. 2. de Trinit. Cap. 13. Quanquam Spiritum Sanctum alicubi Angelum dictum non recolam, ſed ex opere poſſit intelligi. Dictum enim de illo eſt, quæ ventura ſunt, ANNUNCIABIT vobis. Et utique Angelus Græcè, Latinè nuncius interpretatur. De Domino autem Jeſu Chriſto evidentiſſimè legimus apud Prophetam, quod magni conſilii Angelus dictus ſit; quum & Spiritus Sanctus & Dei Filius ſit Deus & Dominus Angelorum.* Nec abludit *Epiphanius* in *Ancorato* §. 70. ὡς γὰρ ὁ υἱὸς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, οὕτω καὶ τὸ πνεῦ-

Cur unus iſtorum trium Jehova, reliqui duo Angeli dicantur.

μα τὸ ἅγιον. *Sicut enim Filius Magni conſilii Angelus eſt, ita & Spiritus Sanctus.* Hos autem Angelos, Lotho conſpectos, miniſtratorios Spiritus non fuiſſe, colligi poteſt ex religioſo, quo eos proſequitur, honore *Gen.* 19:18. 19. &c, & reſponſo, quod dant, Auctoritatis & Majeſtatis Divinæ pleno. ℣. 21. Quod nonnulli excipiunt, acceſſiſſe interim tertiam perſonam, quæ apud Abrahamum remanſerat, & cui hæc verba applicanda ſint, illud in textu non eſt; nec video, quomodo probari poſſit.

Qui a Jehovâ diſtincti ſunt, non οὐσιωδῶς, ſed ὑποστατικῶς.

VIII. Non repugnat huic interpretationi, quod Angeli hi a Jehovâ expreſſè diſtinguantur. ℣. 13. Diſtinguuntur ſanè a Jehovâ Patre, non οὐσιωδῶς, uti oſtendimus, ſed ὑποστατικῶς. Neque infra dignitatem increati Angeli eſt dicere, לא אוכל לעשות דבר, *non potero quicquam facere, donec eò veneris,* ℣. 22. quia id dicitur ex hypotheſi gratioſi decreti, & promiſſionis jam Loto factæ. Et conferri hæc phraſis debet cum *Joh.* 5:19.30. Et denique invalidè opponitur *Heb.* 13.2. ubi Apoſtolus hoſpitalitatem eo nomine commendat, quod quidam ignorantes Angelos hoſpitio exceperint, quum, ſi Deus ipſe hoſpitio exceptus eſſet, id potius urgendum fuiſſet. Noſtrum enim non eſt Spiritui Sancto præſcribere, quibus argumentis vel phraſibus uti debeat. Si libuiſſet Apoſtolo dicere, Jehovam ipſum hoſpitio exceptum fuiſſe, potuiſſet ſanè id facere, quum Moſes id diſertè teſtetur. Nunc quum de Angelis loquitur, Moſen itidem imitatur, qui Angelos ad Lothum divertiſſe narrat. Quum autem Angeli nomen homonymum ſit, & tam increato quàm creato applicari poſſit, ex nudâ Angelorum voce probari non poteſt, de creatis ſolùm Angelis ſermonem eſſe. Porro quod, nonnullos inſcios Angelos excepiſſe, teſtetur, iterum Lothum reſpicit, qui, quum eos ad tectum ſuum ſubeundum invitaret, honoratos hoſpites eſſe credidit, donec ex colloquiis, vel Spiritus inſtinctu, quinam in rei veritate eſſent, animadvertit. Neque obſtat, quod pluraliter dicat Apoſtolus, *Quoſdam* Angelos hoſpitio excepiſſe. Nam & enallage numeri in iſtiusmodi locutionibus frequens eſt: & credibile eſt, pluribus idem contigiſſe, quod contigit Lotho. Atque hæc quidem pro explicatione Veterum, & præſtantiſſimorum Eccleſiæ reformatæ Doctorum, dicta ſunto. Nec puto, vitio nobis ab æquis rerum æſtimatoribus verſum iri, quod Viros pios atque Eruditos, neque inſipienter locutos eſſe, neque piæ cauſſæ argumentis ſuis fraudem feciſſe, oſtendere conati ſimus. Si cui tamen ſecus videatur, non eſt noſtrum contra litigare. Nos cum illo fortioribus quoque argumentis utemur.

Excutitur Heb. 13:2.

Fœderis cum Abrahamo. Tempus,

IX. Nunc Fœdus illud, quod cum Abrahamo pepigit Deus, videamus. Ejus initium Paulus quadringentis & triginta annis Legem datam anteceſſiſſe memorat, *Gal.* 3:17. Unde conſequitur, cum Abrahamo, adhuc in Ure verſante, illud eſſe initum: ita enim anni illi conficiuntur. Notandum etiam, præceptum Dei de deſerendâ terrâ Patriâ & cognatione non primò factum eſſe Abrahamo Charane, mortuo jam parente

Terach;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Terach; ſed Ure Chaldæorum, paullo antequam cum parente illinc diſcederet: ideoque ויאמר *Gen.* 12: 1. transferendum eſt, *Et dixerat*, pridem ſcilicet, antequam patriam deſereret. *Act.* 7: 2. In hoc autem Fœdere conſiderabimus 1. *Stipulationes.* 2. *Promiſſiones.* Quæ quidem variis vicibus repetitæ, variiſque capitibus enarratæ ſunt, nobis tamen, juvandæ memoriæ cauſſâ, breviter & ordine recenſebuntur. *& Contenta.*

X. *Stipulatio* tria præcipuè præcepta complectitur. 1. *Exeundi e patriâ*, & cognatione ſuâ, & domo parentis, licet ignoraret, quò ducturus eum eſſet Deus *Gen.* 12: 1. Quod comprehendit abnegationem ſui ipſius, & eorum, quæ homini cariſſima ac deſiderabiliſſima eſſe ſolent; denique totalem ſui deditionem Deo. Confer *Pſ.* 45: 11. & *Luc* 9: 59. 60. 61. 62. & *Mat.* 10: 37. 2. *Non timendi. Gen.* 15: 1. Quod eſt præceptum fidei, ſecurè in Deo acquieſcentis. Timor enim fidei opponitur *Mar.* 5: 36. & 4: 40. 3. *Ambulandi coram Deo*, & colendi integritatem. *Gen.* 17: 1. Hoc eſt præceptum Sanctimoniæ, quæ non ſolùm ad externas actiones, ſed & intimas animi motiones attendit, uti quas Deo præſente atque omnia inſpectante fieri credit. Paucis iis verbis omnia pii hominis erga Deum ſuum officia ſapientiſſimum numen complexum eſt. *Stipulatio.*

XI. *Promiſſiones* ſtipulationi adjunctæ, non ſunt unius generis: Aliæ *Spirituales* ſunt, *Corporales* aliæ. Spirituales vel *generales* & communes omnibus fidelibus, vol *Speciales* ac Abrahamo propriæ. *Promiſſiones variæ,*

XII. *Generales* promiſſiones hæ ſunt. *Gen.* 15: 1. *Ego tibi clypeus ſum, & merces oppidò ampliſſima.* & *Gen.* 17: 1. 7: *Eo qui ſum* אל שדי *ero tibi in Deum, & ſemini tuo poſt te.* Quibus verbis pollicetur ipſi Deus. 1. Protectionem adverſus omne malum, dum ſe ſcutum nuncupat. 2. Pereximiam & infiniti valoris μισθαποδοσίαν, quum non ſua duntaxat bona, quorum eſt ditiſſimus, ſed & ſe ipſum, omnium bonorum fontem, ei addicit. Quemadmodum & Eliphaſus Jobo. *Job.* 22: 25. *Erit omnipotens lectiſſimum aurum tuum,* וכסף תועפות לך *& argentum firmitudinis*, vel, *virium tibi* תועפות eſt a יעף *defeſſus fuit*; ſignificat ergo argentum תועפות illud excellenter excellentis gloriæ æternum pondus 2 *Cor.* 4: 17. cui ſuſtinendo, niſi novis viribus inſtructi, impares eſſemus. 3. Dei Omnifufficientis in gratiâ & gloriâ, in animâ & corpore, communionem & fruitionem. Vide, quæ de voce שדי diximus *Lib.* 3. *Cap.* 1. §. 2. & de phraſi, Deum alicujus eſſe, *ibi. Cap.* 2. § 5. 5. Favoris iſtius continuationem in electo ſemine. *Generales.*

XII. *Specialiter* ipſi promiſit Deus, *primò*, ut quaſi Dux & Pater honorarius ſit omnium credentium, qui in ipſo, velut benedictionis typo, benedictionem nacturi ſunt. Ita enim verba ſonant *Gen.* 12: 2. 3. *Faciam te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnum faciam nomen tuum* והיה ברכה *& eſto benedictio...., & benedicentur in te omnes familiæ terræ.* *Speciales. 1. Ut ſit Pater credentium & Typus benedictionis.*

Non

Non modò ampliſſimas omne genus promiſſiones, quà terrenas, quà cœleſtes pollicetur, ſed & novum & *magnum nomen*, ut eſſet *Pater omnium credentium* Rom. 4: 11. quo vix majus mero homini concedi poteſt. Imò futurum teſtatur, ut non benedictus ſolùm, ſed & ipſa *benedictio* ſit, ſic ut omnis Dei benedictio cumulatè in ipſo cernatur, & in ipſo, velut fonte ac ſcaturigine, ſed ſecundariâ ac minus principali, reſideat: ipſeque typus ac exemplar omnis benedictionis ſit. Additur enim, *& in te benedicentur omnes familiæ terræ*. *In te* explicari ſimpliciter poſſet *tecum*; quemadmodum dicitur *Gal.* 3: 9. *Qui ex fide ſunt, benedicuntur cum fideli illo Abrahamo.* Nam ב Hebræorum quandoque idem eſt, quod *cum*. *Exod.* 8: 1. *Extende manum tuam* במטך, *cum virgâ tuâ.* & *Cap.* 15: 19. *Venit equus Pharaonis* ברכבו ובפרשיו *cum curru ſuo, & cum equitibus ſuis in mare.* Sed videtur illud בך *in te* amplius aliquid hic ſonare. Nam In Abrahamo omnes familiæ terræ benedicuntur. 1. Quia in ipſo continebatur Meſſias, in quo eſt omnis benedictio. 2. Quia Dux & Princeps fuit fœderis Dei, & ſecuturis fidei atque benedictionis exemplar.

Gal. 3: 6. 7. 8. XIV. Luculentum commentarium in hunc locum Paulus dedit, *Gal.* 3: 6. 7. 8. *Sicut Abraham credidit Deo, & imputatum eſt ipſi ad juſtitiam. Ita noſtis, nempe eos, qui ex fide ſunt, eſſe filios Abrahami. Quum prævidiſſet autem Scriptura, Deum ex fide juſtificaturum gentes, id ante Euangeliſavit Abrahamo, Benedicentur, inquiens, in te omnes Gentes.* Supponit ibi Apoſtolus tanquam rem inter Chriſtianos notam, Abrahamum totius benedicti ſeminis honorarium Patrem eſſe, & conſequenter non aliud extare medium nanciſcendæ benedictionis, id eſt, juſtificationis ac favoris Dei, atque illud, quo eam nactus eſt Abraham. Is autem eam nactus eſt per fidem. Porro, quum prædictum ſit, in ipſo benedicendas eſſe omnes familias terræ, oportet ut illæ ipſi uniantur, & in ipſo ut in Spirituali ſuo parente cenſeantur. Ad eam autem unionem non ſufficit, vel naturalis ex ipſo generatio, vel aſſociatio ad naturale ipſius genimen per communionem ceremoniarum legumve Politicarum; ſed requiritur ejuſdem fidei communio. Et quandoquidem hæc promiſſio ad omnes familias terræ, & idcirco gentes quoque, extenditur, meritò concluſit Apoſtolus, gentes quoque Abrahamo, imitatione fidei ipſius, jungendas eſſe, & per eandem fidem ejuſdem cum ipſo benedictionis conſortes fore.

2. Ut habeat. Semen. XV. *Secundò*, Specialiter promiſit ipſi Deus SEMEN. Id non ſignificat promiſcuè quemvis quoad carnem ex Abrahamo natum. Nam & Iſmaël *ſemen ipſius* erat. *Gen.* 21: 13. Et illi quoque propterea magnæ promiſſiones, ſed carnales, factæ ſunt. *Gen.* 16: 10. & 17: 20. Sed per Semen intelligitur. 1. *Iſaacus*, ex Patre fere emortuo, & Matre ſterili ac effætâ, natus. Nam *in Iſaaco vocabitur tibi ſemen. Gen.* 21: 12. Porro fuit Iſaacus ille, non ſolùm ſtirps, ſed & typus naſcituri olim Meſſiæ,

qui

qui proditurus erat e virgine, quæ ſi non minus, certè non magis idonea erat, quàm Sara, ad edendam prolem. Ideoque Semen 2. etiam notat *Chriſtum*, ſemen in Paradiſo quondam promiſſum. *Non dicit & ſeminibus, quaſi de multis, ſed ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Gal.* 3:16. Præterea quum Iſaacus non virtute carnis, ſed virtute promiſſionis, natus ſit, typum etiam gerit omnium *Fidelium*, qui verbo promiſſionis Euangelii ſpiritualem nativitatem ſuam debent. Et hi quoque 3 per ſemen ſignificantur. *Non qui filii carnis, ij filii Dei; ſed qui ſunt filii promiſſionis, reputantur in ſemen. Rom.* 9:8.

XVI. Solvenda hic venit difficultas aliqua, quæ præteriri non poſſe videtur. Quum ſemen, non ſolùm aliquando, ſed & plerumque, multitudinem hominum notet, & ſpeciatim Abrahamo promiſſum ſit, ſemen ejus fore ut pulverem terræ &c & nunc oſtenſum ſit, per promiſſum Abrahami Semen & Iſaacum, & omnes fideles intelligi, quâ ratione potuit Apoſtolus urgere numerum ſingularem, ut exinde conficeret, per ſemen intelligi debere Chriſtum? Quod eo minus ſtringere videtur, quia Sacri V. Inſtrumenti Scriptores voce זרע, quando de hominibus agitur, nuſquam in plurali numero utantur. Tanti hæc difficultas Hieronymo viſa eſt, ut, quum ſolvere nodum neſciret, eum non ſatis piè diſſecare auſus ſit Subnotat, Paulum hoc argumento abuſum apud craſſos Galatas, quod ſciret alioquin non probatum iri prudentibus aut eruditis: atque ob id præmonuiſſe prudentem Lectorem, *Fratres ſecundum hominem dico.* Verba Hieronymi hæc ſunt. *Unde manifeſtum eſt, id feciſſe Apoſtolum, quod promiſit, nec reconditis uſum eſſe ſenſibus, ſed quotidianis ac vilibus, & quæ poſſent (niſi præmiſiſſet,* ſecundum hominem) *prudentibus diſplicere.* Atq.i hoc eſt Scripturarum contemptoribus & irriſoribus victas manus dare. Et nihil minus Apoſtolus, phraſi ab Hieronymo allegatâ, innuere voluit, quàm ſe, Galatarum ſtupore abuſum, minus accuratè atque ſolidè argumentari. Id gravitate Apoſtoli, id Divini Spiritus, cujus inſtinctu hæc ſcribebat, imperſcrutabili ſapientiâ, oppidò indignum eſt. Neque craſſis modò Galatis, ſi ita eos vocare liceat, ſed & univerſæ Eccleſiæ, in fidei cynoſuram, Epiſtola hæc exarata eſt. Hoc tantum voluit dicere, ſe a rebus humanis ſimilitudinem ducturum eſſe ad res Divinas explicandas, atque ita magna parvis compoſiturum.

Illuſtratur Gal. 3:16.

Hieronymus notatus.

XVII. Mihi quidem ſapientiſſimè, ut omnia, ita hæc quoque ab Apoſtolo obſervata eſſe, videntur. Certum quidem eſt, voce ſeminis ſæpe multitudinem notari, ſed multitudinem in unitatem al quam collectam; ſaltem ratione primæ ſtirpis atque originis. Quando ergo de ſemine Abrahami ſermo eſt, ut ſemine promiſſionis, τῆς ἐπαγγελίας, cui eadem bona ex eodem fonte obventura ſunt, oportet illud ut unum corpus conſiderari. Niſi fallor, quum dicit Apoſtolus, promiſſiones factæ ſunt Abrahamo & ſemini ejus, digitum intendit ad formulam fœderis,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quæ extat *Gen.* 17: 7. *Ero tibi in Deum & ſemini tuo poſt te.* Hac occaſione declarat Apoſtolus, quandoquidem omnes familiæ terræ, ſuo tempore, benedictionis hujus futuræ erant participes, neceſſe eſſe, ut ſemini Abrahami accenſeantur, eique in unum corpus adunentur, &, uti *Eph.* 1: 10. loquitur, *in Chriſto ſummatim recolligantur.* Id autem non fit per circumciſionem aliasve ceremonias Judaicas. Nam præterquam quod Abrahamo promiſſio facta ſit nondum circumciſo, & 430. annis ante datam legem, ceremoniæ iſtæ ſunt paries intergerinus, Iſraëlitas a Gentilibus diſterminans, ac propterea vinculum unionis eſſe non poſſunt. Sed peragitur iſta συσσωμάτωσις per Spiritum fidei, qui fideles cum capite Chriſto, qui primarium ſemen eſt, & ſecum invicem, inſolubiliter unit: atque ita omnes ſimul abſolvunt unum Spirituale ſemen Abrahami, totum Chriſtum, unà cum corpore ſuo myſtico. Ita enim hic Chriſtum intelligimus, quemadmodum & 1 *Cor.* 12: 12. Quum ergo, ut conſtat, ſoli Spirituali Abrahæ ſemini factæ ſint promiſſiones; cæteris omnibus excluſis: illud autem ſemen Spirituale, eandem etiam Spiritualem ſtirpem ac originem habere debeat; neceſſe eſt, ut unum corpus myſticum conſtituat, cujus caput indubiè Chriſtus eſt, a quo cætera membra honoris cauſſâ denominantur. Bene ergo urſit Apoſtolus, ſeminis nomine unitatem deſignari, non præciſè perſonæ, ſed corporis alicujus myſtici, uniti per fidem ſub Capite Chriſto. Vide in hunc locum Druſium, Cameronem, Gomarum, Diodatum, alioſque, qui eum de Chriſto unà cum corpore ſuo myſtico interpretantur.

Aliter eſt benedictio in Abrahamo, aliter in Chriſto.

XVIII. Prætereunda etiam non eſt notabilis, quæ hic occurrit, locutionis diverſitas. Abrahamo identidem dicit Deus, *in te* נברכו, *benedicentur omnes familiæ terræ. Gen.* 12: 3. & 18: 18. Sed de ſemine Abrahami dicitur, והתברכו, *& benedicent ſibi in eo omnes nationes terræ Gen.* 22: 18. quod de ſemine Iſaaci repetitur, *Geneſ.* 26: 4. Scilicet alio modo benedicimur in Abrahamo, aliter in ipſius ſemine, Chriſto. In Abrahamo ut typo & exemplari: in Chriſto, ut benedictionis cauſſâ meritoriâ, & vero datore. *Eph.* 1: 3. Neque ſolùm benedicimur, ſed & *benedicimus nobis* in Chriſto, eum ut benedictionis ad nos dimanantis fontem ac ſcaturiginem agnoſcentes & celebrantes אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן: *Qui benedicet ſibi in terrâ, benedicet ſibi in* Deo *veritatis. Jeſ.* 65: 16.

Corporales promiſſiones.

Quibus tamen Spirituales figurabantur.

XIX. *Corporales* promiſſiones Abrahamo factæ præcipuè tres ſunt. 1. Multiplicatio ſeminis ipſius per Iſaacum. *Gen.* 13: 16. & 15: 5. & 17: 2. & 22: 16. 2. Hæreditas terræ Canaan. *Gen.* 12: 7. & 13: 15. & 15: 17. & 17: 7. Impleta ea eſt in duodecim tribubus Iſraëlis, præcipuè ſub Davide & Salomone, & deinceps ſtante templo ſecundo, quando tota Palæſtina & Idumæa domita ac Judæis ſubjecta eſt. 3. Eductio e ſervitute Ægyptiacâ. *Gen.* 15: 13. 14. Notandum tamen, promiſſiones haſce

corpo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

corporales typos fuiſſe Spiritualium & Cœleſtium. Nam multiplicatio ſeminis carnalis notabat multitudinem Spiritualium filiorum, tam ex Judæis, quàm ex gentibus fidei addictis, *Ap.* 7: 9. Et Canaan erat pignus Cœli; & liberatio ex Ægypto, ſignificabat liberationem Eccleſiæ a peccato, mundo, Diabolo, & ex Babele.

Abraham per fidem juſtificatus.

XX. Omitti non debet fundamentalis doctrina de juſtificatione per ſolam Fidem, quæ Exemplo Abrahami, & Divinâ de ipſo declaratione, iſthoc tempore plurimum illuſtrata eſt. Ita enim dicitur, *Credidit Abram Jehovæ, & imputavit ei illud in juſtitiam Gen.* 15: 6. Quod teſtimonium eò magis obſervandum eſt, quia frequenter eo utitur Apoſtolus ad juſtitiam fidei aſſerendam, *Rom.* 4: 3. *Gal.* 3: 6.

Fidei illius objectum.

XXI. Fides Abrahami in genere pro objecto habuit omnes promiſſiones ſibi factas. *Tribuebat gloriam Deo, ac planè perſuaſum habebat, eum, quod promiſerat, poſſe etiam efficere. Rom.* 4: 20. 21. Credidit ergo & fide amplexus eſt promiſſiones cœleſtis ac æternæ beatitudinis, nativitatem Filli ex uxore ſterili, multiplicationem ſeminis ſui, tam Spiritualis, quàm corporalis, vocationem gentium &c. Sed ſpecialius fidem iſti promiſſioni adhibuit, quâ Deus, ſe ipſi clypeum & mercedem ampliſſimam fore, pollicitus erat, *Gen.* 15: 1. Id eſt, in Deum recubuit, ut omnis mali averruncum, omniſque boni conciliatorem. Specialiſſimè credidit promiſſioni de ſemine, in quo benedictio, ut in cauſſâ, eſt, & expectavit Filium Dei ſe manifeſtaturum in carne ex ipſius poſteris aſſumtâ, atque ita fides ipſius fides in Chriſtum fuit. Nam *geſtivit videre diem Chriſti & vidit ac gaviſus eſt. Joh.* 8: 56.

Quæ ipſi imputata eſt in juſtitiam.

XXII. Hæc autem fides, illud credere, imputatum ipſi fuit in Juſtitiam. Non quod fides Abrahami, per gratioſam æſtimationem, in rationibus Dei cenſit ſit loco perfectæ obedientiæ, quam Fœdus operum exigebat: ſed quod fide ſuâ apprehenderet, ſibique Spiritualiter uniret, promiſſum ſemen, cujus unionis virtute omnis iſtius ſeminis juſtitia ipſius juſtitia reputabatur. Scilicet in libro rationum Dei, unâ paginâ ſcribuntur magna Dei beneficia, ut totidem talenta in homines collata. Itemque peccata hominum, pro tantis beneficiis non condignas gratias Deo agentium, ut totidem debita. Et denique ſententia damnatoria, quâ æternæ mortis rei declarantur. Alterâ autem paginâ quum ſcribi non queat propria hominum juſtitia, ſcribuntur ſatisfactio & merita Chriſti pro electis: ſcribitur item fides, Dei quidem gratuitum donum, ſed quo electi Chriſto uniuntur, & totius juſtitiæ ejus participes evadunt. Atque ita, ſubductis omnibus rationibus, ex fide eorum concluditur, expuncta eſſe omnia illorum debita, neque deeſſe iis id, quod requiritur ad jus vitæ æternæ. Eo modo fides imputatur ad juſtitiam, Confer, quæ ſupra fusè diſputavimus. *Lib.* 3. *Cap.* 8. §. 42.

Doctrina prædeſtina-

XXIII. ISAACO, Abrahami Filio, non ſolùm confirmatæ ſunt promiſſiones Patri factæ, & imprimis illa de ſemine, in quo ſibi bene-

dicturæ eſſent omnes nationes terræ, *Gen.* 26: 4. ſed & Doctrina gratuitæ reprobationis, ac liberrimæ electionis, in oraculo ſuper Filiis ejus, Jacobo atque Eſavo, luculenter declarata eſt. Jehova enim dixit Rebeccæ, quum binos utero gereret, *Duæ gentes ſunt in ventre tuo, & duæ nationes ex viſceribus tuis ſeparabuntur, quarum natio una robuſtior erit alterâ*, ET MAJOR SERVIET MINORI. *Gen.* 25: 23.

Oraculi de Jacobo & Eſavo complementum Hiſtoricum.

XXIV. Prophetiæ hujus duplex complementum in ſacris literis invenimus, alterum Hiſtoricum, alterum Myſticum. Utrumque tam ſtirpes ipſas, quàm gentes ex iis oriundas reſpicit. Quod ſtirpes attinet & Capita Gentium, Major ſervivit minori, id eſt Jacob dignior apparuit Eſavo, 1. Jure primogenituræ, quam ei Eſau vendidit. 2. Hæreditate terræ Canaan, a quâ excluſus eſt Eſau, ut antea Iſmaël, cæterique Filiorum Abraham. 3. Communione Fœderis Dei, cujus ſe exſortem eſſe, profanitate ſuâ Eſau oſtendit. Gentes ſi ſpectes, eæ ſæpe inter ſe conflixerunt, fuitque quum Edomitæ Iſraëlitis ſuperiores viderentur. *Edom perſequutus eſt gladio fratrem ſuum, corrumpens miſerationes ſuas. Amos* 1: 11. vide *Num.* 20: 18. 19. Sed tamen victores tandem comperti ſunt Iſraëlitæ, quando David in totâ Edomæâ ſtationarios poſuit, & Edomæi omnes ſervi Davidis facti ſunt. 2 *Sam.* 8: 14. Quod manſerunt uſque ad Regem Joram, ſub quo jugum rurſus excuſſerunt, 2 *Reg.* 8: 20. Juxta vaticinium Iſaaci *Gen.* 27: 40. Poſtea tamen ſub ſecundo templo iterum victi, & Iſraëlitis planè ſubjecti ſunt. vid. Joſeph. *Antiq. Lib.* 13. *Cap.* 17

Et myſticum.

XXV. Sed altius etiam hæc ſpectabant; Nam uti hæreditas terræ Canaan typus erat hæreditatis cœleſtis, & nationale fœdus involvebat Spirituale fœdus gratiæ, ita etiam excluſio a fœdere nationali & hæreditate typicâ, ſignum erat excluſionis a fœdere gratiæ & hæreditate cœleſti. Adeo ut Eſavus atque Jacobus hic occurrant, ut Exempla liberrimæ reprobationis, & gratuitæ electionis Divinæ. Et, hunc myſticum hujus oraculi ſenſum fuiſſe, Apoſtolus docet. *Rom.* 9: 10. 11--. & ſequ.

Promiſſiones Jacobo & Judæ factæ.

XXVI. JACOBO eaſdem promiſſiones, quæ Patri & Avo factæ erant, Deus iteravit. *Gen.* 28: 13, 14, 15. Jacobus earum hæredes dixit duodecim filios ſuos, Patriarchas; attamen Spiritu Dei ductus tribui JUDÆ eam præ cæteris prærogativam dedit, ut non modò ex eâ Reges, ſed & Regum omnium Princeps, Meſſias naſceretur. *Gen.* 49: 10. *Non recedet ſceptrum a Judâ, neque Legiſlator, e medio pedum ejus, uſque dum venerit Scilo, cui erit aggregatio populorum.* In quem locum illuſtres Præſtantiſſimorum virorum commentationes extant, quas hic repetere nihil attinet. Nobis hic ſimplex ſenſus eſſe videtur. Prædicitur Judæ, fore, ut illius tribus ſupra cæteras plurimum emineat, tam ſceptri ac ſummi imperii decore, quàm ſede Religionis, Templo Scholiſque, ubi מחוקקים *Legis Doctores* celeberrimi futuri erant. Prædicitur item fore, ut ex eâ naſcatur, שילה, quod verto *Tranquillator, ſoſpitator*, a radice

dice שלה , *tranquillum & ſalvum eſſe.* Ut ſono ita & ſenſu convenit Hebræum שלו & Latinum Salvus. Hic indubiè Meſſias eſt. Cui promittitur, *aggregatio*, vel *obedientia populorum*, qui in eum credituri, & ejus præceptis ſe ſubmiſſuri erant. Explicationem hanc eventus confirmat. Plurimis enim in rebus Tribus Judæ reliquas ſupergreſſa eſt, ex eâ domus regnatrix exorta, in eâ tam imperii, quàm religionis longo tempore ſedes fuit, denique de ejus nomine univerſa Iſraëlitarum natio fuit nuncupata. Notum item ac πρόδηλον *eſt, ex Judâ exortum eſſe Dominum noſtrum. Heb.* 7: 14. Circa cujus nativitatem ex mente oraculi ſceptrum paulatim deſiit. 1. Judæâ Pompeji victoriis ſubactâ, captisque Hieroſolymis. 2. Herode Idumæo ad ſolium evecto. 3. Judæâ in Provinciam Romanam redactâ & Syriæ attributâ. 4. Denique Urbe ac Templo per Veſpaſianum dirutis, totâque Politiâ everſâ. Interim ex univerſo orbe condito plurimæ gentes ad erectum ſalutis vexillum certatim confluxére, Chriſtoque ſua dedére nomina.

XXVII. Non alienum erit, ut inquiramus in benedictionem tribus Naphtali, an fortaſſis & ea quoque aliquid contineat, quod Chriſtum ſpectat. *Gen.* 49: 21. נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר. *Naphtali eſt cerva emiſſa: qui profert verba elegantia.* Eo enim ſenſu vulgò vertuntur verba. Quid hic interpretes tam Hebræi, quàm noſtri cogitaverint, videat cui lubitum. In tam obſcuris qui bene conjecerit, vatem hunc perhibebo optimum. Hieronymus, poſtquam nonnulla narraſſet, melius eſſe, dicit, *ſi ad Doctrinam ſervatoris cuncta referamus, quod in portione Naphtali maximè docuerit.* Sed non oſtendit commodè, quomodo verba eò referri debeant. Nos id conemur. Supponimus, partem Galilææ in ſortem Naphtali cecidiſſe, eòque pertinuiſſe lacum Genneſaret, & in Genneſaritide ſitam fuiſſe Capernaum, quod probat *Lightfootus, Centuriâ Chorographicâ Matthæo præmiſſâ, Cap.* 71. & 80. & patet ex *Mat.* 4: 13. ubi dicitur *urbs maritima, in finibus Zabulon & Nephtalin*, id eſt, in eâ Regione Nephtaliticâ, quæ contermina eſt Zabulonitidi. In iſtâ urbe Chriſtus habitavit, & prædicavit primò Euangelium, uti & in Regione circum jacente: juxta Jeſaiæ Prophetiam, quam dicto loco Matthæus allegat. Ibi plurima turba, ſedibus ſuis excita, rebusque ſuis relictis, ad Chriſtum audiendum ſummâ alacritate confluxit. Videamus nunc, an ea veritas non commodè ſignificata ſit hoc Jacobæo oraculo. *Cerva dimiſſa* cujus rei convenientius emblema eſt, quam turmæ alicujus maximâ animi alacritate aliquò accurrentis? eò præſertim, ubi fontes aquæ vivæ ad diuturnam ſitim reſtinguendam reperit. Nam inſolens Spiritui Sancto non eſt, fideles *cervis* comparare. vide *Cant.* 2: 7. *Hab.* 3: 19. *Jeſ.* 35: 6. Et Nephtalitæ *dimiſſa* cerva dici poſſunt, quia antehac aliis rebus diſtenti, quæ ſitim ſedare non poterant, nunc per Euangelium, quod præconium libertatis eſt, excitati, perruptis mundanarum

Benedictio Naphtalitarum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

occupationum retibus, ad Dominum Jeſum accurrebant. Per eum autem, *qui dat verba pulcritudinis & decoris*, quem convenientius intelligimus quàm Chriſtum, in cujus *labia gratia effuſa eſt*, *Pſ.* 45: 3. cujus *palatium mera dulcedo eſt Cant.* 5: 16. cujus λόγοι τῆς χάριτος, hoc eſt ferme ad verbum אמרי שפר, in ſtuporem auditores dabant. *Luc.* 4: 22. Porro frequenter fit; ut ſtatus abſolutus pro conſtructo in Hebræo ſermone ponatur: quod multis exemplis probat *Buxtorfius*, *Gram. Lib* 2. *Cap.* 4. Unde nihil obſtat, quo minus verba ita conſtruamus: *Naphtali eſt* אילה הנותן *cerva dantis, ſive ejus, qui dat verba decoris*: id eſt, addicta dulciſſimo D. Jeſu, & pendens a ſuaviloquo ipſius ore. Et favet huic explicationi, quod aliàs duo hemiſtichia non videantur inter ſe cohærere; quum cervæ non ſit pulcrè loqui. Verùm, ſi ita, ut dixi, conſtruas, nihil in textum intruditur, nihil vile eo oracuſo deſignari ſtatuitur, nihil a genio Hebræi ſermonis alienum fingitur, & verbis ſingulis iis ſignificatus attribuitur, qui & proprius ipſis & maximè emphaticus eſt. Quum indubiè benedictionem Nephtalitarum deſignent, cur non de ſpirituali potius cogitamus, quæ per Meſſiam iis contigit, quàm de corporali ac momentaneâ ſub Baracho & Deborâ, in quâ nihil ſpeciale Naphtalin ſupra Zebulon habuiſſe probatur? Non eſt etiam certum, Nephtalitas, quod quidam ex hoc loco colligunt, cæteris Iſraëlitis fuiſſe diſertiores. Ex adverſo Galilæa, cujus partem ea tribus occupaverat, ſermonis fuit adeo impuri, & converſationis adeo inurbanæ, ut eo nomine ab Hieroſolymitanis deriſa ſit: uti multis probat *Buxtorfius* de eâ imprimis parte Galileæ, in quâ Nephtalitæ habebant. *Lexico Talm. voce* גליל. At Nephtalita, inquiunt, fuit Barac, qui profligatis Siſeræ copiis unà cum Deborâ inſigne carnem ἐπινίκιον cecinit, quod hodieque legitur *Judicum quinto*. Quaſi ſequatur, Nephtalitas ſermonis elegantiæ ſtuduiſſe, ex hoc uno carmine; cujus Auctor non fuit Barac, ſed Debora Propheti$ſſ$a, oriunda non ex tribu Nephtali, ſed Ephraim, quemadmodum eruditè obſervavit *Bochartus Hierozoici Lib.* 3. *Cap.* 18. *Maſius* etiam in commentariis ſuis ad Librum Judicum *Cap.* 19: *Num.* 35. variis rationibus probat, hæc Baraco & Deboræ applicari non poſſe: cui adſtipulatur *Rivetus* in hunc locum. Neque applicatio iſta ad Doctrinam Chriſti faſtidioſè, uti nova, rejicienda eſt, quum ptæter *Hieronymum* eam habeant *Ambroſius* & *Procopius* citati *Cornelio a Lapide*. Quibus adde *Eucherium Lugdunenſem Epiſcopum*: & *Petrum Martyrem*. Et ſi de Chriſto in portione Nephtali prædicaturo Jeſaias prophetavit, cur, de eâdem re Jacobum filiorum fata canentem prophetaſſe, nolumus?

Doctrinæ ſalutaris reliquiæ fuerunt apud non-

XXVIII. Hæc doctrinæ ſalutaris dogmata, a Patribus tam ſolicitè ſibi tradita, pios Patriarchas in Ægypto cuſtodiviſſe, & liberis ſuis inculcaſſe, dubitandum non eſt. Sed præterea in poſteris Lothi, Iſmaëlis, Eſavi, aliisque, quamdiu gentes non planè repudiatæ erant, ejusdem veri-

veritatis reliquias ſcintillaſſe, ex Jobo illiusque amicis, & Bileamo liquet. *nullos ex Gentibus.*

XXIX. JOBUS fiduciam ſuam in Deum conteſtans vacat eum נוצר האדם, *Cuſtodem* vel *Servatorem hominum*, *Cap.* 7: 20. Eâdem voce Chriſtus utitur, quando ſolicitam Eccleſiæ ſuæ curam exponit, *Jeſ.* 27: 3. אני יהוה נוצרה, *Ego Jehova cuſtodio eam.* Et electi, quos Chriſtus quaſi in oculis & manu gerit, vocantur נצורי ישראל *cuſtoditi, & ſalvi facti ex Iſraële*, *Jeſ.* 49: 6. Proximè ad hoc vocabulum accedit cognomentnm Nazareni, Hebraicè נוצרי, quod etiamſi Chriſto datum ſit occaſione habitationis ſuæ in urbe Nazaret, myſticum tamen fuiſſe, & ad alicujus Prophetiæ complementum pertinuiſſe Matthæus Auctor eſt, *Mat.* 2: 23. Prophetiam illam non uno in loco quærunt Interpretes. Sunt qui ad Naziræos veteris Teſtamenti eunt. At illi non dicuntur נוצרים per tzade, quomodo conſtanter Nazarenorum nomen Judæi ſcribunt, ſed נזרים per zain. Alii obſervant, Meſſiam *Jeſ.* 11: 1. & 60: 21. vocari נצר, *germen*, unde oppidò Nazarethi nomen quoque ſit Sed mirum eſt, in tantâ opinionum diverſitate, nemini, quod ſciam, ex noſtris hujus loci in mentem veniſſe, ubi expreſſè ſatis de Meſſiâ ſub nomine נוצר *Notzer* ſermo eſt. Saltem non minori probabilitate hoc Jobi, &, quod cum eo contulimus, Ieſaiæ teſtimonium, eò applicatur, quàm quidvis aliud, quod apud interpretes inveni. Idem Jobus egregiâ de Chriſti perſonâ, officio, & beneficiis profitetur *Cap.* 19: 25. & ſeq. Verùm eum locum ſupra excuſſimus *Lib.* 3. *Cap.* 2: §. 19.

Jobi נוצר.

Mat 2: 23. *exponitur.*

XXX. Adjungamus ELIHU de Meſſiâ præconium *Job.* 33. 23. 24. *Si fuerit apud ipſum* מלאך מליץ *Angelus Interpres, Unus e mille, ad indicandum homini rectitudinem ſuam: Tum miſerebitur ejus & dicet, redime eum, ne deſcendat in foveam: inveni* λύτρον, *ſatisfactionem.* Agit hic Elihu de homine afflictionibus & morbis prope ad mortem redacto: oſtenditque, quomodo is ſervari poſſit, a morte tam corporis, quàm animæ. Si ullam cognitionem Meſſiæ Elihu habuit, certè hic locus erat de illo loquendi. Et quum verba omnia ita compoſita ſint, ut in nullum commodius, quàm in Meſſiam quadrent, cui potius quàm illi applicabuntur? Compendioſè exponit Elihu, 1. *Præſtantiam* Meſſiæ. 2. *Officia.* 3. *Beneficia.*

Elihu de Meſſiâ præconium.

XXXI. *Præſtantiam* Meſſiæ prædicat, quum eum vocat אחד מני אלף *unum ex mille.* Ubi mille eſt numerus finitus pro infinito; quaſi dicas, unus ex reliquis omnibus, quotquot illorum ſunt. Plurimi quidem ſunt, qui Angeli, plurimi, qui interpretes dici poſſunt. Etiamſi millenis attribui ea nomina queant, hic tamen ex claſſe mille reliquorum eximendus eſt, præ reliquis omnibus excellens, alterius longè naturæ, dignitatis, efficaciæ, אחד, *Unicus* ex omni reliquorum tanto numero.

Meſſias eſt unus e mille.

XXXII. Offi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Eſt etiam Angelus.

XXXII. *Officia* Meſſiæ primùm generali nomine proponit, tum ſpecialius exponit. In genere vocat eum מלאך, *Angelum*, Quia Chriſtus miſſus eſt a Patre, & nomine Patris dicit & agit apud homines. *Mal.* 3:3. vocatur *Angelus fœderis.* Ita tamen *Angelus* eſt *Jehovæ*, ut ſimul ipſe *Jehova* ſit. *Zach.* 3: 1. 2. quippe *in cujus medio eſt nomen Jehovæ*, *Exod.* 23:21. quique cæteris omnibus *Angelis tantò præſtantior eſt, quantò præſtantius præ iis eſt ſortitus nomen. Heb.* 1:4. Angelus dicitur Chriſtus, etiam antequam veniret in carnem, 1. Quia ita ſæpe tunc apparebat, quomodo Angeli apparere ſoliti ſunt: 2. quia ea jam tum peragebat, quæ a futurâ in carnem miſſione dependent.

Et interpres.

XXXIII. Sed & ſpecialius deſignatur. 1. Officium illius propheticum, quum vocatur מליץ, *Interpres*, Doctor, confer *Jeſ.* 43:27. quia ſcilicet eſt אמדבר *Jeſ.* 52:6. *Is qui loquitur*, ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, cujus eſt Patrem ἐξηγήσασθαι *Joh* 1:18 Imò is, qui *diſertè loquitur*, & ænigmata explicat. Hoc enim notat מליצה, *ſermo perſpicuus*; cui opponitur חידה, *ænigma. Prov.* 1:6. Porro ad officium Chriſti Propheticum pertinet, ut *indicet* homini, per verbum externè, per Spiritum internè, ישרו *rectitudinem ſuam*: quod intelligi poteſt, vel de rectitudine Dei, exigentis ſatisfactionem pro peccatis, & caſtigantis etiam electos ſuos propterea: vel de rectitudine ipſius Chriſti, id eſt, juſtitiâ ſuâ ſatisfactoriâ, quæ unica ſalutis noſtræ meritoria cauſſa eſt: vel denique de rectitudine hominis, id eſt, praxi fidei & reſipiſcentiæ. Nihil horum omnium eſt, quod ſuos Chriſtus non doceat.

Indicans homini rectitudinem ſuam.

Et redemptor.

XXXIV. 2. Officium Sacerdotale: quum adſcribitur ipſi פדעה vel פדות, (nam פדע & פדה idem ſunt) & כופר. Prior vox פדע ſignificat *liberationem a reatu*, nexu & poteſtate alterius: propriè quidem eam, quæ fit intercedente pretio, ut *Pſ* 49:8. ubi פדיון & כופר *redemtio & redemtionis pretium* junguntur: impropriè eam, quæ fit majori potentiâ oppoſitâ potentiæ injuſti detentoris: ut *Deut.* 9: 26. פדיתה בגדלך, *redemiſti in magnitudine tuâ*: hoc eſt, ut exponitur *Neh* 1:10. בכחך הגדול ובידך החזקה, *vi tuâ magnâ & manu tuâ forti.* Utraque liberatio Meſſiæ competit, qui ſoluto pretio libertatem ſuorum acquirit, & manu forti eandem iis applicat. Vox כופר plerumque notat pretium, quo quis propitietur & pœnâ redimatur. Id Chriſtus ſolvit, dans animam ſuam λύτρον ἀντὶ πολλῶν. *Mat.* 20:28.

XXXV. Non convenit autem inter interpretes, an verba iſta, *Redime eum*, ſint verba Chriſti intercedentis apud Patrem; an verba Patris ad Chriſtum. Qui prius tuentur, ita exponunt. Redime ipſum, id eſt, immenſâ virtute libera eum a malo, quo premitur, & quod cæteroquin ei imminet; nam ego in me recepi, ut juſtitiæ tuæ ſatisfacerem, & in eâ ſatisfactione eſt λύτρον: quod ego *inveni*, hoc eſt, planè & perfectè habeo;

habeo, vel quod ego *inveni*, id eſt, quod comperi ab eo, pro quo intercedo, fide apprehenſum eſſe. Confer *Heb.* 9: 11. Αἰώνιον λύτρωσιν εὑράμενος. *quum æternam redemtionem inveniſſet.* Qui poſterius eligunt, hunc exiſtimant verborum ſenſum eſſe: Tu, Chriſte, redime miſerum hunc hominem, applica illi meritorum tuorum efficaciam, per me amplius non ſtat, quo minus felix evadat: nam inveni lytrum, conſideravi & examinavi tuam pro homine præſtitam ſatisfactionem, & inveni eam talem, qualem juſtitia mea exigit, id eſt, ſufficientiſſimam. Utrovis modo verba ſumantur, ſenſum fundunt commodum.

XXXVI. *Beneficia* duo memorantur. 1. Miſericordia Dei. *Si fuerit apud eum Angelus Interpres*, hæc eſt ἐλέησις. *Et ſive Tum miſerebitur ejus:* hæc eſt ἀπόδοσις. Docet, fieri aliter non poſſe, ut homo miſericordiam apud Deum conſequatur, niſi Angelus aliquis interceſſor exiſtat, qui propitiatione & interceſſione ſuâ eum cum Deo in gratiam reducat: imò niſi Angelus iſte ſit עליו, *apud ipſum*, præſentiâ ſuâ gratioſâ, & ope atque auxilio. Nam על ſæpe idem eſt quod *apud*. ut *Geneſ.* 18: 8. *Jud.* 3: 16. & alibi: & hic commodiſſimè videtur referri ad hominem, de quo ſermo eſt, 2 *Evaſio foveæ, ſive corruptionis*, id eſt, mortis tam temporalis, quàm æternæ. *Qui ſuos in gratiam cum Patre reducit.* *& a foveâ eripit.*

XXXVII. Nec eſt quod quis hæc ut novè inventa ſpernat. Nam certè *Gregorius* eadem prolixè ad Chriſtum refert. *Quis enim*, inquit, *eſt iſte Angelus, niſi ille, qui per Prophetam dicitur magni conſilii Angelus? Quia enim Græcâ linguâ Euangelizare denuntiare dicitur, ſemet ipſum nobis annuncians Dominus Angelus vocatur.* *Clarius* etiam notat, *ſunt qui per Angelum intelligunt Chriſtum magni conſilii Angelum, per quem juſtificati ſumus.* Videatur imprimis Commentarius *Sebaſtiani Schmidii*, Theologi Argentoratenſis. *Gregorii expoſitio.*

XXXVIII. Adjungamus hiſce Bileami de Meſſiâ Prophetiam, quam magnificis verbis profert. *Num.* 24: 15--19. *Dictum Bileami Filii Behor, dictum viri aperti oculis. Dictum audientis ſermones Dei fortis, & noſcentis notionem Excelſi, qui viſionem omnipotentis videt, cadens, ſed retectus oculis; Video illud, non tamen nunc, contemplor illud, ſed non propinquum: procedit ſtella ex Jacobo, & exſurgit Sceptrum ex Iſraële, quod franget latera Moabitarum, & deſtruet omnes filios Seth. Et erit Edom poſſeſſio, erit, inquam, Seir poſſeſſio hoſtibus ſuis: nam Iſraël faciet ſtrenuè. Dominiumque obtinebit aliquis ex Jacobo, qui perdet ſuperſtitem e civitate.* *Bileami vaticinium de Meſſiâ.*

XXXIX. Auctor hujus Prophetiæ Bileamus eſt, quem ex Veteri Hebræorum traditione Hieronymus & Eucherius eundem eſſe volunt cum *Elihu*, cujus teſtimonium de Chriſto mox expoſuimus. Sed futilem illam traditionem, nihilque Elihu cum Bileamo commune eſſe, eruditè oſtendit *Clariſſimus Spanhemius Filius in Hiſtoriâ Jobi*, *Cap.* 11. § 18, 19. Magnificè ſe hic Bileamus effert, ut Prophetiæ ſuæ majorem conciliaret auctoritatem. Etſi autem non ſine ambitione efflarit ſuperba hæc ſui elogia, Deus tamen illis ſancire voluit, quod per os Prophetæ do- *Bileami elogia.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cere conſtituerat. Vocat ſe *Virum oculis apertum*, i. e. Prophetico lumine præditum, ad ea cernenda, quæ aliis clam erant. *Audientem ſermones Dei fortis*, cui familiariter Deus ſecreta ſua patefaciebat. *Noſcentem notionem Excelſi*, ea ex Dei revelatione ſcientem, quæ cæteroquin Deus ſolus novit. *Videntem viſionem omnipotentis*. Prophetam veri Dei, juxta illud *Num.* 12: 6. *Per viſionem me ipſum notem facio ei*. *Cadentem, ſed retectum oculis*, qui in ſomnum prolabitur vel in ecſtaſin, & tamen oculos mentis apertos habet. Quicquid de reliquis ipſius vaticiniis ſit; dubitandum ſanè non eſt, quin hanc Prophetiam Divino inſtinctu protulerit.

Cur, ſe de rebus longè poſt futuris vaticinari, dicat.

XL. Præfatur, *propinquum* non eſſe, quod in Spiritu proſpicit, *Video illud, ſed non nunc, contemplor illud, ſed non propinquum.* Præmonet id partim ad prophetiæ ſuæ decus, quæ ad tam longinqua ſeſe extendebat, partim ad declinandam invidiam, & ad ſolatium Balaci: cui, quantum poterat, gratificari conabatur. Interim hic quoque accedit ad Sanctorum Prophetarum ſtilum, qui, quæ de Meſſiâ vaticinantur, ad אחרית הימים *extremum dierum* rejicere ſolent.

Quid per ſtellam & Sceptrum intelligatur.

XLI. Quid autem illud eſt, de quo canit? *Stella inquit, procedit ex Jacob, & exſurgit Sceptrum ex Iſraële.* Poſſet hoc literaliter, & ſenſu diminuto de Davide intelligi, qui fuit quaſi lux quædam in tenebris micans, & in cujus manus Sceptrum Iſraëlis mirabilibus viis devolutum eſt: qui etiam Moabitas percuſſit, eoſque ſibi tributarios fecit. 2 *Sam.* 8: 2. Hinc dicit, *Moab eſt pollubrum meum*, *Pſ.* 60: 10. id eſt, viliſſimum mihi præſtat miniſterium, eſt ſubjectus pedibus meis, uti vas, in quo pedes lavare ſoleo. Sed altius hæc ſpectant. Et David hac in parte non niſi ut præſtantioris perſonæ typus conſiderari poteſt. *Stella* ergo & *Sceptrum* Chriſtum Dominum ſignificant, qui & lux populi ſui eſt, per demonſtrationem veritatis & multijugam conſolationem in verbo & Spiritu, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς καὶ ὀρθρινός, *ſtella illa lucida & matutina* *Ap.* 22: 16. & σκηπτοῦχος Βασιλεὺς, *Rex Regum & Dominus Dominantium.* *Ap.* 19: 16 Hic proceſſit *ex Jacobo* & ſurrexit *ex Iſraële*. Nam Prophetam iſtum excitavit Deus *e medio fratrum* *Deut.* 18: 15. & *Magnificus Iſraëlis ex ipſo eſt, & dominator e medio ipſius prodiit.* *Jer.* 30: 21. *Deus quidem* eſt *ſuper omnia benedictus in ſecula*, ſed *tamen ex Patribus quoad carnem attinet*. *Rom.* 9: 5.

Meſſias frangit angulos Moabi.

XLII. Opera ipſi duo adſcribuntur. 1. *Fractio laterum*, ſive *angulorum Moabi*. Hoc eſt, debellatio eorum, qui antea jurati Eccleſiæ ſuæ ſuique hoſtes erant. Ea autem duplex eſt; vel *Gratiæ*, quando per verbum & Spiritum ſuum eos ad obedientiam fidei domat, ut lubentes ſceptro ipſius pareant, *everſâ omni ſublimitate, quæ ſe extollit adverſus cognitionem Dei, & in captivitatem redactâ omni cogitatione ad obediendum Chriſto.* 2 *Cor* 10: 5. vel *Juſtitiæ* ac *Vindictæ*, quando refractarios ſubigit, ut inviti poteſtatem ac ſupereminentiam ejus agnoſcere cogantur, *confringens eos virgâ ferreâ, ut vas figulinum diſſipans eos.* *Pſ.* 2: 9. Moabitæ autem hic

exempli

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

exempli gratiâ memorantur: quia iiſcum tunc Bileamo res erat. 2. *Deſtructio omnium filiorum Sethi.* Hoc eſt, triumphus de omnibus hominibus, quos ſibi, vel in gratiâ, vel per juſtam vindictam, ſubjiciet. Quia omnes hujus mundi homines a Setho propagati ſunt. Progenies Cain, & cæterorum filiorum Adami, diluvio interiit. A Setho oriundus eſt Noach. A Noacho totum genus humanum: ſic ut omnes ſimus filii Sethi. Omnes autem ſubjiciemur Chriſto, *qui tradet regnum Deo ac Patri, quum ut inane ſuſtulerit omne imperium, & omnem auctoritatem & poteſtatem.* 1 *Cor.* 15:24.

Et deſtruis omnes filios Sethi.

XLIII. Denique *tempus* & *qualitatem* Regni Chriſti indicat. *Quando Iſraël aget ſtrenuè*, adverſus hoſtes ſuos, Tyrannicum Antiochi aliorumque jugum excutiendo, quando *Edom*, & *Seir*, qui mons Idumeæ celeberrimus erat, poſſeſſio Iſraëlis facta fuerint, quod contigit ſub templo ſecundo, quum Idumæi domiti ſunt, &, circumciſione ritibusque Judaicis ſuſceptis, Reipublicæ Iſraëlis ſunt additi: uti non *Joſephus* modò, ſed & *Strabo* refert, qui *Geographiæ Lib.* 16 de Idumæis ſcribit, προσεχώρησαν τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τῶν νομίμων τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἐκοινώνησαν. *Judæis ſe adjunxerunt, & leges eorum amplexi ſunt.* Quando, inquam, hæc omnia facta fuerint, tunc *dominium obtinebit aliquis ex Jacobo*: magnus ſcilicet ille Dominator, ille אביר יעקוב, *Robuſtus Jacobi Jeſ.* 60:16. אשר לו המשפט. *cui jus eſt ad* coronam, & *cui dabit eam Deus. Ezech.* 21:27. Is *perdet ſuperſtitem e civitate.* Urbem & poteſtatem humanam, quæ ſe ipſi opponet, profligabit, ad minimas uſque reliquias. *Nam deprimit habitatores loci alti, urbem editam: dejicit eam, dejicit eam uſque in terram, deturbat eam in pulverem uſque: Conculcat eam pes; pedes pauperis, veſtigia tenuium Jeſ.* 26:5.6. Atque ita Doctrinam ſalutis continuâ ſerie ad MOSIS uſque tempora deduximus.

Tempus & Qualitas Regni Chriſti.

CAP. IV.

De DECALOGO.

I. SUb MOSE longè alia rerum facies fuit. Ea, quæ ſparſim dicta, & vivâ tantum voce tradita erant, nunc plurimis augmentis locupletata, in unum ſyntagma digeſta, juſſuque ſupremi numinis nunquam interituris monumentis conſignata ſunt; quæ nec hoſtium ira, nec ignes, nec poterit ferrum, nec edax abolere vetuſtas. Ut autem omnia huc pertinentia fuſè exequamur, inſtituti noſtri ratio, & brevitatis ſtudium haud ſinunt. Hoc capite de *Legiſlatione* agemus, & *Fœdere* Dei cum *Iſraëlitis* legi inædificato.

Sub Moſe facta Legiſlatio.

II. Præ cæteris nationibus hoc peculiare populus Iſraëliticus habuit, quod illius fuerint αἱ διαθῆκαι καὶ ἡ νομοθεσία, *fœdera & Legiſlatio. Rom.* 9:4.

Lex triplex Iſraëli data.

Leges autem iis latæ non unius generis fuerunt. Tres omnino Theologis recenſentur. Moralis, ſive Decalogica, Ceremonialis, & Politica, ſive Forensis. Scilicet tripliciter conſiderari Iſraëliticus populus potuit. 1. Ut *Creaturæ rationales*, a Deo, uti ſupremâ Ratione, tam Moraliter, quàm Naturaliter, dependentes. Et ſic data fuit ipſi *Lex Decalogica*, quæ, quoad ſubſtantiam ſuam, cum *Lege Naturæ*, homines quà tales obligante, una eademque eſt. 2. Ut *Eccleſia Veteris Teſtamenti*: exſpectans Meſſiam promiſſum, & lætiora per ejus conſummationem tempora. Atque eo reſpectu acceperunt *Legem Ceremonialem*, quæ oſtendit quidem, nondum veniſſe Meſſiam, & ſatisfactione ſuâ omnia conſummaſſe, fore tamen, ut veniat, & omnia faciat nova. 3 Ut *populus peculiaris*, Rempublicam, genio ac indoli ſuæ convenientem, habens in terrâ Canaan. Quæ Reſpublica non tam exacta fuit ad eas formas, quas Philoſophi delinearunt, quàm ſuâ peculiari quadam ratione θεοκρατία, ut ſignificanter eam Joſephus nominat, Deo ipſo imperium in eâ tenente. *Jud.* 8: 23. Sub eâ χρίσει præſcripſit iis Deus *Leges Politicas*.

Legiſlator Deus eſt.

III. De Decalogo illiuſque Promulgatione primò nobis dicendum eſt. Accuratè eam Moſes deſcripſit *Exod.* 19: & 20. Legislator, niſi malis, ut Nomothetam dicamus, ipſe Deus eſt. *Unicus ille Legiſlator, qui ſervare poteſt, & perdere. Jac.* 4: 12. Qui jus imperii in conſcientias habet. Qui, uti ſuprema Ratio, omnium Creaturarum Rationalium norma, uti ſummus Dominus, omnium etiam Rector eſt, & Iſraëlem ſibi in populum aſſumendo ſingulari ratione illius ſe Deum eſſe demonſtrabat. Is Divinitatem ſuam primis Legis verbis aſſerit, proclamando, *Ego ſum Jehova Deus Tuus*.

Et Speciali ratione Filius Dei.

IV. Quin de Univerſâ inviduâ Trinitate, cujus in unâ Deitate parem Majeſtatem omnes agnoſcere & colere tenemur, id intelligendum ſit, dubitare nefas ducimus. Attamen quum tum quoque *Filius Dei*, ſuâ quadam peculiari χρίσει, populi Iſraëlitici, & Eccleſiæ illius temporis, Rex fuerit; illi etiam hæc Legiſlatio ſingulariter attribuitur. Nam *Angelum* locutum eſſe cum Moſe & Patribus in monte Sinai, & eum quidem Angelum, qui apparuerat Moſi in rubo, & ſe *Deum Abrahami, Iſaaci, ac Jacobi* eſſe dixerat, diſertis verbis teſtatur Stephanus. *Act.* 7: 38. col. cum 35. Hunc autem Chriſtum fuiſſe, nemo Chriſtianus eſt qui neget. Et Chriſtus utique is eſt, *qui adſcendit in ſublime &c. Pſ.* 68: 19. collat. cum *Eph.* 4: 8. Is autem ipſe *proceſſit coram populo ſuo in ſolitudine, quando terra movebatur & cœli diſtillabant a præſentiâ Dei; ipſe Sinai, a præſentiâ Dei, Dei Iſraëlis*, id eſt, in datione Legis. *Pſ.* 68: 8. 9. Apoſtolus certè, *Heb.* 12: 26. eum, qui *de cœlis locutus eſt*, & *cujus vox tunc* (ſcilicet quum daretur lex) *terram concuſſit*, ait fuiſſe Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui nunc quoque nobis audiendus eſt: uti eruditè obſervavit *Zanchius, Tom.* 4. *Lib.* 1. *Cap.* 12. Qui, Filium Dei eum eſſe, qui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

qui legem promulgavit, ex profeſſo & multis probat, *de Tribus Elohim Lib.* 2. *Cap.* 3.

V. Chriſto Domino in Legiſlatione ut *miniſtri* adſtiterunt *Angeli*; unde Stephanus dicit, *Actor.* 7: 53. Iſraëlitas *accepiſſe legem* εἰς διαταγὰς ἀγγέλων. *in diſpoſitionibus Angelorum. Grotius* notat εἰς hic poni pro *inter*, & διαταγὰς ſignificare *turmas*, ordine militari diſpoſitas: ut ſenſus ſit, legem magnificè datam eſſe inter multas Angelorum turmas, & reſpiciatur locus *Deut.* 33: 2. Quæ non ſunt inconcinna. Alii tamen malunt διαταγὴν pro *mandato*, *ordinatione* & *ſanctione* accipere: ut *Rom.* 13: 2. εἰς interpretantur *ad*, quo ſenſu filius dicitur facere *ad nutum Patris*. Senſum iſtum eruditè expreſſit *Ludovicus de Dieu*, cujus verba, quia non unius loci explicationem continent, non pigebit adſcribere. Ita ergo ille. Sanctus Stephanus ſupra ℣ſ. 39. dixit, Angelum locutum eſſe cum Moſe in monte Sina, eundem nempe, qui in rubo ipſi apparuerat, ℣ſ. 35. qui quamvis in ſe Deus, hic tamen κατ' οἰκονομίαν tanquam Angelus Dei, cæterorumque Angelorum præfectus, conſideratus, e medio Angelorum, qui eum undique ſtipabant, legem in monte Moſi dedit. Cujus rei figuram expreſſit Sanctuarium, ubi inter Cherubim ſedens Deus, e medio Cherubim oracula dabat..... Hinc *Pſ.* 68: 8. quum dixiſſet, curruum Dei eſſe viginti millia, iterata millia Angelorum, in quorum medio ſit Deus, addit, סיני בקדש, *Sinai eſt in Sanctuario*: ut doceret, ſicut olim in Sinai Deus myriadibus Angelorum cinctus, iisque tanquam curribus vectus, legem dedit, ita adhuc eandem montis Sinai rationem in Sanctuario obtinere, ubi Deus vehitur curru Cherubim. Quandoquidem ergo Lex prodiit e Senatu Angelorum, cujus Præſes erat ſummus ille Angelus Jehova, meritò dixit Apoſtolus, *prolatam eſſe & ordinatam per Angelos*; Stephanus, *acceptam eſſe* a populo *ad ordinationes Angelorum*. Idem hic eſt Διαταγὴ Ἀγγέλων, quod *Dan.* 4: 14 גזרת עירין, *decretum vigilum*, ומאמר קדישין, *& mandatum Sanctorum*. Intelligitur decretum mandatumque Senatus Angelici, cui præerat ſummus Dei Filius, reſpectu cujus idem illud decretum dicitur ℣. 21. גזרת עליא, *decretum Altiſſimi*. Hactenus *de Dieu*.

Cui ut miniſtri aſtiterunt Angeli.

VI. Verùm quid miniſterii in Legiſlatione Angeli Deo præſtiterunt? *Primò*, certum eſt, eos cœleſtibus ſuis choris montem cinxiſſe, & ad augendam Legiſlatoris Majeſtatem ei adſtitiſſe, teſtes etiam fuiſſe eorum omnium, quæ gerebantur. Cujus rei conſideratio non tantummodo terrorem incutere Iſraëlitis poterat, ſed & reverentiam eorum animis ingenerare debebat, ne Angelos, in quorum comitiis lata Lex erat, perfidiæ ſuæ teſtes haberent. Huc facit *Deut.* 33: 2. *Jehova prodiit e Sinai*, ... *venit ex myriadibus ſanctorum*, *a dextrâ ipſius eras ignis*, *Lex ad ipſos*. *Secundò*, non eſt improbabile, ſonum verborum illorum, quibus concepta fuit Lex, in aere formatum fuiſſe operâ Angelorum. Deus enim pro-

Eorum miniſterium.

propriè voce non utitur: hoc imperfectionis eſt: ſed tamen vox Dei dicitur, quæ extraordinariâ quadam ratione ad mentem Dei exprimendam in aëre fit, quem in finem Angelorum utitur miniſterio. Nempe tonitru & procellâ lex data eſt, & quidem tonitru faciente materiam vocis, quæ verba legis proclamabat; ad quam accedere neceſſe fuit articulationem, quam vocant; quæ concinnata fuit operâ Angelorum. *Philoni, in enarratione Decalogi*, dicitur Deus locutus eſſe non per ſe, ſed ψυχὴν λογικὴν ἀναπλέων σαφηνείας καὶ τρανότητος, ἣ τὸν ἀέρα σχηματίσασα καὶ ἐπιτείνασα καὶ πρὸς πῦρ φλογοειδὲς μεταβαλοῦσα, καθάπερ πνεῦμα διὰ σάλπιγγος φωνὴν τοσαύτην ἔναρθρον ἐξήχησεν, *mentem quandam rationalem implens perſpicuâ cognitione, quæ aerem formans atque attenuans in ignis flammantis ſpeciem, tanquam Spiritus per tubam, vocem edidit diſtinctam.* Neſcio, an idem, quod nos, dicere voluerit. Nos nihil aliud volumus, quàm quod Paulus dixit, quando legem vocat τὸν δι' ἀγγέλων λαληθέντα λόγον, *Sermonem per Angelos dictum*, *Heb*: 2: 2. Non quod creatus aliquis Angelus fuerit, qui dixit, ego ſum Jehova Deus tuus. Hæc enim Dei verba ſunt; ſed quod tonitru illud, in quo locutus eſt Deus, Angelorum operâ productum, & in verba homini intelligibilia articulatum fuerit. Qui illud δι' ἀγγέλων, de ſolâ præſentiâ & ſtipatu Angelorum exponunt: ut 1 *Tim*. 2: 2. διὰ πολλῶν μαρτύρων, nimis imminuunt vim comparationis Apoſtolicæ, quâ Euangelium eo nomine Legi præfert, quod hæc promulgata ſit miniſtrantibus Angelis, illud annunciatum miniſterio Filii Dei revelati in carne. vide *Cameronem & Meſtreſat in hunc locum*. *Tertiò*, Credibile eſt, tabulas teſtimonii, quibus digito Dei inſcripta lex erat, intervenientibus Angelis Moſi traditas eſſe: & huc refero *Gal*. 3: 19. νόμος διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου, *lex ordinata per Angelos in manu Mediatoris*.

Miniſterium Moſis.

VII. Alter Dei in legiſlatione miniſter MOSES fuit. *Legem præcepit nobis Moſes, hæreditatem congregationi Jacobi. Deut*. 33: 4. Lex per Moſen data eſt. *Joh*. 1: 17. Et Moſes eſt ille *Mediator*, in cujus manum per Angelos legem ordinatam fuiſſe, mox ex Paulo intelleximus. Non impetrat aſſenſum Vir Doctus, qui, Moſen legis Moralis internuncium fuiſſe, negat, & per Moſis legem nil niſi legem ceremonialem intelligendum eſſe contendit: exiſtimatque, Hiſtoriam promulgatorum decem verborum adeo Moſen a munere internuncii removere, ut in eodem cum populo ordine & loco conſtituat. *Exod*. 19: ℣. ult: *deſcendit Moſes ad populum &c*: & *Exod*. 20: 1. *Et locutus eſt Jehova &c*: Sed niſi fallor, fugit hic Virum Doctiſſimum ratio. Deſcendit quidem Moſes a monte admonitum Iſraëlitas, ne perrumperent terminum aſcendendo ad Jehovam. Sed eâ admonitione factâ, ex præcepto Dei, unà cum Fratre Aarone rurſus aſcendit ſaltem aliquouſque, *Exod*. 19: 24. Et proprius affuit, quum Deus promulgaret leges. Quo facto rurſus locutus eſt cum Iſraëlitis. Ut ita hæc digeramus, plurima nos movent. Conſideremus primò verſum 9. *Tunc dixit Jehova Moſi, ecce ego venturus ſum ad te in denſâ hac nube, ut audiat*

diat hic populus, quum alloquar te, etiamque fidant tibi in ſeculum. Unde conſtat, in totâ populi panegyri Moſen nominatim a Deo compellatum fuiſſe; & commendatum populo ut Dei internuncium, quando legem hanc promulgabat. Quod & Moſes ipſe teſtatur *Deut.* 5: 10, 11, 12. *In os locutus eſt Jehova vobiſcum in monte illo, e medio ignis: me ſtante inter Jehovam & vos tempore illo, ad referendum vobis ſermonem Jehovæ (timebatis enim propter ignem illum, neque aſcendiſtis montem illum) dicendo: Ego ſum Jehova Deus tuus &c.* Et quid evidentius illo Stephani? *Moſen fuiſſe in deſerto cum Angelo* IPSUM *alloquente in monte Sina, & cum patribus noſtris, & excepiſſe* λόγια ζῶντα, *quæ nobis traderet. Act.* 7: 38. Ubi Beza, *non dubium eſt, quin* λόγια *Lucas appellet, quæ Hebræi vocant* הדברים, *& huc reſpiciat, quod Deus ipſe dicatur ea pronunciaſſe, & digito ſuo deſcripta Moſi tradidiſſe.* Et quæ veri ſpecies in eo eſt, ut per λόγια ζῶντα ſolæ leges ceremoniales intelligantur, & non ea præcepta legis moralis, quæ qui facit, is in iis vivit? Et alibi ipſe Vir Doctiſſimus obſervavit, voces חקים ומשפטים תורה, *Legem, Statuta, & Judicia*, ſubinde quidem Synonyma eſſe; quoties tamen hoc modo conjunguntur, peculiari ſignificatu ab invicem diſtingui: & per תורה, *Legem Moralem*; per חקים, *Legem Ceremonialem*; per משפטים, *Legem Forenſem* intelligi Jam verò hæc tria ita junguntur, ut ſingula adſcribantur Moſi, *Mal.* 4: 4. *Recordamini* תורת משה עבדי LEGIS *Moſis Servi mei, quam præcepi ipſi in Horeb ſuper omnem Iſraël*, STATUTORUM *&* JUDICIORUM. Viden', legem non minus, quàm ſtatuta & Judicia Moſi vindicari? Similiter *Levit.* 26:46. אלה החקים והמשפטים והתורות *Iſta ſunt* STATUTA *illa* JUDICIAQUE *&* LEGES, *quas dedit Jehova inter ipſum & Filios Iſraëlis, ad montem Sinai per Moſen.* Fuit ergo Moſes etiam legis Moralis internuncius, & perperam doctrina ejus ad ceremonias reſtringitur

VIII. TEMPUS publicatæ legis fuit dies quinquageſimus ab exitu populi ex Ægypto, & celebrato Paſchate. Ut docerentur Iſraëlitæ, non eſſe eos tunc ita ſui juris factos, quando liberali manu e ſervitute Ægyptiacâ aſſerti ſunt, ut ſuo impoſterum arbitrio viverent; ſed in Dei obſequium tranſeundum ipſis eſſe, eòque impenſius illi vacandum, quò a cæteris ſervitiis liberiores erant: quemadmodum & Zacharias canit, *Luc.* 1: 74, 75. *Ut ſine metu, e manu inimicorum noſtrorum liberati, ſerviamus ipſi, cum ſanctitate & juſtitiâ in illius conſpectu, omnibus diebus vitæ noſtræ.* Præceſſit etiam ex præſcripto Dei triduana præparatio: quia nemini acceſſus patet ad familiare Dei commercium, niſi qui rite ſe ei ſacraverit. *Tempus legislationis.*

IX. LOCUS fuit mons *Sinai*, nonnunquam etiam *Horeb* dictus *Deut.* 4: 2. *Exod.* 3: 1. aliquando etiam *mons Dei*, 1 *Reg.* 19: 8. *Lex in monte data, inquit Beda ad Exod.* 24. *ut ex altitudine loci colligatur, quàm excelſa, quàmve ab humanis doctrinis ſecreta ſit lex, quam Moſes accipit.* Situs *Locus.*

erat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

erat mons iſte in deſertis Arabiæ, loco inculto ac ſterili, procul a Canaan, ex adverſo reſpondens monti Zion, culto admodum ac jucundo, *Pſ.* 48: 3. & in meditullio promiſſæ terræ ſito, unde exivit Lex fidei, *Jeſ.* 2: 2. 3. Nam Lex homini peccatori vitam dare, eumque veræ Sanctitatis feracem reddere, & in cœleſtem Patriam introducere, non poteſt. Euangelio id competit, *quod eſt potentia Dei ad ſalutem. Rom.* 1: 16. Contemnenda non eſt *Ludovici Cappelli* obſervatio, ad *Gal.* 4: 25. Sinai montem dictum eſſe a voce סנה, quæ & Hebraicè & Arabicè *Spinam*, *Rubum*, & *Senticetum* ſignificat. Deus enim iſthic מסנה, *de rubo*, Moſen allocutus eſt. Mons item Horeb, חורב, *ſiccitatem & vaſtitatem* notat. Deus nempe ejuſmodi loca & nomina certo conſilio in dandâ Lege delegit, ut rebus nomina, & typis ſuis res τυπωθεῖσαι reſponderent. Lex, ſi in ſe ſola conſideretur, homini peccatori quovis ſaxo vel ſabuloſo deſerto *aridior* eſt, a quâ ne gutta quidem veræ pietatis in corde humano exprimi poſſet, horrendam etiam *vaſtitatem* & deſolationem minis ſuis & maledictionis interminatione facit, quibus, ſeu *ſpinis* quibuſdam, conſcientiam peccatoris fodicat, & pungit.

Mons certis terminis circumſcriptus.

X. Imò ne ad iſtum quidem montem populo, etiam externè ſuo modo ſanctificato, liber acceſſus fuit. Terminis montem populumque coerceri Deus juſſit, pœnamque mortis iis comminatus eſt, qui in montem aſcendere. aut partem ejus tangere ſuſtinerent. *Exod.* 19: 13. Quod durum adeo edictum videbatur, ut Paulus teſtetur, eos *id ferre non potuiſſe. Heb.* 12: 20. Et ſanè quàm ſuave & *bonum eſt propinquum eſſe Deo*: *Pſ.* 73: 28. tam durum eſt ac triſte ab acceſſu illius arceri. Oſtendebatur iſthoc præcepto, Iſraëlitas impuros, ac præſentiâ Dei indignos eſſe. Ipſa animalia, iis inſervientia, impura reputabantur. Et propterea edicebatur, *ſi vel fera tetigerit montem, lapidabitur, aut jaculis confodietur.* Adeo per & propter hominem peccatorem omnia in ſervitutem corruptionis redacta ſunt. *Rom.* 2: 21.

Signa horribilia.

XI. Acceſſerunt *ſigna* horribilia, vehemens tonitruum fragor, internitentium fulgetrorum vibrationes, ſpiſſæ caliginis nebula montis cacumen obſidens, fumi in cœlum aſcendentis atri vapores, terræ motus, montiſque ipſius adventum Dei ſentientis tremor, & quæ plura recenſentur. *Exod.* 19: 16 18. *Deut.* 4: 11. *Heb.* 12: 18. Quorſum omnis ille apparatus? 1. Ad indicandum tremendam Legiſlatoris Majeſtatem, reverentiamque animis erga legem ipſius ingenerandum. *Deus ipſe venit, ut ſit timor ejus ante faciem veſtram, ne peccetis. Exod.* 20: 20. 2. Ad patefaciendum legis genium, quæ exactione perfectæ obedientiæ, additiſque terribilibus minis, peccatores mirè percellit, & ſi ſola ſit, ſine temperamento Euangelii, ad deſpertaionem ducit, eſtque iis *miniſterium mortis, & condemnationis* 2 *Cor.* 3: 7. 9. ſecus atque Euangelium, quod hac in parte legi opponitur. *Heb.* 12: 18. 22. 3. Ad fidem & conſtantiam Iſraëlitarum explorandum: an eo Dei terrore ad humilitatem

& obe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& obedientiam ſubigerentur; an verò per proterviam eum contempturi, vel per deſperationem ei recalcitraturi eſſent. *Exod.* 20: 20. *Ut tentaret vos.*

XII. In tantâ Majeſtatis demonſtratione nullam tamen Dei formam ſpeciemve oculis ſuis Iſraëlitæ uſurparunt. *Deut.* 4: 12. 15. Conſulto id factum, ne terrenas de cœleſti numine opiniones foverent, neve *corrumperent ſe, & facerent ſibi ſculptile, ſimilitudinem ullius ſimulacri: formam maris aut fœminæ.* ℣. 16. Eccui enim formæ aſſimilare eum ſuſtinerent, cujus nullam formam viderant? *Jeſ.* 40: 25. *Cui ergo aſſimilaretis me, & æqualis eſſem? ait Sanctus.* *Nulla Deï ſpecies viſa.*

XIII. Lex, a Deo ita publicata, *decem verbis* conſtat. *Exod.* 34: 28. *Deut.* 4: 13. Unde etiam Græcis Theologis δεκάλογος dicta eſt. Ea porro, quæ decem iſtis verbis continentur, non unius omnia generis ſunt. Eſt in iis. 1. Præſcriptio certorum officiorum; & in eo propriè ratio legis, quatenus lex eſt, conſiſtit. 2. Interminatio Divinæ vindictæ adverſus transgreſſores: uti in verbo ſecundo & tertio. Hæc pertinet ad Sanctionem fœderis operum, unde omnes comminationes derivantur, uti fuſè explicuimus. *Lib.* 3. *Cap.* 1. §. 22. 3. Propoſitio Divinæ gratiæ atque favoris: quæ quum peccatoribus fiat, & quidem ſub conditione, non perfectæ, ſed ſinceræ, obedientiæ, utique ex fœdere gratiæ procedit. *Decalogi argumentum.*

XIV. Officia omnia lege exacta unius *Caritatis* ambitu comprehenduntur: quæ propterea πλήρωμα, *impletio legis*, *Rom.* 13: 10. & *vinculum perfectionis Col.* 3: 14. dicitur. Porro Caritas iſta quum vel ad Deum aſcendat, qui, uti Summum Bonum, ſupra omnia, omnibusque viribus amandum eſt; vel ad proximum ſe extendat, quem, uti Dei nobiſcum peculium, juxta nos ipſos diligere tenemur; hinc in duo iſta Capitalia præcepta univerſam legem diſpeſcit Chriſtus. *Mat.* 22: 37, 38, 39. *Eſt Lex Caritatis.*

XV. Non contentum fuit Summum Numen leges ſuas ſonorâ voce Iſraëli in auguſtiſſimâ totius populi panegyri publicare: ipſe eas, propriis digitis, tabulis lapideis, eum in finem ab ipſo dedolatis, inſculpſit. *Exod.* 24: 12. & 31: 18. *Deut.* 9: 10. Scribere legem ſuam voluit, ut eo minus oblivioni traderetur, & memoria illius datæ acceptæque in Iſraële perennaret. Hinc tabulæ iſtæ vocantur לוחות העדות, *tabulæ teſtimonii. Exod.* 31: 18. & 34: 29. Tum quia continebant conteſtationem Divinæ voluntatis, tum quia, aſſervatæ & aſſervandæ ab Iſraëlitis, teſtimonium iis erant legis in Sinai datæ & ab ipſis acceptatæ. Significabat etiam ſcriptio iſta propoſitum Dei, de lege cordibus electorum ſuorum inſcribendâ, juxta promiſſum fœderis gratiæ. *Jer.* 31: 33. *Lex cur ſcripta?*

XVI. Neque de nihilo eſt, quod ipſe Deus Scriptionis hujus auctor eſſe voluerit, ſine ullius hominis ulliusve Angeli interventu. Hoc enim vult Spiritus Sanctus, quando dicit tabulas conſcriptas fuiſſe באצבע אלהים *digito Dei*, *Exod.* 31: 18. & Scripturam fuiſſe *Scripturam* *Cur ab ipſo Deo?*

Dei ib. 32:16. Hujus rei hæc erat ratio. 1. Ut indicaretur τὸ διαφορώτερον legis hujus, non ſolùm præ humanis omnibus, ſed & præ reliquis Divinis Legibus, quas a Moſe conſcribi paſſus eſt. 2. Ut innueretur, ſolius Dei opus eſſe, legem mentibus inſcribere. Id non poteſt ipſe homo, non poſſunt Dei miniſtri. Solus Dei Spiritus id efficit. Atque ita fideles ſunt *Epiſtola Chriſti, inſcripta non atramento, ſed Spiritu Dei vivi.* 2 *Cor.* 3: 3.

Cur ſculpta ſive inciſa?

XVII. Notatu quoque dignum eſt, quod ſcriptio illa Dei non fuerit delineatio aliqua literarum in plano, ſed מכתב חרות, *ſcriptura ſculpta*, per inciſionem & excavationem. *Exod.* 32: 16. Vox illa חרות, quæ nullibi præterea occurrit, videtur, per commutationem affinium literarum ח & ט, eſſe a חרט, quod ſignificat *cælum*, ſculptorium inſtrumentum: ſic ut חרת ſit *cælo, vel ſtilo ſculpere*, uti R. Salomo obſervavit. Notabat id non ſolùm perpetuitatem legis, reſpectu obligationis ſuæ, (nam characteres ita ſculpti difficilius longè delentur, quàm literæ in plano pictæ) ſed & altam illius cœlaturam in penitis electorum cordibus, quam omnibus viribus artibusque ſuis ne quidem ipſe eradet Satan. Si nos ipſos ſpectemus, uti naturâ corrupti ſumus, *peccatum noſtrum ſcriptum eſt ſtilo ferri, & ſcalpro lapidis perdiuturni, & exaratum in tabulâ cordis noſtri. Jer.* 17: 1. Verùm iſtam peccati ſcripturam delebit Divina gratia, illiusque loco, ſcalpro Sacratiſſimi Spiritus ſui, in eadem cordis noſtri tabulâ cœlabit legis ſuæ characteres.

Et quidem Tabulis Lapideis.

XVIII. Nec illud prætereundum eſt, quod non papyro vel pergameno, imò ne ligno quidem inſcribere, ſed *tabulis lapideis* inſculpere legem ſuam Deus voluerit. Factum id, uti bene notavit *Abarbenel* שיתקימו תמיד מבלי הפסד והוא מורה על נציחות התורה: *ut fundamenta legis permanerent ſemper incorrupta; docetque hoc de perpetuitate legis.* Cæteræ leges, quæ permanſuræ duntaxat erant ad tempus διορθώσεως, & quarum ἀθέτησις inſtabat, διὰ τὸ αὐτῶν ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς *Heb.* 7: 18. inſcriptæ ſunt a Moſe materiæ minus durabili. Hæc autem Lex, quæ æternæ eſt obligationis, ab ipſo Deo inſulpta eſt lapidi. Et quidni liceat nobis hac occaſione cogitare de lapideâ cordium noſtrorum duritie, quibus tamen per Spiritum Sanctificationis legis Divinæ forma imprimitur? *Muſculus* in *locis communibus de Decalogo. Non erat ſatis audiſſe vocem Dei, niſi & monumentum literarium digito Dei conſcriptum extaret, quò poſteritati conſuleretur, & duri populi veluti ſaxea conſcientia convinceretur. Ideo lapideæ uſurpatæ ſunt tabulæ, non chartaceæ.* Videatur etiam *Johannes Gerhardi in locis communibus De Lege, Sect.* 5: § 32.

Binis & ab utrâque parte conſcriptis.

XIX. Tabulæ iſtæ Binæ erant, Sanctificationem tum animi tum corporis, amorem tum Dei tum proximi, præcipientes. Etiam משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים *a duobus lateribus ſuis hinc & hinc erant ſcriptæ. Exod.* 32: 15. Quod vel ita intelligendum eſt, ut tabulæ clauſæ fuerint ad modum tabularum libri, & a binis ſuis paginis conſcriptæ; vel, quod ſimplicius videtur, ut ſingulæ ab utrâque ſui parte ſcriptu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſcripturâ plenæ fuerint, uti illa, quæ Græci ὀπιϛθόγραφα vocant. Ita ipſo facto cavebatur, ne quid legi iſti vel demi, vel addi poſſet. Quod etiam disertè ſuis mandavit Deus. *Deut.* 4: 2. & 12: 13. Neque nefas eſt cogitare, adumbratam hoc pacto fuiſſe integri hominis Sanctificationem. Sicut nihil in iſtis tabulis extabat non conſignatum Scripturâ Dei, ita nulla hominis fidelis pars eſt, quam Sanctificatione ſuâ Spiritus non permeet. 1 *Theſ.* 5: 23.

XX. Quot autem præcepta ſingulis tabulis a Deo inſcripta ſint, definiri a nobis non poteſt. Etenim, quando priora præcepta, de amore Dei agentia, ad priorem tabulam referimus, ſex ſequentia, quibus de amore proximi agitur, ad poſteriorem; non ad modum Divinæ ſignaturæ, ſed ad ipſam rerum naturam reſpicimus, quemadmadum & Chriſtus fecit, *Mat.* 22. Tabulas hinc & inde ſctiptas fuiſſe mox audivimus: æquales fuiſſe admodum probabile eſt. Præcepta autem quatuor priora prolixitate ſuâ ſex reliqua nimium quantum ſuperant; unde conficitur, vix eſſe credibile, quod ea unicâ tabulâ contenta fuerint.

Quot præcepta inſcripta fuerint ſingulis, non conſtat.

XXI. Quum Moſes tabulis a Deo exaratis inſtructus a monte deſcenderet, & appropinquans ad caſtra Iſraëlis videret vitulum, ipſorum juſſu ab Aarone fuſum, Sanctâ indignatione percitus, abjecit e manibus ſuis tabulas & fregit eas. *Exod.* 32: 19. *Deut.* 9: 16, 17. Omnino ſtatuendum eſt, Moſen, zelo Dei accenſum, pro officii ratione, tabulas has confregiſſe. Faciebat enim illud, 1. Ad pudorem terroremque Iſraëlitis incutiendum, quos rupti fœderis tremendâ hac actione longè efficacius convincit, quàm ullâ verborum vehementiâ fieri potuiſſet: privando ipſos inæſtimabili iſthoc theſauro, quo cæteroquin ſupra cæteras totius univerſi nationes eminuiſſent. 2. Ad demonſtrandum, quod per violationem ſacratiſſimi fœderis indignos ſe Divinæ præſentiæ Symbolo feciſſent. Nam verba fœderis eo fine tabulis inſcripta erant, ut ponerentur in arcâ, & ut Deus ſuper arcâ habitaret in tabernaculo. Igitur per Moſis indignationem, Deo ita volente, factum eſt, ut nihil eſſet, quod in arcâ poni poſſet, atque ita nec tabernaculum ſtrui poſſet, & propitiatorium in medio Iſraëlis non eſſet.

Priores tabulas Dei inſtinctu Moſes fregit.

XXII. Attamen Deus, a Moſe exoratus, ruptum fœdus inſtauravit: Juſſit Moſen duas tabulas inſtar priorum dolare, in quibus ipſe Deus eadem verba ſcriberet. *Exod.* 34. 1. Ita ſuam quidem gratiam oſtendit, voluit tamen aliquod pœnæ veſtigium reſtare: ne torporem induceret veniæ facilitas. Nullum in prioribus tabulis hominum artificium intervenerat: & tabulæ Dei erant, & Scriptura erat Dei. Nunc pars illius tantæ dignitatis imminuitur, dum jubetur Moſes lapides afferre, manu hominis politos, in quibus Deus decem verba ſcribat. Docemur interim, ne Sanctiſſimos quidem quicquam Deo offerre poſſe (modò id poſſint) præter tabulas raſas. Omnis delineatio Sanctitatis Deo Auctori in ſolidum adſcribenda eſt.

Qui aliasti, terum priorum inſtar dolavit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Eas dum ſcripturâ ſuâ inſignit Deus, rurſus Iſraël a ſacro monte arcetur.

XXIII. Quum hæc fierent, iterum Deus Iſraëlitas a monte arcuit; imò ne oves quidem bovesque in proſpectu montis paſci permiſit. *Exod.* 34: 3. quandoquidem idololatriâ ſuâ abominabiles ſe Deo fecerant. Videtur quidem nobis hominibus, illuſtrius futurum eſſe miraculum, ſi in conſpectu omnium momento apparuiſſet ſcriptura in nudis tabulis: ſed nunc ſecreto, ſolo Moſe teſte, inſcriptio hæc peracta eſt, ut locus aliquis daretur fidei, etiam ea, quæ non videt, amplectenti. Interim quoque carnis obblaterationem ſatis compeſcuit Dominus: quum conſtaret, Moſen neque ſcalpellum neque graphium ſecum ſumſiſſe, vel in monte reperire potuiſſe. Sic enim Deus cœleſtis ſuæ doctrinæ diſpenſationem temperat, ut probet fidelium obſequium & docilitatem, nec tamen quicquam reliquum faciat dubitationi: ſicut acutè Calvinus noſter obſervavit.

Fulgor faciei Moſis.

XXIV. Verùm & alio modo legis ſuæ Auctoritatem Deus adſtruxit: nimirum ingenti illo fulgore, qui coruſcabat in facie Moſis, quando inſtructus tabulis Teſtimonii deſcendebat à monte, ita quidem ut intueri eum Iſraëlitæ non valerent, ſed velum faciei ſuæ imponere cogeretur, quando loquebatur cum iis. *Exod.* 34: 30--. Hoc quoque ad decus & gloriam legis pertinebat, monente Apoſtolo. 2 *Cor.* 3: 7. Si enim Moſes ipſe, qui miniſter erat, conſpiciebatur in tantâ gloriâ, id, quod miniſtrabat, minus glorioſum eſſe non poteſt. Quod autem Iſraëlitæ fulgorem illum perferre non poterant, indicio ipſis erat, quàm procul ſuâ ingratitudine receſſiſſent a Deo, qui ad ſervi conſpectum expaveſcebant. Hoc igitur diſcrimine fuerunt humiliati, quod Moſi ipſius Dei gloriam prope intueri dabatur, & gloriæ iſtius effulgentiam in cute faciei ſuæ habere: ipſi autem metu attoniti refugiebant ad hominis mortalis conſpectum.

Velum ei impoſitum.

Porro, quod Moſes Iſraëli loquens velum faciei ſuæ imponebat, documento erat, maxima legis myſteria, & verum ejus finem, qui eſt *Chriſtus, ad juſtitiam cuivis credenti* *Rom.* 10: 4. tecta iis fuiſſe. 2 *Cor.* 3: 13. Denique obſervat Apoſtolus, gloriam illam faciei Moſis ut inutilem ſublatam eſſe ℣. 7. Fieri poteſt, ut non diu ei affuerit coruſcans iſte cutis fulgor: ſaltem in morte evanuit. Hoc notabat, miniſterii Moſaici gloriam interituram aliquando fuiſſe, ut locum faceret ſupereminentiori gloriæ miniſterii Chriſti.

Tabulæ ſepoſitæ in Arcâ ſub propitiatorio.

XXV. Tabulæ illæ ſeponebantur in arcâ fœderis ſub propitiatorio. *Exod.* 25: 16 *Deut.* 10: 5. 1 *Reg.* 8: 9. Non ſolùm ut ibi tanquam pretioſiſſimum κειμήλιον, & fœderis Divini Symbolum, aſſervarentur; ſed præcipuè ut denotaretur, Chriſtum, cujus typus Arca erat, legem Dei habiturum in medio viſcerum ſuorum *Pſ.* 40: 9. eamque pro ſuis perfectè impleturum: Itemque apud Chriſtum non ſolùm propitiatorium eſſe, quo peccata noſtra teguntur, ſed & legem, quæ reconciliatis cum Deo regula vitæ, & norma gratitudinis ſit.

An lex quatenus per

XXV. An Leges iſtarum duarum tabularum, quatenus per Moſen

populo

populo Iſraëlitico datæ ſunt, perpetuæ ſint obligationis, quæ ad nos Chriſtianos quoque extendatur, & olim diſputatum eſt, & adhucdum diſputatur in Eccleſiâ. *Hieronymus Zanchius operum Tom. 4. Lib. 1. Cap. 11.* prolixè multisque argumentis pugnat, leges Morales, quatenus per Moſen traditæ fuerunt Iſraëlitis, nihil ad nos Chriſtianos pertinere; ſed eatenus tantum, quatenus & cum lege naturæ, omnibus gentibus communi, conſentaneæ ſunt, & per Chriſtum, quem pro Rege noſtro agnoſcimus, confirmatæ fuerunt. In eandem ſententiam quoque ſcribit *Muſculus, in locis communibus, Titulo de Abrogatione legis Moſaicæ.* *David* autem *Pareus*, dum judicium ferret de pugnantibus ſententiis Dominici a Soto & Bellarmini, quorum ille negabat, nos ſubjectos eſſe legi Decalogi, quatenus a Moſe tradita fuit; hic autem contrà, legem illam, quatenus eſt a Moſe tradita, etiam nos obligare affirmabat; etſi præmittat (*ad Libr. Bellarmini de Juſtificatione 4. Cap. 6.*) parum referre, de miniſterio Moſis, quo olim promulgata fuit, contendere, modò vigent lex & obedientia legis in Eccleſiâ; dicit tamen, ſententiam Bellarmini ut potiorem & tutiorem eſſe retinendam. *Rivetus, in Explicatione Decalogi*, exiſtimat, in re ipſâ non eſſe aliquod diſcrimen, ſed tantum in loquendi modo. Quum apud omnes conveniat, moralia omnia, quæ in lege habentur, eſſe perpetuæ obſervationis inter Chriſtianos, quatenus ſunt præcepta naturalia, ab Auctore naturæ Deo omnium mentibus indita: & quæ magno, imò neceſſario adjumento imbecillitati noſtræ & ignorantiæ, per modum doctrinæ, ſcriptâ lege comprehenſa ſunt. Magis tamen inclinare videtur in ſententiam Zanchii & Muſculi. Nos noſtram ſequentibus Theſibus includimus.

Moſen data perpetuæ obligationis ſit.

XXVII. 1. Quum Decalogus contineat legis Naturalis ſummam, & quoad ſubſtantiam cum lege naturæ una eademque ſit, eatenus univerſalis & perpetuæ obligationis eſt. Et hactenus omnes Theologi conveniunt, ne Socinianis quidem exceptis *Vide Volkel. Lib. 4. Cap. 5.*

Decalogus, quatenus ſummam legis naturalis continet, omnes & ſemper obligat.

XXVIII. 2. Non ſolùm opera danda eſt officiis, de quibus inibi edocemur, quia rationi rectæ conſentanea ſunt; & abſtinendum a vitiis, quia ratio dictat ea turpia eſſe; ſed etiam ſub eo formali, quia Deus ea officia juſſit, ea vitia vetuit; ut agnoſcatur ipſius poteſtas legiſlatoria, & probitas noſtra habeat rationem obedientiæ, quæ quâ talis in ſolâ præcipientis Auctoritate fundatur. Et quis dubitet, ad officium Creaturæ rationalis pertinere, ut Deum pro ſupremo Domino & Rectore agnoſcat, cujus voluntati, ſine ulteriori rationum examine, ſubmittere ſeſe debeat, inclamans ei, Domine, quid me vis facere.

Non ſolùm quia præcepta ejus rationi conſentanea ſunt, ſed & propter Auctoritatem jubentis.

XXIX. 3. Gentiles, qui de legiſlatione in deſerto nihil fando audiverunt, obligati non fuerunt ad obſervationem legis, quatenus publicata erat Iſraëlitis, ſed tantum quatenus inſcripta erat ſuis conſcientiis. Hinc Apoſtolus dicit, *eos, qui ſine lege*, ſcilicet ſcriptâ, *peccarunt, ſine lege perituros: Rom. 2:12.* Hoc eſt, non condemnatum iri virtute legis quatenus

Gentiles, qui nihil de lege ſcriptâ audiverunt, tenentur tamen lege, quæ in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Scriptæ eſt eorum conſcientiis.

tenus Iſraëli ſcripto tradita eſt, ſed ob violatam legem naturalem. Interim ſi qui ex Gentilibus cognitionem aliquam hujus Legiſlationis nanciſcebantur, ii, præcepta legis ſibi non minus, quàm Iſraëli dicta eſſe, arbitrari debebant, neque poterant ea negligere ſine Dei contemtu, & ſalutis ſuæ diſpendio.

Præcepta communis honeſtatis omnes obligant, ad quorum notitiam deveniunt.

XXX. 4. Præcepta communis honeſtatis, etſi peculiari aliquâ ratione, & cum peculiaribus quibusdam circumſtantiis, ad peculiarem aliquem cœtum primitus deſtinata ſint, non deſinunt tamen eos omnes Auctoritate Divinâ obligare, ad quorum notitiam pervenit, ea olim a Deo proximis ipſorum injuncta eſſe. Verbi gratiâ: ea, quæ Romanis ſcripſit Paulus, nos non minus quàm ipſos obligant. Ratio eſt, quia fundamentum obligationis eſt manifeſtatio Divinæ voluntatis. Quando ergo Deus uni alicui homini dixit, hoc vel illud officium ei uti creaturæ rationali, quæ imaginem ſuam referre debet, incumbere; omnes alii homines id audientes non minus ad id officium obſtringuntur, quàm ille, cui id primò eſt propoſitum; non ſolùm quia materiale illius præcepti rationi conſentaneum eſſe judicant; ſed idcirco quia Deus id præceptum, nihil refert cui primum, ſed dedit tamen.

Communia præcepta ſingularibus rationibus urgeri poſſunt.

XXXI. 5. Communia præcepta, omnes, quibus innoteſcunt, propter Auctoritatem præcipientis, obligantia, ſingularibus rationibus apud nonnullos urgeri poſſunt. Verbi gratiâ, Præceptum de conſtantiâ in fide Euangelii, aliter urgeri poterat apud Judæos, aliter apud Gentiles: manebat tamen commune utriſque præceptum. Ita Deus Decalogum Iſraëlitis proponens rationes quasdam addidit, quæ ſecundum literam eos ſolos ſpectabant: quia, quod commune omnibus erat, officium iis ſpeciatim commendare volebat. Eo tamen modo pro ſuâ ſapientiâ eas rationes expoſuit, ut analogicè, & in ſignificatu ſuo myſtico, alios quoque tangant.

Lex Eccleſiæ ſemel data ſemper vigorem ſuum in Eccleſiâ ſervat, donec a Rege abrogetur.

XXXII. 6. Quum populus Iſraëliticus Eccleſiam illius temporis conſtituerit, & Filius Dei Jeſus Chriſtus, ut Eccleſiæ Rex, Decalogum ei præſcripſerit, ſequitur, eandem legem in Eccleſiâ vigorem ſuum obtinere, donec a Rege Eccleſiæ iterum abrogata ſit. Non eſt exiſtimandum, Eccleſiam Veteris Teſtamenti, quæ ex Iſraëlitis conſtabat, & Eccleſiam Novi Teſtamenti, licet maximam partem ex Gentilibus conſtet, diverſos planè populos eſſe. Conſiderari debent ut unum regnum Chriſti, qui fecit τὰ ἀμφότερα ἓν, *Eph.* 2: 14. & qui nos, quum oleaſtri eſſemus, pingui iſti oleæ inſeruit. *Rom.* 11: 17. Ideoque quæ Leges a Chriſto Rege Eccleſiæ ſemel datæ ſunt, eæ Univerſam Eccleſiam ſemper obligant; niſi declaraverit Chriſtus, ſe alio inſtituto eas abrogaſſe. Abſurdum autem cogitatu eſt, Chriſtum Legem Moralem, quatenus mediante Moſe eam Iſraëliticæ Eccleſiæ dedit, abrogaſſe, & mox eandem legem Eccleſiæ Chriſtianæ confirmaſſe. Nam quum eadem Lex ſit, ab eodem Rege, in uno eodemque Regno, licet novis acceſſionibus noviſque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

viſque privilegiis aucto, cur momento eam abrogatam fingimus, & eodem ferme momento rurſus ſancitam? Imò verò datam fuiſſe Legem Decalogi, ut eo modo, quo data eſt, perpetua Eccleſiæ Regula foret, multa, ut credamus, ſuadent.

XXXIII. Nam quum hæc præcepta in totius Eccleſiæ Panegyri omnibus audientibus promulgata ſint, reliqua autem Moſi ſoli in ſacro ſeceſſu data: quum hæc ipſo Dei digito lapideis tabulis inſculta ſint, ut, quemadmodum Calvinus notat, doctrinæ illius perpetuitas omnibus ſeculis vigeret: quum eadem, & quidem ſola, arcæ fœderis impoſita fuerint, ut ſub ipſius Dei alis cuſtodirentur; tot prærogativis liquidò oſtendit Deus, aliam longè horum præceptorum rationem eſſe, aliam eorum, quæ ad tempus tantum Eccleſiæ impoſita ſunt.

Alia Decalogi, alia cæterarum Legum ratio eſt.

XXXIV. Unde patet nuperi Catechiſtæ temeritas, aſſerentis, decem verba lapideis tabulis inſcripta fuiſſe, ad indicandum, ea duatura eſſe, donec tabulæ iſtæ durarent, tabulis autem amiſſis, Legem iis inſcriptam quoque abrogandam eſſe: impoſita autem fuiſſe arcæ fœderis, ad denotandum, quod ejuſdem naturæ ſint cum iſtâ arcâ, iſtoque fœdere, id eſt, evanida. Quæ ſi vera ſint, ſequetur, Iſraëlitas, jam inde a devaſtatione primi templi, quo tempote deperdita eſt arca cum tabulis legis, a Decalogi obligatione immunes fuiſſe: nullamque eſſe differentiam inter Decalogum & reliquas Ceremonias, quum Ceremoniarum quaſi centrum arca fuerit, imò verò Decalogum in eo cæteris ceremoniis inferiorem fuiſſe, quod, quum cæteræ ad Chriſti mortem usque perſtiterint, ille per Captivitatem Babylonicam abrogatus ſit. Singula autem hæc tam falſa, & ab omni ſanâ Theologiâ tam aliena ſunt, ut propemodum impia ſint.

Nuperi Scriptoris temeritas notata.

XXXV. Accedit, quod Chriſtus dixerit, *non veniſſe ſe, ut legem ſolveret, ſed ut eam adimpleret. Mat.* 5: 17. Solvere ſignificati ibi abrogare, & ab illius obligatione homines eximere, uti patet ex ℣. 19. Loqui autem Chriſtum de Lege decalogicâ, colligitur ex ſequentibus, ubi Chriſtus præcepta illius Legis explicat, & Diſcipulis ſuis commendat. Paulus etiam *Rom.* 13: 9. & Jacobus, *Cap.* 2: 8. 11. præcepta Legis, iisdem verbis, quibus per Moſen Iſraëli tradita fuerunt, hominibus Chriſtianis incultantes, non eam rationem urgent, quod cum dictamine rectæ rationis conveniant, vel quod per Chriſtum iterum confirmata ſint, ſed quod a Deo ità olim promulgata & ſcripta ſint. Imò ad *Eph.* 6: 2. non ſolùm promiſſionem præcepto quinto additam, ſed & ordinem præceptorum urget, eo argumento obſervantiam parentum commendans, quod id præceptum *primum ſit cum promiſſione.* Si autem Decalogus, quomodo olim Iſtaëliticæ Eccleſiæ traditus eſt, Chriſtianos non concerneret, imbelle (quod abſit) argumentum illud Apoſtoli apud Chriſtianos foret.

Decalogi obſervatio ſub N. quoque T. urgetur, quia & quomodo illa olim a Deo juſſa eſt.

XXXVI. Denique ſi Decalogus, quatenus olim Eccleſiæ datus eſt,

Neque

nunc *uſpiam illius*

abrogatio memoratur.

nunc Eccleſiam non obligaret, neceſſe eſt, eum a Deo revocatum, & a Chriſto abrogatum fuiſſe. Atqui utrumque abſurdum eſt. Quis enim Deo talem ſermonem affingere auſit? Ego quidem volo, vos ſervare præcepta naturalia, quæ præcepi olim in Lege ſolenniter Iſraëlitis publicatâ; ſed deinceps nolo, vos ad illa obligari propter meum præceptum, ſed quia natura ita poſtulat. Cur Chriſtus etiam abrogaret præcepta Eccleſiæ Iſraëliticæ data, ut eadem mox Chriſtianæ daret? Ne dicam, abrogationis iſtius nec volam nec veſtigium in Sacris literis reperiri.

Attamen Lex Fœderis operum abrogata eſt in ſuâ σχέσει fœderali.

XXXVII. Non diffitemur interim, Legem fœderis operum per Chriſtum abolitam eſſe in ſuâ σχέσει *fœderali:* 1. *Quoad rigorem*, in quantum ab ipſo homine exigit obedientiam partibus & gradibus perfectam uti conditionem juſtificationis: idque ſine ullâ promiſſione Spiritus & gratiæ ſanctificantis. 2. *Quoad maledictionem*, quam omnibus iis intentat, qui vel minimum ab eâ deflexêre. Atque hoc ſenſu Paulus dicit, *nos non eſſe ſub lege, ſed ſub gratiâ. Rom.* 6: 14. Attamen quoad σχέσιν ſuam *normalem*, in quantum eſt Regula vitæ ac morum, ne per momentum quidem a Chriſto abrogata vel abolita eſt. *Legem igitur inutilem reddimus per fidem? Abſit, imò Legem ſtabilimus. Rom.* 3: 31. Eo reſpectu nos Chriſtiani Decalogo non minus ſubſumus, quàm olim Judæi: Idque non eo ſolùm nomine, quia præcepta ejus juſta & ſancta ſunt, ſed etiam quia ſunt præcepta, tantâ cum majeſtate olim promulgata: ſive, quod ferme idem eſt, non modò propter Doctrinam, ſed & propter Auctoritatem ſummi Rectoris.

Uſus Legis, Abſolutus.

XXXVIII. Nunc uſum hujus Legis, quem omnibus ſeculis habet, expendamus. Is autem conſiderari poteſt, vel *abſolutè* & *in ſe*, vel *relatè* ad *certam* hominum conditionem *ſtatumque*. In ſe Lex eſt. 1. Icon veræ virtutis, delineatio internæ & externæ probitatis, & exemplar ſanctitatis, quæ Deo digna ſit. 2. Demonſtratio unicæ illius viæ, quâ creatura rationalis ad glorioſam Dei communionem pervenit. *Qui fecerit ea homo, vivet in iis. Lev.* 18: 5. *Præceptum quod ad vitam eſt. Rom.* 7: 10. Nemini obtingit vita niſi juxta hanc Legem, vel per ipſum hominem, vel per Sponſorem ipſius, implendam. 3. Juſſum Summi Rectoris, quemvis obligans ad obedientiam, ſub comminatione mortis æternæ, *Lev.* 18: 2. 3. 4. *Deut.* 27: 26.

In ſtatu, Inſtituto.

XXXIX. Status hominis, ad quem peculiares ſuas σχέσεις Lex habet, triplex eſt, *Inſtitutus*, *Deſtitutus*, *Reſtitutus*. In ſtatu *inſtituto*, erat homini. 1. Normâ naturæ, & omnium actionum ſuarum: Ad quam ſuâ ſponte ſummâque animi lubentiâ ſe conformabat. 2. Eximium pulcherrimumque ornamentum, quatenus ipſius Dei creatrice manu menti illius indita atque impreſſa erat. 3. Conditio fœderis operum ab ipſo homine præſtanda, ad acquiſitionem conſummatæ beatitudinis.

XL. In

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XL. In ſtatu *deſtituto*, inſervit. 1. Ad detegendum & notificandum homini peccatum ſuum. *Rom.* 3:20. *Per legem eſt agnitio peccati.* Huc faciunt *præcepta* Legis, idque dupliciter. Primò ad modum ſpeculi oſtendentis homini animæ ſuæ & actionum ſuarum fœditatem. *Jac.* 1:23. Dein virtute illâ ſuâ, quâ per accidens pravitatis humanæ, peccatum cæteroquin torpens excitant, adeo ut frœnum mordeat, & q ò diſtrictius prohibetur, eò vehementius contra nitatur, ipſis moderaminibus nocentibus. Hoc egregiè exequitur Apoſtolus, *Rom* 7:7-13. 2 Ad denuntiandam homini maledictionem. Id facit ſuis *comminationibus*. *Scimus autem, quæcunque Lex dicit iis, qui in Lege ſunt, dicere, ut omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei. Rom* 3. 19. 3. Ad refrœnandus homines, & ad externam aliquam morum honeſtatem formandos, ut Politiæ conſervari queant, & genus humanum per adulteria, rapinas, latrocinia, & ſimilia nefanda ſcelera, non perimatur. Hoc officium videtur Apoſtolus propriè attigiſſe, 1 *Tim.* 1:9. quum dicit, *Legem juſto non eſſe poſitam, ſed ſceleratis, ac ſubjici neſciis, impiis & peccatoribus &c.* Indicat enim, eſſe exſultantibus, & ſine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum. 4 Ad deducendos peccatotes ad Chriſtum. Nam *finis Legis eſt Chriſtus ad Juſtitiam cuivis credenti. Rom.* 10:4. Et *Lex eſt pædagogus ad Chriſtum. Gal.* 3:24. Quod non modò verum eſt de Lege Ceremoniali, ſed & de Lege Decalogicâ. Quæ ad Chriſtum ducit dupliciter: primò in quantum hominem electum quidem, nondum tamen actu converſum, aliquo modo in officio retinet, ne omnem juſtitiæ ac animæ ſuæ curam procaciter rejiciat. Ubi enim nondum regit Spiritus Dei, illic ſic ebulliunt interdum libidines, ut periculum ſit, ne animam ſibi obnoxiam in oblivionem contemtumque Dei demergant: & facerent, niſi Dominus hoc Legis ſuæ remedio contra iret. Sed præcipuè Lex ad Chriſtum ducit, quatenus hominem omni propriæ virtutis ac Juſtitiæ fiduciâ exuit, & miſeriæ ſuæ agnitione ad humilitatem ſubigit, quò ita præparetur ad expetendum, quod ſibi antea deeſſe non putabat. *Deſtituto;*

XLI. In ſtatu *Reſtituto*, docet fideles. 1. Quàm accuratam pro iis obedientiam præſtiterit Chriſtus, & quantum ei debeant, qui, quum Dominus Legis eſſet, ſe Legi pro iis ſubjecit, non modò ad obedientiam, ſed & ad maledictionem, ut eos a lege redimeret. *Gal.* 4:4. 5. 2. Quàm longè adhuc abſint ab eâ ſanctitatis perfectione, quæ Lege exigitur, ut eò melius formentur ad humilitatem, & abnegationem omnis propriæ juſtitiæ *Phil* 3:8. 9. & deſiderium beatæ conſummationis. *Rom* 7:24. 3. Quæ ſit norma gratitudinis ipſorum; & ſcopus, ad quem tendere debent. *Phil.* 3:12. 1 *Tim.* 1:5. 4. Denique atteſtatur initiis Sanctificationis, eaque approbat & laudat, & conſolatur eos tanquam ſinceros Iſraëlitas, qui condelectantur Lege Dei quoad interiorem hominem. Id facit Lex non ex auctoritate poteſtatis ſuæ, quæ nil niſi *Reſtituto;*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

perfectè ſanctum admittere poteſt, damnatque omne illud, quod vel minimâ labe taminatum eſt; ſed ex auctoritate gratiæ Chriſti, cui nunc anceillatur, & cujus juſſu imperfecta etiam fidelium opera laudat, ſincera eſſe declarat, & eatenus ea tanquam ſibi conformia approbat: atque eo ſenſu δικαίωμα legis impletur in iis, qui non ſecundum carnem, ſed ſecundum Spiritum ambulant. *Rom.* 8:4.

Super Decalogo pactum eſt fœdus.

XLII. Super decem iſtis verbis pepigit Deus *fœdus* cum Iſraële. *Jehova Deus noſter pepigit nobiſcum Fœdus in Horeb. Deut.* 5:2. Ita quidem ut decem verba *verba fœderis* dicantur. *Exod.* 34:28. Et *fœdus* ipſum, *Deut.* 4:13. uti & tabulæ, quibus ea inſcripta erant, *tabulæ fœderis* appellantur, *Deut.* 9:9. Initium hujus fœderis eſt contractus ille inter Deum & Iſraëlem paulò ante latam legem initus *Exod.* 19:5 6.8. Solennis illius confirmatio facta eſt iis ſignis, quæ memorantur *Exod.* 24:3. & ſequentibus.

In quo Deus ſtipulatur ſinceram obedientiam,

XLIII. *Stipulatio* a parte Dei his verbis proponitur *Exod.* 19:5.6. *Si ſedulò attendetis voci meæ, & ſervabitis fœdus meum, utique eritis mihi peculium præ omnibus aliis populis: nam mea eſt tota terra. Vosque eritis mihi regnum Sacerdotale & gens ſancta.* Non eſt exiſtimandum, Deum iis verbis ab Iſraële ſtipulari obedientiam omnibus partibus gradibusque perfectam, uti conditionem fœderis. Nam tum tota hæc propoſitio nihil aliud fuiſſet, niſi intimatio inevitabilis maledictionis. Quandoquidem iſtiusmodi perfecta obſervantia homini peccatori, imò etiam regenito & ſanctificato, planè eſt impoſſibilis. Enunciatio autem conditionata, ſed conditionem habens impoſſibilem, æquipollet abſolutæ neganti. Verum quidem eſt, Legem, in ſuâ conſideratione normali, non poſſe non injungere ſanctitatem omnibus numeris abſolutam, quod alibi ex profeſſo demonſtramus. Sed alia ratio eſt, quando aliquid exigitur ut conditio fœderis. Manet quidem homo obligatus ad perfectam ſanctitatem, hactenus ut minima deviatio peccatum ſit: attamen ſuppoſito fœdere gratiæ, inter cujus bona remiſſio peccatorum eſt, Deus ita cum populo ſuo paciſcitur; ſi vos ſincero animo præcepta mea obſervetis, & ex lapſibus veſtris renovatâ identidem reſipiſcentiâ ſurgatis, ego, me Deum veſtrum eſſe, ipſo facto comprobatum dabo. Stipulatur ergo hic ſincerum, licet non omnimodo perfectam, præceptorum ſuorum obſervantiam.

Et ſub illâ conditione promittit temporalia atque æterna bona.

XLIV. Sub iſtâ conditione promittit iis non ſolummodo temporalia bona, poſſeſſionem terræ Canaan, & vitam in eâ quietam, omnique rerum deſiderabilium copiâ affluentem. *Exod.* 20:12. Sed etiam Spiritualia & æterna: quando, ſe eorum Deum fore, dicit, & eos ſuum populum, eo ſenſu quo id pollicitus erat piis patribus. *Ut ſtatuat ſe hodie tibi in populum, & ipſe ſit tibi Deus, quemadmodum dixit tibi, & quemadmodum juramento promiſit majoribus tuis, Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo. Deut.* 29:13. Confer *Jer.* 7:22.23. Iis autem verbis vitam æternam & reſur-

rectionem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſurrectionem corporis comprehendi, a Chriſto Domino didicimus. *Mat.* 22: 32.

XLV. Stipulationi Dei adſtipulati ſunt Iſraëlitæ. *Exod.* 19: 8. *Cui reſpondentes totus ipſe populus, unà dixerunt, quicquid dixerit Jehova, faciemus.* Quod repetierunt publicatâ jam Lege, *Exod.* 34: 3. *Reſpondit populus unâ voce, dixeruntque, omnia hæc verba, quæ edixit Jehova, faciemus.* Pii in Iſraële, ſuæ ſibi impotentiæ plurimarumque infirmitatum conſcii, humiliter pollicebantur, per fidem a gratioſo Divinæ virtutis influxu pendentes, obedientiam, non quidem perfectam (hoc enim fuiſſet mentiri) ſed ſinceram tamen, minimèque fucatam. Reliqui, uti neque ad Spiritualem Legis perfectionem, neque ad naturalem ſuam impotentiam, rite attendebant, ita temerariè ac confuſè ad omnium ſe edictorum obſervantiam adſtrinxêre. Hactenus tamen bona Deoque grata ea verba erant, quatenus iis qualemcunque animi ſui promtitudinem teſtificabantur. *Deut.* 5: 33, 34, 35.

Cui adſtipulati ſunt Iſraëlitæ.

XLVI. Quæritur nunc de fœdere ſuper Decem verbis facto, an illud *fœdus Operum*, an verò *fœdus gratiæ* ſit? Nos quædam præmonenda ducimus, antequam ad determinationem quæſtionis illius veniatur. Et *primò* quidem obſervamus, in miniſterio Moſis fuiſſe repetitionem Doctrinæ de Lege Fœderis operum: Nam & eadem præcepta inculcata ſunt, quibus fœdus operum inædificatum eſt, & quæ conditionem iſtius fœderis faciebant: & repetita eſt illa ſententia, *quia fecerit ea, homo vivet in iis*, *Lev.* 18: 5. *Ezech.* 20: 11. 13. quâ formulâ deſcribitur juſtitia, quæ ex Lege eſt *Rom.* 10: 5. Crebriſque comminationibus ingeminatus eſt terror fœderis operum: & audita eſt ea vox, *Maledictus, qui non præſtiterit verba Legis hujus, faciendo ea. Deut.* 27: 26. quam eſſe maledictionem Legis, quatenus fidei, ſive fœderi gratiæ opponitur, Apoſtolus docet *Gal.* 3: 10. 12. Quin imò, quum exactio obedientiæ ſub miniſterio Moſis rigida fuerit, promiſſiones Spiritualis & ſalutaris gratiæ rariores atque obſcuriores, dimenſum Spiritus Iſraëlitis conceſſi parcum & modicum, *Deut.* 29: 4. & contra intentatio maledictionis frequens ac diſerta; hinc miniſterium Moſis, *miniſterium mortis ac damnationis dicitur.* 2 *Cor.* 3: 7. 9. quia nimirum commemoravit damnationem peccatoris, & coegit Iſraëlitas, ut ei ſubſcriberent.

Doctrina Fœderis Operum miniſterio Moſis repetita fuit.

XLVII. *Secundò.* Specialius quoque notamus in Legiſlatione, prout facta eſt de monte Sinai vel Horeb, ingeminationem fœderis operum fuiſſe. Nam terrifica illa tonitruum ac fulgetrorum, terræ motus, ac ſpiſſi fumi, atræque caliginis ſigna, ad incutiendum Iſraëli ingentem terrorem comparata erant. Et diſterminatio ac circumſcriptio montis, quâ Iſraëlitæ a Dei præſentiâ arcebantur, exprobrabat ipſis ſeparationem illam, quam peccata inter ipſos Deumque effecerant. Breviter, *quæcunque Exod.* 19. *legimus, huc ſpectant* (inquit Calvinus ad *Heb.* 12: 19.) *ut ſciat populus, Deum tribunal conſcendere, quo ſeverum judicem ſe oſtendat. Si inno-*

Et quidem Legiſlatione ad montem Sinai.

innoxium animal propius forte acceſſiſſet, jubebat illud confodi, quantò durior pœna imminebat peccatoribus, qui ſibi malè conſcij erant, imò qui ſe noverant reos mortis æternæ agi per Legem? Vide eundem ad *Exod.* 19: 1. & 16. Atque hac in parte Montem Sinai monti Zionis, Legis terrores ſuavitati Euangelii Apoſtolus opponit. *Heb.* 12: 18.--22.

Non tamen fœdus operum tum cum Iſraële erectum eſt, ut in eo juſtitiam ſuam quæreret,

XLVIII. *Tertiò*, non eſt tamen exiſtimandum, eum in finem repetitam fuiſſe Doctrinam fœderis operum, ut tale fœdus de novo cum Iſraële erigeretur, ad juſtitiam & ſalutem in iſto fœdere quærendam. Fieri enim non poſſe per Dei Juſtitiam & Veritatem, & per naturam fœderis operum, quod omnem peccati veniam excludit, ut eo modo cum peccatore inſtauretur, ſupra probavimus *Lib.* 1. *Cap.* 9. §. 20. videatur etiam Hoornbeeck *Theol. pract. t.* 2. *p.* 10. Accedit, quod ſi Iſraëlitæ edocti fuiſſent, ſalutem ſuam in operibus Legis quærere, tunc Lex contraria fuiſſet promiſſioni ante multa ſecula Patribus factæ. Jam autem *pactionem a Deo prius ratam habitam, reſpicientem in Chriſtum, Lex, quæ poſt annos quadringentos & triginta extitit, non reddit inutilem, ad abolendam promiſſionem*, inquit Apoſtolus, *Gal.* 3: 17. Facta ergo eſt hæc commemoratio fœderis operum, ad Iſraëlitas peccatorum & miſeriæ ſuæ convincendos, ex ſe ipſis expellendos, de neceſſitate Satisfactionis edocendos, & ad Chriſtum compellendos. Atque ita ea ipſa commemoratio fœderis operum inſerviit promotioni fœderis Gratiæ. *Rom.* 10: 4.

Affuit etiam Legiſlationi repetitio quorundam, quæ ad fœdus gratiæ pertinent.

XLIX. *Quartò*, affuit etiam huic Legiſlationi repetitio quorundam, quæ ad fœdus gratiæ pertinent. Nam quod Deus pactionem amicitiæ homini peccatori offerat, quod ſe Deum illius dicat (ſaltem quo ſenſu id electis in Iſraële dicebatur) quod populum aliquem a cæteris diſcretum in peculium ſibi adſciſcat, quod terram Canaan ut pignus cœli addicat, quod gratiam ſuam diligentibus ſe & præcepta ſua cuſtodientibus polliceatur, quod vindictam in contemptores certis limitibns circumſcribat, & ſi quæ hujus generis plura ſint, ea fœdus gratiæ manifeſtè arguunt: & niſi Sponſio Meſſiæ ſupponatur, homini peccatori, convenienter Divinæ Juſtitiæ & Veritati, proponi non poſſunt. Judicioſè Calvinus ad *Exod.* 19: 17. *Docemur his verbis, non edita fuiſſe prodigia, quæ populum fugarent a Dei conſpectu, nec timorem fuiſſe incuſſum, qui exacerbaret animos in odium Doctrinæ, ſed fœdus Dei non minus fuiſſe amabile quàm metuendum. Jubentur enim obviam ire Deo, ut prompto affectu ſe ad obtemperandum ſiſtant. Hoc autem fieri non poterat, niſi aliud in Lege audirent quàm præcepta & minas.* Videatur etiam *Tilenus Syntag. part.* 1. *Diſp.* 33. §. 18. 19. 20. 28. 29.

Fœdus Iſraëliticum non fuit formaliter Fœdus Operum.

L. His in anteceſſum obſervatis, reſpondeo ad quæſtionem. Fœdus cum Iſraële ad montem Sinai pactum, non fuit formaliter fœdus operum. 1. Quia illud inſtaurari cum peccatore non poteſt, eo ſenſu, ut peccatori dicatur; tu, ſi porro omnem obedientiam perfectè præſtes, per eam, juxta fœdus operum, juſtificaberis. Ita enim ſupponeretur antegreſſorum peccatorum remiſſio, quam fœdus operum excludit.

2. Quia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

2. Quia Deus non eſt, pro conditione fœderis hujus, ab Iſraële ſtipulatus perfectam obedientiam, ut cauſſam juris petendi mercedem; ſed ſinceram obedientiam, ad demonſtrationem reverentiæ & gratitudinis. 3. Quia non concluſit Iſraëlem ſub maledictione, eo ſenſu, qui fœderi operum proprius eſt, omni ſpe veniæ ſublatâ, ſi vel minimum peccaret.

Carnales tamen Iſraëlitæ id, ut fœdus operum, amplexi ſunt.

LI. Interim Carnales Iſraëlitæ, ad conſilium Dei non, uti oportebat, attendentes, a vero hujus fœderis ſenſu aberrarunt, & amplexi illud ſunt, ut fædus operum, atque ex eo quæſiverunt juſtitiam ſuam. Docet id Paulus, *Rom.* 9: 31. 32. *Iſraël proſequens Legem juſtitiæ ad Legem juſtitiæ non pervenit. Quam ob rem? Quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus Legis. Offenderunt enim in lapidem offenſionis.* Eodem ſpectat, quod *Gal.* 4: 24. 25. Iſraëlitas in deſertis Arabiæ, quæ Iſmaëlitarum terra erat, commorantes Iſmaëlitis comparet, qui ex Matre Hagare, ſive pactione montis Sinai, ad ſervitutem nati ſunt, &, veræ juſtitiæ exſortes, cum Iſmaële, e domo cœleſtis Patris tandem ejicientur. Non enim conſiderat ibi Paulus pactionem montis Sinai, uti in ſe erat, & quemadmodum ex intentione Dei electis offerebatur, ſed quomodo eâ homines carnales & hypocritæ abutebantur. Iterum hoc dicat *Calvinus*. *Apoſtolus per Filios Sina, hypocritas, qui tandem exterminantur ex Eccleſiâ Dei, & abdicantur hæreditate, ſe intellexiſſe exponit. Quæ igitur iſta generatio in ſervitutem, de quâ nunc diſputat? nempe eorum, qui perperam abutuntur Lege, ut nihil ex eâ niſi ſervile concipiant. Non ſic pii Patres, qui vixerunt ſub Veteri Teſtamento. Non enim impediebat ſervilis Legis generatio, quin matrem haberent Jeruſalem in Spiritu. Sed qui in nudâ Lege hærent, neque pædagogiam eſſe agnoſcunt, quâ ad Chriſtum ducantur, ſed potius obſtaculum ex eâ ſibi faciunt, ne ad Chriſtum perveniant, illi ſunt Iſmaëlitæ* (ſic enim, &, uti opinor, bene, legit Marloratus) *nati ad ſervitutem.* Non ergo vult Apoſtolus ibi docere, pactionem montis Sinai nil niſi fœdus operum fuiſſe, pactioni Euangelicæ planè oppoſitam; ſed tantum, craſſos Iſraëlitas mentem Dei perperam intellexiſſe, & fœdere Dei turpiter abuſos eſſe, quemadmodum omnes illi faciunt, qui juſtitiam ex Lege quærunt: vide iterum Calvinum ad *Rom.* 10: 4.

Neque fuit formaliter fœdus gratiæ.

LII. Non fuit etiam formaliter fœdus Gratiæ: quia id non ſolùm exigit obedientiam, ſed & vires ad obediendum promittit & confert. Ita enim Fœdus gratiæ exponitur, *Jer.* 32: 39 *Indam illis cor unum, & viam unam, ad reverendum me omnibus diebus.* Talis autem promiſſio in fœdere, quod ad montem Sinai pactum eſt, non comparet. Imò verò Deus fœdus novum, quod gratiæ eſt, a fœdere Sinaitico hoc ipſo nomine diſtinguit, *Jer.* 31: 31. 32. 33. Et Moſes inclamat, *Deut.* 29: 4. *Non dedit vobis Jehova mentem ad cognoſcendum, & aures ad audiendum, uſque in diem hunc.* Certè electi ex Iſraële hæc conſecuti ſunt. Attamen non virtute hujus fœderis, quod ſtipulabatur obedientiam, non dabat. Verùm virtute Fœderis gratiæ, quod ad ipſos quoque pertinebat.

Sed fœdus nationale, quod utrumque ſupponebat.

LIII. Quid ergo? Fuit nationale fœdus inter Deum & Iſraëlem; quo Iſraël Deo promittebat ſinceram omnium edictorum ipſius, & imprimis decem verborum, obſervantiam: Deus viciſſim promittebat Iſraëli, obſervantiam iſtam gratam ſibi fore, neque mercede ſuâ, tam in hac, quàm in futurâ vitâ, tam quoad animam, quàm quoad corpus, carituram. Quæ promiſſio utrinque fœdus gratiæ ſupponebat. Neque enim ſine auxilio fœderis gratiæ homo ſincerè obſervantiam polliceri poteſt. Et quod Deus obſervantiam, quæ perfecta uon eſt, gratam tamen habeat, id totum ex fœdere gratiæ eſt. Supponebat item Doctrinam Fœderis operum, cujus terrore, tremendis iſtis ſignis ingeminato, moveri debebant ad illud Dei fœdus amplectendum. Eſt ergo hæc conventio conſequens fœderis tam operum, quàm gratiæ; neutrum fœdus formaliter. Similis conventio & renovatio fœderis inter Deum & pios frequens eſt: tam nationalis, quàm individualis. De illâ vide *Joſ.* 24:22. 2 *Chr.* 15:12. 2 *Reg.* 23:3. *Neh.* 10:29. De hac *Pſ.* 119:106. Certum eſt, allegatis locis commemorari fœdus aliquod inter Deum & populum ſuum. Si quis me roget, quale, an operum, an gratiæ? Reſpondebo, neutrum formaliter: ſed fœdus ſinceræ pietatis, quod utrumque illud ſupponit.

Decem verba non ſunt propriè formulæ fœderis:

LIV. Hinc decidi poteſt quæſtio, quæ plurimum hodie agitatur, *An Decem verba nihil aliud ſint, quàm formula fœderis Gratiæ?* Id ego puto nequaquam accuratè dici. Nam quum fœdus propriè dictum in mutuâ conventione conſiſtat; id, quod propriè formula fœderis eſt, mutuam illam conventionem continere debet. Sed decem verba habent duntaxat præſcriptionem officii, munitam, hinc comminationibus, quæ deſumtæ ſunt ex fœdere operum; illinc, promiſſis, quæ ad fœdus gratiæ pertinent. Hinc Scriptura, quando propriè loquitur, dicit, ſuper decem illis verbis factum eſſe fœdus, ſive כפי, *ex præſtituto illorum verborum Exod.* 34:27. Fœdus ipſum, quod mutuâ pactione conſtat, a decem verbis, quæ conditiones fœderis continent, diſtinguens. Formula fœderis iis verbis exponitur, quæ antea adduximus ex *Exod.* 19:5.6.8. Non inficior, frequenter in Sacris Literis decem verba *Fœdus Dei* vocari. Sed & nemo ignorat, vocem fœderis, ברית, Hebræis eſſe πολύσημον, & ſæpe nihil aliud ſignificare niſi *præceptum*, ut *Jer.* 34:13.14. Ita ſe ipſe Moſes in hoc negotio explicat *Deut.* 4:13. ויגד לכם את בריתו אשר צוה לכם לעשות עשרת הדברים, *Et indicavit vobis* FOEDUS SUUM, QUOD PRÆCEPIT VOBIS FACERE, *Decem verba* hæc. Fœdus ergo dicuntur Synecdochicè, quia præcepta illa continent, quorum obſervantiam Deus, fœdus offerens, exigebat, & ad quam Iſraëlitæ ſe per fœdus obſtrinxerunt.

Multò minus, formula fœde-

LV. Non ſunt ergo decem verba *formula propriè dicti fœderis*; ſed *norma officii*. Multò minus ſunt *formula fœderis gratiæ*: quia id in ſtrictâ

ſuâ

ſuâ ſignificatione meris promiſſis conſtat, & relatè ad homnes electos potius Teſtamenti, ſive ultimæ voluntatis, a nullâ conditione ſuſpenſæ, quàm propriè dicti fœderis rationem habet: uti illud fuſè explicuimus probavimuſque *Lib* 3. *Cap.* 1. §. 8 *&c.* Et formulam fœderis gratiæ, abſolutis illiuſmodi promiſſis conſtantem, Jeremias nobis exhibet *Cap.* 31 33. 34. & 32: 38. 39. 40. & Jeſaias *Cap.* 54: 10.

ris gratiæ.

LVI. Omnium minimè dici poteſt, decem verba *nihil aliud eſſe, quàm* formulam fœderis gratiæ, quum cujuſcunque fœderis conſiderationem ingrediantur. Duplicitur enim conſiderari poſſunt. 1. Præciſe quà *Lex.* 2. Quà *inſtrumentum fœderis.* Quà *Lex* ſunt Regula naturæ & actionum noſtrarum, præſcripta ab eo, qui imperandi jus habet. Hoc fuerunt ab initio, hoc ſunt etiamnum, hoc erunt porro, ſub quocunque fœdere, in quocunque hominis ſtatu. Quà *inſtrumentum fœderis* viam monſtrant ad æternam ſalutem, ſive continent conditionem potiundæ beatitudinis. Idque tam ſub Fœdere Gratiæ, quàm ſub Fœdere operum. Verùm hoc diſcrimine: quod ſub fœdere Operum exigatur hæc conditio præſtanda ab ipſo homine: ſub fœdere gratiæ proponatur, ut præſtanda vel præſtita per Mediatorem. Quæ ne ipſi quidem illi negaverint, quibuſcum nunc diſputamus.

Omnium minimè, nil niſi formula fœderis gratiæ.

Cap. V.

De DOCTRINA PROPHETARUM.

I. POſtularet nunc inſtitutus ordo, ut ex Moſe ipſo, eumque inſecutis Prophetis, ea libaremus, quæ de Meſſiæ perſonâ ac naturis, ſtatibus, officiis, beneficiis præconiaverunt. Et facile eſſet oſtendere, nihil notabile Jeſu noſtro accidiſſe, nihil magnum ab ipſo dictum factumve eſſe, quod non ita futurum vaticinati erant Prophetæ. Prophetæ inquam, qui *de venturâ in nos gratiâ prophetarunt, ſcrutantes in quem aut qualem temporis articulum, prænuncius ille, qui in ipſis erat Spiritus Chriſti, declararet eventuras Chriſto perpeſſiones, & gloriam illas conſequuturum* 1 Pet. 1: 10 11. & qui uno ore *omnes Jeſu teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accepturum per nomen ejus quemvis, qui crediderit in eum. Act.* 10: 43. Paulus Apoſtolus, qui proteſtabatur, *nihil ſe ſubterfugiſſe, quò minus annunciaret totum Dei conſilium, Act.* 20: 27. ſimul proteſtatur, *nihil ſe quicquam dicere extra ea, quæ Moſes & Prophetæ prædixerunt futura. Act.* 26: 22. Et oportebat ſanè corpus ipſum examuſſim convenire cum delineatione illâ, quæ pridem Veteris Eccle-

Tota Prophetarum Cohors teſtimonium dat Jéſu.

Eccleſiæ oculis expoſita erat. Uti etiam ſapientem Dei bonitatem de-
cebat tam accuratè Meſſiam cum omnibus ſuis notis depingere, ut
a quovis animum rite advertente agnoſci, & ab impoſtoribus quibus-
vis, nomen ejus impiè mentientibus, dignoſci poſſet. Verùm hæc
materia a Viris eruditis & pridem & nuper occupata, tantâque accu-
ratione pertractata eſt, ut mihi, quod addam, nihil reſtet. Si quis
compendio ſtudeat, videre poterit Prologum Novi Teſtamenti, a No-
ſtratibus ſummo judicio concinnatum.

CAP. VI.

De TYPIS.

In Sacris literis non verba ſolùm, ſed & res ipſæ ſignificant aliquid.

I. EA ſacrarum literarum inexhauſta ubertas eſt, ut
non modò verba ſint ſignificativa rerum; ſed & res
primùm verbis ſignificatæ dein alias res ſignificent,
quibus, longè antequam evenirent, adumbrandis de-
ſtinatæ fuerunt. Id Chriſtus imprimis & Paulus nos
cendocefecerunt, plurima ex iis, quæ ſub Veteri Di-
ſpenſatione acciderunt, ad Meſſiam & melioris Teſtamenti Oecono-
miam applicantes. Et ſanè niſi priſca numinis inſtituta μυστικὰς διανοίας
ſuas habuiſſent, puerilia ac ludicra Deoque indigna non immerito cen-
ſerentur. Hæc non ſolùm Chriſtiani ſibi poſtulant, ſed & antiquis
Hebræis in confeſſo fuêre, qui præter פשוט, *ſenſum literalem ac nudum*,
etiam מדרש, ſive *myſticum* in Scripturâ quæſiverunt. Et apud quos
recepta ac conſtans fuit opinio, omnia in Lege Moſis eſſe typica, ac
proinde myſticè exponi poſſe.

Chriſtus anima eſt totius V. Teſtamenti.

II. Myſtica illorum ſignificatio *Chriſtum* reſpicit, in *perſonâ, ſtati-
bus, officiis, operibus,* & *Corpore* ſuo *Spirituali,* ſive Eccleſiâ. *Chriſtus*
enim *finis Legis eſt*, *Rom.* 10:4. *Corpus* umbrarum ceremonialium, *Col.* 2:
17. & centrum Prophetiarum. *Act.* 10:43. Doctrina Chriſti eſt *cla-
vis cognitionis. Luc.* 11:52. quâ ſublatâ nihil in Moſe ac Prophetis ſalu-
tariter intelligi poteſt. Uti in Phariſæis olim, & Socinianis hodie
liquet, qui falſis de Meſſiâ opinionibus imbuti omnia fere teſtimonia
de communi ſalute agentia impuris interpretationibus ſuis fœdant.
Optimè dictum eſt a ſubtiliſſimo *Byſterfeldio*, D. *Jeſum Chriſtum Spiri-
tum & animam eſſe totius Veteris & Novi Teſtamenti. De Scripturæ Emi-
nentiâ.* § 40.

Eum in typis priſci Fideles quæſiverunt.

III. Indubium eſt, priſcos fideles, eos præcipuè, quibus cumulatior
indulta erat Spiritus menſura, ſingulari induſtriâ inveſtigandæ myſticæ
typorum ſignificationi incubuiſſe: quo in ſtudio a Prophetis & Divi-

pitus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

nitus edoctis Sacerdotibus plurimum adjuti ſunt. Ita David teſtabatur, *ſe in ſanctuario Deum conſpexiſſe Pſ.* 63: 3. id eſt, per Levitici cultus figuras, ſacris ſuis meditationibus, ad ipſam rerum veritatem penetraſſe. Hinc illa fidelium in externo cultu alacritas; non quod corporalibus illis minutiis admodum caperentur, ſed quod *amœnitatem Jehovæ viderent, & inquirerent in templo ejus. Pſ.* 27: 4. Non paſcebant ſe meris umbris, ſed *ſaturabantur bono domus Dei, rebus Sanctis templi ſui*, & licet per ænigmata, audiebant eum *res reverendas in Juſtitiâ proloquentem. Pſ.* 65: 5. 6.

IV. Quando Chriſtus & Apoſtoli ad veritatis Euangelicæ elucidationem & demonſtrationem ex typis argumentati ſunt, fecerunt id quidem θεοπνεύστως, & infallibili Spiritus ductu: ita tamen ut argumentorum illorum vis non niteretur nudâ eorum, quippe θεοπνεύστων, auctoritate (ea enim Auctoritas ſubinde in dubium vocabatur, eâque ſuppoſitâ omnis argumentatio fere ſuperflua videri poſſet) ſed evidenti veritatis ad conſcientiam deductione, quæ palam faciebat homini attendenti, Deo dignum eſſe talem veritatem talibus typis ſignificare. *Ex typis Chriſtus & Apoſtoli veritatem demonſtrarunt ad conſcientiam.*

V. Vis illorum argumentorum huic hypotheſi ſuperſtruitur. Quod Deus in memorabilibus Veteris Teſtamenti perſonis, quibus notabilia nonnulla extra ordinem acciderunt, & in univerſo cultu ſuo inſtituto, elegantem, tantique artificis accuratione dignam, picturam exhibere voluerit, quâ Chriſtus unà cum corpore ſuo myſtico delinearetur. Hoc Apoſtolus in Epiſtolis ad Galatas & Hebræos cum Judæis diſputans tanquam ἐξαγώνιον ſupponit. Eoque fundamento jacto mox ad applicationem typorum Divinâ quadam arte pergit. Nam quando in antitypo aliquid reperitur, in quo cum typo ſimilitudinem habet, meritò aſſeritur, Deum, qui omnia ab initio novit, typum ita diſpoſuiſſe, ut eam, quæ in antitypo eſt, veritatem præſignificaret. Niſi quis ſtatuere mallet, ſimilitudinem, quæ inter artificioſam picturam & rem depictam intercedit, caſu potius quàm ex artificis intentione eſſe: quod ad omni ratione eſt alienum. *Supponentes memorabiles Veteris Teſtamenti Hiſtorias, & Ceremonias omnes, picturam Meſſiæ continere.*

VI. Doctoribus etiam non θεοπνεύστοις eandem viam inſiſtere, eâdemque methodo, Veteris Teſtamenti typos exponere, non licet modò, ſed & incumbit. Non enim exiſtimandum eſt, vel infallibili Auctoritate ad expoſitionem typorum opus eſſe, vel omnes V. T. typos in Novo eſſe expoſitos. Non prius. Cur enim magis infallibilis Auctoritas in typorum, quàm in Prophetiarum aliorumque Scripturæ ænigmatum interpretatione exigitur? quum conſtet, Deum etiam per typos Eccleſiam docere voluiſſe; & typorum explicatio ſæpe nunc longè facilior ſit ob diſtinctam cognitionem antitypi, quàm multarum Prophetiarum, quæ quò ſpectent, longè difficilius determinatu eſt. Non poſterius. Cur enim malumus credere, omnes typos Chriſti explicatos eſſe, quàm omnes Prophetias de Chriſto? Præſertim quum *Etiam Doctoribus non θεοπνεύστοις typorum explicatio incumbit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Apoſtolus teſtetur, ſe de omnibus ſingulatim non dixiſſe. *Heb.* 9: 5: Tenendum ergo, Doctores θεοπνεύστους viam nobis methodumque monſtraſſe, quâ in typorum elucidatione procedere debeamus, & clavem tradidiſſe ad abdita iſta reſeranda.

Canones de explicatione Typorum.

VII. Hac autem viâ tutò procedemus. Quando accuratè conſideramus Prototypum D. Jeſum, qui nunc ſine involucris oculis noſtris expoſitus eſt, & inde converſâ mentis acie ad typum tendimus, quò majorem, uberiorem, ſpecialiorem utriusque convenientiam animadvertimus, & indicamus; eò majorem gloriam tribuimus Dei ſapientiæ, & Veritati, qui typum formavit ei, qui typo figuratus eſt, tam exactè reſpondentem. Eo enim præjudicio Scripturæ legendæ ſunt, ut, tum demum eas nos rectè intelligere, arbitremur, quando ſapientiam ἀνεξιχνίαστον, Deoque dignam, in iis animadvertimus.

II. VIII. In omnibus cautè agendum eſt μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ne myſteria fingamus ex proprio corde noſtro, horſumve obtorto collo trahamus, quæ aliovorſum ſpectant. Injuria Deo & ipſius verbo fit, quando noſtris inventis deberi volumus, ut ſapienter aliquid dixiſſe vel feciſſe videatur. Attamen, licet modus in rebus ſit, tolerabilius eum peccare exiſtimem, qui Chriſtum ſe videre arbitratur, ubi fortaſſe ſeſe non oſtentat, quàm qui eum videre renuit, ubi ſe clarè ſatis offert. Alterum enim indicium eſt animi Chriſtum diligentis, plurimumque, & vel minimâ, vel fortaſſe nullâ datâ occaſione, de eo cogitantis: alterum ſegnem animum arguit, & qui tardus ad credendum ſit. Qualis ſe in Socinianis, & Magno cæteroquin Grotio prodit, plurima paſſim ita torquentibus, ut nihil cum Chriſto commune habere videantur,

III IX. Ubi jam conſtat, perſonam aliquam vel rem typum Chriſti eſſe, non eſt exiſtimandum, omnia, quæ in iſtâ vel perſonâ vel re inveniuntur, rationem typicam habere. Fieri enim poteſt, ut in eodem contextu quædam ſoli typo propria ſint, quædam ſoli antitypo, quædam utrique communia. Verbi gratiâ, 2 *Sam.* 7. Salomo ut typus Chriſti proponitur. Sed Salomoni, non Chriſto convenit; *quum perverſè egerit, corripiam eum virgâ hominum, & plagis humanis.* ℣ſ. 14. Chriſto, non Salomoni in pleno ſignificatu convenit, *ſtabiliam ſolium regni ejus uſque in ſeculum.* ℣ſ. 12. Nam Regnum Iſraëlis in poſteris Salomonis per captivitatem Babylonicam extinctum eſt. Utrique convenit, *ipſe ædificabit domum nomini meo.* ℣ſ. 13. Eodem modo quoque alibi.

IV. X. Sufficit aliquando, ut in typo tenuis admodum imago ſit rei præſtantiſſimæ, quæ in antitypo eminentiſſimo modo reperitur. Imò quò res ſignificata auguſtior eſt, eò tenuiorem, neceſſe eſt, illius eſſe imaginem: propter immenſam illam diſtantiam, quæ intercedit inter Chriſtum & ψιλὴν κτίσιν. Exempli cauſſâ. Quod Melchiſedechi neque ortus neque interitus in Scripturâ memoretur, ſufficiebat ad adumbrandam Chriſti æternitatem. *Heb.* 7: 3. Semelque id fixum animo eſſe debet,

quæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quæ de typo & antitypo ſimul dicuntur, longè excellentiori modo in hoc, quàm in illo vera eſſe. adeo ut veritas rei in ſuâ emphaſi in ſolo antitypo reperiatur. Hinc explicandum eſt illud Apoſtoli, *Heb.* 1:5. *Cui unquam Angelorum dixit, Ego ero ei Pater, & ipſe erit mihi Filius*: quum conſtet, id Salomoni quoque dictum eſſe 2 *Sam.* 7: 14 ſed ſenſu tam diminuto in Salomone, ut, quando tota illa dignitas cum Chriſto confertur, planè evaneſcat: ſenſu tam amplo in Chriſto, ut dignitas illa omnem Angelorum dignitatem ſuperet, & cum nullâ creaturâ communicabilis ſit.

XI. Denique id quoque obſervatum eſt Viris Doctis, aliquando variationem aliquam ſignificationis typo accidere, ut certâ aliquâ χέσει ad Chriſtum, aliâ ad Eccleſiam, quæ corpus ipſius myſticum eſt, referri debeat. Pro exemplo ſit, oblatio Abrahami. Iſaacus ligna portans, ligatus a Patre, paratus ad ſuſtinendam mortem, ut Patri & Deo obſequeretur, typus eſt Chriſti, bajulantis crucem ſuam, ligati, patri ad mortem uſque obedientis. At quando aries Iſaaci loco offertur, mutato ſchemate aries iſte Chriſtum, Iſaacus Eccleſiam repræſentat, quæ morte Chriſti a morte liberatur. Hæc generatim præmonere conſultum duxi, quiâ univerſæ Theologiæ typicæ facem præferunt, & nobis in ſequentibus uſui erunt. V.

XII. Porro typi non ſunt unius generis. Non incommodè in tres Claſſes diſpeſcuntur: ut alii ſint Naturales: alii Historici: alii denique Legales. Singulorum e multis paucula exhibebimus ſpecimina, juxta diſpoſitas antea temporum periodos. *Typi vel Naturales, vel Hiſtorici, vel legales ſunt.*

XIII. Per Naturalem typum intelligo Aſpectabilis hujus mundi creationem, prout ea a Moſe narratur, quæ Typus fuit novæ creationis fidelium, & conſtitutionis Eccleſiæ. Hinc *novus homo ſecundum Deum creatus* eſſe dicitur. *Eph.* 4: 24. Et fideles dicuntur Dei ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ *ad bona opera Eph.* 2: 10. totumque corpus Chriſti myſticum, *nova creatura.* 2 *Cor.* 5: 17. Et univerſa reſtitutionis noſtræ ratio phraſibus & ſimilitudinibus a primâ creatione deſumtis plurimum exponitur. Tametſi Adamus integer nihil eâ de re cogitare potuerit; quippe cui nihil de ſuo lapſu & reparatione ſecuturâ revelatum erat: ita tamen a Deo opera ipſius ſapienter in primâ creatione diſpoſita ſunt, ut ea ſecundæ creationis quaſi exemplar ſit, &, id eſſe, cuivis attendenti ſit manifeſtum. Quod ex ſpecialiori utriusque collatione palam fiet. *Prima Creatio eſt typus Novæ*

XIV. Prima mundi creatio ex nihilo facta eſt. Novæ quoque nihil præſtruitur, nihil boni, nihil virtutis, nullæ præviæ diſpoſitiones in ſubjecto; imò præſtruitur aliquid, quod in veteri non erat, ſed rebellio, & inimicitia omnipotenti Dei gratiæ ſe vehementer opponens. Prima ſolius Dei juſſu & voluntate eſt peracta. *Ap.* 4: 11. Altera ſimiliter. Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, *Quia voluit, progenuit nos ſermone veri-* *Quod generatim oſtenditur de Creatione mundi.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tatis, ut eſſemus primitiæ quædam eorum, quæ creavit. Jac. 1: 18. Primæ
rudimentum indigeſta moles erat. *Terra erat res informis & inanis, &*
tenebræ erant ſuper facie abyſſi. Gen. 1: 2. Ita etiam in animâ, per novam
creationem exornandâ, omnia fœdè confuſa jacent: pravæque vo-
luptates nullo ordine quaquaverſum impetu ſuo feruntur; quæ ſupe-
riorem locum occupare debebant, ad inferiora depreſſa ſunt. Mira
illic omnis boni inanitas *Rom.* 7: 18. Neque ſpiſſis modò ignorantiæ te-
nebris omnia obſeſſa ſunt; ſed univerſa illa anima nil niſi tenebræ.
Eph. 5: 8. Quum exornare Deus mundum a ſe conditum vellet, cœpit
a productione lucis. Eâdem methodo in alterâ hac creatione procedit.
Deus, qui dixit, ut in tenebris lux ſplendeſceret, is eſt, qui ſplenduit in cor-
dibus noſtris: ad præbendum lucem notitiæ gloriæ Dei in facie Jeſu Chriſti.
2 *Cor.* 4: 6 Poſt lucem formavit Deus expanſum, ut aquas unas ab al-
teris diſterminaret: aridam etiam diſcrevit ab aquis. Ita & in animâ
ſuo quæque ordine paulatim diſponit. Rationem antea preſſam affecti-
bus ſublimi ſolio locat, affectus ad rationis ſcabellum ſtare jubet: ita
tamen, ut idem ille Spiritus, qui olim aquis incubabat, omnia hic quoque
moderetur. Quum arida ex aquis ſe exereret, mox flores, herbæ,
arbores cum fructibus ſuis prodibant. Poſtquam ſuis ſingula ſedibus
in novo homine locata ſunt, fructus fide & reſipiſcentiâ digni con-
ſpiciuntur: & Eccleſia Dei *Paradiſus malogranatorum eſt. Cant.* 4: 14.
Poſtquam *pluvia pæteriit, florentia conſpiciuntur in terrâ, ficus profert groſ-*
ſulos ſuos, & vites ipſæ primâ uvâ edunt odorem. Cant. 2: 11, 12, 13. Sed uti
Deo lubitum eſt, ingentem lucis maſſam in inæqualia fruſta diſcerpere,
ut temporibus ſuis annos dieſque diſtinguerent, certâque luminis ac
caloris proportione cuncta commodius foverent: ita etiam in Eccleſiâ
lumen ſuum diverſimodè diſpenſat. Habet ea ſtellas prophetiarum in
mediis tenebris micantes. Habet lucidiorem Euangelii phoſphorum,
lætum plenæ diei anteambulonem. 2 *Pet.* 1: 19. Ipſa Eccleſia veluti
luna in cœlo hujus univerſi eſt, eò lucidior, quò radios ſui ſolis, Jeſu,
abundantiores excipit. *Cant.* 6: 10. Habet ea denique, pro ſolis ſui
acceſſu vel receſſu, myſticas diei & noctis, æſtatis atque hyemis, re-
ciprocationes. *Cant.* 4: 6. & 2: 11. Cœlo tot aſtris interſtincto, in-
feriora creaturis repleta ſunt, aër avibus, aquæ piſcibus, terra animan-
tibus, tam reptilibus, quàm quæ pedibus incedunt. Eodem modo
gratia Divini Spiritus ſanctis emotionibus animam ciet, quarum quæ-
dam quaſi in aquâ piarum lacrumarum degere videntur; aliæ tenuibus
ſe accommodantes humi repunt; aliæ leonum inſtar conſtantem greſ-
ſum tenent; aliæ denique ſicut aquilæ in ſublime evolant, agilibuſque
pennis ſupra omnes ſe cœlos evehunt.

Et ſpecialius de Creatione hominis.

XV. Sed quæ ſucceſſit hominis creatio nova iterum myſteria pan-
dit. Ad eam tota ſe Trinitas mutuo hortatu accinxit. Quæ ſanè ſin-
gulari modo in novæ Creationis opere ſe manifeſtam facit. Pater ab

æterno opus illud molitus eſt in Filio. Filius humanâ carne indutus impetravit, ut nos ad ſimilitudinem Dei mutaremur. Spiritus Sanctus conſilium Patris exequitur, & merita Filii in novâ iſtâ Creatione electis applicat. Dei *opus ſumus, conditi in* Christo Jesu, *Eph.* 2: 10. *& regeniti ex* Spiritu. *Joh.* 3: 5. In primâ creatione donatus eſt homo pulcritudine imaginis Dei. Eadem in ſecundâ ei reſtituitur; primùm quidem maculis adhuc quibusdam turpata, ſed tamen inamiſſibilis, & paulatim ad plenam Dei ſimilitudinem conſummanda. Dormiente Adamo ex ipſius coſtâ formabatur Eva, quam carnem ex carne ſuâ, & os ex oſſibus ſuis eſſe agnoſcebat. Emortualis ſomnus Chriſti vitam dilectæ ſponſæ ſuæ contulit. *Myſterium illud* Adami & Evæ *magnum eſt, reſpiciens Chriſtum & Eccleſiam. Eph.* 5: 32. Primo homini dominium in omnia conceſſum eſt. Idem ipſi per gratiam glorioſius longè redditur. 1 *Cor.* 3: 22. Et ſi fortaſſe hic mundus vanitati ſubjectus dominio ipſius indignus videri poſſet, alium Deus in ipſius gratiam fabricavit, in quo nil niſi juſtitia habitet. 2 *Pet.* 3: 13.

Uti & de quiete Dei, poſt formatum hominem.

XVI. Poſtquam Deus ita omnia creaverat homini, hominem ſibi, & Adamo dormienti Evam formaverat, quievit ab omni opere ſuo, & in eo acquievit tanquam bono, & ad virtutes ſuas prædicandas idoneo. Ita adhuc dum in opere gratiæ pergit Deus, donec cæleſti noſtro Adamo ſua Eva, ſua Eccleſia perfectè exornata erit, & univerſitas electorum in unam ſummam recollecta: & tum labore omni finito intrabit in beatiſſimam requiem, & in novo mundo gloriæ ſuaviſſimè deliciabitur. Atque uti eo die, quo Deus quieſcebat, homo ſimul in quietem Dei introibat, ita in iſtâ quiete Dei, Eccleſia, omnibus laboribus ſuis feliciter defuncta, ſanctiſſimâ & jucundiſſimâ quiete in æternum pariter fruetur. Hic eſt *Sabbatiſmus ille, qui reliquus eſt populo Dei: ut ingrediatur in requiem Dei, & requieſcat ab operibus ſuis, quemadmodum & a ſuis Deus. Heb.* 4: 10. Hæc de Naturalibus Typis breviter monuiſſe ſufficiat.

Habel, typus Chriſti exinaniti

XVII. Nunc binos Historicos, qui in *primâ* mundi *ætate* fuerunt, luſtremus. Et primò quidem occurrit Habel ab invido Fratre Kaino trucidatus. *Gen.* 4. 1. Habel Hebraicè *vanitatem* & *inanitatem* notat, & id nominis portavit, tametſi carus parentibus ſuis filius, carus Deo ſervus eſſet, & primus quidem ex omnibus hominibus, quem cœli gloriâ donatum eſſe legimus. Ita etiam Jeſus, quanquam rapinam non duxerit æqualem eſſe Deo, ſe ipſe *inaniturus* erat, aſſumtâ formâ hominis, qui *vanitati ſimilis eſt. Pſ.* 62: 10. Imò infra hominem ſe gerens uti *vermis*. 2. Habel Paſtor erat ovium. Meſſias bonus ille paſtor κατ' ἐξοχὴν. *Joh.* 10: 14. 3. Habelis cultus gratus erat Deo. Chriſtus τὰ εὐάρεστα αὐτῷ ποιεῖ πάντοτε. *Joh.* 8: 29. 4. Habel optima, quæ habebat, Deo obtulit, de primogenitis gregis ſui & de adipe eorum. Chriſtus, quum nihil haberet melius, per Spirirum æternum *ſe ipſum* incul-

patum Deo obtulit. *Heb.* 9: 14. 5. Habelis victimam Deus gratioſè adſpexit. Chriſti oblatio fuit Deo in odorem bonæ fragrantiæ. *Eph.* 5: 2. 6. Adverſus Habelem Kain, germanus licet Frater, exarſit impotenti invidiâ. Eodem œſtro adverſus Chriſtum perciti fuêre Judæi, licet Fratres ipſius non uno nomine. 7. Kain cum Habele *locutus eſt*, id agens, ut ſuis eum dictis irretiret. Quoties Phariſæi inſidias & tendiculas Chriſto ſtruxerunt fucatis ſuis alloquiis? 8. Habel tandem a Fratre trucidatus ſanguinolentâ morte in ipſo juventutis flore occubuit. Et Judæi non deſtiterunt, donec Chriſtum cruci affixum maledicto fato peremiſſent. 9. Parricida Kain maledictus & in exilium miſſus eſt a facie Domini. Eandem maledictionem Deicidæ Judæi etiamnum experiuntur, cœli ſolique ſui pariter extorres, & fuſus ab iis Chriſti ſanguis vindictam inclamat, quam ſibi quoque ſuisque poſteris veſano furore imprecati ſunt. Licet alioquin ſanguis Chriſti meliora loquatur, quàm Abel. *Heb.* 12: 24.

HENOCH, typus Chriſti exaltati.

XVIII. Uti Habel typicè repræſentavit Chriſtum in ſtatu *exinanitionis:* ita HENOCH typus fuit *glorificationis* Chriſti. 1. Henoch חנוך, *initiatum*, *Devotum*, qui Deo ſacer, & a primâ juventute pietatis doctrinâ imbutus eſt, ſignificat. Confer *Prov.* 22: 6. חנוך לנער על פי דרכו, *initia puerum pro ratione viæ ipſius*, imbue eum primis cœleſtis ſapientiæ elementis. Talis, ſi quiſquam, Chriſtus fuit. Sacer ac devotus Deo, & quum vix duodecennis eſſet maximorum in Iſraële Doctorum Doctor. 2. Henoch *cum Deo ambulavit*, hoc eſt, uti Apoſtolus interpretatur, *Heb.* 13: 5. Εὐαρέστηκε τῷ θεῷ, *Deo grata fecit.* Idem perfectè præſtitit Chriſtus, ἐν ᾧ εὐδόκησεν ὁ πατήρ. 3. Henoch vaticinatus eſt de illuſtri Domini adventu cum ſanctis millibus ſuis. *Jud.* ℣ſ. 14. Eandem toties & diſertim admodum prædixit Chriſtus, etiam quando blaſphemiæ poſtulatus coram tribunali ſtabat. *Mat.* 26: 64. 4. Henoch, poſtquam cum Deo ambulaſſet, & conſilium Dei ſui ſeculi hominibus prædicaſſet, corpore animâque in cœlum ſuſceptus eſt, vivus, ne videret mortem; *Heb.* 11: 5. non enim eam ad aliorum ſalutem debellaturus erat. Chriſtus autem morte pro electis obitâ, & purificatione peccatorum noſtrorum per ſemetipſum factâ, excelſior cœlis evaſit, & ſedit ad dextram Majeſtatis illius in locis excelſiſſimis. 5. Henoch ſeptimus fuit ab Adamo; Chriſtus ſeptuageſimus ab Henocho: uti ex genealogiâ ejus apud Lucam patet. 6. Henoch tertius eorum erat, quos ex mundo deceſſiſſe legimus. Chriſtus tertius eorum, qui aſcenderunt in Cœlum. 7. Uti in Habele exemplum eſt mortis violentæ; in Adamo mortis naturalis; ita in Henocho transmutationis illius ſupernaturalis, cujus compotes erunt electi noviſſimo die viventes. 8. Denique placuit Deo ante Legem exemplum aſcenſionis in cœlum exhibere in Henocho; ſub lege in Eliâ; ſub Euangelio in Chriſto:

ut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ut clarum eſſet, ejusdem ſalutis participes fieri cujuscunque temporis fideles.

XIX. Sub *ſecundâ periodo* iterum binos ejusdem generis typos explicemus: NOACHI primùm, tum ISAACI. NOACHUM novi mundi caput, & arcam, quam extruit, aquasque diluvii, myſticum ſignificatum ſuum habuiſſe, Petrus teſtatur. 1 *Pet.* 3: 20, 21. Ubi, baptiſmum antitypum eſſe, docet, earum rerum, quæ ſub tempore Noachi & illius auſpicio facta ſunt. Ἀντίτυπον notat ibi typum alteri alicui typo in eâdem ſignificatione reſpondentem. Ut ordinem ſervemus, tria diſtinctè conſiderabimus. 1. NOACHUM ipſum. 2. ARCAM. 3. DILUVIUM. *NOACH,*

XX. NOACHUM quod attinet. 1. Nomen ejus ſignificat *quietem*, quæ uti non omnino in caſſum ab ipſo expectabatur, ita plena & ſuo nomine digna conferri per ipſum non poterat. Hanc Chriſtus omnibus iis largitur, qui peccatorum onere preſſi ad ipſum ſe recipiunt *Mat.* 11: 29. & ſedatâ Divinæ iracundiæ capitibus noſtris incumbentis tempeſtate, per medios adverſitatum nimbos ac procellas in optatum quietis portum Eccleſiam deducit. 2. Noach fuit *Vir juſtus in generationibus ſuis*. Chriſtus eſt ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, ſeparatus a peccatoribus, non novit peccatum, neque fraus inventa eſt in ore ejus, imò eſt Jehova juſtitia noſtra. 3 Noach fuit *præco juſtitiæ*. Chriſtus multò diſertius prædicavit, tam eam juſtitiam, quâ nos coram Deo juſtificari oportet, quàm eam, cui ad teſtandam animi gratitudinem operam dare par eſt. 4. Noach arcam ædificans ſuis tutum receptum parabat adverſus ingruentes diluvii aquas. De Chriſto dictum eſt *Jeſ.* 32: 2. *Et erit vir ille tanquam abſconſio a vento, & latibulum ab inundatione.* 5. Noach familiam ſuam, octo ſolùm animabus conſtantem ſervabat. Chriſtus ſervat pueros, quos dedit ei Deus, qui ad ingentem pereuntium numerum comparati puſillus grex ſunt. 6. Uti Noach ſecundi mundi Princeps fuit; ita Chriſtus novi mundi Caput eſt, formati per ruinam & deſtructionem prioris. Nam ſicut, quicquid ad priorem mundum pertinebat, Noæ tempore extinctum eſt: ita, quicquid a primo Adamo ortum habet, aboleri debet, ut locum faciat novæ Creaturæ, quæ ex Chriſto eſt. 7. Noach offerebat Deo victimam grati odoris. Chriſtus eam bonæ fragrantiæ hoſtiam offert, cujus virtute Deus mundo placatus eſt. 8. Poſtquam Deus odoratus erat nidorem oblatæ a Noacho hoſtiæ, promiſit, nunquam fore, ut mundus novo diluvio abſorbeatur: ſed ſolummodo ſe eam vaporum copiam in aere collecturum, qui ſolaribus radiis eleganter picti diverſicolorem iridem in cælo formarent. Virtute ſacrificii a Chriſto oblati Deus electis ſuis reconciliatus pollicetur, ſe nunquam eos in irâ ſuâ puniturum, ſed duntaxat levioribus paternisque plagis caſtigaturum, in quibus gratiæ ſuæ radii intermicent. *Typus Chriſti.*

XXI. AR-

ARCA Noachi, & Christum significabat,

XXI ARCA a Noacho exſtructa, tam *Chriſtum*, quàm Chriſti *Eccleſiam* ſignificabat. Nam 1. Sicuti arca omnes, qui in eam intraverant, tutos præſtabat ab imbribus supernè depluentibus, & aquis magnarum abyſſorum infernè erumpentibus: Ita Chriſtus omnibus, qui ad ipſum confugiunt, ſecurum receptum præſtat tam adverſus iram Dei, quæ revelatur e Cœlo, quàm adverſus infernalium hoſtium furorem. 2. Sicut ridiculum impio & in exitium ſuum obdurato mundo videbatur, in arcâ iſtiuſmodi novi univerſi ſemina conſervatum iri, ita Euangelium de ſalute in ſolo Chriſto quærendâ, Judæis ſcandalum, Græcis ſtultitia eſt. 3. Sicut Arca juſtam longitudinem, latitudinem, & profunditatem habebat, & eam denique capacitatem, per quam tot animantibus unà cum pabulo recipiendis idonea erat. Ita etiam in Chriſto Jeſu eſt illa ſalutaris amoris longitudo, latitudo, profunditas & ſublimitas, quæ omnibus electis æternum ſervandis abunde ſufficiat. 4. Pix illa, quâ juncturæ arcæ intrinſecus & extrinſecus ex præcepto Dei illitæ fuerunt ad omnem aquarum ingreſſum excludendum, Hebraicè dicitur כופר, quæ vox *expiationem* quoque & *redemptionis pretium* notat. Nonne eleganter hoc modo ſignificatum eſt, ſoli nos expiationi & redemptioni Chriſti debere, quod a diluvio Divinæ vindictæ immunes ſimus?

Et Eccleſiam.

XXII. Sed & *Eccleſiam* eadem hæc arca figurabat. 1. Sicut arcâ omnis ſecundi mundi ſpes continebatur; ita etiam Eccleſia complectitur panegyrim illam primogenitorum, qui novi mundi hæredes futuri ſunt. 2. Sicut in arcam cum piis prophanus quoque Chamus intraverat, & cum mundis pecudibus plurimæ immundæ: ita in externam Eccleſiæ communionem multi impuri hypocritæ irrepunt. 3. Sicut arca adverſus omnes procellas ac nimbos, adverſus excelſa ædium, prærupta montium, dura rupium, illæſa manebat & infracta: ita adverſus Eccleſiam ne ipſæ quidem inferorum portæ prævalebunt. 4. Sicut arca nullis velis, nullis remis, nullo gubernaculo, ſolâ numinis providentiâ, etiam dormiente Noacho, tuta in aquis fluctuabat: ita Eccleſia omni humanâ ope deſtituta, dormitantibus ſæpe iis, quorum curæ commiſſa erat, vigili Chriſti oculo gubernatur, tandemque in ſalutis portum feliciter deducitur. 5. Sicut arca, aquis iterum in abyſſos ſuas receptis, ſubſiſtebat in montibus Ararat, ubi Noachus ſicco pede egreſſus Euchariſtica offerebat Deo: ita etiam Eccleſia ſeculi hujus certaminibus defuncta, quieſcet in Zione cœleſti, ubi continuis gratiarum actionibus magni Dei & Soſpitatoris ſui Jeſu laudes decantabit.

DILUVII myſtica ſignificatio.

XXIII. AQUÆ DILUVII iterum reſpectum ſuum habent tam ad *Chriſtum*, quàm ad *Eccleſiam*. 1. Sicut aquæ tam e cœlo procidentes, quàm e fundo erumpentes arcam premebant, eamque undiquaque cingebant: ita Chriſto etiam luctandum fuit cum irâ Patris ſui cœleſtis,

cum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cum effuſis inferorum copiis, & cum malevolorum hominum pertinaci crudelitate. Breviter, *circumdederunt eum dolores mortis, & torrentes Belial perterrefecerunt eum.* *Pſ.* 18: 5. 2. Sicut aquæ illæ premebant quidem arcam, ſed non mergebant; imò, quò profundiores erant, eò illam magis ſublimabant, cœloque propiorem ferebant: ita etiam Chriſtus *morte quidem affectus eſt carne, ſed vivificatus Spiritu.* 1 *Pet.* 3: 18. Et quò aſperiores fuerant illus perpeſſiones, in eò ſuperiorem ſublimitatem extulit ipſum Deus. *Phil.* 2: 9. 3. Sicut aquæ diluvii mundum quidem impiorum perdebant, arcam tamen ſervabant 1 *Pet.* 3: 20. quam in ſublime evectam, ſupra ædium turriumque, quibus allidi potuiſſet, cacumina locabant, disjectis interim omnibus humanæ artis machinis: ita afflictiones a Deo immiſſæ impios quidem conſumunt, & in tartarum præcipitant, piis tamen mundandis, & ad ſalutem præparandis, ne cum mundo pereant, deſtinatæ ſunt 1 *Cor.* 11: 32. 4. Sicut aquæ diluvii peccatores ſubmergendo veteris mundi crimina eluebant, ut Eccleſia ſcandalis illis liberata caſtius ſerviret Deo, (quâ re idem ſignificatur quod aquis baptiſmi, 1 *Pet.* 3: 21.) ita per ſanguinem & Spiritum Chriſti peccata noſtra eluuntur, vetus homo mortificatur, ut novus alacrius ſe impendat Deo.

XXIV. Denique de nihilo non eſt, quod de Columba a Noacho emiſſâ, & cum decerpto olivæ folio veſpertino tempore redeunte, memoratur. Nam 1. Uti Noachus typus erat Chriſti, ita columba illa erat typus Spiritus Sancti, qui ſuper Chriſtum deſcendebat, quum tingeretur aquis Jordanis. 2. Uti columba illa ramum olivæ iis, qui in arcâ erant, afferebat; unde colligi poterat, ſiccatas jam eſſe aquas; ita & Spiritus Sanctus eos, qui in Eccleſiâ ſunt, de pace Dei, cujus Symbolum olivæ ramus eſt, certiores facit. 3. Uti illud olivæ folium *ore* ſuo columba geſtabat, ita Spiritus Sanctus myſticam illam pacem ore prophetarum, Apoſtolorum & Euangeliſtarum annunciat. 4. Uti veſpertino tempore columba ad arcam veniebat; ita ſub mundi veſperam Spiritus Sancti dona abundantiora & locupletiora ſunt. *Et Columbæ*

XXV. Omiſſo nunc Illuſtri Melchizedechi typo, quem accuratè Paulus explicuit, *Heb.* 7. Isaaci Hiſtoriam breviter luſtrabimus: qui Typum Chriſti geſſit. 1. In *perſonâ* ſuâ. 2. In *oblatione*. 3. In *liberatione* & glorioſo eventu. *Isaacus typus Chriſti,*

XXVI. Quoad perſonam. 1. Dictus fuit Iſaac a *ridendo*, quia Filius gaudii & exſultationis parentibus ſuis fuit. *Gen.* 21: 6. Chriſtus autem gaudium totius mundi eſt, eoque nato Angeli paſtoribus lætitiam magnam euangelizabant, quæ univerſo Dei populo futura erat. *Luc.* 2: 10. 2. Iſaac erat *Filius promiſſionis*, miraculosè ex Abrahamo ſene, & Sarâ ſterili atque effœtâ ortus, ſolâ Divini verbi virtute, quâ *vocat ea, quæ non ſunt, tanquam ſint.* *Rom.* 4: 17. Chriſtus non ordine naturæ, nec virtute illius generalis benedictionis, *Creſcite & multiplicamini*, ſed *In perſonâ ſuâ,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

virtute gratioſæ Promiſſionis, ex Matre Virgine, inaudito miraculo, prognatus eſt. 3. Iſaac *Unicus* fuit Abrahami *Gen.* 22: 2. ſcilicet ex legitimâ & liberâ uxore, & in *quo vocandum ipſi eſſet ſemen. Gen.* 21: 12. licet & Iſmaëlem haberet, & deinceps filios gigneret ex Ceturâ. Chriſtus eſt Unigenitus Patris Filius *Joh.* 3: 16. tametſi fratres quoque habeat, ſed longè inferioris ordinis & conditionis. *Rom.* 8: 29. 4. Iſaac caput erat familiæ Abrahami, & ſuo modo, hoc eſt typicè, origo benedictionis. Chriſtus eſt caput Familiæ Dei. Ex eo *tota familia in cœlis & in terrâ denominatur. Eph.* 3: 15. & *in eo benedicimur omni benedictione ſpirituali. Eph.* 1: 3.

In oblatione,

XXVII. In *Oblatione* hæc eſt Analogia. 1. Non poterat Abrahamus Caritatem ſuam erga Deum luculentiori indicio comprobare; quàm filium ſuum, unicum, quem diligebat, Iſaacum, in quo omnes ſibi ſpes repoſitæ erant, offerendo ad mortem. Neque Deus φιλανθρωπίαν ſuam illuſtrius exercere poterat, quàm dilectum & Unigenitum Filium ſuum pro hominibus ad diriſſimos non unius mortis cruciatus dedendo. *Joh.* 3: 16. 2. Eximia erat Iſaaci obedientia, Patri in tam duro negotio ſine murmure morem gerentis. Et quis pro merito deprædicet Chriſti alacritatem, Patri obedientis ad mortem, mortem autem crucis? *Phil.* 2: 8. 3. Iſaacus Domo Paternâ egrediebatur ad eum locum, quem deſtinaverat Deus. Chriſto exeundum fuit Hieroſolymis, ut extra portam pateretur. *Heb.* 13: 11. 4. Iſaac protabat ligna. Chriſtus bajulabat crucem ſuam. 5. Iſaaco ligabantur manus. Chriſto ſimiliter. 6. Iſaacus imponebatur ligno. Chriſtus affigebatur cruci. 7. Iſaaci oblatio fiebat in monte Moriâ, qui vel idem erat, vel certè vicinus Calvariæ, ubi crucifixus eſt Dominus.

In Liberatione.

XXVIII. In liberatione hæc eſt notanda convenientia. 1. Iſaacum jam Patris opinione mortuum, ſimilitudine quâdam ex mortuis Abraham recepit. *Heb.* 11: 19. Chriſtus verè mortuus vitæ reſtitutus eſt. 2. Mortuus fuerar Iſaacus in animo Pratris, ex quo mandatum de ipſo mactando acceperat, ad tertium usque diem, quo manum puero immittere prohibitus eſt. Tertio quoque die Chriſtus reſurrexit. 3. Iſaacus Abrahamo redditus Patri cohabitabat, & innumerabilis ſeminis factus eſt parens. Chriſtus ex mortuis ſuſcitatus in domum Patris ſui intravit, & vidit ſemen. *Jeſ.* 53: 10.

Sed & idem Typus eſt Eccleſiæ.

XXIX. Quando Iſaaco alioquin mactando ſubſtituitur aries, inverſo ſchemate Iſaac *Eccleſiam*, aries Chriſtum ſignificat. 1. Iſaac juſſu Dei ad immolandum adductus eſt: & parum admodum aberat, quin Abrahami cultro mactaretur. Sic adumbrata eſt judicii Divini adverſus peccatum ſeveritas, quâ, niſi interveniſſet Chriſti ſatisfactio, pereundum fuiſſet univerſo generi humano. 2. Aries iſte non ex caulâ Abrahami erat, ſed inſigni Divinæ providentiæ diſpenſatione ex improviſo ad iſtum uſum aderat. Ita Chriſtus etiam ſingulari Dei dono

datus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

datus eſt nobis, qui hoſtiam piamento idoneam in bonis noſtris æternum non inveniſſemus. 3. Aries iſte cornibus in veprium perplexitate detinebatur. Eo notari videntur omnes illæ calamitates, quibus Chriſtus toto vitæ ſuæ tempore implicitus fuit; & quid ni cogitemus de coronâ iſtâ ſpineâ, quæ capiti ejus circumpoſita eſt? 4. Arietem non vidit Abrahamus niſi a Deo vocatus. Chriſtum nemo fide aſpicit niſi virtute vocationis Euangelicæ. 5. Ariete mactato, liber erat Iſaacus. Chriſto pro electis mortuo, illi æternum vivent.

XXX. Sub *Moſaicâ Periodo* illuſtriores Perſonæ non ſunt, quàm ipſe Moses cum fratre Aharone. Moſes autem duplicem χέσιν habuit. 1. Ut מחוקק, *Legiſlator*, cujus erat legem cum ſu s appendicibus rigidè inculcare. 2. Ut interpres & *Doctor promiſſionum* Patribus factarum de Servatore & Salute. Priori reſpectu Chriſto opponitur, & eſt Typus *Legis*. Poſteriori reſpectu *Chriſtum* inſigniter repræſentat. *Moses*

XXXI. Ad priorem χέσιν pertinent ſequentia. 1. Impediti oris illius difficilis loquela *Exod.* 4: 10. ſignificabat Doctrinam Legis homini peccatori inſuavem ac duram eſſe, (ſecus ac Doctrinam gratiæ, quam Chriſtus annunciat, cujus palatum idcirco *mera dulcedo* dicitur *Cant.* 5: 16) neque poſſe hominem pleno ore juſtificare, ſed eò potius facere, *ut omne os obturetur. Rom.* 3: 19. 2. Quod ſacri montis acceſſu ſub pœnâ capitis interdicto, populoque a familiari commercio Dei depulſo, ipſe ſolus numini vicinior eſſet, notabat, legale ſuum miniſterium nequaquam peccatores Deo unire, ſed potius divortium illud teſtari, quod inter Deum & illos eſt. 3. Quum tabulas fœderis ſacro furore actus rumperet, & fœdifragos Iſraëlitas in mutuas cædes animaret, ipſo actu oſtendit, miniſterium ſuum *miniſterium mortis & condemnationis eſſe.* 2 *Cor.* 3: 7. 9. 4 Quod velo faciem obnuberet locuturus cum filiis Iſraël: figurabat, glorioſam gratiæ Doctrinam ceremoniarum ſuarum involucris apud carnalem populum non parum obſcurari, qui toti in velum intenti, ad gloriam, quæ pone erat, non penetrabant. 5 Quod inter tot miracula per ipſum patrata, plurimæ quidem mortes ſint hoſtibus ſuis inflictæ, nullius tamen mortui reſuſcitatio, nonne confirmat id, quod modò diximus, legem eſſe *literam occidentem* 2 *Cor.* 3: 6. oppoſitam *legi Spiritus vitæ, qui eſt in Chriſto Jeſu. Rom* 8: 2. 6. Denique quod ipſe in deſerto mortuus ſit, & populum in promiſſam terram non potuerit introducere, ſed lampada iſtam Jeſu filio Nun tradere coactus fuerit; an non manifeſtè demonſtrat, ex Lege ſalutem non eſſe? quæ a ſolo Jeſu noſtro expectari debet, qui etiam finis Legis eſt a Moſe promulgatæ, & quem longè ſupra Joſuam populo audiendum commendavit. *Et Legem repræſentat*

XXXII Verùm uti eo reſpectu oppoſitus Chriſto fuit Moſes, ita alio reſpectu luculenter eum præfiguravit; tam in *Perſonâ* ſuâ, quàm in *Officiis*. Perſonam quod attinet 1. Tam Moſis, quàm Chriſti nativi- *Et Chriſtum: tam in perſonâ.*

 tas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tas Tyrannicâ infantum ſtrage nobilitata fuit. 2. Uterque mox a nativitate ſævam hoſtium perſecutionem paſſus, non ſine ſingularis De-vinæ Providentiæ miraculo evaſit. 3. Moſes quum aulæ Ægyptiacæ delitiis frui poſſet, renuit filius Regiæ Filiæ vocari, maluitque ignominiæ fratrum ſuorum conſors eſſe. Chriſtus quum rapinam non duceret gerere ſe, ut par eſt Deo, diſſimulatâ Majeſtate, ut ſuos honore opibusque augeret, vilitatem ac pauperiem elegit. 4. Moſes parem ſibi manſuetudine ex hominibus habebat neminem, *Num.* 12:3. Chriſtus conſummatiſſimæ manſuetudinis exemplar ſuis reliquit. *Mat* 11:29. 5. Moſes a Dei commercio in ſacro monte veniens Divinâ quâdam faciei ſuæ radiatione intuentium oculos perſtringebat. Chriſtus eſt effulgentia gloriæ Patris. *Heb.* 1:9. *& ſpectavimus gloriam ejus, gloriam ut unigeniti a Patre. Joh.* 1:14. Et quum transformaretur coram diſcipulis ſuis, *fulſit facies ejus ut ſol. Mat.* 17:2.

Quàm in Officiis. XXXIII. *Officium* triplex Moſi obtigit. 1. *Liberatoris.* 2. *Mediatoris.* 3. *Prophetæ.* In ſingulis typum Meſſiæ geſſit. *Liberator*, λυτρώτης, dicitur *Act.* 7:35. *Quà Liberator:* Liberavit enim Dei virtute populum ex ſervitute Ægyptiacâ, perimendo primogenitos Ægyptiorum, ſervando Iſraëlitas ſanguine agni Paſchalis, ditando eos ſpoliis hoſtium, & denique ſubmergendo Pharaonem cum omnibus copiis ſuis. Ita etiam Chriſtus redemit electos a Tyrannide Diaboli, ſubvertit omnem poteſtatem, quæ ſe libertati fratrum ſuorum opponit, talem expoſcens vindictam, quæ diſertam culpæ exprobrationem in ſe contineat: ſuo ipſius ſanguine corda electorum aſpergit, & ab exterminatore Angelo vindicat: gloriam atque honorem gentium in eccleſiam infert *Ap.* 21:26. expoliata imperia ac poteſtates traducit palam, & de iis triumphat. *Col* 2:15.

Quà Mediator: XXXIV. *Mediatorem* ipſe ſe fuiſſe teſtatur. *Deut.* 5:11. *Ego ſtabam inter Jehovam & vos tempore illo.* Et duplici quidem reſpectu Mediatorem ſe geſſit. 1. Dum internuncius erat fœderis, Dei juſſa ac promiſſa proponens populo, & populi verba referens ad Deum. *Exod.* 19:7.8. & ſolenni ritu utriusque partis nomine fœdus ſanciens. *Exod.* 24:8. 2. Dum pro populo apud Deum intercedit, petens, ut, ſi aliter ſibi ſatisfieri Divina juſtitia non patiatur, ipſe potius deleatur e libro Dei & populus ſalvus maneat. *Exod.* 32:32. Nihil horum eſt, in quo Chriſtum non repræſentet, qui longè excellentiori modo Mediator Dei & hominum eſt. Non ſolùm Angelus Fœderis, & nuncius æterni Teſtamenti; ſed & fidejuſſor ac Sponſor melioris fœderis, quàm illud Moſaicum erat. *Heb.* 7:22. qui non modò Dei nomine ſpoſpondit hominibus ſalutem cum omnibus eò pertinentibus; ſed & noſtro nomine ſpoſpondit Deo, ſe debita noſtra ad ultimum usque quadrantem morte ſuâ expuncturum, & a Deo ad id officii admiſſus, morte & interceſſione ſuâ duraturæ pacis Conciliator extitit.

Quà Propheta.

XXXV. Denique uti Moſes maximus populi Dei *Propheta* fuit, cui parem nulla ſecula tulerunt, *Deut.* 34: 10. ita Chriſtus in eo quoque Moſi ſimilis *Deut.* 18: 28. imò Moſe tantò major, quantò Filius major eſt ſervo, & is, *qui domum ædificavit, domo a ſe ſtructâ Heb.* 3: 3. 5. 6. Specialius. 1. Quum cæteris Prophetis notum ſe faceret Deus *per viſionem vel per inſomnium.* Moſen *in os alloquebatur*, adeo ut *ſpeciem ſimilitudinemque ſui intuendam ei* exhiberet *Num.* 12: 6. 7. 8. Quis autem clarius unquam Deum aſpexit, quàm unigenitus Filius ejus, qui in ſinu Patris eſt, ideoque ſolus Patrem nobis ἐξηγήσασθαι idoneus. *Joh.* 1: 18. 2. Nemo Prophetarum tot miraculis prodigiiſque clarus fuit atque Moſes. Chriſtus ſuis miraculis in ſtuporem quoſvis dedit, & vel invitis pectoribus hanc vocem extorſit, nihil iis ſimile ac ſecundum viſum unquam eſſe in Iſraële. *Mat.* 9: 33. 3. Moſes externam cultus πολιτείαν plurimum immutavit, multiſque acceſſionibus ex mandato Dei auxit. Chriſtus iterum, ejusdem Dei voluntate, antiquatis prioribus, novam Eccleſiæ faciem exhibuit; & ea verba locutus eſt, quæ Deus ſibi dicenda ultimis temporibus reſervaverat. 4. Moſes *fidelis fuit in totâ domo Dei*, εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων, *in teſtimonium eorum, quæ poſtea dicenda erant. Heb.* 3: 5. ea omnia breviter & ænigmaticè proponens, quæ ſingulis temporum periodis in univerſâ domo Dei dicenda & docendo erant. Chriſtus autem cum ſuis Apoſtolis ea dixit, quibus ut olim dicendis teſtimonium Moſes præbuit *Joh.* 5: 46. *Act.* 26: 22.

AARON quomodo Chriſtum præfiguraverit.

XXXVI. Moſi Aaronem jungamus: cujus tamen typicam rationem explicare hic non poterimus, quin nonnulla ex legalibus typis intermiſceantur. 1. Is, frater Moſis primogenitus, mandato Dei ſanctificatus eſt, ut ſummus populi ſacerdos eſſet, in iis, quæ apud Deum peragenda ſunt. *Exod.* 28: 1. 29: 1. *Heb.* 5: 1. Ita & Chriſtus primogenitus inter multos Fratres, & unigenitus Filius Dei, *Pontifex profeſſionis noſtræ eſt*, *Heb.* 3: 1. *qui non ipſe ſibi hunc honorem tribuit, ſed is, qui dixit ei, Filius meus es, ego hodie genui te. Heb.* 5. 5. 2. Aaron muneri inaugurandus ungebatur oleo fragrantiſſimo, & ſolis ſacratiſſimis ſacris deſtinato. *Exod.* 29: 7. & 30: 31. 32. quod tam copioſè effundebatur in ejus caput, ut proflueret in barbam & oram veſtimentorum. *Pſ.* 133: 2. Chriſtum *Deus unxit Spiritu Sancto & potentiâ*, *Act.* 10: 38. οὐκ ἐκ μέτρου. *Joh.* 3: 34. illiusque dona ad omnes electos ſuos ubertim deſcendunt, 1 *Joh.* 2: 20. Unde *nomen ejus eſt velut unguentum diffuſum*, *Cant.* 1: 2. ſed electis ſolis, profanus enim *mundus hunc Spiritum non accipit. Joh* 14: 17.

Sacræ veſtes.

XXXVII. 3. Sacris etiam veſtibus Aaron induebatur. A. In capite habebat *Cidarim*, ſive *Tiaram* ex byſſo candidiſſimâ, cui cum vittâ hyacintinâ appoſita erat bractea aurea, in quâ cœlata erat, Sanctitas Jehovæ. *Exod.* 28: 36. 39. Quo puriſſima Chriſti Sanctitas, tam Divinæ, quàm humanæ naturæ ſignificata fuit. *Heb.* 7: 26. Item-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

que, Chriſtum eum eſſe, qui *portat iniquitatem rerum ſacrarum*, ℣. 38. id
eſt, expiat peccata, quibus ſanctiſſimæ cæteroquin actiones noſtræ in-
quinatæ ſunt. B. Indutus quoque erat *pallio Hyacintino*, in cujus fim-
briis erant malogranata, & tintinnabula aurea inter illa circumquaque.
Exod. 38:31.33. Notabat illud *pallium juſtitiæ*, quo indutus eſt, & ſuos
induit Chriſtus, *Jeſ.* 61:10. & gratiſſimum ſonum Euangelii, ab ipſo
prædicandi, quaquaverſum ſe moveret, unà cum ſuaviſſimis & odoratiſſi-
mis fructibus illius. C. Habebat etiam *Ephod*, ſive amiculum operis ar-
tificioſiſſimi, in cujus humeralibus juncti erant duo lapides Sardonyches,
inſculpti nomina Filiorum Iſraël. *Exod.* 28:6.9. Quo ſignificabatur,
caros admodum Pontifici noſtro Chriſto electos ſuos fore, quos hnme-
ris quaſi ſuis portaturus erat in cœleſte ſacrarium. *Jeſ.* 40:11. & quidem
portaturus cum curâ, uti lapidem pretioſum, סגלה, peculium, &
hæreditatem ſuam. D. Accedebat ſacrum *poctorale judicii*, inſertos ha-
bens duodecim lapides pretioſos, quorum ſingulis ſingula nomina filio-
rum Iſraël iterum inſculpta erant. *Exod.* 28:15.17. qui aliàs *Urim* &
Tummim dici videntur. *Lev.* 8:8. id notabat, Chriſtum eum eſſe
אשר לו המשפט, *cujus eſt judicium*, *Ezech.* 21:27. cui *Pater auctorita-
tem dedit judicium exercendi Joh.* 5:27. apud quem lux pleniſſimæ ſapien-
tiæ, & perfectiones conſummatiſſimæ Sanctitatis ſunt, quique electos
ſuos in corde gerit, eoſque nominatim interceſſione ſuâ apud Patrem re-
præſentat. Neque ſine ratione a Viris Doctis obſervarum eſt, quod,
quando ſub novo teſtamento itidem duodecim pretioſi lapides memo-
rantur, is, qui poſtremo loco in veteri ponitur, *Jaſpis*, primo locatur
in Novo. *Ap.* 21:19. quaſi utriuſque Teſtamenti vinculum, docens,
utrumque eòdem collimare: ad Chriſtum ſcilicet, cujus alma & nun-
quam deficiens gratia per virorem jaſpidis eleganter adumbrata fuit. E.
Denique, ut alia prætermittam, fluxum cæteroquin Aaronis amiculum
adſtrictum erat cingulo, facto ex auro hyacinthino &c. & xylino inter-
nexo, opere artificioſiſſimo. ℣. 8 Quod notabat alacritatem & prom-
titudinem Jeſu in capeſſendo munere, ſed promtitudinem conſideratiſſi-
mâ prudentiâ comitatam.

Virga frondens. XXXVIII. 4. Aaronici Sacerdotii Auctoritas confirmata fuit mi-
raculoſis gemmis, floribus, fructibus, virgæ, quæ ex amygdalo ſucci-
ſa, e cæteris virgis ſola repente frondüerat. *Num.* 17. Significat ea vir-
ga Chriſtum, qui non modò *e trunco ſucciſo Iſai ortus* eſt *Jeſ.* 11:1. ſed &
ſucciſus e terrâ viventium Jeſ. 53:8. & tamen a morte mox refronduit, &
factus eſt arbor vitæ, ſimul gemmas, flores, fructus habens, ſingulis
quippe menſibus novos fructus proferens *Ap.* 22:2. Notatur item
perpetuus vigor, viror, & efficacia Sacerdotii Chriſti, qui Sacerdos eſt
ex vi indiſſolubilis vitæ. Heb. 7:16.

Sacrificia, XXXIX. 5. Aaron ſacrificiis ſecundum legem inſtitutis peccata
populi

populi expiabat, intercedebat etiam precibus ſuis pro populo *Num.* 16: 45. præcipuè feſto propitiationis die, quando cum ſanguine mactatæ hoſtiæ intrabat in ſanctum ſanctorum. Ita quoque Chriſtus *per Spiritum æternum ſe ipſum inculpatum Deo obtulit, ingreſſus que eſt non in manufactum ſacrarium, quod ſit exemplar vero ſacrario reſpondent, ſed id ipſum cœlum, ut compareat apud faciem Dei pro nobis: idque non cum ſanguine alieno, ſed ſuo proprio, æternam redemptionem nactus. Heb.* 9: 14 24. 25. *& interceſſio Aaronis.*

XL. *Typorum Hiſtoricorum* hæc e multis exempla ſint: quibus par LEGALIUM TYPORUM, itidem e plurimis, ſubnectemus. Et priori quidem loco myſterium ARCÆ FOEDERIS expendamus, quæ Ceremoniarum omnium quaſi centrum ac compendium eſt. *ARCA FOEDERIS.* Arcæ hujus ſtructura deſcribitur *Exod.* 25: 10. Materia ejus erat ex ligno *Sittim*, id eſt, ut plerique exiſtimant, cedrorum præſtantiſſimarum. Lignum iſtud, in arcæ formam ad aptatum, extrinſecus & intrinſecus puriſſimo auro obductum erat. Cincta erat arca limbo anreo. Impagibus inditi erant quatuor annulli aurei. Iis inſerebantur duo vectes, e ligno quidem cedrina facti, ſed obducti auro, ut iis quaquaverſum arca ferretut. Ei nunquam annulis eximendi erant, etiam arcâ quieſcente. In arcâ collocatæ erant tabulæ teſtimonii. Sed & operculum propitiatorium ex puro auro ſuperimpoſitum erat arcæ. Et duo Cherubini anrei continente opere, ex ipſo operculo facti, obtegebant illud alis ſuis, ita faciebus ſibimet invicem obverſis, ut ſimul proni ſpectarent propitiatorium. De formâ horum Cherubinorum magna lis inter Scriptores eſt. Non malè *Joſephus* eos definit, *Antiq. Lib.* 3. *Cap.* 6. ζῶα πέτεινα, μορφὴ ὐδενὶ τῶν ὑπ' ἀνθρώπων ἑωραμένων παραπλήσια, *animantia volucria, nulli eorum, quæ ab hominibus viſa ſunt, ſimilia.* Ad bovis formam proximè eos acceſſiſſe, colligitur ex *Ezech.* 1: 10. collato cum 10: 14. Nam in poſteriore loco פני כרוב *facies Cherubini* vocantur, quæ in priore פני שור *facies bovis.* Accedit, quod כרב, unde Cherubinorum nomen deducitur, Chaldæis, Syris & Arabibus *arare* ſignificet, cui rei boves olim plurimum adhibiti ſunt. In operculo propitiatorio, in medio duorum Cherubinorum, erat Thronus Divinæ Majeſtatis, unde oracula conſulentibus dabat. Locus arcæ ordinarius erat intra velum, in Sancto Sanctorum. *Exod.* 26: 33. ita tamen, ut conſpicerentur ſummitates vectium e ſancto, verſus partem anteriorem adyti. 1 *Reg.* 8: 8. Stante tabernaculo arca inde eximebatur, quando proficiſcendum Iſraëlitis erat, ut exploraret ipſis locum quietis. *Num.* 10: 33. & ipſis ceu Divinæ præſentiæ Symbolum, ſolatio, hoſtibus terrori eſſet. ℣ſ. 31 Poſtquam autem in templum introducta fuit, non niſi vaſtato templo inde exemta eſt. *Pſ.* 132: 13, 14 3 *Chr.* 5: 9. Nunc δήλωσιν videamus.

XLI. Arca hæc Chriſtum præcipuè ſignificabat. 1. *Materia* illius, partim lignea, partim aurea, utramque naturam Chriſti figurabat; lignum notabat humanitatem ejus: juxta quam eſt fructus terræ. *Jeſ.* 4: 2. *Typus Chriſti.*

ſed

ſed tamen ἄσηπτος, ab omni putrefactione immunis, etiam quum mortuus & ſepulcro conditus eſſet *Pſ.* 16:10. quemadmodum *Cedris æternitatem* adſcribit Plinius. *Lib.* 13. *Cap.* 5. Aurum Divinitatis Symbolum erat: reſpectu ſoliditatis, puritatis, fulgoris & τιμῆς, denotans æternitatem, Sanctitatem ac gloriam Chriſti; ſimulque docens, quo loco nobis eſſe debeat; eo nimirum, ut, *omnia præ illo damnum & ſtercora eſſe, reputemus. Phil.* 3:8. Quod autem aurum ſolum videretur, lignum intrinſecus & extrinſecus auro obductum non videretur; nonne ſignificabat, Chriſtum eo tempore nondum conſpicuum factum eſſe in carne, ſed ἐπιφάνειαν ejus pretioſiſſimis Dei promiſſis hactenus involutam feliciori ſeculo reſervari? 2. *Forma* arcæ, per quam ingenti theſauro cuſtodiendo idonea erat, notabat, Chriſtum illum eſſe, in *quo omnes theſauri ſapientiæ* & *ſcientiæ* & omnigenæ felicitatis *reconditi ſunt*: *ex cujus abundantiâ gratiam pro gratiâ ſumere* electis liceat. 3. *Limbus aureus* arcam cingens, typus coronæ & regni Chriſti eſſe videtur. 4. *Tabulæ* fœderis arcæ impoſitæ ſignificabant Chriſtum Dei legem in medio viſcerum ſuorum habiturum, & omne ejus δικαίωμα pro electis impleturum eſſe.

Operculum propitiatorium. XLII. 5. Sed imprimis OPERCULUM PROPITIATORIUM Chriſtum deſignabat, in quantum reatum peccatorum noſtrorum aufert. Nam *Deus in Chriſto mundum reconciliat ſibi.* 2 *Cor.* 5:19. Olim quidem propitiatorium illud, in intimo tabernaculi vel templi adyto ponè velum locatum, ſecretum ab omnium oculis erat, quia expiatio nondum erat facta: nunc autem Deus προέθετο, coram omnium fidelium oculis *expoſuit*, & palam videndum exhibuit Chriſtum ut ἱλαστήριον in ſanguine ſuo. *Rom.* 3.25. Quod propitiatorium ex mero auro erat, ſed arcæ ligneæ impoſitum: docet, quidnam illud ſit, quod obedientiæ & paſſionibus Chriſti hominis pretium & valorem addiderit, videlicet infinita Deitatis ſuæ dignitas. Propitiatorio tectæ erant legis tabulæ: quas ubi remoto vel tantillum operculo intuebantur Betſemitæ, horrendæ ſibi ſtragis auctores erant. 1 *Sam.* 6:19. Chriſti propitiatione omnes noſtræ ἀνομίαι teguntur *Pſ.* 32:1. & ſi citra illam legem intueri ſuſtineamus, nil in eâ niſi æternæ condemnationis ſententiam inveniemus. In propitiatorio Majeſtatis ſuæ præſentiam oſtendebat Deus, & inde gratioſa populo reſponſa dabat. In Chriſto thronus gratiæ erectus eſt, ad quem cuivis fideli μετὰ παῤῥησίας fas eſt accedere, certo, nihil ſe ſecundum voluntatem Dei orantem fruſtra oraturum, ſed reperturum ibi εὔκαιρον βοήθειαν. *Heb.* 4:16. Habitabat ſibi Deus *in nube. Lev.* 16:2. in cujus caligine Divini ſplendoris radii intermicabant: quam inhabitationem famoſo vocabulo שכינה Hebræorum Doctores expreſſerunt: quid illud ſignificat, niſi plenitudinem Deitatis in Chriſto homine corporaliter habitaturam? *Col.* 2:9. *Sermo caro factus eſt*, καὶ ἐσκήνωσεν (nota alluſionem elegantem ad vocem Hebræam) ἐν ἡμῖν. *Joh.* 1:14.

XLIII. 6. CHE-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XLIII. 6. CHERUBINI in propitiatorio ſanctos Angelos notabant, qui deſcenderunt in Chriſtum ipſi inſervituri, dum in terrâ erat. *Joh.* 1:52. Et quorum myriadibus nunc cinctus eſt, dum ſedet in Throno gloriæ. *Dan.* 7:10. *Jeſ.* 6:2. *Pſ.* 68:18. Erant illi continente opere ex propitiatorio facti, quia Chriſtus propitiatione ſuâ electos ex hominibus in unam cum Angelis cœleſtem Rempublicam facit coaleſcere. *Acceſſimus* enim, ejus beneficio, *ad Hieruſalem cœleſtem & myriadas Angelorum. Heb.* 12:22. Pronis faciebus Cherubini arcam intuebantur, deſiderantes in myſteria redemptionis noſtræ παρακύψαι. 1 *Pet.* 1:12. Bini erant numero, facie ſibi invicem obverſâ, ita tamen, ut ſinguli quoque arcam adſpectarent. Iſtâ ſuâ conſtitutione officium Fidelium tam Veteris, quàm Novi Teſtamenti adumbrantes, qui fidei ἰσοτίμȣ & caritatis mutuæ oculis ſe invicem quidem, ſed junctim Chriſtum adſpiciunt. Sæpe enim Angeli nobis in exemplum proponuntur. *Cherubini Angelorum: Emblema*

XLIV. Non ſuſtineo cum quibuſdam dicere, Cherubinos directè emblema eſſe fidelium. Certum enim eſt, iis in Scripturâ Angelos notari. Cherubinis Deus cuſtodiam Paradiſi commiſit. *Gen.* 3:24. Inſidens Cherubinis volat. *Pſ.* 18:11. Fideles autem Cherubinos dici, nullo Scripturæ teſtimonio evictum vidi. Unicum, quod aliquâ ſpecie adducitur, eſt ex *Ap.* 5:8, 9, 10. ubi exiſtimant, quatuor animalibus, quæ ſunt Cherubini, unà cum viginti quatuor ſenioribus idem Canticum adſcribi, quo ſe ex omni tribu Deo redemtos eſſe ſanguine agni prædicant. Quod non de Angelis, ſed fidelibus verum eſt. Sed reſpondeo. 1. Si per quatuor animalia fideles hic intelligantur, velim mihi explicari, ob quam rationem quatuor animalia viginti quatuor ſenioribus, qui Univerſalis Eccleſiæ Patriarchæ & Anteceſſores ſunt, paſſim præponantur, imò eorum duces & anteceſſores in Sacris Canticis ſint: uti videre eſt *Ap.* 4:9, 10. Quum omnis ratio jubeat, Eccleſiæ Univerſalis Patriarchas promiſcuo cætui præponi, & in Divinis laudibus præire. Item, quomodo Eccleſia fidelium Johannem ad viſionem & cognitionem rerum futurarum introduxerit, quæ nihil utique de iis niſi per Johannem ſcivit: quod tamen, animalia illa feciſſe, narrantur. *Ap.* 6:1.3.5 7. Certè id officii non homines, ſed Angeli Prophetis præſtare ſolent. 2. Prior pars commatis 8. *Quatuor animalia & viginti quatuor Seniores procideruut coram agno,* de utriſque junctis dicitur. Sed quæ ſequuntur, *habentes quisque citharas,* &c. ℣ſ. 9. *Et canunt canticum novum &c.* non eſt neceſſe, ut de aliis, quàm de viginti quatuor Senioribus intelligamus. Non dicam nunc cum Viro eruditiſſimo, evinci id ex conſtructione Græcâ, quia, quum ἔχοντες ἕκαστος maſculini generis ſit, referri id non poſſit ad ζῶα, quod neutrius generis eſt: ſcio enim, id invalidum eſſe. Sed inductione locorum planè ſimilium expoſitionem hanc firmatum ibo. *Neh.* 12:1, 2. dicitur, *inventum eſt ſcriptum, ut non veniat Hammonita* *Non hominum.*

aut Moabita in congregationem Dei, propterea quod non occurrerant Iſraëlitis pane & aquâ, ſed conduxerant contra eos Bileamum &c. Prius illud, quod non occurrerint Iſraëli, tam Moabitis, quàm Hammonitis commune eſt; ſed poſterius, de conductione Bileami, ſolis Moabitis competit, ut patet ex *Num.* 22: 3--. Similiter *Jer.* 21: 7. *Tradam Zedekiam Regem Judæ, ſervosque ejus, & populum ipſum &c. in manum Nebucadnetzaris Regis Babyloniæ &c. qui percutiet eos acie gladii.* Quod initio dicitur, de traditione Zedekiæ & ſervorum ejus & populi in manum Nebucadnetzaris, verum eſt de omnibus: ſed quod deinceps additur, qui percutiet eos acie gladii, de ſervis & populo Zedekiæ intelligendum eſt, non de ipſo, quippe qui ſiccâ & ſuâ morte perijt. *Jer.* 52: 11. Ita etiam hic tam de animalibus, quàm de Senioribus verum eſt, quod proſtraverint ſe coram Chriſto, quem tam Angeli, quàm homines venerantur. Sed citharæ, & phialæ ſuffituum, & Canticum ſunt ſeniorum, non animalium. Saltem id ex hoc loco demonſtrari non poteſt. Verùm ad Arcam redeamus.

Vectes arcæ

XLV. VECTES quatuor annulis aureis inſerti ad portandam arcam, ſignificabant, Chriſtum præconio Euangelii cum omni ſuâ gratiâ & gloriâ portatum quaſi iri ad quatuor mundi plagas. Fidis Euangelii Præconibus χριστοφόρων nomen competit. Vectes iſti annulis nunquam eximendi erant: etiam quum arca ſuo loco repoſita quieſceret. Vox Euangelii nunquam planè conticuit: & nulla in terris regio eſt, quæ ſecura eſſe poteſt, non fore, ut Chriſtus cum Euangelio ſuo inde diſcedat. Quies arcæ erat in Sancto Sanctorum intra velum. Quies Chriſti eſt in Sanctuario ἀχειροποιήτῳ *Heb.* 9: 24. poſtquam ingreſſus eſt in ea, quæ ſunt intra velum. *Heb.* 6: 19. 20. Quod autem ſummitates vectium in ſancto conſpicerentur, notabat, Chriſtum quidem oculis corporis noſtri ſubductum in cœlo eſſe, oculis tamen fidei ſe ipſum revelare manifeſtatione multifariæ ſuæ gratiæ. Quod, tabernaculo ſtante, arca nunc huc nunc illuc ferebatur, templo autem, niſi cum illius deſtructione, exemta non fuit: nonne ſignificare potuit fidelibus, fore quidem aliquando, ut Chriſtus ex adyto Divinorum decretorum & promiſſionum atque ipſo adeo cœlo prodeat, & Iſraëlitidem permeans nunc hic nunc illic conſpiciatur; at, poſtquam iterum cœlo receptus fuerit, inibi maneat ad illud uſque tempus, *quo cœli ipſi cum ſtridore præteribunt, & elementa æſtuantia ſolventur.* 2 *Pet.* 3: 10. *Oportet enim, ut cœli ipſum capiant, usque ad tempora reſtitutionis omnium.* *Act.* 3: 21.

In templo ſecundo cur non fuerit arca?

XLVI. Non ſine Divinæ ſapientiæ manifeſtatione factum eſt, ut arca aliquando non fuerit in domo Dei, ſcilicet ſub templo ſecundo: quemadmodum Jeremias quoque prædixit, fore, ut *non dicant amplius arca fœderis Jehovæ, neque veniat in animum.* *Jer.* 3: 11. ut eâ ipſâ re monerentur, aliam expectandam eſſe Dei inhabitationem, & quidem longè nobiliorem, aliud hilaſterium, longè præſtantius, cui prius illud loco cedere

juſſum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

juſſum eſt, ut umbra corpori. Interim myſterio non caret, quod Johannes iterum viderit *templum Dei in cœlo apertum*, & quod *arca fœderis ipſius viſa ſit in templo ejus Ap.* 11: 19. idque eo tempore, quo regna mundi Domini noſtri & Chriſti ejus facta ſunt. ℣ſ. 15. Johannes hæc *in cœlo* vidit, quia cœlum locus erat, ubi hæ viſiones ipſi obtingebant. *Cap.* 4: 1. Non quod ea, quæ videbat, in cœlo omnia acciderent. Non enim certè prælium illud, quod deſcribit *Cap.* 12: 7. 8. in cœlo factum eſt, ſed in Eccleſiâ. Quid autem nunc vidit? *Templum apertum.* Significat id, niſi fallor, liberum, non impeditum, omnibus patentem, introitum in Eccleſiam Chriſti. In quam nationes mundi, ſive, ut Paulus loquitur *Rom.* 11: 25. *plenitudo gentium introiverat*: & cujus valvæ Judæis, quibus diu clauſæ fuerant, nunc apertæ ſtabant. In iſto templo videt iterum *arcam*, quæ Symbolum erat fœderis olim cum Judæis initi: quo notatur nova Chriſti in natione Judaicâ inhabitatio, non per externum Symbolum, ſed per internam & ſpiritualem gratiam: quâ, quum gaviſuri ſunt faciles, & læti corporali Symbolo, carebunt. Vide ſodes, quæ *Jonas Le Buij*, quem *Bochartus Hierozoici Lib.* 3. *Cap.* 6. *Virum eximium & harum rerum callentiſſimum* vocat, in hunc locum commentatus eſt. *Quam tamen Johannes iterum in cœlo vidit.*

XLVII. Circa arcam repoſita erat Urna Mannæ *Exod.* 16: 34. & Virga Aaronis, quæ fronduerat, *Num.* 17: 35. Ut indicaretur dulcedo incredibilis & permanens paſtûs illius Spiritualis, quem ſuis largitur Chriſtus, quemque ipſe tot nominibus manna, quod per Moſen datum eſt, præponit. *Joh.* 6: 48. &c. & qui, apertâ ad hujus Urnæ contentum alluſione, manna abſconditum dicitur. *Ap.* 2: 17. Simulque perpetuus viror, æternuſque vigor Sacerdotii Chriſti, cujus virtute e noſtris quoque nodis flos germinet, & viles virgulæ balſama ſudent. Hæc de Arcâ fœderis ſufficiant. *Urna Mannæ.*

XLVIII. In exemplum alterius typi legalis ea conſideremus, quæ feſto Expiationis Die Pontifici Maximo peragenda erant, quorum Ceremoniæ deſcribuntur *Lev.* 16. Poſtquam Aaron juvenco ſubrumo expiationem pro ſe & familiâ ſuâ facere juſſus erat, jubetur a cœtu filiorum Iſraëlis accipere duos hircos e capris pro peccato, & arietem unum in holocauſtum. ℣ſ. 5. Deo illi hirci ſiſtendi erant coram Jehovâ ad portam tentorii conventus. ℣ſ. 7. Super utroque jacienda erat ſors, ſors una Jehovæ, altera Azazeli. ℣ſ. 8. Qui Jehovæ ceſſerat, jugulari debebat pro peccatis populi, & ſanguis illius inferri intra velum, quo ſanguine adſpergendum erat operculum propitiatorium, & ea, quæ ante illud operculum erant. Sic expiatio facienda erat pro loco ſancto & pro tentorio conventus ab immunditiis filiorum Iſraëlis. ℣ſ. 15. 16. Præterea quoque Aaroni cum thuribulo prunis ardentibus ex altari deſumtis pleno intra velum ingrediendum erat, ut ſuffitum ibi faceret, & nubes ſuffitus operculum tegeret. ℣ſ. 12. 13. Deinceps admovendus erat hircus ille vivus, qui per ſortem ceſſerat Azazeli: *Ceremoniæ Die propitiationis obſervandæ.*

 cujus

cujus capite Aaron ambabus manibus nixus confitebatur ſuper illum omnes iniquitates filiorum Iſraëlis: quæ ita ipſius capiti imponebantur: atque hoc modo hircus ille ביד איש עתי, *per manum viri opportuni*, dimittebatur in deſertum, portans ſuper ſe iniquitates filiorum Iſraëlis אל ארץ גזרה *in regionem inhabitabilem.* ỹſ. 21: 22. Juvencus autem ille, quem pro ſe Aaron obtulerat, & hircus, quem obtulerat pro populo, efferendi erant extra caſtra, ut ibi pelles & caro & fimus eorum comburerentur ỹſ. 27. Antequam inquiramus in myſterium, expediendæ primum difficultates nonnullæ ſunt.

Azazel juxta quosdam hirci nomen eſt.

XLIX. Et *primò* quidem obſcurum ſatis eſt, quid intelligatur per עזאזל, AZAZEL. Quatuor eruditorum ſuper iſto vocabulo ſententias reperi. *Prima* eſt, per Azazelem ipſum illum hircum intelligi, qui in deſertum emittebatur. Idque ex vocis etymo arceſſi poſſe autumant, quam compoſitam eſſe dicunt ex עז *Caper*, & אזל *abiit*. Et ex illorum mente verba Moſis ita interpretanda ſunt. Sors una Jehovæ, id eſt, in hircum Jehovæ mactandum. Sors altera in Azazelem, id eſt, in hircum in deſertum abiturum. Verùm licet Hebræa vox Caprum vel Capram abeuntem ſignificet, non tamen concludi inde poteſt, eo nomine ipſum hircum denotatum fuiſſe: quum fieri poſſit, ut occaſione abeuntis hirci locus, ad quem deducebatur, ita vocatus fuerit: quod *Kimchi in radicibus* contendit. *Locus ille ita vocabatur*, inquit, לפי שהעזתיה הולך לשם, *quia caper eò ibat.* Et quod palmarium eſt, explicatio illa de ſortibus admodum eſt implicata: quum verba Moſis clara ſint, ſortes jactas eſſe ſuper hircis, uter ceſſurus eſſet Jehovæ, uter Azazeli. Neque videtur hircorum unus Azazel poſſe dici, niſi ſupponatur, hircorum alterum dictum fuiſſe Jehova; quod alienum eſt.

Juxta nonnullos aſperum montem in deſerto notat.

L. *Secundæ* ſententiæ Auctores volunt, Azazelem fuiſſe aſperum & præruptum in deſerto montem. Ita *Jonathan*, *Saadias Gaon*, *Jarchius*, *Kimchius*, & Hebræorum plerique. Sed bene ab aliis obſervatum eſt. 1. Quod nuſquam Moſes dicat, *mons Azazel*, uti dicit, *montes Ararat*, *mons Abarim*, *mons Ebal*, *mons Gerizim*, &c. 2. Quod non videatur veriſimile, neminem eſſe, qui in regione toties peragratâ, & tam accuratè deſcriptâ, meminerit montis Azazel, & ſitum illius indicet. Nam quod anonymus aliquis apud *Abenezram* monet, eſſe montem Sinai, id perſuaderi non poterit iis, qui norunt, quàm vaſtæ ſint interjectæ ſolitudines inter Hieroſolymam & Sinai, quum tamen quotannis hircus ab urbe ad Azazelem deduceretur.

Juxta alios, Diabolum.

LI. *Tertia* ſententia eorum eſt, qui pugnant, *Azazelem* eſſe *Diabolum*; voluntque, hircorum alterum Diabolo ceſſiſſe, non quaſi Diabolo offerretur (erat enim Deo ſacer, & ad tentorium coram facie ejus adductus) ſed quod volente Deo exponeretur vexandus Diabolo. Hujus ſententiæ hæc ſunt firmamenta. 1. Recepta Hebræorum opinio eſt, *Azazelem* dæmonis nomen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

nomen eſſe, ſicut & *Sammael*, *Azael*, *Machazeel.* Similiter Poëta Chriſtianus in Marcum Valentini diſcipulum, qui præſtigiis ſuis ſpectatoribus illudere credebatur, ita cecinit.

> Α᾽ σοι χορηγεῖ σὸς πατὴρ Σατὰν ἀεὶ,
> Δι᾽ ἀγγελικῆς δυνάμεως Α᾽ζαζὴλ ποιεῖν.
>
> *Hæc tu ille* Satanæ *fretus auxilio Patris*
> Azazelique *mira deſignas ope.*

Verſus illos citat *Epiphanius Hæreſi* 34. 2. Suffragatur Etymologia: Nam עזאזל eſt עז אשר אזלה *capra, quæ ivit*; id eſt, creatura, quæ principium ſuum non tenuit & a Deo deſcivit. Alibi in Scripturâ dæmones שעירים *Hirci* vocantur: *ut Levit.* 17: 7. 2 *Chr.* 11: 15. Rationem reddit *Kimchius* in Lexico. *Hirci*, inquit, *appellantur, quia in formâ hircorum apparent credentibus ſibi.* Non abſimilia habet *Maimonis* filius in *More Nebochim Lib.* 3. *Cap.* 46. Refer huc veterum Theologiam, de Pane, Fauno, Satyris, qui & ipſi hirci dicti ſunt. Si ergo alibi dæmones citra controverſiam vocati ſunt hirci, quid ni & hic in emblemate per *Azazel*, id eſt, *Capram, quæ abiit*, Diabolus notaretur? ſive, ut Nachmanides loquitur שרהמושל במקומות החרבן, *Princeps, qui dominatur in locis deſertis*?

LII. *Quarta* ſententia *Bocharti* eſt; qui, licet nihil certi ſe habere fateatur, conjecturam tamen ſuam affert. Ea ſic habet. Arabicum verbum *Azala removere* & *ſeparare* ſignificat. Quod multorum exemplorum inductione probat. Inde putat derivatum *Azazel*, quod χωρισμὸς vel ἀναχωρήσεις *ſeparationes* & *ſeceſſus* notaret. Hircus ergo, cuis ſors eſt Leazazel, πρὸς ἀναχωρήσεις, is eſſet, qui ſorte deſtinatus erat ad ſeceſſus, ut in locum deſerti ſeparatum deduceretur, qui ℣ſ. 27. ארץ גזרה *Terra exciſa* vel *divulſa* dicitur. *Bochartus ex Arabiſmo interpretatur Seceſſus.*

LIII. Fruatur quiſque ſuo judicio. Tertia ſententia mihi non minimè arridet: nam & firmiſſimis rationibus niti videtur, atque ingentis myſterii δήλωσιν continet: & vix video, quid opponi illi queat, niſi hoc unum, quod *Bochartus* habet. Quod עז & אזל genere non conveniant. Illud enim fœmininum, hoc maſculinum eſt. Proinde, inquit, vox non potuit ex utroque conflari. Sed ratio iſta non eſt magni ponderis. Nam 1. In nominibus compoſitis ad analogiam Grammatices non ſemper attenditur. Verbi gratiâ in voce שמואל, quæ plena eſſet שאולמאל, *rogatus a Deo*, Literæ א & ו & ל eliſæ ſunt, & מ jungitur cum אל per Schurec, quum analogicè ei jungi deberet per Tzere Innumera ſunt talia. 2. Enallage generis apud Hebræos frequentiſſima eſt. Simile exemplum extat *Gen.* 30: 38: ויחמנההצאן, in fœminino; & ℣ſ. 39. ויחמוהצאן in maſculino. Exempla plurima in Syntaxi congeſſit Buxtorfius. *Tertia ſententia cæteris præfertur.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

torſius. 3. Licet עז ſignificatione fœmininum ſit, terminatione maſculinum eſt, uti & plurale עזים, ideoque non eſt mirum, ſi cum verbo maſculinæ terminationis jungatur, quod & fit. *Levit.* 22: 27. עזכי יולד והיה: ubi duplex maſculium jungitur voci עז.

Manuum impoſitio, quid?

LIV. *Secundò* dignum eſt inveſtigari, quid impoſitio manuum Aaronis in caput hirci ſignificaverit: quod non hic tantùm factum, ſed & alibi, *Lev.* 1: 4 & 3: 2. & 4: 4. quod etiam Ægyptiis in uſu fuiſſe narrat *Herodotus. Lib.* 2. *Cap.* 39. *Vid. Outram. de ſacrif. Lib.* 1. *Cap.* 15. § 18. & *Cap.* 22. §. 5. & *ſeq.* Optimè, niſi fallor, hujus rei rationes *Bochartus* explicuit. 1. Victimam offerens eam hoc ritu Deo tradebat, & quaſi manumittebat, profeſſus ſe renunciare juri, quod in animal iſtud habebat, ſeque illud dominio ſuo eximere & cultui Divino dicare. Quemadmodum Romani olim ſervum in libertatem aſſerendum manu tenebant, dicentes, hunc hominem liberum eſſe volo. 2. Hoc eodem ritu iram Dei peccator deprecabatur, eamque immitti petebat in illius victimæ caput, quam ſuo loco ponebat. In hircum hunc ergo iſthoc ritu peccata totius Iſraëlis conjiciebantur, ut ea typicè ferret, & longè ab Iſraële auferret.

Quid terra excifionis?

LV. *Tertiò* quæritur, quid ſit ארץ גזרה, *terra exciſionis*, in quam deducendus erat iſte hircus. Non puto unum aliquem locum præciſè ſignificatum fuiſſe: non enim credibile eſt, quod eodem loci hircus deductus ſit, quum Sacra Hieroſolymis peragerentur; quò deductus eſt, quum Aaron ſacra illa primùm obijt in deſerto. In genere ergo notat locum ab hominum frequentatione remotum, אתר צריא *Locum deſolatum*, inquit, *Jonathan*; ארעלא יתבא *terram inhabitabilem*, dicit *Onkelos*; Græci, γῆν ἄβατον. *Aberbenel* exponit *terram decreti*: quâ quidem terrâ deſignari vult regionem illam, de quâ latum decretum erat Iſraëlitas captivos in illam abducendos.

Quid איש עתי

LVI. *Quartò* quæritur, quis ſit ille איש עתי, cujus erat hircum deducere? Hebræa vox עתי alibi non extat. Græci tranſtulerunt, ἑτοίμου, *parati*. Scilicet עת *tempus* ſignificat, idem quod Chaldaicè זמן. Hinc collegerunt, עתי Hebræis idem eſſe, quod Chaldæis זמין, *paratus*, *inſtructus*. Non malè verteretur Καίριος vel Εὔκαιρος, *oportunus*. *Aberbenel* vult eſſe איש גדול בזמנו ועתו *Virum magnæ dignitatis ſuâ ætate ac tempore*, ſaltem in applicatione typi. Quicquid ſit, ſatis patet, Deum ad nullum certum genus hominum hoc officium alligaviſſe. Rabbini narrant, quemlibet ad id muneris idoneum fuiſſe, modò Pontifex illum deſignaret, & vix olim ad id adhibitum fuiſſe præter alienigenam.

Quid hirco emiſſario fieret?

LVII. *Denique* inquirendum eſt, quid tandem iſti hirco fieret. Judæorum Doctores conſtanter tradunt, ſacerdotem fruſtum panni in linguæ formam cocco tinctum, ponderis duorum ſiclorum in capite

hirci

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

hirci emiſſarii ligaviſſe, quod ductor hirci, poſtquam ad deſtinatum locum perveniſſet, dividebat; & parte rupi, in quam hircum impulerat, parte alterâ hirci cornibus alligatâ, eum a tergo deturbabat, qui præceps ruens membratim diſcerpebatur, priusquam dimidiam præcipitii partem attigiſſet. Jonathan autem detruſum eum vult, vi quadam Divinâ. Porro quum hæc coccinea lingua exalbeſcebat, quod paſſim contigiſſe referunt, habebant id pro fauſto omine; conjectabantque, inde remiſſa ſibi eſſe peccata; juxta illud *Jeſ.* 1. 18. *Si rubra ut coccinum fuerint peccata veſtra, tanquam nix exalbeſcent.* Verùm hæc vel falſa, vel certè, quod falſo proximum eſſe nemo negaverit, incerta ſunt. Alii ergo exiſtimant, eum liberè dimiſſum eſſe in deſertum, ut paſceret, ubi libitum eſſet: qualia animalia Deo Sacra, quæ ἄφετα ζῶα dicebantur, priſcos tam Græcos quám Romanos habuiſſe, *Bochartus* probat. Et favent verba textus ℣. 22. ושלח את השעיר במדבר, *& dimittet hircum in deſertum.* Conferenda hæc Lex videtur cum aliâ ſimili de duobus paſſeribus, quorum uno jugulato, alteri liber volatus permittebatur. *Levit.* 14: 5. 7.

LVIII. Nunc myſticum ſenſum indagemus. Repræſentat nobis *Ceremoniæ* ſolemnis iſte dies Chriſti mortem, Reſurrectionem, Adſcenſionem in *illus dici* Cœlos, & imprimis reconciliationem noſtram cum Deo, virtute Sa- *Chriſtum* tisfactionis & interceſſionis illius. In eo certè major Aarone cæterisque *ſpectabant.* omnibus Pontificibus Dominus noſter eſt, quod pro ſuismet ipſius peccatis, quæ nulla planè habebat, oblatione non indiguerit. *Heb.* 7: 26. 27. Quum Aaronem pro ſuâ primùm iniquitate offerentem conſpiciebant Iſraëlitæ, facilè concludere poterant τὸ ἀσθενὲς καὶ τὸ ἀνωφελὲς terreni illius Sacerdotii. Quid enim verorum bonorum populo præſtare Sacerdos ille poterat, qui unà cum populo in reorum numero ſe eſſe ſolemni piamento publicè teſtabatur? Jeſum autem noſtrum, quum nihil pro ſe ipſo offerendum haberet, ex merâ caritate ſe pro ſuis tradidiſſe, manifeſtum eſt.

LIX. *Hirci* emblemate hic repræſentatur Chriſtus, qui aliàs pluri- *Hircus figu-* mum Agni nomine deſignatur. Nam ſicut propter ſimplicitatem, Pa- *rabat hu-* tientiam, Sanctitatem Agnus dici meretur; ita propter noſtra peccata, *miliationem* quæ quà Sponſor in ſe ſuſcepit, veniens in ſimilitudine carnis peccato *ejus.* obnoxiæ, *Rom.* 8. 3. petulantis ac petulci hirci ſymbolo figuratur. Hircus iſte a populo Aaroni dabatur. Chriſtus quidem a Deo datus eſt hominibus; attamen id, quod offerret, humanam ſuam naturam, ab hominibus aſſumſit, excitatus a Deo *e medio fratrum ſuorum. Deut.* 18: 15. Hircus uterque ſiſtebatur Domino ad oſtium tentorii conventus. Chriſtus ſe ipſum lubens Deo ſtitit, *Ecce venio, voluntatem tuam facere, Deus mi, delector Pſ.* 40: 8. 9. & oblatio ipſius peracta eſt inſpectante totâ Eccleſiâ, & urgentibus illam iis, qui tabernaculi principes erant. Hircus ille jugulabatur, in quem ſors ceciderat pro Jehovâ. In ſorte autem Di-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

vina Providentia citra controverſiam ſola dominatur. *Prov.* 16.33. Chriſtus etiam non niſi *determinato Dei conſilio* traditus eſt ad mortem. *Act.* 2: 23. & 4: 28. Hircus jugulatus igne ſacro cremabatur. Chriſtus ſimiliter toſtus & uſtus eſt, tam igne Divinæ excandeſcentiæ adverſus noſtra, quæ ſuſceperat, peccata, quàm ſuæ erga nos caritatis, & Zeli pro Dei gloriâ flammis. Crematio carnis & pellium hujus hirci extra caſtra facta eſt. Chriſtus etiam paſſus eſt extra portam, & nobis quoque ad eum exeundum eſt extra caſtra, probrum ejus portantibus. *Heb.* 13: 11.12.13. Id eſt, animoſè id nobis ferendum eſt, ſi propter Chriſtum ſeculi hujus commoditatibus mulctemur. Ita hoc *hirco* adumbrata eſt Chriſti *Humiliatio.*

Aaron in Sanctuarium intrans, exaltationem.

LX. Sed & typum *exaltationis* ipſius videamus. Aaron ſanguine Hirci, qui a populo & pro eo datus erat, fuſo, intrabat in Sanctuarium. Chriſtus oblatione pro peccatis noſtris factâ, ingreſſus eſt in cœlum, & *ſedit ad dextram Majeſtatis in Excelſis. Heb.* 1: 3. Ingreſſus eſt Aaron intra velum cum Thuribulo & Suffitu. Chriſtus in cœlum aſcendit, *ut intercederet ibi coram facie Dei pro nobis. Heb.* 9.24. Non patebat Aaroni ingreſſus ſine ſanguine victimæ expiatoriæ. Neque Chriſtus ſine ſanguine intravit in ſanctuarium, ſanguine, inquam, non hircorum vel juvencorum, ſed ſuo proprio, quo æternam redemptionem nactus eſt. *Heb.* 9: 12. Neque nobis alius ad Sanctuarium aditus eſt, niſi per Sanguinem Chriſti, quo recentem & vivam ad illud viam nobis initiavit. *Heb.* 10: 19. 20. Sanguine hirci adſpergendum erat ipſum propitiatorium, & ea, quæ ante illud erant: atque ita manebat ille ſanguis in adyto. Chriſtus in cœlo ſemper cum ſanguine ſuo comparet, qui eſt *ſanguis adſperſionis meliora loquens Abele. Heb.* 12: 24. Hinc eſt, quod Johannes coram throno viderit *agnum ſtantem tanquam mactatum. Ap.* 5: 6. Licet enim Chriſtus ſemel mortuus vivat in omnia ſecula. *Ap.* 1: 18. tamen ut mactatus repræſentabatur in cœlo, propter virtutem & efficaciam mortis illius, quæ ſemper recens eſt. Neque aliud eſt interceſſio Chriſti pro nobis, niſi continua repræſentatio meritorum & mortis ſuæ coram Patre. Quod pro ipſo loco Sancto, & pro tentorio conventus expiatio facienda erat ſanguine, id ſignificat, Dei inhabitationem in homine peccatore ſine ſacrificio & ſanguine Chriſti ſanctam eſſe non poſſe: & cœlum ipſum impuratum iri, ſi, quod fieri non poteſt, peccatores ſine expiatione in illud intromitterentur. Ita Paulus dicit *Heb.* 9: 13. *cœleſtia melioribus ſacrificiis purificari.* Non quod in cœlo ulla ſit impuritas, ſed quod non conveniat Divinæ Sanctitati, peccatores non expiatos ſanguine Chriſti admittere ad communionem gloriæ ſuæ, & in iis habitare. Hæc de priori hirco ſatis ſunt evidentia.

Myſterium Hirci emiſſarii non

LXI. Major difficultas eſt circa myſterium hirci emiſſarii: de quo quid vero proximum arbitremur, liceat nobis citra cujuſquam præjudicium modeſtè proponere. Duas hic Theologorum ſententias reperio,

quæ

quæ conſideratione non ſunt indignæ. Non enim operæ pretium eſt, ut in eorum opinione refellendâ nos fatigemus, qui per hircum emiſſarium *Barabbam* vel *Anti-Chriſtum* intelligunt, licet, eos *diſtinctius* aliis & *aptius ad Tropologiam loqui*, Cornelius a Lapide nugetur. Sed ſunt Viri eruditi, qui, per hircum emiſſarium *rebelles Judæos* præfiguratos eſſe, exiſtimant: Alii, eum *Chriſti* typum fuiſſe, contendunt.

Sunt, qui id ad rebelles Judæos referunt:

LXII. Priores hoc modo ſua digerunt. Quandoquidem dimiſſio hirci in deſertum fit jam abſolutâ purificatione tabernaculi; & is ſorte non eſt vindicatus Domino, non videtur per hircum propulſum denotari Mediator Teſtamenti, ſed populus immorigerus. Improbi enim *hirci* vocantur *Mat.* 25: 33. Illi Chriſto controverſiam fecerunt de jure προσαγωγῆς πρὸς τ̃ θεόν. Inter utrosque Divinâ ſorte facta eſt deciſio. Chriſtus enim per ſanguinem ſuum in ſanctuarium cœleſte introductus eſt. Reliquis incubuit illa maledictio *Deut.* 29: 21. *Et ſeparabit eum Jehova ad malum ex omnibus tribubus Iſraëlis.* An non etiam dimiſſi ſunt Judæi & diſperſi per gentes? Traditi etiam ſunt *Azazeli*, ſive, ut Veteres Magiſtri, dixiſſent, *Sammaeli* ceſſerunt pro portione (habet enim *pulverem*, quem *comedat ſerpens Gen.* 3: 14) Uno verbo, traditi ſunt in poteſtatem Diaboli. *Et quàm rectè dicantur illi, qui ſunt* σκεύη ὀργῆς, ferre peccata populi fidelis, *patet. Nam etiamſi in illis non ſit cauſſa juſtificationis, tamen in illis conſpicitur Dei ſeveritas, ſic vindicatur omnis ſanguis fuſus ab initio mundi; atque adeo omne peccatum, quod unquam commiſſum eſt. Peccata enim omnia omnium faciunt ſua, qui ſua confiteri non volunt, ut ſe ſubmittant juſtitiæ Dei.* Quod dicitur de hirco propellendo, *ſtatuendum eſſe coram Domino* לכפר עליו, *ad expiandum illum*, ſignificat, eos quoque a Chriſto Sacerdote ſiſti Deo, ut ſanctificatos in radice, ut etiam ex illis *ſemen Sanctum Jeſ.* 6: 13. & filii promiſſionis proveniant: breviter, fore aliquando, ut Iſraël totus ſalvetur, & ita per Sacerdotem Chriſtum expiatus cernatur aliquando, *Rom.* 11: 26. 27.

Sed minus commodè.

LXIII. Niſi magnum Auctorem ſententia hæc haberet, & ſtudia partium omnia hodie valerent, an credibile eſt, viros eruditos ſeriò in animum ſuum inducere poſſe, ut talia admittant, quum, nihil alienius a Ceremoniæ iſtius myſterio dici potuiſſe, videatur? Nam 1. An probabile eſt, feſto illo propitiationis die, totius populi peccatis expiandis dicato, tam ſolemniter ejuſdem populi repudiationem anniverſario ſymbolo inculcatum fuiſſe? 2. Utrumque hircum a cætu filiorum Iſraëlis accipere Aaron jubetur, & quidem *in peccatum*, id eſt, ad peccatum expiandum! & auferendum *℣ſ.* 5. *Hircus autem a populo datus, oſtendit, ex populo eſſe, qui pro populo ſe offert*; ut ipſi viri eruditi, & rectè loquuntur. Id ſi de uno hirco verum eſt, cur non & de altero dicetur, eum ſignificare, quod e populo ſit, qui peccata populi aufert. Et an rebellis Judæorum natio cæteris לחטאת, *in victimam piacularem* data eſt, ut hac

Nam neque cæteræ circumſtantiæ id ſinunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

in parte Chriſto Domino jungantur? 3. Juſſit Deus ſortem jacere ſuper hircos, uter Domino, uter Azazeli, id eſt, Diabolo, eſſet: quia ignoratum hoc erat populo, ignoratum ſacerdoti, donec ſorte decideretur. Itane etiam dubium eſſe debuit Iſraëli, uter Diabolo cederet, Chriſtus, an contemptores Divini fœderis, ut ſorte id explorandum eſſet? Vel ſors jacta eſt inrer Chriſtum & rebelles Judæos, uter eorum Domino offerendus eſſet? 4. Jubetur Aaron utrumque hircum ſiſtere coram Jehovâ ad portam tentorii conventus ℣ſ. 7. Citra controverſiam Aaron hic figura Chriſti quà Sacerdotis eſt. Hircus jugulandus ſignificat Chriſtum quà victimam. Nam ſe ipſum Deo ſtitit, quum *iret Hieroſolymam, ut perficerentur omnia, quæ ſcripta ſunt per Prophetas, de Filio hominis. Luc* 18. 31. At quomodo eodem tempore rebelles Judæos, qui Diabolo tradendi erant, pontifex noſter, expiationem facturus, coram Deo ſtatuit? 5. Quod dicant, eos coram Deo ſtatutos eſſe, in quantum Sanctificati erant in radice, & ut patres Filiorum promiſſionis, planè alienum eſt. Nam rebelles Judæi, traditi diabolo, omnino diſtinguendi ſunt a ſanctâ radice, unde degeneres iili palmites ortum habent, & a Filiis promiſſionis ex iis ſuo tempore oriundis: Hos certè Deo ſtitit Sacerdos in nominibus duodecim tribuum, quæ in pectore geſtabat. Illos verò, ſi Serpentis portionem eos fore hoc hirco ſignificatum eſt, quomodo Pontifex expiationem faciens Deo ſtiterit, explicari non poteſt. 6. Pontifex cum impoſitione manuum ſacro animali peccata populi imponens, figura Dei Patris eſt in Chriſtum Sponſorem *facientis incurrere peccata omnium noſtrum. Jeſ.* 53: 6. Id ἀναμφισβήτητον eſt inter Orthodoxos. Si quicquam repræſentari Judæis expiationis die debuit, certè hoc erat, quod veræ expiationis unicum fundamentum eſt. At quàm inepte (ne quid dicam gravius) hæc intervertuntur, & a Chriſto in neſcio quos Judæos transferuntur? Illine, mortalium nequiſſimi, *qui Deo non placent, & omnibus hominibus adverſantur.* 1 *Theſ.* 2: 15. portant omnes iniquitates totius Iſraëlis a Sacerdote ipſis impoſitas in terram inhabitabilem, longè eas ab Iſraële auferentes? Cur tantum peſtilentiſſimis Socinianis largimur, ut argumentum pro Satisfactione Chriſti ex hoc ritu feliciter hactenus defenſum, ipſi hoc commento everſum eamus? 7. Quid tandem audiemus? Patetne, *quàm rectè vaſa iræ peccata populi fidelis ferre dicantur?* Quis hoc unquam Prophetarum, vel Apoſtolorum dixit? Hoccine eſt cum Scripturâ loqui? Quis ad hunc uſque diem audivit, *eos omnia omnium peccata ſua facere, qui ſua confiteri non volunt?* Aut, *omne peccatum, quod unqnam commiſſum eſt, in rebellibus Judæis vindicari?* Hæc eſt nova peccati imputatio, hactenus in Schòlis Theologicis ignota. Non eſt certè modeſtiæ noſtræ, ut diſputemus adverſus jus illud Dei, quo peccata parentum in filiis & nepotibus vindicat, quod tamen ipſe pro ſuâ clementiâ ad tertiam & quartam generationem eorum, qui ipſum oderunt, reſtringere ſolet. Neque fas eſt, negare, quin ulterius quandoque ex-

Neque Judæi dici poſſunt ferre peccata populi fidelis, uti typicè ea ferebat hircus.

excandeſcentiæ Divinæ ſeveritas ardeat, ſi delicta ſupra modum atrocia ſint; & nepotes abnepotesque longâ ſerie majorum ſcelera non exæquent modò, ſed & ſuperent. Illius rei exemplum in ſceleroſis Judæis extare Deus voluit, juxta minacem Chriſti Prophetiam *Mat.* 23: 35. & *Luc.* 11. 50. *ſic ut eo exemplo ira ipſius flagrans ab exordio mundi in hypocritas, hoſtes juſtitiæ, homicidas, conſpiceretur*: ut bene alibi vir Doctus loquitur. Sed *omnia omnium hominum peccata in uno aliquo vel homine vel populo puniri*, id ego hactenus, me vel legiſſe vel audiviſſe, non memini. Uti nec illud, quod *improbi peccata fidelium ferant.* Non neſcio, quod Deus amorem ſuum ergo Iſraëlem pathetico ſermone commendans *Jeſ.* 43: 3. 4. declaret, ſe Ægyptios, Cuſchæos & Sabæos pretium redemptionis pro iis dediſſe, alio$que homines & nationes pro animâ ipſorum. Sed, ut judicioſè *Calvinus* noſter obſervat, hanc locutionem a communi hominum more mutuatus eſt Propheta: acſi diceret, Ægyptii, Æthiopes, Sabæi ſubierunt vicem tuam, & quaſi permutatione factâ cladem, quæ tibi impendebat, ſuſtinere coacti ſunt: ut enim te ſervarem, illos perdidi: & impetum hoſtis tibi imminentem ad eos converti. Aut ut viro Docto ſua verba reddam. *Senſus illius loci eſt: tanti es apud me, ut maxima & florentiſſima imperia in mundo ſim in nihilum redacturus, ut tibi detur ἀνάψυξιν.* Hoc certè longè aliud eſt, quàm ferre peccata populi fidelis; uti typicè ea ferebat hircus. 8. Fore aliquando, ut, poſtquam plenitudo gentium introierit, totus Iſraël ſalvetur, læti ex Paulo audimus. Verùm id ex iis verbis concludi poſſe, *hircus ſiſtitor vivus coram Jehovâ* עליו לכפר, non exiſtimamus. Ipſi viri eruditi docent, על aliquando *inſtrumentum* notare, ut *Gen.* 27: 40, & *Deut.* 8: 3. ſenſus ergo eſt, *ad expiationem faciendam per eum.* Quæ quomodo per hunc vivum hircum facta ſit, mox explicabitur.

LXIV. Alii ergo, &, ſi quid judico, melius, hunc hircum ἀποπομπαῖον, non minus quàm alterum illum, qui mactabatur, Chriſti typum fuiſſe, docent. Sed & hi rurſus in diverſa abeunt. Alii duas hic naturas Chriſti, alteram humanan, quæ vexetur, alteram Divinam, quæ, ἀπάθητος quum ſit, libera manet & vivit in æternum, connotari contendunt: quod *Theodoreto, Iſychio* & *Cyrillo* viſum eſſe, *Cornelius a Lapide* refert. *Probabilius eſt, eum quoque Chriſti typum fuiſſe.* Alii, duos Chriſti ſtatus notari, volunt, ante & poſt reſurrectionem. Ita hircus immolatus Chriſti in crucem ſublati, ſed is, qui vivus emittebatur, ejusdem Chriſti ex mortuis ſuſcitati, & in omnia ſecula viventis, typus eſſet: Quod poſt *Auguſtinum* & *Procopium Bocharto* quoque, aliisque maximi nominis Theologis placuit. *Non ut ex mortuis ſuſcitati;* Duo tamen ſententiæ huic admodum obſtare videntur. 1. Quod hirco vivo peccata Iſraëlis imponerentur. Chriſtus autem a mortuis ſuſcitatus & in gloriam introductus *ſine peccato* eſt. *Heb.* 9: 28. 2. Quod idem ille hircus, ut peccatis onuſtus, impurus cenſeretur, adeo ut is, qui

 eum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

eum in deſertum duxerat, mundationis indigeret. ỳſ. 26. In Chriſto autem reſuſcitato nulla impuritas vel cogitatione fingi poteſt.

Sed ut pugnantis cum Diabolo, & auferentis peccata.

Turretinus de Satisfact. Diſp. 3. Theſ. 22. 23.

LXV. Alii itaque, quibus ego quidem lubens aſſurgo, duplicem χέσιν Chriſti Mediatoris ſignificari arbitrantur, unam erga Deum judicem, cui ſatisfaciendum erat per meritum mortis, alteram adverſus Diabolum hoſtem, cum quo luctandum fuit efficaciâ vitæ. Reſpectu prioris hircus jugulandus cedebat Jehovæ. Poſteriori reſpectu hircus vivus cedebat Azazeli. Accedit, quod in hirco mactato vera peccati expiatio notaretur, quæ per ſanguinis effuſionem & pœnæ lationem fit: in altero autem effectus hujus expiationis, ex latione ſcilicet ablatio & remotio peccati, hactenus ut nunquam in conſpectum Dei adverſus nos veniret. Atque hæc videtur eſſe ratio ordinis, cur poſt juglatum priorem hircum, alteri peccata longè auferenda imponerentur. Quia ablatio peccati fieri non poteſt χωρὶς αἱματεκχυσίας. Utrumque quidem præſtabatur in ſacrificiis ordinariis: ſed quia poſterius non ita conſpicuum erat in cæteris, peculiari ſymbolo Deus adumbrare illud voluit, in ſolemni hoc feſto ad majorem populi conſolationem. Ita ſimiliter in purificatione leproſi altera avis mactabatur, altera, ſed poſteaquam ſanguine mactatæ tincta eſſet, ad liberum in agros volatum dimittebatur, ut eo modo tam ipſa leproſi mundatio, quàm mundationis certiſſima demonſtratio ſignificaretur. Atque ita divitiæ Divinæ bonitatis ac ſapientiæ luculenter ſe exerunt; quando ſub diverſis Typis omnes Chriſti redemptoris χέσεις, quæ unâ picturâ tam diſtinctè repræſentari non poterant, ſuis ob oculos ponit.

Utriusque analogia.

LXVI. Sed ſpecialius analogiam luſtremus. 1. Hirco huic portanda imponebantur peccata totius Iſraëlis. Chriſtus verè fert, & ferendo aufert peccata totius mundi. Et quemadmodum Aaron utrâque manu capite hirci innitebatur: ita manus Dei gravis admodum fuit ſuper Sponſore noſtro. 2. Hircus hic ſorte deſtinatus erat Azazeli: non ut malo dæmoni hæc, devota Deo victima, offerretur, ſed ut Diabolo in locis ſolitariis plurimum agenti *Mat.* 12: 43. vexandus exponeretur. Chriſtum etiam Divinâ voluntate tradendum fuiſſe ſerpenti, qui Evam ſeduxit, prima promiſſio oſtendit, *Gen.* 3: 15. *Tu verò ei conteres calcaneum.* Et Chriſtus ipſe dicit, *Joh.* 14: 30. 31. *Venit Princeps hujus mundi, & in me quidem nihil habet, ſed ut cognoſcat mundus, quod diligo Patrem, & quemadmodum injunxit mihi Pater, ita facio.* Nihil quidem juris in me, qui & quà perfectè Sanctus ſum, habet Diabolus, neque unquam me poterit ſuperare: venit tamen adverſus me præliatum, vexatum, &, quia pro morte dignis me interpoſui, trucidatum quoque. Ego autem ei alacriter obviam procedo; eo fine, ut obedientia mea & amor erga Patrem mundo fiat manifeſta. 3. Hircus mittendus erat in terram deſertam & incultam. Talis mundus univerſus, talis imprimis Judæa fuit, quum Chriſtus in eam ad patiendum veniret. Nulla

ferme

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ferme ibi meſſis fidei, veritatis, pietatis. Cuncta infrugifera, ubique Carduus & ſpinis ſurgit paliurus acutis. Et quidni huc referamus, quod de Chriſto per Spiritum in deſertum abducto, ut ibi a Diabolo tentaretur, Matthæus narrat? *Cap.* 4: 1. Non enim minus deſertum, in quod hircus propulſus eſt, figurare potuit deſertum, in quo tentatus eſt Chriſtus, quàm lignum, in quo ſublimatus eſt ſerpens, figuravit lignum, in quo exaltatus eſt Chriſtus. 4. Manus hominis oportuni, per quàm hircus deducebatur, quod non minus per alienigenam fieri potuiſſe, quàm Iſraëlitam, conſtanter Hebræi tradunt, denotare videtur potentiam eorum, qui adverſus Chriſtum inſurrexerunt, *gentes & populi Iſraëlis Act.* 4: 27. & imprimis Pilatus, qui Chriſtum, cruce, maledictionis ſymbolo, onuſtum, extra portam duci curavit, ubi ultimum cum Diabolo certamen certaturus erat. Hæc de Typis exempli cauſſâ dicta ſufficiant.

Cap. VII.

DE SACRAMENTIS GRATIÆ, USQUE AD ABRAHAMUM.

I. QUàm ſapienter & benignè Deus fœderum ſuorum promiſſiones Sacris quibusdam Symbolis confirmatum & conſignatum iverit, pridem a nobis expoſitum eſt. Id uti fecit durante fœdere operum, ita & imprimis illud facere voluit introducto fœdere gratiæ. Cui ſub quacunque Oeconomiâ ſuâ quædam quaſi ſigna & ſigilla appendit, quæ Eccleſia jam a multis retro ſeculis Sacramenta vocitare aſſuevit. Erat ſanè etiam in quibusdam eorum, quos expoſuimus, aliisque ſimilibus typis, Sacramentale aliquid, quatenus præfigurabant Meſſiam, & quæ ille ſuis conciliaturus erat Spiritualia beneficia: Attamen ea ſpecialius Sacramenta dicere ſolemus, quæ eum in finem a Deo hominibus data ſunt, ut fœderi ſui ſigilla, ſive atrhæ & pignora amicitiæ ſuæ eſſent.

Etiam Fœderi gratiæ ſua Sacramenta ſub quacunque Oeconemiâ ſunt

II. Atque hæc quidem rurſus in multiplici differentiâ ſunt. Vel enim in rebus *naturalibus* conſiſtunt, quibus eam notam Deus inſculpſit, ut documenta ac ſigilla Teſtamentorum ejus eſſent: quò Arcus Noë refertur a *Calvino. Inſt. Lib.* 4. *Cap.* 14: §. 18. Vel in rebus *miraculoſis*, quales erant manna cœlitus depluens & aqua ex rupe, cibus potusque miraculoſus Iſraëlitarum in deſerto: Vel in *Ceremoniis* quibusdam ſacriisque ritibus a Deo res ſpirituales ſignificandas inſtitutis. Nonnulla

Atque ea quidem in multiplici differentiâ.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

etiam *extra ordinem*, pro certis quibuſdam hominibus, & ad breve tempus fuerunt: Alia *ordinaria*, in uſum univerſæ Eccleſiæ data, & non niſi cum ipſâ illâ Fœderis Oeconomiâ finem habitura. Atque hinc eſt, quod in enarratione Sacramentorum Veteris Teſtamenti Theologi non conveniant: prout vel latius eam vocem extendunt, vel arctius adſtringunt. Nobis non placet, ut in nimias nos anguſtias induamus. Sed quid quâque temporum periodo Sacramenti rationem habuerit, pro captu noſtro liberè & placidè differemus.

Quibus tamen malè acconſetur ejectio ex paradiſo.

III. Sunt, qui primum Fœderis gratiæ Sacramentum eſſe volunt, *Ejectionem hominis ex Paradiſo*, & interſeptum ei aditum ad Arborem Vitæ, ne ſcilicet manum ſuam ad eam extenderet, & de eâ comederet, putans, eam ſibi conciliaturam vitam æternam. Ademto enim homini hoc operum Sacramento, ſimul ei oſtenſum fuit, juſtitiam ex alio fœdere quærendam eſſe; atque ita a fœdere operum manuductus fuit ad fœdus gratiæ. Verùm hæc ſatisfacere nobis non poſſunt. 1. Quia ejectio hominis ex paradiſo, & excluſio ab Arbore vitæ, effectus fuit Divinæ iracundiæ & vindictæ adverſus hominis peccatum: quod ex ſanctâ quidem illâ ſed aculeatâ Dei ironiâ patet: *Ecce factus eſt homo ſicut unus ex nobis.* Sacramenti autem inſtitutio ſummæ benignitatis ac clementiæ actus eſt. Non diffitemur, hactenus in gratiam receptum fuiſſe hominem, ut ſpes æternæ ſalutis ei facta ſit: nonnulla tamen ipſi propter peccatum impoſita ſunt, ex quibus peccati diritatem, & Dei adverſus peccatum odium, ſuo incommodo experiretur. Inter ea quoque erat ignominioſa illa ejectio ex Paradiſo. Gratiæ & favoris erat, quod Deus eum recens creatum in Paradiſo collocaverat. Iræ, quod poſt peccatum expelleret. 2. Docebat quidem hæc ejectio, non poſſe hominem ex fœdere operum ſalutem nunc indipiſci; eumque, qui re ſignificatâ exciderat, indignum eſſe, qui ſigno uteretur ac frueretur, atque eo, licet vanè ac inaniter, ſe oblectaret. Sed nequaquam docebat, aliud fœdus dari, ex quo juſtitia quæri & inveniri poſſit. Hoc aliunde ſcire debuit & ſcivit Adamus. 3. Non omne illud, quod, ſuppoſitâ gratioſi fœderis promiſſione, hominem ſuæ impotentiæ convincens ad iſthoc fœdus manuducit, Sacramentum fœderis gratiæ eſt. Aliàs omnis demonſtratio iræ Dei e cœlo adverſus peccatores, & omne ſignum, quod intimandæ maledictioni fœderis operum idoneum eſt, omnis denique caſtigatio, quum electis ad Chriſtum pellendis deſtinata ſint, Sacramenta fœderis gratiæ dici deberent.

Melius huc referrentur pelliceæ tunicæ a Deo hominibus conceſſæ.

IV. Multò, ſi quid judico, probabilius Viri Docti hoc modo inſtituiſſent; Primùm, quod Deus circa Sacramenta cum Adamo lapſo egit, hoc eſt: Quum ſubligacula ex ficulneis foliis ab ipſo homine conſuta propudioſæ nuditati ejus tegendæ nequaquam ſufficerent, ipſe Adamum cum uxore pelliceis tunicis veſtivit. *Gen.* 3:21. Eas pecudum ad ſacrificia mactatarum exuvias fuiſſe, admodum probabile eſt. Fruſtra enim eſt,

quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quod nonnulli de materiâ tunicarum controverſiam movere voluerint: quum Hebræum vocabulum עור in Scripturâ nusquam aliâ ſignificatione, quàm pro externâ animalium pelle uſurpetur. Accedit, quod hoc veſtimenti genus uti ſimpliciſſimum, ita etiam antiquiſſimum ſit. Vide *Job.* 31: 20. *Prov.* 27: 26. Inde priſci Græcorum Heroes, Apri, aut Tygridis, aut Leonis exuviis induebantur, aut pelle Lybiſtidis Urſæ, aut Bacchæ nebride, aut baſſari, id eſt, vulpis pelle. Et quis nunc pellitos Romanorum Patres & ruſtica corda ignorat? Vide ſodes Voſſium, de Idololatriâ, *Lib.* 3. *Cap.* 70. Erudita ſanè D. *Cloppenburgij* obſervatio eſt: hic videri, primam Originem eſſe illius legis, quæ extat *Lev.* 8. 8. quâ Sacerdoti holocauſti victimam offerenti victimæ illius pellis addicitur. Hunc autem Dei, parentes noſtros amicientis, actum ſymbolicum fuiſſe, quis negaverit? Nonne clarè ſatis id arguunt ipſa Chriſti verba *Ap.* 3: 18. *Conſulo tibi, ut emas a me veſtimenta alba, quibus induaris, ne appareat dedecus nuditatis tuæ.* Confer Joh. Henrici Urſini Analecta *Lib.* 6. *Cap.* 15.

Schola Sacrificiorum p. 12.

V. Analogia hæc eſt. 1. Quem ipſe ſibi homo excogitaverat, amictus ita eum tegere non poterat, ut oculos Dei ſuſtineret. Quicquid ſuâ induſtriâ & falſi nominis ſapientiâ moliatur peccator, nihil efficiet, quod conciliare ipſi queat juſtam ac bene fundatam fiduciam, quâ coram tribunali Dei compareat. *Telæ eorum uti araneorum ſunt, non erunt pro panno, neque operient ſe factis ſuis: Jeſ.* 59: 5. 6. 2. Idoneæ veſtes Divinæ Clementiæ donum erant. Juſtitia, quâ peccata noſtra teguntur, *ex Deo eſt. Phil.* 3: 9. a Deo adinventa, a Chriſto Deo conſummata, a Spiritu Dei per fidem nobis applicata. 3. Ex ſpoliis mortalitatis, & exuviis mactatarum animantium teguntur corpora protoplaſtorum. Veſtis gratiæ, quâ corpus peccati tegitur, ex ipſâ morte Chriſti eſt. Neque ſine illius mortis interventu conſtare poteſt juſtitia illa, quæ acceptos nos facit Deo. 4. Rudis ille primi hominis veſtitus ſuo tempore cum commodiore ac comptiore mutandus erat. Et mutabitur aliquando veſtis hæc, quæ a Deo nobis data eſt, dum ſub cruce ſumus & mortis Chriſti participes, quæque externâ ſpecie vilis eſt. Nam quum reſurrectionis Chriſti, non ſpe amplius, ſed reipſa erimus participes, veſtis, quæ nunc videtur ſordida, nitidiſſima erit, ac digna, quæ nuptialis cenſeatur. Videantur Martyr & Musculus.

Earum myſterium.

VI. Alterum Sacramentum primæ illius periodi in Sacrificiis fuit. Quæ inde a primâ Fœderis gratiæ annunciatione, juſſu Dei, peracta fuiſſe, hinc patet. 1. Quia Abel *fide obtulit. Heb.* 11: 4. Id eſt, ſcivit, ſe cum victimâ ſuâ gratum Deo eſſe, & in ſuâ oblatione oculos fidei converit ad futuram Meſſiæ oblationem. Atqui talis fides juſſum Dei de Sacrificiis, & verbum de eorum ſignificaione manifeſtè ſupponit. 2. Quia Deus *teſtimonium perhibuit* priſcorum ſacrificiis, quo declaravit, ea ſibi accepta eſſe ibid. In negotio autem Religionis nihil ei placet,

Sacrificia mox a promiſſione inſtituta ſunt.

niſi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

niſi quod ipſe juſſit. Omnis ἐθελοθρησκεία damnatur. *Col.* 2:23. 3. Quia ante diluvium diſcrimen fuit animalium purorum & impurorum; quod non ex naturâ, ſed ex mero Dei beneplacito eſt, & imprimis ad Sacrificia reſpectum habet. Hæc autem ſacrificia omnis generis fuiſſe, credibile eſt; etiam Hilaſtica, quibus promiſſiones fœderis gratiæ clarius & efficacius quàm cæteris omnibus obſignabantur. Nam dum exponit Moſes, talia Patres obtuliſſe, qualia & ipſe obtulit, & eaſdem res ſignificare apta, noſtrum non eſt id, quod generatim dicitur, ad certas ſpecies cum aliarum excluſione reſtringere. Certè Jobus obtulit עולות *holocauſta* pro liberorum & Amicorum ſuorum peccatis, *Job.* 1:6. & 42:8. quæ hilaſtica fuiſſe, non poteſt eſſe dubium.

Quæ etiam Sacramenta fuerunt.

VII. Sacrificia autem iſta ſigilla Divini Fœderis fuerunt. Nam etſi Sacrificia & Sacramenta formali ſuâ ratione differant; quod Sacramenta a Deo dentur hominibus, Sacrificia ab hominibus offerantur Deo: nihil tamen impedit, quo minus in unâ eâdemque re Sacramenti & Sacrificii ratio diverſo reſpectu convenire poſſit. Nam ſacrificia quoque a Deo hominibus data, id eſt, Divinâ auctoritate inſtituta ſunt, ut adventus Filii Dei in carnem, & mors ejus ſanguinolenta, & remiſſio peccatorum per eam, iis ceremoniis ſignificarentur & obſignarentur fidelibus. Et fideles in earum exercitio cultum & Venerationem Dei proteſtabantur. *Auguſtinus de Civitate Dei, Lib.* 10. *Cap.* 5. *Sacrificium viſibile inviſibilis Sacrificii Sacramentum, id eſt, Sacrum ſignum eſt.* Quæ ut evidentiora ſint, diſtinctè conſideremus. 1. Sacerdotem offerentem. 2. Pecudem, quæ offertur. 3. Oblationis ritum. 4. Ἐμπυρισμὸν, accenſionem igne cœleſti. 5. Expiationem, quæ ſacrificii conſequens eſt. 6. Sacrum Epulum Sacrificiis adjunctum.

Sacerdotes Typici Sponſores.

VIII. *Sacerdotes* Typici Sponſores ſuo modo erant, quatenus pro populo ad Deum appropinquabant, *pro hominibus conſtituti in iis, quæ apud Deum agenda ſunt. Heb.* 5:1. Spondebant autem, quoties, victimas ſe pro peccato oblaturos eſſe, recipiebant. Iſtâ enim oblatione præſtabant id, quod Deus eo tempore exigebat ad expiationem peccatorum. *Lev.* 1:4. &.4:26. &c. & 16.34. Atque ita certi reddebantur fideles, Chriſtum æterni Teſtamenti Sponſorem eſſe, qui jam inde a primo hominis peccato, recepit ſe præſtituto tempore omnem Dei voluntatem conſummaturum, eamque victimam oblaturum eſſe, quæ non typicæ, uti olim, ſed veræ & ſalvificæ expiationis cauſſa ſit. Quâ Dei Chriſtique *voluntate nos ſanctificati ſumus. Heb.* 10. 10.

Victima, Symbolum Chriſti.

IX. In *pecude*, quæ offertur, conſiderari debet. 1. Quod ſit animal mundum, ſine labe ac vitio: ad ſignificandam puriſſimam illam Chriſti munditiam quippe agni inculpati, & incontaminati. 1 *Pet.* 1:19. 2. Quod ſit homini in cibum datum; cujus cibi uſu manet homo id, quod eſt. Ideoque tale animal ſubſtitui poteſt pro homine ipſo; &, in ſignificatione typicâ, pro ejuſdem carnis ac ſanguinis nobiſcum participe

Spon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Sponſore. 3. Quod ſit homini dilectum. *Pretium agri ſunt hirci. Prov.* 27: 26. In pecore olim vel unicæ vel præcipuæ divitiæ erant. Unde *Columella* conjicit in *Præfatione Lib.* 7. nomina *Pecuniæ* & *Peculii* tracta videri a *Pecore*, quod non ſolùm Veteres poſſederunt, ſed adhuc apud quaſdam gentes uſurpatur unum Divitiarum genus. Eo notabatur, Chriſtum pro hominibus offerendum, uti eſt dilectus Patris, & ſanguis ejus omni auro & argento nimium immenſum pretioſior, ita nobis quoque, *qui credimus*, *pretioſiſſimum* eſſe debere. 1 *Pet.* 2: 4. 6. 7. 4. Quod ſit animal obmuteſcens coram vulſore ac mactatore ſuo: ut poſſit eſſe Hieroglyphicum incredibilis illius patienitæ, quæ in Chriſto eluceſcit. 5. Quod gratiſſima Deo fuerint primogentia: quæ propterea offerebat Habel, & ſub lege exegit Deus. *Exod.* 13. 12. Ex quo emblemate Chriſti illa præeminentia noſcitur, quâ ipſe primogenitus eſt inter multos fratres, tam hæreditate, quàm dignitate. Nemo enim ad hæreditatem venit niſi per ipſum, neque ad aliam, quàm quæ ante eſt ipſius hæreditas.

X. Ad ritum oblationis hæc pertinebant. 1. Sacerdotes victimis Hilaſticis imponebant peccata eorum, pro quibus offerebantur: quod evincunt nomina חטאת *piaculum*, & אשם, *reatus*, quibus ipſæ victimæ notari ſolent. Et res ipſa id arguit, ſicut enim in rei veritate nemo punitur niſi nocens: ita etiam in Typo, id, quod pro peccato morti deſtinatur, typicè peccati reatu tenetur. Atque hactenus Sacerdotes Deum repræſentabant, peccata conjicientem in Chriſtum; victimæ verò figurabant Chriſtum ea ſuſcipientem 2. Victimarum ſanguis in mactatione fundebatur. Symbolum id erat Chriſti mactandi & cruoris ipſius effundendi. 3 Victimæ mactatæ cremabantur in altari. Id notabat, Chriſtum flammis ſuæ erga Patrem & electos pietatis, ſimulque flammis Divinæ adverſus peccata a ſe ſuſcepta iracundiæ conſumtum iri. 4. Unà cum flammis ac fumo gratus nidor adſcendebat cœlnm verſus, cujus gratiâ Deo accepta fuiſſe ſacrificia, imò & cibus Dei dicuntur. Adumbrabat illud fragrantiſſimam illam fragrantiam ſacrificii Chriſti, cujus virtute omnis Divinæ vindictæ ſeveritas in indulgentiſſimum electorum amorem transmutatur. *Oblationis myſterium.*

XI. Ἐμπυρισμὸς, ſive inflammatio ſacrificiorum miraculoſa, coæva ſacrificiis eſſe videtur: admodumque probabilis ea præſtantiſſimorum Theologorum opinio eſt, Deum eo modo ad Habelis munus reſpexiſſe, ut illud inflammaverit, Kaini munus non item. Eo enim tempore, quo ſacrificia viguerunt, ſolebat Deus igne cœleſti atteſtari, grata ea ſibi eſſe, quando in fide offerebantur. *Gen.* 15: 17. Ignis lampas tranſiit per medias victimas. vide etiam. *Lev.* 9: 24. *Jud.* 6: 21. 2 *Chr.* 7: 1. Atque ille ſacrificiorum per ignem cœleſtem ἐμπυρισμὸς, tanquam certiſſimum Divinæ acceptationis ſignum, poſtulatur *Pſ.* 20: 4. *Recordetur omnis oblationis tuæ,* ועולתך ידשנה *& holocauſtum tuum redigat in cinerem.* Ignis ille cœleſtis Spiritum Sanctum notabat, cujus flammis quod non *Ἐμπυρισμὸς.*

 accen-

accenditur, id grata Deo hoſtia eſſe non poteſt: & quo ipſe quoque Chriſtus ſe inculpatum Deo obtulit: quo denique ſuos baptizat, ut & ipſi & ipſorum actiones Deo placeant. Conferri poteſt, quod Johannes dicit: *ipſe baptizabit Spiritu Sancto & igne. Mat.* 3: 11. Fuit enim omnino ἐμπυρισμὸς ille Sacrificiorum, de quo agimus, typicus Baptiſmus ignis ſuperveniens cælitus, poſt alterum Typicum Baptiſmum Aquæ, quo accedentium ad altare manus & pedes lavabantur. *Exod.* 40: 30. 31. 32. uti acutè obſervavit *Cloppenburgius. Schol. Sacr. p.* 65.

Expiatio Typica. XII. Sacrificium rite peractum ſequebatur *expiatio*: quæ in eo ſita erat, quod Deus ſacrificio propitiè acceptato quieſcebat, & quod peccati, victimæ impoſiti, reatu unà cum victimâ typicè abolito, ira Dei placaretur, graſſans plaga ſiſteretur, & Deus favoris ſui indicia peccatori monſtraret. Hinc victimis purificatio animarum adſcribitur *Lev.* 17: 11. typica videlicet, & Sacramentalis. Confer ea, quæ adduximus §. 8. Sacramentalis dico, quia Typica illa expiatio Sacramentum erat veræ iſtius expiationis, quam fideles omnes in Chriſto obtinent. Typisque illis adumbratum fuit, Deum inde a primâ Euangelii notificatione acquieviſſe illi Sponſioni Chriſti, de ſatisfactione pro peccatis in plenitudine temporis præſtandâ, quâ verè illa expiarentur. Eoque ſenſu Paulus teſtatur, ſanguinem Chriſti conſcientiam mundare ab operibus mortuis: ſicut ſanguis taurorum & hircorum ſanctificabat olim ad carnis puritatem. *Heb.* 9: 12. 13. Nam hæc illius præfiguratio, & ſuppoſitâ offerentium fide, obſignatio erat.

Sacrum convivium. XIII. Accedebat denique ſacrum *convivium* coram Jehovâ, ex oblatis donis & ſacrificiis, quæ igne non in ſolidum cremabantur: quod ſub lege Moſaicâ obtinuit ſpeciatim in iis Sacrificiis, quæ שלמים dicebantur. *Lev.* 7: 15. Quam vocem Græci verterunt Εἰρηνικὰ, Latini, *Pacifica*: alii malunt Εὐχαριστικὰ. Sed *confeſſio*, תודה, ſive *Euchariſtia* eſt una ex ſpeciebus ſacrificii hujus generis, *Lev.* 7: 12. Et hæc quoque ſacrificia *Helaſtica* fuêre: ut patet ex impoſitione mannum, quæ impoſitionem peccatorum ſignificat. *Lev.* 3: 2. 8. 13. Propterea non malè a Viro Docto obſervatum eſt, rationem & notationem noninis hanc eſſe videri, quod in hoc ſacrificio eſſet quodammodo τελείωσις, *perfectio, conſummatio.* Nam Holocauſta in totum conſumebantur, & de iis nemo comedebat: de cæteris comedebat ſacerdos: de his quilibet etiam privatus, cujus erat victima *Deut.* 12: 6. 7. Quò Apoſtolus reſpicit 1 *Cor.* 10: 18. *Nonne, qui edunt victimas, conſortes ſunt altaris?* Fuit hoc Sacramentum communionis, quam habent accedentes ad Deum cum altari & Sacerdote vero: & ſymbolum κοινωνίας, quam habent omnes fideles in Chriſto inter ſe, per quam Chriſtus & omnia illius beneficia, & omnia ſingulorum Chariſmata tanquam in eodem corpore omnium ſunt. Huic epulo ut ἀντίτυπον ſignum ſacram cœnam reſpondere, Paulus innuit 1 *Cor.* 10: 16. 17: 18. Hoc modo Dei gratia & Chri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Chriſti beneficia ſignificabantur & obſignabantur fidelibus in Sacrificiis.

XIV. Sed non minus in iis erat *commonefactio officii*, quod Fideles Deo debent, & ad quod ſe ſacrificiorum uſu obſtringebant. *Primò* erat in ſacrificiis confeſſio Peccati & Reatus. Nam neque ſacrificia ante lapſum locum invenerunt: & animalia, quæ offerentes ſibi ſubſtituebant, Boves, Oves, Capri &c. vitii ſignificationem habebant. Bos enim, ignorantiæ *Jeſ.* 1: 3. Ovis, aberrationis, *Jeſ.* 53: 6. Capræ, petulantiæ & improbitatis, *Mat.* 25: 33. emblemata ſunt. Et mactatio ac combuſtio victimarúm extorquebat homini confeſſionem, dignum ſe eſſe, qui æternâ morte periret, & Divinæ juſtitiæ flammis torreretur.

Erat etiam in Sacrificiis confeſſio peccati & reatus.

XV. *Secundò* eſt etiam in Sacrificiis excitatio ad Studium puritatis, ac veræ probitatis. 1. Fas non erat Deo quicquam offerre niſi ex animantibus mundis, homini in cibum datis. Ita *religioſus cultus, mundus & incontaminatus apud Deum & Patrem hic eſt, immaculatum ſe conſervare a mundo. Jac.* 1: 27. 2. Nihil offerre licebat, niſi, quod integrum, ſine vitio ac defectu ullius partis eſſet: non cœcum, ſurdum, mutilum, claudum, languens atque ægrotum. *Mal.* 1: 13. Ita etiam quod Deo gratum erit, omnibus ſuis facultatibus, attentione & intentione omni, judicio recto, בלב תמים, *corde integro*, voluntate lubentiæ plenâ, Deo ſervire, & omnia membra ſua ipſi conſecrare debet. Nempe requirit Deus τελειότητα *Mat.* 5: 48. 3. Animalia victimis deſtinata habebant aliquid proprium, quod aptum eſt ad eas virtutes adumbrandum, quæ accedentibus ad Deum ineſſe debent. Et in bobus patientia laboris, & pugnacitas adverſus infeſta. Oves & Capri noſcunt paſtorem ſuum, & vocem ejus, & alienum non audiunt. *Joh.* 10: 4, 5. Cujus rei de Capris Corſicæ Hiſtoriam memorabilem *Polybius* narrat *Lib.* 12. non procul initio. Deinde ſine murmure & clamore ducuntur ad macellum *Jeſ.* 53: 7. Hæc omnia Spiritualiter iis omnibus ineſſe oportet, qui devoti Deo ſunt.

Et excitatio ad ſtudium pietatis.

XVI. *Tertiò* per oblationem victimarum ſignificatur. 1. In honorem Dei mactandum eſſe veterem noſtrum hominem cum omnibus ſuis concupiſcentiis. 2. Æquum eſſe, ut totus homo, qui Deo placere nititur, per fidem & caritatem ſe ei ſiſtat, totum inflammandum vel inflammatum zelo ſui Spiritus: *in hoſtiam vivam, ſanctam, placentem Deo. Rom.* 12: 1. 3. Sicut diſplicebant Deo victimæ alieno igne accenſæ: ita ingratus eſt omnis cultus, qui Spiritum Dei Auctorem non habet, neque ex cœleſti caritate proficiſcitur. Qui ipſi *ſuum accendunt ignem, & cingunt ſe ſcintillis, ibunt in focum ignis ſui, & in ſcintillas, quas ſuccenderunt.* Jeſ. 50: 12. *Etiamſi quis corpus ſuum comburendum traderet, & caritatem interim non haberet, nihil hoc ipſi prodeſſet.* 1 *Cor.* 13: 3. 4. Non nos ipſos ſolùm ſed & noſtra Deo conſecranda eſſe: nam, uti ſupra monuimus, in pecoribus olim præcipua opulentia conſiſtebat, & Paulus monet, *victimis beneficientiæ & communicationis Deum delectari. Heb.* 13: 16. 5. Vitam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ipſam noſtram caram nobis eſſe non debere, quin eam, ad id a Deo vocati, lubenter pro gloriâ ipſius impendamus. *Phil* 2: 17. *Quin etiam, ſi pro libamento offerar ſuper ſacrificio & miniſterio fidei veſtræ, gaudeo & gratulor omnibus vobis.*

IRIS. XVII. Nunc de IRIDE dicendum, quam in fœderis Noachici ſignum Deus dedit. *Gen.* 9: 12--16. Ubi primò expendendum, quale hoc fœdus fuerit: tum quomodo arcus iſte fuerit ſignum fœderis.

Fœdus iride obſignatum non fuit formaliter Fœdus gratiæ. XVIII. De *Fœdere* hæc obſervamus. 1. Non fuiſſe illud formaliter ac præciſè Fœdus gratiæ. Nulla enim hic Spiritualis ac Salutaris beneficii mentio eſt: & promiſſa fœderis non Noacho ſolùm & electo illius ſemini, ſed omnibus hominibus, omni omnino animæ viventi, & alitibus, & pecudibus, & feris terræ facta ſunt; qualis univerſalitas a fœdere gratiæ aliena eſt. Dicit quidem Deus, de Fœdere gratiæ cum Eccleſiâ loquens *Jeſ.* 54: 9. *Nam ut aquæ Noachi hoc mihi &c.* Non tamen iis verbis docet, fœdus cum Eccleſiâ planè ejuſdem naturæ eſſe cum fædere univerſali de non perdendo mundo per diluvium. Inſtituit ſolummodo utriusque comparationem quoad firmiſſimam ſtabilitatem: ſicut eodem nomine fœdus ſuum cum Iſraële comparat fœderi de die ac nocte. *Jer.* 33: 25.

Attamen Fœdus gratiæ ſuppoſuit. XIX. 2. Non tamen Divinis virtutibus dignum fuiſſet tale fœdus paciſci cum omnibus creaturis, niſi ſuppoſito fœdere gratiæ, & cum reſpectu ad illud. Tota enim illa Dei longanimitas in conſervatione mundi tot ſceleribus fædati, hominumque ultrici eluvione plusquàm digniſſimorum, ordinatur ad electos, quorum ſalutem Deus intendit, & quorum gratiâ cætera omnia conſervantur, ut promovendæ ſaluti ipſorum inſerviant. 2 *Pet.* 3: 9 PAREUS. *Quæritur, an ſit pactum aliud a priore Gen.* 6: 18. *& a fœdere gratiæ?* Reſponſio: *Sanè aliud quoad miſſionem terrenam, communem hominibus brutis ac terræ; & quoad ſignum peculiare. Idem tamen quoad originem & gratiam. Neque enim Noachi filios adoptaret in hoc fœdus, niſi prius in fœdus gratiæ recepiſſet. Eſt ergo fœderis gratiæ hæc appendix de promiſſione terrenâ.*

Illudque confirmavit atque adumbravit. XX. 3. Imò eſt in hoc fœdere confirmatio & adumbratio fœderis gratiæ. Dicat id pro me MARTYR. *Hoc diligenter annotabimus, hoc fœdere etſi homines promittatur a Deo liberandos quoad corporis vitam, ne aquis præfocentur, tamen hic ſubeſſe umbram liberationis ab æternâ morte, ne ſcilicet æternâ damnatione obruamur. Et præterquam quod umbrâ iſtud oſtenditur, argumento etiam a fidelibus ita colligi debet; Si Deus ſibi fidentibus ita proſpicit, ut velit certos eſſe nec dubitare de liberatione ab aquis, quantò magis animos illorum, eorundem potiores partes, liberavit non a momentaneâ, ſed perpetuâ morte? ſi in his, quæ minoris ponderis, ita eſt ſollicitus, ut erit circa id, in quo noſtræ felicitatis ſumma verſatur?* Confer *Ouweni* Theologumena *Lib.* 3. *Cap.* 1. Et quum antea in Diluvio & Arcâ Noæ, in quâ univerſalia quaſi totius mundi ſemina contenta fuère, Symbolum gratioſi Fœderis obſervari

vari

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

vari debuerit, cujus antitypon ſignum baptiſmus eſt, 1 *Pet.* 3: 21. Quid ni confirmationem fœderis gratiæ animadvertemus in promiſſione de diluvio non iterum terræ immittendo?

XXI. De *Iride* hæc notamus. 1. Quum fœdus illud, in cujus ſignum iris data eſt, non fuerit præciſè ac formaliter fœdus gratiæ, inter ſacramenta propriè ac ſtrictè dicta iridem referri non debere: eamque ſupra modum ineptè tertium novi quoque Teſtamenti Sacramentum dici. Quæ tamen fuit ratio iridis in obſignando hoc fœdere, eadem eſt ratio ſignorum fœderis gratiæ, ſervatâ analogiâ: ideoque efficaciter ex hoc loco argumentantur noſtri adverſus Bellarminum præfractè negantem, Sacramentis promiſſiones Fæderis obſignari. *Iris non eſt ſtrictè dictum Sacramentum.*

XXII. 2 Quum tamen fœdus hoc præſuppoſuerit, & ſuâ univerſalitate involverit fœdus Gratiæ, negandum non eſt, illius promiſſa iride quoque fidelibus obſignari. Hinc in *circuitu Throni* & *Capitis Chriſti* iridem a Johanne viſam eſſe memoratur. *Ap.* 4: 3. & 10: 1. *Ut agnoſcamus*, inquit Rivetus, *Thronum Chriſti miſericordiâ eſſe circumdatum, eamque etiam in vultu ſuo præ ſe ferre, quando ſe manifeſtat: præſertim autem in ipſius facie nos habere iridem illam, quâ certi ſumus, non ſolùm aquas non amplius terram in univerſum inundaturas; ſed præterea, & præſertim, non metuendum nobis eſſe iræ Divinæ diluvium, quando Chriſtus Patrem placavit, quem dum reſpicit Deus, recordatur miſericordiæ ſuæ, & promiſſionum, quæ in ipſo ſunt Etiam & Amen. Apparet igitur, coronatus iride Chriſtus, tanquam gratiæ & pacis nuncius. Eſt enim* Princeps pacis, & pax noſtra, *Jeſ.* 9: 6. *Eph.* 2: 14. *Attamen Hieroglyphicum Divinæ gratiæ in Chriſto ſymbolum. Exercit. 60. in Geneſin.*

XXIII. 3. Omni ſigno analogiam aliquam cum re ſignatâ ineſſe oportet. Quæ quidem in ſacris iſtiusmodi ſignis, ex inſtituto Divino ſignificatibus, præcipuè ab inſtituentis arbitrio dependet; ita tamen ut naturalem aliquam convenientiam cum re ſpirituali ſignificatâ plerumque ſupponat, uti ex omnium ordinariorum Sacramentorum inductione liquet. Quæ naturalia ſunt iridi, ante diluvium quoque fuère: ſed vis ſignificandi & promiſſiones obſignandi ex inſtitutione Divinâ illi ſuperacceſſit. Ea ergo in iride notanda ſunt, quæ longaminitatem & gratiam Dei ſignificare ſunt idonea. Quæ vel *generalia*, vel *ſpecialiora* ſunt. *Cujus ſignificatio ex inſtitutione quidem Divinâ eſt, ſed naturalem analogiam ſupponit.*

XXIV. Generales Analogias judicioſè obſervavit Musculus. 1. Pactum hoc volebat Deus eſſe ברית עולם, *fœdus ſempiternum*, quod ad mundi uſque finem duraret. Et propterea tale quoque ſignum erexit, quod non ſolùm Noë cum ſuis in præſenti cerneret, ſed & poſteri toto fœderis tempore ob oculos habere poſſent. 2. Fœdus illud rationem Teſtamenti atque ultimæ voluntatis habet, ac abſolutum eſt, nullâ noſtræ juſtitiæ & pietatis conditione nititur. Itaque & ſignum illi tale adjecit, quod a nobis celebrari ac frequentari nequeat, ſed ſolo cœleſtium tempeſtatum curſu feratur: & ab ipſo formatum noſtris duntaxat *Quæ tam in genere,*

taxat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

taxat oculis videndum, & menti meditandum proponatur. 3. Conſiderandum etiam, *ubi* arcum fœderis ſui ſignum locarit, & *quando* eum producat. Ibi eum locavit, ubi videri poteſt ab omnibus, in cœlo ſcilicet. Neque in quovis cœli loco, ſed in nubibus. Non producit eum niſi tempore pluvio, quando terræ nubes denſæ imminent, & imbres vel minantur vel effundunt. Cogimur hic ſingularem Dei providentiam agnoſcere. Cujus benignitas ex ipſis aquoſis nubibus cuique inclamat, non eſt quod diluvium ex ijs proventurum formides: Ecce in iis ipſis iridem, Symbolum favoris mei, & ſignum fœderis inter me & univerſam carnem. Id, quod olim iræ meæ inſtrumentum fuit, nunc perpetuæ gratiæ meæ exhibebit indicium.

quàm ſpecialius aſſignatur: in figurâ,

XXV. Sed & ſpecialiorem Analogiam MARTYR ex Hebræis Doctoribus aſſignat, tam in *figurâ* quâm in *coloribus*. Arcus, inquit, inſtrumentum militare eſt: Ictis fœderibus, pace confectâ, in eo neque ſagittas aut nervum intentum videas, ſed illum geſtant milites, ut cornua terram ſpectent, dum verò pugnant, fit ſecus, cornua adſe contrahunt verſus faciem, ut acie oculorum collimantes jaciant in hoſtes ſagittas, Deus omnibus pacatus nervum illi dempſit, ſagittas abſtulit, & ejus cornua verſus terram dejecit. His fidem nobis facit placatæ ſuæ iracundiæ.

& coloribus.

XXVI. De *Coloribus* hæc tradit. Ex materiâ, quæ eſt aquæ, & ex naturâ colorum, qui cum lucem tum aquæ obſcuritatem referunt, congruum eſſe ſymbolum evincitur. Nam Deus hoc promittebat, ita ſe poſthac aquas temperaturum, ne omnia perderent: At quid magis aquas reprimit calore, qui in luce & comprehenditur & ſignificatur? Habet hoc ſignum admixtum aquæ ejus frenum, lucem, inquam, cœleſtem, quâ Deus ejus impetum cohibet. GROTIUS notat, tres iridis colores ſignificare Dei Severitatem, Clementiam. & Beneficentiam. Alius Vir Doctus exiſtimat, Colores Iridis, Rubrum, Igneum, & Viridem, ſignificare, quod per ſanguinem fiat mixtura Sanctitatis & Miſericordiæ, ut utraque manifeſtata per ſanguinem fuſum Deum faciat nobis & Venerabilem & Amabilem ob utramque. Qui idem alibi jubet nos in iride obſervare colorem ignis & Sanguinis & Graminis Virentis, & in illis cogitare de Zelo Dei, & Sanguine Chriſti, & Miſericordiâ ſive Vitâ: nam Zelus Dei per ſanguinem Chriſti eſt ad vitam. Eſt etiam, qui obſervavit, iridem, quâ Johannes Thronum Dei cinctum videbat, unius coloris fuiſſe, *adſpectu ſimilem ſmaragdo. Apoc.* 4: 3. Ut indicaretur, fædus Dei gratioſum cum Eccleſiâ diverſum eſſe a fœdere generali poſt diluvium cum omnibus hominibus pacto. Hoc enim fœdere promiſit quidem Deus, ſe totam terram aquis operturum non eſſe, attamen univerſas quandoque Regiones ultricibus flammis cineravit: propterea fœderis hujus Symbolum diverſis coloribus pictum fuit, inter lucidum ac viridem rubro ſive igneo intermicante.

Jonas le Buy in Ap. 4: 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cante. Verùm ſignum gratioſi cum Eccleſiâ fœderis unius coloris eſt, viridis nempe ac ſmaragdini; ut ſignificetur, fœdus illud ſemper unum eſſe, ſemper virens, ſemperque veré fœderatos lætificans. Nam in Regno Dei nihil eſt niſi pax & gaudium per Spiritum Sanctum. *Rom.* 14: 17. Hæc ſubtiliter & proſpicienter a Viris Doctis opſervata ſunt, & piè cogitari poſſunt. Dubito tamen, an difficilia ingenia cogere queant ad aſſenſum. Sufficiat retuliſſe. Sapiens & Pius Lector judicet.

Cap. VIII.

DE CIRCUMCISIONE.

I. Nunc de Circumciſione dicamus. De quâ obſervanda ſunt ſequentia. 1. Ritus externus. 2. Inſtitutio Divina, 3. Subjectum. 4. Neceſſitas. 5. Miniſter. 6. Tempus. 7. Significatio Spiritualis. 8. Abrogatio. *Circumciſionis.*

II. Ritus Circumciſionis ex voluntate Dei hic erat. Acuto cultro amputabatur extrema pudendi virilis cuticula, quæ Hebræis ערלה, *Gen.* 34: 14. propter naturalem ſuum uſum, a verbo ערל, *claudere, obturare*; Græcis veteris Teſtamenti Interpretibus & Novi Scriptoribus, eleganti voce ἀκροβυστία dicitur: quia τὸ ἄκρον τῆς βαλάνου βύει, *extremitatem glandis tegit*: de quâ voce multa eruditè annotavit *Gomarus ad Luc.* 2: 21. Latini *præputium* vocant, vocabulo incertæ Originationis. Pellicula iſta circumciſione amputabatur. Propter quam rem Judæi contemptim ac per ludibrium *Apellæ* & *Recutiti* dicti ſunt, quippe pelliculâ & cuticulâ illâ carentes. Placuit autem Deo, ad confundendam omnem ſapientiam carnis, & explorandam fidem atque obedientiam ſuorum, ritum adeo erubeſcendum ac propemodum pudendum in fœderis ſui ſignaculum dare: ſicut & univerſam ſalutem noſtram fundavit in re, quæ non minus pudenda carni eſſe videtur, nimirum Cruce Chriſti. *Ritus.*

III. Instrumentum Circumciſionis erat novacula, quam ſibi comparare poterant ex qualibet materiâ, quæ modò ad ſectionem apta ſit; Lapide nempe, Vitro, vel Ligno: plerumque tamen ferream, eamque acutiſſimam, qualis ſolet eſſe Chirurgorum, adhiberi, in *Synagogâ Judaicâ* docet *Buxtorfius*. Olim lapideos cultros uſurpatos fuiſſe, colligunt nonnulli ex eo, quod inſtrumentum circumciſionis *Exod.* 4: 25. צור dicatur; eaque vox *Ezech.* 3: 9. *Lapidem* notet; Uti & *Joſ.* 5: 2. *Inſtrumentum.*

cultri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cultri circumciſionis חרבות צורים, *gladii lapidei* indigitantur. Verùm iſta collectio non eſt ſatis firma. Nam צור non ſolùm *lapidem*, ſed & *aciem* notat; uti maniſeſtum eſt ex *Pſ.* 86: 44. תשיב צור חרבו, *retundes mucronem gladij ejus.* Neque enim lapideis olim gladiis pugnabant. Hinc Chaldæus Paraphraſtes *Joſ.* 5:2. iterpretatur אזמילין חריפין, *Scalpella acuta.*

Inſtitutio, primò in uſum domeſticum Abrahamidarum,

IV. Prima Circumciſionis INSTITUTIO facta eſt *Gen:* 17: 11. in domo & familiâ Abrahami, circa Annum mundi bis milleſimum. Non fuit autem data Circumciſio, ut mox publicum ac Univerſale Sacramentum totius Eccleſiæ illorum ſeculorum eſſet; ſed adſtricta fuit ad familiam Abrahami. Reliquiæ priſcorum Patrum Sacramentis ſuis ſacrificialibus contentæ, fidem ſuam exercere, Deoque placere poterant in præputio, neque ad circumciſionem obligabantur. Verùm poſt quatuor circiter ſeculorum ſpiramentum, quum Eccleſiæ viſibiles extra familiam Abrahami ſenſim ad Gentiliſmum defeciſſent, piis reliquiis

dein totius Eccleſiæ.

ad cœleſtem Panegyrim evocatis; quumque Reſpublica Iſraëlis mirè interim ſoboleſceret, & menſura iniquitatis gentium plena eſſet, rejectis reliquis, Eccleſia in Iſraële quaſi concluſa eſt, cujus communioni, in eorundem rituum participatione, ſe jungere omnes Numinis reverentes tenebantnr. Bene *Maimonides in Iſſure Bia*, *Cap.* 13. *Quandocunque quis Ethnicus ad fœdus Iſraëliticum ſe vult recipere, & ſub alis Divinæ Majeſtatis ſe reponere, jugumque legis in ſe ſuſcipere, Circumciſio, Baptiſmus, & Oblatio voluntaria requiruntur.* Ex eo tempore Univerſale Eccleſiæ Sacramentum facta eſt Circumciſio. Ita D. Jeſus eam diſtinguit, in quantum *ex Patribus* erat, iis domeſtica, & in quantum *a Moſe data* eſt, ut univerſale Eccleſiæ conſtituendæ Sacramentum. *Joh.* 7: 22.

Eâ omnes Abramidæ tenebantur.

V. Porro imperata fuit Circumciſio, non uni Abrahamo & Iſaaco, ſed etiam Abramidis omnibus, ſive ex Sarâ, ſive ex Agare, ſive ex Keturâ oriundis, omnibusque adeo domeſticis ejus, etiam emptitiis & alienigenis. *Gen.* 17: 25, 26, 27. Nam, etiamſi jam tum Deo certum eſſet ex Iſaaci ſolùm poſteris, & ne iis quidem omnibus, populum ſibi peculiarem formare: nondum tamen illud tempus aderat, quo intra unius populi ſepta continere Eccleſiam ſuam vellet. Nec dubitandum, quin in reliquis Abrahami filiis ac nepotibus ſuos quoque electos habuerit. Nihilque certius eſt, quàm intra quatuor illa ſecula, Circumciſionem, & cum Circumciſione viſiblem Eccleſiam, propagatam eſſe, in omnibus Orientalibus iſtis populis, qui ex Iſmaële, & Keturæ Filiis, & Eſavo, ac proſelytis, qui in domo Abrahami circumcidebantur, ortum traxère. Keturam autem, ut hoc in tranſitu moneam, ipſam Hagarem fuiſſe, magiſtrorum plerique volunt, aliis nunc reclamantibus, nunc dubitantibus: uti videre eſt apud *Seldenum de Synedr. Lib.* 2. *Cap.* 3. Hæ ergo Eccleſiæ, quæ ex Abrahami poſteris circumciſione ſignatæ erant,

juxta

juxta Eccleſias præputiatas ex aliorum Patrum piis reliquiis, unâ cum Iſraëlitis, quos propius ſibi aſſerere occipiebat Deus, Univerſalem illorum ſeculorum Eccleſiam conſtituebant. Neque tantiſper haberi debebant ut extranei a fœdere Dei, quod cum Abrahamo in Chriſto confirmatum eſt, ſed Fratres cenſeri debebant, & unius Religionis Socii. Quò referri poteſt, *Deut.* 23:7. *Non abominaberis Idumæum, quia Frater tuus* eſt. Et quod alienigenis etiam in Abrahami familiâ impoſita primitus circumciſio eſt, admonere poſtmodum Iſraëlitas debuit de futurâ vocatione Gentium.

Quorum multi circumciſionem diutius quàm veram Religionem retinuerunt.

VI. Interim in gentibus ex Abrahamo oriundis longè diutius Circumciſio quàm vera Religio permanſit. Paulatim enim a Deo Patrum ſuorum deſciſcentes ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις ſe polluerunt, & a Deo rejectæ, ac fœderis ipſius extorres factæ ſunt. Circumciſionem tamen retinuerunt. Hinc plurimæ gentes circumciſæ, præter Iſraëlitas, cujuſcunque generis Scriptoribus memorantur. Catalogum earum texuit *Grotius*, in *notis ad Libr.* I. *De veritate Religionis Chriſtianæ.* Multaque huc pertinentia habet Seldenus, loco mox citato.

Aliæ quoque Gentes circumciſionem ſuſceperunt.

VII. Certum interim eſt, alias quoque gentes præter Abrahamidas circumciſas fuiſſe: uti de Ægyptiis & Æthiopibus & Colchis teſtatur *Herodotus* in *Euterpe.* Grotius quidem aſſerit, Æthiopas illos ex Keturæ poſteris eſſe oriundos, & Cholchos eorumque vicinos ex decem tribubus, quas tranſtulit Salmanaſſar. Sed utroſque, tam Æthiopas, quàm Cholchos, Ægyptiis Originem ſuam debere, magnis argumentis addixit *Bochartus, Geographiæ Sacræ Lib.* 4. *Cap.* 26. & 31. Et ab Ægyptiis circumciſionis ritum ad eorum ἀποίκους, & *antiquam ſobolem*, uti Cholchos [a] *Ammianus* vocat, tranſiviſſe, Diodorus tradit, cujus fidem fruſtra hac in parte Grotius ſolicitat. Idem de Colchis ſtatuendum. Memorabile ſimul & mirabile eſt, quod de Ægyptiis narrat *Ambroſius, de Patriarchâ Abrahamo, Lib.* 2. *Cap.* 11. *Ægyptii*, inquit, *quarto decimo anno circumcidunt mares; Fœminæ apud eos eodem anno circumciduntur. Quod eo ſcilicet anno incipiat flagrare paſſio virilis, & fœminarum menſtrua ſumant exordia.* Sed bene monuit [b] Gomarus: De iſtâ narratione (niſi de ſuo, ut videtur, tempore loquatur) ob diſſentientem priſcam hiſtoriam, meritò dubitari poſſe. Porro Ægyptios ab Iſraëlitis, in medio ipſorum commorantibus, & gratis primum hoſpitibus, circumciſionem didiciſſe, vix dubitari poteſt.

[a] *Lib.* 2.

[b] *ad Luc.* 2: 21.

Quam Æthiopes adhuc Chriſtiani retinent.

Eodem ex ore Abyſſeni Sacerdo-

VIII. Poſtulat hic locus, ut de Æthiopum circumciſione, quam etiam, Chriſtianiſmo ſuſcepto, adhucdum retinent, nonnulla addam. Ejus primam originem Zaga Zabo, Epiſcopus Æthiops, & Regis ſui in Luſitaniam Legatus, Reginæ ſuæ Maqueda adſcribit. Hanc eandem eſſe vult, quam Sacræ literæ memorant ad Salomonem acceſſiſſe, famâ incredibilis ſapientiæ illius emotam. Eam dicit, a Salomone impregnatam, Filium enixam eſſe, nomine *Meilech*, quem jam adultum

tis refert Petrus Della Valle. Itiner. Part. 1 Cap. 32.

Hieroſolymas ad Patrem miſerit, in lege Dei inſtituendum. Quod quum curate a Salomone factum eſſet, Filium hunc ſuum coram arcâ ſolemniter unxit in Regem Æthiopiæ, priori ejus nomine in nomen *Davidis* commutato. Hoc poſtea reverſo in Patriam cum magno comitatu, in quo & fuerit Azarias, Tzadoki Filius, (qui accingens ſe itineri ex Arcâ clam ſurripuerit, & in gratiam novi Regis ſecum abſportaverit genuinas Legis Tabulas, adulterinis perfidioſè ſubſtitutis) γυναικοκρατίαν omnem fuiſſe abolitam, conſtitutumque, ut impoſterum ſoli maſculi, ab hoc Davide per rectam lineam deſcendentes, ſceptro potirentur, & circumciſionem introductam, additâ per Maquedam Reginam mulierum Circumciſione. Hanc autem ſe retinere proteſtantur, non ullâ adductos religione, ſed in gentilitium & Politicum Nobilitatis ſuæ ſymbolum.

Sed nullâ probabili ratione.

IX Cæterum quis non videt, futilia iſta & inepta eſſe? Ut alia taceam, quorum abſurditas & mendacium cuivis patet, ſuperbè id ſibi ſumunt, Reginam, quæ ad Salomonem acceſſit, ſuam Reginam fuiſſe, quum probari facilè poſſit, eam fuiſſe Reginam Felicis Arabiæ.

Quæ ad Salomonem acceſſit, non Æthiopiæ, ſed felicis Arabiæ Regina fuit.

1. Dicitur in Scripturâ *Regina Sabæ.* 1 Reg. 10: 1. Hanc autem μεγάλην τὴν Ἀραβίας καλεῖσθαι, καὶ εὐδαίμονα πρὸς τῶν Ἑλλήνων, *Philoſtorgius* Auctor eſt. Alias *Homeritis* Arabico vocabulo nuncupatur. Ibi regnaſſe Reginam hanc, quam *Belkis*, & uxorem Salomonis vocat, *Geographus Nubienſis* tradit. 2. Chriſtus eam *Reginam Auſtri* dicit. Saba autem, ſive Arabia felix non modò eſt Auſtralis terræ Iſraël, ſed & linguâ Arabicâ אלימן *Aljeman*, id eſt, *Auſtralis* vocatur, quemadmodum ex Salmanticenſi Judæo & Abenezra notavit [a] *Druſius*. Et *Benjamin* in itinerario, [b] שבא היא אלימן, *Saba eſt Aljeman.* Chriſtus ergo, eam indigitans Βασίλισσαν Νότου, quod eſt Syriacè מלכתא דתימנא, cum vulgo locutus eſt, ita ut facilè a quovis poſſet intelligi. 3. Addit Chriſtus, veniſſe eam Reginam ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς, *e finibus terræ*, quod longè convenientius de Sabæis quàm de Æthiopibus dicitur. Quia quum in Africâ ultra Æthiopiæ Metropolin Meroën ſint Regiones ampliſſimæ; Sabæi, Arabiæ, adeoque terrarum extima occupant ad Oceanum. 4. Auri & Aromatum, quibus Reginam Camelos ſuos oneraſſe narratur 1 *Reg.* 10: 2. multò vilior annona in Arabiâ quàm in Æthiopum ſolo eſt, quippe quæ propterea Græcis ἀρωματοφόρος dicitur. 5. Quæ de Æthiopum Reginâ, & illius Regiâ urbe, antea Saba dictâ, poſtea Meroë, [a] Joſephus habet, non ſolùm incerta eſſe, ſed & plurima ἀνιστορησίᾳ laborare, invictè oſtendit [b] Bochartus, qui videndus eſt. Quum ergo Regina Auſtri Æthiopum Regina non ſit, ineptè, ſe occaſione iſtius Reginæ circumciſionem, ac cum eâ Judaiſmum ſuſcepiſſe, hodierni Æthiopes gloriantur. Probabilius multò eſt, quod eam longè ante iſta tempora ab Ægyptiis, quorum ſoboles ſunt, acceperint. Sabæos autem,

[a] *ad Mat.* 12: 42.
[b] p. 73.

[a] *Antiq. Lib.* 8. C. 2.
[b] *Geograph. Lib.* 2. C. 25.

autem, quos itidem octavo die circumcidi Philoſtorgius refert, veriſimilius eſt, eam a Reginâ ſuâ, quæ Salomonem adiit, edoctos eſſe.

X. Intolerandum eſt, a quocunque illud introductum ſit, quod non- *Peſſimè cir-*
nulli humano conſilio circumciſionem aliquam, aut aliquid ei analo- *cumciſio fæ-*
gum, fœminis obtrudere anniſi ſint: uti de fictitiâ illâ Maquedâ Æthio- *minis obtru-*
pum Reginâ, & Ægyptiis modò audivimus. Deus enim diſertè ſolis *ſa eſt.*
maſculis circumciſionem injunxit: fœminæ in viris cenſentur, atque in & cum iis fœderatæ æſtimantur. Neque myſterio id ſuo caruit. 1. Admoniti Ita ſunt, a Sacramento non pendere ſalutem. 2. Indicata fuit Oeconomiæ iſtius imperfectio, quæ loco aliquando ceſſura erat conſummatiori Oeconomiæ, initiandæ faciliori ac communiori Sacramento, cujus ipſæ quoque fœminæ futuræ erant participes.

XI. Cæterum in omnibus gentibus a vero Dei cultu alienis, circum- *Circumci-*
ciſio nil niſi mera ſuperſtitio, & Sacramenti a Deo fœderatis ſuis dati *ſionis neceſ-*
κακοζηλία fuit. Fœderatos autem ſuos illius Religione impenſè obſtrictos *ſitas.*
eſſe voluit. Gen. 17:14. *Præputiatus autem mas, qui non circumciderit carnem præputii ſui,* ונכרתה הנפש ההיא מעמיה, *exſcindetur anima illa e populis ſuis, fœdus meum irritum fecit.* Non lubet nunc deſcribere, quæ de כרת *ſive exſciſſione animæ e populis ſuis* pridem Viri Docti commentati ſunt. Videri inter cæteros poſſunt, Fagius ad *Exod.* 12:15. Amama noſter in Antibarbaro, ad Calcem *Lib.* 3. Seldenus, de Synedriis, *Lib.* 1. *Cap.* 6. & de jure naturali *Lib.* 7. *Cap.* 9. L'Empereur in notis ad Bertramum de Republicâ Hebræorum *Lib.* 1. *Cap.* 2. & Henricus
Ainſworth ad *Num.* 15:30, 31. Mihi non videtur improbabile, exciſionem *Quid exci-*
animæ e populo ſignificaſſe ſecluſionem ab Eccleſiâ, & a Sacris prærога- *ſio Animæ e*
tivisque populi Dei, cui opponitur בא בקהל יהוה *venire in cœtum*, ſi- *populo ſuo.*
ve Eccleſiam *Jehovæ*, *Deut.* 23:2. Huc facit *Exod.* 12:19. Et exſcindetur anima illa מעדת ישראל, *ex cœtu Iſraëlis*, id eſt, tolletur ex conſortio Sanctorum. *Ezech.* 13:9. בסוד עמי *in Conſilio*, vel myſtico conventu, *populi mei non erunt, & in deſcriptione Domus Iſraël non conſcribentur.* Scilicet qui הפיר *irritum facit* fœdus, quod כרתי *pepigi* cum ipſo, is יכרת *exſcindetur* e medio populi iſtius fœderati, neque de prærogativis ejus gaudebit. Cui morti Eccleſiaſticæ accedebat aliquando mors θεήλατος, aliaque graviſſima mala a Deo inflicta, confer *Exod.* 4:24, 25. imò etiam, niſi reſipiſceret peccator, æterna animæ pernicies. Non malè Aberbenel, cujus verba L'Empereur adduxit: *Anima exſcindetur ab iſto faſciculo vitæ ſupremo, neque ſplendorem Divinitatis obtinebit, id eſt, voluptatem ac mercedem animæ.* Quid obſtat, quo minus omnia iſthæc in univerſalitate hujus phraſios includamus? Hac autem comminatione mœnire Deus Circumciſionis præceptum voluit, ne ſacramentum, aliàs pudoris dolorisque plenum, in vilipendium neglectumve veniret. Tanti fœdus

Xxx 2 ſuum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſuum eſſe voluit, ut alacriter illius quoque jugum, licet difficile, ſubire-
tur. Annotavit Aben Ezra, ſe in totâ Scripturâ Sacrâ invenire viginti
tres locos, in quibus Deus כרת *exterminium* comminatur his, qui trans-
grediuntur præcepta negativa; ſed in affirmativis tantùm reperiri כרת
circa præcepta Circumciſionis & Paſchatis rite celebrandi. Ex quo li-
quet, Deum arctiſſimâ Sacramentorum iſtorum Religione populum
ſuum obſtringere voluiſſe.

Hac commi-natione non tenentur in-fantes, ſed adulti.

XII. Quæ tamen nequaquam ita intelligimus, quaſi omnes infantes,
qui poſt octavum diem incircumciſi moriebantur, damnationi fuerint
addicti: quod poſt Pontificiorum aliquos *Chamiero* noſtro placuiſſe mi-
ror. *Lib.* 3. *De Sacram. Cap.* 2. *Sed ſententia eſt*, uti bene ſcripſit Per-
kinſius (in Tract. de Sacram. Baptiſmi) *quicunque in pueritiâ ſuâ non fuerit
circumciſus, ſi ad annos diſcretionis & ſcientiæ pervenerit, & tum circumci-
ſionem reſpuerit, illius anima ex ſuo exſcindetur populo.* Quare hoc dictum
de adultis loquitur, non de infantibus, qui fœdus infirmare nequeunt. Ex-
plicationis hujus hæ ſunt rationes. 1. Quia verba Textus Originalis
activa ſunt, אשר לא ימול את בשר *qui non circumciderit carnem præ-
putii ſui.* Ubi את nota accuſativi caſus oſtendit, vocem ימול non eſſe
hic formæ Niphal a מול, ſed formæ Kal a נמל. Unde concludo, verba
hæc non ad eum dirigi, qui in circumciſione ſuâ inſcius aliquid patitur:
ſed qui poteſt curare circumciſionem ſuam, eamque deliberato animo
negligit. 2. Quia additur את בריתי הפר, *fœdus meum irritum fecit.*
Ubi eidem tribuitur actio culpabilis, cui antea tributa fuerat culpabilis
carentia. Infans autem, nullâ ſuâ culpâ circumciſione carens, fœdus
Dei eo ipſo irritum non facit. 3. Occaſio & finis Sanctionis hujus eò
nos ducit. Scilicet circumciſio injungebatur Abrahamo jam 99. anno-
rum ſeni, ſervis & domeſticis ſuis adultis, Iſmaëli tredecim annorum
puero. Quia autem difficile fuiſſet adultis hominibus præciſionem
illam ac mutilationem, tanto cum pudore ac dolore conjunctam, per-
ſuadere; hinc addita iſta comminatio, ut gravioris jacturæ metu juſſum
Dei obſequibiles ſuſciperent. Quod uti a ſolis adultis perpendi poteſt,
ita eos ſolos quoque ſpectat. 4. Accedit illud incommodum. Si in-
fantes poſt octavum diem in præputio morientes, ut fœdifragi, eo no-
mine, damnationi addicantur: cauſſa dici non poteſt, cur idem ſtatuen-
dum noc ſit de infantibus Chriſtianorum ante baptiſmum morientibus.
Quia Baptiſmus non minus quàm circumciſio fœderis ſignum eſt. Hanc
quoque conſtantem Hebræorum ſententiam eſſe, vide apud *Seldenum
de Synedriis Lib.* 1. *Cap.* 6.

Miniſter.

XIII. MINISTER Circumciſionis fuit quivis Pater familias.
Gen. 17: 23. & 21. Vel alius quivis ad id officii idoneus, & Patri ſubſti-
tutus. Neque enim videtur Zacharias, utut Sacerdos, ipſe Filium
ſunm Johannem circumcidiſſe *Luc.* 1: 59. Saltem non conſtat, Deum ulli
homi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

hominum ordini circumciſionis adminiſtrationem alligaviſſe. Non tamen illam mulieribus permiſſam fuiſſe, ex Zipporæ exemplo *Exod.* 4: 24, 25. colligi poteſt. Quia in trepidiatione iſtâ, ex præſentaneo periculo, neque ipſa neque Moſes ſatis attendiſſe videntur, a quo circumciſio filii facienda eſſet, modò fieret. Deum autem circumciſionem quidem probaſſe conſtat, circumcidendi modum non item.

XIV. Dies circumciſioni dictus Octavus a nativitate erat. Cujus rei ſumma quidem ratio eſt præcipientis voluntas, attamen & aliæ non improbabiliter adduntur. 1. Ut ita infantum teneritudini conſulatur, qui vix ante octavum diem ſuſtinendis circumciſionis doloribus pares videntur, quibus adulti prope ſuccumbunt. *Gen.* 34: 25. 2. Quia infantes a matre recentes unà cum matre ad octavum usque diem immundi cenſentur. Hanc rationem dat *R. Simeon Filius Jachi in Peſikta, fol.* 16. *Col.* 3. *Quare inſtituit Lex circumciſionem die octavo? Differtur circumciſio, donec tranſeat puerpera ab immunditiâ ſuâ ad munditiam.* Et videtur ea ratio fundata eſſe in *Lev.* 12: 2, 3. Scilicet per circumciſionem infans initiatur, & libato ſanguine ſuo quaſi offertur Deo. Deus autem etiam e brutis animantibus niſi poſt ſeptimum diem victimas non admiſit, *Exod.* 21: 30. *Lev.* 23: 27. 3. Facit etiam ad inſtitutionem, ne arbitremur ab externo ſigno ſalutem pendere, cujus uſus cæteroquin a Sapiente, ac Benigno Numine in octavum diem, cis quem plurimos mori neceſſe fuit, dilatus non fuiſſet. Quam ob rem & ipſe Pater Abraham juſtificatus eſt in præputio. *Rom.* 4: 10.

Dies:

Lichtfoot ad Luc. 2. 21.

XV. Non addo cum quibusdam, (quos tamen non diffiteor ſe tueri poſſe auctoritate Cypriani, & ſexaginta ſex Epiſcoporum in Concilium a Cypriano convocatorum. Vid. *Epiſtolas Cypriani Lib.* 3. *Epiſt.* 8. quæ in Pamelianâ editione 59.) reſurrectionis Chriſti Diem, qui in ordine dierum octavus eſt, & in quo vera circumciſio ac ſalus noſtra prorſus expleta & conſummata fuit, hoc myſterio præfiguratum eſſe. 1. Quia Chriſtus nusquam dicitur octavo die reſurrexiſſe, ſed vel tertio a morte, vel primo hebdomadis. Hic autem relatè ad circumciſionem non magis eſt octavus, quam quivis alius. Neque a primo anterioris hebdomadis octavus dici ſolet, quum hebdomas ſeptimo die claudatur: a quo numeratur novæ hebdomadis primus. 2. Quia circumciſio non tam reſurrectionis quàm paſſionum, & mortis Chriſti Typus fuit; uti mox oſtendemus. 3. Non videtur etiam id accuratè dici, veram circumciſionem ac ſalutem noſtram die reſurrectionis Chriſti prorſus expletam & conſummatam fuiſſe. Nam quod impetrationem ſalutis attinet, ea conſummata eſt Chriſti morte. Conſummata impetratæ ſalutis applicatio, non ſolùm reſurrectionem Chriſti ex mortuis exigit; ſed ejusdem aſcenſionem in cælum: & reditum ad univerſale judicium expectat. Nulla ergo ratio eſt, cur

Non conſtat, eo præfiguratum fuiſſe reſurrectionis Chriſti diem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

hi dies minus præfigurari debuerint quàm dies reſurrectionis. Cavendum eſt, ne in allegoriis nimii ſimus.

Significatio in genere.

XVI Spiritualis SIGNIFICATIO Circumciſionis tam præſtans eſt, quàm ſignum ipſum contemptibile ac prope pudendnm videtur. In genere fuit *ſignum fœderis Dei* cum Abrahamo. *Gen.* 17: 11. Unde Phraſi Sacramentali ipſum *fœdus* dicitur. ℣ſ. 10. 13. Neque ſignum modò, ſed & *ſigillum*. Quod non Paulus ſolùm noſter dixit *Rom.* 4: 11. verùm etiam Judæorum Magiſtri. Quorum verba ex *Thalm.* Hieroſolym. *Tract.* Berachot ita habent. *Benedictus ſit, qui ſanctificavit dilectum ab utero, & ſignum poſuit in carne ejus*, וצאצאיו חתם באות ברית קדוש, *& filios ſuos* SIGILLAVIT SIGNO *fœderis Sancti.* Pollicitus erat Deus Abrahamo & ſemini ejus, imò ex ſemini ejus, Meſſiam, & cum Meſſia benedictiones omne genus, terreſtres, ſpirituales, cœleſtes. Stipulatus ab Abrahamo erat, ut coram facie ſuâ ambularet. Hujus fœderis ſignum ac ſigillum erat circumciſio: quam qui rite ex præſcripto Dei ſuſcipiebant, illi ſolemniter ab ipſo Deo declarabanrur conſortes promiſſionum Abrahamo factarum: ſimulque proteſtabantur, ſe vivâ fide recipere promiſſum Meſſiam, & ab ipſo omne genus benedictiones expectare. Atque ita fiebat illis circumciſio *ſigillum juſtitiæ fidei*. *Rom.* 4: 11. Et circumciſus dicebatur להכנס ולהסתופף תחת כנפי השכינה, *intrare & tutam habere ſtationem ſub alis Majeſtatis Divinæ.* Verùm eodem quoque actu ſe ipſos obligabant ad ſinceram totius Religionis, omniumque adeo præceptorum Dei, obſervantiam, uti ſupremi Numinis fœderatos decet. Non eſt dubitandum, quin ex priſcæ pietatis reliquiis ſit oratio illa, quâ hodierni adhuc Judæi in infantum ſuorum circumciſione utuntur. *Ut hunc puerulum ingredi feciſti, ſeu recepiſti in fœdus Abrahami Patris noſtri: ita ingredi facias in Legem Moſis, in Matrimonium*, לחופה, (Seldenus de jure Naturali *Lib.* 11. *Cap.* 2. vertit, *in protectionem*, ſeu *ſalutem*,) *& in Bona opera.*

Lichtfoot ad Mat. 28: 19.

Buxtorf. Syna. Juda. Cap. 2.

Specialior.

XVII. Specialius tria ſumma Capita univerſæ Religionis noſtræ Circumciſionis figurâ exponuntur: noſtra videlicet MISERIA, REDEMPTIO, & GRATITUDO.

Per Circumciſionem exponitur hominis Miſeria.

XVIII. MISERIA hominis partim *peccato*, partim peccati *pœnâ* conſtat. Utrumque Circumciſione ſignificatur. Nam præputium, id eſt, extrema pellicula membri ad generationem deſtinati, quæ circumciſione abſciendenda erat, notat eam totius hominis vitioſitatem, quæ jam inde a primo ortu ei ineſt, & in Scripturâ præputium cordis, vel cor incircumciſum frequenter dicitur. *Deut.* 10: 16. *Jer.* 4: 4. *Levit.* 26: 41. *Jer.* 9: 26. Et dolorifica illa particulæ carneæ abſciſſio ſignificabat, dignum eſſe hominem univerſum, qui a communione Dei ſanctorumque omnium æternum ſeparetur, cum ingentibus ac intolerandis, tam animi, quàm corporis, cruciatibus.

XIX. Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XIX. Non minus perſpicuè ſe hic pandunt REDEMPTOR ac REDEMPTIO hominum. Nam ſignificabatur & obſignabatur hoc Sacramento, 1. Ex Abrahamo jam circumciſo naſciturum Iſaacum *Gen.* 17: 16. Patrem Seminis iſtius Benedicti, ſive Meſſiæ, qui omne peccatum, omnemque reatum noſtrum in ſe recepturus atque expiaturus eſſet. 2. Meſſiam illum ſanguinem ſuum pro hominibus fuſurum, ſine quo nulla fœderis gratiæ obſignatio eſt: & ab ineunte ætate paſſiones ſuas inchoaturum. 3. Eum ejusdem nobiscum carnis ac ſanguinis participem factum *Heb.* 2: 14. exciſum iri e terrâ viventium *Jeſ.* 53: 8. idque ad conſervationem corporis ſui, quod eſt eccleſia. *Eph.* 5: 23. Sicut in carnali circumciſione particula corporis abſcindebatur, ne totus homo exſcinderetur e populo ſuo. 4. Eum nobis donaturum abſciſſionem & exutionem carnis peccati, per Regenerationem & Sanctificationem, quæ in glorificatione conſummantur. *Col.* 2: 11. Hoc, puto, antiquos Hebræorum Doctores voluiſſe, quando dicebant, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, *Proſelytus, ex quo proſelytus fit, infanti recens nato ſimilis eſt.* Quod quum pervulgatum fuerit apud Magiſtros, meritò Nicodemo, de παλιγγενεσίᾳ tam ineptè roganti, reponebat Chriſtus, Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ, *& hæc ignoras? Joh.* 3: 7. Docebant, in eum, qui circumcidebatur, novam animam, quæ alas Divinæ Majeſtatis ſubierat, & oſculo a ſupremo numine excepta erat, e cœleſti aliquo Palatio illabi. Quibus ambagibus antiquos Spiritualem regenerationem deſcripſiſſe, credibile eſt; quæ a recentioribus non intellecta in futilas nænias converſa ſunt. Vide ſodes *Seldenum, De Jure Natur. Lib.* 2. *Cap.* 2.

Redemptor ac Redemptio.

XX. Denique in uſurpatione hujus Sacramenti de officiis debitæ GRATITUDINIS admonebantur. 1. Ut internæ, Myſticæ, ac Spirituali pietati operam darent, ſicut circumciſio in ſecreto ac tegendo corporis membro peragebatur. *Rom.* 2: 28, 29. 2. Ut mortificarent membra ſua terreſtria *Col.* 3: 5. id eſt, renunciarent etiam ſuaviſſimis nuper ac dilectiſſimis ſibi cupiditatibus. 3. Ut cum mundo, qui in pravo jacet, nulla amplius communia amicitiæ fœdera haberent, ſicut Abrahamidæ, per circumciſionem ab aliis gentibus ſecreti, earum amicitiam aſpernabantur: uti ex proteſtatione filiorum Jacobi liquet *Gen.* 34: 14, 15. Malo quidem animo hoc ab iis dicebatur; id tamen, quod dicebant, rectum erat. Confer *Act.* 10: 28. Circumciſus, inquiunt Hebræi, יצא מכלל הגוים, *e gentium univerſitate exivit.* Et ſanè magna pars, ac quaſi fundamentum, muri intergerini circumciſio erat. 4. Ut nihil tam difficile, tam grave, tam dolorificum, nihil tam alienum, ſtultum ac ridiculum mundo, in cultu Dei ſit, quod non alacres ac lubentes, Dei juſſu & ad ipſius gloriam ſubeant: ne famam, ne vitam quidem præ eâ caram habentes.

Et officia gratitudinis.

XXI. DU-

Duratio Circumciſionis adſtricta eſt ſeculo Veteris Teſtamenti.

XXI. DURATIONEM Circumciſionis hiſce verbis definivit Deus Gen. 17:13. *Et erit fœdus meum in carne veſtrâ* לברית עולם *in fœdus Seculi.* Quod tamen non eſt intelligendum de duratione perpetuâ ad mundi usque finem. Nota eſt diſtinctio עולם הזה, *Seculi hujus,* uti olim loquebantur, quod complectebatur univerſam Veteris Teſtamenti Oeconomiam, & עולם הבא, *Seculi futuri,* quod ὁ μέλλων αἰών, vel ἡ οἰκουμένη μέλλουσα Apoſtolo dicitur *Heb.* 2:5. ad quod ſeculum pertinent ימי המשיח *dies Meſſiæ.* Quod autem inſtitutum eſt in fœdus ſeculi prioris, id extendi non debet ad ſeculum poſterius, cujus aliam faciem, aliam prorſus Oeconomiam fore, conſtanter Prophetiæ loquuntur.

In Novo autem eſt abroganda.

XXII. Porro, abrogandam fuiſſe circumciſionem diebus lætioris Teſtamenti, hoc modo evincitur. 1. Quia pertinet ad umbras illas, quæ, quum præfigurarent venturum Corpus, corpori jam præſenti loco cedere debuerunt. *Col.* 2:17. 2. Quia magna pars erat parietis illius intergerini, qui Juæos a gentibus diſcriminabat, & cujus ſeptum morte Chriſti ſolvi debuit, *Inimicitiis, id eſt, lege præceptorum, in ritibus poſita eſt, per carnem ipſius abolitis: ut ex duobus illis conderet in ſemetipſo unum novum hominem, faciens pacem,* *Eph.* 2:14. Illud utique prædictum antiquitus eſt, gentes cohæredes Iſraëli, & concorpores, & conſortes ejuſdem promiſſionis fore *Eph.* 3:6. vide *Deut.* 32:43. *Jeſ.* 19:24. 25. & 60:3. &c. Ea verò συσσωμάτωσις non debuit fieri incluſione gentium cum Iſraële intra idem ſeptum rituum, (id enim ſeparationi & inimicitiæ ſtabiliendæ deſtinatum erat) ſed ſepti iſtius deſtructione. *Nam in Chriſto Jeſu neque circumciſio quicquam valet, neque præputium: ſed fides per Charitatem efficax. Gal.* 5:6: *Et quicunque ex fide ſunt,* ſive circumciſi, ſive non, *illi ſunt filii Abrahæ. Gal.* 3:7. 3. Quia in circumciſione notabatur, nondum eſſe fuſum novi Teſtamenti Sanguinem, necdum natum eſſe ex Abrahami ſemine Meſſiam, vel ſaltem necdum exciſum ad ſalutem corporis ſui myſtici. Quæ poſtquam facta eſſe orbi per præconium Euangelii innotuit, id, quod, ea nondum facta eſſe, teſtabatur, abrogari neceſſe fuit: ne, ullum Dei inſtitutum adverſus veritatem teſtari comperiretur. Huc pertinet illud Pauli. *Gal.* 5:2, 3, 4. *Ecce, ego Paulus dico vobis, ſi circumcidamini, Chriſtum nihil vobis profuturum. Teſtor enim rurſus omni homini, qui circumciditur, eum eſſe debitorem totius Legis ſervandæ.* Senſus eſt, qui circumciſionem, ut neceſſariam cultus a Deo inſtituti partem, vel ut medium juſtificationis ſuſcipit, is ſe ipſum abdicat Chriſto. 1. Quia, id ſignum adhuc neceſſarium eſſe, vult, quod teſtatur, necdum per Chriſtum omnia conſummata eſſe. 2. Quia, quum circumciſio a cæterâ Lege Cerimoniali, ad quam veluti introitus eſt, ſeparari non poſſit, circumciſionis ſuſceptione ad totius Legis Ceremonialis obſervantiam ſe obligat. Hoc autem eſt abnegare adventum Chriſti,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Chriſti, & tempus διορθώσεως ac libertatis. 3. Quia, quum juſtitia hominis coram Deo aut tota ex propriis operibus eſſe debeat, aut tota ex Chriſto, & hæc duo jungi non queant, *Gal.* 2: 21. & 3: 12. 18. qui in circumciſione, ut opere ſuo, juſtitiam quærit, juſtitiâ Chriſti excidit? atque ita, ſi ſalutem ſit conſecuturus, neceſſe eſt, ut totam Legem obſervet: quod quum facere non valeat, norit, omnem ſibi ſalutis ſpem præciſam eſſe.

XXIII. Hujus autem, primum langueſcentis, dein morientis, denique mortuæ, ac mortiferæ, circumciſionis abrogatio, ſuos habet gradus. 1. Languére cœpit in circumciſione Chriſti, qui legi ſe pro electis ſubjiciens, eamque ſubjectionem ſuſcepto circumciſionis ſymbolo ſolemniter teſtans, probabat, ſe electum illud Abrahami ſemen eſſe, cujus futuræ nativitati præſignificandæ Circumciſio primitus deſtinata erat. Ab eo ergo tempore amiſit circumciſio magnam ſignificationis ſuæ partem: eo jam præſente, quem venturum ſignificabat. 2. Magis debilitata fuit, poſtquam Chriſtus trigeſimo ætatis ſuæ anno ſe patefecit Iſraëli, & a Johanne monſtratus eſt ut Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, & a Patre palam agnitus pro dilecto ſuo Filio ab omnibus audiendo. Tunc enim Euangelium libertatis ac Regni prædicari cœpit, & Baptiſmus, Circumciſioni ex adverſo reſpondens ſignum, uſurpatus eſt, ut Sacramentum initiationis in præſtantius fœdus, quo multum dignitatis Circumciſioni decedebat. 3. Mori cœpit, moriente Chriſto. Quando enim e medio populi ſui exciſus eſt ad ſalutem totius corporis myſtici, & ſanguine ſuo Novum Teſtamentum obſignavit, impletum illud omne eſt, quod Circumciſio de futuro Meſſia præſignificaverat, & ad quod ſuâ ſe Circumciſione Chriſtus obligaverat. Atque ita Chirographum illud, quod Chriſto Sponſori ac fidelibus ſubcontrarium erat, in cruce illius ruptum eſt. *Col.* 2: 14. 4. Planè mortua fuit, poſtquam Chriſtus e mortuis ſuſcitatus, Apocham, pleniſſimæ ſolutionis teſtem, a Patre accepit, & Univerſo quaſi mundo videndam exhibuit. Ita tamen ad partam oblatamque ſibi libertatem Fideles cœcutiebant, ut Petrus ipſe cœleſti viſione de eâ edoceri opus habuerit. *Act.* 10: 28. 34. 35. 47. 5. Necdum tamen mortifera erat: Sed quamdiu de Libertate ſuâ nondum ſatis edocta erat Eccleſia, poterat quandoque, ad evitandum infirmorum ſcandalum, prudenter uſurpari, libere tamen, non ex conſcientiâ Religionis, ſed ex dictamine Caritatis & Prudentiæ, ne Judæi, Patriorum rituum nimis tenaces, a Chriſtianâ Religione abalienarentur: quomodo circumciſus eſt Timotheus Matre Judæâ natus. *Act.* 16: 1. 3. 6. Verùm poſtquam Judæorum natio, ſpreto Euangelio, a Deo rejecta fuit, & Circumciſionem, ut neceſſariam Religionis, imò juſtitiæ, partem, pervicaciter urgere perrexit, & Eccleſia de ſuâ Libertate ſufficienter edocta fuit, mortifera facta eſt Circumciſio, quippe Character ſuperſtitionis &

Quod tamen paulatim & circumſpectè fieri oportuit.

teſſera infidelitatis Judaicæ, & abnegatio Libertatis Chriſtianæ, ut ex *Gal.* 5: 2 3. oſtendimus.

Judaica natio, poſtquam ad Chriſtum converſa erit, circumciſionem infantium ſuorum non retinebit.

XXIV. Non difficilis nunc eſt iſtius Quæſtionis determinatio, an Judæorum natio, poſtquam noviſſimis temporibus παμπληθεὶ ad Chriſtum converſa fuerit, circumciſionem infantium ſuorum religioſè retentura ſit? Mihi quidem, quin ad quæſtionem hanc negativè reſpondendum ſit, propter rationes allegatas, ne dubitandum quidem eſſe videtur. Tales enim eæ ſunt, ut non gentes modò, ſed & Judæos, in libertate Novi Teſtamenti, a circumciſione, quæ vinculum totius jugi erat, liberos eſſe evincant. Et omnino utrorumque eadem planè debet eſſe ratio. Τὸ περισσὸν Ἰουδαίου, quod antea magnum erat, nunc nullum eſt. Nemo ſub Chriſto habet, quod in carne glorietur. Paulus id pro damno & ſtercore reputabat. *Phil.* 3: 7. 8. In Chriſto non eſt diſcrimen Judæi & Græci, Circumciſionis & præputii: ſed Chriſtus ipſe eſt omnia in omnibus. *Col.* 3: 11. Omni nationis alicujus præeminentiâ funditus ſublatâ. *Nos*, inquit Apoſtolus, *poſthac neminem novimus ſecundum carnem*: id eſt, majoris æſtimamus ob genealogiam ſacrorum Patrum, quod *ſi etiam Chriſtum novimus ſecundum carnem*, id eſt, ſi in carnali cognatione cum Meſſia aliquam collocavimus prærogativam, *nunc tamen non amplius novimus*, omnem felicitatem noſtram unicè nunc collocamus in Spirituali unione cum Chriſto per fidem 2 *Cor.* 5: 16. Et quum Deus nunc προσωπολήπτης nullo ſenſu ſit, *Act.* 10: 34. nunquam erit, ut nobis liceat habere fidem Domini noſtri Jeſu Chriſti τῆς δόξης, ἐν προσωποληψίαις *Jac.* 2. 1. aut Abramidas, quâ tales, in Regno Chriſti pluris æſtimare Barbaris aut Scythis, ἰσότιμον αὐτοῖς λαχοῦσι πίστιν 2 *Pet.* 1: 1. Verbo concludam, Circumciſio fidelium Iſraëlitarum noviſſimis temporibus, vel prærogativa futura eſſet, vel onus & jugum. At neutrum eſſe poteſt. Non poſterius, quia id repugnat libertati per Chriſtum partæ: quam felici iſthoc ævo eximiè glorioſam eſſe par eſt. Non prius, quia Euangelium Regni, omni præeminentiâ ſublatâ, fecit τὰ ἀμφότερα ἕν. *Eph.* 2: 14.

Jacobi & Paulli de Circumciſione ſententia.

XXV. Duas tamen rationes in contrarium audivi, quæ ſpeciem aliquam haberent, ſed ſpeciem tantùm: quarum altera ex Novo Teſtamento deſumta erat, altera ex Veteri. Ex Novo exdendenda mihi a Viro docto data eſt illa Jacobi & Presbyterorum ad Paulum oratio *Act.* 21: 21. *Audierunt autem de te ex aliorum ſermone, te defectionem a Moſe docere omnes, qui inter Gentes ſunt, Judæos, & dicere, eos non debere circumcidere Filios, neque ſecundum ritus ambulare.* Hoc autem quum ingentem commotionem inter Zelotas Legis, credentes tamen in Chriſtum cieret, auctor Paulo Jacobus eſt, ut ea faceret, ex quibus omnes ſcire poſſent, *nihil eſſe eorum, quæ auditione de Paulo acceperant, ſed ipſum quoque Paulum ita incedere, ut Legem obſervet.* ℣ſ. 24. Cui conſilio Paulus morem geſſit. Unde concludi videtur, hanc veram Paulinæ doctrinæ mentem eſſe, ut

gentiles

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

gentiles quidem ad circumciſionem cæteraſque ceremonias non teneantur: attamen Judæi etiam, acceptâ fide Chriſti, filios ſuos debeant circumcidere, & ſecundum ritus ambulare? quoniam, ſuadente Jacobo, contrariæ doctrinæ ſuſpicionem ipſo facto a ſe amolitur.

XXVI. Cæterum tria hic diſtinctè obſervanda ſunt. 1. Vera Pauli Doctrina. 2. Calumnia ei odioſè impacta. 3. Conſilium prudentiæ ipſi a Jacobo & Presbyteris ſuggeſtum, Revera Paulus, Chriſtianæ Libertatis eximius præco, tam Judæos, quâm Gentiles Euangelio addictos a circumciſionis cæterarumque ceremoniarum neceſſitate emancipabat. Omnibus inclamans, *Circumciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſervatio mandatorum Dei.* 1. *Cor.* 7: 19. Legemque tutori comparat, ſub cujus cuſtodiâ Vetus Eccleſia fuit, quaſi in ætate puerili: nunc autem, Regno Cœlorum in terris erecto, eandem Eccleſiam adoleviſſe, teſtatur, quæ tutoris non amplius indiga ſub primis iſtis mundi elementis in ſervitutem iterum dedenda non eſt. *Gal.* 4. Quod certè tam Judæos, quâm Gentiles complectitur. Illud Novi Teſtamenti Bonum libero ac rotundo ore ubivis promulgabat. Non tamen intercedebat, quo minus aliquid indulgeretur infirmitati Fratrum Judæorum in Libertatis illius exercitio, modò φιλονεικία, & opinio neceſſitatis ac juſtitiæ, a Ceremoniarum praxi abeſſet. Hæc aliò torquebat Calumnia: quaſi ab ipſo in contumeliam Legis fierent, & Apoſtaſiam a Moſe doceret, neque cum reliquis Chriſtianæ fidei proceribus in hac Doctrinæ parte conſentiret. Quod utique ſecus erat. Non enim contumelia Legis eſt, docere, ei ſatisfactum eſſe per Chriſtum, uti nec cedit in contumeliam Chirographi, quod ſolutione præſtitâ ſcindatur. Neque Apoſtaſia eſt a Moſe, Chriſtum Libertatis datorem prædicare, quem ipſe Moſes audiri juſſit. Nec malè Paulo cum cæteris Apoſtolis conveniebat: quum & illi juxta Hieroſolymitanæ Synodi decretum immunitatem a jugo docerent, & Paulus, in exercitio illius libertatis caritatem, & Prudentiam in Conſilium adhibendam eſſe, nequaquam diffiteretur, Attamen invenit calumnia patulas aures: multique Fratrum, de Apoſtoli doctrinâ non ex vero informati, ſequius de eo ſuſpicabantur. Hinc illud conſilium, ut & ipſe omnibus inſpectantibus certas quaſdam ceremonias obſervaret: non uti præjudicium aliquod crearetur juri ac libertati Chriſtianæ, quam prædicaverat: ſed uti palam faceret, nihil a ſe protervè, &, quod juſtæ indignationis cauſſam daret, peragi: ac fœdam eſſe calumniam, quâ, minus reverenter de Moſe ſentire, Judæoſque contemtum Legis docere, traducebatur. Ei conſilio paret Apoſtolus, non quòd zelotarum iſtorum impetum probaret, ſed ut dilueret calumniam, & infirmis ſe prudenter & officioſè accommodaret. Ita *factus eſt Judæis ut Judæus, ut Judæos lucrifaceret: iis, qui ſub lege ſunt, ut ſi eſſet ſub Lege, ut eos, qui ſub Lege ſunt, lucrifaceret.* 1 *Cor.* 9: 20. Quibus rite perpenſis, evidens

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

eſt, nihil ex hoc loco, pro perennaturâ in converſo Iſraële circumciſione, concludi poſſe.

Quid præputiatus Corde & Carne apud Ezechielem

XXVII. Ex Veteri Teſtamento objicitur *Ezech.* 44: 9. Ubi Dominus, deſcribens ſtatum Eccleſiæ poſt converſos Iſraëlitas, ita infit: *Ullus Alienigena, præputiatus corde, & præputiatus carne, non venito ad Sanctuarium meum.* Quibus verbis remotio præputii, tam carnis, quàm cordis, diſtinctè exigitur ab omnibus, quibus jus eſt intrandi in Sanctuarium. Si in genere de præputio ageretur, planum eſſet id de pravâ irregeniti animi diſpoſitione explicare. Etiamſi præputium carnis exſertè diceretur, nihil obſtaret, quò minus Propheticam phraſin, ex Veteris Teſtamenti ritibus deſumtam, ſpiritualiter intelligeremus. Nunc autem quum diſtincta mentio fiat præputii, tam carnis, quàm cordis, omnino neceſſe videtur, ut alterum quidem Spiritualiter, alterum verò literaliter intelligamus.

XXVIII. Argumentationi iſti has conſiderationes oppono. 1. Totum contextum Ezechielis, de Novi templi exſtructione, myſticum & Allegoricum eſſe, ſimilitudinibus ex Veteri Teſtamento tranſſumtis, quæ omnes, uti Statui Teſtamenti Novi conveniens eſt, Spiritualiter exponendæ ſunt. 2. Præputium carnis & cordis diſtinctum eſſe, utrumque tamen myſticum. Scilicet præputium quamcunque pravam hominis diſpoſitionem myſticè ſignificat. Hinc de *præputio labiorum Exod.* 6: 11. & *aurium Jer.* 6: 10. *Act.* 7: 51. legimus. Imò quævis immundities, etiam fructuum, quorum eſu Deus interdixerat, præputium vocatur *Lev.* 19: 23. Præputium ergo cordis in myſtico Ezechielis ſermone notat immundiriam mentis & interiorum affectuum: præputium carnis immunditiam externarum actionum, quæ corpore exeruntur, juxta diſtinctionem Pauli 2 *Cor.* 7: 1. Utraque immunditia deponenda eſt ei, qui communioni populi Dei accenſebitur. *Quis aſcenſurus eſt in montem Jehovæ, & quis ſtaturus in loco Sanctitatis ejus? Innocens manibus, & Purus Animo Pſ.* 24: 3, 4. 3. Imprimis animadvertendum, non eſſe hic ſermonem de Iſraëlitis, ſed de Aliegenigenis admittendis ad Sanctuarium. Illis certè in novo hoc templo ſuus erit locus. *Jeſ.* 56: 6. 7. neque erit, quod dicant, *omnino me diſcrevit Jehova a populo ſuo.* ℣ſ. 3. Iis autem circumciſionis neceſſitatem noviſſimis diebus imponere, a quà intermedio tempore immunes fuerunt, Apoſtolicæ e diametro, uti oſtenſum eſt, adverſatur.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

CAP. IX.

DE PASCHATE.

Summa eorum, quæ dicenda ſunt.

I. VNiverſam PASCHATIS Doctrinam, ſupra quam dici poteſt, eruditè & copioſè enucleavit Diligentiſſimus Vir, SAMUEL BOCHARTUS, *Hierozoici ſui Lib.* 2. *Cap.* 50. Verùm quia præſtantiſſimus & pretioſiſſimus ille Liber rarus eſt in manibus eorum, qui nobis operam dant, viſum eſt, quæ ille fuſè eſt proſecutus, in ſummam contracta hoc Capite exhibere. Ita tamen, ut in methodo noſtrum quandoque ſequamur judicium, & ea ſubinde inſeramus, quæ aliunde nobis obſervata ſunt. Levi ergo calamo ſeptem hæc perſtringemus. 1. Paſchæ Nomen. 2. Tempus. 3. Locum. 4. Miniſtros. 5. Convivas. 6. Ritus. 7. Myſterium.

Paſcha quid ſignificet?

II. PASCHÆ NOMEN eſt Chaldaicum, ut rectè notat Philo. Hebraicè dicitur פסח *Peſach*, veteribus *Phaſe* & *Phaſec*. Radix פסח eſt διαβαίνειν, *transgredi*. Joſephus ὑπερβάσια reddit. Philo διαβατήρια. Quomodo etiam Lacedæmone dicebantur *ſacrificia pro tranſitu*, id eſt, pro felici expeditionis progreſſu. Ita autem vocatur Paſcha, quia פסח *tranſivit*, vel *tranſilivit*, Deus, dum Ægyptiorum primogenitos necabat, præter oſtia Iſraëlitarum, videns poſtes eorum ſanguine Agni tinctos. *Exod.* 12: 13. Sic *Jeſ.* 31: 5. Deus Jeruſalem liberat, פסוח, ὑπερβαίνων, *tranſiliendo*, quum de reliquis populis commeritas pœnas expoſcit. Cæterùm Paſchæ vocabulum πολύσημον eſt. Et notat. 1. Tranſitum Angeli, qui Ægyptiorum primogenitos percutiens Iſraëlitarum domos tranſiliebat. 2. Agnum, qui in hujus liberationis memoriam immolabatur. *Exod.* 12: 21. *Jugulate Paſcha. Luc.* 22: 7. *Venit dies Azymorum, quo oportebat mactari Paſcha.* 3. Sacrificia unà cum Agno tum temporis Deo offerri ſolita. *Deut.* 16: 2. *offeres Paſcha Domino Deo tuo. oves & boves.* 4. Feſtos dies, quibus hæc celebrabantur. *Luc.* 22: 1. *Prope erat feſtum Azymorum, quod dicitur Paſcha.* Quo tempore quum Chriſtus Dominus noſter paſſus ſit, hinc Veterum nonnulli, ſed Hebraeæ literaturæ ignari a Græco πάσχω, Paſchæ nomen derivarunt.

Menſis Paſchalis.

III. TEMPUS diſertim notatur *Lev.* 23: 5. *Primo menſe, die menſis decimâ quartâ, inter duas veſperas, erit Paſcha Domino.* Ubi obſerva 1. Menſem. 2. Diem. 3. Horas. MENSIS *Abib* dicitur *Exod.* 13: 4. Alibi *Niſan. Neh.* 2: 1. *Eſth.* 3: 7. אביב, *Abib*, Hebræis *ſpicam* adhuc *recentem* ſonat. Inde menſi nomen, quia in calidioribus iſtis Regionibus, ac nominatim Judæâ, eo menſe, qui partim Martio, partim Aprili noſtro reſpondet, ſegetes ad vitam neceſſariæ, Philone teſte,

Abib.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

maturеſcunt; & Iſraëlitæ eo tempore falcem incipiebant immttere in ſegetem. *Deut.* 16:9. ac ſolemnitatis Paſchalis ſecundo die offerebant
vel Niſan, Deo primarum frugum manipulum. נִיסָן *Niſan* autem cur idem menſis Chaldæis dicatur, non ita conſtat. Conjicit Vir magnus, ſcribendum eſſe *Niſſan*, quemadmodum Joſephus facit, vel Dages excluſum ex literâ ס ſuppleri per vocalem longam: ut ſæpe נִיסִין *Niſin* ponitur pro נִסִּין *Niſſin*, id eſt, *vexilla*. Ita menſis Niſan nomen erit percommodum a bellicis ſignis, vel vexillis, quæ illo menſe primum educuntur. Quippe hoc ipſum tempus Hebræi intelligunt deſignari 2 *Sam.* 11:1. *Et factum eſt vertente anno, quo tempore Reges ſolent ad bella procedere.* Pari de cauſſâ verni menſes priores duo Bithynis dicti ſunt Στρατεῖος, & Ἄρειος, ut Roma-
Primus menſis anni ſacri. nis MARTIUS, a Marte. *Primus* autem hic menſis dicitur, ſcilicet anni Sacri, sb exitu ex Ægypto, quum aliàs ſeptimus ſit anni civilis, cujus initium erat circa Autumnum, cujusque primus menſis vocabatur *Tiſri*. Huc perinet expreſſum Dei præceptum, *Exod.* 12:2. *Hic menſis*, Scilicet Abib, conf. *Exod.* 13:4. *erit vobis principium menſium. Primus ille ſit vobis inter menſes.*

Dies 14. Inter duas Veſperas. IV. Hujus primi menſis DIES Paſchæ ſacer, erat decimus quartus: HORÆ diei, *inter duas veſperas*, quarum altera meridiei, ex quo cœpit ſol deſcendere, altera occaſui propior erat. Non ita ſolùm veſperas ſuas diſtinguebant Hebræi, quorum ſententia videri poteſt apud *Buxtorfium in Lexico ad vocem* עֶרֶב, ſed & aliqui Græci, fidem fa-
Ad Lib. 17. Odyſſ. ciente *Euſtathio*, Δίττη κατὰ τοὺς παλαιοὺς ἡ δείλη, ἡ μὲν γὰρ ὀψία δείλη, τὸ τελευταῖον φασι τῆς δείλης μέρος τὸ περὶ ἡλίου δυσμάς. ἑτέρα δὲ δείλη πρωΐα, τὸ πρῶτον φασιν, τῆς δείλης, τὸ εὐθὺς ἐκ μεσημβρίας. *Juxta veteres duplex eſt veſpera: ſera enim veſpera eſt, ut ajunt, veſperæ pars extrema; altera verò matura veſpera, cujus initium ſtatim a meridie.* Videatur & Heſychius ad vocem Δείλη. Intra illud tempus ergo, quo ſol declinare incipit, & quo occidit, mactari & aſſari Paſcha debuit, ut initio diei decimi quinti, qui ab occaſu ſolis
De bello Judai. Lib. 7. Cap. 17. incipit, manducari queat. Joſephus dicit, mactatos fuiſſe agnos Paſchales, ἀπὸ ἐννάτης ὥρας μεχρὶ ἑνδεκάτης, *a nonâ horâ uſque ad decimam*, id eſt, a tertiâ pomeridianâ uſque ad quintam.

Locus mactandi Paſchatis. V. LOCUM quod attinet, primò Paſcha celebratum fuit in Ægypto. *Exod.* 12:21. dein in deſerto Sinai. *Num.* 9:5. Et in Ægypto quidem quisque in propriâ domo mactavit: quum nullum commune altare, nullius locus Deo ſacer ibi eſſet. At poſt exitum ex Ægypto non licuit alibi Paſcha mactare quàm in loco, quem Deus elegerat: uti expreſſim
Templi atrium. ſancitur *Deut.* 16:5, 6. Locus autem ille erat non ſolùm Hieroſolyma, poſtquam ibi templum ædificavit Salomo, ſed & ipſum templi atrium, ubi reliquas victimas mactare moris erat. Non enim tam in totâ urbe,
Lib. de Paſc. Cap. 1. Sect. 3. quàm in templo Deus nomen ſuum collocavit, & habitare fecit. Judæi hic conſentiunt. *Non mactant Paſcha, niſi in templi atrio, ut reliqua ſacra:* inquit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

inquit Maimonides. Quod apud Karaitas quoque, ſeu Scipturarios Hebræorum Doctores, in confenſſo eſſe, Doctiſſimus Anglus docuit.

VI. Et in promtu ratio eſt. Nuſquam enim niſi in templi atrio mactare licuit Sacrificia: uti omnibus conſtat. PASCHA autem veri nominis SACRIFICIUM fuiſſe, hiſce Argumentis evincitur. 1. Quia Sciptura id diſertis verbis זבח, *Sacrificium* vocat. *Exod.* 12: 27. *Hoc eſt Sacrificium Paſchatis Jehovæ.* Quæ vox licet alibi notet qualecunque epulum ex mactatis animalibus inſtructum, uti *Prov.* 17: 1. hic tamen in vulgatiſſimo ſuo, & ſacro ſignificatu ſumendam eſſe, ex eo colligimus, quia זבח. Sacrificium Paſchale, typus fuit veriſſimi Sacrificii Chriſti, de quo Paulus. 1 *Cor.* 5: 7. *Paſcha noſtrum pro nobis* ἐτύθη *ſacrificatum eſt*, ſicut & Joſephus ac Philo paſſim Agnos Paſchales θυσίας vel θύματα vocant, id eſt, Ruffino interprete, *Hoſtias.* 2. Quia celebrantes Paſcha dicuntur הקריב את קרבן יהוה, *oblationem offerre Domino.* *Num.* 9: 7. 13. 3. Quia ſanguis Agni Paſchalis, ut veri Sacrificii, offerebatur Domino. Quod colligere eſt ex verbis Moſis, *Exod.* 23: 18. *Non offeretis ſanguinem* זבחי *Sacrificii mei cum pane fermentato: nec adeps feſti mei remanebit uſque mane.* Sacrificii mei, id eſt Paſchatis mei, uti & Onkelos habet דם פסחי, *ſanguinem Paſchatis mei*; & Jonathan, *ſanguinem* נסכת פסחי *Libaminis Paſchatis mei.* Adde locum parallelum *Exod.* 34: 25. *Non immolabis cum pane fermentato ſanguinem ſacrificii mei, nec remanebit uſque mane* זבח חג הפסח SACRIFICIUM FESTI PASCHATIS 4. Quia ſanguine Agni Paſchalis fiebat aſperſio, ſicut ſanguine reliquarum victimarum. 2 *Chr.* 30: 16. De Paſchate agitur, diciturque, Sacerdotes ſparſiſſe ſanguinem e manu Levitarum acceptum. Itemque *Cap.* 35: 11. *Et mactarunt Paſcha, & ſparſerunt Sacerdotes e manu ipſorum.* Quod ad ſacrificium pertinere nemo neſcit. Bene hac occaſione monet Maimonis filius, Aſperſionem magni momenti eſſe, quippe עקר הקרבן, fundamentum oblationis. Et Petrus, eodem alludens, electos nos eſſe, dicit, εἰς ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ. 1 *Petr.* 1: 2. Ut ergo luculentior in Paſchate Sacrificii Chriſti adumbratio ſit, tot argumentis accedentibus, omnino nobis dicendum videtur, Paſcha veri nominis ſacrificium fuiſſe. Quod ſi fuerit, non poterat alibi quàm in templi atrio rite mactari.

Nam Paſcha veri nominis ſacrificium eſt.

Cloppenburg. Schola Sacrif. p. 142.

XII. Temporis & loci anguſtia fruſtra objicitur: quaſi inter duas veſperas non potuerint tot agnorum millia (de quorum numero innumero prodigioſam vel Hiſtoriam vel Fabulam vide apud Lichtfoot, *ad Joh.* 12. 12.) ad Unum altare ſiſti & offerri. Templi enim atrium latiſſimè patuiſſe, docent viginti duo millia boum, & ovium centum viginti millia, in templi Encæniis a Salomone ibi oblata. 1 *Reg.* 8: 63. & a reliquo populo ſacrificia ſine numero. 2 *Chr.* 5: 6. porro offerendis hiſce agnis vacabant plurimi & expediti Sacerdotes, per horas quatuor, ſi

Neque temporis neque loci anguſtia obſtitit, quo minus in atrio Paſcha mactari potuerit.

res

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Vide Joſeph. de Bello Jud. Lib. 7. C. 17.

res ita poſtularet. Et ipſi illi, qui tam immenſum Agnorum Paſchalium numerum fuiſſe docent, ſimul docent, non conſtitiſſe illum numerum, niſi ex calculo a ſacerdotibus in atrio offerentibus inito.

Miniſteri.

Plebejis licebat Paſcha mactare:

Lib. De Decalogo.

VIII. MINISTRI hic erant. 1. Plebei. 2. Levitæ. 2. Sacerdotes. PLEBEJORUM erat non ſolùm victimas Paſchales ad Sacerdotes adducere, ſed &, ſi volebant, mactare. Quod Philo Oratorum more exaggerat, quum ſcribit, *Paſchatis feſto ſingulos paſſim ſacrificare, Lege Sacerdotum quotanis univerſæ genti unâ die eximiâ concedente, ut ſacrificia per ſe faciat.* Deus ipſe toti populo id conceſſiſſe videtur. Exod. 12:6. *Eum mactabunt* כל כהל עדת ישראל, *tota congregatio Synagogæ Iſraëlis.*

uti & reliqua omnia ſacrificia.

De ingreſſ. Sacerd. in Sanct. Cap. 9. §. 14.

Neque id fuit peculiare Paſchati, uti Philo rhetoricatur, ſed in quovis alio ſacrificio idem fuit plebejis hominibus conceſſum; ut ipſi victimas ſuas mactarent, etiam ſanctiſſimas, ſive ſint privati hominis, ſive totius congregationis, uti accuratius Philone obſervavit Maimonides. Et res clara eſt ex Sacris literis. Vide de Holocauſto, *Lev.* 1:3,4,5. De ſacrificio Pacifico, *Lev.* 3:2. Et de Sacrificio pro peccato, *Levit.* 4:24.

Iis tamen ſubſtituebantur quandoque Levitæ.

IX. Quando autem mactatio Paſchatis privatis hominibus non ita libebat, vel propter defectum munditiæ non licebat, ſubſtituebantur iis in hoc opere LEVITÆ, hujus rei propter aſſuetudinem peritiores atque expeditiores. Exemplum habemus 2 *Chr.* 30: 17. *Quia plerique a congregatione non ſe ſanctificaverant, ideo Levitæ vacabant mactationi Paſchatum pro omni immundo, ut ea Domino Sanctificarent.* Geminus Germanus huic locus eſt. *Ezr.* 6:20.

Sacerdotum erat, ſanguinem ad altare ſpargere: & adipes adolere.

De Paſcha Cap. 1. §. 14.

§. 6.

§. 8.

X. SACERDOTUM erat ſanguinem, vel a plebejis, vel a Levitis acceptum, ad altare ſpargere, uti ſupra docuimus ex 2 *Chr.* 30:16. & 35: 11. Soli item adipes in altari adolebant, uti conſtanter Hebræi aſſerunt. Pro omnibns unus audiatur Maimonides. Is, poſtquam longam Sacerdotum ſeriem circa altare deſcripſit cum aureis & argenteis pelvibus, addit, quum quis Paſcha mactaverat, ſanguinem in pelvi fuiſſe exceptum a Sacerdote vicino, qui eum alteri traderet, & ſic deinceps, donec pervenerit ſanguis ad ſacerdotem altari vicinum, qui eum unicâ effuſione ad altaris baſin effunderet, & quam pelvim plenam acceperat, vacuam redderet. Poſt ſanguinem effuſum, ut alibi teſtatur, Paſchalem agnum pelle denudant, & ex ejus ventre diffiſſo extorum adipes educunt, & eos adolent, in unoquoque ſacrificio ſenſim. Quod facere fas eſt totâ nocte, donec adſcendat columna auroræ. Quæ iterum confirmant, Paſcha verum ſacrificium fuiſſe.

Convivæ. Omnes Circumciſi, qui non erant immundi.

XI. Quantum ad CONVIVAS, ii erant *Primò* omnes genuini Iſraëlitæ, modò legali immunditie non impedirentur. Nam *Exod.* 12: 6: 47. *omnis cœtus Iſraël* jubetur celebrare Paſcha. Tum etiam Adſcititii, qui *circumcidebantur & Judæi fiebant*, ut habetur *Eſth.* 8: 17. Sive fuerint vernæ, vel ſervi domi nati, ſive empti, ſive mercenarii, ſive inquilini

terræ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

terræ Canaan, nulli ſervitio addicti, ſive denique illi, quos proſelytos juſtitiæ vocant: poſtquam circumciſionem ſuſcepiſſent, jus comedendi Paſchatis habebant. *Exod.* 12: 48. *Quod ſi peregrinabitur apud te peregrinus, qui facere voluerit Paſcha Jehovæ; circumciditor ei omnis mas, tum demum accedito ad faciendum ipſum; & eſto ſicut indigena terræ: at nullus præputiatus veſcitor illo.*

XII. Quæritur, an, quâ Lege excluduntur præputiati, excludantur etiam fœminæ; maximè quum in Lege ſoli mares ad tria feſta ſe conferre jubeantur. *Exod.* 23: 17. & 34: 23. *Deut.* 16: 16. Sed videtur id eſſe negandum. 1. Quia fœminæ præputiatis annumerari non poſſunt, neque pro incircumciſis haberi, quum ad eas circumciſio non pertineat, ſed in circumciſis, vel parentibus, vel maritis ſuis, cenſeantur: 2. Quia univerſus cœtus Iſraël, ut mox oſtendimus, Paſcha celebrare jubetur. Ad cœtum autem iſtum fœminæ quoque pertinent. *Deut.* 29: 11. 3. Fœminas unà cum viris ſolemnia hæc feſta celebraſſe, patet ex exemplo Elkanæ, qui quotannis ambas uxores cum filiis & filiabus ſecum ducebat Siluntem ad ſolemnia feſta 1 *Sam.* 1: 3, 4. Joſeph item & Sancta virgo Hieroſolymam feſto Paſchatis annuatim ſe conferebant. *Luc.* 2: 41. Unde idem concludendum videtur de omibus eorum temporum piis mulieribus. 4. A pari. Quia in aliis Sacrificiis Euchariſticis, שלמים, portionem ſuam fœminæ quoque habebant. Ita Elkana uxori ſuæ Peninnæ, ejus filiis & filiabus omnibus, dabat ſacrificii partes; Annæ autem, quam amabat, portionem honorariam, duplam 1 *Sam.* 1: 4, 5. David quoque, oblatis ſacrificiis Euchariſticis, horum partem impertiit omnibus Iſraëlitis, a viro ad mulierem. 2 *Sam.* 6: 18. Et ſacerdotum filiæ ſacris cibis veſcebantur. *Num.* 18: 11. 19. Quidni igitur credamus, etiam mulieres Paſchatis participaſſe, quod Euchariſtici Sacrificii fuit genus? 5. Accedit Maimonidis teſtimonium, qui, non ſolùm mulieres in Paſchalibus conviviis admiſſas eſſe, docet, ſed & aliquando contubernium factum, quod ex ſolis mulieribus conſtaret.

Etiam fœminæ.

De Paſc. C. 2. §. 4.

XIII. Non tamen prætermittenda hic eſt Magiſtrorum obſervatio, qui diſtinguunt inter præceptum de Paſchate, & de non comedendis Azymis. Hoc omnes omnino teneri volunt, tam fœminas, quàm maſculos. Hæc Lex, ne comedatur fermentatum, *Exod.* 13: 3. obtinet, inquiunt, בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, *omni tempore & loco, maſculos obligans & fœmellas.* Vide *Hottingeri Jus Heb. Sect.* 4. §. 22. Præceptum autem de comparitione fœminarum Hieroſolymis ad faciendum Paſcha diſertim non extat. Hinc dictum in Thalm. Hieroſ. Tract. Kidduſchim. *fol.* 61. *col.* 3. פסחן של נשים רשות, *Paſcha fœminarum arbitrarium eſt.* Quæ tamen religionis Zelo ducebantur, ſiſtere ſe Deo ad Sacrificii hujus participationem ſolebant.

Quarum tamen Paſcha erat arbitrarium.

Lichtfoot ad Luc 2: 43.

XIV. Convivæ Agni Paſchalis per domos convenire jubentur.

Convivarum numerus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Exod. 12: 3. *Accipiant ſibi quiſque Agnum pro domo Patrum, agnum pro unaquaque domo.* Si tamen minor eſſet domus, quàm ut agno abſumendo par foret, advocandi vicini erant, donec juſtum numerum facerent. ib. ℣ſ. 4. Caverunt Magiſtri, ne convivarum numerus infra decem ſit, vel ſupra viginti excreſcat. Quod Jonathanis Paraphraſis in *Exod.* 12: 4. & Joſephus, de Bello *Jud. Lib.* 17. *Cap.* 7. monent. In his contuberniis, *φρατρίας* Joſephus vocat, Hebræi חבורות, ſimul accumbebant viri & mulieres, ſenes & pueri, ſani & ægri, domini & ſervi, Judæorum denique quotquot poterant comedere carnis offulam, ne infantibus quidem excluſis.

Immundi excludebantur.

XV. Qui legaliter immundi erant, ſive ex contactu mortui, ſive ex leprâ, ſive ex gonorrheâ, vel alio quovis caſu, uti & mulieres menſtruis laborantes, Paſchate arcebantur. *Num.* 9: 6. Ita pollutis, donec purgationis tempus eſſet elapſum, non licebat vel Agni Paſchalis, vel ullius Sacrificii Euchariſtici carnem morſu libare, ſub pœnâ exciſionis. *Levit.* 22: 3. &c. Ideoque Judæi prætorium ingredi noluerunt, ne Paſcha comeſuri polluerentur. *Joh.* 18: 28. At ſub Hezechiâ Rege Legem hanc violaverunt multæ tribus Iſraëlis, quarum pars magna ſe non, ut par eſt, ſanctificaverat. Tamen verè converſis ignovit Deus, pii Regis oratione pacatus 2 *Chr.* 30: 17. &c.

In quorum gratiam ſecundum Paſcha inſtitutum eſt: quo etiam tenebatur is, qui in viâ remotâ erat.

XVI. Ne tamen illi, qui Paſchatis tempore immundi erant, tam eximio Sacramento per integrum annum deſtituerentur, iis alterum Paſcha Dei juſſu in ſecundum menſem indictum eſt, quo etiam tenebatur is, qui in viâ remotâ erat, ut ſtato Paſchatis tempore Hieroſolymam venire non poſſet. *Num.* 9: 10 11. *Viam remotam* Magiſtri definiunt quindecim miliaribus extra Hieroſolymitana mœnia, adeo ut qui decimâ quartâ die menſis tantum ab urbe abeſſet, ſecundum Paſcha licitè celebrare potuerit. Sed cur talis non pridie potius diſceſſit, ut feſto intereſſet, nec pateretur ſe a tempore intercipi? Nam ſiquem, qui in viam ſe dedit, remoretur jumentorum tarditas indomita, aut morbus pedum, aut ſimilis caſus, is non cenſetur eſſe in viâ longinquâ, ſed אנוס, *per vim detentus.* Melius itaque Philo legis mentem aſſecutus eſſe videtur, quando hæc iis applicat, *qui longinquæ peregrinationis ergo prohibiti ſunt, ne cum reliquâ gente ſacrificarent. Neque enim,* inquit, *qui peregrinantur, & alibi terrarum degunt, ullum peccatum admittunt, cur honore cum cæteris communi priventur. Maximè quum una Regio gentem tam propuloſam non capiat, ſed colonias in multa loca mittat.* De ſecundo hoc immundorum Paſchate pulcra habet *Seldenus*, *de Synedriis Lib.* 2. *Cap.* 1.

De Vitâ Moſis Lib. 3.

Ritus.

XVII. In præſcriptis a Moſe Ritibus quinque ſunt obſervanda: 1. Pecudis Paſchalis deſignatio. 2. Illius præparatio. 3. Mactatio. 4. Aſſatio. 5. Manducatio.

Pecus Pa-

XVIII. *Pecus* Paſchalis debuit eſſe שה, *parva pecus*, *Agnus* vel *Hædus*.

Hædus. Exod. 12. 3. Nam utrique nomen illud commune eſt. *Deut.* 14: 4. Comedetis שה כבשים ושה עזים, *parvam pecudem ovium, & parvam pecudem Caprarum.* Ita etiam *Exod.* 12: 5. Signanter additur, *Ex ovibus & ex Capris eam accipietis.* Quâ tamen libertate pios ſic eſſe uſos credibile eſt, ut Agnum frequentius & libentius obtulerint, tanquam victimam Deo gratiorem, quia major eſt in ovibus manſuetudo, docilitas, innocentia. Hinc quoque eſt, quod, quum Chriſtus tot locis nobis proponatur ſub Agni typo, ne ſemel quidem Hœdi nomine inſigniri eum videas. Non malè ergo Legiſlatoris mentem expoſuiſſe *Theodoretus* videtur, ἵνα ὁ μὲν πρόβατον ἔχων θύσῃ τοῦτο, ὁ δὲ σπανίζων προβάτου τὴν ἔριφον. *Ut qui ovem habet, eam immolet; & qui ove caret, Hædum.*

ſchalis, Agnus vel Hædus.

Frequentius, Agnus.

Quæſt. 24. In Exod.

XIX. Non eſt exiſtimandum, ad victimam Paſchalem, ſtrictè ſic dictam, boves quoque pertinuiſſe, quia illi quoque ſub nomiue פסח in ſacris literis veniunt: uti *Deut.* 16: 2. *Mactabis Paſcha Domino Deo tuo, Boves, & oves.* & 2 *Chr.* 35: 1. *Sacerdotibus dederunt* לפסחים, *ad Paſchata, bis mille & ſexcentos* (ſupple agnos & hœdos, quod ex prioribus repetendum) *& boves trecentos.* Iterumque ỳſ. 9. *Largiti ſunt Levitis ad Paſchata, quinquies mille* (agnos vel Hœdos) *& quingentos boves.* Paſchatis nomen, quando ſub eo boves comprehenduntur, latius ſumitur, & notat tum Pacifica illa Sacrificia, quæ Paſchalibus feriis mactabantur, ut ex iis læta epula coram facie Jehovæ inſtituerentur. Sic in ſolemni Paſchate ſub Hezechiâ Rege, *comederunt ſeptem diebus ſolemnitatis, immolantes victimas pacificorum.* 2 *Chr.* 30: 22. Hucquoque referendum videtur, quod Johannes narrat, *Cap.* 18: 28. noluiſſe Judæos prætorium ingredi, ne polluerentur, *ſed ut Paſcha manducarent:* non utique Agnum Paſchalem, quem eodem cum Chriſto tempore pridie manducaverant, ſed ſacrificia per ſeptem feſti dies offerri ſolita, quæ inde quoque Paſchata dicta ſunt. Manet ergo, propriam Paſchati victimam ſolo Agno vel Hœdo conſtitiſſe.

Non bos.

XX. In Agno vel Hœdo mactando, Legiſlator tria requirit, ut ſit *integer, maſculus,* & *anniculus.* Exod. 12: 5. *Integer* eum ſignificat, qui omnis vitii & labis expers eſt. *Lev.* 22: 19, 20, 21. Quæ autem ſint in victimâ vitia, pluribus exponitur ỳſ. 22. *Maſculum* Deus voluit, quia præſtantiora ei immolanda ſunt: mas autem præſtat fœminæ. *Mal.* 1: 14. Denique בן שנה, *filium anni,* ſive anniculum eum eſſe oportuit. Quâ locutione agnum non intelligunt, qui primum annum attigerit, ſed qui nondum ſuperaverit. Nam quævis pecudes jam ab octavo die ſacrificio puræ erant. *Exod.* 22: 30. *Lev.* 22: 27. Ab octavo igitur die, ſi generalem hanc Legem ſpectes, offerri potuit agnus, uſque ad primum annum impletum. Quo exacto a ſacrificio eum Magiſtri arcent. Simplicius tamen mihi videtur, per anniculum Agnum eum intelligere, qui jam circum circa annum attigit, quo tempore juſtam magnitu-

Paſchalis victimæ requiſita.

 dinem,

dinem, & gratiſſimam ſapiditatem habet. Neque, priſcos fideles in exigendis temporum minutiis tam fuiſſe accuratos, putaverim, ut primâ ſtatim horâ anni ſecundi ineuntis exiſtimaverint agnos hoc ipſo profanos fieri: vel pecorum natalia Ephemeridibus ſuis inſcripſiſſe, ne vel momento aberrarent.

Erat ea quatriduo ante mactationem ſeponenda.

XXI. PRÆPARATIO pecudis Paſchalis in illius ſeparatione conſiſtebat, quæ fiebat die decimo, uſque ad decimum quartum, quo mactandus erat. *Exod.* 12:3. Cujus mandati has cauſſas Judæi afferunt. 1. Ne in ipſo diſceſſu, ſi eo uſque curam diſtuliſſent, negotiorum turbâ obruti, id oblivioni traderenr. 2. Ut accuratius obſervarent, an fortè aliquis defectus in Agno eſſet. 3. Ut ex Agni aſpectu occaſionem haberent inter ſe collcquendi de ſuâ ex Ægypto redemptione. 4. Ut ſe maturè accingerent ad futurum feſtum celebrandum.

Mactationis modus.

XXII. Agni ſepoſitionem ſequitur MACTATIO. *Exod.* 12:6. *Et mactabunt eum omnis congregatio filiorum Iſraëlis.* Sanguis excipiendus erat pelvi; eique intingendus faſciculus Hyſſopi, quo aſpergantur ſuperliminare, & duo poſtes ædium. ℣. 22. Superliminare, inquam, non limen, ne ſanguinem ſacrum, quique tam ſacrificii, quàm ſacramenti loco fuit, tranſeuntes pedibus conculcarent. Quid ni enim in illis vera religio præſtiterit, quod in Azotiis ſuperſtitio, qui a calcando templi ſui limine diu abſtinuerunt, poſtquam in eo Dagon cernuus cecidiſſet? 1 *Sam.* 5:5. Rationem adſperſionis ipſe Deus pandit *Exod.* 22:13. *Erit ſanguis ille pro vobis in ſignum, ſuper illas domos ubi eritis, ut videns ſanguinem illum tranſeam præter vos: ſic non erit in vobis plaga exitialis, quum cædam primogenita in terrâ Ægypti.* Non quod in Agni ſanguine ulla naturalis vis eſſet, aut Deus ſigno ad ſuos dignoſcendos indigeret: 2 *Tim.* 2:19. Sed ſignum hoc Hebræis datum eſt, ut eo confirmati de liberatione certi eſſent. *Heb.* 11:28. *Per fidem Moſes fecit Paſcha, & affuſionem ſanguinis, ne, qui perimebat primogenitos, ipſos tangeret.*

Aſſatio.

XXIII. De ASSATIONE præcepit Deus *Exod.* 12:9. *Non comedetis ex eo crudum quicquam, aut coctum aquâ, ſed aſſum igne.* Primò vetat Deus *crudum* comedi. Quod don de planè crudo duntaxat intelligendum eſt: id enim per ſe norant Iſraëlitæ, qui non tam voraces erant, ut incoctis planè carnibus veſci ſolerent: ſed de eo, quod non eſt coctum vel toſtum כל צרכו, *quantum ſatis eſt*, uti bene id explicant Magiſtri. Quippe in tantâ feſtinatione, quantâ primum Paſcha urgebatur, tantâque Agnorum Paſcalium multitudine, fieri cæteroquin facilè potuiſſet, ut nonnulli ſemicocti vel uſtulati ſolummodo fuiſſent, niſi expreſſo id edicto caviſſet Legiſlator. Quod non caret myſtorio, uti mox videbimus. Sed Agnum perfectè coquere non ſufficiebat, niſi & coqueretur eo modo, quem Deus præſcripſerat: nimirum *aſſando*, non *elixando*. Contra quam reliqua ſacrificia pacifica, quorum carnes tam a populo, quàm a ſacerdotibus, comedendas, elixare moris erat, etiam

ipſo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ipſo Paſchali feſto. Proinde 2 *Chr.* 35: 13. hæc accuratè diſtinguuntur. *Et Paſcha igne coxerunt juxta morem, reliqua verò ſacrificia coxerunt in lebetibus & cacabis & ollis.* Ubi nota, utrobique adhiberi vocem בשל, ut eam ſcias tam ad aſſationem, quàm ad elixationem referri, pro ratione ſubjecti.

XXIV. Aſſationem excipit MANDUCATIO. Ubi primò notandus eſt manducantium habitus: Ut lumbis eſſent ſuccinctis, calceatis pedibus, & cum baculo in manu. *Exod.* 12: 11. Qui viatorum eſt habitus, & eorum, qui operoſum aliquod moliuntur. Orientalium enim veſtes, quum longæ ac fluxæ fuerint, & plerumque diſcinctæ, eas oportuit *ſuccingi*, quum vel ad iter ſe parabant, vel ad opus laborioſum, ne impedimento eſſent. 2 *Reg.* 4: 29. Neque raro *accinctus* ſumitur pro homine *induſtrio*, qui Græcis εὔζωνος ἀνὴρ, & Hebræis חלוץ dicitur. *Baculum* quoque ad iter pertinere nemo neſcit, quum eo viatores fulciantur in locis lubricis, & ab aggreſſoribus ac feris ſe tueantur. vide *Gen.* 32: 10 *Mar.* 6: 8. Neque aliud fuit Virga Moſis tam decantata, quàm iter facientis baculus. *Exod.* 4: 2.

Manducantes in Ægypto erant. Accincti, Baculo instructi,

XXV. Eodem videtur facere, quod *calceati* Paſcha comedere jubeantur. Credibile enim eſt, Iſraëlitas in Æhypto ut plurimum calceis caruiſſe, ſaltem eorum uſum in durâ iſtâ ſervitute quotidianum iis non fuiſſe. Nam florentibus Judæorum rebus ἀνυποδησίας exempla in ipſâ Judæâ extant. Ea diſcalceatio quum Iſraëlitis in Ægypto minus fuiſſet periculoſa, iisdem, longum, aſperum, ac ſenticoſum iter aggreſſuris, voluit Deus de Calceis proſpici. Alias γυμνοποδία ſignum ſubmiſſionis ac devotionis erat. *Exod.* 3: 5. Hinc illud Pythagoricæ ſcholæ effatum, *Nudis pedibus rem ſacram facio, & adorato.* Et Berenice, Regis Agrippæ ſoror, Florum, immanem in modum adverſus Judæos ſævientem, γυμνόπους πρὸς τοῦ βήματος ἱκέτευσε, *nudipes coram tribunali deprecata eſt.* Non pertinuit ergo ad Religionem hæc calceorum indutio, ſed ſymbolum fuit inſtantis itineris.

Et calceati.

Joſeph. de Bel. Jud. Lib. 2, Cap. 15.

XXXVI. Non pigebit, ob materiæ affinitatem, ſubjungere, quæ Zaba Zago, apud Damianum a Goes, de moribus Æthiopum refert. Negat, poteſtatem iis eſſe adeundi templum niſi nudis pedibus. Quia, inquit, Eccleſiæ Æthiopicæ non ſunt ſimiles terræ illi, ubi populus Iſraël comedit agnum Paſchalem, decedens ab Ægypto, in quo loco Deus juſſit eos comedere indutos calceamentis, & Zonis accinctos, propter terræ pollutionem; ſed ſimiles ſunt monti Sinai, ubi loquutus eſt Dominus Moſi, dicens, *Moſes, Moſes exue calceamenta tua, quoniam terra, quam pedes tui premunt, ſancta eſt.* Et hic mons Sinai parens noſtrarum Eccleſiarum eſt, ex quo ſuam acceperunt originem, ita ut Apoſtoli ex Prophetis, & Novum Teſtamentum a Vetere. Hactenus ille. Quæ quidem otioſa mihi atque oppidò frigida obſervatio videtur, qualibus Orientales illi nimium dediti ſunt.

Æthiopes cur templum ingreſſuri calceos exuant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Paſcha comedendum cum Azymis & herbis amaris. XXVII. E diverticulo in viam. Præterea voluit Deus *Exod.* 12: 8. ut Paſcha ederetur cum *Azymis*, & *herbis amaris*. Apud Romanos quoque Flamini Diali fermenti uſu interdictum fuiſſe, Plutarchus memorat: *In Quæſt. Roman.* quia ſicuti fermentum ipſum ex corruptione natum eſt, ita & maſſæ admixtum eam corrumpit. Neque ſolùm agnus Paſchalis cum Azymis edendus erat, ſed integrum ſeptiduum Iſraëlitas fermento abſtinere Deus juſſit. *Exod.* 12: 15. E ſeptem illis diebus quum quinque intermedii fuerint ἱερομηνίαι, primum & ultimum pro feſtis haberi voluit Deus; quia ut primo ex tam durâ ſervitute in libertatem aſſerti fuerant, ita ſeptimo Pharaonem cum omnibus copiis ſuis mare Erythreum abſorpſerat. Cujus rei memoriæ in populo ſuo perennandæ hoc inſtitutum Dei inſervivit. Quænam autem ſpecificæ amaræ iſtæ herbæ fuerinr, non admodum nobis lubet inquirere: neque multum refert. Qui Magiſtrorum placita ſuper hoc negotio ſcire avet, ipſus magnum Auctorem noſtrum adeat. Nos ad alia properamus.

Os in eo frangere nefas erat. XXVIII. Interdixit etiam Deus, ne os in agno Paſchali ullum frangeretur. *Exod.* 12: 46. *Num.* 9: 12. Videri poterat hæc Lex eò quoque pertinuiſſe, quod raptim edere juſſi fuerant. Neque enim qui properant, in emedullandis oſſibus tempus terunt. Sed & in eâ Lege latebat myſterium, de quo mox.

Nihil relinquendum erat in craſtinum. XXIX. Addita fuit & alia Lex, ne quid relinquerent ex Agni Carne uſque ad matutinum tempus, ſed quod reliquum eſſet comburerent. *Exod.* 12: 10. Cujusmodi fuère Leges in omnibus Sacris Conviviis. Vide *Exod.* 16: 19. *Lev.* 7: 15. & 22: 30. exceptâ ſolùm votivi & voluntarii ſacrificii carne. *Lev.* 7: 16. 17. Ratio harum Legum eſt, ne ſacri cibi corrumperentur, & in profanos uſus cederent. In agno imprimis cavendum fuit, ne aut illius reliquiæ diſceſſuros Iſraëlitas morarentur, vel onerarent; aut Ægyptiis eſſent ludibrio, vel canibus prædæ. Fortaſſe etiam ne cederent in objectum idololatriæ, uti ſerpens æneus.

Nec nocte iſtâ exeundum domo. XXX. Juſſit præterea Deus, ne quisquam foribus domus ſuæ exiret, uſque manè. *Exod.* 12: 22. ne in percuſſorem Angelum incideret: qui quidem potuiſſet etiam extra ædes Iſraëlitas dignoſcere; ſed docendi erant, ſalutem ſuam in eo eſſe ſitam, ut ſe continerent velut ſub cuſtodiâ ſanguinis Agni, quo ædium ſuarum poſtes aſperſi erant. Quod ſalutis ſuæ ſacramentum ſi rejeciſſent, hoc ipſo, gratiâ quoque, eo ſigno ſignificatâ, indignos ſeſe reddiſſent.

In unâ etiam domo totum erat abſumendum. XXXI. Denique conſtitutum eſt, ut in unâ domo edatur, nec de carne ejus quicqum efferatur foras. *Exod.* 12: 46. Quæ Lex jungenda videtur cum ỳſ. 4. in quo familiæ minores, quàm ut totum agnum comedere poſſint, jubentur cum vicinâ ſocietatem inire. Hic autem, ne quis putet, agnum poſſe dimidiari, ita ut ad abſentem familiam alteram partem deferre fas ſit, Lex monet, us, duabus familiis in unam coeuntibus, agnus in domo unâ edatur, nec ex ejus carne quicquam effe-

efferatur. Quia non potuit dividi victima tam ſalutaris: nec niſi integre Agnus in unaquaque domo potuit domeſticos imminenti cladi eripere.

Horum rituum alii perpetui fuere, alii nonniſi in Ægypto uſurpati.

XXXII. Notandum autem eſt, horum rituum alios fuiſſe perpetuos, ut Agni immolationem, Aſſationem, Manducationem cum Azymis, & herbis amaris, abſque ullâ oſſium fractione, &c. alios ſemel tantum, neque alibi quàm in Ægypto uſurpatos. Huc referenda videtur. 1. Lex de Agni quatriduanâ ante tempus mactationis depoſitione. Id enim in Ægypto fieri voluit, ne fortè inter infenſos populos Agni Iſraëlitis defuiſſent, ſi non niſi extremo tempore iis conquirendis incumberent. At in Judæâ non fuit cur id timeretur. Nec iis, qui e longinquo in urbem veniebant, facile fuiſſet eo præciſè tempore ſibi de Agno proſpicere. Plerique non veniebant niſi feſti παρασκευῆ, vel ad ſummum προπαρασκευῆ, & tum demnm agnos ſibi comparabant ab iis, qui eos in templo venum exponere conſuerant. *Joh.* 2: 13, 14. Patet etiam ex Hiſtoriâ Paſchatis Chriſti σταυρωσίμου, diſcipulos *primo* demum *Azymorum die* Magiſtrum rogaſſe, *ubi vis, ut profecti paremus, ut edas Paſcha? Mat.* 14: 12. Non ergo quatriduo ante jam agnum ſibi ſepoſuerant. 2. Lex de ſuperliminari & poſtibus ſanguine Agni aſpergendis. Quia Deus, hoc jubens, eam addit mandati ſui rationem, quæ ſolam Ægyptum reſpicit. *Exod.* 12: 12, 13. Et ex 2 *Chr.* 30: 15, 16. & *Cap.* 35: 5, 6, 10, 11. docemur, in Judæâ Paſchales Agnos in atrio templi fuiſſe cæſos, ibique effuſum eorum ſanguinem. Neque apparet, in privatas domos fuiſſe illatam ullam hujus ſanguinis partem, quâ poſtes ædium aſpergerentur. 3. Lex de Paſchate non edendo niſi accinctis & calceatis, cum baculo in manu, & raptim. Quia hæc reſpiciebant longum illud atque operoſum iter, quod poſt paucas horas ſuſcepturi erant: Eo autem emenſo, quietos & diſcinctos, nec ſtantes, ſed ſedentes; nec raptim, ſed pacatè comediſſe, ex exemplo Chriſti, in ſtrato cænaculo cum diſcipulis ſuis diſcumbentis, liquidum eſt. 4. Lex de non egrediendo ex ædibus, ne inciderent in Angelum percuſſorem. Quod itidem ex exemplo Chriſti & Apoſtolorum patet, qui eâ ipſâ nocte, quâ celebraverant Paſcha, in montem Oliveti ſe contulerunt. *Mat.* 26: 30.

Paſchate duo Beneficia adumbrata ſunt.

XXXIII. Supereſt nunc, ut MYSTERIUM Paſchatis explicemus, breviterque doceamus, quò tantus Ceremoniarum apparatus collimaverit. Et in genere certum eſt, duo Beneficia eo adumbrata fuiſſe; quorum alterum temporarium fuit & genti Iſraëliticæ peculiare; alterum æternum, omnibusque verè in Chriſtum credentibus commune eſt. De Priore obiter nonnulla monebimus: in altero accuratiores erimus.

Quorum alterum peculiare fuit

XXXIV. Et 1. Quidem ipſum Paſchatis nomen, quo præteritionem ſignificari diximus, monebat Iſraëlitas, Angelum domos ſuas intactas

Iſraëlitis. intactas præteriiſſe, quâ nocte in Ægyptios ita graſſatus eſt, ut eorum nulla domus a cæde eſſet immunis. *Exod.* 12: 30. 2. Herbæ Amaræ cum Agno comedendæ, *vitam amaram* ſignificabant, quam in Ægypto egerant, *in ſervitute durâ, in luto, & lapidibus. Exod.* 1: 14. Ita ut exclamare meritò potuerint, quemadmodum deinceps in captivitate Babylonicâ, *Thr.* 3: 15. *ſe amaritudine fuiſſe ſatiatos, & abſinthio inebriatos.* Id teſtabantur in Paſchate, dicentes ſibi invicem, uti refert Maimonides, *Amarum iſtud comedimus, quia amaritudine affecerunt Ægyptii vitam Patrum noſtrorum in Ægypto, prout ſcriptum eſt, Exod.* 1: 14. 3. Panis quoque Azymus, qui palato parum gratus eſt, eodem fine comedebatur. Proinde Pater familias, ejus fragmenta domeſticis diſtribuens, in hæc verba eos alloquebatur. *Hic eſt panis miſeriæ, quem comederunt Patres noſtri in terrâ Ægypti.* Sic nempe vocatur ab ipſo Moſe *Deut.* 16: 3. Azyma itaque non apponebant niſi fruſtulatim diviſa, quia pauperibus fruſta panis dantur, non panes integri. 4. Plerique alii ritus ſignificabant Iſraëlitis, ut ad libertatem a Deo vocati, quàm citiſſimè poſſent, ab iſthac ſe ſervitute eriperent. Ideo enim ſtantes, & accincti, & calceati, & baculis innixi, & raptim comedere juſſi ſunt, tanquam illo ipſo momento diſceſſuri. Nec elixo cibo, ſed aſſo veſci, quia hic parabilior eſt. Et azymis panibus, ne diſcedendi occaſio e manibus elaberetur, ſi tantillas moras necterent, dum fermentaretur maſſa. 5. Tamen, quia muta ſigna per verbum explicari neceſſe eſt, liberis rogantibus, quid hic cultus ſignificaret, reſpondere jubentur, *Hoc eſt ſacrificium Paſchæ Domini, qui tranſiens præter domos Iſraëlitarum in Ægypto, tum, quum percuſſit Ægyptios, domos noſtras liberavit. Exod.* 12: 27.

De Paſc. C. 2. § 4.

Alterum omnibus fidelibus commune.

XXXV. Verùm & profundius myſterium his ſuberat, de quo nunc nobis dicendum. Quod ut fiat anquiſitius, oſtendemus, hoc ſacramento quatuor nobis depingi. 1. Ipſam Chriſti perſonam. 2. Paſſiones, quas pro nobis ſuſtinuit. 3. Paſſionum fructus. 4. Quomodo illorum fiamus participes.

Agnus perſonam Chriſti repræſentat:

XXXVI. PERSONAM Chriſti ſub AGNI typo frequenter proponunt Sacræ Literæ. *Joh.* 1: 29, 36. Propter manſuetudinem & humilitatem. *Mat.* 11: 29. Morum ſimplicitatem. 1 *Pet.* 1: 19. Patientiam egregiam. *Jeſ.* 53: 7. Quæ tantò erat in eo mirabilior, quod, quum virium expers ad ſe vindicandum non eſſet, ipſe ſe voluntariè ſubmiſerit, ex Leone tribus Judæ, mirâ metamorphoſi agnus factus. Sicque ænigma Samſonis in Chriſto impletum eſt. *Ex edente exivit cibus, & ex arcri dulcedo. Jud.* 14: 14. Idem ille agnus carne ſuâ nos alit: ſanguine potat, lavat, redimit: lanâ denique ſuâ induit. *Rom.* 13: 14. *Gal.* 3: 27. Sed & ſpecialia fuerunt in Paſchali agno.

Et ſpeciatim Paſchalis agnus;

XXXVII. Nam. 1. Ut agnus e grege ſumtus eſt, ita Chriſtus etiam e fratribus ſuis, *Deut.* 18: 15. *Particeps carnis & ſanguinis, iisque per omnia ſimilis. Heb.* 2: 14. 17. 2. Agnum integrum eſſe oportuit; Chri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Chriſtus itidem eſt *agnus immaculatus*, *& incontaminatus*. 1 Pet. 1: 19. *qui inſigni anagiâ per Spiritum æternum ſe ipſum Deo* ἄμωμον *& immaculatum obtulit*. Heb. 9: 14. 3. Idem agnus Maſculus debuit eſſe. Quod vigoris ac roboris & præſtantiæ erat Symbolum. Ita & Chriſtus eſt ille גבר *Vir Jer.* 31: 32. Ἄῤῥην, *maſculus*, *Ap.* 12: 5. 4. Debuit eſſe anniculus, id eſt, brevis ætatis, gratiſſimi ſaporis, maximi vigoris; ad denotandum A. Chriſtum non diu futurum eſſe inter homines, ſed in ipſo juventutis flore exſcindendum. B. Eſſe eum animæ cibum ſuaviſſimum, præ omnibus hujus mundi cupediis. *Cant* 5: 16. C Sacrificium ipſius continui maximique vigoris eſſe. 5. Nec fruſtra eſt, quod agnus per quatriduum a caulâ ſegregatus fuerit. Id etiam in Chriſto obtinuit, ſi modò Prophetarum dies pro annis putentur. Vide *Ezech.* 4: 6. Quum enim a maternâ domo, tanquam ex caulâ, in quâ natus & educatus erat, anno ætatis trigeſimo diſceſſiſſet, quarto poſt anno crucem ſubiit Sed & id notatu dignum eſt, Chriſtum illâ ipſâ die Hieroſolymam ad feſtum & Paſcha ſuum σταυρώσιμον veniſſe, quâ Deus, Agnum in Ægypto ſeponi, juſſerat: nempe decimâ menſis Niſan. Etenim ſex ante Paſcha diebus venit in Bethaniam. *Joh.* 12: 1. Id eſt, die nono menſis Niſan, Poſtero die profectus eſt Hieroſolymam vſ 11. ut offerendum ſe ſiſteret Deo.

XXXVIII. Nunc de Passionibus Chriſti videamus, quarum Modus, Locus, Tempus Paſchate ſignificatæ fuerunt. *Figuram etiam habebet paſſionum Chriſti.*

XXXIX. *Modum* quod attinet. 1. Mactari debuit Agnus, & quidem a totâ multitudine congregationis Iſraëlis. Ad Chriſti mactationem conſpiraverunt Sacerdotes, Scribæ, Phariſæi, & univerſus populus, qui non ludificationibus, non alapis, non flagris Chriſti ſatiati, quieſcere renuerunt, donec neci dederetur. *Luc.* 23: 18. *Exclamaverunt autem* παμπληθεὶ, *ſimul univerſa turba*, *dicentes*, *tolle hunc*. 2. Genus quoque mortis convenit. Nam ut agni, ita & Chriſti ſanguis effuſus eſt. Uterque pro populo. Neque Agni ſanguis humi fuſus eſt, ſed tanquam quid pretioſi pelvi exceptus: quia ſignificabat *pretioſum illum ſanguinem agni immaculati*. 1 *Pet.* 1: 19. Ille enim ſauguis perpetuus eſt Eccleſiæ Theſaurus, quem Patri hodieque offert, & in æternum oblaturus, ſive repræſentaturus, eſt Chriſtus. 3. Non licuit agnum comedere crudum, id eſt, non ſatis coctum. Chriſtus etiam ſeriò, non perfunctoriè pati debuit. Fas non fuit, calicem ejus tranſire, niſi funditus epotum. 4. Agni ad ignem aſſatio iræ Divinæ ardorem exprimit in peccatores meritò accenſæ, quo eum torreri oportuit, qui peccatorum ſe vadem præſtiterat. Hinc querelæ illæ. *Pſ.* 22: 15. 16 *Cor meum ceræ inſtar eſt*, *liqueſcit in viſceribus meis*. *Aruit ut teſta virtus mea*, *& lingua mea adhæſit faucibus meis*. Vide, quæ de ſpeciali hujus aſſationis modo notavimus. *Lib.* 2 *Cap.* 10. §. 26. *Quoad Modum.*

XL. *Locus* mactati Paſchatis & Chriſti prorſus idem eſt. Nam inde *Locum;*

a Davidis ævo Paſchales agni mactari debuerunt Hyeroſolymis, quem ſibi locum Deus delegerat, ut ibi habitare faceret nomen ſuum. Ibi autem Chriſtus paſſus eſt, prout Ipſe prædixerat, *non contingere, ut Propheta moriatur extra Jeruſalem. Luc.* 13:33. Adde *Luc.* 18:31. *Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & peſicientur ommia, quæ ſcripta ſunt per Prophetas, de Filio hominis.*

Tempus

XLI. *Temporis* etiam manifeſta analogia eſt. Nam mactabatur Paſcha medio menſe Niſan, in plenilunio, inter duas veſperas, id eſt, Joſepho interprete, ab horâ nonâ usque ad undecimam. Quo ipſo menſe, die, horâ, Chriſtus e medio ſublatus eſt. Quod non de nihilo annotavit Matthæus. *Cap.* 27:46, 50. Sunt, qui obſervant, menſe Niſan præterito æquinoctio, dies noctibus fieri longiores; ut ſignificetur novam lucem mundo tum affulſiſſe, pulſis per Chriſtum erroris & ignorantiæ tenebris. Nec deſunt, qui per plenilunium volunt plenitudinem temporum, & per duas veſperas, mundi veſperam, & noviſſima tempora adumbrari, quibus Chriſtus ſe ipſum in ſactificium obtulit, juxta illud Apoſtoli, *Heb.* 9:26. *Semel in conſummatione ſeculorum patefactus eſt, ad peccatum per ſui ipſius immolationem abolendum.* Quæ ſi non ſolida, ſaltem ſubtilia ſunt.

Fructus hujus Sacrificii. 1. Liberatio fidelium a morte æternâ.
1 *Pet.* 1:2. *Heb.* 12:24

XLII. Sequitur nunc, ut hujus ſacrificii FRUCTUS & conſectaria videamus: qui ſanè ſunt præſtantiſſimi atque uberrimi. *Primò* enim hujus agni ſanguine aſperſi ſunt Iſraëlitarum poſtes & ſuperliminaria, ut communem cladem evaderent, ab Angelo percuſſore tuti. Ut ſciamus, juſtitiam Dei iis omnibus parcere, quorum conſcientiæ Chriſti ſanguine aſperſæ ſunt. *Jeſ.* 52:15. *Iſte aſperget gentes multas.* Hæc eſt illa *aſperſio ſanguinis* Chriſti, hic ille *ſanguis aſperſionis*, de quo Petrus & Paulus ſcripſerunt. Non eſt igitur, quod timeamus amplius ultoris Angeli gladium. Sive enim tenebrarum is fuerit Angelus, *Deus nos eripuit e poteſtate tenebrarum per ſanguinem Filii ſui. Col.* 1:13, 14. Sive fuerit cœleſtis Angelus, *Pace per ſanguinem ejus factâ reconciliavit omnia ſibi, tam quæ in terrâ, quàm quæ in cœlis ſunt.* ibi ℣ſ. 20.

2. Libertas.

XLIII. *Secundò*, quà nocte cæſus eſt agnus, data eſt Iſraëlitis plena poteſtas ab Ægyptiacâ ſervitute in libertatem ſe aſſerendi. Ut ſciremus, Chriſtum ſanguine ſuo nos ex Diaboli, Mundi, & Peccati ſervitute redemiſſe, ut vocaret in libertatem gloriæ Filiorum Dei. *Heb.* 2:14. 15. *Joh.* 8:36.

3. Deſtructio idolorum.

XLIV. *Tertiò.* Hac eâdem nocte in Ægyptiorum Deos judicia exercuit Deus Iſraëlis. *Exod.* 12:12. *Num.* 33:4 Judicia nempe quatuor, ſi Jonathani fides, cujus in Paraphraſi hæc ſunt verba. *Idola fuſilia liquefacta ſunt; idola lapidea ſucciſa ſunt; idola fictilia in fruſta contrita ſunt; idola denique lignea in cinerem ſunt redacta.* Quæ ut, vera eſſe, præſtare non valeamus, Scripturâ tacente; certum tamen eſt, minas Dei effectu ſuo non caruiſſe Et quicquid illæ ſignificent, illuſtre earum implementum in morte Chriſti conſpi-

conſpicimus; per quam factum eſt, ut rupto parietis intergerini ſepto, quo a Judæis dividebantur, plurimæ gentes, ad veri Dei cognitionem vocatæ, talpis & veſpertilionibus idola ſua abjecerint. *Jeſ.* 2: 20.

4. Innovatio ſeculi.

XLV. *Quartò.* Quum menſis Abib, ante Paſchæ inſtitutionem, in numero menſium anni Judaici ſeptimus fuerit; Deus, inſtituto Paſchate, ſtatuit, ut deinceps pro primo haberetur, & ex eo Judæi ſacrum annum ordirentur. Menſi huic initium cum vere fuit; quo, quum Deus emiſit ſpiritum ſuum, omnia recreantur, & renovatur facies terræ. *Pſ.* 104: 30. Et hoc quoque ad Chriſtum referri poteſt, qui novum induxit ſeculum, & vetera abolevit, ut ea mutaret in melius. *Ecce*, inquit, *Nova facio omnia. Ap.* 21: 5. Sic ut meritò tempora nunc putemus, non a primâ mundi Creatione, quæ in Tiſri, primum anni civilis menſem, incidiſſe videtur, ſed ab exortu lætioris ſideris in illuſtri ἐπιφανείᾳ Servatoris Noſtri. Nam nova iſta Divinæ Bonitatis Miracula faciunt, ut præterita præ iis *non commemorentur, neque veniant in mentem. Jeſ.* 65: 17.

Modus conſequendi iſta beneficia.

XLVI. Docendum nnnc porro, QUA RATIONE Iſraëlitæ eorum bonorum facti ſint participes, quæ per Agnum conſequebantur. Duo autem hic requirebantur. 1. Ut Agni ſanguine ſuperliminare & poſtes ædium ſuarum aſpergerent. 2. Ut ejusdem carnem ederent. Nam ſi quis Iſraëlitarum alterutrum neglexiſſet, eo ipſo reſpuiſſet gratiam, quæ his mandatis erat annexa.

Quid ſignificet aſperſio poſtium.

XLVII. Per poſtes ædium corda noſtra ſignificantur: quia hæc aſpergit Deus ſanguine Filii ſui. *Heb.* 10: 22. *Aſperſis cordibus a conſcientiâ malâ.* Et corda hominum Deo æque patent, quàm nobis poſtes ædium. 1 *Sam.* 16: 7. Cordiumque noſtrorum fores aperiendæ ſunt, ut per eas Rex gloriæ ad nos intret *Pſ.* 24: 7. *Ap.* 3: 20. Cordibus autem ſanguinem Chriſti aſpergimus, quum firmâ fide amplectimur doctrinam Crucis, & merita paſſionum ejus nobis applicamus. Cavendum interim, ne, quod ſuperliminari & poſtibus jubemur inſpergere, inſpergamus limini, tanquam proculcandum pedibus: ne nos feriant Apoſtoli fulmina in eos, qui *Filium Dei proculcant, & ſanguinem fœderis, per quem ſanctificatus eſt, profanum ducunt. Heb.* 10: 29.

& ſuperliminaris.

Manducatio fide peragitur.

XLVIII. Eâdem fide etiam carnes Agni comeduntur. Quid paras dentes & ventrem? Crede, & manducaſti. Manducatio iſta omnino ad ſalutem neceſſaria eſt. *Joh.* 6: 53. *Amen, Amen dico vobis, niſi ederitis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis.*

Et concoctionem aſſiduæ meditationis exigit.

XLIX. Cruda autem Agni caro edi non debuit, nec ſemicocta. Cujus criminis rei ſunt, qui hæc myſteria non concoquunt aſſiduâ meditatione. Meditatio enim animo eſt, quod ſtomacho concoctio & digeſtio. Hinc, apud Petronium, cruda adhuc ſtudia in vulgus propellere, eſt ea proferre, quæ nondum attentâ meditatione concocta ac digeſta ſunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Totus Chriſtus recipiendus eſt fide.

L. Debuit item agnus totus comedi, ut nihil eſſet reſiduum. Non ſufficit etiam Chriſtum ex parte recipere: ut ſi quis ejus gloriâ potiri velit, nec paſſionum ejus eſſe particeps: aut illum habere pro Redemtore, non pro Legiſlatore, ac Domino: aut ſi quis, Chriſti meritis non ſatis fidens, in propiis operibus, aut aliorum interceſſione, ac mediatione, ſalutis fiduciam ex parte ponat.

Cur nihil reſervandum eſſet in craſtinum?

LI. Reſiduum, quod ob convivarum paucitatem conſumi non poterat, nefas erat reſervare in craſtinum. Comburendum id erat igne. Poteſt id pertinere partim ad typum, partim ad rem ſignificatam. Typus reſervari non debuit ad alterum tempus. Ex quo dies Euangelicæ lucis advenit, ceſſare & aboleri debuit id, quod ad umbras pertinebat. Quod rem ſignificatam attinet, qui Chriſtum verâ fide comedit, craſtino non reperietur vacuus, nec famelicus; neque novo Chriſto, vel novâ illius oblatione opus habet. Nam ſicuti *unicâ oblatione in perpetuum conſummavit eos, qui ſanctificantur. Heb.* 10: 14. ita *qui venit ad ipſum, nequaquam eſuriet, & qui credit in ipſum, non ſitiet unquam. Joh.* 6: 35. Unde nihil neceſſe eſt, quicquam reliqui tibi ſervare, quo defectum Chriſti, ſemel fide apprehenſi, ſarcias.

Cur non frangenda oſſa?

LII. Interim carnes Agni ſic edendæ erant, ne oſſa confringerentur. Agni oſſa confringere, eſt ea rimari & ſcrutari, quæ captum noſtrum ſuperant. Quaſi fidem obviis paſci non ſufficiat, niſi conemur ea indagare, quorum cognitio vetita eſt, & inveſtigatio periculoſa. Qualia velle ſcrutari, eſt in oſſibus genuinum frangere. Hic igitur ſuccurrat illud Moſis, *Deut.* 29: 29. *Quæ occulta ſunt, penes Dominum Deum noſtrum ſunto; at quæ revelata, nobis ſint, & Filiis noſtris in ſeculum.* Et eximium illud Hieronymi, *Prov.* 25: 27. quamvis cum Hebræo minus congruum, *Qui ſcrutator eſt Majeſtatis, opprimetur a gloriâ.*

Manducatio herbarum amararum notat communionem paſſionum Chriſti.

LIII. Herbæ amaræ, cum quibus Agnum oportuit comedi, ſignificant, neceſſariam eſſe communionem paſſionum ipſius *Phil.* 3: 10. ſi deſideremus communionem gloriæ ipſius. Spinea corona nobis cum Chriſto ferenda eſt, ut ſuccedat corona gloriæ *Si ſuſtinemus, etiam cum illo regnabimus.* 2 *Tim.* 2: 12. Neque modò ad externas corporis afflictiones hæc referenda ſunt; ſed & ad internos animi æſtuantis, & ob peccata ſua dolentis, & iram Dei piè reformidantis, dolores; ſine quibus ſuaviſſimæ Domini Jeſu conſolationes, neque guſtari, neque ſentiri ſolent: quas non adhibet niſi lugentibus Zionis. *Jeſ.* 61: 3.

Et remotio fermenti ad mores pertinet.

LIV. Neque fruſtra eſt, quod iis, qui ad Agni manducationem vocantur, fermentum toties, & tam disertè prohibetur. In Scripturâ enim fermentum corruptionis eſt ſymbolum, & ſpeciatim hypocriſeos. *Luc.* 12: 1. Paulus oppidò ad hanc materiam appoſitè ſcripſit, 1 *Cor.* 5: 7, 8 *Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt, nempe Chriſtus. Itaque feſtum agitemus, non fermento veteri, nec fermento malitiæ & nequitiæ, ſed infermentatis panibus ſinceritatis & veritatis.* Poſſet & fermentum ad ſuper-

biam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

biam referri, quia maſſa fermentata ſtatim intumeſcit: vel ad odia & ſimultates, quibus aceſcunt animi. Ab his certè vitiis expurgari debet, quiſquis cum Chriſto communicat. Quum Hypocritas non ferat is, in cujus ore non eſt repertus dolus. 1 *Pet.* 2: 22. nec ſuperbos, qui ſe demiſit usque ad mortem crucis *Phil.* 2: 8. nec contentioſos, qui pax noſtra eſt, *Eph.* 2: 14. & ideo ſe ipſum obtulit, ut nos & Deo & nobis invicem reconciliaret.

Impuri exſortes ſunt Chriſti.

LV. Sed & a Paſchali agno excludebantur polluti peregrini, incircumciſi: Quia nullum eſt conſortium juſtitiæ cum iniquitate, nec communio lucis cum tenebris, nec concordia Chriſti cum Belial. 2 *Cor.* 6: 14, 15. Ita tamen, ut, qui ſuæ ſibi immunditiæ conſcius ad Dei in Chriſto gratiam humiliter confugit, animum propterea deſpondere non debeat. Etenim *Jehova optimus expiationem facit pro eo, qui animum ſuum comparavit ad quærendum Deum Jehovam, Deum Majorum ſuorum; quamvis non ſit prout mundities ſacra poſtulat.* 2 *Chr.* 30: 18, 19.

Et in habitu manducantium myſterium eſt.

LVI. Rurſus, Iſraëlitæ in Ægypto juſſi ſunt agnum comedere accincti, calceati, baculis nitententes. Ad quos ritus frequenter in Scripturis alludi videas. Lumbis ſuccinctos eſſe jubent Chriſtus *Luc.* 12: 35. Paulus *Eph.* 6: 14. Petrus, 1 *Epiſt.* 1: 3. Nempe animus fidelium debet eſſe cinctus veritate & ſobrietate, ut expeditus ſit ad iter cœleſte, ad opus Domini, ad luctam cum Spiritualibus nequitiis ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, cui rei impedimento ſunt fluxæ ac lacinioſæ veſtes. De Pedibus calceatis ἑτοιμασίᾳ ſive promtitudine Euangelii pacis loquitur Paulus, *Eph.* 6: 15. Alacriter enim Euangelium prædicandum & confitendum, ac inoffenſo pede in eo ambulandum eſt. Scipio homini fideli eſt ipſe Deus, cui innititur, & cui animam ſuam commendat. Fides etiam pro baculo eſt, quia eâ dicimur *ſtare Rom.* 11: 20. 1 *Cor.* 16: 13. Sed notandum imprimis, hunc viatorum eſſe habitum, quæ omnium eorum eſt conditio, qui Chriſti ſunt participes. Illi enim in hac vitâ peregrini ſunt, & tendunt ad meliorem. *Pſ.* 39: 13. 1 *Pet.* 2: 11.

Properandum eſt ad Chriſti communionem.

LVII. Etiam raptim jubebantur edere Iſraëlitæ, quia mox urſuris diſceſſum Ægyptiis, periculum erat in morâ. Quod ipſum quoque ad nos pertinet; quia multi hoſtes imminent, & iter longum eſt, & tempus breve, nosque infirmi ſumus, & facilè fatiſcimus. Proinde, uti Lot e Sodomâ, & Iſraëlitæ ex Ægypto exituri, properare jubemur, & magnâ vi contendere, ut e Diaboli faucibus eripiamur, violentos illos æmulantes, qui rapiunt regnum cœlorum. *Mat.* 11: 12. memoresque uxoris Loti, quæ cunctatione ſuâ periit. *Luc.* 17: 32.

Nulla eſt communio Chriſti niſi in Eccleſiâ.

LVIII. Denique prætereundum non eſt, quod Agnus in unâ domo edi debuit, ex quâ nefas erat egredi, ne in Angelum mortis inciderent. Hæc domus eſt Eccleſia, extra quam nulla eſt ſalus, nulla cum Chriſto communio. Quod Pſeudo-Nicodemitæ notent, qui inter Ægyptios putant ſe tutò poſſe latere, & ſufficere, ſi corde crediderint, etiamſi ore ſuo non confiteantur Dominum Jeſum, divellentes ea,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quæ conjunxit Apoſtolus, *Rom.* 10: 9. Itaque, ſi ſapiant, ne deſerant congregationem noſtram. *Heb.* 10:35. Et in hanc domum ſemel ingreſſi, ex eâ nunquam excedant, ne incidant in judicum Apoſtatarum, de quo Paulus *Heb.* 6: 4.5.6: & 10: 38.39. Petruſque 2 *Epiſt.* 2: 20.21.

CAP. X.

De Sacramentis Extraordinariis in deſerto.

Extraordinaria Sacramenta in deſerto.

I. PRæter *Ordinaria* atque *Univerſalia Circumciſionis* ac *Paſchatis* Sacramenta, *Extraordinaria* nonnulla Divinæ Gratiæ Symbola Iſraëlitis in deſerto conceſſa ſunt, quæ in Novo Teſtamento ad Chriſtum illiuſque beneficia referuntur, & eandem cum noſtris ſacramentis ſignificationem habere perhibentur. Ea autem ordine hæc ſunt. 1. TRANSITUS in Nube PER MARE RUBRUM. 2. MANNA e Cœlo depluens. 3. AQUA E RUPE profluens. 4. SERPENS ÆNEUS ad medelam Iſraëlitarum a Moſe erectus.

Tranſitus per Mare rubrum.

II. Quomodo Iſraëlitas, recens Ægypto egreſſos, &, uti exiſtimabat, errore viæ inviis deſertis undique implicatos, furens animi Pharao, ingenti exercitu, proſecutus ſit: quomodo Hebræos metu trepidos, & cœlum inclamantes, miraculoſa primum nubes, inter ipſos Ægyptiosque media, protexerit: dein Algoſi ſive Rubri maris vada, cedentibus in latera aquis, virgâ Moſis & vehementi Euro fiſſis, velut in continenti pervia facta ſint: quomodo denique Ægyptius Rex, non cunctatus cedentibus inſequi, mare, quà patebat, ingreſſus, mox coeuntibus aquis, cum omni exercitu deletus ſit, Sacra Hiſtoria fuſius memorat *Exod.* 14. Ad cujus meliorem intelligentiam hæc quinque Capita breviter explanabimus. 1. Cur mare illud, quod ים סוף, ſive *mare Algoſum*, Moſi vocatur *Exod.* 13: 18. & 14: 4. Paulo, *Heb.* 11: 29. omnibusque paſſim Scriptoribus, ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα, *Mare Rubrum* dicatur? 2. Naturalisne, an planè miraculoſa ea aquarum exſiccatio fuerit? 3. An Iſraëlitæ mare illud in latitudine ſuâ tranſiverint, expoſiti in litus Arabiæ, Ægypto oppoſitum; an verò aliquò usque, quantum ſatis erat ad Ægyptios perdendos, progreſſi, viâ ſemicirculari in idem litus repedaverint? 4. Quo ſenſu Apoſtolus dicat, *Iſraëlitas in Moſen baptizates eſſe, nube & mari.* 1 *Cor.* 10: 2. 5. Quænam ſit harum rerum ſignificatio myſtica.

Difficultates explanandæ.

III. Cur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Cur Mare illud Algoſum vocetur.

III. Cur *Algoſum* hoc mare vocetur, illius rei ratio in obſcuro non eſt: nempe ob algæ copiam, cujus acervi prope litora, montium inſtar, aggeſti, & continuo ſolis ardore conſtipati, accolis, qui, a piſcium eſu, Ichthyophagi nominantur, ædium uſum præbent. Horum enim nonnullos degere, ὑπὸ ζῶσι τῶν ἰχθύων πλευραῖς; φυκία ἐπιβαλόντας αὐταῖς, *ſub piſcium coſtis, quibus Algæ inſternuntur*, *Agatharchides* auctor eſt. Videri hac de re *Bochartus* poteſt in *Phalegh. Lib.* 4. *Cap.* 22.

Rubrum dicitur

IV. Cur idem *Rubrum* ſive *Erythræum* dictum ſit, non ita pridem conſtitit. Veteres plerumque ad aquarum colorem retulerunt: quem alii a radiorum ſolarium repercuſſione, alii a circumjacentibus montibus ex aduſtione rubentibus, ex quibus provoluti in mare imbres conſimili illud colore tingant, alii denique ex litoris vel fundi ipſius rubro ſabulo arceſſunt: ut nihil nunc de Perſei fabulâ dicam, quem, poſtquam cetum interemiſſet, cui expoſita fuerat Cephei filia, eodem loci ſanguinem, quo reſperſus erat, abluiſſe, ferunt. Sed indubitata nautarum experientia ſententiam hanc falſitatis convincit. *Ludovicus Vartomannus*, qui totum illud æquor, ab intimo fere ſinus receſſu ad ipſas freti fauces, pernavigavit, *Satis eſt*, inquit, *in confeſſo omnibus, quod dictum æquor non eſt rubrum, ſed inſtar reliqui æquoris*, *Navig. Lib.* 1. *Cap.* 21. Idem teſtatur, *Petrus Della Valle*, Nobilis Romanus, αὐτόπτης, qui Aquas claras, & pellucidas eſſe docet, ac cœruleas, arenam autem ſoliti coloris imò candidiorem noſtrâ, *Itiner. part.* 1. *cap.* 30. *Diodorus Siculus* ſcribit, mare iſtud τῇ χρόᾳ παντελῶς ὑπάρχειν χλωρὸν, *colore prorſus virere*, non quod talis ſit atquæ natura, ſed propter copiam muſci & algæ ſuper aquis extantis. Illud ergo de Rubro colore nil niſi fabula eſt, præjudicio ex malâ nominis interpretatione orto.

non ab aquarum colore:

V. Propius a vero abſunt, qui ab Erythrâ vel Erythro Rege, ſub cujus imperio hoc mare fuerit, illius nomen derivant. Verùm quis ille Erythras ſit, omnes de ſeculo Scriptores juxta cum ignorantiſſimis ignoratum habent. Solæ nos id Sacræ literæ docent: e quibus ſe primum hoc eruiſſe, *Nicolaus Fullerus* gloriatur, *Miſcellan. Lib.* 4. *Cap.* 20. Scilicet Erythras ille fuit Eſau!, cognomentum Edomi ſive Rubri hæſit, tam a freqenti pilo, eoque rufo, cum quo ex utero materno prodiit: *Gen.* 25: 25. quàm a juſculo illo rufo, quo jus primogenituræ vendidit. ib. ℣ſ. 30. Hic Edomus, cui, pro illius ſeculi captu, ſumma omnia aderant, regioni in ditionem ac poteſtatem ſuam redactæ nomen dedit, ut & *terra Edom*, atque adeo ſimpliciter *Edom*, genere ſcilicet fœminino, diceretur. *Jer.* 49: 17. Hujus poſteri, tanto gentis Auctore ſuperbi, maris, de quo agimus, accolæ fuére. Atque hinc illi nomen. Solâ igitur linguâ differunt, Hebræum *Edomi* ſive *Idumæum* mare, Græcum Ἐρυθραῖον, & Latinum *Mare Rubrum*. Vide inter cæteros *Voſſium de Idololatriâ*, *Lib.* 1. *Cap.* 34.

ſed ab Edomo, qui Erythras Veterum eſt,

VI. Nequaquam exiſtimandum eſt, ea, quæ maris Rubri aquis hic acci-

Fiſſura a-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quarum planè fuit miraculoſa

accidiſſe, narrantur, vel planè, vel maximam certè partem, naturalia fuiſſe: quaſi Moſes Phyſices peritiſſimus, ordinariæ refluxionis occaſione captatâ, quæ Euro flante & impetuoſior & diuturnior ſolito erat, in præſentiſſimo diſcrimine vadum tentare auſus, Iſraëlitas ad idem audendum auctor fuerit: Pharao autem harum rerum ignarus, & longiores moras nectens, redeunte æſtu fuerit ſubmerſus. Etenim tota hæc hiſtoria miraculorum plena eſt: Quod præter *Scripturarum oſores*, uti meritò eos vocat *Scaliger, De ſubtilitat. Exercit.* 52. nemo in dubium vocare poteſt. 1. Miraculum fuit, quod prodigioſa illa nubes, quæ antea præcedendo viam monſtraverat Hebræis, nunc mediam ſe inter illos Ægyptioſque locaverit. *Exod.* 14: 19. 2. Miraculum fuit, quod ad ſublatum Moſis baculum, & extenſam illius manum, mare non receſſerit ſolùm, ſed fiſſum ſit, atque hinc & inde recedens, tutum Iſraëli in medio aquarum iter præſtiterit, ℣ſ. 16. & 21. quod nullo naturali refluxu unquam factum eſt, vel fieri poteſt. 3. Miraculum eſt, quod aquæ, naturâ ſuâ fluidæ, in præcelſos acervos ſtipatæ, muri inſtar a dextrâ & ſiniſtrâ Iſraëlitarum habuerint. ℣ſ 22. 4. Miraculum miraculorum erat, quod Moſe iterum manum baculumque ſuum mare verſus extendente, quâ parte Ægyptii eos perſequebantur, aquis ad vim ſuam naturalem redeuntibus, Ægyptii omnes ſubmerſi ſint; dum Iſraëlitæ in medio mari per aridam iter ſuum vel jam jam perfecerant, vel adhuc proſequerentur ℣ſ 26. 27. 29. Quemquamne mortalium tam eſſe impudentem, ut hæc cum quotidiano maris fluxu ac refluxu componere auſit? Verum quidem eſt, Deum hic vento uſum eſſe: ſed & liquidum eſt, eundem Deum vim extraordinarim exeruiſſe, tam excitando ventum tempore tam opportuno, quàm per eum talia exſequendo, quæ nulla naturalis cauſſa vi ſuâ præſtarare poteſt. Ideo meritò Iſraëlitæ in hoc opere admirati ſunt את היד הגדולה, *Manum illam magnam Dei ſui.* ℣ſ. 31.

Barbari Accolæ prodigii hujus memoriam conſervarunt.

VII. Ipſi accolæ Sinus Arabici, Barbari licet ut qui maximè, prodigii hujus memoriam poſt multa ſecula conſervarunt. Fidem facit Diodorus Siculus, *Lib.* 3 ubi in hæc verba ſcribit. *Apud Vicinos Ichthyophagos, veteri famâ, quam a Majoribus acceptam tradunt, fertur, magno quodam maris receſſu, omnibus locis ejus ſinus arefactis, & mari in oppoſitas partes relabente, fundum coloris viridis apparuiſſe; & rurſus immenſo æſtu mare refluum in priorem locum eſſe reſtitutum.* Quibus verbis miraculum hoc Moſaicum deſcribi, cujus, utut ſubobſcuram, memoriam Barbari hi ad poſteros propagabant, quis non videt?

An Iſraëlitæ rectà mare tranſiverint ab uno litore ad aliud?

VII. Cæterum intricatior quæſtio eſt, quæ hodieque inter eruditos agitatur, An Hebræi rectà pertranſierint mare Rubrum, ex litore Ægypti, usque ad litus Arabicum ei oppoſitum; an, viâ ſemicirculari in medio mari factâ, in idem litus, ex quo profecti ſunt, reverterint? Prior ſententia longè eſt receptior. Ea nititur his argumentis: quæ

colle-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

collegit *Rivetus in Exod.* 14:21. 1. Hiſtoriæ verba id præ ſe ferunt; & ad miraculi magnitudinem plurimum facit. Scriptura dicit, *tranſiiſſe* Hebræos *per mare rubrum*, at is, quem dicunt alii, non fuiſſet tranſitus, ſed circuitus. 2. Ex Chorographiâ patet, ita oportuiſſe fieri. Ut enim ex Ægypto quis perveniat in montem Sina, quum inter montem illum & Ægyptum interjaceat mare Rubrum, neceſſario id tranſiri debuit. Nam licet ex Rameſſes ad Sina pedeſtris ſit via directa, quæ relinquit ad latus mare Rubrum, eſt tamen illa rupibus undique ita obſepta atque prærupta, ut apta non fuerit itineri tanti populi. 3. Idem concluditur ex *Num.* 33:8. *Deinde profecti ex adverſo Chirothatum tranſiverunt per medium ipſius maris in deſertum*, quod longè aliud ſonare videtur, quàm rediiſſe eos per circuitum in deſertum. 4. Accedit Auctoritas Joſephi, qui Hebræos in adverſum litus tranſiviſſe teſtatur, *Antiq. Lib.* 2. *Cap. ult.*

An verò viâ circulari ad idem litus redierint?

IX. Sed & contraria ſententia magnos Auctores, neque contemnenda argumenta habet. 1. Jubent animadverti finem tranſitus maris, qui erat, ut abſorberentur aquis Ægyptii, eâque ratione gentibus circumſitis patefieret Dei gloria. Ideo, in illam partem proximi litoris ejectos eſſe, probabile eſt, quod proximum erat Ægypto, ut Dei judicium Regno illi manifeſtum redderetur. 2. Obſervant, Mare Rubrum, ubi ab Iſraëlitis tranſibatur, ab oppoſito litore minimum ſex leucis, (alii dicunt, quindecim) diſtare: quod iter a tam ingenti exercitu, unà cum pueris, fœminis, & impedimentis, breviculæ noctis ſpatio (uti hic factum ℣ſ 21. 23) non videtur poſſe confici. 3 Patet ex *Exod.* 13:20. ante ingreſſum maris, caſtrametatos fuiſſe Iſraëlitas in deſerto Etham, in fine ipſius deſerti. Attamen poſt egreſſum ex mari iterum perrexerunt in deſertum Ethami. *Num.* 23:8. Ergo in idem litus, ſed remotiores ab eo loco, ex quo profecti erant, redierunt. Cui argumento reſponderi non poteſt, niſi dicendo, vel duplex fuiſſe deſertum, cis & uls mare Rubrum, ejusdem nominis, quod Lyranus facit, vel totam eam regionem usque ad montem Sinai eodem nomine inſigniri; uti Riveto placet. Quod an probari queat, diſpiciendum eſt. 4. Addunt, inter Ægyptum ac montem Sinai non medium interjacere mare Rubrum, ſed directum iter terrâ confici cum camelis aliisque jumentis; quâ de re videri poteſt Itinerarium *Della Valle Part.* 1. *Cap.* 27 28. 5. Argumentum pro contrariâ ſententiâ ex eâ phraſi deſumtum, quâ Iſraëlitæ dicuntur *tranſiviſſe* per mare Rubrum, parum firmum eſſe videtur. Nam Hiſtoria Sacra utitur verbis generaliſſimis, ויבואו *& Venerunt in medium maris. Exod.* 24. 22. הלכו, *iverunt per aridam in medio maris.* ib. ℣ſ. 29. *Num.* 33 8. dicitur quidem ויעברו & *tranſiverunt*; ſed præterquam quod עבר ſimpliciter aliquando *pergere* ſignificet, ut *Gen.* 33:3. והוא עבר לפויהם, *& ille perrexit coram iis*; commodiſſimè Iſraëlitæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

per marinas aquas tranſiviſſe dici poſſunt, etiamſi viâ ſemicirculari ad idem litus redierint. Nam in omni profectione, a termino *a quo*, ad terminum *ad quem*, eſt *tranſitus per medium*. Neque neceſſe eſt, omnem tranſitum fieri ad lineam rectum. 6. Nihilo magis urget, quod dicantur iviſſe בתוך הים *in medio maris*, licet alii eâ quoque ratione pugnent. Nam certè qui a dextrâ & ſiniſtrâ mare hebebant, quacunque vel quocunque viam inſtituerent, in medio mari ambulabant. Adeo, ut ex Scripturâ pro adverſâ ſententiâ nihil certi afferri videatur. Deciſio quæſtionis pendet præcipuè ab Exactâ Chorographiâ. Qui plura deſiderat, adeat, *Fagium in Exod.* 4. Et *Chriſtianum Schotanum*, Virum Clariſſimum, Deceſſorem meum Honorandum, *Biblioth. Sacr. Tom.* 2. *p.* 142. *Adde Genebrardum in Chron: p:*66. *Gregor. Turon. Hiſtor. Lib.* 1. *Cap.* 10. *Abulenſem, & Grotium in h l.* & qui in hanc rem prolixius eſt, *Ludovicum de Tena, ad Hebr.* XI. *difficult.* 19.

Quo ſenſu Iſraëlitæ ſub nube fuiſſe dicantur?

X. Ad Hiſtoriam hanc alludens Apoſtolus. 1 *Cor.* 10: 1. 2. dicit, *Patres omnes ſub nube fuiſſe, & omnes per mare tranſiviſſe, & omnes in Moſen baptizatos eſſe nube & mari.* Tres hic difficultates expediendæ ſunt. Primò quæritur, quomodo Apoſtolus ſcribat, eos fuiſſe *ſub nube*, quum Hiſtoria Sacra teſtetur, nubem fuiſſe מאחריתם *a tergo eorum*: *Exod.* 14: 19. Sed hoc leve eſt. Ita enim a tergo eorum erat, ut longè ſuper eos emineret, &, in vaſtam ſe extendens latitudinem ac altitudinem, eos protectione ſuâ amplecteretur: quemadmodum huc alluditur *Jeſ.* 4: 5. *Creabitque Jehova ſuper unum quodque habitaculum montis Zionis, & ſuper convocationes ejus nubem interdiu.*

Et nube & mari baptizati.

XI. Altera difficultas paulo major eſt, quomodo *in nube & mari baptizati* fuerint Iſraëlitæ, nam nec aquâ maris tincti fuère neque nube madefacti? Verùm ſciendum eſt, 1 Apoſtolum hic figuratè baptiſmi vocem adhibere. Quia enim Corinthii de Baptiſmo gloriabantur, nomen baptiſmi indit Apoſtolus iis rebus, de quibus æque licuiſſet Iſraëlitis gloriari, ac Corinthiis de baptiſmo, quæque ipſis baptiſmi vicem gerebant. 2. Non deeſt etiam in ſigno externo convenientia quædam. Nubes paululum diſtat ab aquâ, Mare autem jam aqua eſt. Nubes impendebat eorum capiti; ſic & aqua iis, qui baptizantur. Confer ea, quæ mox ex Gregorio Nyſſeno de nube proferemus. Mare circumdabat eorum latera; ſic & aqua eos, qui baptizantur. 3. Eadem hujus ſigni, quæ Baptiſmi, ſignificatio eſt. Atque ita Baptiſmus eſt illius ἀντίτυπον, ut in ſimili materiâ Petrus dicebat, 1 *Pet.* 3: 21. Confer *Cameronem in* 1 *Cor.* 10. Sanè ſingularem fuiſſe in Iſraëlitarum Baptiſmis, columnæ Nubis rationem, Veteres quoque Hebræi obſervarunt. *Pirke R. Eliez. Cap.* 44 *R. Zacharia* ita loquitur. *Columna nubis circum ambiebat caſtra Jſraëlitarum, ut murus urbem cingit. Neque potuit hoſtis ſeu inimicus ad eos pervenire. Sed vero cuicunque opus erat Baptiſmo, eum nubes conſervabat, etiam extra caſtra, quæ Sancta erant.* Quem locum cum hoc

noſtro

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

noſtro Apoſtolico *Gulielmus Vorſtius* non ineptè comparat. Ea autem, quæ de tranſitu Iſraëlitarum per mare, & baptiſmo in eo expoſuimus, multò probabiliora nobis videntur eruditâ cæteroquin Seldeni κρίσει, qui per Mare hic quodvis aquarum receptaculum intelligit, & tranſire per mare tantundem eſſe vult quàm aquis tingi. *De Synedr. Lib.* 1: *Cap.* 3. Quæ verborum ambages cum ſimplicitate Apoſtoli non videntur convenire.

XII. Tertiò quæritur, quo ſenſu *in Moſen baptizati* dicantur, quum honor iſte major eſſe videatur, quâm ut in miniſtrum ac nudum hominem cadere poſſit? 1 *Cor.* 1: 13. Reſp. Aliud eſt baptizari *in aliquem*, aliud baptizari *in alicujus nomen*. In cujus nomen baptizamur, illius auctoritate ac juſſu baptizamur; Eum pro Rege noſtro agnoſcimus, cui ſoli publica ſigilla inſtituere fas eſt; Et obſequium ac cultum noſtrum addicimus, ut impoſterum ab eo denominemur; Ab eo gratiam illam ſpiritualem, quæ Babtiſmo opſignatur, fide expectamus. Hunc honorem, uti homine majorem, tam ſolicitè Paulus a ſe ipſo removet. In aliquem Baptizari multò minus eſt. Vel enim ſimpliciter ſignificat, baptizari alicujus operâ? vel ita ut baptiſmi ſuſceptione aliquem pro fido Dei miniſtro agnoſcas. Utrumque hic commodò jungi poteſt. Εἰς τὸν Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο, id eſt, uti Syrus habet, ביד מושא, *manu Moſis*, vel uti Auguſtinus legit in *Pſ.* 77. *per Moſen.* Moſes enim precibus ſuis hanc protectionem nubis & tranſitum per mare iis impetravit. Moſes exporrecto baculo ſuo aquam fidit. Moſes fundum maris primus intravit, reliquisque, ut idem ſecum auderent Dux & Auctor fuit. Atque ita Moſis operâ baptizati ſunt. Cæterum plura hac locutione involvuntur. Uti miracula hæc vero & ſpirituali Iſraëli ſacramenta erant Divinæ gratiæ, ita etiam Symbola erant, quibus Deus confirmavit miniſterium Moſis, & probavit, eum eſſe Liberatorem & Mediatorem Typicum. Itaque eo loco, ubi fit mentio tranſitus per mare, dicitur populus *credidiſſe in Deum & in Moſen. Exod.* 14: 31. Quod rectè hactenus a populo factum eſt. Nam & *Exod.* 19: 9. Deus ipſe ſic loquitur, dum commendat auctoritatem, quam Moſi tribuerat, *Ecce ego veniam ad te in craſſâ nube, ut populus audiat, quum ego te alloquar*, וגם יאמינו בך לעולם, *utque credant in te in perpetuum.* Atque ita in Moſen baptizati ſunt, quia hoc ſigno a Deo edocti ſunt, Moſen pro fideli Prophetâ, & eximio Meſſiæ typo agnoſcere, cujus interventu ea ipſis beneficia præſtarentur, quæ & in ſe magna erant, & maximorum beneficiorum per Meſſiam præſtandorum arrhæ. Et hic ſingulare aliquid Moſes præ cæteris miniſtris habuit. *idque in Moſe.*

XIII. Ipſe nos hic Pauli locus ad myſterium hujus ſigni meditandum ducit: Docet enim, id ſignificatione ſuâ Baptiſmo noſtro reſpondere. Tertullianus: *Lib.* De Baptiſmo. *Primò quidem, quum populus* *Myſterium;*

de Ægypto expeditus, vim Regis Ægypti per aquam transgreſſus evadit, ipſum Regem cum totis copiis aqua extinxit. Quæ figura manifeſtior in Baptiſmi ſacramento. Liberantur de ſeculo nationes, per aquam ſcilicet, & Diabolum Dominatorem priſtinum in aquâ depreſſum derelinquunt. Sed ad ſpecialiora deſcendamus.

Nubis, XIV. NUBES hæc miraculoſa erat. 1. Symbolum gratioſæ præſentiæ Dei. *Deus* enim *erat in nube. Exod.* 13:21. & *Angelus Dei Cap.* 14:19. *Angelus* ſcilicet *fœderis, Angelus facierum,* qui aparuerat Moſi in rubo, & ducebat Iſraëlitas per deſertum. *Jeſ.* 63:9. 2. Præfigurabat futuram ἐνσάρκωσιν Filii Dei. Sicut enim Filius Dei immenſum majeſtatis ſuæ decus hac nube condebat, ex eâ loquebatur, miracula patrabat, & tuebatur populum ſuum; ita etiam diſſimulaturus aliquando Majeſtatem ſuam erat ſub aſſumtâ formâ ſervi, *Phil.* 2:7. eo tamen pacto, ut gloriæ ſuæ radii in Divinis concionibus, & miraculis, quibus ſimile & ſecundum nulla ætas vidit, intermicarent. *Joh.* 1:14. 3. Significabat protectionem Dei erga electos, & monſtrationem viæ per deſertum hujus mundi ad Cœleſtem Canaan. Nam, ut pulcrè de Nube hac *Gregorius Nyſſenus, De Vitâ Moſis.* Τοιοῦτον τὸ θαῦμα ἦν, ὡς καὶ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος θερμῶς ἐπιλαμπούσης, διατείχισμα πρὸς τὸν λαὸν εἶναι, σκιάζουσαν τε τὸ ὑποκείμενον, καὶ λεπτῇ δρόσῳ τὸ φλογῶδες τοῦ ἀέρος ὑπονοτίζουσαν. καὶ διὰ τῆς νυκτὸς πῦρ γίνεσθαι, ἀφεσπέρας εἰς ὄρθρον τῷ ἰδίῳ φωτὶ τοῖς Ἰσραηλίταις δαδουχοῦσαν τὸ φέγγος. *Tale miraculm apparebat, ut dum ardentes ſolis radii fulgerent, populum quaſi ſepto interjecto protegeret, atque umbrâ tenuique rore diffuſo, aëris illi ardorem mitigaret; noctis verò tempore in ignem verſa, jam inde a veſperâ uſque ad ſolis ortum ſuo lumine Iſraëlitis facem præferret.* Talem protectionem ducatumque in Chriſto habemus, qui umbrâ ſuâ adverſus excandeſcentiæ Divinæ favorem nos protegit. *Jeſ.* 4:5, 6. noſque verbo & ſpiritu ſuo illuminat, *ut lux mundi, quam qui ſequitur, in tenebris ambulare non poteſt. Joh.* 8:17. qui denique eſt ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς τῆς πίστεως ἡμῶν. *Heb.* 12:2. 4. Uti nubes hæc ſe mediam interponebat inter Iſraëlem & Ægyptios: ita in ſe ea mala Chriſtus excipit, quæ intentata ſuis erant, & *gloria Jehovæ extremum agmen eorum agit. Jeſ.* 58:8.

Pharaonis cum Ægyptiis. XV. In TRANSITU per Mare Rubrum hæc notanda. PHARAO & ÆGYPTII ſunt figura Diaboli & peccati, qui omni opere electos in ſervitute ſuâ retinere, &, quotieſcunque ad Libertatem generoſè aſpirant, retrotrahere conantur. Sed ludent operam, ſcelerumque ſuorum pœnas luent, quæ delictis reſpondeant. Quia Pharao aquis mergi Iſraëlitarum infantes juſſerat, *Exod.* 1:22. ipſe talionis lege cum omnibus copiis ſuis mergitur ponto. Similem Divini juris proceſſum Angelus aquarum prædicat, *Ap.* 16:6. *Quoniam ſanguinem ſanctorum & Prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti ad bibendum: digni enim ſunt.*

XVI. Moses Typum gerebat Chriſti, Liberatoris ac Soſpitatoris noſtri. A. Moſes precibus ſuis pro populo intercedebat, & impetrabat iis ſalutem hanc maximam. Chriſtus Paracletus noſter apud Patrem eſt; illiusque interceſſioni debemus, quicquid nobis obtingit boni. B. Moſes Baculo ſuo, uti inſtrumento morali, findebat aquas. Chriſtus Ligno Crucis ſuæ viam vivam ac recentem ad Cœlum initiavit. C. Moſes dux erat Populi, & præivit iis vada nullius ante trita pede. Chriſtus etiam in paſſionum viâ nobis præivit, *relinquens nobis exemplar, ut ſubſequeremur veſtigia illius:* 1 *Pet.* 2: 21. D. Quo baculo Moſes findebat aquam, ut tranſitum daret Iſraëli; eodem fluxum aquarum procurabat ad ſubmergendos Ægyptios. Eadem Crux Chriſti, quæ *iis, qui vocati ſunt, eſt Potentia Dei, Judæis eſt ſcandalum & Græcis ſtultitia.* 1 *Cor.* 1: 23, 24. *His quidem odor mortis ad mortem, illis verò odor vitæ ad vitam.* 2 *Cor.* 2: 16.

XVII. Aquæ maris rubri afflictionem, ipſamque adeo mortem ſignificant, ſicut & aquæ Baptiſmi communionem in paſſionibus, morte, & ſepulturâ Chriſti. *Rom.* 6: 3, 4. Sicut autem Iſraëlitæ per medias aquas, uti per mediam mortem, ad ſalutem contendebant; ita & paſſiones propter Chriſtum obitæ excellenter excellentis gloriæ pondus nobis conficiunt. 2 *Cor.* 4: 17. & mors ipſa tranſitus ad vitam æternam eſt. *Joh.* 5: 24. Aquæ, quæ ſaluti erant Iſraëli, extinguebant Ægyptios. Mors corporis noſtri, quæ animas ſiſtit mundas Deo, uti gregem recens tonſarum ovium, quæ aſcendunt e lavacro; *Cant.* 4: 2. omnes Diaboli ac peccati reliquias funditus in nobis perimit, adeo ut poſthac ne quidem oculis noſtris viſuri ſimus hoſtes illos, quorum infeſtos inſultus ad finem uſque ſumus experti. *Aquarum;*

XVIII. Vehemens ille Ventus ex Oriente, impetu ſuo aquas in commodum Iſraëlitarum propellens, ſpiritum Chriſti notat, *Joh.* 3: 8. Chriſti, inquam, qui eſt, *oriens ex alto*, *Luc.* 1: 78. & virtutem meritorum ſuorum Spiritus ſui efficaciâ nobis applicat; impedimanta omnia removendo, imò ea ad ſalutem ſuorum dirigendo. *Non virtute, neque vi, ſed ſpiritu meo, ait Jehova Exercitium. Zach.* 4: 6. Eodem Spiritu oris ſui abolebit aliquando ſceleratum illum, qui ſe regno ſuo opponit. 2 *Theſ.* 2: 8. *Venti;*

XIX. Israelitæ recens ex Ægypto egreſſi, figuræ ſunt Fidelium, qui poſtquam abjurato Diabolo, Chriſti ope, in libertatem ſe aſſeruerunt, mox perſecutioni Satanæ ac mundi, ad ſervitutem eos retrotrahere conantium, expoſiti ſunt. Illis primo jam diſcrimine feliciter ſuperato, ingens adhuc mare transfretandum, excelſa montium cacumina ſuperanda, & invia denique deſerta emetienda ſunt, antequam optatam ſalutis metam contingant. Quum conclamata omnia videbantur, nullusque patebat exitus: tunc Deus Iſraëli aderat, & medio mari aperiebat viam. Ita Eccleſiæ tum imprimis gratia ſua adeſt, *Iſraëlitarum.*

 quando

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quando omne humanum auxilium deeſt, & nil niſi certiſſimus interitus impendere videtur. *Jeſ.* 43: 2. *Quum tranſis per aquas, tibi adſum, & per flumina, ne inundent te.* Salus hæc obtingebat Iſraëli nihil omnino operanti. *Exod.* 14: 14. *Jehova pugnabit pro vobis: vos autem quieſcite:* ſed credenti duntaxat, & ſpectanti magnam Domini manum. *Heb.* 11: 29. *Per Fidem transgreſſi ſunt Rubrum mare.* Ita & Deus æternam Salutem nobis conficit, nobis, inquam, *non operantibus, ſed credentibus in eum, qui juſtificat impium. Rom.* 4: 5. Iſraëlitæ ſuperato mari, & deletis hoſtibus, lætum ἐπινίκιον Deo Liberatori cantabant. Ita & Johannes in Apocalypſi *Cap.* 15: 2, 3. vidit Sanctos, qui emenſo mari Vitreo, quod mixtum erat igni, cantabant canticum Moſis, ſervi Dei, & Canticum Agni. Atque hæc quidem de Tranſitu per Mare Rubrum.

Manna. XX. Porro de MANNA dicendum, ubi conſideranda veniunt: 1. Nomen. 2. Res ipſa. 3. Origo. 4. Adjuncta. 5. Iſraëlitarum circa eum officia. 6. Eorundem peccatum. 7. Myſterium.

Man Hebræis non eſt quid. XXI. *Nomini* originem dedit Iſraëlitarum admiratio. Quum primitus illum animadverterent, ſibi invicem dicebant. *Exod.* 16: 15 מן הוא כי לא ידעו מה הוא, MAN HU, *Man illud eſt, quia non ſciebant* Ma hu, *quid eſſet.* & ℣ſ. 31. *Vocavit autem domus Iſraël nomen ejus* MAN. Non impetrant a nobis aſſenſum, qui מן הוא interpretantur, *quid hoc eſt?* Nunquam enim apud Hebræos מן ſignificat *quid*, & hic diſertè ſatis diſtinguitur a מה. Imò ne apud Chaldæos quidem id frequentatum: illi enim מן de perſonâ dicere ſolent, non ita de re. Nolo tamen diſſimulare, juſtò liberalius eos loqui, qui abſolutè negant, מן apud Chaldæos de re quærere. Contrarium exmplis aliquot oſtendit *Drnſius ad Joh.* 6: 31. Verùm Iſraëlitæ Hebraicè tunc locuti ſunt, non Chaldaicè. Qui aſſeverant, מן eſſe vocem Ægyptiacam, & pronominis interrogativi vim habere, ii an verum dicant neſcio; & etiamſi verum dicerent, non videtur probabile, Hebræos rem tam Sacram inviſæ gentis vocabulo non ſolùm in primo illo ſtupore, ſed & poſtea conſtanter, exprimere voluiſſe. Adde, quod omnino frigidum ſit, Cibum Iſraëlitis a Deo datum ſemper vocatum eſſe QUID, quia initio, quum nondum eum cognoſcerent, rogabant, *Quid hoc eſt?*

Sed ſignificat portionem deſtinatam & præparatam. XXII. Multò convenientius eſt vocem hanc deducere a מנה, *præparavit, conſtituit, definivit;* Hinc nomen מנה *Mana, portio,* etiam eſculenta, quæ alicui attributa eſt. 1 *Sam.* 1: 4, 5. *Neh.* 8: 10. 12. & alibi paſſim. A *Mana* autem per Apocopen, præcipuè in admirantium exclamatione, & ſequente literâ He in proximo vocabulo, facile fit *Man.* Idque eo credibilius eſt, quia pluries ſimilis apocope in verbo *Mana* occurrit: ſemel in imperativo, חסד ואמת מן, *Benignitatem & veritatem conſtitue,* vel *præpara Pſ.* 61: 8. iterumque in futuro, *Jon.* 2: 1.

2: 1. וימן *& paraverat Jehova piſcem*; & quod proximè ad hoc negotium accedit, quando de præſctiptione cibi ſermo eſt, *Dan.* 1: 5. וימן, *Et conſtituerat iis Rex dimenſum diei cujusque.* Quum ergo & forma vocabuli conveniat, & ſignificatio apprime idonea ſit; quid reſtat, niſi ut cum Doctiſſimis Hebræorum dicamus, Man notare cibum a Deo Iſraëli deſtinatum, præparatum, & pro portione ſuâ datum? Tale nomen miraculoſo hoc cibo dignum erat. Neque obſtat quod additur, Iſraëlitas neſciviſſe quid eſſet. Sciebant enim in genere ex prædictione Moſis, ſe pane a Deo ſatiandos eſſe ỳſ. 12. Hinc conjectabant, illud, quod viderent, portionem eſſe ſibi cœlitus deſtinatam: atque id nomine Man exponebant. Quid autem illud eſſet, diſtinctè non ſciebant, neque ſpeciale aliquod nomen habebant, quo illud exprimerent. Huc videtur alluſiſſe Auctor Libri Sapientiæ, quando *Cap.* 16: 20. vocat Manna ἕτοιμον ἄρτον ἀπ᾽ οὐρανοῦ, *panem præparatum a Cælo.* Adeoque hoc nomen invaluit, ut in omnibus linguis invariatum maneat, & iis etiam rebus attributum ſit, quæ cum iſto Hebræorum cibo analogiam quandam habent.

XXII. *Rem* quod attinet, norunt ſtudioſi Phyſiœs, aqueis Meteoris tria hæc annumerari, Rorem, Mel, & Manna. De origine autem Manna inter eruditos non covenit. *Chriſtophorus Vega* apud *Jonſtonum de admirandis Meteororum Cap.* 10. cenſet, Manna officinarum eſſe opus parvarum quarundam apum, culicibus craſſis ſimilium, a quibus, gregatim arboribus inſidentibus, guttatim quaſi ſudor defluat. *Voſſius, Phyſiologiæ Chriſtianæ Lib.* 5. *Cap.* 21. dicit, eſſe ſuccum Laricis Arboris aut Fraxini, quod primum docuiſſe teſtatur Matthiam Lobelium. Communior ſententia eſt, eſſe aëreum quoddam roſcidumque mel, quod æſtivis menſibus, ferveſcente interdiu ſole, nocturno frigore in grumos coit, atque in ramenta conglobatur, ex defluxu rorulenti humoris, ac madore aëreo: omnibusque paſſim arboribus, herbis & lapidibus incumbit, quomodo illud deſcribit *Lemnius de Herbis Biblicis Cap.* 3. Habet autem medicamentoſam quandam facultatem, quâ ventrem emollit, & leniter purgat.

Manua Vulgaris quid?

XXIV. Quæritur nunc, an manna Iſraëlitarum ejusdem ſpeciei ac naturæ fuerit cum vulgari? In eo quidem ſatis convenit, acceſſiſſe Hebræorum mannæ circumſtantias quasdam miraculoſas; verùm inde non ſatis validè concluditur, rem ipſam planè novam fuiſſe, nec aliàs vel alibi per naturales cauſſas productam: quum Deus potuerit rorem aliunde copioſiſſimè advectum, tanquam materiam productioni Mannæ idoneam, ita multiplicare, ut immenſæ illi multitudini quotidie ſufficeret; eundemque ita diſponere, uti mirabilia illa adjuncta haberet, de quibus poſtea erit dicendum. Certè Joſephus arbitratus eſt, naturalem eam Mannam fuiſſe, teſtaturque, ſuo adhuc tempore circa montem Sina ubertim pluere conſueviſſe. *Antiqu. Lib.* 3. *Cap.* 1. Et *Franciſcus Valleſius Philoſophiæ Sacræ Cap.* 57. multis contendit, Mannam Iſraëlitarum eandem

An Iſraëlitarum Manna ejusdem fuerit ſpeciei?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

eandem omnino rem eſſe cum vulgari. *Cardanus* etiam, *de Subtilitate Lib.*21. refert, in deſerto Traga populorum Libyæ, tantum ſingulo die ex eâ colligi, maximè juxta Agadez urbem, ut Libra, viginti & octo unciarum, duobus aſſibus veneat: additque, incolas illius uſu incolumes vivere, etiamſi aër ſit peſtifer. Obſervant quoque qui ita ſentiunt, ſe non elevare beneficium Iſraëlitis extra ordinem conceſſum, quum naturales rerum cauſſas inveſtigant; ſed laudare infinitam Dei ſapientiam, qui ita omnia diſponit, ut etiam, quæ ſunt portentoſiſſima, videantur, bonâ ex parte ſecundum naturalem rerum ordinem eveniſſe: quemadmodum Valleſius loco citato loquitur. Alii contra exiſtimant, Manna Iſraëlitarum fuiſſe aliquid extraordinarium, nunquam antea viſum, nec etiam, poſtquam ceſſavit, repertum: & quum cibus Angelorum appelletur, & ſingulari Dei operâ præparatus in Sacrâ Scripturâ ubique prædicetur, cauſſam naturalem piè ac religioſè removendam cenſent. Ita *Rivetus in Exod.* 16: ỽſ. 13.

Habuit quidem cauſſas naturales, ſed extra ordinem operantes.

XXV. Ἐπίκρισις noſtra hæc eſt. Nihil vetat, quo minus ſtatuamus, Deum in productione hujus Mannæ naturalibus cauſſis uſum eſſe, ſicut etiam uſus eſt vento in exſiccatione maris Rubri. Et omnino veriſimile eſt, Mannam hanc ex iiſdem, vel ſimilibus cauſſis ortam eſſe, ex quibus ordinaria producitur: & hactenus naturalis dici poſſet. Miraculoſus tamen, ac planè extra ordinem, fuit illa cauſſarum naturalium, ad productionem mannæ, in tantâ quantitate, tam diuturnus, ac quotidianus concurſus. Et hactenus miraculoſa eſt. Addimus, nullam hodie Mannam cognitam eſſe, quæ ejuſdem omnino cum Iſraëlitarum Mannâ conditionis ſit. Nam, ut cætera omittam, Iſraëlitarum Manna conſiſtentis erat ſubſtantiæ, frumenti vicem præſtabat, & in cibum dabatur populo. Vulgaris Manna, Medicamentum, non alimentum eſt; neque ordinarius populi cibus, niſi per miraculum, eſſe poteſt.

Proximè ad illam accedit nova Manna Polonica.

XXVI. Proximè ad Iſraëlitarum Manna accedit Polonicum illud, quod non ita pridem invenerunt ruri proſtratum, ſubtile, ac ſacharo ſimile, quod butyro modicoque ſacharo decoctum, cum Italorum delicatiſſimis juſculis & ferculis facilè certare poſſet; uti *Keckermannus* illud deſcribit, *Phyſic. Lib.*6. *Cap.*10. Prolixus de eodem agit *A Lapide ad Exod.* 16:21. qui teſtatur, ex conſtanti Polonorum relatu, illud, menſe Junio & Julio, noctu depluere, herbiſque, inſtar roris, incumbere. Ante ſolis radios cribro colligi, excuti, tundi, aquâ miſceri, pulteſque ex eo confici. Si enim ſol incaleſcat, folliculum diſſolvit, & granum Mannæ eo incluſum deperditur. Addit, ſe vidiſſe grana, atque ea eſſe inſtar milii, ſed longiora, & rubicunda, ſaporem autem ſe deprehendiſſe, qualis eſt ex panico. Verùm & hæc manna ab Iſraëliticâ diſtabat. 1. Figurâ. Hæc enim oblonga eſt, Iſraëlitica rotunda inſtar ſeminis Coriandri. 2. Colore. Hæc rubicunda eſt, altera erat alba.

Sed notabili tamen diſcrimine.

3. Hæc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

3. Hæc folliculo includitur. Hebræorum erat ſine folliculo. 4. Hebræorum Manna ad ſolem liqueſcebat, & evaneſcebat; Hujus autem folliculus duntaxat ſole ſolvitur, ipſum autem granum durum eſt, & in terram decidit.

Circumſtantiæ Miraculoſæ.

XXVII. Accedunt interim multæ circumſtantiæ, quæ, miraculum hic omnino concedendum eſſe, clamitant. Nam 1. Manna, quæ vulgò cognita eſt, ſolummodo certis anni temporibus colligitur: hæc autem quotidie depluebat. 2. In tantâ temporis longinquitate Sabbato non cadebat: ſed pridie Sabbati dupla. 3. Tantâ quotidie copiâ inveniebatur, ut tot hominum myriadibus alendis ſufficeret. 4. In craſtinum ſervata corrumpebatur: exceptâ portione Sabbati. 5. Id tamen, quod de eâ ſeponi Deus juſſerat, corruptionis per aliquot ſecula manebat expers. 6. Ubique cadebat, ubi caſtrametabantur Iſraëlitæ. Vicinis autem gentibus incognita, non certè pro cibo, nedum quotidiano, uſurpata erat. 7. Ceſſabat, poſtquam Jordanem tranſiviſſent, & ordinarii panis facta iis fuiſſet copia. Et ſi quæ plura ejus generis ſunt.

Mannæ Origo a Deo eſt, ex vaporibus,

XXVIII. Origo Mannæ a Deo, ut a Cauſſâ Principali, eſt. Ei enim tanquam ſingulare beneficium, quod in populum ſuum Iſraëlem contulit, paſſim adcribitur. *Exod.* 16:4. 8. 16. *Deut.* 8:3. 16. *Neh.* 9:15. 20. 21. Formavit autem Deus hunc panem in aere ex vaporibus, ſive exhalationibus, a ſole, & ſi quid cætera aſtra conferant, probè excoctis. Unde dicitur, *nubibus præcepiſſe ſupernè, & januas cœlorum aperuiſſe, & frumentum cœlorum Iſraëli dediſſe. Pſ.* 78:23. 24. Cœlum autem dicitur aer, qui meteororum ſedes eſt: ut, *volucres cœli*, & apud Lucretium, *Cœlum qui dicitur aer.* Et quandoquidem Angeli ſunt Spiritus adminiſtratorii, *Heb.* 1:14. quorum operâ Deus in totâ Veteris Teſtamenti Oeconomiâ frequentiſſimè eſt uſus, quique aliàs quoque ſervis Dei cibum ſubminiſtrarunt 1 *Reg*: 19. 5. 6. 7. non video, cur Celeberrimus noſtri ſeculi interpres, qui cæteroquin illus ævi Eccleſiam Angelis ſubjicit, ab Angelis cibum hunc præparatum neget. *Suidas*: Μάννα, ἡ ἄνωθεν χορηγουμένη τροφή. Et ἄρτος ἀγγέλων λέγεται, ὡς ὑπὸ Ἀγγέλων χορηγούμενος. *Manna eſt cibus ſupernè datus. Panis Angelorum dicitur, quia ab Angelis ſuppeditatus.*

miniſterio Angelorum.

Cur dicatur Panis אבירים

XXIX. Dubito tamen, an validum ſatis pro Angelorum operâ argumentum ex *Pſ.* 78:24. petatur. Dicitur quidem ibi לחם אבירים, quod Septuaginta tranſtulerunt, Ἄρτον ἀγγέλων, *panem Angelorùm*: quemadmodum & Auctor Libri Sapientiæ, eam τροφὴν Ἀγγέλων vocat *Cap.* 16:20. Et R. *Salomo* ſimiliter לחם מלאכים. Sed primò nihil nos cogit, per אבירים, id eſt, *robuſtos*, Angelos intelligere. Nam generale illud nomen eſt, & de viris fortibus inter homines, ſive de *Heroibus* uſurpatur. *Jer.* 46:15. & *Thr.* 1:15. Dicatur ergo *Panis fortium*,

quia

quia robuſtos Iſraëlitas faciebat, ſupplens videlicet ordinarii panis, quo
corda fulciuntur, vices, etiamſi primo adſpectu guſtuque levis videre-
tur: vel, quod mallem, Panis *Heroum*, id eſt, talis, ut ipſi Magnates in
delitiis eum habituri fuiſſent. Deus quoque vocatur אביר *Heros Jacobi*,
vel *Iſraëlis*. *Gen.* 49: 24. *Jeſ.* 49: 26. Neque inuſitatum eſt Scripturæ,
quum de Deo loquitur, uti plurali numero: quod vel mediocriter eru-
diti non ignorant. Quidni ergo liceat illud exponere de *Pane Dei*, quem
Heros Jacobi iis præbuit, & qui ipſum quoque ſpiritualiter ſignificabat?
Quod & Druſius obſervavit ad *Joh.* 6: 31. Dein, etiamſi daremus, de
Angelis hæc exponenda eſſe (quos tamen אבירים in Scripturâ vocari
non memini, bene גבורי כוח, *fortes viribus*. *Pſ.* 103: 20.) tamen nec-
dum confecta res eſſet. Panis enim Angelorum diceretur propter præ-
ſtantiam ſuam & Spiritualem ſignificatum. Significabat enim, Deum,
qui eſt vita & lætitia Angelorum, deſcenſurum de cœlo, ut pariter fieret
cibus, id eſt, lætitia & vita hominum.

Interceſſit Moſis miniſterium.

XXX. Suæ quoque hic partes Moſi fuerunt: quem omnino credi-
bile eſt precibus ſuis apud Deum interceſſiſſe, ut famelico populo ci-
bum indulgeret, quas Joſephus in altâ ſpeculâ fuſas eſſe narrat: de ſuo
addens, mannam primùm ad palmas a Moſe ad cœlum extenſas con-
creviſſe, quum Deo gratias ageret. Ac Moſen, quod rei erat ſuſpica-
tum, guſtaſſe, lætumque, re deprehenſâ, indicaſſe populo Dei be-
neficium. Nam populum, defluentem cœlo alimoniam conſpicatum,
exiſtimaſſe, quod cœlum ningeret, tempeſtate anni id ita ferente. Quæ
neque cum ratione conveniunt; (extra omnem quippe veriſimilitudi-
nem eſt, quod menſe Majo, quo hæc geſta ſunt, in fervente iſto cli-
mate ningat) neque cum Scripturâ, quæ diſertè narrat, eos, qui
ſurgente die caſtris exierant, primùm mannam animadvertiſſe. *Exod.*
16: 15.

Qui tamen non fuit cauſſa Meritoria.

XXXI. Ulrra, quam par eſt, procedunt Gemariſtæ, quum ſcri-
bunt in *Taanith*, *Fol.* 9. *col.* 1. *Tres Paſtores boni erant Iſraëli, Moſes,
Aaron, & Mirjam: & tria bona exhibita ſunt per eorum manus. Fons,
& Nubes, & Manna. Fons, propter meritum Mirjam. Columna nubis,
propter meritum Aaronis.* ומן בזכות משה. *Et Manna, propter me-
ritum Moſis.* Cui aſſerto opponimus Chriſti dictum *Joh.* 6: 32. *Amen,
amen dico vobis, nequaquam Moſes dedit vobis panem illum cœleſtem; ſed
Pater meus dat vobis panem illum Cœleſtem verum.* Neque panis Typicus
a Moſe fuit, ſed a Deo. Moſes ſolùm Divini doni internuncius, non
Cauſſa Meritoria erat. Et multò minus panis Antitypus, Chriſtus cum
ſuâ gratiâ, panis, qui e tertio Cœlo venit, a Moſe eſt. Id interim Mo-
ſes præſtitit, ut, gratiâ Dei precibus ſuis impetratâ, populo, Dei
nomine, quid futurum de eorum cibo eſſet, prædixerit, totam-
que Mannæ rationem expoſuerit. Prudenter *Philo* obſervavit,
Deum populo quidem ſolamen indulſiſſe, ſed Moſi id primùm
aperuiſſe:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

aperuiſſe: Τοῦτο μὲν, διὰ τὴν σύμφυτον ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν. τοῦτο δὲ βουλόμενος ὃν ἐχειροτόνησεν ἡγεμόνα τιμῆσαι. *Illud quidem propter naturalem ſibi Benignitatem & Affectum erga homines; Hoc verò, quia ducem, ſuo arbitratu conſtitutum, ita honorare volebat.*

XXXII. ADJUNCTA Mannæ vel *Interna* ſunt vel *Externa*. Ad priora, pertinent, Figura, Color, Sapor. De FIGURA narratur, 1. quod fuerit *Tenue quoddam ſicut pruina ſuper terram: Exod.* 16: 14. parvum quidem primo adſpectu, pretioſum tamen in ſe, maximæque virtutis; uti ſolet Deus ſtupendam potentiam ſuam in rebus minimis exercere. 2. Quod fuerit מחספס. *ibidem.* Quæ vox nusquam niſi hic in Sacris occurrit, & propterea diverſimode exponitur. Vulgatus habet, *quaſi pilo tuſum*, id eſt, ita minutum, ut videri poſſet arte quadam, & quaſi in mortario, ad iſtam minutiam redactum fuiſſe. Alii vertunt *decorticatum*; Junius, *rotundum*, quomodo & Erpenianus Arabs habet, & Kimchi dicit idem ſignificare, quod עגול, *rotundum*. Hebræorum alii, *retectum* transferunt: & exiſtimant, Mannam rore, tanquam arculâ quadam, ſupernè & infernè, concluſam fuiſſe, & ſuperiori rore aſcendente, per ſolis ſupra Horizontem elevatienem paulo provectiorem, conſpectui fuiſſe datam. Sed hoc, ut moliſſimè loquar, incertum eſt. 3. Quod fuerit *quaſi ſemen Coriandri* ℣ſ. 31. Non colore, nam ſemen coriandri nigrum eſt, ſed figuræ minutiâ, & rotunditate. Bene Talmudiſtæ in *Joma*, *Cap.* 8. *Folio.* 73. *col. a.* עגול כגידא ולבן כמרג לית, *Rotundum ſicut Coriandrum, & Album ſicut Margarita.* — *Figura Mannæ.*

XXX. De COLORE dicitur *Exod.* 16:31. quod fuerit *Albus*, & *Num.* 11:7. ועינו כעין הבדולה, *Et color ejus ſicut color Bedolæ.* Quæ quid fuerit, non conſentiunt interpretes. Hebræi conſtanter volunt, fuiſſe lapidis pretioſi genus. Quibus *Junius*, & *Marcus Marinus Brixianus* obloquuntur, eo quod *Gen.* 2: 12. dicatur, *ibidem eſt Bedola & lapis Sardonix*; unde, quum poſteriori voci lapidis nomen diſtinctionis cauſſâ addatur, Bedolam lapidem non eſſe, concludunt. Alii exiſtimant, *Cryſtallum* fuiſſe, & conſequenter Mannæ colorem fuiſſe lucidum ac pellucidum. Recentiores plerique, Joſephum ſequuti, ex vocis affinitate contendunt, eſſe *Bdellium*; de quo *Serapion* citatus *Druſio*. *Bdellium Judaicum eſt gummi Arboris, quæ naſcitur in terris Arabum. Et melius ex eo eſt, quod odoris boni, tenax interius, citæ diſſolutionis, ad albedinem declinans, non habens in ſe ligna, neque ſordities aliquas* &c. *Plinius* addit, eſſe *tranſlucidum, ſimile ceræ. Lib.* 12: 9. In quem locum videndus eſt *Salmaſius*. Unde cocficitur, Mannæ grana tranſlucida, & ſubalbidi coloris fuiſſe. Quod puritatis magnæ, & exactæ concoctionis argumentum eſt. Mihi tamen, nequid diſſimulem, *Bochartus Hierozoici Part.* 2. *Lib.* 5. *Cap.* 5. argumentis ſuis perſuaſit, *Bedolam* eſſe *margaritam* ſive *Unionem*, quorum — *Color.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

adhuc frequentiſſimam piſcationem eſſe eo loci, quem Moſes deſcripſit Gen. 2: 12. αὐτόπτης *Petrus Texeira*, & *Benjamin in Itinerario p.* 105. teſtantur. Accedit, quod & color conveniat, qui tam in Mannâ, quàm in Margaritâ albus eſt: & Figura, utrobique Rotunda. Neque ullius in contrarium valoris eſt Junii aut Brixiani obſervatio. Non enim ſequitur, quia Sardonix lapis dicitur, Bedolam lapidem non eſſe. Ne dicam nunc, Juriſconſultum etiam Margaritas excipere ex Lapillorum & Gemmarum cenſu. Lege, *Quum aurum* 19. §. *Gemmæ autem* 17. & *ſeq. ff. De auro & argento Legato.* Et verò etiamſi Margaritæ Lapides Hebræis dici ſoleant, toto tamen genere diſtant ab iis lapidibus, qui in terrâ gignuntur, quales ſunt Gemmæ propriè dictæ. Qui pro Bdellio pugnant, vix ullum argumentum habent præter affinitatem nominis, quæ ſæpe fallit: cætera Bdellio cum Mannâ non ita conveniunt.

Sapor. XXXIV. Hinc SAPOR quoque laudatiſſimus, *Exod.* 16: 31. כצפיחת. בדבש *ſicut Epichyti ex melle*, quemadmodum Junius, vel, *quaſi ſimilæ in melle*, ut vulgatus habet: & *Num.* 11: 8. בטעם לשד השמן, *ſicut ſapor humoris præſtantiſſimi ex oleo.* Quæ quum Scriptura de ſapore ita definiat, ineptiſſima ſunt Judæorum commenta, a Pontificiis ad transſubſtantiationis monſtrum incruſtandum avidè nimis arrepta, in mannâ omnimodos ſapores fuiſſe, & unumquemque Iſraëlitarum in eâ, quodcunque voluit, guſtaſſe, adoleſcentes panem, ſenes mel, pueros oleum: ut in *Schemoth Rabba*, *Sect.* 25. Magiſtri nugantur: quibus Auctor Libri Sapientiæ *Cap.* 16: ỹſ. 20. adſtipulari videtur. Mirum quàm curioſè hac de re diſputent Pontificii: an id piorum duntaxat fuerit privilegium, an iis cum improbis commune? Prius cum *Auguſtino*, *Abulenſi*, *Hugone Cardinali*, *Trinus* tenet: reclamante tamen *a Lapide*. Hoc poſito, aliæ quæſtiones agitantur: inter cæteras, an manna non tantum ſaporem, ſed & ſubſtantiam ad comedentium votum mutarit, ut in ovum, gallinam, vel agninam converſum ſit, quotieſcunque hæc deſiderabantur; an verò mutatio facta fuerit in ſolis qualitatibus? Utrovis modo transſubſtantiationis ſuæ præſidium in Mannâ inveniunt. Si enim prius dicatur, quod magni nominis Doctoribus commodum viſum eſt, manifeſtum habes transſubſtantiationis typum. Sin poſterius cum Jeſuitâ Lapideo tuearis, colligitur ſaltem, accidentia manere poſſe ſine ſuâ ſubſtantiâ: quia quum ſapor alius aliam ſubſtantiam comitari ſoleat, manente ſubſtantiâ Mannæ, ſapor mutabatur pro lubitu, & nutriebat: unde conſequitur, accidentia panis etiam manere & nutrire poſſe in cruſtulo transſubſtantiato. Sed hæc delira ſuaviludia ſunt hominum ingenio ſuo turpiter abutentium, quæ tribus argumentis Scriptura evertit, 1. quum ſpecialem Mannæ ſaporem accuratè deſcribit, 2. quum Iſraëlitarum induſtriam, in mannâ va-

riis

riis modis ſibi ad convenientiorem uſum præparandâ, memorat. 3. quum eorundem nauſeam narrat, *Num.* 11:6. quæ non potuiſſet habere locum, ſi manna homini, quem vellet, ſui guſtum exhibuiſſet.

XXXV. Necdum tamen omni difficultate defuncti ſumus. Etenim, quum diverſus ſit ſapor mellis a ſapore olei, quæritur quomodo Manna utique in ſapore comparari queat? Difficultati autem huic occurri poteſt tripliciter; primum, ſi dicamus, diverſum paullo Mannæ ſaporem fuiſſe, quando ſimpliciter comedebatur, ab eo, quem illi Iſraëlitæ variâ ſuâ coctione ac præparatione dabant: alterum igitur de crudo, alterum de cocto poſſe intelligi. Deinde, quod præferrem, diverſo reſpectu, & cum melle & cum oleo potuiſſe comparari: neque enim per omnia ſaporem ſimilem fuiſſe oleo, neque per omnia melli, ſed traxiſſe aliquid ex utroque; & mellis habuiſſe dulcedinem, & pinguedinem olei, & generatim ſaporem ex utroque mixtum. Addi poſſet: quum mel ſit ἀρχὴ γλυκυσμάτων, *principium dulcedinum*, ut dicitur Sirachidi; inde eſſe, quod quæcunque guſtui dulcia ſunt, cum melle conferantur. Hinc & Mannæ ſapor ſicut mellis dici poteſt, id eſt, generatim eximiè ſuavis. Quapropter Auctor libri Sapientiæ *Cap.* 19:20. eam vocat. εὔτηκτον γένος ἀμβροσίας τροφῆς.

Quomodò Manna & Mellis & Olei ſaporem habere potuerit.

XXXVI. Externa Adjuncta ſunt Locus & Tempus. Locus, in quo Deus Mannâ cibavit Iſraëlitas, fuit deſertum. Supplebat ipſi favor Cœli, quod Soli ſterilitas negabat: & quum pane ordinario ex terrâ prodeunte deſtituerentur, pane e Cœlo depluente ſatiati ſunt. Pulcrè Joſephus, Οὕτω θεῖον ἦν τὸ βρῶμα καὶ παράδοξον. ἀμύνει δὲ τοῖς ταύτην γευομένοις τὴν ἐκ τῶν ἄλλων ἀπορίαν. *Ita Divinus & admirabilis cibus erat. Eoque paſtis ſupplebat aliorum defectum.* Scilicet ubique fideles præeuntem Deum tutò ſequuntur, etiam per deſertum & terram non ſatam. *Jer.* 2:2. *Juvenes Leones pauperantur & eſuriunt; quærentes autem Jehovam non indigent ullo bono. Pſ.* 34:11. *Locus.*

XXXVII. Circa Tempus datæ Mannæ hæc ſunt obſervanda. *Tempus.* 1. Non potitos eâ eſſe Iſraëlitas, antequam Ægyptum reliquiſſent. Tum demum cucumeres, pepones & allium, & quicquid ſervilis cibi erat, cum cœleſti pane & Angelorum delitiis feliciter commutavére. 2. Eo primum tempore panem hunc cœlo depluiſſe, quum ſedandæ famis nulla ratio ſuppeteret in terrâ. Ita ſolet Deus tempeſtivè ſuis proſpicere, & ubi ordinaria Media deficiunt, extraordinaria adhibere. Graſſante ubique fame rapaces corvi quotidianum demenſum ſuum ad Eliam deferunt. 1 *Reg.* 17:6. 3. Quotidie Manna pluiſſe, excepto Sabbato; quo non videbatur in terrâ: at pridie Sabbati dupla portio colligebatur in perendium. Adeo Dei benignitas ſingulis diebus recens eſt: nec cuiquam obſervatio mandatorum ejus, & ſpeciatim mandati de Sabbato, damnoſa erit. 4. Continuaſſe per quadraginta annos, donec

veniſſent Iſraëlitæ in Canaan; ubi ex frugibus terræ comedere potuerunt. *Joſ.* 5: 12. Neque enim ubi media ordinaria præſtò ſunt, extraordinaria expeti vel expectari debent.

Iſraëlitarum erat, Colligere Mannam in diluculo.

XXXVIII. OFFICIA Iſraëlitarum circa Manna hæc erant: *Primò.* Colligere illud primo manè: quum ſole provectiore liqueſceret. Adeo exoſam habet Deus inertiam, ut quum ſuis, citra laborem, panem e cœlo pluit, cum ſole tamen eos ad illius collectionem ſurgere jubeat. Ne in Paradiſo quidem otioſum eſſe hominem ſivit.

Idque ad certam menſuram.

XXXIX. *Secundò.* Colligere illud ad certam menſuram, Homer pro ſingulis capitibus: quantum hominibus etiam robuſtiſſimis maximèque edacibus ſuffeciſſa credibile eſt. Homer enim ampla menſura erat, de quo videri poteſt *Waſerus de Antiq. Menſur. Lib.* 2. *Cap.* 3. ubi docet, Homer tantum capere, quantum teſtæ ovorum quadraginta tres, & quinta ovi pars. *Tirinus* ſupputavit, ſingulorum demenſum fuiſſe circiter quinquaginta unciarum noſtratium. Ad menſuram eos aſtrixit Deus, ut nimiæ cupiditati modum poneret. Tantum autem menſuram indulſit, ut notas faceret divitias beneficentiæ ſuæ.

Circa quam difficultates quædum expediuntur.

XL Meretur autem hic conſiderationem ſuam, quod Moſes narrat, Filios Iſraëlis, alios plus, alios minus collegiſſe: poſt autem dimenſos eſſe menſurâ Homer, ita ut non abundaret, qui plus collegerat, & qui minus, non laboraret penuriâ. *Exod.* 16: 17. Nonnulli bina hic miracula concipiunt, alterum circa collectionem Mannæ alterum circa abſumtionem illius. Exiſtimant enim, ſi quis minus deſtinato collegiſſet, antequam ad dimenſionem veniretur, quod deerat, miraculosè per Angelum additum fuiſſe: ſin juſto plus collectum eſſet, ablatum illud ab Angelo, aliiſque inviſibiliter fuiſſe appoſitum. Exiſtimant item, ab unoquoque homine integrum Homer Mannæ quotidie fuiſſe abſumtum: quod quum in tantâ ætatis ac valetudinis diverſitate ſine miraculo fieri non potuerit, audacter pronunciant, Deum vim nutritivam Mannæ in æquali quantitate diſpariter admodum attemperaſſe viribus & appetitui cujuſcunque: ac præterea pro edacioribus Mannam conſtipaſſe in Homer, pro debilibus autem & parvulis eam rarefeciſſe.

In Collectione Manna non videtur ea miraculosè aucta vel diminuta fuiſſe.

XLI. Sed gratis hæc omnia finguntur; neque multiplicanda ſunt miracula citra neceſſitatem. Quod collectionem attinet, illius hæc videtur fuiſſe ratio. Colligebant omnes quantum poterant: &, ut fieri ſolet, alii plus, alii minus, prout alii aliis erant diligentiores. Quæ autem collecta erant ab omnibus, qui ſub eodem tabernaculo degebant, illa omnia in unum acervum videntur fuiſſe congeſta, ex quo Pater familias, ſumtâ menſuâ deſtinatâ, unicuique portionem ſuam ita erogabat, ut ratio non haberetur laboris inſumti vel diligentiæ, ſed ordinationis divinæ, ita ut cuique æqualis portio diſtribueretur. Facilè enim ab omnibus junctim tantum colligi potuit, ut cuique Homer pro

portione

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

portione ſuâ cederet. Hæc mihi ſapienter a Præſtantiſſimo Riveto animadverſa videntur : & firmari poſſunt ex 2 *Cor.* 8: 14. 15. Ubi Paulus ditiores hortatur, ut ex ſuâ abundantiâ ſuccurrerent pauperum inopiæ, hoc argumento, quia *ſcriptum eſt, qui multum habebat, ei nihil ſuperſuit: & qui paullum habebat, is nihilo minus habùit.* Quaſi diceret, quemadmodum olim Deus voluit inter Iſraëlitas, eos, qui plurimum collegerant Mannæ, ſupplere eorum defectum, qui minus collegerant, ut fieret æquabilitas : Sic æquum eſt inter Chriſtianos, ut illi, qui, Dei munificentiâ, copiam bonorum poſſident, ſuccurrant inopiæ eorum, quibus minus proſpectum eſt.

Neque omnes ad æqualis menſuræ manducationem adſtricti fuere.

XLII. De Manducatione Mannæ cum eodem Riveto ſic cenſeo: talem quidem menſuram cuique fuiſſe conceſſam, quæ etiam edacioribus ſuffecerit; liberum tamen cuique fuiſſe ex eà veſci, quantum libebat: pleroſque igitur plus habuiſſe cibi, quàm vel neceſſitas poſtularet, vel quàm poſſent comedere. Reliquum autem, quum in craſtinum reſervari nefas fuerit, ſub noctem licuiſſe abjicere, ut ita profiterentur ſuam in Deum fidem, quem ſequenti die novum cibum daturum credebant. Neque enim talis abjectio ſuperfluæ mannæ erat ſignum contemptus, non magis quàm combuſtio illius, quod reſiduum erat de Agno Paſchali; ſed indicium potius veræ in Deum fiduciæ.

Nefas tamen erat quicquam in craſtinum ſervare.

XLIII. *Tertium* officium erat, nihil de Mannâ reſervare in craſtinum ỳſ. 19. Non quod ſinguli coacti fuerint menſuram ſuam quotidie conſumere, ſtomachoque etiam faſtidienti ultra appetitum ingerere: Id enim, uti modò monui, cum Dei Sanctitate, Sapientiâ & Bonitate non convenit. Sufficiebat, ſi nihil in ſequentis diei uſum aſſervaretur. Reliquum vel igne poterat comburi, vel terræ infodi, vel jumentis dari, vel aliâ quavis ratione aboleri. Voluit autem Deus hac ratione experiri eorum obedientiam, *Exod.* 16:4. & exercere quotidianam ſedulitatem, & docere αὐτάρκειαν, & inculcare fidem, ut ab illius providentiâ unicè pendentes craſtini curam in ſolidum illi committerent. *Mat.* 6:25. 31.

Pridie Sabbathi colligendum erat duplum.

XLIV. *Quartò.* Pridie Sabbati colligendum erat duplum, ỳſ. 7. Et quicquid abundabat, licebat deponere aſſervandum in craſtinum. ỳſ. 25. Illud autem non fœtebat, ſicut reliqua cæteris diebus aſſervata, neque vermis in eo fuit. ỳſ. 26. Ita Deus voluit, ut Sabbato, omni labore, qui ad hujus animalis vitæ curam pertinet, omiſſo, ſibi ſoli vacarent. Ipſoque facto oſtendit, ſe quærentibus Regnum & juſtitiam ſuam cætera eſſe adjecturum; ac nemini damno fore, quod curâ corporis ſepoſitâ, ſtato tempore ſe impendat Deo. Item, durante vitæ hujus ſexiduo ea colligenda eſſe, quæ uſu veniant Sabbato; nam ſeptimo die, id eſt, poſt hanc vitam, non erit amplius laborandi tempus. *Quicquid aſſequitur manus noſtra, ut faciamus, illud faciendum eſt;*

omni

omni facultate noſtrâ: nam nullum eſt opus, aut ratiocinium, aut ſcientia, ſapientiave in ſepulcro, quò eundum eſt. Eccl. 9: 12. Non exiſtimamus, hic eſſe primam Sabbati inſtitutionem, ſed potius illius jam ab ipſis mundi incunabulis inſtituti, per captivitatem autem Ægyptiacam interrupti, ſolemnem renovationem, & per miracalum Mannæ confirmationem. Moſes enim de Sabbato, ut re pridem notâ Iſraëli, ita diſſerit ℣ſ. 25. *Illud eſt, quod edixit Jehova, quies, Sabbathum Sanctum eſt Jehovæ cras &c.* Non ignoramus ea, quæ prolixè, & eruditè ſanè, contra diſputat Magnus *Seldenus*, *De jure Naturali & Gentium &c. Lib.* 3. *Cap.* 9. *& ſequentibus*: tanti tamen non ſunt, ut aſſenſum impetrent.

Aſſervandum aliquid erat ad perpetuam rei memoriam.

XLV. *Quintò* denique, juſſit Deus, Homer Mannæ in Urnâ aureâ, ad perpetuam rei memoriam, aſſervari, & ante conſpectum ſuum, per ætates Iſraëli, collocari. Quod & factum eſt ab Aarone, ſuo ſcilicet tempore, Tabernaculo & Arcâ exſtructis. Hæc enim per evidentem prolepſim, occaſione hujus hiſtoriæ, hic narrantur ℣ſ. 33. quum tamen, poſtea demum facta eſſe, res ipſa loquatur. Noluit ſanè Deus tantæ rei memoriam in Iſraëliticâ natione intermori. Idcirco, non ſolummodo conſcribi prodigia illa, curavit; ſed reliquias tanti miraculi, omni exceptione majores, cunctoſque in ſtuporem dare idoneas, ſuperſtitare voluit. Ne tamen ad ſuperſtitionem vel idololatriam traherentur, in loco ſacratiſſimo, & a vulgi uſibus remoto, ſeponi ſapienter juſſit.

Paulus cum Moſe conciliatur.

XLVI. Obiter hic tollendum ἐναντιοφανές. Moſes narrat *Exod.* 16: 36. urnam cum Mannâ, convenienter Divino mandato, ab Aarone collocatam fuiſſe CORAM TESTIMONIO ipſo aſſervandam. Teſtimonium autem vel Arca eſt, ita dicta, quia tabulæ teſtimoniales fœderis illi incluſæ erant, vel ipſæ illæ tabulæ in arcâ. Paulus autem ſcribit, *Heb.* 9: 4. *In quâ* (Arcâ,) *erat urna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ germinavit, & tabulæ illæ pacti.* Ubi urnam cum mannâ non minus in Arcâ collocat, quàm tabulas fœderis. Quæ difficultas major eſt, ſi contendamus 1 *Reg.* 8: 9. & 2 *Chr.* 5: 10. ubi diſertè dicitur, nihil in Arcâ fuiſſe præter duas tabulas legis. Multa a Viris Doctis ſubtiliter inventa ſunt, ad apparentem hanc pugnam tollendam. Mihi præ cæteris placet Druſii obſervatio, ad *Exod.* 16: 34 particulam IN Hebræis & Hebraizantibus nonnunquam valere AD, PROPE, JUXTA, cui probando adducit. *Joſ.* 10: 11. & *Jud.* 18: 12. Alius Vir Doctus appoſitiſſimè addit, *Joſ.* 5: 13: 1 *Reg.* 17: 3. *Jer.* 13: 5. *Col.* 3: 1. Ergo, *in quâ*, etiam hic ſit, *ad* vel *juxta quam Arcam.* Movet tamen ipſe Druſius difficultatem, cui tollendæ ſe fatetur eſſe imparem. *Omnia placerent*, inquit, *niſi ſequeretur*, tabulæ fœderis. *Nam illæ erant intra Arcam.* In *autem duo ſignificare uno loco, non eſt admodum probabile. Cave igitur hoc ſequaris.* Sed non tam citò deſpondendus eſt animus. Hoc ſaltem habemus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

habemus ; quod *In* aliquando tantam loci latitudinem notet, ut & eâ complectatur, quæ *juxta* & *prope* ſunt. Porro Arca ita fabricata erat, ut quædam ejus cavitati indi, quædam extrinſecus lateribus ejus imponi poſſent, uti patet ex volumine Legis a Moſe conſcripto, quod collocatum eſt *in latere Arcæ Domini Deut.* 31: 14. Omnia ergo Paulo memorata fuerunt *in Arcâ*, id eſt, *in ambitu arcæ*, licet alia aliis intimiùs. Neque minus ita Paulo dicere licuit, quàm nobis, verbi gratiâ, *in* corpore humano eſſe cutem, & carnem, & oſſa, & inteſtina: ubi *in* eodem ſignificatu, ſed quadam tamen latitudine, uſurpatur.

Peccata Iſraëlitarum circa Manna.

XLVII. PECCATUM Iſraëlitarum circa Manna triplex memoratur. 1. Quod nonnulli contra expreſſum Dei mandatum aliquid aſſervaverint in craſtinum. *Exod.* 16: 20. Adeo adverſâ fronte τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς in Deum petulanter incurrit, etiamſi prodigioſâ bonitate amabilem ſe ſimul ac venerabilem præſtet: neque ullis miraculis iſta corruptæ naturæ pervicacia domabilis eſt. Id autem, quod ſervatum erat, ſcatere cœpit vermibus, & computruit. Ut doceamur, omnia, quæ contra Dei præceptum injuſtè & avarè conſervantur, fœtere coram Deo & hominibus, & hinc naſci vermes, id eſt, varia malorum genera, imprimis vermem conſcientiæ: Quum contra perennia & incorrupta ſint, quæ cumulantur in Sabbatum futurum. *Mat.* 6: 20. 1 *Tim.* 6: 19. 2. Quod etiam Sabbato exiverint ad quærendum: quo tamen nihil invenerunt. ℣ſ. 27. Meritò Deus eorum deſideria fruſtratur, ac labores inutiles reddit, qui adverſus præceptum illius aliquid aggrediuntur. Neque eſt, quod benedictionem Divinam operæ ſuæ polliceatur, qui, die quietis Dominicæ, in iis, quæ ad victum faciunt, omiſſo Dei cultu, laborat. *Jeſ.* 58: 13. 14. 3. Quod Manna, utut præ cæteris cibis ſuaviſſimum ac ſaluberrimum, faſtidioſè tandem contemſerint, idque præ cucumeribus, & peponibus, & porris, & cepis, & alliis. *Num.* 11: 5. 6. Sic ſolent homines carnales quisquilias hujus ſeculi theſauris cœleſtibus, ſiliquas terræ deliciis Angelorum, anteferre. Nihilque in hac terrâ tam jucundum eſt, quod non ſui aliquando faſtidium pariat. Etiam præſtantiſſima Dei dona, tam naturalia, quàm ſpiritualia, in hac mentium noſtrarum perverſitate aſſuetudine vileſcunt.

Manna Sacramentum fuit.

XLVIII. Nunc MYSTERIUM Mannæ videamus. Sacramentalem fuiſſe hunc cibum, Paulus docet 1 *Cor.* 10: 3. ubi *Spiritualem Eſcam* vocat: talis autem erat, non Naturâ ſuâ, quippe animali vitæ ſuſtinendæ deſtinatus; ſed ſignificatione, in quo reſpondet Cœnæ noſtræ Myſticæ. *Spiritualem*, inquit *Auguſtinus ad Pſ.* 77: 1. *id eſt*, *Spirituale aliquid ſignificantem.* Et Cgriſtus, ſe eſſe verum illum panem qui e Cœlo venit, & per Manna præfiguratus eſt, concionatur *Joh.* 6: 32. Judæi ipſi, quantumvis cœci, novum ſibi Manna per Meſſiam dandum, pollicentur. Ita enim in *Midras Cohelet*, *Fol.* 86. *col.* 4.

Redemptor prior deſcendere fecit pro iis Manna, ſic & Redemptor poſterior יוריד את המן *deſcendere faciet Manna: ſicut ſcriptum eſt, Et erit particula frumenti in terrâ. Pſ.* 72: 16. Quæ carnalia quidem & corrupta, ſed antiquæ tamen & ſpiritualis κατηχήσεως rudera ſunt. Sic & in Midras *Cantici Fol* 16. *c* 4. *Redemptor poſterior revelabitur iis. Et quonam eos ducet; Sunt, qui dicunt, in deſertum Judæ; ſunt, qui dicunt in deſertum Sibonis & Og.* ומוריד להם המן *& deſcendere faciet pro iis Manna.* Notandum autem, Chriſtum frequenter in deſertis Judææ, imò in ipſo deſerto Ogi, verbi ſui pabulo, quod omni Mannâ præſtantius eſt, turbas paviſſe; &, ubi res ita ferebat, pane, non minus miraculoſè multiplicato, quàm Manna olim, corporis famen ſedaſſe. Alia Judæorum teſtimonia vide apud Viegam ad *Ap.* 2: 17. Cæterum juxta ordinem præſtitutum ad ſpecialiora veniamus.

Analogia Mannæ cum Chriſto.

1 Quoad Etymologiam,

XLIX. Manna cibum notat a Deo *deſtinatum, præparatum*, & Iſraëlitis pro ſuâ *portione*, ad vitæ ſuſtentationem, a Deo datum. Chriſtus eſt ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ *Joh.* 4: 10. *Donum illud* eximium, a Deo προεγνωσμένον, 1 *Pet.* 1: 10. & incredibili illius bonitate vero Iſraëli conceſſum, *in Portionem ſuam Jer.* 10: 16. *per quam viveret.* Ipſo Jeſu edicente *Joh.* 6: 51. *Ego ſum panis ille vivus, qui e cœlo deſcendi. Si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum.*

2. Dabatur indignis.

Manna Iſraëli dabatur, quum minimè ſolicitus eſſet de bonis Dei, & pluris faceret bona Ægypti, & Deum iterum tentaret. Chriſtus in mundum venit, quum corruptiſſimus eſſet, & ſpiritualia bona ſua obtulit, quum etiam optimi quique vix ſupra terreſtria & carnalia aſcenderent.

3. Licet promiſſa, non tamen cognita fuit.

Mannam licet ante a Moſe promiſſam, quum primum dabatur, Iſraël non cognoſcebat. Chriſtus, licet toties a Moſe ac univerſo ſacrorum vatum choro promiſſus, & ad vivum delineatus, tamen quum veniebat in mundum, a mundo non eſt agnitus *Joh.* 1: 10.

4. E Cœlo deſcendit, & ſimul originem e terrâ habuit.

L. Mannæ Origo e Cœlo erat, ita tamen ut vapores ſive exhalationes illæ, ex quibus coagulabatur, virtute ſolis e terrâ elevatæ ſint. Chriſtus ſe e cœlo deſcendiſſe, ut vitam daret mundo, aliquoties inculcat, *Joh.* 6. Idem, qui eſt ἀνατολὴ ἐξ ὕψους *Luc.* 1: 78. eſt etiam *fructus terræ. Jeſ.* 4: 2.

5. Circa illam occupati fuére Angeli.

Circa Mannam deſcendentem occupatos fuiſſe Angelos, ſupra jecimus. Chriſto primùm in mundum venienti ingens multitudo exercituum cœleſtium Genethliacum cecinit. *Luc.* 2: 23.

6. Teſtimonium habuit a Moſe.

Moſes quidem manna dare non potuit, promiſit tamen Manna, & illius conditionem edocuit. Ita nec veræ Salutis Auctor fuit, ſed de Chriſto teſtatus eſt, docuitque, in illius communione eſſe vitam animæ *Joh.* 5: 46.

7. Figurâ minuta,

LI. Formâ ac Figurâ ſuâ Manna tenuis erat atque minuta, nihil grande primo obtutu præ ſe ferens: Ita & Chriſto, ſi ſolis carnis oculis conſpiceretur, neque forma neque decor aderat, ne-

que ſpecies, ob quam deſiderabilis eſſe videretur. *Jeſ.* 53: 2. Color ta- *8. Colore al-*
men Mannæ Albus, & qualis Margaritarum eſſe ſolet, ſummam D. Je- *ba, & Mar-*
ſu puritatem, & in aſſumtâ ſervi formâ reſplendeſcentem Divinæ Ma- *garitis ſimi-*
jeſtatis gloriam notabat. Sapor Mannæ ſuaviſſimus, inſtar mellis & *lis.*
olei præſtantiſſimi, incredibiles gratiæ illius, quam per Chriſtum conſe- *9. Sapore*
quimur, delicias ſignificat, cujus dulcedinem niſi guſtando nemo diſcit. *ſuaviſſima.*
Pſ. 34: 9. Ut commodior Iſraëli cibus eſſet, molebatur molis, aut *10. Tuſa*
tundebatur tudiculis, aut coquebatur cacabis *Num.* 11: 8. Chriſtus *& cocta.*
etiam variis paſſionibus præparatus eſt in cibum animæ noſtræ, tam dul-
ciſſimum, quàm ſaluberrimum.

LII. In deſerto pluebat Manna: & Chriſtus in mundum venit, & *11. Pluebat*
ad populum Iſraëliticum, quum deſerti inſtar carduis ac ſpinis horreret, *in deſerto.*
& bonarum frugum ſteriliſſimus eſſet: & adventu ſuo *conſolatus eſt vaſti-*
tates Zionis, & diſpoſuit deſertum ejus tanquam Hedenem, & ſolitudinem ejus
tanquam hortum Jehovæ. *Jeſ.* 51: 3. Tum demum Mannam conſeque- *12. In ex-*
bantur Iſraëlitæ, quando conſumtis iis omnibus, quæ ex Ægypto attu- *tremâ pe-*
lerant, ſentiebant ſibi fame pereundum eſſe, niſi inopino cœli favore *nuriâ.*
ſublevarentur. Gratiam ſuam iis ſolis largitur Chriſtus, qui ſuæ ſibi
inopiæ conſcii, omnique mundano ſolamine abnegato, ſalutem ſuam
ipſi unicè debere volunt. *Luc.* 1: 53. *Famelicos implevit bonis, & divites*
ablegavit inanes. Neque fas cuiquam eſt Divinæ gratiæ conſolationes *13. Poſt*
expectare, niſi prius Æhypto hujus mundi, & ergaſtulo Peccati re- *exitum ex*
licto, ac Rubro Mari lachrymoſæ pœnitentiæ transmiſſo, Spiritui *Ægypto.*
Sancto in viâ ad Cœleſtem Canaan ſe ducendum regendumque tradat.
Jeſ. 32: 16. 17.

LIII. Quotidie depluebat Manna, & primo diluculo recens ſemper *14. Singulis*
ſe offerebat Iſraëlitis. Sic & gratia ac miſerationes Domini novæ ſunt *diluculis.*
ſingulis matutinis. *Thr.* 3: 23. Ita tamen ſex diebus dabatur hic panis, *15. Septimo*
ut ſeptimo non conſpiceretur in terrâ. Eo ſignificatum videtur, Chri- *tamen die*
ſtum ſuo tempore appariturum inter Iſraëlitas, & quotidie cum ipſis *non conſpi-*
loquuturum; deinde verò non viſum iri ab ipſis, & de cætero non *ciebatur.*
eſſe quærendum, vel ut alcubi videatur in terrâ, vel ut credatur, eſſe
hic aut illic. Quia autem is dies ſeptimus fuit hebdomadæ, ita
ſignificatum eſt, futurum, ut die ſeptimo deſineret conſpici ab ho-
minibus: die autem primo hebdomadæ e ſepulcro redux unà ferme
cum ſole conſpiciendum ſe præberet ſuis. Quum in Canaan veniſ-
ſent Iſraëlitæ, deſinebat Manna. Ea, quæ ad ſtatum Eccleſiæ in *16. Deſiit*
mundi deſerto oberrantis pertinent, omniſque adeo Medicinalis gra- *poſt adven-*
tia, ac quæ, defectum aliquem ſupponens, a Chriſto, ut Mediato- *tum in Ca-*
re, ad nos defluit, ceſſabunt poſt noviſſimum diem, quando Eccle- *naan.*
ſiæ, in Cœleſtem Patriam introductæ, Deus ipſe erit omnia in omni-
bus. 1 *Cor.* 15: 28.

LIV. Non ſatu cultuve, non ullâ hominum induſtriâ, Manna obtin- *17. Obtin-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

gebat Iſ- gebat Iſraëli; ſolius Divinæ Benignitatis gratuitum donum erat: Id
raëli ſine tantummodo exigebatur ab Iſraële, ut donum illud Dei acceptaret,
læbore niſi colligeret, & in uſus ſuos converteret. Ita & vita illa ac ſalus, quam in
quod colli- Chriſto Domino habemus, *non eſt volentis, neque currentis, ſed miſerentis*
gerent. *Dei.* *Rom.* 9: 16. Et gratia illius eſt *ſicut ros a Jehovâ, & ut tenues pluviæ*
ſuper herbam; quæ non exſpectat virum, neque præſtolatur Filios hominis.
Mich. 5: 6. Id interim noſtri eſt officii, ut oblatam gratiam accipiamus
fide, nobisque applicemus. Atque hoc voluit Servator, quum dixit. *Joh.*
6: 27. *Operemini non cibo, qui perit, ſed cibo illi, qui permanet ad vitam*
æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Et quidem primo mane id fa-
18. *Idque* ciendum, non prætermiſſâ temporis oportunitate. *Jeſ.* 55: 6. Requirite
primo mane. *Jehovam, quum præſtò eſt.* *Pſ.* 63: 2. *O Deus, Deus fortis meus, Tem-*
peſtivè requiro Te. Extra caſtra eundum Iſraëlitis erat, ſi Mannâ po-
19. *Extra* tiri vellent. Qui Chriſtum invenire ſatagit, commoditati carnis ni-
caſtra. mium ne ſtudeat. Sponſa in cubili ſuo dilectum quærens non inve-
niebat. *Cant.* 3: 1. inveniebat autem, quum exiviſſet paululum. *℣ſ.* 4.

L.V. Ad certam menſuram dabat Deus Manna, tantam tamen quæ
20 *Ad cer-* cuivis, etiam edaciſſimo, ſufficeret. Et gratiæ ſuæ demenſum ſingulis
tam, ſed partitur Chriſtus, atque ita quidem, nequid cuiquam ad ſalutèm deſit
amplam 2. *Cor.* 12: 9, Omnibus interim electis gratia ipſius pariter expoſita eſt,
menſuram utſinguli ad ſatietatem de eâ ſumant. *Cant.* 5: 1. Modò aperiant ac di-
data. latent os ſuum, replebitur bonitate Domini. *Pſ.* 81: 11. *Pſ.* 36: 8. 9 Non
ſanè nimium poteſt eſſe Divinæ gratiæ æſtimium ac deſiderium; neque
21. *Cum iis,* cuiquam vetitum ad majora eniti: Singuli ſibi dictum exiſtiment;
qui minus 1. *Cor.* 12: 31. *Aſſectate dona potiora.* Attamen contentos nos eſſe oportet
habebant, liberrimâ ac ſapientiſſimâ Patris noſtri diſpenſatione, humiliter confi-
liberaliter tentes, ne minimâ quidem micâ nos eſſe dignos. Si quis autem, Divi-
communi- nâ benedictione, plus cæteris collegiſſe deprehendatur, illius eſt, abun-
cando: dantiam ſuam in commune conferre, &, donorum ſuorum ubertate,
22. *In diem* aliorum inopiæ ſuccurrere.

ſequentem L V I. Manna ſervata in diem ſequentem corrumpebatur, neque
ſervata amplius panis uſuarius nedum Sacramentalis erat. Sic & panis Eu-
corrumpe- chariſticus, qui Mannæ Antitypus eſt, extra uſum temporis illius, quo
batur. diſtribuitur ad manducandum, amittit vim Sacramenti: & ſi adverſus
23. *Pridie* præceptum Dei retineas, loco Spiritualis cibi, pravæ ſuperſtitionis
Sabbati col- vermis reperies. Pridie Sabbati colligebatur duplum, cujus uſus in
ligebatur diem quietis erat; eodem hebdomadæ die, duplicato animæ Chriſti
duplum. labore, tanta electis gratiæ ubertas parta eſt, ut iis æterno quoque Sab-
24. *Cujus* bato ſatiandis beandiſque ſufficiat. Neque metuendum eſt, ne, quæ
reſiduum in eum diem repoſita ſunt, Spiritualia dona ullâ corruptione vitientur.
non vitia- Denique conſervatio Mannæ in Urnâ aureâ, & ſepoſitio ejusdem in ta-
batur. bernaculo, coram Jehovâ, & Teſtimonio., ſignificabat, eum, qui
25. *Urna* de cœlo deſcenderat, ut panis vitæ homini peccatori eſſet, ite-
aurea, co-
ram Je-
hovâ.

rum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

rum in cœlum aſſumtum iri, & in Sanctuario ſine manibus facto, ac vitâ perpetuâ, coram Deo fore: unde & communio cum Chriſto in gloriâ *Manna Abſconditum* nuncupatur. *Ap.* 2: 17. Interim cavendum nobis ante omnia, ne cum ingratis Iſraëlitis ad incomparabiles cœleſtis gratiæ delicias nauſeantes, iisve mundi hujus ſiliquas anteferentes, in juſtiſſimam contempti numinis vindictam incurramus. *26. Vitanda Mannæ nauſea.*

L V I I. Sed quandoquidem ἡ ἐπὶ τροφῇ χάρις, ποτοῦ μὴ παρόντος, οὐδέν ἐστι, *cibi gratia, potu deſtituta, nihil eſt*, uti Moſen Deo dicentem introducit Joſephus; & quia plenitudo ſatietatis, quæ in Chriſto eſt, Veteri populo non minus quàm nobis adumbrari debuit: hinc potum æquè Miraculoſum quàm cibus erat, Iſraëli, iterum murmuranti, Divina indulſit clementia. Quum enim ſiti populus tentaretur, neque aquam ſibi filiisque ſuis, nedum pecori, in torrido deſerto reperiret, Moſes, Dei juſſu, rupem, quæ in Horeb eſt, in cujus ſummitate præſentis Numinis glorioſa Majeſtas conſpiciebatur, baculo ſuo percutiens, largas aquarum venas aperuit. *Exod.* 17: 1---6. Celebratur in Literis Sacris paſſim id miraculum. *Pſ.* 78: 15, 16. *Fiderat rupes in deſerto, ut potum præberet in abyſſis plurimum. Educens fluenta e petrâ, & demittens tanquam flumina aquas.* Quidam, rupem ipſam in Aquarum latices vertiſſe, arbitrantur, ex *Pſ.* 114: 8. Ubi vulgatus, *Qui convertit petram in ſtagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.* LXX. τοῦ στρέψαντος. Sed Hyperbole Poëtica eſt, uti ſi quis cœlum ipſum in imbres ſolvi dicat. Nihil ſtultius eſt, quàm hæc ad Tranſubſtantionis Monſtrum trahere. Cæterum, an Deus tunc primùm aquam ibi miraculoſè produxerit, an quæ jam antea extabant, ſed hactenus clauſæ fuerant, aquarum venas, ad percuſſionem baculi Moſaici derepente aperuerit, Scripturâ tacente, noſtrum non eſt definire. Quæ Hebræi fingunt, Baculum Moſis ex Adamante fuiſſe, atque hinc Petram ictu perforaſſe, quapropter Moſes dicatur percuſſiſſe non על צור, *ſuper petram*, ſed בצור, *in Petrâ* vſ. 6. ipſâ glacie frigidiora ſunt. *Aqua ex Rupe.*

L V I I I. Quum Hiſtorica hæc narratio nihil admodum difficultatis habeat, ad conſiderationem myſterii properamus. Id a Paulo indicatur 1 *Cor.* 10: 4. *Et omnes eundem potum Spiritualem biberunt.* Spiritualem ſcilicet, uti & de eſcâ monuimus, non naturâ, ſed ſignificatione. *Bibebant enim ex ſequente Spirituali Petrâ*, id eſt, aquâ Petræ, quæ ipſos copioſo flumine in deſerto ſequebatur. *Petra verò illa erat Chriſtus*, id eſt, uti bene Tertullianus, De Patientiâ, *ſignificabat Chriſtum.* Cui conſentit Auguſtinus Quæſt. 57. in Leviticum. *Petra erat Chriſtus, non per ſubſtantiam, ſed ſignificationem.* Analogiam videamus. *Quæ ſimiliter fuit myſtica.*

L I X. Certum eſt, ſæpe Chriſtum in Scripturâ Rupem nuncupari: propter æternam firmitatem. *Jeſ.* 26: 4. & inexpugnabilem fortitudinem. *Pſ.* 31: 3. &, quod inde ſequitur, tutiſſimum receptum. *Pſ.* 71: 3. *Chriſtus Petra ob non unam cauſam dicitur.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Verum hic duntaxat propter aquæ ſcaturiginem.

Non tamen exiſtimo, ea nunc in conſiderationem venire. Chriſtus enim hic rupe figuratur eo ſolum reſpectu, in quantum ea aquas dabat ad reſtinguendam Iſraëlis ſitim.

Analogia.

1. Rupes ab Ariditate nomen habebat.

LX. Hæc ergo eſt vera Analogia. 1. Rupes hæc ab *aridâ vaſtitate* nomen habet, (id enim Hebraicè notat Horeb) nihilque minus polliceri videbatur, quàm quod dabat, fluenta nimirum, adaquando tam numeroſo cum jumentis ſuis populo. Chriſtus itidem nonne eſt כשרש מארץ ציה *ſicut radix e terrâ aridâ Jeſ.* 53:2. & nonne plus quàm prodigium eſt, eum, qui ipſe in cruce de ſiti quiritabatur, alliis inclamare: *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut Scriptura dixit, flumina aquæ vivæ e ventre ipſius fluent. Joh.* 7:37.38.

2. Non dabat aquas, niſi percuſſa

2. Aquam non dabat rupes niſi percuſſa. Ita quoque *decebat Deum, ut Principem Salutis noſtræ per paſſiones conſummaret. Heb.* 2:10. Quum latus illius lanceâ transfoderetur, ſtatim exivit ſanguis & aqua. *Joh.* 19:34. Atque iſthac ratione factus eſt *fons apertus domui Jehudæ & habitatoribus Hieroſolymæ, pro peccato & pro ſeparatione ex immunditie, Zach.* 13:1.3.

3. Et quidem baculo Legiſlatoris,

Neque alio inſtrumento rupem percutere fas erat, niſi Baculo Legiſlatoris: ut innueretur, Chriſtum easdem perpeſſiones, eandemque maledictionem ſubiturum eſſe, quas lex interminata erat homini peccatori. *Gal.* 3:13.

4. Inſpectantibus Senioribus murmurantis populi,

5. In ſummitate rupis ſtabat Deus,

4. Percuſſio rupis inſpectantibus populi murmurantis Senioribus peragebatur. Ad vociferationem ſævientis plebis, & poſtulatum Seniorum, multis quoque eorum adſtantibus, cruci affixus Chriſtus eſt *Mat.* 27:41. 5. In ſummitate rupis conſpiciendam ſe dabat Supremi Numinis Majeſtas. Ne tum quidem, quum pateretur Chriſtus, ita ſe diſſimulabat exinaniti Divina gloria, quin confeſſio illius etiam invitis pectoribus erumperet. *Mat.* 27. 54.

6. Fluenta Iſraëlem in deſerto ſequebantur

6. Non modò tanta aquæ copia e rupe erumpebat, qnæ ſedandæ Iſraëlitarnm ſiti ſufficeret, ſed & ſequebantur eos fluenta, quaqua verſus in deſerto proficiſcerentur. *Pſ* 78:15.20. & 105.41. Ira quoque abundantia gratiæ, quæ in Chriſto eſt, facit, ut *poculum noſtrum ſit exuberans*, & *bonum ac Benignitas Jehovæ nos proſecutura ſit omnibus vitæ noſtræ diebus. Pſ.* 23:5.6.

Alterius Hiſtoriæ, quæ huic gemina eſt, Myſtica explicatio,

LXI Diverſa ab hac Hiſtoriâ, attamen & ea quoque Myſtica eſt, quæ narratur *Num.* 20:8---. Ubi Moſes jubetur, non quidem Petram percutere Baculo ſuo, ſed eam ante oculos Iſraëlitarum alloqui, ut aquam ederet. Quo notari videtur, ſemel tantum Chriſtum debere pati, & unicam illius oblationem ad conſummationem fidelium ſufficete. *Hebr.* 9:27.28. & 10:14. Cujus virtus per præconium Euangelii diſpenſanda electis fuit. Moſes autem contra voluntatem Divini præcepti, licet juxta voluntatem decreti, Rupem bis percutiens, typus eſt eorum, qui peſſimè quidem, attamen ex determinato Dei conſilio, Chriſtum, ſemel in carne paſſum, iterum perſequuntur, ac malè habent, in corpore ſuo Myſtico. *Act.* 9:4. *Col.* 1:26. Uti ex Petrâ bis percuſſâ exiverunt aquæ multæ, & bibit coetus. *Num.* 20:11. Ita & afflictiones

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

afflictiones fidelium in commodum ceſſerunt Eccleſiæ: *Phil.* 1: 12. Sanguis martyrum, inſtar fœcundæ pluviæ Paradiſum Dei rigavit: & favillæ ex rogis ipſorum quaquaverſum volantes novam ficei lucem, novas caritatis flammas, longè latèque accenderunt. Atque adeo nunquam ampliorem Divinarum conſolationum ubertatem experta èſt Eccleſia, quàm quando validiſſimos perſecutionum ictus coacta eſt ſuſtinere. Nemo tamen Perſecutorum temeritatem ſuam impune feret. *Pſ.* 105: 14. 2 *Theſ.* 1: 6. quandoquidem ipſe Moſes, tam fidus cæteroquin, tam carus Deo, propter hoc factum Cananitide excluſus eſt. *Num.* 20: 11.

Serpentis Ænei Hiſtoria.

LXII. Reſtat nunc Sacramentum Serpentis Ænei, cujus Hiſtoriam, *Num.* 21: 6 --- memoratam, luculentiſſimâ commentatione expoſuit *Bochartus*, *Hierozoici Part.* 2. *Lib.* 3. *Cap.* 13. Summa Hiſtoriæ huc redit. Iſraëlitæ murmurantes adverſus Deum & Moſen, & contemptim loquentes de cœleſti Mannâ, in ingentem Numinis indignationem incurrerunt. Hinc immiſſi iis ſerpentes, qui morderent populum, & fœdâ ſtrage plurimos confeſtim interimerent. Serpentes hos שרפים *Seraphim* ſcriptura nominat: quod nomen, ab *Uſtione* factum, cum nobiliſſimis Angelorum commune habet. Ita autem vocantur, quia flammam ex ore ſuo ſpargunt, & venenoſo ſuo halitu urunt. Sanè & Græci πρηςῆρας & καύσωνας quosdam ſerpentes ab ardore appellant. An verò per *Saraph* hic Hydrus vel Cherſydrus, quod Bochartus vult, an alia ſerpentum ſpecies indigitetur, neque admodum eſt certum, neque, ut ſciamus, noſtrâ multum intereſt. Utilius eſt conſiderare, qnomodo Divina Clementia populi querelis, ac delicti confeſſione, & precibus Moſis exorata, præſens tanto malo remedium attulerit. Ex præſcipto Dei exſtructus a Moſe, & perticæ impoſitus Serpens Æneus eſt: eo fine, ut, quisquis illum ita in ſublime erectum intueretur, adverſus mortiferos ſerpentum morſus certiſſimam inveniret medelam. Quod & eventus luculenter comprobavit. Tria hic diſtinctè obſervanda, 1. Miſeria populi. 2. Beneficium Dei. 3. Officium hominis, ad participationem iſtius Beneficii requiſitum.

In peccato populi, ſpecimen perverſitatis noſtræ cernimus.

LXIII. In Miſeriâ Populi, & Peccatum & peccati pœna expendenda eſt. Peccatum erat, Contemtus Mannæ, & Murmura in Deum ac Moſen. Vix usquam ſe illuſtrius vitioſa naturæ noſtræ corruptio oſtendit, quàm in Populo Iſraëlitico; qui tot Beneficiis a Deo mactatus, toties Paternis virgis caſtigatus, identidem ad ingenium redit. Neque in Moſen ſolum inſurgit, quo Auctore tot pericula evaſerat, ſed & in ipſum Numen, tam portentoſis majeſtatis ſuæ indiciis præſens: Et Mannam, cœleſtem, inquam, Mannam, tam avidè nuper exceptam, veſanâ protervitate faſtidit. Nonne id indomabilem naturæ noſtræ pravitatem, & incredibilem Divinæ Beneficentiæ, in homine, qui ſibi ipſi relictus eſt, abuſum, evidentiſſimè arguit? Et quum ejusdem

dem figmenti omnes ſimus, perverſitatis noſtræ ſpecimen in Iſraëlitis cernimus.

In pœnâ, poteſtatem Diaboli in peccatores.

LXIV. Pœna, peccatum conſequens, erat urentium ſerpentum morſus: quibus pravas Diaboli, ad deſperationem tentantis, ſuggeſtiones, quas *ignita Satanæ tela* Paulus nuncupat, *Eph.* 6: 16. quæque virus ſuum in omnes partes diffundunt, adumbratas eſſe, non ineptè creditur. Sunt enim Diaboli verè *Seraphini*, qui, ſicut in primâ ſui creatione candebant flammis Divinæ Caritatis, ita poſt peccstum horridi torridique ſerpentes facti, uti igne Divinæ excandeſcentiæ uſtulantur, ita odio adverſus Deum & Dei populum flagrant, Et ſanè meritò Satanæ vexandi traduntur, qui verbum Euangelii, & Dei in Chriſto gratiam quavis Mannâ dulciorem, contumelioſè reſpuunt, aut in Deum ipſum blasphemi ſunt, ut Hymenæus atque Alexander. 1 *Tim.* 1: 20.

In remedio, Chriſti adverſus pœnitentes gratiam.

LXV. Sed ut Iſraëlitarum illi, quibus, de Medicinâ non ſolicitis, ſerpentum morſus ſunt lethiferi, figura ſunt impœnitentium, qui, ſpretâ Dei gratiâ, in peccatis moriuntur: ita qui ad Moſen confugiunt, peccata confitentes, & Dei gratiam implorantes, eos apertè ſignificant, quos peccatorum ſenſus, & Divini judicii metus, ad ſaniora conſilia incitant: quales erant, qui compuncti corde dicunt ad Petrum & reliquos Apoſtolos, *Quid faciemus Viri Fratres?* *Act.* 2: 37. & Commentarienſis ille. *Act* 16: 29. 30. In horum autem gratiam Deus Moſen juſſit ſerpentem æneum perticæ imponere, & promiſit fore, ut ejus aſpectu ſanarentur, quotquot a ſerpentibus morſi fuerant. Dubium non eſt, quin ſerpens ille Chriſtum adumbraverit. Ita enim ipſe aſſerit. *Joh.* 3: 14. *Sicut Moſes extulit ſerpentem in deſerto, ita extolli oportet Filium hominis.* Typi ratio hic aſſignatur varia.

Serpens Æneus Typus fuit Chriſti. 1. Quoad Formam.

LXVI. *Primò.* Quoad *Formam.* Serpentem, non Chriſti, ſed Diaboli, typum fuiſſe, nullâ probabili ratione a Viro Docto aſſeritur. Uti ſerpentes, qui Iſraëlitas venenatis ſuis morſibus trucidabant, figura erant Diaboli, ita æneum illum ſerpentem, juſſu Dei factum, & morſibus aliorum medendis deſtinatum, Chriſti Sacramentum fuiſſe, omnia clamant. Neque inconvenientius eſt, Chriſtum ſerpentis figurâ repræſentari, quàm, quod Vir Doctus aliquoties inculcat, figurâ laſcivi hirci. Analogia in hiſce conſiſtit. 1. Quod Chriſtus, licet ipſe omnis peccati expres, venerit *in ſimilitudine carnis peccatricis. Rom.* 8: 3. 2. Quod voluntariâ ſponſione ſubſtituerit ſe in locum eorum, qui naturâ, ſicut & cæteri, ſunt *progenies viperarum*, *Mat.* 3: 7. 3. Quod virtute illius ſponſionis, peccata eorum bajulando, factus ſit *peccatum & exſecratio.* 2 *Cor.* 5: 21. *Gal.* 3: 13. Atque ita Figuram quidem ſerpentis habuit, ſed venenum non habuit.

2. Quoad Materiam.

LXVII. *Secundò.* Quoad *Materiam*, quo diverſo reſpectu & Humanæ Naturæ vilitatem, & Divinæ præſtantiam, & Euangelii efficaciam adumbratam eſſe, Viri Eruditiſſimi obſervarunt. 1. Æneus fuit

Serpens,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Serpens, e viliore metallo conflatus, non aureus: ut nobis Chriſtum exhiberet, *in quo non fuit forma, neque decus, neque ulla ſpecies, ob quam deſideremus illum.* *Jeſ.* 53: 2. 2. Divinum Chriſti Robur ſignificari potuit æris firmitate ac perennitate. Unde *Job.* 6: 12. *An vis mea eſt vis lapidum? An caro mea eſt ærea?* Et apud Poëtam, *monumemtum ære perennius* dicitur. 3. Inter omnia metalla æs maximè eſt ſonorum. Unde Paulus 1 *Cor.* 13: 1. γέγονα χαλκὸς ἠχῶν. *Factus ſum æs reſonans.* Ita per æs rectè deſignari videtur Chriſtus crucifixus, & prædicatio crucis illius, *cujus ſonus exivit in omnem terram. Rom.* 10: 11.

LXVIII. *Tertiò.* Quoad *Exaltationem.* Nam exaltatio ſerpentis *3. Quoad*
in perticâ præfigurabat exaltationem Chriſti, non eam, quæ in cœlo eſt, *Exaltatio-*
& gloriæ, ſed quæ eſt ignominiæ, in cruce. *Joh.* 3: 14. Quomodo *nem.*
ipſe Johannes eam Phraſin explicat. *Cap.* 12: 32. 33 Ex Syriacæ enim & Thargumicæ linguæ uſu *Exaltare* ſignificat ex *ligno ſuſpendere*: utramque actionem eadem voce זקף denotant. Et, uti erunditè oppidò obſervavit Bochartus, orta videtur iſta locutio ex edicto Darii Regis *Ezr.* 6: 11. *Quiquis hoc mutaverit, tollatur lignum de domo ejus,* וזקיף יתמחא עלוהי, *& ſublatus in eo deleatur. Sublatus*, id eſt, *ſuſpenſus.* Sed & holocauſta, quæ Hebraicè עולות, id eſt ὑψώσεις dicebantur, quia ſurſum attollebantur, ſignificabant, fore, ut Chriſtus, pro peccatis ſe offerens, exaltaretur in cruce. Neque de nihilo eſt, quod exaltationem ſerpentis *per Moſen* Deus fieri voluerit. Nam virtute maledictionis, quam lex per Moſen lata intonat, cruci affixus Chriſtus eſt.

LXIX. *Quartò.* Quoad *Beneficium.* Sicut enim a ſerpente habe- *4. Quoad*
bant Iſraëlitæ curationem lethiferorum morſuum: ita *in alis* Chriſti *beneficium.*
eſt Sanatio, *Mal.* 4: 2. *Sanat omnes infirmitates noſtras. Pſ.* 103: 3. Proinde ut Judæi, tam præſenti auxilio freti anguium morſum & aculeum parum timebant; ſic fidelis, qui Chriſto nititur, dæmonum inſultus nihili faciens, cum fiduciâ exclamat, *Ubi eſt Victoria tua, O mors?* 1 *Cor.* 15: 55.

LXX. Ad tanti Beneficii communionem obtinendam, nihil ab *Intuitus*
Iſraëlitis exigebat Deus, niſi ut ſerpentem æneum intuerentur. Nem- *Serpentis*
pe a Dæmone inflicta vulneta, Chriſti, in crucem ſublati, ſolus *Fidem in*
aſpectus perfectè ſanat: aſpectus ſcilicet ille fidei, per quem Moſes vi- *Chriſtum*
dit eum, qui eſt inviſibilis. *Heb.* 11: 27. Ita Chriſtus ipſe explicat, *Joh.* *notat.*
3: 14. 15. *Prout Moſes extulit ſerpentem in deſerto, ita extolli oportet Filium hominis, ut quisquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Si qui igitur in Iſraële cœci erant, aut oculos ultro avertebant, iis ſalutis nulla erat ſpes: ut neque hodie incredulis, aut *rebellibus adverſus lucem Joh.* 24: 13. & iis, *quorum hujus ſeculi Deus mentes occæcavit, ne fulgeat eis lumen Euangelii gloriæ Christi.* 2. *Cor.* 4: 4. Tamen ut ſaluti eſſe potuit viſus

 etiam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

etiam imbecillus: ita ex morte nos eripit fides adhuc infirma; modò ſit vera atque ſincera. Atque ut ſemel morſus, & viſo ſerpente ſanatus, ſi iterum morderetur, ad idem remedium confugiebat; ita, ſi poſt reſtitutionem denuo in peccata labimur, eadem ſuccurrit fides, quæ prius.

CAP. XI.

De Bonis Veteris Teſtamenti.

Quicquid ad Fœdus gratiæ quà tale pertinet, ſub V. quoque Teſtamento obtinuit.

I. QUum Vetus Teſtamentum nihil aliud ſit quam Fœdus Gratiæ, prout ante Chriſti in carnem adventum diſpenſatum eſt, neceſſe eſt, ut omnia ea bona, quæ Fœdere Gratiæ, quà tali, promittuntur, in Veteri Teſtamento ſuum quoque locum habeant. Porro, bona Fœderis gratiæ ſunt ipſa Salus æterna, & quicquid cum Salute neceſſarium habet nexum: qualia ſunt, Regeneratio, Vocatio per Verbum Gratiæ & Spiritum, , Fides, Juſtificatio, Pax Spiritualis, Adoptio, & ea denique omnia, quæ ſuperiore Libro expoſuimus. Quorum pleraque, licet eminentiam aliquam in Novo Teſtamento habeant, univerſa tamen, quoad Rei ſubſtantiam, in Veteri quoque Teſtamento viguerunt. Quod quum ex ipſius rei naturâ atque ex iis, quæ antea demonſtrata ſunt, clarum ſit; hoc loco de iis tantum bonis agendum eſt, quæ Veteri Teſtamento ſunt propria, & præſertim quidem ſub Oeconomiâ Moſaicâ.

Bona V. T. propria.

II. Ea autem ſunt quinque. 1. Electio populi Iſraëlitici in populum peculiarem. 2. Hæreditas Terræ Canaan. 3. Familiaris Divinæ Majeſtatis Demonſtratio, & inhabitatio. 4. Myſteriorum Divinorum Adumbratio, & quotidiana obſignatio per Religionem Ceremoniarum. 5. Prophetarum θεοπνεύστων continua ferme ſeries.

1. Electio Iſraëlis.

III. Ingens certè beneficium erat, quod Deus Nationem Iſraëliticam, præ cæteris omnibus mundi nationibus, ELIGERET ad arctiſſimi ſecum fœderis communionem. Ipſe Deus id his verbis deprædicat, *Deut.* 7:6. *Nam populus Sanctus es Jehovæ Deo tuo. Te ſelegit Jehova Deus tuus, ut ſis ei populus peculiaris præ omnibus populis, qui ſunt ſub univerſo cœlo.* Virtute hujus electionis factum eſt. 1. Ut Iſraël dicatur, *Filius Dei primogenitus. Exod.* 4:22. Id eſt, præ cæteris omnibus populis, quorum animam idem Deus fecit, & quibus vitam atque halitum & omnia denique dat, eximius, unicè carus, cæterorum Dominus, duplam benedictionis portionem habens, Hæreditatem non terreſtrem modò, ſed & Spiritualem. 2. Ut ſit Dei peculium, περιουσία, Theſauri,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſauri, & quaſi Regiæ Divitiæ, quas oſtentat in mundo, & quibus gloriatur. עם סגולה, de cujus vi vocis vide, quæ diximus *Lib.* 3. *Cap.* 12 §. 7. & *Cap.* 13. §. 19. 3. Ut illi iterum in Deo tanquam in ſuâ portione gloriari potuerint. Nam quando Deus eos ſibi in populum aſſumſit, ſimul iis jus dedit, illum Deum ſuum vocandi, & pro portione ſuâ habendi: quemadmodum hæc junguntur *Deut.* 26: 17, 18. *A Jehovâ ſtipulatus es ſponſionem hodie, Fore tibi Deum. Jehova verò ſtipulatus eſt ſponſionem a te hodie, te fore ei populum peculiarem.* Et *Jer.* 10: 16. *Formator omnium eſt Jacobi portio; viciſſim Iſraël tribus poſſeſſionis ipſius.* 4. Ut e medio ſui, tanquam Fratrum ſuorum unum, expectare Meſſiam jus habuerint. *Deut.* 18: 15. 18.

IV. In hiſce certè magna *eſt præſtantia Judæi, & multa circumciſionis utilitas, multa*, inquam, *per omnem modum. Rom.* 3: 1. Hinc illud πελσσὸν Judæorum gravibus verbis Apoſtolus exaggerat, *Rom.* 9: 4, 5. *Qui ſunt Iſraëlitæ: quorum eſt adoptio, & gloria, & pacta, & Legis conſtitutio, & cultus, & promiſſiones. Quorum ſunt Patres, & ex quibus Chriſtus eſt quod ad carnem attinet.* Attamen nihil eorum, imò ne univerſa quidem ſimul, ſi externam duntaxat confœderationem ſpectes, ad ſalutem iis ſuffecit. *Neque enim omnes, qui ſunt ex Iſraële, ſunt Iſraël; neque quia ſunt ſemen Abrahami, ideo omnes ſunt filii. Rom.* 9: 6. 7. Plurimi eorum, non obſtante, quod Filli Regni eſſent, projecti ſunt foras. *Mat.* 8: 12. Fuit tamen in illâ Electione totius populi, ad communionem arcti quidem, ſed externi tamen fœderis, Typus quidam Κυρίως Electorum ad Gratiam & gloriam: & pii in Iſraële non ſolùm præter externa iſta privilegia, ſed & in iis, ac per ea, gaviſi ſunt ſalutifero Dei favore, ac communione fœderis Myſtici. *Quæ quidem magna erat præſtantia, per ſe tamen ad ſalutem non ſufficiens.*

V. *Secundum* Veteris Teſtamenti Bonum eſt TERRA CANAAN. Hanc Deus Abrahamo & Semini ejus promiſit. *Gen.* 12: 7. & 13: 15. & 15: 7. imò jurejurando addixit. *Gen.* 26: 3, 4. *Exod.* 33: 1. *Ezech.* 20: 6. Promiſſionem iſtam jurejurando firmatam vocat Deus ברית, *Pactum*, διαθήκην, *Teſtamentum*, id eſt, ultimam & irrevocabilem voluntatis ſuæ diſpoſitionem. *Gen.* 15: 18. *Hoc die pepigit Jehova cum Abrahamo Fœdus, dicendo, Semini tuo dedi terram hanc.* Et quia virtute hujus Teſtamenti Semen Abrahami terram iſtam poſſeſſurum erant, ideo terra iſta dicitur ipſius HÆREDITAS. *Thr.* 5: 2. & *Heb.* 11: 8. *1. Terra Canaan.*

VI. Quod tamen nequaquam ita eſt intelligendum, quaſi Typica hæc Hæreditas omnem V. Teſtamenti Hæreditatem abſolverit, aut Vetus Teſtamentum definiri queat, Voluntas dandi terram Canaan. Multò minus dicendum eſt, illos, qui id negant, aut nullum conſtituere Vetus Teſtamentum, aut illud cum Novo confundere. Nam Vetus Teſtamentum, ut aliquoties inculcavi, nihil aliud eſt, quàm ipſiſſimum Teſtamentum Gratiæ, in quantum ſub involucris Typorum, aliquando antiquandorum, proponitur. Hæreditas autem Filiorum Dei, ex *Quæ nequaquam abſolvit Hæreditatem V. T.*

Teſtamento Gratiæ, eſt Cœlum, & Salus, & ipſe Deus : & quum Teſtamentum illud invariabile ſit, non poteſt Hæreditas alia eſſe ſub Veteri, alia ſub Novâ ejusdem Teſtamenti Oeconomiâ. Diverſitas Oeconomiarum in eo ſolo ſita eſt, quod eadem Hæreditas aliter proponatur : in Novo Teſtamento ſine involucris, ac nudè, in Veteri, involuta Typis ac pignoribus Terrenis, inter quæ, poſt Fœdus cum Abrahamo factum, excelluit typica Hæreditas Terræ Canaan.

Sed typica fuit, ut Ratio monſtrat.

VII. Typicam hanc Hæreditatem fuiſſe, & Ratio dictat, & Scriptura atteſtatur. Quum enim totus orbis habitabilis neque animæ bonum eſſe queat, & per peccatum vanitati ſubjectus ſit, nulla terra, in ſe conſiderata, tanti eſt, ut hæreditas populi Dei dici mereatur. Et ſanè amplius aliquid Fœderati Dei ab ipſo exſpectare habent, quàm quod etiam improbi poſſidere poſſunt. Nec tam immenſum diſcrimen inter Syriam, Ægyptum, ac Canaan eſt, ſi ſolam Regionum fertilitatem ac amœnitatem ſpectes, ut, niſi quid altius ſubſit, Iſraëlitarum poſſeſſio tam invidioſè prædicanda ſit. Denique ſi tota ipſorum felicitas in agellorum ſuorum poſſeſſione conſiſtebat, quid iis piis factum eſt, qui, periclitantes de hac vitâ & Hæreditate Terrenâ, vitam ſuam propter amorem Dei libenter profuderunt? Et quæ tandem ratio erat, cur Moſes, jam morti vicinus, tanto terræ illius, ſaltem oculis uſurpandæ, deſiderio teneretur *Deut.* 3: 25. niſi quia illud cæli pignus, cujus introitu ipſi interdictum erat, quovis modo libare avebat?

Et Scriptura teſtatur.

VIII. Sed & Scriptura id ipſum manifeſtè ſatis docet. Quum murmurationibus ſuis ingrati Iſraëlitæ Numen provocaſſent, juravit in iracundiâ ſuâ, *Ne vivam ego, ſi viderent terram illam, quam juramento promiſi Patribus ipſorum.* *Num.* 14: 21. 23. Id *Pſ.* 95: 11. ita exprimitur. *Quibus juravi in irâ meâ, eos non ingreſſuros in requiem meam.* Quod Paulus *Heb.* 4: 1---11. ad Regnum Meſſiæ, & quietem Spiritualem ac cœleſtem, per Chriſtum partam, refert. Innuens, quietam poſſeſſionem terræ Canaan, ad quam rebellium iſtorum Liberos introduxit Jeſus, Filius Nun, typum fuiſſe Spiritualis quietis, quæ electis parta eſt per Jeſum, Filium Dei & Mariæ.

Fuit amœna ac fertilis.

IX. Analogia in hiſce conſiſtit. 1. Terra Canaan eminebat ſitu, amœnitate, fertilitate, ac præſtantiâ frugum præ plurimis aliis mundi regionibus, unde toties *terra bona*, *terra fluens lacte & melle*, phraſi Poëtis etiam, quà Græcis, quà Latinis uſitatâ, *terra deſiderii*, *Pſ.* 106: 24. *Zach.* 7: 14. & denique *decus omnium Regionum Ezech.* 20: 15. dicitur : ubi ſugere incolis dabatur *mel e petrâ, & oleum e rupe adamantinâ, & butyrum ex armento, & ſanguinem uvarum, merum præſtantiſſimum. Deut.* 32: 14. Figurabat illud lætam amœnitatem ubertatemque Spiritualium Bonorum in Regno Chriſti, tam Gratiæ, quàm Gloriæ. De quibus Jeremias vaticinatus eſt. *Cap.* 31: 12. *Tunc venientes cantabunt in Excelſo Zionis, & confluent ad bonitatem Jehovæ, cum frumento, & cum muſto, & cum oleo,*

& cum

& cum fœtibus gregis & armenti, eritque anima eorum ſimilis horto irriguo, neque pergent mœrere amplius. Confer *Joël.* 3: 18.

X. 2. Terra Canaan ſingulari modo *Terra Jehovæ* erat. *Hoſ.* 9: 3. ubi ipſe conſtituerat habitare. *Pſ.* 83: 13. Unde vocatur *locus, quem ad habitationem ſuam operatus erat Jehova. Exod.* 15: 17. & *decorum habitaculum Sanctitatis ſuæ*, ib. ỳſ. 13. Ita autem nuncupatur, non tantùm quia Deus in iſtâ terrâ habiturus erat templum, & ſingularia quædam præſentiæ ſuæ Symbola exhibiturus; ſed & quia in eadem illâ terrâ ad ipſos miſſurus eſſet Filium ſuum, eumque uncturus in medio ipſorum Regem ac Dominum, effuſo Spiritu ſuo ſancto. Habuerunt ergo Iſraëlitæ in terrâ ſuâ, quæ ſpeciali modo Dei terra erat, pignus revelationis Meſſiæ in medio ipſorum. Illa שכינה, σκήνωσις, inhabitatio Dei in Canaan, Symbolum erat illius rei, quam Johannes deſcribit *Ap.* 21: 3. Ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ, *Ecce tabernaculum Dei eſt cum hominibus*, καὶ σκηνώσει μετ᾽ αὐτῶν, *& habitabit cum eis.* Et denique Hieroſolyma, quæ in terrâ Canaan, erat *ſolium gloriæ*, *Jer.* 3: 19. pignus erat Cœli, quod eſt *habitaculum Sanctitatis & Ornatus Dei Jeſ.* 63: 15.

Terra Jehovæ.

XI. 3. Terra Canaan Virtute gratioſi Teſtamenti dabatur Iſraëli, non ullo ipſorum merito vel dignitate, ſed merâ dignatione Dei. *Deut.* 7: 7, 8. *Non eò quod plures eſſetis reliquis omnibus populis, --- Sed eò quod diligit Jehova vos, & eò quod ſervat juramentum illud, quod juraverat Majoribus veſtris, eduxit vos Jehova manu forti.* conf. *Deut.* 4: 37, 38. *Ezech.* 16: 60. & 36: 32. Ita & cœli Hæreditas ex merâ meriſſimâ Dei gratiâ, & Liberrimo Dei Patris ac Chriſti Teſtamento, obtingit Fidelibus. *Luc.* 12: 32. *Eph.* 2: 8. Attamen immenſum Iſraëli deſertum peragrandum, ac varia & difficilia prælia cum Cananæis ſubeunda erant, antequam in poſſeſſionem promiſſæ ſibi terræ intromitterentur. Iis quoque, quibus plenum cœli jus per Chriſti gratiam donatur, anguſta illa, & ſentibus vepribusque obſita, via, terenda eſt, atque acriter adverſus ſalutis ſuæ hoſtes pugnandum, & vis afferenda Regno cœlorum.

Gratis, & ex Teſtamento Iſraëli data.

Non tamen ſine multo labore acquirenda.

XII. 4 Denique Moſes quidem ex Ægypto educebat Iſraëlem, non tamen introducere poterat in terram promiſſam. Id Officii Joſuæ ſervabatur. Et valet certè Lex, quando ſubſervit Fœderi Gratiæ, ad electos ex ſe ipſis, per agnitionem fœditatis ac miſeriæ ſuæ, expellendos. Veruntamen in Gratiam & Gloriam niſi per Jeſum non introducimur. Moſis ſit, ordiri opus, & præparare animos & circumducere populum per deſertum. Jeſu eſt, ultimam manum operi imponere, dicere Conſummatum eſt, & veram animarum quietem ſuis conciliare. *Mat.* 11: 28.

Ad eam Moſes, ſed in eam Joſua populum duxit.

XIII. *Tertium* Veteris Teſtamenti Bonum, eſt Familiaris ac clara DIVINÆ MAJESTATIS DEMONSTRATIO: qualis facta eſt in apparitionibus Angelorum voluntatem Dei edocentium, imò ipſius Dei, ſe ſub ſpecie viſibili conſpiciendum præbentis Patriarchis ac Prophetis.

3. Divinæ Majeſtatis Demonſtratio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Prophetis. Imprimis memorabilis eſt glorioſa iſta Dei Epiphania in totius populi panegyri, quando Legem ſuam datum, & fœdus firmatum veniebat. Quæ ſanè prærogativa Iſraëlis tanta eſt, ut ſimilis ei nulli unquam genti contigerit. *Deut.* 4:32.33. *Nam interroga nunc a temporibus priſcis, quæ fuerunt ante te, inde ab eo die, quo creavit Deus hominem ſuper terram, ab unâ extremitate cœli usque ad alteram extremitatem cœli; num facta fuerit res cujusmodi hæc maxima, aut audita fuerit ſimilis ei: num audierit ullus populus vocem Dei loquentis e medio ignis, ut tu audiſti, & vixerit?* Acceſſerunt conſpicua Divinæ præſentiæ Symbola, in Columnâ nubis ac Ignis, in Sacro ac Cœleſti igne, in Nube Sanctuarii, & quæ id genus plura erant, quo nomine dicitur Deus, *ignem Zione, & furnum Hieroſolymis habuiſſe Jeſ.* 31:9. Quæ viſibilia Divinæ Familiaritatis Symbola, poſt manifeſtationem Chriſti in carne, cui figurandæ deſtinata erant, paulatim ceſſaverunt.

4. Ceremoniæ.

XIV. *Quartum* V.T. bonum in CEREMONIIS, earumque quotidiano uſu erat. Fateor, certo reſpectu Ceremonias fuiſſe grave jugum, & ad ἡττήματα V. T. pertinere: ſed & in iis fuit inſignis pictura Chriſti ac gratiæ per ipſum impetrandæ. Et quoniam Deo libebat Myſteria ſua illis temporibus non niſi per ænigmata, parabolas, & figuras proponere; inſignis erat felicitas Iſraëlis, quod, aliis gentibus ſibi relictis, has Divinæ Bonitatis, ac Venturi Soſpitatoris, picturas, continuò ante oculos haberent. Eo magis, quod electi per Patriarchas, Prophetas, & qui ab iis edocti erant, de Myſtico eorundem ſignificatu, pro modulo iſtorum temporum, erudirentur. Et in iis non præfigurationem modò, ſed & obſignationem adventus Meſſiæ haberent, ad quem omnes manuducebant, & ſine quo ludicræ Deo indignæ geſticulationes fuiſſent. 1 *Pet.* 1:10, 11, 12.

Quarum conceſſio, certo reſpectu, ingens Iſraëli beneficium fuit.

XV. Atque hinc eſt, quod Scriptura toties hujus rei meminerit, uti ingentis Beneficii Iſraëlitis conceſſi. *Pſ.* 147:19, 20. *Indicat verba ſua Jacobo, ſtatuta ſua & jura ſua Iſraëli. Non ita fecit ulli Genti. Jeſ.* 42:21. *Jehova delectabatur eo, propter juſtitiam ſuam*, id eſt, propter ſuam ipſius Veritatem & Bonitatem, יגדיל תורה ויאדיר, *magnificabat illum Lege & faciebat glorioſum. Hoſ.* 8:12. *Præſcribo ei* רבי תורתי, *Documenta ampliſſima Legis meæ.* Quæ non ſolùm, imò auſim dicere, non præcipuè de Lege Morali vel etiam Forenſi, intelligenda ſunt, ſed imprimis de Doctrinâ gratiæ, quæ figurata fuit Lege Ceremoniali. Etenim Moralis Legis, homini increatæ, principia adhuc in conſcientiâ hominum ſuperſtitant; etiamſi non ſuperaccedat nova Revelatio. Et ad Reipublicæ incolumitatem multa feliciter a Viris Sapientibus inventa ſunt. Cæterùm quod myſteria Legis Ceremonialis attinet, ea privum populi Dei bonum fuerunt: & in iis ſe reliquis omnibus nationibus anteferre Iſraëlitæ potuerunt.

Quibusque

XVI. Propter eandem rationem, tantâ cum voluptate, animique alacritate

alacritate, Ceremoniis iſtis pii adſtiterunt, maximamquē ex adverſo infelicitatis ſuæ partem exiſtimarunt ſi quando contingeret, ut, Patriæ ſuæ extorres, procul a ſacris degere cogerentur, continuis votis expetentes, ut in domo Dei ætatem ſibi agere liceret. Vide *Pſ.* 23: 6, 27: 4. 42: 2. 5. 84: 2. 3. 89: 16. Scilicet uti immunditiam ſuam ac reatum ad ſalutarem animi humiliationem ex Ceremoniis iſtis diſcebant, ita & in iisdem contemplabantur expiationem reatus, & ſanctificationem a peccatis, abſolutionem conſcientiæ, Typicam quidem illam per Ceremonias ipſas, ſed veram ac Spiritualem, per eum, qui Ceremoniis iſtis præfigurabatur.

pii ſummâ cum alacritate adſtiterunt.

XVII. Quæ quum ita ſint, nimium ſalubria hæc Dei inſtituta deprimere illi videntur, qui ea vix aliter contemplantur, quàm quâ par.e ſunt onus ἀβάστακτον, & Chirographum cultoribus ſuis contrarium, & pœna fœdifragii; quin imò impetu magis quàm conſilio applicandum iis pugnant, quæ Deus apud Ezechielem, *Cap.* 20: 25. de datis Iſraëli ſtatutis non bonis, & juribus, per quæ non viverent, concionatur. Sed illius loci vindicias ita occupavit, Clariſſimus & Coujunctiſſimus Collega noſter, D. Johannes a Marck, ut ſolidum hic nobis otium fecerit. Non diffitemur, fuiſſe aliquid in Ceremoniis, quod & durum fuit, & de earum imperfectione, & peccati expiatione nondum peractâ teſtabatur; de quibus rebus ſuo loco dicturi ſumus. Sed & id contendimus, habuiſſe eas χάριν Euangelicam, & picturam Chriſti ac beneficiorum ejus, & fuiſſe ſigilla gratiæ: neque ita effecta iræ ſuæ in Iſraëlem, ut non pro indiciis ſingularis favoris iſti populo conceſſi cenſeri debeant. Ita ſanè ipſi Judæi ſenſerunt, & etiamnum hodie ſentiunt, qui, etiamſi ſe rationem ceremoniarum non aſſequi fateanur, ſecretiorem tamen ſapientiam iis contineri prædicant. In hunc modum Abarbanel de iis ſcribit: *Ecce Radix intentionis in iſtis eſt, ut ſint* כספר חכמה עליונה ולימוד אלהי *ſicut Liber Sapientiæ Excelſæ & Doctrinæ Divinæ, quam contemplentur ſtudioſi Legis, donec perficiant animas ſuas per apprehenſiones & notitias illas.*

Et propterea non ſolùm conſiderari debent, ut onus, ſed & ut ſigilla gratiæ.

In Legem Fol. 197. col. 2.

XVIII. *Quintum* atque ultimum V. T. bonum eſt coutinua ferme Series Virorum Θεοπνεύστων, per quos in dubiis ſuis, citra deceptionis periculum, erudiri eorum temporum Eccleſia potuit. Primis enim ætatibus Patriarchæ adiri poterant, quibus ſe Deus immediatè patefecerat, & qui in tantâ longævitate plures plerumque ſimul erant, vel ſaltem alter alterum attingebant. Poſt ſucceſſit Moſes. Eum ſecutus eſt Prophetarum longus ordo, uſque ad tempus Captivitatis Babylonicæ, ſi paucula quædam & breviuſcula interſtitia excipias, qualia memorantur. 1 *Sam.* 3: 1. & 2 *Chr.* 15: 3. In captivitate Babylonicâ excelluére Ezechiel & Daniel. Poſt eum Haggæus, Zacharias, Malachias, ut nunc de Nehemiâ & Ezrâ nihil dicam. Ei poſtquam deſiit Spiritus Sanctus verba in Canonem Eccleſiæ Iſraëliticæ ſcribenda dictare, non tamen

5. Series Virorum Θεοπνεύστων.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tamen uſque ad Chriſti adventum ceſſavit quorundam mentes Divino afflatu ſupra vulgarem modum commovere, uti in Simeone, Zachariâ Baptiſtæ Patre, & Annâ Prophetiſſâ palam eſt. Cæterum ſub Novo Teſtamento, poſtquam Scripturarum Canon Apoſtolicis Libris conſummatus eſt, Prophetici illi Euthuſiaſmi paulatim exſpirarunt.

Cap. XII.

De Imperfectionibus V. T. non ex vero attributis.

V. T defectus ſuos habet.

I. Non fuiſſe V. T. tale, ut nihil in eo potuerit requiri, vel inde patet, quia aliàs haudquaquam ſecundò eſſet quæſitus locus: uti apodictice argumentatur Apoſtolus *Heb.* 8:7. Poſtquam ergo de illius Teſtamenti Bonis diſſeruimus, conſequens eſt, ut nunc de illius Imperfectionibus ac defectibus agamus. Non ut quicquam Divinæ Gatiæ, prout antiquis temporibus demonſtrata fuit, detrahamus (quippe quam ad ſalutem ſibi ſuffeciſſe, & agnoverunt, & re ipſâ experti ſunt priſci Patres) ſed ut immenſas Divinæ Benignitatis opes, fauſtiori N. T ſeculo reſervatas, tantò rectius æſtimemus.

In iis aſſignandis duo ſcopuli vitandi.

II. In hac autem Tractatione duo prudenter præcavenda. 1. Ne, ad noſtram conditionem plus juſto extollendam, illam priſcorum nimis deprimamus. 2. Ne, prærogativas noſtras minus agnoſcentes, ingrati Divinæ Gratiæ æſtimatores comperiamur. Quia utrinque a nonnullis peccatur, eum nobis dſputandi ordinem propoſuimus, ut hoc capite ea, quæ a Viris, cæteroquin eruditis ac Orthodoxis, minus cautè in Vetus Teſtamentum dicta eſſe videntur, diſcutiamus: ꞉um, quæ verè ei defuerint, ex Sacris Literis definiamus

Fratrum quoque σφάλματα, ſed modeſtè, notanda.

III. Non moramur hic Socinianorum Hæreſin, perfrictâ fronte aſſerentium, in Veteri Fœdere nullum Vitæ æternæ promiſſum extare, Jeſum autem Chriſtum primum & ſolum tantæ rei fuiſſe præconem. Quam blaſphemiam ſupra confutatam dedimus. Nunc nobis res eſt cum Fratribus, quos æſtimamus in Domino; ita tamen, ut potior ſemper ſit Sacra veritas. Litem ex lite ſine cauſſâ ſerere, bene vel tolerabiliter dicta in ſequiorem ſenſum torquere atque ita torta invidioſè traducere, noſtrum non eſt: neque cujuſquam Chriſtiani eſſe debet. Non eſt id faciendum in hoſtes, nedum in Fratres. Non tamen ferendum eſt ægre, ſi ea, quæ incommode, & durè, minuſque ex vero dicta ſunt, modeſtè, ac placidè, ſine partium ſtudio, notentur, & corrigantur.

maximè

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

maximè ſi Celebribus in Eccleſiâ Viris exciderint, & impetu non bono a quibuſdam urgeantur: ne Eccleſiæ Reformatæ, ea, vel dicta, vel dogmata, ab imperitis, vel malevolis attribuantur, quæ pro ſuis haudquaquam agnoſcit.

IV. Primo igitur non immeritò Magnis Viris diſplicuiſſe arbitror hæc Celebris Interpretis verba. [a] *Scopus horum eſt oſtendere, Quum maxima temporalia Bona Iſraëlitis collata ſint, nondum tamen, ante ultima tempora, ipſis collata eſſe VERA ET PERMANENTIA BONA, IPSAMQUE SALUTEM non fuiſſe ipſis RE IPSA PATEFACTAM.*

Eſt qui Vera & Permanentia Bona, & Salutem ipſam, Priſcis collata, & patefacta negat.

V. Hoc ego dictum, Veteri T. & qui ſub eo vixerunt Fidelibus, oppidò injurioſum eſſe, exiſtimo; & ſanè tam horrendum primo auditu ſonat, ut vix credi potuerit Eccleſiæ noſtræ Doctori excidiſſe. Abſit tamen, ut propter hoc verbum Socinianiſmum illi imputem, quaſi Promiſſionem Spiritualis ac æternæ Vitæ, V. T. Patribus factam neget. Millies contrarium in Scriptis ſuis & profitetur, & adverſus Socinianos ex profeſſo probat. Et hoc ipſo loco [b] ſcribit: *Jehovam fuiſſe Patrem iſtius populi, quippe qui eum acquiſiverit, & fecerit, & omnibus bonis inſtruxerit. Quod non modò de figurâ, & in externo beneficio; ſed de beneficio Redemptionis, Novæ Creationis, & donationis omnium, quæ ad vitam & pietatem faciunt, quibus in Veritate oſtenditur Pater illius populi (ratione electorum filiorum ejus, qui in ipſo populo, ut ſeminario, omnibus temporibus, ſed in tantâ multitudine Iſraëlitarum illius ætatis infrequentius, continebantur) intelligendum eſt.* Hactenus bene. Utinam hic ſubſtitiſſet! Sed quæ ſequuntur, & κακέμφατα ſunt, nec ſibi invicem, neque Sacrarum Literarum Phraſi vel Doctrinæ conſentanea.

[a] Coccei. Ulti. Moſ. §. 886.

Senſu quidem a Socinianis diverſo.

[b] §. 885.

VI. Quando Vera ac permanentia Bona, ipſaque ſalus, Maximis Temporalibus Bonis in diſtinctione opponuntur, nihilque præterea ad elucidationem additur, fieri vix, aut ne vix quidem, poteſt, quin is, qui id legit, per temporalia bona intelligat ea, quæ ad corpus & vitam animalem ſpectant: per vera & permanentia bona, ipſamque ſalutem, ea, quæ animæ ſunt, & ſpiritualia, & ad vitam beatam ac æternam pertinent. Id enim ea verba, & in Scripturâ, & in Theologorum Scholis paſſim ſignificant. Qui ergo Maxima Temporalia bona Iſraëli collata affirmat, eodemque halitu Vera ac permanentia bona collata, & Salutem patefactam negat; is ita loquitur, ut omnibus hanc cogitationem injiciat, Spiritualia animæ bona, & vitam æternam Iſraëlitis neque collata neque patefacta eſſe. Quæ ſententia quum citra controverſiam impia ſit, indignum Sacrarum Literarum interprete eſt, ita ſcribere, ut Lectores, eam ſibi inculcari, prope neceſſariò exiſtiment.

Phraſi tamen non probandâ.

VII. Accedit, quod κακέμφατα hæc, ſaltem prout ſonus verborum tinnit, adverſâ fronte incurrant in ea, quæ ſuperiori Paragrapho optimè dicta erant. Quum enim Beneficium Redemptionis, Novæ creationis, & Donationis omnium, quæ ad vitam & pietatem neceſſaria ſunt, ac denique

Et quæ vix aut ne vix quidem cum iis, quæ alibi bene dicta

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſunt, conciliari queat.

denique Deum non in figurâ ſed in veritate Patrem habere, citra contradictionem vera ac permanentia bona, ipſaque adeo ſalus ſint: qui hæc Iſraëlitis collata ac patefacta docet, & tamen vera ac permanentia bona iis collata ac patefacta negat, is apertâ contradictione ſe ipſum implicat.

Scripturæ denique e diametro repugnet.

VIII. Sed, quod omnium maximum eſt, ipſis Sacrarum Literarum terminis Phraſes iſtæ e diametro repugnant. Illæ enim Spiritualia animæ bona vocant τὸ ἀληθινὸν, VERUM ILLUD Luc. 16: 11. Et gratiam electis quà talibus conceſſam, τὴν ἀληθῆ χάριν τοῦ Θεοῦ, *Veram gratiam Dei, in quâ ſtent.* 1 *Pet.* 5: 12. Sive illud de Doctrinâ veritatis gratioſæ, ſive de ipſâ illâ ſalutari gratiâ, quæ per Doctrinam illam electis offertur & confertur, intelligi velimus. Eadem etiam PERMANENTIA Bona expreſſim nuncupantur. *Heb.* 10: 34. *Scientes, vos habere apud vos* κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένουσαν *potiorem ſubſtantiam in cœlis & quæ* PERMANEAT. Ὕπαρξις μένουσα reſpondet vocibus Hebraicis תושיה & יש, quæ *Subſtantiam veram, ſolidam ac permanentem*, ſignificant. Talem autem ab ævo cultoribus ſuis & pollicita eſt, & contulit Suprema Sapientia *Prov.* 2: 7. יצפן לישרים תושיה, *Repoſitum habet pro rectis quicquid revera eſt.* Et 8: 21. להנחיל אהבי יש *Efficiendo, ut poſſideant amantes mei id quod eſt.* Hæc eadem bona vocat Dominus *Theſauros in cœlo, ubi neque tinea neque eroſio corrumpit, neque fures perfodiunt, neque furantur* Mat. 6: 20. Ipſe vir Doctus alibi [c] ſcribit, *habuiſſe Sanctos, qui crediderunt promiſſioni, & Salutem expectarunt,* τὸ ἄφθαρτον πραέος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, *incorruptionem manſueti & tranquilli Spiritus.* Quæ, quin permanentia ſint, nemo ambigit. Denique SALUS IPSA quid communius ſignificat, quàm illam animæ felicitatem, quæ inchoatur hic in terrâ, conſummanda in cœlis, & fidei finis eſt? De quâ 1 *Pet.* 1: 9. *Reportantes mercedem fidei veſtræ, Salutem animarum.* Quæ ſanè patefacta Jacobo erat, & per Jacobum Filiis ipſius, quum diceret, *Salutem tuam exſpecto, Jehova. Gen.* 49: 19. Quum ergo Spiritualia iſta bona, vera, permanentia & ſalus ipſa, iiſdem verbis in Scripturâ dicantur, ea autem priſcis Iſraëlitis conceſſa & patefacta eſſe, Fratres inficias ire non auſint: nonne fatendum eſt, Scripturæ eum in terminis contradicere, qui vera ac permanentia bona ipſamque Salutem Iſraëlitis conceſſa ac patefacta negat?

[c] Indagat. Natur. Sab. §. 4.

In quâ ſimiles dictiones quærun-tur.

IX. Mirari hic meritò ſubit Venerandi Iſtius Viri confidentiam, qui hæc tam crudè dicta maximam partem Scripturæ ipſius verba eſſe aſſerit, quæ melius a Theologis potuiſſent intelligi, ſi tantum operæ impendiſſent legendis ac meditandis Dei Scriptis quàm hominum: conaturque oſtendere, nonnulla eorum, quæ Novo Teſtamento, quà tali, propria ſunt, aliquando nomine Salutis, & Verorum ac permanentium Bonorum inſigniri. Hoc fine adducitur *Heb.* 2: 3. ubi *ſalus* dicitur *primum*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

mùm enarrari cœpiſſe per ipſum Dominum: id eſt, opus Salutis, quod Chriſtus jam incipiebat perficere, vel etiam clara illa & efficax Doctrina Euangelii, quæ nos ad ſalutem vocat. Obſervatur etiam, *vera* bona ea quandoque dici, quæ opponuntur *typicis:* ut *Joh.* 1: 17. *Lex per Moſen data eſt: gratia & VERITAS per Chriſtum præſtita eſt.* Et ut vera bona narrantur expunctio Chirographi, quod erat nobis ſubcontrarium, & glorioſus ille gradus υἱοθεσίας, de quo *Gal.* 4: 5. Eadem *permanentia* bona meritò vocari aſſeritur, ἐν ἀντιδιαστολῇ Fœderis gratiæ, quatenus pactum erat cum Iſraëlitis, quod non fuit ἄμεμπτον, neque permanens. *Hebr.* 8: 7. 9. Unde concluditur, cum Scripturâ eum locutum eſſe, qui vera ac permanentia Bona & ſalutem ipſam Iſraëli collata atque patefacta eſſe negavit.

X. Quibus hæc repono. 1. Prudentius longè ac generoſius facturos *Sed fruſtra.*
fuiſſe Viros eruditos arbitror, ſi eos, quos partium ſuarum Duces conſtituere, aliquando in gratiam veritatis defererent: fatentes eos & homines fuiſſe, & dormitaſſe nonnunquam, & negligentius aliquando meditatos atque commentatos eſſe: neque omnia, utut incaute dicta, primùm excuſare, dein ut optimæ monetæ, & ad Scripturæ ipſius phraſes accuratiſſimè examuſſitata, inſigni confidentiâ, ſed peſſimo ſucceſſu, cum Fratrum ſuorum ἐξουθενισμῷ, defenderent. 2 Si daremus, eſſe aliquot Bona Novo Teſtamento propria, quæ κατ' ἐξοχὴν, vera ac permanentia atque ipſa ſalus dicantur: non tamen ex eo ſequitur, verè illum & prudenter, logicè ac Theologicè loqui, qui ſine ullâ reſtrictione, vera ac permanentia bona Iſraëli conceſſa negat, quum præter illa priva N.T. bona, alia quoque vera ac permanentia atque ſalutaria ſint. Enuntiatio Univerſalis negans non unam aliquam ſpeciem ſed omnes tollit. 3. Aliud eſt, gradum aliquem aliquamve modificationem verorum ac permanentium bonorum defuiſſe Iſraëli, aliud, bona ipſa. Qui prius, quod verum eſt, docere vult, non debet iis verbis uti, quæ poſterius, quod falſiſſimum eſt, ſignificant.

XI. Sed ſpeciatim videamus, quàm bene ſe Scripturâ tueantur Fratres. 1. Non diffitemur, Apoſtolum *Hebr.* 2: 3. per σωτηρίαν intelligere magnam illam beatitudinem, cujus cauſſa jam præſens eſt, & Euangelium Conſummationis, quo ſalus jam impetrari cœpta, & mox plenè impetranda, exponitur. Certumque eſt, ſalutem, ſive ſalvationem, eo ſenſu ante Chriſti ἐπιφάνειαν non fuiſſe: neque eâ gaviſos fuiſſe Iſraëlitas. Sed qui id docere vult, is debet Salutem, quâ impetrata eſt, in diſtinctione ſuâ opponere ſaluti, prout eſt impetranda, vel ſalutem promiſſioni ſalutis: non verò, uti noſter Auctor facit, Salutem Bonis Temporalibus. Nam certè æterna Salus data & patefacta eſt Iſraëli, licet cauſſa ſalutis, ut jam extans, & opus Salvationis, ut jam cœptum, ei prædicari non potuerit. Quia ad patefaciendam & conferendam Salutem. Sponſio & vadimonium a Chriſto obitum iſto tempore ſufficiebat.

Salus Hebi 2:3 non opponitur Temporalibus bonis, ſed promiſſioni ſalutis.

XII. 2. Vera bona typicis aliquando opponi, nemo iverit inficias. *Non typicæ*

 Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tantum, ſed & Vera bona Iſraëlitis collata ſunt.

Sed ea obſervatio ab hoc inſtituto planè aliena eſt. Non enim, uti opinor, hæc eſt mens Fratrum, Iſraëlitas typica ſolùm bona habuiſſe, veris, id eſt, Spiritualibus ac per typica ſignificatis, fuiſſe deſtitutos. Moſes quidem, qui Miniſter fuit, vera illa dare non potuit. Attamen Chriſtus, qui idem fuit heri ac hodie, etiam ſub Moſaicâ Oeconomiâ, vera Bona, in & cum typicis, fidelibus largitus eſt. Neque quum vera bona Iſraëli collata negant, remiſſionem peccatorum, & Redemtionem & novam Creationem &c: quæ collata Iſraëli fatentur, inter Typica eos numeraturos arbitror. Quorſum ergo verorum & Typicorum Bonorum diſtinctio hic inculcata? Atqui, inquiunt. Vera bona ſunt, Expunctio Chirographi, & glorioſus ille gradus υἱοθεσίας. Itane verò? An non & ipſa remiſſio, nondum deleto Chirographo, ipſaque Adoptio, licet non eo gradu, inter vera bona ſunt? An Iſraëlitarum typi eam ſolùm gratiæ Modificationem figurarunt, quæ N. T. priva eſt: non ipſam gratiam ſalutarem, quæ utrique Oeconomiæ eſt communis? An eorum Sacramenta hujus duntaxat gratiæ ſigna erant, quæ nobis donatur, non etiam illius, cujus ipſi facti ſunt participes? Dicant mihi, quæſo, Viri Docti, an Nova Creatio, & Redemptio, & Remiſſio peccatorum, & Adoptio, & Amicitia Dei, & Salus animæ, tam in cœlo, quàm in terrâ, & ſimilia Bona Spiritualia, quibus gaviſi ſunt Iſraëlitæ, ad Legem pertineant, & per Moſen data ſint, an verò ad Veritatem & gratiam, quæ per Chriſtum præſtita eſt? Si poſterius dicant, uti facturos eos auguror, iterum eos quæſo, exponant, quid citatus Johannis locus ad præſentem quæſtionem faciat; quum ex eo clarum ſit, Vera bona, Typicis oppoſita, Iſraëli quoque collata eſſe. Quod tamen verba, quæ nunc examinamus, negant.

Sub Oeconomiâ non permanente permanentia bona conferri poſſunt.

XIII. 3. Ἐξαγώνιον eſt, Oeconomiam Teſtamenti V. permanentem & ſtabilem non fuiſſe, qualis eſt Oeconomia T. N. In illo eſt τῶν σαλευομένων μετάθεσις, ut hic μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα. *Heb.* 12:27. Sed falſò & imperitè dicitur, ſub Oeconomiâ mutabili, & ſuo tempore mutandâ, non eſſe data, vel patefacta bona permanentia. Quia collatio & patefactio Bonorum permanentium non procedit ex iis circumſtantiis, quæ mutabiles ſunt, ſed ex ipſo fœdere gratiæ, quod eſt Teſtamentum Dei æternum. Tum etiam, demus, eſſe ſub T. N. bonum aliquod permanens, quod non fuit ſub V. non propterea licet mihi indeterminate dicere, bona permanentia Iſraëli collata non eſſe. Dabo inſtantiam palpabilem. Dicit Apoſtolus N. T. Fidelibus, *Heb.* 13:14. *Non habemus* hic μένουσαν πόλιν, *manentem Civitatem.* An idcirco fas mihi erit aſſere, nequidem N. T. fidelibus permanentia bona collata eſſe? Non putem. Concludo: Satius fuiſſe futurum, ſi faſſi fuiſſent Fratres, Virum Doctum, dum hæc ſcripſit, humani aliquid paſſum, & incautè locutum eſſe, quàm ut undique conquiſitis coloribus ea defenderent, quæ pro ſuis Eccleſia Reformata nunquam agnoſcet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XIV. SECUNDO. Nimis deprimitur V. T. præſtantia, quando aſſeritur, CIRCUMCISIONEM CORDIS, de quâ agitur *Deut.* 30: 6. privum N. T. bonum eſſe. Operæ pretium eſt audire, quomodo ſe Vir Doctus explicet. Primò jubet obſervari, hunc verſum agere de tempore Meſſiæ, cujus ſigna prænuncia in anterioribus expoſita ſint. Ideoque circumciſionem cordis hic memoratam inter Bona N. T, numerat [a]. Conſequenter monet, *promitti hic* a Deo *quandam circumciſionem cordis, quam uſque ad illud tempus non dederit* [b]. Porro, quænam illa Circumciſio Cordis eſt, quæ hic promittitur? Audiamus Viſum Doctum; ubi ex profeſſo in hunc locum commentatur. *Per Circumciſionem Cordis omnia hic debent intelligi, quæ Circumciſioni, ut figuræ, reſpondent, & in fœdere Dei continentur, exceptis eis, quæ non ſunt hujus vitæ* [c]. Et clarius. *Ut ſummatim dicamus. Circumciſio Cordis hic promiſſa* ℣ſ. 6. *eſt Regeneratio per Spiritum Filiationis. Ante omnia ſignificat Regenerationem ſive Sanctificationem per Spiritum Fidei & Amoris Dei. Secundò notat Conſolationem in Spe vitæ æternæ, per Expiationem Chriſti* [d]. Ex allegatis, ſi rite jungantur, hoc exſurgit argumentum. Quæ Circumciſio Cordis *Deut.* 30: 6. promittitur, ea eſt Bonum N. T. eamque Deus ad illud uſque tempus non dedit. Atqui Regeneratio, ſive Sanctificatio, & conſolatio in Spe Vitæ æternæ eſt Circumciſio Cordis ibi promiſſa. Ergo Regeneratio, ſive Sanctificatio, & conſolatio in Spe Vitæ æternæ eſt Bonum N. T. quod Deus ante illud rempus non dedit. Concluſio hæc ex præmiſſis rite diſpoſitis neceſſariò ſequitur. Præmiſſæ autem ipſiſſima Viri Docti verba ſunt.

Circumciſio cordis V. T. fidelibus denegatur:

a *De Fœd.* §. 352.
b *Sum. Theol. Cap.* 53. §. 7.
c *Ultim. Moſ.* §. 334.
d §. 336. 337. 338.

XV. Concluſionem tamen non admittit. Sed contra proteſtatur. *Utramque habuerunt & Patres. Neque enim ſine Spiritu Dei* 1 *Cor.* 12: 3. *& Creatione cordis puri: Pſ.* 51: 12. *& Circumciſione Cordis, potuerunt Chriſtum Dominum dicere: ut David Pſ.* 110: 1. *Et habuerunt ſpem & gaudium Salutis. Gen.* 49: 19. *Pſ.* 51: 14. *Pſ.* 17: 15. & 49: 16. [e] Conciliet hæc, qui poteſt. Ego fateor, me non poſſe.

Iterumque iiſdem aſſeritur: non ſine contradictione.

e §. 339.

XVI. Quid ergo ſibi vult negata Patribus Circumciſio cordis? Neſcio an, quod dicam, totum ſit: ſed malo in hanc partem peccare, ut non omnia dicam, quàm ut Auctori non dicta, aut a me non ſatis intellecta, imputem. *Apparet*, inquit, *hic ſignificari gratiam Spiritualem, aliquatenus communem hominibus V. T. & N. in plenitudine verò hiſce propriam: atque ita promitti ſuperaddendum acceptis aliquid proprium N. T.* [f] Habuerunt ergo Regenerationem, & Sanctificationem, & Conſolationem, ſed aliquatenus. Quid jam eſt, quod acceptis ſuperaddendum? illud tertium eſt, quod Circumciſio cordis notat, ſcilicet, *ablatio veli ab oculis, & jugi a Conſcientiâ, ad ſerviendum Deo ſine timore mortis in Libertate & Lætitiâ. Nam in circumciſione ablatio ſubſtantiæ Carnalis ſignificat procul dubio liberationem a jugo talis Legis* [g].

Circumciſio cordis dicitur notare ablationem veli & jugi.

f §. 335.
g §. 340.

XVII. Conceptibus tam intricatis ſequentes conſiderationes diſtinctè opponimus. I. Circumciſio Cordis eſt Bonum Fœderis gratiæ

Malè, In Scripturâ

nil notat niſi Sanctificationem.

quà talis, & Veteris ac Novi T. fidelibus ex æquo competit. Quod ita oſtendimus. Præputium cordis in Sacris Literis conſtanter ſignificat impuritatem illam ac vitioſitatem, quæ animæ naturâ inhæret, & crebris malis actionibus adaucta eſt. Circumciſio autem cordis nihil aliud eſt, niſi iſtius præputii, id eſt, vitioſitatis, ablatio, quæ fit per regenerationem & Sanctificationem. Id nos Moſes docet, *Deut.* 10: 16. *Circumcidetis ergo præputium cordis veſtri, & cervicem veſtram ne obduretis amplius.* Et Paulus ſimiliter, qui *Col.* 2: 11. Circumciſionem Cordis, quæ ſine manibus fit, definit *Exutionem corporis peccatorum carnis.* Hanc verò in omnibus omnium ſeculorum fidelibus locum habuiſſe, hinc patet, quia ſine eâ nemo *verus Judæus* eſſe poteſt, *cujus laus ex Deo* ſit. *Rom.* 2: 28. Quales tamen virtute Fœderis gratiæ ſemper fuiſſe, ne impudentiſſimus quidem negaverit. Et quum Circumciſio Cordis ipſiſſima Regeneratio ac Sanctificatio ſit, ſine quâ nemo Deum videre poteſt, neceſſe eſt, eam omnibus illis attribuere, qui unquam ſalvi facti ſunt. Major vel minor Sanctificationis gradus ſpeciem non variat. Neque puto, quenquam hujus ævi Fidelium tantum ſibi arrogaturum eſſe, ut ſe in Sanctificatione Davidi, vel Moſi, vel Abrahamo anteferat. Quiſquamne ergo ſibi Circumciſionem cordis adſcribens, eam Heroibus iſtis, & qui cum illis ejuſdem gratiæ, licet diſpari menſurâ, participes erant, abroget?

Quæ omnium ſeculorum Fidelibus communis eſt.

Nunquam ſignificat ablationem: jugi.

XVIII. 2. Porro per Circumciſionem Cordis intelligere ablationem veli ac jugi, ſive, quod idem eſt, abrogationem Ceremoniarum, ab omni ſanâ Theologiâ ac ratione eſt alienum. Nam. 1. Cedo unum Sacrarum Literarum teſtimonium, ubi Spiritus Sanctus ita explicet. 2. Ex adverſo docemur, Circumciſionem quaſi introitum fuiſſe ad obſervantiam iſtius Legis, in quâ eſt jugum. *Gal.* 5: 3. Quomodo ergo Iſraëlitis eam ſuſcipientibus abrogationem iſtius jugi ſignificare potuit? 3. Circumciſio ipſa magna pars jugi fuit. *Act.* 15: 5. *coll.* cum 10. Quid pro ro abſurdius eſt, quàm ut jugi ſuſceptio ſignificet jugi ablationem? Quænam hic Sacramentalis analogia? 4. Quum circumciſio & præputium relata ſint, ſi circumciſio cordis ſit abrogatio Ceremoniarum, neceſſe eſt, ut Ceremoniæ ipſæ ſint præputium cordis, quo quid infrunitius, quid a ſtilo Scripturæ alienius effutiri poteſt? 5. Si inſtes, lex Ceremonialis *Præceptum Carnale* dicitnr, *Heb.* 7: 16. Ergo illius abrogatio commodè præfigurata fuit per abſciſſionem particulæ carnis. Invertam ego argumentum, concludamque, Ergo illius confirmatio eſt in eo actu, qui, ſi quiſquam, inter Carnales, quum in carne peragatur, cenſeri debet; quam ob rem & *Fœdus Dei in Carne* Abrahamidarum dicitur. *Gen.* 17: 13. Nam Carnale illud præceptum vocat Apoſtolus, quod, quoad externos ritus, non Spiritu aut mente, ſed corporis membris præſtatur. Aliàs eodem jure diceres, mactationem, & combuſtionem victimarum præfiguraſſe ceremoniarum carnalium abrogationem.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Quæ viris Theologis indigna ſunt. Fuit quidem in circumciſione, uti & in reliquis Ceremoniis, quod imperfectionem teſtaretur, & ſpem faceret lætioris temporis: non tamen res ſignificata Ceremoniarum eſt earundem abrogatio.

XIX. 3. Etiamſi quandoque circumciſio Cordis tantundem eſſet ac ablatio veli & jugi; non tamen eo ſenſu promittitur *Deut.* 30: 6. Aliter enim ipſe Deus id explicat in ſequentibus. Verba ita ſonant: *Et circumcidet Jehova Deus tuus animum tuum, & animum ſeminis tui; ad diligendum Jehovam Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex totâ animâ tuâ, ut vivas.* Ergo de eâ Circumciſione agitur cujus proximus effectus eſt, ſincerus amor Dei, & remotior, vita ſive ſalus. Quæ quid aliud niſi Regeneratio, vel Sanctificatio, ſine quâ neque Amor Dei, neque Vita eſſe poteſt. Poteſt antem utrumque eſſe, ubi velum & jugum Ceremoniarum necdum ablatum eſt. Hebræi quoque Doctores conſentiunt, de Sanctificatione hic Sermonem eſſe; licet id plus juſto extendant, & perfectam Sanctificationem hic promitti opinentur. Non pigebit paucula ex Gerundenſe deſcribere. לא יתאנה להם הלב למה שאינו ראוי כלל. והיא חמילה הנגברה כאן. כיהחמדה והתאות ערלה ללב ומול הלב. הוא שלא יחמוד ולא יתאוה. *Non appetet iis cor niſi quod planè honeſtum eſt. Atque hæc eſt circumciſio, cujus hic loci mentio fit. Nam concupiſcentia & appetitus eſt præputium cordis. Cor autem circumcidere eſt ab appetitu illo & concupiſcentiâ immunem præſtare.*

Et Deut. 30: 6. omnium minimè.

XX. 4. Si demus, hic aliquid promitti, quod electis Iſraëlitis tempore Meſſiæ præſtandum ſit: nequaquam tamen inde conficitur, bonum illud iſti tempori proprium eſſe, neque datum antea majoribus ipſorum. Non abibo longè, ad ſequelæ illius debilitatem demonſtrandam. Verſu 8. pollicetur Deus ejuſdem temporis Iſraëlitis converſionem, quò auſcultent voci Jehovæ & faciant omnia præcepta ejus. Non tamen converſio talis proprium bonum N. T. eſt. Quippe quam iiſdem ferme verbis Judæis in Captivitate Babylonicâ adſcribit Dominus ℣ſ. 2. Unde concludimus, nequaquam eos cum Sacris Literis loqui, qui Circumciſionem Cordis, quocunque id fiat ſenſu, ſub V. T. obtinuiſſe negant.

Non quicquid poſteris promittitur, majoribus defuit.

XXI. *Tertiò.* Ex eadem malâ ἐγχειρήσει procedit, quod Inscriptionem Legis In Corde, bonum proprium N. T. faciant: quia *Heb.* 8: 10. ex *Jer.* 31: 34 dicitur. *Quam ob rem hoc eſt pactum, quod paciſcar domui Iſraëlis poſt dies illos, dicit Dominus, Indam Leges meas menti eorum, & cordi eorum inſcribam.* Id eſt, inquit noſter Auctor, ª *Faciam, ut Legem meam recipiant, eâ delectentur, & ejus non obliviſcantur.* Quæ verba ſi ſumantur, uti jacent, conſequitur, priſcos fideles, qui ante N. T. tempora vixerunt, Legem Dei non recepiſſe, eâ non delectatos, ejus oblitos eſſe. Ea autem apertè falſiſſima eſſe, vel unius

Inſcriptio Legis in corde, N. T. bonum dicitur.

ª *In Jer. 31. §. 61.*

Davidis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Davidis exemplo palam eſt. Qui, *recepiſſe* ſe Legem, profitetur, quum dicit *Pſ.* 119. 11. *In animo meo recondo ſermonem tuum.* Additque verſu 16. *In ſtatutis tuis me ipſum* OBLECTO, NON OBLIVISCOR *verbi tui.* Quomodo ergo bonum N. T. proprium eſt, quod totidem verbis ſibi adſcribit David?

Senſu novo, XXII. Verùm aliud ſubeſt. Agitur hic, ait Celebratiſſimus Interpres, de Lege Amoris Dei. Illud autem præceptum, *Amabis Dominum Deum tuum, Deut.* 6. non poterat ſub V. T. vigorem ſuum obtinere in Cordibus Fidelium. Quia *ubi eſt formido* (quâ non poterant carere, *qui nihil differebant a ſervis Gal.* 4: 1.) *ibi non eſt Caritas conſummata.* 1 *Joh.* 4: 18. Et quando *Charitas Dei in cordibus effunditur per Spiritum Sanctum, Rom.* 5: 5. & Charitas Dei datur non cum Triſtitiâ, ut olim, ſed cum *lætitiâ Filiorum*, eximiè dicitur & quaſi propriè, *Lex Dei ſcribi in Cordibus.* Hæc omnia reperire eſt, in *Sum. de Fæd.* §. 352.

Et improbando. XXIII. Sed non reperio ea in Sacris Literis. Illæ enim teſtantur, Priſcos quoque Fdeles Deum *amaſſe Pſ.* 18: 2. & 116: 1. Et quidem *ut Patrem* ſuum. *Jeſ:* 63: 16. Idque cum *Lætitiâ Filiorum. Pſ.* 43: 4. Et *ſine formidine*, quæ Filiis Dei indigna ſit. *Pſ.* 46: 3. & 23: 4. Senſiſſe etiam *cum lætitiâ* amorem Dei *effuſum* in cordibus ſuis. *Pſ.* 4: 8. Et audiviſſe Deum *dicentem animæ ſuæ, ſalus tua ego ſum. Pſ.* 35: 3. Et denique *oblectaſſe ſe in præceptis Dei, quæ diligebant. Pſ.* 119: 47. Quid jam reſtat, quod ad inſcriptionem Legis in corde requiratur?

Quænam pacta, Heb. 8: 10. *opponantur.* XXIV. Attamen, inquies, promittitur hic aliquid virtute Novi pacti obtinendum, quod Vetus, cui Novum propter defectus illius ſurrogatur, præſtare non potuit. Reſpondeo. Apoſtolus non opponit hic Fœdus gratiæ, quemadmodum diſpenſatur poſt adventum Chriſti, eidem Fœderi gratiæ, quemadmodum diſpenſatum fuit antea, Sed opponit Fœdus gratiæ, prout, vigorem ſuum in N. T. habet, Fœderi Nationali cum Iſraëlitis pacto ad montem Sinai: Ut Spirituale Fœdus Fœderi Typico. In quo Fœdere populus quidem promittebat Deo obedientiam: & Deus populo, ſe eam obedientiam, ſi præſtaretur, acceptam habiturum, ac remuneraturum: ſed non promittebat Deus populo, ſe ei daturum cor ad obediendum ipſi: Uti videre eſt in primâ fœderis pactione *Exod.* 19: 5. 6. 8. illiuſque ſolemni confirmatione. *Exod.* 24. 7. 8. ubi nulla promiſſio novi cordis extat. Ergo virtute hujus fœderis Lex cordi populi Iſraëlitici inſcripta non eſt. Atque hinc factum eſt, ut fœdus illud Apoſtaſiâ ſuâ ruperint, atque irritum fecerint: Deusque eorum Deus dici, atque illos pro populo ſuo agnoſcere, recuſaverit, & contemptim eos Moſis potius, quàm ſuum populum vocaverit. *Exod.* 32: 7. Illi Fœderi Iſraëlitico, quod non eſt formaliter Fœdus Gratiæ, & hic duntaxat, quod ad umbratilem ſuum apparatum conſideratur, præſtantius Fœdus opponitur, cujus effectum ſit inſcriptio Legis in cordibus, & communio cum Deo ut Fonte Salutis. Porro fœdus illud

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

illud ad Meſſiæ dies refertur, non quod tunc demum cum effectibus illis ſuis extiturum ſit: Sed quod eo tempore maximè futurum eſſet glorioſum, & effectus oppidò conſpicuos producturum. Interim Electi ex Iſraële, priſcis etiam temporibus, præter Fœdus Sinaiticum, juncti Deo fuerunt fœdere Gratiæ, quod ſolemniter cum Abrahamo repetiverat. Et ex eo fœdere habuerunt illud omne, quod inſcriptio Legis in cordibus complectitur, Deumque ipſum pro Deo ſuo, id eſt, fonte ſalutis. Uti Fœdus Gratiæ, ſub quo Priſci fuerunt, non eſt confundendum cum Fœdere Sinaitico, ita nec eſt ab eo divellendum. Neque exiſtimandum, Fideles iis omnibus caruiſſe, quæ non promittebantur Fœdere Sinaitico, & quæ fœdus Typicum διὰ τὸ αὐτοῦ ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς præſtare non poterat, quum præterea participes eſſent Fœderis Abrahamici, quod erat purum putum Fœdus gratiæ. Atque hinc bona Iſraëlitarum Spiritualia ac Salutaria.

XXV. Quarto. Non ſine cauſſâ etiam offenſi ſunt pii veritatis zelotæ, quum diſertis verbis ſcriptum Legerent, *Juſtificationem in Scripturâ promitti, ut rem non priſci Temporis, ſed poſterioris.* [a] *Remiſſionem promiſſam eſſe ut donum Novi Teſtamenti.* [b] *Ante Chriſti adventum* REMISSIONEM NON FUISSE. [c] Et denique, *nullum peccatum propriè remiſſum fuiſſe ſub V. T.* [d]

Remiſſio & Juſtificatio V. T. negatur.

a Sum. Theol. C. 69. §. 2.
b De Fœd. § 353.
c Indag. Natu Sabb § 3.
d Sum. Th. C. 69 § 26 Sed in ſenſu reſtricto.

XXVI. Sed qui ita loquitur, per Remiſſionem Peccatorum & juſtificationem tunc amplius aliquid intelligit, quàm voluntatem non puniendi peccatum, & vitam æternam dandi propter Mediatorem fide receptum. Vult, iis vocabulis tum *excludi voluntatem peccatum caſtigandi, injungendo ſacrificio pro peccato: & comprehendi annunciationem & teſtificationem, quod peccatum deletum & expiatum ſit*: uti ſe explicat in animadv: ad LXXXIII. Quæſt. Quæſt. LXVIII. Clarius id dixit *Sum. Theol. Cap.* 51. §. 9. *Quod attinet eam juſtificationem, quæ eſt* conſcientiæ abſolutio & conſummatio, *ſive* conſolatio de juſtitiæ cauſſâ jam extante, *ea ante... non fuit.* Accuratè & breviter totam animi ſui mentem explicuit, in Comment. ad *Col.* II. §. 110. *Summatim differentia remiſſionis peccatorum ſecundum tempora eſt hæc.* 1. *Fuit remiſſio peccatorum cum confeſſione quidem peccati necdum expiati & juſtitiæ nondum adductæ, ſed citra ſervitutem & jugum. idque ante legem. ante quam non fuit imputatum peccatum.* 2. *Fuit remiſſio peccatorum cum ſervitute & jugo & placitis, quæ flagitarent Chirographum contrarium ipſis, evidens & luculentum. Idque ſub lege.* 3. *Eſt remiſſio peccatorum cum annunciatione juſtitiæ adductæ & mortis Chriſti* εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, *atque ita deleto Chirographo, idque ſub* N. T.

XXVII. Quibus oppono ſequentia. Quum Scriptura Priſcis Patribus Remiſſionem Peccatorum & Juſtificationem diſertis verbis adſcribat, non eſt bonum neque prudens factum, id totidem verbis negare. Nam quocunque id ſenſu facias, ſpeciem ſaltem præ ſe fert, quaſi Deo obloqui, & ſermonem ejus corrigere nitaris. Quod ab animo Deum

Scriptura Priſcis Remiſſionem & Juſtificationem adſcribit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

amante ac reverente debet eſſe alieniſſimum. Porro Scripturæ dicta evidentiſſima ſunt. De Remiſſione *Pſ.* 130:4. *Nam apud Te eſt Remiſſio. Exod.* 34:7. *Condonans iniquitatem, & defectionem, & peccatum.* Atque ita paſſim. De juſtificatione. *Jac.* 2:21. *Abrahamus Pater ille noſter juſtificatus eſt.* & *Rom.* 4:2, 3. Quænam ergo eſt audacia, iis Remiſſionem & Juſtificationem denegare, quibus eam Deus attribuit? Dices, id a te fieri alio ſenſu. Sed videamus, an recto, & bono.

An juſtificatio & Remiſſio præciſè ſignificent abſolutionem propter Satisfactionem actu præſtitam?

XXVIII. Per Remiſſionem Peccatorum & Juſtificationem intelligis eam abſolutionem, quæ fit propter ſolutionem actu præſtitam, & conjunctam habet omnimodam immunitatem a Chiragrapho; qualem certum eſt ſub V. T. non extitiſſe. Sed vocabulum *juſtificationis* eo ſignificatu uſpiam in Scripturâ uſurpari, ut contradiſtinguatur illi abſolutioni, quam habuerunt Veteres, nondum memini probatum. Nam quod *Act.* 13:39. dicitur, *ab omnibus, a quibus non potuiſtis per Legem Moſis juſtificari, per hunc credens quivis juſtificatur,* huc non pertinet. Oſtenditur ibi, nos veritatem in gratiâ ſalutiferâ Chriſti habere, cujus umbra duntaxat in externis legis Moſaicæ ceremoniis erat. Non eſt ibi oppoſitio T. V. & N. ſed internæ communionis Chriſti & externarum Ceremoniarum: Illius autem etiam ſub V. T. participes fuiſſe fideles, extra controverſiam eſt. Ἀφέσεως vox eo ſenſu ſemel extat *Heb.* 10:16. ſed ſemel duntaxat, quod ſciam. Aliàs frequenter, uti mox oſtendemus, ἄφεσις antiquis Patribus adſcribitur. Quum ergo Scriptura *frequenter* doceat, Veteres Patres remiſſione peccatorum gaviſos eſſe, &, vel *ſemel*, vel *rarò*, remiſſionem, cum annexâ quadam limitatione, N. T. contradiſtincte a V. adſcribat, non videtur prudentiæ Chriſtianæ eſſe, *toties* negare, *remiſſionem* ſub V. T. fuiſſe. Præſtitiſſet offenſionem prævenire, & clarè ac diſtinctè dicere, non eum *modum* remiſſionis ſub V. T. fuiſſe, qui ſub N. eſt. Neque eſt, ut quis ſe excuſet ſimilibus ſcripturæ phraſibus, ubi ea in V. T. fuiſſe negantur, quæ non erant tantâ copiâ, ut *Joh.* 7:39. Hæ enim phraſes rariores ſunt. Et qui commentationes ſuas eò dirigit, ut Scriptura minus exercitatis melius intelligatur, non debet locutiones ſuas ad illud inſtar componere, quod & rarius & obſcurius eſt, ſed ita cum ordinario ſcripturarum tenore loqui, ut obſcurioribus locis & phraſibus lucem fœneret.

A Patribus ante Moſaicis etiam exactum eſt Chirographum.

XXIX. Denique non probatur nobis, quod ante legem Moſis Chirographum a Patribus exactum neget. Nam ſacrificia, & Circumciſio, quæ non *eſt ex Moſe, ſed ex Patribus Joh.* 7:22. ad dogmata pertinent, & typi erant venturi Chriſti, & involvebant confeſſionem reatus nondum expiati, & abolita ſunt Chriſti cruce. Et niſi ad Chirographum pertinerent, quid cauſſæ dici poteſt, cur ſub N. T. eo ſaltem modo obſervati non poſſint, quo obſervata ſunt ante Moſen? Nimis ſervilem Iſraëliticæ Eccleſiæ ſtatum Fratres faciunt, præ cæteris periodis, tam antegreſſa, quàm ſe-

ſequenti. Verùm hæc ad hanc controverſiam propriè non ſpectant.

XXX. Offenſioni etiam multis fuit, quod Pſalmos 32. 51. 103. ſimileſque remiſſionem peccatorum, & juſtificationem peccatoris graphicè deſcribentes, prophetiam de N. T. continere velint, Pſalte eâ occaſione *ſe oblectante præſumptione lætitiæ N. T. Sum. Th. Cap. 69: §. 24.* & alibi ſæpius, præcipuè in commentariis ad eos Pſalmos. Hæc aliena admodum videntur, neque putantur poſſe proficiſci, niſi ab eo, qui remiſſionem peccatorum, cum eâ animi in Deo deliciantis ſanctâ ſecuritate conjunctam, Patribus abrogat. Non eſt diffitendum tamen, alibi Fratres altâ voce proteſtari, ſe antiquis Patribus eam peccatorum remiſſionem attribuere, quæ parrheſiam ſpei de beatitudine, & conſolationem, & gloriationem in ipſâ morte gignat; Quæ ab iis ex animi ſententiâ dicta eſſe credamus, jubet Caritas, quæ malum non cogitat. Interim tamen illum interpretandi modum, quo ea, quæ Didaſcalica ſunt, neque reſpectum ad diverſam temporum Oeconomiam habent, in Prophetias de N. T. temere tranſmutantur, oppidò abſurdum eſſe exiſtimo. Nihilque in iis Pſalmis invenio, ſaltem in quantum gratiam Dei in remiſſione peccatorum deprædicant, quod non Davidi, eique συγχρόνοις fidelibus, applicari queat. Nihil etiam in N. T. occurrit, quod ultimi temporis fidelibus hæc ſibi præ cæteris arrogandi poteſtatem facit. De ſingulis videamus.

Pſalmi Didaſcalici malè inter Propheticos referuntur.

XXXI. In Pſalmo 32. nihil planè eſt, quod Prophetiam redoleat. Titulus docet, eſſe *oden didaſcalicam*, continentem doctrinam de verâ peccatoris beatitudine, quæ omni ævo communis eſt. Hanc conſiſtere teſtatur in remiſſione peccatorum. Quibus ea beatitudo obtingat, & quâ viâ obtineatur, porro ſuo docet exemplo. Id ỳſ. 6. cæteris imitandum proponit, & ỳſ. 8. ac ſequentibus, graviſſimis verbis urget. Quis hinc prophetiam extundat, nsſi occupatus præjudiciis? Et ſanè, quum David *beatum* illum prædicat, *cui non imputat Jehova iniquitatem &c.* velim ſcire, an ſe eo μακαρισμῷ includat. Si ſe includat, non eſt prophetia N. T. ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Sin ſe excludat eo μακαρισμῷ, excludit ſe etiam beneficio juſtificationis iſtius, quæ obtinetur per fidem, ad quam probandam Paulus hunc μακαρισμὸν Davidis adducit *Rom.* 4: 6. & cujus participem factum Abrahamum docet. Hoc autem non puto quenquem fratrum dicturum eſſe. Opto etiam doceri, quænam perſona verſu 3. & 4. loquatur Eſtne προσωποποιΐα aliqua repreſentans nobis N. T. fidelem? Sed quodnam ejuſmodi fictionis argumentum eſt? Quâ demonſtratione jubemur id credere? An verò David ipſe loquitur? Certè titulus Pſalmi eò nos ducit. Et nihil eſt iis verbis contentum, quod in Davide non veret: quodque non alibi etiam de ſe narret. conf. *Pſ.* 6: 3, 4. Si autem, quæ de dolore & anxietate animi nondum propitium Deum ſententis hic narrantur, de ſe ipſo narret Propheta, utique & de ſe ipſo loquitur ỳſ. 5.

Quod oſtenditur de Pſ. 32.

 & tu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

& tu condonabas iniquitatem peccati mei. Hæc enim ab antegreſſis divelli non poſſunt. Obteſtor pium lectorem, ut novum hoc commentum, quo Pſalmus tam ſimplex in, neſcio quod, drama vertitur, ubi ſub larvâ Davidis longè aliæ perſonæ latent, cum luculento & ſucculento Calvini commentario contendat, &, fallor ni, diſparere eam ſcenam, liquidò cernet.

Et 51. XXXII. Eadem ratio *Pſ.* 51. eſt: cujus inſcriptio, & occaſio inibi memorata, eum tam clarè Davidi convenire, demonſtrant, ut ſupervacaneum ſit, vel verbum addere. Multa etiam in commentariis Davidi applicatum it Vir Doctus. Quin ad titulum Pſalmi rotundè dicit, *eſt precatio Davidis ad Deum, ſecuta colloquium cum Nathane Prophetâ.* Et ad ℣ſ. 3. *Tenentur omnes confugere ad gratiam & eam apprehendere, ac conſequenter gratiam Dei* CUM DAVIDE *ſibi applicare.* Cur ergo ea alibi ad tempus N. T. torquet? *An* quia ℣ſ. 9. dicit, *Expiabis me Hyſſopo*, quâ Ceremoniâ Chriſti ſacrificium Hilaſticum ſignificabatur? Sed ipſa illa phraſis an non talis eſt, ut convenientior ſit fideli ſub V. T. quàm ſub N.? Quomodo efficacius exprimi potuit priſcæ fidei per ſpiſſam Ceremoniarum nubem in venturum Servatorem eminus proſpectantis operoſitas? *Sciebat vir Dei, peccati expiationem figuralibus actionibus non conſtare, ſed magis gratiâ & Spiritu Dei in Chriſto venturo*, inquit *Muſculus. An* quia ℣ſ. 20. ſacrificiorum juſtitiæ meminit, poſt reædificatam Hieroſolymam offerendorum; quod eſt ſacrificium Chriſti, quo juſtitiæ Dei pleniſſimè ſatisfecit? Sed quæ hic eſt ſequelæ ſpecies? An non potuerunt V. T. fideles de beneficiis in ſe collatis canere, , & ſimul meminiſſe futuræ ſatisfactionis Chriſti, cujus virtute ea obtinebant. Tum etiam, quid vetat per hæc ſacrificia, cum *Bucero* & *Muſculo* Spiritualia illa intelligere, de quibus Petrus loquitur. 1 *Pet.* 2:5. & quæ affatim Deo offeruntur, quotieſcunque benefacit Zioni &c. h. e. Eccleſiam ſuam ſpirituali gratiâ ſuâ ditat, tam ſub V. T, quàm ſub N.? Niſi cum *Calvino*, *Mollere*, *Piſcatore*, *Belgis*, aliiſque, hoc explicare malis de ipſis Sacrificiis legalibus, ſed rite, juxta præſcriptum Dei, & ex fide oblatis; quod longius adhuc a Cocceii mente recedit.

Et 103. XXXIII. *Pſ.* 103. Itidem nihil habet, quod ſolum N. T. reſpiciat. Et fruſtra huc adducuntur ℣ſ. 19. & 22. quaſi ibi de Regno libertatis & Gratiæ, extendente ſe per totum mundum, ageretur. Nam. 1. non eſt certum, hæc ad Regnum cœlorum ſub T. N. referri debere. Nihil in iis verbis eſt, quod Regno Potentiæ applicari non queat. *Conſpicuum eſt*, ait *Muſculus, cani iſta non de Regno Gratiæ, ſed de Regno Potentiæ, Juris ac Dominij Dei.* Quid enim? an ſub V. quoque T. verum non fuit, *Jehovam ſolium ſuum in cœlis ſtabilivisse, & regnum ejus in omnia poteſtatem obtinere?* An N. T. ſtatus Michæ repræſentabatur, quando videbat Jehovam inſidentem ſolio, & circumſtantem ei exercitum cœlorum? 1 *Reg.* 12:19. An Nebucadnezar etiam de N. T. vaticinabatur, quando Deum *Regem*

Cæli

Cœli vocabat, eique *regnum æternum* adſcribebat, *in omnes habitatores terræ*? *Dan.* 4: 36, 37. An ſub ſolo N. T. dici poteſt, *Benedicite Jehovæ omnia opera ejus*? Atqui ſub V. quoque quidquid in cœlo & in terrâ eſt, ad id officii invitabat Pſaltes. *Pſ.* 148. Cætera mitto, ne in re tam liquidâ ſuperſtitioſæ nimis diligentiæ arguar. Nolo interim diffiteri, ea, quæ de Regno Potentiæ Dei, extendentis ſe per univerſam terram, & de Majeſtate ejus eminenti ſuper omnes creaturas, hic narrantur, illuſtri modo micare in Regno libertatis & gratiæ, quod *Mollerus* quoque obſervavit. Sed tamen, ut in meram Prophetiam futuri temporis transformentur, nulla ſuadet ratio. Bene *Amyraldus* in Pſalmi hujus argumento. *Atque adeo nihil hic occurrit, quod propriè Typicum ſit, aut quod, myſticâ aliquâ interpretatione, ad complementum temporum referrri debeat.* 2. Si demus, Vatem Divinæ gratiæ ubertate perfuſum, illius guſtu impulſum fuiſſe, ut ſub fidem Pſalmi de regno libertatis & gratiæ caneret; an exinde ſequitur, ea, quæ antea de Dei erga ſe benignitate, & omnium peccatorum ſuorum condonatione cecinerat, non ipſi, ſed ſolis Novi Teſtamenti fidelibus convenire?

XXXIV. Turbavit etiam nonnullos operoſa illa, totieſque inculcata παρέσεως καὶ ἀφέσεως diſtinctio, quam inſignem in Theologiâ utilitatem habere prætendi ſolet. Eam autem ita paſſim explicant. Πάρεσιν notare volunt *transmiſſionem*, *prætermiſſionem*, *diſſimulationem*, per quam fit, ut Deus non puniat peccata, neque animum ea exigendi a peccatore habeat, ita tamen, ut non declaret, ſibi eſſe ſatisfactum, ſed contra reſervet ſibi jus compellandi peccatorem, hoc eſt, commonefaciendi de debito nondum expuncto, & exigendi ab ipſo Chirographum, quo reatum nondum deletum expiatumque eſſe, quaſi propriæ manus ſubſcriptione, fateatur. Hoc ſcriptura vocaret παρεῖναι, cui reſpondet החרש, *ſilere* *Pſ.* 50: 21. & *Eſth.* 7: 4. Eam autem πάρεσιν in dnplici volunt eſſe differentiâ, 1. Ante Legem Moſaicam, quando Deus planè ſiluit, & peccatum non fuit ἐλλογούμενον, *reputatum* per exactionem Chirographi. 2. Poſt legem, quando compellavit Deus peccatorem; & Chirographum exegit. Per ἄφεσιν autem, φερωνύμως ita dictam intelligunt eam peccati condonationem, quà Deus ſatisfactum ſuæ juſtitiæ per Chriſtum declarat, & cauſſam juris ad vitam actu jam extare pronunciat, peccatum deletum dicit, Chirographum diſcerpit, & denique apocham dat, quaſi diceret, *Accepi, non pignorabo*, Hæc omnia reperire eſt, de *Fœd.* §. 339. *Sum. Theol. Cap.* 51: §. 11. Animadverſi. ad LXXXIII. Quæſt. Quæſt. LXVIII. ad *Rom.* 3. §. 72. More Nebo p. 65.. &c.

Diſtinctio Phareſios & Apheſios.

XXXV. Ad quæ obſervo. In ſummâ rei non poſſe eſſe controverſiam, modò id conſtet, reatum peccatorum non ita incubuiſſe fidelibus, ut illi, ſuppoſitâ Chriſti ſponſione, ad eum in propriâ perſonâ luendum compellari potuerint. Hactenus quidem potuerunt compellari, ut

Realem controverſiam non facit:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

commonefierent 1. *ſe juxta legem* debendi reos eſſe. 2. Etiamſi propter Sponſionem Meſſiæ abſoluti ſint a pœnâ, tamen ſponſioni illi nondum actu ſatisfactum, & eatenus reatum ſuum nondum expiatum eſſe: ſed *incumbere* eum adhuc *Sponſori*, quem ad paſſiones & mortem exiget; & quatenus *ipſi* juxta electionis decretum *unum* corpus myſticum *cum Sponſore* ſunt, eatenus *ipſis incumbere*, ut, non in propriâ perſonâ, ſed per Sponſorem ſatisfaciant. Quemadmodum & Catecheſis loquitur; Nos *debere* PER ALIUM *ſolvere*. Si ita, uti reor, id intelligant Fratres, neminem habebunt diſſentientem. Sed vana tunc videbitur illa de diſtinctionis ſuæ inſigni utilitate jactatio. Quippe quâ nihil dicunt, præter id, quod omnes aut dixerunt, aut dicere voluerunt Theologi Orthodoxi.

Neque fundamentum habet in Scripturâ.

XXXVI. Addo, Ex verbis παρέσεως καὶ ἀφέσεως diſtinctionem illam demonſtrari non poſſe. Nam certum eſt, ἄφεσιν adſcribi fidelibus ante actualem peccati expiationem. *Lev.* 5: 10. καὶ ἀφεθήσεται αὐτῷ. & ſic paſſim. Et nequis cavilletur, dici hæc de remiſſione Typicâ, (quæ tamen veræ Symbolum eſt, & cui minus auguſta ἀφέσεως vox applicanda videtur, quàm reali illi, quâ gaviſi ſunt Veteres) addo ex *Pſ.* 85: 2. Ἀφῆκας τὰς ἀνομίας τοῦ λαοῦ σου. Non nego, illum Pſalmum cantatum iri ab Iſraëlitis convertendis ad Chriſtum Dominum, ſed non eſſe cantatum a fidelibus reducibus ex captivitate Babylonicâ, cum applicatione ad præſentem ſtatum ſuum, id verò probari non poſſe exiſtimo. Ut alia prætermittam, exceptione omni caret, quod Chriſtus ante ſatisfactionem ſuam ἄφεσιν quibuſdam donavit. *Mat.* 9: 2. ἀφέωνται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου. Similiter *Luc*: 7: 47.

Vel probatis Auctoribus.

XXXVII. Πάρεσιν autem *prætermiſſionem, diſſimulationem, ſilentium* notare, probatum nondum videmus. Docet quidem *Budæus* in Comment. Ling. Græ. p. 286. Παρεῖναι aliquando eſſe *tranſmittere*, ſed ſenſu longè diverſo, adducto *Xenophontis* loco ex *Lib.* 4. Helleni: Εἰπὼν αὐτῷ μηδένα παρεῖναι εἰς ἀκρόπολιν, *juſſo illo, ne quenquam tranſmitteret in arcem.* Cæterum παρεῖναι dicit eſſe, *indulgere, promittere,* CONDONARE. *Heſychius* eodem modo. Παρίημι, συγχωρῶ, ἀφίημι. & πάρεσιν, ἄφεσιν, συγχώρησιν. Adeo non diſtinguuntur hæ voces, ut una explicetur per alteram. Scio, non neminem ſcribere, *non turbari ſe auctoritate Heſychii, quippe qui ante oculos habuerit hunc Pauli locum, eumque interpretatus ſit ex re ipſâ, de quâ is loquitur. Mor. Nebo. p.* 29. Sed neque puto, virum Celeberrimum voluiſſe, ut nos illius auctoritate turbaremur. Non eſt contemnendus auctor Heſychius. Audiatur Maximi *Heynſii* judicium Ariſtar. Sac. p. 9. Edit. in 8. *In Heſychio non Græciæ totius modò, ſed ex parte & Orientis eruditio concluſa jacet* p. 14. *Miræ & profundæ eruditionis Grammaticus.* p. 18. *Abyſſus eruditionis Veteris Grammaticus.* p. 116. *Heſychius non levis auctor, cujus certè gloſſæ maximâ ex parte ad explicandos Helleniſtas, ac præcipue* τοὺς ἑβδομήκοντα, *videntur comparatæ.* Et ſi Heſychius hunc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

hunc Pauli locum ante oculos habuit, eumque ex re ipſâ interpretatus eſt, certè non eſt eum malè interpretatus.

XXXVIII. Dicit quidem Vir Doctus, *τὸ παρεῖναι reſpondere τῷ* החריש *ſilere*. Verùm id non probat. Adducit *Eſth.* 7: 4. ſed ibi vox παρεῖναι in Græco non reperitur, ſaltem non in iis, quæ ego habeo, exemplaribus. Woltonianum, & Londinenſe in 8. A. 1653. habent παρήκουσα. Neque החריש *ſiluiſſem* ibi ſignificat, impunitam dimiſiſſem iſtam injuriam: ſed tacita me ſubmiſiſſem indignitati illi, neque ullâ petione meâ Regi faceſſiviſſem negotium. Quod ad πάρεσιν nihil facit. Tum etiam quando Deus *Pſ.* 50: 21. improbo dicit, *hæc feciſti & ſilui*, quod 70. tranſtulerunt, πάντα ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα, nihil minus eo verbo indicare vult, quàm talem πάρεσιν, qualem Paulus nobis deſcribit, & qualem Fratres urgent. Ea enim eſt abſolutio fidelium a pœnâ propter Sponſionem Chriſti. Hoc autem ſilentium eſt dilatio pœnæ improborum, ut tarditas gravitate compenſetur, quæ toto cœlo differunt. Intelligere non poſſum, quo judicio Vir Celeberrimus ea huc adduxerit, in quibus neque vox παρέσεως extat, neque res, quam eâ voce ſignificatam vult.

Παρεῖναι non reſpondet τῷ החריש

XXXIX. Oportuiſſet etiam plenius a Viro Docto explicari, *quomodo* antegreſſis temporibus *ſiluerit* Deus. *Non* enim *ſiluit de peccato*, quando Chirographum exegit a peccatore, & compellavit ipſum de reatu nondum abolito, quod ex Viri Cl: ſententiâ factum eſt per legem Moſaicam, ex meâ per primam inſtitutionem ſacrificiorum, quæ ſi typi fuerint ſacrificii Chriſti, ut fuerunt ſine dubio, ſimul ſignificarunt, verum ſacrificium expiatorium nondum extare. *Non ſiluit* etiam Deus de *veniâ*, ſed promulgavit Teſtamentum Gratiæ, quo certiores fecit fideles, ſe nunquam ab iis luitionem criminum ſuorum expoſciturum, propter ſponſionem Mèſſiæ. Quodnam ergo eſt magnum illud ſilentium, cujus gratiâ illa actio Dei erga Veteres πάρεσις dicatur?

Nec explicatur ſatis, quomodo Deus antegreſſis temporibus ſiluerit.

XL. Eſt Vir Doctus, qui exiſtimet, πάρεσιν ſignificate *tranſlationem illam peccati, quâ reatus a delinquente ablatus, transfertur in Sponſorem, ut illi incumbat luendus*. Quod putat indicari verbo העביר, *tranſire fecit, tranſtulit.* 2 *Sam.* 12: 13. *Zach.* 3: 5. 2 *Sam.* 24: 10. Sed & hæc explicatio, licet ſenſus verus ſanctuſque ſit, ſubtilior eſt, quàm ſolidior. Nam tranſlatio peccati, cujus in allegatis locis mentio fit, eſt mera ablatio ejusdem. Non convenit cum ſimplicitate Veteris Teſtamenti, ut Nathan dicens Davidi, *tranſire fecit Dominus peccatum tuum*, intelligatur dicere, expunxit illud ex tuis tabulis, & retulit in rationes Meſſiæ. Simplicius multò ita id interpretabimur: fecit illud evaneſcere, ut amplius non ſit ad condemnationem. Quo ſenſu Deus dicitur נשא חטאה *tollens peccata*. quemadmodum etiam Græci in citato Zachariæ loco habent, ἰδοὺ ἀφῄρηκα τὰς ἀνομίας σου. *Ecce abſtuli iniquitates tuas.* Nam hoc eſt עבר *ita tranſire, ut amplius non ſit. Job.* 34: 20. *Fatiſcunt populus*, ויעברו *& tranſeunt*, ἀφανίζονται, diſparent, non ſunt amplius. Clarè ſatis hæc

Tranſlatio peccati, eſt ablatio ejus

phraſis

phraſis explicatur. *Job* 7: 21. ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני; *& quare non tollis prævaricationem meam, & tranſire facis iniquitatem meam?* Quæ duo velle diſtinguere nimiæ ſubtilitatis eſt.

Origo iſtius Phraſios.

XLI. Optimè, niſi fallor, exponetur hæc phraſis ex conſideratione oppoſitorum. Quando Deus peccata vindicat, dicitur *collocare* לנגדו, *coram ſe, & in luce faciei ſuæ Pſ.* 90: 8. Similiter *Pſ.* 109: 15. יהיו נגד יהוה תמיד, *ſint coram Domino jugiter*, ſcilicet peccata illa, quorum verſu ſuperiori facta erat mentio. Itidemque *Hoſ.* 7: 2. *Nunc circumdederunt eos opera ipſorum*, נגד פני היו, *coram facie meâ fuerunt.* Ex adverſo ergo, quando peccata condonat, ita tranſire ea facit, ut alio planè loco collocata ſint, non a facie, ſed a tergo ſuo, *Jeſ.* 38: 17. ubi abſcondita ſunt a facie Dei, & *facies Dei abſcondita ab ipſis Pſ.* 51: 11. ſic ut *non intueatur iniquitatem in Jacob. Num.* 23: 25. quemadmodum non videmus ea, quæ jam præterierunt, & a tergo noſtro ſunt. Vide notas Belgicas ad 2 *Sam.* 12: 13.

Propter Pareſin & Apheſin non eſt turbanda Eccleſia.

XLII. Concludimus, tanti non eſſe decantatam illam ἀφέσεως καὶ παρέσεως diſtinctionem, ut illius cauſſâ & Academica pulpita & ſuggeſtus Eccleſiaſtici, & Typographorum præla, tot jam annos calefieri, & incertum vulgus in contraria ſtudia ſcindi debuerit. Quum negari non queat, eam Remiſſionem, quâ gaviſi ſunt Patres, ex uſu Linguæ Græcæ dici poſſe, & ab Helleniſtis dictam eſſe ἄφεσιν: & nullus proferatur locus, ubi illa πάρεσις dicatur, eo ſenſu, qui nunc obtruditur.

Quanquam Adoptio in quadam eminentiâ Bonum N. T. dici poſſit.

[a] Ad verſ. 5.

XLIII. QUINTO Non audemus improbare, quod ADOPTIO certo reſpectu, & in quadam Eminentiâ, Bonum N. T. ſtatuatur: inquantum ſcilicet eam importat conditionem, non quâ Fideles diſcriminantur a Filiis Diaboli & iræ, & conſtituuntur Hæredes Divinæ gratiæ & gloriæ (quæ dignitas omnibus omniun temporum Fdelibus communis eſt) ſed quâ Fideles N. T. excellunt ſupra infantes, non multum differentes a Servis. Qio ſenſu Apoſtolus υἱοθεσίαν plenitudini temporum ἐξόχως attribuit. *Gal.* 4: 4 5. 6. 7. Ubi Calvinus ita [a] *Nam & de Adoptione ſuâ ſub V. T. certi erant Patres: ſed nondum jure ſuo ita plenè fruebantur. Hic ergo adoptio capitur ſicut Rom.* 8: 23. *Redemptio pro ipſâ poſſeſſione. ſicuti ultimo die percipiemus Redemptionis noſtræ fructum: ita nunc percipimus fructum Adoptionis, cujus Sancti Patres ante Chriſti adventum compotes non fuerunt.* Et ad verſum 7. *Itaque non amplius es ſervus, ſed Filius. Hoc eſt, in Eccleſiâ Chriſtianâ non amplius eſt ſervitus, ſed Liberalis Conditio Filiorum ... Iterum ergo de Diſcrimine V. & N. T. loquitur. Filii Dei etiam fuerunt Veteres, & Hæredes per Chriſtum: ſed nos aliter: quia præſentem habemus Chriſtum, ideoque ejus bonis fruimur.* Confer, quæ prolixius enucleavimus *Lib* 3. *Cap.* 10. Et, niſi fallor, illud ipſum ſibi volunt Fratres, quum ita commentantur. [b] *Tantum obſervetur, non ita aſſeri υἱοθεσίαν Novo Teſtamenta, ut penitus negetur de Veteri. Nam Apoſtolus præſupponit, etiam eos, qui ſub clementa mundi fuére mancipati, fuiſſe κληρονόμους.*

[b] ad Gal. 4. §. 56.

XLIV. Cæ-

XLIV. Cæterum illud oppidò durum eſt, quod alibi dicitur. ᶜ*Etiamſi Sancti in V. T. acceperint Spiritum Sanctificantem, is tamen non operatus eſt in iis eum affectum, qui Deo, ut Patre, & ipſis, ut Filiis, dignus eſſet; ſed fuit in ipſis Spiritus Servitutis ad Formidinem. Contra, qui pertinent ad N. T. ſtatim atque credunt, accipiunt promiſſionem Spiritus Sancti. Gal. 3: 14. hoc eſt, Spiritus Filiorum, qui promiſſus erat, cujus eſt clamare, Abba Pater Rom. 8: 15.*

Non tamen Priſcis Fidelibus denegari debet is affectus, qui Deo ut Patre dignus eſt.

XLV. Ad quæ obſervo. 1. Gratis ſupponitur, Spiritum Servitutis ſolius T. V. fuiſſe. Nam etiam in Novo T. ea Spiritus effecta cernuntur, quæ ad formidinem & Servitutem referri debent. Nunc quoque ingenerat electis terrorem, eò quod peſſimè ſibi eſſe videant, donec in peccatis vivunt, neque poſſe niſi peſſimè eſſe, donec bonâ fide cum Deo in gratiam redierint. *Luc.* 15: 17. Porro eodem terrore eos impellit, ad arcem Salutis in Chriſto apprehendendam. 2 *Cor.* 5: 11. Eodem quoque terrore eos a peccando refrenat, ac peccandi deſiderium extinguit. Denique terrorem illum ſæpius quandoque ingeminat, Angoribus & doloribus conſcientiam eorum excrucians, eaque viâ, quaſi juxta ripam inferorum illos deducens, quâ, raròcum gaudio & exultatione, plerumque cum anxietate quadam trepidantis animi, ſincerè tamen, Deo ſuo ſerviant. Quomodo etiamnum affectos fideles ſæpiſſime comperiunt, quorum officium eſt in eorum ſtatum familiariter inquirere. Negari nequit, in hiſce omnibus eſſe formidinem, eſſe etiam aliquid, quod a ſervitute trahat, & a liberali officii præſtatione, quæ ex merâ amantis animi alacritate proficiſcitur, quadantenus diverſum ſit. Quid ni ergo Spiritus, hæc ſub N. quoque T. operans, Spiritus Servitutis ad Formidinem dicatur?

ᶜ De Fœd. §. 352.

Spiritus Servitutis non fuit ſolius T. V.

XLVI. 2. Perperam quoque aſſeritur, eos affectus, quos Spiritus Servitutis olim operatus eſt in Sanctis, indignos fuiſſe Deo, ut Patre, & Sanctis, ut Filiis. Quum enim affectus illi Sancti fuerint, & effectus Spiritus Sanctificantis, quem Deus Pater nemini niſi Filiis ſuis largitur, imò quum certiſſima τεκμήρια fuerint adoptionis ipſorum ac juris ad hæreditatem, non ſine inſigni in Deum Patrem ac Filios ipſius contumeliâ utriſque indigni cenſentur. Verum quidem eſt, in affectibus iſtis Sanctorum fuiſſe σχέσιν quandam quaſi Servorum ad ſuum Dominum, quæ tamen nequaquam peremit, etiamſi aliquo modo modificaverit, σχέσιν Filiorum ad Patrem. Uti nunc quoque ſub utraque σχέσει obverſatur nobis Deus.

Neque affectus, quos operatus eſt in Sanctis, Filiis Dei indigni ſunt.

XLVII. 3. Spiritus Sanctificans, qui in priſcis, quà abſolutè Sanctificans, diſtingui debet, a Spiritu Servitutis, quatenus ille præciſè ingenerat formidinem. Licet ergo affectus a Spiritu Servitutis, quâ tali, producti, liberaliſſimâ Filiorum Dei conditione indigni forent: attamen effecta Spiritus Sanctificantis in omnibus electis, ſunt amor Dei ſincerus, & obedientia ex amore profecta, cum libentiâ & gaudio in

Sp. Sanctificans quà talis, a Sp. Servitutis diſtinguendus eſt.

Præceptis ejus; quæ, quid obſtat, quo minus Sanctis, ut Filiis Dei, digniſſima prædicentur?

Priſci quoque habuerunt Spiritum Filiorum.

XLVIII. 4. Præter omnem rationem negatur priſcis Spiritus Filiorum, cujus eſt clamare, Abba Pater. Neque enim ille ita opponendus eſt Spiritui Servitutis, quaſi in unâ ſede morari nequirent. Cujus contrarium ſupra oſtendimus. *Lib.* 3. *Cap.* 11: §. 9. Hic ergo Spiritus, uti convenienter conditioni ſuæ, ſemper operatur, ita etiam in V. T. fidelibus, eos affectus operatus eſt, qui Deo ut Patre digni erant, ut etiam eos docuit clamare, *Pater Mi. Job.* 34: 36. *Jeſ.* 63: 16.

Priſcis Fidelibus Conſcientia tranquillata negatur.
a Ad Heb. 10 § 15.

XLIX. SEXTO. Non convenit cum Divinâ Gratiâ, quæ priſcis etiam facta eſt, quod CONSCIENTIA TRANQUILLATA iis negetur. Quâ de re ita ſcribitur. [a] *Conſcientia acquieſcere non poteſt, antequam homo per Sacrificium, cum quo & per quod nos ad Deum accedere deceat, expiatus ſit, & ſciat, ſe in fiduciâ illius ſacrificii ad Deum accedere. In hoc enim demum eſt conſcientia Tranquillata & Conſummata. Et huc uſque neceſſariò habet homo conſcientiam peccati, nemque ut accuſantis apud Deum, & ab omni ejus communione ſeparantis.*

Et tamen parrheſia ſpei iiſdem attribuitur.
b In Pſ. 51. §. 15.

L. Is tamen, qui id dicit, priſcis Fidelibus ſe parrheſiam ſpei, & conſcientiæ in Deo gloriantis lætitiam nequaquam eripere, proteſtatur. Ita enim alibi [b] *Hæc Sapientia Dei eſt*, *quod hominem peccatorem non ſinit perire... atque eo fine peccatori teſtimonium Juſtitiæ dat, & parrheſiam Spei de beatitudine æternâ, ut cum gaudio perpetuo omnes cruces & afflictiones ſuſtineat, & Deum glorificet, eique gratias agat, in vitâ & in morte.... Hanc ſapientiam Dei, ut Nathan ei* (Davidi) *verbo notificaverat, ita Deus in recondito ipſi obſignaverat.*

Quæ difficulter conciliantur.

LI. Hæc ſanè difficulter admodum conciliantur, ſi quo modo conciliari poſſunt. Ubi enim eſt conſcientia peccati hominem accuſantis apud Deum, & ab omni ejus communione ſeparantis, quomodo ibi poteſt eſſe teſtimonium juſtitiæ peccatori a Deo datum? Atque iterum, ubi eſt parrheſia ſpei de Beatitudine æternâ, & gaudium perpetuum, quid ibi deeſt ad conſcientiam tranquillatam ac conſummatam? Sed nos, quid de priori aſſerto ſtatuendum ſit, exponamus.

Scriptura iis tranquillæ conſcientiæ teſtimonium dat.

LII. 1. Nuſquam dicunt S. Literæ, priſcos fideles non habuiſſe conſcientiam tranquillatam; ſed bene: eos de Dei erga ſe favore ſecuros confidenter dormiviſſe. *Pſ.* 3:6. cum parrheſiâ fidei gloriatos eſſe de præſenti gratiâ. *Pſ.* 4.4. eademque parrheſiâ ſpei exſpectaſſe futuram gloriam. *Pſ.* 17:15. 2. Nuſquam item dicunt, habuiſſe fideles V. T conſcientiam peccati, ut eos apud Deum accuſantis, & ab omni ejus communione ſeparantis. Sed contra, conſcientiam ipſis teſtimonium perhibuiſſe de peccato condonato *Pſ.* 32:5. & 103:3. 10. 12. Et quomodo potuit eos peccatum accuſare apud Deum, & ab ejus communione ſeparare, quum impactum eſſet in Sponſorem, & ab ipſo exigendum? 3. Eædem Sacræ Literæ teſtantur, egiſſe V. T. fideles, quæ agunt

Redempti,

Redempti, & gloriatos & lætatos fuiſſe in Deo *Pſ.* 116:7.8. *Redi anima mea in requiem tuam, quum Jehova beneficus ſit erga te. Eripuiſti animam meam a morte, oculos meos a lachrymis, pedem meum a lapſu.*

Quam non habuerunt ex Ceremoniis;

LIII. 4. Malè huc trahitur *Heb.* 10:1. Neque enim negat ibi Apoſtolus, priſcos fideles habuiſſe conſcientiam τετελειωμένην: negat, τελειῶσαι, ex Lege eſſe, quæ umbram duntaxat futurorum bonorum habebat: negat, ſacrificia, quæ quotannis indeſinenter offerebantur, potuiſſe accedentes τελειῶσαι, hoc eſt, ut bene Pareus, *perfectos reddere, Sanctificare, & ſalvos facere.* Quod autem Lex non poterat, id poterat, & faciebat actu, gratia Sponſoris Chriſti, cujus illi quoque erant compotes. 5. Conſcientia peccati, de quo ℣ſ. 2. non eſt peccati quà accuſantis apud Deum, & arcentis ab omni illius communione (id enim ne poſſet peccatum, obſtabat ſponſio Chriſti, fide apprehenſa) ſed eſt conſcientia peccati, nondum actu expiati, neque expiabilis per brutorum Sacrificia: quæ ideo iterabantur, ut fideles teſtarentur, ſe iis quidem uti, ut Symbolis a Deo inſtitutis, veram tamen remiſſionem non habere, niſi ex ſponſione, & futurâ oblatione Meſſiæ.

Sed ex ſponſione Chriſti.

LIV 6 Non habuerunt quidem eam conſcientiæ tranquillitatem V. T, fideles, quæ ex λύτρῳ a Sponſore plenè ſoluto oritur, neque data iis fuit talis apocha, qualis eſt in Suſcitatione Chriſti ex mortuis. Habuerunt tamen quantum ad conſcientiam, non verè tantum, ſed & plenè tranquillandam, ſatis erat, in Sponſione Chriſti. Per eam enim certi eſſe poterant, peccata ſua omnia e ſuis rationibus expuncta, & in rationes Chriſti relata eſſe, qui ea quoque in ſe ſuſceperat, & pro iis ſeſe debitorem luendæ pœnæ conſtituerat: atque ita quidem, ut nullo unquam tempore a fidelibus exigi potuerint, neque unquam *in Deo poſſit eſſe voluntas puniendi peccatum ipſorum in ipſis*, uti ipſe Vir Doctus alibi[c] loquitur. Quæ quidni ſufficiunt ad generandam tranquillitatem ſimilem, imò fere parem, ei, quæ ex λύτρῳ ſoluto procedit? quum ab obligatione omni ad perſonalem ſatisfactionem æquè immunes ſint fideles, ſive ſolvendum ſit λύτρον, ſive ſolutum a Sponſore.

[c] Sum. Theol. Cap 35.

Sententia de Dominatione Angelorum in fideles V T.

LV. Septimo. Ad depreciationem Veters Eccleſiæ id quoque facere videtur, quod ſpeciali modo Angelorum Dominationi ſubjecta fuiſſe dicatur. Quâ de re ita diſſeritur. [a] *Prior habitabilis, hoc eſt, populus terræ Canaan, Angelis ſubditus fuit; qui fuit ſubditus ſermoni, qui factus eſt per Angelos, & ad diſpoſitiones & ordinationes Angelorum, non minus cœleſtium, quàm illorum, qui in Cathedrâ Moſis ſederunt, &, quemadmodum illi, Dij vocati ſunt. Nam Angeli cœleſtes, qui affuerunt promulgationi Legis, vindices ejus, ut tutores Auctoritatis Seniorum extiterunt.* Duplices ergo Angeli ſtatuuntur, Cœleſtes Spiritus, & Terreſtres, Homines in Cathedrâ Moſis ſedentes. Utriſque ſubjectus fuiſſe ſtatuitur populus terræ Canaan. Cœleſtibus. 1 In quantum per eos publicata Lex. 2. In quantum conſtituti ſunt Legis vindices. 3. In

[a] Ad Heb. 2 §. 39.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quantum erant tutores Auctoritatis Seniorum. Terreſtribus. In quantum populus coactus fuit ad eos accedere, ad requirendum verbum & Legem, & iis obedire, non aliter atque ſi Deus ipſe præſens ſuâ voce imperia dediſſet. Et propter hanc Diminationem, tam Terreſtres, quàm Cœleſtes Angeli Dii dicti eſſent.

Malè fundatur in Heb. 2:5.

LVI. Reſpondeo. 1. Fons erroris hujus eſt παρερμηνεία dicti Apoſtolici, *Heb.* 2:5. Ubi negatur quidem, hunc orbem habitabilem ſubjectum eſſe Angelis, ſed nequaquam id aſſeritur de priori. Neque ex negatione unius, alterius affirmatio concludi poteſt. Eò totus Apoſtoli ſermo directus eſt, ut Doctrinæ Chriſti ſummam Auctoritatem conciliet. Hoc fine perſonæ illius præſtantiam magnificis elogiis præcedenti capite deſcripſerat. Deinde magnam Euangelii præ Lege eminentiam adſtruxit. Nunc urget, obediendum Chriſto eſſe, quia illi Pater totius Orbis imperium contulit, a quo honore procul ſunt Angeli. Futuri autem orbis mentionem facit, non contradiſtincte ad præteritum, quaſi in illo dominatum exercuiſſent Angeli, ſicuti in hoc Chriſtus: ſed quia ad dignitatem Chriſti pertinet, eum a Deo conſtitutum eſſe illius mundi Dominum, qui longè præſtantior antegreſſo eſt. Hoc ergo eſt argumentum Apoſtoli. Maximâ Reverentiâ auſcultandum eſt verbo Chriſti: quia totius mundi conſtitutus eſt Dominus, & quidem eo imprimis tempore, quo ſtatus omnium rerum, & præcipuè Eccleſiæ eſt perfectiſſimus. Talis autem honor nulli unquam Angelo contigit. Quibus fidiculis hinc extorſeris ſubjectionem Veteris Eccleſiæ ſub Angelis?

Vix quicquam de iis reſpectu Eccleſiæ V. T demonſtratur, quod & nunc non obtineat.

LVII. 2. Lex per Angelos publicata eſt Decalogus: quem nos non minus quàm Iſraëlitæ pro obedientiæ noſtræ normâ agnoſcere debemus. An ergo & nos propterea Angelis ſubjecti? 3. Angelorum opera in promulgandâ Lege merè miniſterialis fuit; ideoque nullam Dominationem importat: uti non idcirco Johannes ſubjectus fuit Angelo, quia per Angelum Apocalypſis ei miſſa ac ſignificata fuit. *Apo.* 1:1. 4. Vindicationem Legis injunctam Angelis ſub V. T. ſpeciali aliquo mandato fuiſſe, quod ſub N. T. revocatum ſit, neſcio, quì probari queat. Verba *Pſ.* 35:5.6. ad Novi quoque Teſtamenti tempora, & Chriſti hoſtes pertinere, Fratres ipſi non negaverint. Punitio rebellium, Caſtigatio piorum lapſantium, Defenſio injuſtè oppreſſorum, miniſterium quidem Angelorum arguunt, *Heb.* 1:14. imperium non arguunt. Et quid hic notabile habet V. T. cui ſimili non queat oſtendi in Novo? Nam & hic obſervantiam honeſtatis in Eccleſiâ urget Apoſtolus propter præſentiam Angelorum 1 *Cor.* 11:10. 1 *Tim.* 5:21. Non malè Celeberrimus *Coccejus Diſput: in Mat.* 24. *Theſ.* 38. *Angeli adjuvant prædicationem Euangelii non minus quàm in eo ſeduli fuerunt, ut per definitum tempus lex obſervaretur.* 5. Angelos olim ſingulari officio tuitos fuiſſe Auctoritatem Seniorum, neſcio quo fundamento tam ſecurè aſſeratur; niſi fortaſſis generali illo, quod Deus eorum operâ uti ſo-

leat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

leat, ad ordinem, quem in terris conſtituit, conſervandum, quod neque ſub N. T. facere deſinunt. 6. *Dii* dicti ſunt propter Naturæ ſuæ præſtantiam, & in eâ imaginem Dei: non propter imperium aliquod in populum Dei, quod nunc iis ademtum ſit: nam & ſuo tempore Paulus eos vocavit *Thronos, imperia, Dominia, & Poteſtates Col.* 1: 16.

Terreſtres Angeli ἀπροδιονύσως hic memorantur?

LVIII. 7. De hominibus in Cathedrâ Moſis ſedentibus, qui terreſtres Angeli dicantur, vix opus eſt quicquam monere. Nam Deum in Republicâ Iſraëliticâ, quæ Sacerdotum Regale erat, inſtituiſſe Magiſtratum Politico-Eccleſiaſticum, cum debitâ Auctoritate, ad Legis ſuæ obſervantiam rite procurandam, quis iverit inficias? Fuiſſe etiam illi Magiſtratui poteſtatem factam ſeverius aliquanto cum Eccleſiâ agendi, quamdiu hæres infans ſub tutoribus & curatoribus erat, quàm nunc adultæ & liberiori ætati conveniat, facilè conceſſero. Sed de iis Apoſtolum in citato ad Hebræos loco ſub Angelorum nomine agere, ab omni probabilitate abhorret. Quia Chriſtum & hoc & anteriori capite, non cum terreſtribus, ſed cœleſtibus Angelis, contendit. Tum etiam N. T. Eccleſia ſuos Angelos habet, de quibus in Apocalypſi: an eam quoque propterea Angelis ſubjectam dicemus? 8. Denique Deorum nomen cuicunque Magiſtratui Politico, Dei nomine jus dicenti, etiam in controverſiis, pecuniariis, commune eſt: uti patet ex *Exod.* 21: 6. & 22: 28. *Deut.* 19: 7. Cadit ergo hoc commentum de Eccleſiâ V. T. peculiari modo Angelis ſubjectâ.

Metus mortis quo ſenſu in V. T. regnaſſe dicatur.

LIX. Octavo. Diſquiſitionem etiam meretur, an inter V. T. defectus numerari debeat continuus Metus Mortis temporalis, cui illius temporis Fideles per totam vitam obnoxii fuerint. De iſto metu ita philoſophantur Fratres. Diſtinguunt inter metum mortis bonum, & malum. Hic cum horrore & odio Sanctitatis Dei ex conſcientiâ malâ, eſt in omni peccatore non regenito, qui novit & cogitat, Deum eſſe Judicem. Ille iterum duplex eſt: vel communis, vel ſpecialis in piis V. T. Communis eſt in omnibus iis, qui reputant, hanc vitam, & carere miſeriâ, eſſe inſigne Dei donum, & quod utile, quum ſibi, tum aliis eſſe poſſit. Hic metus non dedecet pios, neque ipſos miſeros facit. Specialis erat in Iſraëlitis, incolis terræ Canaan, ortus ex cauſſis, quæ iis erant propriæ. Scilicet 1. Ex amore terræ Canaan, quæ data ipſis erat, cum promiſſione longævæ vitæ in eâ, ut pignus hæreditatis cœleſtis. Ideoque neceſſe erat, fideles cupere, hoc pignore uti. 2. Ex deſiderio & ſpe videndi aliquando Servatorem in illâ terrâ. 3. Ex ſervitute elementorum mundi, ad quam eâ lege adſtringebantur, ut, ſi deditâ operâ eam neglexerint, tanquam transgreſſores fœderis, obnoxii ſint temporalibus & æternis pœnis, ſi verò per infirmitatem & incogitantiam contra dogmata fecerint, mortem θεήλατον metuere, habeant. Cujus terribilia nonnunquam exempla iis ob oculos verſata ſunt. Hic metus bonus erat, profectus ex amore bonæ conſcientiæ & gratiæ Dei: facie-

 bat-

batque, ut ſervitutem ceremoniarum diligenter ac cum curâ obirent. Aderat etiam piis per totam vitam. De eo autem liberati ſunt per mortem Chriſti. Atque hoc exiſtimatur Paulus docuiſſe *Heb.* 2: 15. Hæc eſt ſumma eorum, quæ ubique fere ingeminantur: & contractius expoſita ſunt, in *Animadv. ad Quæſt. de V. & N. T. Quæſt.* 31.

Revera fuit aliquid in Politiâ Moſaicâ, quod mortis metum incuteret.

LX. Ἐπίκρισις noſtra hæc eſt. Nolim diffiteri, fuiſſe aliquid in rigore Politiæ Moſaicæ, quod horrorem diræ mortis incutere idoneum erat. *Heb.* 10: 28. *Qui aſpernatus fuerit Moſis Legem, abſque miſericordiâ, ex duorum aut trium teſtimonio, moritur.* Juſſerat ipſe Deus, ut in tales morte animadverteretur. *Lev.* 24: 16. *Num.* 15: 34. Et ipſe aliquando morte planè extraordinariâ, exempla in eos ſtatuit, qui circumſtantialia quædam non ſatis proſpicienter obſervaverant. *Lev:* 10: 2. 1 *Sam.* 6: 20. 2 *Sam* 6: 7. 8. 9. Hoc, præſertim quando præſens aut recens erat, non poterat non terrorem incutere, & excitare diligentiam piorum, ne impingerent. Non tamen credibile eſt, eos, qui in bonâ conſcientiâ coram Deo ambulabant, & ſciebant, ſibi cum clementiſſimo Patre rem eſſe, continuo mortis metu per omnem vitam exagitatos fuiſſe. Nam exempla tanti rigoris rara erant: indulgentiæ autem Paternæ ſpecimina quotidiana, & luculentiſſima.

Non tamen metuenda res eſt pignus amittere, ut majore bono fruaris.

LXI. Verum eſt, longævam vitam in terrâ Canaan fuiſſe pignus vitæ æternæ in cœlis; & neceſſarium fuiſſe, hoc pignus amare, quamdiu a Deo concedebatur. Sed concipere non poſſum, quì piis cœleſtis hæreditatis, mox poſt mortem, imò per mortem, conſequendæ certis, ut metuenda res obverſari debuerit, externi & perituri pignoris ablatio, ut illius loco æternum bonum, cujus arrham duntaxat in pignore habuerant, nanciſcantur. Neque enim metuenda eſt permutatio hæreditatis typicæ cum hæreditate verâ ac cœleſti, ſed deſideranda potius, atque expetenda.

Cur pii aliquando mortem deprecati ſint.

LXII. Quicunque ex piis V. T. immaturam mortem deprecati ſunt, non leguntur id feciſſe ex amore pignoris terreſtris, ſed ex deſiderio Deum glorificandi inter viventes. *Pſ.* 6: 5 6. *Jeſ.* 38: 18. 19. Illud pietatis exercitium vitam ipſis jucundam ac verè vitalem faciebat. *Pſ.* 118: 17. Tum etiam perſonæ publicæ erant, qui non tam ſui reſpectu, quàm Regni & Eccleſiæ, quorum commodis invigilabant, diuturnioris vitæ diſiderio tenebantur. Interim dubitandum non eſt, quin ſancti omnes, quotieſcunque ad ſe ſolos reſpiciebant, & hujus vitæ ἡττήματα cum futuræ perfectionibus contendebant, deſideraverint diſſolvi, & cum Deo eſſe in gloriâ. Hoc enim, uti nobis nunc, ita iis tunc, multò fuit ſatius.

Deſiderium Chriſti in terrâ videndi metum mortis in priſcis

LXIII. Chriſtum in ſuâ terrâ videndi ſpes quidem facta erat populo Iſraëlitico in communi, non tamen ſingulis in individuo. Neque fas fuit iis, qui multis ante Meſſiæ adventum ſeculis in Canaanitide vixerunt, tam diuturnam ſibi lucis uſuram polliceri, ut Chriſti diem adſpicerent, vel ad cogitationem mortis, eam fortè ſpem præſciſſuræ, horrerent,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ferent. Qui ſublimiori Spiritu agitati ſupra vulgus ſapiebant, deſideraverunt quidem ea, quæ diſcipulis Christi viſa ſunt videre, *Mat.* 13: 17. & ſcrutati ſunt, in quem aut qualem temporis articulum prænuncius futurorum Spiritus ea eventura prædiceret, 1 *Pet.* 1: 11. exiſtimaſſe tamen ſingulos, quos metui mortis ſubjiciunt Fratres, vel pleroſque eorum, & fideles paſſim, ipſis fortaſſe viventibus, Chriſtum venturum, atque hinc mortem horruiſſe, neſcio qui probari queat. Contrarium Petrus dicit, ℣ſ. 12. *revelatum ipſis fuiſſe, eos non ſibi, ſed nobis ea adminiſtrare.* An vel unum ullius exemplum habent Fratres, qui eo nomine mortem timuiſſe narretur?

excitaſſe, non probatur.

LXIV. Malè hypotheſes iſtæ inædificantur Pauli dicto *Heb.* 2: 15. ubi fructus mortis Chriſti dicitur *liberatio eorum, quotquot metu mortis per omnem vitam damnates erant ſervitutis.* Nam 1. Quæ ratio ſuadet, imò quæ permittit, ut fructus illius mortis, ad quam obeundam neceſſe fuit, Chriſtum hominem fieri, ad ſolos Judæos Canaanitidis incolas reſtringatur? Quum Beneficium mortis Chriſti ad omnes electos jam inde a mundi primordio ad finem uſque pertineat.

Heb. 2: 15. non agitur de ſolis Iſraëlitis in Canaan.

LXV. 2. Gratis ſumitur, eos, qui hic deſcribuntur, conſiderari ut jam fideles: quum convenientius ſit exiſtimare, delineari miſerrimum ſtatum electorum, quamdiu in ſe ipſis, extra Chriſtum ſunt. Omni enim eo tempore neceſſe eſt, eos metu mortis horrendum in modum torqueri, quotieſcunque Deum judicem cogitant: Ac, niſi interceſſiſſet Chriſti mors, duraſſet metus ille per omnem eorum vitam.

Neque de iis, qui ut actu fideles conſiderantur.

LXVI. 3. Non eſt neceſſe, per Servitutem hic intelligere Servitutem elementorum mundi, ſed quum paulo ante, Diabolum per mortem Chriſti abolitum eſſe, dixerit Apoſtolus, quid proclivius eſt, quâm id, quod nunc de ſervitute diſſerit, de miſero illo hominum ſtatu ſub Tyrannide Diaboli explicare? Et ſanè longè majus beneficium eſt, liberari a ſervitute Diaboli, quàm a ſervitute elementorum mundi: & quum utrumque fructus mortis Chriſti ſit, cur excluſo eo, quod maximum eſt, arctabimus ſententiam Apoſtolicam ad id, quod multo minus eſt? Neque metus mortis & ſervitus Diaboli tam malè conveniunt, ut improbabile ſit, eodem ſermone jungi. Nam alterum altero fovetur. Servitus Diaboli producit metum mortis. Et metus mortis in conſcientiâ nondum Sanctificatâ auget odium Dei, & conſequenter ſervitutem peccati ac Diaboli.

Nec de Servitute elementorum mundi.

LXVII. 4. Præter omnem rationem mortis vocabulum ad mortem temporalem reſtringitur, Apoſtolus ita argumentatur: Chriſtus debuit homo fieri, quia debuit mori. Debuit mori: 1. ut morte ſuâ aboleret Diabolum mortis poteſtatem habentem. 2. Ut ſuos a morte ipſâ & a mortis metu liberaret. Quid manifeſtius eſt, quàm omnem eam mortem hic intelligi, in quam poteſtatem Diabolus habet, tam temporalem, quàm æternam, & hanc quidem præcipuè. Metus mortis temporalis,

Nec de morte temporali vel ſolâ vel præcipuè.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

temporalis, qualem nobis deſcribunt Fratres, in ſe bonus ac ſanctus erat, ſed nonnihil moleſtus tamen: & credibile cuiquam eſt, Apoſtolum de effectibus mortis Chriſti differentem, magnificis admodum verbis exponere liberationem a re per ſe bonâ & ſanctâ, quia moleſtiam aliquam creabat, omiſſâ liberatione ab eo, quod malorum & miſeriarum omnium eſt compendium? Interimque ita ſermonem ſuum inſtituere, ut id, quod maximum eſt, potius dixiſſe videatur, quàm minimum illud, quod tamen ſolum intendit?

Non ſatis explicatur, quinam illi ſint, quos Chiſtus a metu amittendi pignoris liberaverit.

Ad Heb. 2. §. 86.

LXVIII. 5. Denique velim etiam, mihi explicari, quænam illa Univerſitas Sanctorum (voce ὅσοι denotata) ſit, quam Chriſtus a metu pignoris per mortem amittendi liberaverit. An ſancti ante Chriſtum mortui huc quoque pertinent? Non videtur. Iis enim ſupponitur metus mortis per omnem vitam moleſtus fuiſſe. A quo tamen, niſi fallor, morte ſemel obitâ liberati ſunt. Quid ergo iis hac in parte mors Chriſti profuit? An ergo, illi ſancti intelligendi, qui Chriſto moriente vixerunt? Id videntur Fratres velle, quum ſcribunt: *Quotquot illo animo ſervitutem tolerarunt, quum Chriſtus mortuus eſt, per illum liberati ſunt.* At quinam ſunt illi? Non Fideles ex Gentibus, quippe quibus nulla terra pignori data erat. Judæi ergo. Et ne hi quidem omnes. Plurimi enim voluntario exilio extra terram vivebant, neque pignore iſto potiebantur. Quantopere ergo hic fructus mortis Chriſti arctatur? Sed ponamus, eos, qui poſt mortem Chriſti in terrâ Canaan Chriſtum fide recipiebant, conſtituiſſe univerſitatem hanc. Quomodo autem hi liberati ſunt a metu amittendi pignoris? An quia poſt mortem Chriſti terra pignus eſſe deſinebat, & brevi tradenda erat Gentilibus ad πανολεθρίαν? Hoccine eſt, quod Fratres volunt? Frigidè profectò, atque tenuiter. Bene celeberrimus interpres in *Zach. 9 §. 23. Ipſi ultro hæreditatem terræ Canaan abdicabant, eamque cum Hieroſolymæ cœleſtis communione, & hæreditate mundi commutabant.* Sed neque ſic omni difficultate defuncti erunt. Paulus enim de iis loquitur, qui *per omnem vitam* obnoxii erant metui mortis, quod ipſi Fratres aliàs urgent, at hi, quos liberatos per Chriſtum ponimus, non deſinunt vivere, quum metu mortis liberantur. Obteſtor Viros Doctos, iterum iterumque conſiderent, in quàm ſe perplexa dumeta induant, dum viam tritam ac planam, ſingularitatis ſtudio, deſerunt.

Patres ſunt irâ & maledictione fuiſſe.

LXIX. NONO. Longè omnium graviſſimum eſt, & vel manſuetiſſimo bilem movit, quod *Fideles V. T. SUB IRA ET MALEDICTIONE fuiſſe*, ſæpius & prolixè dicatur. Et ſanè horridum hoc dictum teneris auribus, & inſuetum Eccleſiæ Reformatæ eſt. Occaſionem ita loquendi ſumſerunt ſibi Fratres ex *Gal.* 3: 10. *Qui ex operibus Legis ſunt, ſub maledictione ſunt.* Quam pericopam ita explicandam putant, quaſi dictum eſſet, quicunque Legi Ceremoniali ſerviunt, illi teſtimonium exhibent maledictionis nondum per Chriſtum ablatæ, & benedictionis nondum actu impetratæ. Licet enim ab execratione improborum immunes, & bene-

benedictionis filiorum Dei participes ſint, tamen ceremoniarum uſu profitentur, nondum extare veræ benedictionis cauſſam meritoriam.

LXX. Sed ipſorum verba audiamus. In com. ad *Gal.* 3: §. 104. *Veteres hic non nihil deviarunt a mente Apoſtoli. Non enim animadverterunt, quomodo fideles, & Sancti V. T. dici poſſint fuiſſe ſub maledictione. Putant enim neceſſariò ſequi, ſi quis ſit ſub maledictione, eum ſalvum fieri non poſſe... In quo falſi ſunt. Apoſtolo enim,* ſub maledictione eſſe, *non ſignificat hic, eſſe extra fœdus gratiæ; ſed aliquid pati propter maledictionem, quæ nondum pretio ſoluto expuncta ſit: ſive teneri ad editionem Chirographi contra ſe propter peccatum & maledictionem ei adhærentem, atque ita ad Deum, qui non puniebat, neque puniturus erat eorum peccata, tanquam ſi uteretur* ἀθωώσει, *& qui promiſerat credentibus vitam, ſanctificandum teſtificatione juſtitiæ ejus, quam manifeſtaturus erat in Chriſto.*

Quo ſenſu a quibuſdam dicatur.

LXXI. Verùm enimvero licet hac explicatione ſaluti Patrum ſatis conſulatur, dura tamen mihi illa, & a *ſcopo Apoſtoli* & *ſtylo ſcripturæ* longè remota videtur. *Scopus Apoſtoli* eſt, refutare dogma, quo Pſeudapoſtoli Eccleſias Galatiæ turbabant, quaſi ad juſtificationem non ſufficeret ſola in Chriſtum fides, ſed neceſſarium ipſis gentilibus eſſet Ceremonias Moſaicas obſervare, tanquam partem Juſtitiæ & Sanctitatis Lege mandatæ. Nam certè in eâ hæreſi Judæi erant, & etiamnum ſunt, facere Ceremonias ad juſtificationem. Falſo iſti dogmati veritatem ſummatim opponit Apoſtolus *Cap.* 2: 16: Quam variis demonſtrationibus confirmat. Poſt multa, hoc quoque argumento utitur. Quia quum omnibus Dei Legibus annexa ſit ea ſanctio, quâ maledictio intentatur earum transgreſſoribus, & nemo ſit, qui non, ſe qualemcunque Dei Legem aliquando transgreſſum eſſe, fateri debeat, tantum abeſt, ut quis ex ullâ ullius Legis obſervantiâ vitam ſperare poſſit, ut ex adverſo omnes, *qui ex operibus ſunt*, h. e. ab eorum parte ſtant, qui per opera juſtificari volunt, *ſub maledictione ſint*. Hæc illatio ſolida, clara, & Paulo ſueta eſt. Vide eum eodem modo argumentantem. *Rom.* 3: 19. 20.

At præter mentem Apoſtoli.

LXX. Non poſſe autem hic per maledictionem aliud intelligi, quàm maledictionem fœderis operum, & quæ excludit hominem a communione Dei, & opponitur benedictioni fœderis gratiæ, multa probant. 1. De eâ maledictione agitur, non quæ incumbit piis, quia & quatenus in obſervatione legis ceremonialis Chirographum ſibi ſubcontrarium ſcribunt, ſed quæ incumbit ſuperbientibus transgreſſoribus Legis. Non enim dicit Apoſtolus, Pii Veteres, quia Legem Ceremonialem obſervabant, ſub maledictione ſe eſſe, fatebantur; ſed qui ex operibus ſunt, juſtitiarii, operarii, qui propriam juſtitiam conantur ſtabilire, quum non obſervaverint ex præſcripto Legem, ſub maledictione ſunt.

Quidem maledictione fœderis operum loquitur.

LXXIII. 2. Eandem maledictionem hic intelligit Paulus, quam intelligebat Moſes, cujus locum theſi ſuæ ſtatuminandæ adducit ex

De quâ Moſes Deut.

Deut. 27: 26.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Deut. 27. 26. Ea autem formula Moſaica, quum indubie contineat ſanctionem fœderis operum, de illâ maledictione loquitur, cui peccatores omnes naturaliter ſubſunt, quæque Divino favori & gratiæ Salvificæ opponitur. Si aliam maledictionem intelligeret Apoſtolus, non argumentaretur, ſed luderet, quod abſit.

A quâ Chriſtus ſuos liberavit.

LXXIV. 3. De eâ maledictione hic ſermo eſt, a quâ Chriſtus ſuos liberavit. Liberavit autem ſuos, non ſolùm ab exhibitione Chirographi de nondum ſoluto pretio, ſed ab omni reatu & condemnatione, ab omni illâ maledictione, quâ propter peccatum eramus digni: Mali moris eſt, quem merito paſſim in Socinianis Celeberrimus *Coccejus* reprehendit, auguſta ſcripturæ verba ita torquere, ut in tenuem ac exilem ſenſum exeant. Nonne id fit, quando Divina illa ſententia, *Chriſtus nos redemit ab execratione legis*, ita attenuatur, liberos nos fecit a jugo Ceremoniarum. Hoc certè inter minima eorum eſt, quæ ex redemtione Chriſti fidelibus obtingunt.

Et quam ipſe ſubivit.

LXXV. 4 Adde, quod ejuſdem generis ſit execratio, ex quâ liberati ſumus, cum eâ, quam ſubivit pro nobis Chriſtus. Ideo enim illam pro nobis, ut victima piacularis nobis ſuccidanea, ſubivit, quia ea nobis propter peccatum incumbebat. Non autem κατάρα factus eſt Chriſtus, in quantum Legem Ceremonialem obſervavit, ſed in quantum iram, furorem, excandeſcentiam Dei adverſus peccata noſtra pertulit, a Patre ſe deſertum eſſe, conqueſtus eſt, cum diris animi horroribus & angoribus, ipſiſque inferorum copiis conſertâ manu conflictavit, omnem denique maledictionem, quam Lex minitabatur transgreſſoribus, pertulit; non κατάρατος modò, ſed & κατάρα, quod Crucifixione ut Symbolo demonſtratum eſt.

Non verè fideles, ſed Hypocritæ Juſtitiarii ex operibus Legis ſunt.

LXXVI. Denique, non puto, ullo Scripturæ loco alterutrum horum probari poſſe; *vel* quod veri & Spirituales Filii Abrahæ ii dicantur, *qui ex operibus Legis ſunt*: *vel* quod ii, qui in fide & bonâ conſcientiâ præcepta Legis Ceremonialis obſervant, eo ipſo dicantur, *ſub maledictione eſſe*. Ad prioris probationem video adduci. *Rom.* 4: 16. *Quo firma ſit promiſſio univerſo ſemini, non ei ſolùm quod ex Lege eſt, ſed etiam quod eſt ex fide Abrahæ, qui eſt Pater omnium noſtrum.* Sed diſpar admodum ratio eſt. Nam 1. Phraſis non eſt planè eadem, *ex Lege eſſe*: & *ex operibus Legis eſſe*. Nam *ex Lege eſſe* illi ſimpliciter dici poſſunt, *quorum fuit Legis latio* *Rom.* 9: 4. id eſt, gens Judaica, cui Lex Domini tradita fuerat. Quandoquidem autem opera in juſtificationis negotio, de quo inter Galatas diſputabatur, ſemper fidei contradictoriè opponuntur, ii, qui ex operibus Legis ſunt, ex fide juſtificante eſſe non poſſunt. Si inſtes, Legem ſimiliter fidei opponi: Reſpondeo, Habere eam duplicem σχέσιν, *Legalem*, ſtrictè ſic dictam, & *Euangelicam*. Qui juxta priorem σχέσιν ex Lege ſunt, hæredes non ſunt. *Rom.* 4: 14 at qui ita ex Lege erant, ut in eâ promiſſiones gratiæ Euangelicæ agnoſcerent, ad ſemen illud Abrahami perti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

pertinebant, cui dicta eſt promiſſio. Et juxta diverſam hanc Legis χρῆσις diverſo ſenſu Apoſtolus, aliquos ex Lege eſſe, dicit. Sed opera fidei contradiſtincta in juſtificatione non poſſunt aliam χρῆσιν habere, quàm contrariam. 2. Scopus Apoſtoli planè alius eſt *Rom.* 4: 16. atque *Gal.* 3: 10. Nam priori loco deſcribit eos, qui ſunt hæredes benedictionum & promiſſionis Abrahami. Poſteriori loco eos, qui ſub maledictione illâ ſunt, quæ bendictioni Abrahami contrariatur. Ideoque, ſubjecta diverſiſſima eſſe, neceſſe eſt.

Neque, qui Legem Ceremonialem obſervant, eo ipſo ſunt ſub maledictione.

LXXVII. Ad poſterioris probationem affertur, tempus V. T. dici tempus זעם *iræ* & *ſeveritatis Jeſ.* 10: 25. *Dan.* 8: 19. & Moſen, miniſtrum Legis dandæ, *miniſtrum mortis & condemnationis* appellari 2 *Cor.* 3: 7. 9. & *Legem iram operari. Rom.* 4: 15. hoc eſt, aliquid imponere, quod a peccato & reatu, & ſic ab irâ proveniebat. Verùm hæc aliena ſunt. Nam 1. Nihil illic de maledictione, vel execratione, quæ conſtanter in Sacris lireris lugendam improborum ſortem notat, præſertim ſi quis ſub eâ eſſe dicatur. 2. Apud Jeſaiam & Danielem non eſt ſermo de tempore V. T. oppoſitè ad T. N, ſed denotatur ea temporum Periodus, quâ Deus ſeveriori flagello populi ſui crimina caſtigabat: quod ſub N. quoque T. ſubinde facit. 3. Moſes *miniſter mortis & condemnationis* appellatur, quia miniſterium ejus magnam partem peccatori perterrefaciendo, ac peccati & maledictionis ſuæ convincendo faciebat. 4. Eodem ſenſu *Lex iram* dicitur *operari*, quod non eſt de ſolâ Lege Ceremoniali intelligendum, ſed etiam, & quidem præcipuè, de Lege morali, quæ exactiſſimis præceptis ſuis detegit peccatum, horrendiſque Divinæ excandeſcentiæ adverſus transgreſſores comminationibus iræ ſenſum in animâ excitat. Quæ nihil faciunt ad probandum, fideles V. T. ſub maledictione fuiſſe.

Cap. XIII.

De iis, quæ verè V. T. defuerunt.

Defectus T. V. nihil arguunt, quod Deo indignum ſit.

I. HAbuit tamen V. T. in rei veritate ſuos quoſdam defectus, quorum nomine μέμφεται *incuſatur Heb.* 8: 7, 8. & propter quos locus debuit fieri Novo. Neque id dicentes injurioſi ſumus in Divinam Sapientiam, quaſi eâ indignum foret, tale primum fœdus cum populo ſuo paciſci, quod poſtmodum correctione indigeat. Nam ſicut Deus in primi mundi Creatione a rudioribus exorſus ea paulatim exaſciavit, expolivit, examuſſitavit, donec eam pulcritudinem conſecuta ſunt, in quà acquievit; ita etiam in formatione Eccleſiæ ſuæ initia rudiora eſſe voluit, quæ, euntibus ordine fatis, in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

pulcriorem concinnitatem lapſu temporis aſſurgerent, donec in conſummatione ſeculi ultima iis manus imponeretur. Et ſi indignum Deo non ſit, in Regno gratiæ aliquid imperfectum feciſſe, quod numeris omnibus abſolutum erit in Regno gloriæ: indignum quoque Deo non eſt, Veteri Teſtamento aliquid parcius conceſſiſſe, quod Novo liberaliter abmodum indulſerit. Imò verò eo ipſo multiformem ſapientiam ſuam teſtatam fecit, quod temporum diverſitatem aptis & congruentibus notis diſtinxerit. Judæos pueris ſimiles ſtatuit Paulus, Chriſtianos adoleſcentibus. Quid in hoc Dei regimine eſt inordinati, quod illos rudimentis detinuerit, quæ pro ætatis modulo ipſis congruebant; nos firmiore, & quaſi viriliore diſciplinâ inſtituat?

1. Sub V. T. non fuit cauſſa ſalutis conſummata.

II. Ea autem, quæ T. V. defuerunt, ſpeciatim ordine enarremus. PRIMUM hoc eſt, quod non habuerint ſub. V. T. Patres CAUSSAM SALUTIS PRÆSENTEM, nedum CONSUMMATAM. Habuere Chriſti figuram in variis apparitionibus, futuræ incarnationis præludiis, in Columnâ Nubis & Ignis, in Tabernaculo, in Templo, in picturâ Ceremoniarum, Ænigmatis Prophetiarum; præſentem autem eum conſpicari, datum illis non eſt. Prophetæ illorum temporum *de venturâ in nos gratiâ prophetarunt.* Et *revelatum ipſis fuit, eos non ſibi, ſed nobis ea adminiſtrare, quæ nunc annunciata ſunt nobis, de Chriſti perpeſſionibus, & gloriâ illas conſecutâ.* 1 Pet. 10: 11. 12.

Neque id, propter quod juſtificamur.

III. Et quum cauſſa ſalutis non extaret, ſcilicet Deus revelatus in carne, non extabat etiam δικαίωμα, ſive id, propter quod juſtificamur. Quia *Princeps Salutis ipſorum per paſſiones* nondum *conſummatus* erat Heb. 2. 10. nondum extabat id, in quo eſt peccati noſtri expiatio; & conſequenter, nondum *adducta* erat *juſtitia ſeculorum* Dan. 9: 24. Quia lytrum necdum ſolutum erat, non erat etiam actualis debitorum expunctio: non illuxerat adhuc *ille dies*, quo Deus *amoturus* erat *iniquitatem terræ.* Zach. 3: 10. Habebant quidem Patres peccatorum remiſſionem veram ac plenam: non tamen habebant id, propter quod peccata juſtè, & uti Deo dignum eſt, remittuntur, nimirum ſatisfactionem & expiationem Chriſti. Bene PAREUS. [a] *Oblatio expiatoria nondum facta erat, in quâ peccatorum remiſſio, quæ ipſis contingebat, fundata erat.*

[a] *Ad Heb.* 8: 18.

Ideoque peccata fidelium manebant,

IV. Hoc reſpectu non abſurdè dicitur, peccata fidelium *remanſiſſe*, & adhuc *extitiſſe*, donec per Chriſti Satisfactionem deleta ſunt. Exiſtebant enim in rationibus Sponſoris, cui incumbebant luenda, neque expuncta fuerunt, niſi ſolutione præſtitâ. Non eſt cogitandum, illa incubuiſſe fidelibus, quaſi illi peccatorum ſuorum reatu onuſti cœlum intraverint: quo nihil dici poteſt abſurdius. Non etiam ſtatuendum eſt, ea planè ex libro rationum Divinarum fuiſſe deleta: nam tum ſupervacanea fuiſſet Chriſti pro iis ſatisfactio. Sed manebant uti debita Expromiſſoris, cui pro iis ſolvendum erat. Ideoque Deus, qui jam plurima

nimirum ut debita expromiſſoris,

peccata

peccata in anteceſſum remiſerat, ea ſtatuto tempore a Chriſto *exegit. Jeſ. 53: 7. ad demonſtrationem juſtitiæ ſuæ, propter πάρεσιν peccatorum, quæ anteceſſerunt. Rom. 3: 25.* Pareus iterum. l. c. *Interim ergo peccata, etiam remiſſa ſine expiatione Verâ, MANEBANT, donec morte Mediatoris tandem expiarentur: quâ expiatione factâ, peccata, tam ipſorum, quàm noſtra VERE demum fuerunt ABOLITA in Dei Judicio.* Eadem Phraſi Calvinus utitur [b] *Quâ ratione ſcribit Apoſtolus morte demum Chriſti intercedente, Redemptionem prævaricationum eſſe peractum, quæ MANEBANT ſub Veteri Teſtamento.* Hic ergo primus ſit V. T. defectus, quod non habuerit cauſſam Salutis conſummatam, ideoque nec veram peccatorum expiationem.

[b] *Inſtit. Lib. 2. Cap. 7. § 17.*

2. Defectus Obſcuritas.

V. Secundus defectus eſt Oeconomiæ Veteris Obscuritas. Hic ſequitur ex priori: nondum exorto ſole, quid ad ſummum poteſt eſſe præter crepuſculum? Sic ergo verbi ſui lucem illis Dominus diſpenſavit, ut eam eminus adhuc & obſcurè cernerent. Eleganter id Petrus expoſuit, dum Propheticum ſermonem comparat *lucernæ ſplendenti in obſcuro loco. 2. Pet. 1. 19.* Dum lucernam vocat, innuit, abſuiſſe ſolem: quum de obſcuro loco diſſerit, eam priſcorum conditionem repræſentat, quæ inter medias tenebras, lucidæ facis, ſed facis tamen, cujus nocte uſus eſt, non pleno die, intermicanteis flammulas haberet. Huc quoque Chriſti dictum pertinet. *Mat. 11: 13. Legem & Prophetas fuiſſe uſque ad Johannem: ex illo tempore Regnum Dei Euangelizari.* Quid lex & Prophetæ ſui temporis hominibus prodiderunt? nempe guſtum præbebant ejus ſapientiæ, quæ olim ad liquidum manifeſtanda erat, & procul emicantem præmonſtrabant. Ubi digito oſtendi poteſt Chriſtus, reſeratum eſt Regnum Dei.

Ceremoniæ fuerunt Velum.

VI. Fuit certè in Ceremoniis inſtitutio de Chriſti perſonâ, Officiis, Beneficiis: ideoque inſignita gratia fuit, quod, ex cæteris omnibus populis eâ diſciplinâ ſolum Iſraëlem Deus dignaretur, uti ſupra monuimus. Sed quum Ceremoniarum ritus immenſum augerentur, atque interim repetitio promiſſionum gratiæ parca ac infrequens eſſet, maxima iſta rituum copia veli inſtar habuit, quo nuda priſcæ promiſſionis ſimplicitas plurimum involuta fuit. Et eventus docuit, maximam Iſraëlitarum partem in Ceremoniis ipſis hæſiſſe, in iis juſtificationem & expiationem peccati quæſiviſſe, neque mentis ac fidei oculis penetraſſe ad Spiritualia myſteria, quæ ſub Velo recondita erant: ſuo quidem id vitio, ſed cui corrigendo iſta docendi ratio minus idonea atque efficax erat. Hoc quoque typo Moſis figuratum eſt, qui *imponebat velamen faciei ſuæ, ne oculos defigerent filii Iſraëlis ad finem ejus, quod nunc ut inutile tollitur. 2 Cor. 3: 13.* Moſis perſonam allegoricè ibi proponit Apoſtolus, ut repræſentantem Oeconomiam T. V. Habebat quidem illa lucem promiſſionum gratiæ, ſicut Moſis facies eximium ſplendorem *vſ. 7.* Sed ſplendorem illum, Moſes, dum cum Iſraëlitis loquebatur, obtexit velo ceremoniarum a ſe introductarum, quarum finis quidem erat Chri-

ſtus cum ſuâ gratiâ, ſed quarum contemplationi intentus Iſraël, in iis ſubſtitit, atque oblitus eſt eò reſpicere, quò, modo ut par erat, animum advertiſſet, per ipſas Ceremonias fuiſſet deductus. Atque hoc eſt *velamen illud, quod in lectione Veteris pacti non retectum, adhuc manet Iſraëli* ℣ſ. 12.

Cui reſpondet Velum Sanctuarii.

VII. Eodem faciebat velum Tabernaculi ac Templi Iſraëlitas ab introitu ac intuitu Sacrarii arcens. Quæ duo vela ita ſibi invicem comparare licet. Per velum templi monebantur, eſſe aliquid, quod necdum ipſis liceret videre, propterea quod aliquid obſtaret, nempe reatus, qui in carne Chriſti ſublatus fuit, *Heb.* 10: 19. & nondum patefactam ipſis eſſe viam ad Sacrarium cœleſte. *Heb.* 9: 8. Per velum impoſitum faciei Moſis monebantur, oculos mentis ipſorum infirmiores eſſe, quàm ut ferre poſſint nudam veritatis indicationem. Si enim id in Apoſtolis adhuc Chriſti obtinuit, *Joh.* 16. 12. quanto magis in antiquo Iſraele?

Ipſe D. Jeſus ſæpe per Parabolas docuit.

VIII. Memorabile eſt, ipſum D. Jeſum in diebus carnis ſuæ doctrinam ſuam iſti obſcuriori Oeconomiæ accommodaſſe: ac promiſcuæ turbæ vix aliter quàm ſub Parabolarum involucris myſteria regni Cœlorum, conjectanda potius, quàm perſpicienda, propoſuiſſe. Cujus rei ipſe hanc rationem dat, *Mat.* 13: 10. 11. Quum diſcipuli eum interrogarent, *quare per parabolas loqueris eis?* reſpondit, *quia vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum: illis autem non eſt datum.* Et ℣ſ. 13. *Propterea per parabolas loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, nec intelligunt.* Quò autem tempus conſummatitionis ipſius propius aberat, eò clarius, & nihil ultra circuitione uſus, ſalutares veritates prædicavit *Joh.* 16. 25. Quod diſcipuli ipſi obſervabant ℣ſ. 29.

3. Defectus, Rigor.

IX. Tertius defectus eſt magnus iſtius Oeconomiæ Rigor, ac præfracta ſeveritas, ob crebro intercurrentes conciones legales, & rarius obſcuriuſque repetitas promiſſiones gratiæ. Huc pertinet, quod habetur *Heb.* 12: 18. non acceſſiſſe nunc fideles ad corporeum montem, & incenſum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, ubi nihil audiatur, aut videatur, niſi quod terrore mentes percellat, adeo ut ipſe quoque Moſes expaveſcat, ubi vox terribilis inſonat, quam audire omnes deprecentur: quibus rebus ſuavitatem montis Zion, & Jeruſalem cœleſtis opponit. Neque abs re ille rigo terrorque erat. Vix enim aliter edomari poterat Iſraëliticæ gentis protervitas, cui toties duram cervicem, ac cor adamantinum Moſes cæterique Prophetæ exprobrarunt.

4. Servitus Ceremoniarum.

X. Quartum V. T. ἀτέλημα, eſt Servitus Elementorum Mundi: de quâ Paulus, *Gal.* 4: 3. 9. Per *Elementa Mundi*, Veteris Oeconomiæ Ceremonias intelligit. Quæ ςοιχεῖα, *elementa* vocat, διὰ τὸ ἀτελὲς αὐτῶν, propter earundem ruditatem, atque imperfectionem translatione duplici: alterâ a naturâ, alterâ ab arte petitâ. Natura ſua

elementa

elementa habet, id eſt, corpora ſimpliciora ac rudiora, ex quorum variâ compoſitione ac mixtione, cætera perfectiora generantur. Et artium rudimenta, ſive prima, faciliora, tyronibuſque accommodata præcepta, elementa dici aſſolent: ipſa Paulo hoc vocabulum eodem ſenſu uſurpante. *Heb.* 5: 12. τὰ ϛοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ. *Elementa initii eloquiorum Dei.* Addit, Elementa *Mundi*, vel quia terreſtria erant, e mundo petita, iiſque rebus, quas mundani quoque homines cum piis communes habent, quæque non continent in ſe benedictionem, & bona hæreditatis: vel quia Deus mundum, id eſt, mundi incolas, erudire volens, a tenuibus illis principiis exorſus eſt, inferiori primùm Scholâ, in uno duntaxat mundi veluti angulo, apertâ. Elementis hiſce Iſraëlitæ erant δεδουλωμένοι, *in ſervitutem ſubjecti.* Nam & Deus iis hæc elementa dederat, cum ſeverâ interminatione, ne vel negligerentur, vel aliter, ac ipſe juſſerat, uſurparentur: & additi fuerunt Principes ac Seniores, Poteſtatem habentes, in Cathedrâ Moſis ſedentes, qui ad obſervationem rituum eos tenerent ac adigerent: atque ipſa denique obſervatio ſervile quid referebat, quod plenam Libertatem Filiorum dedecet.

XI. At ſpecialius, quæ in hac Servitute durâ fuerint, videamus. *In quâ Servitute fuit*
1. Fuit in immenſâ illâ rituum multitudine, cum tam ſeverâ intermi- *jugum.*
natione Iſraëli injuncta, *onus* grave & *jugum* difficile portatu. *Act.* 15: 10. quod Apoſtolus *jugum ſervitutis* vocat *Gal.* 5: 1. Circumciſio, quæ quaſi prima jugi ſuſceptio erat, tantos ciebat dolores, ut vel adulti inde graviter decumberent. *Gen.* 34: 35. Cæterarum Ceremoniarum numerus mirè populum fatigabat, & implicabat ſcrupulis. Non licebat ignem accendere Sabbato: non ſerere anno ſeptimo. Ter quotannis ſingulis maſculis adeunda erat Hieroſolyma. Scrupuloſè obſervanda primitiarum ac decimarum collatio. Tot ſumtus faciendi in omne genus victimas. His adde tot lotiones, tot ciborum diſtinctiones, tot pollutiones legales, ex contactu cadaveris, & cujuſcunque rei immundæ, & ἐξονειρωγμῷ. Accedebat, quod omnia hæc, quibus fatigabantur, nil niſi *infirma ac egena Elementa eſſent*, *Gal.* 3: 9. non poterant τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι *Heb.* 10: 1. & in quorum obſervatione per ſe non erat Sanctitas, neque imago Dei, neque *cultus rationalis Rom.* 12: 1. Interim myſtica harum rerum ſignificatio, & reſpectus, quem ad Meſſiam & illius gratiam habebant, faciebant, ut fideles jugum illud, in ſe grave, ſeorſim a Chriſto egenum ac inutile, alacres ſuſciperent, læti portarent.

XII. 2. Fuit etiam in Servitute iſtâ *exprobratio pueritiæ:* quum tota *Exprobratio pueritiæ.*
eſſet Pædagogica, *Gal.* 4: 3. quæ minutulis præceptis ac dogmatis conſtabat, qualia præſcribuntur puerulis, *Ne ederis, neque guſtaris, neque attigeris Col.* 2: 21 Ad quem locum eleganter Theophylactus. Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἠρέμα αὐτοὺς διακωμῳδεῖ, δογματίζεσθε εἰπών. ὡς γὰρ παιδία ἀρτιμαθῆ κάθησθε, φησὶν, δογματιζόμενοι, καὶ νουθετούμενοι τί δεῖ ποιεῖν. *Quin & illud vi-*

de.

de, ut illos tacitè taxat, dicendo, δογματίζεσθε. Siquidem, ut pueri, inquit, qui nuper diſcere cœperunt, ſedetis, vobiſque præitur ac præſcribitur, quid factu ſit opus.

Et paries intergerinus.

XIII. 3. Inerat quoque τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, *ſeptum parietis intergerini*, non modò eos ab aliis nationibus diſcriminans, & lætitiam, quæ ex communione Gentium cum Deo cæteroquin oritura erat, adimens, ſed & ipſos quodammodo ſemovens a familiari acceſſu Dei. *Eph.* 2: 14. 15. Alludere videtur Apoſtolus ad duplex Templi ſeptum: quorum exterius, intra quod Judæi, qui mundi erant, religionis cauſſâ conveniebant, loricam habebat, in quâ paribus intervallis diſpoſitæ erant columellæ Græcis ac Latinis literis inſcriptæ, quibus ſignificabatur, nemini alienigenæ licere, ſub capitis pœnâ, loricam iſtam transgredi, & irrumpere in interius Septum. Pariter in interiori ſepto alia fuit iſti ſimilis lorica, quâ populus a Templi ingreſſu & Atrio Sacerdotum, qui ſacris in eo operabantur, diſcludebatur. Quod ex Joſepho obſervavit LUDOVICUS CAPPELLUS, ad hunc locum. Confer ea, quæ habet *Conſt. L'Empereur ad Titul. Middoth. Cap.* 2. §. 3. & *Selden. de Jure Natu. Lib.* 3. *Cap.* 6. Cum utroque illo pariete ſive loricâ, ſcitè comparat Apoſtolus Ceremonias, quæ Gentiles a Judæis ſubmovebant, (quo nomini ſimiles erant prioris ſepti loricæ) & Judæos ipſos quodammodo a Deo, ac familiari ad ipſum acceſſu. Ipſi enim procul ſtare jubebantur, & cum Deo, ſe in interiori adyto recondente, de expiatione peccatorum, non niſi per Sacerdotem agere. Atque hac parte cum poſteriori ſepto conferuntur Ceremoniæ.

Et inimicitiæ.

XIV. 4. Adde, quod Legem præceptorum in ritibus *inimicitias* vocet Apoſtolus, quia certo reſpectu erant Symbolum inimicitiæ tam inter Deum ac homines, quàm inter Iſraelem ac Gentes. Nam in χρήσει ſuâ Legali Ceremoniæ erant ſignaculum odii, quo Deus hominem peccatorem ex naturali juſtitiâ ſuâ proſequitur: quatenus reatus noſter iis ſignificabatur, opuſque erat hominem ritibus illis piari ac purgari, priuſquam cum ſpe veniæ ad Deum accedere fas erat. Gignebant etiam mutuum Judæorum adverſus Ethnicos odium ac contemtum. Judæi ritibus a Deo inſtitutis ſuperbi, Gentes humanis, vel etiam Diabolicis ſuperſtitionibus mancipatas, contemnebant. Ethnicis viciſſim exoſæ erant, & ridiculæ atque abſonæ videbantur multæ Judæorum Ceremoniæ, uti ex Tacito aliiſque conſtat. Atque hinc mutua nationum odia, atque inimicitiæ: nequaquam juſſæ (abſit) ſed tamen quaſi ſtabilitæ iſtâ rituum diſcriminantium Lege. Atque hæc alienatio animorum tanta erat, ut pii ipſi nefas Judæo eſſe duxerint, propius adjungere ſe, aut accedere ad alienigenam. *Act.* 10: 28.

Denique Chirographum.

XV. 5. Denique in Ceremoniarum Religone *Chrirographum erat*, cultoribus ſuis ὑπεναντίον, *ex parte contrarium. Col.* 2: 14. Quâ de re eruditè comprimis diſſeruit Calvinus, quum alibi, tum etiam

in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

in *Inſtitutionibus* Lib. 2. Cap. 7. § 17. Neminem ſibi in hujus rei explicatione ſatisfeciſſe teſtatur in Commentario ad *Col.* 2: 14. *Ego autem confido, inquit, me germanam intelligentiam aſſecutum, ſi tamen mihi verum eſſe conceditur, quod alicubi veriſſimè ab Auguſtino ſcriptum eſt, imò quod ex claris Apoſtoli verbis hauſit, in ceremoniis Judaicis confeſſionem magis delictorum extitiſſe quàm expiationem. Quid enim Sacrificiis aliud agebant, quàm ſe mortis conſcios fatebantur, qui in ſuum locum catharmata ſubſtituebant? Quid purificationibus, niſi quod ſe immundos teſtabantur? Ita renovabatur ab illis ſubinde piaculi & impuritatis ſuæ Chirographum: ſolutio in illâ teſtificatione non erat. Meritò ergo Chirographa vocat Apoſtolus, ſuis cultoribus adverſa: quando per illa ſuam damnationem ac immunditiam palam conſignabant.*

XVI. Quæ tamen nequaquam ita ſunt intelligenda, quaſi fideles exactione hujus Chirographi obligarentur, ad juſtitiæ Divinæ in propriâ perſonâ ſatisfaciendum. Id enim repugnaret promiſſioni gratiæ, quæ fundata erat in irrevocabili ſponſione Chriſti, a Patre acceptatâ, cujus individuus fructus eſt principis debitoris immunitas. Sed ſcriptione hujus Chirographi duo fatebantur. 1. Immundos ſe eſſe, & omni perditione dignos, ſi in ſe ipſis conſiderentur: neque poſſe interitum effugere, niſi Divinæ ſatisfiat juſtitiæ. 2. Illam ſatisfactionem nondum eſſe præſtitam; expiationem veram, cujus virtute juſtificari debeant, non eſſe factam. Hactenus Chirographum illud ipſis *contrarium* erat. Sed quia, ut ſæpe monui, Ceremoniæ, præter σχέσιν legalem, σχέσιν etiam Euangelicam habebant, ſimul earum uſu confirmabantur Fideles in Fide venturi, & ſatisfacturi pro ipſis, Meſſiæ. Et ita Chirographum erat iis duntaxat *ex parte contrarium*, ὑπεναντίον. Quippe uti oſtendebat, nondum eſſe factam ſatisfactionem; quod contra ipſos erat: ita certiores eos faciebant, ſatisfactionem nunquam ab ipſis exactum, ſed a Sponſore certo peractum iri; quod ſanè admodum pro iis erat.

Quod tamen non niſi ex parte Iſraëli contrarium erat.

XVII. QUINTUM, in quo Vetus T. minus eſt Novo, eſt Spiritus Oeconomiæ ſervili attemperatus, quem Paulus SPIRITUM SERVITUTIS vocat, ſcribens Romanis *Cap* 8: 15. *Non enim accepiſtis Spiritum Servitutis rurſus ad timorem.* Ubi particula RURSUS notat ἀντιδιαστολήν, quâ præſens Eccleſiæ Chriſtianæ conditio antegreſſæ conditioni Eccleſiæ Iſraëliticæ opponitur, uti paſſim obſervant interpretes. Sed non ita omnem iſtius particulæ vim exponunt. Ego ſic exiſtimo. Romani jam fideles facti in unum cum fideli Iſraële corpus coaluerant, *Eph.* 3: 6. In Chriſto enim eſt ἀνακεφαλαίωσις omnium *Eph.* 1: 10. Is fecit τὰ ἀμφότερα ἓν *Eph.* 2: 14. voluitque, fideles ex Judæis, & fideles ex Gentibus pro *uno ſemine Abrahami* reputari. *Gal.* 3: 16. Et propterea id, quod Iſraëli antiquitus datum erat, etiam, ipſis datum eſſe, cenſebatur. Et ſi, poſt promulgatam lætioris Teſtamenti libertatem, Gentiles in priſcas Iſraëlitarum compedes ſe induerent, redire ad ſervitutem

5. Defectus: Spiritus Servitutis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

dicebantur. *Quomodo* ἐπιστρέφετε πάλιν, *convertitis vos retrorſum*, vel RURSUS, *ad infirma & egena elementa, quibus* πάλιν ἄνωθεν, AD SUPERIORA REGRESSI *ſervire vultis?* inclamabat Galatis Paulus *Gal.* 4:9. Hoc ergo ſenſu Romanis quoque dici poterat: Vos jam Fideles, ſub N. T. viventes, non accepiſtis *rurſus* Spiritum Servitutis, vel Spiritum Servitutis *rurſus ad timorem*, qualem Fideles V. T. quibus σύσσωμοι facti eſtis, habebant, & qualem conſequenter vos in & cum iis habebatis.

Qui majorem terrorem quàm alacritatem operabatur.

XVIII. Porro Spiritus ille Servitutis, prout nunc a nobis conſideratur, eſt Spiritus Dei Bonus, operans in iis, qui ad V. T. pertinebant, ſicut ſervili illius Oeconomiæ erat conveniens. Conſtat, ſub V. T. ea, quæ ad Legem illiuſque terrores ſpectant, ſæpiſſime & clariſſimè ingeminata, & ingentibus portentis, ac tremendis & in omnium oculos incurrentibus judiciis, cenfirmata eſſe: cætera autem, quæ ad Euangelium pertinent, & παῤῥησίαν atque alacritatem Filialem parere poſſunt, parcius, & quidem ſub ænigmate propoſita eſſe. Spiritus ergo, cujus partes ſunt, verba Dei externè propoſita ad animum appellere, & intus efficacia reddere, iſti ſe Oeconomiæ attemperavit, & *communiter* magis terrorem operatus eſt, per Legem, quotidie auribus inſonantem, quàm alacritatem, per Doctrinam Gratiæ, parcius & obſcurius prædicatam.

Faciebatque, ut pii jugum præcepti Carnalis in Fide ſubirent.

XIX. Præterea, quum magna Servitus ſit in Lege præcepti Carnalis curatè ſervandâ ſe fatigare, Spiritus, qui faciebat, ut ſervitutem hanc lubenter & in fide ſubirent, ſingulari ratione Spiritus Servitutis dici meretur. Operationes autem ejus in Fidelibus hæ erant. 1. Docebat eos, juſtum, ipſis bonum, Deo glorioſum, Oeconomiæ Fœderis Dei conveniens eſſe, ſervitutem elementorum mundi a Deo juſſam lubenter ſubire. 2. Impellebat, ut myſterium iſtius ſervitutis rimarentur, neque hærerent in cortice Ceremoniarum. 3. Flectebat voluntates Fidelium, ut libenter & in fide ita ſervirent, anhelantes interim ad felicioris ſeculi libertatem.

Spiritus iſte bonum Dei donum erat, minus tamen Spiritu plenæ libertatis.

XX. Qui quidem Spiritus, hæc in iis operans, inſigne Dei donum erat, iſti ætati conveniens; donum tamen multò minus, quàm eſt Spiritus ille meræ gratiæ ac libertatis, docens, jugum eſſe fractum, Chirographum ſciſſum; atque excitans ad Rationalem cultum, quem ſolum injungit, cum lætâ alacritate, obſervandum.

Cautela:

XXI. Iterum monemus, non eâ mente hæc a nobis dici, quaſi, Spiritum Dei in V. T. fidelibus nil niſi Spiritum Servitutis fuiſſe, velimus: vel quaſi nihil, quod Servile ſuo modo dici queat, in N. T. fidelibus nunc quoque operetur. Utriuſque contrarium ſuperiori capite adſtruximus. Non exiſtimamus etiam, omnes Spiritus Servitutis operationes, iis, quas nunc recenſuimus, quia hæ ſolæ ad inſtitutum noſtrum faciebant, abſolvi. Hoc tantum volumus: Operationes Spiritus Dei in T. V. collatas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

collatas cum ejuſdem Spiritus operationibus in T. N. *communiter* magis ſervile quid ſapere, quàm quod plenæ libertati Filiorum Dei conveniens ſit: breviter, attemperatas fuiſſe iſti conditioni, quâ hæres infans non multum diſtabat a ſervo. Liceat hoc Calvini verbis concludere, quibus planè ſubſcribimus. [d] *Huc autem ſumma redit, Vetus Teſtamentum pavorem & trepidationem incuſſiſſe conſcientiis: Novi beneficio fieri, ut in lætitiam ſolvantur. Illud jugo Servitutis conſcientias adſtrictas tenuiſſe: hujus liberalitate in libertatem manumitti. Quod ſi ex populo Iſraëlitico Sancti Patres objiciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiſcum præditos fuiſſe conſtet, ſequitur ejuſdem & libertatis & lætitiæ fuiſſe participes: reſpondemus, neutrum a lege fuiſſe. Deinde negabimus, ita libertatis & ſecuritatis Spiritu fuiſſe donatos, ut non experti ſint aliquâ ex parte & timorem ex lege & ſervitutem.* Vide cætera.

[d] *Inſt. Lib. 2. Cap. 11. §. 9.*

XXII. Sexto. Fuit etiam in V. T. Parcior donorum Gratiæ Mensura: tam quoad *Extenſionem*, quàm quoad *Intenſionem*. *Extenſionem* valde arctam fuiſſe, hinc patet. 1. Quia cum ſolâ gente Iſraëliticâ ſe communicabat Deus, qui ceſſerat *ei in poſſeſſionem & funiculum hæreditatis ejus. Deut.* 32: 8. Interea gentes alias, quaſi nihil ſecum haberent rei ac commercii, *in vanitate ambulare ſinebat. Act.* 14: 16. Adeo ut *alienatæ* quum eſſent *a civili ſtatu Iſraëlis, extraneæ* quoque forent, *quoad pactorum promiſſiones attinet, ſpem non habentes, & abſque Deo in mundo. Eph.* 2: 12. *Tenebræ operiebant terram, & caligo nationes*; quum ſuper Iſraële ſolo oriretur Jehova. *Jeſ.* 60: 2. 2. In iſtâ unâ gente Iſraëliticâ perpauci ſalutaris gratiæ conſortes erant. 1 *Cor.* 10: 5. *pleroſque eorum non habuit gratos Deus.* Propterea univerſo populo dicebat Moſes, habito reſpectu ad numeroſiſſimam eorum multitudinem, *Deut.* 29: 4. *Non dedit vobis Jehova mentem ad cognoſcendum & oculos ad videndum, & aures ad audiendum:* illi enim, quibus indulta erat iſta gratia, cum cæteris collati, numerum non faciebant.

6. Defectus. Parcior gratiæ menſura In Extenſione.

XXIII. *Intenſionem* ſi ſpectemus, *communiter*, minor erat gratiæ menſura. 1. In cognitione Spiritualium myſteriorum. Conveniebat enim, ſole juſtitiæ nondum exorto, nec tantum eſſe revelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perſpicaciam. Ideo hanc intelligentiæ tenuitatem *Pueritiæ* vocabulo Paulus notat. Specimina craſſi ſtuporis in ipſis Domini Diſcipulis paſſim obvia ſunt. *Jeſ.* 42: 19. *Quis eſt cæcus, niſi ſervus meus? & ſurdus ſicut nuncius meus, quem mitto? quis cæcus, ut donatus pace, cæcus, inquam, ut ſervus Jehovæ?* 2. In ubertate conſolationum ſpiritualium. Quod ex iis, quæ de Oeconomiæ modo, & Spiritus, iſti ſe Oeconomiæ attemperantis, operationibus, ſupra diximus, neceſſariò ſequitur. 3. In Sanctimoniâ. Et hoc quoque a prioribus pendet. Ubi enim eſt minor lucis Spiritualis Copia, minor amoris Dei in cordibus effuſi abundantia, minor cum Deo amicitiæ familiaritas, ibi minorem etiam Sanctimoniæ gradum eſſe conſentaneum eſt.

Et Intenſione.

Sed comparatione rite inſtitutâ.

XXIV. Quæ tamen nequaquam eò nobis dicuntur, quaſi gregarios
N. T. fideles Priſcis illis Heroibus vel anteferre, vel etiam æquare ſuſti-
neamus. Quotus enim quiſque in Eccleſiâ Chriſtianâ reperitur, qui fidei
præſtantiâ ſit cum Abrahamo componendus? cognitionis luce cum
Prophetis, qui hodieque orbem univerſum illuminant? conſolationum
ubertate & Sanctimoniæ excellentiâ cum Davide, qui & Vir ſecundum
cor Dei fuit, & toties animo in Deo exſultante lætiſſimas odas cecinit?
Non enim, quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hic quæritur:
ſed quam in univerſo populo ordinariam diſpenſationem ſecutus ſit.
Eccleſiam cum Eccleſiâ, Prophetas cum Apoſtolis, Priſcos Heroas cum
Novi Fœderis Matyribus, & gregarios fideles cum ſui ſimilibus conten-
dere par eſt.

Ὁ μικρότερος in regno Cœlorum Mat. 11: 11. non ſignificat Beatum Cœlitem.

XXV. Non abs re erit, hac occaſione illuſtrare dictum Domini,
Mat. 11: 11. *Amen dico vobis, non eſt ſuſcitatus inter genitos e mulieribus
quiſquam major Johanne Baptiſtâ: ſed qui eſt minimus in Regno cœlorum,
major eſt eo.* Nihil magni dicunt, qui cum Veterum non nullis per Re-
gnum cœlorum intelligentes ſtatum Eccleſiæ militantis, hunc eſſe verbo-
rum Chriſti ſenſum volunt: Minimus Beatus in Cœlo major, id eſt, Bea-
tior, perfectior, excellentior, glorioſior eſt Johanne, ut pote adhuc
mortali & Viatore. Quis enim ignorat, Conditionem Cœleſtis Patriæ
præſtantiorem eſſe peregrinatione in terrâ? Quod quum per ſe clarum
eſſet, nihil opus erat Dominum tam affirmatè, & quaſi mirum aliquid
aſſererer, id prædicare.

Sed potius Minimum Apoſtolorum, vel Miniſtrorum N. T.

XXVI. Propius ad mentem Domini accedunt, qui per Minimum
in regno cœlorum indigitatum putant minimum Eccleſiæ Chriſtianæ
miniſtrum, cui datum eſt Euangelium conſummationis prædicare.
Hic componitur cum Johanne, non ratione ſcientiæ, ſanctitatis, ſi-
miliumve Donorum; ſed ratione miniſterii, uti Johannes ipſe cum an-
tegreſſis eum Prophetis. Iis enim omnibus major fuit Johannes, quod
Meſſiæ proximus Anteambulo & Paranymphus eſſet, eumque præſen-
tem digito monſtraret. Johanne rurſus major eo reſpectu eſt quivis Euan-
gelii præco, qui Jeſum non natum modò, ſed & mortuum, & ſuſcita-
tum, & in cœlos erectum, & ad dextram Dei ſedentem, & regnum
Libertatis feliciter ab eo erectum prædicat. Non eſt ergo tam compa-
ratio perſonarum in qualitatibus ſuis abſolutis, quàm miniſterii. Mo-
ſis cæterorumque Prophetarum miniſterium non abſurdè quis nocti
ſimile faciat, multis de Chriſto vaticiniis quaſi ſideribus quibuſdam in-
terlucentibus diſtinctæ: Miniſterium Johannis diluculo, quum non-
dum, exorto ſole, attamen annitente ad horizontem, luce quadam cœ-
lum albeſcit: Euangelium autem diei, quum ſol exortus omnia poriſſi-
mo ſplendidiſſimoqne lumine complet.

Vel ipſum Chriſtum.

XVII. Mirum tamen videri poteſt, quod Dominus Jeſus, qui toto
hoc ſermone ſuo præclara omnia de Johanne prædicat, mox, ubi nihil
minus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

minus expectaveris, eum minimo diſcipulorum ſuorum minorem faciat. Ideoque Veterum aliquot exiſtimant, comparationem potius inſtitui inter Johannem & Chriſtum: qui ſe ipſum vocet μικρότερον, minorem in regno cœlorum, vel quia talis erat opinione hominum; vel potius quia minor erat ætate, & poſterior in miniſterio. Quo ſenſu Jacobus Alphæi vocabatur ὁ μικρὸς, *parvus Marc.* 15: 40. id eſt, *junior*, reſpectu Jacobi Zebedæi, qui major dicitur. Hoc ergo voluiſſet dicere Chriſtus, Johannem longè quidem cæteris omnibus Prophetis majorem eſſe; non autem magnum illum Prophetam, non Meſſiam, quod nonnulli, ſed perperam, opinabantur: *Luc.* 3: 15. Se autem illum eſſe, qui licet minor eſſet Johanne ætate, poſterior etiam in præconio regni cœlorum, dignitate tamen plurimum ei præcelleret. Atque ita hoc Chriſti dictum cum Johannis de ſe & Chriſto teſtimonio optimè conveniret, *Joh.* 1: 15 *Is, qui ponè me venit, antepoſitus eſt mihi; quia prior me erat.* Ita fere Epiphanius adverſus Gnoſticos, Chryſoſtomus, Theophylactus, Euthumius, Clarius, Zegerus, Salmero, Janſenius, alii: a quorum ſententiâ fateor me non eſſe alienum.

XXVIII. Septimo. Omnia hæc ſimul juncta excitabant in Eccleſiâ Veteri ardens Desiderium, & Famem quandam ac Sitim melioris conditionis, quam cum adventu Meſſiæ pollicitus erat Deus. Quum enim pleraque omnia, quæ ipſis hactenus collata erant, imperfectionis ſuæ teſtimonium ipſa perhiberent, atque interim meliora e longinquo iis oſtentarentur, non potuerunt ſine contemtu Divinæ gratiæ ea non deſiderare. Quicquid hactenus in eos contulerat Dei Clementia, præſertim accedentibus pretioſoribus promiſſis, ſiti movendæ potius, quàm reſtinguendæ idoneum erat. Abrahamus ipſe, cui tam familiariter ſe patefaciebat Deus, *geſtivit videre diem iſtum Chriſti. Joh.* 8: 56. Univerſa Eccleſia clamabat, *Utinam lacerares cœlos, & deſcenderes. Jeſ.* 64: 1. *O ſi quis daret, te ut Fratrem eſſe mihi, ſugentem ubera matris meæ! Cant.* 8: 1. Id eſt, utinam carnis & ſanguinis particeps factus, familiariter, in medio cœtus noſtri, videndum te, in communione ejuſdem cultus, exhiberes! Non poſſumus meliorem hujus voti interpretem habere ipſo Domino, *Mat.* 13: 17. *Amen dico vobis, multi Prophetæ & juſti deſiderarunt videre, quæ videtis, & non viderunt: & audire, quæ auditis, & non audierunt.* Tranquillo quidem & læto animo priſci Patres Divinâ gratiâ fruebantur, gnari, eam ſibi ad ſalutem ſufficere, atque propter eam Deum glorificabant, eique gratias agebant: attamen, quum potior conditio eminus oſtentaretur, ad eam quoque ſuo ſe deſiderio ſuperextendebant. *Secundum fidem mortui ſunt iſti omnes*, ideoque tranquillè ac beatè: attamen *promiſſa non adepti, ſed eminus ea conſpicati, poſtquam ipſis fuiſſent perſuaſa, amplexi ſunt, Heb.* 11: 13.

7. Defectus. Sitis melioris conditionis.

XXIX. Non auſim huc trahere *Deut.* 29: 19. למען ספות הרוה את הצמאה, *ad addendum Ebriam, ſive irriguam ſitienti:* quaſi hic

Novæ Explicationes

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Phraſis Moſaica, Addere Ebriam ſitienti.

hic innueretur duplex Eccleſiæ ſtatus, *Sitis*, ſub Veteri, & *Irrigationis*, ſub Novo Teſtamento : & *irriguam ſitienti addere*, ſit, Eccleſiam promiſſionis exhibitione ſatiatam redigere in ordinem Eccleſiæ ſitientis. Fidelis N. T. onerare priſcis Ceremoniis : & ex aliâ ſignificatione vocis ספות *perdere ſatiatam cum ſitiente*, operam dare, ut fœderati Dei aboleantur, primò dum exſpectant ſalutem Dei, deinde quum Euangelium ſalutis receperint. Quibus interpretationibus tertia additur, hoc ſenſu, *Ut ſatura perdat ſitientem:* id eſt, ut ii, qui falſò ſibi ſaturi videntur, in tempore exſpectationis ſitientes opprimant, deinde ſaturatos vexaturi. Atque hæc ita junguntur, ut ſimul ſumta integrum verborum ſenſum abſolvant. Vid. *Ult. Moſis* §. 121-- 138. Et *Lexicon ad vocem* רוה. Ego verò hæc, uti planè nova ſunt, ita & aliena eſſe a mente Moſis, propter has rationes exiſtimo.

Quæ improbantur.

XXX. 1. Quia his verbis deſcribit Moſes ſermonem hominis Idololatræ, cujus animus ſe avertit a Jehovâ Deo, ut eat ad colendum Deos gentium, & abjurato numinis metu, adjurationes fœderis ſuſque deque habet, ac, non obſtantibus iis, pacem ſibi pollicetur : ℣ſ. 18. & 26. quales erant illi, de quibus *Jer.* 44: 17. Iſtiuſmodi autem Idololatram nulla cura minus ſollicitat, quàm ut liberos N. T. fideles ad jugum Servitutis Moſaicæ adigat, quod ipſe excuſſit & odit. 2. Is, quem Moſes repræſentat, profligatæ impietatis eſt, quam ne ipſe quidem diſſimulat, & manifeſtus Niminis ac Religionis contemptor : Ii autem, qui a Celebri interprete hic cenſentur notari, magnam Sanctimoniæ ſpeciem præ ſe ferebant, & in omnibus actionibus ſuis religionem obtentui habebant: uti notum eſt ex Hiſtoriâ Euangelicâ. 3. Si *ſitiens* Eccleſiam V. T. notet, *Irrigua* Eccleſiam N. T.; *irriguam ſitienti addere* nihil aliud notat, quàm *Eccleſiam* N. T. *addere Eccleſiæ* T. *V.*, *& utramque jungere.* Id, Scriptura teſtatur, factum eſſe per Chriſtum. *Eph.* 2: 13. & 3: 6. Aliud autem ſonat, *Exſatiatam ſitienti addere*, aliud, *Exſatiatam in ſitientis conditionem redigere.* Refractarii Ceremoniarum Zelotæ nuſquam dicuntur adjunxiſſe ſibi liberos Chriſtianos, ſed bene, eos ſeparaviſſe a ſe, & ἀποσυναγώγους feciſſe. *Jeſ.* 65: 5. & 66: 5. 4. Quum unus duntaxat literalis ſenſus ſit, contra omnes rectæ explicationis regulas dicitur, verbum ספות in eâdem hac enunciatione poſſe ſumi, partim pro *perdere* ſive *conſumere*, partim pro *jungere* & *copulare* : & particulam את, partim pro עם *cum*, partim pro notâ accuſativi. Aliud eſt, ſub generali unius vocis ſignificatu plura ad eundem ſignificatum pertinentia complecti, quod in explicandis Scripturis ſæpe locum habet; aliud eidem voci diſparatas vel contrarias ſignificationes ſimul attribuere, quod præter omnem rationem eſt. Si ספות hic ſignificet *adjungere*, non ſignificat *perdere*. Si את ſignificat *cum*, non eſt nota accuſativi. 5. Quid alienius eſt, quâm ubi multis adſtruxeris, *Saturam* notare *Eccleſiam* N. T. per *Sitientem* eam intelligi, quæ *preſſa eſt Ceremoniis*, mox orſa retexere, atque in hunc ſenſum verba

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

verba vertere, *ut ſatura perdat ſitientem*, hoc eſt, ut Judæi emeritarum Ceremoniarum Zelotæ, qui ſibi ſaturi videntur, perſequantur eos, qui ad Chriſtum anhelant. Quid eſt candida vertere atris, ſi hoc non ſit? Poteſtne quicquam abſurdius fingi, quàm ut unum verbum ſimul ſignificet Eccleſiam Chriſtianam, quæ perſecutionem patitur, & cœtum malignantium Judæorum, qui eam perſequuntur? Et tamen in ejuſmodi commentis ſibi viri eruditi placent!

XXXI. Quænam ergo, inquies, genuina verborum Moſis ſententia eſt? Equidem ſimplicem eam & obviam eſſe arbitror. Quando quis deſtinatum animo ſcelus cum voluptate exſequitur, proverbiali locutione *injuſtitiam ſicuti aquam bibere* dicitur. *Job.* 15: 16. Anima improba molimina mente volvens, & ad occaſionem eorum perficiendorum intenta, eſt veluti ſitiens mali. At quum meditata exſequitur, ſe ipſam Diabolicis delitiis ingurgitat, & quaſi ſatiata vel ebria fit. Pulcrè Celeberrimus Coccejus in *Zach.* 9. §. 14. *Immanes homines dicuntur ſitire ſanguinem, & dum eum effundunt cum Voluptate, dicuntur eum bibere. Ap.* 16: 6. *Id, quo quis delectatur, dicitur cibus ejus, & dicitur id bibere velut aquam. Joh.* 4: 34. *Job.* 15: 16. & 34: 7. Itaque ebriam ſive ſatiatam addere ſitienti, eſt non ſolummodo ardere malè agendi diſiderio, ſed & illud nefandis actibus explere; animoque perverſa cupienti ad ſatietatem indulgere. Hoc faciunt contemptores Numinis, qui in ſceleribus ſuis ſecuri, ſuperbos felices prædicant, & effrenatis cupiditatibus ſuis in omnibus obſequuntur. Tales autem hic deſcribit Moſes. Si cui hæc minus ſatisfaciant, ei præ cæteris commendo Commentationes LUDOVICI DE DIEU, Viri Doctiſſimi, qui in hunc locum prolixus eſt. *Genuinus Senſus.*

XXXII. Non minus a Zachariæ mente aberrare videntur, qui exiſtimant, ipſum Conditionem Patrum V.T. comparare *foveæ, in quâ non eſt aqua. Cap.* 9: 11. Nam 1. Ipſi illi Patres cecinerunt *Pſ.* 23: 2. *In caulis herbidis facit ut recubem, ſecundum aquas lenes deducit me.* Quod a foveâ, in quâ aqua non eſt, longiſſimè diſtat. 2. Pro certiſſimo interpretationis canone admittimus, quod Fratres ingeminare ſolent, verba, niſi quid obſtet, in omni ſuâ emphaſi ſumenda eſſe. Atqui emphaſis longè major eſt, ſi per foveam ſine aquâ intelligamus conditionem irregeniti peccatoris, qui, quamdiu in ſe ipſo, extra Chriſtum eſt, omnibus iis, quæ conſolationem afferre, ſitimque beatitudinis reſtinguere poſſunt, omnino caret. Et nihil obſtat, quo minus id ita interpretemur. Agitur enim de eo, quod impetratum eſt ſanguine Chriſti, qui eſt ſanguis fœderis, ſive N. Teſtamenti, & effuſus eſt non ſolùm ad auferendum jugum ceremoniarum, ſed vel maximè ad abolendum ſervitutem peccati. Cur ea, quæ dicuntur, reſtringemus ad id, quod minus eſt, quum verba non modò patiantur, ſed & ſuadeant, imò ferme cogant, ut interpretemur de eo, quod majus eſt? 3. Propheta hic ſolatur lugentes Zionis, ac promittit iis liberationem ab iſto malo, quo potiſſimum premebantur, & *Zach.* 9: 11. *Exponitur.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cui remedium a venturo Meſſiâ expectabant. Illud autem non erat ſervitus Ceremoniarum, quæ parum vel nihil ſolaminis afferebant; ſed potius abyſſus miſeriæ Spiritualis, in quam præcipitaverat eos peccatum. Cujus jugum, ſub exactore Diabolo, infinito gravius eſt jugo rituum, quod a Deo impoſitum eſt. 4. Etiamſi Ceremoniæ, quando in ſe conſiderantur & abſtractè a Chriſto, ne guttam quidem veri ſolaminis afferre potuerint: non tamen Patres propterea in foveâ ſine aquâ fuerunt. Nam quod e Ceremoniis haurire non poterant, id bibebant ex fluentis Divinæ gratiæ, manantibus e perenni fonte, nimirum Chriſto, in quem eorum fides proſpiciebat. Non audemus ergo dicere, Priſcam Conditionem Patrum fuiſſe foveam ſine aquâ: licet cum Scripturâ ſtatuamus, eos ſitim habuiſſe meliorum bonorum, ita tamen, ut aquæ ſalutaris gratiæ ad neceſſariam conſolationem iis non defuerint.

Cap. XIV.

DE ANTIQUATIONE VETERIS TESTAMENTI.

Summa dicendorum.

I. REſtat nunc, ut de V.T. ANTIQUATIONE dicamus, ſive de abrogatione earum rerum, quæ olim fœderi gratiæ, ut umbratiles, ac Typicæ, & Venturi Meſſiæ Symbola, ſuperacceſſerunt. In cujus materiæ ἐξεργασίᾳ hoc ordine procedemus. 1. Ceremonias Veteres ejus ejus eſſe naturæ oſtendemus, ut ἀξίως *antiquari potuerint*. 2. Demonſtrabimus, futurum fuiſſe, ut re verâ atque ipſo actu *antiquentur*. 3 Docebimus, *debuiſſe* aliquando *antiquari*, neque potuiſſe fieri, ut aliter ſit. 4 *Proceſſum* ipſum, *varioſque* antiquationis *gradus* enucleabimus.

Leges Morales fundantur in Naturali Numinis Sanctitate, Ceremoniales in liberâ Voluntate.

II. Ut a PRIMO ordiamur. Aliam longè Legum Moralium, quarum perpetuitas ac immutabilitas ἐξαγώνιος eſt, aliam Inſtitutorum Ceremonialium rationem eſſe, hinc patet. 1. Quia illæ fundantur in Naturali ac Immutabili Dei Sanctitate, quæ non poteſt non Creaturarum rationalium Exemplar eſſe; ideoque aboleri nequeunt, quin aboleatur Dei imago: Hæc verò fundata ſunt in Liberâ ac indifferenti Legiſlatoris voluntate: & ideo tantùm bona, quia præcepta; ideoque pro diverſâ temporum ratione, vel præſcribi, vel aliter præſcribi, vel omnino non præſcribi poſſunt. Non latuit Hebræos Doctores hoc diſcrimen; atque hinc nata Maimonidi diſtinctio in מצות השכליות, *Præcepta intellectualia*, quorum æquitas Intellectui humano per ſe evidens eſt, & התורות השמעיות, *Legis auditu perceptas*, quarum omnis ratio reſolvitur in auditum, eas ab ore Dei excipientem. De illis dixerunt Sapien-

In Præfat. Abbot. Cap. 6. fol. 83. col. 3.

tes

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

tès, שאלו לא נכתבו ראוים הם ליכתב, *ſi non ſcripta eſſent, æquum fore, ut ſcriberentur.* De his aſſerit Maimodes, שאלמלא התורה לא היו רעות כלל. *Si Lex non extaret, ea, quæ iis adverſantur, omnino mala non forent.*

Illæ iſtis plurimum poſtponuntur. More Nevoc. Part. 3. Cap. 32.

III. 2. Quia ipſe Deus Ceremonialia præcepta Moralibus multis nominibus frequenter poſtponit, &, ut ſapienter idem Maimonides obſervavit, per Prophetas ſæpiſſime homines reprehendit ob nimium ſtudium & nimiam diligentiam in adducendis oblationibus, illiſque inculcat, quod non principaliter, neque per ſe intendantur, neque ipſe iis opus habeat. Sic ait Samuel, 1 *Sam.* 15: 22. *Nunquid voluntas Domino eſt in Holocauſtis & Victimis, ut in obtemperando voci Domini?* Item *Jeſ.* 1: 11. *Ad quid mihi multitudo ſacrificiorum veſtrorum? dicit Dominus.* Et *Jer.* 7: 22. *Non ſum loquutus cum Patribus Veſtris, nec præcepi eis, die quo eduxi eos e terrâ Ægypti, de Holocauſtis & Victimis. Sed verbum hoc præcepi eis, dicendo; obtemperate voci meæ, & ero vobis in Deum, & eritis mihi in populum.* In quem locum obſervat Maimonides, mirum videri, qui Jeremias ita loquentem introducat Deum, quum maxima pars præceptorum circa ſacrificia & holocauſta occupata ſit; ſed reſpondet, hunc verborum Dei eſſe ſcopum: Prima Intentio utique eſt, ut apprehendatis me, neque alii ſerviatis, ut ego ſim vobis in Deum, & vos mihi in populum. Hoc autem præceptum, de oblationibus & de domo meâ, datum eſt vobis in hunc finem, ut exinde ad utilitatem veſtram illud diſceretis. Loca parallela plurima ſunt, *Pſ.* 50: 9, 10, 11. *Jer.* 6: 2. *Hoſ.* 6: 6. *Am.* 5: 22. Si itaque Deus, quum adhuc in vigore eſſent præcepta illa, propter nimium eorum ſtudium homines reprehendit; nihil Deo indignum attribuimus, aſſerentes, propter graviſſimas rationes fieri potuiſſe, ut eas planè abroget.

Eccleſia diu multis Ceremoniis caruit.

IV. 3. Accedit, quod Eccleſia, ſalvâ tamen Religione, multis ſeculis maximâ Ceremoniarum parte caruit, ut Judæi ipſi bis mille annos ante legem datam numerant: Quidni ergo, ſine Religionis detrimento, iiſdem Ceremoniis, in quarum exercitio per ſe non eſt Sanctitas, neque pars imaginis Divinæ, impoſterum carere poſſet? Hoc ſaltem inde liquet, quod ad eſſentiam Religionis non faciant, & quod meræ poteſtatis Dominicæ ſit, eas vel pauciores imponere, vel augere adſtrictis etiam earum vinculis, vel omnino iterum abolere.

Ea, quæ uno tempore ſapienter inſtituta ſunt, alio tempore ſapienter abrogari poſſunt.

V. Neque obſtare debet præjudicium illud, conveniens quidem eſſe, ut novas aliquando Ceremonias inſtituat Deus, quò cultior, ornatior, & locupletior reddatur Religio; ſed non ita eſſe conveniens, ut ſemel a ſe inſtituta abroget: Nam & inſtitutionem eorum rituum, qui poſtea ſapienter abrogantur, & abrogationem rituum, qui ſapienter inſtituti ſunt, pariter defectum aliquem ſapientiæ arguere. Cæterum longè aliter hæc concipienda ſunt. In eo πολυποίκιλον quidem, ſed conſtantem tamen, ſemperque ſibi ſimillimam, Sapientiam demonſtravit Deus, quod cuivis Eccleſiæ ſuæ ætati ſe attemperaverit. Primam ac tenerri-

 mam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

mam infantiam ſimplicior ac facilior cultus decebat. Provectiori pueritiæ, ſed pueritiæ tamen, & petulanti ſatis, adſtrictior diſciplina, magiſque Pædagogica convenientior erat. Adulta & Virilis Ætas ingenuam ac Decoram Libertatem exigit. Nihil ergo Sapientiâ ſuâ indignum facit Cœleſtis Pater, ſi remoto Pædagogo, quem tamen Filio impuberi ſapienter dederat, adultum Filium liberalius haberi velit.

Maximè ſi cauſſa, propter quam inſtitutæ ſunt, ceſſet.

VI. Porro, quum non propter ſe inſtitutæ ſint Ceremoniæ, ſed propter aliud, uti fatentem modò habuimus Maimonidem: eadem Sapientia, quâ inſtitutæ ſunt, exigit, ut, inſtitutionis cauſſâ ceſſante, & ipſæ ceſſent. Meſſiâ autem exhibito, cauſſas illas ceſſare, propter quas inſtitutæ ſunt Ceremoniæ, invictis argumentis ſuo loco addicemus. Jam in eo adhuc ſumus, ut oſtendamus, *poſſe* Ceremonias abrogari ſine ullâ, vel minimâ, Sapientiæ & Conſtantiæ Divinæ labe.

Ceremoniæ uni genti, cum limitatione ad certum locum ac tempus, datæ ſunt.

VII. Verùm, ad SECUNDUM nunc caput pergamus; planè VOLUISSE Deum, ut ſuo tempore ceſſarent. Quod ſequentibus Argumentis evincitur. *Primò.* Ipſa Ceremoniarum inſtitutio eò nos ducit. Nam quum datæ fuerint Uni Populo, cum Limitatione ad certum illius ſtatum, Certamque Terram, Urbem, Templum, non fuit mens Legiſlatoris, ut *omnes*, quos Salutari ſui communione dignatur, & *Semper*, & *Ubique* obſtringerent. Ita autem planè res ſe habet. Suæ ſolùm genti Legis Moſaicæ corpus datum eſſe מורשה קהלת יעקב, *Hæreditatem ac peculium Eccleſiæ Jacobi*, *Deut.* 33: 4. paſſim Hebræi gloriantur. Et id quidem limitavit Deus לדורותם, *ad Generationes ipſorum. Gen.* 17: 7. *Levit.* 7: 36. Et 24: 3. Quæ generationes quum jam confuſæ ſint, nulloque certo indicio Levitæ a reliquis tribubus, Aaronidæ a cæteris Levitis dignoſci queant; conſequens eſt, Legem eam ceſſare, quæ diſtinctioni generationum adſtricta erat, quæque a tribu Leviticâ & Familiâ Sacerdotali ferme tota pendebat. Certam etiam terram Ceremoniarum obſervationi Deus deſtinavit. *Deut.* 4: 14. & 6: 1. & 11: 31, 32. Certam urbem, & domum. *Deut.* 12: 5. 13. 14. 26. Quum ergo Prophetæ paſſim prædixerint, fore aliquando, ut Eccleſia magnâ plurimarum gentium acceſſione augeatur, quæ uti non pertinent ad generationes Iſraëlis, ita nec in eâdem cum ipſis terrâ habitare, nec in eandem urbem, multo minus domum, convenire poſſunt; evidens eſt, non fuiſſe intentionem Legiſlatoris, ut eâ tempeſtate populus ſuus Ceremoniarum religione conſtringatur. Nam, uti in ſequentibus fuſius probabimus, non poterit tum Iſraëlitarum conditio a cæteris gentibus diverſa eſſe: quum omnes cum Iſraële in unum corpus coalituræ ſint.

Et rationes plerumque iſtis temporibus iſtique

VIII. Fortius hoc argumentum ſtringet, ſi obſervaverimus, rationes plerarumque Ceremoniarum planè peculiares fuiſſe, & deſumtas eſſe ex ſpeciali conſideratione iſtorum temporum, & vicinorum Abrahamidis populorum, a quorum erroribus & cultu ſuos quàm longiſſimè

abeſſe,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

abeſſe, ſupremum numen voluit. Ex Zabiis egreſſus erat Abrahamus, primum gentis Iſraëliticæ caput. Idcirco Deus ita ferme Ceremonias omnes conſtituit, ut Zabiorum ritibus e diametro opponerentur. Centies id inculcavit Maimonides, qui multarum Legum rationes ſibi innotuiſſe, ex ſolâ cognitione fidei, rituum, & cultus Zabiorum, fatetur. Verbi gratiâ. Idololatræ iſti panem fermentatum ſolum offerebant: res dulces ad oblationes ſuas eligebant, easque melle inungere conſueverant, ſale autem non utebantur. Ideo Deus prohibuit panem fermentatum, vel Mel offerre, Sale autem in omnibus Sacrificiis uti expreſſim juſſit. *Lev.* 2: 13. Iterum. Solicolæ iſti oraturi ad Orientem ſe convertebant. Hinc Sanctum Sanctorum in Occidente locatum. Rurſus. Licet Sanguis impurus admodum fuerit in oculis Zabiorum, tamen ab iis comeſtus eſt, eo quod exiſtimarent, cibum hunc eſſe Dæmonum, quo comeſto quis familiaritatem aliquam cum iis nanciſcatur. Idcirco Deus ſanguinis eſum, ſeverâ interminatione additâ, prohibuit. *Lev.* 17: 10. Neque Zabiis ſolis, ſed & aliis vicinis gentibus adverſos ritus, ſuis præſcripſit Deus. Ægyptii colebant ſignum Arietis, ac propterea prohibitum ipſis fuit mactare Oves. In Sacrificiis autem Iſraëlitarum nulla pecus Ove acceptior, & frequentior. Ægyptiis ſacros fuiſſe cuniculos & lepores, ob celeritatem, & perfectionem ſenſuum naturalium, Plutarchus Auctor eſt. Hos autem ſuis immundos & Prophanos eſſe, Deus voluit. Cultores Baal Pehoris idolum ſuum adorabant retectione nuditatis. Hinc Sacerdotes Numinis juſſi ſunt facere ſibi femoralia, ad nuditatem tegendam. *Exod.* 28: 42. Et quæ plura id genus colegit Maimonis Filius, in *More, Part.* 3. *Cap.* 45. & 46. Et ad ejus exemplum *Hottingerus, in Hiſtoriâ Orientali Lib.* 1. *Cap.* 8. Itemque *Seldenus de Jure Natur. &c. Lib.* 2. *Cap.* 7. A nobis autem eum in finem nunc adducta ſunt, ut evincamus, juſti tantum genti, hæc ſimiliaque mandata data eſſe, ob cauſſas illis peculiares, iisque temporibus proprias, quæ alias gentes non ita tangunt, neque, obliteratâ jam dudum priſcarum ſuperſtitionum dementiâ, adeo nunc ut pridem valent.

populo peculiares habent.

More Part. 3. *Cap.* 29.

IX. *Secundò* ex Prophetiis argumentamur, quibus antiquatio Ceremoniarum clarè ſatis prædicta eſt. Eæ autem vel generaliores ſunt, vel ſpecialiores. In genere ipſe Moſes hac de re vaticinatus eſt *Deut.* 18: 15. 18. Ubi Deus & Moſes Dei nomine pollicentur Iſraëli Prophetam e medio fratrum ſuorum, ſicut ipſe Moſes fuerat, cujus ori ſua verba ſe inditurum dicit Deus, cum interminatione vindictæ expoſcendæ ab eo, qui verbis iſtius Prophetæ non auſcultaverit.

Deut. 18. 15. 18.

X. Ad cujus loci intelligentiam, & argumenti ex eo noſtri valorem, notanda ſunt ſequentia. 1. Intercedit Iſraëli Moſes communione omni cum haruſpicibus & hariolis, ſe monſtrans, legemque ſe miniſtro datam commendans, quæ omnia pro iſtoc tempore ſcitu neceſſaria complectebatur. Ac ne quid, ſe abſente, amplius ſibi hac in re conceſſum

Exponitur, Prophetam pollicetur Deus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

cauſſarentur, tamdiu Legem ſuam ipſis ſuffecturam innuit, donec Deus alium Prophetam, parem ſibi, ſuſcitaret, ex cujus ore impoſterum iis foret pendendum.

Moſi ſimilem aut parem:

2. Futurus erat propheta ille *ſicut Moſes*. Ei autem, hoc, de quo ſermo eſt, excepto, parem in Iſraële nunquam fuiſſe, ἐξαγώνιον eſt. *Deut.* 34: 10. Porro non eſt ſimilitudo ac æqualitas iſta conſtituenda in minutiis quibuſdam, aut virtutibus ejuſmodi, quas cum Moſe inſequentes Prophetæ communes habuerunt; ſed præcipuè in Auctoritate, & exercitio muneris Prophetici. Sicuti Moſes Divinâ Auctoritate rudiorem Veterum cultum limaverat, & in perfectiorem formam redegerat; ita ipſe carnalem illum Moſis cultum in alium magis Spiritualem commutaturus erat.

In cujus ore Dei verba.

3. Iſtius Prophetæ ori *ſua* ſe *verba* inditurum promittit Deus: non eo modò ſenſu, quo omnes veri Prophetæ verba Dei locuti ſunt, ut fidi illius miniſtri; ſed ea verba, quæ Deus ſibi reſervaverat dicenda ultimis diebus, & quæ nemo niſi Deus dicere poteſt. Confer. *Joh.* 3: 35. Unde ſequitur, Prophetam illum non nudum Legis Moſaicæ Interpretem, ſed verum Legis Dominum fore, & ea Dei verba dicturum, quæ hactenus ita dicta non erant.

Is eſt Meſſias.

In Prophet. Fol. 27. col 1.

4. Propheta iſte præter Meſſiam alius eſſe non poteſt: cujus prophetia, teſte Abrabanele, eſt in celſiſſimo graduum Propheticorum: quique, ex Rabbinorum effato, quod ſubjungit, *excelſior eſt Abrahamo, altior Moſe, & ſublimior Angelis Miniſterii.* confer. *Act.* 3: 22.

Qui novam Doctrinæ formam allaturus erat.

5. Meſſiam autem novam Doctrinæ formam allaturum eſſe, & Scriptura paſſim inculcat, (vide *Jeſ.* 42: 4.) neque Hebræi Doctores inficias iverint. Jonathan comma tertium Capitis duodecimi Jeſaiæ ita παραφράζει. ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי צדיקיא. *Et accipietis* DOCTRINAM NOVAM *cum gaudio ab electis juſtorum.* Notabilem rationem Kimchi addit, cur Paraphraſtes Doctrinam hanc vocaverit NOVAM. לפי שאותו הלמוד יהיה חדש וכן ילמדו אז דעת ה׳ מה שלא למד אדם עד אותו היום. *Quia revera Doctrina illa erit nova: atque ita tunc diſcent cognitionem Domini, uti ante illum diem didicit nemo.*

Et audiendus eſt in omnibus.

6. Eum Prophetam audire jubet Deus, ſubjugatâ captivatâque omni cogitatione, quæ ſe adverſus eum extollit. Baal Hatturim notavit, verſum decimum quintum continere decem vocabula, ad indicandum, inquit, שתשמע לו כמו לעשרת הדברות. *tantùm ipſi obtemperandum, quantùm Decalogo.* Sit licet obſervatio iſta Judaici acuminis, res tamen certa eſt: verba enim Prophetæ iſtius æquè Dei verba ſunt, ac Decalogus.

Secus incurritur in Vindictam Dei.

7. Ni quis obtemperet, vindictam ſe expoſciturum Deus minatur. Eam experti ſunt refractarii Judæi, pro emeritis Moſis ceremoniis adverſus Jeſum & diſcipulos ejus improbè pugnantes. Omnia huc tendunt, ut alius Propheta, novam cultus formam inſtituturus, ſicut & Moſes fecerat, Iſraëli commendetur.

XI. Præ-

XI. Præcipuas nunc Judæorum exceptiones videamus. 1. Continet hæc promiſſio gratioſum Dei reſponſum ad preces Iſraëlitarum in Horeb, ubi rogaverunt, ut Deus eos alloquens internuncio uteretur, ne fortè gloria Majeſtatis ſuæ eos opprimeret. Certum autem eſt, non petiiſſe eos in Horeb Prophetam, qui abrogatâ Lege Moſaicâ ſurrogaret aliam. Ita Lipmannus. 2. Per Prophetam hic intelligitur univerſus Prophetarum Ordo, qui ſingulis ſeculis fuerunt, & Moſi pares dici poſſunt Auctoritate & Fidelitate, quum verba Dei viventis, ſicut ille, annuntiaverint. Iis ita inſtructi fuerunt Iſraëlitæ, ut Haruſpices aut Hariolos in rebus dubiis conſulere neceſſe non habuerint. Idem. 3. Si notetur aliquis in individuo, ille vel Joſua eſt, de quo dicitur *Deut.* 34: 9. *Et audiverunt eum filii Iſraël*, ut Aben Ezra & Bechai videntur velle: vel Jeremias: quippe verba נביא אקים להם, *Prophetam excitabo eis*, per Gematriam in numero æquivalent his, זהו ירמיהו, *Hic eſt Jeremias*, juxta Baal Hatturim. Abrabanel autem, ne, nihil hic dici poſſe, videatur, quatuordecim convenientias inter Moſen ac Jeremiam enumerat. 4. Jeſus noſter hic non poteſt deſignari: quia, nec noſtrâ, nec Judæorum ſententiâ, Moſi ſimilis eſt. Non noſtrâ: quippe qui eum Deum credimus. Moſes autem nudus homo fuit. Non Judæorum, quippe qui firmiter tenent, parem Moſi Prophetam nunquam poſtea extitiſſe. Abſurdum autem eſt, ut minor abroget placita majoris. Lipmannus. 5. Explicationem noſtram repugnare verbis Chriſti proteſtantis, ſe non veniſſe ad ſolvendum Legem. *Mat.* 5: 17. Idem.

Exceptiones.

Sepher Nitzachon num. 137.

In præfat. ad Jeremiam.

XII. Reſp. Ad *Primum*. 1. Συγχωρητικῶς. Petioni Iſraëlitarum reſpondet hac Prophetiâ Deus, neque petierant directè abrogationem cultus Moſaici. 2. Ἀρνητικῶς. Non tamen illud obſtat, quò minus Deus Prophetam promitteret, illa facturum docturumque, de quibus ipſi in iſtâ petitione ſuâ non cogitabant. Sæpe ita preces populi ſui exaudit Deus, ut amplius eo concedat, quod ipſi in votis & mentibus ſuis habuerunt. Petierant Iſraëlitæ, ut Deus poſthac per internuncium ad eos loqueretur. Non hoc ſolùm ſe facturum promittit, ſed & Prophetam aliquem ἀνθρομασικῶς pollicetur, Moſi parem, qui æqualia, imò majora, vero Iſraëli præſtet. 3. Κατὰ τὸ βίκιον. Videndum eſt, quid ageretur, quum Iſraëlitæ votum hoc ſuum Deo exponerent. Expectabant ſcilicet poſt auditum Decalogum plura & inaudita ſibi hactenus ſtatuta, & novam denique integræ Religionis formulam a Deo delineandam. *Deut.* 5: 33. Rogabant, ut ea ſibi exponerentur, non ſicut Decalogus, tantâ & tam immediatâ Divinæ Majeſtatis demonſtratione, ſed intercedente Moſis miniſterio. Annuit votis Deus. *℣ſ.* 37. Verùm non ſubſiſtit hic. Similiter ſe cum iis acturum promittit, quando ſimilis naſcetur caſus. Uti in formandâ Veteri Oeconomiâ utebatur Moſis Miniſterio:

Deus aliquanto plus reſpondet, quàm Iſraëlitæ petierant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

rio: ita quum tempus eſt, ut Veteri ſuccedat Nova, multò priore glorioſior, eo ſe Interprete uſurum pollicetur, qui diſſimulatâ terribili Numinis Majeſtate, benignè & clementer cum iis acturus ſit. Sicut ergo Moſen Mediatorem conſtituit Deus, quando loco priſcæ ſimplicitatis operoſiorem cultum inſtituere in animo habebat: ita alium Prophetam Moſi æqualem promittens, innuit, ſe per eum ſimile quid facturum ei, quod fecit per Moſen, corrigendo iterum Oeconomiam Moſaicam. Quam memorabilem Numinis Bonitatem Moſes hic inculcat.

Propheta non notat hic Prophetarum ſuccedentium Seriem.

XIII. Ad *Secundam*. ℞. 1. Per conceſſionem. Non defuiſſe Iſraëli ordinariò Prophetas, quos ſanctius ac tutius conſulere poterant, quàm vel Augures vel Haruſpices & id genus Agyrtas. 2. Per negationem. Non fuiſſe tamen id abſolutè perpetuum. 1 *Sam.* 3: 1. 2 *Chr.* 15: 3. 3. Sumi τὸ ἐν ἀρχῇ. Neque enim de Prophetarum ſibi mutuò ſuccedentium ſerie hic ſermo eſt, ſed de Prophetâ aliquo ἐξοχῶς καὶ ἀντονομαστικῶς ita dicto. 4. Everti proprias Hypotheſes. Quum in confeſſo ſit, in toto Prophetarum Choro parem Moſi extitiſſe neminem. Minutias autem fictarum ſimilitudinum ſectari hominis ingrati eſt, qui magnitudinem Divini promiſſi non rite æſtimat, vel, quod peſſimum eſt, ſciens deprimit. 5. Non attendi ad ἀκολουθίαν contextus, quæ ita habet. A planetariis & Divis auſcultandis populum dehortatur Moſes: Hoc argumento, quia Prophetam ſibi parem, & in omnibus auſcultandum, excitaturus erat Deus. Sed, inquies, poſt tot ſecula! Quid interim? Habebant Legem Scriptam, ad uſque illius Prophetæ ævum abunde ſuffecturam. Ea, ſi quid oriretur dubii, adeunda erat. *Jeſ.* 8: 19, 20. Habituri erant ordinariò Prophetas, Legis iſtius Interpretes, & Supremi Numinis familiares. Ceſſantibus autem Vulgaribus Prophetis, Legiſque Periodo ad finem vergente, oriturus erat Propheta ille Magnus, cujus os conſulendum, & cujus placitis acquieſcendum haberent. Quanam ergo probabili ratione ſuadente ad planetarios vel Divinos recurrerent?

Neque Joſuam.

XIV. Ad Tertium ℞. 1. Prophetam hic deſignatum Joſuam non eſſe, Sacer textus manifeſtè indicat *Deut.* 34: 9, 10. Nam poſtquam Joſuam Moſi demortuo ſuffectum eſſe narraſſet, mox expreſſim ſubjungitur, *Sed non ſurrexit amplius in Iſraële propheta* כמשה, *ſicut Moſes*, *vel par Moſi*. Quaſi datâ opera cavere voluiſſet Deus, nequis opinaretur, Joſuam Prophetam eſſe *Deut.* 18. promiſſum. 2. Quod additur, *& audiverunt ipſum Filii Iſraël*, non poteſt tam grande poſtulatum firmare. Abrabanel probaturus, Jeremiam hic intelligi, planè contrario argumento pugnat, & ſimilitudinem in eo conſtituit, quod ſicuti Moſi refragati ſunt populares ſui, ita & Jeremiæ. Sed utrumque eſt abſurdum. Communis ea Prohetarum ſors fuit, ut ſæpiuſcule auditi, ſæpius rejecti ſint; quandoque pios habuerint auditores, qui contremiſcerent ad verba

Dei

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Dei vivi, quandoque profanos contemptores, quibus ea erant ludibrio. 3. Nuſquam perfectius hujus verbi complementum invenias, quàm in Domino Jeſu, De quo Pater e cœlo proclamavit, Hunc Audite. *Mat.* 17:5.

XV. Multo minus hæc de Jeremiâ exponenda ſunt, cui prædicata iſta non magis conveniunt, quàm cuivis alii Prophetarum. Nam. 1. Gematria illa Cabbaliſtica otioſarum mentium paſtus eſt, quæ fortaſſe ſubtilitatis aliquid nonnunquam habet, ſoliditatis nihil. Meritò de eâ dixeris, quod in ſimili caſu Aben Ezra ad *Jeſ.* 7:6. וזה הבל. *Sed hoc eſt vanitas.* 2. Ipſe ſibi diſertè contradicit Cabbalæ Magiſter. Quippe, Prohetam hic promiſſum omnes quinquaginta intelligentiæ portas exploratas habiturum, paullo ante pronunciaverat: quia comma 15. incipit & finit cum litera Nun, quæ quinquagenarii numeri nota eſt. Sed hoc de Jeremiâ aſſerere, planè contra hypotheſin eſt: tunc enim præferendus eſſet Moſi, cui duntaxat quadraginta & novem Portas Intelligentiæ patefactas eſſe nugantur. 3. Similitudines ab Abrabranele aſſignatæ ineptæ ſunt. Vel enim communes ſunt Jeremiæ cum reliquis Prophetis, vel ab externis tantum circumſtantiis petitæ, vel etiam falſæ nonnullæ. 4 Tum etiam inter Prophetas alii fuere, quos ipſe Jeremiæ plurimum antefert. In Præfatione ad Jeſaiam, hunc in excellentiâ gradus Prophetici proximum a Moſe fuiſſe, prolixè contendit. Uti & Ezechielem in multis Jeremiæ anteponit. Mirum ergo, cur hunc potius e reliquo Prophetarum choro exemerit, quàm quemvis alium. *Vel Jeremiam.*

XVI. Ad Quartum ℞. 1. Omnino hæc Prophetia D. Jeſu applicanda eſt, qui par Moſi fuit in exactâ rerum Divinarum cognitione, in familiaritate cum Deo, in Miraculis, omnibus denique præeminentiis, quibus Moſes præ reliquis Prophetis excelluit: qui fuit ex Fratribus ipſorum; qui ea verba locutus eſt, quæ Deus ſibi reſervaverat ultimis temporibus prædicanda, cui Pater e Cœlo teſtimonium perhibuit, cum mandato ipſum in omnibus audiendi. 2. Neque obſtat, quod Majorem eum Moſe aſſeramus. Nam qui Major eſt, ea omnia habet, quæ in minore ſunt, atque hactenus Minori ſimilis eſt & par. 3. Adde, quod Moſes non omnimodam æqualitatem inter ſe & Prophetam promiſſum indicare voluerit; ſed ſaltem, eum ſe minorem non fore. Quò autem ille major eſt, eò validius ſtringit argumentum, & maleferiatæ iſti curioſitati arctior imponitur fibula. 4. Malè opponitur generale aſſertum, parem Moſi Prophetam non ſurrexiſſe: Id enim de præterito dictum tempore, ei, quod futurum erat, non præjudicat; & per ſe patet, dicto iſthoc nequaquam intercedi illius Prophetæ excellentiæ, quem omnino ſibi parem fore, ipſe Moſes affirmat. 5. Perperam urgetur, Minorem Majoris placita abrogare non poſſe. Nam præterquam quod Doctrina Prophetarum auctoritatem ſuam non ab ipſis, ſed a Deo habeat, *Sed Meſſiam.*

beat,

beat, tantò Moſe major fuit Chriſtus, quantò major eſt Filius ſervo, Architectus domo. *Heb.* 3:5.6.

Qui tamen non venit ad ſolvendum legem.

XVII. Ad Quintum ℞. 1. Quando Chriſtus dicit, ſe non veniſſe, ut ſolvat Legem & Prophetas, non tam de Lege Ceremoniali, quàm Morali loquitur: Eam enim explicat, vindicat, inculcat. Illiuſque ſumma alibi expoſita ſubjungit, *ab his duobus præceptis tota Lex & Prophetæ pendent. Mat.* 22:30. Unde diſcimus, quid per Legem & Prophetas Dominus intelligat. 2. Καταλύσαι τὸν νόμον, non notat eam, jam partibus ſuis defunctam, abrogare, ſed eam evertere, deſtruere, compagem ejus luxare, ſive verum ejus ſenſum pervertendo, ſive ſcopum abolendo, ſive eam denique falſam & irritam faciendo. Quo modo dicit Dominus. *Joh.* 10:35. Οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή. Id eſt, non poteſt non eſſe verum, quod Scriptura dicit. Breviter, ſolvere Legem & Prophetas, eſt eos Doctrinâ vel praxi mendaces facere. Atque ita certum eſt, non veniſſe Dominum, ut Legem & Prophetas ſolveret, ne Ceremonialem quidem: quum contra præſtiterir quàm accuratiſſimè, quicquid Lex mandavit, verum ejus ſenſum fideliſſimè expoſuerit; & compleverit exactiſſimè, quicquid vel præſignificaverant Ceremoniæ, vel prædixerant Prophetæ. 3. Ea, quam nos per Chriſtum factam docemus, Ceremoniarum abrogatio, eſt earum glorioſa conſummatio ac τελείωσις, omni earum ſignificatu impleto; non ignominioſa ſolutio, quam meritò a ſe Dominus removet.

Jerem. 31:31.

Quid Vetus Fœdus ibi?

XVIII. Non minus illuſtris eſt Jeremiæ de Veteris Teſtamenti Antiquatione prophetia. *Cap.* 31:31.32.33.34. Ubi nota. 1. Per vetus Fœdus illud intelligi, quod pepigit Deus cum Iſraëlitis exeuntibus ex Ægypto, cujus rationem Moſes plenè ediſſerit, *Exod.* 24:3. & ſequentibus. Scilicet Moſes non ſolum Decalogum, ſed & forenſia & Ceremonialia præcepta complura, quæ *Capp.* 20.21.22.23. narrantur, Dei juſſu populo recitavit: obedientiamque a populo ſtipulatus eſt. Quâ ſtipulatione præſtitâ, ad fœderis ſolemnitatem proceſſit, Erexitque poſtero die Altare, repræſentans Chriſtum, & duodecim columnas, quæ repræſentabant duodecim tribus Iſraëlis. Dein omnia illa Præcepta, Moralia, Forenſia, Ceremonialia, ex libro, ceu Legatus Dei, prælegit. Populus reſpondit, ſe omnia prælecta præſtiturum. Tum Moſes ſanguine victimarum reſperſit & Altare Domini, & duodecim columnas populi. Sanguinem hunc vocavit, Sanguinem Fœderis. Ubi notandum, omnia iſtius fœderis ſolemnia merè Ceremonialia fuiſſe: Altare, Sacrificia, Sanguinem, Aſperſionem. Proinde & ipſum illud Fœdus Ceremoniale fuit, in ritibus conſiſtens. *Heb.* 9:1-[illegible] Nam etſi hæc fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè acceſſiones & annexa, quia tamen inſtrumenta erant illius adminiſtrandi, Fœderis nomen habent. Proinde in ſummâ Vetus Fœdus hoc loco appellatur, ſolemnis confirmandi Fœderis ratio, Ceremoniis, & Sacrificiis Comprehenſa.

XIX. 2. Ve-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

XIX. 2. Veteri iſti opponitur Novum, quod non poteſt eſſe aliud, quàm Pactio Dei cum Iſraële, ſine ceremoniarum involucris: in quâ nihil typicum ſit, vel umbratile, ſed omnia vera ac ſubſtantialia: Hoſtia non bruta, ſed rationalis: Sanguis non Pecudum, ſed Meſſiæ: Aſperſio non altaris terrei ab unâ parte, & Columnarum populum repræſentantium ab alterâ, ſed cœleſtium, quæ per terreſtria repræſentata erant, ab unâ, & conſcientiarum ab alterâ parte. Quemadmodum Apoſtolus hæc ſibi invicem opponit *Heb.* 9. & 10. *Quid Novum?*

XX. 3. Vetus fœdus hic μέμφεται, inculatur, defectus arguitur: non ſolùm quia promittitur Novum, cui non debuiſſet fieri locus, ſi prius tale fuiſſet, ut nihil quis in eo potuerit deſiderare *Heb.* 8: 7. ſed & quia prius irritum factum narratur ab Iſraële. Non habebat ergo, ſaltem quà Vetus & Umbratil, & quemadmodum dicto loco exponitur a Moſe, promiſſionem gratiæ Sanctificantis. Decalogum habebat inſculptum Lapideis tabulis, cæteras leges inſcriptas libro. De inſcriptione Legis in cordibus in totâ fœderis ſolemnitate nulla mentio. Ejus ergo conditionis Vetus fœdus fuit, ut locus Novo ac meliori ſupereſſet. *Vetus Fœdus arguitur defectus.*

XXI. 4. Novum Fœdus, quod Veteri ſuccenturiandum promittitur, has habet præeminentias. 1. Stabile erit, quippe non externum, ſed ſpirituale: inſculptum non tabulis Lapideis, ſed carneis cordis. 2. Clarè propoſitum, & per uberiorem Spiritus unctionem intimatum; ſic ut neceſſe non ſit, alterum ab altero doceri 1 *Joh.* 2: 27. uti olim, ubi ſalutis myſteria conjectanda potius quàm contemplanda exhibebantur. 3 Veram habebit peccatorum expiationem & remiſſionem, quam Vetus Oeconomia quà Legalis excludebat, quà Typica præſtare non poterat. Unde patet, Novum Fœdus, quod hic promittitur, conſiſtere in meris promiſſis gratiæ ἀμεταμελήτοις, proponi ſine velo ceremoniarum, & habere veritatem earum rerum, quarum ſolæ umbræ in Typis erant. *Novum præ eo laudatur.*

XXII. 5. Ex his porro nunc facilè concluditur, non ita Novum Fœdus promitti, ut cum Vetere ſimul conſiſtat, eique ad ſupplendos defectus ſuperaddatur: ſed ut priore, quatenus umbratile ac Typicum erat, penitus ſublato, in illius ſuccedat locum. Hoc illa verba docent: *Non ſicut fœdus, quod pepigi cum Patribus veſtris &c.* Et dum *NOVUM dicit, ANTIQUAVIT prius: porro quod antiquatur ac ſeneſcit, prope eſt ut evaneſcat. Heb.* 8: 13. *Eique ſubſtituendum promittitur.*

XXIII. Adverſus tam validum argumentum leves ſunt Judæorum exceptiones. 1. Non promitti hic innovationem Fœderis, ſed ſtabilimentum illius. Ita *Kimchi.* 2. Non neceſſariò ex mentione fœderis novi ſequi, novam legem Dominum daturum; ſed priorem in animis eorum renovaturum. Nam quicquid in principio non ſatis manifeſtum eſt, quum declaratur, in S. Scripturâ novum dicitur. Ita Samuel *Exceptiones.*

1 *Sam.* 11: 14. ad Saul. *Agite eamus Gilgalem, ut ibi renovemus Regnum hoc.* Ubi tamen non novum Regnum datum, ſed Vetus confirmatum eſt. Sic *Menaſſe Ben Iſraël, Quæſt.* 7. *in Leviticum.*

Introductio Novi Fœderis & Antiquatio & ſimul Confirmatio Veteris eſt.

XXIN. Reſp. *Ad Primum.* 1. Peccari τῷ ἐν ἀρχῇ. 2. Contradici Deo in os. Deus dicit, Pangam fœdus Novum, non ſicut prius, quod irritum factum eſt. Homo contra reſponſat, non eſt pactio novi, ſed repetitio prioris. 3. Per συγχώρησιν, modò verba rite explicentur. Nam in Novo fœdere eſt præſtatio & exhibitio earum rerum, quæ prædictæ, promiſſæ, & præfiguratæ erant in Veteri: atque hactenus Novum Fœdus eſt confirmatio Veteris: ita tamen, ut ſimul illius ſit Antiquatio, quia præſentia Veritatis ac Corporis eſt Abolitio Figuræ atque Umbræ. Sed hæc non intellexit Judæus.

Novum Fœdus non quidem Novam Legem, ſed tamen Ceremonialis Legis abrogationem importat.

XXV. *Ad alterum.* 1. Συγχωρητικῶς. Non promitti hic novam Legem, quum melior ac perfectior Decalogicâ dari non poſſit. Promitti tamen Novum Fœdus, non Legis, ſed Gratiæ, inſcribentis eandem Legem cordi, quæ ante inſcripta erat Lapidi. 2. Ἀρνητικῶς. Negando, quod innovatio fœderis conſiſtat in ſolâ clariore Legis repetitione, vel inſcriptione in corde. Nam Novum Fœdus Veteri opponitur, & ſubſtituitur, atque ita illud abſolvit, ut ſimul finiat, quemadmodum ſupra oſtendimus, 3. Peccari Elencho parium. Non enim dicit Sauli Samuel, eamus Gilgalem, & dabo tibi Regnum Novum, non ſicut prius. Ita autem Iſraëli hic dicit Deus. Longè diverſum ſonant, Renovabo tecum Fœdus, quod pepigi, & Pangam Novum Fœdus, non ſicut prius.

Jer. 3: 16, 17.

XXVI. Ad *ſpecialia* nunc deſcendamus. Ubi primò occurrit vaticinium de abolitione ARCÆ FOEDERIS, non ſolùm e rerum naturâ, ſed & e memoriâ & deſiderio Fidelium. Quod his verbis expreſſit Jeremias *Cap.* 3: 16. 17. *Eritque, quum augeſcetis & fœtificabitis in hac terrâ temporibus iſtis, dictum Jehovæ, ut non dicant amplius, Arca Fœderis Jehovæ, neque veniat in animum, neque recordabuntur ejus,* ולא יפקדו, *neque viſitabunt,* ולא יעשה עוד, *neque fiet amplius. Tempore illo vocabunt Hieroſolymam ſolium Jehovæ, & congregabuntur ad eam omnes gentes.*

Arca Centrum Ceremoniarum fuit.

XXVII. Ad quam Prophetiam hæc obſervamus? 1. Arcam Domini Ceremoniarum omnium Centrum fuiſſe ac compendium, Locum Sacrorum omnium Sacratiſſimum, ad quam in omni cultu Ceremoniali reſpiciebatur, coram quâ & adorandum 2. *Sam.* 6: 2. & Sacrificandum erat, Thronum Dei Sacerdotale regnum erigentis, Symbolum denique primarium totius Fœderis Typici. Unde & *Arca Fœderis* & hic, & paſſim vocatur: quia in eâ, ſaltem in latere ipſius, cuſtodiebatur Liber fœderis. *Deut.* 31: 26. 27. & *Arca Teſtimonii, Exod.* 26. 33. vel etiam *teſtimonium* ipſum, *Levit.* 16: 13. qui teſtabatur de Fœdere Dei cum Iſraële, cujus pignus erat. 2. Prædici hic omnimodam

Prædicitur

Arcæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

abolenda tam e rerum naturâ quàm e deſiderio fidelium.

Arcæ abolitionem, non tantum e rerum naturâ, ſed & ex memoriâ, amore, ac deſiderio Fidelium, omni opinione Sanctitatis Typicæ, quæ antehac eximia Arcæ affuerat, ex animis populi Dei evulſâ. Huc pertinet repetitio illa αὐξητικὴ, *Non dicent amplius, non aſcendet in cor, non recordabuntur, non viſitabunt, vel requirent, non fiet*, non facient, Veteri deperditâ, novam, vel nullius facient. Ad quam geminationem, etiam cum ſtupore quodam, attendit miſer Abarbanel. 3. Prædici hic, non ut comminationem miſeriæ, qualis erat Arcæ jactura, durante Sanctimoniâ Ceremoniarum; ſed ut promiſſionem feliciſſimi temporis, quo Eccleſia illud Reverâ habebit, quod Typicè olim habebat in Arcâ, Umbrâ non æquo ſolùm, ſed & læto animo carens, dum potitur Corpore. 4: Addi, Hieroſolymam totam fore Solium gloriæ, quod olim erat in operculo Arcæ. לפי שכל ירושלים היה במדרגת הארון בקדושה ובכבוד. *Nam tota Hieroſolyma obtinebit gradum Arcæ in Sanctitate & Gloriâ:* inquit *Abrabanel*. Id eſt, Deus ſe longè glorioſioribus gratiæ ſuæ indiciis manifeſtum faciet in Univerſâ Eccleſiâ, ex Judæis Fidelibus & Gentibus converſis, in unam Civitatem Sanctam coagmentata, quâm olim intra Septa Sanctuarii. Quæ verba Typicam locorum Sanctitatem evertunt. 5. Hæc omnia Beneficia eſſe adventum Meſſiæ comitantia, cujus Characteriſmi ſunt, multiplicatio & fœtificatio populi in terrâ, confer *Deut.* 30: 5. etiam præ Majoribus, ſubjugato, & aggregato ſibi Edomo: Datio Paſtorum ſecundum Cor Dei, qui, interprete Kimchio, ſunt, פרנסי ישראל שיהיו עם מלך המשיח, *Gubernatores Iſraëlis, qui comites erunt Regis Meſſiæ*, eos nos dicimus Apoſtolos Agni, & fidos eorum coadjutores, ac Succeſſores: & denique aggregatio gentium ad Eccleſiam: quæ neque Ceremoniis onerari poterant, ut mox oſtendemus, neque Ceremoniarum Religione manente, ſine iis, cum Judæis, in eâdem Civitate Sanctâ, pacificè vivere. Quorum omnium ſumma huc redit, Meſſiam, ea exhibentem, quæ per Arcam cæteraſque Ceremonias adumbrata erant, Arcæ & conſimilium Typorum Sanctitatem omnem, & reapſe, & ex animo fidelium, aboliturum.

Idque in ſignum feliciſſimi temporis

Quippe quo tota Hieroſolyma futura eſſet ſolium gloriæ.

Sub Regno Meſſiæ.

Exceptiones.

XXVIII. Excipitur. 1. Arcam, quæ Templo ſecundo defuerat, ſub Meſſiâ a Deo reſtitutum iri. Ita *Sephar Aſkat Rochel*, quem refutavit Cl: *Hulſius*, ad ſignum decimum adventus Meſſiæ. 2. Senſum vaticinii hujus eſſe, in tam lætis Iſraëlis rebus non fore illi metuendam reliquarum gentium invidiam; neque enim illas bellum moturas, ita ut egredi, atque arcam fœderis aſſumere opus habeant, uti temporibus Eli, & quotieſcunque bellum ingruiſſet, facere aſſueverant. Non prædici ergo Arcæ abolitionem ἁπλῶς, ſed κατά τι quoad ſpecialem illius uſum in militiâ. Ita *Jonathan, Kimchi, Menaſſe Quæſt. 2. in Leviticum*,

ticum, alii. 3. Ex abſentiâ arcæ non poſſe concludi antiquationem Ce-
remoniarum, quum, vigentibus cirra controverſiam Ceremoniis, jam
inde a captivitate Babylonicâ diſiderata ſit. 4 Decem Præcepta,
Arcæ olim incluſa, ab omnibus hodieque æterna haberi ac coli. Me-
naſſe ibidem.

Arca non reſtituetur per Meſſiam.

XXIX Reſp *Ad Primum.* Eſſe metam traditionem Judaicam, omni
Scripturarum fundamento deſtitutam, & vaticinio huic Jeremiæ adverſâ
fronte repugnantem.

Non agitur hic de illius eductione ad prælium

XXX. Ad *Secundum.* 1. Gratis ſupponi, præcipuum Arcæ uſum
fuiſſe in militiâ. Aſſumſerunt eam in prælium tempore Eli, ſed ſiniſtro
eventu, comperti μάτην αὐτοὺς ἐπὶ τὴν Κιβωτὸν τεθαρρηκότας, *fruſtra ſe in arcam*
fiduciam collocaviſſe. Joſeph. Antiq. *Lib.* 5. *Cap* 11. 2. Poſt dedicatum
templum, & ſolemnem arcæ in illud introductionem, iterum loco
mota, & ad militiam evecta nunquam fuit. 1 *Reg.* 8:8. 2 *Chr.* 5. 9. Un-
de templum vocatur, *requies Jehovæ, & Arcæ roboris illius.* 2 *Chr.* 6:41.
& *locus quietis pro Arcâ fæderis Jehovæ* 1 *Chr.* 28:2. adeo ut onere eam
portandi levati fuerint Levitæ. 2 *Chr.* 35:3 Quid ergo novi hic prædi-
ceret Jeremias, ſi tempore Meſſiæ Arcam non deducendam in prælium
vaticinaretur, quum omnes ſcirent, id tot jam ſecula nefas fuiſſe?
3. Iterata illa phraſium conduplicatio omnimodam Arcæ abolitionem
planè indicat. Meritoque de hac expoſitione dixit Abrabanel. *Omnia*
hæc aliena ſunt, Ne unum quidem in textu verbum eſt de bello & reliquis re-
bus, de quibus ſermocinantur ולכן לא נחה דעתי עם פירוש הזה, *&*
propterea non acquieſcit animus meus in explicatione hac.

Talis abolitio Arcæ antiquationem Ceremoniarum importat.

XXXI. Ad *Tertium.* 1. Abſentia arcæ in templo ſecundo, quod ho-
notandum erat præſentiâ illius, qui per arcam præfiguratus fuit, futuram
aliquando typorum antiquationem, jam tum ſignificabat. 2. Non argu-
mentamur ex nudâ Arcæ abſentiâ, ſed ex eo, quod uti non in rerum
naturâ, ita neque in mente, amore, deſiderio fidelium futura prædi-
catur, quodque id ut ſignum Libertatis per Meſſiam partæ magni bene-
ficii loco promittatur. Quod ante Meſſiæ adventum non ita fuit, quan-
do memoria Arcæ adhuc cara piis erat. 3 Argumentamur etiam ex eo,
quod Arcæ Sanctimonia & Gloria cum totâ Hieroſolymâ, tam
Gentibus quàm Judæis habitatâ, communicanda dicatur, eo ſenſu, quem
mox expoſuimus. Unde antiquatio Typicæ Sanctimoniæ, quæ in Arcâ
olim præcellens erat, evidentiſſimè concluditur.

Non antiquationem Legis Decalogicæ in conſideratione ſuâ normali.

XXXII. Ad *Quartum.* 1. Leges Fæderis, cujus Symbolum erat
Arca, non fuerunt ſolæ illæ Decalogicæ, ſed Moſaicæ omnes: unde
liber illas complectens in latere Arcæ collocatus fuit. Symbolo ergo
illo fœderis ita abolito, & fœdus ipſum, & Leges, in quantum Con-
ditiones Fœderis illius complectebantur, antiquatæ ſunt. 2. Legum De-
calogicarum a cæteris diverſa ratio eſt. Illæ enim inſculptæ tabulis la-
pideis, & incluſæ fuerunt Arcæ, ut notaretur, eas perennem *Sancti-*

moniæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

moniæ normam fore, & continuò aſſervatum iri, in viſceribus tam Meſſiæ ipſius, quàm corporis illius myſtici: quum reliquæ inſcriptæ duntaxat eſſent chartæ vel pergameno, & locatæ a latere Arcæ. Malè ergo ex abolitione Arcæ typicæ earum Antiquatio concluderetur, quum ſculptura earum in lapide, & aſſervatio intra arcam, indelebilem illarum inſcriptionem & continuam aſſervationem in cordibus fidelium deſignaverit.

XXXIII. De antiquatione SACERDOTII David cecinit. *Pſ.* 110: 4. *Juravit Dominus, neque pænitebit* אתה כהן לעולם על דברתי מלכי־צדק *tu es Sacerdos in æternum*, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, *ſecundum ordinem*, vel *inſtitutum*, *Melchiſedechi.* Ex quo loco ita olim argumentatus eſt Apoſtolus. *Heb.* 7: 11. 12. 13. *Porro ſi conſummatio per Leviticum Sacerdotium erat (nam ſub hoc ſancita Lex eſt populo) quid amplius erat opus, alium exoriri Sacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedechi, nec ſecundum ordinem Aaronis dici? Mutato enim hoc ſacerdotio, neceſſariò quoque Legis mutatio fit. Nam is, de quo hæc dicuntur, ad aliam tribum pertinet, de quâ nullus attendit altari.* Quæ πεπηγμένα ac firma eſſe, ſequentes obſervationes palam faciunt. *Pſ.* 113: 4.

XXXIV. 1 Auctorem hujus Pſalmi Davidem eſſe, probat inſcriptio לדוד מזמור *Davidis Pſalmus*, quæ in Pſalmorum ab alio compoſitorum titulis nuſquam invenitur. 2. Is, cui tam Regnum quàm Sacerdotium promittitur, non eſt ipſe David, ſed Davidis Dominus, uti ex ἀλληλουχίας commatis 4. cum 1. claret. 3. Dominus iſte Davidis non eſt Abrahamus, ſed Meſſias. Quia non illi, ſed huic ea competunt, quæ hoc Pſalmo narrantur, de ſeſſione ad dextram Dei, de Sceptro roboris ex Zione orto, de omnibus hoſtibus poſitis in ſcabellum pedum, de populi oblationibus voluntariis, de Sacerdotio æterno, &c. 4. Meſſias non eſt ex tribu Levi, cui Lege Moſaicâ adſtrictum eſt Sacerdotium; ſed Judæ, & ex familiâ Davidis, ut apud omnes conſtat. Illi autem Sacerdotio fungi ex Lege Moſaicâ fas non erat, 2 *Chro.* 26: 18. 5. Meſſiæ promittitur Sacerdotium, & quidem jurejurando, idque æternum. Confer. *Zach.* 6: 13. Quod fieri non poteſt lege Moſaicâ de Sacerdotio manente. 6. Sacerdotium illud alius ordinis eſt atque Aaronici, Melchiſedechiani nimirum. Quod cum Levitico ſimul conſiſtere nequit; tum ob alias cauſſas, quas nunc enucleare nihil attinet, tum imprimis ob diverſitatem generis. 7. Si perfectum fuiſſet Sacerdotium Aaronicum, & valuiſſet conſummare conſcientias, μετάθεσει huic non fuiſſet neque debuiſſet eſſe locus. Verum τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς illius locum fecit διορθώσει. 8 Cum mutatione Sacerdotii conjuncta eſt mutatio Legis. Quia Sacerdotium non ſolùm magna pars, ſed & baſis omnium Ceremoniarum eſt. *Obſervationes ad eum locum.*

XXXV. Mirè ſe in obſcuratione tam illuſtris loci torquent Hebræi *Exceptiones.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

bræi interpretes, quorum παρερμηνείας omnes hic excutere, operæ pretium non eſt: adeo & multæ ſunt, & inſubidæ. Eas duntaxat exceptiones perſtringemus, quæ plauſibiliores ſunt, & Hypotheſibus noſtris directius oppoſitæ. Excipitur ergo 1. Pſalmum hunc non Davidis eſſe, ſed a Cantore quodam θεοπνεύστῳ in laudem & gratiam Davidis compoſitum. Neque obſtare inſcriptionem: nam ל aliquando, etiam in inſcriptionibus Pſalmorum, Dativi caſus notam eſſe, & ſignificare idem quod בעבור, *propter*. Uti *Pſ.* 72: 1. לשלמה, *Salomoni*, ſive *pro*, vel *de Salomone*. Imò & eandem ἐπιγραφὴν לדוד in capite eorum Pſalmorum extare, qui ipſum tamen Auctorem non habere videntur, uti *Pſ.* 20. & 21. Ubi Cantor pro incolumitate Regis orat, quo nomine, pro ſe ipſo precatum eſſe Davidem, veriſimile non eſt. 2. Cantorem ergo hic per Dominum ſuum Davidem intelligere. Quem etiam non *Adonai* vocet nomine Sacro, ſed *Adoni*, quod humanum ac commune eſt. 3. Vocem כהן non notare hic *Sacerdotem*, ſed *Regem* ac *Principem*: ut 2 *Sam.* 8: 18. Ubi Filii Davidis vocantur כהנים id eſt, *Principes aulici*; & 2 *Sam.* 20: 26. ubi Hiram Jairites dicitur כהן דוד, *Princeps Davidis*. Hinc Chaldæum quoque tranſtuliſſe אנת מתמני לרבא, *tu conſtitutus es in Principem*. 4. על דברתי מלכיצדק, ſignificare, *eo quod tu es Rex juſtitiæ*, ut ſenſus ſit, Tu princeps eris in ſeculum, longâ nepotum abnepotumque ſerie regnabis, non quemadmodum Saul, cujus brevis fuit & execrabilis poteſtas: בגין זכותא דהויתא מלך זכי, *propter juſtitiam, quia tu es Rex juſtus*, quemadmodum Chaldæus παραφράζει. Quæ explicatio ſi obtineat, nihil hic de μεταθέσει Sacerdotii dicitur.

Pſalmus hic Davidem Auctorem habet.

XXXVI. Reſp. Ad *Primum*. 1. Pſalmi hujus Auctorem ſi Davidem eſſe neges, non poteris probare, eum Auctorem eſſe ullius Pſalmi eandem ἐπιγραφὴν habentis. 2. Davidis eſſe, apud Veteres in confeſſo fuit. Ni fuiſſet, non ſumſiſſet id ſibi Chriſtus tanquam indubitatum *Mat.* 22: 43. ac facile fuiſſet Phariſæis argumentum illud eludere, ad quod obmutuerunt. Chaldæus itidem habet על יד דוד תושבחא. *Ode per manum Davidis*. 3. Non negamus, ל aliquando Dativi notam eſſe; ſed hic eſſe, aut ullibi, quando dicitur מזמור לדוד, id verò negamus. Neque enim aliâ ἐπιγραφῇ illi Pſalmi inſigniuntur, quos Davidis eſſe virtute iſtius ἐπιγραφῆς, omnes credimus. 5. Neque contrarium probant exempla allegata. Nam Pſalmo 72. non legitur מזמור לשלמה ſed לשלמה abſolutè. Tum etiam nihil impedit, quò minus Salomonis ſit, exceptus quaſi ex ore Patris; ſicut & Proverbia conſcripſit excepta ex ore Matris *Prov.* 31: 1. Pſalmi 20. & 21. quin Davidis cenſeantur, nihil vetat. Nam quum a Deo injunctum ipſi eſſet Prophetæ munus,

meritò

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

meritò dictavit populo eas quoque precandi formas, quibus pro Rege ſuo intercederent: quas ut uno Spiritu canere cum iis poſſet, non abſque ratione de ſe ipſo in tertiâ perſonâ ut de Rege loquitur. Ita ſe ipſum appellare potuit: *Dominum* autem *Suum*, ſive ſolus, ſive cum aliis canens, ſe ipſum appellare non potuit. Accedit, quod nomenclatura Regis in iſtis quoque Pſalmis altius ſpectet: & ad Meſſiam referatur. Quomodo enim aliàs Eccleſia pro Davide & poſteris ejus jam extinctis pſallendo oraret? & quo ſenſu de Rege terreſtri hæc caneret, quum nullus talis in Iſraële eſt?

XXXVII. Ad *Secundum*. 1. Gratis ſumitur, prædicata hæc Davidi convenire, quum David ea de Domino ſuo narret. 2, Dominus Davidis Meſſias eſt; illius enim ſervus erat David. Ille ad dextram Dei ſedet, proximum a Deo honorem habens: eique cætera omnia in emphaſi conveniunt, quæ toto Pſalmo prædicantur. 3. Is uti *Adonai* vocari potuit a Davide propter Divinæ eſſentiæ excellentiam, ita & *Adoni* meritò dicitur propter eminentiam poteſtatis ac dominii. 4. De Meſſiâ etiam antiquiores Judæi Pſalmum hunc explicarunt; Quorum teſtimonia extant apud *Munſterum in hunc Pſalmum*, & *Coccejum ad Hebræos Cap.* 7. §. 12. *Dominus Davidis Meſſias eſt*

XXXVIII. Ad *tertium*. 1. Licet vox כהן Politicam aliquando dignitatem notet, nunquam tamen Regia Majeſtas eo vocabulo exprimitur. Cohen, ut Aben Ezra bene obſervavit, ſignificat משרת, Miniſtrum, qui Regi proximus eſt; Eſt autem Rex, cui imperium eſt in conſcientiam, qualis Rex ſolus eſt Deus, & eſt Rex, cui imperium eſt in corpus, quales ſunt αὐτοκράτορες hujus mundi. Itaque & duplex eſt *Cohen*, vel reſpectu Dei, vel reſpectu Regum. Reſpectu Dei *Cohanim* dicti ſunt, qui præerant populo in peragendâ re Divinâ; quia Deo proximi videntur. Reſpectu Regum illi *Cohanim* ſunt, qui ſunt Regibus proximi. Eo ſenſu Hiram Jairites *Cohen* Davidis dicitur, & Davidis Filii *Cohanim*: id eſt, uti exponitur 1 *Chr.* 11: 17. הראשנים ליד המלך, *Primarii prope Regem*. Ad cujus dignitatis communionem: ſi Judæis credimus, quia admiſſus non erat Abſalomus, hinc occaſionem nefandæ illius conſpirationis ſumſit. Neutro autem ſenſu David Rex *Cohen* dici potuit. Non priori, quia כהונה, Sacerdotium penes ſolos Aaronidas erat. Non poſteriori, ita enim ipſe ſuos כהנים habebat. Meſſias autem ita Rex eſt, ur ſimul Sacerdos ſit: planè ſicut Melchiſedec, qui utroque munere diſtinctè fungebantur. Eò enim nos ducit Spiritus S. *Significatio vocis* כהן

XXXIX. Ad *Quartum*. Peccari παρερμηνεία phraſios, על דברתי מלכי־צדק. Nam 1. מלכי צדק Semper in Sacris Literis nomen proprium eſt. *Regem juſtitiæ* appellativè dicerent Hebræi מלך צדק. 2. על דברת, nunquam ſignificat *eò quod*, ſed, ſi ponantur uti hic, *ſecun-* *Melchizedec eſt nomen proprium.*

ſecundum ordinem vel *rationem. Eccl.* 3: 18. & 8: 2. ſi ſequatur ש Hebraicè, vel די Chaldaicè, *eâ intentione* vel *ratione ut. Eccl.* 7: 14. *Dan.* 2: 30. & 4: 14. Quum ergo neque כהונה, neque מלכי־צדק, neque על דברתי, id ſignificent, quod Hebræi volunt, infracta vis argumenti noſtri manet.

Sacerdotio Levitico circa Chriſti tempora omne decus periit.

XL. Atque eventus ſanè Prophetiam hanc confirmavit. Quippe circa illud tempus, quo Verus Melchiſedec noſter Sacerdotio ſuo fungi cœpit, Levitico ſuus honos periit, donec tandem planè extinctum eſt, ſine ullâ ſpe reſtitutionis, omni tribuum diſtinctione confuſâ. Ne Judæis quidem id inobſervatum præteriit, quorum hæc extat ſententia, in *Miſna*, Titulo *Sota*, *Cap.* 9. משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטל זיו הכהונה, *ex quo mortuus eſt Rabbi Iſmaël, Filius Fabi, ceſſavit ſplendor Sacerdotii.* Hic autem a Valerio Grato, ſub Tiberio Cæſare, Judææ Præſide, Pontifex conſtitutus eſt. Circa hoc tempus Sacratiſſimum illud munus pila redditum eſt ac ludus, & profligatiſſimus quiſque, prout favore vel muneribus apud Romanos Præſides pollebat, fœdâ ambitione, peſſimiſque artibus eo graſſabatur. Atque eò tandem profanitatis ac nequitiæ deventum eſt, ut non tantum fuerint Pontifices ſortitò electi, ſed & per ſortem Pontificatus in Phanniam quendam inciderit, qui non modò erat ἀνάξιος ἀρχιερεὺς, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐπιστάμενος σαφῶς τί ποτε ἦν ἡ ἀρχιερωσύνη δι᾽ ἀγροικίαν, *Pontificatu indignus, ſed & ob ruſticatem, quid Pontificatus eſſet, omnino non dignoſceret.* Hunc tamen per ſummum ludibrium, invitum etiam rure avulſum, & velut hiſtrionem aliquem in ſcenam protractum, ac ſacrâ veſte indutum, perſonam Pontificis agere coegerunt: cui infantis inſtar pædagogi in horas admoti, a quibus admoneretur, quomodo Theatro ſerviendum eſſet, & tuendum ſchema. Quod ἀσέβημα uti meritò id vocavit Joſephus, ſatis oſtendit, non amplius Deo curæ eſſe id munus: poſtquam Verus Sacerdos ſecundum ordinem Melchiſedeci apparuit.

Joſeph. De Bello Judai: Lib. 4. Cap 12.

Dan. 9: 27.

XLI. A Sacerdotio ad SACRIFICIA tranſeamus. De quorum ceſſatione Daniel *Cap.* 9. cum: ulti. *Corroborabit verò fœdus multis ſeptimanâ unâ, & in medio ſeptimanæ* ישבית זבח ומנחה *ceſſare faciet Sacrificium & munus.*

Deſcribitur tempus Meſſiæ.

XLII. Notandum hic 1. Sermonem eſſe de temporibus Meſſiæ, qui ℣ſ. 25. vocatur משיח הנגיד, *Meſſias Princeps*, ἐξόχως καὶ ἀντονομαστικῶς ſic dictus, confer *Jeſ.* 55: 4. cujus eſt *cohibere defectionem, obſignare peccata, expiare iniquitatem, adducere juſtitiam æternam.* ℣ſ. 24. Quæ ſolius veri Meſſiæ officia & beneficia ſunt.

Cui attribuitur abolitio Sacrificii.

XLIII. 2. Prædici abolitionem Sacrificii & Muneris, & quidem per Meſſiam. Is enim, *qui corroborabit fœdus multis*, quem *melioris pacti Sponſorem* vocat Paulus, *Heb.* 7: 22. Idem Sacrificia faciet ceſſare. Quicquid autem Meſſias facit, ſine dubio

effectum

recťum eſt: quum ad minimum Propheta ſit fidelis in totâ domo De.

XLIV. 3. Abolitonem iſtam tam de *jure* eſſe, quàm de *facto*. De jure fit per introduĉtionem novi Fœderis, confirmati non hoſtiâ vel ſanguine brutæ pecudis; ſed oblatione ipſius Meſſiæ, Agni illius inculpati, cujus ſanguis eſt ſanguis Novi Teſtamenti fuſus ad veram remiſſionem multis impetrandam. Hinc prædicitur futuram abolitionem Sacrificiorum in medio Septimanæ illius, quâ exſcindendus erat Meſſias, *animam ſuam ponens* אשם, *victimam pro reatu Jeſ.* 53: 10. Cujus Sacrificium typicis Sacrificiis finem imponebat. Et abolitio Sacrificiorum cum Confirmatione Novi Fœderis jungitur. Eo enim per Sacrificium Chriſti obſignato, per Apoſtolos prædicato, & effuſione Spiritus Sancti plurimiſque miraculis roborato, Sacrificia brutarum animantium, quæ Veteris Fœderis pars magna erant, omnem virtutem & dignitatem ſuam mox amiſerunt, atque ita de jure abrogata ſunt. De facto, non multo poſt in excidio urbis & templi: cum eo enim Sacrificia omnia ceſſarunt. Refert Joſephus, Titum Sacerdotibus, templo exuſto vitam deprecantibus, reſpondiſſe, *periiſſe id, cujus eos gratiâ meritò ſervaſſet, decere autem Sacerdotes unà interire cum templo.* Cui conſonum eſt, quod Chryſoſtomus narrrat, Judæos Juliano hortanti, ut ſacrificarent priſco more, dixiſſe, εἰ βούλεις ἡμᾶς θύοντας ἰδεῖν, ἀπόδος ἡμῖν τὴν πόλιν, ἀνάστησον ἡμῶν τὸ ἱερὸν, καὶ θύσομεν καὶ νῦν καθάπερ πρότερον. *Si velis nos ſacrificantes videre, redde nobis urbem, reædifica templum noſtrum, & ſacrificabimus & nunc ſicut antea:* Quod quum ex odio Chriſtianiſmi profanus Imperator moliretur, ſumtibus etiam de publico ſuppeditatis, forti ſuâ manu Deus impedivit: oſtendens, non placere ſibi nova Sacrificia. Hiſtoriam non noſtri ſolùm Scriptores habent, ſed & ex Gentilibus *Ammianus Marcellinus Lib.* 23. & ex Judæis *Zemach David, parte* 2. *p.* 36. Utraque Sacrificiorum abolitio Meſſiæ adſcribi poteſt: ea quæ de jure eſt, quà Sacerdoti, oblato meliore Sacrificio, & quà Regi, Religionis ritus Eccleſiæ præſcribenti: ea quæ de facto eſt, ipſi competit, quà Vindici Majeſtatis ac Gratiæ ſuæ, inſuper habitæ a rebellibus Judæis, quem in finem Tito & copiis ipſius ut miniſtris ſuis uſus eſt.

Tam de jure quàm de facto.

De bello Jud. Lib. 7. *Cap.* 1. *juxta Latinam*, 2. *juxta Græcam Diviſionem.*

Orati. 3. *contra Judæos.*

XLV. 4. Abolitionem Sacrificii & muneris inferre abolitionem totius cultus Ceremonialis. Non ſolùm quia Sacrificia præcipuam Ceremoniarum partem faciunt, & de ſimilibus ſimile eſt judicium; ſed & quia Sacrificii nomine totus cultus externus quandoque deſignatur: uti *Hoſ.* 6: 6. כי חסד חפצתי ולא זבח. *Quia miſericordiâ delector, & non ſacrificio.* חסד, quod Septuaginta hic vertunt per ἔλεος, ſicut & Matthæus *Cap.* 12: 7 ſignificat ὁσιότης, (quæ vox ab Hebræo חסידות, vel Chaldaico חסידותא apertè ſatis derivatur) ſive *ſtudioſam dilectionem Dei.* Ὁσιότης autem eſt illa interna animi puritas Sanctitaſque eas omnes virtutes complectens, in quibus eſt imago Dei. זבח ergo, ut juſta ſit

Quæ importat abolitionem totius cultus Ceremonialis.

oppoſitio totum externum & Ceremonialem cultum deſignabit. Quod obſervaſſe etiam Kimchi videtur, qui Sacrificium explicat יי עבודת בבית המקדש, *cultum Domini in domo Sanctuarii.* Judæorum cœcorum ac ſtultorum ſuper hoc Danielis vaticinio interpretationes tam alienæ a verbis textus, a deſignatione temporis, & ab Hiſtoriâ rerum geſtarum ſunt, ut ſe ipſas refutent ac convellant. Si quis exploſas eas videre cupit, adeat *C. l'Empereur* in Danielem, & Cl: Viros, COCCEJUM, HOORNBEECKIUM, HULSIUM in Scriptis ſuis anti-Judaicis.

Multa alibi promittuntur, quæ Ceremoniis repugnant.

XLVI. Nec contentus Spiritus, qui per Prophetas loquebatur, de ceſſatione Ceremoniarum vaticinari, ea quoque prædixit Meſſiæ diebus Sacra fore, quæ Veteribus inſtitutis planè repugnant. Sacerdotes & Levitas ex quibuſcunque Gentibus ſe ſibi ſumturum: *Jeſ.* 66: 20, 21. In omni loco ſuffimentum & munus purum nomini ſuo oblatum iri. *Mal.* 1: 11. In mediâ terrâ Ægypti altare ſiæi gratum fore. *Jeſ.* 19: 18. Tintinnabulis equorum inſcriptum iri, SANCTITAS JEHOVÆ, quod ſoli olim laminæ aureæ pileo Pontificis affixæ inſculptum erat; omneſque ollas Hieroſolymis ac in univerſâ Judæâ Sacras ſibi futuras eſſe *Zach.* 14: 20, 21. gratioſè pollicitus eſt Deus. Quæ cum antiquis Levitarum & Aaronidarum privilegiis, & Sacrario terreſtri, & Canaanis prærogativa, & apparatus Pontificalis Speciali Sanctitate, conciliari non poſſunt. Aliis ſe Sacris colendum Deus innuit, quæ nullis priſcorum rituum formulis adſtricta, a quovis fideli, ubivis locorum, in Spiritu & Veritate rite peragantur.

Ea debuerunt antiquari.

XLVII. Ad TERTIUM nunc veniamus, oſtendamuſque, Ceremonias *debuiſſe* antiquari tempore Meſſiæ, neque potuiſſe fieri, ut aliter ſit. Quod demonſtrari poteſt dupliciter: primò ſi τὸ *Materiale* Ceremoniarum conſideremus, in quantum ſunt actus obedientiæ, Lege dogmatum præſcriptæ: dein ſi ad τὸ *Formale* earum attendamus, in quantum fuere Typi & Umbræ. Neutro modo locum habere poſſunt in Regno Meſſiæ. Prius ſic evinco.

Nam ſub Meſſiâ vocandæ ſunt Gentes.

XLVIII. Conſtat ex Prophetiis, per Meſſiam magnam Gentium multitudinem ad communionem Dei & Iſraëlis vocandam eſſe. Futurum eſſe, ut alliciat Deus Japhetum & habitet in tentoriis Semi *Gen.* 9: 27. ut in Semine Abrahami benedicant ſibi omnes nationes terræ. *Gen.* 22: 18. ut Meſſiæ ſit obedientia populorum. *Gen.* 49: 10. ut Ægyptii & Babylonii memorentur inter eos, qui norunt Jehovam, & de Palæſtino ac Tyrio, cum Æthiope, dicatur, genitos eos eſſe Zione. *Pſ.* 87. 4. Et omnes gentes confluant ad montem domus Jehovæ. *Jeſ.* 2: 2. & Iſraëlitarum gens ſit tertia Ægyptiæ atque Aſſyriæ, dicatque Dominus, Benedictus populus meus Ægyptius, & opus manuum mearum Aſſyrius, & poſſeſſio mea Iſraëliticus. *Jeſ.* 19: 24, 25. & quæ id genus ſine numero plura ſunt, paſſim in Sacris Literis reperire eſt.

Quæ iisdem legibus pari-

XLIX. Porro tam Iſraëlem, quàm Gentes converſas iisdem legibus pari-

parituros, ejusdemque Religionis vinculo religatos fore, Jeſaias teſta-
tur *Cap.* 42:4. *Et in Lege ipſius (Meſſiæ) inſulæ expectationem habebunt.* Ite-
rumque Cap. 2: 3. *Ibuntque populi multi, dicentes; venite & aſcendamus in*
montem Jehovæ, in domum Dei Jacobi, ut doceat nos de viis ſuis, & ambule-
mus in itineribus ejus. Nam Zione prodibit Lex, & verbum Jehovæ Hieroſoly-
mis. Addit, non fore, ut alienigena, qui ſe adjunxit Jehovæ, dicat, omni-
no diſcrevit me Jehova a populo ſuo: ſed ex adverſo vel Eunuchis in do-
mo Dei & intra muros ejus ſpatium detur, & nomen melius quàm filio-
rum aut filiarum *Jeſ.* 56: 3, 5. id eſt, æquo jure, in re Religionis, Con-
verſas Gentes cum Iſraëlitis uſuras. Huc facit etiam illud *Zephan.* 3: 9, 10.
Tunc enim convertam ad populos labium purum, quo invocent omnes nomen Je-
hovæ, colendo eum humero uno. E partibus tranſfluvialibus Æthiopiæ, ſuppli-
ces mei, cum filiâ diſperſorum meorum, afferent munus meum. Adde *Zach.* 14:
9. *Erit Jehova Rex ſuper totam terram: die illo erit Jehova unus, & nomen*
ejus unum. Unius Dei unus erit cultus, una Veneratio. Ipſi quoque id
Judæi paſſim docent, Meſſiæ tempore plurimas gentes ad Deum Iſraë-
lis convertendas eſſe, & tunc ambulaturas באולפן אוריתיה *in doctrinâ*
Legis illius, ut Chaldæus loquitur ad *Jeſ.* 2: 3. *& unam communem cum*
Iſraëlitis Legem amplexuras, ut *Manaſſe* ſcribit, *de Reſur: Lib.* 2. *Cap.* 3.
atque adeo in unum coalituras populum cum Iſraële, eorundem privi-
legiorum conſortes, quippe proſelytos juſtitiæ.

turæ ſunt, quibus Iſraëlitæ.

L. Id quando futurum eſt, palam eſt, non poſſe fieri, ut Ceremoniæ
Veteres ab omnibus Meſſiæ ſubditis obſerventur. Quo pacto enim vo-
torum & decimarum exſolutio, primogenitorum oblatio, Paſchatis,
Pentecoſtis & Scenopegiæ obſervatio, quæ adſtricta fuere loco, quem
elegerat Dominus, obligare poterunt eos, qui longo intervallo a Judæâ
diſtabunt? Et quomodo homines in extremis terræ finibus habitantes,
ob quævis peccata, ob qualvis pollutiones Hieroſolymam adire, &
ſacrificia ibi ſua offerre poterunt, vitandæ execrationi? Quâ ratione
fœminæ, modò partu levatæ tam longum iter ingredi, ſeque in loco
a Numine electo ad imperata ſacra ſiſtere? Unde tot pecudes, tot Sa-
cerdotes, tot Altaria, quæ ſacrificiis omnibus ſufficiant? Quæ capien-
dis tot hominibus Regio, nedum urbs ampla ſatis ſit? Portas Hieroſo-
lymæ extenſum tunc iri uſque ad Damaſcum, ſi bene memini, Menaſſe
alicubi nugatur, ſed ſi eadem opera ultra portas Caſpias produxiſſet,
commodius proſpectum fuiſſet tam immenſo ad ſacra properantium
confluxui. Pone caſum Lepræ incidere, & domum aliquam contage
illâ fœdari, de quâ *Levit.* 13. an Sacerdotibus excurrendum erit ad Scy-
thas, Sauromotas, Indos, ac toto diviſos orbe Britannos, atque ulti-
mam Thulen, ut dijudicent de ſcabie? & quæ plurima talia urgeri poſ-
ſunt: quæ ex Veteribus *Euſebius*, *Libro* 1. *Demonſtr: Euang.* ex Recen-
tioribus *Spanhemius*, *Dubior: Euan: Part.* 3 *Dub.* 112. copioſè atque eru-
ditè fecerunt.

Quo tempore fieri non poteſt, ut Ceremoniæ ab omnibus Meſſiæ ſubditis obſerventur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Neque poteſt dari ratio, cur alia aliis magis obligent.

LI. Dicas fortean, diſpenſationem quandam ac relaxationem harum legum impoſſibilium conceſſum iri a Domino. Verùm, ubi diſpenſationis vel relaxationis hujus promiſſio? An non eodem modo hæ Leges cum cæteris latæ ſunt? An non duratio earum itidem extenſa לעולם, *in ſeculum*, quod aliàs tantopere nobis objectant? An non hæ, & quæ iis ſimiles ſunt, potiſſimam conſtituunt Ceremonialium partem? Atque harum ſi religione exſolvi animi queant, quid ni & cæterarum, quæ ejuſdem ſunt conditionis?

Aliter Ceremoniarum obſervatio impoſſibilis eſt, aliter perfecta præſtatio Legis Moralis.

LII. An verò nihilo magis deſinent obligare, quod impoſſibilis ſit earum obſervatio, quam nos docemus Legem Moralem obligare, licet, etiam illius perfectam præſtationem impoſſibilem eſſe, ſtatuamus? Cæterum quis non videt, nimiam hic eſſe diverſitatem? Quod moralis lex perfecte nunc præſtari non poſſit, ex accidenti eſt? per corruptionem noſtram. Quod hæ leges ſub Meſſiæ Regno obſervari non queant, ex ipſarum Legum naturâ provenit, ſine ullâ hominum culpâ. Atque ita demonſtratum eſt, Ceremonias, in quantum actus ſunt obedientiæ antiquâ lege præſcriptæ, in Eccleſiâ univerſali ex Judæis Gentibuſque collectâ, ſub Rege Meſſiâ, obſervari non poſſe.

Typicum illud, quod in Ceremoniis eſt, facit, ut poſt conſummationem Meſſiæ obſervari non poſſint.

LIII. Manifeſtius id erit, ſi præterea τὸ *Formale* Ceremoniarum attendamus. Scilicet eſt in Ceremoniis jugum, quod Libertatis tempore confringi debuit. Eſt pædagogia & exprobratio pueritiæ, quæ adultâ ætate non poteſt habere locum. Eſt ſeptum parietis intergerini, confringendum, quando, omni nationum diſcrimine ſublato, Meſſias futurus eſt omnia in omnibus. Eſt inimicitia, abolenda eo tempore, quo Meſſias pacem annunciaturus eſt Gentibus, tam cum Iſraële, quâm cum Deo. Eſt denique Chirographum, teſtimonium perhibens de reatu necdum expiato, & ſolutione nondum factâ: quod, omnibus per Meſſiam conſummatis, tollendum eſt de medio, ne ullum Dei inſtitutum contra veritatem & Filium Dei teſtari comperiatur. Omnem ſignificationem Ceremoniarum, veramque earum virtutem vel ignorant, vel evertunt, qui poſt τελείωσιν Meſſiæ earum religione obſtringunt conſcientias.

Gradus Abolitionis Ceremoniarum.

LIV. QUARTUM nunc ſupereſt, ut proceſſum hujus abolitionis, varioſque illius gradus exponamus: quos hoc ordine digerimus. 1. Chriſto jam præſente & patefacto Iſraëli Ceremoniæ de fulgore ſuo multum amiſerunt, uti quum ſtellas præſtinguit æthereus ſol. Obligabant quidem, Chriſto necdum per paſſiones conſummato, ſed prope erant, ut aboleſcerent. *Dicit ei Jeſus, Mulier, crede mihi, venit tempus, quando neque in monte hoc, neque Hieroſolymis adorabitis Patrem. Venit tempus, & nunc eſt, quum veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu ac Veritate.* Joh. 4: 21.23. Huc pertinet præconium Johannis, identidem inclamantis, prope eſſe Regnum Cœlorum. 2. De jure abrogatæ ſunt morte Chriſti. Nam omni earum præſignificatione Typicâ in Chriſto impletâ, & ſanguine novi Teſtamenti fuſo, & reatu, cui exprobrando deſtinatæ erant,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

expiato, quo jure priſtinam ſibi ſtationem ſuam emeritæ nuper Ceremoniæ depoſcerent? Hinc Chriſtus, *Chirographum cruci affixum e medio ſuſtuliſſe*, dicitur. *Col.* 2: 14. & *per carnem ſuam*, eâ nimirum per mortem fractâ, *Legem præceptorum in ritibus aboleviſſe. Eph.* 2: 15. Scilicet caro Chriſti, velum erat. Eâ adhuc integrâ via recens ac viva ad Sacrarium cœleſte non ita patebat. *Heb.* 10: 20. Nam quamdiu Chriſtus nondum conſummatus erat paſſionibus, Ceremoniæ, conſummationem illam exigentes, in vigore ſuo erant. Sed ſimulac in morte Chriſti ultimus ſolutus eſt quadrans, Ceremoniarum velo ac ſepto disjecto, liber ad Deum acceſſus eſt. Quod per ſciſſum, moriente Chriſto, templi velum, ſignificatum, confirmatumque eſt. 3. Abrogationem iſtam declaravit, roboravit, obſignavit Deus, per ſuſcitationem Chriſti ex mortuis, ejuſque in cœlum aſſumptionem, & effuſionem uberrimam Spiritus Sancti. Tunc enim Chirographo ſubſtituta eſt Apocha: is, qui hactenus elementis mundi, æquè ac cæteri Numinis cultores, ſerviverat, unà cum ſuis collocatus eſt ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ubi nulla talis ſervitus habet locum: datuſque eſt Spiritus, lætioris fœderis ſigillum. 4. Hæc tamen Libertas ipſis quoque Apoſtolis aliquandiu non ſatis cognita fuit, donec de eâ Petrus cœleſti viſione edoceretur. *Act.* 10: 11. 5. Dein ſolemni decreto Synodi Apoſtolicæ, præſidente Spiritu Sancto, ſtatutum eſt, non eſſe imponendum jugum cervici diſcipulorum, præter paucula ad iſtud tempus neceſſaria, videlicet *ut abſtinerent ab iis, quæ ſunt immolata ſimulacris, & ſanguine & ſuffocato*, quibus adjungitur, licet alius generis ſit, *ſcortatio. Act.* 15: 10. 28. 19. 6. Poſtmodum harum quoque rerum, exceptâ ſcortatione, quæ morali legi repugnat, libertatem prædicavit Paulus. 1 *Cor.* 8: 4 8. & 10: 25.-29. 7. Quia tamen Judæi, qui Chriſto nomen dederant, Ceremoniis aſſueti, difficulter admodum ab iis abducebantur, ad vitandam infirmorum offenſionem, juxta Caritatis ac Prudentiæ Chriſtianæ Regulas, Apoſtoli, aliique cum ipſis fideles, Ceremoniis liberè utebantur, non cum opinione ſanctitatis, ſed ne teneras conſcientias vulnerarent, & ut omnibus ſe accommodantes quoſvis Chriſto lucrifacerent. vide *Act.* 21. 22.-. 8. Sed poſtquam jam ſatis de Libertate ſuâ edocta videbatur Eccleſia, & ceremoniarum amor non infirmitas amplius ſed pervicacia erat, noluit Paulus, Libertatis Chriſtianæ inſidiatoribus vel ad horam cedi, Petrumque juſto remiſſius agentem acriter increpuit: *Gal.* 2. 5. 14. & hortatus eſt ſingulos, ut preſtarent in Libertate, quâ nos liberavit Chriſtus, & ne regredientes implicarentur ſervitutis jugo, neve inutilem ſibi ipſum Chriſtum redderent. *Gal.* 5: 1. 2. 9. Denique in deſtructione Hieroſolymæ ac templi re ipſâ ſublatæ, ſuiſque veluti ruderibus tumulatæ omnes Ceremoniæ ſunt, non revivificandæ in æternum. Confer ea, quæ de Circumciſione diximus *Cap.* 8. § 21. & ſequentibus.

CAP. XV.

DE BONIS TESTAMENTI NOVI.

Tranſitus ad bona Teſt. Novi. I. VTi nocturnæ tenebræ non diſpelluntur niſi per ſurgentis auroræ jubar, ita non aliter antiquatum eſt Teſtamentum Vetus, quàm per inſtitutionem Teſtamenti Novi. Quæ quo primum tempore fieri cœperit, quibus gradibus proceſſerit, quibus periodorum ſpiramentis confirmata ac conſummata ſit, ſuperioris Libri Capite tertio expoſuimus. Nunc de Teſtamenti illius Novi BONIS primùm, tum SACRAMENTIS dicendum eſt: reliqua enim, ex iis, quæ de Fœdere Gratiæ ἁπλῶς conſiderato diſſeruimus, & ex collatione cum iis, quæ de Teſtamento Veteri fuſius diſputavimus, per ſe obvia ſunt.

Eorum enarratio, II. Bona Novi Teſtamenti hoc ordine enarramus. 1. Exhibitio Meſſiæ Conſummati. 2. Euangelium αὐθυποστατικῶς. 3. Vocatio Gentium. 4. Spiritus Lætioris Uberior menſura. 5. Libertas major ac melior. 6. Reductio Iſraëlis. 7. Totius Eccleſiæ Nova vita ex mortuis.

1. Bonum. Exhibitio Meſſiæ, III PRIMUM gloriationis noſtræ Caput, & ſumma felicitatis præ iis, qui exſpectarunt conſolationem Iſraëlis, eſt, quod *Jeſus Chriſtus in mundum venit.* 1 *Tim.* 1: 15. Ille ab initio promiſſus, tot typis adumbratus, tot votis expetitus, tot ſeculis expectatus, in plenitudine temporis, eò loci, ex eâ tribu ac familiâ, eo modo, ex virgine, prodiit, & in carne apparuit, quo modo Meſſiam venturum eſſe dudum Sacri vates cecinerant. *Ex intimâ Miſericordiâ Dei noſtri inviſit nos Oriens ex alto.* *Luc.* 1: 78. *Invenimus illum, de quo ſcripſit Moſes in Lege, & Prophetæ, nempe Jeſum, filium illum Joſephi, illum ex urbe Nazaretâ.* *Joh.* 1: 46. Quod ingentis gaudii materiam eſſe Bethlemiticos Paſtores Angelus monuit, & Canticis ſuis non Maria modò, & Zacharias, & Simeon, ſed & totus Cœleſtium Angelorum Chorus comprobavit. Confer. Zach 9: 9.

Conſummati paſſionibus, IV. Neque exhibitus modò Meſſias eſt, ſed & *Conſummatus perpeſſionibus.* *Heb.* 2: 10. Atque ita τελειωθεὶς ἐγένετο πᾶσιν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίε. *Heb* 5: 9. Eſt enim in paſſionibus & morte Chriſti vera expiatio, expunctio, deletio peccatorum noſtrorum, eſt adductio juſtitiæ æternæ, eſt ſciſſio & abolitio Chirographi, eſt λύτρωσις æterna.

Et aſſumti in gloriam. V. Nec hoc tantum, ſed & *in gloriam aſſumtus*, & in Throno Majeſtatis ſuæ collocatus, Regnum Cœlorum nobis adduxit, ſubmotis iis omnibus, quibus Spirituale ac Myſticum Dei in conſcientias Regimen,

quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quod Libertatis eſt, olim obſcurabatur. Regnum illud Meſſiæ quum Spiritu ſibi præfiguraret Regius Vates, lætus cantabat, *Jehova regnat, exſultet terra; lætentur regiones plurimæ. Pſ.* 97: 1. *Jehova regnat, commoveantur populi. Pſ.* 99: 1. Hoc eſt illud regnum cœlorum, quod prope eſſe toties Baptiſta inclamabat: & de quo monebat Dominus, eſſe ex Auditoribus ſuis, *qui nequaquam mortem guſtaturi eſſent, donec viderint Filium hominis venientem in Regnum ſuum. Mat.* 16: 28. Non poteſt non jucundiſſimum eſſe omnibus iis, qui diligunt Dominum Jeſum, *cernere illum nunc gloriâ & honore coronatum, qui pauliſper fuerat inferior factus Angelis propter mortis perpeſſionem. Heb.* 2: 9 Magnum hoc bonum gravibus verbis expoſuit Apoſtolus 1 *Tim.* 3: 16. *Deus conſpicuus factus eſt in carne, juſtificatus eſt in Spiritu, conſpectus eſt ab Angelis, prædicatus eſt Gentibus, fides illi habita eſt in mundo, ſurſum receptus eſt in gloriam.* Porro in hujus boni fruitione magnam felicitatis noſtræ partem ſitam eſſe, Servator ipſe docuit. *Math.* 13: 16. 17.

VI. Secundum Bonum eſt Euangelium Regni, *quod Deus ante promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis Sanctis. Rom.* 1: 2. Euangelium ſcilicet conſummationis, *quod quum primum enarrari cœpit per ipſum Dominum, ab iis, qui ipſum andierant, confirmatum fuit. Heb.* 2: 3. *Fuit* enim *tacitum hoc myſterium a temporibus ſecularibus. Nunc verò factum eſt manifeſtum, &, per Scripturas Propheticas, ex imperio æterni Dei, ad obedientiam fidei omnibus gentibus notificatum. Rom.* 16: 26. Non quod nullum fuerit Euangelium autea: nam & antiquis *olim Euangelizatum eſt. Heb.* 4: 2. Sed quod iſta futuræ gratiæ annunciatio fuerit προευαγγελισμὸς *Gal.* 3: 8. Hæc autem gratiæ præſentis prædicatio ſit Euangelium ἐξόχως. Hinc uti argumentum præſentis Meſſiæ memoratur, quod *Euangelizetur pauperibus. Mat.* 11: 5. *2. Bonum. Euangelium Regni.*

VII. Porro Euangelium Novi Teſtamenti has habet præeminentias. 1. Quod Chriſtum præſentem prædicet, & omnia ea conſummata narret, quæ olim ut longè poſt futura prædicebantur. 1 Cor. 2: 7 -- 10. 2. Quod ſine figurarum involucris, ſine ænigmatum ambagibus, perſpicuis verbis, omnia ea, quæ communem ſalutem ſpectant, ediſſerat. 2 Cor. 3: 14. 3 Quod ſepoſitâ ſeveritate iſtâ, quæ ex Oeconomiâ Legali priſca verba gratiæ plurimo rigore temperabat, ſuaviſſimis nunc & uberrimis conſolationibus animos fidelium demulceat: unde *miniſterium Juſtitiæ.* 2 *Cor.* 3: 9. & *verbum reconciliationis* dicitur. 2 *Cor.* 5: 18. *Palatium Sponſi noſtri mera dulcedo eſt. Cant.* 5: 17. & de Servis ejus cecinit Jeſaias *Cap.* 52: 7. *Quàm jucundi ſunt ſuper iſtos montes pedes Euangelizantis! &c.* Adde *Jeſ.* 40: 1 --. & 61: 1 --. & 66: 10. 11. 12. 4. Quod copioſius nunc in nobis habitet: & pluribus, & frequentius, & majore demonſtratione Spiritus, atque penitiore inſinuatione in conſcientiâ, prædicetur *Rom* 10. 8. *Illius præeminentia.*

VIII. Tertium Bonum eſt Vocatio Gentium per Euangelium, quæ Meſſiæ conſummationem conſecuta eſt: juxta promiſſum *Pſ.* 2: 8. *3. Bonum. Vocatio Gentium.*

Pete

Pete a me, & donabo Gentes poſſeſſionem tuam, & fines terræ jus poſſeſſionis tuæ. Adde *Jeſ.* 49:6. *Luc.* 2:40. Virtutes Dei in mirabili hoc opere reſplendeſcentes, imprimiſque imperveſtigabiles opes Patientiæ, Bonitatis ac Multiformis Sapientiæ Dei in Chriſto, magnificè Paulus deprædicavit, quum alibi, tum imprimis *Eph.* 2. & 3. *Et ſanè quis non ipſâ rei mirabilitate obſtupeſcat* (meritò cum Euſebio exclamamus) *quum eos, qui a condito ævo lapidibus, & lignis, & dæmonibus, belluiſque humanâ carne victitantibus, & reptilibus venenatis, animalibuſque omnis generis, & feris informibus, ignique, & terrâ, & ipſius univerſi inanimatis elementis, Divinum honorem & cultum tribuebant, Altiſſimum Deum, & Cœli ac terræ Opificem, ipſum utique Prophetarum Dominum, Deumque Abrahami & avorum ejuſdem, poſt Servatoris noſtri adventum, videat invocantes?* Lege ſodes, quæ ſequuntur: nam prolixum eſt omnia deſcribere. Hæc faciunt, ut vel eo ipſo certi ſimus, Dominum noſtrum Jeſum verum unicumque Meſſiam eſſe, cujus verbo, Spiritu ac miniſterio tam ſtupendum opus peractum eſt, cui ſimile vel ſuppar ab omni retro antiquitate neque vidit, neque audivit quiſquam.

Demonſt. Euang. Lib. 1. Cap. 6.

Peracta per Apoſtolos nullis ſeculi præſidiis inſtructos;

IX. Notandum autem, 1. Peracta hæc eſſe per Apoſtolos Chriſti, eorumque συνεργȣ̀ς, nullâ ſecularis ſapientiæ claritate conſpicuos, nullâ Græcæ Romanæve Eloquentiæ Suadâ inſtructos; nullâ humanâ ope ſuffultos; ſed frementibus inferorum Portis, adverſantibus rerum Dominis timendiſque tyrannis, oggannientibus tumidorum Philoſophorum Scholis, nudâ veritatis admirandæ ac ferme incredibilis ad conſcientiam demonſtratione: ut Dei Chriſtique ejus gloria tantò luculentius effulgeat, quò vilioribus, ac rei gerendæ minus idoneis inſtrumentis uſus eſt. 1 *Cor.* 2:4.5.

Admirabili Celeritate.

X. 2. Admirabili Celeritate Regnum Chriſti erectum eſſe in Gentibus. Nam *ſicut fulgur coruſcans ex unâ Regione, quæ ſub Cœlo eſt, in alteram, quæ ſub Cœlo eſt, ſplendet: ita fuit Filius hominis in die illo ſuo. Luc.* 17:24. Prædixerat id cum ſtupore quodam Jeſaias *Cap.* 66:7, 8. *Quum nondum parturiret, peperit; quum nondum invaderet eam dolor, poſuit marem. Quis audivit rem hujuſmodi? Quis vidit talia? An efficeretur, ut pariatur terra uno die? an gigneretur gens vice unâ? quod parturit, ſimulque parit Zion filios ſuos.*

Longè latèque ſe extendens.

XI. 3 Latiſſimè ſe vocationem hanc extendiſſe. *Rom.* 10:18. *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* *Col.* 1:6, 24. *Mar.* 16:20. *Tertullianus, adverſus Judæos Cap.* 7. *In quem enim alium univerſæ gentes crediderunt, niſi in Chriſtum, qui jam venit? Cui enim alii Gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant Meſopotamiam, Armeniam, Phrygiam, immorantes Ægyptum & regionem Africæ, quæ eſt trans Cyrenem, Romani, & incolæ, tunc & in Hieruſalem Judæi, & Gentes cæteræ, ut jam & Getulorum varietates, & Maurorum multi fines, Hiſpaniarum omnes termini, & Galliarum diverſæ nationes, & Britannorum inacceſſa Romanis loca*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Chriſto verò ſubdita , & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum Gentium, & provinciarum, & inſularum multarum, vobis ignotarum, & quæ enumerare non poſſumus? In quibus omnibus Chriſti nomen, qui jam venit, regnat. Pari eloquentiâ hanc Cœleſtis gratiæ ubertatem celebravit *Hieronymus, In epitaphio Nepotiani ad Heliodorum,* & *in Epiſtolâ ad Lætam,* aliique paſſim Patres, in tantâ Novi Teſtamenti felicitate geſtientes. Non tamen exiſtimandum eſt, nullum orbis fuiſſe angulum, ubi nomen Chriſti prædicatum non ſit. Neque enim credibile eſt, in Americam, ignotaſque tunc cætero orbi Regiones, Apoſtolos transfretaſſe. Innuitur duntaxat iſtâ phraſium univerſalitate, nullo terrarum gentiumve diſcrimine, extra anni ſoliſque vias, longè latèque propagatum Chriſti Euangelium eſſe. Confer phraſes *Rom.* 1: 8. *Luc.* 2: 5.

XII. 4. Non itum eſſe ad Gentes, niſi poſtquam a Judæis abjectum ſpretumque eſſet Euangelium. *Per eorum offenſam ſalus obtigit Gentibus. Eorum offenſa fuit opulentia mundi. Rom.* 11: 11. 12. Cujus loci commentarium habemus *Act.* 13: 46 47. ubi ita Paulus ac Barnabas. *Vobis* (Judæis) *neceſſe fuit primum exponi ſermonem Dei: poſtquam autem illum repellitis, & indignos vos ipſos decernitis æternâ vitâ, ecce, convertimus nos ad Gentes. Ita enim nobis præcepit Dominus &c.* Adde *Act.* 18: 6. *Non obtigit Gentibus, niſi poſtquam ſpreta eſſet Judæis.*

XIII. 6. Non tamen Judæorum Politiam everſam eſſe, antequam Regnum Meſſiæ illuſtre factum eſſet in Gentibus *Mat.* 24: 14. *Et prædicabitur Euangelium regni in toto terrarum orbe, ut ſit teſtimonio omnibus gentibus; & tunc veniet finis;* ſcilicet Hieroſolymæ ac Templi. Quod ſapienter oppidò ita a Deo conſtitutum eſt. Eo quippe pacto 1. ne umbra quidem excuſationis ingratis Judæis relicta eſt. Nam qui potentiam ejus breviſſimo temporis ſpatio per totum orbem quaſi fulgur rutilaſſe viderunt, quam veniam habebunt in duritie permanentes? Eſt hæc *Chryſoſtomi* obſervatio, *Serm.* 76. *in Matt.* 2. Voluit per præconium Euangelii toti mundo innoteſcere crimina Judæorum, patratum in Chriſti parricidio ſcelus, & obſtinatam præfractamque malitiam, omnem veniæ oblationem pertinaciter rejicientium; antequam in populum tot ſibi nominibus obſtrictum tam terribilem vindictam exerceret: ut nationes omnes cogerentur juſtitiam illius cum tremore adorare. 3. Noluit veterem populum ultimo excidio abdicare, antequam novum ſibi e gentibus collegiſſet: neque Lapideum Templum anathemate percutere, niſi poſt ædificatum Spirituale e Lapidibus vivis. Non enim fas erat, Chriſtum Regem eſſe ſine Regno. *Attamen ante everſam Judæorum Politiam.*

XIV. Quartum Bonum eſt Spiritus Uberior ac Lætior, quem unà cum Chriſto mittendum, & per Chriſtum in Eccleſiam effundendum eſſe, frequenter Prophetæ prædixerunt. Huc, niſi fallor, pertinet, *Zach.* 9: 12. *Etiam hoc die* מגיד משנה *Indicem alterum reddo tibi.* Agitur de *iſthoc die,* quo Rex Zionis ſanguine fœderis vinctos Zionis in li- *4. Bonum. Spiritus Uberior ac Lætior.*

bertatem vindicavit, & ex morte ſervatus eſt. Promittitur eo tempore מגיד, *Index*, Participio nominaliter uſurpato. Et quidem *alter Index*. Primus Index eſt Filius Dei, alter quis niſi Spiritus Sanctus? Qui & *Index* eſt, quum omnia electos doceat & ſuggerat iis. *Joh.* 14: 26. & *alter a Chriſto*, ỳſ. 16. Hunc ſe Deus *redditurum* pollicetur, id eſt, daturum loco Filii ad Patrem profecti *Joh.* 16: 7. Huc quoque refero, quod Meſſias dicit *Jeſ.* 48: 16. ארני יהוה שלחני ורוחו. Commodiſſimè id vertitur; *Dominus Jehova miſit me & Spiritum ſuum.* Adde ſimiles promiſſiones, *Jeſ.* 44: 2, 3. & 35: 7. & *Joël.* 2: 28. Quarum complementum in Chriſto eſt, qui ſuos *Spiritu Sancto & igne baptizat. Mat.* 3: 11. Confer *Joh.* 7: 38, 39. De quibus locis alibi diximus.

Illius effecta.

XV. Effecta hujus Spiritus ſunt: 1. Clarior & magis explicita myſteriorum fidei cognitio. *Jeſ.* 11: 9. & 54: 13. *Jer.* 31: 34. 1 *Joh.* 2: 27. 2. Generoſior, Sublimior, alacrior Sanctimonia. *Jeſ.* 33: 24 & 35: 9. & 60: 21, 22. *Zach.* 10: 5. & 12: 8. 3. Conſolatio Lætior. *Jeſ.* 40: 1, 2. & 60: 1, 2. & 55: 11 & 66: 12, 13, 14. *Joh.* 14: 16. *Act.* 9: 31. *Eph.* 1: 13. 2 *Cor.* 1: 22. 4. Παῤῥησία Filialis, quæ eò nunc major, quò adoptio ipſa illiuſque effecta luculentiora ſunt *Gal.* 4: 6. Dona extraordinaria & miraculoſa planè, in exordio Euangelii non Apoſtolis modò, ſed & aliis ſæpe miniſtris, imò gregariis fidelibus, ipſiſque adeo virginibus, ubertim conceſſa. *Mar.* 16: 16, 17, 18. *Act.* 10: 45. 46. & 19: 6. & 21: 8. 1 *Cor.* 12: 7--11. Quomodo autem hæc Teſtamenti Novi collatio cum Veteri inſtituenda ſit, ſupra aliquoties monuimus.

5. Bonum. Libertas Chriſtiana,

XVI. QUINTUM Bonum eſt Libertas Chriſtiana, quam Paulus, ejus diligentiſſimus explicator, & aſſertor acerrimus, ita conſiderare ſolet, ut fere eam conſtituat in liberatione ab eâ ſervitute, cui Judæi obnoxii erant: & raro de eâ diſputet, niſi ubi Chriſtianos cum Judæis comparat, & Antiquam diſpenſationem Novæ opponit. Prudenter tamen ex ipſo Paulo obſervarunt Theologi, conſiderari poſſe Libertatem Chriſtianam, vel quà *communis* eſt omnium Temporum Fidelibus, vel quà *ſpecialis* immunitas eſt Filiorum Dei ſub Novi Teſtamenti Oeconomiâ degentium.

Quæ conſiderari poteſt, vel prout Communis eſt omnibus Fidelibus.

XVII. Communis illa Libertas conſiſtit in manumiſſione. 1. A Tyrannide *Sathanæ*, cujus abolitio in Paradiſo jam promiſſa eſt. *Col.* 1: 13. 2. A *peccati* poteſtate *dominante. Rom.* 6: 14. & *damnante. Rom.* 8: 1. 3. A rigore *legis*; in quantum contradiſtinguitur gratiæ. *Rom.* 6: 14. In tantum enim homini peccatori eſt *Lex peccati & mortis*, oppoſita *Legi Spiritus ac vitæ in Chriſto Jeſu. Rom.* 8: 2. Porro conſiſtit iſte rigor. A. In præfractâ exactione obedientiæ, ſine promiſſione gratiæ Sanctificantis. B. In poſtulatione Sanctimoniæ conſummatiſſimæ, per ipſum hominem præſtandæ, tanquam conditionis ad vitam æternam. C. In intentatione maledictionis ad minimum delictum. Hactenus enim Lex pertinet ad Fœdus Operum, quod Fidelium omnium reſpectu antiquatum

eſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

eſt per introductionem Fœderis gratiæ. 4. A *morte* maledictâ: tam *Corporis*, quàm *Animæ*. Nam etiamſi *corpus* fidelium quorumcunque *moriatur propter peccatum*. *Rom.* 8: 10. mors tamen illa aculeum ſuum amiſit 1 *Cor.* 15. 55. finis peccati ac miſeriæ, tranſituſque ad vitam æternam eſt. *Joh.* 5: 24. Atque hactenus immunes ſunt Fideles ab eâ morte, quam Deus ut pœnam propriè dictam, & horribilis excandeſcentiæ ſuæ effectum, homini peccanti interminatus eſt, *Joh.* 8: 51, 52. Neque ſolum τὸ Formale Pœnæ a morte Fidelium ſublatum eſt: ſed &, quicquid ad mortis reliquias pertinet, abolebitur tandem per glorioſam reſurrectionem. 1 *Cor.* 15: 54. Sicuti ergo Libertas reſpectu peccati quoad jus addicitur fidelibus in juſtificatione, quoad exercitium paulatim ac certis quibuſdam gradibus perficitur; ita etiam ſe res habet reſpectu mortis corporalis: cujus maledictio & pœnalitas (ita loqui liceat) aufertur, quam primum quis per fidem Chriſto, qui vitæ fons eſt, inſeritur; ſed poteſtas omnis in victoriam abſorbebitur noviſſimo die. 5. Ab *imperio humano* in genere cultus Divini, & circa actus religioſos quâ tales. In conſcientias enim ſolus Deus imperium habet. *Jac.* 4: 12. Neque Filijs Dei, qui norunt ſe pretio emptos eſſe, fas eſt ſervos fieri hominum. 1 *Cor.* 7: 23. *Mat.* 15: 9. *Col.* 2: 18. 22, 23 Etiamſi olim in Cathedrâ Moſis ſederint Scribæ ac Phariſæi, nunquam tamen iis poteſtas a Deo facta eſt, novis inſtitutis præter Legem Dei (cui adſtricti omnes erant *Deut.* 4: 2 & 12: 34) conſcientias onerare. Omnis Auctoritas τῶν מחוקקים eò directa erat, ut populum in obſervantiâ Legis Moſaicæ retinerent: Ulterius tendentes meritò a Chriſto reprehenduntur. Semper in Religione Deo diſplicuit, quod ſuo ſibi arbitratu homo excogitaverat. 6. A vinculo Religionis circa res *medias* & indifferentes, quæ neque bonæ neque malæ ſunt in genere moris, neque juſſæ a Deo neque prohibitæ. Cujus libertatis notitia ac ſenſus ubi abeſt, ibi nulla conſcientiis quies, nullus ſuperſtitionum modus ac finis. *Rom.* 14: 5, 14, 23. Diſtinguenda interim κτῆσις a χρήσει, *jus* ab *exercitio*; quorum illud integrum ſemper conſcientiis remanere debet; hoc Regulis Prudentiæ ac Caritatis circumſcriptum eſt, ne ſcandalum detur infirmis Fratribus. 1 *Cor.* 6: 12. & 10: 23. *Rom.* 14: 19.

XVIII. Pertinet ea, quam hactenus delineavimus, Libertas ad Bona Fœderis Gratiæ abſolutè; neque iis, quæ Novo Teſtamento ſpecialia ſunt, annumerari debet. Niſi in quantum ſub Novo Teſtamento clarius eſt expoſita, frequentius inculcata, per Spiritum Chriſti efficacius & uberius applicata, conſcientiis ad majorem conſolationem ac lætitiam inſinuata, & denique glorioſioribus effectis demonſtrata. Neque enim quiſquam, ut opinor, dubitaverit, quin Veteris Oeconomiæ rigor ſenſum ac lætitiam libertatis illius, quâ cæteroquin potiebantur fideles, multum obfuſcaverit. Nemo ſaltem negaverit, Libertatem circa res naturâ ſuâ indifferentes inſtitutis Moſaicis plurimum imminutam eſſe.

Quæ tamen ſub V. T. paullo fuit reſtrictior.

Vel prout Novo Teſt. propria eſt.

XIX Ea ergo, quæ Novo Teſtamento propria eſt, 1. Manumiſſio a *Servitute Elementorum mundi*, ſive priſcarum Ceremoniarum, quarum, tanquam neceſſariarum, Religione primùm ſolutæ mentes ſunt. *Act.* 15: 10 licet earum uſus arbitrarius aliquantiſper manſerit, & prudenter ſuaderi potuerit. *Act.* 21: 24. Deinde uſus ipſe planè interdictus, adeo ut omnino nunc iis ſit abſtinendum. *Gal.* 5: 25. & 4: 5, 26. & 5: 1. Ex vivis enim primùm mortuæ, ex neceſſariis arbitrariæ redditæ ſunt: poſt ex mortuis mortiferæ, ex arbitrariis illicitæ, nunquam refodiendæ poſt plenariam Euangelii promulgationem, & Templi Hieroſolymitani, Sedis Ceremoniarum Sacrarum, demolitionem. 2. Libertas circa plurimas *res indifferentes*, quarum vel uſus vel abſtinentia olim Iſraëlitis injuncta erant. *Tit.* 1: 15. *Col.* 2: 20, 21. 1 *Cor.* 10: 25. 4 Immunitas a *Legibus Forenſibus Iſraëlitarum*, non quà juris communis erant; ſed quà juris particularis, latæ Judæis quà talibus, diſtinctivæ eorum ab aliis Gentibus, accommodatæ ad genium Gentis ac Regionis; & ſubſervientes maximam partem Sacerdotio Levitico, cui tota ferme Politia innexa erat. 4. Accedit clarior ac perfectior Libertatis Chriſtianæ, ſecundum omnes partes & gradus, promulgatio, cognitio, uſus.

6. Bonum. Iſraëliticæ gentis Reſtitutio.

XX. SEXTO Bonis Novi Teſtamenti annumerari poteſt Gentis Iſraëliticæ, antea rejectæ, Reſtitutio, & Reductio ad communionem Dei in Chriſto. Quod arcanum Paulus Gentibus explicuit. *Rom.* 11: 25, 26, 27. *Nolim enim vos ignorare, Fratres, myſterium hoc (ut ne ſitis apud vosmet ipſos ſapientes) obdurationem ex parte Iſraëli obveniſſe, tantiſper dum plenitudo Gentium introierit: Et ita totus Iſraël ſervabitur: ſicut Scriptum eſt, Veniet ex Sion ille Liberator, & avertet impietates a Jacob. Et hoc eſt illis a me pactum, Quum abſtulero iniquitates ipſorum.*

Ea eſt myſterium.

XXI. In quem locum nota 1. Apoſtolum hic *myſterium* aliquod exponere. Hoc eſt rem arcanam, quæ non cognoſcitur niſi ex revelatione, & paucis obſervata eſt, & præter ſpem ad judicium rationis contingit, cujus denique tota ratio, & modus executionis, magnam partem, in occulto latet. Confer 1 *Cor.* 2: 7 & 15: 51. & *Eph.* 3: 3. 2. Gentilium intereſſe, ut myſterium illud cognitum habeant, ne ſuperbius de ſe ipſis, & ſecius de Iſraële, judicent: ideoque operam nobis dandam eſſe, ut in ea, quæ Prophetæ hac de re vaticinati ſunt, ſedulò & obſervatè inquiramus. 3. Sermonem hic eſſe de gente Iſraëliticâ, non figuratè, ſed propriè ſic dictâ: cui hoc tempore obvenit πώρωσις *obduratio*, ſtupor, callus: de quo ℣ 7. Judicium iſtud Dei in Iſraëlem prolixè prædixit Jeſaias *Cap.* 6: 9, 10. collato cum *Act.* 28: 26. *Jeſ.* 29: 10. & ſeq. Huc etiam videtur pertinere *tempeſtas illa Domini, indignatio, immanens tempeſtas, ſuper capite impiorum moratura*, de quâ *Jerem.* 30: 23. Breviter hæc eſt illa miſera occœcatæ & obduratæ gentis Judaicæ conditio, quæ Apoſtolorum ævo incipiens ad hodiernum uſque diem perdurat. 4. Obdurationem illam *ex parte* tantum obtigiſſe Iſraëli.

Gentibus non ignorandum. Iſraëli obvenit obduratio. Sed ex parte tantum.

Univerſâ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Univerſa natio, jam inde a primordiis ſuis, uſque ad finem mundi, conſideratur ut unum totum; cujus partem quandam illi faciunt, qui diebus illis iræ ac indignationi Divinæ vixerunt, vivunt, vivent. Illam ſolùm partem occupavit πώρωσις 5. Πώρωσιν non duraturam niſi *tantiſper dum plenitudo Gentium introierit*: id eſt, Euangelium in quasvis mundi nationes prædicatum ſit. Quod quidem cœptum eſt fieri per Apoſtolos eorumque comites; ſed tamen conſummate fieri non potuit, tum propter mundi amplitudinem & humanæ vitæ brevitatem, tum quod multarum Gentium notitia eo tempore deeſſet, uti Americanarum omnium. Succeſſive ergo id adhuc faciendum reſtat: admirabili Dei Providentiâ verbo ſuo viam complanante. Gratia primum Iſraëlitis oblata eſt. His repudiantibus itum eſt ad Gentes. Earum plenitudine introductâ ad Iſraëlitas redibitur: *Ut ultimi fiant primi, ac primi ultimi.* *Luc.* 13:30. Confer *Luc.* 21:24. 6. Plenitudine Gentium introductâ, *totum Iſraëlem ſervatum iri.* Id eſt, uti bene Belgæ noſtri, non paucos aliquos, ſed magnam admodum multitudinem, & quadammodo totam nationem Judaicam, παμπληθεί. Judicioſè Martyr plenitudinem Gentium, & Univerſitatem Iſraëlis expoſuit, his verbis. *Plenitudinem verò intelligas definitam & deſtinatam collectionem: quæ ideo plenitudo appellatur, quod ſit futurus juſtus numerus & bene magnus credentium, ita ut publicè inter gentes Eccleſia bene magna ſit habenda. Quemadmodum & totus Iſraël accipiendus eſt magnus numerus Hebræorum, in quo publicè Chriſtus agnoſcatur: non quod aliqui, quum ex Gentibus, tum ex Judæis, non ſint perdendi.*

Duratura donec introiret plenitudo Gentium.

Eâ introductâ totus Iſrael ſervabitur.

XXII. Ex antedictis patet, recedere eos a mente Apoſtoli, qui per *totum Iſraëlem* intelligunt *Iſraëlem myſticum*, ſive populum Dei tam ex Judæis, quàm Gentibus conflatum, neque admittunt integræ nationis Judaicæ, eo, quo diximus, ſenſu, ad Chriſtum converſionem. Quod porro his argumentis confirmatur. 1. De eo Iſraële agit Apoſtolus, ad quem generis ſui originem refert. ℣ſ. 1. quem carnem ſuam, id eſt, conſanguineos ſuos vocat ℣ſ. 14 & naturales ramos ℣ſ. 21. quos Gentibus conſtanter opponit: cui πώρωσιν obveniſſe teſtatur: quæ omnia Iſraëli propriè dicto conveniunt. 2 Myſterium exponit: atqui myſterium non erat unà cum gentilibus pauculos quoſdam ex Judæis ad Chriſtum converti: id enim cernebant quotidie. 3. Commonefacit Gentiles, ne adverſus Judæos ſuperbiant; eo argumento, quod ſicut ipſi nunc aſſumti erant in populum Dei, ita etiam Judæi ſuo tempore reaſſumendi eſſent. Si autem hæc eſſet Apoſtoli mens, Corpus Judaicæ nationis in obduratione ſuâ permanſurum; pauculos ex eâ ſervandos, qui Gentilibus juncti myſticum conſtituerent Iſraëlem, totus iſte ſermo magis ad commendationem Gentilium, quàm Iſraëlitarum comparatus foret: & animum potius adderet Gentilibus, quàm ut eorum faſtum deprimeret. 4. Sicut intelligenda eſt Iſraëlis offenſa & diminutio ℣ſ. 12. & abjectio ℣ſ. 15. ita etiam intelligenda eſt ejus aſſumtio & ſervatio, oportet enim

Non myſticus ſolùm, ſed & naturalis.

 juſtam

juſtam hic eſſe oppoſitionem. Atqui offenſio, diminutio & abjectio Iſraëlis intelligenda eſt de pleráque multitudine nationis Judaicæ. Ergo & aſſumtio ac Servatio Iſraëlis.

Quod non eſt impletum circa tempus deſtructionis Hieroſolymæ.

XXIII. Unde liquet, nugas agere GROTIUM, quum Prophetiam hanc impletam eſſe contendit, quo tempore Romanorum Idola ac ſigna militaria in conſpectu templi videbantur. Tunc enim multos Chriſtianiſmum amplexos ſimul cum ante factis Chriſtianis exemptos eſſe ſecuturis malis. Cui acceſſerit multorum Judæorum converſio, exciſâ urbe ac templo, quum jam multò clarius veritas vaticiniorum Chriſti appareret, ſervitutis etiam perſonalis onus multorum fregiſſet ferociam, Veſpaſiano ac Tito id non impedientibus. Cui rei probandæ locum aliquem ex Juſtino adverſus Tryphonem producit. Sed abſurdæ iſtæ cogitationes adverſus Hiſtoriarum omnium lucem ſunt. Etenim tempore obſidionis, Judaicæ gentis univerſitas, tota criminibus ac perfidiæ ſuæ immerſa, juſtas ſcelerum pœnas dedit. Quod a ſalute illâ, quam Paulus hic pollicetur, longiſſimè abeſt. Si qui tunc Chriſtianis ſe adjunxerunt, ii tam pauci erant numero, ad cæteram multitudinem collati, ut ridiculum ſit, eos totius Iſraëlis nomine inſignire. Juſtinus nihil aliud dicit, quàm τίνας καθ' ἡμέραν μαθητευομένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ χριστοῦ ἀπολείπειν τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης; ALIQUOS *quotidie edoctos in nomine Chriſti deſerere viam erroris.* Quod plurimum diſtat ἀπὸ τοῦ παντὸς Ἰσραήλ. Accedit, quod commento illo Grotii tempora rejectionis & aſſumtionis planè confundantur. Nunquam enim palpabilior fuit defractio & exciſio naturalium ramorum, juxta vaticinium Baptiſtæ, *Mat.* 3: 10. quàm quo tempore eorundem inſitionem eſſe factam, Grotius opinatur.

Jeſ. 59: 21, 22.

XXIV. Denique explicationem noſtram firmat Propheticum teſtimonium ab Apoſtolo allegatum ex *Jeſ.* 59: 21. 22. Ubi verba Hebræa propriè ſonant? *Veniet Redemtor* לציון, *Zionem*, vel *Zioni*, ſive ut Græci habent ἕνεκεν Σιών, *in gratiam Zionis, & revertentibus a defectione in Jacob.* Paulus Græcos fere ſecutus verba paullo aliter reddidit, ſenſu eodem.

Zion & Jacob notant Judæorum integram nationem.

XXV. Nota 1. Apoſtolum hic *Zionem* & *Jacobum* explicare de Judæis, & meritò. Hi enim ſunt naturales Jacobi filii, nati Zionis cives, reliqui adſcriptitii duntaxat. Illis ergo primò ac per ſe id nomen competit. Tum etiam de iis agitur, cum quibus factum eſt pactum; ſicut dicitur in textu: *& hoc eſt illis a me pactum.* Teſtamenti autem & pacti illius objectum eſt Iſraël. *Quorum ſunt pacta & promiſſiones. Rom.* 9: 4. Confer *Lev.* 26: 44, 45. Porro Zion & Jacob non pauculos aliquos ex Iſraële, ſed totum corpus Iſraëliticæ nationis notant, ut *Gen.* 49: 7. Nam in Zione omnes tribus jus habebant, *Pſ.* 122: 4.

Illi promittitur Goel.

XXVI. 2. Zioni promittitur גואל. Hoc eſt, Vindex, qui dicat: hi mei ſunt, idque jure propinquitatis, ego enim ſum ὁ ἀγχιστεύς. Ve-

rum

rum eſt, Chriſtum omnium nationum Goël ac propinquum dici poſſe propter communem humanitatem, quam aſſumſit, proximè tamen Iſraëlitarum Goel eſt, quia eorum ſunt Patres, & ex iis Chriſtus, quoad carnem attinet. *Rom.* 9: 5. Et propterea fortaſſe dixit Apoſtolus, Veniet *Ex Sione* Redemptor: quum enim, quæ voce גואל exprimitur, cognatio, Græco ῥυόμενος indicari non poſſet; imperfectioni Græcæ linguæ hoc pacto mederi voluit, monendo Redemptorem ita *Zioni* venturum eſſe, ut ſimul *ex Zione* veniret, quoad carnis ſuæ Originem. Supponit etiam adventus Vindicis tale tempus, quo alii Domini præter Jehovam Zioni dominaturi erant, *Jeſ.* 26: 13. a quorum illegitimo Dominio extenſâ manu ſuos aſſerturus, ſibique vindicaturus eſſet.

Averſurus iniquitates a Jacob.

XXVII. 3. Opus hujus Redemptoris erit, *avertere iniquitates a Jacob.* In Hebræo eſt, *Veniet revertentibus a defectione.* Senſus eòdem recidit. Gratiam & ſalutem ſuam iis impertiet, qui verâ fide ac reſipiſcentiâ ad Deum ſe recipient. Quam reſipiſcentiam quum a ſe ipſis habere non queant, eam quoque iis Redemptor dabit. confer *Act.* 5. 31. Non Græci ſolùm ita Prophetæ verba interpretati ſunt, ſed & Chaldæus ולאתבא מרודיא דבית יעקוב לאוריתא, *& ad convertendum rebelles domus Jacobi ad legem.* Atque huc faciunt ſequentia apud Jeſaiam, de Spiritu Dei in Iſraële, & verbo in ore illius dando. Summa eſt, Virtute Redemptoris Judæos aliquando converſum iri a defectione & prævaricationibus ſuis.

Quod poſtremis temporibus perfectè præſtabitur.

XXVIII. 4. Id quum hactenus nondum factum ſit quoad corpus & univerſitatem Jacobeæ gentis, & tamen Scriptura impleri debeat, meritò collegit Apoſtolus, poſtremis temporibus perfectè præſtitum iri. Nam quum fundamentum hujus rei ſit fœdus Dei cum Iſraële, id autem firmum, ſtabile, immutabile ac a nullâ conditione ambiguâ ſuſpenſum ſit: (quam enim conditionem haberet fœdus illud, quod & remiſſionem omnium peccatorum, & reſipiſcentiam Iſraëli addicit?) fieri non poteſt, quin omnia, uti promiſſa ac prædicta ſunt, eveniant. *Et hoc eſt illis a me pactum, inquit Deus.* De pacto autem iſto ita infit. *Jeſ.* 54: 10. *Quamvis hi montes recederent, & hi colles dimoverentur: attamen benignitas mea a te non recedet, & fœdus pacis meæ non dimovebitur, ait miſerator tuus Jehova.* Iterumque *Jer.* 33: 25. 26. *Sic ait Jehova, ſi non fœdus meum interdiu ac noctu; ſi ſtatuta cœli & terræ non diſponam; etiam ſemen Jacobi & Davidis ſervi mei ſpernam.* Adde *Pſ.* 105: 8 9. & *Deut.* 4: 31. Quæ omnia quum univerſitati gentis dicta ſint, ſtatuto tempore impleri neceſſe eſt.

Neque per ſcelera Iſraëlitarum irritum fieri poteris.

XXIX. 5. Quia autem cogitari fortaſſe poſſet, horrenda iſta ſcelera, quibus ſeſe obſtrinxerunt Iſraëlitæ, obſtare, quo minus illa Dei benedictio ad ipſos perveniret: addit Apoſtolus teſtimonium, quo Deus, ſe peccata ipſorum ablaturum eſſe, pollicetur, quam ablationem peccatorum

torum non poteſt non commitari reſipiſcentia, & fides in Meſſiam, & communio gratiæ ipſius. Verum quidem eſt, verba illa *Jeſ.* 59. non reperiri. Reperiuntur tamen *Jeſ.* 27:9. Ubi Græca verſio hæc ipſa habet verba, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Non eſt inſolitum Apoſtolo, varia teſtimonia in unum contrahere, & vocabula unius teſtimonii per aliud explicare. Et ſanè maximi momenti erat hæc obſervatio. Etenim ſi quicquam Judæorum reſtitutioni intercedere videatur, id eſt ſumma ipſorum impietas. Propterea frequentes ſunt promiſſiones de expiatione ſcelerum ab ipſis admiſſorum. *Deut.* 32:43. *Jer.* 33:8. & 50:20.

Cur Apoſtolus non ſit uſus clarioribus teſtimoniis.

XXX. Dicat fortean aliquis, nonne clariora dicta ad hujus rei probationem in Prophetis extant? Cur ergo hæc ſelecta ſunt ab Apoſtolo, quorum efficacitas non ita ſe primo obtutu pandit? Reſpondeo, extare clariora, mox a nobis proferenda: ſed elucere hic ſummam & admirandam Spiritus Sancti Sapientiam: partim, quod excerptis illis adducere nos voluerit ad conſiderationem integrarum Prophetiarum, ad quas digitum veluti intendit, & quæ eò comparatæ ſunt, ut plenam hujus rei fidem nobis faciant: partim, quod argumentando ex minus apertis eo magis nos obſtringere voluerit ad fidem clarioribus adhibendam. Quis enim, ſibi fas eſſe, exiſtimaverit, evidentia teſtimonia, ipſo verborum ſuorum ſono huc ducentia, aliò torquere, qui Paulum ex iis, quæ multò inde remotiora eſſe videbantur, rationes deſumere animadverterit?

Qualia multa extant.

XXXI. Clariora ſi quis deſideret, hæc ipſi expendenda damus. Ex MOSE *Levit.* 26: 41--45. *Deut.* 4: 3031. *Deut.* 30: 1--6. & 32:43. Ex PSALMIS. *Pſ.* 102: 14--18. & 85:9. & ſeq Ex JESAIA. *Cap.* 11: 11. & ſeq. *Cap.* 19: 24. 25. *Cap* 49: 14. &c. *Cap.* 62. per totum. Ex JEREMIA *Cap.* 3: 18. &c. *Cap.* 31: 1. & a ℣ſ. 31. uſque ad finem. *Cap* 32:37. &c. *Cap.* 33: 24. 25. 26. Ex EZECHIELE *Cap.* 36: 24. ad finem. *Cap.* 37. per totum, imprimis a ℣ſ. 15. *Cap.* 39: 25. ad finem. Adde HOSEÆ 3: 5. Quæ promiſſiones omnes anguſtiores ſunt, quàm ut tempus aſſignari queat, quo impletæ cenſeantur. Ex NOVO TESTAMENTO adde, *Mat.* 23:29. *Luc.* 21: 24. 2 *Cor.* 3: 16.

Res ipſa hic tenenda cætera Deo committenda ſunt.

XXXII Ex quibus omnibus quum evidens ſit, expectandam aliquando eſſe generalem Iſraëlitarum converſionem, non quidem quoad ſingula individua, ſed quoad corpus totius nationis & τῶν δώδεκα φυλῶν; non placet nobis, multas minutas quæſtiones accumulari, ſive ex curioſitate, ſive ex incredulitate, de tempore, loco, modo, mediis, ſimilibuſve circumſtantiis hujus myſterii, quæ in ſuâ Deus poteſtate reſervavit. Rem ipſam teneamus, modum rei Deo committamus: quam etiam Prophetiarum ænigmatis delineatum eſſe, tum optimè intelligemus, quando eventum cum iis comparare dabitur. Prudenter & graviter, uti ſolet, CALVINUS noſter. *Quoties deſperationem nobis injicit longior mora, occurrat myſterii nomen: quo Paulus clare admonet, converſionis modum non vulgarem neque uſitatum fore: ideoque perperam facere, qui*

cum

cum proprio ſenſu metiri tentabant. Quid enim magis perverſum, quàm incredibile ducere, quod a ſenſu noſtro remotum eſt? quum ideo vocetur myſterium, quia incomprehenſibile eſt uſque ad tempus revelationis. Porro nobis, ſicut Romanis, patefactum eſt, ut fides noſtra verbo contenta expectatione nos ſuſtineat, donec effectus ipſe prodeat in lucem. Lubet hæc conclucere voto & verbis *Maimonidis*, quæ in fine Libri *More Novochim* leguntur. *ipſe autem Deus Opt. Max. purificet totum Iſraëlem, juxta promiſſum ſuum: tum aperientur oculi cæcorum, Populus ſedens in tenebris vidit lucem magnam. Iis, qui ſedebant in umbrâ mortis, lux exorta eſt.*

XXXIII. Denique Reſtitutioni huic Iſraëlis juncta erit totius Eccleſiæ opulentia, & quaſi vita ex mortuis. *Rom.* 11: 12. *Quod ſi eorum offenſa eſt opulentia mundi, & diminutio eorum opulentia gentium: quanto magis plenitudo ipſorum?* & 15. *Si abjectio eorum eſt reconciliatio mundi, quæ erit aſſumtio niſi vita ex mortuis?* Innuit Apoſtolus, multò majora atque ampliora bona in Eccleſiam Chriſtianam redundatura eſſe ex Judæorum plenitudine ac reaſſumtione, quàm ex eorum offenſâ & diminutione ad Gentiles pervenerunt. Majora, inquam, *intenſivè*, & ampliora *extenſivè*.

7 Bonum; Totius Eccleſiæ opulentia & quaſi Vita ex mortuis.

XXXIV. *Intenſionem* quod attinet, ſupponitur, circa tempora converſionis Judæorum mundum Gentilium ſimilem fore *mortuo*, quomodo ferme Chriſtus Sardenſem Eccleſiam deſcribit. Ap. 3: 1. 2. Scilicet & Scientiæ ſalutaris Lux, & Sanctimoniæ fervor, & vivida illa atque vegeta priſci Chriſtianiſmi ſimplicitas, lapſu temporis plurimum imminuenda erant. Multæ gentes, magno quondam Zelo Euangelium amplexæ, deinceps Muhammediſmi, Papiſmi, Libertiniſmi, Atheiſmi veneno propemodum extinctæ, Prophetiæ huic fidem faciunt. Eæ, reſtitutis Judæis, quaſi ex tumulo repente ſuſcitabuntur. Nova iis affulgebit Lux, novus accenderur Zelus, iterum manifeſtabitur vita Chriſti in corpore ſuo myſtico, vividior forſan ac vegetior quàm unquam antehac. Tunc ſine dubio plurima Scripturarum vaticinia, eventum ſuum ſortita, melius intelligentur; & quæ nunc nobis obſcura ſunt ænigmata, tunc nitidiſſimam rerum geſtarum delineationem continere deprehendemus. Plures Candelæ ſimul junctæ ſplendidius emittunt lumen. Ignis novus prope alterum ſtructus utrumque facit fervidiorem. Ita comparatus erit acceſſus Judæorum ad Eccleſiam Gentilium.

Quæ opulentia tam reſpectu donorum erit;

XXXV. Neque hoc tantum, ſed & Gentes multæ, in quibus Chriſti nomen jam dudum exoleverat, iterum ad erectum illud ſalutis vexillum confluxuræ videntur. Eſt enim quædam plenitudo gentium, per ſucceſſivam Euangelii prædicationem colligenda, quæ reſtitutionem Iſraëlis antecedit: de quâ vſ 25 Eſt & alia opulentia gentium, quæ aſſumtionem Iſraëlis conſequitur. Nam dum Euangelium, longo ſeculorum tractu, nunc huic nunc illi nationi annunciatur; aliæ paulatim a Chriſto

Quàm reſpectu multitudinis poſſidentium.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

recedunt. Has, ingrediente Judæorum plenitudine, ad Chriſtum confertim redituras, omnino eſt credibile. In Aſiâ, id Africâ, inter Perſas, Turcas, Indos, Chinenſes, Japonenſes, Tartaros, innumera ferme Judæorum multitudo degit. Quando ergo hi, potenti Dei manu ad communionen Meſſiæ tracti, eò ardentius illum diligent, quò antea acrioribus àdverſus eum odiis flagrarunt, annon plusquam probabile eſt, gentes, in quarum medio degunt, exemplo, monitiſque eorum excitatas, in ejusdem fidei ſocietatem venturas eſſe? Sanè Apoſtoli huc nos verba ducunt.

Jacobi de hac re doctrina

XXXVI Quibus conſona Jacobus dixit *Act.* 15: 15. 16. 17. *Et huic rei conſonant verba Prophetarum, ſicut ſcriptum eſt, Poſt hæc revertar & reſtaurabo tabernaculum Davidis collapſum, & ruinas ejus reſtaurabo, & rurſus erigam illud : ut requirant reliqui homines Dominum, & omnes gentes, ſuper quas invocatum fuerat nomen meum, dicit Dominus, qui hæc facit.* Reparatio collapſi Tabernaculi Davidis, reſtaurationem veri ac Spiritualis cultus in Gente Iſraëliticâ notat. Ea quum futura eſt, tunc reliqui homines, qui Chriſto nunquam nomen dederunt, & Gentes, ſuper quibus nomen ejus antea invocatum fuerat, ſed quæ ſocordiâ ſuâ Euangelium amiſerunt, certatim Dominum requirent.

Jeſaiæ de eâdem vaticinium.

XXXVII. Et quid evidentius eſt illo, quod apud Jeſaiam extat, vaticinio? Is *Cap.* 59: 20. 21. reſtitutione Iſraëlis, juxta Apoſtoli noſtri commentarium, prædictâ, mox *Cap.* 60. 1. exclamat, *Surge, luce quandoquidem advenit lux tua, & gloria Jehovæ ſuper te orta eſt.* ℣. 3. *Ut accedant gentes ad lucem tuam, & reges ad ſplendorem exortum tibi &c.* Porro opulentia Eccleſiæ eo tempore ℣ſ. 17. deſcribitur, *pro ære adducam aurum, & pro ferro adducam argentum, & pro lignis æs, ac pro lapidibus ferrum* : & quæ in eundem ſenſum auguſtiſſima verba ſequuntur. Quorum conſideratione commotus Petrus Martyr dixit, *Magnam ſanè fore felicitatem Eccleſiæ, omnes ferme Prophetæ ſcribunt, præſertim Eſaias : quam nondum habuiſſe, ſed tunc habituram,* (quando converſi erunt Judæi) *eſt veriſimile.* Multas tam in Veteri, quàm in Novo Teſtamento hujus rei prophetias extare, nobis quidem indubium eſt: quarum rationem omnem ut eventu, indubitato Prophetiarum interprete, ſuos condocefaciat, calidis precibus Supremum Numen oramus. Noſtri interim officii eſt, ut litemus Modeſtiæ, neque temere nos in arcana fatorum ingeramus, audacter ſtupremus, quæ nec ſcire datum, nec explorare conceſſum eſt.

Cap.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Cap. XVI.

DE BAPTISMO.

Novi T. Sacramenta nulla ſunt præter Baptiſmum & Cœnam.

I. ORdinaria Novi Teſtamenti Sacramenta non niſi duo ſunt: Baptiſmus nimirum & Coena Dominica. Hæc diſerto Regis noſtri inſtituto ſunt inſignia: Hæc ab ipſo Domino in Exemplum uſurpata, uſuque iſto electis conſecrata. Hæc ut eximia Novæ Eccleſiæ privilegia Corinthiis commendata, quibus gemina, ſed extra ordinem, Iſraëli obtigerunt in deſerto. 1 *Cor*. 10: 1--4. Hæc ut unionis, ac communionis fidelium, cum Chriſto, ac ſecum invicem, ſacra ſignacula ab Apoſtolo expoſita 1 *Cor*. 12: 13. qui, ſi plura fuiſſent ejus generis, ea, pro ſuâ diligentiâ & accurratione, indicta præterire non ſiviſſet. Hæc denique plenitudini gratiæ, quam in Chriſto habemus, ſignificandæ, & obſignandæ ſufficiunt. Quum enim ad felicitatis noſtræ conſummationem duo requirantur; primò ut abſoluti a criminibus, abluti ab immunditie noſtrâ, per communionem Spiritus Chriſti ad novam vitam gratiæ regeneremur: deinde ut in iſtâ vitâ gratiæ nutriamur, id eſt, ſuſtentemur, roboremur, creſcamus, donec promoveamur ad vitam gloriæ: utrumque nobis gemino hoc ſacramento ſufficienter confirmatur. Prima noſtri inſitio in Chriſto, & παλιγγενεσίᾳ per Spiritum ejus, Baptiſmo. Nutritio vitæ Spiritualis, Sacrâ Cœnâ.

Quibus ſimile aliquid, ſed Eccleſiaſticæ duntaxat conſuetudinis, in priſco Iſraële obtinuit.

II. De Utroque hoc Novi Teſtamenti Sacramento obſervandum eſt, quod aliquid ei reſpondens, ſed Eccleſiaſticæ duntaxat conſuetudinis, non Divinæ inſtitutionis, priſco Iſraëli uſurpatum fuerit. Atque in eo ſummam ſuam, quum Sapientiam, tum Bonitatem Dominus Jeſus oſtendit, quod receptos ritus retinens, eos auctoritate ſuâ firmans, & auguſtiſſimâ rerum myſticarum ſignificatione, quæ ab inſtitutione ſuâ unicè dependet, illuſtriores reddens, nimiâ innovatione infirmos ſuorum animos turbare noluerit.

Et Baptiſmus quidem duplex.

III. Et Baptismum quidem quod attinet, de quo nobis primo loco dicendum eſt, conſtat, apud Judæos duplicem Baptiſmum in uſu fuiſſe, quorum hunc טבילת נדה *Baptiſmum immunditiei*, ſive *Luſtrationis*, quo impuritas Legalis abluebatur; illum טבילת גרות *Baptiſmum Proſelytiſmi* ſive *Initiationis*, vocabant, quo ex Gentibus ad Judaiſmum converſi Iſraëliticæ Eccleſiæ initiabantur. Priori omiſſo, qui ad præſens argumentum non oppidò pertinet, de poſteriori nonnulla monenda ſunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Imprimis initiationis Proſelytorum;

IV. Quum in Fœdus Iſraëliticum recipiebatur Gentilis, &, quemadmodum Hebræi loquuntur, Proſelytus Juſtitiæ fieret, tria adhibebantur initiamenta, ſine quibus nec ipſi Iſraëlitæ, juxta receptam eorum ſententiam, fœdus illud inierant, videlicet מילה טבילה וקרבן, Circumciſio, Baptiſmus & Sacrificium. Et, Bapriſmum illum tam neceſſarium eſſe, Hebræorum Magiſtri ſciſcunt, ut ſine eo Proſelytiſmus non magis conſtet, quàm ſine circumciſione: Is verò unà cum ſacrificio totam initiationem in fœminâ Proſelytâ abſolvat.

Illius modus,

V. Modus Baptiſmi apud Iſraëlitas hic erat. 1. Initiandum proſelytum interrogabant de ſinceritate converſionis ſuæ ad Judaiſmum: numnam illum profiteretur, ſpe divitiarum, vel honoris, in Republicâ florente; vel ex timore; vel ex amore fœminæ Iſraëliticæ; aliâve ſimili cauſſâ non bonâ. Quumque ſolâ ſe numinis Religione, & non fucato Divinæ Legis amore, accedere teſtatum feciſſet, de variis articulis Legis eum edocuerunt: de Dei Unitate, de Idololatriæ fœditate, de præmio obedientiæ, de mundo futuro, & aliis Theologiæ ſuæ capitibus. Quæ poſtquam, ſe, ne minimo quidem excepto, recipere, ſolemniter profeſſus erat, mox circumcidebatur. 2. Circumciſionis vulnuſculo integrè ſanato, adducebatur ad Baptiſmum. Hic non peragebatur niſi præſentibus Triumviris, qui Diſcipuli Sapientum eſſent, כשרים לדון, *qui rite judicia exercere poſſent*, id eſt, ſanguinis defæcatiſſimi Iſraëlitæ. Horum erat, non modò cavere, ut omnia rite præſtarentur, & de iis more majorum præſtitis teſtimonium perhibere, ſed & baptizandum, in aquâ jam collocatum, de quibuſdam gravioribus, quibuſdamque levioribus Legis præceptis, iterum condocefacere. Tales triumviri in Scripturâ paſſim dicuntur *Elohim*. Chriſtus pariter, in Novi fœderis Baptiſmo *Elohim* adeſſe, docet, *Mat.* 18: 19. qui tres teſtes cæleſtes dicuntur. 1 *Joh.* 5: 7. 3. Nefas erat Baptiſmum aliter quàm in מים מקוה, *confluento* ſive *conceptaculo aquarum*, naturali nimirum, veluti fluvio, ſtagno, fonte. Nihil enim minus admittunt, quàm ut aquâ aliunde hauſtâ, aut receptaculis artificioſis receptâ, rite quis baptizetur. 4. Integrum corpus mergendum erat, merſione unâ. Nam ſi quis ſe totum ablueret, excepto vel unico apice minimi digiti, ille adhuc in immunditiâ ſuâ manere cenſebatur. Non tamen neceſſe erat, baptizando veſtes omnes exuere, modò tales eſſent, quas aqua facile penetrare poſſet. 5. Imprimis notandum, parvulos etiam baptizatos fuiſſe, plerumque unà cum parentibus. Ita enim in *Talmude Babylonico*, *Titulo Cherub. Fol.* 11. c. F. גר קטן מטבלין אותו על דעת בית דין, *Proſelytum parvulum baptizant, ſecundum ſententiam Synedrii.*

& Effectus.

VI. Effectus hujus initiationis erat, 1. Ut baptizatus ejuſmodi

הגוים

יוצא מכלל הגוים *univerſitas Gentium exemptus*, cenſeretur בן ברית, *Filius Fœderis*, cui datum eſt להכנס ולהסתופף תחת כופי השכינה *intrare & tutam habere ſtationem ſub alis Majeſtatis Divinæ*. 2. Ut quaſi de novo genitus haberetur. Hinc tritum illud in Talmude, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, *Poſelytus, ex quo fit Proſelytus, velut infans, qui recens naſcitur, habetur*. Fingunt enim, loco gentilis illius animæ, novam aliquam, ex neſcio quo cœli palatio, in corpus proſelyti mitti, poſtquam alas Divinæ Majeſtatis ſubiit, & oſculo ejus decorata eſt. Quæ vel nullum tolerabilem ſenſum habent, vel ænigmaticè ſignificant Regenerationem per Spiritum Dei. 3. Regenerationem hanc conſequebatur nova cognatio. Adeo ut nec fratrem, ſororem, parentes, liberos ante genitos, omnino pro ſuis haberet: atque ex regeneratione hujuſmodi nulla amplius reſtaret cognatio Gentilis, aut Gentilitatis tempore orta, quemadmodum fere jure Cæſareo poſt manumiſſionem nulla cognatio ſervilis. Hinc *Tacitus Hiſtor. Lib.* 5. *Nec quicquam prius imbuuntur, quàm parentes, liberos, fratres vilia habere.* Conferri poteſt, *Luc.* 14: 26

Illiuſdem origo.

VII. Primum hujus Baptiſmi uſum arceſſunt ἐκ πάνυ ἀρχαίας: Sunt, qui Patriarchæ Jacobo adſcribant, Sichemitidas puellas, alioſque, qui apud ipſum verſati fuerant, Ethnicos, in familiam, Eccleſiamque ſuam domeſticam, cooptanti: quia dicitur *Geneſ.* 35: 2. *Dixit Jacobus familiæ ſuæ, omnibuſque, qui cum eo erant, amovete a nobis Deos alienos,* והטהרו, *& mundamini, & mutate veſtimenta veſtra.* Ubi *Aben Ezra* vocem *mundamini* interpretatur שירחצו הגוף per *lotionem corporis*. Alii Primum Baptiſmi hujus teſtimonium, ſive uſum, eliciunt ex illo ad Moſen, *Exod.* 19: 10. *Vade ad populum, & ſanctifica illos hodie & cras, laventque veſtimenta ſua.* Iterumque ℣ſ. 14. *Et ſanctificavit populum, & laverunt veſtimenta ſua.* Ita veſtimentorum ablutione eorum, qui veſtiebantur, ablutionem contineri, vel indicari, volebant. Verùm hæc aliena ſunt. Congruentius loquuti fuiſſent, ſi cum Paulo noſtro obſervaſſent, Iſraëlitas *nube & mari baptizatos eſſe in Moſen.* 1 *Cor.* 10: 1, 2, quâ de re ſupra fuſè diſſeruimus. Probabilius eſt, quod alibi tradunt, tempore Davidis ac Salomonis, quum florentiſſima eſſet Iſraëlitarum Reſpublica, ingentem Proſelytarum numerum Baptiſmo initiatum fuiſſe. Qui plura de Baptiſmo hoc ſcire, ipſaque Hebræorum teſtimonia cognoſcere deſiderat, adeat *Seldenum de jure Naturæ & Gent. Lib.* 2. *Cap.* 2. & 4. Itemque, *de Succeſſionibus ad Leges Hebræorum, Cap.* 26. Rurſus, *de Synedriis, Lib.* 1. *Cap.* 3. & *Lichtfootum ad Mat.* 3. ℣ſ. 6. & *Altingii Diſſertationem de Proſelytis Theſ.* 27. & *ſeq.*

Divinam Auctoritatem Baptiſmus non

VIII. Quicquid ſit de ritus illius Antiquitate, non poteſt illius Divina inſtitutio aſſignari, antequam Johannes, Chriſti Anteambulo, ad baptizandum a Deo miſſus eſt. Illi enim id diſertim in mandatis eſt da-

habuit, ante tempora Johannis.

tum, *facto ad eum verbo Domini. Luc.* 3:2. *Joh.* 1:33. Patet hinc interim, unde factum ſit, quod Scribæ ac Phariſæi non legantur Johanni litem de Baptiſmo ſuo intendiſſe, tantummodo quærentes ab eo, quâ, & cujus Auctoritate baptizaret? *Joh.* 1:25. unde item factum ſit, quod tantus hominum ad illius baptiſmum fuerit confluxus: nam & Sanctimoniæ ac Doctrinæ famâ celebris erat, neque novum ritum uſurpabat, & Regnum cœlorum, quod omnium eo tempore votis avidè expetebatur atque exſpectabatur, inſtare docebat, cui jam præ foribus ſtanti, ut ſe baptiſmi ſui ſuſceptione, & pœnitentiæ profeſſione, initiari paterentur, quoſvis ad eum accedentes hortabatur. Ab eo tempore Baptiſmus in Judaicâ Gente Divinæ inſtitutionis fuit.

Cujus tamen Baptiſmus necdum Novi Teſtamenti Sacramentum erat.

IX. Necdum tamen Sacramentum Teſtamenti Novi. Nam uti totum Johannis miniſterium inter utrumque Teſtamentum quaſi intermedium erat, & pertinebat ad præparandam viam Domino, Novi Teſtamenti Auctori ac Præconi: ita & Baptiſmus illius initiabat pœnitentes ac fideles Regno cœlorum, quod prope quidem, necdum tamen re ipſâ præſens erat. *Marc.* 1:2--8. Unde & *Tertullianus adverſus Marcionem Lib.* 4. *Cap.* 33. Johannem vocat *limitem conſtitutum inter Vetera, & nova, ad quem deſineret Judaiſmus, & a quo inciperet Chriſtianiſmus. Nazianzenus* item, *Orat.* 39 *quæ eſt in ſancta Lumina* διαθήκης παλαιᾶς, καὶ νέας μεσίτην *inter Vetus, & Novum Teſtamentum intermedium.* Magis tamen miniſterium ejus pertinebat ad Novum Teſtamentum, quàm ad Vetus. Nam πρόδρομος rectè ex Rege, & cum Rege eo cenſetur, quem præcurrit. Unde Baptiſmus Johannis a *Scriptore Quæſt. ad Orthodoxos*, qui in operibus Juſtini invenitur, *Quæſt.* 37. vocatur προοίμιον τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος: *præludium Euangelii gratiæ.* Ad quod proximè accedebat ille Baptiſmus Johannis, quem in fidem Meſſiæ jam præſentis, & patefacientis ſe Iſraëli, adminiſtrabat. *Joh.* 1:29. 31.

Sed ille demum, qui a Chriſti diſcipulis in fidem præſentis Meſſiæ adminiſtratus eſt.

X. Primum Novi Teſtamenti Baptiſmum eum fuiſſe arbitror, qui a Chriſti Diſcipulis, juſſu Magiſtri ſui, in confeſſionem præſentis Meſſiæ, adminiſtratus eſt. *Joh.* 3:22. Tunc tamen Judæis plerumque adſtrictus. Sed Univerſalis Eccleſiæ Sacramentum factus, poſtquam Teſtamentum Novum, ſanguine Chriſti obſignatum, ejuſdemque reſurrectione confirmatum erat ab Apoſtolis, jam jam Spiritu baptizandis, ubivis terrarum prædicandum. *Mat.* 28:19.

Baptiſmi Johannis ac Chriſti convenientia & diſconvenientia.

XI. Ab hoc baptiſmo, per Chriſti diſcipulos adminiſtrato, baptiſmus Johannis differebat, non in eſſentiâ, ſed in circumſtantiis duntaxat. Etenim. 1 Uterque e Cœlo erat, & juſſu Dei nitebatur. Quod de Baptiſmo Chriſti indubium eſt; de baptiſmo Johannis conſtat ex *Joh.* 1:33. *Luc.* 7:30. *Mat.* 21:25. 2. Utrobique tinctio fiebat aquâ. *Mat.* 3:11. *Act.* 8:36 3. Uterque fiebat in fidem & confeſſionem Chriſti. *Act.* 19:4. 5. 4 Uterque ſignum & ſigillum erat remiſſionis peccatorum. *Mat.* 1:4. *Luc.* 3:3. *Act.* 2:38. 5. In utriuſque ſuſceptione erat obli-

obligatio ad reſipiſcentiam *ibidem.* Differunt tamen, 1. Quod baptiſmus Johannis a Deo quidem eſſet, non tamen a Chriſto, ut Mediatore incarnato, atque eo modo ſe ut Eccleſiæ ſuæ Regem gerente. 2. Quod, uti diximus, præparatio potius ad N. T. quàm Novi T. Sacramentum eſſet. *Baſilius*, tractatu, *Quomodo baptizetur aliquis baptiſmate, quod eſt in Euangelio D. N. J. C.* Johannis baptiſma a Chriſti baptiſmate diſtinguens, ſcitè ſcribit. Ἐκεῖνο εἰσαγωγικὸν τὸ βάπτισμα τοῦτο, τελειωτικόν. *Johannis baptiſma ad initiandum erat: hoc verò ad perficiendum.* 3 Quod parciorem Spiritus menſuram ei admenſus ſit Deus: quum in initio Euangelii plurimis Chriſti baptiſmate tinctis conferretur donum linguarum, & prophetiæ, quod Spiritus nomine in Scripturâ venit.

XII. Et de hoc Baptiſmate, quod Auctorem Chriſtum habet, præcipuè nobis agendum eſt: ad cujus pleniorem intelligentiam diſtinctè enucleanda ſunt. 1. *Signum* externum. 2. *Res* ſpiritualis *ſignificata.* In *ſigno* diſtingui debet *Elementum*, & *Ceremonia*, ſive ritus Sacer circa Elementum. *Elementum* hic adhibendum eſt *Aqua*, Vera, naturalis, ſimplex. Quali Johannes baptizaſſe legitur. *Mat.* 3:6.16. *Joh.* 3:23: item Apoſtoli, & alii, ut *Act.* 8:28: & 10:47. Unde & *Eph.* 5:26. *Aqua lavacrum* appellatur. Ritus Sacer conſiſtit, 1. In applicatione Aquæ, ad corpus baptizandi. 2. In pronunciatione certorum verborum. *Quæ in Baptiſmo conſideranda.*

XIII. De priori quæritur, an ſolummodo per *immerſionem*, an verò etiam per *effuſionem* aquæ ex vaſe, vel *aſperſionem*, baptiſmus rite adminiſtretur? Ad quam Quæſtionem his aphoriſmis reſpondemus. 1 Certum eſt, tam Johannem, quàm Chriſti diſcipulos, ordinariè merſiſſe. Quorum Exemplum Vetus Eccleſia ſecuta eſt: ut multis tam Græcorum, quâm Latinorum teſtimoniis oſtendit *Voſſius Diſp.* 1. *De baptiſmo, Theſ:*6.& *Hoornbeeck de Baptiſmo Veterum Sectione.* 4. 2. Negari non poteſt, quin nativus ſignificatus vocis βάπτειν & βαπτίζειν ſit *mergere, tingere.* Ita ut plus omnino ſit, quàm ἐπιπολάζειν, quod eſt *leviter innatare:* minus autem quam δύνειν, quod eſt *peſſum ire*, ſive ad ſui exitium fundum petere: uti idem *Voſſius* notat *ibi Theſ.* 1. Obſervavi tamen, καταδύσεως vocem in Baptiſmi negotio frequentem veteribus eſſe. *Athanaſius Quæſt.* 94. τὸ καταδύσαι τὸ παιδίον ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ &c. Et *Sozomenus Lib.*6. *Cap.* 26. hæreſin impegit Eunomio docenti, ἐν μιᾷ καταδύσει χρῆναι ἐπιτελεῖν τὴν θείαν βάπτισιν. Similia exempla ubivis extant. 3. Diſſimulandum etiam non eſt, in immerſione majorem eſſe ſignificationis ubertatem, & pleniorem ſigni cum re ſignificatâ analogiam: quemadmodum oſtendemus, quando ad eam rem deventum erit. 4. Etiam in frigidis Regionibus immerſionem, ſine magno valetudinis ac vitæ diſcrimine fieri, exemplo ſuo Moſcovitæ comprobant, qui infantes baptizandos ter in aquâ totos immergunt, non credentes, baptiſmum aliter rite fieri: neque unquam aquâ tepidâ, niſi pro infirmis, utuntur. Quemadmodum rerum Moſcoviticarum ſcriptores prolixè narrant apud *Georgium Fehlavium*, in

Licet Veteres mergendo baptizarint, atque is ritus magnis rationibus niti videatur.

An-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

*Annotationibus ad Enchiridium Chriſtophori Angeli de Statu hodiernorum Græcorum. p.*470. *& ſeq.* 5. Si tamen aqua frigida incommodior aut periculoſior cenſeatur, poſſet ea tepefieri: quod, Græci ſuis in more poſitum eſſe, mox laudatus Chriſtophorus teſtatur *Cap* 24. *Servant*, inquit, *Græci in Eccleſiâ ſuâ vaſa quædam ampla, quæ Baptiſteria appellitant, hoc eſt, tantæ capacitatis vaſa*, ἐν οἷς ὅλον τὸ νήπιον εἰσβάλλουσι, *ut infantem, quantus eſt, iiſdem poſſint immittere.* Quando igitur infans aliquis ſacro fonte hoc tingendus eſt, οἱ συγγενεῖς τοῦ νηπίου προθερμαίνουσι τὸ ὕδωρ μετὰ φύλλων πάνυ εὐωδῶν, *conſanguinei infantis primò omnium aquam, floribus odoriferis inſperſis, curant calefieri.* Quæ aquæ calefactio ſi ſimiliter in noſtris regionibus fieret, periculum in immerſione baptizandorum non uſque adeo magnum fore videtur.

Perfuſione tamen vel adſperſione rite baptiſmus peragitur.

XIV. 6. Non tamen exiſtimandum eſt, adeo ad baptiſmum neceſſariam eſſe immerſionem, ut perfuſione vel adſperſione rite peragi non poſſit. Nam & perfuſio ac adſperſio habent, quo ſe tueantur. 1. Non ſi Apoſtolos merſiſſe comperiamus, eo ritum hunc ſemper obſervaſſe conſequitur. Probabilius eſt, eos ter mille, qui unâ die baptizabantur *Act.* 2: 41. aquâ perfuſos vel adſperſos, quàm merſos eſſe. Etenim veriſimile non eſt, homines in verbi præconio occupatiſſimos, quales Apoſtoli erant, tam operoſæ tot millium immerſioni ſuppeditare potuiſſe. Neque credibile eſt, Cornelium, & Lydiam, & Commentarienſem, in privatis ædibus, unà cum ſuis, baptizatos, baptiſteria ad manum habuiſſe, quibus toti immergi potuerint. Perfuſionis exempla ex antiquitate attulit *Voſſius Diſput.* 1. *De baptiſ: Th.*9 Quæ, eodem ordine, diſſimulato tamen Voſſii nomine, Lexico ſuo Antiquitatum Eccleſiaſticarum, *p.*66. inſeruit *Joſua Arndius.* 2. Licet βαπτίζειν propriè ſignificet mergere, tamen etiam generalius uſurpatur de qualicunque ablutione; ut *Luc:* 11: 38. Bene ergo *Dominicus a Soto. Diſtinct* 3 *Quæſt. un. art.* 7 *In baptiſmo aliquid eſt de eſſentiâ, ut ablutio, juxta illud* Eph. 5: 26. *ubi Apoſtolus baptiſmum vocat* lavacrum aquæ: *aliud verò accidentarium, nempe ut ablutio hoc, vel illo modo fiat.* 3. Res ſignificata baptiſmi perfuſionis & adſperſionis vocabulis tam in Veteri, quàm in Novo Teſtamento exponitur. De Superfuſione vide *Jeſ.* 44: 3 De Adſperſione *Jeſ.* 52: 15. *Ezech,* 36: 25. *Heb.* 12: 24 1 *Pet* 1: 2. Non abnuo, citatis locis alludi ad adſperſiones Leviticas; conſtat tamen inde, applicationem ſanguinis & Spiritus Chriſti, quâ fideles Novi Teſtamenti gaudent, adſperſionis ritu commodè obumbrari. Quò diſertis verbis nos ducit Apoſtolus, *Heb.* 9: 13. 14. *Nam ſi ſanguis taurorum & hircorum, & cinis juvencæ* ADSPERGENS *inquinatos, ſanctificabat ad carnis puritatem: quantò magis ſanguis Chriſti emundabit conſcientiam veſtram a mortuis operibus?* 4. Accedit, quod tota Novi Teſtamenti ratio, planè ad facilitatem ac libertatem compoſita, tenellam infantium baptizandorum ætatem, præſertim in tractibus ſeptentrionalibus, a denudationis, & immerſionis totalis neceſſita-

neceſſitate abſolvat. Quæ, etiamſi fortaſſis ſine vitæ diſcrimine, non tamen ſine aliquo incommodo fierent. 5. Addunt aliqui, antiquis temporibus, quibus candida ſimplicitas magis vigebat, baptizandos honeſtè denudatos fuiſſe totos: ſed poſtquam ut aliorum, ita eorum, quibus baptiſmi adminiſtratio incumbit, accrevit nequitia, experientiâ id toti orbi clarè teſtante, honeſtè amplius id fieri non potuiſſe: & hac propter jam a quinque retro ſeculis paullatim per univerſum penè occidentem, conſuetudinem illam exoleviſſe: Vide *Voſſium loco citato.* Qui hoc habet ex *Joſepho Vicecomite, de ritibus Baptiſmi, Lib.* 4. *Cap.* 10. & 15. Cui tamen eruditas conſiderationes ſuas opponit Immortalis memoriæ Theologus, GISBERTUS VOETIUS, *Polit. Eccl. Tom.* 1. *p.* 690. totalem illam baptizandorum denudationem in Antiquâ Eccleſiâ non obtinuiſſe, contra Vicecomitem, ac Voſſium, rationibus non contemnendis probans. Verùm etiamſi denudatio illa reſtrictior ac verecundior fuerit, prout a Pictoribus repræſentari ſolet, tamen ob pravitatem hominum tutior videtur nunc Affuſionis vel Adſperſionis ritus, ad quas nulla ejuſmodi corporis denudatio requiritur. Unde concludimus, inclementer admodum, atque adeo ſine ratione, Latinos Græcis nonnullis in Concilio Florentino Ἀβαπτίστους dictos eſſe, quia non in aquam intrantes undis merſi ſunt. Vide Concilii illius Hiſtoriam, *Sect.* 9. *Cap.* 9.

XV. An immerſio vel adſperſio ſemel, an ter fiat, non exiſtimo multum intereſſe. Neque enim præceptum Domini de eâ re habemus. Trina tamen immerſio receptior fuit apud Priſcos. Qui & in eâ myſticum aliquid conſtituerunt. Volebant enim, eâ ſignificari 1. Confeſſionem Adorandæ Trinitatis, in cujus nomine baptiſmus ſuſcipiebatur. 2. Τὸν θάνατον, καὶ τὴν τριήμερον ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. *Mortem & Triduanam Chriſti reſurrectionem.* ut *Athanaſius loquitur Quæſt.* 94. 3. Tertiam rationem, minus tamen ſtringentem, addit *Ambroſius, Lib.* 2. *De Sacram. Cap.* 7. *Tertiò merſiſti, ut multiplicem lapſum ſuperioris ætatis abſolveret trina confeſſio.* Poſtea tamen in Hiſpaniâ, Arianis merſiones numerantibus, ut Divinitatem dividerent, Leander, Epiſcopus Hiſpalenſis, de quæſtione Trinæ vel Simplæ merſionis conſuluit Gregorium 1. Epiſcopum Romanum; qui, licet Eccleſia Romana ter mergitaret, Hiſpanicam tamen ſimplici merſione rectius contentam fore, reſpondit. Quod etiam in Concilio Toletano Quarto, Anno 633 ita decretum eſt. Ubi canone 5. vel juxta aliam editionem 6. *Utrumque rectum, utrumque irreprehenſibile in Sanctâ Dei Eccleſiâ habetur.* Simpli tamen myſterium Sacramenti præfertur, ut quiſque videat in eo Unitatem Divinitatis, & Trinitatem perſonarum oſtendi: *Unitatem,* inquit, *quum ſemel immergimus; Trinitatem, dum nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti baptizamus.* Vide *Voſſium, Diſp.* 2. *De baptiſ. & Forbeſium Lib.* 10. *Cap.* 5. § 48. *& ſeq.*

Tinctio an trina, an una ſit, parum refert.

Nulli verborum formulæ in Baptiſmo nos Chriſtus alligavit.

XVI. Conveniens quidem non eſt, Baptiſmum adminiſtrare ſine ſermone aliquo, quo illius myſterium breviter exponatur; (juxta vulgatum illud Auguſtini, *Detrahe verbum, & quid eſt aqua, niſi aqua?*) non tamen exiſtimamus, neceſſariam verborum formulam a Chriſto præſcriptam eſſe, quâ uti ſemper & ubique omnes teneantur. Juſſit quidem Chriſtus baptizare in nomine Patris, Filii & Spiritus S, ſed non juſſit præciſè dicere, baptizo te in nomine Patris, &c. Apoſtoli dicuntur *Baptizaſſe in nomen Jeſu. Act.* 2: 38. & 8: 16. & 19: 5. neque tamen inde ſequitur, eos hac formulâ uſos eſſe, Baptizo te in nomen Jeſu. Attamen quum baptiſmus omnino in nomine Sacro-Sanctæ Trinitatis peragi debeat, cui per ablutionem conſecramur in Religionem & cultum, neceſſarium quoque videtur, in Baptiſmi Adminiſtratione, vel exertam, vel implicitam ſaltem, Trinitatis mentionem fieri. Neque dubium eſt, quin monſtri aliquid alat, qui morem toto orbe Chriſtiano receptum, & quem probabile eſt ab Apoſtolico manaſſe exemplo, recuſat ſequi. Non tamen abſolutè improbare auſim baptiſmum in nomine Chriſti adminiſtratum ac ſuſceptum, nullâ factâ mentione Patris ac Spiritus S. tum quia Baptiſmus Apoſtolorum iis verbis a Lucâ deſcribitur: tum quia, ut acutè obſervatum eſt a *Baſilio*, *De Spiritu Sancto*, ἡ τοῦ χριςοῦ προσηγορία τοῦ παντὸς ἐςὶν ὁμολογία δηλοῖ γὰρ τόντε χρίσαντα θεὸν, καὶ χρισθέντα υἱὸν, καὶ τὸ χρίσμα τὸ πνεῦμα. *Chriſti appellatio eſt confeſſio totius. Significat enim & eum, qui unxit, nempe Deum; & eum, qui Unctus eſt, Filium; & Unctionem, nempe Spiritum.* Cui ſimilia habet *Ambroſius*, *De Spir. Sancto Lib.* 1. *Cap.* 3. A *Lombardo* etiam, ubi de Baptiſmi formulâ agit, adductus. *Sentent. Lib.* 4. *Diſtinct.* 3. Non inepta etiam obſervatio eſt, paullo diverſam videri rationem eorum, qui e Judaiſmo, atque eorum, qui e Gentiliſmo, ad Chriſtianiſmum tranſeuntes, baptizabantur. Gentiles enim, qui ab Idolis ad verum Deum covertuntur, eum, inquam, Deum, qui Trium Perſonarum in unâ eſſentiâ diſtinctione a non Diis diſcriminatur, in diſertam Trinitatis confeſſionem baptizari, par eſt. Quum autem Priſcorum Iſraëlitarum & Chriſtianorum unus idemque Deus ſit, ſuffeciſſe in Iſraëlitarum baptiſmo profeſſio D. Jeſu videtur. Et fortaſſe propter hanc rationem præcipitur *Mat.* 28. gentes baptizandas eſſe in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti: Judæi autem, vel nativitate, vel religionis profeſſione antea tales, leguntur baptizati in nomen Jeſu.

Baptiſmus Typus eſt.

XVII. Baptiſmum Typum quendam ſive Figuram eſſe, quæ vim commemorandi ac docendi quicquam Divinius ac ſublimius habeat, Petrus monet 1 *Ep.* 3: 21. Ideoque expoſito eo, quod externum eſt, & in ſenſus incurrit, de *Re Spirituali ſignificatâ* nunc agendum. Ea porro vel *in Genere* conſiderari poteſt, vel *Specialius*.

Et ſignificat generaliter

XVIII. Res ſignificata Baptiſmi *in genere*, eſt *Receptio in Fœdus Gratiæ*, prout adminiſtratur ſub *Teſtamento Novo*. Uti Circumciſio erat ſignum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſignum ac ſigillum Teſtamenti Veteris. *Gen.* 17: 11. ita Baptiſmus, qui circumciſioni ſucceſſit, *Col.* 2: 11. eſt ſignum pactionis Novæ, ejuſdemque, uti Baſilius dixit, σφραγὶς ἀνεπιχείρητος, *ſigillum inviolabile.* Porro receptio illa in Fœdus Gratiæ duo importat. 1. Communionem cum Chriſto, & corpore ipſius myſtico, & conſequenter parricipationem omnium beneficiorum ejus. 2 Stipulationem debiti officii. Utrumque ſignificatur & obſignatur baptiſmo. Prioris reſpectu, dicimur *in Chriſtum baptizati Rom.* 6: 3. *Gal.* 3: 17. & *per Unum Spiritum in unum corpus baptizati.* 1 *Cor.* 12: 13. & *per Baptiſmum ſalvati. Tit.* 3: 5. 1 *Pet.* 3: 21. Cum reſpectu ad poſterius vocatur baptiſmus συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν. 1 *Pet.* 3: 21.

receptionem in Fœdus Gratiæ ſub T. N.

XIX. Dignus profectò locus, quem inquiſitè exponamus. Ita quidem ut primò inveſtigemus, quid ſit *Conſcientia Bona*: tum quid hic valeat ἐπερώτημα: dein quò referenda ſint verba εἰς Θεόν, an ad ἐπερώτημα, an ad conſcientiam Bonam. *Conſcientia bona* eſt dupliciter. 1. *Honeſtè bona*, quando fideliter homini Dei nomine proponit, quid faciendum, quid fugiendum ſit, eumque ad accuratæ Sanctitatis ſtudium continuò hortatur. 2. *Jucundè Bona*, quando, homini ſinceræ Sanctitatis teſtimonium perhibendo, eum exhilarat. Itaque conſcientiam bonam habere, quemadmodum Apoſtolus noſter loquitur ℣ſ. 16. eſt ita juxta mentis dictatum vivere, ut certus ſis, te bene agere ac Deo placere. Id vocat Paulus ἀπρόσκοπον συνείδησιν. *Act.* 24: 16.

1 Pet. 3: 21. Exponitur

Quid conſcientia bona;

XX. Ἐπερώτημα non uno modo ab eruditis explicatur. Oecumenius exponit per ἀῤῥαβῶνα, ἐνέχυρον, καὶ ἀπόδειξιν. *Arrhabonem, pignus, & demonſtrationem.* Quod acceptavit *Cl. Coccejus*, qui paſſim inculcat ἐπερώτημα eſſe argumentum, & fundamentum interrogandi Deum ut Patrem, & ſignum ac ſigillum, quo poſſimus uti ἐν παῤῥησίᾳ, & ad Deum accedentes ἀφόβως petere ab ipſo, quæ ſunt ſalutaria. Sed non videtur iſta explicatio cum Originatione vocis convenire: & dubito, an ullum illius ſignificationis exemplum ex probato Auctore proferri queat. Melius, me judice, *Voſſius*, ἐπερώτημα non ſimpliciter interrogationem ſignare obſervat; ſed eam, quæ interrogationi alteri ſubjicitur. Nam baptizandi rogant Deum, an non Deus ſuus eſſe velit: & Deus viciſſim eos rogat & reſtipulatur, an non bonam conſcientiam habituri ſint erga Deum. *Grotii* autem annotationes hic oppidò eruditæ ſunt. Is obſervat, ἐπερώτημα juris vocem eſſe, & paſſim apud Theophilum, alioſque Græcos juris Romani interpretes pro *ſtipulatione* uſurpari. Uti & in Gloſſario, Ἐπερωτῶ, *ſtipulor.* Sed addit per μετωνυμίαν, ut in jure ſæpe, nomine *ſtipulationis* comprehendi & *reſponſionem*, ſive *promiſſionem.* Hinc in eodem Gloſſario, Ἐπερωτῶμαι, *primitto*, *ſpondeo.* Quod ſi attendiſſet *Beza*, fortaſſe non dixiſſet, durum eſſe ἐπερωτᾶν vertere *Reſpondendi* verbo, uti fecit *Eraſmus.*

Quid ἐπερώτημα;

XXI. Utra autem ſignificatio, an ſtipulandi, an promittendi, hic locum

Quò referenda ſint

locum habere debeat, plurimum pendet ex conſtructione verborum, *ad Deum*. Quæ vel ita jungi poſſunt, ut *conſcientia bona* dicatur eſſe *ad Deum*, id eſt, erga Deum, coram Deo, & ad ipſum in omnibus actionibus ſuis reſpiciens: uti *Act.* 24: 16. vel ita ut ἐπερώτημα *ad Deum* fieri dicatur. Si cui prius allubeſcat, convenientius videtur ἐπερώτημα *ſtipulationem* vertere, quemadmodum eruditè factum eſt a Bezâ. Deus enim eſt, qui ſtipulatur ab homine Chriſtiano, ut bonæ conſcientiæ erga ipſum ſtudeat. Sin poſterius magis placuerit, & conſcientia ipſa conſideretur ut ἐπερωτῶσα, vel homo Chriſtianus ut ἐπερωτῶν ad Deum de conſcientiâ bonâ; planum eſt, *reſponſionis*, ſive *promiſſionis* ſignificationem melius congruere. Tam concinne autem utrumque inſtituto Apoſtolico quadrat, ut non facilè diſcernam, quid præferendum ſit.

In Baptiſmo & Deus ſtipulatur Conſcientiam bonam erga ſe, & homo eam promittit Deo.

XXII. Nam duo hæc baptiſmo inſunt. Et Deus *ſtipulatur* Conſcientiam Bonam *erga* ſe; & Conſcientia ἐπερωτῶ εἰς θεὸν *reſpondet & promittit Deo*, ſe daturam eſſe operam, ut bona dici queat, vel, quod ſimplicius videtur, homo ſpondet Deo, ſe Conſcientiam Bonam conſervaturum eſſe. In baptiſmo olim Epiſcopus, aut aliquis ejus nomine ita interrogabat, aut, quod idem eſt, ſtipulabatur: Ἀποτάσσῃ τῷ Σατανᾷ; *Renuncias Satanæ?* Reſpondebat baptizandus, Ἀποτάσσομαι. *Renuncio.* Rurſus rogatus, Συντάσσῃ τῷ Χριστῷ, *Conſentis Chriſto?* Reſpondebat, Συντάσσομαι *Conſentio.* Hanc *ſponſionem ſalutis* vocat Tertullianus *de Baptiſmo. Idem de Reſurrectione Carnis, Anima enim non lavatione ſed reſponſione ſancitur. Cyprianus interrogationem Baptiſmi* dixit, *Epiſt.* 76. & 80. Planè eodem ſpectant Petri verba; nam ſi non eandem, ſimilem ſaltem ejuſdemque valoris interrogandi ac ſpondendi formulam, ab Apoſtolorum ævo in ſuſceptione Baptiſmi uſitatam fuiſſe, credibile eſt. Et tametſi nulla iſtius rei expreſſa formula fuiſſet, virtualiter tamen baptiſmus, ut initiamentum fœderis, ſtipulationem ac ſponſionem illiuſmodi continet.

Aqua Baptiſmi Chriſti ſanguinem ac Spiritum notat.

XXIII. Sed ſpecialius quoque exponendum eſt, primò quid per *Aquam* Baptiſmi, tum quid per *ritus* circa aquam adhiberi ſolitos, ſignificetur. Atque *Aqua* quidem Chriſti tam *ſanguinem*, quàm *Spiritum* notat: quibus, veluti Aquæ Myſticæ, ea in ſacris Literis effecta attribuuntur, quorum communionem per Baptiſmum ſignificari atque obſignari conſtat: *Sanguini* nimirum ut *cauſſæ impetranti*, *Spiritui* ut *Cauſſæ applicanti*. De Sanguine Chriſti, quo adſpergimur, Paulus loquitur. *Heb.* 12: 24. & Petrus 1 *Epiſt.* 1: 2. Spiritus autem expreſſim ſub aquæ nomine venit. *Jeſ.* 44: 3. *Ezech.* 36: 25. 26. 27.

Analogia utriuſque.

XXIV. Analogia Sacramenti in hiſce tribus potiſſimum conſiſtit. 1. Aqua res eſt, ſeu nitro, quo plena eſſe dicitur, ſeu quavis aliâ facultate, omnium maximè idonea, quæ corporis ſordes *eluat*. Chriſti autem ſanguis mundat animam ab omnibus peccati ſordibus. 1 *Joh.* 1: 7. quia nimirum paſſionibus ſuis meritus eſt, ut mundi coram Deo ſiſteremur.

Eph. 5:25.26. Et Spiritus Chriſti, merita ſanguinis applicans, actu nos mundos præſtat. *1 Cor.* 6:11. 2. Aqua etiam *mergendi* & *ſuffocandi* vim habet. Eandem efficacitatem ad mortificationem Vetuſti hominis Sanguis & Spiritus Chriſti exerunt; quâ de re mox plura audiemus. Atque hoc nomine *Gregorius Nazianzenus* Baptiſmum vocavit, κατακλυσμὸν ἁμαρτίας, *diluvium peccati.* Conſentit *Ambroſius*, *Libr.* de *Initiandis Cap.* 3. *Aqua eſt, quâ Caro mergitur, ut omne abluatur peccatum.* 3. Aqua *principium* plurimarum rerum *viventium* eſt, inque earum creatione Spiritus incubabat aquis. *Gen.* 1:3. Nihil ferme vivum profert terra, ſive ex plantarum, ſive ex reptilium genere, niſi aquâ fæcundetur. *Pſ.* 65:10. Ipſa fœtus humani generatio ex aquâ fieri dicitur. *Jeſ.* 48:1. *Pſ.* 68:27. Ita etiam Sanguis Spirituſque Chriſti ceu aqua myſtica, regerationis & ἀνακτίσεως noſtræ principia ſunt. *Joh.* 3:5. Id quum Baptiſmi aquâ ſignificetur, hinc Baptiſmus ipſe *Lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus Sancti* nuncupatur. *Tit.* 3:5.

XXV. In ritibus adnexis diſtinctè notanda, 1. Immerſio in aquam & inde conſequens Ablutio. 2. Mora ſub aquâ. 3. Emerſio ex aquâ. 4. Qui ritus, partim referuntur ad *memoriam* eorum, quæ Chriſto evenerunt; partim ſignificant *beneficia*, quæ per hæc nobis confert Chriſtus, partim nos commonefaciunt *officii* noſtri.

Ritus Myſtici in Baptiſmo.

XXVI. Primò ergo *immerſio* in aquam ſpectandam nobis exhibet horrendam illam *Juſtitiæ Divinæ abyſſum*, quâ Chriſtus, propter peccata noſtra in ſe ſuſcepta, ad tempus, quodammodo fuit abſorptus: ſicuti in typo Davidis querebatur *Pſ.* 69:3. *Demergor in cœnum profundiſſimum, ubi non eſt conſiſtendi locus: ingredior profunditates aquarum, & fluentum inundans abripit me.* Et *ſpecialius*, quandoquidem immerſio iſtiuſmodi lucis & reliquarum rerum, quæ in mundo ſunt, uſum aufert; optimè *mortem* Chriſti adumbrat. *Mora ſub aquâ* quantulacunque, denotat ejuſdem *ſepulturam*, & infimum illum exinanitionis gradum, quum in obſignato, & cuſtodibus munito ſepulchro, planè pro exciſo fuit habitus. *Emerſio ex aquâ*, ſimulacrum quoddam exhibet *Reſurrectionis*, ſive Victoriæ, quam, mortuus, a morte, intra ſua ipſius penetralia, in ſepulchro ſcilicet, debellatâ, reportavit. Hæc omnia Apoſtolus innuit, *Rom.* 6:3.4.

Partim ad Chriſtum referuntur;

XXVII. Præterea ſignificat etiam Baptiſmus *Beneficia* illa, quæ fideles in Chriſto conſequuntur: eaque tam *præſentia*, quàm *futura*. Inter *præſentia* præcipuum eſt, communio cum morte ſepulturâ, ac reſurrectione Chriſti; & quod inde ſequitur, mortificatio, & ſepelitio veteris noſtri hominis, & ſuſcitatio novi, virtute ſanguinis ac Spiritus Chriſti. *Immerſio* enim in aquam *mortem Veteris hominis* adumbrat, ita quidem, ut neque ſtare poſſit in judicio ad noſtri condemnationem, neque dominatum exercere in corporibus noſtris, ut cupiditatibus ejus ſerviamus. Priori reſpectu mors Veteris hominis ad Juſtificationem: poſte-

Partim ad beneficia a Chriſto promanantia; tam præſentia,

poſteriori, ad ſanctificationem pertinet. *Mora* ſub aquis *ſepulturam* corporis peccatorum repræſentat, quâ omnis reviviſcentiæ ſpes ei præſcinditur: ut nunquam poſthac vel damnare electos, vel dominari iis queat. Nam ſicuti in ſepulturâ cadaver terrâ obrutum ab omnium hominum conſpectu removetur, & ita ſuperinjectâ terrâ premitur, ut ſi fingamus, non nihil vitæ in homine ſepulto remanſiſſe, vel aliquid vitæ ei per miraculum de novo indi, illa tamen non poſſit non ſubinjectæ terræ pondere ſuffocari, neque ad perennitatem aliquam emergere: ad eundem modum, quum in baptiſmo homo aquis merſus aliquantiſper ſub iis detinetur; ſignificatur & obſignatur, peccata noſtra a Divinæ juſtitiæ intuitu ſemota eſſe, neque unquam fore, ut imputentur ad condemnationem; ſive ut Micha loquitur, *Cap.* 7: 19. *ſubactas eſſe iniquitates noſtras, & omnia peccata noſtra in profundiſſimum maris conjecta eſſe:* itidemque vim peccatorum ita premi & enervari, ne ulterius nos impellat, quò velit, vel ſalutem noſtram impediat, aut ſemel amiſſas vires reſumat, ad nos in poteſtatem ſuam iterum redigendos. *Emerſio* ex aquâ, novi hominis, peccatis jam demerſis, ad Spiritualem vitam, per Chriſti reſurrectionem, ſuſcitati Symbolum eſt. Atque hæc quoque Apoſtolus docet, *Rom.* 6: 3. 4. 5. 6. & *Col.* 2: 11. 12. ubi, baptiſmum noſtrum ita memoriale eſſe, innuit, eorum, quæ Chriſto obvenerunt, ut ſimul obſignet communionem noſtri cum Chriſto in iis omnibus, & coalitionem quaſi in unam plantam.

quàm futura. XXVIII. Sed & *futura Beneficia* Baptiſmo ſignificantur. Quemadmodum enim in Baptiſmo aquis immerſi, mox emergimus ſalvi: ita etiam futurum eſt, ut, licet calamitatibus in hac vitâ premamur, non tamen opprimamur; ſed, iis tandem liberati, in perennia gaudia transferamur. Aquis enim calamitates in Sacris Literis comparari, ex plurimis locis liquet. *Pſ.* 18: 5. *Pſ.* 32: 6. *Pſ.* 42: 8. *Pſ.* 144: 7. Et afflictiones quandoque baptiſmi nomine veniunt. *Mat* 20: 22. *Mar.* 10: 32. *Luc.* 12: 50. Emerſio ergo ex aquis, vel aquarum abſterſio, beatam omnium ſeculi hujus difficultatum ſuperationem notat. Conferri poteſt 1 *Pet.* 3: 20. 21. *In quâ* (arcâ Noæ) *paucæ, id eſt octo, animæ ſervatæ ſunt in aquâ. Cui rei reſpondens Exemplar baptiſmi nos quoque ſervat.* Et quemadmodum Iſraëlitæ non ſine ingenti trepidatione mare Rubrum ingreſſi, Ægyptiis ſubmerſis, ſalvos ſe tandem in aridam emerſiſſe, ſtupebant; ita etiam fideles, omni hujus vitæ miſeriâ ſuperatâ, ſtantes ad mare vitreum, cantabunt *canticum Moſis, ſervi Dei, & canticum Agni, Ap.* 17: 3. dicentes: *Eduxit me* (Jehova) *e lacu tumultuoſo, e luto cœnoſo; ſtatuit ſuper petram pedes meos, firmavit greſſus meos. Pſ.* 40: 3.

Atque adeo ipſam reſurrectionem glorioſam. XXIX. Ulterius, quum in Baptiſmo ſignificetur mors, ſepultura, ac reſurrectio Chriſti: ejus autem reſurrectio glorioſæ noſtræ reſurrectionis ſit pignus: ex baptiſmo noſtro cognoſcere licet; quod uti aquis quaſi ſepulti mox exſurgimus; ita die ultimo ex ſepulchris ſuſcitabimur ad vitam

tam æternam. Hinc *Theodoretus*, de Baptiſmo. Ἀῤῥαβὼν γὰρ ἐςὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τῆς ἐσομένης ἀναςάσεως τύπος, καὶ κοινωνία τῶν δεσποτικῶν παθημάτων, καὶ μετουσία τῆς δεσποτικῆς ἀναςάσεως. *Eſt enim arrha futurorum bonorum, & futuræ reſurrectionis typus: & communio Dominicarum paſſionum, & participatio Dominicæ reſurrectionis.* Quod convenienter dicitur verbis Chriſti. *Marc.* 16: 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvabitur.*

Quæ res aliquanto quidem clarius per Immerſionem, ſufficienter tamen per Adſperſionem figurantur.

XXX. Ex iis, quæ diximus, patet, ritum Immerſionis in Aquam, quam Emerſio ſequitur, prout Priſcis plerumque uſurpatus eſt, aliquanto majorem, & ad effectum, & ad cauſſam effecti repræſentandum, vim & analogiam habere: attamen non eſt exiſtimandum, per Adſperſionem, vel Superfuſionem aquæ, analogiam omnem tolli. Reſpondet enim immerſioni in aquam ejus effuſio vel adſperſio, quam fortaſſe tam copioſam eſſe præſtaret, ut per totam faciem diffluere, eamque quaſi obtegere poſſit: quemadmodum emerſioni ex aquâ reſpondet illius diſſipatio. Vultus autem & caput totam perſonam veluti repræſentat, adeo ut quæ in illâ parte fiunt, in toto corpore fieri cenſeantur: & quum facies obruitur aquâ, perſona integra videatur immergi; quum verò aqua ex omni parte diffluit, perſona tota educi ex eâ exiſtimetur. Neque ex quantitate externi ſigni æſtimari debet communio rei ſignificatæ. Non minus exigua aquæ portiuncula ubertatem Divinæ gratiæ obſignare poteſt in baptiſmo, quàm parvula panis buccella, & parcior vini hauſtulus in Sacrâ Cœnâ.

Ablutionis Myſterium.

XXXI. Hactenus de Immerſionis & Emerſionis ritu: de Ablutione nunc videamus, quæ aquæ corpori applicatæ ἀποτέλεσμα eſt. Eſt in externo Baptiſmo *abjectio ſordium carnis.* 1 *Pet.* 3: 21. Ea notat ablutionem ſordium animæ a peccatis. *Act.* 22: 16. *Surgens baptizator, & abluitor a peccatis tuis, invocato nomine Domini.* Sordes autem peccatorum conſiderari poſſunt, vel reſpectu *reatus*, qui maculæ eſt annexus, atque ita auferuntur per remiſſionem, quæ juſtificationis pars eſt; vel reſpectu ipſius *maculæ*, ſive deformitatis Spiritualis & deformitatis ab imagine Dei, atque ita tolluntur per gratiam Spiritus Sanctificantis. Utrumque obſignatur Baptiſmo. De priori Petrus concionatur *Act.* 2: 38. *Baptizetur unusquisque veſtrum in nomen Jeſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum.* De Poſteriori Paulus ſcribit, *Eph.* 5: 25. 26. *Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemet ipſum expoſuit pro eâ: Ut eam ſanctificaret, ab eo purificatam lavacro aquæ per verbum.* Junctim proponitur. 1 *Cor.* 6: 11. *Sed ABLUTI eſtis, ſed SANCTIFICATI eſtis, ſed JUSTIFICATI eſtis, in nomine Domini Jeſu, & per Spiritum Dei noſtri. Abluti eſtis*, Sacramentaliter in Baptiſmo, quæ ablutio myſticæ ablutionis Symbolum eſt. Myſtica autem ablutio tam *Juſtificationem*, quàm *ſanctificationem* complectitur; quæ utraque peragitur *in nomine Domini Jeſu*, id eſt, virtute meritorum ejus, *& Spiritu Dei noſtri*, qui Chriſti merita efficaciter electis applicat

XXXII. Quia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Eſt & in baptiſmo indutio Chriſti.

XXXII. Quia verò qui ſordidi peccatis immergebamur aquæ; mundi emergimus, & Spiritus Sancti luce, tanquam veſte ſplendidâ circumfuſi: eò in baptiſmate dicimur Chriſtum induere. Gal. 3: 26. 27. *Omnes enim Filii Dei eſtis per fidem in Chriſto Jeſu. Nam quicunque in Chriſtum baptizati fuiſtis, Chriſtum fuiſtis induti.* Quæ indutio Chriſti bifariam exponi poteſt. Vel quatenus per Spiritum Sanctum inſerimur Chriſto, & hac noſtri cum Unigenito ac naturali Filio conjunctione gratioſè ſimus filii Dei. Vel etiam quatenus Spiritu Dei intus renovamur ad novam vitam, & eo tanquam veſte ſplendidâ circumfundimur, ita ut nativæ veteris hominis maculæ, ac rugæ, contegantur; proque iis pietas, ac ſanctimonia, reluceant in converſatione, ac vitâ. Sic baptizati *ſimiles ſunt gregi aquarum pecudum, quum adſcendunt ex lavacro.* Cant. 4: 2. Atque idem iis contingit, quod olim Joſuæ Sacerdoti, cujus veſtimenta ſordida, Dei juſſu, ſplendidis veſtibus mutabantur, addito, *Vide, tranſire feci a te iniquitatem tuam.* Zach. 3: 3. 4. 5. In cujus rei Symbolum, recens baptizati apud antiquos veſte candidâ induebantur: quas totâ a Baptiſmo hebdomadâ geſtabant; neque deponebant niſi octavâ a Paſchate vel Pentecoſte die: quæ idcirco *Dominica in Albis* dicebatur, ut illi *Candidati Albati.* Pleraque eorum, quæ dicimus, emphaticâ brevitate complexus eſt *Baſilius Cæſarienſis*, in *Exhortatione ad Baptiſmum*: ubi Baptiſmum vocat ὀφειλημάτων ἄφεσιν, θάνατον ἁμαρτίας, παλιγγενεσίαν ψυχῆς, ἔνδυμα φωτεινόν; σφραγῖδα ἀνεπιχείρητον, ὄχημα πρὸς οὐρανόν, βασιλείας πρόξενον, υἱοθεσίας χάρισμα: *Debitorum remiſſionem, mortem peccati, regenerationem animæ, indumentum lucidum, ſigillum inviolabile, vehiculum ad Cælum, regni conciliationem, adoptionis gratiam.*

Ineſt ei denique admonitio. officii noſtri:

XXXIII. Tertia nunc ſupereſt Baptiſmi ſignificatio; quæ eſt admonitio *officii* noſtri. Atque id quidem triplex eſt, erga Deum & Chriſtum, erga nos ipſos, erga proximum.

Erga Deum;

XXXIV. Quandoquidem in nomine Sacro-Sanctæ Trinitatis baptizamur, ei etiam ad cultum ac miniſterium conſecramur, & abrenunciantes Diabolo, Mundo, & Cupiditatibus Carnis, totos nos Deo devovere docemur. Hinc illa junguntur. Mat. 28: 19. 20. *Profecti docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomen Patris, Filii, & Spiritus Sancti: Docentes eos ſervare omnia, quæ mandavi vobis.*

& Chriſtum.

XXXV. Et quum ſpeciatim in Chriſtum baptizamur, jubemur eum pro Domino, Sponſo, Capite noſtro agnoſcere, & univerſam vitam noſtram ita componere, ne ipſi, quicum tam arctè juncti ſumus, ne Spiritui ipſius, qui unionis iſtius vinculum eſt, dedecori eſſe comperiamur: ſed ex adverſo Sanctificans illa virtus, tam ſanguinis, quàm Spiritus ejus in toto vitæ noſtræ inſtituto manifeſta fiat. Denique quum ſpecialiſſimè in communionem mortis, & reſurrectionis Chriſti baptizati ſimus, in utrâque inſigne exemplar nobis ob oculos conſtituitur, ad cujus ſimilitudinem conformaremur. Ut enim Chriſtus, quum

mortem

mortem oppetiit, & uſurâ lucis, & functionibus ſenſuum, & omnibus aliis vitæ operationibus privatus eſt, atque adeo abrupit omne cum mundo commercium, ne quid amplius cum eo commune haberet: ſic nos oportet, ſi quam cum Chriſto veram unionem habere cupimus, ceſſare ab omnibus illis operibus, quibus antea addicti eramus, & mundo renunciare, haut fere ſecus ac ſi eſſemus mortui. Et uti Chriſtus, quum reſurrexit, ingreſſus eſt in novum vitæ genus, & omnino diverſum ab eâ vitâ naturali, quam in terris ante mortem agebat, ſic nos, ſi qua nobis eſt cum ejus reſurrectione communio, reſurgere oportet ad novam vitam, quæque prorſus abhorreat ab eâ vitâ corruptâ, & peccato inquinatâ, cui dediti eramus ante noſtram vocationem. Quemadmodum hæc urgentur ab Apoſtolo *Rom.* 6: 3---6.

XXXVI. Nos ipſos quod attinet, monemur in Baptiſmo, ne ſemel abluti peccatorum nos ſordibus iterum polluamus; neve Chriſto immerſi, iterum miſceamus nos, vel immergamus mundo: ne nobis quoque accidat, *quod vero proverbio dici ſolet, Canis reverſus eſt ad ſuum ipſius vomitum, &, ſus lota, ad volutabrum cœni.* 2 *Pet.* 2: 22. *Erga nos ipſos:*

XXXVII. Præterea quandoquidem *in uno Spiritu omnes in unum corpus baptizati ſumus,* 1 *Cor.* 12: 13. commonemur quoque, ut tanquam unius corporis membra alii alios diligamus, & fraternam concordiam colamus: ſoliciti, ſervare unitatem Spiritus in vinculo pacis: unum enim baptiſma eſt. *Eph.* 4: 3. 5. Breviter, quum Baptiſmus ſit ſigillum Divini fœderis, baptiſmi ſuſceptione obſtringimus nos ad eam vitæ Sanctimoniam, quæ fœderatis Dei digna eſt. *Erga Proximum noſtrum,*

XXXVIII. Omnibus hiſce magnum oppidò pondus ex eo additur, quod Baptiſmus adminiſtretur in nomine Patris, & Filii, atque Spiritus Sancti. Etenim eo ipſo, Deus Pater iis, qui rite Baptizantur, promittit, nihil ſeſe erga eos omiſſurum, quod ab amantiſſimo Patre exſpectare queant: Deus Filius ſimiliter pollicetur, ſe omnia conſummatiſſimi Salvatoris officia erga eos præſtiturum: Spiritus Sanctus itidem addicit & Sanctificationem, & Conſolationem, & Inhabitationem ac Conſervationem perpetuam. Ii autem, qui ita Baptizantur, non modò fidem ſuam de Trinitatis myſterio profitentur, quod alibi fuſius proſecuti ſumus; ſed & Deo Patri ſe obſtringunt, ad obedientiam Filialem: Chriſto ſe dedunt, quà Prophetæ, ad diſcipulatum; quà, Regi ad Servitium; quà Sacerdoti, ad peccatorum ſuorum expiationem: Spiritui denique Sancto ſe obligant, ne eum triſtitiâ afficiant, ſed inſpirationibus illius motionibusque reverenter obſecundent. *Quid valeat baptizari in nomine P. & F. & S. S.*

XXXIX. Quæ de Baptiſmi ſignificatione hactenus dicta ſunt, ea magnam partem ex ſæpius jam laudatis Vossii Diſputationibus deſumſi, quod & alios conſimiliter feciſſe animadverto. Gemina etiam iis in Gomari Theſibus, quandoque iiſdem propemodum verbis, repeciuntur. Uter autem horum Doctiſſimorum Virorum alteri tam *Voſſius, aliique laudati.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

accuratos ſanè ſolidosque conceptus præformaverit, non habeo nunc dicere. Cætera, quæ de Baptiſmo diſputari ſolent, copioſè noſtris expoſita ſunt, & in Locis Communibus paſſim reperiuntur, neque neceſſe eſt hic repetere. Si quis priſcæ Eccleſiæ ritus circa Baptiſmum cognoſcere deſideret, is adeat *Joſephi Vicecomitis Obſervationes Eccleſiaſticas de Antiquis Baptiſmi ritibus.* Et ex noſtris conferat *Voſſium*, *Voetium Polit. Eccl. Part.* 1. *Lib.* 2. *Tra.* 2. *Forbeſium*, *Lib.* 10. *Hoornbeeck in Diſputationibus de Baptiſmo Veterum.* Græcorum & Moſcovitarum circa Baptiſmum Ceremonias, ex variis Scriptoribus congeſſit *Georgius Fehlavius ad Cap.* 24. *Chriſtophori Angeli, de Statu hodiernorum Græcorum.*

Pædo-baptiſmus in Scripturâ fundatus eſt.

XL. Id unum hic omittendum non eſſe videtur, quum maximi ad conſolationem noſtram momenti ſit; quod ſcilicet Baptiſmus, ex voluntate Dei, non adultis ſolùm fidelibus, ſed & parvulis eorum, impertiendus ſit. Cujus rei fundamenta, omni exceptione firmiora, in Sacris Literis reperiuntur: adeó ut neceſſum non ſit, cum Pontificiis, in Cauſſâ Bonâ turpiter prævaricantibus, ad traditionem ἄγραφον in hoc negotio confugere.

Nititurque generalibus quibusdam mandatis, tam Dei,

XLI. Non equidem inficiamur, nullum Dei Chriſtive ejus expreſſum ac ſpeciale de Pædo-Baptiſmo mandatum extare: Generalia tamen mandata extant, ex quibus ſpeciale hoc evidenti conſecutione deducitur. Etenim, ut ab eo, quod generaliſſimum eſt, ordiar, declaravit Deus Abrahamo, perpetuam ac conſtantem voluntatem ſuam eſſe, ut ne fœderis ſignum fœderatis ſuis denegetur, quum dixit, *Geneſ.* 17: 13. *Eritque pactum meum in carne veſtrâ, in fœdus perpetuum.* Quibus verbis ab omni poſteritate Abrahami, quacum fœdus gratiæ inierat, fœderis ſui ſignum in carne geſtari jubet. Ex generali iſt hoc effato neceſſitatem Circumciſionis infert, ℣. 14. quia eam tunc pro ſigno fœderis dabat. Quando ergo, Oeconomiâ mutatâ, Circumciſioni aliud fœderis ſignum ſubſtituit, virtute univerſalis illius præcepti, fœderati omnes ad novi ſigni ſuſceptionem obligantur. Porro fideles Novi Teſtamenti ad poſteritatem Spiritualem Abrahami pertinent, ejusdemque gratioſi fœderis, ſi ſubſtantiam ſpectes, conſortes ſunt. *Rom.* 4: 16. 17. neque adulti ſolùm, ſed & liberi eorum; uti mox demonſtrabimus. Unde conſequitur; non magis infantibus fidelium, quàm fidelibus ipſis, ſignum fœderis in corpore ſuo negandum eſſe.

quàm Chriſti.

XLII. Accedit aliud Chriſti mandatum, *Mat.* 28: 19. *Profecti* μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, *Diſcipulos facite omnes Gentes, baptizantes eos &c.* Jubet ibi Chriſtus, diſcipulos in Scholam ſuam colligi, eosque, tanquam fœderatos ſuos, baptiſmi ſigillo ſignari. Conſtat autem, quando parentes Diſcipuli Chriſti fiunt, liberos eorum itidem diſcipulorum numero cenſeri. Planè ſicut apud Hebræos unà cum parentibus proſelytis, infantes eorum Judaismi Sacris initiabantur. Non ergo neceſſe habebat Chriſtus diſertam infantium baptizandorum mentionem facere.

Quum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Quum enim receptiſſimi id in Judaiſmo moris eſſet, ut unà cum parentibus, Deo Iſraëlis nomen ſuum dantibus, eorum liberi baptizarentur, (quemadmodum in ſuperioribus a nobis eſt oſtenſum) Apoſtoli ad Gentes baptizandas miſſi, ſuæque Gentis ritibus aſſueti, non poterant non exiſtimare, ſimul cum parentibus, qui Chriſti fidem profitebantur, infantes ſibi baptizandos eſſe, niſi Chriſtus contrario ſcito receptæ conſuetudini intercederet. Quod quum nequaquam feciſſe legatur, omnino concludendum eſt, eam Domini mentem fuiſſe, quam modò expoſuimus.

XLIII. Aliud Argumentum Petrus ſuppeditat. *Act.* 2: 39. *Baptizetur unusquisque veſtrum, in nomine Jeſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus Sancti. Vobis enim facta eſt promiſſio & liberis veſtris &c.* Ubi in hunc modum argumentatur Apoſtolus: Quibus facta eſt gratiæ promiſſio, ii ſunt baptizandi. Subſumimus: Atqui non parentibus ſolùm, ſed & liberis ipſorum, facta eſt promiſſio gratiæ. Ergo non parentes modò, ſed & eorum liberi, ſunt baptizandi. Utraque propoſitio eſt Apoſtoli Petri. Tota difficultas nunc in eo eſt, quinam hic per liberos, promiſſionis gratiæ participes, intelligendi ſint: an adulti ſolùm actu vocati, qui fidei ſuæ profeſſionem poſſunt edere; an verò minorennes quoque, & infantes. Poſterius Orthodoxi meritò aſſerunt. Non ſolùm, quia mentio liberorum fit ἁπλῶς, ſine diſcretione ætatis, ſed &, quia διαῤῥήδην Abrahamo pollicitus eſt Deus, ſe Deum ſeminis ſui fore, quod octo dierum infanti applicat. *Gen.* 17: 7. 12. Accedit, quod Chriſtus *parvulos ad* ſe venire voluerit, manus iis impoſuerit, declaraveritque, talium eſſe regnum cœlorum. *Mat.* 19: 13. 14. 15. Quos autem Matthæus παιδία vocat, hi Lucæ, *Cap.* 18: 15. ſunt βρέφη: quæ vox propriè notat τὸ ἄρτι γενονὸς παιδίον τὸ τρεφόμενον ὑπὸ τιθῆς, *recens natum puerulum, qui ſub nutrice alitur*, interprete Euſtathio. Unde & Petrus dicit ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη. 1 *Pet.* 2: 2. Atque omnino hic videtur vocabulorum proprietas retinenda, ut in nomine βρέφος, ita & in verbo προσφέρειν: quum dicitur προσέφερον δὲ αὐτῷ τὰ βρέφη, ut ulnis geſtati videantur. Clarum itaque eſt, infantibus quoque gratiæ & ſalutis promiſſiones eſſe factas.

Et argumentatione Petrinâ, tam Act. 2. 39.

XLIV. Quartum argumentum hoc ſit. Qui Spiritus Sancti facti ſunt participes, eos a Baptiſmo arcere nefas eſt. Ita enim Petrus *Act.* 10: 47. *Num quis aquam prohibere poteſt, quo minus baptizentur illi, qui Spiritum Sanctum acceperunt, ſicut & nos?* Verum quidem eſt, Spiritum Sanctum in iis, de quibus Petrus ibi loquitur, ſe exeruiſſe Chariſmatibus quibusdam extraordinariis, & per ſe non ſalutaribus: non tamen inde potiſſimum argumentum duci poteſt ad jus baptiſmi. Conſiderat ergo Apoſtolus extraordinaria illa dona, ut effecta Spiritus Sanctificantis, qui omnibus electis donatur; & ut ſpecialia Divinæ erga eos benignitatis indicia, quibus Euangelii veritas in iis obſignata, & fidei ipſorum

quàm Act. 10: 47.

ſinceritas condecorata eſt, confer *Gal.* 3:2. atque exinde, uti a re ſignificatâ, argumentatur ad participationem ſigni. Subſumimus porro: etiam infantes fidelium Spiritum Sanctum acceperunt. Aliàs enim neque *Sancti* eſſe poſſent, quod tamen Paulus teſtatur 1 *Cor.* 7:14. neque *Chriſti eſſe*, cujus nemo eſt, qui Spiritum ejus non habet *Rom.* 8.9 neque regnum cœlorum videre, ad quod nemo admittitur, niſi genitus fuerit ex aquâ & Spiritu. *Joh.* 3:5. Unde conſequitur, aquam prohiberi non poſſe, quo minus infantes quoque baptizentur.

Accedit, quod infantes partem faciant Eccleſiæ, quæ purificatur per lavacrum aquæ.

XLV. Quintò. Qui pertinent ad Eccleſiam Dei, iis baptiſmus quoque competit. Ratio eſt, quia baptiſmus eſt ſignum aggregationis, & ſigillum initiationis in Eccleſiam. *Act.* 2:41. *Baptizati ſunt, & additæ ſunt*, ſcilicet Eccleſiæ, *die illo animæ quaſi ter mille*. Tum etiam uti totius Eccleſiæ privilegium deſcribitur, quod ſit *purificata a Chriſto lavacro aquæ, per verbum. Eph.* 5:26. Infantes autem ad Eccleſiam quoque pertinere, ex eo liquet, quod quum Deus Eccleſiam in unum convocari jubebat, *infantes, & ubera ſugentes*, abeſſe paſſus non ſit. *Deut.* 29: 10. 11. *Joël* 2:16. eosque *ſibi genitos* eſſe proteſtetur. *Ezech.* 16:20.

Et Baptiſmus circumciſioni ſucceſſerit.

XLVI. Sextò, Ex eo argumentamur, quod Baptiſmus in Circumciſionis locum ſucceſſerit. Docet id Apoſtolus, *Col.* 2:11. 12. Ubi Legis Ceremonialis, & ſpeciatim Circumciſionis, quoad fideles Novi Teſtamenti, abrogationem eâ ratione probat, quia ea res ſpiritualis, quæ olim Circumciſione ſignificata & obſignata fuit, nunc iis ſignificata & obſignata eſt per Baptiſmum; innuens, id quod Circumciſio Veteri Eccleſiæ erat, idem nunc Baptiſmum eſſe Eccleſiæ Novæ: & quidem modò longè eminentiori ac perfectiori; quippe, quum baptiſmus ſimul ſit introductio in libertatem ac gratiam Teſtamenti Novi, Circumciſio autem contineret profeſſionem ſervitutis ac jugi. Circumciſionem autem infantibus adminiſtratam eſſe conſtat. Unde, idem de Baptiſmo judicium faciendum eſſe, conſequitur. Et ſanè nihil adverſus infantium Baptiſmum opponi poteſt, quod non æquè adverſus eorundem Circumciſionem militet.

In Pædo-Baptiſmo inſignis Dei Caritas elucet.

XLVII. Eſt hæc profectò inſignis Dei noſtri Caritas, quod nos modò natos, & adhuc a matre rubentes, e genetricis gremio, in ulnas quaſi ſuas ſolemniter deferri juſſerit: quod dignitatis noſtræ, & futuri regni inſignia in ipſis nobis cunis contulerit: quod canticum illud ori noſtro indiderit: *Feciſti, ut ſecurus agerem ad ubera matris meæ: In te rejectus ſum ex vulvâ, inde ab utero matris meæ Deus meus es. Pſ.* 22:10. 11. quod denique a teneris, ut ajunt, unguiculis, ſacratiſſimo nos ſibi fœdere junxerit, cujus recordatio, uti glorioſa nobis eſt, & conſolationis plena, ita etiam virtutum Chriſtianarum, atque accuratiſſimæ Sanctimoniæ per omnem vitam promotrix.

Utilis etiam eſt, ad pra-

XLVIII. Nihil enim antiquius nobis eſſe debet, quàm ut fœdus illud juventutis noſtræ, primumque ac ſanctiſſimum illud promiſſum,

quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

quod noſtro nomine Deo factum eſt, Sacrum atque inviolabile ſerve- *xin pieta-*
mus. Neque obſtat, quod fœdere iſthoc inſcii primùm obſtricti ſimus. *tis, tam li-*
Nemo enim adultus, poſtquam de Sacroſancti baptiſmatis gratiâ, quæ *beros,*
ei infanti contigit, informatus eſt, ægre ferre poteſt, ſe jam tum, ſecundum voluntatem Dei, a piis parentibus, ſupremo numini devotum eſſe; niſi ſimul univerſo Chriſtiano nomini, omnique æternæ ſalutis ſpei, abrenunciare in animum induxerit.

XLIX. Piis etiam parentibus non poteſt non jucundiſſimum eſſe, *quàm pa-*
cariſſima ſua pignora, novæ lucis uſurâ donata, & myſtici fontis tin- *rentes exci-*
ctione, ſive, ut eleganter olim Dionyſius Pſeudareopagita loquebatur, *tans.*
τοῖς θείοις τῆς θεογενεσίας συμβόλοις, Sacrata, Deo Chriſtoque ejus ſiſtere, totius Eccleſiæ precibus Divinæ gratiæ commendata. Prima hæc pietatis ipſorum cura ſit. *Gregorius Nazianzenus, Orat* 40. quæ eſt in Sanctum Baptiſma. Νήπιόν ἐςι σοι; Μὴ λαβέτω καιρὸν ἡ κακία. ἐκ βρέφους ἁγιασθήτω, ἐξ ὀνύχων καθιερωθήτω τῷ πνεύματι. *Infans tibi eſt? Operam da, ne tempus nanciſcatur improbitas. Ab infantiâ ſanctificetur, ab ipſis unguiculis Spiritui conſecretur.* Et profectò, ſi nihil aliud emolumenti ex Pædobaptiſmo proveniret, hoc maximum eſſe prudentes omnes fatebuntur, quod parentibus neceſſitatem imponat Sacratiſſimam, liberos ſuos, quos tam maturè Deo devoverunt, in Chriſtianæ Religionis myſteriis, verâque vitæ Sanctimoniâ, quà inſtitutione ac monitis, quà exemplo bono, ſolicitè informandi. *Impii ſe plagii obligant*, ut graviter obſervatum a *Bucero, De Regno Chriſti, Lib.* 2. *Cap.* 9. *qui quos baptiſmate Chriſto Domino conſecraverunt, non etiam ſummo elaborant ſtudio ad Chriſti obſequia inſtituere atque formare. Nam iſtud negligentes, quod in ipſis eſt, ſuos liberos, quos Domino addixerunt, rurſus rapiunt, produntque, & mancipant Satanæ.*

L. Ea propter laudabile admodum Bohemorum fratrum inſtitutum *Bohemorum*
fuit, qui infantes ſuos, duodecimo fere ætatis anno, Paſtori in Eccle- *laudabile*
ſiâ ſiſtere ſolebant, ut fidem ſuam publicè profiterentur, atque appare- *inſtitutum.*
ret, functi ne ſint in iis erudiendis officio ſuo parentes, ad quod ſe in infantium ſuorum Baptiſmate obſtrinxerant: referente id *Laſitio de moribus & Inſtitutis Fratrum Bohemorum, Cap.* 12. § 28. 29. Quod, quâ ſolemnitate ab ipſis ſolitum fuerit fieri, fuſè narratur in *Ratione Diſciplinæ Ordin. Fratr. Bohem. p.* 46. Simile quid obtinuiſſe in Veteri Eccleſiâ, indeque ſequioribus temporibus ortum eſſe imaginarium Confirmationis Sacramentum, *Calvinus* noſter monuit, *Inſtit. Lib.* 4. *Cap.* 19. §. 4. Eundemque morem in hodiernis adhuc Angliæ Eccleſiis obſervari, innuit *Durellus, in Vindiciis Eccleſiæ Anglicanæ, Cap.* 23.

CAP. XVII.

De S. COENA.

Cœna Paſchati ſucceſſit.

I. ALterum Novi Teſtamenti Sacramentum eſt SACRA DOMINI COENA: quam mox poſt ultimum ſuum Paſcha, quippe Paſchati ſuccidaneam, Dominus Juſus inſtituit, tranſlatis etiam ad eam plerisque, tam ritibus, quàm phraſibus, a priſcis Hebræis in Paſchate ſuo uſurpatis: quod uti pridem a Viris eruditiſſimis obſervatum eſt, ita ex compendioſâ, quam nunc damus, Sacri hujus Symboli elucidatione patebit.

Cur COENA dicatur.

II. COENA, ΔΕΊΠΝΟΝ, hoc Sacramentum dicitur 1 *Cor.* 11: 20. non quod neceſſe ſit illud veſperi vel noctu celebrare. Etiamſi enim in Veteri Eccleſiâ frequenter id factitatum ſit: non tamen Religioni Chriſtianorum, ſed crudelitati perſecutorum id imputandum eſt, qui ſævitiâ ſuâ fideles nocturnos & clandeſtinos conventus agere cogebant. Sed quia Dominus poſt Paſcha, quod inter duas veſperas mactandum, noctu verò comedendum erat, convivium hoc inſtituit, & quidem *eâ nocte, quâ proditus* eſt, 1 *Cor.* 11: 23. quæque ultima ei ante mortem fuit: hinc Sacratiſſimo huic Epulo Cœnæ nomen hæſit. Accedit, quod lautiſſima Antiquorum Convivia, imprimis in Judaicâ natione, nuptialia certè, veſpertina plerumque fuerint: quò facit parabola de decem Virginibus *Mat.* 25. Ideoque conveniens erat, convivium illud, quod incredibiles cœli delicias repræſentat, & arrha eſt *Cœnæ nuptiarum Agni. Ap.* 19: 9. ſub Cœnæ nomine & emblemate proponi. Neque fruſtra a Paulo annotatum eſt, eâ nocte Chriſtum Eccleſiæ Cœnam dediſſe, quâ proditus eſt. Nam præterquam quod immenſa Chriſti φιλανθρωπία in eo eluceat, quòd eo imprimis tempore tam ſollicitam noſtri curam gerere dignatus ſit, quo animum inſtantium ſibi perpeſſionum horrore cæteroquin occupatiſſimum habebat, ante omnia ſacrum id nobis, & quàm maxime commendatum eſſe debet, quod a Domino, ad mortem ſe pro nobis accingente, inſtitutum eſt.

Cur Cœna DOMINI.

III. Porro, Cœna DOMINI ΚΥΡΙΑΚΟ'Ν δεῖπνον, dicitur. 1 *Cor.* 11: 20. tum quia Dominum Auctorem habet, tum quia tota ad Dominum, illiuſque recordationem, comparata eſt, ipſeque adeo Dominus in illius legitimo uſu fidelibus exhibetur; & denique, quia non niſi juxta voluntatem & præſcriptum Domini a nobis celebrari debet.

Ejus definitio.

IV. Eſt autem Cœna Domini; ut ab ὀνοματολογίας ad πραγματολογίαν tranſeamus, Sacramentum Educationis in Eccleſiâ Novi Teſtamenti, quo per fracti panis & fuſi vini Symbola diræ Chriſti paſſiones fidelibus repræ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

repræſentantur, iiſdemque promiſſiones Novi Teſtamenti, & vivifica Chriſti, per paſſiones conſummati, communio, tam in gratiâ, quàm in gloriâ ſignificatur & obſignatur.

Cur pro ſymbolis Chriſtus Panem & Vinum dederit.

V. Ad cujus deſcriptionis elucidationem, utile erit, ut primùm externa SIGNA, tum REM iis SIGNIFICATAM, diſtinctè expendamus. SIGNA autem ſunt vel ipſa SYMBOLA, vel ACTIONES quædam circa Symbola. SYMBOLUM duplex eſt, PANIS & VINUM; & utrumque quidem junctim, ad plenitudinem ſatietatis deſignandam, quam in Chriſto habemus. Adoranda hic nobis Divina Providentia eſt, quæ res tam ſimplices, ac facilè parabiles, Eccleſiæ ſuæ in rerum cœleſtium pignus dedit. Cujus rei non una videtur eſſe ratio. 1. Ut Sacramentum illud ubivis locorum, & ad finem uſque ſeculi, in perpetuo fidelium uſu eſſet, conveniens fuit, ea Symbola inſtitui, quæ & ſemper, & ubique Eccleſiæ ad manum eſſe queant. 2. Spirituali Novi Teſtamenti Oeconomiæ magis conſentaneum eſt, ut humili aliquo & quotidiano Symbolo, quod neque oculos neque mentem detineat, mox ad rem ſignificatam intuendam, meditandam, acceptandam ducaris, quàm ut in illuſtri aliquo ac miraculoſo ſigno, qualia Iſraëlitis in deſerto conceſſa ſunt, ita ſtupeas, ut ad myſticum ſignificatum minus attendas. 3. Accedit Superſtitionis periculum, quod quum circa panem & vinum prorſus evitari non potuerit, in illuſtriori ſigno longè majus fuiſſet. 4. Neque abs re eſt, quod non mactatarum animantium carnes, non cruentas dapes, quales Patres olim in Sacris ſuis epulis eſitabant, iterum nobis Chriſtus dederit; ſed menſam ſuam pane ſimplici & vino inſtruxerit. Etenim ſemel fuſo Chriſti Sanguine, quo debita noſtra expuncta ſunt, & iræ Divinæ incendium extinctum eſt, ſanguinem aliquem in Sacris Chriſtianorum fundi nefas fuit.

Panis an fermentatus an Azymus eſſe debeat.

VI. PANIS adhibendus eſt communis & uſualis, uti Chriſtus eum uſurpavit, qui tunc præ manibus erat. *Mat.* 26:26. Vetus autem quæſtio inter Græcos ac Latinos eſt, utrum is Azymus, an Fermentatus eſſe debeat, utriſque ad Chriſti Domini Exemplum provocantibus? Latini contendunt, Chriſtum azymo pane uſum eſſe, quandoquidem mox poſt Paſchale convivium Cœnam inſtituit: quo tempore fermentum in Iſraëlitide conſpici planè nefas erat. Græci contra litigant, pridie quàm Judæi Paſcha agerent, paſchalem agnum a Chriſto comeſtum eſſe; unde colligunt, nondum adveniſſe dies Azymorum, quum prima Cœna a Domino celebraretur, ideoque probabiliſſimum eſſe, quod fermentatum panem Dominus uſurpaverit, qui extra Azymorum dies in uſu communiſſimo erat. Et quidem, quod exemplum Chriſti attinet, potiores hic eſſe Latinorum, quàm Græcorum partes, nos nulli dubitamus. Nam ſive Dominus Jeſus eodem cum cæteris Judæis die, ſive alio, Paſcha egerit; qui dies illi Paſchatis, idem illi azymorum quoque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

dies erat: quod diſertim dicunt Euangeliſtæ. *Mat.* 26: 17. *Marc.* 14: 12. *Luc.* 22: 7. Neque tam certum eſt, Chriſtum ante Judæos Paſcha celebraſſe, uti cum Græcis id exiſtimat Polyhiſtor *Voſſius*. Quid pro utrâque ſententiâ probabiliter adferri poſſit, orbi erudito palam fecerunt concertationes Clariſſimorum virorum *Johannis Cloppenburgii*, & *Ludovici Cappelli*. Imò, niſi me planè fugit ratio, contraria ſententia longè firmiori ſubnixa fundamento eſt, uti invictis argumentis addixit, aliquoties jam nobis laudatus *Bochartus*, qui totius hujus quæſtionis difficultatem omnem ſuſtuliſſe videtur. *Hierozoici Lib.* 2. *Cap.* 50. Non tamen in eo Latinis aſſentimur, quod exemplum Chriſti, in tam tenui circumſtantiâ, perpetuæ legis vim habere velint. Nam quum res hæc ad οὐσίαν Sacramenti nihil pertineat, ἀδιάφορον ac liberum eſt, utrovis pane, prout occaſio tulerit, in Sacro epulo uti: quemadmodum & Chriſtus, ſine ullâ hujus rei in alterutram partem determinatione, eo pane uſus eſt, qui tum ad manum erat. Unde mirandum æque ac dolendum eſt, quod ob tantillam rem, tantâ animorum contentione, inter Græcas Latinasque Eccleſias, annos jam quingentos & ultra, litigatum ſit. Quâ de re videri poteſt *Pleſſæus de Euchariſtiâ*, *Lib.* 2. *Cap.* 5.

Minutiæ orbiculares improbantur.

VII. Minutias verò farinaceas, ac nummarias, quas vulgò Hoſtias vel Oblatas vocant, quales Romanæ Eccleſiæ nunc placent, probare nullo modo poſſumus, 1. Quia ab inſtituto & exemplo Chriſti alieniſſimæ ſunt. Planè enim credibile eſt, Chriſtum tali tortâ azymâ uſum eſſe, quales Pater ille familias, in cujus domo Paſcha celebravit, ex Judæorum conſuetudine, illi appoſuit. Eæ autem placentæ erant grandiores, quæ in fruſta inter convivas totius menſæ diſtribui poſſent, tenues quidem atque latæ, ſed tamen mediocrem etiam craſſitudinem habentes, inſtar panum noſtrorum dulciariorum & rotundorum, ut ad nutritionem corporis aptæ & idoneæ eſſent: de quarum materiâ, formâ, totâque confectione, vide ſis *Buxtorfii Synagogam Judaicam*, *Cap.* 12: 2. Quia tum inter ſignum & rem ſignatam analogia vel nulla, vel obſcura eſt. Neque enim minutiarum iſtarum ea eſt ad vitam ſuſtentandam neceſſitas, vel alibilis ſubſtantia, vel ſaporis ſuavitas, qualis in uſuali pane, quibus rebus & neceſſitas, & alibilis efficacitas, & grata Chriſti gratiæ dulcedo, adumbratur. 3. Quia mille, aut præter-propter, annis in Eccleſiâ ignotæ fuerunt. Originem earum ex *Honorio Auguſtodunenſe* eruderavit *Voſſius*, *in Theſibus de S. Cœnæ Dominicæ Symbolis*. Honorii iſtius hæc ſunt verba. *Fertur, quod olim Sacerdotes e ſingulis domibus vel familiis farinam accipiebant, quod adhuc Græci ſervant, & inde Dominicum panem faciebant, quem pro populo offerebant, & hunc conſecratum iis diſtribuerunt. Poſtquam verò Eccleſia numero quidem augebatur, ſed Sanctitate minuebatur: propter carnales ſtatutum eſt, ut qui poſſent ſingulis Dominicis, vel tertiâ Dominicâ, vel ſummis feſtivitatibus, vel ter in anno communicarent. Et quia populo non communicante, non erat neceſſe, panem tam magnum fieri,*

ſta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ſtatutum eſt, eum in modum denarii formari vel fieri. Hæc eſt vera cauſſa, cur hoſtia denarii formam habeat; ſed poſtea arguti homines myſterium, ubi nullum erat, more ſuo, quæſiverunt: unde mox ſubjungit; *& ut populus pro oblatione farinæ donarios offerret, pro quibus traditum Dominum recognoſceret.* Eadem fere habet *Durandus in Rationali, Lib. 4. Cap. 14. In modum denarii formatur, tum quia panis vitæ pro denariis traditus eſt: tum quia idem denarius in vineâ laborantibus in præmium dandus eſt.* Quæ frigida, & ab Auguſto Sacræ Cœnæ myſterio aliena ſunt.

Vino an Albo an Rubro uſus ſit Christus.

VIII. Alterum Symbolum eſt VINUM. Quod Euangeliſtæ vocant, γέννημα τῆς ἀμπέλου, *Genimen vitis*, ad ſimilitudinem phraſeos Hebraicæ, quâ dicitur פרי הגפן. *Mat. 26:29. Mar. 14:25. Luc. 22:18* Quod an Rubrum fuerit, an Album, certò non conſtat. Judæi præſtantiſſimum & Generoſiſſimum vinum ad celebrationem Paſchatis comparari juſſerunt. Tale autem in iſthac regione ὡς ἐπὶ τὸ πολύ cenſebatur Rubrum. *Prov. 23:31. Jeſ. 27:3.* Hinc in *Thalmude Hieroſolymitano, Tracta. de Sabbato, Fol. 11.* מצוה לצאת ביין אדום *Præceptum eſt, ut vino Rubro præſtet id officium.* Si tamen conſtaret, Album Rubro melius eſſe, illud præferebatur. Probabile itaque eſt, ſed probabile tantum, Rubrum vinum adhibitum a Chriſto fuiſſe. Neque planè negligenda videtur analogia illa, quæ inter ſanguinem uvarum, quo nomine proximè vinum Rubrum deſignatur, & Chriſti ſanguinem intercedit.

Eoque an mero, vel mixto.

IX. Non magis certò determinari poteſt, utrum meraco Chriſtus uſus ſit, an aquam admiſcuerit. Juſtò liberalius loquuntur, qui dicunt, conſuetudinem illius terræ fuiſſe, ut, ad temperandam vini fortitudinem, ab omnibus vinum bibatur aquâ mixtum. Illud enim liberum Judæis fuiſſe, & indifferens, ipſâ Paſchatis ſolemnitate, patet ex *Sepher Mitzvoth Haggadol, fol. 118. col. 1. Menſura poculi eſt quartarius,* בין חדש בין ישן בין חי בין מזוג, *vini ſive novi, ſive veteris; ſive puri, ſive diluti.* Ex adverſo infirmum etiam eorum argumentum eſt, qui merum a Chriſto adhibitum fuiſſe contendunt, quia id *genimen vitis* nuncupat: vitis autem vinum gignit non aquam. Etenim, Chriſtum gentis ſuæ more locutum eſſe, ſupra jecimus. Judæi autem vinum, etiam aquâ mixtum, in benedictionibus ſolemnibus ſupra eo, ratione habitâ majoris ac potioris partis, פרי הגפן, *fructum vitis* appellare ſolent. Ita diſertim tradunt Magiſtri, in *Talm. Babylo. Tit. Berachot, Fol. 50. col. 2. Super vinum, cui non immiſcetur aqua, non benedicunt,* Benedictus ſit, qui creavit fructum vitis; *ſed*, Benedictus ſit, qui creavit fructum arboris.

Cur veteres vinum aquâ miſcuerint.

X. De Chriſti ergo exemplo nihil hic aſſeveratè dici poteſt. Obtinuit tamen priſcæ, tam Occiduæ, quàm Orientalis, Eccleſiæ conſuetudo, ſi Armenios excipias, ut aquâ vino miſceretur. Nempe quia poſt Cœnam eodem vino celebrarent Agapas ſuas, anſam dare gentibus noluerunt,

runt, quaſi mero ad ebrietatem uterentur. Acceſſit myſterium, in quo excogitando nimium ſibi indulſerunt; & quidem triplex. 1. Ut per vinum & aquam ſignificetur ſanguis & aqua, quæ ex perfoſſo Chriſti latere profluxerunt. 2. Ut per mixtionem illam duarum naturarum in Chriſto unio adumbretur. 3. Quum aqua in Apocalypſi Beati Johannis populi dicantur, ipſius populi fidelis cum capite Chriſto unio iſthac mixtione repræſentatur. Atque uti ingenii humani mos eſt ſuis favere commentis, Græci non aquam modò, ſed eam quoque ferventem, &, ne quo modo deferbeat ante ſumptionem, poſt elevationem demum, in vinum immittunt: ad ſignificandum, ajunt, quod ex latere Domini in cruce profluxerunt aqua & ſanguis, ferventes, ut ex vivifico corpore vivifica: vel etiam (addit *Cabaſilas in Expoſitione Liturgiæ Cap. 37.*) *ad ſanctificandum Sancti Spiritus, qui aliàs igni comparatur, in Eccleſiam deſcenſum.* Neque hic ſubſtitit definiendi & allegorizandi temeritas. In Synodo Tribarienſi, ſub Imperatore Arnulpho, Anno 895. vel, ut alii putant, 899. cautum eſt, *ne ullus ſine mixtione vini & aquæ myſteria ſacra conficiat; ſed ut duæ partes ſint vini: quia major eſt majeſtas ſanguinis Chriſti, quàm fragilitas populi.*

Meri vèl mixti uſus eſt indifferens.

XI. Ἐπικείας noſtra hæc eſt. Non conſtat, an Chriſtus vinum miſcuerit, an merum biberit. Prius tamen probabile eſſe, concedimus: quia id, ob vini generoſitatem, frequentius apud Judæos erat, hinc in Rubrica feſtorum, quum de vino mentio eſt, ſemper adhibent phraſin, מוזגו לו כוס, *miſcent ei poculum.* Sunt etiam, qui vetant benedicere ſuper poculo, antequam vinum aquâ mixtum ſit. Credibile eſt, Chriſtum id feciſſe, quod ſobrietati maximè congruum videbatur. Attamen non inde oſtendi poſſe exiſtimamus, Chriſtum exemplo illo ſuo quicquam præſcribere voluiſſe, iis præſertim populis, quibus non ſunt vina adeo fortia, ut in communi vitâ miſturâ iis ſit opus. Non enim, quicquid Chriſtus, more ſuæ gentis, & occaſione Paſchatis, fecit, ad eſſentiam Sacramenti pertinet, aut myſticam ſignificationem habet, & in omnibus circumſtantiis ſuis vim perpetuæ legis obtinet. Veterum ἀλληγορικὰ interpretamenta frigidiuſcula videntur; neque fundamentum in ſacris literis habent. Nec priſcæ Eccleſiæ conſuetudo nimis hac in parte urgenda eſt: nam, quum res ſit ἀδιάφορος, idem hodiernæ jus eſt, quod antiquæ. In talibus enim ſalva manere debet libertas, quam Chriſtus ſuis reliquit: quibus ſola ipſius vox ſervitus & neceſſitas eſt. Imò verò poſtquam ritus miſcendi neceſſarius haberi cœpit, prudenter in Eccleſiis Reformatis, ad libertatis conſervationem, præfertur merum. Quemadmodum & ſi meraci neceſſitas ſtatui cœperit, melius fortaſſe ad mixturam redeatur. Illi certè commenta ſua pluris apud ſe fieri, quàm ipſa Chriſti inſtituta oſtendunt, qui vinum ſuperfluum in S. Cœnâ cenſuerunt, quod ex Domini præcepto & formulâ neceſſarium eſt: Aquam contra, quæ ab inſtituto humano,

neces

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

neceſſariam ſanxerunt, ex Divino inſtituto arbitrio noſtro relictam.

Quid in iis regionibus faciendum ſit, ubi nullus panis & vini uſus eſt.

XII. Cæterum quum fieri poſſit, imò fiat frequenter, ut in nonnullis regionibus, nullus panis & vini uſus ſit, uti in Americâ & aliis Orbis partibus, ubi cibum ex leguminibus, aut herbis, aut arborum fructibus, vel etiam corticibus, confectum loco panis habent: & potum ex melle, vel ſaccharo aliiſve aromatibus, aut etiam ex ſucco arborum Cocos, loco vini: quæritur non immeritò, an in iis Regionibus Cœnâ Domini planè abſtinendum ſit, an verò loco panis & vini eo cibo in Cœnâ uti fas ſit, qui panis & vini vicem ſuſtinet, & corpori roborando, ac cordi exhilarando idoneus eſt. Nos quidem, in Sacramentorum uſu nihil temere innovandum, exiſtimamus: ſed neceſſitas ſupra legem eſt. Et durum oppidò videtur, ſi quis tam latas terrarum plagas, cum indigenis & advenis, Cœnâ Domini carere, & Chriſtianiſmum ipſorum, ſine manducatione Sacramentali, mutilum eſſe jubeat. Imprimis, quia, quod in analogiâ præcipuum eſt, retinetur, quando is cibus potuſque adhibetur, quo corpus commodè nutriri & animus lætificari poteſt. Hæc de SYMBOLIS.

Actiones circa Symbola diſpeſcuntur.

XIII. Nunc ACTIONES circa Symbola videamus. Eæ ſunt vel CHRISTI, analogicè præſtandæ a MINISTRIS, vel DISCIPULORUM, imitandæ a CONVIVIS, ſive communicantibus. ACTIONES CHRISTI vel DICTA ſunt vel FACTA, utraque iterum vel circa PANEM, vel circa VINUM.

Chriſtus accepit panem.

XIV. Circa PANEM quatuor a Chriſto facta memorantur. 1. ACCEPIT panem: in manum ſcilicet ſuam. Nam expreſſo juris Judaici canone cautum eſt, ne Pater familias benedictionem dicat, donec aſſumſerit panem in manum ſuam, uti omnes videant, ſuper quâ re benedicat.

Benedixit.

XV. 2. BENEDIXIT. Quæ actio apud Euangeliſtas nunc εὐλογία vocatur, ut *Mat.* 26:26. *Marc.* 14:22. nunc εὐχαριστία, *Luc.* 22:19. Pulcrum eſt Judæorum ſcitum, quod *Buxtorfius* hac occaſione memorat. אסור לו לאדם שיהגה מן העולם הזה בלא ברכה. *Probibitum eſt homini ullâ re frui in hoc mundo ſine benedictione.* Sueta autem formula benedictionis ſuper pane hæc erat: *Benedictus tu Domine Deus noſter, Rex mundi, qui producis panem e terrâ.* Veriſimilius tamen eſt, Chriſtum ſuâ quadam ſibi peculiari, & ad rem præſentem accommodatâ, formulâ uſum eſſe, quâ panem in Sacrum corporis ſui ſymbolum conſecrabat. Sicuti enim aliàs Chriſtus per benedictionem & gratiarum actionem panes aliosque cibos ſanctificavit ad uſum naturalem. *Mat.* 14:19. *Luc.* 9:16. ſic hac benedictione, & gratiarum actione, panem, uti poſtea quoque vinum, ab uſu naturali ſemota, in corporis & ſanguinis ſui Sacramenta dedicavit.

Fregit.

XVI. 3. FREGIT panem. Et hoc quoque ex ritu Judaico. Ita enim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

enim in *Talmude*, *Titulo Berachot*, *Fol.* 39 *Col.* 2. מברך ואחר כך בוצע, *Benedicit* (Pater familias) *& poſtea frangit.* Hoc Apoſtoli quoque curate obſervarunt. Hinc 1 *Cor.* 10: 16. *Panis, quem frangimus.* Adeoque myſticus iſte ritus & S. Cœnæ quaſi οὐσιώδης eſt, ſaltem ad integritatem ejus tantopere neceſſarius, ut totum hoc epulum idcirco κλάσις τοῦ ἄρτου, *fractio panis* nuncupetur. *Act.* 2: 42. & 20: 7. Neque ab inſtituti Dominici violatione ſufficienter ſe purgant, qui panem ſuum (modò panis dici mereatur) integrum ſervantes, ſatisfeciſſe ſe contendunt, eò quod apud ipſos maſſa diſcerpatur in multas oblatarum minutias. Ea enim maſſæ fractio coquinaria eſt, non myſtica: in culinâ peragitur, non in templo: ante Sacramentum fit, non in uſu Sacramentali. Fruſtra etiam excipitur, quod frangere apud Hebræos tantundem aliquando valeat ac diſtribuere: ut *Jeſ.* 58: 7. *Frange eſurienti panem tuum:* &. *Thren.* 4: 4. *parvuli petebant panem, & non erat, qui frangeret.* Ibi enim frangere κατὰ μετάληψιν accipitur pro eâ diſtributione, quæ fractionem ſequitur. At nequis ſimilem μετάληψιν in Cœnæ verbis fingat, hi duo Chriſti actus diſtinctè memorantur, Fregit & Dedit.

Dedit Diſcipulis.

XVII. 4. Fractum panem ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, DEDIT DISCIPULIS. *Mat.* 26: 26. Iterum ſecundum priſcam Judæorum conſuetudinem, quorum hac de re expreſſus Canon apud Maimonidem. *Frangens dat particulam coram unoquoque, & alter* (cui datur) *tollit eam manu ſuâ: neque licet ei illam in manum comedentis dare, niſi fuerit lugens.* Si ergo moris non fuerit Judaici defractam particulam comeſturo in manum dare, ſed coram eo deponere, ut ipſe manu propriâ eam ſibi ſumeret: quantò minus probabile eſt, Chriſtum buccellam illam diſcipulis in os ingeſſiſſe? Eum qui hodie morem obſervant, & ab Exemplo Chriſti, & a puriori antiquitate recedunt, olim enim ſolebant fideles χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείνειν, *manus ad Sanctum alimentum capeſſendum porrigere*, ut *Dionyſius Alexandrinus* loquitur apud *Euſebium Lib.* 7. *Cap.* 8. altera autem conſuetudo ingerendi panem in os circa annum ſexcenteſimum demum cœpiſſe videtur: neque aliunde orta eſt, quàm a ſuperſtitioſâ veneratione ſignorum, quæ tandem in ἀρτολατρείαν abiit. Vide ſodes *Voſſium, de Sacr. Cœn. Dom. Symb. Diſp.* 3. §. 4. &. 5.

Verba Chriſti Præceppiva circa tanem.

XVIII. Atquè hæc ſunt FACTA Chriſti circa Panem. Nunc DICTA expendamus. Ea duplicia ſunt: vel PRÆCEPTIVA, vel EXEGETICA. Præceptiva vel ſimpliciter actus quoſdam injungunt, vel finem etiam eorum actuum oſtendunt. Priora his verbis continentur. ACCIPITE: id ſcilicet, quod fractum, & coram vobis in menſâ appoſitum eſt. EDITE. Planè ut in Aggada Paſchali. כל דכפן ייתי ויהכל. *Quicunque eſurit, veniat & comedat de pane iſto afflictionis.* Poſteriora, quibus finis exponitur, hæc ſunt. FACITE HOC AD MEI RECORDATIONEM. *Facere* hic non ſignificat,

Facere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Facere corpus Chriſti, vel ſacrificare, ut apud Virgilium, *Quum faciam vitulâ*, quod ridiculè nonnulli contendunt: Sed referendum eſt, partim ad id, quod fecerat Dominus, cui gemina facienda erant Apoſtolis in functione ſui muneris: partim ad id, quod diſcipulos, quâ communicantes, facere juſſerat: ſpectatque tam Diſpenſationem, quâm Receptionem. Et conferri hoc mandatum debet cum mandato de Paſchate: *Exod.* 14: 24. *Obſervabis itaque rem iſtam pro ſtatuto, tibi, & filiis tuis, uſque in ſeculum.* Porro quod de *ſui recordatione* commendat, id quoque ex Paſchalibus ritibus deſumtum eſt. Univerſum enim Paſcha celebrabatur לזכרון, *in memoriam* liberationis miraculoſæ ex Ægypto. *Exod.* 12: 14. Et ſingula fere, etiam quæ poſteriores inſtitutioni Divinæ addiderunt, habebant ſuum peculiare זכר, ſive *memoriam.* Quomodo autem in Cœnâ ſit memoriale Domini, deinceps nobis erit exponendum.

XIX. Verba Exegetica, quibus myſterium Sacramenti exponitur, hæc ſunt. Hoc Est Corpus Meum. *Mat* 26: 26. *Marc.* 14: 22. *quod pro vobis datur. Luc.* 22: 19. & *pro vobis frangitur.* 1 *Cor.* 10: 24. Et hæc quoque ex antiquitate Judaicâ & phraſibus Paſchalibus deſumta ſunt. Etenim Iſraëlitæ panes ſuos Paſchales comedentes, dicere ſolebant: הא להמא דעניא. *Hic eſt panis ille afflictionis, quem Patres noſtri comederunt in terrâ Ægypti.* Et quod propius huc accedere videtur, vocabant agnum aſſum, in Cœnâ Paſchali appoſitum גופו של פסח, *Corpus Paſchatis.* Nemo autem id aliter intelligebat, vel aliter quoque poterat intelligere, niſi panem illum, quem feſto die quotannis comedebant, Symbolum ac memoriale eſſe illius panis, quo olim in Ægypto paſti erant ipſorum majores. Eodem ergo ſenſu panis S. Cœnæ corpus Chriſti nuncupatur. Hactenus mactaverant & comederant corpus Agni Paſchalis, qui typus erat corporis Chriſti, pro ipſis in mortem aliquando tradendi: nunc Chriſtus loco agni Paſchalis panem iis dabat, in corporis ſui Symbolum; in cujus Sacri panis fruitione poſthac non typum quendam rerum poſt futurarum, vel memoriale typicæ liberationis, ſed ipſum τὸ σῶμα Chriſti, *Col.* 2: 14. ipſam rerum jam factarum, & ſolidæ ac æternæ liberationis, quaſi ſubſtantiam, haberent. Unde patet, immenſum eos a ſcopo verborum Domini aberrare, qui hinc ſubſtantialem panis in Chriſti corpus tranſmutationem inferunt: quod ut ab omni ratione, ita etiam a naturâ Sacramentorum, & phraſium Sacramentalium, oppidò alienum eſt. Hæc de Factis Dictiſque Chriſti circa panem.

Verba Exegetica,

XX. Sequuntur ea, quæ tum Fecit, tum Dixit, circa Poculum. Facta Chriſti circo poculum tria ſunt. 1. Accepit poculum. Sicut Pater familias apud Judæos facere ſolebat מקבלו בשתי ידיו *amba-*

Poculum quoque Chriſtus accepit,

ambabus manibus ſuis accipiens illud, antequam benedictionem ſuper eo pronunciet.

Gratias ſuper eo egit. XXI. 2. GRATIAS EGIT. Super poculo ſpeciatim. Nam licet benedictio panis conſecret omnes alios cibos & liquores, ſine ullâ ulteriori conſecratione; tamen; juxta Hebræi juris conſultos, id de vino non valet: ſed deſtinata eſt ei ברכה בפני עצמו מפני חשיבותו, *Benedictio peculiaris propter inſignem ejus præſtantiam.* Formula benedictionis Ordinaria hæc erat: *Benedictus ſis Domine Deus noſter, Rex mundi, qui creas fructum vitis.* Sed idem hic tenendum, quod de benedictione panis monuimus, vero conſentaneum eſſe, quod peculiari conſecrationis formulâ Chriſtus nunc uſus ſit. Propter hanc benedictionem Paulo dicitur τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας. 1 *Cor.* 10: 16. ad imitationem, uti videtur, illius poculi, quod Hebræi vocabant כוס ברכש של מזון, *poculum benedictionis menſæ,* ſive gratiarum actionis, quo convivium claudebatur. Nam & hoc poculum a Chriſto ſumtum eſt, μετὰ τὸ δειπνῆσαι. 1 *Cor.* 11: 25.

Et dedit diſcipulis. XXII. 3. DEDIT eis, ſcilicet diſcipulis. Nam & hoc moris erat Judaici, ut de poculo benedictionis, poſtquam Pater familias illud libaſſet, omnes convivæ aliquid biberent. Hinc probabile eſt, Chriſtum poſt benedictionem primum e poculo bibiſſe, quod & illa verba innuere videntur, quæ extant *Mat.* 26: 29. *Non libam ab hoc tempore ex hoc fructu vitis* &c. dein inter diſcipulos ſuos diſtribuiſſe.

Cur infuſionis nulla fiat mentio. XXIII. Quæri hic poſſet, cur nulla INFUSIONIS vini mentio fiat, quæ cæteroquin Fractioni panis reſpondet. Sed illius rei rationem eruditè aſſignavit *Buxtorfius*, in *Exercitatione de primæ Cœnæ ritibus & formâ*, ex quâ plurimum nos in hac materiâ profeciſſe grati fatemur. Nimirum nihil ſingulare in ordinariis conviviis ſuis circa infuſionem vini Hebræi obſervabant. Fiebat ea promiſcuè a famulo, vel quovis alio, prout occaſio ferebat. Verùm in feſto Paſchatis mandant, ut, ſi quâ ratione fieri poſſit, Pater familias non ipſemet infundat, ſed per alium miniſtrum infundi curet; quia omnia in iſto feſto magnificè fieri debebant, ad libertatem, ex ſervitute Ægypticâ reſtitutam, denotandam. Ideoque omnino veriſimile eſt, non ipſum Dominum, vel Apoſtolos, ſed aliquem convivii miniſtrum, e famulitio illius, qui inſtructum hoc cœnaculum Chriſto commodaverat, ex mandato Domini, vinum infudiſſe. Unde conficitur, proximè ad antiquitatem hac quoque in parte Eccleſias noſtras accedere, in quibus Diaconi id officii præſtare ſolent.

Dicta Chriſti circa poculum. XXIV. DICTA Chriſti circa POCULUM iis, quæ circa panem dixit, reſpondent. Suntque primò, PRÆCEPTIVA *ſimpliciter. Bibite ex eo omnes. Mat.* 26: 27. ubi univerſalis illa particula emphaſin ſuam habet. Deinde cum aſſignatione *finis. Hoc facite, quotieſcunque biberitis,* ad

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ad mei recordationem, 1 *Cor.* 11:25. Quæ ex antedictis clara ſunt. Accedunt Exegetica: *Hic eſt ſanguis meus, Novi Teſtamenti, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum. Mat.* 26:28. Id eſt, Vinum, hoc calice contentum, eſt Symbolum ſanguinis, non typici, qualis erat ſanguis Agni Paſchalis; ſed mei ſanguinis: quo ſancitur non idem illud Teſtamentum Vetus, ad cujus confirmationem agni mox comeſt ſanguis faciebat; ſed novum ac melius Teſtamentum; quod remiſſionem non typicam, ſed veram; non cum exactione Chirographi, ſed cum datione apochæ conjunctam, virtute ſanguinis mei, jam jam fundendi, affert non paucis quibusdam Iſraëlitis, ſed plurimis ex toto orbe gentibus. Hæc de Actionibus Christi circa Symbola.

XXV. Sequuntur Actiones Discipulorum, & conſequenter cæterorum convivarum. Eæ ex præſcripto Chriſti tres ſunt. Primò. Accipere tam panem, quàm poculum; ſed utrumque ſeorſim: ita enim diſtribuit Chriſtus: ita ſuos ſumere juſſit: ita dilucidius corpus Chriſti, ut pro nobis fractum, ſanguis, ut e corpore fuſus, repræſentatur: ita denique, quum plenum convivium cibum ac potum diſtinctim exigat, optimè adumbratur pleniſſima illa refectio Spiritualis, quam habemus in Chriſto. Ideoque minus probandus eſt mos iſte, qui Cypriani ætate obtinuit, ut particula panis vino intincta parvulis & infirmis daretur: quod, circa annum Chriſti trecenteſimum quadrageſimum, in publicâ etiam & ordinariâ Synaxi, quisbusdam in locis uſurpatum eſt. Idem judicium faciendum eſt de Græcorum conſuetudine, qui panem benedictum vino interunt, atque exinde cochleari ſumunt. *Actiones convivarum. 1. Accipere panem & poculum.*

XXVI. Altera Convivarum actio eſt panem ſumtum Edere. Hic enim proximus diſtributionis & ſumptionis finis. Unde ſequitur, fine Sacramenti eos excidere, qui panem, ſive hoſtiam, uti vocant, ſumunt, ut in pyxide honorificè aſſervent. Quod & ab inſtituto Chriſti, & a priſcæ Eccleſiæ more oppidò alienum eſt. Chriſtus enim diſertè juſſit, ut mox comederent. Et antiqui quidem Chriſtiani, ſub Gentilibus Imperatoribus, quia ob perſecutionis periculum quotidie Sacerdos habere non poſſet, partem Euchariſtiæ præſentes manducabant, partem verò domum auferebant: nequaquam tamen, ut religioſè aſſervarent, multò minus ut adorarent, ſed ut proximâ occaſione manducarent. Huc facit decretum Concilii Cæſarauguſtani, quod habitum eſt Anno 381. Canone tertio. *Euchariſtiæ gratiam ſi quis probatur acceptam non conſumſiſſe, anathema ſit in perpetuum.* Eum quoque in finem Euchariſtia publicè a Sacerdote cuſtodiebatur, quò extra ordinem ad ægrotum deferretur: non adoranda, ſed manducanda. Verùm antiquiſſimis temporibus, quum quotidie Sacra Synaxis fieret, nihil attinebat Euchariſtiam reponi; ſed poterat ea, quo tempore Cœna publicè adminiſtrabatur, ad ægrotos, vel aliam ob cauſſam abſentes, mitti per *2. Panem edere.*

Diaco-

Diaconum. Quod ſuo tempore factitatum eſſe *Juſtinus* memorat, *Apologiâ ſecundâ*. Reliquiæ autem Cœnæ, & quæcunque remanere contigerat inconſumta, vel igni rradebantur, vel a pueris ſcholam frequentantibus abſumebantur; ut ex Concilio Matiſcomenſi ſecundo, Heſychio, & Euagrio Scolaſtico, probatum dedit *Voſſius*, *Diſput.* 3. *de S. Cœn. Dom. Symb.* §. 8.

3. Vinum bibere, XXVII. Tertia actio Convivarum eſt, Vinum Benedictum e calice BIBERE. Memorabile eſt, quod non ſolùm de poculo dixerit Chriſtus, *Accipite hoc & partimini vobis ipſis. Luc.* 22: 17. Sed & addiderit notam univerſalitatis, *Bibite ex eo* OMNES. *Mat.* 26: 27. Cujus præcepti obedientiam Marcus memorat, *Cap.* 14: 24. *Et biberunt ex eo* OMNES. Quaſi Dominus Jeſus datâ operâ intercedere voluerit ſacrilegæ iſtorum hominum audaciæ, qui Laicis, quos vocant, ſacro calice interdicunt. Ineptè excipitur, illud OMNES reſtringi debere ad Apoſtolos, quos ſolos ibi Dominus alloquitur. Apoſtoli enim totam iſthic Eccleſiam repræſentabant. Quod niſi nobiſcum fateri volent Pontificii, unde quæſo comprobabunt, manducationem panis ad Laicos pertinere? præſertim quum illius præcepto univerſalitatis ſignum additum non ſit. Accedit Apoſtoli Pauli auctoritas, qui univerſam Corinthiorum Eccleſiam hoc argumento ab Idolorum cultu dehortatur: quia, inquit, *Non poteſtis poculum Domini bibere & poculum Dæmonum.* 1 *Cor.* 10: 21. Iterumque univerſæ Eccleſiæ ſcribit, *Quotieſcunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciatis*, & quæ ſequuntur, ubi paſſim edere de pane, & bibere e calice tanquam actiones ab iiſdem hominibus pariter præſtandas, jungit. 1 *Cor.* 11: 26. 27. 28. 29.

Conditiones in Conviviis requiſitæ, XXVIII. Verùm quinam tandem illi ſunt, quibus officia hæc, ex præſcripto Chriſti, obſervanda incumbunt? Paulus id compendioſè tradidit 1 *Cor.* 11: 28 29 *Exploret quiſque ſemet ipſum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat. Nam qui edit & bibit indignè, damnationem ſibi ipſi edit & bibit, non diſcernens corpus Domini.* Quibus verbis oſtendit 1. Nemini fas eſſe ad menſam Domini accedere, niſi qui myſteriorum Sacrorum cognitione imbutus, corpus Domini diſcernere norit, & Symbolorum ſacrorum cum re ſignatâ analogiam aliquatenus ſaltem intelligat, eâque occaſione mortem Domini annunciare ſciat. 2. Requiri etiam in communicante eam viarum Dei circa electos experientiam, ut ſe ipſum explorare norit, an præter externam fidei profeſſionem, etiam Spiritus Sancti in ſe habitantis, ſive, quod idem eſt, ſinceri ac interioris Chriſtianiſmi, γνήσια τεκμήρια habeat. Qualia ſunt, pœnitentis animi ſecundum Deum dolor: Viva, & in Chriſtum, tanquam unicum vitæ auctorem, recumbens, Fides: Infucata denique erga Deum proximumque Caritas, cum vitæ in melius reformandæ efficaci propoſito conjuncta. Hæc qui prævio comperit ſibi

adeſſe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

adeſſe examine, is demum ſe non indignum Domino convivam exiſtimet.

Quæ in Veteri Eccleſiâ ſollicitè inculcata ſunt.

XXIX. Solicitè iſta in Veteri Eccleſiâ, fervente adhuc zelo, & vigente diſciplinâ, obſervata ſunt. Quàm ſeduli fuerint in inſtitutione Catechumenorum, quàm circumſpectè egerint in eorumdem ad Sacram Synaxin admiſſione, ignotum iis eſſe non poteſt, qui vel a limine Patrum ſcripta inſpexerunt. Et ut nulli niſi dignè ad communionem accederent, ante eam, altâ voce, inclamabat ſingulis Diaconus, *Sancta Sanctis*. Et Sacerdos, *Surſum corda*. Quibus verbis reſpondebant fideles, *habemus ad Dominum*. Apud *Clementem* etiam *Conſtit. Lib.* 2. *Cap.* 61. tempeſtivè in Exordio communionis, dicit populo Diaconus; *Ne quis contra aliquem: ne quis in Hypocriſi*. A quo non abludit Græcorum hodierna etiamnum conſuetudo: apud quos communicaturi verſus omnes templi partes ſe convertunt, flexisque genubus circumſtantes compellant, συγχωρεῖτε ἡμῖν, Ἀδελφοὶ, ἔργῳ καὶ λόγῳ ἡμάρτωμεν. *Condonate nobis, Fratres, factis & verbis peccavimus*. Ad quæ præſentes hunc in modum reſpondent: ὁ Θεὸς συγχωρήσει ἡμῖν, Ἀδελφοί. *Deus condonabit nobis, Fratres*. Communicaturus porro, eo ipſo, quo Sacrum epulum ſumturus eſt, temporis puncto, hiſce Chriſtum alloquitur verbis: *Non figam tibi oſculum ſicut Judas, ſed Latronis exemplo confiteor tibi: Memento mei Domine, quum veneris in regnum tuum*. Extant hæc apud *Chriſtophorum Angelum, de Statu hodiernorum Græcorum. Cap.* 23.

Veteres olim, & Orientiales cœnam impertiunt infantibus.

XXX. Non difficulter ex iis, quæ Paulo Auctore protulimus, colligi poteſt, quid de Infantium Cœnâ judicandum ſit. Conſtat, in Veteri Eccleſiâ uſitatum fuiſſe, ut infantibus, mox a baptiſmo, S. Cœnæ Symbola in os integererentur. Quod adhuc ab Orientalibus obſervatur. Lubet adſcribere verba *Metrophanis Critopuli, Hieromonachi, Confeſſ. Cap.* 9. Quin imò infantes ipſi, incipiendo ſtatim a ſacro Baptiſmate, deinde quoties parentes volunt, participant. Quod ſi quis nos propterea, quod de Cœnâ Dominicâ infantibus impertimus, reprehendat, illi facilè os obturamus. Etenim ſi hic ſit aliquis ex Anabaptiſtis, adverſus eum utemur hoc dicto: *Sinite parvulos ad me venire, & non prohibete eos. Mat.* 19: 14. Item illo: *niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habetis vitam in vobis. Joh.* 6: 53. Sed & Anna Prophetiſſa hic valde nobiſcum facit, quæ Samuelem ab infantiâ ſtatim Deo conſecrat: qui etiam Judæorum primogenitos ab ipſâ nativitate, nondum præditos tali intelligentiâ, ſibi dari poſtulat. Si verò Averſarius non ſit Anabaptiſta, nos iiſdem, quibus ille contra Anabaptiſtas pro infantibus utitur, etiam adverſus ipſum utemur argumentis, quod, quemadmodum baptizari, ita quoque Cœnæ Dominicæ participes fieri infantes oporteat. Atque ita cum Deo vicimus. Hactenus ille Metrophanes.

Sed minùs rectè.

XXXI. Nobis tamen planè aliter videtur. Omnia enim juſſionis Dominicæ verba ita comparata ſunt, ut in infantibus locum habere nequeant,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

queant. Non poſſunt illi panem accipere, non poſſunt eum edere, niſi præmanſum, vel maceratum. *Infantes* enim *lactis potu aluntur, non eſcâ*, 1 *Cor* 3: 2. *Heb.* 5: 12. Non poſſunt ſe ipſos explorare, neque corpus Domini diſcernere, neque mortem Domini annunciare; quæ omnia a Communicantibus Apoſtolum requirere, mox audivimus.

Rationibus in contrarium reſpondetur.

XXXII. Metrophanis argumenta refutatu facillima ſunt. 1. Non enim, quia infantes ad ſe venire Dominus voluit, eorumque regnum cœlorum eſſe declaravit; Euchariſtiam iis impertiendam eſſe conſequitur. Agit ibi Chriſtus de communione ſui Spirituali ac myſticâ, quæ non quamvis communionem Sacramentalem importat; ſed eam tantum, cujus ſubjecta, de quibus ſermo eſt, capacia ſunt. 2. Alia ratio Baptiſmi eſt, alia Cœnæ. Baptiſmus eſt Sacramentum regnerationis & inſitionis in Eccleſiam: in illius adminiſtratione baptizandus ſe habet merè paſſivè: ad illius receptionem non tam univerſaliter requirit Scriptura explorationem ſui ipſius, & annunciationem mortis Dominicæ. Idcirco commodè applicari poteſt infantibus. Cœna autem eſt Sacramentum nutritionis per cibum ſolidum: ad illius participationem exiguntur actiones quædam communicantium, tam corpore, quàm Spiritu peragendæ: ideoque non infantium, ſed adultorum eſt. 3. *Joh.* 6: 53. non agit D. Jeſus de manducatione Sacramentali, ſed Spirituali ac myſticâ, quæ fide fit. Nam neque Euchariſtia tunc inſtituta vel nota erat: neque quiſquam facilè tam abſolutam Euchariſtiæ neceſſitatem urſerit, ut ſine eâ nemini homini ſalus obtingere queat; quod de iſtâ tamen carnis ſuæ manducatione D. Jeſus aſſerit. 4. Annæ Prophetiſſæ, Samuelem puerulum Deo conſecrantis, exemplum planè alienum eſt. Nihil enim inde concludi poteſt, niſi ad officium parentum pertinere, ut liberos ſuos Deo ad obſequium ac cultum quàm maturrime dedant. 5. Alienius adhuc eſt, quod de Judæorum primogenitis Deo ſacris prætenditur. Nam Sacratio illa primogenitorum, ante ſecretionem tribus Leviticæ, dabat iis jus Sacerdotii, in iis ſacri cenſebantur reliqui filii, atque univerſa adeo familia: & denique typi erant Chriſti, in quo, uti primogenito inter multos fratres, omnes familiæ terræ benedicuntur. Quæ cum Euchariſtiæ participatione nihil commune habent.

Frequens Priſcorum communio.

XXXIII. In priſcâ Eccleſiâ communio Sacræ Cœnæ longè quàm hodie frequentior fuit. Conſilium eſt *Baſilii* ad Cæſariam Patriciam, Epiſtolâ 289. καὶ τὸ κοινωνεῖν δὲ καθ' ἑκάστην τὴν ἡμέραν, καὶ μεταλαμβάνειν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καλὸν καὶ ἐπωφελές. *Singulis certè diebus communicare, & participare Sancti corporis & ſanguinis Chriſti, bonum & fructuoſum eſt.* Ita & quoſdam *quotidie communicaſſe Corpori & ſanguini Dominico*, priore ad Januarium Epiſtolâ *Auguſtinus* narrat. Atque eò torſerunt nonnulli *quotidiani panis in* Oratione Dominicâ denominationem. *Fortunatus: Quod verò quotidianum panem petimus, inſinuare videtur, ut communionem ejus corporis, ſi eſt poſſibile, omnibus diebus reverenter ſumamus.*

Poſtea

Poſtea creſcente numero, ſed decreſcente zelo, clerici cum Sacerdote ſuo communicabant quotidie, populus ſuo ſe officio defunctum exiſtimabat, ſi ſingulis communicaret Dominicis. Sed neque intra hos terminos manſum eſt. Quum enim populus nullum incuriæ modum ſciret, variis Synodis ſtatutum fuit, ut, ſi quis ne tertiâ quidem quaque die Dominicâ Euchariſtiam ſumeret, is ab Eccleſiâ ſepararetur. Tandem eò deventum eſt, ut vix aliis quàm feſtis maximè ſolemnibus, ac imprimis Paſchatis feriis, a populo communicaretur. Confer ea, quæ §. 7. ex Honorio Auguſtodunenſe protulimus. Quæ plebis negligentia ſeveris objurgationibus a ſanctis Dei viris frequenter caſtigata eſt. Et conſuetudo iſta, quæ ſemel quotannis communicare jubet, adeo *Calvino* noſtro diſplicuit, ut eam *certiſſimum Diaboli inventum* vocare non dubitaverit: & ſic omnino agendum exiſtimet, *ut nullus Eccleſiæ conventus fiat ſine verbo, orationibus, & participatione cœnæ.* Talem fuiſſe Eccleſiæ Apoſtolicæ uſum ex *Act.* 2:42. colligens: ubi Lucas ait, *fideles perſeverantes fuiſſe in doctrinâ Apoſtolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus.* Saltem decentiſſime Cœnam adminiſtrari autumat, ſi ſingulis ad minimum hebdomadibus proponatur Eccleſiæ. Vide *Inſtit. Lib.* 4. *Cap.* 17. §. 43. --- 46. Heu quantum a priſcorum Sanctitate ac Zelo hodie abſumus! Attamen quum nihil Dominus de tempore definiverit, & generatim duntaxat frequentem communionem commendaverit, verbo illo ὁσάκις, 1 *Cor.* 11:25.26. modus quidam, præſertim in tantâ morum corruptione, ſervandus videtur; ne vel crebro nimis uſu Sacer hic cibus vileſcat, vel auguſta iſta Domini menſa faſtidiri a nobis, ac neglectim haberi deprehendatur.

XXXIV. Nunc ad MYSTICOS Cœnæ SIGNIFICATUS veniamus, ac dilectam Chriſti ſponſam introducamus in interiorem Thalamum, ubi non ſpecie aliquâ ac figurâ ſe oblectet, ſed in exoptatiſſimâ Sponſi ſui fruitione, & caſtiſſimi amoris delitiis exſultet, & liqueſcat, ac mundi ſuique oblita, Chriſti autem plena, in mutuæ pietatis reciprocatione ſolvatur. Eum in finem conſiderari S. Cœna debet, 1. Ut SIGNUM, ex inſtituto Chriſti DOCENS. 2. Ut SIGILLUM, promiſſiones Novi Teſtamenti OBSIGNANS. 3. Ut AUCTORAMENTUM, ad quævis pietatis officia nos obligans. *Myſtici Cœnæ ſignificatus.*

XXXV. Si Cœnam uti SIGNUM conſideres, quod nobis ad Inſtitutionem datum eſt, eſt in eâ ἀνάμνησις Chriſti, & viva delineatio plerorumque φρικτῶν τῆς εὐσεβείας ἡμῶν μυστηρίων, uti frequenter Græci Patres loquuuntur. PANIS Chriſti CORPUS ſignificat. Nam uti *panis cor mortalium fulcit*, *Pſ.* 104:15. Ita caro Chriſti, & beneficia ac Spirituales gratiæ, per Chriſtum incarnatum nobis partæ, ſunt animæ noſtræ cibus, eam ſuſtentans ac roborans in vitâ Spirituali, ad ſpem vitæ æternæ. *Ego ſum panis ille vivus, qui e cœlo deſcendi. Si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum: panis autem, quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro* *Panis & Corporis Chriſti analogia.*

mundi vitâ. Joh. 6: 51. Præterea ſicut frumentum, ex quo panis confit, trituratur, molitur, pinſitur, depſitur, & furno excoquitur, antequam gratus, & ſalubris homini cibus ſit; ita etiam Princeps Salutis noſtræ per varias perpeſſiones ἐτελειώθη, *Heb.* 2: 10. & tam igne Divinæ adverſus peccata noſtra excandeſcentiæ, quâm propriæ caritatis ſuæ flammis, toſtus eſt.

Ut & Vini ac Sanguinis.

XXXVI. VINUM, SANGUINEM Chriſti notat. Nam ſicuti vinum ſitim ſedat, Spiritus animales refocillat, cor exhilarat, *Pſ.* 104: 15 *Prov.* 31: 6. 7. & facundas facit virgines. *Zach.* 9: 17. Ita etiam gratia Chriſti ſanguine parta, animæ noſtræ ſitim extinguit, ſanctis deſideriis noſtris abunde ſatisfaciens. *Joh.* 4: 14. uſque ad ſacram quandam myſticamque ebrietatem. *Pſ.* 36: 9. *Cant.* 5: 1. fulcit ac ſuſtentat animam, quando ægra amore eſt. *Cant.* 2: 5. & *lætitiam* animo indit, *majorem quàm temporis, quo frumentum & muſtum mundanorum hominum copioſè abipſis percipiuntur. Pſ.* 4: 8. *efficit* denique, *ut loquantur labia dormientium Cant.* 7: 9. & ad Dei Chriſtique ejus laudem diſerta ſint. Atque hinc eſt, quod Dominus gratiæ ſuæ participationem comparet *convivio rerum pinguium, convivio vini defæcati, pinguium, inquam, ſaginariorum, vini fæcibus expurgati. Jeſ.* 25: 6. Neque omittendum eſt, quod ſicuti vinum ex calcatis in torculari uvis vi magnâ exprimitur; ita etiam plurimis anguſtiis *conſtrictus Luc.* 12: 50. preſſusque Dominus Jeſus ſit, ut ſanguis ex benedicto ipſius corpore, & cum ſanguine Spiritualis ejus gratia ad nos dimanaret.

Quid actiones miniſtri circa Symbola ſignificent.

XXXVII. Quando Diſpenſator Myſteriorum Dei Panem Poculumque εὐχαριστίας in manu SUMIT, inſpectante fideli populo, innui videtur, Chriſtum ita a Patre conſtitutum atque aſſumptum eſſe in Mediatorem, & *propoſitum* fidelibus, *ut eſſet placamentum per fidem in ſanguine ipſius. Rom.* 3: 25. BENEDICTIO & GRATIARUM ACTIO ſuper pane & vino docet, Chriſtum Benedictum illud ſemen Abrahæ eſſe, *in quo benedicit nobis Deus omni benedictione Spirituali in Cœlis. Eph.* 1: 3. & maximum Divinæ munificentiæ munus, pro quo condignas gratias perſolvere in æternum opis noſtræ non erit: neque aliter nobis Sacrum hoc epulum eſſe auſpicandum, quàm devotis precibus, & gratâ agnitione immenſæ illius miſericordiæ, quâ indignos nos complectitur Dominus. FRACTIO panis fractionem corporis Chriſti deſignat, eam imprimis, quæ morte facta eſt. Anima enim vinculum eſt, quo omnes corporis partes unitæ tenentur. Eâ autem ſecedente, cadaver nihil aliud eſt niſi acervus pulverearum particularum, mox accedente putrefactione, a ſe invicem ſeparandarum. Quod etiam in mortuo corpore Chriſti locum habuiſſet, niſi per acceleratam reſuſcitationem fuiſſet factum, quò minus Sanctus ille Domini videret corruptionem. FUSIO vini, fuſionem ſanguinis Chriſti repræſentat, eam præſertim, quæ in cruce facta eſt, ad confirmationem Teſtamenti novi. Atque ita in S. Cœnâ

eſt

eſt commemoratio mortis Chriſti, non verbis duntaxat, ſed & myſticis illis ritibus. Distributio ſacrorum pignorum figura eſt gratuitæ illius oblationis, quâ Dominus Jeſus, cum omnibus ſalutaribus donis ſuis, offertur electis, cum invitatione blandiſſimâ, ut eum recipiant; neque offertur tantùm, ſed & re ipſâ exporrigitur, & donatur fidelibus ad æternam ſalutem ſuam. Eſt & in præconio Euangelii oblatio aliqua Chriſti, ſed univerſalior illâ, quæ quibusvis, gratiam illius ſeriò expetentibus, fit. Verùm in Sacramenti diſtributione, eſt oblatio & collatio Spiritualis gratiæ, ſpecialior multò, & individualis, ſingulis in fide communicantibus.

Quid actiones communicantium notent.

XXXVIII. Fideles autem, quando panem vinumque Accipiunt, actione iſtâ proteſtantur, ſe Chriſtum ipſum, quantus quantus eſt, verâ fide recipere, ut jure filiorum Dei gaudeant. *Joh.* 1: 12. Sed Comestio panis ac Bibitio vini amplius aliquid ſignificant. Et *primò* quidem devotam animæ, ſanctis meditationibus intentæ, circa deſideratum ſibi Chriſtum, operoſitatem, ut eliciat ex eo omnia illa, quæ ad ſpiritualem vitam conducibilia ſibi fore novit. Nam quod corpori manducatio, id animæ meditatio eſt; quâ ex iis rebus, circa quas cogitando verſatur, conveniens ſibi alimentum ſugit, uti corpus nutritur per manducationem cibi. *Deinde* etiam arctiſſimam illam unionem deſignant, quæ inter Chriſtum ac fideles intercedit: ſicut cibus potuſque ori ingeſtus non modò penitis corporis viſceribus recipitur, ſed & in ipſam hominis ſubſtantiam convertitur. Unionem hanc Scriptura vocat μονήν. *Joh.* 14: 23. κόλλησιν. 1 *Cor.* 6: 17. συσσωμάτωσιν. *Eph.* 3; 6. *Denique* dulciſſimam illam ſuavitatem repræſentant, quam famelica & ſitibunda anima, ex fruitione Chriſti ac gratiæ ipſius percipit, non credens modò, ſed & videns ac guſtans, Dominum benignum eſſe. *Pſ.* 34: 9. 1 *Pet.* 2: 3. Quod autem omnes Unius panis & Unius vini participes ſint, figura eſt amicæ illius unitatis, quâ ut ejuſdem patrisfamilias domeſtici, ejuſdem Sacri epuli conſortes, ſibi invicem juncti ſunt. *Quoniam unus eſt panis, unum corpus nos illi multi ſumus: nam omnes ex uno illo pane participamus.* 1 *Cor.* 10: 17.

In Cœnâ eſt etiam obſignatio promiſſionum fœderis gratiæ, & Teſtamenti Novi.

XXXIX. Verum enimvero plus aliquid quàm Signum Docens in Sacrâ Cœnâ habemus. Eſt præterea Sigillum Obsignans nobis promiſſiones & gratiam Dei. Et quidem *primò* promiſſiones omnes *fœderis Gratiæ*, quæ olim obſignabantur credentibus per Paſcha, & omnia illa epula ſacrificialia, ad quæ admittebantur: *Dein*, ſpecialius promiſſiones *Teſtamenti Novi*, quæ potiores ſunt antiquis illis, quibus Patres olim contenti eſſe jubebantur. Atque hac in parte Chriſtianorum Cœna Hebræorum Paſchati plurimum præſtat. *Hoc eſt ſangnis meus, Novi Teſtamenti, qui pro multis effunditur, ad remiſſionem peccatorum. Mat.* 26: 28. ad realem, non typicam modò, expiationem culpæ, & deletionem Chirographi &, reſtinctionem ſitis, & fruitionem pleni gaudii in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

in libertate conſummatâ. *Denique* ſpecialiſſimè *Bona* quædam *ſalutaria*;
tam *hujus vitæ*, quàm *futuræ*.

Et bonorum quorundam ſalutarium, tam in hac vitâ,

XL. *Hujus vitæ* bona, quæ per Cœnam nobis obſignantur, tria po-
tiſſimum ſunt. 1. Intima unio & communio cum Chriſto, per paſſio-
nes conſummato. Si placuiſſet Domino abſciſſam corporis ſui parti-
culam manducandam, vel aliquot ſanguinis ſui guttas bibendas diſcipu-
lis præbere, non quidem id per ſe ad ſalutem ſuffeciſſet, neque abſol-
viſſet communionem ſalvificam cum Chriſto, quæ non carnalis, ſed
ſpiritualis eſt: attamen efficax admodum ſignaculum myſticæ unionis
in eo diſcipuli habuiſſent. Nunc autem panem in locum corporis, vi-
num in locum ſangunis ſui ſubſtitituit, quum dicit, hoc eſt corpus, hoc
ſanguis meus; jubetque nos eo pignore non minus de myſticâ ſui com-
munione certos eſſe, quàm ſi ipſum corpus ac ſanguinem ſuum manibus
atque ore ſumeremus. 2. Conſervatio, nutritio, corroboratio, &
augmentum vitæ Spiritualis, ex communione Chriſti fluens. Quum,
panis & vini uſu redintegrari corporis vires, is, qui communicat, experitur,
inſimul inſinuatur animæ credenti, non defuturam ſibi eam Chriſti gra-
tiam, quæ *dat defeſſo virtutem, & defecto viribus robur copioſè ſuppeditat.*
Jeſ. 40: 29: 3. Plena omnis deſiderati boni ſatietas, quam neque mun-
dus cuiquam, neque egena mundi elementa, ſejunctim a Chriſto, pri-
ſcis Hebræis ſufficere potuerunt. Domino Jeſu in oblatione horum
Symbolorum fidelibus inclamante: *Heu quisquis ſitit, venite ad iſtas
aquas, & cui nulla eſt pecunia: venite, comparate, & comedite, venite, in-
quam, comparate abſque pecuniâ, & abſque pretio vinum & lac. Cur expen-
ditis pecuniam pro nullo cibo, & laborem veſtrum pro re minimè ſatiaturâ?
Anſcultate indeſinenter mihi, & comedite bonum, atque oblectet ſe hac pin-
guedine anima veſtra Jeſ.* 55: 1. 2.

quàm in futurâ.

XLI. *Futuræ vitæ* bonum, cujus arrham nobis Chriſtus in cœnâ dat,
eſt illa gloriæ, tam in animâ, quàm corpore, abundantiſſima ſatietas,
quam Pſaltes deſcripſit, *Pſ.* 16: 11. & 17: 15. quæque frequenter ſub
Convivii nuptialis ſimilitudine proponitur.

Importat denique uſus Cœnæ obligationem ad varia pietatis officia; erga Chriſtum,

XLII. Noſtri denique reſpectu Sacra Cœna AUCTORAMEN-
TUM quoddam eſt, quo ad quævis pietatis officia, tam erga *Chriſtum*,
quàm erga *proximum*, vehementer obſtringimur. Erga *Chriſtum* qui-
dem non uno modo. 1. In Genere, Arrham hanc gratioſi fæderis, in
quo ſe deſponſat nobis Chriſtus, accipientes, eo ipſo pollicemur, pro-
teſtamur, & ſacramento dicimus, nos omnia caſtæ, fidelis, atque
amantis ſponſæ officia adverſus ipſum impleturos eſſe. Id publico hoc
& ſolemni convivio, ad confirmationem myſtici hujus matrimonii in-
ſtituto, quivis communicantium, coram Deo, Angelis, ac univerſâ
Eccleſiâ profitetur. De fracto pane, & fuſo vino qui participat, is, ſi
non diſertis verbis, & expreſſâ hujus rei meditatione, implicito tamen
facti ſui valore, Chriſto dicit: Uti deſidero, Domine, fracti corpo-
ris,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

ris, fuſique cruoris tui, ad ſalutem meam, particeps eſſe: ita me dignùm declaro, cujus corpus, non minus quàm hic panis fruſtulatim diſcerpatur, cujus ſanguis, non minus quàm hoc vinum: effundatur, ſi in renovatione fœderis hujus malo animo, ac perfidè tibi mentiar. 2. Præterea, quum in Sacræ Cœnæ communione, maxima & prope incredibilis Domini Jeſu caritas adverſus nos, non ob oculos modò nobis ponatur, ſed & guſtanda exhibeatur; flammas noſtræ erga ipſum caritatis, epuli iſtius participatione, ita rurſus accendi par eſt, ut præ omni amore amor ipſius Sacer nobis ac mirabilis ſit. Eodem habitu, quo ſponſa amores dilecti ſui vino meliores prædicabat, & oſcula oris ipſius omnibus rebus, quæ cæteroquin exoptatiſſimæ erant, immenſum præferebat; accinit quoque, idcirco ipſum a puellis diligi. *Cant.* 1:2, 3. 3. Quum ſpeciatim ad recordationem Domini, & commemorationem mortis ipſius, S. Cœna inſtituta ſit, illius uſu obligantur fideles, ut Chriſtum, ac diriſſimas, quas ſubiit perpeſſiones, quæ ſpei noſtræ ſolidiſſimum fundamentum, & unica conſolationis materia ſunt, in recenti ſemper memoriâ habeant: ſitque ipſis Chriſtus crucifixus, *uti faſciculus myrrhinus, qui inter ipſorum ubera pernoctat. Cant.* 1: 13. 4. Denique, quum, ad majorem familiaritatis conteſſerationem, mutuam cœnam Dominus deſideret, *Cœnabo cum eo, & ipſo mecum. Ap.* 3: 20. par eſt, ut ii, qui tam dapſili convivio a Domino excepti ſunt, de ipſo iterum dignè excipiendo ſint ſoliciti: invitantes eum, ut *veniat in hortum ſuum, & veſcatur fructu rerum pretioſarum ſuarum. Cant.* 4: 16 *& bibendum ei dantes de vino aromatite, & de ſucco malogranatorum. Cant.* 8: 2. Id eſt, delicias ei facientes per ſinceram interioris Chriſtianiſmi praxin, quâ nec aromata aut favus cum melle, nec lac aut vinum, ſuaviora ei eſſe queant.

XLIII. Tandem etiam cœnæ uſu ad fraternæ pacis, & ſinceriſſimi amoris ſtudia, erga Fratres ſororesque, ejuſdem nobiſcum menſæ conſortes, obligamur. Ut in Eccleſiâ Dei noſtri, audientibus atque applaudentibus Angelis, uno ore, uno corde, cantetur, *Ecce quàm bonum, & quàm amœnum eſt, habitare fratres etiam unà! Pſ.* 133: 1. Ita Apoſtolica præivit Eccleſia. *Et quotidie perdurantes concorditer in templo, ac frangentes domatim panem, capiebant cibum cum exſultatione & ſimplicitate cordis. Act.* 2:46. Huc faciebat oſculum illud ſacrum, quo pacem paſſim cum omnibus miſcebant; cujus frequens in Scripturâ mentio eſt, & cujus, in his præſertim Cœnæ Sacris innocuus aliquamdiu inter Chriſtianos uſus fuit. Faxit nos Deus ita myſticam hanc Cœnam celebrare in terris, ut æternùm cum Chriſto epulemur in Cœlis. AMEN. *& proximum,*

IN-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

INDEX

Locorum Scripturæ, quæ Succinctius, prolixius, hoc opere explicantur.

GENES.

CAP.	VERS.	PAG.
II.	2,3.	62,63.
		71,72.
	16,17.	23.
	17.	34,35.
III.	1-5.	78.
	14,15.	424.
	19.	35.
	20.	435.
	21.	518.
IV.	1.	438.
	25.	440.
	26.	440.
V.	29.	441.
VI.	3.	445.
IX.	12,16.	524.
	26,27.	447.
XVII.	14.	531.
XVIII.	1,2.	452.
XXV.	23.	460.
XLIX.	10.	460.
	18.	204.
	21.	461.

EXOD.

CAP.	VERS.	PAG.
IV.	22.	317.
XIX.	5.	340.
XXIV.	8.	6.
XXXIV.	14.	43.

LEVIT.

CAP.	VERS.	PAG.
X.	3.	46.
XVI.	5 & ſeq.	507.

NUMER.

CAP.	VERS.	PAG.
XIV.	20.	44.
XVIII.	19.	2,4.
XXIII.	13.	338.

DEUTERONO.

CAP.	VERS.	PAG.
V.	2,3.	222.
XVIII.	15,18.	635.
XXVI.	17.	7.
XXIX.	12.	7.
	19.	5.
	20.	629. & ſeq.

JOSU.

CAP.	VERS.	PAG.
XXIV.	19.	5.

2 REGUM.

CAP.	VERS.	PAG.
XXIII.	25.	46.

2 CHRONIC.

CAP.	VERS.	PAG.
XIII.	5.	377.
XV.	12.	4.

JOB.

CAP.	VERS.	PAG.
VII.	20.	377.
XIX.	25-27.	463.
XXII.	25.	204.
XXXIII.	23,24.	455.

PSALM.

CAP.	VERS.	PAG.
V.	5,6,7.	463. 112.
XVI.	2.	45.
XIX.	2-5.	108.
XXVII.	8.	243.
XL.	7,8,9.	5.
XLV.	8.	133.
	14.	122.
		355.

CAP.

Cap.	Vers.	Pag.
L.	5.	3.
	21.	46.
LI.	13.	393.394.
LXIX.	6.	136.
	29.	236.
LXXVIII.	15,16.	581.
	24.	569.
CIII.	14.	35.
CVI.	30,31.	283.
CX.	3.	356.
	4.	645
	ECCLES.	
XI.	7.	408.409.
	CANTIC.	
I.	9.	356.
IV.	16.	703.
VIII.	2.	703.
	JESAI.	
V.	16.	46.
XXVII.	5.	270.
XXVIII.	21.	48.
XXXVIII.	14.	104
XLIII.	7.	72.75.
L.	8.	187.
LIII.	5.	135.
LIV.	9.	524.
	10.	387
LVIII.	7.	692
LIX.	21.22.	662
LXIII.	10.	394.
	JEREM.	
III.	11.	283
	16.17.	642
V.	9.29.	48
XIII.	11.	44
XVII.	8.	384
XXX.	21.	104.132.
XXXI.	22.	127.
	31-34.	640.

Cap.	Vers.	Pag.
XXXII.	38-40.	388.
XXXIII.	20.	2.
XXXIV.	13.14.	2.
	18.	3.
	EZECH.	
XLIV.	9.	540.
XLVII.	12.	57.
	DANI.	
IX.	27.	648.
X.	13.	112.
XII.	2.	206.
	3.	282.
	HOSE.	
VI.	6.	649.
	MICH.	
VII.	3.	344.
	ZACHAR.	
III.	9.	156.
VI.	13.	104.
IX.	11.	631.
X.	5.	357.
	MALACH.	
II.	15.	78.
	MAT.	
III.	11.	330.
V.	17.	637.640.
XI.	11.	628.
XVI.	18.	390.
XIX.	14.	697.&698.
XXII.	31.32.	201.
XXIV.	24.	385.ſeq.
XXV.	34.	228.
	41.	41.
XXVI.	28.	701.
	29.	689.
XXVIII.	19.20.	680.&682.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

LUC.

Cap.	Vers.	Pag.
III.	38.	318.
XV.	7.	378.
XVI.	22.	414.
XX.	38.	411.
XXIII.	43.	413.

JOHAN.

I.	12.	319.
	29.	175. 177.
III.	5.	260.
V.	39.	200, & ſeq
VI.	51.	175.
	53.	698.
X.	15, 16, 28.	180.
	29.	387.
XIV.	16, 17.	393
XVII.	15. 20.	389.

ACTO.

II.	39.	683.
	42.	692.
IV.	12.	210.
X.	47.	683.
XV.	11.	208.
	15-17.	666.
XX.	28.	178.
	7.	692.
XXI.	21.	538.

ROM.

I.	32.	47.
III.	24.	290.
	25.	166.
IV.	13.	325.
	16.	618.
V.	12.	78. 88.
	16. 19.	137.
VI.	2.	347.
VII.	23.	346.
VIII.	2.	291.
	3.	99. 141.
	4.	290.

Cap.	Vers.	Pag.
	15, 16.	332. 625.
	30.	280.
XI.	25, 26, 27.	660.
XIV.	23.	359.

1 COR.

VI.	11.	
X.	1, 2.	281.
XI.	20.	562.
	26. 27.	686.
	28, & 29.	
XV.	19. 30. 32.	696.
	50.	412.
		419.

2 COR.

I.	21, 22.	
III.	13.	397.
V.	1.	621.
	9.	413.
	19.	356.
VIII.	16.	156.
		248.

EPHES.

I.	13.	
II.	1, 2.	396.
IV.	24.	250.
		11.

GAL.

III.	6, 7, 8.	
	10.	456.
	16, 17.	616.
	23.	104. 454 457.
IV.	4, 5, 6, 7.	211.
	3. 9.	323.
		622.

PHILIPP.

I.	23.	408. 411.
II.	9.	121. 122.
IV.	3.	227.

COLOS.

II.	11, & 12.	684.
	14.	624.

Cap.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Cap.	Vers.	Pag.
III.	3.	396.
	10.	11.
	2 THESSA.	
II.	13.	232.
	1 TIMOT.	
I.	9.	19
II.	4.6.	174.
	14.	81.
III.	16.	187.
	2 TIMOT.	
I.	9.	230.
	10.	207.
II.	13.	43.
	19.	397
	TIT.	
I.	2.	231
II.	11.	181.
	14.	340. 389.
III.	7.	280.
	HEBR.	
II.	3.	208. 595.
	5.	612.
	8. 10.	599.
	10.	140.
	16.	124.
VI.	6.	169.
VII.	22.	103.
VIII.	6.	207.
IX.	4.	576.
	8.	208.
	15.	210.
	18.	221.
X.	1.	611.
	20.	141.
XI.	1.	267.
	6.	358.
	10.	203.
XIII.	2.	454.
	8.	209.
	JAC.	
II.	21.	285.
	1 PET.	
I.	5.	388.
	19.	621.
	23.	261.
II.	9.	389.
	24.	142.
III.	19, 20.	444.
	21.	675.
	2 PET.	
I.	3.	403.
II.	1.	382.
	5.	443.
	I JOHAN.	
II.	2.	175.
	JUDÆ.	
Vers.	7.	41.
	14, 15,	440.
	APOC.	
IV.	3.	525.
VII.	2, 3.	340.
X.	1.	525.
XIII.	8.	229.
XIV.	13.	412.
XXII.	2.	57.
	11.	281.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

INDEX
Vocum Hebraicarum, quæ Illuſtrantur.

אבא.	333.
אביב.	541.
אביר.	357.
את.	439.
ברא.	72. 74. 75.
ברית.	2.
גואל.	204. 662.
האמין.	271.
חעביר.	607.
חוה.	436
חנך.	222.
חנם.	290.
ידון.	446.
יפת.	447.
כנהן.	646. 647.
כרת.	531.
מוסר.	135.
נבל.	38.
נוצה.	463
נה.	441. 442.
נחם.	380. 381.
נוחן.	542.
סגלה.	340. 389.
על.	109. 515.
עם.	339.
ערף.	132.
קו.	243.
קין.	438
שאול.	390.
שכינה.	449.
שרפים.	583

INDEX
Vocum Græcarum quæ exponuntur.

Ἅδης.	
Ἀῤῥαβὼν.	390. 391.
Ἀπ' ἀρχῆς.	398.
Ἅπτω.	232.
Ἄφεσις.	333.
Βάπτειν, &	605.
Βαπτίζειν.	
Βρέφος.	671.
Γίνεσθαι.	683.
Διαθήκη.	318.
Δικαιοσύνη.	3.
Δωρεὰν.	12.
Ἐγκαινίζειν.	290.
Εἰ δυνατὸν.	221. 222.
Ἔλεγχος.	386.
Ἐξουσία.	268.
Ἐπερώτημα.	319.
Ἐπιείκεια.	675. & 676.
Ἐφ' ᾧ.	135.
Μεταμέλεια.	88.
Μετάνοια. *ibid.*	380. & *ſeq.*
Μικρότερος.	
Ὁρίζειν.	629.
Ὁσιότης.	226.
Πάρεσις.	12.
Περιούσιος.	605.
Περιποίησις.	340. 389.
Πληροφορία.	389.
Πρόθεσις.	267.
Ὑπὲρ.	224.
Ὑπόστασις.	140.
Χαρίζεσθαι.	267.
	123.

IN-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

INDEX

Rerum Præcipuarum.

A Jacto mundi fundamento, quid notet? Pag. 228. 229.
Aaron typus Chriſti. 501. & ſeq.
Ab initio, quid ſignificet? 232. & ſeq.
Abba Pater. 332,
Abel. vide Habel.
Abib, menſis, unde ſic dictus. 541.
Abrahami Fœdus cum Deo 454. &ſeq.
Abrahamo an tres Deitatis Perſonæ apparuerint? 452. & ſeq.
Abyſſini, vide Æthiopes.
Adamus conſiderari poteſt vel ut Homo, vel ut Caput generis humani, tam Fœderale, quàm Naturale. 8, 14.
Adamus, cur Filius Dei dicatur? 318. A primâ ſui creatione non fuit Filius Dei Adoptivus, neque jus habuit ad Hæreditatem. 24. Creatus eſt extra Paradiſum. 55. 67. Non videtur lapſus eo die, quo creatus. 70. An etiam ſeductus fuerit? 81, 82. non fuit obligatus ad ſimpliciter impoſſibile 86.
Adamo in ſtatu integritatis Trinitas non fuit incognita. 9, 10, 11.
Addere ebriam ſitienti, quid ſignificet? 630. & ſeq.
Adoptio. 317. Commune Veteri & Novo Teſtamento bonum eſt. 321. Sed magnâ graduum diſparitate. 321. & ſeq. Malè Veteri Teſtamento derogatur. 609.
Ægyptiorum Circumciſio. 529.
Æternitas pœnæ an ex naturali Dei jure deduci queat. 50, 51.
Æthiopum Circumciſio. 529.
Æthiopes falſò jactitant, Reginam Sabæ, ſive Auſtri, ſuam fuiſſe. 530.
Æihiopes templa non ingrediuntur, niſi nudis pedibus. 549.
Affectuum vitioſitas. 345.
Agnus frequentiſſimè ad Paſcha adhibitus, rarius hœdus, nunquam Bos. 547 quî dicatur corpus Paſchatis. 693.
Amicitia Dei, quâ homo cum Deo, Deus cum homine familiariter converſatur. 309. Quomodo rupta redintegretur? 315.
Amor Dei & proximi non poteſt homini non præcipi. 20, 21.
Amor Dei, quomodo Sanctitatis omnis fons ſit. 359. Ex amore Dei, noſtri quoque amor ſcaturire & ad eum referri debet. 361.
Angelus Interpres *Job.* 33: 23. quis ſit? 463. & ſeq.
Angelorum miniſterium circa Legem. 469. Circa Manna. 569.
Angeli corroboratio non obſtat, quo minus Chriſti paſſiones in horto ſatisfactoriæ ſint. 152.
Angelorum ſpecialis dominatus in Fideles V. T. rejicitur. 612.
Angores Chriſti in horto, quanti, & unde? 142, 143.
Animæ facultates non diſtinguuntur realiter. 263, 264.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Animæ poſt morrem ſtatus juxta Socinianos. 407. poſt mortem ſuperſtitant. 408, 409. & vivunt atque ſentiunt. 410. & ſeq.
Animæ Fidelium, corpore ſolutæ, non ſolùm in gaudia, ſed & habitacula cœleſtia ſuſcipiuntur. 413. Neque ſolùm ſtatus, ſed & loci mutationem ſubeunt. 415. Quâ beatitudine in cœlo fruantur? 416. 417. Ea conſummatiſſima erit poſt noviſſimum diem. 420.
Animæ mox reuniendæ corpori ubi interim fuerint? 416.
Ante tempora ſecularia, quid ſignificet? 230.
Antiquatio Fœderis operum. 91. tam abſoluta eſt, ut fœdus id renovari cum homine peccatore non poſſit 98. a nonnullis parum feliciter explicata. 99.
Antiquatio Teſtamenti Veteris. 632. vide Teſtam. Vet.
Aphesios & Pareſios diſtinctio examinatur. 605. & ſeq.
Apparitiones Divinæ Divinitatis ſuæ indicia Conſcientiæ approbant. 452
Aquæ & ſanguinis Chriſti analogia. 676.
Arbor Scientiæ Boni & mali, cur ita dicta? 23. An una numero fuerit? ibid. Cur homini interdicta? 23. An fuerit Sacramentum. 59. & ſeq.
Arbor vitæ, an una numero? 57. Cur ita dicta? 57. 58. Typus fuit Filii Dei. 58. 58.
Arcæ Fœderis ſignificatio myſtica. 503. & ſeq
Arca cur in templo ſecundo non fuerit, & in cœlo iterum a Johanne viſa ſit? 506. 507.
Arcæ Fœderis abolitio promiſſa eſt in ſignum feliciſſimi temporis 643. Et importat antiquationem omnium ceremoniarum. 644.
Arca Noachi & Chriſtum ſignificabat & Eccleſiam. 496.
Arcus Cœleſtis. Vide Iris.
Aſſenſus fidei quandoque cum magnâ titubatione eſt. 268. 269.
Azazel quid notet? 508. & ſeq. ejus myſterium. 512. & ſeq.

B.

Baptiſmus, cur a Chriſto uſurpatus? 190.
Baptiſmus Iſraëlitarum in nube & mari. 562. In Moſen. 563.
Baptiſmus Judæorum duplex. 667. & ſeq.
Baptiſmus Johannis. 669. cum Baptiſmo N. T. collatus. 670.
Baptiſmus an merſione, an aſperſione peragendus ſit? 671. an tinctione unâ an trinâ? 673. Quâ verborum formulâ? 674.
Baptiſmi myſterium prolixè exponitur. 674. & ſeq.
Baptiſmus infantium adſtruitur. 682. & ſeq.
Baptiſmus ſucceſſit circumciſioni. 684. utilis eſt ad praxin pietatis. 684. 685.
Bileami vaticinium de Meſſiâ. 465. Bileam non fuit Elihu. ibid.
Bohemorum mos circa infantes baptizatos. 685.
Bona Fœderis Gratiæ. 223.
Bona Teſtamenti Novi. 654.
Bona Teſtamenti Veteris. 586.
Boves cur Paſchata dicantur. 547.

C.

Calcaneum conterere quid ſit? 433.
Canaan Typus Cœleſtis hæreditatis. 588.
Ceremoniarum conceſſio certo reſpectu ingens beneficium Iſraëli fuit.

fuit 590. Neque ſolùm conſiderari debent ut onus, ſed & ut ſigilla gratiæ. 591.
Ceremoniæ fuerunt velum. 621. Cur dicantur elementa mundi? 622. 623. Eſt in iis jugum. 623. & exprobratio pueritiæ, & paries intergerinus, & inimicitiæ, & Chirographum cultoribus ſubcontrarium. 624. 625.
Ceremoniales Leges, ſalvâ Dei Conſtantiâ ac Sapientiâ abrogari poſſunt. 933, Cum Limitatione ad certum tempus ac locum datæ ſunt. 634. Et rationes plerumque iſtis temporibus iſtique populo peculiares habent. 634. 635. Earum abrogatio prædicta eſt. 635. & ſeq. Debuerunt antiquari tempore Meſſiæ 650. & ſeq. Quod tamen certis quibuſdam gradibus factum eſt. 652.
Certi electionis ſuæ electi eſſe poſſunt. 237.
Certitudinis illius methodus. 237. Ea magni momenti eſt fidelibus, & ſtudium pietatis validè promovet. 238. 239.
Certitudo fidei. 267. 268. 269
Certitudo Salutis. 406.
Cerva dimiſſa, *Gen.* 49: 22. quid ſignificet? 461.
Cherubinorum forma. 503.
Cherubini fuerunt emblema Angelorum. 505.
Chirographum quo ſenſu dicantur Ceremoniæ. 625.
Chirographum a Patribus Ante-Moſaicis etiam exactum eſt. 602.
Chriſtus eſt anima totius Veteris Teſtamenti. 488.
Chriſtus cur Homo eſſe debuerit? 123. 124. Cur ſanctus homo? 126. Cur ex Virgine naſci? 127. Cur verus Deus 128. An præciſè neceſſe fuerit Filium eſſe Chriſtum? 129. Cur debuerit eſſe Θεάνθρωπος? 130.
Chriſtus an quà Mediator minor ſit Patre? 116. 117.
Chriſtus an ſubjectus fuerit Legi, quomodo, & quatenus. 113. quibus Legibus? 113. 114.
Chriſti obedientia, quam Activam vocant, nobis quoque imputatur. 115.
Chriſtus an potuerit peccare? 119. ejus obedientia quo pacto a noſtrâ diſtinguatur? 120.
Chriſtus an ſibi aliquid meruerit? 122. 154.
Chriſtus Salutis Author fuit electis ab omni ævo. 208. & ſeq.
Chriſtus Sacerdos fuit ab initio vitæ ſuæ. 148.
Chriſtus cur Sacramentis uſus ſit? 107. 108. 188. Eorum uſu fidem ſuam corroboravit 188. Cœnam quoque participavit. 184. 185. Quid illa Chriſto ſignificaverit? 386. 187.
Chriſtus quatenus imitandus? 364.
Chriſti conſideratio validiſſimum Sanctitati promovendæ medium eſt. 370.
Chriſti paſſiones omnes an ſint Satisfactoriæ? 139. 140. Angores in horto, unde, & quanti? 142. 143. mors placida quidem, attamen maledicta fuit. 152.
Chriſtus juſtificatus quo ſenſu dicatur? 187. 278.
Chriſto non ſunt remiſſa peccata. 188.
Chriſtum nullâ ratione poſt mortem vixiſſe blaſphemant Sociniani. 414.
Circumciſionis tota ratio exponitur. 527. & ſeq. Fuit primò Sacramentum domeſticum Abramidarum. 528. Ægyptiorum aliarumque Gentium prava æmulatio. 529. Æthiopum Chriſtianorum circumciſio.

ciſio. 529. 530. & Fœminarum. 531
Circumciſionis neceſſitas. ibid. Miniſter. 532. Dies. 533. Myſterium 534. Abrogatio. 536. Ad quam paulatim & circumſpectè proceſſum eſt. 537
Circumciſionem infantium ſuorum Judaica natio, poſtquam ad Chriſtum converſa erit, non retinebit 538
Circumciſio fuit jugum. 219. 220.
Circumciſio Chriſti: quid in eâ ipſi Pater, ipſe Patri pollicitus ſit. 189. 190.
Circumciſio cordis ſub V. quoque Teſtamento locum habuit. 597
Cœna cur cœna Domini dicatur. 686. Cur in eâ Chriſtus elegerit panem & vinum. 687. An in eâ adhibendæ minutiæ orbiculares. 688
Cœnæ verborum tam præceptivorum, quàm exegeticorum exegeſis. 692. & ſeq. collatio rituum ejus, cum Paſchalibus. ibid. Cœnæ fines, uſus, & ſignificatus myſtici. 699. ſeq. an infantibus adminiſtranda. 697. & ſeq. Quoties celebranda. 698. 699
Columbæ Noachicæ myſtica ſignificatio. 497
Columna Nubis & Ignis. 563. 564
Comminationes fœderis operum. 34
Comminationes omnes ex Lege ſunt nullæ ex fœdere gratiæ ſtrictè dicto. 199
Concurſus Divini ratio & efficacitas 83. & ſeq
Conditiones propriè dictæ in fœdere gratiæ non habent locum. 194
Conſcientiam tranquillatam an Patres V. T. habuerunt? 610
Conſervationis Fidelium tota ratio ex ponitur. 382. & ſeq.
Conſervationis Orthodoxa Doctrina non minus ad pietatem, quàm ad conſolationem utilis eſt. 400. & ſeq.
Conſummatum eſt quo ſenſu Chriſtus dixerit? 151. & ſeq.
Convivia Fœderalia. 3.
Convivia ex oblatis donis & Sacrificiis. 522.
Corpus hominis arx peccati eſt. 346.
Corpora Fidelium ſuſcitabuntur in gloriâ; eadem quoad ſubſtantiam, ſed multò præſtantiora quoad qualitates. 418.
Creatio prima typus eſt ſecundæ. 491.

D.

DAvid per adulterium planè a Chriſto avulſus non fuit. 393.
Decalogus. 467. Legiſlator ſpeciali ratione Dei Filius eſt. 468. Cui ut miniſtri adſtiterunt Angeli. 469. Miniſterium Moſis. 470. Tempus, modus, Locus publicatæ Legis. 471. & ſeq. Eſt lex Caritatis 473. Cur ſcripta; & ab ipſo quidem Deo. ibi. Cur ſculpta, & quidem in tabulis Lapideis. 474. Quot præcepta inſcripta fuerint ſingulis tabulis, non conſtat. 475. Tabulæ priores & poſteriores. ib. Fulgor faciei Moſis. 476. An Lex, quatenus per Moſen data, Perpetuæ obligationis ſit? 477. & ſeq. Quo ſenſu abrogata dici queat? 480. Uſus Legis. ib. & ſeq. Quale ſit illud fœdus, quod pactum eſt ſuper Decalogo, prolixè disquiritur. 482. & ſeq.
Deletio ex Libro Vitæ, quid, & quotuplex? 236.
Deum alicujus dici importat fœdus. 106. Phraſis iſta in Emphaſi ſumta vitam æternam includit. 201.
Dei χέσις in Fœdere Operum. 8. In Fœdere Gratiæ. 192. 193.
Diluvii myſtica ſignificatio. 496. 497.

Electio

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

E.

ELectio & Chriſti eſt, & ſervandorum per Chriſtum. 223. Hujus definitio. 224. Electio aliquando vocationem notat. ib. Facta eſt ab æterno. 228. & ſeq. Eſt liberrima. 234. & immutabilis. 235.
Electi certi eſſe poſſunt ſuæ electionis. 237. Certitudinis illius methodus. 237. Intereſt Fidelium, ut ad certitudinem iſtam annitantur. 238. quippe quæ ſtudium pietatis validè promovet. 238.
Electi etiam ante vocationem efficacem varia ſupra reprobos privilegia habent. 157. 226.
Pro Electis omnibus & ſolis Chriſtus ſatisfecit. 173. & ſeq.
Ἐμπυρισμοῦ myſterium. 521.
Epirus unde dicta. 357.
Equitio Pharaonis cur comparetur Eccleſia? 356. & ſeq.
Equus Divinæ Majeſtatis. 357.
Evæ nomen poſt promiſſionem gratiæ primæ Matri datum eſt. 435. Ejus originatio ridicula. 436. Vera. 437. Quo ſenſu Mater omnis viventis dicatur? ib. An in Kaino Meſſiam ſuſpicata ſit? 438. an Meſſiam virginis Filium fore ſciverit? 438. & ſeq.
Exciſio animæ e populo ſuo. 531.
Exempla Sanctorum quatenus imitanda? 363. & ſeq.
Expiationis feſtus dies, ejuſque Ceremoniæ, exponuntur. 507. & ſeq.
Expiationis Typicæ myſterium. 522.

F.

FAcultates animæ non diſtinguuntur realiter. 263. 264.
Fames & ſitis Chriſti. 269.
Fermenti uſu Flamini Diali apud Romanos interdictum erat. 550. cur in Paſchate fuerit removendum? 556.
Fides quandoque notat certam perſuaſionem, id, quod facimus, Deo gratum eſſe. 351.
Fides Abrahami. 459.
Fides Chriſti corroborata eſt uſu Sacramentorum. 188. 189.
Fides Hiſtorica an rectè ſic dicatur? 273
Fidei Salutaris & Temporariæ plurima diverſitas. 273. & ſeq.
Fides Salutaris plurima in ſe comprehendit. 263. Non in unâ Animæ facultate reſidet. 263. Unus tamen Actus Fidei præcipuus, & formaliter juſtificatorius eſt. 265. Ad Fidem pertinet Cognitio, ib. quæ ſæpe admodum eſt implicita. 465. & ſeq. Et Aſſenſus. 267. Πληροφορία quid? ib. ὑπόστασις. 267. ἔλεγχος. 268. Fidei Divinæ non poteſt ſubeſſe falſum. 268. Aſſenſus tamen Fidelium ſæpe titubat. ib. Aſſenſum ſequitur Veritatis cognitæ & agnitæ amor. 269. Hunc fames & ſitis Chriſti. 269. Hanc excipit receptio Chriſti. 270. Per fidem quoque anima ſe Chriſto ut Domino dedit. 271. Ex omnibus his Syllogiſmum format, cujus concluſio eſt, Chriſtus eſt meus. 271. 272. Inde procedit beata animæ tranquillitas. ib.
Fidei quis ſuæ poteſt eſſe conſcius 276. Quod nonnunquam tamen difficile eſt. 276. At multifariam expedit. 277.
Fide ſolâ juſtificamur. 292. Non conſiſtit fides in obſervatioue mandatorum Euangelii, neque ſuccedit in locum perfectæ obedientiæ, quam Dex exigebat. 293. & ſeq. Neque juſtificat ut actus noſter a Deo juſſus. 293. Neque propriè dicta conditio eſt, quam Euangelium ad juſtificationem exigit. 294. Neque cæterarum vittutum actus includuntur Fide, quatenus

quatenus juſtificat. ib. Sed juſtificat Fides, in quantum eſt vinculum unionis noſtræ cum Chriſto. 296
Sine Fide in Meſſiam nemo ſalvatur. 211
Fides peculiarem χρῆσιν habet in Fœdere Gratiæ. 198
Fides Origo Sanctitatis eſt. 358. 359
Filius Dei quis dicitur propter diverſas rationes 317. & ſeq. Cur Iſraël dicatur Filius primogenitus? 317. Fideles N. T. dicuntur Filii Dei in eminentiâ. 323 Filiorum Dei conditio eſt præſtantiſſima. ib. Gnoriſmata Filiorum Dei. 334. & ſeq.
Filium an præciſè neceſſe fuerit Sponſorem fieri? 129
Filium inter ac Patrem pactum eſt. 103. An potuerit Filius illi pacto ſe ſubducere? 117.
Fœderis variæ ſignificationes. 2.
Fœdus ſecare, vel ferire unde dicatur? 3.
Fœdus Salis. 4.
Fœderis Divini definitio. 4.
Fœdus duplex. 7.
Fœdus operum. 8. Habuit ſua promiſſa. 25. Et quidem ejuſdem vitæ æternæ, quam nunc in Chriſto nanciſcimur. 27. Degendæ in Cœlis. 29 Quæ promiſſa fluunt ex Divinæ naturæ decentiis. 30.
Fœderis operum antiquatio. 91.
Fœdus ſuper Decalogo pactum quale ſit? 482.
Fœdus inter Patrem & Filium. 103. Vide Pactum.
Fœderis Gratiæ definitio. 102.
Fœdus Dei cum electis. 192. Eorum χρῆσις in Fœdere Gratiæ. 193. Promiſſa Fœderis gratiæ. 194. An conditiones habeat? ib. 195. An item comminationes? 198.
Fœdus Gratiæ ſubſtantiâ unum eſt. 200
Fœderis Gratiæ bona. 223.
Fœdus cum Deo aliquoties iterandum. 372.
Fœminarum Paſcha arbitrarium erat.
Fovea, in quâ non eſt aqua. 545.
Fruitio Dei gratioſa. 631.
Fundamentum Dei firmum dici poteſt quivis Sanctificatus. 406. 397. 398.

G.

GAudium Spirituale. 406.
Gentilium præclaræ ſententiæ de Origine Virtutis. 353. & ſeq.
Gentium plenitudo, & opulentia. 661. 665.
Gloria Dei Actionum noſtrarum finis eſſe debet. 366.
Glorificatio. 402. Partim hujus vitæ eſt, ad quam pertinet Sanctitas. 403. 404. Viſio Dei in lumine gratiæ. ib. Fruitio Dei gratioſa. 406. Salutis certitudo 406. Gaudium ineffabile. 406. Partim futuræ vitæ: tam in animâ ſeparatâ. 407. & ſeq. quàm quoad totum compoſitum. 418. & ſeq.
Graduum diſparitas in beatitudine cœleſti probabilis eſt. 421.

H

HAbel Typus Chriſti exinaniti. 493.
Henoch Chriſti exaltati. 494.
Henochi vaticinium. 440.
Hircus Azazel. 508. & ſeq. ejus myſterium. 512. & ſeq.

I.

IAcobus & Eſavus Prædeſtinationis Exempla. 460.
Jacobi cum Paulo in Doctrinâ de juſtificatione conſenſus. 285.
Japhet unde dictus? 448. An Japhetum

an

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

an Deum in tentoriis Semi habitaturum prædictum ſit? 449. & ſeq.
Imago Dei latius vel ſtrictius dicitur. 13. 14.
Imago Dei, ad quam conditus eſt Adam, complectitur quoque juſtitiam. 11, 12.
Imitatio Chriſti. 364. & ſeq.
Infinita malitia an & quatenus peccato inſit? 51.
Inimicitia inter Serpentem & mulierem. 429.
Inſcriptio in Libro vitæ varia. 226. Origo locutionis iſtius Meraphoricæ. 227. 229.
Inſcriptio Legis in corde malè ſtatuitur bonum N. T. proprium. 599.
Intellectus & Voluntas non diſtinguuntur realiter. 263. & ſeq.
Intellectus Corruptio. 344. & ſeq.
Interpretationis Leges. 109.
Iris cujus Fœderis ſignum fuerit? 524. Eſt Hieroglyphicum Divinæ in Chriſto gratiæ. 525. & ſeq.
Iſaacus Typus Chriſti. 497. & Eccleſiæ. 498.
Iſraël totus *Rom.* 11: 26. quid ſignificet? 661.
Judæorum reaſſumtio. 660. & ſeq.
Judicia Dei in Ægyptios nocte Paſchatis. 554
Judicium *Mat.* 25. deſcriptum, univerſale eſt. 41.
Juſtificatio Chriſti. 187. 278.
Juſtificationis Doctrina maximi momenti eſt. 277. Vocis ſignificatio. 278. Aliquando amplius quid ſignificare videtur quàm meram juſtitiæ declarationem. 279. 282. Juſtificatio vel ad ſingularia quædam facta refertur, vel ad integrum hominis ſtatum. 282. Et eum quidem, vel prout homo in ſe ipſo conſideratur, vel prout cenſetur in Sponſore Chriſto. 284. Prior juſtificatio eſt hominis juſti, & fit propter juſtitiam inhærentem. 284 altera eſt hominis peccatoris. 286. pro quo Chriſtus omnia fecit, quæ ad eum juſtificandum requiruntur. 286. Quæ peccatori imputantur, quando per fidem Chriſto unitur. 287. Is tum abſolvitur a pœnâ, eique adjudicatur vita. 287. Judex. ib. Id, propter quod juſtificamur, juſtitia Chriſti eſt: ſine ullo noſtro opere. 288, 289. 295. Peccato omne ſuum jus, tam dominandi, quàm damnandi abjudicatur. 291. Medium juſtificationis fides eſt. 292. Ea quam χώραν in juſtificatione habeat. 292. -- 295. Varii juſtificationis articuli. 296. ſeq. Juſtificatio ſeculi futuri. 298. Praxis Doctrinæ de gratuitâ juſtificatione. 303. & ſeq.
Juſtificationem in Scripturâ promitti, ut rem non priſci temporis, ſed poſterioris, perperam aſſeritur. 601.
Juſtitia & Sanctitas, an & quomodo diſtinguantur. 12, 13.
Juſtitia Dei vindicativa non patitur, ut peccatum impunitum maneat. 43----50. 167.

K.

KAini nomen unde dictum? 438. Eum non quidem Meſſiam fuiſſe, ſuſpicata Mater eſt: ſed in ejus nativitate argumentum futuri Meſſiæ viſa eſt deprehendere. ib.

L.

LApſus Adami fuit præcognitus. 82. prædeterminatus. 82. Infallibiliter futurus. ib. Liber tamen, & ſine ullâ Dei culpâ. 87.
Lex Dei, Lex peccati & Mortis quo ſenſu dicatur? 291.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Lex triplex. 467. Vide Decalogus.

Lex Naturæ. 16.

Lex propriè dicta ante Lapſum quoque fuit. 17.

Legis Naturalis præcepta in naturâ Dei fundantur. 20. quæ obſervantia iis debeatur? 23.

Legi cui, & quatenus ſubjectus Chriſtus? 113 & ſeq.

Lex per Sponſionem Chriſti non eſt abrogata, vel derogata, ſed explicata κατ' ἐπιείκειαν. 134.

Liber Dei. 225.

Liber Vitæ triplex, illiuſque varia inſcriptio ac deletio. 225. & ſeq.

Liber Scripturæ & Conſcientiæ. 237.

Libertati Adami non præjudicavit prædeterminatio & concurſus. Dei. 87.

Libertas arbitrii non læditur per vorticordiam gratiam. 247. 248.

Libertas Chriſtiana. 658. vel communis eſt omnibus fidelibus. ib. paulò tamen adſtrictior ſub V. T. 659. vel Novo T. propria. 660.

Lucta Spiritus & Carnis non conſiſtit in contrariis motibus glandulæ pinealis. 374.

M.

Maledictio. Sub eâ non fuerunt Fideles V. T. 616. & ſeq.

Malitia infinita an & quatenus peccato inſit? 51.

Mannæ ὀνοματολογία. 566. Manna vulgaris, Polonica, Iſraëlitarum conferuntur. 567. & ſeq. Manna cur dicatur panis אבירים. 569. Moſis circa Manna miniſterium. 570. Mannæ figura, Color, Sapor. 571, 572. Locus, Tempus 573. Iſraëlitarum circa Manna officia. 574. & Peccata. 577. Mannæ Myſterium. 577. & ſeq.

Manuum impoſitio pecori immolando. 510.

Mare Rubrum, Erythræum, Algoſum, unde ſic dictum? 559. Fiſſura aquarum ejus miraculoſa planè fuit. 559. 560. An Iſraëlitæ illud rectà tranſiverint, ab uno litore ad aliud, an verò ad idem litus reverterint? 561. Tranſitus illius myſterium. 563. & ſeq.

Mediatoris requiſita. 123. & ſeq.

Mediator quà talis an Patre minor? 116.

Metui mortis temporalis an per omnem vitam ſubjecti fuerint priſci Fideles. 613. & ſeq.

Minimus in Regno Cœlorum quis dicatur *Mat.* 11: 11. 628.

Mors, aliquando notat miſerias hujus vitæ. 37.

Mors Corporis etiam comprehenditur comminatione Dei. *Gen.* 2: 17. 36.

Mors Spiritualis. 250. & ſeq. Habet ſuos gradus. 256.

Mors æterna Adamo quoque denunciata eſt. 39. & peſſimè reſtringitur ad contemptores Euangelii. 40.

Mors Chriſti fuit ſatisfactoria. 141. Placida quidem, attamen maledicta. 152.

Mors Satanæ. 426.

Mortificatio Veteris hominis. 346.

Mortuum eſſe peccato quid ſit? 347.

Moſis miniſterium circa decalogum. 470. circa Mannam. 570.

Moſes & Legem repræſentat, & Chriſtum. 499 & ſeq.

Moſes etiam fuit Mediator. 500. & Typus Chriſti. 565. In Moſen quo modo Iſraëlitæ baptizati ſint? 563.

Mundus aliquando univerſitatem electorum notat. 176. Mundi hæreditas quid? 325.

Naphta-

N.

Naphtalitarum benedictio. 461.
Natura ipſa hominem ad cœleſtia bona quærenda invitat: 241. Imò ad ipſam Dei quæſtionem vocat. 242. Et ſpem aliquam illius potiundi ſubpeditat. 242. Ad quod animi puritatem requiri eadem quoque docet. ib.
Naturæ Invitatio ad ſalutem inſufficiens, non tamen inutilis eſt. 244. 245.
Naturæ Lex. Vide Lex Naturæ.
Niſan Menſis, unde dictus? 542.
Noach unde dictus? 441. Quid per nativitatem Noachi ſibi pollicitus ſit Lamech? 442. An in Noacho Meſſiam ſibi promiſerit? 443. Noach fuit præco juſtitiæ. ib. Per Noachum prædicavit Chriſtus. 444. fuit typus Chriſti. 495.
Noachi Arca & Chriſtum ſignificabat, & Eccleſiam. 496.
Novum Teſtamentum. Vide Teſtamentum Novum.
Nubis in deſerto myſterium. 564.

O.

Obedientia perfecta eſt unica cauſſa meritoria Vitæ æternæ. 97.
Obedientia Chriſti Activa nobis quoque imputatur. 115. 136. 137.
Obedientia Chriſti ut differat a noſtrâ? 120. 121.
Obedientiæ Chriſti relatio ad præmium. 121. 122.
Oblationis myſterium. 521.
Obſignatio Spiritus. 396. 397.
Oeconomiæ Teſtamenti gratiæ duæ ſunt. 212. non tres. 218. Vide Teſtamentum.
Opera omnia in juſtificationis negotio excluduntur. 289. 295. Allegabuntur quidem illa in juſtificatione futuri ſeculi, ut documenta fidei, & exhibentia proportionem gratiæ ad gloriam. 299. non tamen tum perfecta erunt. 301.
Oſſa Paſchatis confringere, cur vetitum? 556.

P.

Pactum Patris & Filii. 103. illius varia quaſi momenta. 111. & Lex. 113. An Filius potuerit illi ſe pacto ſubducere? 117.
Panis in cœnâ adhibendus communis, 687. an azymus an fermentatus. ib. Panis benedictio quid denotet. 691. an fractio neceſſaria. 691. 692. quid ſignificet ejus datio. ib. quid comeſtio ſit. 695. quid myſterii illis ritibus ſubſit. 701. inter eum & corpus Chriſti convenientia. 699. non ſervandus honorificè in pyxide. 695.
Pædobaptiſmus. 682.
Paradiſus Typus Cœli. 54. 56. Extra Paradiſum creatus eſt Adam. 55. 68. ejectio ex Paradiſo non eſt Sacramentum gratiæ. 518.
Pareſios & Apheſios diſtinctio examinatur. 605. & ſeq.
Paſchæ ὀνοματολογία. 541. Ejus celebrandæ Tempus. ib. 543. Locus, Templi atrium. ib. 542. Veri nominis Sacrificium eſt. 543. Miniſtri, & Convivæ. 544. Fœminarum Paſcha arbitrarium erat. 545. Alterum Paſcha, pro immundis. 546. Paſchalis victima, aliquando hœdus, frequentiſſimè Agnus, nunquam bos. 547. Ejus præparatio, mactatio, aſſatio. 548. Manducatio. 549. Reliqui ritus Paſchales. 550. Quorum nonnulli perpetui fuerunt, alii non niſi in Ægypto uſurpati. 551.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Myſterium Paſchatis. 552. & ſeq. Judicia Dei in Ægyptios nocte Paſchatis. 554.
Paſcha quando â Chriſto celebratum. 687.
Paſcha a Chriſto uſurpatum quid ſignificaverit. 190. In eo elegans figura crucifixionis Chriſti ib.
Paſſionum Bellicarum & Judiciariarum inepta diſtinctio. 144. 433.
Paſſiones Chriſti an omnes Satisfactoriæ ſint, an eæ tantum, quas durante trihorio tenebrarum ſuſtinuit? 139.
Pater cur Deus Chriſti dicatur. 106.
Patrum antiquorum longævitas. 451.
Patres habuerunt etiam promiſſa vitæ æternæ & reſurrectionis e morte. 200. 201. Servati ſunt per Chriſtum. 208. cum quo communionem habuerunt per fidem in ipſum. 211.
Patres V. T. habuerunt etiam Vera & permanentia Bona. 593 & Circumciſionem cordis. 597. & inſcriptionem Legis in corde. 599. & Juſtificationem ac remiſſionem peccatorum 601. & Adoptionem, illiusque Spiritum. 608. & ſeq. & Conſcientiam tranquillatam. 610.
Patres ante Moſen non ſunt gaviſi plenâ libertate. 218.
Patres V. T. non fuerunt ſub irâ atque maledictione. 616.
Pax cum Deo. 306. Conſcientiæ. 310. cum reliquis amicis Dei. ib. cum creaturis omnibus. 310. & ſeq.
Pax Spiritualis omni ope quærenda. 312. parta ſolicitè conſervanda. ibi. rupta redintegranda eſt. 315.
Pacis Spiritualis ſenſus non rarò intercidit. 313. Cujus rei rationes ſunt, tum a parte Dei, tum a parte hominis. 313. 314. Solet tamen Deus eum amoris ſui ſenſum amicis reddere. 315.
Pacis Spiritualis a Securitate Carnali diſtinctio. 316.
Pax Spiritualis ſub V. quoque T. locum habuit. 316.
Peccatum Adami fuit præcognitum. 82. prædeterminatum. 82. infallibiliter futurum. 82. 83. Liberum tamen, & ſine ullâ Dei culpâ. 87.
Peccatum Adami juſtè poſteris imputatur. 88. Sed primum tantum. 91.
Peccatum primum fuit violatio totius fœderis 77. cur tam, in Adamum quàm Evam transſcribi ſoleat? 78.
Peccatum duplex in peccatorem jus habet, dominandi & damnandi. 290. 291
Peccatum quo ſenſu malitiam infinitam habere dicatur? 51.
Peccata Fidelium quo modo ſub V. T. remanſerint? 620.
Peccator manet obligatus ad obedientiam. 92 imò ad perfectionem. 96.
Pelliceæ tunicæ Adami Sacramen i inſtar habuerunt. 518.
Percutere Fœdus quid? 3.
Perfectio Triplex. 24.
Perfectio in Scripturâ varia ſignificat.
Petra, Vide Rupes. 376.
Poculi acceptio & datio qualis fuerit. 693. 694 quid ſignificet. 690. omnibus diſtribuendum. 696.
Pœna peccati in ipſâ Dei naturâ & immutabili jure fundatur. 43-51.
Pœna æterna peccato debetur. 50. 51.
Pœnam damni in animâ ſuperſtite non poteſt non comitari pœna ſenſus. 39.
Pœnarum in convincentes & compenſantes, Bellicas & judiciarias diſtinctio examinatur. 144. & ſeq.
Portæ inferorum quid? 390. 391.
Præmium Chriſto promiſſum. 121.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Præparationes ad Regenerationem an dentur? 252-255.
Præparatio ad ſacram Cœnam quid ſit? 696.
Primogenitus Dei cur Iſraël dicatur? 317.
Promiſſa Fœderis operum. 25. & ſeq. fluunt ex naturæ Divinæ decentiis. 29.
Promiſſiones N. T. quo ſenſu meliores antiquis. 207.
Propheta *Deut.* 18: 15. 18. promiſſus, Chriſtus eſt. 635. 636. & ſeq.
Proteuangelium exponitur. 424. & ſeq.
Pſalmi 32. 51. 103. doctrinam continent omnibus ſeculis communem, non prophetiam de T. N. 603.
Pulverem edere, quid ſit? 425. 427.

R.

Regenerationis vocabulum non eodem ſemper ſenſu Theologis uſurpatur. 254. 255. Illius definitio. 250.
Regeneratio fit in momento: ideoque regenitos inter & irregenitos non datur ſtatus medius. 251. De præparationibus ad Regenerationem. 252--255.
Regenitus an nemo ſit judicandus, niſi qui regenerationis ſuæ proceſſum narrare noverit? 259.
Regenerationis Auctor Deus. 259. 260 Chriſtus & Spiritus Sanctus. 260.
Regenerationis ſemen. 261.
Regenerationi promovendæ media quomodo præſcribi queant? 261, 262
Regina Sabæ, fuit Regina Felicis Arabiæ. 530.
Remiſſa Chriſto peccata eſſe, non accuratè dicitur. 188
Remiſſio peccatorum etiam ſub V. T. locum habuit. 601.
Reprehenſio libenter toleranda. 373
Reſipiſcentia varia ſignificat. 378.
Reſipiſcens peccator cur majus in Cœlo gaudium creet, quàm nonaginta novem juſti. 379.
Reſurrectio mortuorum in V. quoque T. & promiſſa & ſperata fuit. 201.
Rupis geminæ Hiſtoria. 582.
Rupis aquam fundentis myſterium. 581

S.

Sabbatum mox poſt creationem inſtitutum. 62.
Sabbati primi natura 63-65. Significatio myſtica. 66.
Sabbatum non eſt inſtitutum mox poſt lapſum. 69.
Sacerdotii Aaronici antiquatio. 645. & ſeq.
Sacramentorum utilitas. 52.
Sacramenta Fœderis operum. 53.
Sacramenta etiam mortem obſignant non rite utentibus. 61.
Sacramentum & Sacrificium in eâdem re poſſunt concurrere. 520.
Sacramentis Chriſtus quoque uſus eſt. 107. 184. quæ fuerunt ipſi ſigilla fœderis. 186. Aliud tamen iis Chriſto ſignificatum fuit atque nobis. 186. 187. eorum uſu Chriſtus ſe obſtrinxit ad obedientiam. 188. iiſque Fidem ſuam roboravit. 188, 189.
Sacramento Deo ſe obſtringunt Fideles. 340.
Sacramenta gratiæ uſque ad Abrahamum. 517. & ſeq.
Sacramenta extraordinaria in deſerto. 558. & ſeq.
Sacramenta N. T. non niſi duo ſunt. 667.
Sacrificia pro peccatis etiam ante Legem fuerunt. 219, 519.
Sacrificia fuerunt ſimul Sacramenta. 520.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Sacrificiorum ſignificatio myſtica. 520. & ſeq.
Sacrificiis inerat confeſſio reatus: & excitatio ad ſtudium Sanctimoniæ. 523.
Sacrificiorum antiquatio. 645. & ſeq. ea importat antiquationem totius cultus Ceremonialis. 649.
Sal non obnoxius colliquationi. 4. Salis fœdus. ib.
Salus ipſa etiam in V. T. patefacta eſt. 595.
Salutis ſuæ rationem in exercitio Sanctitatis habere fas eſt. 367.
Sancti dicuntur electi, quia ſeparati ſunt a profanis mundi gentibus. 338. & quia Deo ſunt dicati. 340. denique, quia ad exemplar Divinæ puritatis ſe componunt. 341.
Sanctificatio diſtinguitur a primâ Regeneratione ac Vocatione. 342. & Juſtificatione. 340. melius ad Glorificationem, quàm ad juſtificationem refertur. 280.
Sanctificatio aliquando notat Beneficium Dei, aliquando officium hominis. 342. 343.
Sanctificationis partes. 342. & ſeq. Earum ordo. 351.
Sanctificatio non conſiſtit in ſolâ emendatione actuum, ſed in collatione novorum habituum. 351.
Sanctificatio cur ſpecialiter Spiritui S. approprietur. 352.
Sanct ficationis media. 368--372.
Sanctificatio in hac vitâ imperfecta ſemper eſt. 373.
Sanctitas Dei naturalis quid? 22.
Sanctitas Dei non ſinit, ut peccatum impunitum maneat. 45.
Sanctitas & juſtitia, an & quomodo diſtinguantur? 12.
Sanctitas pars eſt gloriæ. 404
Sanctitatis Chriſtianæ præ Virtutibus Gentilium præcellentia. 355. Reſpectu Originis. 358. Normæ. 362. Finis. 366.
Satanæ quoque ſua mors præparata eſt. 426.
Satisfactionis Chriſti effectus. 154. non eſt nuda remiſſionis poſſibilitas. 158. & ſeq.
Satisfactionis neceſſitas. 163. & ſeq.
Satisfactio Chriſti non niſi in electorum ſalutem deſtinata eſt. 173. & ſeq. Illius tamen occaſione multa bona reprobis quoque obtingunt. 172.
Satisfactoriæ ſunt omnes omnino Chriſti paſſiones. 139. & ſeq.
Secare Fœdus unde dictum. 3.
Securitas carnalis multum differt a pace ſpirituali. 316.
Semen Abrahami quid. 456. Sapienter ab Apoſtolo urgetur ſemen Abrahami in ſingulari dici. 457.
Semen Mulieris quid? 430. 434.
Semen Serpentis. 434.
Serpens ſeductor qualis. 78.
Serpens non ſolo pulvere paſcitur. 425. Typus Diaboli eſt. ibid. quomodo maledictus præ cæteris beſtiis. 426. 427. Cur in ventre ire & pulverem edere dicatur? 427. Quid contritio capitis ejus. 428. 429. Inimicitia inter Serpentem atque mulierem. 429.
Serpentis Æneï Hiſtoria. 583. Myſterium. 584.
Sethi ὀνοματολογία. 440.
Sethi Filii omnes nunc homines ſunt. 467.
Si fieri poſſit, quid ſignificet? 385. 386.
Sigillum. Vide Obſignatio.
Signa Filiorum Dei. 334.
Signat Deus Fideles uti res ſuas. 340. 396, 397.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Singularitas vera Sanctitatis quâ in re conſiſtat. 339.
Sinus Abrahæ. 414. & ſeq.
Spiritus S. manet in electis. 393.
Spiritus confirmat & obſignat fideles. 397. 398.
Spiritus quomodo Iſraëlitis converſus ſit in inimicum. 394.
Spiritus Adoptionis. 326. Omnibus omnium temporum fidelibus communis eſt. ib. & 608. Ejus operationes. 329. Parciores fuerunt ſub T. V. 330. In initio N. T. abundantiores quàm nunc. 331. Spiritus ille docet clamare Abba Pater. 332.
Spiritus Teſtimonium cum Spiritu noſtro. 333. & ſeq. Id notas Divinitatis ſuæ in ſe habet. 337 Non ſolet conſolari niſi corda contrita. ib. Non minus Sanctificat, quàm oblectat. ib
Spiritus Servitutis quid notet, & quo ſenſu T. V. ſpeciatim adſcribatur? 625 & ſeq
Spiritus in Carcere. 444.... 447.
Sponſio Chriſti. 132 per eam Lex non eſt abrogata aut derogata, ſed explicata κατ' ἐπιείκειαν 134. 135.
Stella ex Jacobo quid 466.

T.

Tempora ſecularia quid? 230. Tempus iræ non notat tempus V. T. 619.
Tentatio prima exponitur. 78. & ſeq
Terra Canaan non eſt primum promiſſa ad montem Sinai. 220. 221. neque abſolvit Hæreditatem T. V. ibid.
Teſtamentum Filiorum Dei. 324. Bona Teſtamento Legata. 325. 326. Stipulationes Teſtamenti. 327
Teſtamentorum Dei an tres Oeconomiæ ſint? 218
Teſtamenti tam Veteris, quàm Novi definitiones. 212. Horum diverſitas non eſt in promiſſâ hæreditate, ſed in promittendi modo. 213.
Teſtamentum Vetus incipit mox a lapſu. 213. plures habet periodos. 214.
Teſtamentum Vetus non conſiſtit in ſolâ deſtinatione Terræ Canaan. 220.
Teſtamenti Veteris pactio cur tempori Moſis aliquando tribuatur. 215.
Teſtamenti Veteris bona propria. 586. & ſeq.
Teſtamenti Veteris defectus. 619. & ſeq.
Teſtamento Veteri vera & permanentia bona, ipſamque ſalutem patefactam eſſe, temere negatur. 593. Malè etiam ei derogatur Circumciſio cordis. 597. & inſcriptio Legis in corde 599. & Juſtificatio ac Remiſſio peccatorum 601. & Adoptio, ac Spiritus Adoptionis. 608. & conſcientia tranquillata. 610.
Teſtamento Veteri malè adſcribitur ſpecialis quædam ſubjectio ſub Angelis. 611. & continuus metus mortis corporalis. 613. & ira atque maledictio, quibus ipſi quoque preſſi fuerint fideles. 616.
Teſtamenti Veteris extrema, & Novi primordia in unum coaluerunt. 217.
Teſtamenti Novi variæ Epochæ. 216.
Teſtamenti Novi bona propria. 654.
Teſtamenti Novi promiſſiones, quo ſenſu meliores antiquis? 207.
Teſtimonium Spiritus S. de Adoptione noſtrâ. 333 & ſeq.
Toto corde quid ſignificet? 377.
Tranſitus per mare Rubrum. 558. & ſeq.
Trinitas an Abrahamo apparuerit? 452.
Typorum Doctrina. 488. Eorum explica-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

explicatio etiam Doctoribus non Θεοπνεύστοις incumbit. 489 Canones de explicatione Typorum. 490. Typorum Diviſio. 491.

V.

VEra & Permanentia bona etiam Veteri Teſtamento patefacta ſunt. 593.
Verbum gratiæ jam inde a primo peccato ſufficienter electis prædicatum eſt. 245. Neque Prophetis ſolis revelatum, ſed & per eos reliquis piis. 246. Nunquam tamen univerſaliter toti mundo. ib. Omnes obligat ad fidem, ſed juſtâ methodo. 246
Veſtes Sacræ Aaronis quid ſignificaverint? 501. 502.
Vetus Homo quid? 344.--346.
Vetus Teſtamentum. Vide Teſtamentum Vetus.
Victimæ Symbola Chriſti erant. 520.
Vini & ſanguinis Chriſti analogia. 700.
Vini acceptio & bibitio quid deſignet. 701. An album, an rubrum â Chriſto in cœnâ adhibitum; an merum, an aquâ miſtum. 689. & 690. cur ab antiquis vino aquâ miſto. 689. Vini loco in regionibus quibusdam adhibendus potus analogus. 691. Cur genimen vitis. 689. Infuſionis vini cur non fiat mentio. 694.
Violatio Fœderis operum. 77. Deo ſtupendorum operum occaſionem dedit. 102.
Virga frondens Aaronis. 502.
Viſio Dei in lumine gratiæ. 404.
Vita æterna promiſſa fuit in Fœdere operum. 27. & quidem degenda in Cœlis 29.
Vita æterna non obtinetur niſi propter perfectam obedientiam. 97.
Vita æterna ab ævo promiſſa fuit electis. 200.
Vitæ Spiritualis diſpar admodum proceſſus in regenitis. 257. 258.
Vita Spiritualis peccatoris Sanctificati longè diverſa eſt a vitâ Adami integri. 395. quippe profluens ex vitâ Chriſti. 395. & in Deo cum Chriſto recondita. 396.
Vocatio Gentium. 655. & 656.
Vocatio Salutaris. 239. Partim externè, partim internè peragitur. 241. aliquatenus per Naturam. 241. & ſeq. quæ vocatio ad Salutem quidem inſufficiens eſt. 244. non tamen inutilis. 244. præſertim ſi accedat altera per verbum ſupernaturaliter revelatum. 245. Vocatio interna. 247. Vorticordiâ Dei virtute peragitur, illibatâ tamen humanæ voluntatis Libertate. 247. & 248.
Voluntas ab intellectu non differt realiter. 263. & 264.
Voluntatis corruptio. 344. & 345.
Urna Aurea Mannæ. 507. quo ſenſu in Arcâ fuiſſe dicatur. 576.

Z.

ZAleuci Lex, contra perverſos Legum interpretes. 1.

OR-

ORDO.
LIBRORUM & CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

CAPUT.

I. De Fœderibus Dei in genere.
II. De Perſonis contrahentibus in Fœdere Operum.
III. De lege Fœderis Operum.
IV. De Promiſſis Fœderis Operum.
V. De ſanctione pœnali.
VI. De Sacramentis Fœderis Operum.
VII. De Sabbato primo.
VIII. De Violatione Fœderis Operum.
IX. De Antiquatione Fœderis Operum â parte Dei.

LIBER SECUNDUS.

I. Introductio ad Tractationem Fœderis Gratiæ.
II. De Pacto Dei Patris & Filii.
III. Natura pacti inter Patrem & Filium fuſius explicatur.
IV. De Perſonâ Sponſoris.
V. De Sponſione & Satisfactione Chriſti.
VI. Quænam Chriſti paſſiones ſint Satisfactoriæ.
VII. De Satisfactionis effectu.
VIII. De neceſſitate Satisfactionis Chriſti.
IX. Pro quibus Chriſtus ſpoſponderit & ſatisfecerit.
X. Quomodo Chriſtus uſus ſit Sacramentis.

LIBER TERTIUS.

I. De Fœdere Dei cum Electis.
II. De unitate Fœderis gratiæ quoad illius ſubſtantiam.
III. De diverſis Fœderis gratiæ Oeconomiis.
IV. De Electione.
V. De Vocatione.
VI. De Regeneratione.
VII. De Fide.
VIII De Juſtificatione.
IX. De Pace Spirituali.
X. De Adoptione.
XI. De Spiritu Adoptionis.
XII. De Sanctificatione.
XIII. De Conſervatione.
XIV. De Glorificatione.

LIBER QUARTUS.

I. De Doctrinâ Salutis in primâ mundi ætate.
II. De Doctrinâ ſub Noacho.
III. De Doctrinâ gratiæ ſub Abrahamo uſque ad Moſen.
IV. De Decalogo & fœdere Iſraëlitico.
V. De Doctrinâ Prophetarum.
VI. De Typis.
VII. De Sacramentis gratiæ usque ad Abrahamum.
VIII. De Circumciſione.
IX. De Paſchate.
X. De Sacramentis Extraordinariis in deſerto.
XI. De bonis Veteris Teſtamenti.
XII. De Imperfectionibus V. T. non ex vero attributis.
XIII. De iis, quæ verè V. T. defuerunt.
XIV. De Antiquatione V. T.
XV. De bonis Teſtamenti Novi.
XVI. De Baptiſmo.
XVII. De Sacrâ Cœnâ.

Erra-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Errata graviora, quæ abſente & invito Auctore irrepſerunt, Lector benevolus ita corrigat.

Pag. 9. lin. 3. lege *creatarum.* p. 11. §. 8. l. 24. l. *fruſtra* p. 13. l. 2. l. *Ambulavit coram* p. 21. §. 14. l. 11. l. *averſus.* p. 32. l. *ultimâ.* l. *fruitione* p. 33. l. *ult.* l. *fruitionem.* p. 49. §. 36. l. 2. l. *appetibile.* ibid. lin. 12. l. *Deut.* 28: 63. p. 55 §. 7. l. 1. l. *Paradiſus.* p. 63. l. 11. *l. veritatis* p. 66. §. 11. l. 6. l. *ſanctè.* p 83 l. 4. l. *firmiſſima.* p. 88. §. 31. l. 4. l. *peccaminoſum* p 95. § 11. l. 10. l. *ſubmiſſiſſima.* p 99. l. 1. l. *luctam.* p. 107. §. 10. l. 4. l. *Dominum.* p. 109. l. ult. l. *commentatio.* p. 112 §. 3 l. 19. l. *volens.* p. 124. §. 4. l. 31. *in fin. & 32. ab init.* l. *argumentum.* p. 144. § 17. l. 4. l *regeniti.* p. 164. §. 4. l. 7. l. *cruciatus.* p. 178 §. 19. l. 15. l. *elidi.* p. 189. l. 18. l. *finem.* p. 190 §. 26. l 3. l. *mactatione.* p 206. §. 25. l. 7. l. *Joh.* 5. 28 p 112. §. 1. l. 1. l. *diverſis.* p. 213. §. 4. l. 19 l. *Gen.* 4: 3. p. 218. §. 17. in marg. l. ult. l. Cap 4. p. 223. §. 2. l. 3. *poſt verba a Deo electus, adde Jeſ.* 42: 1. p 230 §. 18. l. 5. l. κατηρτίσθησαν. *Heb.* 11: 3. p. 265 §. 8. l 5. l. 2. *Tim.* 1: 12. p. 270. §. 20. l. 5. l. במעצי & lin. 6. l החויק. p 298. l. 16. l. *admiſſio.* p. 309. §. 11. l. 13. *poſt novit, adde Job* 22: 25 p. 310 §. 13 l. 8 l. *Rom.* 14: 17 p. 312. l. 14. *poſt Eſth* 4: 16. adde 2 *Sam.* 15: 26. p. 338 §. 4 l. 1. l. *Num.* 23: 9. ibid. l. 8. leg. 1. *Epiſt.* 2: 10 p. 340. §. 8. l. 2. l. *quoque* p. 357. l. 5. *poſt tuus adde Jeſ.* 12: 6. p. 358 §. 70 l. 2. l. *Heb.* 11: 6. p. 364. l. 11. l. *Jac.* 5: 10. p. 384. l. 11. l. *quaſſatæ ſimiles. Jeſ.* 42: 3. p. 391. l. 30. l. 1 *Cor.* 6: 10. p 392. §. 25. l. 9 l. *Eph.* 5. 27. p. 396 § 33 l. 18 l. *ſuffurari.* p. 459 §. 22. l. 3. l. *ceſſit* p. 462 l. 26. l. *carmen* p. 483. § 46. l. 7. l *qui.* p. 503. § 40. l 10. l. *cedrino.* p 509. § 52. l 6 l. *cui.* p. 549. §. 25. l. 7. l. *Alias.* p. 559. § 4. l. 17. l. *aquæ.* p. 564. §. 14. l. 22. l. *fervorem.* p. 567. §. 22 l. 3 l. *convenit.* p 583. l. 3. l. *fidei.* p 605. l. 14. l. *finem.* p. 610. § 49 l 7. l. *nempe.* p. 611. § 53. l. 7. l. *actu.* p. 613. § 58. l. 16. l. *Deut.* 29: 17. p 635. l 28. l. *iſti.* ibid. § 10. l. 2. l. *Interdicit.* p. 650 §. 46. l. 6 l. *ſibi.* p. 668. §. 5. l 20. l. *aliter fieri.* p. 669 l 1 l. *univerſitati.*

Reliqua minutiora æquitati & humanitati candidi Lectoris commendantur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
33 C 8